GREGORII NYSSENI OPERA

AUXILIO ALIORUM VIRORUM DOCTORUM
EDENDA CURAVIT

WERNERUS JAEGER

VOLUMEN II
CONTRA EUNOMIUM LIBRUM III
ET REFUTATIONEM CONFESSIONIS EUNOMII
CONTINENS

LEIDEN
E. J. BRILL
1960

CONTRA EUNOMIUM LIBRI

ITERATIS CURIS

EDIDIT

WERNERUS JAEGER

PARS ALTERA
LIBER III (VULGO III—XII)
REFUTATIO CONFESSIONIS EUNOMII (VULGO LIB.II)

LEIDEN
E. J. BRILL
1960

PRINTED IN THE NETHERLANDS

PROLEGOMENA

Gregorii Nysseni edendi id mihi fuit consilium, ut et verba auctoris quam integerrima recuperarem, quae a quarto saeculo usque ad hunc diem gravi fortuna oppressa iacent, et commodum legentibus circumspectum aperirem, quid libris manu scriptis traditum esset, ut ipsi si vellent iudicare possent. itaque in varietate lectionis adnotanda operam dedi, ut codicum mutua ratio et auctoritas, quantum id fieri posset, ex ipsa mantissa critica perspiceretur. neque tamen hac praevia disceptatione carere potui, nam ea est librorum contra Eunomium condicio, quae ex solis codicibus neque plane emendari neque intellegi possit. quin etiam exemplo esse potest, quantum a vero aberrent, qui in auctoribus antiquis edendis omnes codices in classes certas distribuere student, quibus cognitis more mathematico veras lectiones a falsis dinoscere liceat. nam quamvis ultima ratio muneris recensendi in strenuo mentis acumine et in severa artis grammaticae norma posita sit, tamen quid singulis testibus credendum sit nemo recte iudicabit, quin unde venerint, quibus e fontibus hausti, quantum temporibus et fatis immutati sint penitus intellexerit. hanc metam certe non attinget, qui non ultra antiquissimorum codicum terminos progrediatur. codices nostri fere undecimum vel decimum saeculum non excedunt, longorum saeculorum igitur inter eos et auctoris ipsius exemplar hiat intervallum, quod ad textum stabiliendum multo maioris momenti fuisse quam recentiora medii aevi tempora papyri proximis decenniis repertae nos edocuerunt. sed iam tacent priora illa saecula, ut plerumque ex hac artis regula fructum capere non possimus. velut

in poetis tragicis et comicis vel in Platone Aristotele Demosthene multis quidem vestigiis suspicamur longam editionum seriem ab Alexandrinis usque ad antiquissimos codices, qui adhuc servantur, sed tamen ob memoriae penuriam de iis nihil certi assequimur. in christianis scriptoribus res aliter comparata est, quippe quorum iam uberior fluat memoria. ab his proficiscendum est, si quis obscuriorem illorum auctorum condicionem patefacere vult. nam varios memoriae tradendae casus in christianis libris pleniore luce videmus, quos in Platone vel Demosthene vetustas velavit. itaque nobis in Gregorii libris manu scriptis acquiescere non licet, sed codicum nostrorum statum cognitis perturbationibus, quae eum saeculis IV-IX antecesserunt, illustrare necesse est. ac primum de antiquioribus deinceps recensionibus agam, quibus libri contra Eunomium traditi sunt, et ostendam, quo modo codices servati ex iis fluxerint, tum de excerptis nonnulla addam, deinde de editionibus impressis, denique de huius editionis ratione et consilio verba faciam.

DE EDITIONE PROTOTYPA

Paulo ante Basilii Caesareensis obitum (kalendis Januariis anni 379 p. Chr. n.) Eunomii liber editus est, qui inscribebatur Ὑπὲρ τῆς ἀπολογίας ἀπολογία. de qua Gregorius, Basilii frater, c. Eun. lib. I § 60 p. 42, 24 hoc dicit: μέλλων γὰρ τὴν Ὑπὲρ τῆς ἀπολογίας ἀπολογίαν συγγράφειν, τὴν καινὴν καὶ παράλογον ταύτην τοῦ λόγου καὶ ἐπιγραφὴν καὶ ὑπόθεσιν, τὴν αἰτίαν λέγει τῆς τοιαύτης παραδοξολογίας οὐχ ἑτέρωθεν ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀντειπόντος αὐτῷ πρὸς τὸν πρότερον γεγενῆσθαι λόγον. ἐκείνῳ μὲν γὰρ ἦν τῷ λόγῳ Ἀπολογία τὸ ὄνομα. primae Apologiae Eunomii contradixerat Basilius libris tribus, qui Ἀνατρεπτικός inscribuntur, inter annum 361 et 366 editis [cf. F. Diekamp, Byz. Ztschr. 18 (1909) p. 6]. contra

Basilii Ἀνατρεπτικόν Eunomius per complures olympiadas (Greg. c. Eun. lib. I § 13 p. 26, 6 et lib. II § 127 p. 263, 4) alteram Apologiam composuit. prior Apologia servatur etiam nunc plurimis codicibus, quam postea, cum Eunomii fragmenta retractabo, editurus sum — nam editiones quae adhuc exstant sinceram recensionem librorum mss. non praebent, cum ex uno alterove codice promptae sint — altera ad priorem defendendam scripta interiit et ex Gregorii Ἀντιρρητικῷ solo recognoscenda est.

Nam cum Eunomii Ὑπὲρ τῆς ἀπολογίας ἀπολογία sub ipsum tempus, quo Basilius defunctus est, apparuisset, Gregorius non secus ac fratris Hexaëmeron libro Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου ad finem perduxit, etiam adversus Eunomium patrocinium Basilii suscepit (cf. lib. I § 10 p. 25, 11 sq.) διά τε τοὺς γεγραμμένους καὶ τοὺς τῆς φύσεως νόμους. et primum quidem Eunomius duos libros (λόγους, βιβλία) edidit, quos Gregorius vix assequi potuit: tam religiose Eunomiani eos tamquam secretos tuebantur. hinc Gregorius in epistula ad Petrum fratrem, qui tum in Ponto monachorum congregationi praeerat, queritur (p. 87, 3 sq., vol. VIII 2. Jaeger): μόλις ἐπιτυχὼν βραχείας σχολῆς τῇ τε τοῦ σώματος θεραπείᾳ προσσχεῖν ἠδυνήθην μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀρμενίας ἐπάνοδον καὶ συναγαγεῖν τὰ σχιδάρια τὰ πρὸς Εὐνόμιον κατὰ συμβουλὴν τῆς σῆς συνέσεως ὑπηγορευμένα, ὥστε μοι λοιπὸν εἰς λόγου σύνταξιν ἐναρμοσθῆναι τὸν πόνον καὶ πυκτίον ἤδη γεγενῆσθαι τὸν λόγον. γέγραπται δέ μοι οὐ πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς λόγους· οὐδὲ γὰρ ἐπέτυχον τοσαύτης σχολῆς, τοῦ χρήσαντός μοι τὸ τῆς αἱρέσεως βιβλίον κατὰ πολλὴν ἀπειροκαλίαν εὐθὺς ἀνακαλεσαμένου πρὸς ἑαυτὸν καὶ οὔτε μεταγράψασθαι οὔτε κατὰ σχολὴν ἐνδιατρῖψαι ποιήσαντος. ἐν ἡμέραις γὰρ ἑπτακαίδεκα μόναις σχολάσας, οὐχ οἷός τε ἤμην ἐν οὕτως ὀλίγῳ τῷ χρόνῳ πρὸς ἀμφοτέρους ἀρκέσαι τοὺς λόγους.

Nyssam redierat medio anno 380 ex Armenia, ubi eum metropolitam Sebastenum episcopi creaverant [cf. Diekamp, Theol. Quartalschrift (1908) p. 384-401]. aestate et autumno anni 380 librum I composuit, qui in libris mss. inscribitur τῶν ἐκδοθέντων παρὰ Εὐνομίου δύο λόγων μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἀντιρρητικὸς εἰς πρῶτον (sive εἰς τὸν πρότερον). hoc libro ad Petrum misso, qui de eo sententiam ferret, frater Gregorium epistula admonuit, ne opere desisteret, priusquam etiam alterum Eunomii librum refutaret (p. 90, 13 sq., vol. VIII 2 Jaeger): ἐπειδὴ τοίνυν Ὁ ἐναρξάμενος ἔργον ἀγαθὸν ἐπιτελέσει, μὴ ἀποκάμῃς ὑπηρετῶν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος, μηδὲ ἡμιτελῆ ποιήσῃς τὴν ἀριστείαν τῶν κατὰ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ στρατευομένων, ἀλλὰ μίμησαι τὸν γνήσιόν σου πατέρα, ὃς κατὰ τὸν ζηλωτὴν Φινεὲς τῇ μιᾷ πληγῇ τοῦ ἐλέγχου τὸν μαθητὴν τῷ διδασκάλῳ συναπεκέντησεν· οὕτω καὶ σὺ εὐτόνως τῇ χειρὶ τοῦ λόγου δι' ἀμφοτέρων τῶν αἱρετικῶν βιβλίων ὦσον τὴν τοῦ πνεύματος μάχαιραν, ἵνα μὴ τὴν κεφαλὴν συντεθλασμένος ὁ ὄφις κατὰ τὴν οὐρὰν περισπαίρων τοὺς ἀκεραιοτέρους φοβῇ. τῶν γὰρ πρώτων τοῦ λόγου ἀναιρεθέντων, ἐὰν τὸ τελευταῖον ἀνεξέταστον ἀφεθῇ, ἰσχύν τινα κατὰ τῆς ἀληθείας ἔχειν παρὰ τοῖς πολλοῖς νομισθήσεται. librum πρὸς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον — sic in libris mss. inscribitur suo iure, qui in editionibus decimus tertius est liber — Gregorius non multo post edidisse videtur, nam, ut iam Diekamp [Byz. Ztschr. 18 (1909) p. 11] monuit, in concilio Constantinopolitano vere anni 381 Hieronymus (de vir. illustr. 128) 'contra Eunomium libros' sibi et Gregorio Nazianzeno a Nysseno lectos tradit. quot fuerint libri tacet, plus unum vero fuisse certum est. sed cum Eunomius nihil praeter duos libros priores alterius Apologiae edidisset, apparet Gregorium, ex quo epistulam ad Petrum fratrem dederat, iussu eius etiam alterius libri refutationem scripsisse. sed non una cum libro I eam edidit neque μιᾷ πληγῇ utrumque librum Eunomii gladio spirituali perfodit, sicut Petrus voluerat, sed absque ulla dilatione librum πρὸς τὸν πρῶτον τοῦ Εὐνομίου λόγον, postquam a fratre castigatum recepit, publicavit, brevi post fratris laude confirmatus etiam alterum volumen absolvit. hanc divisionem non solum ideo instituit, ut utrique Eunomii libro librum opponeret, sed quia ipse liber primus totum πυκτίον, ut fratri scribit, complebat. testis est etiam externa utriusque voluminis condicio, quae in libro I omnino diversa ab altero adhuc manet. infra demonstrabo solum librum I antiquitus capitulatim divisum fuisse eumque solum κεφάλαια ab ipso auctore elaborata praebere, ceteros libros genuina capitulatione egere, id quod certe Gregorius vitasset, si eos eodem tempore per eundem bibliopolam in publicum emisisset. sed etiam postea, cum tertius liber prioribus additus esset, secundus seorsim ferri non desiit, quo factum est, ut longe alia multoque graviora quam ceteri fata perpessus sit neque simul cum his in Byzantinorum manus pervenerit. ipsa omissa capitulatio ostendit Gregorium properantem hoc volumen ad finem transegisse, ut priusquam concilium Constantinopolim conveniret, refutationem adversarii absolveret.

Duobus illis libris, qui in epistulis Gregorii et Petri commemorantur, Eunomius primum librum Basilii aggressus erat, id quod ex verbis Eunomii a Gregorio citatis facile cognoscimus. nam loci a Gregorio ex primo Eunomii libro sumpti ad priorem deinceps partem libri I Anatreptici Basiliani pertinent, ii autem, quos in refutatione alterius libri Eunomii invenimus, ad posteriorem partem primi voluminis Basilii spectant. Gregorii refutatione Eunomius commotus esse videtur, ut etiam ceteros Basilii libros aggrederetur. quare tertium librum edidit, qui secundo Basilii volumini contradicit (cf. Greg. l. c. lib. III tom. 1 § 1 vol. II p. 3, 7 sq. δὶς ἤδη

καταβληθεὶς ἐν τοῖς προλαβοῦσι λόγοις Εὐνόμιος ... ἐκ τρίτου πάλιν κατὰ τῆς εὐσεβείας διὰ τῆς λογογραφίας κονίζεται, ibid. § 4 p. 4, 18 αὕτη τοίνυν ἡ λέξις ἐν προοιμίοις κατὰ τῆς ἀληθείας τοῦ τρίτου προβέβληται λόγου); contra eum Gregorius tertium librum scripsit, qui „libros" III-XII (vulg.) complectitur. hos „libros" olim decem tomos unius libri fuisse primus perspexit Diekamp, cum acta concilii Lateranensis et vetustum Florilegium de incarnatione verbi adhiberet. nam saeculis IV-VI liber vulgo tertius citatur βιβλίου τρίτου τόμος ᾱ, liber quartus et quintus βιβλίου τρίτου τόμος β̄, γ̄, liber duodecimus βιβλίου τρίτου τόμος ῑ, vel omisso libri numero τόμος ᾱ, β, γ̄ eqs., ita ut etiam librum tertium non cum ceteris duobus coniunctum, sed seorsim ea aetate lectum esse appareat. in tomos autem dividebatur, quo commodius manibus versari et citari posset. quod si Gregorius ipse hanc partitionem iniit, etiam hinc cognoscimus, quod per se patet, librum tertium sicut alterum peculiari specie praeditum fuisse neque, cum ederetur, ad formam primi et secundi libri accomodatum esse. postea ad tertium quoque Basilii librum Eunomius duobus voluminibus respondisse videtur; neque enim est cur diffidamus Philostorgio (hist. eccl. VIII 12), rerum auctori de Eunomio Arianisque optime docto, qui quinque libros alterius Eunomii Apologiae commemorat. nempe Gregorius, postquam τρὶς athletarum more (lib. III tom. 1 § 1 vol. II p. 3, 4) Eunomii impetus reppulit, ad ceteros duos libros (IV-V) non respondit. quo accidit, ut perditis Eunomii libris crederetur illum nihil praeter tres libros a Nysseno commemoratos edidisse. sed cave Photio (cod. 138) manus des, qui hoc pro certo affirmat. is enim ex sola Gregorii refutatione hoc concludit, non ipse Eunomii libros iam pridem perditos legit.

Quando Gregorius librum III (= lib. III-XII vulgo) scripserit, ex verbis eius divinare non possumus. terminum tamen, ante quem scripsisse existimandus est, nanciscimur collato libro II vulgaris numeri, quem a redactore post lib. I inculcatum esse neque quidquam cum tribus reliquis libris commune habere primus Diekamp cognovit (l.c. p. 12-13). est peculiaris refutatio confessionis fidei ab Eunomio expositae. hanc scriptionem Eunomii adhuc servatam tenemus. in quibusdam codicibus una cum Gregorii contra Eunomium Antirrhetico sive libro I praemissa seu mediis Gregorii libris interposita traditur. haec Eunomii confessio anno 383 Constantinopoli exposita Gregorium ad novum refutandi ardorem incitavit. liber eius etsi quaedam nova affert, multa tamen ad verbum ex libris antirrheticis transscripsit. qua re libellum non modo non ad eandem λόγου σύνταξιν pertinere probatur, sed etiam post librum III scriptum esse. nam ex libro III tom. 6 et §§ 27-41 et alias partes, de quibus vide testimonia a nobis libro subiuncta, Gregorius in novam scriptionem recepit. inter annos 381 et 383 igitur liber III (= III — XII vulgo) ortus est.

Hanc librorum originem et indolem, si quis opus ingens usque ad finem perlegere et verba Gregorii cum diligentia interpretari voluisset, facile invenisset, quamquam librorum ordo in codd. mss. perturbatus est et tituli pessumdati sunt. sed editores eam non perspexerunt. certe usque ad saeculum VII et VIII sciebant librum, qui in editionibus XII[b] vel XIII numeratur, secundum esse. in Florilegio de incarnatione Verbi κεφ. ιζ' V et VI (p. 116, 4-7 Diekamp) bis affertur liber πρὸς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον sub titulo κατ' Εὐνομίου β' λόγος, κεφ. ιθ' III et IV (p. 122, 3-6 Diekamp) idem liber sub eodem titulo. sed mire in eodem Florilegio etiam liber vulgo II (i.e. refutatio confessionis Eunomii) sub titulo κατ' Εὐνομίου λόγος β' citatur cf. κεφ. ς' VI (p. 36, 5 Diek.) et κεφ. ια' XVI (p. 73, 10 Diek.). apparet iam tum perturbationem exstitisse, neque uter vere liber II nomi-

nandus esset, viros doctos diiudicare potuisse. ac liber vere secundus non poterat non β' λόγος citari, quippe qui hunc titulum prae se ferret: πρὸς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον. sed quo modo liber peculiaris contra Eunomii confessionem δεύτερος λόγος appellatus est? procul dubio totum Antirrheticum contra illam Ὑπὲρ τῆς ἀπολογίας ἀπολογίαν (i.e. libros I-III) tamquam τὸν πρότερον πρὸς Εὐνόμιον λόγον aliquis complexus erat, qui temporum rationes recte perspiceret. nam libellus contra Eunomii ἔκθεσιν πίστεως ratione temporum ὁ δεύτερος πρὸς Εὐνόμιον λόγος est, cum post Antirrheticum ortus et ab illo diversus sit. videbimus hac fallaci homonymia factum esse, ut libellus πρὸς τὴν Εὐνομίου ἔκθεσιν eo ipso tempore, quo fundamentum Florilegii de incarnatione verbi conditum videtur esse (saec. VII), in locum libri II substitueretur.

At Facundus episcopus Hermianensis, qui imperatoris Justiniani temporibus fuit, in libro Pro defensione trium capitulorum lib. XI cap. IV Gregorii Nysseni libros Contra Eunomium recto numero i.e. antiquo ordine adfert, nam locum libri, qui vulgari ordine erat quartus, ut librum tertium citat, quod editor Facundi non sine stupore adnotavit (cf. Mignei P.L. vol. 67 col. 805). est autem liber qui vulgo quartus appellatur, ut supra ostendi, tomus secundus libri tertii, recte igitur a Facundo tertio libro attribuitur, nisi quod tomi numerum omittit. si autem Leontius, ut Migne nos monet, l.c., eundem locum non tertio libro contra Eunomium, sed secundo dat, is e contrario ad tomi numerum, non libri nos refert. non igitur cum Facundi ratione citandi Leontius pugnat, ut Migneo videbatur. omnia reliqua, quae Facundus e Gregorio in eodem capite adfert, e libro contra Eunomium quarto sumpta esse ait; est autem vulgo lib. VI, qui olim libri tertii tomus IV fuit (cf. eius libri § 46 sqq.). ac ne nimium mireris Facundi in citando Gregorio inconstantiam. nam paulo neglegentius modo libri modo tomi numerum dat, ita tamen ut hac ipsa re satis pateat eum antiquo ordine librorum usum esse, ut saeculo sequente facit auctor florilegii De incarnatione Verbi. unde concludimus genuinum librorum ordinem seu tomorum, quibus liber III contra Eunomium dividebatur, sexto et septimo saeculo nondum oblivione obrutum fuisse.

DE RECENSIONE Φ (SAEC. V-VI)

Vetustissimae recensionis, cuius memoriam libris manu scriptis ipsi assequimur, duces sunt codices duo angusto cognationis vinculo inter se religati, V(aticanus) et L(aurentianus). V(aticanus) graecus n. 447 saeculo XII, nisi forte paulo vetustior est, in membrana nitidis litteris scriptus ex 334 foliis constat (27 × 20 cm). manus librarii ipsius codicem in 44 quaterniones divisit, ita ut obiter inspicienti deperdita videantur 18 folia. re vera primus quaternio excidit, iam antequam a recentiore manu foliorum numeri, qui hodie exstant, adicerentur. ordiuntur enim a primo demum folio secundi quaternionis. praeterea tricesimus quaternio e sex tantum foliis compactus est, quaternio ιϛ omnino non legitur, immo ne exstitit quidem umquam, cum librarius secundam quaternionum decadem stigmate — ut solet — omisso κατὰ στοιχεῖον numeraverit. patet igitur non amplius octo folia periisse. codex ab una manu exaratus est, compendiorum usus nisi in nominibus sacris non creber, nonnusquam etiam in verborum exitu obvius.

Insunt (f. 1) capitulatio librorum contra Eunomium inde a capitulo γ' libri noni; quae antecedebant, exciderunt cum primo quaternione (f. 2ᵛ) τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης ὅτι ὁμοούσιος ἡ τριὰς καὶ ὅτι μία ἡ θεότης ἐν ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσιν excerptum, tum afferuntur Joannes Chrysostomus, symbolum Nicaenum, tum (f. 4)

τῶν ἐκδοθέντων παρὰ Εὐνομίου δύο λόγων μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου· ἀντιρρητικὸς εἰς πρῶτον· τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσης expl. 268ᵛ, sequuntur Cyrilli Alexandrini adv. Nestorianos et anathemata (Gregorius et Athanasius hic illic afferuntur), capita Cyrillo proposita et solutiones, quaestiones dogmaticae a Tiberio Cyrillo propositae et solutiones (= liber contra Anthropomorphitas), tum praecepta quaedam alphabetice disposita, ὅροι ex compluribus patribus collecti, inter quos et Gregorius Nyssenus. codex in fine mutilus est. libri contra Eunomium hoc ordine disponuntur: liber I, tum refutatio confessionis Eunomianae (= lib. II vulgo), quam in sequentibus 'refutationem' vocabo, tum libri III tom. I-X (= lib. III-XII vulgo). numerantur igitur eodem modo quo ab editoribus. liber II (= XIIᵇ vel XIII vulgo) omnino deest. etiam κεφάλαια, quae uno tenore libro primo praemissa erant, non nisi ad duodecim priores libros Mignei attinent, libri XIIᵇ capitulatio non exstat. contuli Romae autumno anni 1911.

Eodem librorum et ordine et delectu utitur codex L(aurentianus) Mediceus plut. VI n. 17 saeculi XI sive X exeuntis membranaceus a manu tenuissima, sed admodum accurata et polita litteratura perantiqua scriptus. constat ex 219 foliis (17 X 21,5 cm), sed folia 217, 218, 219 vacua sunt. his 219 foliis non comprehensa sunt 7 folia initio codicis numeris Romanis signata. scriptura a fol. 1 orditur. margines adeo circumcisae sunt, ut quaternionum signa in margine inferiore paene ubique deleta sint. verborum disiunctio ex scriptione continua fere absoluta, abbreviatura rara, ut solet in pervetustis libris. continet haec scripta: (f. 1) summaria ad libros II-XII contra Eunomium (f. 4ᵛ) Εὐνομίου ἔκθεσις (f. 5ᵛ) κεφάλαια τοῦ πρὸς Εὐνόμιον λόγου μα̅ i.e. ad librum I (f. 6ᵛ) τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσης ἐπιστολὴ πρὸς Πέτρον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ (f. 7) epistula Petri ad Gregorium fratrem (f. 7ᵛ) τῶν ἐκδοθέντων παρὰ Εὐνομίου δύο λόγων μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἀντιρρητικὸς εἰς τὸν πρότερον. sequuntur duodecim priores libri contra Eunomium ordine supra dicto, excepto libro XIIᵇ vel XIII, expl. f. 175. tum (f. 175)· ἀπολογία περὶ τῆς ἑξαημέρου (f. 189) πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες ἐν τῇ θεότητι οὐ φαμὲν τρεῖς θεοὺς πρὸς Ἕλληνας. ἀπὸ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν (f. 192) ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἐν τῇ πατρίδι περὶ πίστεως (f. 193) τ. ἐν ἁγ. πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς τοὺς τολμῶντας συνηγορεῖν ὡς ὀρθῶς ἔχουσι τοῖς Νεστορίου δόγμασι (f. 206ᵛ) ἀξίωσις ἐπιδοθεῖσα τῷ ἁγίῳ Κυρίλλῳ . . . παρὰ τῆς ἀδελφότητος (f. 207) κεφάλαια ἐπιλύσεως δογματικῶν ζητημάτων προταθέντων τῷ ἁγίῳ Κυρίλλῳ (f. 212) vacat (f. 215ᵛ-216ᵛ) ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς Καλοσίριον ἐπίσκοπον Ἀρσενοΐτην κατὰ τῶν λεγόντων ἀνθρωπόμορφον εἶναι τὸ θεῖον. de summariorum miro ordine infra agam. contuli codicem a praefectura bibliothecae Laurentianae mihi benigne Romam missum hieme 1911-12 in bibliotheca Casanatensi, inspexi iterum Florentiae hieme 1912-1913. scatet itacismis et aliis originis remotioris signis. scriptio continua, qua exemplar huius codicis utebatur, persaepe non recte a librario intellegitur, cuius generis exempla infra proponam. descriptus est scilicet ex exemplari temporis et situs iniquitate mutilo, quod varia iam saecula perpessum erat. cuius lacunas madore ortas librarius Laurentiani religiose depinxit, multis locis singularum litterarum vestigia expressit, prout in exemplari cognoscere poterat, deperditarum spatia vacua reliquit. qua in re tam diligenter versatus est, ut facile intellegas aut alios fontes ei prorsus non praesto fuisse praeter illud exemplar squalidum et lacunosum aut propter augustam aetatem eius codicis recentiora praesidia eum abiecisse, etiamsi pleniores codices suppeditarent.

Non multo igitur post Photii aetatem in oriente editio librorum adversus Eunomium et quorundam aliorum ad haereticos impugnandos pertinentium facta est, ut videtur in monasterio quodam aliove loco remoto; ibi monachus Byzantinus, quaecumque ex Eunomianis nancisci potuerat, in unum redegit volumen et ex litteratura unciali ad morem aetatis suae transscripsit. erant autem liber primus cum Gregorii ipsius summariis (κεφάλαια μα), tum 'refutatio' expositionis fidei, quam Eunomius dederat, tum liber tertius antiquitus in decem volumina divisus. haec scripta omnia una cum ἐκθέσει Εὐνομίου iam in illo antiquissimo codice exstitisse apparet, cum ἔκθεσις etiam in aliis libris mss. cum summariis libri I iuncta sit. editor ex suo ingenio κεφάλαια ceterorum librorum, quos quidem teneret, genuinis argumentis libri I addidit, sed non ausus est ordinem traditum mutare et argumenta lib. II-XII post κεφάλαια τοῦ πρὸς Εὐνόμιον <α'> λόγου μα inserere, ut fieri oportebat; initio totius seriei ea posuit, ita ut primum κεφάλαια libr. II-XII, tum Eunomii expositionem fidei, deinde κεφάλαια libr. I collocaret. sed non solum perverso ordine manum editoris Byzantini deprehendimus, verum etiam dicendi genere summaria recentiora lib. II-XII a summariis genuinis libri I longe distant. praeterea Gregorius in summariis lib. I ipse loquitur, in argumentis ceterorum librorum alius de eo verba facit, qui prudentiam auctoris verbose praedicat. argumenta librorum II-XII ab hac recensione (Φ) profecta esse, quam in codicibus VL habemus, vel eo apparet, quod argumenta libri XII^b vel XIII omnino nulla exstant. is enim liber in his codicibus non servatus est. sed quid indiciis evincere studeo, quod librarius ipse codicis Laurentiani diserte affirmat? nam initio folii 1 ante κεφάλαια librorum II-XII scribit: χρὴ γινώσκειν ὅτι τοῦ κατ' Εὐνομίου πρώτου λόγου τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης ἡ ὑπόθεσις ἤτοι τὰ μα κεφάλαια

προεγράφησαν πρότερον παρὰ τῶν ταῦτα ἐκθεμένων, καὶ ἐτέθησαν μετὰ τὴν Εὐνομίου ἔκθεσιν. τῶν δὲ λοιπῶν ια λόγων ἡ ὑπόθεσις νῦν παρ' ἡμῶν ἐκτεθεῖσα ἐγράφη ἐνταῦθα. 'οἱ ταῦτα ἐκθέμενοι' Gregorius ipse fuit (cf. vol. I p. 4, 9; 6, 21-22), fallitur ergo redactor, quod etiam primi libri argumentum a librariis adiectum esse suspicatur. ceterum se ordinem suum (1) ἔκθεσις (2) κεφάλαια τοῦ α' λόγου (3) libri I-XII iam in suo exemplari invenisse ipse testatur. haec igitur recensio, quae reliquos contra Eunomium libros a Gregorio scriptos vulgari ordine continebat, sed librum XII^b (XIII) omittebat, iam in illo vetustissimo codice tradita fuerat, non a Byzantino demum editore orta est. Franciscus Diekamp [Byzantin. Zeitschr. tom. 18 (1909) p. 12 annot. 3] ostendit iam apud Eulogium Alexandrinum circa annum 600 p. Chr. n. verba ἐν δευτέρῳ κατ' Εὐνομίου λόγῳ (Migne 86, 2, 2948 D) non significare librum XII^b (XIII), qui vere est secundus, sed librum II, qui vulgo sic dicitur in editionibus et libris manu scriptis (= lib. II 429 A Migne); eundem librum a Maximo Confessore (Migne 91, 161 B) tamquam secundum citari (= lib. II 548 C) neque aliter eum in actis concilii Lateranensis (Mansi X 1080 B = lib. II 564 C; X 1089 A = lib. II 548 C) numerari. apparet ergo iam ante annum 600 librum XII^b seorsim traditum esse et eum ordinem librorum, quem servaverat antiquum exemplar codicis Laurentiani, iam tum exstitisse. tenemus editionem aliquanto post Gregorii aetatem (saec. V vel VI) curatam, neque dubium est, quin ab ea liber II (XII^b) plane omissus sit. Photius hunc librum propter acumen conclusionum et philosophicam disserendi rationem collaudat, et re vera Gregorius paulo strictiore argumentandi genere in eo utitur. sed ea virtus monachisne lectoribus saeculorum V-VI plerumque indoctis aeque placuerit, dubito. quare hic liber perpaucis codicibus ad

Byzantinos pervenit, qui omnes ad unum eundemque fontem redeunt. saeculis VI-X vix lectus est, et postquam litteris sub Photii aetatem renascentibus denuo in lucem prodiit, rectum librorum ordinem iam nemo restituere potuit. ubi recensio Φ orta sit, nescimus, hoc tamen videmus, in ea regione librum secundum (XII^{b}) non iam exstitisse, tertium librum more antiquissimo in decem tomos divisum fuisse. pro libro II amisso refutatio, quam contra Eunomii expositionem fidei Gregorius seorsim ediderat, ab editore Φ inculcata est, ut detrimentum sarciretur. decem tomos libri tertii (cf. p. X) tamquam libros plenos numeravit (= lib. III-XII). argumenta librorum II-XII, quae post codicem illum antiquissimum repertum is, qui eum descripsit, suo Marte supplevit, ex hoc apographo etiam in codices alterius classis postea pervenerunt. hoc eo apparet, quod antiquissima exemplaria alterius classis genuina κεφάλαια μ̅α̅ libri I exhibent, additicia autem argumenta omittunt. ceterum quod L se ipsum κεφάλαια librorum II-XII addidisse dicit, hanc notam una cum argumentis ex antiquiore exemplari descripsit. nam argumenta in omnibus libris manu scriptis eodem modo interpolata legimus: is qui primus argumenta exposuit, sermone satis castigato et puro pro suo tempore usus est, deinde interpolator stupidissimus supervenit graecae linguae paene nescius, qui orationem multis locis turbavit molestisque additamentis auxit. fieri autem nullo modo potuit, ut idem, qui argumenta addidit, ea tam foede turbaret. non ipse igitur librarius Laurentiani ea addidit, sed inter auctorem argumentorum et librarium Laurentiani intercedit interpolator. tum ex exemplari iam interpolationibus contaminato V et L descripti sunt. eadem forma argumenta ad alterius classis codices pervenerunt, id quod in T et B cognoscere licet.

Codices V et L ex eadem recensione provenisse vi-

tiorum, quae iis communia sunt, ingenti numero comprobatur. his locis lacunas habent: vol. I p. 44, 2 ὅς γε om. VL 48, 19 verba καὶ εἰς οὐδὲν usque ad 48, 20 ἀντιστήσει om. VL 72, 3 verba μετ' ἐκείνην δὲ πάντων usque ad πρωτευούσης om. VL 96, 15 κατὰ τὴν ἰδίαν ἀξίαν om. VL 115, 1 τῶν om. VL 117, 8 καὶ om. VL 121, 16 καὶ τιμιώτερα om. VL 126, 2 τῶν om. VL 128, 5 τὸ om. VL 134, 12 τὴν om. VL 138, 21 οὖν om. VL 140, 14 verba ἡ σαλαμάνδρα ζῳογονεῖται om. VL 144, 26 λέγῃ om. VL 149,2 verba ἐν τοῖς ἴσοις καὶ τοῖς αὐτοῖς om. VL 152, 14 γὰρ om. VL 160, 16 τὰ om. VL 162, 2 τὴν διαφορὰν ἐπιστάμενοι om. VL 162, 29 ἡ om. VL 164, 4 οὐσίαν om. VL 171, 9 verba τῷ θείῳ βουλήματι om. VL, τι L τινι V (ex coniectura), vol. II p. 7, 17 verba καὶ usque ad 18 ἐπὶ om. VL 100, 22 verba ab εἰ γὰρ usque ad συναρμόζεται om. VL. permultis locis exemplar, unde V et L deducti sunt, compendia non recte intellexit vel scriptionem continuam non recte discripsit velut vol. I 29, 9 ἐννόμῳ δίκῃ] ἐν νόμῳ δίκης VL 30, 5 περίαυτον] περὶ αὐτὸν VL 31, 4 τῆς πολλῆς ὁμιλίας] τῶν πολλῶν ὁμιλίας V τῆς πολλῶν ὁμιλίας L 101, 14 τὴν . . . ἀνάγκην τὴν . . . βιαζομένην καὶ . . . διακληροῦσαν] τῆς . . . ἀνάγκης τῆς . . . βιαζομένης καὶ . . . διακληρούσης VL 115, 16 ἀντὶ βάσεως] ἀντιβάσεως VL 128, 5 τιμίων] τιμῶν VL 174, 12 οὐδὲν] οὐδ' ἐν VL 205, 13 τοιοῦτος] τὸ οὗτος VL 221, 21-22 ἀντικαθίσταται] ἀντικαθίστασθαι VL II 9, 3 κοινοποιῆσαι] κοινὸν ποιῆσαι VL 111, 27 ἐπὶ λέξεως] ἐπιδεξίως VL.

Eandem corruptelam singularum litterarum praebent his locis: vol. I 24, 21 ἐφεώρα] ἐφώρα VL 25, 24 προάγομαι] προσάγομαι VL 25, 25 ἐκχωροῦμεν] ἐγχωροῦμεν VL 27, 9 ὁμοιοκαταλήκτων] ὁμοιολήκτων VL 27, 16 δεήσειν] δεήσῃ V δεήσει L 31, 18 κρατῶνται] κρατοῦνται VL 44, 10 ἄλλῃ] ἀλλὰ VL 51, 1 ἐπενεχθεῖσαν] ἐξενεχθεῖσαν VL 94, 25 χαριεντίζωνται] χαρίζωνται VL 113, 11 δόλον] λόγον VL 114, 18 παραβολῇ] προβολῇ VL 127, 19

-20 τὸ πλεονάζον] τί πλεονάζον VL 127, 24 ἐξισαζόμενον] ἐξισαζόμενος VL 127, 11 δεῖν] δεῖ VL 132, 26 φαίνηται] φαίνεται VL 137, 11 τῷ] τὸ VL 139, 5 ὧι] ὧν VL 140, 13 ἀναλίσκεται] ἁλίσκεται VL 140, 14 γένοιτο] γένοιντο VL 140, 27 οἰκονομουμένου] οἰκοδομουμένου VL 142, 18 ὁμοίως] ὅμοιος VL 149, 15-16 τὸ ζητούμενον] τῶν ζητουμένων VL 165, 12 ἡμᾶς] ἢ μιᾶς VL 169, 10 δογμάτων] διδαγμάτων VL 173, 15 ἐκθύμως] εὐθύμως VL 181, 18 διαλεχθῶμεν] διελεγχθῶμεν VL διελέγχωμεν correxi 201, 12 παράνοιαν] παροινίαν VL 202, 7 πρῶτον] πρὸ τῶν VL 204, 9 πολυθρύλητος] πολύθρυλος VL 216, 2 ἐφίστασθαι] ἐπίστασθαι VL vol. II 8, 11 ἐναρίθμιον] ἐναριθμῶν VL 9, 18 ἐλλάμψεως] ἐκλάμψεως VL 12, 20 αὐγὴν] αὐτὴν VL 13, 20 ῥημάτων] ῥητῶν VL 14, 4 λελογισμένος] λογισμὸς VL. saepe orthographica menda contra omnes reliquos codices communia habent, cognationem etiam ii loci convincunt, ubi exemplar eorum ex coniectura verbum addidit ut I 25, 26 εἰ vario loco add. VL 36, 12 σοφισμάτων τοὺς] σοφισμάτων ὡς (ὡς om. L) διὰ τούτων τοὺς VL 79, 5 γὰρ post παντὸς add. VL 147, 14-15 συμφυοῦς ante τάξεως add. VL 154, 4 ἀποσχοινίζουσι add. VL, ex coniectura scilicet, in lacuna quam recte cognoverat Φ, ipsa coniectura falsa est 156, 6 ἔργων] λόγων VL vol. II 22, 25-26 τήν τε περὶ τὸ θεῖον καὶ τὴν περὶ τὸ ἀνθρώπινον ὑπόληψιν VL de coniectura, τῇ . . . καὶ τῇ . . . ὑπολήψει cet. exemplar codicum VL verbum τὸ πρόσφορον falso referebat ad τῷ δόγματι συμμαρτ. et sententiae membra non recte dividebat quare corrigere dativum cogebatur.

Variam lectionem his locis eandem praebent: I 44, 1 ἠλαττώθη] ἡττήθη VL 67, 23 εὐκληρίας] ἀληθείας VL 134, 11-12 διὰ τῆς τῶν κτισθέντων ἀκολουθίας διὰ τῶν συνεστώτων VL (verba διὰ τῶν συνεστώτων om. cet.), ubi variae lectiones in unum confunduntur. mechanica corruptela complurium verborum II 21, 12-13 invenitur, ubi τῶν καθ' ἡμέραν παραφυλακτέον VL praebent, τῶν παραφυλακτέων cet. verba καθ' ἡμέραν ex 16 τὰ καθ' ἡμέραν ἐπὶ σωτηρίᾳ γινόμενα huc detrusa sunt. talibus mendis V et L ad unum et certum codicem revocandos esse aperte ostenditur.

Ex V descriptus est O(ttobonianus) n. 241, ex codicibus Joannis Angeli, ducis ab Altaemps, chartaceus saeculi XVI. constat ex 321 foliis (23 × 29 cm), inter folium 151 et 152 quattuor folia vacua interposita sunt (151ª-151ᵈ), catalogus 324 folia numerat (Feron. Battaglini p. 137). codex continet inde a folio 2 usque ad 151ᵛ τῶν ἐκδοθέντων παρὰ Εὐνομίου δύο λόγων μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἀντιρρητικὸς εἰς πρῶτον. τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσης. folium 1 eandem primi libri inscriptionem exhibet. a folio 152 usque ad 321ᵛ legitur Πρόκλου διαδόχου εἰς τὸν Πλάτωνος πρῶτον Ἀλκιβιάδην ἢ περὶ τοῦ ἀνθρώπου φύσεως ἢ περὶ φύσεως ἀνθρώπου (sic). variae lectiones passim margini appositae sunt. inest liber primus contra Eunomium. tituli forma satis perversa nusquam reperitur nisi in V, quocum Ottobonianus vitia pleraque communicat. multis locis cum VL conspirat, sed etiam ea vitia in O reperimus, quae codici V propria sunt, velut I p. 22, 10 οὐ γὰρ ante φέρει add. V (O) cum sententiae structuram secus intellexerit. 22, 14 εὐκόλως] δυσκόλως V (O) 23, 2 μαργαριτῶν] μαργάρων pessumdedit V (O) 23, 8 τε] om. V (O) 23, 26 παραπληγεὶς] παραπλαγεὶς V (O) 24, 24 φθέγξασθαι] εἰπεῖν V (O) 26, 1 τριβήν] διατριβήν V (O) 28, 1 ᾤετο κατασχηματίζειν] κατασχματίζειν ᾤετο V (O) 32, 18 φαιοτρίβωνά τινα στρατιώτην] φακοτριβῶν ἅτινα στρ. V φαιοτριβῶν ἅτινα στρ. O (φαιοτριβῶν pro φακοτριβῶν ex var. lect. corr.) 33, 4 κωμάζων] κομάζων V (O). nolo plura addere. examinavi Romae vere 1912. codicem neglegere licet, cum ne variae quidem lectiones margini adscriptae a vulgato textu recedant.

DE TETRABIBLO BYZANTINA Σ (SAEC. X)

Temporibus Photii, cum post longos somnos saeculorum VII et VIII viri litteris graecis et patrum ecclesiasticorum scriptis eruditi monasteria et bibliothecas perscrutarentur et novum sciendi et excellendi studium animos ad antiquitatem investigandam incitaret, non solum antiquissimum illud exemplar inventum est, ex quo codicem L transscriptum esse ostendi, sed etiam liber vere secundus (πρὸς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον), qui tam diu in latebris absconditus fuerat, ab inferis resurrexit. dixi supra (p. XVII) iam Photium hunc librum notum habuisse et imprimis laudavisse propter mentis acumen aliasque virtutes philosopho dignas, quas in eo mirabatur. eodem fere momento in compluribus codicibus Asiae et Graeciae septentrionalis liber II apparet. unde venerit, nescimus. hoc tantum videmus, uno exemplari omnem huius libri memoriam niti. certe μονοβιβλίου forma a Byzantinis e tenebris protractus est. hoc eo concludo, quod nemo tum perspexit, quo loco ceteris libris iam antea notis inserendus esset. immo vero nova graviorque librorum perturbatio oritur, simulac liber novus inventus est, quam omnes codices et editiones usque ad hunc diem perpessi sunt. hoc certe non accidisset, si liber II una cum ceteris libris servatus fuisset. porro ab uno exemplari pendere omnem libri II memoriam inde intellegimus, quod paucissimis libris manu scriptis traditur, qui notas marginales nonnullas satis futiles miro consensu exhibent. velut ad lib. II § 86 vol. I p. 252, 2-3 τοῦ ταπεινοῦ λέγω καὶ γηΐνου φρονήματος] in mg. οὕτω νοεῖ καὶ Φίλων vel οὕτω καὶ Φίλων νοεῖ. § 93 vol. I p. 254, 11 μάταιος οὖν ὁ διὰ γνώσεως τῆς μάτην φυσιούσης κτλ.] in mg. ὅρα πῶς νοεῖ τὸ ἡ γνῶσις φυσιοῖ. § 616 vol. I p. 406, 13 οὕτως ὑμῖν καὶ τὰς θείας ἑρμηνεύει φωνάς] in mg. ὡς ἔοικεν ἔτι ἔζη ὁ ἀσεβὴς (vel δυσσεβὴς) Εὐνόμιος. praeterea varia

lectio in hoc libro admodum exigua est. et cum reliqui libri manus correctorum et coniecturas perpessi sint, ab hoc omnino abstinuerunt.

Libro novo reperto nimirum nova editione opus erat, ut ceteris libris insereretur et genuinus ordo restitueretur. hunc vir doctus quidam Byzantinus nescio quomodo sibi restituisse visus est, cum librum primum praemitteret, tum libros II, III et XII[b] (vulgo) adderet. libros IV-XII omnino omisit. hunc ordinem certe perversum non antiquitus provenisse testes sunt conciliorum acta. neque enim usquam invenitur ante aetatem Photianam, quo illum librum denuo repertum esse ostendi. mox percrebrescit; nam miram codicum copiam inde a X saeculo tenemus, qui eo ordine utuntur. quam editor Byzantinus rationem librorum I, II, III, XII[b], quos coniunxit, animo finxerit, ex codice Patmensi et gemello eius Vaticano 1773 discimus. titulos enim singulorum librorum sic tradiderunt: κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς Εὐνομίου ἤτοι βιβλίον α'. ἀντιρρητικὸς εἰς τὸν α' λόγον τῶν ἐκδοθέντων παρὰ Εὐνομίου δύο λόγων μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου (= lib. I) — κατὰ Εὐνομίου λόγος β' (= lib. II vulgo) — ἔκθεσις Εὐνομίου — κατὰ Εὐνομίου λόγος γ' (= lib. III vulgo) — πρὸς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον ἤτοι βιβλίον δεύτερον τὸ μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκδοθέν. apparet editorem Byzantinum, cuius hic rationem quasi ἐπ' αὐτοφώρῳ deprehendimus, βιβλία et λόγους distinguere. Eunomium duos λόγους edidisse arbitrabatur, contra utrumque Gregorium ὅλον βιβλίον scripsisse, quorum prius in tres λόγους subdivisum esse. quae ratio quamvis sit perversa, ostendit tamen ordinem in libris scriptis obvium consulto institutum esse et a recensione post librum XII[b] repertum facta originem ducere. cuius recensionis (Σ) hos testes habemus.

Codex Athous (C) monasterii Vatopedi olim n. 118, nunc n. 129, saeculo XI vel ineunte XII exaratus manu

aequabili et eleganti in nostram venit notitiam tabellis a Carolo Jantsch Lipsiensi lucis ope in usum meum confectis anno 1911 et 1912. casu adverso evenit, ut aut codicem nimis securus non totum ille depingeret aut pars tabellarum non exigua in itinere periret. quo factum est, ut neque κεφάλαια photographice depicta habeam neque folia prima, quae exordium libri primi contra Eunomium continent, omnia mihi praesto sint. inde a folio 74^v usque ad 77^v deficit pagina recta uniuscuiusque folii, a folio 77^v demum imagines integrae exstant. quod in apparatu critico diligenter adnotavi. [sed cf. nnnc vol. I^2 p. XV.] codex scriptus est a librario, cuius si non nomen, at certe domicilium definire poterit, si quis Traubii ingenio praeditus codices ex oriente advectos examinaverit. tantum pro certo exploravi, Athoum scriptum esse ab eadem manu, quae codicem Bessarionis Cryptensem exaravit et ipsum ex Anatolia oriundum. Athoum et Cryptensem eadem mira librorum divisione uti mox ostendam. cognoscimus igitur complura exemplaria ab eiusdem librarii sede emissa esse. insunt in codice Athoo libri contra Eunomium primus, secundus et tertius vulgati ordinis, tum liber XII^b. lib. III explicit in folio 184 adverso, in eodem folio incipit liber XII^b, qui usque ad folium 250 pertinet. apparet igitur libros IV-XII non casu intercidisse, sed in hoc codice omnino non exstitisse.

Athoo maxime cognatus est codex Vaticanus graecus n. 424, quem siglo T signavi, membranaceus (20 × 32 cm) saeculi XIII, ut videtur, in foliis 347 scriptus. non comprehendit hoc numero 5 folia praevia et duo folia chartacea, quae postea praeposita sunt, denique folium vacuum in fine codicis adiectum. duo folia chartacea continent fragmentum vitae S. Demetrii a manu recentiore scriptum. quae restant 347 folia a compluribus manibus binis columnis picta sunt. initia librorum Basilii et Gre-

gorii contra Eunomium rubris ornamentis decorata, tituli rubro scripti sunt. folia 1, 2 et 347 plane fuscata codicem diu solibus expositum iacuisse ostendunt. quaterniones usque ad f. 329^v, ubi numerus μα exstat, leguntur. unum igitur folium superabundat. hoc eo factum videtur, quod quaternio 37″ septem folia, quaternio 8″ decem occupat. agglutinantur his 41 quaternionibus pernumeratis tres quaterniones pleni et duo folia singula (346-347). insunt haec scripta: post vitam S. Demetrii (f. 1) τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας Βασιλείου τοῦ μεγάλου ἀντιρρητικὸς κατὰ δυσσεβοῦς Εὐνομίου <libri quinque> expl. 54^v (f. 55) τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πέτρον ἐπίσκοπον Σεβαστείας (f. 55) τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Πέτρου ἐπισκόπου Σεβαστείας ἐπιστολὴ εἰς πρὸς (sic) τὸν ἅγιον Γρηγόριον Νύσσης τὸν αὐτοῦ ἀδελφόν (f. 56) <Gregorii Nysseni Anthirrheticus contra Eunomium>. praecedit κεφαλαίωσις totius operis praeter librum XII^b, tum relicto spatio (f. 61) τοῦ ἐν ἁγίοις πρς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης λόγος ἀντιρητικὸς κατὰ τοῦ δυσεβοῦς Εὐνομίου εἰς τοὺς ἐκδοθέντας παρ' αὐτοῦ β λόγους μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου, sequuntur reliqui libri duodecim hoc ordine: (f. 123) lib. II (f. 151^v) lib. III (f. 165^v) lib. XII^b hac inscriptione τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσης πρὸς τὸν Εὐνομίου τοῦ ἀσεβοῦς δεύτερον λόγον qui expl. f. 226^v, lib. IV-XII expl. 295 ἐστὶν ἀνεπιτήδειον. τοῦ Νύσης τῶν κατὰ Εὐνομίου τέλος. (f. 295^v) sine titulo <τ>ῇ εὐλαβεστάτῃ καὶ διαπαντὸς κεκοσμημένῃ ἀδελφότητι τῇ κατὰ Σαβαδωναὴμ τοῦ τρισμακαρίου Λευκαδίου συνοδίᾳ ἐν μονάζουσι καὶ παρθένοις ἡγιασμένοις ἐν χω ιυ Γρηγόριος ἐν κω χαίρειν. (f. 295^v) ἐπιστολὴ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου (f. 296) τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης πρὸς Εὐσέβιον <epistula ὁμο quarta> (f. 296)τ. ἁγ. Γρηγορίου ἐπισκ. Νύσσης ὅτι ὁμοούσιος ἡ τριὰς καὶ ὅτι μία ἡ θεότης ἐν ταῖς τρισὶν ὑποστά-

σεσιν (f. 298) τ. ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Νύσσης εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν ψαλμῶν <tractatus prior et posterior>, sed non distinguuntur (f. 340) τοῦ ἁγ. πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκ. Ν. ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἀπιστοῦντας τῇ ὀρθοδόξῳ κατὰ Σεβαστείαν αἰτ(η)θ(εῖσα) (sic). est epistula quinta. (f. 340^v) nullo titulo epistulae VI-XVIII. nomina eorum, ad quos litterae datae erant, scriba huius codicis vel eius, unde est descriptus, rubricatori describenda reliquerat, ut videtur; nunc non exstant. multa in T omittuntur vacuo spatio relicto, exemplum igitur, e quo est derivatus, fenestris laborabat.

In Gregorii contra Eunomium libris a f. 258^v alia manus incipit. iterum mutatur manus f. 298 exordio novi libri et f. 340 initio epistulae quintae. verba ex Eunomio citata plerumque in margine notantur signo ÷, verba scripturae sacrae signo ,,. singula scholia margini adscripta sunt, quae vel ad quaestiones dogmaticas vel ad res Eunomii pertinent. argumentorum sigla (α′, β′ etc.) in margine rubro notantur.

Mire discrepat ordo librorum in hoc codice ab ordine τῶν κεφαλαίων. ea ex recensione Φ orta esse iam supra ostendi. ita fit, ut κεφάλαια, quae omnia, ut solet, primo libro praemissa sunt, eodem librorum ordine utantur, qui est in recensione Φ; nam libros I-XII (vulg.) deinceps numerant. quamquam libri ipsi in hoc codice sic disponuntur — et utor numeris vulgatis, non meis —: I, II, III, XII^b, IV-XII. etiam hoc sane mirum videtur, quod libri XII^b κεφάλαια prorsus nulla exstant; eo magis perspicitur haec κεφάλαια ex recensione Φ petita esse, quae hunc librum non habebat. eam autem recensionem, quam T praebet, post librum XII^b recuperatum ortam esse perversa huius libri collocatio inter libros III et IV satis testatur. sed liceat in hac difficultate paululum subsistere. si ordinem, quem libri contra Eunomium in T obtinent, tecum consideras, apparet totam seriem I,

II, III, XII^b, IV-XII ex duabus partibus compositam esse. quarum prior I, II, III, XII^b eundem librorum et ordinem et delectum servat, quem in Athoo C observavimus. tenemus igitur integrum exemplar tetradis Byzantinae, quam post librum XII^b repertum emissam esse ostendi, sed additi sunt ceteri libri (IV-XII) ex recensione Φ, id quod κεφάλαια ultro clare demonstrant. etiam textus ipsius condicio in utraque parte longe diversa est. in libris I, II, III, XII^b, h. e. in iis libris, qui sunt ex tetrabiblo sumpti, T una cum C textum sequitur, qui a VL (i.e. a recensione Φ) omnino discedit; in libris IV-XII autem codex T cum V et persaepe cum VL unum eundemque fontem sequitur. cuius rei exempla infra (p. XXXIV) collecta invenies, ubi de fontibus recensionis tetrabibli disputabo.

Tertium asseclam recensionis Σ adsciscam codicem Lesbicum Mytilenensem (B), qui in monasterio S. Joannis asservatur, n. 6 membranaceum saeculi XII, nisi vero fine saeculi XI ortus videtur. constat ex foliis 349, fine mutilus est. tabellas photographicas in meum usum confecit Carolus Jantsch. et teneo primi contra Eunomium libri §§ 1-316. tabulae deficiunt vol. I p. 120 v. 24 in verbis ὁ τῆς αἱρέσεως προστάτης. manus pulcherrima et rotunda libros Eunomianos scripsit, eadem picturas ornamentaque initialia adiecit. compendia perrara sunt. si catalogum (Μαυρογορδατ. Βιβλιοθ. p. 147) audis, haec insunt scripta: (f. 95) Γρηγορίου Νύσσης ὁμιλίαι β′ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς (f. 117) τοῦ αὐτοῦ πρὸς Πέτρον τὸν ἴδιον ἀδελφὸν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τῆς Ἑξαημέρου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Βασιλείου τουτέστιν εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνθρώπου (f. 288^v) Γρηγορίου Νύσσης ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πέτρον ἐπίσκοπον Σεβαστείας (f. 300) Γρηγορίου Νύσσης λόγος ἀντιρρητικὸς κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς Εὐνομίου. εἰς τοὺς ἐκδοθέντας παρ' αὐτοῦ δύο λόγους μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου (fine mutilus). ab his longe discedunt

quae Jantschius, qui tamen graece nescit, de numeris foliorum et initiis mecum communicavit. et certe epistula Petri ad Gregorium fratrem, quam Maurogordatas non commemorat, in tabellis meis inest, ut quidem notavit Jantschius a f. 238-239. tum κεφάλαια sequuntur, et ipsa a Maurogordata non commemorata, a f. 239 usque ad f. 249, deinde a f. 249^{v} incipit liber primus contra Eunomium. Jantschii numeri pertinent usque ad f. 299, ubi Eunomiana deficiunt. fragmentum igitur tenemus scissi olim codicis, qui omnes libros contra Eunomium continebat. nam κεφάλαια librorum I-XII (excepto libro XII^{b}) insunt. sed cave credas librum XII^{v} afuisse vel ordinem librorum eundem fuisse quem argumentorum. argumenta enim in T eodem modo disponuntur, ut vidimus, ordo tamen discrepat. etenim in fronte libri recensionis Σ (= I, II, III, XII^{b}), deinde ceteri (= IV-XII) collocati sunt. et cum B fere ad verbum cum T conspiret, quid veri similius est quam utrumque ex eodem fonte haustum eodem etiam ordine librorum usum esse? unde cognoscimus non librarium ipsum codicis T saeculo XIII suo Marte ex Σ et Φ exemplar suum miscellaneum conflavisse, sed iam ante saec. XII recensionem Σ ex Φ suppletam esse.

Venio ad codicem Cryptensem Bα III (R) et ipsum ex Σ ortum. servatur in monasterio Grottaferrata, ubi eum et ipse vidi et postea pro me Paulus Troll, socius laboris nostri integer et sedulus, inspexit annis 1911 et 1912. est membranaceus nitidissima manu saeculi XI (vel XII ineuntis) non sine compendiis scriptus. pater Sophronius, bibliothecae Cryptensis custos et librorum manu scriptorum candidus aestimator, vel antiquiorum eum esse autumat. continet fragmenta amplissima librorum I, II, III. nonnulla folia desiderantur nec non librarius ipse multa omisisse videtur. hic codex utrum ad recensionem Φ vel Σ pertineat, quamquam ex fragmentis librorum I-III discernere non licet, tamen facile iudicare poterit, si quis quae inter codicem Cryptensem et Vaticanum graecum n. 2119 ratio intercedat accuratius disquisiverit. Vaticanus (R^{v} eum appellare soleo) e fragmentis variae aetatis compositus est. a folio 54 usque ad 62 praebet fragmentum Gregorii Nysseni contra Eunomium 1. XII^{b} (vulg.): πρὸς τὸν Εὐνομίου τοῦ ἀσεβοῦς $\overline{\beta}$ λόγου λόγος Δ′ (sic) expl. in verbis lib. II § 9 vol. I p. 229, 7 δὲ τοὺς δακτύ<λους>. hoc fragmentum cum Romae vere 1912 legerem, statim perspexi manum librarii eandem esse quae Cryptensem scripsit. litterarum ductus plane idem est, iisdem compendiis utuntur; folia singula in fragmento Cryptensi 19,3 × 25,5 cm capiunt. scriptura a margine exteriore fere 3,5 cm distat, a margine superiore 2,5 cm, ab inferiore 3 cm. singulae paginae lineas 35-37, lineae litteras 47-50 capiunt. area litteris completa in singulis paginis 14 × 20 cm capit. fragmentum Cryptense hos quaterniones habet: f. 5 in marginis inferioris angulo sinistro Δ, f. 20 ς, f. 28 ζ, f. 36 η. f. 51 ι, f. 59 $\overline{\iota\alpha}$, f. 67 $\overline{\iota\gamma}$. ultimus quaternio integer est, explicit f. 74. Vaticanus fol. 54, ubi fragmentum Nysseni incipit, quaternionem exhibet $\overline{\iota\Delta}$. quamquam codex Vaticanus aliquanto magis circumcisus est, cum fragmentum Gregorii cum ceteris pannis qui insunt conglutinaretur, tamen dubium non relinquitur, quin a fragmento Cryptensi vi avulsum sit. supra dixi (p. XXIV) manum, quae codicem Athoum scripsit, eandem esse, quae Cryptensem (iam fragmentum Vaticanum addo) confecit. apparet igitur, cum Athous patriam numquam reliquerit, Cryptensem R ex oriente in suam sedem pervenisse. veri simillimum est ex libris Bessarionis cardinalis Tusculi hoc volumen pretiosissimum fuisse, qui saepe in monasterio Cryptensi commoratus codices aliquot bibliothecae monachorum Basilianorum donavit. ipse, opinor, codicem Constantinopoli in occi-

dentem secum apportavit. fuitne Vat. gr. 2119 vel fragmentum Greg. Nyss. in eo unus e codicibus Grottaferrata Romam abductis de quibus cf. Batiffol, La Vaticane de Paul III à Paul V (Paris 1890) p. 95.114, qui tamen huius codicis non facit mentionem (cf. eius p. 114)? librarius Athoi et Cryptensis in utroque codice eandem recensionem Σ secutus est. quare quod in Vaticano R[v] liber XII[b] (πρὸς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον) mire λόγος Δ' appellatur, hoc non ad libri titulum spectat, sed ad voluminis numerum, quem in recensione tetrabiblo quartum fuisse supra ostendi. etiam quaternionum reliquiae nihil praeter I, II, III, XII[b] Cryptensem continuisse demonstrant.

Ad eandem officinam Σ redit codex P(atmensis) (Γ)46 monasterii S. Joannis in membrana optima a manu saeculi XI, nisi ipso fine saeculi X vetustior est — hoc enim suadet Paulus Maas, artis palaeographicae bonus aestimator, qui codicem anno 1912 in insula Patmo inspexit et descripsit et aliquot folia ex diversis libris contulit — foliis 371 elegantissime sine compendiis scriptus. libros quosdam Nysseni continet. constat ex duabus partibus, quarum secunda scripta contra Eunomium exhibet. et potius ex duobus codicibus integris compositus esse existimandus est, nam in fol. 1-74 quaterniones α'-θ' leguntur, a fol. 75 novus incipit quaternionum ordo α'-λζ'(= fol. 75-370). quaternio λδ' ante λγ' positus est errore glutinatoris. unum in fine codicis adiectum est folium 371. capitulatio non exstat nisi ad librum I. in libro I margini apponuntur numeri κεφαλαίων μβ', ipsa κεφάλαια in textum recepta sunt. notae marginales augentur a f. 267. hae litteratura unciali ab eadem manu scriptae sunt, quae textum descripsit, plurimae pertinent ad argumentum dogmaticum velut ad lib. II § 232 vol. I p. 293, 27 γεγονότων ὑπόστασιν] ση(μείωσαι) περὶ ὑποστάσεως, ὅπερ ἐν τῷ ὀπίσω σελιδίῳ „οὐσίαν" ἐκάλεσεν vel ad lib. II § 275 vol. I p. 307, 15-16 θεωρουμένης δυνάμεως] ση(μείωσον) ὅτι πάλιν „δυνάμεως" ἀδιαφόρως εἶπεν ἀνωτέρω „ποιότητα" καὶ „ἰδιότητα" ὀνομάσας vel ad lib. II § 353 vol. I p. 329, 15 κατὰ τὸ ὑποκείμενον ὄντι] scholium longum de notione τοῦ ὑποκειμένου quod incipit ση(μείωσαι) ὅτι ὑποκείμενον νῦν τὸ πρὸς κατηγορίαν λεγόμενον νοητέον. desunt in P verba a lib. II § 392 vol. I p. 341, 4 νυνὶ δὲ τούτου χάριν usque ad §441 p. 355, 20-21 δυνάμενοι οὔτε πάντων (γὰρ om.) nullo signo addito, excidit igitur in exemplari, unde P descriptus est, quaternio unus. nam verba deperdita Pauli Maasii rationibus integrum quaternionem volumine aequant. insunt haec scripta: Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσης περὶ κατηχήσεως — ἐγκώμιον εἰς τὴν μακαρίαν Μακρίναν τὴν ἰδίαν ἀδελφήν — (f. 75) ἐπιστολὴ πρὸς Πέτρον τὸν ἀδελφόν — (f. 77) κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς Εὐνομίου ἤτοι βιβλίον α'. ἀντιρρητικὸς εἰς τὸν α' λόγον τῶν ἐκδοθέντων παρὰ Εὐνομίου δύο λόγων μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου — (f. 187) κατὰ Εὐνομίου λόγος β' — (f. 238) ἔκθεσις Εὐνομίου — f. 241 κατὰ Εὐνομίου λόγος γ' — (f. 267) πρὸς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον ἤτοι βιβλίον δεύτερον τὸ μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκδοθέν — (f. 370-371) diversa (cf. Sakkelionis catalogum p. 35). verba quae ex Eunomio citantur, in margine signo ÷ notantur, biblica signo >.

Patmensi P simillimus est codex Vaticanus graec. n. 1773 (Z) chartaceus quamvis aetate diversus, nam saeculo XVI non est superior. fuit pontificis maximi Urbani VIII vetus numerus 62. scriptus est a duabus manibus in foliis 374 (20 × 30 cm), singulae paginae 25 lineas capiunt. prima manus scripsit duas epistulas Gregorii et Petri, libros contra Eunomium et συναγωγὴν ἀποριῶν καὶ ἐπιλύσεων ἐκλεγεῖσαν eqs. tum secunda manus a folio 279 usque ad finem codicis primam suscipit. haec insunt: (f. 1) ἐπιστολὴ Γρηγορίου ἐπισκόπου <Νύσσης> πρὸς τὸν ἀδελφὸν Πέτρον (f. 2) epistula Petri ad Gregorium fratrem

(f. 3) κεφάλαια τοῦ πρώτου λόγου εἰς τὸν κατὰ Εὐνομίου (sic), sunt autem μα′ (f. 4) τοῦ ἁγίου καὶ ὄντως σοφοῦ Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς Εὐνομίου ἤτοι βιβλίον ᾱτον. ἀντιρρητικὸς εἰς τὸν ᾱτον λόγον τῶν ἐκδοθέντων παρὰ Εὐνομίου δύο λόγων μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου (f. 102) liber II (f. 149) ἔκθεσις Εὐνομίου (f. 152) liber III (f. 174) τοῦ ἁγίου καὶ ὄντως σοφοῦ Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης πρὸς Εὐνομίου δεύτερον λόγον ἤτοι βιβλίον δεύτερον τὸ μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκδοθέν (f. 258) sequuntur quaestiones et responsiones per capita ex συμφωνία Hesychii presbyteri Hierosolymitani excerpta; tum Isaac Sebastocrator de decem dubiis circa poenitentiam et quaestiones (eiusdem?) de malo. manus prior fuit, ut suspicatus est G. Pasqualius, fortasse Darmarii, quod tamen diiudicare non ausim. omnino eadem est forma tituli quae in codice Patmensi, etiam delectus et ordo librorum contra Eunomium, qui insunt, idem est. eodem modo ἔκθεσις Εὐνομίου inter libros II et III interponitur, κεφάλαια μα′ (in P μβ′) libri I in utroque codice ante librum I et post epistulam Petri collocantur, cetera argumenta in utroque desunt. in utroque post titulum libri I haec verba leguntur: προοίμιον, ὅτι οὐ συμφέρει τοὺς μὴ καταδεχομένους τὴν ὠφέλειαν εὐεργετεῖν πειρᾶσθαι, tum deinceps κεφάλαια suo loco textui interponuntur et numeri eorum in margine notantur.

DE TETRABIBLI FONTIBUS

Codices BCTRPZ, qui eodem delectu et ordine librorum insignes sunt, quamquam ex eadem librariorum officina provenerunt, tamen lectionibus multum differunt neque eandem textus formam tradunt. nimirum, qui illi officinae praeerat, complures libros manu scriptos antiquitus nactus erat, qui diversas textus recensiones iam labentis antiquitatis temporibus ortas sequebantur. imprimis enim animo tenendum est lectionis discrepan-

tiam non medio aevo, sed multis saeculis antea ortam esse. vir Byzantinus ille, qui tetrabiblon condidit, non more nostri saeculi certo recensendi canone nixus textum uniformem stabilivit, sed satis habuit ex suis codicibus librorum delectum congerere, quo in negotio omni genere memoriae promiscue usus est. ut exemplo utar, Athous C et Vaticano-Cryptensis R ab eadem manu scripti, eodem librorum ordine et delectu notabiles, non tamen ex eodem fonte hausti sunt. R ad vulgarem textum prope accedit, sed permultis locis cum VL facit, ut eum ex recensione Φ fluxisse pateat. at C cum BT cognatus a Φ quam longissime discedit. Byzantinus igitur eclogam suam e duabus recensionibus antiquis sumpsit. alteram Φ iam supra descripsi, cui codices RPZ maxime affines videntur. sed cum huius recensionis pleniora habeamus exempla V et L, quae eadem et multo integriora sunt, in libros I-III recensendis eos abicio, neque plus eis tribuo in libro XII^b, quem ad unum librum manu scriptum redire supra dixi (p. XXII). altera recensio servata est libris BCT, de quibus iam videndum erit.

BCT has quidem lacunas communicant: vol. I p. 49, 23 ἐκεῖ om. BCT 52, 1 Βασίλειον om BCT (quod in apparatu excidit) 53, 14 τῆς om. BCT 57, 20 καὶ ante Καππαδόκην om. BCT 58, 4 ψεύστης καὶ om. BCT 61, 16 τούτου om. BCT 63, 18 κατὰ ante τὰ om. BCT 66, 1 τοῦ κακοῦ om. BCT 68, 4 ἐξαίφνης om. BCT 74, 10 ἀμφοτέραις δὲ ὑποτεταγμένην om. BCT 75, 8 ἀληθινοῦ om. BCT 90, 11 γὰρ om. BCT 104, 15 τῷ πατρὶ om. BCT 112, 16 ἔσται om. BCT 115, 8 τοῦτον om. BCT. in iis partibus, ubi B non exstat: 188, 12 verba καὶ τούτῳ usque ad συναρπάζων om. CT 200, 3 ποσάκις ἐπανέλαβε om. CT. ex vitiis, quae codicibus BCT communia sunt, haec notare satis habeo: vol. I p. 38, 18 κἀκεῖνος] ἐκεῖνος BCT 43, 5 λαβομένου] λαβόμενος BCT 45, 2 τοῦ ψεύδους] τὸ ψεῦδος BCT 45, 10 γενησομένους] γενομένους BCT 48, 19 κοιναῖς] κεναῖς

BCT 49,9 τόπον] τρόπον BCT postea τόπον corr. B 52, 20 τοσοῦτον] τοσούτων BCT 54, 5 διερραψῴδησε] ἐρραψώδησε BCT 56, 6 τοῦ βίου σπουδήν] σπουδὴν τοῦ βίου BCT 57, 10 οὐδὲ] οὐ BCT 58, 3 ὅμως] ὅλως BCT 59, 6 τὸ ante πρότερον add. BCT 60, 3 εἶπεν] εἴ πως BCT 60, 19 ὑπερβεβληκέναι] ὑπερβεβηκέναι BCT 63, 25 εὐθηνουμένην] εὐθυνομένην BCT 86, 20 ἀσαφείας] ἀσεβείας BCT 107, 3 ὑπερέχοντι] ὑπάρχοντι BCT corr. postea C 105, 27 αἰσθητικῆς] αἰσθητῆς BCT 113, 24 θεωρούμενον] χειραγωγούμενον BCT.

Maxime distinguuntur codices BCT magno hiatu vol. I p. 40, 4-8, ubi haec verba omittunt: ἀφ' οὗ γὰρ μετέσχε τῆς ἀπορρήτου ταύτης σοφίας ,ἐξ ἐκείνου πάντα ,,ἄσπαρτα" αὐτῷ καὶ ,,ἀνήροτα" φύεται. σοφὸς γάρ τίς ἐστι περὶ ἃ τὴν σπουδὴν ἔχει, καὶ ἔγνω πῶς ἄν τις μάλιστα τοὺς ἐμπαθεστέρους τῶν ἀνθρώπων προσοικειώσαιτο.

Ceterum BT magis inter se cohaerent et a C reliquisque libris saepe secedunt velut vol. I 38, 5 ᾧ] ὡς BT 40, 12 καταπιπτούσης] μεταπιπτούσης BT 43, 8 ἄλλο τι] ἀλλ' ὅτι BT 54, 20 εἴπῃ] εἴποι BT 55,6 ῥηθέντων] λεχθέντων BT 55, 26 καταλείπω] καταλίπω BT 56, 1 τῆς ante ψυχῆς add. BT 65, 3 συγγραφῆς] γραφῆς BT 46, 9 τὴν ante πρὸς om. BT 48, 21 αὐτὸν om. BT 73, 9 ἀμφισβήτησις om. BT 74, 19 verba ἔγγραφοι usque ad 20 ἐχρῆν om. BT 79, 24-25 τῶν Ἰουδαίων om. BT 104, 20 οὔπω om. BT 112, 4 τὸν post αὐτὸν om. BT 113, 27 εἶναι om. BT.

Codices BCT igitur ad unum eundemque fontem (X) revocandi sunt, ita tamen, ut B et T alio quodam codice intercedente ex illo deducti sint. hunc (Y) appello. hic germanus erat codicis C. (Y) quattuor librorum delectu non contentus erat, sed libros reliquos (IV-XII) ex pleniore exemplo supplevit. quare T — nam B, qui ei ut ovum ovo similis est, nihil praeter fragmentum libri primi servat — in libris IV-XII aliud memoriae genus

praebet (cf. p. XXVII), quod cum recensione Φ magis conspirat. hac tabula inspecta intelleges codices VL et T per libros IV-XII saepe ad eundem fontem redire.

Vol. II 61, 8 γεγεννῆσθαι] γεγενῆσθαι VLT 64, 5 ἐφαρμόσουσι] ἐφαρμόσωσι VLT 66, 7 μή τι] μήτε VLT 66,9 παρεχομένων] παραδεχομένων VLT 71, 23 ἀπαρνουμένους] οὐχ ἀρνουμένους VLT 73, 19 εἰ] ἢ VLT 87, 18 εὑρίσκηται] εὑρίσκεται VLT 112, 21 οὐδὲ] οὐδὲν VLT 112, 21 διάνοια τὴν] δ. ἢ τὴν VLT 138, 5 βλέποι] βλέπει VLT 148, 13 ὑμᾶς] ἡμᾶς LT 156, 26 μετατιθείσης] μετατεθείς VLT 180, 7 πιστεύηται] πιστεύεται VLT (ἂν om.) 183, 4 προχείρου] προτέρου VLT 185, 18 τὸ] τῷ VLT 187, 8 δοξάσῃ] δοξάσει VLT 190, 12 καί ὁ] κἂν VLT 191, 20 ἐκβάλλειν] ἐκβαλεῖν VLT 193, 23 μετὰ] κατὰ VLT 194, 2 τοῦ ante ἐν αὐτῇ add. VLT 203, 1 διασημαίνῃ] διασημαίνει VLT 203, 21 υἱὸς] κύριος VLT eqs.

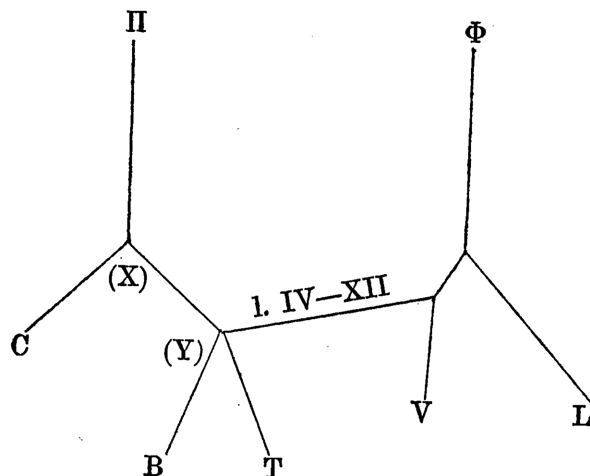
Singula verba T cum VL omittit his locis: vol. II 61, 11 verba οὐ usque ad 12 τελειωθεῖσαν om. VLT 65, 21 δὲ om. VLT 65, 25 τὸ alt. om. VLT 69, 17 γίνεται πρῶτος om. VLT 70, 4 φησί om. VLT 138, 23 ἰδίου om. VLT 180, 6 ἂν om. VLT 183, 17 ἀποδοθεὶς om. VLT 191, 26 τὸ ante βούλεσθαι om. VLT 193, 7 τε om. VLT 195, 25 παντὶ δῆλόν ἐστι καὶ om. VLT eqs.

Illud exemplar, unde T vel potius (Y) libros IV-XII repetivit, codici V similior erat quam Laurentiano, quod his locis intellegitur. V et T inde a libro IV haec vitia soli exhibent: vol. II p. 53, 16 ἀνείδεον] ἀΐδιον VT 53, 18 ἦν] ἢ VT 53, 21 προκεῖσθαι] προσκεῖσθαι VL 54, 7 διεξίῃ] διεξήει VT 57, 11 ὑπολισθήσαντα] ὑπολισθήσαντας VT 57, 15 μαθὼν κηρυσσόμενον] κηρυσσόμενον μαθὼν VT 79, 2 λίχνοι] λύχνοι VT 107, 1 τῆς πέτρου] τῆς τοῦ πέτρου VT 140, 1 συμμετελθούσης] μετελθούσης VT 153, 19 ὑμᾶς] ἡμᾶς VT 181, 1 πάντως συνυπακούεται] συνυπακούεται πάντως VT 181, 7 τὸν λόγον] τῷ λόγῳ τὸ εἰρημένον VT 181, 26 ὡδηγήθημεν] ἐδιδάχθημεν VT 182, 3

διεξίτω] διεξιέτω VT 185, 17 τοῦ ἐκ μὴ ὄντος] ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ VT 190, 16-17 τοσοῦτον εἶναι κἀκεῖνο] κἀκεῖνο τοσοῦτον εἶναι VT 192, 3 καὶ post θέλειν add. VT 196, 20 διὰ σώματος] διαμένουσα VT 202, 12 ταῦτα] τῶν VT 202, 14 παριστῶντα] παριστώντων VT eqs.

Multis locis VT var. lect. eandem in textum receperunt velut vol. II 54, 9 προϊέναι] συνίστασθαι VT 185, 14 φευκτότερον] φρικτότερον καὶ φευκτότερον VT (conglutinatum ex var. lect.) 190, 12 κύκλῳ] λόγῳ VT coniecerunt his locis: 58, 20 τὸ πάθος] ἀπαθῶς VT (ubi scribendum est <καὶ οὐ νοήσεις> τὸ πάθος cum cod. Monac.) 60, 3 ἐκτὸς add. VT 64, 6 τοῦτο post κτίσεως coll. VT 64, 6 καὶ post εἰ add. VT.

Quodsi libros IV-XII in T traditos maxima ex parte recensioni Φ reddimus, unde petiti sunt, cetera, quae codicibus BCT servantur (lib. I, II, III, XII^{b}), ad diversam originem pertinent, de qua iam videbimus.

DE RECENSIONE Π (SAEC. IV-VI)

Codices tetrabibli BCT ex recensione antiqua fluxerunt, quam Π appellare soleo. ea olim non solum librorum tetradem continebat, sed omnes praeter librum XII^{b}, ut integris huius stirpis exemplaribus ostenditur, quae adhuc servantur. quid? quod etiam CT vestigia plenioris exemplaris, unde deducti sunt, retinent. librum enim tertium sic inscribunt: λόγος γ' καὶ καθεξῆς, quod ad praesentem eorum statum minime quadrat, sed seriem librorum significat, qui tertium olim sequebantur. librarius cum librum III a libris sequentibus avelleret et cum libro XII^{b} contra naturam coniungeret, verba καὶ καθεξῆς delere oblitus est, quae in suo exemplari integro legebat. priorem ordinem bene servavit A(mbrosianus), eiusdem stirpis nobilior propago, qui et ipse librum III inscribit λόγος γ' καὶ καθεξῆς — eandem inscriptionem antiquissimam servant M(arcianus) et Monacensis — eique libros IV-XII, ut oportet, adiungit, sed perantiqua ratione titulos eorum omittit singulosque libros una linea vacua inter se discernit. tituli partim postea a manu recenti additi sunt partim etiam nunc desunt. certe in archetypo codicis A omnino nulli fuerunt. supra docui (p. XI) libros III-XII olim unum librum, qui erat tertius, conformasse eumque in decem τόμους divisum fuisse. haec ratio editioni papyraceae saeculi IV idonea postea iure immutata videtur, cum decem τόμοι in membranam transscriberentur. recensio Φ decem λόγους numerat, qui olim τόμοι audiebant; codex A priscum auctoris consilium religiosius respexit, cum decem τόμους vel λόγους rursus in unum librum contraxit et singulorum voluminum titulos abrogavit. quodsi verbis λόγος γ' καὶ καθεξῆς omnes libri a tertio ad duodecimum comprehenduntur, apparet etiam (B)CT, qui haec verba servaverunt, ex integris exemplaribus derivari. liber XII^{b} ne in hac quidem classe suum locum i.e. libri secundi sedem

obtinebat, sed a recensione π velut a Φ primum deerat. postquam inventus est, alii post librum III, alii post XII, hoc est in fine totius seriei, eum collocaverunt, cum certam rationem non haberent. ad hanc recensionem Π praeter BCT hi codices pertinent:

Primum Vaticanus graecus n. 1907 (S) saeculi XIII chartaceus[1]) (fuit 20×33 cm) codex ingens, qui omnia Gregorii Nysseni opera continet, iam duobus voluminibus grandibus compactus, graves fortunas passus misereque laceratus esse videtur, quare folia omnia charta tenui et perlucida obducta et in margine charta solidiore praetexta sunt, ne codex omnino dilaberetur. iam folia singula aream 26 × 36 cm capiunt. codex quamquam diligenter restauratus est, multis tamen locis adeo scissus est, ut legi non possit. scriptus est permultis compendiis, sed satis clare et distincte, lineas singulae paginae capiunt 60-80, plerumque 66-72. in universum folia habet 308. volumen primum folia 1-168, alterum folia 169-308 complectitur. folium ultimum vacuum est. fol. 1-2 πίναξ praemittitur, qui initia omnium librorum continet, qui insunt. fol. 3 errore hoc loco collocatum videtur, nam debebat ante fol. 1 collocari. S multa folia vacua habet, quas restaurator interposuit. certe codicem sibi visus est valde mutilum repperisse, cum praesertim folia numeris egerent. ubicumque folium excidisse putabat, folium vacuum interposuit. sed apparet nonnullis locis plura deesse, ubi unum folium substituit. folia, quae certa sede egebant, non semper in suum locum reduxit, velut folium evulsum 303, quod etiam nunc libere vagatur, post fol. 52 collocandum erat, nam epistulam canonicam ad Letoium exhibet. alia folia velut 301, 305, 307 ex tempore in suam sedem reducere non potui.

[1]) De codicis aetate cf. nunc meam praefationem ad librum De instituto christiano (vol. VIII 1 p. 6), ubi eum potius saec. XII attribui, recte ut mihi videtur. cf. etiam F. Muelleri praef. in lib. Ad Eustathium (vol. III 1, XII-XV).

Quantum re vera perierit, ex quaternionibus aliquatenus erui potest. quaterniones in dextra parte marginis superioris leguntur, quamquam non omnes superstites sunt. primus quaternio, quem legimus f. 61, est ι̅γ̅. igitur 96 folia antecesserant, et desunt folia 35, quae maxima ex parte in lacuna inter fol. 47 et 50 intercidisse patet. eam enim maiorem esse quam restaurator aestimavit, qui ibi duo folia vacua interposuit, certum est. tum legi possunt quaternionum signa ι̅ς̅-κ̅ (fol. 85-117), deinde κ̅γ̅-κ̅ς̅ (fol. 138-162). numerus in fol. 130 iam non potest cognosci, nimirum fuit κ̅β̅. efficitur quaterniones κ̅ et κ̅α̅ in fol. 117-130 exstitisse, id quod fieri non poterat. nam 3 folia deesse nemo non videt. atqui lacuna hiat post fol. 124, quam restaurator 2 foliis explevisse sibi visus est. re vera 5 folia in hac lacuna perierunt. in secundo codicis volumine numeri quaternionum continui leguntur usque ad λ̅β̅ (fol. 210). fol. 238 notatur λ̅ς̅; si igitur λ̅ε̅ fol. 230 et λ̅δ̅ fol. 222 exstitisse mente fingas, quaternio λ̅γ̅ autem fol. 218 coepit, ei quattuor folia tantum relinquuntur. post fol. 217 restaurator 2 folia vacua intercalavit. quaternio λ̅γ̅ excidit et in fine codicis inde a fol. 296 agglutinatus est. continet initium libri contra Macedonianos. a fol. 238 usque ad 278 quaterniones λς -μ̅α̅ deinceps exstant, praeterquam quod fol. 246 nil nisi λ̅ legitur, ubi olim λ̅ζ̅ exstiterat, et fol. 270 nihil acie dinosci potest. ultima pars huius tomi mutila est, neque iam quaterniones a fol. 278-308 persequi possumus. a folio 296 sequi quaternionis λ̅γ̅ initium supra docui, folia 298-308 neque certo ordine adiecta neque fixa sunt. numeri continui, quibus singula scripta in indice praevio signantur, per totum codicem iuxta titulos in margine positi sunt.

Eunomiana incipiunt a primo libro nullis argumentis praemissis. κεφάλαια margini olim adscripta numerisque signata erant per totum librum I, velut in P(atmensi) et

Vaticano Z. iam margine exteriore deleto vel circumciso plerumque legi non possunt. librorum ordo idem est qui in recensione Φ, nisi quod liber XII[b] in fine additus est. initium libri I periit, incipit a verbo θεραπεύοντι vol. I p. 23, 27. ubicumque codex scissus legi non potest, in apparatu critico notavi. libri XII[b] pars posterior periit, deficit in verbis ἀφῆκαν καὶ vol. I p. 256, 25 (codicis fol. 285[v]— expl.). fol. 286-287 perierunt, fol. 288 incipit liber εἰς τὴν πεντηκοστήν. contuli scripta contra Eunomium Romae vere 1912. iterum inspexit meis precibus Georgius Pasquali Romanus, deinde Florentinus, anno 1915.

Ex S ad verbum descriptus est codex Burneianus (D) Musei Britannici n. 52 membranaceus saeculi XIII-XIV. insunt S. Gregorii Nysseni homilia XIV in Canticum canticorum (f. 1), inc. (mutil.): . . . τεθνήκει μὲν αὐτῇ ἅπας ὁ κόσμος — eiusdem Gregorii homilia XV in Canticum canticorum (f. 13) — τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς μακαρισμοὺς (f. 32) — τοῦ αὐτοῦ πρόλογος εἰς τὸν πατέρα ἡμῶν· περὶ προσευχῆς καὶ περὶ τοῦ μὴ βαττολογεῖν (homiliae quinque) (f. 100) — τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα (secundum latinam tituli paraphrasim or. III) (f. 146) — εἰς τὴν εἴσβασιν τῶν νηστειῶν (f. 164) — λόγος πρὸς Πέτρον τὸν ἴδιον ἀδελφόν· θεωρία εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασκευήν (f. 176) — (τοῦ αὐτοῦ) κατὰ Ἀρείου καὶ Σαβελλίου (f. 259), inc.: Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία . . . — περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος κατὰ Μακεδονιανῶν τῶν πνευματομάχων, inc.: Τάχα οὐδεὶς ἀποκρίνασθαι προσήκει τοῖς ματαίοις τῶν λόγων (270) — ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Πέτρον (f. 293) — τοῦ Νύσσης πρὸς Εὐνόμιον ἀντιρρητικὸς μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου (f. 295) „desiderantur quaedam a verbis ἐν αὐτῇ περιγεγράφθαι (vol. I p. 100, 20) ad ἂν μὴ κοινωνία τις (vol. I p. 125, 14); deinde a verbis παρ' αὐτοῦ πεπραγμένοις (vol. I p. 147, 24) ad σημαινομένης καὶ ὑπ' αὐτῆς (vol. I p. 170, 16). deficit in verbis σωματικοῦ προκαλύμματος (vol. II p. 65, 22)." tabellae photographice depictae ad priorem partem libri I contra Eunomium mihi suppeditant, quae codicem Burneianum accurate ex S descriptum esse ostendunt. quodsi ea pars libri XII[b] in Burneiano servata esset, quae in S periit (a vol. I p. 256, 25 ἀνεξέταστον usque ad finem), D diligenter excutiendus fuisset. sed quoniam eam deesse dixi, codicem omnino abicere potui.

Codex A(mbrosianus) C 215 inf. chartaceus saeculo XII ut videtur exeunte vel XIII foliis 235 (26 × 35 cm) manu fluenti et larga pulcherrime scriptus, sed umore pessumdatus et fuscatus est. Salmazzius, Caroli Borromaei negotiator astutus, cum multis aliis libris eum ineunte saeculo XVIII ex Graeciae monasteriis, quae codicum conquirendorum causa non sine mortis periculo perscrutatus erat, Mediolanum attulit. originem codicis esse inventor propria manu in folio praevio Thessaliam scribit. praeter folia 235 dinumerata unum folium vacuum in fine additum et duo folia praevia habet, e quibus alterum πίνακα manu Salmazzii exaratum continet. initia singulorum contra Eunomium librorum latine enumerantur. inde librum primum iam a Salmazzio sine capite inventum esse comperimus (incipit a verbis vol. I p. 117, 12 κατὰ τὸ ἀόρατον). nimirum non intellexit Salmazzius duo praeterea folia deesse, unum inter f. 44 et 45, alterum inter f. 50 et 51. codex nihil continet praeter libros adversus Eunomium. capitulatio simulne cum exordio libri primi interciderit, explorari iam non potest, cum ne primus quidem liber, ut solet, numeros capitulorum in margine habeat. librorum ordo idem est qui in S, i.e. vulgaris. codex descriptus est, ut supra (p. XXXVII sq.) demonstravi, ex exemplo perantiquo papyraceo, sed aliis codicibus intercedentibus. tituli, quos nunc ab libro IV usque ad XII legimus, a scholiasta recentiore una cum scholiis marginalibus quibusdam per

totum codicem dispersis, quae plerumque legere non poteram, postea intrusi sunt. is omnia mirum in modum turbavit. utinam verba, quae inter libros VIII et IX in linea vacua addidit, aliquis legere possit! fortasse aliquid de ratione, si quam sequitur, ibi fassus est. λόγος θ' legimus initio libri X. liber qui fertur XI λόγος δέκατος ab eadem manu inscribitur, liber XII inscriptione omnino eget, quamquam in fine libri antecedentis post verba ἀντίχριστος λέγοιτο signum interpositum est. liber XII^b inscribitur τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπου Νύσσης πρὸς τὸν Εὐνομίου τοῦ ἀσεβοῦς δεύτερον λόγον, quod cum CTS consentit. codicem totum contuli Mediolani autumno anni 1912. abieci librum XII^b, postquam diligenter cum ceteris libris manu scriptis comparavi. nam quamvis editorem premat exigua eius libri memoria, tamen Ambrosiano adhibito nihil proficimus. et ipse enim comprobat, quod supra dixi, omnes codices in libro XII^b ad eundem fontem redire. A in hoc libro maxime cum Marciano facit, quem cum integrum ad librum XII^b recensendum adhibuissem, Ambrosianum in hac parte dimittere melius erat.

Iam de librorum BCTAS mutua ratione videamus. initio libri primi, ubi A deficit sed B servatur, BCTS multis locis contra consensum codicum V et L, i.e. contra recensionem Φ stant. et de veris lectionibus, quamvis multo maior sit numerus eorum, taceo. sed etiam in pravis plerumque consentiunt. lacunosi sunt his locis (congessi locos ex libro I usque ad p. 120, 24-25 περικόπτῃ, nam ab hoc verbo B deficit): vol. I p. 24, 17 καὶ om. BCTS 25,9 τοῦ κυρίου om. BCTS 30,7 τε om. BCTS 33,2 ἄλλην om. BCTS 46,12 αὐτὸς om. BCTS 46,17 τὸ ante κατατολμᾶν om. BCTS 47,21 τοῦτον om. BCTS 53,16 αὐτομάτως om. BCTS 85,23 καὶ post ἢ om. BCTS. corruptelam communicant his locis: vol. I p. 31,22 πλέον vel πλεῖον] πλείων BCTS 32,14 κακήγορον] κατήγορον BCTS 36,7 χρυσίον] χρύσειον BCTS

36,22 ἀποροίη] ἀπορήσῃ BCTS 63,21 οὐδὲ] οὐ BCTS 93,19 κατασκευάζει] παρασκευάζει BCTS. levissima quaeque notare supersedi.

Est ubi S cum VL contra BCT faciat, sed fere in lectionibus veris. tamen acri iudicio et his locis egere non licet, nam etiam ubi VLS consentiunt, fallere possunt. nonnumquam etiam CS vel TS cum VL consentiunt, sed plerumque in veris. vix enim dicere operae pretium est neutram recensionem per tot saecula a mutuo contagio immunem mansisse, sed lectiones alterius ad alteram invicem permanasse aliosque librarios aliter in hac re versatos esse. codices quidem (B)CT verba recensionis Π multo integriora tradiderunt quam S, sed solum in libris I, II, III, XII^b. in ceteris S et A recensionis Π unici testes sunt, cum libri IV-XII in T e codice mixtae recensionis fluxerint, in B et C autem omnino desint.

Codex A incipit a vol. I p. 117,12 κατὰ τὸ ἀόρατον. has lacunas enotavi, quibus communis codicum ACTS origo comprobatur. vol I p. 129,3 πάντως om. ACTS 136,4 περὶ om. ACTS 136,17 τῆς om. ACTS 162,13 τοῦ ἀγεννήτως ὄντος om. ACTS 172,14 κατὰ τὴν οὐσίαν om. ACTS 174,8 ἐν om. ACTS 176,27 τοῦ χείρονος om. ACTS 190,14 αὐτὸν om. ACTS 193,13 διὰ om. ACTS 194,6 δηλαδὴ om. ACTS 194,7 δῆθεν om. ACTS 200,7 ἦν om. ACTS 201,3 φησί om. ACTS 207,12 μυστηρίων om. ACTS 213,5 ὀργὴ καὶ ἀοργησία om. ACTS 221,15 τε om. ACT post ἀτελεύτητον coll. S 224,16 καὶ ante ὧν om. ACTS vol. II p. 5,2 μονογενῆ om. ACTS 8,27 τις post ἦν om. ACTS 20,4 ἐκεῖνα om. ACTS 33,3 ἐν om. ACTS 44,2 ὁμοίως om. ACTS 49,20 αὐτὸν om. ACTS. corruptelam eandem exhibent vol. I p. 133,18 ἐπιστὰς] ἐφιστὰς ACTS (cf. p. 223,9) 136,6 συζητήσει ACTS corruptum, συνιζήσει corr. Wilamowitz συζήσει L συζητεῖ V 144,11-12 τὸ κάτω] τὰ κάτω ACTS 150,28

γενόμενον] γινόμενον ACTS 169,22 χοῦ] χριστοῦ(!) ACT χοὸς S 180,19 προσγινομένη] προσγενομένη ACTS 185,9 ἢ] εἰ ACTS 200,8 τὸν ἔλεγχον] τὸ λέγειν ACTS 201,1 τούτοις] τοιούτοις ACTS 206,14 ποτὲ μὴ] μήποτε ACTS 210,6 προστάγματος] πράγματος ACTS 210,8 οὐδὲν] οὐδὲ ACTS 219,1 οὐ] οὔτε ACTS 223,9 ἐπιστὰς] ἐφιστὰς ACTS (cf. 133,18) vol. II p. 7,21 χρήσει] κρίσει ACTS 19,14 γινόμενον] γενόμενον ACTS 24,2 κατανοήσωμεν] κατανοήσομεν ACTS 28,7 γεγεννῆσθαι γεγενῆσθαι AT etS prius, alt. ν sscr. 40,5 ἑαυτοῦ] αὐτοῦ ACTS eqs.

Non nisi eas enotavi lacunas atque corruptelas, quas in libris I et III inveni, poteram etiam eas afferre, quae in libro ad refutandam Eunomii confessionem scripto (vulgo II) occurrunt; nam cetera inde a libro IV usque ad XII (lib. III tom. II-X huius editionis) C non habet. recensio etiam in his libris maxime in ATS posita est, cum multo meliores sint quam Φ, nisi quod supra (p. XXXIV) ostendi codicem T in his libris exemplari usum esse, quod ex Φ multa plerumque falsa receperat. sed haec nullius momenti sunt, si consideras omnia fere, quae melioris notae sunt, ex ATS redundare. inter eos A excellit, cum multas tradat lectiones, quae in ceteris codicibus non exstant. codex A unus verum exhibet his locis, quos facile augere possem: vol. I p. 122,19 διανοούμενον A] διανοούμενος cet. 131,20 ἑαυτὸ A] ἑαυτῷ cet. 165,8 σκιαγραφίαις A] σκιογραφίαις cet. 177,14 ὃν υἱὸν ὀνομάζουσιν om. A glossema ad πλάσματος, quod in textum irrupit 194,3-4 μήτε παρὰ τοῦ διδασκάλου ῥηθὲν A] om. cet. 196,11 ἀποτετμημένον A sed ω supra ο scr.] ἀποτετμημένων cet. 197,20 ἐννοίας A] ἐπινοίας cet. 213,10 ἥ A] om. cet. 214,10 ἔτι A] εἴ τι cet. vol. II p. 69,28 ὃς A] om. cet. 74,18 ὃ ἔχει A] ἢ ἔχειν cet. 94,7 συστοιχοῦντα A] στοιχοῦντα cet. 106,13 ᾠκειῶσθαι A] οἰκειώσασθαι cet. 110,9 ἐκεῖνο A prius, sed ἐκείνῳ corr.] ἐκεῖνο cet. 112,20 καὶ ante γράφει δὲ cet., om. A 117,6 κακηγορεῖν A] κατηγορεῖν cet. 117,24 πᾶν A] πάντων cet. 126,15 οὗτος A] τοῦτο S ὡς V om. cet. 126,1 αὐτῷ A] αὐτῷ LTS αὐτὸν V 138,5 βλέποι A] βλέπῃ S βλέπει VLT 139,21 ἡ A] om. cet. 145,16 ἐν οἷς A] ἐν ᾧ cet. 146,14-15 πρὸς τὸ χεῖρον A] τὸ πρόχειρον cet. 162,14 σὺ A] οὐ cet. 162,22-23 τὸ post ὅς ἐστι add. A] om cet. 165,23 τοῖς ὀνειροπόλοις ἀφήσομεν A] τοὺς ὀνειροπόλους ἂν φήσωμεν (φήσομεν VL) cet. 166,5 προφερόμενα A] προσφερόμενα cet. 166,23 ἀπ' A] ὑπ' cet. 185,14-15 ἐν ante τῇ ἀκολουθίᾳ add. cet., om. A 189,10 υἱὸς A] θεὸς cet. 190,18 ἡ . . . λαμπηδὼν A] τῇ . . . λαμπηδόνι cet. 199,17 τόπον A] κόπον cet. 199,26 τὸ ante ἀπαύγασμα add. A] om cet. 201,13 et 14 γέννησις et γέννησιν A] γένεσις et γένεσιν cet. 202,12 φοβεῖ ex -ῇ corr. A] φοβῇ cet. 233,1 ὅτιπέρ ἐστιν correxi: ὅπερ sscr τι A ὅτι πάρεστιν cet.

Nonnullis locus A coniectura Gregorii verba temptavit, velut II 24,22 ceteri codices KATAXΘH praebent, quod Wilamowitz (idem invenit Harder) feliciter emendavit, cum KATACXH restituit, A καταταχθῇ pessumdedit.

II 37,10 legimus αἱ δὲ τῶν ποιοτήτων διαφοραὶ οὔ τινα (correxi, οὐ τὴν codd.) κατὰ τὸ ὑγρὸν παραλλαγὴν ἐμποιοῦσιν, ἀλλά τινος ἰδιότητος τὸ ἐν τῷ οἴνῳ ὑγρὸν ἀπὸ τῆς ἐν τῷ κλήματι διακρινούσης στύψεως ἢ γλυκύτητος ἢ ὑγρότητος (πικρότητος A) θατέρῳ τούτων παρομαρτούσης. vini umor discernitur ab umore, qui est in vitibus, eo quod qualitatem specificam suscipit; nam alteri στύψις propria est, alteri γλυκύτης. corruptela eo orta est, quod ὑγρότητος verbum, oppositum τῷ ἐν τ. οἴνῳ ὑγρῷ, in lin. inferiorem delapsum est, nam ad ἀπὸ τῆς ἐν τῷ κλήματι . . . supplendum est ὑγρότητος. scribendum est igitur διακρινούσης ὑγρότητος, ἢ στύψεως ἢ γλυκύτητος (vel vice versa) θατέρῳ τούτων παρομαρτούσης. A cum id non intellexisset, στύψεως ad ἀπὸ τῆς ἐν τῷ κλήματι rettulit, tum ut opposi-

tum efficeret inter γλυκύτητος et ὑγρότητος, πικρότητος interpolavit.

II 187,4 ὁμοίως δὲ καὶ ἡ πρὸς τὸν Μανωὲ γενομένη φωνὴ τὸ ἀπερίληπτον εἶναι τῆς διὰ τοῦ ὀνόματος σημασίας τὸ θεῖον ἐνδείκνυται VLTS τῇ et σημασίᾳ (ut videtur ex coniectura) A, ubi rectius transponunt vulgo διὰ τῆς τοῦ ὀνόματος σημασίας.

II 169,10 τίς οὕτως ἠλίθιος καὶ τῆς ἀνθρωπίνης καταστάσεως ἐκτός, ὡς περὶ ἀνθρώπων διαλεγόμενος τὸν μὲν εἰπεῖν ἄνθρωπον, τὸν δὲ ἵππον καλεῖν συγκρίνων; sic legit V καλῶν συγκρίνων LT v καλῶν καὶ συγκρίνων S καλῶν συγκρίνοι A ex coniectura ut videtur.

II 103,27 τίς οὕτως ἠλίθιος ὡς Ἰωάννου καὶ Παύλου καὶ τοῦ λοιποῦ χοροῦ τῶν ἁγίων τὰς γνησίας ταύτας φωνὰς καὶ τῆς οἰκειότητος ἐνδεικτικὰς κηρυσσόντων μὴ πρὸς ἐκείνους βλέπειν, ἀλλὰ τοῖς διακένοις κροτάλοις τῶν Εὐνομίου σοφισμάτων *** διδασκαλίαν τῶν διὰ τοῦ πνεύματος λαλούντων μυστήρια καὶ Χριστὸν ἐν ἑαυτοῖς φερόντων Εὐνόμιον ἀληθέστερον οἴεσθαι; lacunam statui post σοφισμάτων προσέχειν καὶ τῶν διὰ scribit V (omisso διδασκαλίαν), ut apparet ex coniectura. sed plura interciderunt in lacuna. τῆς διδασκαλίας ex coniectura A, cum dativum τοῖς διακένοις . . . κροτάλοις non habere unde pendeat non intellexerit, id quod V recte perspexit.

II 201,28 ἀλλὰ μὴν ἴδιον πάντων τῶν διὰ γεννήσεως ὑφεστηκότων τὸ μὴ εἶναι πρὸ τῆς γεννήσεως· ἀλλότριον ἄρα τοῦτο τῆς τοῦ μονογενοῦς ἰδιότητος ᾧ μηδὲν τοῦ τρόπου τῆς κοινῆς γεννήσεως [εἴδους τὸ πεπλανημένον] προσεῖναι ἡ τοῦ μονογενοῦς ἐπωνυμία μαρτύρεται. οὐκοῦν πιστωθήτω ὁ ὑλικὸς οὗτος καὶ τῇ αἰσθήσει φίλος διὰ τοῦ ἑτέρου τῆς γεννήσεως εἴδους τὸ πεπλανημένον τῶν ὑπολήψεων αὐτοῦ διορθώσασθαι. verba εἴδους τὸ πεπλανημένον, quae inclusi, ex v. 202,4, ubi eadem verba occurrunt, intrusa sunt. εἴδους τοῦ πεπλανημένου scripsit A, ut verba coniectura plana redderet.

II 190,11 ὡς γὰρ τὸ ἡλιακὸν σῶμα ὅλῳ τῷ περιέχοντι κύκλῳ χαρακτηρίζεται καὶ ὁ τὸν κύκλον ἰδὼν ὅλου τοῦ κατὰ τὸ βάθος ὑποκειμένου τὴν ὑπόστασιν διὰ τοῦ φαινομένου ἀνελογίσατο, οὕτως εἶπεν (scil. ὁ ἀπόστολος Hebr. 1, 3) ἐν τῷ μεγέθει τῆς τοῦ υἱοῦ δυνάμεως τὸ τοῦ πατρὸς μεγαλεῖον χαρακτηρίζεσθαι . . . εἶπεν scripsi cum vulg., εἰπεῖν libri. A, qui οὕτως εἰπεῖν intellegeret, ,,ut ita dicam", χαρακτηρίζεται ex coniectura restituit, sed corruptelam eo auxit. nihil enim certius est quam εἶπεν legi oportere, nam toto hoc loco de apostolo dicitur (cf. 190,10 ἐμποιεῖ 190,27 κατωνόμασε).

II 171,21 λέγει γὰρ αὐτὸς μετὰ τὴν διὰ μέσου φλυαρίαν μικρὸν ὑποβὰς ὅτι ἀμετάθετος ἡ προσφυὴς τῶν ὀνομάτων πρὸς τὰ πράγματα σχέσις, τούτῳ (τοῦτο libri) καὶ αὐτὸς ἐπιψηφίζων τῷ λόγῳ τὸ πάγιον εἶναι τὴν ἀληθῆ τῶν προσηγοριῶν πρὸς τὸ ὑποκείμενον οἰκειότητα. cum libri omnes τοῦτο legant, A dativum ad ἐπιψηφίζων requirens τῷ λόγῳ τῷ πάγιον scripsit, at τούτῳ scribendum et cum τῷ λόγῳ coniungendum erat.

II 156, 22 . . . ὅτι υἱὸς ὢν (scil. ὁ Δαβὶδ) τοῦ Ἰεσσαὶ καὶ τῶν ποιμνίων ἐπιστατῶν εἰς βασιλέα ἐχρίσθη, οὐκ ἄνθρωπον αὐτὸν τηνικαῦτα ποιούσης τῆς χρίσεως, ἀλλ' ὄντα κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν ὅπερ ἐτύγχανεν ἐξ ἰδιώτου πρὸς βασιλέα μετατιθείσης. μετατιθείσης quod est unice verum praebet S, inde μετατεθείσης corruptum esse videtur; nam VL μετατεθείς exhibent, sed T in exemplari suo μετατιθείσης compendio scriptum invenisse videtur, signum enim supra -είς positum non plane intellegitur. a corruptela μετατεθείς profectus A μετατεθεῖσθαι pessumdedit ex coniectura.

Codex M(arcianus) Venetus (fund. ant.) LXIX (501) saeculi XII vel potius XIII in quarto chartaceus folia continet 422, qui numerus etiam folium vacuum sine numero praemissum comprehendit. in fine codicis folium vacat. sunt etiam numeri qui folium praevium ex

alio chartae genere sumptum complectuntur, qui a recentiore manu adiecti sunt neque cum quaternionum initio congruunt. codex ex duabus partibus constat, quarum altera a fol. 265 incipit. inde etiam novus quaternionum ordo ab α′ orditur. pars prior 34 quaterniones capit, quorum primus incipit a fol. 2, quaterniones ordine progrediuntur usque ad quaternionem 29 (fol. 226), qui sex tantum folia habet. tricesimus non amplius quattuor folia continet, duo sequentes octona folia habent, tricesimus tertius novem. quaternio 34 incipit a fol. 261, pergit usque ad fol. 264. in folio 265 primus quaternio alterius codicis incipit, cuius quaternionum ordo non longius procedit quam ad quaternionem 16 (fol. 393). ι̅β̅ novem folia capit (fol. 353-361), ι̅ε̅ septem (378-384), ι̅ζ̅ incipit f. 393, explicit igitur f. 400. f. 401 Nicetae Byzantini refutatio epistulae regis Armeniae incipit. codex ab una manu satis aequabili scriptus est. compendiis utitur in nominibus sacris, in verborum terminationibus, in verbis maxime usitatis. ι subscriptum fere neglegitur.

Insunt haec.:

(f. 2) τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης πρὸς Εὐνόμιον τὸν δυσσεβῆ ἀντιρρητικὸς λόγος α̅. habet omnes deinceps libros usque ad librum XII^{b} eodem ordine quo SA, i.e. ordine vulgari, sed alia divisione, de qua infra agam. liber XII^{b} incipit a f. 153, inscribitur τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Γρηγορίου πρὸς τὸν Εὐνομίου τοῦ δυσσεβοῦς δεύτερον λόγον, expl. 201^{v} (f. 201^{v}) ἐκ τῶν ὑπομνηματισμῶν Βασιλείου εἰς τὸν τρίτον τῶν εἰρηνικῶν (f. 202) τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον τὸν ἴδιον ἀδελφόν (f. 209) τοῦ αὐτοῦ ἐπιτάφιος εἰς τὸν μέγαν Μελέτιον ἀρχιεπίσκοπον Ἀντιοχείας (f. 212) τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας λόγος πρῶτος (f. 217) τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας λόγος δεύτερος (f. 219) τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς αὐτοὺς λόγος ἐγκωμιαστικὸς ῥηθεὶς ἐν τῷ μαρτυρίῳ (f. 223) τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν βίον τῆς ὁσίας Μακρίνης ἀδελφῆς τοῦ μεγάλου Βασιλείου (f. 235) ἐκ τῶν ὑπομνηματισμῶν Βασιλείου εἰς τὸν δεύτερον εἰρηνικὸν τοῦ θεολόγου· περὶ ζήλου (f. 236) τοῦ Νύσσης λόγος εἰς τὴν ὑπαπαντὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν ι̅υ̅ χ̅υ̅ (f. 243^{v}) ἐκ τῶν ὑπομνηματισμῶν Βασιλείου εἰς τὸν λόγον τοῦ θεολόγου τὸν εἰς τοὺς πολιτευομένους (f. 244) βίος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης (f. 264) ἐκ τῶν ὑπομνηματισμῶν τῶν εἰς τὸν περὶ εὐταξίας λόγον, in margine: τοῦ θεολόγου (f. 265) τοῦ πανσόφου μοναχοῦ κυρίου Λεοντίου τοῦ Ἱεροσολυμίτου ἀπορίαι πρὸς τοὺς μίαν φύσιν λέγοντας σύνθετον τὸν κύριον ἡμῶν ι̅ν̅ χ̅ν̅ καὶ μαρτυρία τῶν ἁγίων καὶ ἀνάλυσις τοῦ δόγματος αὐτῶν. de parte codicis altera cf. catalogum bibliothecae Marcianae a Zanettio editum p. 46 sq.

Librorum contra Eunomium κεφάλαια desunt neque olim exstitisse possunt, cum quaternio primus a primo λόγῳ ordiatur. sed in margine exteriore M numeros capitulorum libri I quondam habuit, e quibus nonnulli servantur velut θ′, ια′ (sed α′ recisum est), κα′, κδ′, κς′. ceteri cum margo a glutinatore circumcideretur et ambo codices in unum conglutinarentur, interciderunt. codex fuit ex numero librorum manu scriptorum cardinalis Bessarionis, qui propria manu — eadem manus nomen Bessarionis in Homeri et Platonis aliisque codicibus Venetis condidit — in fronte codicis scribit: γ̅ρ̅η̅ τοῦ νύσσης κατ᾽ εὐνομίου καὶ ἄλλα τινὰ διαφόρων. βησσαρίωνος καρδηνάλεως τοῦ τῶν τούσκλων[1]). cuius generis notae

[1]) Gregorium et Basilium praedilexit, in quorum doctrina dogmatis fundamentum Graeci posuerant. praeter florilegia et conciliorum acta versionem latinam testem adduco, quam Bessario Georgii Trapezuntii, theologi doctissimi bilinguis, opera in usum doctorum occidentalium parandam curavit. in prooemio, quod ipse specie epistulae ad Eugenium IV p.m. datae praemisit, studium Basilii et Gregorii non solum sermonis

reperiuntur etiam in codicibus Cryptensibus (cf. p. XXIX). apparet hunc codicem a Bessarione, cum Constantinopoli in Italiam transmigraret, ex oriente allatum esse. M cum A maxime cognatus est, etiam magis cum T facit, quem in gravioribus fere sequitur, ita ut ad unam recensionem utrumque redire consentaneum sit. quare in libris I-XII Marciano egere possumus, in libro XII^b adhibui. servat in hoc libro eadem scholia marginalia, quae CTA tradiderunt (cf. p. XXII). nam liber XII^b etiam in M ex eodem exemplo deducitur, etsi singulari nota iuxta CT et S insignis est. contuli Venetiae autumno anni 1912.

Ex Marciano ad verbum descriptus est Monacensis (N) Bavaricus (Boicus Gretseri) gr. n. 92 chartaceus saeculi XVI, ex quo editio Parisina altera (1638) librum primum adversus Eunomium sumpsit et ceteros libros correxit. scriptus est in charta crassa et levi titulis et initialibus rubricatis charactere minusculo et nitido. constat ex foliis 477. codex probe conservatus est, nam quod multis locis lacunas exhibet, hoc librarius consulto fecit, cum iam in codice Marciano multis locis spatia vacua inveniret. Marcianus ipse ex libro pervetusto depictus esse videtur, quod multa et gravia aetatis damna tulerat. ante fol. 1 unum folium ex eadem charta praefixum est, cuius in pagina versa eadem manu, quae codicem scripsit, propositus est πίναξ ἀκριβὴς τοῦ παρόντος βιβλίου. codex igitur totus ab eadem manu descriptus est. continet scripta omnia, quae in Marciano insunt.

(f. 1) τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης πρὸς Εὐνόμιον τὸν δυσσεβῆ ἀντιρρητικὸς λόγος ᾱ^{τος}. sequuntur libri omnes usque ad finem libri XII^b, expl. 377 (f. 378) encomium in Basilium fratrem (f. 391) or. funebris in magnum Meletium archiepiscopum Antiochiae (f. 396) oratio in sanctos XL martyros (f. 413) vita S. Macrinae, sororis Basilii magni (f. 431) ex commentariis Basilii in orationem secundam theologi de pace, de zelo (f. 432) Nysseni sermo in occursum domini nostri Jesu Christi (f. 444) e commentariis Basilii in sermonem theologi de rei publicae administratoribus et quaedam alia excerpta (cf. descriptionem cod. Marc. p. XLVIII).

Librorum ordinem, qui idem est atque in Marciano, hunc praebet. accurate autem ascribere eum liceat, quia de Bavarici librorum numero iam primi editores Livineius et Gretserus quaestionem moverunt. (f. 1) λόγος ᾱ^{τος} (f. 87) λόγος δεύτερος inc. ἡ τῶν Χριστιανῶν πίστις (f. 133) λόγος τρίτος καὶ καθεξῆς inc. εἰ τῷ νομίμως ἀθλοῦντι (f. 156) λόγος τέταρτος inc. καιρὸς δ' ἂν εἴη (f. 183) λόγος ε̄ inc. περὶ δὲ τῆς Πέτρου τοῦ ἀποστόλου φωνῆς, numerus in rasura rubricatus est, expl. 207^v verbis extremis libri sexti εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. (f. 208) λόγος ἕκτος inc. ἐπεὶ δέ φησιν τὴν κύριος λέξιν i.e. verbis primis libri septimi. liber sextus igitur cum quinto in unum librum contractus est. (f. 220^v) λόγος ζ̄ = vulgo liber VIII (f. 235) λόγος η̄ = vulgo IX (f. 246^v) λόγος θ̄ = vulgo X (f. 259) λόγος δέκατος = vulgo XI (f. 271^v λόγος ῑᾱ = vulgo XII (f. 282^v) πρὸς τὸν Εὐνομίου τοῦ δυσσεβοῦς δεύτερον λόγον = vulgo XII^b vel XIII.

Codicem contuli Kiliae, quo a bibliothecae Monacensis praefecto benigne mihi transmissus est, bello durante anno 1916. rei criticae nullum fructum affert, quem non ex Marciano capere liceat.

Huc quamvis ignarus verae eius naturae codicem Matritensem (H) chartaceum (Archivio historico

---

vestigiis prodit (nam Basilium „spiritus tubam", „instrumentum gratiarum", „pelagus sapientiae" appellat), sed etiam doctrinam de spiritu sancto Romanam, ad quam se converterat, („de qua, inquit, cum Latinis contendebamus") e Basilio comprobat. quare eum Latinis affert, quia „pro ipsis id est pro veritate pugnat".

164, 8 cf. Graux-Martin, Notices sommaires des manuscrits grecs d'Espagne et de Portugal p. 44-45) referendum esse duco, nam omnes libros contra Eunomium, in quibus etiam librum XII^b, continet. in catalogo nihil notatur nisi omnes 'duodecim' libros in codice exstare. fortasse Marciano et Monacensi cognatus est, qui sexto et quinto libro in unum contracto ex tredecim libris duodecim effecerunt. nihil inest praeter Nysseni libros. in foliis 274 scriptus est, subscriptio duos librarios nominat: in fine orationis catecheticae legitur τέλος. τῷ θεῷ χάρις, παρὰ 'Αντωνίου Καλοσυνᾶ Κρῆτος(!) αφξβ νοεμβρίου στὰς (= ἐς τὰς) ιβ ἐτελειώθη (die XII mensis novembris anni 1562). in fine duodecimi contra Eunomium libri legimus τέλος. τῷ δὲ θεῷ δόξα. ἐν ἔτει παρὰ Μιχαὴλ Μακροκεφαλήτου τοῦ Κρῆτος αφξ ἐν Τρέντῳ, ἐν μηνὶ δικεμβρίῳ ιε (die XV m. decembris anni 1560). codex in concilio Tridentino sumptibus Martini de Ayala, episcopi Segoviae, scriptus est. in eodem concilio Calosynas etiam alios patrum sanctorum codices sua manu ex diversis exemplis descripsit, quae scilicet ex propinquioribus Italiae bibliothecis ad quaestiones dogmaticas solvendas allata erant. ab eodem enim etiam Theodoreti ἐξήγησις εἰς τοὺς ψαλμούς (Arch. hist. n. 164, 7), porro codex chartaceus actorum concilii oecumenici Ephesini a. 431 (Arch. hist. 164, 2), deinde codices 163, 5; 164, 13 aliique descripti sunt [1]). quotquot autem scripsit codices, qui in eadem bibliotheca Matritensi servantur, a Martino de Ayala, episcopo Segoviae (1560-1564), monasterio Ucles donati sunt, unde in bibliothecam pervenerunt. ipse Martinus a concilio Tridentino secum in Hispaniam rettulit. Nysseno tum

[1]) In codice 164, 2 expressis verbis legitur: ε ὐ δ ο κ ί ᾳ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Μαρτίνου Συγωβηέως κ α ὶ δ α π ά ν η ς α ὐ τ ο ῦ. in Hispania etiam tum codices emere nemo poterat.

studium diligentissimum impensum est quasi theologiae polemicae duci et exemplo. Gregorii Antirrheticis adversus haereticos scriptis, imprimis Eunomianis, animi acerrimorum propugnatorum ecclesiae catholicae ad 'novos Arios Eunomiosque' debellandos aetate contrareformationis instincti sunt. qua occasione H in monasterium Ucles pervenerit, ex cod. 163, 14 fol. 1 discimus: „hunc librum D. Martinus de Ayala, archiepiscopus Valentinus et huius conventus filius, moriens reliquit huic bibliothecae Uclesiensi anno 1566." praeter Nyssenum Athanasii et Cyrilli aliquot codices tum in Hispaniam venerunt, et ipsi classici τῆς παραδόσεως auctores.

Ipse Antonius Calosynas postea vestigia fautorum suorum Hispanorum secutus concilio Tridentino finito vagabundus primo graecorum codicum librarius, mox medicus nec non encomiorum scriptor ultimae vitae decennia apud aulam episcoporum Toleti et Segoviae degit, a Martino de Ayala scilicet Garciae de Loaysa archiepiscopo Toletano et Diegoni de Covarrubias episcopo Segoviae commendatus, homo et variis fortunae erroribus et mentis versutia vere Graeculus [1]).

DE FRAGMENTIS

Recensitis Gregorii codicibus, qui scripta contra Eunomium vel cuncta usque ad hunc diem conservarunt vel recensionem eorum selectam via ac ratione instituerunt, nunc quam brevissime de fragmentis inquiram, quae ad hunc scriptorem castigandum alicuius momenti esse iam satis ostendi. et reliquias quidem codicum olim integrorum, qui tempore interierunt, ut Vaticano-Cryptensem et Lesbicum, tum excerpta maiora descripta e codicibus,

[1]) cf. de eius vita Bibliothèque de l'école des hautes études (sciences philol. et histor.) vol. 46 (1880) p. 342 sq. etiam in monasterio Escorialensi codices ab eo scripti inveniuntur.

qui ipsi integri servati sunt, ut codicem Burneianum, cum suis cognatis iam supra, ut par erat, comprehendi. restant frusta e corpore operis Gregoriani consulto excisa et ad usum theologicum excerpta, quae consuetudo ab aetate labentis antiquitatis in dies magis percrebruit.

Vindobonensis theol. 279 (Nessel) inter fragmenta aliorum scriptorum ecclesiasticorum, in quibus nomino Symeonem Metaphrastem, Philotheum patriarcham Constantinopolitanum, Nicephorum, Theophanem Tauromenium, Joannem Chrysostomum, Constantinum Acropolitam, etiam Gregorii Nysseni quaedam frustula exhibet. fol. 1 Gregorii orationis in sancta lumina, fol. 4 orationum in sanctos quadraginta martyros, fol. 168 libri cuiusdam contra Eunomium fragmentum exstat, quod explicit fol. 168^{v}. inscriptio huius fragmenti non ut solet rubro picta, sed a manu recentiore velut totum excerptum multis compendiis scripta est: τοῦ Νύσσης ἐκ τῶν (Εὐνομίου erasum, ut videtur) ἀντιρρητικῶν. quid sub rasura exstiterit, in tabula photographica certe cognoscere nequeo. inc.: καὶ ὅτι τὸ τοῦ εὐαγγελίου ῥητὸν τὸ φάσκον ὅτι· ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλά, ἅτινα ἐὰν γράφηται καθ' ἓν οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία, οὕτω λύει· οὐ πάντως ταῦτα λέγων τὰ κατὰ τὰς ἰάσεις θαύματα (lib. II § 119 vol. I p. 261, 1 sq.), expl. τὸν περὶ τοῦ δεσπότου τῆς κτίσεως χωρήσειε λόγον (lib. II § 123 p. 262, 5). ad verbum congruit cum codice M(arciano) et Monacensi, nisi forte ex A(mbrosiano) excerptum est. quod p. 261, 8 legit ἰᾶσθαι πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν (πᾶσαν νόσον καὶ om cet.), ex variis lectionibus contaminatum videtur. nempe πᾶσαν νόσον in textum pervenerat pro πᾶσαν μαλακίαν; deinde in margine vel supra lineam additum videtur γρ. καὶ πᾶσαν μαλακίαν, quod aliquis postea in textum recepit.

Vaticanus graecus n. 165, quem Romae inspexi anno 1911, saeculi XIV — ei enim saeculo attribuit Joa.

Mercati, qui etiam reliqua, quae ad codicem describendum pertinent, benigne denuo examinavit — chartaceus foliorum 282 in fine mutilus continet Nicephori Gregorae historias, tum ab alia manu in alio chartae genere Menandri περὶ βασιλικοῦ λόγου. in foliis ultimis postea adiunctis, et ab utroque opere praecedenti alienis a fol. 259 legitur pars satis magna libri I contra Eunomium, inc. οὐκ ἦν ὡς ἔοικεν, expl. 271^{v} ἔκ τε τῶν πραγμάτων αὐτῶν καὶ τῶν τούτου λόγων γέγονε δῆλον (= vol. I p. 22, 5-51, 28). in folio 272 alia (?) manus scripsit excerptum breve τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς ἀνομοίους καὶ εἰς τὸν ἀβραάμ, inc. καὶ νῦν εἰσὶ κατ' ἐκείνους, expl. ἐξ οὐκ ὄντος τὸν υἱὸν εἶναι διωρίσατο (Migne 46, 557, 11-B 13). post finem excerpti in fol. 271^{v} et in fol. 272 inferiore spatium vacuum remanserat, in quo postea alia manus scribere coepit (et pergit in foliis sequentibus) nova excerpta ἐκ τ(ῶν) τοῦ αὐτοῦ ἀντιρρητικ(ῶν), sunt autem haec: τίς γὰρ — φωνῆς (l. II § 568 vol. I p. 190, 19-§ 573 p. 192, 2), fol. 272^{v} ὥσπερ τοίνυν ἕκαστον — τὴν ἀδέσποτον φύσιν (§ 623 p. 205, 30-§ 625 p. 206, 22 ἡ τοῦ πατρὸς κλῆσις — συνεισιούσης (§ 632 p. 208, 11-14), fol. 273 εἰ γὰρ παρέπεται — φησιν (§ 659 p. 215, 19-26), ὁ γὰρ ἐρωτηθεὶς — λέγω καὶ τὸ ἀτελεύτητον (§ 678 p. 221, 6 — § 681 p. 222, 2), ἀλλ' οὔτε ἔστιν — ἀποφαίνεσθαι (§ 683 p. 222, 15-18), expl. fol. 273. tum in fol. 273^{v} τοῦ Νύσης ἐκ τοῦ η' λόγου τοῦ ἀντιρρητικοῦ: ἀλλ' ἐπειδὴ διάφορος — κατενοήσαμεν (lib. III tom. VI § 27 vol. II p. 195, 26-§ 29 p. 196, 24), καὶ μετ' ὀλίγα (in marg.): πάλιν ὅταν τὴν ἀπόρρητόν τε — ὁρᾷ (§ 36 p. 198, 16-198, 27). denique in fol. 274 sequitur alia manu sine titulo excerptum ἐπειδήπερ ἐν ἀνθρώποις τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα, quod explicit πρὸς τὴν ἑξῆς ὑπέστη συνάφειαν, quod Gregorii sit an alius auctoris frustulum scrutari vix operae pretium sit. ne textus quidem Nysseni fragmentis huius codicis traditus ullius pretii est, cum multa verba non solum consulto omissa esse videantur, sed etiam coniecturis temptata sint. a

textu vulgari tamen longe alienus est multisque locis cum codicibus melioris notae facit.

Fragmenta, quae continentur codicibus Parisinis suppl. 81 saec. XVI et suppl. 174 saec. XVI, propter temporum iniquitatem adhibere non potui, neque multum eo detrimenti Gregorio afferri credendum est. prior codex librum II (vulg.) habet, alter librum I. servantur in bibliotheca Parisina etiam schedae fratrum Bigot (fund. graec. n. 3079-3117). e quibus cui est n. 3098 lectiones a Bigotio ad librum I Gregorii Nysseni e libro manu scripto nescio quo collatas exhibet.

In florilegiis quoque excerpta servantur satis multa ex libris contra Eunomium desumpta. Gregorius enim quamquam identidem se ἄνευ λογικῆς ἐντρεχείας adversario artis syllogisticae Aristoteliae perito contradicere pronuntiat (cf. de Eunomio logico lib. I § 46, p. 37, 20, § 55 p. 41, 4 lib. II § 4 p. 227, 6, de se ipso lib. III tom. I § 2, vol. II p. 3, 18 cf. tom. X fin.), tamen propter definiendi et distinguendi acumen saepius a conciliorum patribus citatur. velut in recenti florilegio cod. Med. Laur. VIII 23 saec. XIV vel XV compluries afferuntur antirrhetici contra Eunomium libri, sed neque verba Gregorii ipsa neque librorum ordo ullum inde emolumentum capere possunt. fol. 100 ἀπὸ τοῦ τρίτου τῶν ἀντιρρητικῶν citatur lib. vulgo III inc. εἰ δέ τις ἀπαιτοίη τῆς θείας οὐσίας ἑρμηνείαν τινὰ καὶ ὑπογραφὴν καὶ ἐξήγησιν, ἀμαθεῖς εἶναι τῆς τοιαύτης σοφίας οὐκ ἀρνησόμεθα, expl. fol. 100^{v} ὑπέρκειται τῆς ἀπὸ στοχασμῶν εἰκασίας πόσῳ μᾶλλον τῷ μέτρῳ κατὰ τὸ ἄφραστόν τε καὶ ἀπρο<σ>πέλαστον ἄνω ἐστὶ καὶ ὑψηλότερον αὐτὸ τὸ θεῖον τῶν περὶ αὐτὸν(!) νοουμένων (= lib. III tom. I § 103 p. 38, 17). fol. 79^{v} τοῦ Νύσσης ἐκ τοῦ ζ' τῶν κατ' Εὐνομίου est liber VII vulgati ordinis, inc. εἰπόντες ὅτι κριτής ἐστιν ὁ θεὸς διὰ μὲν τῆς κρίσεως ἐνέργειαν περὶ αὐτὸν ἐνοήσαμεν κτλ. (= lib. III tom. V § 58 vol. II p. 181, 13). etiam liber vere secundus sub inscriptione vulgari ιγ' λόγος citatur fol. 79^{v}. neque quidquam lucramur collato codice Mediceo Laur. VI 12 saec. XIV, qui excerpta nonnulla duobus foliis continet ex libro I et II (vulg.) desumpta, vel Med. Laur. LXXXVI 8 saec. XV, qui in florilegio Περὶ ἁγίου πνεύματος excerpta quaedam ex Nysseno habet. etiam cod. Med. Laur. VIII 8 saec. XIV, qui Joannis Cantacuzeni librum contra Barlaam exhibet, vulgarem libros collocandi rationem sequitur, cum praeter locos quosdam ex libro I contra Eunomium excerptos (cf. fol. 156 et 195) fol. 264 sub titulo libri II Ref. conf. Eun. p. 512 Migne afferat et fol. 120 scribat: ἐν γὰρ ιγ̄ λόγῳ τῶν κατ' Εὐνομίου ἀντιρρητικῶν οὕτω φησί· πᾶν ὅπερ ἐστὶ περὶ τὸν θεὸν νοούμενον, τοῦτο πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ἦν κτλ. (= lib. II § 166 p. 273, 17). eundem librum fol. 346 affert eodem titulo insignem.

Contra ex cod. Med. Laur. VII 1 saeculi XI, qui imperatoris Justiniani ἴδικτον τὴν τῆς ὀρθῆς πίστεως περιέχον ὁμολογίαν continet, non modo ad verba Gregorii emendanda aliquem fructum quamvis minutum capimus (cf. ad vol. II p. 138, 28 et 139, 1), sed etiam testem nanciscimur genuini librorum ordinis ad saec. VI pertinentem. nam fol. 275^{v} in columna prima legimus: καὶ ὁ ἐν ἁγίοις δὲ Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐπίσκοπος ἐν τῷ κατὰ Εὐνομίου τετάρτῳ λόγῳ τὰ αὐτὰ ἡμᾶς διδάσκων γράφει οὕτως· καὶ ὡς ἂν μή τις τῇ ἀκηράτῳ φύσει τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν πάθος προστρίβοιτο, δι' ἑτέρων τρανότερον τὴν τοιαύτην ἐπανορθοῦται πλάνην κτλ. τέταρτος λόγος dicitur ab imperatore Justiniano libri tertii τόμος τέταρτος eodem more, quo auctor Florilegii de incarnatione verbi (saec. VII-VIII) utitur (cf. lib. III tom. IV § 14 vol. II p. 138, 28-139, 11). unde discimus, quanto magis liber III illis temporibus quam libri I et II usitatus fuerit, cum quasi liber κατ' ἐξοχήν citetur, atque concludimus librum III seorsim editum seorsimque illis saeculis traditum esse (cf. p. X).

Ipsum Florilegium de incarnatione verbi, quod ineunte

saec. VIII in formam praesentem redactum est, cuius tamen fundamenta aliquanto prius iacta esse constat, edidit F. Diekamp (Doctrina Patrum De incarn. verbi, Monasterii anno 1907). nihil inde, quod quidem ad textum recensendum pertineat, cognoscere licet, quod non ex ipsis codicibus discamus. immo florilegii textus, qui codicibus satis antiquis nititur, ostendit easdem principales recensiones, ad quas codicum Byzantinorum discrepantiam et auctoritatem revocavi, saec. VII-VIII exstitisse et, cum obscurissimis illis temporibus prorsus nihil in hoc genere novatum sit, iam exeunte antiquitate ortas esse. librorum ordinem genuinum e Florilegio de incarnatione verbi et ex actis conciliorum restituendum esse supra ostendi (accedit iam edictum Justiniani de vera fide). liber XII[b] (vulgo) recte λόγος β' citatur p. 116 V-VI, tertius liber apud epitomatorem reliquos λόγους omnes a tertio usque ad duodecimum complectitur, qui λόγοι sive τόμοι α'-ι' appellantur. propono conspectum librorum ordinis, qui inveniebatur in antiquissima editione, qua auctor florilegii usus est, cum ordine codicibus divulgato comparatum.

numerus antiquus	numerus vulgaris
εἰς τὸν Εὐνομίου πρῶτον λόγον	liber I
εἰς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον	liber XII[b] (XIII)
τοῦ κατὰ Εὐνομίου τρίτου λόγου	
τόμος α'	liber III
τόμος β'	liber IV
τόμος γ'	liber V
τόμος δ'	liber VI
τόμος ε'	liber VII
τόμος ς'	liber VIII
τόμος ζ'	liber IX
τόμος η'	liber X
τόμος θ'	liber XI
τόμος ι'	liber XII
κατὰ Εὐνομίου δεύτερος λόγος	liber II

hunc florilegii ordinem verum esse et ipsius Gregorii verbis et volumine singulorum librorum ostenditur. libri enim III—XII, quos ὁ κατὰ Εὐνομίου τρίτος λόγος olim comprehendebat, coniuncti πυκτίον efficiunt, quod libro I et libro II (XII[b]) volumine par est. ita florilegiis in superiora Byzantinis saecula ascendimus, neque donec editores huius antiquioris memoriae reliquias spernebant, vera horum librorum condicio restitui poterat.

DE EDITIONIBUS IMPRESSIS

Iisdem contrareformationis quae dicitur temporibus, quibus complures Gregorii libri in concilio Tridentino ad usum disputationis antihaereticae descripti sunt (cf. p. L-LIII), Parisiis ex officina Claudii Morelli, typothetae regii, Gregorii contra Eunomium scripta in lucem prodierunt (anno 1615). primus illud consilium cepit Morellus, cum a Federico Morello fratre, professorum collegii regii tum decano, librum quendam manu scriptum accepisset, qui Gregorii contra Eunomium libros contineret. nam usque ad eam aetatem nondum typis divulgati erant, quamquam aliorum Nysseni operum, homiliarum imprimis, versiones quaedam latinae a viris doctis, Laurentio Sifano, Joanne Leunclavio, Georgio Trapezuntio in publicum prolatae erant. itaque cum Eunomianorum edendorum facultas Claudio offerretur, una cum Nicolao Gulonio, linguae graecae in collegio regio professore, consilium iniit, ut libros nuper allatos Gulonius latinitate — sic tum aiebant — donaret, Morellus typis imprimeret. labore vix inito Gulonius vita decessit, opus immaturum filio „patre meliori", Joanni a S. Francisco, monachorum Fuliensium in urbe Parisiis eo tempore priori, quasi

hereditatem reliquit. is Morelli precibus et pietate erga patrem commotus plagulas inspexit, adnotationem cum aliquot emendatiunculis subiecit, praefationem praemisit.

Codicem unde Morellus nactus sit, nescimus, sed satis recentem fuisse eo cognoscimus, quod alii exemplari ex bibliotheca Pithoei ut lac lacti assimilis fuisse dicitur. nam codicem Pithoeanum a manu non admodum antiqua scriptum fuisse ipse editor in praefatione dicit, ego vel recentissimum fuisse mox ostendam. ex Pithoeano Joannes, postquam in opere successit, libros contra Eunomium ita edidit, ut codicem ad verbum fere redderet. quanta neglegentia et typotheta et editor rem egerint, ex versione iuxta posita apparet, quippe quae textu graeco, quamquam ex eodem codice expressa est, multo integrior sit. editor exemplar suum omni humana corruptione corruptins fuisse lamentatur, neque tamen operam dedit, ut subsidia firmiora pararet. praeterea vulgaris librorum ordo ita in Pithoeano turbatus erat, ut liber primus omnino deesset, reliqui libri a secundo usque ad XII^{b} tamquam integra series numerarentur: secundus primi libri inscriptionem ferebat, tertius secundi et sic deinceps ceteri, liber XII^{b} vel XIII duodecimus audiebat. inde ingens perturbatio in editionem Morellianam invasit.

Nec Pithoeanus neque codex Morelli servatur, neque est, cur hanc iacturam ploremus. at exstat in bebliotheca Vaticana codex simillimus, U (rbinas) graecus n. 11 saeculi XVII chartaceus, in foliis 288 (24 × 35 cm) scriptus, de quo adhuc tacui. insunt Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης κατὰ Εὐνομίου λόγοι ἀντιρρητικοὶ <ιβ'>. verba Gregorii incipiunt a fol. 1, expl. fol. 288^{v}. bina initio et fine folia praesidio agglutinata sunt. fol. 1 incipit λόγος ᾱ(!) ἡ τῶν Χριστιανῶν πίστις, expl. 49 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν, est igitur re vera liber II vulgati ordinis.

f. 49^{v} inc. λόγος β̄ <εἰ> τῷ νομίμως ἀθλοῦντι, qui est vulgo tertius, f. 69 λόγος γ̄ = liber IV, f. 95^{v} λόγος δ̄ = V, f. 108^{v} λόγος ε̄ = VI, f. 121 λόγος ς̄ = VII, f. 133^{v} λόγος ζ̄ = VIII, f. 147^{v} λόγος η̄ = IX, f. 158^{v} λόγος θ̄ = X, f. 171 λόγος ῑ = XI, f. 183 λόγος ι̅α̅ XII, f. 194^{v} λόγος ι̅β̅ = XII^{b}, expl. 288^{b} ἀσχημοσύνην. deest ut in editione Parisina liber I, etiam ordo et numerus idem est. quid, quod U etiam textum miscellaneum et vulgarem, quo Par. utitur, ad verbum reddit? Stornaiolo in catalogo codicum Urbinatium p. XXII verba quaedam affert Vespasiani, bibliopolae loquacis Federici, ducis de Montefeltre: „Volle avere tutti i libri greci che si trovavano, tutte le opere di Aristotele, tutte le opere di Platone, . . . [sequitur per duas paginas enumeratio] tutte le opere di Santo Gregorio Naziazeno, di Gregorio Nisseno, di Origene . . ." haec quamvis panegyrice dicta sint, tamen aliquid veri inest. Federicus non solum permulta describi iussit, sed etiam plurimos libros coëmit. ac ne ad Nyssenum quidem quantum attinet, Vespasiani testimonium fallit. nam Stornaioli codices n. 9, 10, 11, 12, 13 ab una manu recenti et fluida scripti initialibusque rubricatis amplissime exornati opera eius omnia continent. quamquam enim in 'indice vetere', quem Stornaiolo sub Federico ortum esse existimat[1]), nihil ex scriptis Gregorii invenimus praeter Urbinates n. 102 et 109, quorum alter librum de natura hominis, prior vitam Moysis praebet, tamen minime dubito, quin illi quoque codices Federici iussu parati sint, quia cum consilio eius, de quo Vespasianus loquitur, apte conveniunt. idem scribas circa quadraginta per quattuordecim annos Federico operam praebuisse auctor est. post Federici obitum subito cessa-

---

1) Primus edidit Guasti, Giorn. storico degli archivi toscani vol. VI-VII, cf. Archivio storico Italiano. Nuova Serie Vol. 15, 16, 17 (1862-63).

vit ille describendi ardor. in armario codicum Urbinatium etiam nunc reperiuntur libri aliquot manu scripti, qui nondum ad umbilicum perducti, aliique, quorum tantum priores quaterniones absoluti sunt. ex fabrica Urbinate — scribarum multorum ipsa nomina novimus — etiam libri Eunomiani sine libro I prodierunt, neque codex Pithoei ad aliam originem revocandus est. verba enim lib. III tom. I § 2-24 a λόγου γινόμενος usque ad σοφίας (vol. II p. 4,3-12,8), quae in ed. Parisina prima et altera et apud Migneum omnino omissa sunt nullo signo apposito, etiam in U desiderantur. ex U igitur editio princeps ad verbum expressa esse mediante codice Pithoeano olim mihi videbatur.

Sed altius nobis inquirendum est cur liber I (id est tertia pars totius operis) ab U et ab editione prima absit et quomodo lacuna illa undecim paginarum, quam in libro III praebent, orta sit. unum testem adhuc reliqui, quem cum itineribus a me in Italia factis attingere non potuissem, antequam bellum a. 1914 exarsit, postea confecto bello Romam advectum precibus meis contulit Ricardus Harder, qui tum inter discipulos meos in Universitate Kiliensi diligentia et ingenio praestabat. est codex Taurinensis graecus C.I.11 (Pasini LXXI) saeculi XIV ineuntis, quem Q appellare soleo. codex incendio bibliothecae Taurinensis magnam partem corruptus est, cum ignis a tergo voluminis extrinsecus penetraverit. sed iam antea umore laesus erat et partes quaedam abscissae perierant. postea codex restauratus est, ita tamen ut permultis iam locis legi nequeat. libri I contra Eunomium nihil nisi pars extrema servata est a folio 216^r, inc. omissis circiter decem litteris καὶ ἀπ' ἀλλήλων διενεχθήσεται (= lib. I § 678 vol. I p. 221, 10), expl. ἀσυμφώνως ἔχειν § 691 p. 225, 5.[1]) manus recentior addidit τέλος τοῦ πρώτου λόγου τῶν κατ' Εὐνομίου ἀντιρρητικ<ῶν>. fol. 216^v sequitur Κατὰ Εὐνομίου λόγος β', sed numerus β' a manu recentiore scriptus est super alium numerum, qui legi iam non potest. ego α' fuisse suspicor. sequuntur ceteri libri, etiam liber XII^b vel XIII inest. ordo et numeri eorum iidem sunt qui in editionibus vulgatis, ita ut olim etiam librum I integrum in Q extitisse certum sit. qui postquam interiit, aliquis secundo libro numerum α' dedisse videtur, cum in fine libri I subscriptio quam nunc legimus deesset nec facile cognosci posset, utrum extrema verba, quae nunc lib. II antecedunt, ad Gregorii Contra Eunomium libros pertinerent necne. neque enim Eunomii ulla mentio in fine libri I occurrit. ceterorum tamen librorum numeros manus recens non tetigit. et iam dubium nullum relinquitur codicem Taurinensem Q fontem fuisse, e quo turbatus in editione prima et in codice Urbinate ordo et iactura libri I originem traxerint, nisi quod is qui primus Taurinensem descripsit et librum II tamquam primum in eo numeratum invenit, reliquos ut par esse videbatur secundum ordinem numeravit. textus ipse editionis Parisinae ad verbum, id quod ex speciminibus ab Hardero mecum communicatis satis apparet, cum Taurinensi conspirat. nunc etiam illa quaestio elegantissime solvitur, unde magna illa lacuna libri III in editione Parisina orta sit, quae inde in editiones postea impressas penetravit et quam etiam in codice Urbinate repperimus. nam verba libri III tom. I p. 4,3 λόγου γινόμενος, a quibus lacuna incipit, in Taurinensi initium folii 227 faciunt, verba autem p. 12,7 προτάξας τῆς σοφίας, quibus explicit lacuna, finem folii 228 faciunt. librarius igitur codicis Pithoeani, e quo textus editionis primae

[1]) Liber ιγ̅ expl. fol. 292, sequuntur ἔκθεσις Εὐνομίου et homiliae Nysseni, deinde fol. 312-327 pars sine capite quaedam libri I contra Eunomium perditi, quae iam ante saec. XVII rescissa fuisse videtur, agglutinata est.

Parisinae desumptus est, vel eius fons, cum nimis festinaret, incuria duas paginas omisit. et olim quidem hac re cognita codicem intermedium inter Taurinensem et Pithoeanum (vel ed. prim.) nostrum fuisse Urbinatem credidi, quia eis iactura libri I et magna lacuna libri III communes sunt. sed ex quo hanc quaestionem in prima editione mea a. 1921 (p. LXI) tetigi, in aliis operibus Gregorii edendis potius perspeximus codicem Urbinatem ex editione prima a. 1615 Parisiis impressa descriptum esse, cf. J. Mc Donough in praefatione ad vol. V et H. Langerbeck in vol. VI praef. p. LVII.

Triennio post Jacobus Gretserus (Gretscher) S. J., natione Suebus, ex duobus aliis codicibus librum contra Eunomium I in appendice editionis Parisinae edidit. alter adhuc superstes est in bibliotheca Monacensi n. 92 (N), de quo p. L sq. verba feci. Gretsero audit Boicus vel Bavaricus. alterum vir doctissimus Andreas Schottius S. J. Antverpiensis — ut scribit Gretserus Ingolstadtiae die 19 m. Aug. a. 1616 — iam pridem ad eum Parisios miserat. fuit exemplar J. Livinei, cui deerant libri I et II. sed Livineius a. 1579 Romae commoratus magnam partem libri I ex codice Vaticano, qui libros contra Eunomium XII continebat, descripserat et cum alio exemplari Vaticano, quod tredecim libros tenebat, diligenter contulerat. schedas Vaticanas Schottius una cum codice Livineiano ad Gretserum miserat, iam prius, ut mihi quidem videtur, quam prima Gregorii editio absolveretur. nam etiam Gretserus Joanni a S. Francisco tum opem tulerat. sed noluerant editores librum I mutilum, qualis in apographo Livinei Vaticano erat, promulgare. mox cum Gretserus in Bavariam redisset, ex codice N librum primum integrum prompsit et Parisios misit, simul etiam argumenta atque epistulae Gregorii et Petri fratris ex apographo Livinei in appendice editionis Parisinae editae sunt.

Anno 1638 Aegidius Morellus, typotheta regius, Parisiis editionem primam iteratis curis auctam denuo impressit. hanc alteram editionem, quae etiam nunc maxime in usu est, Morellianam appellare consuevimus. ex hac Mignei textus ad verbum expressus est, qui praeter menda plurima typothetae errore orta nihil addidit. ne altera quidem editio Parisina vulgarem librorum ordinem in editione principe turbatum restituit. nam librum III et IV in unum contraxit, quintum ab initio sexti (ἀλλ' αἰσθάνομαι πέρα τοῦ δέοντος ἐμφιλοχωρήσας) incipit, et ceteros sic deinceps usque ad librum nonum, quem ne decimum numeret, omisso titulo cum octavo connectit. libri X-XII cum vulgari numero conveniunt. etiam XII[b] suum locum obtinet, quamquam in textu graeco nullo signo notatur. numerus IX igitur omnino abesset, nisi supra ultimam paginam libri VIII miro typothetae lusu positus esset. ibi etiam numeros paginarum a 658 ad 669 transsilit, quamquam textus non interrumpitur. sed talia ne mireris, cum in hac editione incredibili neglegentia impressa usque occurrant.

Una relinquitur eaque ultima editio a Francisco Oehlero incohata, plerisque, qui Gregorii libros legere solent, ignota, paucis usitata. Oehlerus cum editionem Parisinam eo nomine prorsus indignam esse intellexisset patribusque edendis curam iam dudum impendere statuisset, ad Gregorii operum dogmaticorum libros contra Eunomium aggressus a. 1865 Halis Saxonum in officina orphanotrophii tomum I, qui eos libros continet, publici iuris fecit. cetera ut absolveret, ei non contigit, neque est cur lugeamus. nam quamquam multa damna, quibus verba Nysseni antea premebantur, ipso tactu sanavit, tamen non eam, quam exspectare poteras, diligentiam in opere collocavit. neque enim in iis praesidiis, quibus ad Gregorii verba constituenda contentus erat, editori acquiescere licebat. fundamento usus est codice saeculi XVI

Parisinae desumptus est, vel eius fons, cum nimis festinaret, incuria duas paginas omisit. et olim quidem hac re cognita codicem intermedium inter Taurinensem et Pithoeanum (vel ed. prim.) nostrum fuisse Urbinatem credidi, quia eis iactura libri I et magna lacuna libri III communes sunt. sed ex quo hanc quaestionem in prima editione mea a. 1921 (p. LXI) tetigi, in aliis operibus Gregorii edendis potius perspeximus codicem Urbinatem ex editione prima a. 1615 Parisiis impressa descriptum esse, cf. J. Mc Donough in praefatione ad vol. V et H. Langerbeck in vol. VI praef. p. LVII.

Triennio post Jacobus Gretserus (Gretscher) S. J., natione Suebus, ex duobus aliis codicibus librum contra Eunomium I in appendice editionis Parisinae edidit. alter adhuc superstes est in bibliotheca Monacensi n. 92 (N), de quo p. L sq. verba feci. Gretsero audit Boicus vel Bavaricus. alterum vir doctissimus Andreas Schottius S. J. Antverpiensis — ut scribit Gretserus Ingolstadtiae die 19 m. Aug. a. 1616 — iam pridem ad eum Parisios miserat. fuit exemplar J. Livinei, cui deerant libri I et II. sed Livineius a. 1579 Romae commoratus magnam partem libri I ex codice Vaticano, qui libros contra Eunomium XII continebat, descripserat et cum alio exemplari Vaticano, quod tredecim libros tenebat, diligenter contulerat. schedas Vaticanas Schottius una cum codice Livineiano ad Gretserum miserat, iam prius, ut mihi quidem videtur, quam prima Gregorii editio absolveretur. nam etiam Gretserus Joanni a S. Francisco tum opem tulerat. sed noluerant editores librum I mutilum, qualis in apographo Livinei Vaticano erat, promulgare. mox cum Gretserus in Bavariam redisset, ex codice N librum primum integrum prompsit et Parisios misit, simul etiam argumenta atque epistulae Gregorii et Petri fratris ex apographo Livinei in appendice editionis Parisinae editae sunt.

Anno 1638 Aegidius Morellus, typotheta regius, Parisiis editionem primam iteratis curis auctam denuo impressit. hanc alteram editionem, quae etiam nunc maxime in usu est, Morellianam appellare consuevimus. ex hac Mignei textus ad verbum expressus est, qui praeter menda plurima typothetae errore orta nihil addidit. ne altera quidem editio Parisina vulgarem librorum ordinem in editione principe turbatum restituit. nam librum III et IV in unum contraxit, quintum ab initio sexti (ἀλλ' αἰσθάνομαι πέρα τοῦ δέοντος ἐμφιλοχωρήσας) incipit, et ceteros sic deinceps usque ad librum nonum, quem ne decimum numeret, omisso titulo cum octavo connectit. libri X-XII cum vulgari numero conveniunt. etiam XII^b suum locum obtinet, quamquam in textu graeco nullo signo notatur. numerus IX igitur omnino abesset, nisi supra ultimam paginam libri VIII miro typothetae lusu positus esset. ibi etiam numeros paginarum a 658 ad 669 transsilit, quamquam textus non interrumpitur. sed talia ne mireris, cum in hac editione incredibili neglegentia impressa usque occurrant.

Una relinquitur eaque ultima editio a Francisco Oehlero incohata, plerisque, qui Gregorii libros legere solent, ignota, paucis usitata. Oehlerus cum editionem Parisinam eo nomine prorsus indignam esse intellexisset patribusque edendis curam iam dudum impendere statuisset, ad Gregorii operum dogmaticorum libros contra Eunomium aggressus a. 1865 Halis Saxonum in officina orphanotrophii tomum I, qui eos libros continet, publici iuris fecit. cetera ut absolveret, ei non contigit, neque est cur id lugeamus. nam quamquam multa damna, quibus verba Nysseni antea premebantur, ipso tactu sanavit, tamen non eam, quam exspectare poteras, diligentiam in opere collocavit. neque enim in iis praesidiis, quibus ad Gregorii verba constituenda contentus erat, editori acquiescere licebat. fundamento usus est codice saeculi XVI

Monacensi, ex quo iam Gretserus librum I ediderat, praeterea satis habuit „aliquot locis“ adhibuisse codices A(mbrosianum), L(aurentianum), M(arcianum) et Taurinensem Q. librum I ex solis M et Q edidit; primam partem ex M, alteram ex Q desumpsit. quo factum est, ut recensionem codicum dare non posset, cum praesertim M eundem textum praebeat quem Monacensis Gretseri. ex A nihil praeter decem paginas, ex L solas, ut ipse ait, Gregorii et Petri epistulas, argumenta et initium libri X, ex Q librum XII et initium libri XII[b] contulit et discrepantiam lectionis adnotavit. quid opus est dicere quam longe absit a nova recensendi arte, quam ipsa ea aetate Lachmannus primus aequales docuit, cum ne libros quidem mss. excusserit et rationem eorum investigare in ipso limine laboris desperaverit. ne id quidem cognovit, quam graviter librorum ordo laboraret, quod cognoscere eum necesse erat, dummodo ipsa verba Gregorii diligenter interpretatus esset.

DE RATIONE EDENDI

Cum primus verba Gregorii genuina e codicibus editurus essem, praecipue id egi, ut quam facillime, quid libris traditum esset, lector cognosceret. notavi ubi codices singuli a textu, quem recepi, discederent sive ego contra codicum auctoritatem verba tradita mutavissem. initio libri primi et in argumentis recensendis exempli gratia pleniorem apparatum dedi; ubi lectionem et veram et falsam inter se opposui. in ceteris partibus solam discrepantiam eorum codicum adscripsi, quos non secutus essem. itaque in singulis paginis primo quoque mantissae versu sigla codicum adnotavi, quibus textus nititur. nam cum multa in codicibus sive temporum iniquitate sive librariorum arbitrio deessent ac ne tabulae quidem photographicae longinquorum codicum omnes integrae in meas manus pervenissent, in aliis partibus

aliis codicibus uti oportebat. praeter codicum lectiones interdum commentarium brevem in apparatum recepi, ut exemplis vel argumentis additis librorum dissensum diiudicarem, quod ob materiae difficultatem nemo, opinor, reprehendet. notavi etiam lectiones editionibus impressis divulgatas quamvis plerumque viles, quo facilius progressus emendationis inde ab editione principe cognosceretur, sed levissima quaeque abieci. omnino abstinere vulgari lectione ideo non potui, quod antiquioris memoriae consensus saepius fallit nec semel coniectura editorum emendandi impetum dat. mediam viam in orthographicis ingressus sum, nam etsi molem variae scripturae huius generis sprevi, cum praesertim ad genuinam scribendi formam cognoscendam inutilis esset, tamen ubi consensus totius codicum familiae vel minutiis orthographicis communem originem comprobaret, saepius notavi. antiquiorum quoque librorum vestigia orthographica est ubi retinui.

Difficiliorem quaestionem movet librorum ordo gravissime turbatus, in quo mihi ab editoribus et codicibus longe discedendum erat. nam postquam verum invenimus, nemo certe sanus ad illorum nugas recurret. idoneum tamen visum est veteres librorum numeros in capite singularum paginarum adscribere. numeros paginarum ed. Par(isinae) secundae quos olim addidi, nunc omisi, at paginas P (atrologiae) M(ignei) adnotavi, quo facilius loci ex illis citati evolvi possent. Oehleri numeros non addidi, quippe qui paucis in usu esset, cum praesertim ipse paginas ed. Parisinae in margine editionis suae adscripsisset. scrupulum iniecerunt vesanae paginarum perturbationes, quas editio Parisina commisit, quas cum iterare nollem, tacite correxi.

Paragraphos in editionem meam introduxi, ut commodius in futurum citari posset, sed insuper libros in capita dividere frustra esse putavi. capitulationem codi-

cibus traditam non retinui, cum in libro I solo ab ipso Gregorio profecta esset, cetera spuria essent, ad librum II (XII[b]) prorsus nulla exstaret. ac profecto ne facile quidem est ad discernendum, ubi initia capitum traditorum fuerint, cum in codicibus argumenta uno tenore libris praemissa sint neque in textu signa capitulationis — praeter librum I, qui in quibusdam codicibus argumenta margini adscripta habet — serventur. certe orationis dispositio longe alia debet esse in hoc opere quam qua uti assuevimus, nam Gregorius tamquam commentario continuo verba Eunomii circumscribit, cum singulas eius sententias lemmatis instar proponit et refellit. quare Eunomii verba iam a Byzantinis in margine notabantur, ego litteris diductis impressi Gregoriique verba iis acclinavi.

In testimoniis adhibui locos sacrae scripturae non solum quos Gregorius inde sumptos esse diserte affirmat, sed etiam tacite allatos, ita tamen, ut neque afferrem, si quem locum continuo retractaret, nec notissima quaeque exempla e sacra scriptura sumpta notarem. addidi commentariolum ad res historicas pertinentem, quae tamen solo initio libri I inveniuntur, ubi non dogmata Gregorius, sed vitam et mores Eunomii aggreditur, praeterea terminos technicos philosophicos vel rhetoricos et locos quosdam imitatione sermonis vel eruditione insigniores breviter illustravi. quarum rerum modum certis finibus circumscriptum proponere vix possis, et erunt facile qui vel nimis me in hoc genere vel parum fecisse reprehendant. quorum ego notam, dummodo lectori satis faciam, facile substinebo. addendos esse putavi etiam Basilii locos ab Eunomio vel Gregorio allatos, praesertim cum ad verum librorum ordinem restituendum utiles sint. qua versione sacrae scripturae Gregorius usus sit, tunc demum certe explorari poterit, cum omnes eius libros, homilias imprimis, e codicibus recuperaverimus.

Textum constitui qualem interpretatione adhibita sanum iudicarem. plurima aliter interpungendo illustravi, ut lectorem tacite, quantum possem, adiuvarem, neque ex apparatu critico perspici potest, quantum hoc modo textus profecerit, qui saepe maiora damna perversà sententiarum distinctione quam librariorum neglegentia passus est. sed recensio fundamentum omnino novum subiecit, cum non solum optima lectio locis dubiis fere lateret, sed omnia lacunis et mendis deformata essent. innumeris locis e codicibus verba auctoris correxi, certam tamen recensendi normam praeter eam, quae ex scriptorum librorum fatis ipsa apparet, proponere non possum. saepe codicibus nihil nisi originis antiquissimae menda nanciscimur, ita ut ad coniecturam recurrendum sit, neque est quod ostendam in auctore a criticis numquam tacto arti emendatoris latum patere campum. locis plurimis singula verba excidisse et per se liquet et iis locis cognoscimus, quibus auctor sua ipse verba iterat velut in libro peculiari postea ceteris addito, refutationem dico confessionis Eunomii (vulgo lib. II), ubi a p. 348, 14 sq. usque ad p. 352, 17 omnia ex lib. III tom. VI § 27-41 ad verbum revocavit. ibi duplici recensione comparata hiantem compluribus locis lacunam feliciter supplevimus. etiam locos, quibus complura verba interierunt, non semel detegimus. mechanica quae dicitur corruptela non rara est: scilicet in grandi volumine saepe properavit librariorum calamus et lapsus est. in aliis partibus oratio integrior servata est, alibi ut in argumentis passim correctione eget.

Ad recensionem praeter codices plenos excerpta florilegiis servata et fragmenta codicibus tradita adhibui, versiones non ascivi. latine Gregorius sero expressus est e vilibus codicibus, quos merito spernas. exstant versiones quaedam frustulorum huius operis armenicae et syricae, quas meum in usum ante bellum congesserat

M. A. Kugener Bruxellensis, vir litterarum orientalium peritissimus. sunt fragmenta priscae quidem aetatis, sed satis exigua. quibus etsi non multum recensio proficere potuisset, tamen vestigia antiquissimae memoriae quamvis minuta persequi iucundum esset. sed bello exorto communis ille labor cecidit, nec certe is ex his studiis fructus sperandus est, propter quem oblata edendi occasione diutius rem differre liceat. tamen postea aliquando lectiones versionibus traditas Kugener, spero, publici iuris faciet.

Reliquum est, ut gratias agam maximas viris de hac editione bene meritis, primum Eduardo Norden, collegae Berolinensi, qui expeditiones ad scriptos libros indagandos in Asiae minoris insulas et ad monasteria Athoa faciendas curavit, de negotiorum partitione cum sociis huius operis egit, viam iis consilio et stipendiis munivit. deinde Georgio Pasquali Romano, epistularum Gregorii futuro editori, quod gravem suscepit laborem codicum, qui sunt in bibliotheca Vaticana, conquirendorum et describendorum, quotquot in catalogis impressis non enumerantur. idem saepius libros Italos pro me inspexit et, cum Romae essem, advexit, hospes, fateor, philologiae Germanorum et tum et nunc liberalissimus. Joanni Mercati, iam bibliothecae Vaticanae praefecto, qui semper nostris laboribus, cum desiderabamus, opem tulit, codices nonnullos inspexit mihique descripsit, in temporibus codicum aestimandis peritissimo iudici. Paulo Maas Berolinensi, qui codicis Patmensis specimina nostrum in usum attulit totumque descripsit. Paulo Marc Monacensi, qui Russiae codices perscrutatus est. M. A. Kugener Bruxellensi, qui versiones armenicas et syricas collegit. Paulo Slatolawek Berolinensi, qui fideli cura et assiduitate indicem omnium Nysseni codicum, qui in catalogis bibliothecarum impressis exstant, confecit praeter Russicos et Vaticanos. Ricardo Harder

Kiliensi, qui editionem Parisinam denuo, ubi in apparatu lectio vulgata enotata erat, comparavit, plagulas mecum perlegit et aliquot locos felici iudicio sanavit, idemque, dum Romae moratur, codices quosdam meis precibus adiit. denique Roberto Renehan, discipulo meo in universitate Harvardiana, qui paginarum numeros primae editionis in textu praefationis et indice ad novos huius operis numeros adaptavit.

Wernerus Jaeger

Cantabrigii Massachusettensium
10 IX 1960

CORRIGENDA

vol. I p. 52,1 Βασίλειον om. BCTv
vol. I p. 175,11 pro χὴ lege χρὴ
vol. II p. 411 Caesar Augustus
II 152,25 lege

CONSPECTUS SIGLORUM

V codex Vaticanus graecus 447 membranaceus saec. XII

L codex Laurentianus Mediceus plut. VI 17 membranaceus saec. X—XI

O codex Ottobonianus olim ducis ab Altaemps 241 chartaceus saec. XVI

C codex Athous monasterii Vatopedi 129 (olim 118) membranaceus saec. XI (vel XII ineuntis)

T codex Vaticanus graecus 424 membranaceus saec. XIII

B codex Lesbicus Mytilenensis monasterii S. Joannis 6 membranaceus saec. XII

R codex Cryptensis monasterii Grottaferrata B α III membranaceus saec. XI—XII

R^{v} codex Vaticanus graecus 2119 miscellaneus, fragmentum Gregorii membranaceum continet saec. XI—XII

P codex Patmensis (Γ) 46 monasterii S. Joannis membranaceus saec. X—XI

S codex Vaticanus graecus 1907 chartaceus saec. XII vel XIII ineuntis

D codex Musei Britannici Burneianus 52 membranaceus saec. XIII

A codex Ambrosianus C 215 inf. chartaceus saec. XII exeuntis

M codex Marcianus Venetus (fund. ant.) LXIX (501) chartaceus saec. XII—XIII

N codex Monacensis sive Bavaricus graecus 92 chartaceus saec. XVI

H codex Hispanicus Matritensis Arch. histor. 164, 8 chartaceus saec. XVI (anni 1560)

U codex Urbinas graecus 11 chartaceus saec. XVII

Q codex Taurinensis bibliothecae nat. C I 11 chartaceus saec. XIV ineuntis

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Α΄

Εἰ τῷ νομίμως ἀθλοῦντι τῶν ἐν τοῖς ἀγῶσι πόνων
ὅρος ἐστὶν ἢ τὸ παντελῶς ἀπειπόντα πρὸς τοὺς πόνους τὸν
ἀνταγωνιστὴν ἑκουσίως ἐκστῆναι τῷ κεκρατηκότι τῆς νίκης
ἢ τρισὶ πτώμασι κατὰ τὸν ἀθλητικὸν καταβληθῆναι νόμον,
δι' ὧν γίνεται τῷ νενικηκότι τῇ κρίσει τῶν βραβευόντων ἡ
ἐπὶ τῷ στεφάνῳ δόξα διὰ λαμπροῦ τοῦ κηρύγματος, ἐπεὶ
οὖν δὶς ἤδη καταβληθεὶς ἐν τοῖς προλαβοῦσι λόγοις Εὐνό-
μιος οὔπω συγχωρεῖ τῇ ἀληθείᾳ κατὰ τοῦ ψεύδους ἔχειν
τὰ νικητήρια, ἀλλ' ἐκ τρίτου πάλιν κατὰ τῆς εὐσεβείας διὰ
573 M. τῆς λογογραφίας κονίζεται ἐν τῇ συνήθει παλαίστρᾳ τοῦ
ψεύδους εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀπάτης ἀγῶνας ἑαυτὸν ἐπιρ-
ρώσας, ἀναγκαίως καὶ νῦν δι' ἡμῶν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος
πρὸς τὴν τοῦ ψεύδους ἀνατροπὴν ἀντεγείρεται, τῷ νικοποιῷ
τε καὶ ἀγωνοθέτῃ τῆς νίκης ἀναθεὶς τὰς ἐλπίδας καὶ ἅμα
τῇ κακοτεχνίᾳ τῶν τοῦ ἐναντίου παλαισμάτων ἐνδυναμού-
2 μενος. ὁμολογοῦμεν γὰρ ἀνεπαισχύντως ἡμεῖς μήτε τινὰ
λόγον διὰ ῥητορικῆς τεθηγμένον ἐπὶ τοὺς ἀγῶνας παρε-
σκευάσθαι μήτε δεινότητα διαλεκτικῆς ἀγχινοίας εἰς συμ-
μαχίαν κατὰ τῶν ἀντιτεταγμένων προβάλλεσθαι, ἢ καὶ τὴν
ἀλήθειαν πολλάκις εἰς ὑπόνοιαν ψεύδους ἐπὶ τῶν ἀπείρων

7 προλαβοῦσι λόγ.] scilicet lib I et II (vulgo I et XII b)

VLACTS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος γ̅ VL τοῦ ἁγίου γρηγορίου ἐπισκόπου νύσης κατὰ εὐνομίου λόγος γ΄. καὶ καθεξῆς ACT τοῦ αὐτοῦ λόγος τρίτος S 1 εἰ om VS v 6 τοῦ om T 7-8 ὁ ante εὐνόμιος add VA 10 κονίεται A 15 τῇ: οἱ L 16 μήτε: ὥστε L 17 τεθημένον L μ in ras ut vid 18 μήτε: . . . ε L cet in lac om δεινότητι prius L α sscr εἰς om L 19 ἢ: εἰ VL 20 τῶν ἀπόρων L

ἀντιμεθίστησιν. ἀλλὰ μία δύναμις τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου κατὰ τοῦ ψεύδους ἐστὶ πρῶτον μὲν αὐτὸς ὁ ἀληθινὸς λόγος, ἰσχὺς τοῦ ἡμετέρου λόγου γινόμενος, ἔπειτα δὲ καὶ ἡ τῶν ἀντιτεταγμένων σαθρότης, αὐτὴ δι' ἑαυτῆς ἀνατρεπομένη καὶ
3 καταπίπτουσα. ὡς δ' ἂν μάλιστα γένοιτο πᾶσι δῆλον ὅτι αὐτὸς τοῦ Εὐνομίου ὁ πόνος τῆς ἰδίας ἀνατροπῆς ὕλη τοῖς προσπαλαίουσι γίνεται, αὐτὸ προθήσω τοῖς ἐντυγχάνουσι τοῦ λόγου τὸ εἴδωλον (οὕτω γὰρ οἶμαι χρῆναι τὸν ἔξω τῆς ἀληθείας ὀνομάζεσθαι λόγον)· βραβευταὶ δὲ δίκαιοι τῆς νομίμου τῶν λόγων ἀθλήσεως γένοισθε πάντες οἱ τοῖς πόνοις ἡμῶν ἐντυγχάνοντες καὶ θεωροῦντες τὴν γινομένην νῦν τοῦ ἡμετέρου λόγου πρὸς τὸν ἀντίπαλον συμπλοκήν, ὡς ἂν διὰ τῆς δικαίας ὑμῶν ἐπικρίσεως ἀνακηρυχθείη παντὶ τῷ τῆς ἐκκλησίας θεάτρῳ τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος, ἀνανταγώνιστον λαβὼν παρὰ πᾶσι κατὰ τῆς ἀσεβείας τὸ κράτος, διὰ τριῶν τῶν τοῦ ἐχθροῦ πτωμάτων τῷ ἀειθαλεῖ στεφάνῳ τῶν σῳζομένων καλλωπιζόμενος.
4 Αὕτη τοίνυν ἡ λέξις ἐν προοιμίοις κατὰ τῆς ἀληθείας τοῦ τρίτου προβέβληται λόγου, ἢ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. φυσικήν, φησί, διασῴζοντες τάξιν καὶ τοῖς ἄνωθεν ἐγνωσμένοις ἐμμένοντες γεννητὸν ὄντα τὸν υἱὸν καὶ γέννημα λέγειν οὐ παραιτούμεθα, τῆς γεννηθείσης οὐσίας καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειουμένης σχέσιν. τούτῳ μοι δι' ἐπιμελείας ὁ

2 I Joh 2, 14 8 Homeri εἴδωλα Tartarea respicit 20-21 ἄνωθεν] τὴν παράδοσιν dicit 22 γέννημα] cf Eun apol c 12 M. Bas lib II p 584 A sqq

VLACTS 2 τοῦ om L πρῶτος S 3 verba inde a λόγου γινόμενος usque ad p 12,8 σοφίας om ed Paris et Migne 7 παλαίουσι ATS προσθήσω VCTS sed σ erasum S 10 πάντως V 13 δικαίας: . . . καίας L cet om τῷ: τὸ L 14 εὐσεβείας in ἀσεβείας corr V 15 λαβοῦσι V 17 ἐγκαλλωπιζόμενος S 19 τοῦ om in lacuna L ἔχει om in lacuna L 21 συμμένοντες L 23 γεννηθείσης: ἀγεννήτου L 24 τὴν τοιαύτην: καὶ τοιαύτην L 25 τοῦτο S

ἀκροατὴς ἐπισχέτω τὸν νοῦν, ὅτι καὶ γεννητὸν καὶ υἱὸν ὀνομάζων τὸν μονογενῆ θεὸν εἰς τὴν φυσικὴν τάξιν ἀναφέρει τὴν τῶν ὀνομάτων τούτων αἰτίαν καὶ τὴν ἄνωθεν γνῶσιν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ διανοίᾳ μαρτύρεται· ὡς εἴ τι διὰ τῶν ἐφεξῆς εὑρεθείη τοῖς προεκτεθεῖσιν ἐναντιούμενος, φανερὸν γενέσθαι πᾶσιν ὅτι δι' ἑαυτοῦ ἀνατρέπεται, πρὸ τῶν
5 ἡμετέρων λόγων διὰ τῶν ἰδίων ἀπελεγχόμενος. οὑτωσὶ δὲ διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ ῥηθέντων τὸν λόγον κατανοήσωμεν. ὁμολογεῖ μηδαμῶς ἂν τὸ τοῦ υἱοῦ ὄνομα κυρίως ἐφαρμοσθῆναι τῷ μονογενεῖ θεῷ, μὴ τῆς φυσικῆς, καθώς φησι, τάξεως βεβαιούσης τῷ γεννηθέντι τὴν κλῆσιν. οὐκοῦν εἴ τις ἀφέλοι φυσικὴν τάξιν ἐπὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας, μάτην αὐτῷ ἐπιθρυλήσει τὸ ὄνομα, τῆς κυρίας καὶ κατὰ φύσιν διεζευγμένον ἐμφάσεως. ἀλλὰ καὶ τὸ τοῖς ἄνωθεν ἐγνωσμένοις ἐμμένοντα ταῦτα διαβεβαιοῦσθαι λέγειν πολὺ μᾶλλον κρατύνει τὴν εὐσεβῆ περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας διάνοιαν, ὡς τῆς θεοπνεύστου τῶν γραφῶν διδασκαλίας τῆς ἄνωθεν γεγενημένης ἡμῖν τὸν περὶ τούτων
6 βεβαιούσης λόγον. εἰ ταῦτα τοίνυν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον καὶ οὗτός ἐστιν ὅρος τῆς ἀληθείας ἀπαραλόγιστος, τὸ τὰ δύο ταῦτα συνδραμεῖν πρὸς ἄλληλα, τήν τε φυσικήν, καθώς φησι, τάξιν καὶ τὴν τῆς ἄνωθεν γνώσεως μαρτυρίαν, βεβαιοῦσαν τὴν κρίσιν τῆς φύσεως, δῆλον ὅτι τὸ παρὰ ταῦτά τι λέγειν οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἢ πρὸς τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ἐκ τοῦ φανεροῦ διαμάχεσθαι. οὗτος τοίνυν ὁ τὴν φύσιν διδάσκαλον τοῦ ὀνόματος τούτου ποιούμενος καὶ τοῖς ἄνωθεν ἡμῖν διὰ τῆς τῶν ἁγίων διδασκαλίας ἐγνω-

VLACTS 2 μονογενῆ om ACTS 4 τῇ ταύτῃ T μαρτυρεῖ V μαρτυρεῖται L ε super τ sscr 5 ἑξῆς A ἐναντιούμενος: ἐναντιούμενον A 9 ἂν post κυρίως add VL 12 τάξιν om VL τῆς προσηγορίας τοῦ υἱοῦ S 13 αὐτὸ A ἐπιθρυλήσει sed alt λ add S ὄνομα: πνεῦμα V κυρίως T 14 διεζευγμένης V τὸ om T 16 κρατύνων L 19 βεβαιώσης V 21 συνδραμεῖν: . . . αμεῖν L cet om πρὸς ἄλληλα συνδραμεῖν V 22 γνώσεως: γεννήσεως CT 27 τῆς ἄνωθεν V τοῦ ἄνωθεν A

σμένοις ἐμμένειν λέγων οἷα διεξέρχεται μικρὸν ὑποβὰς μετὰ
τὰ εἰρημένα πάλιν ἀκούσωμεν.
7 Τέως γὰρ τὸ συνεχὲς ὑπερβήσομαι τῶν κατὰ τὸ ἀκό-
λουθον τούτοις ἐν τῷ λόγῳ συντεταγμένων, ὡς ἂν μὴ δια-
λάθοι τῶν γεγραμμένων ἡ ἐναντίωσις, τῇ ἀναγνώσει τῶν διὰ
μέσου παρεγκειμένων συσκιασθεῖσα. ὁ αὐτός, φησίν, ἁρ-
μόσει λόγος καὶ περὶ τοῦ ποιήματος καὶ κτί-
σματος, τῆς τε φυσικῆς κρίσεως καὶ τῆς πρὸς
ἄλληλα σχέσεως τῶν πραγμάτων, ἔτι δὲ τῆς τῶν
ἁγίων χρήσεως ἀκώλυτον ἡμῖν παρεχούσης τοῦ
τύπου τὴν ἐξουσίαν· διόπερ οὐκ ἂν ἁμάρτοι τις
συναρμόζων τῷ τε ποιήσαντι τὸ ποίημα καὶ τῷ
8 κτίσαντι τὸ κτίσμα. περὶ τίνος λέγει κτίσματος
καὶ ποιήματος ὡς φυσικὴν ἔχοντος τὴν ἐν τῷ ὀνόματι
σχέσιν πρὸς τὸν πεποιηκότα καὶ κτίσαντα; εἰ μὲν περὶ
τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων,
καθὼς ὁ Παῦλος διέξεισιν, ἐν αὐτῷ λέγων ἐκτίσθαι τὰ
πάντα, ὁρατὰ καὶ ἀόρατα, ὥστε τὴν σχετικὴν ταύτην τῶν
ὀνομάτων συζυγίαν κυρίως πρὸς ἑαυτὴν ἁρμοσθῆναι, συν-
ταχθέντος τῷ ποιήσαντι μὲν τοῦ ποιήματος, τῷ κτίσαντι δὲ
τοῦ κτίσματος, εἰ ταῦτα λέγει, καὶ ἡμεῖς συντιθέμεθα· τῷ
ὄντι γάρ, ἐπειδὴ ποιητὴς ἀγγέλων ὁ κύριος, ποίημα
πάντως ἐστὶ τοῦ πεποιηκότος ὁ ἄγγελος, καὶ ἐπειδὴ τοῦ
κόσμου κτίστης ὁ κύριος, κτίσμα δηλονότι τοῦ κτίσαντος
αὐτός τε ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα κατονομάζεται.

12 ποίημα] cf Eun apol c 17 M, confutat Bas lib II p 628 C sqq 17 Col 1, 16 22-24 utraque praedicatio domini ex Col 1, 16 sumitur

VLACTS 1 μικρὸν: λοιπὸν L μικρὸν ὑποβὰς et 2 πάλιν om V τε post ὑποβάς add L 4 verba inde ab ὡς usque ad 5 γεγραμ-μένων om L διαλάθη V 6 παρακειμένων V 9 ἔτι δὲ καὶ τῆς S 10 χρήσ . . . ος cet in lac duarum vel trium litt om L 11 τις: τοῦ L 13 λέγει om in lac L 14 ἔχοντος: ὄντα sed o supra τ scr L 16 τε om VL 17 αὐτῷ: αὐτ om in lac L τὰ om A 18 τε post ὁρατά add V τὰ ante ἀόρατα add L 19 ἁρμοσθῆναι πρὸς ἑαυτὴν V 20 μὲν: μετὰ V

9 εἰ μὲν οὖν πρὸς ταῦτα βλέπων διακρίνει τὴν τῆς φύσεως
τάξιν, ἐπὶ τῆς ὀνοματικῆς σημασίας τῆς πρὸς ἄλληλα σχέ-
σεως τῶν πρός τι λεγομένων ὀνομάτων τεχνολογῶν τὴν
οἰκείωσιν, περιττὸν μὲν καὶ οὕτως ἦν, μηδενὸς ἀγνοοῦντος
ταῦτα, γραμματικῆς μικρολογίας ἡμῖν ποιεῖσθαί τινα τεχνο-
10 λογίαν, τῶν δογμάτων ἀφέμενον. εἰ δὲ τῷ μονογενεῖ θεῷ
τὰς τοιαύτας ἐφαρμόζει φωνάς, ὥστε ποίημά τε τοῦ
ποιήσαντος καὶ κτίσμα αὐτὸν εἶναι λέγειν τοῦ κτί-
σαντος, καὶ εἰς ἁγίων χρῆσιν ἀναπέμπειν τῆς ὀνοματο-
ποιΐας ταύτης τὴν ἐξουσίαν, τοῦτο πρῶτον ἐπιδειξάτω τῷ
λόγῳ, τίνας ἁγίους εἶναί φησιν οἳ ποίημα καὶ κτίσμα
τὸν τοῦ παντὸς ποιητὴν ἀπεφήναντο, οἷς ἀκολουθῶν τῆς
φωνῆς ταύτης καταθρασύνεται.
11 Ἁγίους ἡ ἐκκλησία τοὺς τῷ ἁγίῳ πνεύματι θεοφορου-
μένους ἐπίσταται πατριάρχας νομοθέτας προφήτας εὐαγγε-
λιστὰς ἀποστόλους. εἴ τις ἐν τούτοις ἐστὶ διὰ τῶν θεο-
πνεύστων ἑαυτοῦ λόγων κτιστὸν εἶναι καὶ ποίημα δογματί-
ζων τὸν ἐπὶ πάντων θεόν, τὸν φέροντα τὰ σύμπαντα τῷ
ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ περιδεδραγμένον πάντων
τῶν ὄντων καὶ δι' ἑαυτοῦ μόνῳ τῷ θελήματι τὸ πᾶν οὐσιώ-
σαντα, συγγνωστὸς ἔσται τῇ χρήσει τῶν ἁγίων, καθ-
12 ώς φησι, πρὸς τὴν τοιαύτην δογματοποιΐαν ἑπόμενος. εἰ
δὲ πᾶσι πρόκειται τῶν θείων γραφῶν κατ' ἐξουσίαν ἡ
γνῶσις καὶ οὐδὲν ἀπόρρητον οὐδὲ ἀπόκρυφον οὐδενὶ τῶν
βουλομένων τῆς θείας διδασκαλίας μετέχειν, πῶς ἐπιχειρεῖ
τοὺς ἀκούντας παρακρούεσθαι διὰ τῆς κατὰ τῶν γραφῶν

18 Hebr 1, 3 19 Jes 40, 12 20 Apc 4, 11

VLACTS 3 πρός τι λεγομένων: προαντιλεγομένων VL 4 μὲν οὖν καὶ V οὗτος C 5 μικρολογίας: τεχνολογίας VL 7 ἐφαρμόζειν L 9 ἀναπέμπει VL 10 τοῦτο: τίνας V 11 τίνας: τοῦτο V ἁγίους: αὐτοὺς L 12 τὸν in lac om L ἀπέφηναν L 14 ἡ om in lac L 15 προφήτας om L 17 ἑαυτοῦ: αὐτοῦ VLA sed ἑ sscr LA verba 17 καὶ usque ad 18 ἐπὶ om VL 18 τὸν ante πάντων sscr V τὸν θεὸν φέροντα L 21 χρήσει: κρίσει ACTS 24 οὐδενὶ: οὐδὲ L 26 παρακρούεσθαι: παραγράφεσθαι V

συκοφαντίας, εἰς ἁγίων χρῆσιν τὴν τοῦ κτίσματος φω-
νὴν ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς ἀναπέμπων; τὸ μὲν γὰρ δι' αὐτοῦ
γεγονέναι τὰ πάντα πάσης μικροῦ δεῖν ἔστι τῆς ἁγίας
ἀκοῦσαι φωνῆς ἀπὸ Μωυσέως καὶ τῶν καθεξῆς προφητῶν
τε καὶ ἀποστόλων, ὧν μακρὸν ἂν εἴη τὰ καθ' ἕκαστον νυνὶ
13 παρατίθεσθαι. ἀρκεῖ δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ πρὸ τῶν
ἄλλων ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης ἐν προοιμίοις τῆς τοῦ μονογενοῦς
θεολογίας τοῦτο βοήσας, ὅτι οὐδὲν τῶν γεγονότων ἐστὶν ὃ
μὴ δι' ἐκείνου ἐγένετο, ὅπερ ἄμαχός τε καὶ ἀναμφίβολός
ἐστιν ἀπόδειξις τοῦ κύριον αὐτὸν εἶναι τῆς κτίσεως, οὐχὶ
τῷ καταλόγῳ τῶν κτιστῶν ἐναρίθμιον. εἰ γὰρ πάντα τὰ
γεγονότα δι' οὐδενὸς ἄλλου ἢ διὰ τούτου ἔστι καὶ οὐδὲν ἐν
τοῖς διὰ τῆς κτίσεως οὖσι χωρὶς αὐτοῦ γεγενῆσθαι ὁ
Ἰωάννης μαρτύρεται, τίς οὕτω τυφλὸς τὴν διάνοιαν, ὡς
μηδὲ ἰδεῖν ἐν τῷ κηρύγματι τοῦ εὐαγγελιστοῦ τὴν ἀλή-
θειαν, ὅτι ὁ πᾶσαν τὴν κτίσιν ποιήσας ἄλλο τι πάντως
14 παρὰ τὴν κτίσιν ἐστίν; εἰ γὰρ πᾶν τὸ ἐν τοῖς γεγονόσιν
ἀριθμούμενον δι' ἐκείνου ἐστίν, αὐτὸς δὲ ἐν ἀρχῇ ἐστι καὶ
πρὸς τὸν θεόν ἐστι, θεὸς ὢν καὶ λόγος καὶ ζωὴ καὶ φῶς
καὶ χαρακτὴρ καὶ ἀπαύγασμα, οὐδὲν δὲ τῶν διὰ κτίσεως
γεγονότων διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων ὀνομάζεται, οὐ λόγος,
οὐ θεός, οὐ ζωή, οὐ φῶς, οὐκ ἀλήθεια, οὐ χαρακτήρ, οὐκ
ἀπαύγασμα, οὐδ' ἄλλο τι τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων ἔστι
περὶ τὴν κτίσιν εὑρεῖν, δῆλον ὅτι ὁ ταῦτα ὢν ἄλλο τι τῇ
φύσει παρὰ τὴν κτίσιν ἐστίν, ἥτις τούτων οὐδὲν οὔτε ἐστὶν
οὔτε λέγεται.

15 Εἰ μὲν γὰρ ἦν τις ἐν ταῖς τοιαύταις φωναῖς ὁμω-

8 Joh 1, 3   18-19 Joh 1, 1-3 Hebr 1, 3

VLACTS 2 δι' ἑαυτοῦ V   4-5 προφητῶν τε: πρὸς τῶν τε L   5 καὶ om L   8 θεολογίας: ὁμολογίας L   9 ὅπερ in lac om L   ἢ post ὅπερ add V   10 ἡ ante ἀπόδειξις add V   ἀπόδειξις: ἀπό. . .ς cet om L   11 τῷ καταλόγῳ: . . . αταλόγω cet om L   ἐναρίθμιον: ἐναριθμῶν VL   13 τῆς om VLAS sscr A et S   χωρὶς: τοῖς L   ὁ om T   23 οὐδ': οὐκ AS   verba ab ἄλλο τι usque ad 24 ὢν om L   25 ἥτις: εἴτις L   27 τις post ἦν om ACTS

νυμία τῇ κτίσει πρὸς τὸν ποιήσαντα, συγγνωστὸς ἦν ἴσως
διὰ τῆς τῶν λοιπῶν ὀνομάτων κοινότητος καὶ τὸ τῆς κτί-
σεως ὄνομα κοινοποιῆσαι τῷ κτισθέντι καὶ τῷ ποιήσαντι·
εἰ δὲ πάντων ἀσύμβατά τε καὶ ἀκοινώνητα τὰ ἐπιθεω-
ρούμενα τῇ κτιστῇ τε καὶ τῇ ἀκτίστῳ φύσει διὰ τῶν ὀνο-
μάτων γνωρίσματα, πῶς οὐ φανερὰ πᾶσίν ἐστιν ἡ συκο-
φαντία τοῦ τολμῶντος ἐφαρμόσαι τὸ τῆς δουλείας ὄνομα
τῷ δεσπόζοντι, καθώς φησιν ὁ προφήτης, ἐν τῇ δυναστείᾳ
αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, καὶ τὸν ἐν πᾶσι πρωτεύοντα, καθὼς ὁ
ἀπόστολος λέγει, διὰ τοῦ κατὰ τὴν κτίσιν ὀνόματός τε καὶ
νοήματος εἰς ὁμότιμον ἄγειν <τάξιν> τῇ δουλευούσῃ φύσει;
16 πᾶσαν γὰρ τὴν κτίσιν δουλεύειν ὁ μέγας ἀπεφήνατο Παῦ-
λος, ὁ ἐν τοῖς ἄνω τῶν οὐρανῶν διδασκαλείοις παιδευθεὶς
τὴν ἀπόρρητον γνῶσιν, ἐκεῖ ταῦτα μαθὼν ὅπου ἀργεῖ πᾶσα
φωνὴ σημαντικὴ διὰ λόγου προφερομένη, ἀλλὰ ῥῆμα γίνεται
διδασκαλίας ἡ ἀνεκφώνητος ἔννοια, τὰ ὑπὲρ λόγον τὴν
κεκαθαρμένην καρδίαν διὰ τῆς ἀλαλήτου τῶν νοημάτων
17 ἐλλάμψεως ἐκδιδάσκουσα. εἰ οὖν ταῦτα μὲν ὁ Παῦλος βοᾷ,
ὅτι ἡ κτίσις δουλεύει, ὁ δὲ μονογενὴς θεὸς ἀληθῶς ἐστι
κύριος καὶ θεὸς ἐπὶ πάντων, Ἰωάννης δὲ τὸ πᾶσαν δι'
αὐτοῦ τῶν γεγονότων εἶναι τὴν κτίσιν μαρτύρεται, πῶς ἔτι
ὁ καὶ ὁπωσοῦν ἐν Χριστιανοῖς ἀριθμούμενος ἀνέξεται διὰ
τῆς ἀσυστάτου ταύτης καὶ ἀνακολούθου τεχνολογίας ὁρῶν
τὸν Εὐνόμιον εἰς τὴν τῆς κτίσεως ταπεινότητα τὴν ὑπερ-
κειμένην πάσης ἀρχῆς τε καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητος

8 sqq Ps 65, 7 Col 1, 18   12 Rom 8, 21   13 II Cor 12, 2

VLACTS 1 ἂν ante ἦν add V   3 κοινὸν ποιῆσαι VL (ποιεῖσαι L) τῷ ante ποιήσαντι om V   4 ἀσύμβατον L sed sscr α   ἀκοινώνητον L sscr α   5 τῇ ante ἀκτίστῳ om VL   6 ἐστιν: ποιεῖ L   ἐστι πᾶσιν S   7 ἐφαρμόζειν L ἐφαρμόσθαι V   8 καθώς: . . . ώς cet om in lac L   9 item αὐτοῦ: . . . τοῦ L   11 ὁμότιμον: ὁ . . . τιμον L   ἄγει A   τάξιν supplevi cf ad p 5, 12   16 διδασκαλία L   18 ἐκλάμ-ψεως VL   διδάσκουσα V   20 ἐπὶ: ἐστὶ V   πᾶσαν: πάντα V   21 τὴν κτίσιν om V   verba πῶς usque ad 22 ἀνέξεται om T   22 ὁ CS: om VAT post καὶ coll L   24 τῆς om T   25 τε om L

δύναμιν διὰ τῆς πρὸς τὸ δουλεῦον ὁμωνυμίας καθέλκοντα;
18 εἰ δέ φησιν ἔχειν τινὰς τῶν ἁγίων οἳ δοῦλον αὐτὸν ἀνεῖπον
ἢ κτιστὸν ἢ ποιητὸν ἤ τι τῶν ταπεινῶν τε καὶ δουλοπρεπῶν
ὀνομάτων, ἰδοὺ πάρεισιν αἱ γραφαί· δότω μίαν ἢ αὐτὸς ἢ
ἄλλος τις ὑπὲρ ἐκείνου τοιαύτην φωνήν, καὶ ἡμεῖς σιωπή-
19 σομεν. εἰ δὲ οὔτε ἔστι τοιαύτη λέξις οὔτ' ἂν εὑρεθείη
ποτὲ ἐν ταῖς πεπιστευμέναις θεοπνεύστοις γραφαῖς διάνοιά
τις τοιαύτη, ἥτις τῆς ἀσεβείας ταύτης συνήγορος γίνεται,
τί χρὴ περαιτέρω περὶ τῶν ὁμολογουμένων διαγωνίζεσθαι
πρὸς τὸν οὐ μόνον τὰς τῶν ἁγίων συκοφαντοῦντα φωνάς,
20 ἀλλὰ καὶ τοῖς ἰδίοις διορισμοῖς προσπαλαίοντα; εἰ γὰρ ἡ
τῆς φύσεως τάξις, καθὼς αὐτὸς οὗτος ὁμολογεῖ, τῷ
υἱῷ τὸ ὄνομα διὰ τὸ γεννηθῆναι προσμαρτυρεῖ, καὶ οὕτω
γίνεται διὰ τῆς γεννηθέντος πρὸς τὸν γεννήσαντα σχέ-
σεως ἡ τοῦ ὀνόματος συζυγία, πῶς ἀποσπάσας τῆς φυσικῆς
οἰκειότητος τὸ τοῦ υἱοῦ σημαινόμενον μεταβάλλει τὴν σχέσιν
ἐπὶ τὸ ποίημά τε καὶ τὸν ποιήσαντα; ὅπερ οὐ μόνον ἐπὶ
τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου ἀληθές ἐστι λέγειν, ἀλλὰ κἂν
ἐπὶ βομβυλιοῦ τις εἴπῃ καὶ μύρμηκος, καθὸ ποίημα τού-
των ἐστὶν ἑκάτερον, ὁμοίως πρὸς τὸν ποιήσαντα ἡ τοῦ ὀνό-
ματος σχέσις τὸ ἴσον ἔχει.
21 Τὸ μὲν οὖν βλάσφημον μετὰ πολλῶν ἑτέρων καὶ διὰ
τῶν εἰρημένων δῆλόν ἐστιν· ἡ δὲ παρὰ τῶν ἁγίων χρῆσις,
ᾗ φησιν οὗτος ἀκολουθῶν ταῦτα λέγειν, φανερὰ μέν ἐστιν
οὐδεμία. τάχα δ' ἂν ἡμῖν ἐκεῖνο προενεχθείη παρ' αὐτῶν

25-p 11, 3 Prov 8,22 cf Eun apol c 28 fin

VLACTS 1 τὸ δουλεῦον VL: τὸ δουλεύειν ACTS καθέλκομεν L 3 τι τῶν: τ . . . ων cet om in lac L 4 μίαν ἤ: μία . . . cet om L 5 τὴν add ante τοιαύτην V 6 ἔστι om in lac L τις post τοιαύτη add VL 14 προσηγορίας post γεννηθέντος add V 14-15 σχέσεως om V 15 ἀποπάσας L 16 υἱοῦ om L 17 ἐπὶ τοὺς (sic). . . ά, ποίημ om in lac L 18 ἀληθῶς ἔσται VL (ἀληθεύειν pr L suprascr compendio ἀληθῶς) λέγειν om AT κἂν: καὶ T 19 βομβυλίου VL εἴποι libri v, correxi 22 καὶ post πολλῶν add T 24 ᾗ om L οὗτος: οὗτ. ος in lac om L ἀκολουθεῖν καὶ τ. V 25 ἐκεῖνο ἡμῖν V ἐκεῖνο: ἐ . . . νο cet om L

τῆς παροιμίας τὸ μέρος ὅπερ οἱ πρόμαχοι τῆς αἱρέσεως
εἰς μαρτυρίαν τοῦ ἐκτίσθαι τὸν κύριον προφέρειν εἰώθασι,
τὸ Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.
διὰ γὰρ τὸ παρὰ τῆς σοφίας εἰρῆσθαι τὸν λόγον τοῦτον,
σοφίαν δὲ παρὰ τοῦ μεγάλου Παύλου κατωνομάσθαι τὸν
κύριον, ὡς αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ διὰ τοῦ τῆς σοφίας
ὀνόματος ὁμολογοῦντος τὸ ἐκτίσθαι ὑπὸ τοῦ τὰ πάντα ποιή-
22 σαντος τὴν φωνὴν ταύτην προτείνονται. ἐγὼ δὲ φανερὰν
μὲν ἡγοῦμαι τοῖς προσεχεστέροις τε καὶ φιλοπονωτέροις τὴν
εὐσεβῆ τοῦ ῥητοῦ τούτου διάνοιαν, ὡς μηδεμίαν γενέσθαι
βλάβην κατὰ τοῦ λόγου τῆς πίστεως τοῖς πεπαιδευμένοις
τὰ τῆς παροιμίας αἰνίγματα· πλὴν δι' ὀλίγων οἶμαι δεῖν
τὸν περὶ τούτου λόγον διαλαβεῖν, ὡς ἂν φανερώτερον τῆς
τοῦ ῥητοῦ τούτου διανοίας ἐκκαλυφθείσης μηδαμόθεν ἔχοι
παρρησίαν ὁ τῆς αἱρέσεως λόγος, ὡς ἐκ τῆς θεοπνεύστου
23 γραφῆς τὴν μαρτυρίαν ἔχων. ὁμολογεῖται μὲν γὰρ παρὰ
πάντων ἐν τῇ γραφικῇ καταχρήσει τὸ τῆς παροιμίας ὄνομα
μὴ κατὰ φανεροῦ τετάχθαι νοήματος, ἀλλ' ἐπί τινος κε-
κρυμμένης λέγεσθαι διανοίας, οὕτω τοῦ εὐαγγελίου τὰς
αἰνιγματώδεις τε καὶ ἀσαφεῖς ῥήσεις παροιμίας κατονομά-
ζοντος, ὡς εἶναι τὴν παροιμίαν, εἴ τις ὅρῳ τὴν ἑρμηνείαν
τοῦ ὀνόματος τούτου διαλαμβάνοι, λόγον δι' ἑτέρων τῶν
κατὰ τὸ πρόχειρον νοουμένων ἕτερόν τι κατὰ τὸ κρυπτὸν
ἐνδεικνύμενον, ἢ λόγον οὐκ ἐπ' εὐθείας τὸν τοῦ νοήματος
σκοπὸν προδεικνύοντα, ἀλλὰ κατὰ τὸ λοξὸν τὴν διδασκαλίαν
24 ποιούμενον διὰ πλαγίας ἐμφάσεως. τῷ δὲ βιβλίῳ τούτῳ
κατ' ἐξαίρετον τὸ τοιοῦτον ἐπιγέγραπται ὄνομα, καὶ τῆς

5 I Cor 1, 24 16 Joh 16, 25 et 29

VLACTS 2 κύριον προφ.: κ . . . οφ. cet in lac om L 4 διὰ γάρ: δ . . . L τὸν λόγον om in lac L τοῦτο T 6 θεοῦ: υἱοῦ VL 7 ὁμολογοῦντος: ὁμολογεῖσθαι VL 12 δεῖν: διὰ L om A postea sscr δεῖν 13 φανερώτερον: πρώτερον L 14 ἔχοι: ἔχειν S 16 τὴν om VT 18 κατατετάχθαι V τε . . . ύχθαι L 20 τε om S παροι-μίαν VL 23 πρόχειρον: π . . . ειρον L τὸ κρυπτόν: τ . . . πτὸν cet om in lac L 24 ἐπ' εὐθείας om in lac L 25 προδεικνύοντα: π . . . τα cet om in lac L 27 ἐπεγράφη V

προσηγορίας ταύτης αἱ ἐμφάσεις εὐθὺς ἐν τοῖς προοιμίοις
παρὰ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος διήρηνται. οὐ γὰρ γνώμας
οὐδὲ συμβουλὰς οὐδὲ διδασκαλίαν σαφῆ τοὺς ἐν τῷ βιβλίῳ
τούτῳ λόγους, ἀλλὰ παροιμίας ὠνόμασεν, ἐπαγαγὼν τὴν
ἑρμηνείαν, τί βούλεται τοῦ ὀνόματος τούτου τὸ σημαινό-
μενον· Γνῶναι γάρ, φησί, σοφίαν καὶ παιδείαν, οὐ κατὰ τὴν
κοινὴν ἐπὶ τῶν ἄλλων μαθημάτων συνήθειαν προτάξας τῆς
σοφίας τὴν παίδευσιν, ἀλλὰ σοφὸν ἐκ προπαιδεύσεως γενέ-
σθαι πρῶτον διακελεύεται, εἶθ' οὕτως τὴν ἐκ τῆς παροι-
μίας παιδείαν χωρῆσαι. φρονήσεως γὰρ εἶναι λόγους, φησί,
25 διὰ στροφῆς τὸν σκοπὸν ἐκκαλύπτοντας. τὸ γὰρ μὴ ἐπ'
εὐθείας νοούμενον στροφῆς τινος χρῄζει πρὸς τὴν τοῦ
κεκρυμμένου κατάληψιν, καὶ ὥσπερ ὁ Παῦλος ἀλλάξειν
ἑαυτοῦ τὴν φωνὴν ἐπηγγείλατο, μέλλων μετατιθέναι τὴν
ἱστορίαν εἰς τροπικὴν θεωρίαν, οὕτως ἐνταῦθα ἡ τῶν κε-
κρυμμένων φανέρωσις στροφὴ λόγου παρὰ τοῦ Σολομῶντος
κατονομάζεται, ὡς οὐ δυναμένου κατανοηθῆναι τοῦ κάλ-
λους τῶν νοημάτων, εἰ μή τις τοῦ λόγου τὸ προφαινό-
μενον εἰς τὸ ἔμπαλιν ἀναστρέψας ἴδοι τὴν ἀποκεκρυμμένην
αὐγὴν τοῦ νοήματος· οἷον ἐπὶ τοῦ πτεροῦ συμβαίνει, ᾧ
26 κατὰ τὸ οὐραῖον ὁ ταὼς καλλωπίζεται. ἐπὶ τούτου γὰρ ὁ
μὲν τὰ νῶτα τοῦ πτεροῦ θεασάμενος κατὰ τὸ ἀκαλλές τε
καὶ ἄμορφον καταφρονεῖ πάντως ὡς εὐτελοῦς τοῦ θεά-
ματος· εἰ δέ τις ἀναστρέψας αὐτοῦ τὴν ἑτέραν ὄψιν προ-
δείξειεν, ὁρᾷ τὴν ποικίλην ζωγραφίαν τῆς φύσεως καὶ τὸν
ἡμιτελῆ κύκλον ἐν πορφυρᾷ τῇ βαφῇ κατὰ τὸ μέσον ἐκ-

6 Prov 1, 1   10 Prov 1, 3 cf Sap Sal 8, 8   13 Gal 4, 20

VLACTS 3 βιβλίῳ: βίῳ CA βλι sscr A   4 παροιμίαν A   7 ὀνομάτων V   verba a προτάξας usque ad 19 ἀποκεκρυμμένην om L in lacuna circa duodecim versuum   8-9 γεγενῆσθαι V   10 λόγους εἶναι T   11 ἀναστροφῆς V   13 κεκρυμμένου: κεκαλυμμένου T   18 νοημάτων: ὀνομάτων V   20 αὐγὴν: αὐτὴν VL   ᾧ: ὃ L   21 ταὼς: τασὸς L   23 θεάματος: θέα . . τος L   24 τὴν ἑτέραν: τὴν . . . ραν cet om L   24-25 προσδείξειεν V   25 καὶ om VL

λάμποντα καὶ τὸν χρυσοειδῆ περὶ τὸν κύκλον ἀέρα ταῖς
πολυχρόοις ἴρισι κατὰ τὸ ἄκρον διεζωσμένον τε καὶ λαμ-
πόμενον. ἐπεὶ οὖν οὐδὲν τῷ προχείρῳ τῆς λέξεως ἔπεστι
κάλλος (Πᾶσα γάρ, φησίν, ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασι-
λέως ἔσωθεν, ἐν τοῖς χρυσοῖς νοήμασι τῷ κρυπτῷ δια-
λάμπουσα κόσμῳ), ἀναγκαίως ὁ Σολομὼν τοῖς ἐντυγχάνουσι
τούτῳ τῷ βιβλίῳ τὴν τοῦ λόγου στροφὴν ὑποτίθεται, ἵνα
διὰ τούτου νοήσωσι παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις
τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα.
27 Ταῦτα τοίνυν περιεχούσης τῆς παροιμιακῆς ταύτης
διδασκαλίας, οὐδὲν ἄν τις τῶν εὖ φρονούντων ἀνεξετάστως
τε καὶ ἀθεωρήτως τῶν ἐκ τῆς βίβλου ταύτης προφερομένων
δέξεται, κἂν ὅτι μάλιστα σαφὲς ἐκ τοῦ προχείρου καὶ γνώ-
ριμον τυγχάνῃ. πάντως γὰρ ὕπεστί τις καὶ τοῖς προδήλοις
εἶναι δοκοῦσιν ἡ κατὰ ἀναγωγὴν θεωρία. εἰ δὲ τὰ πρόχειρα
576 M. τῆς γραφῆς ταύτης ἀναγκαίως ἐπιζητεῖ τὴν λεπτομερεστέραν
ἐξέτασιν, πόσῳ μᾶλλον ἐκεῖνα οἷς πολὺ τὸ ἀσαφές τε καὶ
28 δυσθεώρητον ἐκ τῆς αὐτόθεν ἐστὶ κατανοήσεως; ἐξετάσω-
μεν τοίνυν ἐκ τῆς περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον συμφράσεως τῶν
ῥημάτων, εἴ τι σαφὲς ἡ τῶν παρακειμένων ἀνάγνωσις ἔχει.
προδιαγράφει τὴν σοφίαν ὁ λόγος ῥήσεις τινὰς ἐξ οἰκείου
διεξιοῦσαν προσώπου. ἐπίσταται δὲ πάντως ὁ φιλομαθὴς
τὰ ἐν τῷ τόπῳ λεγόμενα, ὅπου κατασκηνοῖ μὲν βουλὴν ἡ
σοφία, ἐπικαλεῖται δὲ γνῶσιν καὶ ἔννοιαν, κτῆμα δὲ ἔχειν
φησὶν ἰσχύν τε καὶ φρόνησιν, αὐτὴ δὲ ὀνομάζεσθαι σύνεσις,
ἐν ὁδοῖς δὲ περιπατεῖν δικαιοσύνης καὶ ἀνὰ μέσον ὁδῶν

4 Ps 44, 14   8-9 Prov 1, 6   21-p 14, 3 Prov 8, 12-21 a

VLACTS 1 verba inde a χρυσοειδῆ usque ad 15 εἰ δὲ τὰ πρόχειρα om L qui lacunam habet octo versuum   2 πολυχρώμοις V   2-3 λάμποντα T   7 τῷ βιβλίῳ τούτῳ L   τούτῳ om V   13 δέξηται S   14 τυγχάνῃ: τύχῃ V τυγχάνει v   15 ἡ om AS v   17 τὸ ἀσαφὲς om L   20 ῥημάτων: ῥητῶν VL   προκειμένων fortasse   22 διεξιούσας VL   25 αὐτὴ: αὕτη VL αὐτὸ CT   ὀνομάζεσθαι VLAS: ὀνομάζεται CT v sed verba αὐτὴ δὲ ὀνομάζεσθαι σύνεσις vel aliquid simile in Proverb 8, 12-20 non leguntur

δικαιώματος ἀναστρέφεσθαι, φησὶ δὲ δι' ἑαυτῆς βασιλεύειν
τοὺς βασιλεύοντας καὶ δικαιοσύνην γράφειν τοὺς δυναστεύ-
29 οντας καὶ τῆς ἑαυτῶν κατακρατεῖν γῆς τοὺς τυράννους. ὅτι
γὰρ οὐδὲν τῶν εἰρημένων ὁ λελογισμένος ἀνεξετάστως ἐκ
τῆς ἑτοίμου διανοίας προσδέχεται, παντὶ δῆλόν ἐστιν. εἰ
γὰρ οἱ βασιλεῖς δι' ἐκείνης ἐπὶ τὴν δυναστείαν προάγονται
καὶ παρ' αὐτῆς ἡ τυραννὶς τὴν ἰσχὺν ἔχει, ἀνάγκη πᾶσα
τυραννοποιὸν ἡμῖν τὴν σοφίαν ἀναφανῆναι καὶ τῶν πονηρῶς
ἐν βασιλείᾳ δυναστευόντων εἰς ἑαυτὴν μετατιθέναι τὰς
30 μέμψεις. ἀλλ' οἴδαμεν βασιλέας τοὺς ὑπὸ τῆς σοφίας ὄν-
τως εἰς τὴν ἀτελεύτητον προϊόντας ἀρχήν, τοὺς πτωχοὺς
τῷ πνεύματι, ὧν κτῆμα ἡ τῶν οὐρανῶν ἐστι βασιλεία, καθ-
ὼς ὁ κύριος, ὅς ἐστιν ἡ σοφία, διὰ τοῦ εὐαγγελίου κατ-
επαγγέλλεται· τοιούτους καὶ τοὺς δυνάστας ἐπιγινώσκομεν
τοὺς κατὰ τῶν παθῶν δυναστεύοντας, τοὺς μὴ δουλουμένους
τῇ δυναστείᾳ τῆς ἁμαρτίας, οἳ καθάπερ δέλτῳ τινὶ τῷ
31 ἰδίῳ βίῳ τὴν δικαιοσύνην ἐγγράφουσιν. οὕτως καὶ ἡ ἐπαι-
νετὴ τυραννὶς τῇ συμμαχίᾳ τῆς σοφίας τὴν τῶν παθῶν
δημοκρατίαν εἰς τὴν τοῦ νοῦ μοναρχίαν μετασκευάσασα
δουλαγωγεῖ τὰ κακῶς εἰς ἐλευθερίαν ἀφηνιάζοντα, πάντα τὰ
σωματικά τε καὶ γήϊνα λέγω φρονήματα. Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυ-
μεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, καὶ τῇ ἀρχῇ τῆς ψυχῆς ἐπανίσταται.
ταύτης οὖν κρατεῖ τῆς γῆς ὁ τοιοῦτος τύραννος, ἧς
ἄρχων ἐτάχθη κατὰ τὴν πρώτην κτίσιν ὑπὸ τοῦ λόγου.

11 sqq Matth 5, 3 16-17 Rom 6, 6 18-19 cf Plotin Enn IV 4, 17 talia 21 Gal 5, 17 24 πρώτην κτίσιν i.e. spiritualem qualem Philo et Platonici docuerunt

VLACTS 1 δικαιώματος: δικαίων αὐτὸς L ἑαυτῆς: αὐτῆς VLS 2 καὶ om S 3-4 ὅτι γὰρ: ὅι . . αρ L 4 λελογισμένος: λογισμὸς VL ἀνεξετάστως: ἀνεξ . . . ως cet om L 5 προσδέχεται: προσδει . . . cet om L 6 ἐκείνης om in lac L τὴν om V 7 παρ' αὐτῆς om in lac L ἀνάγκη πᾶσα: ἀνσάσα L (sic) 8 ἀφανῆναι L ἀνα in margine adscriptum ἀποφῆναι V πονηρῶν V 9 ἐν βασιλείᾳ: ἐν βα . . . αι L cet om δυναστευσάντων VCS 11 προιόντας sscr ο L 13 διὰ om ACS v 14 κατεπαγγελ (sic) post δυνάστας iterat L 15 δουλουμένους ο in fine eras V 19 μετασκευάζασα L σ ut vid super ζ sscr 23 γῆς: ψυχῆς V 24 ἐτάθη L post κτίσιν in fine lineae ὅ add L

32 Ὡς τοίνυν ταῦτα παρὰ πάντων ὁμολογεῖται τῶν εὖ
φρονούντων μετὰ τοιαύτης διανοίας ἀναγινώσκεσθαι
μᾶλλον ἢ μετὰ τῆς τοῖς ῥητοῖς ἐπιφαινομένης κατὰ τὸ
πρόχειρον, οὕτως εἰκός ἐστι ἐκ τοῦ ἀκολούθου προσεχῶς
τούτοις τὴν φωνὴν ἐκείνην συγγεγραμμένην μὴ ἁπλῶς τε
καὶ ἀνεξετάστως παρὰ τῶν εὖ φρονούντων παραδεχθῆναι.
33 Ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν, φησί, τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα, μνη-
μονεύσω τὰ ἐξ αἰῶνος ἀπαριθμήσασθαι· κύριος ἔκτισέ με.
τί μοι πρὸς ταύτην ἐρεῖ τὴν φωνὴν ὁ τῆς λέξεως δοῦλος,
ὁ τῷ ἤχῳ τῶν συλλαβῶν Ἰουδαϊκῶς προσκαθήμενος; ἆρ'
οὐ δοκεῖ ξενισμὸν ἐμποιεῖν τῇ ἀκοῇ τῶν ἐπιστατικωτέρων
ἡ σύνταξις· Ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα,
κύριος ἔκτισέ με; ὡς ἐὰν μὴ ἀναγγείλῃ τὰ καθ' ἡμέραν
577 M. γινόμενα, κατὰ τὸ ἀκόλουθον καὶ τὸ ἐκτίσθαι πάντως ἀρ-
34 νήσεται. ὁ γὰρ εἰπὼν ὅτι ἐὰν ἀναγγείλω, ἐκτίσθην, δέδωκε
νοεῖν κατὰ τὸ σιωπώμενον ὅτι οὐκ ἐκτίσθην, ἐὰν μὴ ἀναγ-
γείλω. Κύριος ἔκτισέ με, φησίν, ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς
ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με ἐν ἀρχῇ, πρὸ
τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, πρὸ
τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρα-
σθῆναι, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. τίς ἡ καινὴ
τῆς κατασκευῆς τοῦ κτίσματος τούτου τάξις; πρῶτον κτί-
ζεται, καὶ μετὰ τοῦτο θεμελιοῦται, καὶ τότε γεννᾶται.
Κύριος ἐποίησε, φησί, χώρας καὶ ἀοικήτους καὶ ἄκρα οἰκού-
35 μενα τῆς ὑπ' οὐρανόν. ποῖον κύριον λέγει ποιητὴν χώρας

7 Prov 8, 21 a 10 II Cor 3, 6 17-21 Prov 8, 22-25 24 Prov 8, 26

VLACTS 2 μετὰ τοιαύτης: με . . . αύτης cet om L 3 ἐπιφαινομένης: ἐπει . . . νῆς cet om L 4 εἰκός om in lac L 8 ἐξ αἰῶνος: ἐξ ἀρχῆς V 10 ἰουδαικῶν συλλαβῶν προσκ. VL (συλλαβῶν om sed in marg add L) προκαθήμενος A 12 ἡμῖν V 13 verba κύριος ἔκτισέ με usque ad 14 γινόμενα homoeoteleuto exciderunt in L 17 φησίν om A 19 verba πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι om V 21 πάντων βουνῶν: πάντων β . . . ῶν cet om L 21-22 καινὴ κατασκευὴ τοῦ κτίσματος τούτου καὶ τάξις VL (καὶ om L) 24 καὶ ante ἀοικήτους om AS v (cf autem Prov 8, 26) 25 καὶ post χώρας add A

ἀοικήτου καὶ οἰκουμένης; πάντως ὅτι τὸν καὶ τὴν σοφίαν ποιήσαντα· ἐκ γὰρ τοῦ αὐτοῦ προσώπου καὶ οὗτος κἀκεῖνος ὁ λόγος, ὅ τε τὸ ἔκτισέ με κύριος λέγων καὶ ὁ προστιθεὶς τὸ ἐποίησε κύριος χώρας καὶ ἀοικήτους. οὐκοῦν ἐπίσης τῶν δύο δημιουργὸς ἔσται ὁ κύριος, αὐτῆς τε τῆς
36 σοφίας καὶ τῆς οἰκουμένης τε καὶ ἀοικήτου χώρας. ποῦ
τοίνυν τὸ Πάντα διὰ τοῦ υἱοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν; εἰ γὰρ ὁ αὐτὸς κύριος καὶ τὴν σοφίαν κτίζει, ἣν ἀντὶ τοῦ υἱοῦ νοεῖν συμβουλεύουσι, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον ὅσα ἡ κτίσις ἔχει, πῶς ἀληθεύει ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης πάντα λέγων δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι; ἀντιφθέγγεται γὰρ ἡ γραφὴ αὕτη πρὸς τὴν τοῦ εὐαγγελίου φωνήν, τῷ τὴν σοφίαν κτίσαντι τῆς ἀοικήτου τε καὶ οἰκουμένης χώρας ἀνατιθεῖσα τὴν ποίησιν.

37 Οὕτω δὲ καὶ τὰ ἐφεξῆς πάντα· θρόνον θεοῦ τινα διεξέρχεται ἐπ' ἀνέμων ἀφοριζόμενον καὶ ἰσχυρὰ γίνεσθαι τὰ ἄνω νέφη λέγει καὶ ἀσφαλεῖς τὰς ὑπουρανίους πηγὰς καὶ πολλὰ τοιαῦτα περιέχει ἡ σύμφρασις, πολλὴν ἐπιζητοῦντα τὴν διὰ λεπτῆς τινος καὶ διορατικῆς φρενὸς εὑρισκομένην ἐν τοῖς προκειμένοις διάνοιαν. τίς ὁ ἐπ' ἀνέμων ἀφοριζόμενος θρόνος; τίς ἡ ἀσφάλεια τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν πηγῶν;
38 πῶς ἰσχυρὰ γίνεται τὰ ἄνω νέφη; εἰ γάρ τις πρὸς τὰ
φαινόμενα κρίνοι τὸν λόγον, πολλὴν εὑρήσει μάχην τῶν πραγμάτων πρὸς τὰ λεγόμενα. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι τὰ ἄκρα τῆς ὑπ' οὐρανὸν ἢ τῷ λίαν καθομιλεῖν τῇ τοῦ ἡλίου

7 Joh 1,3 15-16 Prov 8, 27-28 24-p 17, 6 Strabo II 94 sqq; 102; 135 (cf K. Gronau, Poseidonios u. d. jüd-christl. Genesisexegese Lipsiae 1914, 9). praeterea cf Cic Somn Scip VI 12 sqq Chalc comm in Tim 67

VLACTS 1 ὅτι om v τὸν καὶ τὴν LAS v: καὶ τὸν V τὸν τὴν (om καὶ) CT 2 καὶ ante οὗτος om L 3 ὅτι sed sscr ε L 4 χώραν CL 15 θρόνον τινὰ θεοῦ V 16 ἐπ' ἀνέμων in lac om L (restat . . . ων) καὶ ante ἰσχυρὰ om S v γίνεται VL 17 ὑπ' οὐρανὸν πηγὰς A 20 προκειμένοις VLC προκειμένης T: προειρημένοις AS v 21 ἡ om VL τὸν om V 22 πρὸς: ὃς L 23 πολλὴν: πολλὰ L 23-24 τῶν πραγμάτων post λεγόμενα posuit V 24 λεγόμενα: . . . ενα cet om in lac L 25 ἡλίου supra ras man alt atramento add V

θερμότητι ἢ τῷ καθ' ὑπερβολὴν ἀφεστάναι διὰ τὴν καθ' ἑκάτερον ἀμετρίαν ἐστὶν ἀοίκητα, τὰ μὲν ξηρά τε καὶ διακαῆ πέρα τοῦ μετρίου γινόμενα, τὰ δὲ τῷ ὑγρῷ πλεονάζοντα καὶ κατεψυγμένα διὰ τῆς πήξεως, οἰκεῖται δὲ μόνα ὅσα τῆς καθ' ἑκάτερον τῶν ἐναντίων ἀκρότητος ἐπί-
39 σης ἀπῴκισται; εἰ δὲ τὸ μέσον τῆς γῆς ὑπὸ τῶν ἀν-
θρώπων διείληπται, πῶς τὰ ἄκρα τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν οἰκεῖσθαι ἡ παροιμία λέγει; τίς γὰρ ἰσχὺς ἐνθεωρηθείη τοῖς νέφεσιν, ὡς ἀληθεύειν τὸν λόγον κατὰ τὴν πρόχειρον ἔννοιαν, ὅς φησιν ἰσχυρὰ γεγενῆσθαι τὰ ἄνω νέφη; μανότερος γάρ τίς ἐστιν ἀτμὸς ἡ τοῦ νέφους φύσις κατὰ τὸν ἀέρα διαχεόμενος, ὃς ἐποχεῖται μὲν τῷ ἐναερίῳ πνεύματι διὰ πολλὴν λεπτότητα κοῦφος γινόμενος, συρρυεὶς δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἐκ τῆς συμπιλήσεως διεκπίπτει τοῦ ἀνέχοντος πνεύ-
40 ματος, σταγὼν βαρεῖα γινόμενος. τίς οὖν ἐστιν ἐν τούτοις
ἡ ἰσχύς, ἐν οἷς οὐδεμία τοῖς ἁπτομένοις ἀντίληψις γίνεται;
580 M. τὸ γὰρ μανὸν τοῦ ἀέρος καὶ εὐδιάχυτον καὶ ἐπὶ τοῦ νέ-
φους ἔστιν ἰδεῖν. πῶς δὲ πάλιν ἐπὶ τῇ ἀστάτῳ τῶν ἀνέμων φύσει ὁ θεῖος ἀφορίζεται θρόνος; τὸ δὲ πρῶτον κτίζεσθαι καὶ ἐπὶ τέλει λέγειν γεννᾶσθαι καὶ διὰ μέσου τούτων θεμελιοῦσθαι, τίνα λόγον εἴποι τις ἂν ἔχειν ταῖς κοιναῖς τε καὶ προχείροις ἐννοίαις συμβαίνοντα, τό τε πρὸ τούτων

10 sqq ex Greg Hexaem 93 C sqq petita cf praesertim καὶ οὕτως γενέσθαι νέφος διὰ τῆς συμπιλήσεως. ὥστε τὰς λεπτάς τε καὶ ἀτμοειδεῖς ἰκμάδας . . . ἐποχεῖσθαι τοῖς πνεύμασιν, εἰ δὲ πλεῖον ἡ τοῦ ὑγροῦ συγγένεια πρὸς αὐτὴν συρρυεῖσα βαρεῖα γένοιτο, τότε . . . σταγόνα γίνεσθαι. quae cum auct π. κόσμου IV 394 a 10 sqq confert Gronau (p 126) et intercedente commentario quodam in Timaeum Platonis ex Posidonio ducta esse contendit. cf etiam ad lib I § 300.

VLACTS 2 ἑκάτερον: ἕτερον VL 3 πέραν S 4 πήξεως e ψύξεως effecit L 5 ἑκάτερον: ἕτερον V 7 ὑπ' οὐρανὸν VL v cf Prov (utraque lectio in codicibus LXX extat) 8 λέγει post 7 ἄκρα coll v 10-11 μανώτερος V μανώτατος L 12 ἐναερίῳ: ἀερίῳ VLA 13 γενόμενος VL v συρρεὶς S 15 γενόμενος VL 18 καὶ ante ἐπὶ add V 20 λέγειν om VL 21 ἔχειν ἂν T κοιναῖς: κοινωνίαις L τε om L 22 sententiam post συμβαίνοντα continuavi πρὸ: πρῶτον V

ἐπαπορηθὲν ἐν τῷ λόγῳ, πῶς ἡ ἀναγγελία τῶν καθ' ἡμέραν γινομένων καὶ ἡ μνήμη τῆς ἐξαριθμήσεως τῶν ἐξ αἰῶνος ὥσπερ αἰτία τις γίνεται τοῦ ἐκτίσθαι παρὰ τοῦ θεοῦ τὴν σοφίαν λέγειν;

41 Οὐκοῦν ἐπειδὴ δέδεικται φανερῶς διὰ τῶν εἰρημένων μηδὲν ἐν τούτοις τοιοῦτον εἶναι, ὡς ἀνεξετάστως τε καὶ ἀθεωρήτως παραδεχθῆναι τὸν λόγον, καλῶς ἂν ἔχοι καθ' ὁμοιότητα τῶν λοιπῶν καὶ τὸ Κύριος ἔκτισέ με μὴ κατὰ τὴν αὐτόθεν ἡμῖν ἐκ τοῦ ῥήματος ἐγγινομένην διάνοιαν ἑρμηνεύειν, ἀλλὰ ζητεῖν κατὰ πᾶσαν προσοχήν τε καὶ ἐπι-
42 μέλειαν τὸ εὐσεβῶς διὰ τοῦ λεγομένου νοούμενον. ἀλλὰ τὸ μὲν ἀκριβῶς κατειληφέναι τὴν τῶν προκειμένων διάνοιαν μόνων ἂν εἴη τῶν τῷ ἁγίῳ πνεύματι τὰ βάθη διερευνώντων καὶ λαλεῖν ἐπισταμένων ἐν πνεύματι τὰ θεῖα μυστήρια· παρ' ἡμῶν δὲ τοσοῦτον ἐν τοῖς προκειμένοις ὁ λόγος ἀσχοληθήσεται, ὅσον μὴ πάντη περιϊδεῖν τὸν ἐν τούτοις σκοπὸν ἀθεώρητον. τίς οὖν ὁ ἡμέτερος λόγος; οὐκ ἔστιν, οἶμαι, δυνατὸν τὴν ἐκ θείας ἐλλάμψεως γινομένην ἔν τινι σοφίαν μόνην ταύτην δίχα τῶν λοιπῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος παραγενέσθαι, ἀλλὰ χρὴ πάντως συνεισελθεῖν ταύτῃ καὶ
43 τῆς προφητείας τὴν χάριν. εἰ γὰρ ἴδιον σοφίας ἐστὶν ἡ τῆς τῶν ὄντων ἀληθείας κατάληψις, προφητεία δὲ τὴν τῶν μελλόντων περιέχει σαφήνειαν, οὐκ ἂν ἐν τῷ τελείῳ τις τῆς σοφίας εἴη χαρίσματι μὴ διὰ τῆς προφητικῆς συνεργίας συμπεριλαβὼν τῇ γνώσει καὶ τὸ ἐσόμενον. ἐπεὶ οὖν οὐκ ἀνθρωπίνην τινὰ σοφίαν ἑαυτῷ προσμαρτυρεῖ Σολομὼν ὁ εἰπὼν ὅτι Ὁ θεὸς δεδίδαχέ με σοφίαν, καὶ πάντα τὸν παρ' ἑαυτοῦ λόγον ἀνατιθεὶς τῷ θεῷ ἐν οἷς φησιν ὅτι

27 Prov 24, 26 (~ 30, 3)

VLACTS 1 πῶς om A 2 ἐξαριθμήσεως: ἐξαριθμημένης V v 5 διὰ: κατὰ L 6 τε om S 20 παραγίνεσθαι ACTS v συνελθεῖν A 21 χάριν in lac om L (restat . . . ιν) σοφίας om V 22 τῶν ὄντων: . . . των L cet om in lac προφητείαν L δὲ sscr L 22-23 τὴν περὶ τῶν μελλόντων T 23 τις om VL 24 εἴη: . . . η L cet om in lac 27 ὁ ante θεὸς om V 28 περὶ ἑαυτοῦ A

Οἱ ἐμοὶ λόγοι εἴρηνται ἀπὸ θεοῦ, καλῶς ἂν ἔχοι τὴν ἀναμεμιγμένην τῇ σοφίᾳ προφητείαν ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῆς
44 παροιμίας διερευνήσασθαι. φαμὲν τοίνυν ὅτι ἐν μὲν τοῖς πρὸ τούτου λόγοις εἰπὼν τὴν σοφίαν ἑαυτῇ ᾠκοδομηκέναι τὸν οἶκον τὴν τῆς σαρκὸς τοῦ κυρίου κατασκευὴν διὰ τοῦ λόγου αἰνίσσεται· οὐ γὰρ ἐν ἀλλοτρίῳ οἰκοδομήματι ἡ ἀληθινὴ σοφία κατῴκησεν, ἀλλ' ἑαυτῇ τὸ οἰκητήριον
45 ἐκ τοῦ παρθενικοῦ σώματος ἐδομήσατο. ἐνταῦθα δὲ τὸ ἑνωθὲν ἐξ ἀμφοτέρων τῷ λόγῳ προτίθησι, τοῦ τε οἴκου λέγω καὶ τῆς σοφίας τῆς οἰκοδομησάσης τὸν οἶκον, τουτέστιν ἔκ τε τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ ἐκ τῆς ἀνακραθείσης τῷ ἀνθρώπῳ θεότητος, ἑκατέρῳ δὲ τούτων ἐφαρμόζει τὰς καταλλήλους τε καὶ πρεπούσας φωνάς, καθὼς ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γινόμενον, ἐν οἷς ὁ λόγος κατὰ τὸ πρόσφορον τῷ ὑποκειμένῳ διεξαγόμενος
581 M. διὰ μὲν τῆς ὑψηλοτέρας τε καὶ θεοπρεποῦς σημασίας τὸ θεῖον ἐνδείκνυται, διὰ δὲ τῆς χαμαιζήλου τε καὶ ταπεινῆς
46 τὸ ἀνθρώπινον. οὕτως ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἐν τῷ μέρει τούτῳ προφητικῶς τὸν Σολομῶντα κινούμενον καὶ ὅλον παραδεδωκότα τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον. λέγει γὰρ πρότερον μὲν τὴν προαιώνιον τῆς σοφίας δύναμίν τε καὶ ἐνέργειαν, ἐν οἷς τῷ εὐαγγελιστῇ τρόπον τινὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ῥημάτων συμφέρεται. ὡς γὰρ ἐκεῖνος τῇ περιληπτικῇ φωνῇ πάντων αὐτὸν αἴτιον καὶ δημιουργὸν ἀνεκήρυξεν, οὕτως ὁ Σολομὼν παρ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ καθέκαστον λέγει τὰ ἐν τῷ
47 παντὶ ἀριθμούμενα. φησὶ γὰρ ὅτι ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἡτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει καὶ

1 Prov 24, 69 (~ 31, 1) 4 Prov 9, 1 24-25 Joh 1, 3 Prov 8, 23 sqq

VLACTS 1 ἀπὸ libri v: ὑπὸ LXX sed tamen non correxerim 4 ὁ ante εἰπὼν add A 5 τοῦ θεοῦ post οἶκον add V 7 ἑαυτῷ VL τὸ om VL 8 ἐδομήσατο VACTS ἐδωμήσατο L: ᾠκοδομήσατο v 9 προστίθησι VCS v 14 γενόμενον ACTS 16 τε om A 17 τε om CA (sed sscr) 19 καὶ om VL 21 τε om VS v 23 περιληπτῇ V 25 καθ' ἕκαστα AS v καθ' ἑκάστην T 26 ἐν τῇ σοφίᾳ v τῇ σοφίᾳ om V

ὅσα τούτοις κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἕπεται τῆς αὐτῆς ἐχόμενα διανοίας. καὶ ὡς ἂν μὴ δοκοίη τὴν δωρεὰν τῆς ἐν ἀνθρώποις ἀρετῆς περιορᾶν ἀμνημόνευτον, πάλιν ἐκ προσώπου τῆς σοφίας ἐκεῖνα διέξεισι λέγων, ὧν μικρῷ πρόσθεν ἐμνημονεύσαμεν, τὸ Κατεσκήνωσα βουλὴν καὶ γνῶσιν καὶ ἔννοιαν, καὶ ὅσα τῆς νοερᾶς τε καὶ ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας ἐστί.

48 Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διεξελθὼν ἐπάγει καὶ περὶ τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας διδασκαλίαν, διὰ τί σὰρξ ὁ λόγος ἐγένετο. φανεροῦ γὰρ ἅπασιν ὄντος ὅτι οὐδὲν ἐν ἑαυτῷ κτιστὸν ἢ ἐπείσακτον ὁ ἐπὶ πάντων ἔχει θεός, οὐ δύναμιν, οὐ σοφίαν, οὐ φῶς, οὐ λόγον, οὐ ζωήν, οὐκ ἀλήθειαν οὐδὲ ὅλως τι τῶν ἐν τῷ πληρώματι τοῦ θείου κόλπου θεωρουμένων, ἅπερ πάντα ἐστὶν ὁ μονογενὴς θεός, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός, οὐκ ἄν τινι τῶν ἐν τῷ θεῷ θεωρουμένων εὐλόγως ἐφαρμοσθείη τὸ τῆς κτίσεως ὄνομα, ὥστε εἰπεῖν τὸν ἐν τῷ πατρὶ υἱὸν ἢ τὸν ἐν τῇ ἀρχῇ λόγον ἢ τὸ ἐν τῷ φωτὶ φῶς ἢ τὴν ἐν τῇ ζωῇ ζωὴν ἢ τὴν ἐν τῇ σοφίᾳ
49 σοφίαν ὅτι Κύριος ἔκτισέ με. εἰ γὰρ κτιστὴ τοῦ θεοῦ ἡ σοφία, Χριστὸς δὲ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία, ἐπείσακτον ἔσχε πάντως ὁ θεὸς τὴν σοφίαν, ὕστερον ἐκ κατασκευῆς προσλαβὼν ὃ μὴ παρὰ τὴν πρώτην εἶχεν. ἀλλὰ μὴν ὁ ἐν τοῖς κόλποις ὢν τοῦ πατρὸς οὐδέποτε κενὸν ἑαυτοῦ δίδωσι νοεῖν τὸν πατρῷον κόλπον. ἄρα οὐ τῶν ἔξωθεν ἐγγενομένων ἐστὶ τῷ κόλπῳ, ἀλλὰ παντὸς ἀγαθοῦ πλήρωμα ὢν πάντοτε ἐν τῷ πατρὶ νοεῖται ὁ ἐν ἀρχῇ ὤν, οὐκ ἀναμένων

5 Prov 8, 12   9 Joh 1, 14   14 Joh 1, 18   20 I Cor 1, 24   26 Joh 1, 1

VLACTS 2 τὴν δωρεὰν om CT   4 ἐκεῖνα om ACTS v   5 τὸ om V   9 σὰρξ post 10 λόγος collocat V   16 ἂν post εὐλόγως iterat VL   17 τῇ om A   ἢ τὸ: ἢ τὸν VLA   20 θεοῦ ante σοφία om L   21 πάντως ἔσχεν v   22 λαβὼν VL   24-25 ἐγγενομένων: ἀναγεγραμμένων V ἐγγεγραμμένων L ἐγγεγενημένων v ἐγγενημένων (sic) S   25 τῷ om v   26 πάντοτε: πάντως v   ἐν τῷ πατρὶ νοεῖται ὁ ἐν ἀρχῇ ὤν: ἐν ἀρχῇ νοεῖται ὁ ἐν τῷ πατρὶ ὤν sed postea τῷ πατρὶ delevit V

τὸ διὰ κτίσεως ἐν αὐτῷ γενέσθαι, ὡς ἂν μήποτε κενὸς ἀγαθῶν ὁ πατὴρ νοηθείη, ἀλλ' ὁ ἐν τῇ ἀϊδιότητι τῆς πατρικῆς θεότητος εἶναι νοούμενος ἀεὶ ἐν αὐτῷ ἐστι, δύναμις ὢν καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια καὶ φῶς καὶ σοφία καὶ τὰ
50 τοιαῦτα. οὐκοῦν οὐκ ἐκ τοῦ θείου τε καὶ ἀκηράτου ἐστὶν ἡ τοῦ ἔκτισέ με φωνή, ἀλλά, καθὼς εἴρηται, ἐκ τοῦ ἀνακραθέντος κατ' οἰκονομίαν ἀπὸ τῆς κτιστῆς ἡμῶν φύσεως. πῶς οὖν ἡ αὐτὴ καὶ τὴν γῆν θεμελιοῖ καὶ τοὺς οὐρανοὺς ἑτοιμάζει καὶ τὰς ἀβύσσους ἀναρρήγνυσι, σοφία καὶ φρόνησις καὶ θεία αἴσθησις καλουμένη, καὶ ἐνταῦθα κτίζεται
584 M. εἰς ἔργων ἀρχήν; οὐκ ἄνευ, φησίν, αἰτίας μεγάλης ἡ τοι-
51 αύτη συνεργεῖται οἰκονομία. ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν παραφυλακτέων ἡμῖν τὴν ἐντολὴν λαβόντες οἱ ἄνθρωποι ἐξέβαλον τῆς μνήμης τὴν χάριν, διὰ τῆς παρακοῆς ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν λήθῃ γενόμενοι, διὰ τοῦτο, ἵνα ἀναγγείλω πάλιν ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν ἐπὶ σωτηρίᾳ γινόμενα καὶ ἀναμνήσω τὰ ἐξ αἰῶνος ἀπαριθμησάμενος ὧν ἐπελάθεσθε· οὐ γὰρ καινόν τι καταγγέλλω νῦν εὐαγγέλιον, ἀλλὰ τὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασιν ὑμῶν πραγματεύομαι· τούτου χάριν ἐκτίσθην ὁ ἀεὶ ὢν καὶ μηδὲν τοῦ κτισθῆναι πρὸς τὸ εἶναι δεόμενος, ὥστε με γενέσθαι ἀρχὴν ὁδῶν εἰς τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ, τοὺς ἀνθρώπους λέγω. τῆς γὰρ ὁδοῦ τῆς πρώτης καταφθαρείσης, ἔδει πάλιν ἐγκαινισθῆναι τοῖς πλανωμένοις ὁδὸν πρόσφατόν τε καὶ ζῶσαν, αὐτὸν ἐμὲ ὅς εἰμι ἡ ὁδός.

52 Καὶ ὅτι πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἡ τοῦ ἔκτισέ με διάνοια βλέπει, σαφέστερον ἡμῖν τοῦτο παρίστησι διὰ τῶν ἰδίων λόγων ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἐν οἷς διακελεύεται ὅτι Ἐνδύσασθε

15 Prov 8, 21 a   23 Hebr 10, 20   24 Joh 14,6   27 Rom 13, 14

VLACTS 1 τὸ: τῷ L   ὡς: ὅπως VL   2 νοηθείη: νομισθείη T   ἀϊδιότητι: πρϊκηότητι L   6 τοῦ post ἡ om v postea inculcavit L ut vid   12-13 καθ' ἡμέραν παραφυλακτέον VL verba καθ' ἡμέραν ex 16 huc pervenerunt   13 ἡμῖν om A   14 τὴν om V   15 λήθῃ: λύμῃ V   ἵνα om V   16 γενόμενα V   18 καταγγέλεται V   19 πραγματευόμενος T   24 ἡ om ACTS v   26-27 verba διὰ τῶν ἰδίων λόγων post ἀπόστολος transponit V   27 ἐν οἷς διακελεύεται: φησὶ γὰρ V ἐν οἷς om L   ὅτι: ὅς L post σ lac unius litt

τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ πρὸς τούτοις ὅπου τὸν
αὐτὸν ἐπαναλαβὼν λόγον φησὶν Ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄν-
θρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα. εἰ γὰρ ἓν μέν ἐστι τὸ
σωτήριον ἔνδυμα, τοῦτο δέ ἐστιν ὁ Χριστός, οὐκ ἂν ἄλλον
τις εἴποι παρὰ τὸν Χριστὸν εἶναι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν
κατὰ θεὸν κτισθέντα, ἀλλὰ δῆλον ὅτι ὁ τὸν Χριστὸν ἐν-
δυσάμενος τὸν καινὸν ἐνδέδυται ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν
53 κτισθέντα. μόνος γὰρ οὗτος ὡς ἀληθῶς καινὸς κυρίως
ὀνομάζεται ἄνθρωπος, ὃς οὐχὶ διὰ τῶν γνωρίμων τε καὶ
συνήθων τῆς φύσεως ὁδῶν ἐν τῷ τῶν ἀνθρώπων ἐφάνη
βίῳ, ἀλλ᾽ ἐξηλλαγμένη τις καὶ ἰδιάζουσα ἐπὶ μόνου τούτου
ἐκαινοτομήθη ἡ κτίσις. διὰ τοῦτο τὸν αὐτὸν πρός τε τὸ
παράδοξον τῆς γεννήσεως βλέπων καινὸν ἄνθρωπον κατὰ
θεὸν κτισθέντα κατονομάζει, καὶ πρὸς τὴν θείαν φύσιν
ὁρῶν τὴν ἐγκραθεῖσαν τῇ κτίσει τοῦ καινοῦ τούτου ἀν-
θρώπου Χριστὸν προσαγορεύει, ὡς καθ᾽ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ
τὰς δύο κεῖσθαι φωνάς, τήν τε τοῦ Χριστοῦ λέγω καὶ τὴν
τοῦ καινοῦ ἀνθρώπου τοῦ κατὰ θεὸν κτισθέντος.
54 Ἐπεὶ οὖν ὁ Χριστὸς ἡ σοφία ἐστίν, ὁ συνετὸς ἀκροατὴς
ἐπισκεψάσθω τὸν λόγον τῶν τε προσμαχομένων ἡμῖν καὶ
τὸν ἡμέτερον καὶ κρινάτω τὸν εὐσεβέστερον, τίς μᾶλλον τὰς
θεοπρεπεῖς ἐννοίας ἐν τῷ ῥητῷ διασῴζει, ὁ τὸν τοῦ παντὸς
κτίστην καὶ κύριον πεποιῆσθαι διοριζόμενος καὶ τῇ δουλευ-
ούσῃ κτίσει κατασκευάζων ὁμότιμον, ἢ μᾶλλον ὁ πρὸς τὴν
οἰκονομίαν ὁρῶν καὶ φυλάσσων τῇ τε περὶ τὸ θεῖον καὶ τῇ
περὶ τὸ ἀνθρώπινον ὑπολήψει τὸ πρόσφορον, συμμαρτυ-
ροῦντος τοῦ μεγάλου Παύλου τῷ δόγματι, ὃς ἐν μὲν τῷ

2-3 Eph 4, 24 11-12 II Cor 5, 17 Gal 6, 15 27 Gal 6, 15

VLACTS 6 ὅτι post δῆλον ὅτι add et ὁ ante τὸν om V 7 ἄνθρωπον ἐνδέδυται V 9 οὐχὶ: οὐ A 12 κτίσις: φύσις VL 13 τὸν ante κατὰ add T καὶ ante κατὰ add VL 19 ὁ ante χριστὸς om VLCS v ἐστιν ἡ σοφία V 20 προμαχομένων v 22 διασώζεται V 23 κύριον καὶ κτίστην V 24-25 μᾶλλον post οἰκονομίαν collocat V 25-26 τήν τε περὶ τὸ θεῖον καὶ τὴν περὶ τὸ ἀνθρώπ. ὑπόληψιν VL 27 τῷ μεγάλῳ παύλῳ V ὃς om VL

καινῷ ἀνθρώπῳ τὴν κτίσιν βλέπει, ἐν δὲ τῇ ἀληθινῇ σοφίᾳ
55 τὴν ἐξουσίαν τῆς κτίσεως. συμβαίνει δὲ καὶ ἡ τάξις τοῦ
λόγου τῇ θεωρίᾳ τοῦ δόγματος. εἰ γὰρ μὴ ἐκτίσθη ἐν
ἡμῖν ἡ τῶν ὁδῶν ἀρχή, οὐκ ἂν ὁ τῶν προσδοκωμένων
αἰώνων θεμέλιος κατεβλήθη, οὐδ᾽ ἂν ἐγένετο ἡμῖν ὁ κύριος
πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, εἰ μὴ κατὰ τὸν Ἠσαΐαν
585 M. παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν καὶ ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ τά τε
ἄλλα πάντα ὅσα ὁ προφήτης ὠνόμασε καὶ μετὰ πάντων
πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. πρότερον οὖν γέγονε τὸ κατὰ
τὴν παρθενίαν μυστήριον καὶ ἡ περὶ τὸ πάθος οἰκονομία,
καὶ τότε οἱ σοφοὶ τῆς πίστεως ἀρχιτέκτονες τὸν θεμέλιον
τῆς πίστεως κατεβάλοντο. οὗτος δέ ἐστιν ὁ Χριστός, ὁ
πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ᾧ ἐποικοδομεῖται ἡ τῶν ἀτε-
56 λευτήτων αἰώνων ζωή. τούτου δὲ γενομένου, ἵνα ἑκάστῳ
τῶν πεπιστευκότων τὰ θεῖα θελήματα τοῦ εὐαγγελικοῦ
νόμου καὶ τὰ ποικίλα τοῦ ἁγίου πνεύματος χαρίσματα
γένηται, ἅπερ πάντα τροπικῶς κατά τινα προσφυῆ σημα-
σίαν ὄρη καὶ βουνοὺς ὀνομάζει ἡ θεία γραφή, τὴν δικαιο-
σύνην μὲν ὄρη θεοῦ ὀνομάζουσα, τὰ δὲ κρίματα ἀβύσσους
προσαγορεύουσα, γῆν δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ λόγου σπειρομένην
καὶ καρποφοροῦσαν τὸν πολύχουν καρπόν, ᾗ ὡς ἑτέρωθι
παρὰ τῷ Δαβὶδ εἰρήνην μὲν διὰ τῶν ὀρῶν, δικαιοσύνην δὲ
διὰ τῶν βουνῶν διδασκόμεθα, ἀναγκαίως ἐν τοῖς πιστοῖς ἡ
σοφία γεννᾶται καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος. ὁ γὰρ ἐν τοῖς δεξα-
μένοις αὐτὸν ὢν ἐν τοῖς ἀπίστοις οὔπω ἐγεννήθη. ἵνα οὖν
ταῦτα καὶ παρ᾽ ἡμῖν γένηται, χρὴ τὸν τούτων δημιουργὸν
ἐν ἡμῖν γεννηθῆναι.

1 I Cor 1, 24 6-9 Jes 9, 5 cf Rahlfs in app crit 12-13 I Cor 3, 10-11 18 Ps 35, 7 20 Luc 8, 8 22 Ps 71, 3

VLACTS 1 βλέπειν V 6 verba ab εἰ μὴ usque ad 9 μέλλοντος αἰῶνος om V 8 ἄλλα om A πάντα om CT 9 πρότερον: πρῶτον V 10 ἡ om L 11 πίστεως: κτίσεως L 12 κατεβάλλοντο VS 14 ἐν ἑκάστῳ A v 16 ἁγίου om V 17 πάντα om V 18 τὴν om VL 19 κρίματα: κύμματα L 21 ἑτέρω τὴν L ἑτέρωθεν v 22 μὲν εἰρήνην v 23 ἐν: ἐπὶ V 26 ἡμῶν VLA

57 Οὕτω δὲ καὶ τὰ ἐφεξῆς τούτοις κατὰ τὸν εἱρμὸν τοῦ-
τον κατανοήσωμεν. ἐὰν γὰρ γεννηθῇ ἐν ἡμῖν ἡ σοφία,
τότε παρὰ τοῦ θεοῦ κατασκευάζεται ἐν ἑκάστῳ ἥ τε χώρα
καὶ ἡ ἀοίκητος, χώρα μὲν ἡ δεχομένη τοῦ λόγου τὴν
σπορὰν καὶ τὴν ἄροσιν, ἀοίκητος δὲ ἡ τῶν πονηρῶν οἰκη-
τόρων χωριζομένη καρδία, καὶ οὕτως ἔσται ἡμῶν ἡ οἴκησις
58 ἐπὶ τῶν ἄκρων τῆς γῆς. ἐπειδὴ γὰρ τῆς γῆς τὸ μέν τι
βάθος ἐστὶν τὸ δὲ ἐπιπόλαιον, ὅταν τις μὴ ὑπόγειος γένηται
μηδὲ σπηλαιώδης ἐν τῷ τὰ κάτω φρονεῖν (οἷός ἐστιν τῶν
ἐν ἁμαρτίαις ζώντων ὁ βίος τῶν ἐμπεπηγότων τῇ ἀνυπο-
στάτῳ τοῦ βυθοῦ ἰλύϊ, οἷς ἀληθῶς φρέαρ ἐστὶν ἡ ζωὴ κατὰ
τὴν ψαλμῳδίαν τὴν λέγουσαν Μηδὲ συσχέτω ἐπ' ἐμὲ φρέαρ
τὸ στόμα αὐτοῦ), ἐὰν οὖν τις ἐγγεννηθείσης αὐτῷ τῆς σο-
φίας τὰ ἄνω φρονῇ, τοσοῦτον τῆς γῆς ἐφαπτόμενος ὅσον
ἐπάναγκες, οὗτος τὰ ἄκρα τῆς ὑπ' οὐρανὸν οἰκεῖ, οὐκ
ἐμβαθύνων τῷ γηΐνῳ φρονήματι, τούτῳ τὸν οὐρανὸν ἑαυτῷ
59 ἀντὶ τῆς γῆς ἑτοιμάζοντι ἡ σοφία πάρεστι. καὶ ὅταν τὴν
τῶν ἄνωθεν νεφῶν διδασκαλίαν ἰσχυρὰν ἑαυτῷ ποιῇ, εἰς
ἔργον ἄγων τὰ παραγγέλματα, τήν τε μεγάλην καὶ εὐρύ-
χωρον τῆς κακίας θάλασσαν τῇ ἀκριβεῖ πολιτείᾳ καθάπερ
ἠϊόνι τινὶ διαλαβὼν κωλύῃ τὸ ἐμπαθὲς ὕδωρ προϊέναι τοῦ
στόματος, κἂν ἐν πηγαῖς κατάσχῃ, τῷ τῆς διδασκαλίας
χαρίσματι μετ' ἀσφαλείας προχέων τοῦ λόγου τὸ νᾶμα,
ὡς μή τινι παρασχεῖν τὸ ποτὸν ἀντὶ καθαροῦ ὕδατος ἀνα-
τροπὴν θολεράν, κἂν ὑπεραρθεὶς πάσης γηΐνης βάσεως

3 et 6 Prov 8, 26 11-13 Ps 68, 16 14 Col 3, 2 15 Prov 8, 26 17-21 Prov 8, 28 cf Rahlfs in app crit 24-25 Hab 2, 15

VLACTS 2 κατανοήσομεν ACTS v 9 τὰ om VLT κάτω φρονεῖν: καταφρονεῖν VL 10 ἁμαρτίᾳ VT v πεπηγότων VL 13 αὐτῶν ACS ἐγγενηθείσης TS (sscr alt ν) 13-14 σοφίας πλέον φρονῇ τὰ ἄνω V 16 ἐν ante ἑαυτῷ add v 17 ἑτοιμάζοντι ἀντὶ τῆς γῆς T πάρεστι: ἐστί V 18 ἄνωθεν νεφῶν: ἄνωθε . . . φῶν cet om in lac L ἑαυτο L (sic) ποιήσῃ VL ποιεῖ v 21 τῇ ante ἠϊόνι add L ἐμπαθὲς: ἔμπαστον v προϊέναι: προράναι V πρόραινε L 22 κατα-χθῇ VLCT v corruptum, καταταχθῇ AS ex coniectura, correxit Wilamowitz 23 τὸ τοῦ λόγου νᾶμα VL

διαέριος τῷ βίῳ γένηται, ἐπὶ τῆς πνευματικῆς βεβηκὼς
πολιτείας, ἣν ἀνέμους ὁ λόγος ὠνόμασεν, ὥστε εἰς θρόνον
τοῦ ἐν αὐτῷ καθιδρυμένου ἀφορισθῆναι (οἷος ἦν ὁ Παῦλος
ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον, πρὸς τὸ γενέσθαι σκεῦος ἐκλογῆς,
πρὸς τὸ βαστάσαι τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, ὃς ἄλλῳ λόγῳ
θρόνος ἐγένετο ὁ τὸν ἐφ' ἑαυτοῦ καθιδρυμένον βαστάζων),
60 ὅταν ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα κατορθωθῇ, ὥστε εὐφραίνεσθαι
588 M. ἤδη τὸν ἐν ἑαυτῷ τὴν οἰκουμένην τοῦ θεοῦ συντελέσαντα,
εὐφραινόμενον ὅτι οὐχὶ θηρίων τινῶν καὶ ἀλόγων, ἀλλ'
ἀνθρώπων πατὴρ ἐγένετο (οὗτοι δ' ἂν εἶεν οἱ θεοειδεῖς
λογισμοὶ οἱ κατὰ τὴν θείαν εἰκόνα μορφούμενοι διὰ τῆς
εἰς τὸν κτισθέντα ἐν ἡμῖν καὶ γεννηθέντα καὶ θεμελιω-
θέντα πίστεως, ἡ δὲ πίστις κατὰ τὴν Παύλου φωνὴν ὁ
θεμέλιος νοεῖται, δι' ἧς γεννᾶται <ἐν> τοῖς πιστοῖς ἡ
σοφία καὶ πάντα τὰ εἰρημένα ἐργάζεται), τότε μακάριος
ὡς ἀληθῶς ὁ τοῦ κατωρθωκότος γίνεται βίος, ᾧ ἁρμόζει
καὶ ἐπευφραίνεται ἐν παντὶ καιρῷ ἡ σοφία, τῷ καθ' ἡμέραν
61 αὐτῇ μόνῃ προσχαιρομένῳ. εὐφραίνεται γὰρ ὁ κύριος ἐπὶ
τοῖς ὁσίοις αὐτοῦ, καὶ ἐν οὐρανῷ χαρὰ γίνεται ἐπὶ τοῖς
σῳζομένοις, καὶ ὁ χρηστὸς πατὴρ ἐπὶ τῷ ἀνασωθέντι υἱῷ
ἑορτάζει. τούτων δὲ παρ' ἡμῶν ἐν ἐπιδρομῇ ῥηθέντων ὁ
φιλόπονος ἀναγνοὺς τῆς θείας γραφῆς τὰ ἐδάφη προσ-
αρμοσάτω τοῖς θεωρήμασι τὰ αἰνίγματα, δοκιμάσας εἰ μὴ
παρὰ πολὺ κρεῖττόν ἐστι πρὸς τοῦτο βλέπειν οἴεσθαι τὴν
τῶν αἰνιγμάτων διάνοιαν, καὶ μὴ κατὰ τὸ προχείρως ὑπο-

3 Act 9, 15 8 Prov 8, 31 13 I Cor 3, 10-11 16-17 Prov 8, 30 20 Luc 15, 10

VLACTS 4 πρὸς: εἰς v 5 πρὸς om VS 5 τοῦ βαστάσαι S v εἰς τὸ β. A ὃς: ὡς TS v ἄλλος v 6 ὁ om AT ἐφ' om v 7 κατορθώσῃ malim cf 16 8 αὐτῷ T 9 καὶ ante εὐφραινόμενον add VL 12-13 καὶ θεμελιωθέντα om v 13 τοῦ ante παύλου add VS 14 δι' ἣν L (sic) ἐν addidi (cf 23, 23 sqq; 24, 2; 13 15 καὶ ante τότε add L 16 ὡς om VAv (sscr A) κατωρθωκότος: κατορθώματος VL 19 τῷ ante οὐρανῷ add A 19-20 ἐπὶ τῷ σωζομένῳ T 20 χρηστὸς: Χριστὸς v 21 ἐν om V v 24-25 τῶν αἰνιγμάτων τὴν διάνοιαν A 25—p 26, 1 ὑπονοούμενον: νοούμενον T 25 προσχείρως v

62 νοούμενον. οὐ γάρ ἔστι δυνατὸν τὴν τοῦ Ἰωάννου θεολο-
γίαν ἀληθῆ νομισθῆναι τὴν πάντα τὰ κτισθέντα ἔργον εἶναι
τοῦ λόγου ὑμνήσασαν, εἴπερ ἐνταῦθα ὁ τὴν σοφίαν κτίσας
μετ' αὐτῆς καὶ τὰ ἄλλα πάντα πεποιηκέναι πιστεύοιτο.
οὐκέτι γὰρ δι' ἐκείνης ἔσται τὰ πάντα, ἀλλὰ μετὰ πάντων
ἐκείνη τῶν γεγονότων ἀριθμηθήσεται.
63 Ὅτι δὲ πρὸς τοῦτο βλέπουσιν αἱ αἰνιγματώδεις φωναί,
διὰ τοῦ ἐφεξῆς λόγου σαφῶς ἐκκαλύπτεται ὅς φησι Νῦν οὖν
υἱὲ ἄκουσόν μου, καὶ Μακάριος ὃς τὰς ἐμὰς ὁδοὺς φυλάσσει,
ὁδοὺς δηλαδὴ λέγων τὰς πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐφόδους, ὧν
64 ἀρχὴ γίνεται τῆς σοφίας ἡ κτίσις. τίς τοίνυν πρὸς τὴν
θείαν βλέπων γραφὴν οὐκ ἀσεβεῖς τε ὁμοῦ καὶ συκοφάντας
εἶναι τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀληθείας συνθήσεται; ἀσεβεῖς μέν,
ὅτι τὴν ἄρρητον τοῦ μονογενοῦς θεοῦ δόξαν, ὅσον ἐπ'
αὐτοῖς, καθελόντες τῇ κτίσει συνάπτουσιν, ἓν τῶν παρ'
αὐτοῦ γεγονότων ἀποδεικνύειν φιλονεικοῦντες τὸν κύριον, οὗ
μονογενές ἐστι κατὰ πάντων τὸ κράτος· συκοφάντας δέ,
ὅτι μηδεμίαν αὐτοῖς τῆς γραφῆς πρὸς τὰς τοιαύτας ὑπο-
λήψεις ἀφορμὴν παρασχομένης, ὡς ἐκεῖθεν ἐπαγόμενοι τὴν
65 μαρτυρίαν κατὰ τῆς εὐσεβείας ὁπλίζονται. ἐπεὶ οὖν παρ'
οὐδενὸς ἔχουσι τῶν ἁγίων ἐπιδεῖξαί τινα φωνὴν ἥτις τὴν
προαιώνιον τοῦ μονογενοῦς θεοῦ δόξαν μετὰ τῆς ὑποχειρίου
κτίσεως ὁρᾶν συμβουλεύει, καλῶς ἂν ἔχοι τούτων ἡμῖν ἀπο-
δειχθέντων ἤδη προσμαρτυρηθῆναι τῷ τῆς εὐσεβείας λόγῳ
κατὰ τοῦ ψεύδους τὰ νικητήρια, καὶ πάσας αὐτῶν τὰς
ὀνοματικὰς ταύτας τεχνολογίας παρωσαμένους, δι' ὧν συναρ-
μόζουσι τὸ κτίσμα τῷ κτίσαντι καὶ τὸ ποίημα
τῷ ποιήσαντι, ὁμολογεῖν, καθὼς διδάσκει τὸ ἐξ οὐρανῶν

8-9 Prov 8, 32 9 Prov 8, 34

VLACTS 2 ἀληθῆ ante 1 τὴν τοῦ ἰωάννου collocat V 4 πιστεύεται VL 5 ἔσται om CT 8 ὥς φησι V 9 φυλάξει A 11 κτῆσις VL v cf Prov 8, 22 16 φιλονεικοῦντες ἀποδεικνύειν A 18 αὐτοῖς: αὐτῆς Oehler 19 ἀφορμὰς CT παρεχομένης V 20 ἀσεβείας C 21 γραφῶν post ἁγίων add AT v 22 θεοῦ om A 23 δ' ἂν V ἔχει v 26 ὀνομαστικὰς T 28 διδάξει V

589 M. εὐαγγέλιον, υἱὸν ἀγαπητόν, οὐ νόθον οὐδὲ ὑπόβλητον, τῇ
δὲ τοῦ υἱοῦ φωνῇ πᾶσαν τὴν φυσικὴν οἰκειότητα συμπαρα-
δεξαμένους θεὸν ἀληθινὸν τὸν ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ
λέγειν καὶ τὰ πάντα ὡσαύτως ἐπ' αὐτοῦ πιστεύειν, ὅσα
ἐν τῷ πατρὶ καθορᾶται, διότι ἕν εἰσι καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ
νοεῖται τὸ ἕτερον, οὐχ ὑπερπῖπτον, οὐκ ἐλαττούμενον, οὐ
κατά τινα θεοπρεπῆ τε καὶ ἀγαθὸν χαρακτῆρα παρηλ-
λαγμένον ἢ ἀλλοιούμενον.
66 Φανερᾶς τοίνυν τῆς πρὸς ἑαυτὸν μάχης τοῦ Εὐνομίου
γεγενημένης, ἐν οἷς ἐναντία λέγων ἑαυτῷ ἀπελήλεγκται,
νῦν μὲν διὰ τὸ γεννηθῆναι κατὰ φύσιν λέγων δεῖν αὐτὸν
υἱὸν ὀνομάζεσθαι, πάλιν δὲ διὰ τὸ κτισθῆναι μηκέτι υἱόν,
ἀλλὰ ποίημα λέγεσθαι, προσήκειν οἶμαι τὸν νουνεχῶς καὶ
ἐπιστατικῶς ἐπαΐοντα, ἐπειδὴ οὐκ ἐνδέχεται δύο μαχο-
μένων ἀλλήλοις λόγων κατὰ τὸ ἴσον ἐν ἑκατέρῳ τὸ ἀληθὲς
εὑρεθῆναι, ἀποβάλλειν ἐξ ἀμφοτέρων τὸ ἀσεβές τε καὶ
βλάσφημον, τὸ κατὰ τὸ κτίσμα λέγω καὶ ποίημα,
θέσθαι δὲ μόνῳ τῷ πρὸς εὐσέβειαν βλέποντι, τῷ κατὰ
φύσιν ὁμολογοῦντι προσεῖναι τῷ μονογενεῖ θεῷ τὴν τοῦ
υἱοῦ προσηγορίαν, ὡς ἂν καὶ διὰ τῆς τῶν ἐχθρῶν φωνῆς
67 ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος ἔχοι τὴν σύστασιν. λέγω δὲ
πάλιν ἀναλαβὼν ὃν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῦ παρεθέμην λόγον.
γεννητὸν ὄντα, φησί, τὸν υἱὸν καὶ γέννημα λέ-
γειν οὐ παραιτούμεθα, τῆς γεννηθείσης αὐτῆς
οὐσίας καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοι-
αύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειουμένης σχέσιν.
τέως μὲν οὖν ὁ κριτικῶς τῶν λεγομένων ἀκούων τούτου
μεμνήσθω, ὅτι τὴν γεννηθεῖσαν οὐσίαν ἐπὶ τοῦ μονο-

1 Matth 3, 17

VLACTS 1 ἀπόβλητον T 4 τὰ om CT 9 πρὸς αὐτὸν L 11 κατὰ τὴν φύσιν V λέγω v 15 verba τὸ ἀληθὲς usque ad 16 ἀμφοτέρων om V ἀληθὲς: ἀσεβὲς L quod et V legisse vid, nam homoeoteleuto eum aberrasse ab ἀσεβὲς (15) ad ἀσεβές (16) verisimillimum est 16 ἀποβαλεῖν L 18 θέσθαι i.q. συνθέσθαι 20 καὶ om AL 21 στάσιν V λέγων v 23 γενητὸν L 27 κριτικὸς L 28 verba ab οὐσίαν usque ad p. 28, 2 γεννηθεῖσαν om v

γενοῦς εἰπὼν ἔδωκεν ἐκ τοῦ ἀκολούθου καὶ ἐπὶ τοῦ πα-
τρὸς τὴν μὴ γεννηθεῖσαν λέγειν, ὡς μηκέτι μήτε τὴν
ἀγεννησίαν μήτε τὴν γέννησιν ἀντ' οὐσίας παραλαμβάνεσθαι,
ἀλλ' ἰδίᾳ μὲν τὴν οὐσίαν παραλαμβάνεσθαι, ἰδίᾳ δὲ τὸ
γεννηθῆναι αὐτὴν ἢ μὴ γεννηθῆναι διὰ τῶν ἐπιθεωρου-
68 μένων αὐτῇ ἰδιωμάτων κατανοεῖσθαι. φιλοπονώτερον δὲ
τὸν περὶ τούτου λόγον κατανοήσωμεν. οὐσίαν γεγεννῆσθαι
λέγει, υἱὸν δὲ εἶναι τῆς γεννηθείσης οὐσίας τὸ ὄνομα. ἀλλ'
ἐν τούτοις ὁ παρ' ἡμῶν λόγος διὰ δύο τὸν ἐναντίον ἐλέγξει
λόγον, ἑνὸς μὲν τῆς κακουργίας τὴν ἐπιχείρησιν, ἑτέρου δὲ
τῆς καθ' ἡμῶν ἐπιχειρήσεως τὴν ἀτονίαν. κακουργεῖ μὲν
γὰρ γέννησιν οὐσίας λέγων, ἵνα κατασκευάσῃ τὴν πρὸς
ἀλλήλας τῶν οὐσιῶν ἐναντίωσιν, τῷ γεννητῷ τε καὶ ἀγεν-
νήτῳ πρὸς ἑτερότητα φύσεως διεσχισμένας. ἐλέγχεται δὲ
τὸ τῆς ἐπιχειρήσεως ἄτονον δι' αὐτῶν ὧν ἡ κακουργία
69 κατασκευάζεται. ὁ γὰρ γεγεννῆσθαι τὴν οὐσίαν εἰπὼν ἕτε-
ρόν τι τὴν γέννησιν εἶναι παρὰ τὴν οὐσίαν σαφῶς διορί-
ζεται, ὡς μὴ ἂν τὸ σημαινόμενον τῆς γεννήσεως τῷ τῆς
οὐσίας ἐφαρμοσθῆναι λόγῳ. οὐ γὰρ ὅπερ ἐν πολλοῖς κατε-
σκεύασε, τοῦτο καὶ ἐν τῷ μέρει τούτῳ πεποίηκεν, ὥστε
αὐτὴν εἰπεῖν οὐσίαν εἶναι τὴν γέννησιν, ἀλλὰ γεννηθῆναι
ὁμολογεῖ τὴν οὐσίαν, ὡς διακεκριμένην ἐφ' ἑκατέρας φωνῆς
τοῖς ἀκούουσιν ἐγγενέσθαι τὴν ἔννοιαν, ἄλλο γάρ τι νόημα
γίνεται τῷ ὅτι ἐγεννήθη ἀκούσαντι καὶ ἄλλο διὰ τοῦ τῆς
οὐσίας ὀνόματος. σαφέστερος δὲ γένοιτ' ἂν ἡμῖν διὰ τῶν

VLACTS 2 λέγει v 4 τὴν οὐσίαν C v: τὴν γέννησιν τῆς οὐσίας S τὴν γέννησιν ἀντ' οὐσίας L verba ἀλλ' ἰδίᾳ usque ad παραλαμβάνεσθαι om AT ἀλλ' ἰδίᾳ usque ad 6 κατανοεῖσθαι om V 7 τούτου: τούτων A γεγενῆσθαι ATS alterum ν sscr S 9 τῶν ἐναντίων VL v 10 λόγος V ἓν μὲν VL ἕτερον VL 11 κακουργοῦσι V 13 τε om A 13-14 τῷ ante ἀγεννήτῳ add AT 14 ἑτερότητας VL φύσεων VLS διεσχισμένας ad 13 ἀλλήλας referatur oportet 15 διὰ τῶν ὧν V 16 γεγενῆσθαι S alt ν sscr 19 ὅπερ ἂν ἐν V ἅπερ C 21 εἶναι om V 23 ἀκούοντι T 25 ὀνόματος: νοήματος V

70 ὑποδειγμάτων ὁ λόγος. εἶπεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ κύριος
592 M. ὅτι προσεγγιζούσης τῆς ὠδῖνος ἐν λύπῃ γίνεται ἡ γυνή,
μετὰ ταῦτα δὲ χαρᾷ χαίρει, ὅτι ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς
τὸν κόσμον. ὡς τοίνυν ἐν τῷ μέρει τούτῳ δύο νοήματα
διακεκριμένα παρὰ τοῦ εὐαγγελίου μανθάνομεν, ἓν μὲν τὸν
τόκον ὃν διὰ τῆς γεννήσεως ἐνοήσαμεν, ἕτερον δὲ αὐτὸ τὸ
ἐκ τοῦ τόκου γινόμενον (οὐ γὰρ ὁ τόκος ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος,
ἀλλὰ διὰ τοῦ τόκου ὁ ἄνθρωπος), οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοῦ
Εὐνομίου γεννηθῆναι τὴν οὐσίαν ὁμολογήσαντος τῷ μὲν προ-
άγοντι ῥήματι τὸ ἔκ τινος ἐδιδάχθημεν, τῷ δὲ ἐφεξῆς αὐτὸ
τὸ ὑποκείμενον ἐνοήσαμεν, ᾧ ἐκ τοῦ τινός ἐστιν ἡ ὑπό-
71 στασις. εἰ οὖν ἄλλο μέν ἐστιν τῆς οὐσίας τὸ σημαινόμενον,
ἕτερον δὲ ἡ τῆς γεννήσεως φωνὴ νοεῖν ὑποτίθεται, δια-
πέπτωκεν ἀθρόως αὐτοῖς τὰ σοφὰ μηχανήματα, ὥσπερ
ὀστράκινα σκεύη ἀλλήλοις προσαραχθέντα καὶ δι' ἀλλήλων
διατρυφθέντα. οὐκέτι γὰρ αὐτοῖς ἐξέσται τὴν τοῦ γεννητοῦ
πρὸς τὸ ἀγέννητον διαστολὴν ἐπὶ τῆς τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς
οὐσίας μεταφέρουσι συμμεταφέρειν ἐπὶ τὰ πράγματα τὴν
72 πρὸς ἄλληλα τῶν ὀνομάτων μάχην. ὁμολογηθέντος γὰρ
παρὰ τοῦ Εὐνομίου ὅτι ἐγεννήθη ἡ οὐσία, καθὼς καὶ
τὸ εὐαγγελικὸν ὑπόδειγμα τὴν τοιαύτην ἑρμηνεύει διάνοιαν,
ἐν ᾧ τὸν ἄνθρωπον γεννηθῆναι μαθόντες οὐ ταὐτὸν ἐνοή-
σαμεν τῇ γεννήσει τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἴδιον ἐφ' ἑκατέρου
τῶν ὀνομάτων ἐδεξάμεθα νόημα, οὐκέτι χώραν ἕξει πάντως
ἡ αἵρεσις τὴν ἑτερότητα τῶν οὐσιῶν διὰ τῶν τοιούτων
φωνῶν δογματίζουσα.

73 Ὡς δ' ἂν μάλιστα σαφέστερον ἡμῖν ὁ περὶ τούτων
λόγος ἐκκαλυφθείη, οὑτωσὶ τὸ προκείμενον πάλιν διαληψό-

2 Joh 16, 21

VLACTS 3 χαρὰ L v 5-6 τὸν τέλειον ἄνθρωπον διὰ τῆς γεννήσεως V τὸν πρὸς τὸν διὰ τ. γ. L (om τόκον ὃν) 6 ἐννοήσωμεν L αὐτὸν V τὸ om VL 8 verba ab οὕτω usque ad 9 ὁμολογήσαντος om T 9 γενηθῆναι VA 11 τίνος VS 12 ἐστιν: ἔτι V 14 αὐτοῖς om L 15 προσαχθέντα v 16 διαθρυφθέντα ATS 17 καὶ τῆς τοῦ S 22-23 ἐνοήσαμεν τῷ γεννηθῆναι V 28 ἐκκαλυφθείη: ἐ . . . υφθείη cet in lac om L

μεθα. ἐποίησε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν κατ᾽ ἀρχὰς μετὰ
πάντων ὁ τὸ πᾶν συστησάμενος, καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν
᾽Αδὰμ τότε τὴν ἐξ ἀλλήλων γέννησιν τοῖς ἀνθρώποις ἐνο-
μοθέτησεν εἰπὼν Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε. τοῦ τοίνυν
῎Αβελ γεννητῶς ὑποστάντος, τίς οὐκ ἂν εἴποι τῶν εὖ φρο-
νούντων κατ᾽ αὐτὸ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης γεννήσεως σημαι-
74 νόμενον ἀγεννήτως τὸν ᾽Αδὰμ ὑποστῆναι; ἀλλὰ μὴν ὁ
πρῶτος ἄνθρωπος ὅλον ἔσχεν ἐν ἑαυτῷ τῆς ἀνθρωπίνης
οὐσίας τὸν ὅρον, καὶ ὁ ἐξ ἐκείνου γεννηθεὶς ὡσαύτως ἐν
τῷ αὐτῷ τῆς οὐσίας ὑπογράφεται λόγῳ. εἰ δὲ ἄλλη τις
ἡ γεννηθεῖσα οὐσία παρὰ τὴν μὴ γεννηθεῖσαν κατεσκευάζετο,
οὐκ ἂν ἐπ᾽ ἀμφοτέρων ὁ αὐτὸς τῆς οὐσίας ἥρμοσε λόγος.
ὧν γὰρ ἡ οὐσία διάφορος, τούτων οὐδὲ ὁ λόγος ἐστὶν ὁ
αὐτὸς τῆς οὐσίας. ἐπεὶ οὖν τοῖς αὐτοῖς χαρακτηρίζεται
ἰδιώμασιν ἥ τε τοῦ ᾽Αδὰμ καὶ ἡ τοῦ ῎Αβελ οὐσία, πᾶσα
ἀνάγκη μίαν μὲν οὐσίαν ἐπ᾽ ἀμφοτέροις εἶναι συντίθεσθαι,
ἄλλον δὲ καὶ ἄλλον τὸν ἐν τῇ αὐτῇ φύσει δεικνύμενον.
75 ὁ γὰρ ᾽Αδὰμ καὶ ὁ ῎Αβελ ἐν μὲν τῷ λόγῳ τῆς φύσεως
εἷς οἱ δύο εἰσίν, ἐν δὲ τοῖς ἐπιθεωρουμένοις ἑκατέρῳ αὐτῶν
ἰδιώμασιν ἀσύγχυτον ἔχουσι τὴν ἀπ᾽ ἀλλήλων διάκρισιν.
οὐκοῦν οὐκ ἔστι κυρίως εἰπεῖν ὅτι ὁ ᾽Αδὰμ οὐσίαν παρ᾽
αὐτὸν ἄλλην ἐγέννησεν, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι ἐξ ἑαυτοῦ ἐγέν-
νησεν ἄλλον ἑαυτόν, ᾧ πᾶς ὁ τῆς τοῦ γεννήσαντος οὐσίας
76 συναπετέχθη λόγος. ὅπερ οὖν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης μεμα-
593 M. θήκαμεν φύσεως διὰ τῆς κατὰ τὸ ἀκόλουθον ὑπὸ τοῦ
λόγου προδειχθείσης ἡμῖν ὁδηγίας, τοῦτο οἶμαι δεῖν καὶ
ἐπὶ τὴν ἀκήρατον τῶν θείων δογμάτων κατανόησιν εἰς
ὁδηγίαν λαβεῖν. πᾶσαν γὰρ σαρκώδη καὶ ὑλικὴν ἔννοιαν
τῶν θείων τε καὶ ὑψηλῶν δογμάτων ἀποσεισάμενοι ἀσφα-

4 Gen 1, 28

VLACTS p. 29, 28-1 πάλιν διαληψόμεθα AS: παρ ... αληψώμεθα cet om in lac L πάλιν om CT διαληψώμεθα VCT   6 καθ᾽ αὑτὸ L   12 τῆς οὐσίας om VL   15 ἡ ante τοῦ ἄβελ om V   16 ἐπ᾽: ἐν V   17 μᾄλλον δὲ L sed μ exp et ᾄ ex corr   18 μὲν om v   24 συναπ-ετέθη prius L sed χ sscr   29 τε καὶ ὑψηλῶν om A

λεστάτην ἕξομεν διὰ τοῦ καταλειπομένου νοήματος, ὅταν
ἐκκαθαρθῇ τῶν τοιούτων, τὴν ἐπὶ τὰ ὑψηλά τε καὶ ἀπρόσ-
ιτα χειραγωγίαν.
77 ῾Ομολογεῖται γὰρ καὶ παρὰ τῶν ἐναντίων τὸν ἐπὶ πάν-
των ὄντα θεὸν πατέρα τοῦ μονογενοῦς καὶ εἶναι καὶ λέ-
γεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸν μονογενῆ θεὸν τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς
ὄντα γεννητὸν διὰ τὸ γεννηθῆναι κατονομάζουσιν. ἐπεὶ
οὖν ἐν ἀνθρώποις τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα συνεζευγμένας ἔχει
τινὰς ἐμφάσεις, ὧν ἡ ἀκήρατος ἠλλοτρίωται φύσις, πάντα
προσήκει ὅσα περὶ τὴν σαρκώδη τοῦ πατρὸς σημασίαν ὑλικὰ
νοήματα συνεισέρχεται καταλιπόντα θεοπρεπῆ τινα διάνοιαν
ἐμφαντικὴν μόνης τῆς γνησιότητος ἐπὶ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς
78 ἐντυπώσασθαι. ἐπεὶ οὖν οὐ μόνον ὅσα ἡ σὰρξ νοεῖν ὑπο-
τίθεται τῇ τοῦ ἀνθρωπίνου πατρὸς ἐννοίᾳ συγκαταλαμβά-
νεται, ἀλλὰ καὶ διαστηματική τις ἔννοια συνεπινοεῖται πάν-
τως τῇ ἀνθρωπίνῃ πατρότητι, καλῶς ἂν ἔχοι τῷ σωματικῷ
ῥύπῳ καὶ τὴν διαστηματικὴν ἔννοιαν ἐπὶ τῆς θείας συν-
αποβαλεῖν γεννήσεως, ὡς ἂν πανταχόθεν ἐκπλυθείσης τῆς
ὑλικῆς ἰδιότητος καθαρεύοι παντὸς οὐ μόνον ἐμπαθοῦς,
ἀλλὰ καὶ διαστηματικοῦ νοήματος ἡ ὑπερέχουσα γέννησις.
79 οὐκοῦν ὁ πατέρα τὸν θεὸν λέγων τῇ τοῦ εἶναι τὸν θεὸν
ἐννοίᾳ καὶ τὸ τί εἶναι συμπεριλήψεται. ᾧ γὰρ ἀπό τινος
ἀρχῆς ἐστι τὸ εἶναι, τούτῳ καὶ τὸ τὶ εἶναι πάντως ἀπό
τινος ἄρχεται· ἐφ᾽ οὗ δὲ τὸ εἶναι οὐκ ἤρξατο, οὐδὲ εἴ τι
ἄλλο περὶ αὐτὸν θεωρεῖται ἀπό τινος τὴν ἀρχὴν ἔχει.
ἀλλὰ μὴν πατὴρ ὁ θεός. οὐκοῦν ἐξ ἀϊδίου ἐστὶν ὅπερ
ἐστίν· οὐ γὰρ ἐγένετο, ἀλλ᾽ ἐστὶ πατήρ· ἐπὶ θεοῦ γὰρ ὃ
80 ἦν, καὶ ἐστὶ καὶ ἔσται. εἰ δέ τί ποτε μὴ ἦν, οὔτε ἐστὶν οὔτε
ἔσται· οὐ γὰρ τοιούτου τινὸς πεπίστευται εἶναι πατήρ, οὗ
χωρὶς εὐσεβές ἐστιν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ ποτε τὸν θεὸν εἶναι λέγειν.

VLACTS 5 θεὸν ὄντα V   verba a πατέρα usque ad 6 θεὸν om T   10 ὅσα προσήκει V   προσείκει L   ὑλικὰ: ὑλώδη V   12 μόνην V   τοῦ ante πατρὸς iterat V   17-18 συναποβάλλειν v   18 ἐκπλυνθείσης V ante υ littera erasa   22 τὸ τί S   συμπαραλήψεται T   23 τὸ τί S   25 αὐτὸ S   28 εἰ δέ τι S εἰ δὲ τί VL v τι om ACT   29 οὐδὲ γὰρ VL

ζωῆς γάρ ἐστι πατὴρ ὁ πατὴρ ἀληθείας τε καὶ σοφίας
καὶ φωτὸς καὶ ἁγιασμοῦ καὶ δυνάμεως καὶ πάντων τῶν
τοιούτων, ὅσα ὁ μονογενής ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται. ὅταν
τοίνυν παρὰ τῶν ἐχθρῶν κατασκευάζηται τὸ μὴ εἶναί ποτε
φῶς, οὐκ οἶδα τίνος πλείων ἐστὶν ἡ ζημία, πότερον αὐτοῦ
τοῦ φωτός, ὅταν μὴ τὸ φῶς ᾖ, ἢ τοῦ ἔχοντος, ὅταν μὴ
81 ἔχῃ τὸ φῶς. οὕτω καὶ περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀληθείας
καὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῶν ἄλλων πάντων, ὅσα τὸν πατρικὸν
πληροῖ κόλπον, *** ὁ μονογενὴς θεὸς ἐν τῷ ἰδίῳ πληρώ-
ματι τὰ πάντα ὤν. ἴση γὰρ καθ' ἑκάτερόν ἐστιν ἡ ἀτοπία
καὶ τῆς κατὰ τοῦ υἱοῦ βλασφημίας ἀντίρροπος ἡ κατὰ τοῦ
πατρός ἐστιν ἀσέβεια. ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν ποτε μὴ εἶναι
τὸν κύριον οὐχ ἁπλῶς δώσεις τὸ μὴ εἶναι τὴν δύναμιν,
ἀλλὰ τοῦ θεοῦ μὴ εἶναι λέξεις τὴν δύναμιν, τοῦ πατρὸς
82 τῆς δυνάμεως. οὐκοῦν ἡ τοῦ μὴ εἶναί ποτε τὸν υἱὸν διὰ
τοῦ σοῦ λόγου κατασκευὴ οὐδὲν ἄλλο ἢ παντὸς ἀγαθοῦ
ἐρημίαν περὶ τὸν πατέρα κατασκευάζει. ὁρᾶτε πρὸς ὅ τι
καταστρέφει τῶν σοφῶν ἡ ἀγχίνοια. πῶς ἀληθεύει καὶ διὰ
τούτων ἡ τοῦ κυρίου φωνή, ἥ φησιν ὅτι ὁ ἀθετῶν ἐμὲ
596 M. ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με; δι' ὧν γὰρ τὸ εἶναί ποτε τοῦ
μονογενοῦς ἀθετοῦσι, διὰ τούτων ἀτιμάζουσι τὸν πατέρα,
πᾶν ἀγαθὸν ὄνομά τε καὶ νόημα τῆς πατρικῆς δόξης τῷ
λόγῳ περισυλήσαντες.

83 Οὐκοῦν ἐναργῶς πεφώραται διὰ τῶν εἰρημένων τοῦ
λογογράφου ἡ ἀτονία τῆς κακουργίας, ὃς κατασκευάζειν
ἐπιχειρῶν τὴν τῆς οὐσίας τοῦ μονογενοῦς πρὸς τὴν τοῦ
πατρὸς ἐναντίωσιν διὰ τοῦ τὴν μὲν ἀγέννητον τὴν δὲ γεν-
νητὴν ὀνομάζειν ἀπηλέγχθη τοῖς ἀσυστάτοις ἐμματαιάζων.
84 ἐδείχθη γὰρ διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ λόγων πρῶτον μὲν ἕτερον

9 Joh 1, 18 19 Joh 12, 48

VLACTS 3 τε om VLCTS 4 τὸ: τοῦ CT 4-5 τὸ φῶς ποτε V 5 πλεῖον L 7 ἔχει L τὸ ante φῶς om S 9 hiat oratio θεὸς om V v 10 τὰ om CT ἴση: ὅση VL 13 τῷ μὴ VL τοῦ μὴ S v 16 σοῦ om A πάντως A 17 ὁρᾶτε: ὅρα τις v 18-19 διὰ τοῦτο V 19 ὅτι sscr T 20 τοῦ εἶναι V ποτε om V

εἶναι τὸ τῆς οὐσίας καὶ ἄλλο τὸ τῆς γεννήσεως ὄνομα,
ἔπειτα δὲ ὅτι οὐκ οὐσία τις καινὴ καὶ παρηλλαγμένη παρὰ
τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν ἐν τῷ υἱῷ ὑπέστη, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν
ὁ πατὴρ ἐν τῷ λόγῳ τῆς φύσεως, τοῦτο καὶ ὁ ἐξ ἐκείνου
ἐστίν, οὐ μεταβληθείσης εἰς ἑτερότητα ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ ὑπο-
στάσει τῆς φύσεως, κατὰ τὴν προδειχθεῖσαν ἡμῖν τοῦ λόγου
85 ἀλήθειαν ἐπὶ τῆς τοῦ Ἄβελ καὶ τοῦ Ἀδὰμ θεωρίας. ὡς
γὰρ ἐκεῖ ὁ αὐτὸς ἦν ἐν τῷ τῆς οὐσίας λόγῳ τῷ γεννη-
θέντι ὁ μὴ γεννηθεὶς ὁμοιοτρόπως καὶ ἡ γέννησις τοῦ
Ἄβελ τὴν τῆς φύσεως παραλλαγὴν οὐκ ἐποίησεν, οὕτως
καὶ ἐπὶ τῶν ἀκηράτων δογμάτων οὐδὲν ἐν ἑαυτῷ διὰ τῆς
ἰδίας γεννήσεως τὴν τοῦ μὴ γεννηθέντος οὐσίαν ἠλλοίωσεν
ὁ μονογενὴς θεός, ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξελθὼν καὶ ἐν τῷ πατρὶ
ὤν, καθὼς τὸ εὐαγγέλιον λέγει, ἀλλ' ἔστι κατὰ τὸν ἁπλοῦν
τε καὶ ἰδιωτικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως λόγον φῶς ἐκ
φωτός, θεὸς ἀληθινὸς ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, πάντα ὢν οὗτος
86 ὅσα ἐστὶν ἐκεῖνος πλὴν τοῦ ἐκεῖνος εἶναι. τὸν δὲ σκοπὸν
οὗ χάριν ταῦτα τεχνολογῶν διεξέρχεται οὐδὲν οἶμαι δεῖν
ἐν τῷ παρόντι λέγειν, εἴτε τολμηρόν τε καὶ κινδυνῶδες
εἴτε συγκεχωρημένον ἐστὶ καὶ ἀκίνδυνον τὸ παρασχηματίζειν
ἔκ τινος εἴς τι τὰς σημαντικὰς ἐπὶ τῆς θείας φύσεως λέ-
ξεις καὶ γέννημα λέγειν τὸν γεννηθέντα.

87 Παρίημι ταῦτα, ὡς ἂν μὴ τῇ πρὸς τὰ μικρότερα
μάχῃ πέρα τοῦ δέοντος ὁ λόγος ἡμῖν ἐνασχολούμενος ἀμε-
λοίη τοῦ μείζονος· ἀλλ' ἐκεῖνό φημι δεῖν ἀκριβῶς κατα-
νοῆσαι, εἰ ἡ κατὰ φύσιν σχέσις παρεισάγει τῶν ὀνομάτων
τούτων τὴν χρῆσιν· τοῦτο γὰρ ἐκεῖνός φησι πάντως, ὅτι
τῇ τῶν προσηγοριῶν οἰκειότητι καὶ τὸ κατ' οὐσίαν οἰκεῖον

13 Joh 8, 42 et 1, 1 22 cf Bas c Eun lib II p 584 A sqq.

VLACTS 1 τὸ post εἶναι om VL τὸ post ἄλλο om v 2 ὅτι om V καὶ om VL 3 ἐν om ACTS v 5 οὐ: μὴ A 7 verba a καὶ τοῦ Ἀδὰμ usque ad 10 Ἄβελ om et οὐσίας post Ἄβελ add v 8 ἐκεῖνος ὁ αὐτὸς V ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος L 11 ἐν om CT 15 τε: ται L 17 post ἐκεῖνος εἶναι add πατήρ v, quod glossema ad ἐκεῖνος esse apparet 23 μακρότερα L

συμπαρεισάγεται· οὐ γὰρ ἂν ἐφ' ἑαυτῶν ψιλὰ τὰ ὀνόματα τῆς τῶν σημαινομένων ἐμφάσεως διεζευγμένα σχέσιν ἔχειν τινὰ πρὸς ἄλληλα καὶ οἰκειότητα φήσειε· ἀλλ' ἐν ταῖς σημασίαις ταῖς ὑπὸ τῶν λέξεων δηλουμέναις τὸ οἰκεῖόν τε
88 καὶ ἀλλότριον τῶν προσηγοριῶν διακρίνομεν. οὐκοῦν εἰ φυσικὴν ἔχειν ὁμολογεῖ σχέσιν τὸν υἱὸν πρὸς τὸν πατέρα, καταλιπόντες τὰς προσηγορίας τὴν ἐν τοῖς σημαινομένοις κατανοήσωμεν δύναμιν, πότερον τὸ ἀλλότριον τῆς οὐσίας ἐν οἰκειότητι κατανοεῖται ἢ τὸ συγγενές τε καὶ ἴδιον. ἀλλὰ τὸ μὲν ἀλλότριον εἰπεῖν φανερᾶς μανίας ἐστίν. πῶς γάρ τις διὰ τῶν ξένων τε καὶ ἀκοινωνήτων συναφῆ τε καὶ οἰκεῖαν ἐν τοῖς ὀνόμασι διασώσει τάξιν, τῆς γεννηθείσης αὐτῆς οὐσίας, καθώς φησι, καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων
89 οἰκειουμένης σχέσιν; εἰ δὲ τὸ οἰκεῖον διὰ τῶν προσ-
897 M. ηγοριῶν τούτων ἀποσημαίνεσθαι λέγοι, συνήγορος ἐξ ἀνάγκης τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας ἀναφανήσεται διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων οἰκειότητος, καὶ τὸ τῶν ὑποκειμένων συναφὲς κατασκευάζων σημαίνεσθαι καὶ τοῦτο πολλαχοῦ τῆς λογογραφίας ποιῶν οὐκ ἐπίσταται. δι' ὧν γὰρ ἐπιχειρεῖ καθαιρεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἀκουσίως πολλάκις καθέλκεται πρὸς
90 συνηγορίαν τῶν πολεμουμένων δογμάτων. οἷόν τι καὶ περὶ τοῦ Σαοὺλ ἐκ τῆς ἱστορίας ἠκούσαμεν, ὅτι θυμῷ ποτε κατὰ τῶν προφητευόντων κινούμενος ἡττήθη τῆς χάριτος καὶ τῶν θεοφορουμένων εἷς ἦν, τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, ὡς οἶμαι, δι' ἑαυτοῦ τὸν ἀποστάτην παιδεῦσαι θελήσαντος· ὅθεν τὸ παράλογον τῆς συντυχίας παροιμία τῷ μετὰ ταῦτα γέγονε βίῳ, θαυμαστικῶς τῆς ἱστορίας τὸ τοιοῦτο διεξιούσης· Ἦ καὶ Σαοὺλ ἐν προφήταις;

29 I Reg 10, 11

VLACTS 1 συμπεριάγεται A 11 διὰ om v 12 διασώζει CT v 13-14 τοῦ υἱοῦ: τούτου V 16-17 συνήγορος τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας ἐξ ἀνάγκης V 18 συναφὲς: σαφὲς CT 20-21 καθελεῖν T καθαίρειν L 21 τὴν ἀλήθειαν om VL 25 ὡς om VL 29 ἢ correxi: εἰ libri v

91 Ἐν τίσιν οὖν ὁ Εὐνόμιος τῇ ἀληθείᾳ συνίσταται; ἐν οἷς φησιν ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος τὴν ἐκ τῆς παρθένου γέννησιν οὐκ ἐπαισχυνόμενος ἐν τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις υἱὸν ἀνθρώπου πολλάκις ὠνόμασεν ἑαυτόν. τοῦτον γὰρ καὶ ἡμεῖς τὸν λόγον εἰς ἀπόδειξιν τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας προφέρομεν, ὅτι τοῦ υἱοῦ τὸ ὄνομα ἴσην κατ' ἀμ-
92 φότερα τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν ἐνδείκνυται. ὡς γὰρ υἱὸς ἀνθρώπου λέγεται διὰ τὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐξ ἧς ἐγεννήθη συγγένειαν, οὕτω καὶ τοῦ θεοῦ πάντως υἱὸς νοεῖται διὰ τὴν τῆς οὐσίας αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐξ ἧς ὑπέστη συνάφειαν. καὶ τὸ μέγιστον τῆς ἀληθείας ὅπλον οὗτος ὁ λόγος ἐστίν. τὸν γὰρ μεσίτην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καθὼς ὠνόμασεν ὁ μέγας ἀπόστολος, οὐδὲν οὕτως ὡς τὸ τοῦ υἱοῦ δείκνυσιν ὄνομα, ἑκατέρᾳ φύσει, τῇ θείᾳ τε καὶ ἀνθρωπίνῃ, κατὰ τὸ ἴσον ἐφαρμοζόμενον. ὁ γὰρ αὐτὸς καὶ θεοῦ υἱός ἐστι καὶ υἱὸς ἀνθρώπου κατ' οἰκονομίαν ἐγένετο, ἵνα τῇ πρὸς ἑκάτερον κοινωνίᾳ δι' ἑαυτοῦ συνάψῃ
93 τὰ διεστῶτα τῇ φύσει. εἰ μὲν οὖν ἀνθρώπου γενόμενος υἱὸς ἀμέτοχος ἦν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀκόλουθον ἂν ἦν θεοῦ υἱὸν ὄντα αὐτὸν μηδὲ κοινωνεῖν τῆς θείας οὐσίας λέγειν. εἰ δὲ πᾶν τὸ ἀνθρώπινον σύγκριμα ἐν αὐτῷ ἦν (Ἐπειράθη γὰρ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας), ἀνάγκη πᾶσα καὶ πᾶν τῆς ὑπερεχούσης οὐσίας ἰδίωμα ἐν αὐτῷ πιστεύειν εἶναι, τῆς τοῦ υἱοῦ φωνῆς ὁμοίως αὐτῷ μαρτυρούσης ἑκάτερον, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ μὲν τὸ ἀνθρώπινον, ἐν δὲ τῷ θεῷ τὸ θεῖον.

13 I Tim 2, 5 23 Hebr 4, 15

VLACTS 6 γὰρ om A 8 verba ab ἐνδείκνυται usque ad 10 συγγένειαν om v 10-11 υἱὸς πάντως v 11-12 ἐξ ἧς ὑπέστη συνάφειαν: ἐξ ἧς ἐγεννήθη συγγένειαν V 14 οὕτως L o sscr 15 υἱοῦ: χριστοῦ VL τῇ ante φύσει add V 17 ante ἀνθρώπου lacuna quattuor vel quinque litterarum T 19-20 γενόμενος υἱὸς ἀνθρώπου v 21 μηδὲ ante θεοῦ coll VL ante κοινωνεῖν cett 22 σύγκραμα v 23 ἐπειράσθη v 26 ἀνθρωπίνω V 27 δὲ post θεῷ coll VL

94 Εἰ οὖν αἱ προσηγορίαι, καθώς φησιν ὁ Εὐνόμιος, τὸ
οἰκεῖον ἐνδείκνυνται, ἡ δὲ οἰκειότης ἐν τοῖς πράγμασιν, οὐκ
ἐν ψιλαῖς θεωρεῖται ταῖς τῶν ὀνομάτων φωναῖς (πράγματα
δέ φημι <τὰ> καθ' ἑαυτὰ νοούμενα, εἰ μὴ τολμηρὸν
οὕτως εἰπεῖν τὸν υἱόν τε καὶ τὸν πατέρα), τίς ἂν ἀντείποι
μὴ οὐχὶ καὶ αὐτὸν τὸν τῆς βλασφημίας προστάτην αὐτο-
μάτως πρὸς τὴν συνηγορίαν τῆς εὐσεβείας καθελκυσθῆναι,
δι' ἑαυτοῦ τοὺς οἰκείους ἀνατρέποντα λόγους καὶ τὸ τῆς
95 οὐσίας κοινὸν ἐπὶ τῶν θείων δογμάτων ἀνακηρύσσοντα; οὐ
γὰρ ψεύδεται περὶ τούτων ἀκουσίως παρ' αὐτοῦ προσριφεὶς
600 M. ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ὁ λόγος, ὅτι οὐκ ἂν ἐκλήθη υἱός, μὴ
τῆς φυσικῆς τῶν ὀνομάτων ἐννοίας ἐπαληθευούσης τὴν
κλῆσιν. ὡς γὰρ οὐ λέγεται βάθρον υἱὸς τοῦ τεχνίτου οὐδ'
ἄν τις εἴποι τῶν σωφρονούντων ὅτι ὁ οἰκοδόμος τὴν οἰκίαν
ἐτεκνώσατο οὐδὲ γέννημα τοῦ ἀμπελουργοῦ τὸν ἀμπελῶνα
κατονομάζομεν, ἀλλ' ἔργον μὲν ἀνθρώπου τὸ κατασκεύασμα,
υἱὸν δὲ ἀνθρώπου τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννώμενον, ὡς ἄν, οἶμαι,
τὸ πρόσφορον διὰ τῶν ὀνομάτων ἐν τοῖς ὑποκειμένοις σημαί-
νοιτο, οὕτως καὶ υἱὸν θεοῦ τὸν μονογενῆ διδαχθέντες οὐ
κτίσμα θεοῦ διὰ τῆς προσηγορίας ἐνοήσαμεν ταύτης, ἀλλ'
ὅπερ ἀληθῶς ἡ τοῦ υἱοῦ φωνὴ τῷ σημαινομένῳ ἐνδείκνυται.
96 εἰ δὲ καὶ ἀμπέλου γέννημα ὁ οἶνος ὑπὸ τῆς γραφῆς ὀνο-
μάζεται, οὐδὲ οὕτως ἐκ τῆς ὁμωνυμίας ταύτης ἐπὶ τῶν
τῆς εὐσεβείας δογμάτων ὁ λόγος παραβλαβήσεται. οὐ γὰρ
δρυὸς γέννημα τὸν οἶνόν φαμεν οὐδὲ ἀμπέλου τὴν βάλανον,
ἀλλ' εἴ τίς ἐστι κοινωνία κατὰ τὴν φύσιν τοῦ γεννήματος
97 πρὸς τὸ ὅθεν ἐστίν. ἡ γὰρ ἐν τῇ ἀμπέλῳ νοτὶς διὰ τοῦ
πυθμένος τῆς ῥίζης ὑπὸ τῆς ἐντεριώνης ἐξελκομένη τῇ
δυνάμει μὲν ὕδωρ ἐστίν, ἀκολουθίᾳ δέ τινι διὰ τῶν ὁδῶν
τῆς φύσεως πορευομένη καὶ ἐκ τῶν κατωτέρων πρὸς τὸ

1 non Eunomii sunt haec verba, sed Gregorii enarrantis (cf p 34, 113 sqq) 22 Deut 22, 9

VLACTS 4 τὰ addidi; τοῖς καθ' ἑαυτὰ νοουμένοις opponuntur τὰ ἐν ἄλλῳ τινὶ θεωρούμενα 5 ἂν om v 14 ὁ om S 15 γένημα V 29 ὕδωρ: οἶνος L

ὑπερκείμενον μεταρρέουσα πρὸς οἴνου μεταβάλλει ποιότητα,
συνεργούσης τι καὶ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος, ἣ διὰ τῆς θερ-
μότητος τὸ ὑγρὸν ἐκ τοῦ βάθους ἐπὶ τὴν βλάστην ἐξέλ-
κουσα διὰ τῆς οἰκείας καὶ καταλλήλου πέψεως οἶνον τὴν
ἰκμάδα ποιεῖ· ὥστε κατὰ φύσιν μὲν μηδεμίαν ἀλλοτριότητα
τὴν ἐγκειμένην τῇ ἀμπέλῳ νοτίδα πρὸς τὸν οἶνον τὸν ἐξ
98 αὐτῆς ἀπογεννώμενον ἔχειν. ἐξ ἐκείνου γὰρ τοῦ ὑγροῦ τὸ
ὑγρὸν τοῦτο, καὶ οὐκ ἄν τις ἑτέραν τῆς τοῦ οἴνου ὑγρότητος
αἰτίαν εἴποι, εἰ μὴ τὴν φυσικῶς ἐγκειμένην ταῖς κληματίσι
νοτίδα. αἱ δὲ τῶν ποιοτήτων διαφοραὶ οὔ τινα κατὰ τὸ
ὑγρὸν παραλλαγὴν ἐμποιοῦσιν, ἀλλά τινος ἰδιότητος τὸ ἐν
τῷ οἴνῳ ὑγρὸν ἀπὸ τῆς ἐν τῷ κλήματι διακρινούσης † στύ-
ψεως ἢ γλυκύτητος ἢ ὑγρότητος † θατέρῳ τούτων παρο-
μαρτούσης, ὥστε τῷ μὲν ὑποκειμένῳ ταὐτὸν εἶναι, ταῖς
δὲ τῶν ποιοτήτων διαφοραῖς ἐξαλλάσσειν.
99 Οὐκοῦν ὥσπερ υἱὸν ἀνθρώπου τὸν μονογενῆ θεὸν παρὰ
τῆς γραφῆς ἀκηκοότες διὰ τῆς τοῦ ὀνόματος σχέσεως τὴν
πρὸς τὸν ἀληθινὸν ἄνθρωπον οἰκειότητα μεμαθήκαμεν,
οὕτω κἂν γέννημα κατὰ τὸν λόγον τῶν ὑπεναντίων ὁ
υἱὸς λέγηται, οὐδὲν ἧττον καὶ διὰ τούτου τὸ κατ' οὐσίαν
οἰκεῖον αὐτοῦ πρὸς τὸν γεγεννηκότα μανθάνομεν, διὰ τὸ
καὶ τὸν οἶνον γέννημα τῆς ἀμπέλου λεγόμενον μὴ ἀλλότριον
εὑρεθῆναι κατὰ τὸν τῆς ὑγρότητος λόγον τῆς φυσικῶς
100 ἐγκειμένης τῇ ἀμπέλῳ δυνάμεως. ἀλλὰ τὰ μὲν λεγόμενα
παρὰ τῶν ὑπεναντίων εἴ τις ὑγιῶς ἐξετάζοι, πρὸς τὸ ἡμέ-
τερον δόγμα βλέπει, ἡ δὲ διάνοια ταῖς ἰδίαις αὐτῶν κα-
τασκευαῖς ἀντιφθέγγεται, πανταχοῦ τὸ κατὰ τὴν οὐσίαν
ἀλλότριον κατασκευάζειν φιλονεικούντων. καίτοι γε παντά-

VLACTS 2 τι om A 5 μὲν om v 9 εἰ om VL τοῖς κλήμασι A v 10 τινα correxi: τὴν 13 γλυκύτητι ἢ ὑγρότητι v ὑγρότη-τος: πικρότητος A scribendum est διακρ. ὑγρότητος, ἢ στύψεως ἢ γλυκύτητος θ. τ. παρομαρτούσης 20 λέγεται T διὰ om A 21 οἰκεῖον om V διά τὸ correxi: διὰ τοῦ libri v 22 τῆς ἀμπέλου γένημα V 23 φυσικῶς S: φυσικῆς ceteri v, cf 9 25 πρός: εἰς T

πασιν ἄπορόν ἐστι καταστοχάσασθαι, ὅθεν πρὸς τὰς τοιαύτας
101 ὑπολήψεις ὑπήχθησαν. εἰ γὰρ ἡ τοῦ υἱοῦ προσηγορία οὐχ
ἁπλῶς τὸ ἔκ τινος εἶναι σημαίνει, ἀλλ' ἰδίως τὴν κατὰ
φύσιν οἰκείωσιν διὰ τοῦ σημαινομένου παρίστησιν, ὡς αὐτός
φησιν ὁ Εὐνόμιος, καὶ γέννημα δρυὸς οἶνος οὐ λέγεται,
καὶ γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν, καθώς φησί που τὸ εὐαγγέ-
601 M. λιον, ὄφεις εἰσὶ καὶ οὐ πρόβατα, δῆλον ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ
μονογενοῦς ἥ τε τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ γεννήματος προσηγορία
102 οὐκ ἂν πρὸς τὸ ἑτερογενὲς ἔχοι τὴν οἰκειότητα. ἀλλ' εἴπερ
κατὰ τὸν λόγον τῶν ὑπεναντίων καὶ γέννημα λέγεται
καὶ κατὰ τὴν φύσιν, ὡς ὁμολογοῦσιν, ἐστὶν ἡ τοῦ υἱοῦ
κλῆσις, τῆς οὐσίας ἐστὶ πάντως τοῦ γεγεννηκότος υἱός, οὐκ
ἄλλου τινὸς τῶν ἔξω θεωρουμένων τῆς φύσεως. εἰ δὲ
ἐκεῖθεν ἀληθῶς ἐστιν, οὐκ ἀπεξένωται πάντως τοῦ ὅθεν
ἐστίν, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἐδείχθη, ὅτι πᾶν τὸ γεννητῶς
ἔκ τινος ὑποστὰν ὁμογενές ἐστι πάντως τῷ ἐξ οὗ γέγονεν.
103 Εἰ δέ τις ἀπαιτοίη τῆς θείας οὐσίας ἑρμηνείαν τινὰ
καὶ ὑπογραφὴν καὶ ἐξήγησιν, ἀμαθεῖς εἶναι τῆς τοιαύτης
σοφίας οὐκ ἀρνησόμεθα, τοσοῦτον ὁμολογοῦντες μόνον, ὅτι
οὐκ ἔστι τὸ ἀόριστον κατὰ τὴν φύσιν ἐπινοίᾳ τινὶ ῥημάτων
διαληφθῆναι. τὸ γὰρ μὴ ἔχειν ὅρον τὴν θείαν μεγαλω-
σύνην ἡ προφητεία βοᾷ, διαρρήδην κηρύσσουσα ὅτι τῆς
μεγαλοπρεπείας τῆς δόξης τῆς ἁγιωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι
104 πέρας. εἰ δὲ τὰ περὶ αὐτὸν ἀπεράτωτα, πολὺ μᾶλλον αὐτὸς
ἐκεῖνος κατ' οὐσίαν ὅ τι ποτὲ καὶ ἐστὶν οὐδενὶ ὅρῳ κατ'
οὐδὲν μέρος διαλαμβάνεται. εἰ οὖν ἡ διὰ τῶν ὀνομάτων τε
καὶ ῥημάτων ἑρμηνεία διαλαμβάνει πως τῇ σημασίᾳ τὸ
ὑποκείμενον, τὸ δὲ ἀόριστον περιληφθῆναι οὐ δύναται, οὐκ

6 Matth 3, 7 23 Ps 144, 3-5

VLACTS 1 ἐστι om V καταστοχάζεσθαι V 3-4 κατὰ τὴν φύσιν VL 4 οἰκειότητα V 6-7 καθώς—εὐαγγέλιον: κατὰ τὸ εὐαγγέλιον V post 7 πρόβατα coll S 7 ἡ ante ἐπὶ add V 8 ἡ post καὶ add VL 9 οὐκ ἂν: κἂν A ἔχει v 12 ὁ ante υἱός add V v 15 γεννητὸν v 16 τῷ: τὸ C τοῦ VL 22 βοᾷ om V 24 αὐτὸν: ον in ras V 24-25 ἐκεῖνος κατ' οὐσίαν αὐτὸς V 25 καὶ om AS v

ἄν τις εἰκότως τὴν ἀμαθίαν ἡμῶν αἰτιάσαιτο, μὴ θρασυ-
νομένων κατὰ τῶν ἀτολμήτων. τίνι γὰρ ὀνόματι διαλάβω
τὸ ἀπερίληπτον; διὰ ποίας φωνῆς ἐξαγγείλω τὸ ἀνεκφώ-
105 νητον; ἐπεὶ οὖν κρεῖττόν ἐστι καὶ ὑψηλότερον τῆς ὀνομα-
στικῆς σημασίας τὸ θεῖον, σιωπῇ τιμᾶν τὰ ὑπὲρ λόγον τε
καὶ διάνοιαν μεμαθήκαμεν· κἂν ἐπεμβαίνῃ τῇ εὐλαβείᾳ
ταύτῃ τοῦ λόγου ὁ ὑπερφρονῶν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἐν γέ-
λωτι τὴν ἀμαθίαν ἡμῶν τὴν περὶ τῶν ἀκαταλήπτων ποι-
ούμενος, καὶ τοῦ ἀσχηματίστου καὶ ἀορίστου καὶ ἀμεγέθους
καὶ ἀπόσου, πατρός τε λέγω καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου,
τὴν κατὰ τὸ ἀνόμοιον ἐπιγινώσκῃ παραλλαγὴν καὶ προφέρῃ
τοῦτο πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀμαθίας ἡμῶν, ὃ συνεχῶς παρὰ
τῶν μαθητῶν τῆς ἀπάτης προτείνεται, τὸ Ὑμεῖς προσκυνεῖτε
ὃ οὐκ οἴδατε, εἰ τὴν οὐσίαν τοῦ προσκυνουμένου οὐκ οἴδαμεν,
106 οὐ φοβηθησόμεθα κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ προφήτου τὸν
ὀνειδισμὸν τῶν ἀφρόνων οὐδὲ διὰ τὸν φαυλισμὸν αὐτῶν
κατὰ τῶν ἀνεκφωνήτων θρασυστομήσομεν, τὸν ἰδιώτην τῷ
λόγῳ Παῦλον διδάσκαλον τῶν ὑπὲρ γνῶσιν μυστηρίων ποι-
ούμενοι, ὃς τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ τὴν θείαν φύσιν ἐντὸς τῆς
ἀνθρωπίνης περινοίας οἴεσθαι, ὡς καὶ τὰ κρίματα τοῦ
θεοῦ ἀνεξερεύνητα λέγειν καὶ τὰς ὁδοὺς ἀνεξιχνιάστους καὶ
τὰ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ βίῳ τῷδε κατορ-
θωθέντων ἐπηγγελμένα ὑπὲρ κατάληψιν εἶναι διϊσχυρίζεσθαι,
ὡς μήτε ὀφθαλμῷ λαβεῖν μήτε ἀκοῇ δέξασθαι μήτε
107 καρδίᾳ χωρῆσαι δυνατὸν εἶναι. ταῦτα τοίνυν μαθόντες ἀπὸ
τοῦ Παύλου θαρροῦντες ἀποφαινόμεθα, ὅτι οὐ μόνον τὰ
604 M. κρίματα τοῦ θεοῦ τῆς τῶν ἐρευνᾶν ἐπιχειρούντων δυνάμεώς
ἐστιν ὑψηλότερα, ἀλλὰ καὶ αἱ τῆς γνώσεως ὁδοὶ μέχρι τοῦ

6 cf Eunomii invectivam initio lib III tom VIII 13 Joh 4, 22 15 Jes 51, 7 19 sqq Rom 11, 33 22-25 I Cor 2, 9

VLACTS 4-5 ὀνοματικῆς VLA 6 ἐπεμβαίνει L 8 περὶ: ὑπὲρ V 10 ἁγίου πνεύματος V 14 οἴδαμεν S: οἴδατε ceteri v 18 διδάσκαλον post 18-19 ποιούμενοι collocat T 21 λέγει L 23 διϊσχυρίζεται VL 24 μήτε ἀκοῇ δέξασθαι om V παραδέξασθαι v 25 τῇ ante καρδίᾳ add VL καρδίαν v διαχωρῆσαι L (ex duplicato δία in καρδία) 28 αἱ om v

νῦν ἀτριβεῖς τε καὶ ἀνεπίβατοι μένουσι. τοῦτο γὰρ ἡγούμεθα τὸν ἀπόστολον σημᾶναι βουλόμενον ἀνεξιχνιάστους εἰπεῖν τὰς ὁδοὺς αἳ πρὸς τὸ ἀκατάληπτον φέρουσι, δεικνύντα διὰ τῆς λέξεως ὅτι ἀνεπίβατός ἐστι λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις ἡ γνῶσις ἐκείνη, καὶ οὔπω τις ἐπέστησεν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν τῇ τοιαύτῃ τοῦ λόγου πορείᾳ, οὔτε τι ἴχνος οὔτε σημεῖον καταληπτικῆς ἐφόδου τοῖς ἀλήπτοις ἐνεσημάνατο.

108 Ταῦτα τοίνυν ἐκ τῆς ἀποστολικῆς μεγαλοφωνίας μαθόντες ἀναλογιζόμεθα διὰ τῶν εἰρημένων ὅτι, εἰ τὰ κρίματα ἐξερευνηθῆναι οὐ δύναται καὶ αἱ ὁδοὶ οὐκ ἐξιχνιάζονται καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελία πάσης ὑπέρκειται τῆς ἀπὸ στοχασμῶν εἰκασίας, πόσῳ μᾶλλον τῷ μέτρῳ κατὰ τὸ ἄφραστόν τε καὶ ἀπροσπέλαστον ἀνώτερόν ἐστι καὶ ὑψηλότερον αὐτὸ τὸ θεῖον τῶν περὶ αὐτὸ νοουμένων, ὧν οὐδεμίαν εἶναι γνῶσιν ὁ θεοδίδακτος ἀποφαίνεται Παῦλος· καὶ διὰ τοῦτο βεβαιοῦμεν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τὸ καταχλευαζόμενον δόγμα, ὁμολογοῦντες ἐλάττους εἶναι κατὰ τὴν γνῶσιν τῶν ὑπερβαινόντων τὴν γνῶσιν, καὶ προσκυνεῖν φαμεν ἀληθῶς
109 ὅπερ οἴδαμεν. οἴδαμεν δὲ τὸ ὕψος τῆς δόξης τοῦ προσκυνουμένου, αὐτῷ τῷ μὴ δύνασθαι τοῖς λογισμοῖς καταλαβεῖν ἀναλογιζόμενοι τὸ τοῦ μεγέθους ἀνείκαστον· καὶ τὸ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν παρὰ τοῦ κυρίου ῥηθέν, καθ' ἡμῶν δὲ παρὰ τῶν ἐχθρῶν προφερόμενον, πρὸς ἐκείνους ἂν μᾶλλον κυρίως λέγοιτο. τὸ γὰρ Ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε φησὶ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν ὁ κύριος, σωματικαῖς ἐννοίαις ἐν ταῖς περὶ θεοῦ δόξαις προειλημμένην, ἧς καλῶς

25 Joh 4, 22

VLACTS 3 προφέρουσι S v   5 αὐτοῦ ACTS v   7 οὔτέ τι σημεῖον V   7-8 ἐνεσημήνατο VLA   9 μεγαλοφωνίας cod Monacensis: μεγαλοφυίας VLACTS v   10 ἀναλογιζώμεθα V   11 ἐξερευνηθῆναι οὐ δύναται: ἀνεξερεύνητα V   δύνανται A   12-13 ἀποστοχασμῶν v   14 ἀνώτερον: ἄνω VLAS   15 περὶ αὐτὸν L   ὧν om VL   16 Παῦλος: ἀπόστολος V   17 βεβαιουμένη ἡμῖν L   ἡμῖν αὐτοῖς βεβαιοῦμεν V   18 verba a τῶν usque ad 19 γνῶσιν om V

ὁ λόγος καθάπτεται, ὅτι θεὸν προσκυνεῖν οἱ Σαμαρεῖται νομίζοντες εἶτα σωματικῶς ἐγκαθιδρῦσθαι τόπῳ τὸ θεῖον οἰόμενοι μέχρι τῆς φωνῆς εὐσεβοῦσιν, ἄλλο τι προσκυ-
110 νοῦντες καὶ οὐ θεόν. οὐδὲν γὰρ ἐν περιγραφῇ νοούμενον θεῖόν ἐστιν· ἀλλ' ἴδιον τῆς θεότητος τὸ πανταχοῦ εἶναι καὶ διὰ πάντων ἥκειν καὶ μηδενὶ περιείργεσθαι, ὥστε περιστρέφεται τοῖς χριστομάχοις εἰς κατηγορίαν αὐτῶν ὁ καθ' ἡμῶν προφερόμενος λόγος. ὡς γὰρ τοπικῇ τινι περιγραφῇ τὸ θεῖον περιέχεσθαι Σαμαρεῖται νομίζοντες ἐπετιμήθησαν δι' ὧν ἤκουσαν ὅτι Προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε, καὶ ἀνόνητος γίνεται ὑμῖν ἡ λατρεία ἡ πρὸς θεὸν βλέπουσα, θεὸς γὰρ τόπῳ τινὶ καθιδρῦσθαι νομιζόμενος θεὸς οὐκ ἔστιν, — οὕτως ἂν εἴη κυρίως καὶ πρὸς τοὺς νέους Σαμαρείτας εἰπεῖν ὅτι τῷ ὀνόματι τῆς ἀγεννησίας οἷόν τινι τόπῳ περιειλῆφθαι τὴν θείαν οὐσίαν ὑπονοοῦντες Προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε, ὡς θεῷ μὲν λατρεύοντες, ἀγνοοῦντες δέ, ὅτι πάσης τῆς ἐξ ὀνομάτων σημασίας καὶ περιλήψεως ὑπερπίπτει τοῦ θεοῦ τὸ ἀόριστον.

111 Ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ πλέον παρηνέχθη τῶν προκειμένων ὁ
605 M. λόγος, τοῖς ἀεὶ κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐφευρισκομένοις ἑπόμενος. οὐκοῦν πάλιν τὴν ἀκολουθίαν ἐπαναλάβωμεν, ἐπειδὴ τὴν προτεθεῖσαν αὐτοῦ ῥῆσιν ἀποχρώντως οἶμαι διὰ τῶν εἰρημένων πεφανερῶσθαι οὐ πρὸς τὴν ἀλήθειαν μόνον,
112 ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἔχουσαν ἐναντίως. εἰ γὰρ κατ' αὐτοὺς ἡ φυσικὴ σχέσις τῇ τοῦ υἱοῦ προσηγορίᾳ πρὸς τὸν πατέρα συνίσταται καὶ πρὸς τὸν γεγεννηκότα ἡ τοῦ γεννήματος, κατά τινα γραμματικὴν φλυαρίαν τὰς σημαντικὰς τῆς θείας φύσεως λέξεις τῆς σοφίας τούτων εἰς ὀνομάτων σχῆμα παρατυπούσης, οὐκέτ' ἂν τις ἀμφιβάλλοι τὴν ἐκ

5-6 Act 17, 24 et 27-28 sed Stoicis verbis loquitur   23-25 cf § 4

VLACTS 1 προσκυνεῖν transposuit post 2 νομίζοντες T   6-7 περιστρέφεσθαι V   8 προφερόμενος prim ο in ras T   λόγος om T   11 ἡμῖν V   verba a θεὸς usque ad 12 νομιζόμενος om L   14 τρόπῳ V   16 ὅτι: ὅ V (eras τι)   19 γὰρ om v   22 αὐτῷ CTS v   24 αὐτὴν L   29 ἀμφιβάλοι ACT

φύσεως συνισταμένην τῶν ὀνομάτων πρὸς ἄλληλα σχέσιν
ἀπόδειξιν τῆς κατ' οὐσίαν αὐτῶν οἰκειότητος, μᾶλλον δὲ
113 ταὐτότητος γίνεσθαι. ἀλλά μοι μεταλαβέτω τὴν ἐναντίαν
φωνὴν ὁ ἡμέτερος λόγος, ὡς ἂν μὴ δοκοίη τῇ ἀσθενείᾳ
μόνῃ τῶν ἀντιμαχομένων τὸ δόγμα τῆς εὐσεβείας κρατύ-
νεσθαι, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ μάλιστα τὴν ἰσχὺν ἔχειν. ὡς οὖν
ἔστι δυνατόν, δι' εὐτονωτέρας τῆς συνηγορίας βεβαιωθήτω
παρ' ἡμῶν αὐτῶν ὁ ἀντικείμενος λόγος, ὡς ἂν τὸ ὑπερ-
βάλλον τῆς δυνάμεως διαγνωσθείη κατὰ πολλὴν πεποί-
θησιν, καὶ τὰ παρειμένα παρὰ τῶν ἐναντίων εἰς ἀκριβῆ
βάσανον τῆς ἀληθείας ἡμῶν προφερόντων. ἐρεῖ γὰρ ἴσως
ὁ τοῖς ἐναντίοις ἰσχυριζόμενος, ὅτι οὐ πάντως ἡ τοῦ υἱοῦ
καὶ τοῦ γεννήματος κλῆσις τὸ κατὰ τὴν φύσιν οἰκεῖον
114 παρίστησι. καὶ γὰρ καὶ τέκνον τις ὀργῆς ἐν τῇ γραφῇ
λέγεται καὶ ἀπωλείας υἱὸς καὶ γέννημα ἐχίδνης, καὶ οὐ
δήπου κοινότης τις φύσεως τοῖς τοιούτοις ὀνόμασι συναν-
εφάνη. οὐ γὰρ ταὐτόν ἐστι τῷ ὑποκειμένῳ Ἰούδας, ὁ
τῆς ἀπωλείας υἱὸς ὠνομασμένος, καὶ αὐτὴ κατὰ τὸ νοού-
μενον ἡ ἀπώλεια. ἄλλο γὰρ τοῦ κατὰ τὸν Ἰούδαν ἀν-
115 θρώπου καὶ ἕτερον τῆς ἀπωλείας τὸ σημαινόμενον. ὁμοίως
δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τὴν ἴσην κατασκευὴν ὁ λόγος ἔχει.
υἱοὶ γὰρ φωτός τινες καὶ υἱοὶ ἡμέρας λεγόμενοι οὐ ταὐτόν
εἰσι τῷ φωτὶ καὶ τῇ ἡμέρᾳ κατὰ τὸν λόγον τῆς φύσεως,
καὶ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ οἱ λίθοι γίνονται, ὅταν διὰ τῆς
πίστεως καὶ τῶν ἔργων τὴν συγγένειαν τὴν πρὸς αὐτὸν
οἰκειώσωνται, καὶ οἱ τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἀγόμενοι, καθ-
ώς φησιν ὁ ἀπόστολος, υἱοὶ θεοῦ λέγονται, οὐ ταὐτὸν
ὄντες τῷ θεῷ κατὰ τὴν φύσιν, καὶ πολλὰ τοιαῦτα παρὰ

14 Eph 2, 3 15 Joh 17, 12 Matth 3, 7 22 Joh 12, 36 I Thess 5, 5 24 Matth 3, 9 26 Rom 8, 14

VLACTS 3 γενέσθαι VL μοι: μὴ v μεταβαλέτω V v 8-9 τῷ ὑπερβάλλοντι V 9 γνωσθείη T 10 παρηγμένα VL παραλελειμμένα v παρὰ om CT 16 τίς φύσις V 19 ἀλλὰ γὰρ L 19-20 ἀνθρώπου om v ἄνθρωπον V 21 κατὰ τὴν ἴσην V ἔχοι S v 22 τινος v 26 οἰκειώσωσι v

τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἔστιν ἀναλέξασθαι, δι' ὧν ἡ ἀπάτη
καθάπερ εἰκών τις ἐπηνθισμένη ταῖς γραφικαῖς μαρτυρίαις
τὸ τῆς ἀληθείας εἴδωλον ὑποκρίνεται.
116 Τί οὖν ἡμεῖς πρὸς τοῦτό φαμεν; οἶδεν ἡ θεία γραφὴ
κατ' ἀμφοτέρων τῶν ἐννοιῶν κεχρῆσθαι τοῦ υἱοῦ τῇ φωνῇ,
ὥστε τισὶ μὲν ἐκ φύσεως, τισὶ δὲ ἐπισκευαστὴν καὶ ἐπί-
κτητον εἶναι τὴν τοιαύτην προσηγορίαν. ὅταν μὲν γὰρ υἱοὺς
ἀνθρώπων καὶ υἱοὺς λέγῃ κριῶν, τὴν κατ' οὐσίαν τοῦ γεν-
νηθέντος πρὸς τὸν ἐξ οὗ γέγονε σχέσιν ἀποσημαίνει· ὅταν
δὲ υἱοὺς δυνάμεως ἢ τέκνα λέγῃ θεοῦ, τὴν ἐκ προαιρέσεως
117 γινομένην ἀγχιστείαν παρίστησι. καὶ μέντοι καὶ κατὰ τὴν
ἐναντίαν διάνοιαν οἱ αὐτοὶ καὶ υἱοὶ Ἠλεὶ καὶ υἱοὶ λοιμοὶ
608 M. ὠνομάσθησαν, πρὸς ἑκάτερον νόημα τῆς τῶν υἱῶν προση-
γορίας εὐαρμόστως ἐχούσης. τῷ μὲν γὰρ υἱοὶ τοῦ Ἠλεὶ
κληθῆναι τὸ κατὰ τὴν φύσιν συγγενὲς πρὸς ἐκεῖνον ἔχειν
ἐμαρτυρήθησαν, λοιμοὶ δὲ υἱοὶ κατονομασθέντες ἐπὶ τῇ
τῆς προαιρέσεως μοχθηρίᾳ κατηγορήθησαν, ὡς οὐχὶ τὸν
πατέρα ζηλοῦντες τῷ βίῳ, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ τὴν προαίρεσιν
118 ἑαυτῶν οἰκειώσαντες. ἐπὶ μὲν οὖν τῆς κάτω φύσεως καὶ
τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων διὰ τὸ πρὸς ἑκάτερον ἐπιρρε-
πῶς τὸ ἀνθρώπινον ἔχειν, πρὸς κακίαν λέγω καὶ ἀρετήν,
ἐφ' ἡμῖν ἐστιν ἢ νυκτὸς ἢ ἡμέρας υἱοὺς γενέσθαι, μενούσης
κατὰ τὸ προηγούμενον ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις τῆς φύσεως.
οὔτε γὰρ ὁ διὰ κακίαν ὀργῆς τέκνον γενόμενος τῆς ἀνθρω-
πίνης ἠλλοτριώθη γεννήσεως, οὔτε ὁ τῷ ἀγαθῷ διὰ προ-
αιρέσεως ἑαυτὸν οἰκειώσας τὸ ἐξ ἀνθρώπων φῦναι διὰ τῆς

7-8 II Es 6, 9 10 I Reg 14, 52 Phil 2, 15 12 I Reg 2, 12 22 I Thess 5, 5

VLACTS 2 μαρτυρίας V 5 τῇ τοῦ υἱοῦ φωνῇ S 6 μὲν om VL 8 λέγῃ om CT 9 τὴν ἐξ οὗ L 11 γενομένην CT πρὸς τὸν θεὸν ante ἀγχιστείαν add VL 12 λοιμοῦ VL 14 ἐχούσης om V γὰρ om VL τοῦ om LT 15 τὴν om AS v ἔχειν συγγενὲς πρὸς ἐκεῖνον ἔχειν (sic) V 16 λοιμοῦ VL κατωνομάσθησαν VL ἐπὶ: ἐπεὶ V 16-17 τῆς προαιρέσεως τῇ μοχθηρίᾳ V 19 αὐτῶν A prius, ἑ sscr 20-21 ἐπιρρεπὲς C ἐπιρροπῶς v 24 γινόμενος V

ἀστειότητος τῶν ἐπιτηδευμάτων ἀπώσατο, ἀλλὰ τῆς φύ-
σεως ὁμοίως ἐφ' ἑκατέρων ἑστώσης αἱ κατὰ τὰς προ-
αιρέσεις διαφορὰὶ τὰ ὀνόματα τῆς οἰκειότητος ὑποδύονται,
ἢ θεοῦ τέκνα δι' ἀρετῆς ἢ τοῦ ἀντικειμένου διὰ κακίας
γινόμεναι.
119 Ἐπὶ δέ γε τῶν θείων δογμάτων ὁ τὴν φυσικὴν
διασῴζων τάξιν Εὐνόμιος (αὐτοῖς γὰρ χρήσομαι τοῦ
λογογράφου τοῖς ῥήμασι) καὶ τοῖς ἄνωθεν ἐγνω-
σμένοις ἐμμένων καὶ γεννητὸν ὄντα γέννημα
λέγειν οὐ παραιτούμενος, τῆς γεννηθείσης
αὐτῆς, ὥς φησιν, οὐσίας καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσ-
ηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειου-
μένης σχέσιν, πῶς ἀλλοτριοῖ τῆς κατ' οὐσίαν οἰκειό-
120 τητος τὸ γεννηθὲν τοῦ γεννήσαντος; ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἐπὶ
διαβολῇ λεγομένων υἱῶν ἢ γεννημάτων ἢ πάλιν ἐφ' ὧν
ἔπαινός τις παρομαρτεῖ τοῖς τοιούτοις ὀνόμασιν οὐκ ἔστιν
εἰπεῖν ὅτι ἀληθῶς τις παρὰ τῆς ὀργῆς γεννηθεὶς τέκνον
ὀργῆς προσηγόρευται, οὐδ' αὖ πάλιν ἡμέραν τις σωματικῶς
ἔσχεν ἑαυτοῦ μητέρα, ὥστε υἱὸς ταύτης ὀνομασθῆναι, ἀλλ'
ἡ τῶν προαιρέσεων διαφορὰ ποιεῖται τὰ τῆς τοιαύτης συγ-
γενείας ὀνόματα. ἐνταῦθα δέ φησιν ὁ Εὐνόμιος ὅτι γεν-
νητὸν ὄντα τὸν υἱὸν γέννημα λέγειν οὐ παραι-
τούμεθα, τῆς γεννηθείσης, φησίν, οὐσίας καὶ
τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν
121 ὀνομάτων σχέσιν οἰκειουμένης. εἰ οὖν διὰ τὸ
ἀληθῶς γέννημα εἶναι τὸν υἱὸν ὁμολογεῖ τὴν τοιαύτην
τῶν ὀνομάτων οἰκειοῦσθαι σχέσιν, πῶς ἔχει
καιρὸν ἐφαρμόζειν τὴν τοιαύτην αἰτίαν τῶν ὀνομάτων τοῖς
τε κατὰ μεταφορὰν ἐκ καταχρήσεως λεγομένοις καὶ οἷς ἡ
φυσικὴ σχέσις, καθώς φησιν ὁ Εὐνόμιος, τὴν τοιαύτην

VLACTS 2 ὁμοίως om ACTS v 3 ἀποδύονται V 5 γενόμενοι VL γινόμενοι v 6 γε om VL 8-9 ἐγνωσμένοις: διατεταγμένοις VL 11 τοῦ om VL 12-13 σχέσιν οἰκειουμένης VL 15 ἐφ' ᾧ v 17 γενηθεὶς A alt ν sscr 19 ἑαυτῷ VLS 20 τὰ om VL 28 ἐφαρμόζειν post τοιαύτην coll V τῶν ὀνομάτων αἰτίαν v 29 τε om CT κατὰ om V

οἰκειοῦται κλῆσιν; οὐκοῦν ἐπὶ μόνων ἀληθὲς τὸ τοιοῦτόν
ἐστιν οἷς μεθόριος πρὸς ἀρετήν τε καὶ κακίαν ἡ φύσις, ἐφ'
ὧν πολλάκις τὰ ἐναντία τις ἀντιμεταλαμβάνει τῶν ὀνομά-
των, νῦν μὲν φωτός, πάλιν δὲ σκότους διὰ τῆς πρὸς τὸ καλὸν
122 ἢ πρὸς τὸ ἐναντίον προσκλίσεως τέκνον γινόμενος. ὅπου δὲ τὸ
ἐναντίον χώραν οὐκ ἔχει, οὐκέτ' ἄν τις τοῦ υἱοῦ τὴν φωνὴν
ἐκ μεταφορᾶς ἐπιφημίζεσθαι λέγοι καθ' ὁμοιότητα τῶν
609 M. διὰ προαιρέσεως οἰκειουμένων τὴν κλῆσιν. οὐ γὰρ ἂν εἰς
τοῦτον ἔλθοι τὸν λόγον, ὅτι ὥσπερ ἄνθρωπος ἀποθέμενος
τὰ ἔργα τοῦ σκότους διὰ τῆς εὐσχήμονος ζωῆς φωτὸς γί-
νεται τέκνον, οὕτω καὶ ὁ μονογενὴς θεὸς ἐκ μεταβολῆς
123 ἐκ τοῦ χείρονος ἀντιλαμβάνει τὸ προτιμότερον. ἄνθρω-
πος μὲν γάρ τις ὢν υἱὸς θεοῦ γίνεται διὰ τῆς πνευ-
ματικῆς γεννήσεως Χριστῷ συναπτόμενος· ὁ δὲ τὸν ἄνθρω-
πον δι' ἑαυτοῦ θεοῦ υἱὸν ποιῶν αὐτὸς ἄλλου υἱοῦ τοῦ χαρι-
ζομένου αὐτῷ τὴν υἱοθεσίαν οὐκ ἐπιδέεται, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ
κατὰ φύσιν καὶ ὀνομάζεται. ἄνθρωπος μὲν αὐτὸς ἑαυτὸν
ἀμείβει, τοῦ παλαιοῦ τὸν νέον ἀνταλλασσόμενος· θεὸς δὲ
124 εἰς τί ἀλλαγήσεται, ὥστε ὃ μὴ ἔχει προσκτήσασθαι; ἄν-
θρωπος μὲν ἑαυτὸν ἀπεκδυσάμενος τὴν θείαν ἐπενδύεται
φύσιν· ὁ δὲ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχων τί ἀποτίθεται ἢ τί περι-
βάλλεται; ἄνθρωπος μὲν υἱὸς θεοῦ γίνεται προσλαβὼν ἃ
οὐκ ἔχει καὶ ἀποβαλὼν ἃ ἔχει· ὁ δὲ μηδέποτε γεγονὼς ἐν
κακίᾳ οὔτε ὃ λάβῃ οὔτε ὃ καταλίπῃ ἔχει. πάλιν ὁ ἄν-
θρωπος δύναται πῇ μὲν ἀληθῶς υἱός τινος λέγεσθαι, ὅταν
πρὸς τὴν φύσιν βλέπων τις λέγῃ, πῇ δὲ ἐκ καταχρήσεως,
125 ὅταν ἡ τοῦ βίου προαίρεσις ἐπιβάλῃ τὸ ὄνομα. ὁ δὲ θεὸς
ἓν ὢν ἀγαθὸν ἐν ἁπλῇ τε καὶ ἀσυνθέτῳ τῇ φύσει πάντοτε

9-10 Rom 13, 12 18 et 20 Col 3, 9

VLACTS 2 ἐστιν om VL 3 μεταλαμβάνει v 5 προσκλήσεως VL οἰκειώσεως v 8 εἰς: εἰ L 12 ἀντιλαμβάνοι VL 13 μὲν om v 15 δι' αὐτοῦ V v τοῦ om T 15-16 μεταχειριζομένου CT 19 ὃ μὴ ἔχῃ ἄνθρωπος προσκτ. VL 19-20 ἄνθρωπος μὲν om VL 21 ἔχων ἢ τί VL 22 μὲν om VL 25 τινος υἱὸς v 26 τίς βλέπων L λέγει v

πρὸς τὸ αὐτὸ βλέπει καὶ οὐδέποτε ταῖς τῆς προαιρέσεως
ὁρμαῖς μεταβάλλεται, ἀλλ' ἀεὶ καὶ βούλεται ὅπερ ἐστὶν
καὶ ἐστὶ πάντως ὃ καὶ βούλεται, ὥστε δι' ἀμφοτέρων υἱὸς
θεοῦ κυρίως καὶ ἀληθῶς ὀνομάζεσθαι, τῆς τε φύσεως ἐν
ἑαυτῇ τὸ ἀγαθὸν ἐχούσης τῆς τε προαιρέσεως οὐκ ἀπερ-
ρωγυίας τοῦ κρείττονος, ὡς μὴ ἂν ἐκ καταχρήσεως αὐτῷ
τὴν φωνὴν ταύτην ἐπικληθῆναι. οὐκοῦν οὐδεμίαν ἔχει
χώραν, ἅπερ ἐκ προσώπου τῶν ἐναντίων ἑαυτοῖς ἀντεθή-
καμεν, ταῦτα ἐπὶ παραγραφῇ τῆς κατὰ φύσιν οἰκειότητος
παρὰ τῶν ἐναντίων προφέρεσθαι.

126 Ἀλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως ἢ διότι μισοῦντές τε καὶ ἀπο-
στρεφόμενοι τὴν ἀλήθειαν υἱὸν μὲν αὐτὸν ὀνομάζουσιν, ὡς
δ' ἂν μὴ τὸ κατ' οὐσίαν κοινὸν διὰ τῆς φωνῆς ταύτης
μαρτυρηθείη, τῆς ἐγκειμένης τῷ ὀνόματι σημασίας τὴν
φωνὴν χωρίσαντες κενὸν τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ καὶ ἀσήμαντον
τῷ μονογενεῖ καταλείπουσι, μόνον αὐτῷ τὸν ψόφον τῆς
φωνῆς χαριζόμενοι. καὶ ὅτι ταῦτα ἀληθῆ λέγω καὶ οὐ
παραστοχάζομαι τοῦ σκοποῦ τῶν ὑπεναντίων, φανερῶς ἔστιν
127 ἐξ αὐτῶν ὧν κατεπιχειροῦσι τῆς ἀληθείας μαθεῖν. τοιαῦτα
γάρ ἐστιν ἃ παρ' αὐτῶν ἐπὶ κατασκευῇ τῆς βλασφημίας
προφέρεται, ὅτι πολλὰ τοῦ μονογενοῦς ὀνόματα παρὰ
τῆς θείας γραφῆς ἐδιδάχθημεν, λίθον ἀξίνην
πέτραν θεμέλιον ἄρτον ἄμπελον θύραν ὁδὸν ποι-
μένα πηγὴν ξύλον ἀνάστασιν διδάσκαλον φῶς καὶ
ἄλλα τοιαῦτα πολλά, ἀλλ' οὐδὲν τούτων κατὰ τὴν
πρόχειρον σημασίαν εὐσεβές ἐστιν ἐπὶ τοῦ κυρίου
128 νοοῦντας λέγειν. ἦ γὰρ ἂν εἴη τῶν ἀτοπωτάτων τὸ
ἀσώματόν τε καὶ ἄϋλον ἁπλοῦν τε καὶ ἀσχημάτι-
στον ταῖς ἐμφαινομέναις τισὶ τῶν ὀνομάτων σημα-
σίαις διαμορφοῦσθαι νομίζειν, ὥστε ἀξίνην ἀκού-

VLACTS 2 μεταβάλλεται ὁρμαῖς V 3 καὶ ὅ ἐστι πάντως καὶ βούλεται VCTS (ὅ om T) 5 αὐτῇ A 6 ἂν μὴ A 9 γραφῇ v 12 υἱὸν: νῦν VL 12-13 ὡς δ' ἂν διὰ τὸ μὴ V 13 τὸ sscr A 16 καταλίπουσι VL μόνον αὐτὸν LA 18 φανερὸν A 20 ἔστιν ἃ: τινα VL 21 προφέρεται: προτείνεται V

σαντας τὸ τοιόνδε σχῆμα τοῦ σιδήρου νοεῖν ἢ φῶς
τὸ ἐναέριον ἢ ἄμπελον τὴν ἐκ φυτείας κλημάτων ἤ
τι τῶν ἄλλων ἕκαστον, καθὼς ἡ συνήθεια νοεῖν
ὑποτίθεται· ἀλλ' ἐπὶ τὸ θεοπρεπέστερον τὰς τῶν
ὀνομάτων τούτων μετενεγκόντες ἐμφάσεις ἄλλο τι
612 M. νοοῦμεν, κἂν οὕτω κατονομάζωμεν, οὐχ ὡς ὄντα
τι τούτων κατὰ τὸν λόγον τῆς φύσεως, ἀλλ' ὡς
ταῦτα μὲν λεγόμενον, ἄλλο δέ τι παρὰ ταῦτα διὰ
129 τῶν λεγομένων νοούμενον. εἰ δὲ τὰ τοιαῦτα τῶν
ὀνομάτων καὶ ἀληθῶς ἐπιλέγεται τῷ μονογενεῖ
θεῷ καὶ τῆς φύσεως οὐ περιέχει τὴν ἔνδειξιν,
ἀκόλουθον εἶναι λέγουσι μηδὲ τοῦ υἱοῦ τὸ σημαινό-
μενον κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν εἰς τὴν
τῆς φύσεως ἑρμηνείαν παραλαμβάνειν, ἀλλ'
ἐξευρίσκειν τινὰ σημασίαν καὶ ταύτης τῆς φωνῆς
ἑτέραν παρὰ τὴν κοινήν τε καὶ πρόχειρον. ταῦτα
καὶ τὰ τοιαῦτα φιλοσοφοῦσι πρὸς κατασκευὴν τοῦ μὴ εἶναι
130 τὸν υἱὸν ὅπερ ἐστί τε καὶ λέγεται. ἡμῖν δὲ πρὸς ἕτερον
μὲν ἦν σπεύδων ὁ λόγος, τὴν πρόσφατον τοῦ Εὐνομίου λογο-
γραφίαν δεῖξαι ψευδῆ καὶ ἀσύστατον καὶ οὔτε πρὸς τὴν
ἀλήθειαν οὔτε πρὸς ἑαυτὴν συμφωνοῦσαν. ἐπεὶ δὲ δι' ὧν
κατηγοροῦμεν τοῦ δόγματος αὐτῶν οἷόν τις συνηγορία τῆς
βλασφημίας ἐπεισήχθη τῷ λόγῳ, καλῶς ἂν ἔχοι περὶ τού-
του πρότερον ἐν ὀλίγῳ διαλαβεῖν, εἶθ' οὕτως ἐπὶ τὴν ἀκο-
λουθίαν τῶν γεγραμμένων ἐπανελθεῖν.

131 Τί τοίνυν ἔστιν εἰπόντας πρὸς τὰ τοιαῦτα μὴ διαμαρ-
τεῖν τοῦ προσήκοντος; ὅτι πολλῶν ὄντων, καθὼς κἀκεῖνοί
φασι, τῶν ὀνομάτων, ἃ τῷ μονογενεῖ παρὰ τῆς γραφῆς ἐπι-
λέγεται, οὐδὲν τῶν ἄλλων τῇ πρὸς τὸν γεγεννηκότα φαμὲν
ἀναφορᾷ τὸ προσφυὲς ἔχειν. οὐ γὰρ ὥσπερ υἱὸν τοῦ πατρός,
οὕτως ἢ λίθον ἢ ἀνάστασιν ἢ ποιμένα ἢ φῶς ἤ τι τῶν ἄλλων

VLACTS 6 κατονομάζομεν VL 15 καὶ om v 19 ἦν μὲν V 21 ἐπειδὴ V 22 αὐτῶν: αὐτοῦ VL (cf 17) τις: τι CT 23 ἐπεισηνέχθη V 27 ἐκεῖνοι VA 29 ἄλλων τῶν πρὸς L 29-30 γεγεννηκότα τῇ ἀναφορᾷ (om φαμὲν) V

ἐπὶ τὸν θεὸν τῶν ὅλων ἐπαναφέροντες λέγομεν, ἀλλ' ἔστιν οἷον τέχνῃ τινὶ καὶ κανόνι διχῇ διελέσθαι τῶν θείων ὀνομάτων
132 τὴν σημασίαν. τὰ μὲν γὰρ τῆς ὑψηλῆς τε καὶ ἀφράστου δόξης τὴν ἔνδειξιν ἔχει, τὰ δὲ τὸ ποικίλον τῆς προνοητικῆς οἰκονομίας ἐνδείκνυται· ὥστε καθ' ὑπόθεσιν εἰ μὴ τὸ εὐεργετούμενον εἴη, μηδὲ τὰς φωνὰς ταύτας ἐπ' αὐτοῦ τετάχθαι αἳ τὴν εὐεργεσίαν ἐνδείκνυνται. ὅσαι δὲ τὸ θεοπρεπὲς ἑρμηνεύουσι, καὶ δίχα τῶν οἰκονομουμένων προσφυῶς καὶ κυρίως ἐφαρμόζονται τῷ μονογενεῖ θεῷ. ὡς δ' ἂν ἐναργέστερον ἡμῖν ἐκκαλυφθείη τὸ τοιοῦτον δόγμα, ἐπ' αὐτῶν
133 ἔσται τῶν ὀνομάτων ἡ θεωρία. οὐκ ἂν ἄμπελος ὠνομάσθη ὁ κύριος, εἰ μὴ τῆς φυτείας χάριν τῶν ἐν αὐτῷ ῥιζουμένων, οὐδ' ἂν ποιμήν, εἰ μὴ τὰ πρόβατα τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ ἀπολώλει, οὐδ' ἰατρός, εἰ μὴ τῶν νοσούντων χάριν, οὐδὲ τὰ λοιπὰ τῶν ὀνομάτων ἐφ' ἑαυτοῦ κατεδέχετο, μὴ διά τινος προνοητικῆς ἐνεργείας προσφόρως ἐπὶ τῶν εὐεργετουμένων τὰς φωνὰς οἰκειούμενος. τί γὰρ δεῖ τὰ καθ' ἕκαστον λέγοντα μηκύνειν ἐν τοῖς ὁμολογουμένοις τὸν λόγον; υἱὸς δὲ καὶ δεξιὰ καὶ μονογενὴς καὶ λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα, ὅσα πρός τι λέγεται, καθάπερ ἐν συζυγίᾳ τινὶ σχετικῇ τῷ πατρὶ πάντως συνονομα-
134 ζόμενος λέγεται. θεοῦ γὰρ δύναμις ὀνομάζεται καὶ θεοῦ δεξιὰ καὶ θεοῦ σοφία καὶ πατρὸς υἱὸς καὶ μονογενὴς καὶ λόγος πρὸς τὸν θεὸν καὶ ὅσα τοιαῦτα. οὐκοῦν ἀκόλουθον ἐκ τῶν εἰρημένων ἑκάστου τῶν ὀνομάτων κατάλληλόν τινα τῷ ὑποκειμένῳ καὶ πρέπουσαν ἐνθεωρεῖν σημασίαν, ὡς ἂν μὴ τῷ διαμαρτεῖν τῆς ὀρθῆς διανοίας περὶ τὸν τῆς εὐσεβείας πλημμελήσαιμεν λόγον.

135 Ὥσπερ τοίνυν τῶν ἄλλων ἕκαστον πρὸς τὸ θεοπρεπὲς
613 M. μεταλαβόντες ἀθετοῦμεν τὴν πρόχειρον ἐπ' αὐτῶν ἔννοιαν,

VLACTS 1 τῶν ante ὅλων om v 1-2 οἷον κανόνι τινὶ (om τέχνῃ et καὶ) V καὶ om L 2 διελέσθαι διχῇ A 3 τε om T 6 αὐτῶν v 10 ἡμῖν om S 12 εἰ om VL 14 ἀπωλώλει A 15 εἰ ante μὴ add T 18 τῶν λόγων V 21-22 συνονομαζομένη VL 25 ἑκάστω V τινα om V 26 τῶν ὑποκειμένων T 30 μεταβαλόντες V μεταβαλλόντες (sic) L

ὡς μήτε φῶς ὑλικὸν μήτε πατουμένην ὁδὸν μήτε ψυχον λίθον μήτε τὸν ἐκ γεωργίας ἄρτον μήτε τὸν διὰ ῥημάτων λόγον, ἀλλ' ἀντὶ τούτων ἐκεῖνα ὀνομάζειν ὅσα τὸ μεγαλεῖον τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ λόγου παρίστησιν, οὕτως εἴ τις ἀθετοίη τοῦ υἱοῦ τὴν συνήθη καὶ κατὰ φύσιν σημασίαν, δι' ἧς τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ γεγεννηκότος μανθάνομεν, πρός τινα θεοπρεπεστέραν ἑρμηνείαν μεταλήψεται πάντως τὸ ὄνομα. ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἄλλων ἑκάστου πρὸς τὸ ἐνδοξότερον ἡ μετάληψις γινομένη πρὸς τὴν τῆς θείας δυνάμεως ἔνδειξιν ἥρμοσεν, ἀκόλουθον πάντως ἐστὶ καὶ τούτου τοῦ ὀνόματος ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον μετενεχθῆναι τὸ
136 σημαινόμενον. τίς ἂν οὖν γένοιτο θεοπρεπεστέρα διάνοια ἐπὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας, εἰ ἀθετοῖτο κατὰ τὸν λόγον τῶν ὑπεναντίων ἡ φυσικὴ πρὸς τὸν γεννήσαντα σχέσις; τάχα γὰρ οὕτως οὐδεὶς πρὸς ἀσέβειαν τολμηρός, ὡς ἐν τοῖς περὶ τῆς θείας φύσεως λόγοις τὸ ταπεινὸν καὶ χαμαίζηλον τῶν ὑψηλῶν τε καὶ μεγάλων ἁρμοδιώτερον οἴεσθαι.
137 οὐκοῦν εἰ μέν τινα ταύτης μεγαλοφυεστέραν διάνοιαν ἐξευρίσκουσιν, ὡς ἀνάξιον εἶναι δοκεῖν περὶ τοῦ μονογενοῦς νοεῖν τὸ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ πατρὸς αὐτὸν εἶναι, εἰπάτωσαν εἴ τι γινώσκουσι κατὰ τὴν ἀπόρρητον αὐτῶν σοφίαν τῆς πατρικῆς φύσεως ὑψηλότερον, ὥστε πρὸς ἐκεῖνο τὸν μονογενῆ θεὸν ἐπάραντας τῆς πρὸς τὸν πατέρα σχέσεως αὐτὸν ὑπερᾶραι· εἰ δὲ παντὸς ὕψους ὑπέρκειται καὶ πᾶσαν δύναμιν θαυμαστικὴν ὑπερβαίνει τῆς θείας φύσεως τὸ μεγαλεῖον, τίς ὑπολείπεται λόγος ἐπὶ τὸ μεῖζον φέρων τῆς τοῦ
138 υἱοῦ κλήσεως τὴν ἑρμηνείαν; ἐπειδὴ τοίνυν ὁμολογεῖται πᾶσαν περὶ τοῦ μονογενοῦς σημαντικὴν λέξιν, κἂν ἐκ τῆς κάτω συνηθείας ὀνομάζηται, πρὸς τὸ μεγαλειότερον ταῖς ἐννοίαις μετατεθεῖσαν κυρίως λέγεσθαι, δείκνυται δὲ μὴ δύνασθαί τινα μεγαλοφυεστέραν ἔννοιαν τῆς τοῦ υἱοῦ προση-

VLACTS 1-2 μήτε ἄψυχον λίθον om ACTS v 3 ὀνομάζειν: νομίζειν A v 6 τὸ om T εἶναι om S 11 τὸ ὀνόματος V 15 οὐδεὶς οὕτως V 16 τε ante καὶ χαμ. add A 20 αὐτὸν om ACTS v 27 ὁμολογεῖ v 30 μετατιθεῖσαν S 31 ἐκ ante τῆς add VL

γορίας εὑρεῖν ταύτης, ἢ τὸ γνήσιον πρὸς τὸν γεγεννηκότα
παρίστησι, οὐδὲν οἶμαι χρῆναι πλέον ἐπιδιατρίβειν τῷ τόπῳ,
ἱκανῶς διὰ τῶν εἰρημένων ἀποδειχθέντος ὅτι οὐ προσήκει
καθ' ὁμοιότητα τῶν λοιπῶν ὀνομάτων καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ
προσηγορίαν μεθερμηνεύεσθαι.
139 Ἀλλ' ἐπὶ τὸ βιβλίον πάλιν ἐπανακτέον τὴν θεωρίαν.
οὐκ ἔστι τῶν αὐτῶν τὸν γεννητὸν γέννημα λέγειν μὴ
παραιτεῖσθαι (τοῖς γὰρ ἐκείνων χρήσομαι ῥήμασιν), τῆς
γεννηθείσης αὐτῆς οὐσίας καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ
προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰ-
κειουμένης σχέσιν, καὶ πάλιν μετατιθέναι τὰς προσ-
φυεῖς ὀνομασίας εἰς τροπικὰς μεταλήψεις· ὥστε δυοῖν θάτε-
ρον, ἢ τὸ πρότερον τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτοῖς διαπέπτωκε καὶ
μάτην καταφεύγουσι πρὸς τὴν ἐκ φύσεως τάξιν εἰς κατα-
σκευὴν τοῦ δεῖν γέννημα τὸν γεννηθέντα προσαγορεύειν,
616 M. ἢ εἰ τοῦτο κατὰ τὸ προσῆκον λέγεται, ὁ ἕτερος λόγος ὑπὸ
τῶν προκατεσκευασμένων διαλυθήσεται. ὁ γὰρ διὰ τὸ γεν-
νηθῆναι γέννημα κατ' ἐκείνους λεγόμενος δι' αὐτὸ τοῦτο
140 ποίημα καὶ κτίσμα λέγεσθαι φύσιν οὐκ ἔχει. πλεῖστον
γὰρ δήπου διενήνοχεν ἑκατέρου τῶν ὀνομάτων τὸ σημαινό-
μενον, καὶ προσήκει τὸν λελογισμένως ταῖς φωναῖς κεχρη-
μένον πρὸς τὸ ὑποκείμενον βλέποντα κεχρῆσθαι τοῖς ῥή-
μασιν, ὡς ἂν μή τινα σύγχυσιν περὶ τὰς ἐννοίας πάθοιμεν,
ἀνοικείως τοῖς σημαινομένοις τὰς φωνὰς ἐπαλλάσσοντες.
διὰ τοῦτο τεχνίτου μὲν ἔργον τὸ διὰ τῆς τέχνης ἀπεργασθὲν
ὀνομάζομεν, υἱὸν δὲ ἀνθρώπου τὸν ἐξ ἐκείνου φύντα προσ-
αγορεύομεν, οὔτε δὲ τὸ ἔργον υἱὸν οὔτε τὸν υἱὸν ἔργον τῶν
σωφρονούντων εἴποι τις ἄν· συγχέοντος γάρ ἐστι καὶ ἀνα-
θολοῦντος ἐν τῇ πεπλανημένῃ τῶν ὀνομάτων χρήσει τὴν

VLACTS 3 διά: ἀπὸ T 6 ἐπὶ τὸ βιβλίον δὲ V 7 τὸ ante γέννημα add VL 8 ἐκείνων: αὐτῶν V 11 μετατεθῆναι v 12 ὥστε om V 18 κατ' ἐκείνους λεγόμενος post 19 ποίημα collocant VL 20 ἑκατέρων V 20-21 τῶν ὀνομάτων τὸ σημαινόμενον: τὸ ὄνομα καὶ τὸ σημαινόμενον V τὸ σημαινόμενον τῶν ὀν. v 21 λελογισμέναις V 24 ἀνοικείοις VL ὑπαλλάσσοντες v 25 τοῦτο: τοῦ VL 27 οὔτε τὸν υἱὸν ἔργον VA: οὔτε υἱὸν τὸ ἔργον LCTS v

141 ἀληθῆ σημασίαν. ὥστε τῶν δύο τούτων τὸ ἕτερον ἐπὶ τοῦ
μονογενοῦς ἀληθεύειν ἐπάναγκες, εἰ μὲν υἱός ἐστιν, κτίσμα
μὴ λέγεσθαι, εἰ δὲ κτιστός, τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας ἀλ-
λοτριοῦσθαι, καθάπερ καὶ οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ θάλασσα
καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάντα κτίσματα ὄντα τὴν τοῦ υἱοῦ
κλῆσιν οὐχ ὑποδύεται. ἀλλ' ἐπειδὴ μαρτυρεῖ γεννητὸν εἶναι
τὸν μονογενῆ θεὸν ὁ Εὐνόμιος, ἰσχυροτέρα δὲ πρὸς τὴν
τῆς ἀληθείας σύστασιν ἡ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρία, καὶ
τὸ μὴ κτιστὸν εἶναι πάντως διὰ τοῦ τὸ γεννητὸν εἰπεῖν
εἶναι συνεμαρτύρησεν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων τοσαῦτα.
πολλῶν γὰρ ἡμῖν λόγων ἐπιρρεόντων, ὡς ἂν μὴ τὸ πλῆθος
εἰς ἀμετρίαν ἐκπέσοι, τούτοις περὶ τῶν προτεθέντων ἀρ-
κεσθησόμεθα.

VLACTS 8 τῆς om v 9 τοῦ μὴ κτιστὸν A τὸ post τοῦ om V in τοῦτο conflat L 10 εἶναι om A εἶναι post et ante 9 εἰπεῖν add L sed primun exp τοσαῦτα: οὕτως V 11 ἐπιρρεόντων: ἐπερωτώντων V 12-13 post ἀρκεσθησόμεθα add τέλος τοῦ γ̄ λόγου V

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Β′

Καιρὸς δ' ἂν εἴη καὶ τὴν περὶ τοῦ γεννήματος φυσιο-
617 M. λογίαν τὴν ἐπιμελῶς αὐτῷ φιλοσοφηθεῖσαν ἐξετάσαι τῷ
λόγῳ. φησὶ τοίνυν (ἐρῶ δὲ κατὰ λέξιν τὸν καλλιγραφη-
θέντα λόγον αὐτῷ κατὰ τῆς ἀληθείας)· τίς γὰρ οὕτως
ἀμελὴς καὶ τῆς τῶν ὄντων φύσεως ἀνεπίσκε-
πτος, ὡς ἀγνοεῖν ὅτι τῶν σωμάτων, ὅσα περὶ
γῆν ἐν τῷ γεννᾶν καὶ γεννᾶσθαι, ποιεῖν τε καὶ
πάσχειν ἐξεταζόμενα τά τε γεννῶντα μεταδί-
δωσι τῆς ἰδίας οὐσίας καὶ τὰ γεννώμενα τῆς
αὐτῆς μεταλαμβάνειν πέφυκεν, ἅτε κοινῆς
οὔσης τῆς ὑλικῆς αἰτίας καὶ τῆς ἔξωθεν
ἐπιρρεούσης χορηγίας, τά τε γεννώμενα γεν-
νᾶται κατὰ πάθος καὶ τὰ γεννῶντα κατὰ φύσιν
οὐ καθαρὰν ἴσχει τὴν ἐνέργειαν διὰ τὸ παν-
2 τοίοις πάθεσι συνεζεῦχθαι τὴν φύσιν. ὁρᾶτε
πῶς πρεπόντως τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος λόγου θεοῦ διαλαμβάνει
τῇ θεωρίᾳ τὴν προαιώνιον γέννησιν ὁ τὴν τῶν ὄντων φύσιν
δι' ἀκριβείας ἐπισκεπτόμενος, σώματα περὶ γῆν καὶ ὑλικὴν
αἰτίαν καὶ πάθος γεννώντων τε καὶ γεννωμένων καὶ πάντα
τὰ τοιαῦτα, δι' ὧν ἐρυθριάσειεν ἄν τις τῶν νοῦν ἐχόντων,
κἂν περὶ ἡμῶν λέγηται, στηλιτευομένης τῷ λόγῳ τῆς ἐμ-

4-15 cf Eun ap Bas II p 620 A-B

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος δ̄ VLA (man rec add A) κατὰ ἐυνομίου λόγος δ̄ T cf Prolegg τοῦ αὐτοῦ λόγος τέταρτος S 1 καιρὸς: κέρδος v 2 ἐπιμελῶς: ἐπιγελάστως A 3 verba φησὶ τοίνυν post 4 ἀληθείας collocant VT κατὰ τὴν λέξιν L 11 τῆς ante ὑλικῆς om v αἰτίας: οὐσίας V 15 ἐζεῦχθαι T συζευχθῆναι v 18 ἐπεσκεμμένος VT 20 δι' ὧν refer ad 21 στηλιτευομένης

παθοῦς ἡμῶν φύσεως. ἀλλ' ἡ μὲν λαμπρὰ τοῦ λογογράφου
3 περὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ φυσιολογία τοιαύτη. ἡμεῖς δὲ τὸ
σχετλιάζειν ἀφέντες (τί γὰρ ἂν καὶ πλέον ὁ στεναγμὸς ἡμῖν
πρὸς κατάλυσιν τῆς τῶν ἐχθρῶν κακίας συναγωνίσαιτο;)
τὸν νοῦν τῶν εἰρημένων, ὅπως ἂν οἷοί τε ὦμεν, δημοσιεύ-
σωμεν, περὶ ποίου γεννήματος ἡ θεωρία προὔκειτο, τοῦ
κατὰ σάρκα συνισταμένου ἢ τοῦ κατὰ τὸν μονογενῆ θεόν.
4 διπλῆς γὰρ οὔσης τῆς θεωρίας, ἐπί τε τῆς θείας καὶ
ἁπλῆς καὶ ἀΰλου ζωῆς καὶ ἐπὶ τῆς ὑλικῆς τε καὶ ἐμπαθοῦς
ὑποστάσεως, καὶ ὁμοίως λεγομένης ἐπ' ἀμφοῖν τῆς γεννή-
σεως ἀναγκαῖον ἂν εἴη τρανὴν καὶ ἀσύγχυτον τὴν δια-
στολὴν τῶν σημαινομένων ποιήσασθαι, μή πη τὴν ἀλήθειαν
ἡ τῆς γεννήσεως ὁμωνυμία παραλογίσηται. ἐπειδὴ τοίνυν
620 M. ἡ μὲν διὰ σαρκὸς εἰς τὸ εἶναι πάροδος ὑλική τίς ἐστι καὶ
διὰ πάθους προάγεται, τὸ δὲ ἀσώματον καὶ ἀναφὲς καὶ
ἀνείδεον καὶ τῆς ὑλώδους ἐπιμιξίας ἐλεύθερον πάσης δια-
θέσεως ἐμπαθοῦς ἠλλοτρίωται, θεωρῆσαι προσήκει περὶ
ποίας γεννήσεως ἡ ζήτησις ἦν, τῆς ἀκηράτου καὶ θείας
5 ἢ τῆς ἐμπαθοῦς καὶ ῥυπώσης. ἀλλ' οὐκ ἄν τις ἀντείποι
τὸ μὴ [περὶ] τοῦ μονογενοῦς θεοῦ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν
προκεῖσθαι τῇ θεωρίᾳ τοῦ λόγου. τί οὖν ἐμφιλοχωρεῖ
τῇ σωματικῇ ταύτῃ φυσιολογίᾳ, ἐν τῇ βδελυρᾷ τοῦ λόγου
διασκευῇ καταρρυπαίνων τὴν φύσιν καὶ τὰ περὶ τὴν ἀνθρω-
πίνην γέννησιν πάθη δημοσιεύων, καταλιπὼν τὴν προκει-
μένην ὑπόθεσιν; οὐ γὰρ τὴν ζῳώδη ταύτην γέννησιν τὴν
6 διὰ σαρκὸς συνισταμένην μαθεῖν ἐδεόμεθα. τίς γὰρ οὕτως
ἠλίθιος, ὡς ἑαυτὸν βλέπων καὶ νοῶν ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀνθρώ-

VLATS 3 ἡμῖν post ἂν collocat V 6 πρόκειται VT 8-9 καὶ ἁπλῆς om VT 11 ἀναγκαίως libri v, correxi 12 μήπω v 13 . . . ως L γεννήσε in lac postea add L² παραλογίσηται: ηται et ἐπειδὴ postea add L² 14 verba εἰς τὸ εἶναι πάροδος in lac add L² 15 προάγεται om VT (lacuna post πάθους T) πα. . . L θους προάγεται add L² 16 ἀνείδεον καὶ suppl L² ἀνίδεον S ἀΐδιον VT καὶ: ὡς T om V 18 ἦν: ἢ VT ἀκηράτου VTS: ἀκηράτης cett v 19 εἴποι v 20 περὶ delevi cf ad p 54, 11 21 προσκεῖσθαι VT τὴν θεωρίαν A 24 ὁ ante καταλιπὼν add T

πινον ἄλλον ἑρμηνέα τῆς ἑαυτοῦ ζητεῖν φύσεως καὶ δεῖσθαι
μαθεῖν τὰ ἀναγκαῖα πάθη, ὅσα τῇ γεννήσει συνθεωρεῖται
τοῦ σώματος, ὅτι ἄλλως μὲν ὁ τίκτων, ἑτέρως δὲ τὸ τικτό-
μενον ἐν πάθει γίνεται, ὡς ἂν μάθοι ἐκ τῆς διδασκαλίας
ταύτης ὁ ἄνθρωπος, ὅτι αὐτός τε διὰ πάθους γεννᾷ καὶ
7 πάθος αὐτῷ τῆς γεννήσεως ἤρξατο; ταῦτα γὰρ καὶ σιω-
πώμενα καὶ λεγόμενα τὸ ἴσον ἔχει, κἄν τις διεξίῃ δημο-
σιεύων τὰ κρύφια, κἂν συγκαλύπτῃ [τῇ] σιωπῇ τὰ ἀπόρ-
ρητα, τὸ διὰ πάθους προϊέναι τὴν φύσιν ἡμῶν οὐκ ἠγνοή-
σαμεν. ζητοῦμεν δὲ περὶ τῆς ὑψηλῆς τε καὶ ἀφράστου
τοῦ μονογενοῦς ὑπάρξεως, καθ' ἣν ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι
πεπίστευται, σαφηνισθῆναι τὸν λόγον.
8 Ταύτης τοίνυν προκειμένης τῆς ἐξετάσεως ὁ καινὸς
θεολόγος ῥεῦσιν καὶ πάθος καὶ ὑλικὴν αἰτίαν καὶ ἐνέργειάν
τινα ῥύπου μὴ καθαρεύουσαν καὶ ἔξωθεν ἐπιρρέουσαν
χορηγίαν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τῷ λόγῳ προστίθησιν,
οὐκ οἶδα τί παθὼν ὁ τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς σοφίας μηδὲν
τῶν ἀλήπτων ἔξω τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως καταλείπεσθαι λέ-
γων καὶ τὴν ἄρρητον τοῦ υἱοῦ γέννησιν ἑρμηνεύειν ἐπαγγελ-
λόμενος, ἀποστὰς τῶν προκειμένων ἐγχέλυος δίκην εἰς τὸν
ἰλυώδη βόρβορον τῶν λογισμῶν καταδύεται κατὰ τὸν νυ-
κτερινὸν ἐκεῖνον Νικόδημον, ὃς τὴν ἄνωθεν γέννησιν τοῦ
κυρίου διδάσκοντος πρὸς τὸν ἐν μήτρᾳ κόπον τοῖς λογι-
σμοῖς κατεσύρετο, καὶ πῶς ἂν ἐκ δευτέρου πάλιν ἐντὸς τῆς
νηδύος γένοιτο διηπόρει λέγων Πῶς δύναται τοῦτο γενέσθαι;

13 ad argumentum cf Bas c Eun lib II p 620 B-625 A singula non conferam 25 Joh 3, 9

VLATS 1 ἄλλην ἑρμηνείαν v 4 γίγνεται S 7 διεξ L διεξήει VAT διεξείῃ v 7-8 δημοσιεύων in lac suppl L² 8 συγκαλύπτει v συγκαλύπ . . . L τη τῇ σιωπῇ in lac add L² τῇ delevi ex dittographia ortum 9 προϊέναι τὴν suppl L² προϊέναι: συνίστασθαι VT 9-10 ἠγνοήσαμεν: σαμεν suppl L² 10 τε om v 11 περὶ ante τοῦ μον. add v 17 ὁ ἐν τῷ A 18 καταλιπέσθαι S v 19 ἑρμηνεύειν om v 21 κατά: καὶ A 23 κόπον correxi: κόλπον libri v

νομίζων τῷ μὴ δύνασθαι τὸν πρεσβύτην διὰ σπλάγχνου
πάλιν κυοφορηθῆναι μητρῴου τὴν πνευματικὴν γέννησιν διε-
9 λέγξειν ἀσύστατον. ἀλλὰ κἀκείνου τὴν πεπλανημένην ὑπό-
ληψιν διορθοῦται ὁ κύριος, ἄμικτα λέγων εἶναι τὰ τῆς
σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος ἰδιώματα, καὶ οὗτος ἑαυτὸν ἐν
τοῖς ὁμοίοις, εἰ βούλεται, διορθούσθω. δεῖ γὰρ οἶμαι τὸν
φροντιστὴν τῆς ἀληθείας ἐκ τῶν ἰδίων θεωρεῖν τὸ προκεί-
μενον, μὴ διὰ τῆς τῶν ὑλικῶν κατηγορίας διαβάλλειν τὸν
ἄϋλον. εἰ γὰρ ἄνθρωπος ἢ βοῦς ἢ ἄλλο τι τῶν διὰ σαρκὸς
τικτομένων οὐ καθαρεύει πάθους γεννῶν ἢ γεννώμενος, τί
10 τοῦτο πρὸς τὴν ἀπαθῆ καὶ ἀκήρατον φύσιν; οὐδὲ γὰρ τὸ
θνητοὺς ἡμᾶς εἶναι τὴν ἀθανασίαν τοῦ μονογενοῦς παρα-
621 M. γράφεται οὐδὲ ἡ πρὸς κακίαν τροπὴ τῶν ἀνθρώπων ἀμφί-
βολον ἐπὶ τῆς θείας φύσεως εἶναι παρασκευάζει τὸ ἄτρεπτον
οὐδὲ ἄλλο τι τῶν ἡμετέρων καὶ ἐπὶ τὸν θεὸν μεταφέρεται,
ἀλλά τις ἄμικτός ἐστι καὶ ἀκοινώνητος ἡ ἰδιότης τῆς ἀν-
θρωπίνης τε καὶ τῆς θείας ζωῆς καὶ παρήλλακται παντά-
πασι τὰ γνωριστικὰ ἰδιώματα, ὡς μήτε ταῦτα ἐπ' ἐκείνης
μήτε τὸ ἔμπαλιν ἐπὶ ταύτης ἐκεῖνα καταλαμβάνεσθαι.
11 Πῶς οὖν ὁ Εὐνόμιος, τῆς θείας προκειμένης τῷ λόγῳ
γεννήσεως, ἀφεὶς τὸ προκείμενον τὰ ἐν τῇ γῇ διεξέρχεται,
οὐδεμιᾶς ἡμῖν περὶ τούτων πρὸς αὐτὸν οὔσης ἀμφισβητή-
σεως; ἀλλὰ πρόδηλος ὁ σκοπὸς τοῦ τεχνίτου, ἵνα τῇ πρὸς
12 τὸ πάθος διαβολῇ περιγράψῃ τοῦ κυρίου τὴν γέννησιν. ἐφ'
οἷς ἔγωγε τὸ κατὰ τὴν βλασφημίαν παρεὶς θαυμάζω τῆς
ἀγχινοίας τὸν ἄνθρωπον, πῶς μέμνηται τῆς οἰκείας σπου-
δῆς, ὃς τὸ δεῖν γέννημα τὸν υἱὸν καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι
διὰ τῶν προειρημένων κατασκευάσας νῦν περὶ τοῦ μὴ χρῆναι
γέννησιν περὶ αὐτὸν νοεῖν ἀγωνίζεται. εἰ γὰρ πᾶσα γέν-
νησις, καθὼς οὗτος οἴεται, συνεζευγμένην ἔχει τὴν κατὰ
τὸ πάθος διάθεσιν, ἀνάγκη πᾶσα διὰ τούτων ὁμολογεῖσθαι,
ὅτι τὸ τοῦ πάθους ἀλλότριον συναλλοτριοῦται πάντως καὶ

VLATS 1 τῷ μή: τὸ μὴ v 1-2 σπλάγχνα et μητρῷα v 2 κυοφορηθῆναι: κορυφωθῆναι V 5 ἑαυτόν: αὐτὸν V 15 τῶν θεῶν L 16 ἡ ἰδιώτης L 21 ὑφεὶς T 22 οὐδὲ μίας V 23 καὶ ante πρόδηλος add T 24 παραγράψῃ A v 27 καὶ ante εἶναι om v 29 ἐννοεῖν S v

τῆς γεννήσεως. εἰ γὰρ ταῦτα μετ' ἀλλήλων συνημμένως
νοεῖται, τὸ πάθος τε καὶ ἡ γέννησις, ὁ τοῦ ἑνὸς τούτων
ἀμέτοχος οὐδ' ἂν πρὸς τὸ ἕτερον τὴν κοινωνίαν ἔχοι.
13 πῶς οὖν γέννημα διὰ τὴν γέννησιν λέγει τὸν ὅτι οὐκ ἐγεν-
νήθη διὰ τῶν νῦν παρ' αὐτοῦ λεγομένων ἀποδεικνύμενον,
καὶ ὑπὲρ τίνος μάχεται πρὸς τὸν διδάσκαλον ἡμῶν τὸν
συμβουλεύοντα μὴ κατατολμᾶν ἐπὶ τῶν θείων δογμάτων
τῆς ὀνοματοποιΐας, ἀλλὰ γεγεννῆσθαι μὲν ὁμολογεῖν, μὴ
παρασχηματίζειν δὲ τὴν ἔννοιαν ταύτην εἰς ὀνόματος τύπον,
ὥστε γέννημα τὸν γεννηθέντα προσαγορεύειν, ἰδίως τῆς
φωνῆς ταύτης ἐπὶ τῶν ἀψύχων ἢ ἐπὶ τῶν εἰς εἰκόνα πο-
14 νηρίας παρειλημμένων ὑπὸ τῆς γραφῆς τεταγμένης; ἀλλ'
ὅταν μὲν παρ' ἡμῶν λέγηται τὸ δεῖν σιωπᾶσθαι τὴν φωνὴν
τοῦ γεννήματος, τὴν ἄμαχον ἐκείνην ῥητορικὴν προ-
χειρίζεται, συμπαραλαμβάνων εἰς συμμαχίαν καὶ τὴν γραμ-
ματικὴν ψυχρολογίαν καὶ διὰ τῆς τεχνικῆς τῶν ὀνομάτων
εἴτε παραγωγῆς εἴτε παρωνυμίας εἴτε οὐκ οἶδ' ὅπως δὴ
λέγειν ταῦτα προσήκει, διὰ τούτων τοὺς συλλογισμοὺς συμ-
περαίνει γέννημα τὸν γεννηθέντα λέγειν οὐ παραιτού-
15 μενος. ἐπειδὰν δὲ τοῦτο δεξάμενοι τὴν τοῦ ὀνόματος ἔν-
νοιαν θεωρήσωμεν, ὡς τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας ἐντεῦθεν
συνενδεικνυμένου, πάλιν ἀνατίθεται τὰς ἰδίας φωνὰς καὶ
περὶ τοῦ μὴ γεννηθῆναι τὸ γέννημα διατείνεται, τῇ ῥυ-
πώσῃ φυσιολογίᾳ τοῦ σωματικοῦ τόκου τὴν καθαρὰν τε
καὶ θείαν καὶ ἀπαθῆ τοῦ κυρίου παραγραφόμενος γέννησιν,
ὡς οὐκ ἐνδεχόμενον τὰ δύο κατὰ ταὐτὸν ἐπὶ τοῦ θεοῦ
συνδραμεῖν, τό τε πρὸς τὸν πατέρα γνήσιον καὶ τὴν ἀπά-

6 cf Bas c Eun lib II p 620 C-D et p 584 sq, imprimis p 585 A 11 ἀψύχων] Gen Exod Lev passim γεννήματα ἀγροῦ et alia eius modi 11-12 εἰς εἰκ. πονηρίας] Matth 3, 7; 12, 34; 23, 33; Luc 3, 7 cf Bas c Eun lib II p 585 C sq et 588 A sq

VLATS 1 συνηγμένως v μετ' ἀλλήλων post συνηγμένως coll v 8 γεγενῆσθαι V 9 ταύτην om V 16 ψυχρολόγως A 17 δὴ corr Wilamowitz: δεῖν libri v 22 συνενδεικνυμένου V: συνδεικνυμένου LATS v ante φωνὰς rasura duarum litterarum T 26 κατ' αὐτὸν v

θειαν τῆς φύσεως, ἀλλ' εἰ μὲν τὸ ἀπαθὲς εἴη, μὴ εἶναι
τὴν γέννησιν, εἰ δὲ τὸ γνήσιόν τις ὁμολογοίη, καὶ πάθος
τῇ γεννήσει πάντως συμπαραδέχεσθαι.
Οὐχ οὕτως ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, οὐχ οὕτως ἐκείνη ἡ
624 M. βρονταία φωνὴ τὸ τῆς θεολογίας κηρύσσει μυστήριον, ὃς
καὶ υἱὸν ὀνομάζει θεοῦ καὶ πάσης ἐμπαθοῦς ὑπολήψεως ἐκ-
καθαίρει τὸ κήρυγμα. ἰδοὺ γὰρ πῶς προθεραπεύει τὴν
ἀκοὴν ἐν τοῖς προοιμίοις τοῦ εὐαγγελίου. ὅση γὰρ ἐν τῷ
διδασκάλῳ προμήθεια τοῦ μή τινα τῶν ἀκουόντων εἰς τα-
πεινὰς ὑπολήψεις καταπεσεῖν, πρὸς ἀτόπους τινὰς ὑπονοίας
17 ἐξ ἀμαθίας ὑπολισθήσαντα. ὡς γὰρ ἂν μάλιστα πόρρω
πάθους ἀπαγάγοι τὴν ἀγύμναστον ἀκοήν, οὐχ υἱὸν εἶπεν
ἐν προοιμίοις, οὐ πατέρα, οὐ γέννησιν, ἵνα μή τις ἐν πρώ-
τοις ἢ πατρὸς ἀκούσας κατασυρῇ πρὸς τὴν πρόχειρον
ἔμφασιν τοῦ ὀνόματος, ἢ υἱὸν μαθὼν κηρυσσόμενον κατὰ
τὴν ὧδε συνήθειαν νοήσῃ τὸ ὄνομα, ἢ προσπταίσῃ τῷ
ῥήματι τῆς γεννήσεως ὡς λίθῳ προσκόμματος· ἀλλ' ἀντὶ
μὲν πατρὸς ἀρχὴν ὀνομάζει, ἀντὶ δὲ τοῦ ἐγεννήθη τὸ ἦν,
ἀντὶ δὲ τοῦ υἱοῦ τὸν λόγον, καί φησιν Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος.
ποῖον ἐν τούτοις πάθος, εἰπέ μοι, ἀρχὴ καὶ ἦν καὶ λόγος;
μὴ πάθος ἡ ἀρχή; μὴ ἐν πάθει τὸ ἦν; μὴ διὰ πάθους
18 ὁ λόγος; ἢ ἐπειδὴ πάθος ἐν τοῖς εἰρημένοις οὐκ ἔστιν,
οὐδὲ τὸ οἰκεῖον συνεμφαίνεται τῷ κηρύγματι; καίτοι γε
πῶς ἂν ἑτέρως μᾶλλον διαφανείη τὸ κατ' οὐσίαν κοινόν τε
καὶ γνήσιον καὶ τὸ συναΐδιάζον τοῦ λόγου πρὸς τὴν ἀρχὴν
ἢ διὰ τούτων τῶν λόγων; οὐ γὰρ εἶπεν ἐκ τῆς ἀρχῆς
ἐγεννήθη ὁ λόγος, ἵνα μή τινι παρατατικῷ νοήματι τῆς

17 Rom 9, 32-33 19 Joh 1, 1

VLATS 1 θείας ante φύσεως add V μὴ: οὐκ v 3 πάντως om A 5 βρονταία: βροντιαία S an ι pr addiderit alt man incertum βροντέα v 7 γάρ πως AT 9 post ἀκουόντων add ἐν τοῖς προοιμίοις τοῦ εὐαγγελίου V ex 8 scil huc delapsa 11 ὑπολισθήσαντας VT ὑπολησθήσαντος L 13 προοιμίῳ v 15 κηρυσσόμενον μαθὼν VT 16 προσπαίσῃ V προπταίσῃ v 19 δὲ post υἱοῦ coll S 20 ἀρχὴ om v 23 συμφαίνεται L συνεκφαίνεται v

ἀρχῆς διαζεύξῃ τὸν λόγον, ἀλλ' ὁμοῦ τῇ ἀρχῇ καὶ τὸν ἐν
τῇ ἀρχῇ συνεκήρυξε, κοινὸν εἰπὼν τῆς ἀρχῆς τε καὶ τοῦ
λόγου τὸ ἦν, ἵνα μὴ ἐφυστερήσῃ μετὰ τὴν ἀρχὴν ὁ λόγος,
ἀλλὰ φθάσῃ τὴν ἀκοὴν τῷ κηρύγματι, πρὶν μόνην τὴν
ἀρχὴν ἐφ' ἑαυτῆς παραδέξασθαι, τῇ περὶ τῆς ἀρχῆς πίστει
συνεισελθών.
19 Εἶτά φησι Καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν. ἔτι δέ-
δοικεν ἡμῶν ὁ εὐαγγελιστὴς τὸ ἀγύμναστον, ἔτι φοβεῖται
ἡμῶν τὸ νηπιῶδές τε καὶ ἀπαίδευτον, οὔπω καταπιστεύει
τῇ ἀκοῇ τὴν τοῦ πατρὸς προσηγορίαν, ἵνα μή τις τῶν
σαρκωδεστέρων πατέρα μαθὼν καὶ μητέρα κατὰ τὸ ἀκό-
λουθον διὰ τῆς διανοίας ἀνατυπώσηται. ἀλλ' οὐδέπω οὐδὲ
υἱὸν ὀνομάζει ἐν τῷ κηρύγματι· ὑποπτεύει γὰρ ἔτι ἡμῶν
τὴν πρὸς τὴν κάτω φύσιν συνήθειαν, μή τις υἱὸν ἀκούσας
20 ἐξανθρωπίσῃ τὸ θεῖον δι' ἐμπαθοῦς ὑπολήψεως. διὰ τοῦτο
ἐπαναλαμβάνων τὸ κήρυγμα λόγον πάλιν ὠνόμασε, σοὶ
ταῦτα φυσιολογῶν τῷ ἀπίστῳ. ὡς γὰρ ὁ σὸς λόγος καὶ
ἐκ τοῦ νοῦ ἀναφαίνεται καὶ οὐ μεσιτεύεται πάθει, οὕτως
κἀκεῖ λόγον ἀκούσας καὶ τὸ ἔκ τινος νοήσεις καὶ οὐ
νοήσεις] τὸ πάθος. διὰ τοῦτό φησιν ἀναλαβὼν πάλιν τὸ
κήρυγμα Καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν. ὢ πῶς παρα-
μετρεῖ τῷ θεῷ τὸν λόγον, μᾶλλον δὲ πῶς συμπαρατείνει
τῷ ἀπείρῳ τὸ ἄπειρον· ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, πρὸς ὅλον
τὸν θεὸν πάντως ὅλος ὁ λόγος. οὐκοῦν ὅσος ὁ θεός, τοσοῦτος
δηλαδὴ καὶ ὁ λόγος ὁ πρὸς αὐτὸν ὤν, ὥστε εἰ ὁ θεὸς
περιώρισται, καὶ ὁ λόγος πάντως ἐν ὅρῳ, εἰ δὲ τοῦ θεοῦ ἡ
ἀπειρία διαβαίνει τὸν ὅρον, οὐδὲ ὁ τούτῳ συνθεωρούμενος
21 λόγος ὅροις καὶ μέτροις διαλαμβάνεται. οὐ γὰρ ἄν τις εἴποι

VLATS 1-2 verba καὶ τὸν ἐν τῇ ἀρχῇ om S v 3 ἐφυστερίσῃ S 6 συνελθών v 12 οὐδὲ correxi: οὔτε 14 τὴν ante κάτω: τὸ T φύσιν: φύσει T υἱὸν: οὖν T 15 ἐξανθρωπίσηται T 19 τὸ ἔκ τινος libri (ἐκ τίνος A): οὐκ ἔκ τινος Migne 19-20 καὶ οὐ νοήσεις addidi ex cod Monacensi, om VLATS v 20 τὸ πάθος LA: καὶ τὸ ἐκτὸς πάθος (ἐκτὸς sscr) S ἀπαθῶς VT ex coniectura scilicet 24 ὅλος om A 25 πρὸ καὶ αὐτὸν T (ex πρὸς αὐτὸν) 27 ὁ ante τούτῳ om v τοῦτο L 28 εἴποι correxi: εἴπῃ libri v

625 M. μὴ πάσῃ τοῦ πατρὸς τῇ θεότητι συνθεωρεῖσθαι τὸν λόγον,
ὡς ἂν μὴ τοῦ θεοῦ τὸ μὲν ἐν λόγῳ εἴη, τὸ δὲ γυμνὸν τοῦ
λόγου ἐλέγχοιτο. πάλιν ἡ πνευματικὴ τοῦ Ἰωάννου φωνή,
πάλιν τῶν νηπιαζόντων τιθηνεῖται τὴν ἀκοὴν ὁ εὐαγγελιστὴς
τῷ κηρύγματι· οὔπω τοσοῦτον ηὐξήθημεν ἐν ταῖς πρώταις
φωναῖς, ὡς υἱὸν ἀκούσαντες ἀνολίσθητοι μεῖναι διὰ τῆς
22 συνήθους ἐμφάσεως. διὰ τοῦτο πάλιν ὁ κῆρυξ ἀναβοῶν
ἐν τῇ τρίτῃ φωνῇ ἔτι λόγον, οὐχ υἱὸν ἀνεκήρυξεν εἰπὼν
Καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. πρῶτον εἶπεν ἐν ᾧ ἦν, εἶτα πρὸς
τίνα ἦν, νῦν τί ἐστι λέγει, διὰ τῆς τρίτης ἐπαναλήψεως
τελειῶν τὸν σκοπὸν τοῦ κηρύγματος. οὐ γὰρ λόγον, φησί,
τινὰ τῶν κατὰ τὸ πρόχειρον νοουμένων, ἀλλὰ θεὸν κηρύσσω
ἐν τῷ τοῦ λόγου προσρήματι· οὗτος γὰρ ὁ λόγος, ὃς ἐν
ἀρχῇ ἦν καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἦν, οὐκ ἄλλο τι παρὰ τὸν
23 θεὸν ἦν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς θεὸς ἦν. καὶ συνεχῶς διὰ τῆς
ἐπαναλήψεως ἐπακμάζων ταῖς μεγαλοφωνίαις ὁ κῆρυξ τοῦτον
λέγει τὸν θεόν, τὸν ἐν τῷ κηρύγματι προδηλούμενον, τοῦτον
εἶναι δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ ζωὴν εἶναι καὶ φῶς
ἀνθρώπων καὶ φῶς ἀληθινὸν ἐν σκοτίᾳ λάμπον καὶ ὑπὸ
τῆς σκοτίας οὐκ ἀμαυρούμενον, τοῖς ἰδίοις ἐπιδημοῦντα καὶ
ὑπὸ τῶν ἰδίων οὐ λαμβανόμενον καὶ σάρκα γενόμενον καὶ
διὰ τῆς σαρκὸς τῇ ἀνθρωπίνῃ κατασκηνοῦντα φύσει. καὶ
τοσαῦτα προδιεξελθὼν καὶ τοιαῦτα τότε πατέρα λέγει καὶ
μονογενῆ ὀνομάζει, ὅτε οὐκέτι κίνδυνος ἦν τις τῷ διὰ το-
σούτων κεκαθαρμένῳ πρός τινα ῥυπῶσαν κατολισθῆσαι διά-
νοιαν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς σημασίας. Ἐθεασάμεθα γάρ,
φησί, τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός.
24 Εἰπὲ πρὸς ταῦτα τῷ εὐαγγελιστῇ, εἰπὲ τὰ σοφά σου

26 Joh 1, 14

VLATS 3 ἡ πνικὴ A: ἡ πατρικὴ (πρῖκὴ) VLTS v (ἡ om S v) 6 ἀνολίσθητοι μεῖναι: οὐκ ἂν ὀλίσθοιμεν v 11 τελειῶν: τελεῖ v et gravius interpunxerunt ante 10 διὰ 12 τινὰ τὸν et νοούμενον VT κηρύσσων S 13 οὕτως T ὃς v: ὁ VLATS 14 ἦν: ὢν S utroque loco sed in 15 habet ἦν bis 15 ἦν primum om A 18 ζωὴ LS ut vid 19 σκοτείᾳ L 25 κατολισθῆσαν L

ταῦτα, Εὐνόμιε, ὅτι πῶς πατέρα καὶ πῶς μονογενῆ κατονομάζεις τῷ λόγῳ, πάσης σωματικῆς γεννήσεως διὰ πάθους ἐνεργουμένης; ἀποκρίνεταί σοι πάντως ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ ἀλήθεια, ὅτι ἄλλο θεολογίας ἐστὶ μυστήριον καὶ ἄλλη τῶν ῥευστῶν σωμάτων φυσιολογία. πολλῷ τῷ μέσῳ ἀπ' ἀλλήλων ταῦτα διατετείχισται. τί συνάπτεις διὰ τοῦ λόγου τὰ ἄμικτα; πῶς τῷ ῥυπῶντι λόγῳ τὸ καθαρὸν μολύνεις τῆς θείας γεννήσεως; πῶς διὰ τῶν παθῶν τοῦ σώματος τεχνολογεῖς τὸ ἀσώματον; μὴ ἐκ τῶν κάτω φυσιολόγει τὰ ἄνω.
25 υἱὸν θεοῦ κηρύσσω τὸν κύριον, ὅτι καὶ τὸ ἐξ οὐρανῶν εὐαγγέλιον διὰ τῆς φωτεινῆς νεφέλης οὕτως ἐκήρυξεν· Οὗτος γάρ, φησίν, ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός. οὐ μὴν ἐπειδὴ υἱὸν ἐδιδάχθην, πρὸς τὰς ὧδε τοῦ υἱοῦ σημασίας καθειλκύσθην ἐκ τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς οἶδα καὶ ἐκ τοῦ πάθους οὐκ οἶδα. ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις προσθήσω, ὅτι οἶδά τινα καὶ σωματικὴν γέννησιν καθαρεύουσαν πάθους, ὡς καὶ ἐν τούτῳ ψευδῆ τοῦ
628 M. Εὐνομίου τῆς σωματικῆς γεννήσεως τὴν φυσιολογίαν ἀπελεγχθῆναι, εἴπερ εὑρεθείη σώματος τόκος πάθος οὐ προσ-
26 δεξάμενος. εἰπὲ γάρ, ἐγένετο σὰρξ ὁ λόγος ἢ οὐχί; οὐκ ἂν εἴποις μὴ γεγενῆσθαι. γέγονε τοίνυν, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἀρνούμενος. πῶς οὖν ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ ὁ θεός; διὰ τόκου πάντως ἐρεῖς. ποίου οὖν τούτου μνησθείς; ἢ δῆλον ὅτι τῆς παρθενίας, καὶ ὅτι τὸ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύματος ἁγίου ἦν καὶ ὅτι ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὴν καὶ ἔτεκε καὶ οὐδὲν ἧττον ἡ ἀφθαρσία συνδιεφυ-
27 λάχθη τῷ τόκῳ. εἶτα τὴν μὲν ἐκ γυναικὸς γέννησιν καθαρὰν πάθους εἶναι πιστεύεις, εἴγε πιστεύεις, τὴν δὲ θείαν τε καὶ ἀκήρατον ἐκ τοῦ πατρὸς οὐ δέχῃ, ἵνα μὴ πάθος νοήσῃς περὶ τὴν γέννησιν; ἀλλ' οἶδα σαφῶς ὅτι οὐχὶ τὸ

12 Matth 3, 17 22 I Tim 3, 16 24-25 Matth 1, 20 Luc 2, 6

VLATS 1 Εὐνόμιος v 2 τὸν λόγον T 3 ἐκτὸς post ἐνεργουμένης add VT 4 ἐστὶ om V 13 σημασίας τοῦ υἱοῦ V 18 γεννήσεως: φύσεως V 23 μνησθῇς T η corr ex ει ut vid 25 ἦν om A 27 τὴν ἐκ μέρους γυναικὸς v 28 εἴγε: εἴτε v

πάθος αὐτῷ φευκτόν ἐστιν ἐν τῷ δόγματι, ὃ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐνορᾷ τῇ θείᾳ τε καὶ ἀκηράτῳ φύσει· ἀλλ' ὅπως ἂν ὁ ποιητὴς πάσης τῆς κτίσεως μέρος νομισθείη τῆς κτίσεως, ταῦτα κατασκευάζει πρὸς ἄρνησιν τοῦ μονογενοῦς θεοῦ, τῇ ἐσχηματισμένῃ περὶ τὸ πάθος εὐλαβείᾳ συνεργῷ χρώμενος.
28 Καὶ τοῦτο δείκνυσι περιφανῶς δι' ὧν τοῖς εἰρημένοις ἐπαγωνίζεται λέγων γεγεννῆσθαι παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν. οὐ κατὰ ἔκτασιν προβληθεῖσαν, οὐ κατὰ ῥεῦσιν ἢ διαίρεσιν τῆς τοῦ γεννήσαντος συμφυΐας ἀποσπασθεῖσαν, οὐ κατὰ αὔξησιν τελειωθεῖσαν, οὐ κατὰ ἀλλοίωσιν μορφωθεῖσαν, μόνῃ δὲ τῇ βουλήσει τοῦ γεννήσαντος τὸ εἶναι λαχοῦσαν. τίς γὰρ ἀγνοεῖ [διὰ τούτων] τῶν μὴ παντελῶς μεμυκότων τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια, ὅτι μέρος τῆς κτίσεως ὁ υἱὸς εἶναι διὰ τῶν
29 εἰρημένων παρὰ τοῦ Εὐνομίου κατασκευάζεται; τί γὰρ κωλύει ταῦτα πάντα, καθώς ἐστιν, ἐπὶ λέξεως καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἑκάστου τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων εἰπεῖν; καὶ εἰ δοκεῖ, συναρμόσωμέν τινι τῶν κατὰ τὴν κτίσιν φαινομένων τὸν λόγον, κἂν μὴ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν ἔχῃ, καθ' ἡμῶν αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐξοίσομεν ὡς ἐπηρεαστικῶς καὶ οὐ μετὰ τῆς πρεπούσης τῇ ἀληθείᾳ φροντίδος ἐξεταζόντων τὸν λόγον. ὑπαλλάξαντες τοίνυν τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ
30 τὸν ὅλον ἐπὶ λέξεως ἀναγνωσόμεθα λόγον. φαμὲν γὰρ γεγεννῆσθαι παρὰ τοῦ πατρὸς τῆς γῆς τὴν οὐσίαν, οὐ κατ' ἔκτασιν ἢ διαίρεσιν τῆς τοῦ

VLATS 1 ἐστὶν αὐτῷ φευκτὸν V φευκτέον A μηδὲ correxi: μήτε libri v 3 verba μέρος usque ad κτίσεως om V νομισθείη LT: νομισθῇ AS v 4 πρὸς τὴν ἄρνησιν S 5 εὐλαβείᾳ: ἐνεργείᾳ V 8 γεγενῆσθαι VLT cf 26 9 ἔκστασιν T 9-10 προβληθῆσαν L 11 verba ab οὐ usque ad 12 τελειωθεῖσαν om VLT 13 βουλήσει: θελήσει S 15 διὰ τούτων delevi var lect ad 16-17 διὰ τῶν εἰρημένων μεμυηκότων V 18 καθώς ἐστιν om A 20 τῶν τινι A 21 ἔχει v 22 καὶ ante τὴν ψῆφον add v τὸν λόγον post τὴν ψῆφον add v cf 21 et 24 25 ὅλον om v 26 γεγενῆσθαι libri alt ν sscr AS γεγεννῆσθαι v

γεννήσαντος συμφυΐας ἀποσπασθεῖσαν, οὐδὲ
κατὰ αὔξησιν τελειωθεῖσαν, οὐ κατὰ ἀλλοίω-
σιν προβληθεῖσαν, μόνῃ δὲ τῇ βουλήσει τοῦ
γεννήσαντος τὸ εἶναι λαχοῦσαν. μή τίς ἐστι
τῶν εἰρημένων πρὸς τὴν τῆς γῆς ὑπόστασιν ἀναρμοστία;
31 οὐδένα ἂν οἶμαι τοῦτο εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ἐκταθεὶς ὁ θεὸς
τὴν γῆν προεβάλετο οὔτε ῥυεὶς ἢ τεμὼν ἑαυτὸν τῆς πρὸς
ἑαυτὸν συμφυΐας τὴν οὐσίαν ταύτης ὑπέστησεν οὔτε ἐκ
μικροῦ πρὸς μέγεθος διὰ τῆς κατ' ὀλίγον αὐξήσεως ἐτε-
λείωσεν οὔτε τινὰ τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν ὑποστὰς εἰς τὸ τῆς
γῆς εἶδος διεμορφώθη, ἀλλ' ἤρκεσεν αὐτῷ πρὸς ὑπόστασιν
τῆς τῶν γεγονότων οὐσίας ἡ βούλησις· Αὐτὸς γὰρ εἶπε,
καὶ ἐγενήθησαν, ὥστε καὶ τὸ τῆς γεννήσεως ὄνομα μὴ
ἀπᾴδειν τῆς κατὰ τὴν γῆν ὑποστάσεως. εἰ οὖν ἐπὶ τῶν
629 M. μορίων τοῦ κόσμου ταῦτα λέγειν ἀληθές ἐστι, τίς ἔτι λεί-
πεται περὶ τοῦ δόγματος τῶν ἐναντίων ἀμφιβολία, ὅτι μέχρι
ῥημάτων τὸν υἱὸν ὀνομάζοντες ἓν τῶν διὰ κτίσεως γεγονό-
των εἶναι κατασκευάζουσι, μόνοις τοῖς κατὰ τὴν τάξιν πρε-
33 σβείοις προτεταγμένον τῶν ἄλλων; καθάπερ ἐπὶ τῆς χαλ-
κευτικῆς ἔστιν εἰπεῖν πάντα μὲν ἐκ ταύτης εἶναι τὰ ἐκ
σιδήρου κατασκευάσματα, προγεγενῆσθαι δὲ τῆς τῶν λοιπῶν
ἀπεργασίας τό τε τῆς πυράγρας καὶ τὸ τῆς σφύρας ὄρ-
γανον, δι' ὧν τυποῦται πρὸς τὴν χρείαν ὁ σίδηρος, οὐ μὴν
ἐπειδὴ προτερεύει τοῦτο τῶν ἄλλων, ἤδη τις καὶ διαφορὰ
κατὰ τὴν ὕλην ἐστὶ τοῦ τε ἐκτυποῦντος ὀργάνου καὶ τοῦ
σχηματιζομένου σιδήρου κατὰ τὸ ὄργανον (σίδηρος γὰρ καὶ
τοῦτο κἀκεῖνο), τὸ δὲ σχῆμα προγενέστερον τοῦ ἑτέρου τὸ
ἕτερον· τοιαύτη τῆς αἱρέσεως ἡ περὶ τοῦ υἱοῦ θεολογία,
τὸ μηδὲν οἴεσθαι διαφέρειν κατ' οὐσίαν αὐτόν τε τὸν

13 Ps 32, 9

VLATS 3 βουλήσει: βούλῃ S cf p 61, 13 7 προεβάλλετο L τεμὼν: τεκὼν T 9 πρὸς: τὸ A 9-10 ἐτελείωσεν: ἡ τελείωσις S 10 ὑποστὰν A εἰς om A 13 ἐγεννήθησαν VL 17 τὸν om v 19 προτεταγμένων ἄλλων (om τῶν) L 24 πρωτεύει S v 26 τὸ: τι S γὰρ: δὲ S om v 27 a τοῦ usque ad 28 ἕτερον om VT

κύριον καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ γεγονότα πλὴν τῆς κατὰ τὴν
τάξιν διαφορᾶς.
34 Τίς τοίνυν τῶν καὶ ὁπωσοῦν εἰς Χριστιανοὺς συντελούν-
των τῶν τε μορίων τοῦ κόσμου καὶ τοῦ πεποιηκότος τὸν
κόσμον τὸν αὐτὸν εἶναι τῆς οὐσίας λόγον συνθήσεται; ἐγὼ
μὲν γὰρ φρίττω τὴν βλασφημίαν, εἰδὼς ὅτι ὧν ὁ λόγος ὁ
αὐτός, τούτων πάντως οὐδὲ ἡ φύσις διάφορος. ὡς γὰρ
Πέτρου καὶ Ἰωάννου καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ὅ τε λόγος
τῆς οὐσίας κοινὸς καὶ ἡ φύσις μία, τὸν αὐτὸν τρόπον εἰ
ὡσαύτως ἔχοι κατὰ τὴν φύσιν ὁ κύριος τοῖς τοῦ κόσμου
μέρεσιν, ἅπερ ἂν ἐν ἐκείνοις κατανοήσωσι, τούτοις ὑπο-
35 κεῖσθαι καὶ τοῦτον κατ' ἀνάγκην ὁμολογήσουσιν. ἀλλὰ μὴν
ὁ κόσμος οὐκ εἰσαεὶ διαμενεῖ· ἄρα κατ' αὐτοὺς καὶ ὁ
κύριος μετὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς παρελεύσεται, εἴπερ
ὁμογενῶς ἔχοι τῷ κόσμῳ. εἰ δὲ αὐτὸς ἀΐδιος ὁμολο-
γεῖται, ἀνάγκη πᾶσα μηδὲ τὸν κόσμον τῆς θείας φύσεως
ἄμοιρον οἴεσθαι, εἴπερ τῷ μονογενεῖ κατὰ τὴν κτίσιν συμ-
βαίνοι. ὁρᾷς πρὸς ὅ τι φέρεται διὰ τῆς καλῆς ταύτης
ἀκολουθίας ὁ λόγος, οἷόν τις λίθος ἀπορραγεὶς ἀκρωρείας
καὶ ἐπὶ τὸ πρανὲς ὑπὸ τοῦ ἰδίου βάρους συνελαυνόμενος.
ἀνάγκη γὰρ ἢ καὶ τὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα κατὰ τὴν Ἑλ-
ληνικὴν ματαιότητα σεβάσμια φαίνεσθαι ἢ μηδὲ τὸν υἱὸν
36 προσκυνεῖσθαι. οὑτωσὶ δὲ σκοπήσωμεν. ἐξ οὐκ ὄντων
γεγενῆσθαι τὴν κτίσιν φαμὲν τήν τε νοητὴν καὶ ὅση τῆς
αἰσθητῆς ἐστι φύσεως· ταῦτα καὶ περὶ τοῦ κυρίου κηρύσ-
σουσι. θελήματι θεοῦ πάντα συστῆναι τὰ γεγονότα λέ-
γομεν· ταῦτα καὶ περὶ τοῦ μονογενοῦς διεξέρχονται. οὐκ
ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ πεποιηκότος οὔτε τὴν ἀγγελικὴν
κτίσιν οὔτε τὴν ἐγκόσμιον πεπιστεύκαμεν· κἀκεῖνον ὁμοίως

13-14 Matth 24, 35 16 Aristotelem et physicos spectat 21 velut Thales, Empedocles, Stoici cf Gal 4, 8-9

VLATS 5 συντίθεται v 6-7 ὁ ante αὐτὸς om v 7 οὐδὲ: οὐδὲν L 10 ἔχει A τοῖς om L 12 ὁμολογήσωσιν LS v 13 διαμενεῖ correxi: διαμένει libri v 15 ὁμογενῶς A recte: ὁμοιογενῶς cett v ἔχει T 17 μονογενεῖ: ὁμογενεῖ A

τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἀλλοτριοῦσι. δουλεύειν τὰ σύμπαντα
τῷ θελήματι τοῦ πεποιηκότος ὁμολογοῦμεν· ταύτην ἔχουσι
37 καὶ περὶ τοῦ μονογενοῦς τὴν διάνοιαν. οὐκοῦν ἐξ ἀνάγκης
καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσαπερ ἂν ἐπὶ ταύτης νοήσωσι, ταῦτα
καὶ τῷ μονογενεῖ ἐφαρμόσουσι, καὶ ὅπερ ἂν ἐν ἐκείνῳ πι-
στεύσωσι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς κτίσεως ὑπολήψονται· ὥστε εἰ
θεὸν ὁμολογοῦσι τὸν κύριον, καὶ τὴν λοιπὴν κτίσιν θεοποιή-
σουσιν, εἰ δὲ ταῦτα τῆς θείας φύσεως ἀμοιρεῖν διορίζονται,
632 M. τὴν αὐτὴν ὑπόληψιν καὶ περὶ τοῦ μονογενοῦς οὐκ ἀρνή-
σονται. ἀλλὰ μὴν οὐδεὶς τῶν σωφρονούντων τῇ κτίσει
προσμαρτυρεῖ τὴν θεότητα· οὐκ ἄρα — καὶ σιωπῶ τὸ
λειπόμενον, ὡς ἂν μὴ χρίσαιμι τῇ τῶν ἐχθρῶν βλα-
σφημίᾳ τὴν γλῶσσαν· ἐκεῖνοι λεγέτωσαν τὸ ἐκ τῆς ἀκο-
λουθίας ἐπιφερόμενον, οἷς τὸ στόμα πρὸς τὴν βλα-
38 σφημίαν καταγεγύμνασται. ὁ δὲ λόγος καὶ σιωπώντων
δῆλός ἐστι. τῶν δύο γὰρ τὸ ἕτερον ἐξ ἀνάγκης ἔσται· ἢ
φανερῶς ἀποχειροτονήσουσι τὸν μονογενῆ θεόν, ὥστε μη-
κέτι παρ᾽ ἐκείνοις καὶ εἶναι τοῦτο καὶ λέγεσθαι· ἢ εἰ προσ-
μαρτυροῦσιν αὐτῷ τὴν θεότητα, καὶ πάσῃ τῇ κτίσει τὸ
ἴσον προσμαρτυρήσουσιν· ἢ τὸ λειπόμενον, φεύγοντες τὴν
ἐφ᾽ ἑκάτερα προφαινομένην ἀσέβειαν ἐπὶ τὸν εὐσεβῆ κατα-
φεύξονται λόγον καὶ τὸ μὴ κτιστὸν αὐτὸν εἶναι πάντως
συγκαταθήσονται, ἵνα θεὸν αὐτὸν ἀληθῶς εἶναι ὁμολο-
γήσωσι.
39 Τί δεῖ τὰ ἄλλα λέγοντα διατρίβειν ἐκ τῆς ἀρχῆς
ταύτης ὅσα κατ᾽ ἀνάγκην ὕπεστι τῷ λόγῳ τὰ βλάσφημα;
συνήσει γὰρ διὰ τῶν εἰρημένων ὁ πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέ-

VLATS 1 τὰ σύμπαν (sic) T 2 τῶ τοῦ πεποιηκότος θελήματι V 5 ἐφαρμόσωσι VLT ἐν om v 5-6 πεπιστεύσωσι A 6 τοῦτο post κτίσεως collocant VT καὶ post εἰ add VT 7 κτῆσιν L 7-8 θεοποιήσωσιν VL v 10 κτήσει L 11 post ἄρα supple οὐδὲ τῷ μονογενεῖ θεῷ προσμαρτυρήσει τὴν θεότητα, id quod ne ex adversarii quidem sententia concludere audet 12 χρίσαιμι correxi χρήσαιμι libri v 15 σιωπώμενος L των in marg corr 16 τῶν om v ἢ: εἰ μὲν S 19 κτήσει L 23 αὐτὸν om v 25 τἄλλα VT 26 ὑπέστη v τὰ βλασφήματα v

πων, ὅτι καὶ ὁ τοῦ ψεύδους πατήρ, ὁ τοῦ θανάτου δη-
μιουργός, ὁ τῆς κακίας εὑρετής, κτιστὸς ὢν ἐν νοερᾷ τε καὶ
ἀθανάτῳ καὶ ἀσωμάτῳ τῇ φύσει, οὐκ ἐκωλύθη ὑπὸ τῆς φύ-
σεως διὰ μεταβολῆς γενέσθαι ὅπερ ἐστί. τὸ γὰρ τρεπτὸν τῆς
οὐσίας ἐφ᾽ ἑκάτερον κατ᾽ ἐξουσίαν κινούμενον ἀκολουθοῦσαν
ἔχει τῇ τῆς προαιρέσεως ῥοπῇ τὴν τῆς φύσεως δύναμιν, ὥστε
ἐκεῖνο γενέσθαι πρὸς ὅπερ ἂν ἡ προαίρεσις αὐτῆς ἀφηγή-
40 σηται. οὐκοῦν δεκτικὸν καὶ τῶν ἐναντίων τὸν κύριον διο-
ρίσονται, ὡς πρὸς τὴν ἀγγελικὴν ὁμοτιμίαν αὐτὸν κατα-
σπῶντες διὰ τῆς κτίσεως. ἀλλ᾽ ἀκουσάτωσαν τῆς μεγάλης
τοῦ Παύλου φωνῆς. πῶς μόνον τοῦτον υἱὸν κεκλῆσθαί
φησι; διὰ τὸ εἶναι οὐχὶ τῆς τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ τῆς κρείτ-
τονος φύσεως. Τίνι γάρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων Υἱός μου
εἶ σύ; καὶ ὅταν πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν
οἰκουμένην, λέγει Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι
41 θεοῦ. καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει Ὁ ποιῶν τοὺς
ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς
φλόγα· πρὸς δὲ τὸν υἱὸν Ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν
αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασι-
λείας σου, καὶ ὅσα ἄλλα μετὰ τούτων ἡ προφητεία θεολο-
γοῦσα διέξεισι. προστίθησι δὲ καὶ ἀφ᾽ ἑτέρας ὑμνῳδίας τὰ
πρόσφορα τὸ Σὺ κατ᾽ ἀρχὰς τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, κύριε,
καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί, καὶ τὰ ἐφεξῆς
πάντα ἕως τοῦ Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ
ἐκλείψουσι, δι᾽ ὧν τὸ ἀναλλοίωτόν τε καὶ τὸ ἀΐδιον ὑπο-
42 γράφει τῆς φύσεως. εἰ οὖν τοσοῦτον ὑπέρκειται τῆς ἀγγε-
λικῆς φύσεως τοῦ μονογενοῦς ἡ θεότης, ὅσον διαφέρει τῶν
δούλων ὁ κεκτημένος, πῶς κοινοποιοῦσιν ἢ πρὸς τὴν αἰσθη-

11-25 Hebr 1, 5-12

VLATS 2-3 καὶ ἀθανάτῳ om LAS v 3 τῇ om L v 7-8 ἀφηγήσεται v 9 τὴν om S v 10 μεγάλης om A 13 ποτε sscr A 15 αὐτὸν T 17 verba a καὶ usque ad 18 φλόγα om A 20 μετὰ τὴν τούτων L 21 συνδιέξεισι VT διέξησι L δὲ om VLT 22 κύριε post ἀρχὰς collocant VT 24 τοῦ: τὸ L 25 τὸ ante ἀΐδιον om VLTS 26 verba εἰ usque ad ὑπέρκειται iterat V

τὴν κτίσιν τὸν τῆς κτίσεως κύριον ἢ πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων
φύσιν τὸν ὑπ' αὐτῶν προσκυνούμενον, ταῦτα περὶ τοῦ τρόπου
τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ διεξιόντες, ἃ τοῖς καθ' ἕκαστον τῶν
ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων κυρίως ἐφαρμοσθήσεται, καθὼς
633 M. ἤδη τὸν ἀποδοθέντα περὶ τοῦ κυρίου λόγον ὑπὸ τῆς αἱρέ-
σεως τῇ κατασκευῇ τῆς γῆς προσφυῶς ἔχοντα καὶ οἰκείως
43 ἐδείξαμεν; ἀλλ' ὡς ἂν μή τι τοῖς ἐντυγχάνουσι τοῖς πό-
νοις ἡμῶν ἀμφίβολον ὑπολείποιτο τῶν τινα συνηγορίαν τοῖς
αἱρετικοῖς δόγμασι παρεχομένων, ἐκ τῆς θεοπνεύστου γρα-
φῆς ἄξιον ἂν εἴη καὶ τοῦτο τοῖς ἐξητασμένοις παρ' ἡμῶν
προστεθῆναι. ἐροῦσι γὰρ ἴσως ἐξ αὐτῶν τῶν ἀποστολικῶν,
ὧν ἡμεῖς ἐπεμνήσθημεν, ὅτι πῶς ἂν πρωτότοκος κτίσεως
ὠνομάσθη, εἰ μὴ τοῦτο ἦν ὅπερ ἡ κτίσις ἐστί; πᾶς γὰρ
πρωτότοκος οὐ τῶν ἑτεροφυῶν, ἀλλὰ τῶν ὁμογενῶν ἐστι
πρωτότοκος, ὡς ὁ 'Ρουβὶμ τῶν μετ' ἐκεῖνον ἀριθμουμένων
προτερεύων κατὰ τὸν τόκον πρωτότοκος ἦν ἀνθρώπων ἄν-
θρωπος, καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν συναριθμουμένων ἀδελφῶν
44 πρωτότοκοι λέγονται. λέγουσι τοίνυν ὅτι ἥνπερ ἂν πάσης
τῆς κτίσεως οὐσίαν νοήσωμεν, καὶ τὸν ταύτης
πρωτότοκον τῆς αὐτῆς εἶναι λέγομεν. εἰ μὲν οὖν
ὁμοούσιός ἐστι τῷ πατρὶ τῶν ὅλων ἡ πᾶσα κτίσις,
τοῦτο καὶ τὸν πρωτότοκον αὐτῆς εἶναι οὐκ ἀρνησό-
μεθα· εἰ δὲ διαφέρει κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς κτίσεως ὁ
τῶν ὅλων θεός, ἀνάγκη πᾶσα μηδὲ τὸν πρωτότοκον
ταύτης κοινωνεῖν τῷ θεῷ τῆς οὐσίας λέγειν. ἡ μὲν
οὖν τῆς ἀντιθέσεως κατασκευὴ τοιαύτη, οὐδὲν ἀγενέστερον,
οἶμαι, παρ' ἡμῶν ἀντιτεθεῖσα τῷ λόγῳ ἢ ὡς εἰκὸς ἦν

7 ἐδείξαμεν] supra § 29-32

VLATS 3 ἐν post ἃ add S interposita ras unius litt 5 τὸν ἀποδοθέντα: τ . . . ντα S ἀποτεθέντα V 7 μή τι: μήτε VLT 8 ὑπολίποιτο VLA v 9 παραδεχομένων VLT 11 προστεθεῖναι VL 15 ὡς om VT Ρουβὴμ L 16 πρωτεύων L 18 λέγονται: γίνονται V 19 τῆς ante κτίσεως om TS 21 ὅλων: ἄλλων V 23 διαφέρει post κτίσεως collocant VT 25 λέγει L 26 ἀγεννέστερον L v 27 ἀντιτιθεῖσα A ἢ A: ἢν VL(ἦν)TS v

ἀντεπενεχθῆναι παρὰ τῶν μαχομένων ἡμῖν. ἃ δὲ πρὸς ταῦτα
γινώσκειν χρή, νῦν ὡς ἂν οἷοί τε ὦμεν τῷ λόγῳ σαφηνισθή-
σεται.
45 Τετράκις εἴρηται παρὰ τοῦ ἀποστόλου ἐν πᾶσι τοῖς
λόγοις αὐτοῦ τοῦ πρωτοτόκου τὸ ὄνομα, διαφόρως δὲ καὶ
οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ ὀνόματος τούτου τὴν μνήμην
πεποίηται. νῦν μὲν γάρ φησι πρωτότοκον πάσης τῆς κτί-
σεως, πάλιν δὲ πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, εἶτα πρω-
τότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν, ἐν δὲ τῇ πρὸς 'Εβραίους ἐπιστολῇ
ἀπόλυτόν ἐστιν ἐφ' ἑαυτοῦ μνημονευθὲν τοῦ πρωτοτόκου τὸ
ὄνομα. λέγει γὰρ οὕτως· "Οταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτό-
τοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ
46 πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ. οὕτω δὲ τούτων διῃρημένων, κα-
λῶς ἂν ἔχοι ἕκαστον τούτων ἐφ' ἑαυτοῦ διελέσθαι χωρίς,
πῶς τῆς κτίσεώς ἐστι πρωτότοκος καὶ πῶς ἐν πολλοῖς
ἀδελφοῖς καὶ πῶς ἀπὸ τῶν νεκρῶν καὶ πῶς ἐφ' ἑαυτοῦ
χωρὶς ἑκάστου τούτων μνημονευθείς, ὅταν πάλιν εἰσάγηται
εἰς τὴν οἰκουμένην, προσκυνεῖται ὑπὸ πάντων τῶν ἀγγέλων
αὐτοῦ. οὐκοῦν ἀπὸ τῶν τελευταίων, εἰ δοκεῖ, τῆς τῶν
προκειμένων θεωρίας ἀρξώμεθα.
47 "Οταν πάλιν εἰσαγάγῃ, φησί, τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν
οἰκουμένην. ἡ τοῦ πάλιν προσθήκη τὸ μὴ πρώτως γίνεσθαι
τοῦτο διὰ τῆς κατὰ τὴν λέξιν ταύτην σημασίας ἐνδείκνυται·
ἐπὶ γὰρ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν ἅπαξ γεγονότων τῇ λέξει
ταύτῃ κεχρήμεθα. οὐκοῦν τὴν ἐπὶ τῷ τέλει τῶν αἰώνων
φοβερὰν τοῦ κριτοῦ ἐπιφάνειαν σημαίνει τῷ λόγῳ, ὅτε οὐκέτι
ἐν τῇ τοῦ δούλου καθορᾶται μορφῇ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ θρόνου

4 haec disputatio retractatur Ref exp fid Eun (= lib II vulgo) infra § 79 7 Col 1, 15 8 Rom 8, 29 8-9 Col 1, 18 (cf Apc 1, 5) 10 sq Hebr 1, 6 27 Phil 27 Matth 19, 28 al

VLATS 4 ἅπασι A 5 τὸ τοῦ πρωτοτόκου ὄνομα S 9 ἐπιστολῇ post 'Εβραίους add A, om VLTS v 12 αὐτὸν T 13 αὐτοῦ: θεοῦ S 14 ἔχει v 16 verba καὶ πῶς ἀπὸ τῶν νεκρῶν om v ἀπὸ: ἐκ S 17 εἰσάγεται VL 18-19 τῶν et αὐτοῦ om A 20 ἀρξόμεθα L 21 φησὶν εἰσαγάγῃ A 23 ταύτης V 25 ἐπὶ: ἐν L 26 τοῦ κριτοῦ: αὐτοῦ S v

636 M. τῆς βασιλείας μεγαλοπρεπῶς προκαθήμενος καὶ ὑπὸ τῶν
48 ἀγγέλων πάντων τῶν περὶ αὐτὸν προσκυνούμενος. διὰ τοῦτο ὁ ἅπαξ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκουμένην πρωτότοκος γενόμενος ἐκ τῶν νεκρῶν τε καὶ ἀδελφῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως, ὅταν πάλιν εἰσέρχηται εἰς τὴν οἰκουμένην, ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καθὼς ἡ προφητεία λέγει, οὐκ ἀποβάλλει τοῦ πρωτοτόκου τὸ ὄνομα, ὃ ἅπαξ ὑπὲρ ἡμῶν κατεδέξατο, ἀλλ' ὡς ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμπτει τῷ ὑπὲρ πᾶν ὄντι ὄνομα, οὕτως καὶ τὸν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πρωτοτόκου γενόμενον προσκυνεῖ ἅπαν τῶν ἀγγέλων τὸ πλήρωμα, τῇ ἀνακλήσει τῶν ἀνθρώπων ἐπευφραινόμενον, ἣν διὰ τοῦ γενέσθαι ἡμῶν πρωτότοκος πάλιν
49 εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν ἀνεκαλέσατο. ἐπειδὴ γὰρ χαρὰ γίνεται τοῖς ἀγγέλοις ἐπὶ τοῖς ἀνασῳζομένοις ἐξ ἁμαρτίας, διότι μέχρι τοῦ νῦν συστενάζει ἡ κτίσις ἐκείνη καὶ συνωδίνει τῇ καθ' ἡμᾶς ματαιότητι, ζημίαν οἰκείαν κρίνουσα τὴν ἡμετέραν ἀπώλειαν, ὅταν ἡ ἀποκάλυψις γένηται τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ, ἣν ὑπὲρ ἡμῶν ἀεὶ καραδοκοῦσι καὶ ἀπεκδέχονται, καὶ ὅταν ἀποσωθῇ τῇ ἄνω ἑκατοντάδι τὸ πρόβατον (ἡμεῖς δὲ πάντως ἐσμέν, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, τοῦτο τὸ πρόβατον, ὃ διὰ τοῦ γενέσθαι πρωτότοκος ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν ἀνεσώσατο), τότε διαφερόντως ἐν ἐπιτεταμένῃ τῇ ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαριστίᾳ προσάξουσι τῷ θεῷ τὴν προσκύνησιν τῷ διὰ τῆς πρωτοτοκίας ἀνακαλεσαμένῳ τὸν τῆς πατρῴας ἑστίας ἀποφοιτήσαντα.

50 Τούτων δὲ οὕτως ἡμῖν νοηθέντων οὐκέτ' ἄν τις περὶ τῶν λοιπῶν ἀμφιβάλλοι, ὅτου χάριν ἢ <ἐκ> νεκρῶν γίνεται πρωτότοκος ἢ κτίσεως ἢ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. πάντα γὰρ ταῦτα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν βλέπει, κἂν ἑκάστῳ τι κατὰ

2 Hebr 1, 6 6 Ps 95, 13 8 Phil 2, 10 13 Matth 18, 13 Luc 15, 7 15 Rom 8, 22 17 Rom 8, 19 19 Matth 18, 12 24 Luc 15, 23-24

VLATS 2 τῶν om VLAT v 5 πᾶσαν om AS v 10 ἁπάντων VL v 15 στενάζει V 20 πάντες v 27 ἀμφιβάλοι VAT sed spat unius litt post λ vacat in T ἐκ addidi cf p 69, 1

τὸ ἰδιάζον ἐμφαίνηται νόημα. πρωτότοκος γὰρ ἐκ νεκρῶν γίνεται ὁ πρῶτος δι' ἑαυτοῦ τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου λύσας
51 ἵνα καὶ πᾶσιν ὁδοποιήσῃ τὸν ἐξ ἀναστάσεως τόκον. ἐν ἀδελφοῖς δὲ πάλιν πρωτότοκος γινόμενος ὁ τοῦ καινοῦ τῆς παλιγγενεσίας τόκου προγεννηθεὶς ἐν τῷ ὕδατι, οὗ τὰς ὠδῖνας ἡ πτῆσις τῆς περιστερᾶς ἐμαιεύσατο, δι' οὗ τοὺς συμμετασχόντας αὐτῷ τῆς ὁμοίας γεννήσεως ἀδελφοὺς ἑαυτοῦ ποιεῖ, καὶ πρωτότοκος γίνεται τῶν μετ' αὐτὸν γεννωμένων ἐκ τοῦ ὕδατός τε καὶ τοῦ πνεύματος· καὶ συνελόντι φάναι, τριῶν οὐσῶν ἐν ἡμῖν τῶν γεννήσεων, δι' ὧν ζωοποιεῖται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, τῆς μὲν ἀπὸ σώματος, τῆς δὲ κατὰ τὸ τῆς παλιγγενεσίας μυστήριον, τῆς δὲ διὰ τῆς ἐλπιζομένης ἐκ τῶν νεκρῶν πάλιν ἀναστάσεως, ἐν ταῖς τρισὶ πρωτότοκος γίνεται, τῆς μὲν διπλῆς παλιγγενεσίας τῆς δι' ἀμφοτέρων ἐνεργουμένης, διά τε τοῦ βαπτίσματος καὶ διὰ τῆς ἀναστάσεως, αὐτὸς γενόμενος ἀρχηγὸς καθ' ἑκάτερον· ἐν δὲ τῇ σαρκὶ πρωτότοκος γίνεται πρῶτος καὶ μόνος τὸν ἄγνωστον τῇ φύσει τόκον ἐφ' ἑαυτοῦ διὰ τῆς παρθενίας καινοτομήσας, οὗ μηδεὶς ἐν ταῖς τοσαύταις τῶν
52 ἀνθρώπων γενεαῖς καθηγήσατο. εἰ ταῦτα τοίνυν κατὰ λόγον νενόηται, οὐδὲ τὸ τῆς κτίσεως σημαινόμενον, ἧς πρωτότοκός ἐστιν, ἀγνοηθήσεται. διπλῆν γὰρ τῆς φύσεως ἡμῶν τὴν
637 M. κτίσιν ἐγνώκαμεν, τήν τε πρώτην καθ' ἣν ἐπλάσθημεν καὶ τὴν δευτέραν καθ' ἣν ἀνεπλάσθημεν, ἀλλ' οὐκ ἂν ἦν τῆς δευτέρας ἡμῶν κτίσεως χρεία, εἰ μὴ τὴν πρώτην διὰ τῆς
53 παρακοῆς ἠχρειώσαμεν. ἐκείνης τοίνυν παλαιωθείσης τε καὶ ἀφανισθείσης ἔδει καινὴν ἐν Χριστῷ γενέσθαι κτίσιν, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὃς οὐδὲν ἔτι τῶν πεπαλαιωμένων

2 Act 2, 24 6 Luc 3, 22 9 Joh 3, 5 26 ἐκείνης τοίνυν sq] haec ad verbum fere iteravit in Ref expos fid Eun (= vulgo lib II), § 78 sq cf Hebr 8, 13

VLATS 1 ἐκ τῶν νεκρῶν v 2 ὁ πρώτως S 10 ἐν om A 11 τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις V 16 διὰ post καὶ om VAT 17 πρωτότοκος] γίνεται πρῶτος S v: πρωτότοκος γίνεται πρωτότοκος A γίνεται πρῶτος om VLT 25 ἡμῖν S 28 ὃς A, om VLTS v sed γὰρ post οὐδὲν sscr S

ἐπὶ τῆς δευτέρας κτίσεως ἀξιοῖ βλέπειν, Ἀπεκδυσάμενοι,
λέγων, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσι καὶ ταῖς
ἐπιθυμίαις αὐτοῦ· Ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ
θεὸν κτισθέντα, καὶ Εἴ τις ἐν Χριστῷ, φησί, καινὴ κτίσις,
τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά· εἷς
γὰρ καὶ ὁ αὐτὸς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ποιητὴς καὶ τὸ
54 κατ' ἀρχὰς καὶ τὸ μετὰ ταῦτα. τότε λαβὼν χοῦν ἀπὸ
τῆς γῆς τὸν ἄνθρωπον ἔπλασε, πάλιν λαβὼν τὸν ἐκ τῆς
παρθενίας χοῦν οὐχ ἁπλῶς τὸν ἄνθρωπον ἔπλασεν, ἀλλ'
ἑαυτῷ περιέπλασε· τότε ἔκτισε, μετὰ ταῦτα ἐκτίσθη· τότε
ὁ λόγος σάρκα ἐποίησε, μετὰ ταῦτα ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο,
ἵνα μετασκευάσῃ πρὸς πνεῦμα τὴν ἡμετέραν σάρκα διὰ τοῦ
συμμετασχεῖν ἡμῖν σαρκός τε καὶ αἵματος. ταύτης τοίνυν
τῆς καινῆς ἐν Χριστῷ κτίσεως, ἧς αὐτὸς καθηγήσατο,
πρωτότοκος ὠνομάσθη, πάντων ἀπαρχὴ γενόμενος καὶ τῶν
εἰς ζωὴν γεννωμένων καὶ τῶν δι' ἀναστάσεως νεκρῶν ζωο-
ποιουμένων, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ καὶ ὅλον
55 διὰ τῆς ἐν ἑαυτῷ ἀπαρχῆς συναγιάσῃ τὸ φύραμα. ὅτι γὰρ
οὐ κατὰ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν ἐφαρμόζεται τῷ υἱῷ τὸ
πρωτότοκον, ἡ τοῦ μονογενοῦς προσηγορία διαμαρτύρεται.
ὁ γὰρ ἀληθῶς μονογενὴς ἀδελφοὺς οὐκ ἔχει. πῶς <γὰρ>
ἄν τις εἴη μονογενὴς ἐν ἀδελφοῖς ἀριθμούμενος; ἀλλ' ὡς
λέγεται θεὸς καὶ ἄνθρωπος, υἱὸς θεοῦ καὶ υἱὸς ἀνθρώπου,
μορφὴ [γὰρ] θεοῦ καὶ μορφὴ δούλου, τὰ μὲν κατὰ τὴν ὑπερέ-
χουσαν φύσιν ὤν, τὰ δὲ κατὰ τὴν φιλάνθρωπον οἰκονομίαν
γενόμενος, οὕτω καὶ μονογενὴς θεὸς ὢν πρωτότοκος πάσης
κτίσεως γίνεται, μονογενὴς μὲν ὁ ὢν ἐν τῷ πατρῴῳ κόλπῳ,

1 Col 3, 9 3 Eph 4, 24 4 II Cor 5, 17 7 Gen 2, 7 11 Joh 1, 14 15 I Cor 15, 20 17 Rom 14, 9 18 Rom 11, 16

VLATS 3 ἄνθρωπον καὶ V 4 φησί om VLT 5 τὰ πάντα om v 8 πάλιν — 10 περιέπλασε om A 9 παρθενίας: παρθένου VA 12 μὴ μετασκευάσῃ sed postea με erasum V 13 σαρκός τε: σαρκότητος v 14 ὁ ante αὐτὸς add v 19 τοῦ υἱοῦ V 21 γὰρ addidi οὖν add S e coniectura cf 24 μορφὴ γὰρ θεοῦ VLAT v γὰρ om S huc ex v 21 delapsum videtur 24-25 ὑπάρχουσαν v 27 ὁ om S v

ἐν δὲ τοῖς διὰ τῆς καινῆς κτίσεως σῳζομένοις πρωτότοκος
56 τῆς κτίσεως καὶ γενόμενος καὶ λεγόμενος. εἰ δέ, καθὼς
ἡ αἵρεσις βούλεται, διὰ τὸ προκατεσκευάσθαι τῆς λοιπῆς
κτίσεως πρωτότοκος λέγεται, οὐ συμφωνεῖ τοῖς παρ' αὐτῶν
περὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ κατασκευαζομένοις τὸ ὄνομα. οὐ
γὰρ τοῦτό φασιν, ὅτι παρὰ τοῦ πατρὸς ὁμοίως ὅ τε υἱὸς
καὶ τὰ πάντα ἐγένετο, ἀλλὰ ποίημα μὲν τοῦ πατρὸς τὸν
57 μονογενῆ θεὸν λέγουσιν, τούτου δὲ τὰ ἄλλα πάντα. ᾧ
τοίνυν λόγῳ κτισθῆναι τὸν υἱὸν δογματίζοντες πατέρα τοῦ
κτίσματος τὸν θεὸν ὀνομάζουσι, τῷ αὐτῷ λόγῳ πάντως
παρὰ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ τὰ πάντα κατεσκευάσθαι λέ-
γοντες οὐ πρωτότοκον τῶν δι' αὐτοῦ γεγενημένων, ἀλλὰ
πατέρα κυριώτερον αὐτὸν ὀνομάσουσι, τῆς αὐτῆς ἐπ' ἀμφο-
τέρων πρὸς τὰ κτίσματα σχέσεως τὴν αὐτὴν κατὰ τὸ ἀκό-
λουθον προσηγορίαν ποιούσης. εἰ γὰρ κυρίως τοῦ ἰδίου
κτίσματος ὁ ἐπὶ πάντων θεὸς οὐ πρωτότοκος, ἀλλὰ πατὴρ
ὀνομάζεται, τῷ αὐτῷ λόγῳ πάντως καὶ τῶν ἰδίων κτισμά-
640 M. των πατὴρ ὁ μονογενὴς θεός, οὐ πρωτότοκος κυρίως ὀνο-
μασθήσεται, ὡς ἄκυρον κατὰ πάντα καὶ παρέλκουσαν εἶναι
τοῦ πρωτοτόκου τὴν προσηγορίαν, ἐπὶ τῆς αἱρετικῆς ἐννοίας
χώραν οὐκ ἔχουσαν.
58 Ἀλλ' ἐπανιτέον πρὸς τοὺς τῇ θείᾳ γεννήσει τὸ πάθος
συνάπτοντας καὶ διὰ τοῦτο ἀπαρνουμένους τὸ ἀληθῶς γεν-
νηθῆναι τὸν κύριον, ἵνα μὴ πάθος νοήσωσι. τὸ γὰρ λέγειν,
ὅτι συνέζευκται πάντως τῇ γεννήσει τὸ πάθος,
καὶ διὰ τοῦτο χρῆναι τῆς κατὰ τὴν γέννησιν ὑπολήψεως
ἀλλοτρίως ἔχειν τὸν υἱὸν οἴεσθαι, ὡς ἂν καθαρῶς ἔξω πά-
θους διαμένοι τὸ θεῖον, τοῖς μὲν εὐεξαπατήτοις ἴσως ἄν
τινα λόγον ἔχειν δοκοίη, τοῖς δὲ πεπαιδευμένοις τὰ θεῖα

25 cf p 52, 15

VLATS 2 καὶ ante γενόμενος om L 6 φησιν v 7 καὶ τά: κατὰ VA sed καὶ τὰ corr A ead man 9 τοίνυν: τινι A 12 γενομένων V 13 ὀνομάσουσι Harder: ὀνομάζουσι cf 18-19 τοῖς αὐτοῖς A 19 καὶ om L 23 ἀπαρνουμένους: οὐκ ἀρνουμένους VLT ἀρνου-μένους A 25 πάντων v

59 μυστήρια πρόχειρος ἐκ τῶν ὁμολογουμένων ὁ ἔλεγχος. τίς
γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι ἡ γέννησις ἡμᾶς εἰς τὴν ἀλη-
θινήν τε καὶ μακαρίαν ἀνάγει ζωήν, οὐχ ἡ αὐτὴ οὖσα
τῇ ἐξ αἱμάτων καὶ θελήματος σαρκὸς συνισταμένῃ, ἐν ᾗ
καὶ ῥύσις καὶ μεταβολὴ καὶ ἡ κατ' ὀλίγον πρὸς τε-
λείωσιν αὔξησις καὶ ὅσα ἄλλα περὶ ταύτην θεωρεῖται τὴν
γέννησιν· ἡ δὲ ἑτέρα ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ οὐράνιος καί, καθώς
φησί που τὸ εὐαγγέλιον, ἄνωθεν εἶναι πεπιστευμένη, ἥτις
τὰ σαρκὸς καὶ τὰ αἵματος οὐ παραδέχεται πάθη; ἢ τολ-
μησάτωσαν οἱ ἐναντίοι τῶν δύο τὸ ἕτερον ἀποφήνασθαι, ἢ
60 μὴ εἶναι τὴν ἄνωθεν γέννησιν ἢ διὰ πάθους εἶναι. ἀλλὰ
μὴν καὶ εἶναι συντίθενται καὶ τὸ πάθος ἐπ' αὐτῆς οὐχ
εὑρίσκουσιν. οὐκοῦν οὐ πᾶσα γέννησις τῷ πάθει συμπέ-
φυκεν, ἀλλ' ἐμπαθὴς μὲν ἡ ὑλική, καθαρὰ δὲ πάθους ἡ
ἄϋλος. τίς οὖν ἡ ἀνάγκη τὰ τῆς σαρκὸς ἴδια τῇ ἀκηράτῳ
τοῦ υἱοῦ γεννήσει προστρίβεσθαι καὶ διὰ τοῦ κωμῳδεῖν τὴν
κάτω γέννησιν τῇ ἀσχήμονι φυσιολογίᾳ τῆς πατρικῆς οἰκειό-
61 τητος τὸν υἱὸν ἀποκλείειν; εἰ γὰρ καὶ ἐφ' ἡμῶν γέννησις
μὲν ἑκατέρας καθηγεῖται ζωῆς, ἀλλ' ἡ μὲν διὰ σαρκὸς
ἐμπαθῶς, ἡ δὲ πνευματικὴ καθαρῶς, καὶ οὐκ ἄν τις ἀντ-
είποι τῷ λόγῳ τῶν καὶ ὁπωσοῦν ἐν Χριστιανοῖς ἀριθμου-
μένων, πῶς ἔστιν ἐπὶ τῆς ἀκηράτου φύσεως γέννησιν ἐννοή-
σαντα πάθος ὑπολογίζεσθαι;
62 Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις προσεξετάσωμεν. εἰ
διὰ τὸ περὶ τὴν σάρκα πάθος ἀπιστοῦσι τῇ ἀπαθείᾳ τῆς
θείας γεννήσεως, ἐκ τῶν αὐτῶν ὑποδειγμάτων, τῶν ἐν
ἡμῖν λέγω, μηδὲ δημιουργεῖν ἀπαθῶς τὸν θεὸν πιστευέτω-

4 Joh 1, 13 8 Joh 3, 3 et 3, 7

VLATS 2 ἡ ante γέννησις add A ex corr ut vid, om VLTS v 3 μακαρίαν: θείαν T 5 ἡ ante μεταβολὴ add VLT 5-6 πρὸς τελείωσιν αὔξησις: προστελείωσις (om cet) v 8 που om v 9 καὶ τὰ αἵματος: καὶ om T τὰ om v 12 ἐπ' om V 15 τῆς om v 18 εἰ γὰρ A: εἰ δὲ S v εἴ γε VLT 19 ἑτέρας V 20 ἐμπαθοῦς v καθαρᾶς v 21 καὶ sscr A om v ὁποσοῦν V 26 θείας om VT 27 μηδὲ scripsi: μήτε libri v δημιουργεῖν: δημιουργὸν v ἀπαθῆ v τὸν θεὸν post δημιουργεῖν collocat A

σαν. εἰ γὰρ πρὸς τὰ ἡμέτερα τὸ θεῖον κρίνουσιν, οὔτε
γεννᾶν τὸν θεὸν οὔτε κτίζειν ὁμολογήσουσι· τούτων γὰρ
63 οὐθέτερον ἐν ἡμῖν ἀπαθῶς ἐνεργεῖται. ἢ οὖν ἀμφότερα
τῆς θείας φύσεως χωριζέτωσαν, τήν κτίσιν τε καὶ τὴν
γέννησιν, ἵνα δι' ἑκατέρων τῷ θεῷ τὴν ἀπάθειαν φυλά-
ξωσι, καὶ καθόλου τὴν εἰς τὸν μονογενῆ πίστιν ἐκ τοῦ
δόγματος αὐτῶν ἐκβαλλέτωσαν, ὡς ἂν ἔξω πάθους ὁ πατὴρ
φυλάσσοιτο, μήτε κάμνων ἐν τῷ κτίζειν μήτε ἐν τῷ γεννᾶν
μολυνόμενος· ἢ εἰ τὸ ἕτερον ἀπαθῶς ἐνεργεῖσθαι συγχω-
ροῦσι παρὰ τῆς θείας δυνάμεως, μηδὲ περὶ τοῦ ἄλλου
641 M. ζυγομαχείτωσαν· εἰ γὰρ κτίζει δίχα πόνου καὶ ὕλης, καὶ
64 γεννᾷ πάντως δίχα πόνου καὶ ῥύσεως. ἔχω δὲ πάλιν καὶ
πρὸς τοῦτον τὸν λόγον συνηγοροῦντά μοι τὸν Εὐνόμιον.
λέξω δὲ συντεμὼν ἐν ὀλίγῳ τὴν φλυαρίαν αὐτοῦ, πᾶσαν
διὰ βραχέων ἐπιδραμὼν τὴν διάνοιαν ὅτι οἱ ἄν-
θρωποι οὐ τὰς ὕλας ἡμῖν κατασκευάζουσιν,
ἀλλὰ τὸ εἶδος μόνον ἐπιτεχνῶνται τῇ ὕλῃ·
αὕτη τῶν παρ' αὐτοῦ ῥηθέντων διὰ πολλῆς φλυαρίας ἐστὶν
65 ἡ διάνοια. εἰ οὖν ἐν τῇ κάτω γεννήσει σύλληψιν καὶ
διάπλασιν ἐννοῶν ἀπαγορεύει διὰ τοῦτο τὴν καθαρὰν τῆς
γεννήσεως ἔννοιαν, ἀκολούθως κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον τῆς
ὧδε κτίσεως περὶ τὸ εἶδος πονούσης, ὕλην δὲ συνεκπορίζειν
τῷ εἴδει μὴ δυναμένης, ἀπαγορευέτω διὰ τοῦτο καὶ δη-
μιουργὸν εἶναι τὸν πατέρα οἴεσθαι. εἰ δὲ μὴ βούλεται
κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τῆς δυνάμεως μέτρον ἐπὶ τοῦ θεοῦ
τὴν κτίσιν νοεῖν, μηδὲ τὴν θείαν γέννησιν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων
διαβαλλέτω.
66 Ὡς δ' ἂν μᾶλλον αὐτοῦ τὸ ἀκριβές τε καὶ περιεσκεμμένον

VLATS 3 ἀπαθῶς ἐνεργεῖται: ἐνεργεῖται δίχα πόνου καὶ ὕλης v cf Par ubi in marg adicitur 'omissum erat in graeco: sine labore et materia' (cf 11) 7 ἐκβαλλέτωσαν correxi: ἐκβαλέτωσαν libri v cf 4 et 11 8 verba μήτε κάμνων ἐν τῷ κτίζειν om S v 9 εἰ: εἰς v 10 περὶ τῆς θ. δ. V μήτε VAS 12 ῥεύσεως S cf 72, 5 14 λέγω S 18 παρ' αὐτῶν v 19 ἢ οὖν VLT γεννήσει καὶ συλλήψει V 21 αὐτοῦ (αὑτοῦ S): αὐτὸν A 23 καὶ ante διὰ add V 24 εἶναι post οἴεσθαι collocat S 27 διαβαλέτω V v 28 ἐπεσκεμμένον V

ἐν τοῖς λεγομένοις φανερὸν καταστaίη, μικρόν τι τῶν παρ' αὐτοῦ ῥηθέντων πάλιν ἐπαναλήψομαι. φησὶ γὰρ τὰ ποιοῦντα καὶ πάσχοντα κοινωνεῖν ἀλλήλοις τῆς φύσεως, καὶ μετὰ τὴν ἐκ σωμάτων γέννησιν τὰς τεχνικὰς ἐπὶ τῶν ὑλῶν δημιουργίας ἐκτίθεται. σκεψάσθω τοίνυν ὁ ἀγχίνους ἀκροατὴς διὰ τούτων πῶς ἐκπίπτει τοῦ ἰδίου σκοποῦ, τοῖς ἀεὶ κατὰ τὸ συμβὰν παρευρισκομένοις ἐπιπλανώμενος. τὸ ποιοῦν καὶ πάσχον ἐν τοῖς διὰ σαρκὸς γινομένοις ἐπὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὁρᾷ, ὡς τοῦ
67 μὲν μεταδιδόντος τῆς οὐσίας, τοῦ δὲ μετέχοντος. οὕτως οἶδε δι' ἀκριβείας ἐν τῇ τῶν ὄντων φύσει ὁρᾶν τὴν ἀλήθειαν, ὥστε χωρίζειν τῆς οὐσίας τὸν μεταδιδόντα καὶ τὸν μετέχοντα καὶ ἄλλον ἐφ' ἑαυτοῦ δίχα τῆς οὐσίας εἶναι λέγειν τούτων ἑκάτερον. ὁ γὰρ μεταλαμβάνων ἢ μεταδιδοὺς ἕτερος πάντως ἐστὶ παρὰ τὸ μετεχόμενόν τε καὶ διδόμενον, ὡς δεῖν πρότερον ἐφ' ἑαυτοῦ νοεῖσθαί τινα καθ' ὑπόστασιν ἰδίαν ὁρώμενον, εἶθ' οὕτω λέγειν περὶ αὐτοῦ ἢ
68 διδόναι ὃ ἔχει ἢ ὃ μὴ ἔχει προσίεσθαι. καὶ τοῦτον οὕτως ἐπιγελάστως ἐκπτύσας τὸν λόγον τῷ ἐφεξῆς πάλιν ἑαυτὸν ἀνατρέπων ὁ σοφὸς οὐκ αἰσθάνεται. καὶ γὰρ ὁ τὴν ὑποκειμένην ὕλην διὰ τῆς τέχνης πρὸς τὸ δοκοῦν σχηματίζων ποιεῖ τι πάντως διὰ τῆς ἐνεργείας, καὶ ἡ ὕλη παρὰ τοῦ ἐνεργοῦντος τὴν τέχνην ἐν τῷ πάσχειν τὸν σχηματισμὸν ἀναδέχεται· οὐ γὰρ ἀπαθὴς καὶ ἀντίτυπος ἡ ὕλη μένουσα
69 τὴν ἐκ τῆς τέχνης μορφὴν παραδέχεται. εἰ τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τέχνην ἐνεργουμένων οὐκ ἄν τι γένοιτο μὴ πάθους καὶ ἐνεργείας συνδεδραμηκότων ἀλλήλοις πρὸς τὸ γινόμενον, πῶς ἔστι διὰ τούτων ἐφεστάναι τοῖς παρ' ἑαυτοῦ λεγομένοις τὸν λογογράφον οἴεσθαι, ὃς ἐν πάθει καὶ ἐνεργείᾳ τὴν κοινωνίαν τῆς οὐσίας ἀποφαινόμενος κινδυνεύει

VLATS 1 λεγομένοις: λόγοις V 2 αὐτῶν v ἐπαναλήψομεν v 10 μὲν sscr T 11 μετ' ἀκριβείας A 13 ἐφ' ἑαυτῷ T 17 ἑαυτοῦ V 18 ὃ ἔχει A: ἢ ἔχειν VLTS v ὃ μὴ ἔχῃ L ὃ μὴ προέχει v 19-20 ἀνατρέπων ἑαυτὸν T 26 τι om A 28 rasura complur litterarum ante πῶς V ἐφιστάναι T 30 κινδυνεύειν S

644 M. μὴ μόνον τῷ γεννηθέντι προσμαρτυρεῖν πως πρὸς τὸν γεγεννηκότα τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν τῷ πεποιηκότι ποιεῖν ὁμοούσιον, εἴπερ τὸ ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον ὁμογενῶς ἔχειν ἀλλήλοις κατὰ τὴν φύσιν ὁρί-
70 ζεται. οὐκοῦν δι' ὧν κατασκευάζει ὃ βούλεται, διὰ τούτων ἀνατρέπει τὸ σπουδαζόμενον, ἰσχυροτέραν τῇ παρ' ἑαυτοῦ μάχῃ ποιῶν τὴν τοῦ „ὁμοουσίου" δόξαν. εἰ γὰρ ἡ μὲν ἔκ τινος γέννησις τὴν τοῦ γεγεννηκότος οὐσίαν ἐν τῷ γεννηθέντι δείκνυσιν, ἡ δὲ τεχνικὴ κατασκευὴ δι' ἐνεργείας τε καὶ πάθους ἀποτελουμένη κατὰ τὸν τούτου λόγον εἰς κοινωνίαν οὐσίας ἄγει τὸ ποιοῦν τε καὶ τὸ γινόμενον, γεγεννῆσθαι τὸν κύριον πολλαχῇ τῶν ἰδίων συγγραμμάτων ὁ
71 λογογράφος κατασκευάζων, ἄρα δι' ὧν ἀλλοτριοῖ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τὸν κύριον, διὰ τούτων αὐτῷ προσμαρτυρεῖ τὴν συνάφειαν. εἰ γὰρ μήτε διὰ γεννήσεως μήτε διὰ κατασκευῆς κατὰ τὸν τούτου λόγον ὁ τῆς οὐσίας χωρισμὸς καθορᾶται, ὅπερ ἂν δῷ εἶναι τὸν κύριον, εἴτε κτιστὸν εἴτε γέννημα, δι' ἀμφοῖν τὸ κατ' οὐσίαν οἰκεῖον προσεμαρτύρησεν ὁ ἐν τῷ ποιοῦντι καὶ πάσχοντι, γεννῶντι καὶ γεννωμένῳ τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν τεχνολογήσας.

72 Ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐφεξῆς τοῦ λόγου τραπώμεθα. παραιτοῦμαι δὲ τοὺς ἐντυγχάνοντας μὴ δυσχεραίνειν τῇ ἀκριβείᾳ τῆς ἐξετάσεως εἰς πλῆθος ἀκούσιον προαγούσῃ τὸν λόγον. οὐ γὰρ περὶ τῶν τυχόντων ὁ κίνδυνος, ὥστε τι παραδραμόντας τῶν φιλοπονωτέρας δεομένων τῆς θεωρίας ἐν ὀλίγῳ τὴν ζημίαν παθεῖν, ἀλλ' αὐτῷ τῷ κεφαλαίῳ τῆς ἐλπίδος ἐγκινδυνεύομεν. πρόκειται γὰρ ἢ Χριστιανοὺς εἶναι, μὴ συμπαρενεχθέντας ὑπὸ τῆς αἱρετικῆς ἀπωλείας, ἢ πάντως

VLATS 1 πῶς LT 4-5 διορίζεται V 7 ἡ μὲν: ἡμᾶς V 8 γένησις V γένεσις LS τοῦ γεννηθέντος V 10 λόγου T 11 τὸ ante γινόμενον om A 11-12 γεγενῆσθαι LTS pr δὲ post γεγεννῆσθαι add A et novam sententiam incipit 12 verba πολλαχῇ usque ad 14 τὸν κύριον om L 13 κατασκευάζει VA ut vid ex coniect. apodosin ab ἄρα incipio 14 πατρὸς: πνεύματος T 15 εἰ γὰρ μὴ v 18 τὸ om VL 21 τραπώμεθα VA: τρεπώμεθα L v τρεπόμεθα TS 23 προσαγούσης v 27 κινδυνεύομεν V ἐκινδυνεύομεν L 28 συμπαρενεχθέντας A: παρενεχθέντας cett v

πρὸς Ἰουδαϊκάς τε καὶ Ἑλληνικὰς ὑπολήψεις κατασυρῆναι.
73 ὡς ἂν οὖν μηθέτερον πάθοιμεν τῶν ἀπειρημένων, μήτε διὰ
τῆς ἀρνήσεως τοῦ ἀληθῶς γεννηθέντος υἱοῦ τοῖς Ἰουδαϊκοῖς
δόγμασι συμφερόμενοι, μήτε διὰ τῆς τοῦ κτίσματος προσ-
κυνήσεως τῷ πτώματι τῶν εἰδωλολατρούντων συγκαταπί-
πτοντες, ἀναγκαίως προσδιατρίψωμεν τῷ περὶ τούτων λόγῳ,
θέντες αὐτὴν τοῦ Εὐνομίου τὴν ῥῆσιν ἔχουσαν οὕτως·
οὕτω δὲ τούτων διῃρημένων, εἰκότως φαίη τις
ἂν τὴν κυριωτάτην καὶ πρώτην καὶ μόνην ἐν-
εργείᾳ τοῦ πατρὸς ὑποστᾶσαν οὐσίαν εἰς ἑαυ-
τὴν δέχεσθαι τὰς τοῦ γεννήματος καὶ ποιή-
ματος καὶ κτίσματος προσηγορίας· καὶ μετ'
ὀλίγα· μόνος δὲ ὁ υἱός, φησί, τῇ τοῦ πατρὸς ἐν-
εργείᾳ συστὰς ἀκοινώνητον ἔχει τήν τε φύσιν
74 καὶ τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα σχέσιν. τὰ μὲν
οὖν εἰρημένα τοιαῦτα. ἡμεῖς δὲ πρῶτον μὲν τῶν ἐχθρῶν
τὴν πρὸς ἑαυτοὺς μάχην κατανοήσωμεν, οἷόν τινες θεαταὶ
πολεμίων γενόμενοι πρὸς ἀλλήλους στασιαζόντων, εἶθ' οὕτως
ἀντιπαραδείξωμεν τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν. μόνος,
φησίν, ὁ υἱὸς τῇ τοῦ πατρὸς ἐνεργείᾳ συστὰς ἀκοινώνητον
ἔχει τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα σχέσιν. ἐν δὲ τοῖς πρὸ
τούτου τὸν γεννητὸν γέννημα λέγειν μὴ παραιτεῖσθαί φησι,
τῆς γεννηθείσης αὐτῆς οὐσίας καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας
τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειουμένης σχέσιν.
75 Οὕτω τοίνυν προδήλου τῆς ἐν τοῖς εἰρημένοις οὔσης
ἐναντιότητος, θαυμάζειν ἔπεισί μοι τῆς ἀγχινοίας τοὺς
ἐπαινέτας τούτου τοῦ δόγματος. ἄπορον γὰρ ἂν εἴη πρὸς
ὅ τι τῶν εἰρημένων παρ' αὐτοῦ τραπέντες οὐκ ἂν πλημμε-
645 M. λοῖεν εἰς τὸ λειπόμενον. ὁ πρότερος κατεσκεύαζε λόγος

29 cf lib III tom I § 119

VLATS 2 μήθ' ἕτερον VL μὴ θάτερον A μηδέτερον v 3 ἀληθῶς ω ex ου corr V 4 συμφερόμενοι om V 6 προδιατρίψομεν v 8-9 φαίη τις ἂν εἰκότως A 9-10 ἐνέργειαν VL 11 καὶ τοῦ V 15 τὴν πρὸς om L 15-16 verba a τὰ μὲν οὖν εἰρημένα usque ad 21 σχέσιν om v 19 ἀντιπαραδείξομεν VS 24 οἰκειμένης L οἰκειούμενα T 25 τοῦ προδήλου V 29 κατασκευάζει V

αὐτῷ τὴν γεννηθεῖσαν οὐσίαν καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ προσηγορίαν
τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειοῦσθαι σχέσιν. ἡ νῦν
τεχνολογία τὸ ἐναντίον φησίν, ἀκοινώνητον ἔχειν τὸν υἱὸν
τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα σχέσιν. ἐὰν τῷ πρώτῳ πιστεύ-
σωσι, οὐ παραδέξονται πάντως τὸ δεύτερον· ἐὰν πρὸς τοῦτο
76 ῥέψωσι, κατὰ τῆς προτέρας ὑπολήψεως στήσονται. τίς
αὐτοῖς διαλύσει τὴν μάχην, τίς μεσιτεύσει τῷ ἐμφυλίῳ
πολέμῳ, τίς συμβιβάσει πρὸς συμφωνίαν τὴν στάσιν, αὐτῆς
τῆς ψυχῆς πρὸς ἑαυτὴν ἐκ τῶν λεγομένων μεριζομένης
καὶ πρὸς τὴν ἐναντιότητα τῶν δογμάτων διελκομένης; ἢ
τοῦτο τῆς προφητείας ἐστὶ τάχα τὸ αἴνιγμα, ὃ περὶ τῶν
Ἰουδαίων φησὶν ὁ Δαβὶδ ὅτι Διεσχίσθησαν καὶ οὐ κατε-
νύγησαν. ἰδοὺ γὰρ οὐδὲ πρὸς τὴν ἐναντίωσιν τῶν δογμάτων
διασχιζόμενοι τὴν τοῦ πλημμελήματος αἴσθησιν ἔχουσιν,
ἀλλὰ φέρονται διὰ τῶν ὤτων, ἀμφορέων δίκην πρὸς τὸ
77 δοκοῦν τῷ μετατιθέντι περιαγόμενοι. ἤρεσεν αὐτῷ τὴν
γεννηθεῖσαν οὐσίαν προσφυῶς τὴν τοῦ υἱοῦ προσηγορίαν
ἔχειν εἰπεῖν· εὐθὺς καθάπερ οἱ νυστάζοντες τοῖς εἰρημένοις
ἐπένευσαν. μετέθετο πάλιν πρὸς τοὐναντίον τὸν λόγον καὶ
ἀρνεῖται τοῦ υἱοῦ τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα σχέσιν· πάλιν
οἱ φίλτατοι καὶ τούτῳ συνανανεύουσιν, ὥσπερ αἱ τῶν σω-
μάτων σκιαὶ τῇ αὐτομάτῳ μιμήσει πρὸς τὴν τοῦ προάγοντος
συμμετασχηματίζονται κίνησιν, ὅπηπερ ἂν ἐθέλῃ, πρὸς τοῦτο
ῥέποντες, κἂν ἑαυτῷ μάχηται, καὶ τοῦτο καταδεχόμενοι.
ἄλλος τις οὗτος Ὁμηρικὸς κυκεών, οὐ τὰ σώματα τῶν φαρ-
μακευομένων ἀλλάσσων εἰς ἀλόγων μορφάς, ἀλλὰ κατὰ
τῶν ψυχῶν ἐνεργῶν τὴν ἐπὶ τὸ ἄλογον αὐτῶν μεταμόρφωσιν.

12 Ps 34, 15 25 Hom Od κ 316

VLATS 1 αὐτῷ om A οὐσίαν om v 2-3 verba ab ἡ νῦν τεχνολογία usque ad 4 σχέσιν om V 4-5 πιστεύωσιν VT 6 ῥέψωσι: νεύσωσι V προτέρας: πρώτης v 9 ψυχῆς: εὐχῆς v πρὸς ἑαυτὴν om V 10 διελκομένων v 11 τὸ om v 13 οὐδὲν A 14 ἔχουσιν om L 15 ἀμφορέως V ἀμφορῶν v 16 ἤρεσκεν v 18 ἔχοι V εἶπεν A 21 συνανεύουσιν LA συννεύουσιν TS v 23 ὅποιπερ A ἐθέλοι A 24 ῥέποντες: νεύοντες VL

78 περὶ μὲν γὰρ ἐκείνων ὁ λόγος φησὶν ὅτι βέβαιος αὐτοῖς ὁ νοῦς ἦν, ἀλλοιωθέντος πρὸς τὸ θηριῶδες τοῦ εἴδους· ἐνταῦθα δὲ τῶν σωμάτων αὐτοῖς ἐν τῷ κατὰ φύσιν διαμενόντων πρὸς τὸ ἄλογον αἱ ψυχαὶ μεταπλάσσονται. καὶ ὥσπερ ἐκεῖ φησιν ἡ ποιητικὴ τερατεία εἰς διαφόρων θηρίων εἴδη τοὺς φαρμακευθέντας ἀλλάσσεσθαι κατὰ τὸ ἀρέσκον τῇ παρασοφιζομένῃ τὴν φύσιν, τὰ αὐτὰ καὶ νῦν γίνεται παρὰ
79 τοῦ Κιρκαίου τούτου κρατῆρος. οἱ γὰρ ἐμπίνοντες τῆς γεγοητευμένης ἀπάτης ἐκ τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος εἰς διαφόρους δογμάτων μορφὰς ἀλλοιοῦνται, νῦν μὲν τούτῳ, πάλιν δὲ τῷ ἑτέρῳ μορφούμενοι. καὶ ἐπὶ τούτοις οἱ γλυκύτατοι κατὰ τὴν τοῦ μύθου διασκευὴν ἀγαπῶσιν ἔτι τὸν τῆς τοιαύτης ἀλογίας αὐτοῖς ἐξηγούμενον καὶ οἷόν τινα καρπὸν κρανείας ἢ βάλανον τοὺς διαρριπτουμένους παρ' αὐτοῦ λόγους ὑποκεκυφότες ἐκλέγουσιν, συῶν δίκην πρὸς τὰ χαμαιρριφῆ τῶν δογμάτων λαιμάργως ἐπιτρέχοντες, τοῖς δὲ ὑψηλοῖς τε καὶ οὐρανίοις ἐνατενίζειν φύσιν οὐκ ἔχοντες. διὰ τοῦτο τὴν ἐπὶ τὰ ἐναντία τοῦ λόγου παρατροπὴν οὐχ ὁρῶσιν, ἀλλὰ τὸ ἐπ' αὐτοὺς ἐλθὸν ἀνεξετάστως ἁρπάζουσιν,
80 οἷον δὴ ἂν ᾖ· καὶ καθάπερ φασὶ τῶν διὰ μανδραγόρου κεκαρωμένων κώματί τινι καὶ δυσκινησίᾳ κρατεῖσθαι τὰ σώματα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τούτοις διάκειται τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια, πρὸς τὴν σύνεσιν τῆς ἀπάτης ἀποναρκή-
648 M. σαντα. δεινὸν μὲν οὖν καὶ τοῖς κεκρυμμένοις δόλοις ἔκ τινος παραλογισμοῦ κατὰ τὸ λεληθὸς ἐνσχεθῆναι, πλὴν ἀλλὰ συγγνωστὸν τὸ ἀτύχημα, ὅταν ἀκούσιον ᾖ· τὸ δ' ἐκ προνοίας τινὸς καὶ σπουδῆς τοῦ κακοῦ τὴν πεῖραν ἐφέλκεσθαι, μὴ ἀγνοοῦντα τὴν συμφοράν, πᾶσαν ὑπερβολὴν

2 Hom Od κ 240 4-5 Hom Od κ 433 12 Hom Od κ 241-243 21 Plat Resp VI 488 C Demosth or X 6 et medici

VLATS 1 αὐτοῖς VS: αὐτὸς L αὐτῶν AT ut vid v 6 φαρμακεύοντας S 8 τούτου om V 9-10 διαφόρων S 11 γλυκύτατοι: γελοιότατοι A 12 διασκευὴν: διδασκαλίαν A 13 αὐτῶν T 14 κρανίας S διαρριπτομένους v 19 ἐλθὼν 20 δὴ ἂν Wilamowitz: δ' ἂν libri v ᾖ: εἴη V 21 κεκαραμένων ω sscr V 24 κεκαρυμμένοις L (an ex κεκαλυμμένοις corruptum?) 25 λογισμοῦ T

81 δυστυχημάτων παρέρχεται. πῶς γὰρ οὐκ ἄξιον σχετλιάζειν, ὅταν ἀκούωμεν ὅτι καὶ τῶν ἰχθύων οἱ λίχνοι γυμνὸν μὲν προσεγγίζοντα τὸν σίδηρον φεύγουσι, πρὸς δὲ τὸ δέλεαρ ἀπατώμενοι τροφῆς ἐλπίδι κατασπῶσι τὸ ἄγκιστρον, ἐν οἷς δὲ πρόδηλόν ἐστι τὸ κακὸν αὐτομολεῖν ἑκουσίως ἐπὶ τὸν ὄλεθρον τοῦτον καὶ τῆς τῶν ἰχθύων ἀλογίας ἐστὶν ἀθλιώτερον. οἱ μὲν γὰρ πρὸς τὸν κεκαλυμμένον διὰ γαστριμαργίας ὑπήχθησαν ὄλεθρον, οἱ δὲ γυμνὸν περιχαίνουσι τῆς ἀσεβείας τὸ ἄγκιστρον, διά τινος ἀλόγου προσπαθείας ἀγαπῶντες τὸν ὄλεθρον. τί γὰρ ἂν ταύτης τῆς ἐναντιότητος γένοιτο προδηλότερον ἢ τὸ λέγειν, ὅτι ὁ αὐτὸς καὶ ἐγεννήθη καὶ κτίσμα ἐστὶ καὶ τὸ προσφυὲς ἔχει τῆς τοῦ υἱοῦ κλήσεως καὶ πάλιν ἀλλοτριοῦται τῆς τοῦ υἱοῦ σημασίας; ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

82 Χρήσιμον δ' ἂν ἴσως εἴη τῆς παρατεθείσης ἡμῖν τοῦ Εὐνομίου ῥήσεως πᾶσαν ἀκολούθως ἰδεῖν τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀναδραμόντας τοῦ λόγου. τὰ γὰρ νῦν ἐξετασθέντα διὰ τὸ προφανὲς τῆς τῶν εἰρημένων ἐναντιότητος προχείρως ἡμᾶς ἐκίνησεν ἐκ τῶν τελευταίων τῆς ἀντιρρήσεως ἄρξασθαι. εἴρηται τοίνυν κατὰ τὴν ἀρχὴν παρὰ τοῦ Εὐνομίου ταῦτα· οὕτω δὲ τούτων διῃρημένων, εἰκότως φαίη τις ἂν τὴν κυριωτάτην καὶ πρώτην καὶ μόνην ἐνεργείᾳ τοῦ πατρὸς ὑποστᾶσαν οὐσίαν εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι τὰς τοῦ γεννήματος καὶ ποιήματος καὶ κτίσματος προση-
83 γορίας. πρῶτον τοίνυν ὑπομνησθῆναι τοὺς τῷ λόγῳ προσέχοντας βούλομαι ὅτι κυριωτάτην εἶναι καὶ τὴν

17 νῦν] scilicet § 75-81 20 sq cf supra § 73

VLATS 2 ἀκούομεν v λύχνοι VT 5 πρόδηλός L 7 τὸ κεκαλυμμένον VLA 7-8 γαστριμαργίαν T 8 ὑπηνέχθησαν A ὄλεθρον om VLA περιχαίρουσι L 10 ἂν om A ἐναντιωτάτης V 11 γένοιτ' ἂν V προδηλότερον: ἀλογώτερον ἢ προδηλότερον V var lect ὁ om VLA 12 ἔχῃ L 16 ἰδεῖν ἀκολούθως T 18 προφανὲς ε in ras V 20 κατὰ τὴν ἀρχὴν om TS v 23 ἐνέργειαν VL 26 τοίνυν: οὖν A τῷ om L

τοῦ πατρὸς οὐσίαν ἐν τῇ πρώτῃ λογογραφίᾳ φησί, διὰ τούτων προαγαγὼν τῶν ῥημάτων τὸν λόγον ὅτι πᾶς ὁ τῶν καθ' ἡμᾶς δογμάτων συμπληροῦται λόγος ἐκ τῆς ἀνωτάτω καὶ κυριωτάτης οὐσίας. καὶ ἐνταῦθα κυριωτάτην λέγει καὶ πρώτην τοῦ μονογενοῦς τὴν οὐσίαν. οὐκοῦν συνθέντες ἀφ' ἑκατέρου βιβλίου τὰς Εὐνομίου φωνὰς αὐτὸν τοῦτον παραστησόμεθα μάρτυρα τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας τὸν ἑτέρωθί που τὸ τοιοῦτον ἀποφηνάμενον, ὅτι ὧν αἱ αὐταὶ προσηγορίαι, τούτων
84 οὐδὲ ἡ φύσις διάφορος. οὐ γὰρ ἂν διεστῶτα τῇ φύσει τῇ ταὐτότητι τῶν προσηγοριῶν διεσήμαινεν ὁ ἑαυτῷ μαχόμενος. ἀλλ' ἐπειδὴ εἷς ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ ὁ τῆς οὐσίας λόγος, διὰ τοῦτο πάντως κυριωτάτην μὲν ἐκείνην, κυριωτάτην δὲ καὶ ταύτην εἶναί φησι. μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων συνήθεια, μηδενὶ τὸ κυριώτατον ἐφαρμόζουσα, ᾧ μὴ συναληθεύεται τῇ φύσει τὸ ὄνομα. οἷον ἄνθρωπον ἐκ καταχρήσεως τὸ ὁμοίωμα λέγομεν, ἀλλὰ κυρίως τῇ φωνῇ ταύτῃ κατονομάζομεν τὸ ζῷον τὸ ἐν τῇ φύσει δεικνύμενον· καὶ θεὸν ὡσαύτως εἴδωλόν τε καὶ δαιμόνιον καὶ κοιλίαν οἶδεν ὁ τῆς γραφῆς λόγος προσαγορεύειν, ἀλλ'
649 M. οὐχὶ καὶ τὸ κύριον ἡ κλῆσις ἔχει, καὶ τὰ ἄλλα πάντα
85 κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. βεβρωκέναι τις κατὰ τὴν ἐνύπνιον φαντασίαν λέγεται, ἀλλ' οὐκ ἔστι κυρίαν βρῶσιν τὴν φαντασίαν εἰπεῖν. ὥσπερ τοίνυν ἐπίσης ἐπὶ δύο τινῶν ἀνθρώπων κατὰ φύσιν ὑφεστηκότων ἑκάτερον αὐτῶν κυρίως τῇ φωνῇ τοῦ ἀνθρώπου προσαγορεύομεν, εἰ δὲ τὴν ἄψυχόν τις εἰκόνα πρὸς τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπον συνθεὶς ἀριθμήσειε,

1 cf lib I § 151   9 cf lib III tom V § 18, sed non verbotenus citat   20 κοιλίαν] Phil 3, 19

VLATS 2 προσαγαγὼν V   3 δογμάτων om VL   6 ἑκάτερα V τοῦ post ἑκάτερα add V   7 παραστησώμεθα T   8 που sscr T   9 αἱ αὐταί: αἱ τοιαῦται L   10 οὐδὲ: οὐδὲν v   τὰ τῇ φύσει διεστῶτα V   12 εἷς ἐν: εἰς ἓν TS   καὶ ἐν υἱῶ εἷς ὁ τῆς V   19 τε: ὅταν v   20 προσαγορεύειν post οἶδεν collocant TS   21 ἡ κλῆσις om v   22 τὴν τῶν ἐνυπνίων VL   23 ἐστὶν ante 24 εἰπεῖν collocat V   24 ἐπίσης om VS   ἐπὶ om v   26 προσαγορεύομεν τοῦ ἀνθρώπου v

δύο μὲν ἀνθρώπους ἴσως ἂν εἴποι τόν τε ἀληθῶς ὄντα καὶ τὸ ὁμοίωμα, οὐκέτι δ' ἂν καὶ τὸ κύριον ἀμφοτέροις προσμαρτυρήσειεν, οὕτως εἴπερ ἄλλο τι παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν ἡ τοῦ μονογενοῦς φύσις ὑπενοεῖτο, οὐκ ἂν κυριωτάτην ἑκατέραν τῶν οὐσιῶν ὁ λογογράφος ὠνόμασε. πῶς γὰρ ἄν τις τὰ διαφέροντα τῇ φύσει τῇ ταὐτότητι τῶν ὀνομάτων σημάνειεν;
86 Ἀλλ' ἔοικεν ἡ ἀλήθεια καὶ διὰ τῶν πολεμούντων αὐτῇ φανεροῦσθαι, μὴ δυναμένου καθάπαξ μηδὲ ἐν ταῖς τῶν ἐχθρῶν φωναῖς ὑπερισχύειν τῆς ἀληθείας τοῦ ψεύδους. διὰ τοῦτο τῷ στόματι τῶν ἀντικειμένων καὶ μὴ εἰδότων ἃ λέγουσιν ὁ τῆς εὐσεβείας ἀνακηρύσσεται λόγος· καθάπερ καὶ ὑπὸ τοῦ Καϊάφα τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ κυρίου πάθος προηγόρευτο, οὐκ εἰδότος ὃ λέγει. οὐκοῦν εἰ κοινὸν ἐπ' ἀμφοτέρων τῆς οὐσίας τὸ κυριώτατον, τοῦ πατρὸς λέγω καὶ τοῦ υἱοῦ, τίνα χώραν ἔχει τὸ παρηλλάχθαι τὰς οὐσίας ἀλλήλων λέγειν; ἢ πῶς ἐν αὐταῖς ἡ πρὸς τὸ δυνατώτερόν τε καὶ μεῖζον καὶ προτιμότερον ἐνθεωρεῖται διαφορά, τῆς κυριωτάτης οὐσίας οὐδεμίαν παρα-
87 δεχομένης ἐλάττωσιν; τὸ γὰρ ἀτελῶς ὄν, ὅτι περ ἂν ᾖ, κυρίως οὐκ ἔστιν, οὐ φύσις, οὐ δύναμις, οὐκ ἀξίωμα, οὐκ ἄλλο τι τῶν καθ' ἕκαστον θεωρουμένων οὐδέν, ὥστε ἡ κατ' οὐσίαν τοῦ πατρὸς ὑπεροχή, καθὼς ἡ αἵρεσις βούλεται, τὸ ἀτελὲς τῆς οὐσίας τοῦ μονογενοῦς διελέγχει. εἰ οὖν ἀτελής, οὐ κυρία· εἰ δὲ κυριωτάτη, καὶ τελεία πάντως· τέλειον γὰρ τὸ ἐλλιπὲς ὀνομάζεσθαι φύσιν οὐκ ἔχει. ἀλλ' οὐδὲ συγκριτικῶς ἀντιπαρατιθεμένου τελείου πρὸς τέλειον, διαφοράν τινα κατὰ πλεονασμὸν ἢ ἔλλειψιν γινομένην δυνατόν ἐστιν ἐπινοῆσαι· μία γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν ὥσπερ ἐπὶ κανόνος ἡ τελειότης, οὔτε κοιλαινομένη τῷ λείποντι οὔτε ἀνωμαλοῦσα

13 Joh 11, 51   17 cf lib III tom V § 18 p 745 M

VLATS 1 ἀνθρώπους ἴσως om S v   4 ὑπερνοοῖτο T   5 τῶν οὐσιῶν om V   7 σημάνοιεν VLTS   13 ὑπὸ correxi: ἐπὶ libri v   19-20 παραδεχομένοις T   20 ἐλάττωσιν: ἀλλοίωσιν ἢ ἐλάττωσιν V   27 πρὸς τὸ τέλειον V

88 τῷ πλεονάζοντι. τὴν μὲν οὖν ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγ-
ματος τοῦ Εὐνομίου συνηγορίαν ἱκανῶς ἐκ τῶν εἰρημένων
ἔστιν ἰδεῖν, μᾶλλον δὲ οὐ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν σπουδήν, ἀλλὰ
τὴν πρὸς ἑαυτὸν μάχην. δι' ὧν γὰρ τὸ ἡμέτερον δόγμα
τοῖς ἰδίοις συνίστησι λόγοις, καθ' ἑαυτοῦ τρέπει τὰ μηχα-
νήματα. ἡμεῖς δὲ πάλιν τοῖς γεγραμμένοις κατ' αὐτὴν τὴν
λέξιν ἀκολουθήσωμεν, ὡς ἂν φανερὸν γένοιτο πᾶσιν ὅτι
πλὴν τοῦ βούλεσθαι κακουργεῖν οὐδεμίαν ἰσχὺν πρὸς τὴν
κακίαν ὁ παρ' αὐτῶν λόγος ἔχει.
89 Ἀκούσωμεν τοίνυν τῶν εἰρημένων· εἰκότως φαίη
τις ἂν τὴν κυριωτάτην καὶ πρώτην καὶ μόνην
ἐνεργείᾳ τοῦ πατρὸς ὑποστᾶσαν οὐσίαν εἰς
ἑαυτὴν δέχεσθαι τὰς τοῦ γεννήματος καὶ
652 M. ποιήματος καὶ κτίσματος προσηγορίας. τίς οὐκ
οἶδεν ὅτι τὸ χωρίζον ἀπὸ τῆς αἱρέσεως τὴν ἐκκλησίαν ἡ
τοῦ κτίσματός ἐστι φωνὴ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ λεγομένη; οὐκοῦν
ὁμολογουμένης παρὰ πᾶσι τῆς κατὰ τὸ δόγμα διαφορᾶς,
τὸν ἐπιχειροῦντα δεικνύειν τῶν ἡμετέρων τὰς ἰδίας ὑπο-
λήψεις ἀληθεστέρας τί πράττειν εὐλογώτερον ἦν, κατα-
σκευάζειν δηλονότι τὸν ἴδιον λόγον, δι' ὧν οἷόν τε ἦν, ἀπο-
δεικνύντα κτιστὸν τὸν κύριον εἶναι δεῖν οἴεσθαι, ἢ τοῦτον
παρέντα νομοθετεῖν τοῖς ἀκούουσιν ὡς ὁμολογούμενα τὰ
90 ἀμφιβαλλόμενα λέγειν; ἐγὼ μὲν ἐκεῖνό φημι· τάχα δὲ καὶ
πάντες, οἷς μέτεστι διανοίας, τοῦτο παρὰ τῶν ἀντιλεγόντων
ἐπιζητήσουσι, τὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου πρῶτον ἐπί τινος
ἀναντιρρήτου βάσεως στήσαντας οὕτω τοῖς ἀκολούθοις ἐνα-
91 γωνίζεσθαι. οὑτοσὶ τοίνυν ἀφεὶς τὴν περὶ τοῦ χρῆναι κτι-
στὸν αὐτὸν οἴεσθαι κατασκευὴν τὰ ἐφεξῆς διεξέρχεται, τῷ
ἀνυποστάτῳ λήμματι τὴν τῶν λογισμῶν ἀκολουθίαν ἁρμό-

10 sqq Bas c Eun lib II p 576 A

VLATS 3 ἰδεῖν ἐστι TS 7 ἀκολουθήσομεν v 12 ἐνέργειαν VL 15 τῆς ἐκκλησίας S 20-21 ἀποδεικνύοντα A ἀποδεικνύειν L 21 τοῦτο S v 23 ἔχειν καὶ ante λέγειν add V 26 στήσαντες L compendio syllabae -ας suprascripto 27 οὑτωσὶ L ω in o corr L[2] 29 ἀκολούθειαν v

ζων, οἷόν τι πάσχουσιν οἱ ταῖς ματαίαις ἐπιθυμίαις κατὰ
ψυχὴν ἐμβαθύνοντες, ἢ πρὸς βασιλείαν ἢ πρὸς ἄλλο τι
τῶν σπουδαζομένων ταῖς ἐννοίαις διαχεόμενοι· οὐχ ὅπως
ἂν γένοιτό τι τῶν σπουδαζομένων αὐτοῖς ἐπινοοῦσιν, ἀλλ'
ὡς τούτου παρόντος διατιθέασιν ἑαυτοῖς καὶ οἰκονομοῦσι
πρὸς τὸ δοκοῦν τὸ εὐτύχημα, διά τινος ἡδονῆς τοῖς ἀνυπ-
92 άρκτοις ἐπιπλανώμενοι. οὕτως ἡμῖν καὶ ὁ σοφὸς λογο-
γράφος τὴν πολυθρύλητον ἑαυτοῦ διαλεκτικὴν οὐκ οἶδα
ὅπου κατακοιμίσας, πρὶν ἀποδεῖξαι περὶ τοῦ ζητουμένου,
καθάπερ τισὶ παιδίοις διαμυθολογεῖται τὴν ἀπατηλὴν ταύ-
την καὶ ἀκατάσκευον τοῦ καθ' ἑαυτὸν δόγματος φλυαρίαν
οἷον διήγημά τι παροίνιον ἐκτιθέμενος.
93 Λέγει γὰρ τὴν ἐνεργείᾳ τοῦ πατρὸς ὑπο-
στᾶσαν οὐσίαν δέχεσθαι τὴν τοῦ γεννήματος
καὶ ποιήματος καὶ κτίσματος προσηγορίαν.
τίς ἀπέδειξε λόγος ἐνεργείᾳ τινὶ κατασκευαστικῇ τὸν υἱὸν
ὑποστῆναι, τὴν δὲ φύσιν τοῦ πατρὸς ἀνενέργητον ὡς πρὸς
τὴν ὑπόστασιν τοῦ υἱοῦ μεῖναι; τὸ γὰρ ἀμφιβαλλόμενόν
τε καὶ ζητούμενον τοῦτο ἦν, εἴτε ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς ἐγέν-
νησε τὸν υἱὸν εἴτε τι τῶν ἔξωθεν παρεπομένων τῇ φύσει
94 τοῦτον εἰργάσατο. τῆς τοίνυν ἐκκλησίας κατὰ τὴν θείαν
διδασκαλίαν ἀληθῶς θεὸν εἶναι τὸν μονογενῆ πιστευούσης,
τὴν δὲ <τῆς> πολυθεΐας δεισιδαιμονίαν βδελυσσομένης καὶ
διὰ τοῦτο τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν οὐ προσδεχομένης, ὡς
ἂν μὴ τῇ παραλλαγῇ τῶν οὐσιῶν ὑπὸ ἀριθμὸν αἱ θεό-
τητες πίπτοιεν, ὅπερ οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἢ τὴν πολυθεΐαν
πάλιν ἐπεισάγειν τῷ βίῳ, ταῦτα τοίνυν τῆς ἐκκλησίας ἰδιω-
τικῶς διδασκούσης, ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ
ἀληθινὸς θεὸς κατ' οὐσίαν ὁ μονογενής ἐστι θεός, τὸν
ἀντιβαίνοντα τοῖς ἐγνωσμένοις πῶς ἀνατρέπειν ἔδει τὴν

VLATS 4 verba ab ἐπινοοῦσιν usque ad 5 ἑαυτοῖς om A 5 οἰκοδομοῦσι VL (-ιν) 7 καὶ om A 9 κατακοιμήσας v ἀποδείξῃ v 13 τὴν: τῇ VLA 17 ἀνενέργητον εἶναι ὡς L pr, sed εἶναι expunxit 20 τι om V παρεπόμενον L 22 θεὸς V 23 τῆς addidi πολύθεον VAS 24 οὐ om V ead man μὴ sscr παραδεχομένης L 25-26 θειότητες v

προειλημμένην ὑπόληψιν; οὐχὶ τῷ κατασκευάζειν τὸν ἀντι-
κείμενον λόγον, διά τινος ὁμολογουμένης ἀρχῆς συναποδει-
κνύοντα τὸ ἀμφίβολον; οὐκ ἂν οἶμαί τινα τῶν νοῦν ἐχόν-
95 των ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα ζητῆσαι. ἀλλ᾽ οὗτος ἀπὸ τῶν
ἀμφισβητουμένων ἄρχεται καὶ ὡς ἀποδεδειγμένον τὸ ἀμφι-
βαλλόμενον ἀρχὴν τῷ ἐφεξῆς δίδωσι λόγῳ. ἀποδειχθέντος
γὰρ πρότερον ὅτι διά τινος ἐνεργείας ὁ υἱὸς ὑπέστη, τίς
653 M. ἂν ἦν μάχη πρὸς τὸ ἑπόμενον, τὸ εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι τὴν
τοῦ ποιήματος προσηγορίαν λέγειν τὴν δι᾽ ἐνεργείας τινὸς
ὑποστᾶσαν οὐσίαν; ἕως δ᾽ ἂν ἀκατάσκευον ᾖ τὸ προηγού-
μενον, πῶς ἰσχὺν ἔχει τὸ ἐφεπόμενον, εἰπάτωσαν οἱ τῆς
96 ἀπάτης συνήγοροι. καὶ γὰρ εἴ τις πτηνὸν γενέσθαι καθ᾽
ὑπόθεσιν δοίη τὸν ἄνθρωπον, περὶ τῶν ἐφεξῆς οὐκέτι μα-
χήσεται. καὶ πτήσεται γάρ πως ὁ πτηνὸς γενόμενος καὶ
ἄνω τῆς γῆς ἑαυτὸν ἀνάξει, μετάρσιος ἐπὶ πτερύγων δι᾽
ἀέρος φερόμενος. ἀλλὰ σκεπτέον πῶς ἂν γένοιτο πτηνὸς
ὁ τὴν φύσιν οὐ λαχὼν ἐναέριον, τούτου δὲ μὴ ὄντος, μάταιον
97 τὸ μετὰ τοῦτο διεξιέναι. κἀκεῖνος τοίνυν τουτὶ πρῶτον ἐπι-
δειξάτω, τὸ μάτην πεπιστευκέναι τὴν ἐκκλησίαν ἀληθῶς
εἶναι τὸν μονογενῆ υἱόν, οὐ κατὰ θέσιν εἰσποιηθέντα ψευδ-
ωνύμῳ πατρί, ἀλλὰ κατὰ φύσιν γεννητῶς ἐκ τοῦ ὄντος
ὄντα, μὴ ἀπεξενωμένον τῆς τοῦ γεννήσαντος φύσεως. ταῦτα
πρῶτον ὡς ψευδῆ διελεγξάτω, καὶ τότε περὶ τῶν ἀκολού-
θων διεξιὼν πιθανὸς ἔσται. ἕως δ᾽ ἂν τὸ πρῶτον ἀναπό-
98 δεικτον ᾖ, φλυαρίας ἐστὶν ἐμφιλοχωρεῖν τοῖς δευτέροις. καί
μοι μηδεὶς ὑποκρουέτω καὶ τὸ παρ᾽ ἡμῶν διομολογούμενον
διὰ κατασκευῆς κυρωθῆναι· ἀρκεῖ γὰρ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ
ἡμετέρου λόγου τὸ πατρόθεν ἥκειν πρὸς ἡμᾶς τὴν παρά-
δοσιν, οἷόν τινα κλῆρον δι᾽ ἀκολουθίας ἐκ τῶν ἀποστόλων

VLATS 1 οὐχὶ τὸ v   1-2 τὸν λόγον τὸν ἀντικείμενον V   5 ἀμφισβητουμένον L   ἀποδεδειγμένων TS v   5-6 τὸ ἀμφιβαλλόμενον VL, om ATS v   7 τὸ ante πρότερον add V   ἀπέστη V   καὶ ante τίς add A   13-14 μαχήσεται S: δοθήσεται VLAT v   17 ὁ om A   ἀέριον A   18 τουτὶ: τοῦτο v   22 ἐξεξενωμένον L   23 διελεγχέτω A   27 κυριωθῆναι T   28 πατρόθεν ἥκειν: ἔχειν πατρόθεν ἥκουσαν V v   28-29 τὴν παράδοσιν πρὸς ἡμᾶς V   29 δι᾽ ἀκολούθου A

99 διὰ τῶν ἐφεξῆς ἁγίων παραπεμφθέντα. οἱ δὲ πρὸς τὴν
καινότητα ταύτην μετατιθέντες τὰ δόγματα πολλῆς ἂν δέ-
οιντο τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν συμμαχίας, εἰ μέλλοιεν μὴ τοὺς
κονιορτώδεις τῶν ἀνθρώπων καὶ εὐριπίστους, ἀλλὰ καὶ τοὺς
ἐμβριθεῖς τε καὶ βεβηκότας ταῖς διανοίαις προσάγεσθαι·
ἕως δ᾽ ἂν ἀκατάσκευος αὐτοῖς καὶ ἀναπόδεικτος ὁ λόγος
προφέρηται, τίς οὕτως ἠλίθιος καὶ κτηνώδης, ὡς τῶν
εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων καὶ τῶν καθεξῆς ἐν ταῖς
ἐκκλησίαις διαλαμψάντων ἀσθενεστέραν τὴν διδασκαλίαν
τῆς ἀναποδείκτου φλυαρίας ποιήσασθαι;
100 Ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ δυσφωρατότατον τῆς ἀγχινοίας τοῦ
λογογράφου, ὅπως τῇ περιουσίᾳ τῆς διαλεκτικῆς ἐμπειρίας
πρὸς τοὐναντίον εὐμηχάνως τοὺς ἀκεραιοτέρους ἐφέλκεται.
προσέρριψε τῇ τοῦ ποιήματος καὶ κτίσματος προσ-
ηγορίᾳ καὶ τὴν φωνὴν τοῦ γεννήματος, εἰπὼν εἰς ἑαυτὴν
δέχεσθαι τὰ ὀνόματα ταῦτα τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν, καὶ ὥσπερ
ἐν μεθυόντων συνεδρίῳ δημηγορῶν οἴεται μηδενὶ κατά-
φωρον ἑαυτοῦ τὴν περὶ τὸ δόγμα κακουργίαν γενήσεσθαι.
τῷ γὰρ συνάψαι τὸ γέννημα τῷ κτίσματί τε καὶ τῷ ποιή-
ματι ἐκκλέπτειν ἡγεῖται τὴν κατὰ τὸ σημαινόμενον τῶν
ὀνομάτων διαφορὰν διὰ τῆς τῶν ἀκοινωνήτων συντάξεως.
101 ταῦτα τὰ σοφὰ τῆς διαλεκτικῆς μηχανήματα. ἀλλ᾽ ἡμεῖς
οἱ ἰδιῶται τῷ λόγῳ τὸ μὲν εἶναι τοῦτο κατὰ τὴν φωνὴν
656 M. καὶ τὴν γλῶσσαν, ὅπερ ὁ λόγος περὶ ἡμῶν δείκνυσιν, οὐκ
ἀρνούμεθα, ὠτία δέ, καθώς φησιν ὁ προφήτης, κατηρ-
τίσθαι καὶ ἡμῖν πρὸς ἀκοὴν εὐσύνετον ὁμολογοῦμεν. διόπερ
οὐδὲν διὰ τῆς συναφείας τῶν ἀκοινωνήτων ὀνομάτων εἰς

16 Bas c Eun lib II p 588 C   25 Jes 50, 5

VLATS 1 διὰ: καὶ A   2 μετατεθέντες T   3 μέλοιεν V μέλλομεν L   6 αὐτοῖς om V   7 προφέρεται VL προφέροιτ᾽ ἂν v   10 διὰ ante τῆς add Migne   ποιήσασθαι i q ἡγήσασθαι   11 δυσφωρατότατον correxi: δυσφωρατώτατον T ut vid S δυσφορώτατον VLA διαφορωτότατον v   17-18 κατάφορον v   19 τὸ γὰρ TS   τὸ γέννημα post 19-20 ποιήματι traiecit A   20 κλέπτειν A   21 ὀνομάτων: ὄντων ὀνομάτων VL var lect ὄντων et ὀνομάτων contaminatae sunt 26 ἡμῶν VL

τὴν τῶν σημαινομένων σύγχυσιν ὑπαγόμεθα· ἀλλὰ κἂν ὁ μέγας ἀπόστολος κατὰ ταὐτὸν ὀνομάσῃ ξύλα καὶ χόρτον καὶ καλάμην χρυσόν τε καὶ ἄργυρον καὶ λίθους τιμίους, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μνημονευθέντων ἐπὶ κεφαλαίου συλλογιζόμεθα, καὶ τὴν φύσιν ἑκάστου τῶν κατωνομασμένων
102 ἰδιαζόντως οὐκ ἀγνοήσομεν. οὕτω καὶ νῦν γεννήματος καὶ ποιήματος κατὰ ταὐτὸν μνημονευθέντων, ἐκ τῶν φωνῶν ἐπὶ τὰ σημαινόμενα μεταβάντες οὐ τὴν αὐτὴν ἑκάστῳ τῶν ὀνομάτων ἐνθεωροῦμεν διάνοιαν· ἄλλο γάρ τι τὸ κτίσμα καὶ ἕτερον σημαίνει τὸ γέννημα, ὥστε κἂν ἐκεῖνος μιγνύῃ τὰ ἄμικτα, ὁ συνετὸς ἀκροατὴς διακεκριμένως ἀκούσεται καὶ δείξει τῶν ἀδυνάτων εἶναι τὴν τοῦ γεννήματος καὶ τὴν τοῦ κτίσματος προσηγορίαν μίαν τινὰ φύσιν εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι. εἰ γὰρ τὸ ἕτερον ἀληθεύοιτο τούτων, ψεῦδος ἐξ ἀνάγκης ἔσται τὸ ἕτερον, ὥστε εἰ κτίσμα εἴη, μὴ εἶναι γέννημα, καὶ τὸ ἔμπαλιν, εἰ γέννημα λέγοιτο, ἀλλοτριοῦσθαι τῆς ἐπωνυμίας τοῦ κτίσματος.

103 Ἀλλά φησιν ὁ Εὐνόμιος εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν τὰς τοῦ γεννήματος καὶ ποιήματος καὶ κτίσματος προσηγορίας. μή τι διὰ τῶν ὑπολοίπων κατησφαλίσατο τὸν ἀκέφαλον τοῦτον καὶ ἄρριζον λόγον (ὡς οὐδεμία διὰ τῶν πρώτων κατεβλήθη πρὸς τὸ κατασκευαζόμενον δύναμις) ἢ καὶ τὰ λοιπὰ τῆς αὐτῆς ἔχεται ματαιότητος, οὐκ ἀπό τινος τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν συμμαχίας τὴν ἰσχὺν προσλαβόντα, ἀλλὰ διεξοδικήν τε καὶ ἀκατάσκευον ὥσπερ ἐπὶ τῆς τῶν ὀνείρων διη-
104 γήσεως τὴν τῆς βλασφημίας ἔκθεσιν ἔχοντα; λέγει γὰρ τοῖς εἰρημένοις ἐπισυνάψας ταῦτα ὅτι ἀμεσίτευτον

2 I Cor 3, 12 9 eadem iungit Eun ap Bas lib II p 613 D (cf 616 A)

VLATS 1 χύσιν V 2 ὀνομάσῃ: ὀνομάτων L 4 ἐπὶ κεφαλαίοις V 6 καὶ νῦν καὶ γεννήματος A νῦν: νοῦν S 9 θεωροῦμεν A 10 σημαίνει ante 9-10 τὸ κτίσμα collocat V γέννημα: γεννώμενον A 14 ἀληθεύοι V 15 ἐξ ἀνάγκης ψεῦδος V 22 ἄριζον VL ὡς: ᾧ A ὃς v οὐδεμιᾷ v πρῶτον L 22-23 κατεβλήθη διὰ τῶν πρώτων V 23 δυνάμει v 25 προλαβόντα v 26 τῆς αὐτῆς A

μὲν ἔχουσαν τὴν γέννησιν, ἀμερίστως δὲ σῴζουσαν τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα καὶ πεποιηκότα καὶ κτίσαντα σχέσιν. εἰ γὰρ τὸ ἀμεσίτευτόν τε καὶ ἀμέριστον καταλιπόντες αὐτὴν ἐφ᾽ ἑαυτῆς θεωρήσαιμεν τὴν τῶν ῥημάτων διάνοιαν, εὑρήσομεν ὅτι πανταχοῦ τὸ ληρῶδες τῆς διδασκαλίας δι᾽ οὐδενὸς ἰσχυροποιούμενον λόγου ταῖς ἀκοαῖς τῶν ἀπατωμένων προσρίπτεται. τὸν γεγεννηκότα, φησί, καὶ κτίσαντα καὶ ποιή-
105 σαντα. ταῦτα κἂν τρία δοκῇ, δύο νοημάτων περιέχει τὴν σημασίαν, τῷ τὰς δύο φωνὰς ἰσοδυναμεῖν ἀλλήλαις κατὰ τὴν ἔννοιαν. τὸ γὰρ ποιῆσαι τῷ κτίσαι ταὐτόν ἐστιν, ἕτερον δὲ παρὰ τὰ εἰρημένα ἡ γέννησις. τῆς οὖν κοινῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπολήψεως πρὸς διαφόρους ἐννοίας ἐκ τῆς τῶν ῥημάτων σημασίας μεριζομένης, τίς ἡμῖν ἐπέδειξε λόγος ταὐτὸν εἶναι τῇ γεννήσει τὸ ποίημα, ἵνα τὴν μίαν
106 οὐσίαν τῇ τῶν ῥημάτων διαφορᾷ προσαρμόσωμεν; ἕως γὰρ
657 M. ἂν ἡ συνήθης κρατῇ σημασία τῶν λέξεων καὶ μηδεὶς εὑρίσκηται λόγος ὁ μετασκευάζων εἰς τὸ ἐναντίον τὰς τῶν ῥημάτων ἐμφάσεις, οὐκ ἐνδέχεται μίαν τινὰ φύσιν πρὸς τὴν τοῦ ποιήματος καὶ γεννήματος ἔννοιαν διασχισθῆναι. ἐπειδὴ γὰρ ἐφ᾽ ἑαυτοῦ λεγόμενον τούτων ἑκάτερον ἰδιάζουσαν ἔχει τὴν ἑρμηνείαν, ἀνάγκη πᾶσα οἰκείαν τε καὶ συγγενῆ τοῖς ὀνόμασι συνεπινοεῖσθαι καὶ τὴν σχετικὴν
107 συζυγίαν. καὶ γὰρ τὰ λοιπὰ τῶν πρός τι λεγομένων οὐ πρὸς τὸ ἀλλότριόν τε καὶ ἀκατάλληλον ἔχει τὴν οἰκειότητα, ἀλλὰ κἂν σιωπηθῇ πρὸς ὃ λέγεται, αὐτομάτως μετὰ τοῦ πρωτοτύπου καὶ τὸ συνεζευγμένον ἀκούεται· οἷον δημιουργὸς δοῦλος φίλος υἱὸς καὶ τὰ τοιαῦτα. πάντα γὰρ ὅσα τῇ πρὸς ἕτερον ἀναφορᾷ θεωρεῖται, τὴν οἰκείαν ἕκαστον καὶ συνημμένην τοῦ δηλουμένου συγγένειαν διὰ τῆς προσηγορίας

11 Bas c Eun lib II p 580 C 24-p 88, 4 ibid p 588 C

VLATS 4 ἀμέριστον v: ἀόριστον libri 9 δοκεῖ v ἔχει v 14 ἀπέδειξε LA 18 εὑρίσκεται VLT v 19 ἐμφάσεις: ἐφίσεις L 28 φίλος δοῦλος A τῇ: τῆς L

παρίστησιν, ἄμικτον ἔχοντα τὴν πρὸς τὸ ἑτερογενὲς κοινω-
108 νίαν. οὔτε γὰρ τοῦ δημιουργοῦ τὸ ὄνομα τῷ υἱῷ συνέζευκται οὔτε ἡ τοῦ δούλου φωνὴ πρὸς τὸν δημιουργὸν ἀναφέρεται οὔτε ὁ φίλος τὸν δοῦλον ἐδήλωσεν οὔτε ὁ υἱὸς τὸν δεσπότην, ἀλλὰ φανερὰν καὶ διακεκριμένην τούτων ἑκάστου τὴν πρὸς τὸ κατάλληλον συζυγίαν ἐπιγινώσκομεν, νοοῦντες διὰ μὲν τοῦ φίλου ἕτερον φίλον, διὰ δὲ τοῦ δούλου τὸν κύριον, τὸ δὲ ἔργον διὰ τοῦ δημιουργοῦ καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα. οὕτω τοίνυν καὶ τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα πρός τι τὴν κυρίαν ἔμφασιν ἔχει. οὐκοῦν συνέζευκται τῷ μὲν γεννήματι ὁ γεννήσας, ὁ δὲ κτίσας τῷ κτίσματι, καὶ δεῖ πάντως, εἴγε μὴ μέλλομεν σύγχυσίν τινα τῶν πραγμάτων διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ὑπαλλαγῆς ἐμποιεῖν, σῴζειν ἑκάστῳ τῶν πρός τι λεγομένων τὸ οἰκείως συσσημαινόμενον.

109 Φανερᾶς οὖν οὔσης τῆς τῶν λέξεων τούτων ἐννοίας πρὸς ὅ τι βλέπει, πῶς ὁ διὰ τῆς λογικῆς τεχνολογίας προάγων τὰ δόγματα τὴν οἰκείαν τῶν πρός τι διάνοιαν ἐπὶ τῶν ὀνομάτων τούτων οὐ κατενόησεν, ἀλλ' ἁρμόζειν <δεῖν> οἴεται τῷ πεποιηκότι τὸ γέννημα καὶ τῷ γεγεννηκότι τὸ ποίημα, *λέγων τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι τὰς τοῦ γεννήματος καὶ ποιήματος καὶ κτίσματος προσηγορίας, ἀμέριστον δὲ σῴζειν τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα καὶ ποιήσαντα καὶ κτίσαντα*
110 *σχέσιν*; τὸ γὰρ ἓν πρᾶγμα πρὸς διαφόρους σχέσεις καταμερισθῆναι φύσιν οὐκ ἔχει, ἀλλ' ὁ μὲν υἱὸς τῷ πατρὶ προσῳκείωται καὶ τὸ γεννηθὲν τῷ γεννήσαντι, τὸ δὲ ποίημα πρὸς τὸν πεποιηκότα τὴν ἀναφορὰν ἔχει· πλὴν εἰ μή τινα κατάχρησιν ἐν ἀδιαφόρῳ τινὶ συνηθείᾳ ῥημάτων κυριωτέραν ἡγοῖτό τις εἶναι τῆς προσφυοῦς σημασίας.

VLATS 4-5 ὁ ante υἱὸς om L 9-10 καὶ τὸ ποίημα om v 10 ἔμφασιν: φύσιν A 11-12 ὁ δὲ κτίσας τῷ κτίσματι: τῷ κτίσματι ὁ κτίσας v 13 ἐπαλλαγῆς A 14-15 συνσημαινόμενον AL σημαινόμενον V 19 supplevi cf 12 20 καὶ om v γεννηκότι v 24-25 κτίσαντα καὶ ποιήσαντα σχέσιν V 29 διαφόρῳ ATS

111 Τίσιν οὖν λογισμοῖς καὶ ποίαις κατασκευαῖς κατὰ τὴν ἄμαχον διαλεκτικὴν ἐκείνην εἰς τοὐναντίον τὰς δόξας τῶν πολλῶν μεταστήσας ταῦτα κατ' ἐξουσίαν διέξεισιν, ὅτι τοῦ
660 M. ἐπὶ πάντων θεοῦ καὶ κτίστου καὶ πατρὸς νοουμένου τε καὶ λεγομένου ὁ υἱὸς πρὸς ἀμφοτέρας τὰς προσηγορίας ἐπιτηδείως ἔχει, καὶ κτίσμα καὶ γέννημα κατὰ τὸ ἴσον λεγό-
112 μενος; τῆς γὰρ τοῦ λόγου συνηθείας τε καὶ ἀκριβείας οἰκείως διακρινούσης τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων καὶ τὸ μὲν τῆς γεννήσεως ὄνομα ἐπὶ τῶν ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας γεννωμένων λεγούσης, τὸ δὲ τῆς κτίσεως ἐπὶ τῶν ἔξωθεν τῆς τοῦ κατασκευάζοντος φύσεως συνισταμένων, καὶ διὰ τοῦτο τῶν θείων δογμάτων ἐν τῇ παραδόσει τῆς θεογνωσίας πατέρα καὶ υἱὸν παραδεδωκότων, οὐ κτίστην καὶ ἔργον, ὡς ἂν μή τις γένοιτο παραφθορὰ πρὸς τὸ βλάσφημον, εἰς τὸ ἀλλότριόν τε καὶ ξένον τῆς τοιαύτης προσηγορίας τὸν υἱὸν ἀπωθούσης, μηδέ τινα πάροδον λάβοι τὰ ἄθεα δόγματα τὰ τῆς κατ' οὐσίαν οἰκειότητος τὸν μονογενῆ τοῦ πατρὸς ἀφορίζοντα, ὁ λέγων τῷ υἱῷ τὴν τοῦ ποιήματος ἁρμόζειν προσηγορίαν ἐρεῖ πάντως κατὰ τὸ ἀκόλουθον καὶ ἐπὶ τοῦ ποιήματος τὴν τοῦ υἱοῦ κλῆσιν προσφυῶς ἔχειν, ὥστε, εἰ ὁ υἱὸς κτίσμα καὶ ὁ οὐρανὸς υἱὸς καὶ τὰ καθ' ἕκαστον τῶν γεγονότων κυρίως κατὰ τὸν λογογράφον τῇ τοῦ υἱοῦ προσ-
113 ηγορίᾳ κατονομάζεται. εἰ γὰρ ἐκεῖνος οὐχὶ τῷ κοινωνεῖν τῷ γεγεννηκότι τῆς φύσεως ἔχει τὸ ὄνομα, ἀλλὰ καθὸ κτιστός ἐστι, κατὰ τοῦτο υἱὸς ὀνομάζεται, ὁ αὐτὸς δώσει λόγος καὶ ἀμνὸν καὶ κύνα καὶ βάτραχον καὶ πάντα, ὅσα θελήματι τοῦ πεποιηκότος ὑπέστη, τῇ τοῦ υἱοῦ προσηγορίᾳ κατονομάζεσθαι. εἰ δὲ τούτων ἕκαστον διὰ τὸ ἔξω τῆς τοῦ θεοῦ φύσεως εἶναι υἱὸς οὐκ ἔστιν οὐδὲ θεὸς λέγεται,

VLATS 1 τίσιν: τ . . . ν L κατασκευαῖς om v 3 κατεξουσιάσας S v 9 ἐξ αὐτῶν L sscr ῆς 11 συνισταμένων V: ἐπισταμένων LATS v 14 παραφθορὰ correxi: παραφορὰ libri v 16 ἀθέατα V τὰ ante 17 τῆς om VL 21 ὁ ante οὐρανὸς om v 29 τοῦ θεοῦ correxi: τοῦ υἱοῦ libri v. distinguuntur quae ex natura et quae extra naturam patris et creatoris fiunt vel generantur (cf 11 τοῦ κατασκευάζοντος scil θεοῦ et 90,2 τοῦ γεγεννηκότος eiusdem)

κατὰ τὸ ἀκόλουθον πάντως ὁ κυρίως υἱὸς διὰ τὸ ἐξ αὐτῆς
εἶναι τοῦ γεγεννηκότος τῆς φύσεως υἱός ἐστι καὶ θεὸς εἶναι
114 ὁμολογεῖται. ἀλλὰ μυσάττεται τὴν τῆς γεννήσεως ἔννοιαν
καὶ ἀφορίζει τῶν θείων δογμάτων τῇ σαρκώδει φυσιολογίᾳ
διαβάλλων τὸ ὄνομα. ἀλλ' ἱκανῶς ὑπὲρ τούτων ἐν τοῖς
φθάσασιν ὁ λόγος ἀπέδειξεν ὅτι κατὰ τὸν προφήτην φο-
βοῦνται φόβον ὅπου οὐκ ἔστι φόβος. εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀν-
θρώπων οὐ πᾶσα γέννησις ἐδείχθη κατὰ πάθος συνιστα-
μένη, ἀλλ' ἡ μὲν ὑλικὴ διὰ πάθους, ἡ δὲ πνευματικὴ
καθαρὰ καὶ ἀκήρατος (τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύ-
ματος πνεῦμα καὶ οὐχὶ σὰρξ γίνεται, τῷ δὲ πνεύματι
οὐδεμία παθητικὴ συνθεωρεῖται διάθεσις), ἐπειδὴ διὰ τῶν
καθ' ἡμᾶς ὑποδειγμάτων ἀναγκαῖον ἐφάνη τῷ λογογράφῳ
τὴν θείαν ἐπιλογίζεσθαι δύναμιν, πεισάτω ἑαυτὸν ἐκ τοῦ
ἑτέρου τῆς γεννήσεως τρόπου τὸ περὶ τὴν θείαν γέννησιν
115 ἀπαθὲς ἐννοεῖν. ἀλλὰ τὰς τρεῖς ταύτας μετ' ἀλλήλων
προσηγορίας συγχέας, ἐξ ὧν ἰσοδυναμοῦσιν αἱ δύο, συναρ-
πάζειν οἴεται τοὺς ἀκούοντας διὰ τῆς τῶν δύο φωνῶν κατὰ
τὸ σημαινόμενον κοινωνίας τὸ καὶ τὴν τρίτην ὡσαύτως
οἴεσθαι. ἐπειδὴ γὰρ ἡ τοῦ ποιήματος καὶ κτίσματος προσ-
ηγορία ἔξω τῆς τοῦ πεποιηκότος φύσεως εἶναι τὸ πεποιη-
μένον ἐνδείκνυται, προσάπτει τούτοις τὴν φωνὴν τοῦ γεννή-
ματος, ὡς ἂν καὶ τοῦτο τοῖς προειρημένοις συνερμηνεύοιτο.
ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον εἶδος τοῦ λόγου κακουργία καὶ ἀπάτη
καὶ φενακισμὸς ὀνομάζεται, οὐ πεφροντισμένη καὶ τεχνική
116 τις ἀπόδειξις. μόνη γὰρ ἡ διὰ τῶν ὁμολογουμένων φανε-
661 M. ροῦσα τὸ ἀγνοούμενον ἀπόδειξις λέγεται, τὸ δὲ παραλογί-
ζεσθαι διὰ κακουργίας καὶ ὑπεκκλέπτειν τὸν ἔλεγχον καὶ

5-6 ἐν τ. φθάσ.] cf supra § 1 sqq et 24 sqq   7 Ps 13, 5   10 Joh 3, 6
13 cf supra § 1 sqq

VLATS 7 ὅπου: οὗ v   12 θεωρεῖται A   16 ἀπαθῶς A   17 αἱ δύο i.e. ποίημα et κτίσμα   17-18 συναρπάζειν mente 'arripere' cf iam Anon dialex soph (Diels, Fragmente der Vorsokratiker II) c 6, 11 Xen Mem I 4, 8   cf mea Scripta Minora I p 170   25 πεφορτισμένη L   τεχνική: παιδική L   28 ὑπερκλέπτειν V ὑποκλέπτειν AS v

συγχεῖν ἐν ταῖς ἐπιπολαίοις ἀπάταις τὴν διάνοιαν τῶν,
καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, κατεφθαρμένων τὸν νοῦν οὐκ
ἄν τις τῶν σωφρονούντων ἀπόδειξιν τεχνικὴν ὀνομάσειεν.
117 Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀκολουθίαν μετέλθωμεν. ἀμεσί-
τευτον δέ φησιν εἶναι τῆς οὐσίας τὴν γέννησιν
καὶ ἀμερίστως σῴζειν τὴν πρὸς τὸν γεγεννη-
118 κότα καὶ ποιήσαντα καὶ κτίσαντα σχέσιν. εἰ
μὲν οὖν τὸ ἀμέριστόν τε καὶ ἀμεσίτευτον εἰπὼν τῆς οὐσίας
ἐν τούτῳ τὸν λόγον ἔστησεν, οὐκ ἂν τῆς εὐσεβοῦς ὑπο-
λήψεως παρετράπη, ἐπεὶ καὶ παρ' ἡμῶν ὁμολογεῖται τοῦ
υἱοῦ τὸ πρὸς τὸν πατέρα συναφές τε καὶ ἀμεσίτευτον, ὡς
μηδὲν εἶναι τὸ διὰ μέσου τούτων παρενειρόμενον, ὃ μεταξὺ
τῆς τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα συναφείας εὑρίσκεται, μὴ
διαστηματικόν τι νόημα, μὴ αὐτὸ τὸ ἀκαρές τε καὶ ἄτομον,
ὃ διχῇ τεμνομένου τοῦ χρόνου τῷ παρῳχηκότι τε καὶ τῷ
μέλλοντι κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἀμερῶς ἐφ' ἑαυτοῦ νοεῖται, οὔτε
τοῦ παρῳχηκότος οὔτε τοῦ μέλλοντος μέρος γενέσθαι δυνά-
μενον διὰ τὸ εἶναι καθόλου ἀδιάστατόν τε καὶ ἄτομον καὶ
ᾧπερ ἂν προστεθῇ ἀνεπίδηλον. τὸ οὖν καθαρῶς ἄμεσον
119 οὐδενὶ τοιούτῳ μεσιτεύεσθαι λέγομεν. οὐ γὰρ ἂν ἔτι
ἄμεσον εἴη τὸ μέσῳ τινὶ διειργόμενον· εἰ τοίνυν κἀκεῖνος
ἀμεσίτευτον εἶναι εἰπὼν τοῦ υἱοῦ τὴν γέννησιν μηδὲν τῶν
εἰρημένων ἐπήνεγκε, τὴν εὐσεβῶς νοουμένην τοῦ υἱοῦ πρὸς
τὸν πατέρα συνάφειαν ἐδογμάτιζεν. ἐπειδὴ δὲ καθάπερ
μεταμεληθεὶς ἐφ' οἷς εἴρηκεν εὐθὺς ἐπήγαγεν ὅτι σῴζει
τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα καὶ πεποιηκότα
καὶ κτίσαντα σχέσιν, ἐμόλυνε τοῖς δευτέροις τὰ
πρότερα, τῷ καθαρῷ λόγῳ τὴν βλάσφημον φωνὴν ἐπε-
120 μέσας. δῆλον γὰρ ὅτι κἀκεῖ τὸ ἀμεσίτευτον οὐ πρὸς

1 II Tim 3, 8 (cf I Tim 6, 5)

VLATS 1 ἐν: ἐπὶ A   4 ἀκολούθειαν v   9 ante ἔστησεν ras complur litt V   16 ἐνεστὸς L   19 ὅπερ ἂν L v   ἀνεπίδηλον: ἂν ἐπίδηλον L   20 λέγωμεν L   21 ἂν ante εἴη iterat V   22 τὴν τοῦ υἱοῦ γέννησιν L   μηδὲν: μὴ δὲ L   23 τοῦ υἱοῦ νοουμένην A   24 δὲ om VL   28-29 ἐπεμέσας φωνὴν S

τὸ εὐσεβὲς βλέπει, ἀλλ' ὡς ἄν τις λέγοι μεταξὺ τοῦ ἥλου
καὶ τοῦ χαλκέως μεσιτεύειν τὴν σφύραν, ταύτης δὲ εἶναι
τὴν κατασκευὴν ἀμεσίτευτον, οὔπω γὰρ τῶν ὀργάνων
ὑπὸ τῆς τέχνης ἐξευρημένων, ἐπινοίᾳ τινὶ τὴν σφύραν,
<οὐ> δι' ἑτέρου τινὸς ὀργάνου, παρὰ τοῦ τεχνίτου πρώτην
γενέσθαι καὶ οὕτω διὰ ταύτης τὰ ἄλλα, ταῦτα καὶ περὶ
τοῦ μονογενοῦς νοεῖν ἡ τοῦ ἀμεσιτεύτου λέξις τὸν λογο-
121 γράφον ἐνδείκνυται. καὶ οὐ μόνος ἐν τούτῳ πεπλάνηται
κατὰ τὴν ἀτοπίαν τοῦ δόγματος ὁ Εὐνόμιος, ἀλλ' ἔστι καὶ
ἐν τοῖς Θεογνώστῳ πεπονημένοις τὸ ἴσον εὑρεῖν, ὅς φησι
τὸν θεὸν βουλόμενον τόδε τὸ πᾶν κατασκευάσαι πρῶτον τὸν
υἱὸν οἱόν τινα κανόνα τῆς δημιουργίας προϋποστήσασθαι,
οὐδὲ ἐκεῖνος συνιδὼν ἐν τῷ λόγῳ τὸ ἄτοπον, ὅτι τὸ μὴ
ἑαυτοῦ χάριν, ἀλλὰ δι' ἄλλο τι γινόμενον ἀτιμότερόν ἐστι
πάντως τοῦ δι' ὃ γίνεται, ὡς τὸ γεωργικὸν ἐργαλεῖον τῆς
ζωῆς χάριν ἐπιτηδεύομεν, οὐ μὴν ἐπίσης τιμᾶται τῇ ζωῇ
122 καὶ τὸ ἄροτρον. οὕτω τοίνυν καὶ εἰ διὰ τὸν κόσμον ὁ
κύριος, καὶ οὐχὶ δι' ἐκεῖνον τὰ πάντα, προτιμότερα ἂν εἴη
τοῦ κυρίου τὰ πάντα ὧν χάριν ἐκεῖνον γενέσθαι λέγουσι.
τοῦτο καὶ νῦν διὰ τοῦ λόγου κατασκευάζουσι, δι' ὧν ἀμεσί-
664 M. τευτον ἔχειν τὸν υἱὸν τὴν πρὸς τὸν κτίσαντα καὶ πεποιηκότα
σχέσιν διϊσχυρίζονται.

123 Ἀλλὰ φιλανθρωπεύεται τοῖς ὑπολοίποις καί φησιν
οὐδενὶ τῶν δι' αὐτῆς καὶ μετ' αὐτὴν γενομένων
συγκρίνεσθαι. τοιαῦτα δωροφοροῦσιν οἱ τῆς ἀληθείας
ἐχθροὶ τῷ κυρίῳ, δι' ὧν περιφανέστερον ἡ βλασφημία
κατασκευάζεται. τί γάρ, εἰπέ μοι, τῶν ὑπολοίπων, ὅσα
κατὰ τὴν κτίσιν ἐστί, τὴν πρὸς ἑκάτερον σύγκρισιν ἔχει,

10 cf Harnack, Texte u. Unters 24, 3, 80 sqq

VLATS 1 βλέποι A ἡλίου L 2 μεσιτεύων V 2-3 ταύτης δὲ αὐτῆς τὴν A, om εἶναι 5 οὐ supplevi, post σφύραν et ὀργάνου distinxi 8 μόνον A 10 θεογνώστως A πεποιημένοις A 13 ἐκεῖνος S: ἐκεῖνο cett v 14 δι' ἄλλο τι: διά τι VLA γινόμενον correxi: γενόμενον VLA, om TS v 16 ἐπετηδεύσαμεν VL 18-19 προτιμότερα — πάντα om L 19 τὰ om V v 20 δι' ὧν: δι' οὗ V 24 μετ' αὐτὴν καὶ δι' αὐτῆς V 25 δορυφοροῦσιν v 26 περιφανεσ-τέρα A 28 ἕτερον v cf 24 τῶν δι' αὐτῆς καὶ μετ' αὐτὴν γεν.

καθόλου τῆς ἐν ἑκάστῳ φαινομένης ἰδιότητος οὐ προσιεμένης
τὴν πρὸς τὰ ἑτερογενῆ κοινωνίαν; οὐκ οὐρανῷ πρὸς γῆν
ἐστιν ἡ σύγκρισις, οὐ ταύτῃ πρὸς τοὺς ἀστέρας, οὐ πρὸς
τὰ πελάγη τοῖς ἄστροις, οὐ πρὸς τὸν λίθον τῷ ὕδατι, οὐ
πρὸς τὰ δένδρα τοῖς ζῴοις, οὐ πρὸς τὰ πτηνὰ τοῖς χερ-
σαίοις, οὐ πρὸς τὰ νηκτὰ τοῖς τετράποσιν, οὐ πρὸς τὰ
124 λογικὰ τοῖς ἀλόγοις. καὶ τί ἄν τις περὶ τῶν καθ' ἕκαστον
λέγων διατρίβοι, δεικνὺς ὅτι ταὐτόν ἐστιν ἐφ' ἑκάστου τῶν
ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων εἰπεῖν, ὅπερ ὡς ἐξαίρετον τῷ
μονογενεῖ προσερρίφη, τὸ πρὸς μηδὲν τῶν μετ' αὐτὸν καὶ
δι' αὐτοῦ γεγενημένων τὴν σύγκρισιν ἔχειν; φανερὸν γὰρ
ἐστιν ὅτι πᾶν, ὅπερ ἂν ἐφ' ἑαυτοῦ νοήσῃς, ἀσύγκριτόν ἐστι
τῷ παντί τε καὶ τοῖς καθ' ἕκαστον· καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ τυ-
χόντος κτίσματος ἀληθῶς ἔστιν εἰπεῖν ὡς ἱκανόν ἐστι,
τοῦτο καὶ αὔταρκες εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τῷ μονογενεῖ θεῷ
125 παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας ἀποκληροῦται. καὶ τοι-
αῦτα κατασκευάσας πάλιν ἐν τοῖς ὑπολοίποις ταῖς δια-
κένοις αὐτὸν ἀποσεμνύνει τιμαῖς, κύριον καὶ μονογενῆ
προσειπών· ἀλλ' ὡς ἂν μή τις εὐσεβὴς διάνοια διὰ τῶν
ὀνομάτων τούτων τοῖς ἀκηκοόσιν ἐγγένοιτο, εὐθὺς κατα-
μίγνυσι τοῖς εὐσημοτέροις τὰ βλάσφημα. ἔχει δὲ οὕτως ἡ
λέξις. ἅτε δή, φησί, μήτε τῆς γεννηθείσης οὐ-
σίας ἑτέρῳ τινὶ χώραν εἰς κοινωνίαν καταλι-
πούσης· μονογενὴς γάρ· μήτε τῆς τοῦ ποιή-
126 σαντος ἐνεργείας κοινῆς θεωρουμένης. ὢ τῆς
ὕβρεως· ὡς ἐν ἀλόγοις ἢ ἀνοήτοις δημηγορῶν, οἷς οὐκ
ἔστι σύνεσις, κατ' ἐξουσίαν διὰ τῶν ἐναντίων περιάγει τὸν
λόγον, μᾶλλον δὲ ταὐτὸν πάσχει τοῖς ἐστερημένοις τῶν
ὄψεων, ἐπεὶ κἀκεῖνοι πολλάκις ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν βλεπόν-

VLATS 1 προϊεμένης VL 3 τοὺς om A 7 ἀλόγοις: ἀγγέλοις S τῶν: τοῦ A 8 λέγων: λόγων V ἐφ' ἑκάστω A 10 προσερρίφει TS 11 δι' om L 12 ὅτιπερ S ἑαυτῷ v νοήσας VL 14 ἀληθῶς usque ad 15 τιμὴν καὶ om T ἐστι om A 23-24 καταλει-πούσης S v 24-25 ποιήσαντος: ποιήματος V 26 ὡς om VL ex haplographia ortum 28 δὲ om et ἐστιν post ταὐτόν add V 29 πολλάκις κἀκεῖνοι A

των ἀσχημονοῦσι, διὰ τὸ μὴ βλέπειν αὐτοὶ τὸ μηδὲ ὁρᾶσθαι
127 ὑποτιθέμενοι. τίνος γὰρ οὐκ ἔστιν συνιδεῖν τὴν ἐν τοῖς εἰρημένοις ἐναντιότητα; διὰ τὸ γεννηθῆναι, φησίν, ἡ οὐσία χώραν εἰς κοινωνίαν ἑτέροις οὐ καταλείπει· μονογενὴς γάρ. καὶ τοῦτο εἰπών, ὡς κατὰ ἀλήθειαν ἢ μὴ βλέπων αὐτὸς ἢ μὴ νομίζων ὁρᾶσθαι τὰ μηδεμίαν ἔχοντα κοινωνίαν ὡς συστοιχοῦντα τοῖς εἰρημένοις προστίθησι, τῇ τοῦ μονογε-
128 νοῦς οὐσίᾳ τὴν τοῦ πεποιηκότος ἐνέργειαν ἐφαρμόσας. ὁ γὰρ γεννηθεὶς πρὸς τὸν γεγεννηκότα καὶ ὁ μονογενὴς πρὸς τὸν πατέρα κατὰ τὸ ἀκόλουθον πάντως τὴν ἀναφορὰν ἔχει, καὶ ὁ πρὸς τὴν ἀλήθειαν βλέπων οὐ πεποιηκότος ἐνέργειαν, ἀλλὰ γεννήσαντος φύσιν ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ θεωρεῖ συστοιχίᾳ.
129 Ὁ δὲ καθάπερ φυτῶν ἢ σπερμάτων ἤ τινος ἄλλου τῶν κατὰ τὴν κτίσιν ἐπιμνησθεὶς τὴν τοῦ ποιήσαντος ἐνέρ-
665 M. γειαν τῇ ὑποστάσει τοῦ μονογενοῦς παρατίθησιν. εἰ μὲν γὰρ λίθος ἢ ξύλον ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον τῇ θεωρίᾳ προέκειτο, ἀκόλουθον ἦν προεπινοεῖν τὴν τοῦ πεποιηκότος ἐνέργειαν· εἰ δὲ ὁμολογεῖται καὶ παρὰ τῶν ὑπεναντίων ὁ μονογενὴς θεὸς υἱός τε εἶναι καὶ γεννητῶς ὑποστῆναι, πῶς ἁρμόζουσιν αἱ αὐταὶ φωναὶ τούτῳ καὶ τοῖς ἐσχάτοις τῶν μορίων τῆς κτίσεως, καὶ ὅπερ περὶ τοῦ μύρμηκος ἢ τοῦ κώνωπος ἀληθῶς ἔστιν εἰπεῖν, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ κυρίου λέγειν
130 εὐσεβὲς εἶναι νομίζουσιν; εἰ γάρ τις καταμάθοι τὴν τοῦ μύρμηκος φύσιν οἷς ἰδιάζει πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν ζῴων, οὐκ ἂν ἔξω τῆς ἀληθείας εἴποι τὴν τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν
131 ἐνέργειαν κοινὴν πρὸς τὰ ἄλλα μὴ θεωρεῖσθαι. ἃ τοίνυν ἐπὶ τῶν τοιούτων λέγεται, ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς ἀποφαίνονται· καὶ καθάπερ οἱ θηρεύοντες λέγονται βόθροις τισὶν ὑπολαμβάνειν τῶν θηρίων τὴν πάροδον, κρύπτειν δὲ τὴν ἐπιβουλὴν διὰ σαθρῶν τινῶν καὶ ἀνυποστάτων τὰ στόμια

VLATS 1 αὐτοῖς VL τὸ ante μηδὲ om VLA v 3 ἐναντιότητος L α sscr 7 συστοιχοῦντα A: στοιχοῦντα VLTS v 12 γεννήσαντα L sscr ος εὐστοιχίᾳ V 17 ἂν ante ἦν add V e coniectura, an recte? 19 τε: δὲ L δὴ A γεννητὸς v 20 ἐσχάτοις post 21 κτίσεως coll v 21 περὶ: ἐν τῇ TS an φύσει excidit? 24 μύρμηκος: μονογενοῦς A 27 καὶ om A 30 σαθρῶν: σαφῶν A στόματα v

τῶν βόθρων ἐπικαλύπτοντες, ὡς ἂν ἰσόπεδον φαίνοιτο τῷ παρακειμένῳ τὸ βάραθρον, τοιοῦτόν τι μηχανᾶται κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἡ αἵρεσις, τὸν βόθρον τῆς ἀσεβείας διὰ τῶν εὐφήμων τούτων καὶ εὐσεβῶν ὀνομάτων οἷον διά τινος ἐπιπολαίου στέγης ἐπικαλύπτουσα, ὥστε τοὺς ἀλογωτέρους, ταὐτὸν εἶναι τῇ ἀληθινῇ πίστει τὸ τούτων κήρυγμα διὰ τῆς τῶν ῥημάτων ὁμολογίας νομίζοντας, πρὸς ψιλὸν τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ μονογενοῦς ἐπιδραμόντας, κενεμβατῆσαι τῷ βόθρῳ, τῆς τῶν προσηγοριῶν σημασίας οὐχ ὑπερειδούσης αὐτῶν τὴν βάσιν, ἀλλ᾽ εἰς τὸ τῆς ἀρνήσεως τοῦ Χριστοῦ βάραθρον καταφερούσης. διὰ τοῦτο γεννηθείσης οὐσίας μέμνηται μηδενὶ χώραν εἰς κοινωνίαν καταλιπούσης καὶ μονογενῆ ὀνομάζει· ταῦτά ἐστι τὰ τοῦ βόθρου καλύμ-
132 ματα. ἐπειδὰν δέ τις παραστάς, πρὶν ὑποληφθῆναι τῷ χάσματι, καθάπερ τινὰ χεῖρα τὴν διὰ τοῦ λόγου πεῖραν ἐπαγάγῃ τῷ λόγῳ, βλέπει τὸν τῆς εἰδωλολατρείας ὄλεθρον ὑπορωρυγμένον τῷ δόγματι. ὡς γὰρ θεῷ καὶ υἱῷ θεοῦ προσερχόμενος κτίσμα θεοῦ εὑρίσκει τῇ λατρείᾳ προκείμενον. διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς περιφέρουσιν, ἵν᾽ εὐπαράδεκτος γένηται τοῖς ἀπατωμένοις ὁ ὄλεθρος, ὡς εἴ τις ἄρτῳ τὸ δηλητήριον καταμίξας θανάτῳ τοὺς δεομένους τῆς τροφῆς δεξιώσαιτο, οὐκ ἂν δεξαμένους γυμνὸν προσέσθαι τὸ φθοροποιὸν δηλητήριον, μὴ δελεασθέντας πρὸς τὸ φαινόμενον. σοφῶς τοίνυν κατά γε τὸν
133 ἑαυτοῦ νοῦν πρὸς τὸ σπουδαζόμενον βλέπει. εἰ γὰρ παντελῶς ἐξέβαλε τοῦ καθ᾽ ἑαυτὸν δόγματος τοῦ υἱοῦ τὴν φωνήν, ἀπαράδεκτος ἡ ἀπάτη τοῖς ἀνθρώποις ἐγίνετο, φανερῶς διαβοωμένης τῆς ἀρνήσεως ἐν προδήλῳ κηρύγματι· νυνὶ δὲ καταλιπὼν μόνον τὸ ὄνομα, τὸ δὲ σημαινόμενον

VLATS 1 καλύπτοντες T ὑπόπεδον TS v 2 βάραθρον: βόθρον v 9-10 οὐκ ἐπερειδούσης VL 12 καταλειπούσης S 16 τὸν διὰ τῆς A εἰδωλολατρίας ATS 17 ὑπωρυγμένον ATS v 18-19 προσκείμενον prius LA sed σ eras 20 ἀπαράδεκτος T 22 δεξαμένους: δυναμένους S 23 προέσθαι A προσίεσθαι v 24 σοφὸς L 25 ἑαυτοῦ νοῦν: ἑαυτὸν v om νοῦν 26 ἐξέβαλλε A 26-27 τὴν τοῦ υἱοῦ φωνὴν v 28 διαβεβοημένης A

πρὸς τὴν τῆς κτίσεως ἔννοιαν μεταγαγὼν καὶ κατορθοῖ
134 τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ ὑποκλέπτει τὸν ἔλεγχον. ἀλλ'
ἐπειδὴ οὐ χείλεσι τιμᾶν τὸν θεὸν προσετάχθημεν οὐδὲ ἐν
ἤχῳ φωνῆς ἡ εὐσέβεια κρίνεται, ἀλλὰ χρὴ πρῶτον τῇ
καρδίᾳ πιστευθῆναι τὸν υἱὸν εἰς δικαιοσύνην καὶ τότε ὁμο-
λογηθῆναι τῷ στόματι εἰς σωτηρίαν, καὶ οἱ ἐν καρδίᾳ
λέγοντες μὴ εἶναι θεόν, κἂν τῷ στόματι κύριον ὁμολογῶσι,
διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν, καθὼς ἡ προφητεία φησί,
668 M. διὰ τοῦτό φημι χρῆναι πρὸς τὸν νοῦν βλέπειν τῶν προβαλ-
λομένων δῆθεν τὰ τῆς πίστεως ῥήματα, μὴ πρὸς τὰς
135 φωνὰς δελεάζεσθαι. εἰ οὖν υἱὸν λέγων οὐ πρὸς κτίσμα
βλέπει διὰ τῆς λέξεως, ἡμέτερος καὶ οὐχὶ τῶν ἐναντίων
ἐστί· εἰ δέ τις υἱοῦ ὄνομα τῇ κτίσει τίθεται, ἐν τοῖς εἰδω-
λολάτραις τετάξεται. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι καὶ τὸν Δαγὼν καὶ
τὸν Βὴλ καὶ τὸν δράκοντα θεὸν ὠνόμαζον, ἀλλ' οὐ διὰ
τοῦτο καὶ τὸν θεὸν προσεκύνουν. οὐ γὰρ θεὸς τὸ ξύλον
καὶ ὁ χαλκὸς καὶ τὸ θηρίον.
136 Ἀλλὰ τί χρὴ καταστοχαζομένους τῆς διανοίας ἀνα-
καλύπτειν τῷ λόγῳ τὴν κεκρυμμένην ἀπάτην καὶ παρέχειν
ἴσως ἀφορμὰς τοῖς ἀκούουσιν, ὡς οὐκ ἀληθῶς ἡμῶν ταῦτα
τοῖς ἐχθροῖς προφερόντων; ἰδοὺ γὰρ γυμνὴν ἡμῖν ἐκτίθεται
τὴν βλασφημίαν, δι' οὐδενὸς προκαλύμματος τὸν δόλον ἐπι-
κρυπτόμενος, ἀλλ' ἐμπαρρησιαζόμενος τοῖς ἀτόποις ἐλευ-
137 θέρᾳ φωνῇ. οὕτω δὲ ἔχει τὰ γεγραμμένα. ἡμεῖς μὲν
οὖν, φησίν, οὐδὲν ἕτερον εὑρίσκοντες παρὰ τὴν
οὐσίαν τοῦ υἱοῦ τὸ δεχόμενον τὴν γέννησιν,
ἐπ' αὐτῆς τῆς οὐσίας τάττειν οἰόμεθα δεῖν

3 Matth 15, 8 Mc 7, 6   5-6 Rom 10, 10   6-8 Ps 13, 1 et 52, 1   14-15 Jes 46, 1 Judices 16, 23 Apc 13, 4

VLAT(S) 2 εἰδωλολατρίαν VLTA   *hinc scissus est cod S (fol 261*[v]*)*   7 ὁμολογοῦσι VL ὁμολ. κύριον A   8 καὶ ἐβδελύχθησαν om T v   ἡ προφητεία: ὁ προφήτης V v   9-10 verba a τῶν προβαλλομένων usque ad 12 βλέπει om v   13 λόγος post ἐστὶ add v, sed de Eunomio agitur cf 14   14-15 Δάγων et Βηλὸν v   16 τὸν ante θεὸν om LA   21 προσφερόντων A   22-23 ἀποκρυπτόμενος V   25 παρὰ: περὶ A

τὰς προσηγορίας, ἢ μάτην γε καὶ ψιλοῖς ῥή-
μασι λέγομεν υἱὸν καὶ γεννητόν, εἴ γε ταῦτα
τῆς οὐσίας χωρίσαιμεν. ἐκ τούτων ὁρμώμενοι
καὶ τὸ παρηλλάχθαι τὰς οὐσίας ἀλλήλων πι-
138 στούμεθα. οὐδὲν οἶμαι χρῆναι τὴν ἐν τοῖς εἰρημένοις
ἀτοπίαν διὰ τῶν ἡμετέρων ἐλέγχεσθαι λόγων· αὐτὴ γὰρ ἡ
τῶν γεγραμμένων ἀνάγνωσις ἱκανὴ στηλιτεῦσαι τὴν βλασφη-
μίαν. οὑτωσὶ δὲ διασκοπήσωμεν. παρηλλάχθαι λέγει
τὰς οὐσίας ἀλλήλων τοῦ υἱοῦ τε καὶ τοῦ πατρός. τί
τοίνυν διὰ τοῦ παρηλλαγμένου σημαίνεται; πρῶτον
αὐτὴν τὴν τῆς λέξεως ἔμφασιν ἐφ' ἑαυτῆς ἐξετάσωμεν, ὡς
ἂν μᾶλλον διὰ τῆς τοῦ ῥήματος ἑρμηνείας ἐκκαλυφθείη τὸ
139 βλάσφημον. λέγεται τοίνυν ἐν τῇ καταχρήσει τῆς συνη-
θείας τὸ ῥῆμα τῆς παραλλαγῆς ἐπὶ σωμάτων μέν, ὅταν ἐκ
παραλύσεως ἤ τινος ἑτέρου πάθους παρατραπῇ τι μέλος
τῆς φυσικῆς ἁρμονίας· ἐκ γὰρ τῆς πρὸς τὸ ὑγιαῖνον τοῦ
πεπονθότος ἀντιπαραθέσεως τὴν πρὸς τὸ χεῖρον παρα-
τροπὴν τοῦ παραδεξαμένου τὸ πάθος παραλλαγὴν ὀνομά-
ζομεν· ἐπὶ δὲ τῶν ἐν ἤθει κατ' ἀρετὴν καὶ κακίαν διαφε-
ρόντων, ὅταν ὁ ἀκόλαστος βίος ἀντιπαρατιθέμενος τῷ
καθαρῷ τε καὶ σώφρονι ἢ τῷ δικαίῳ ὁ ἄδικος ἢ πρὸς
τὸν πρᾷόν τε καὶ εἰρηνικὸν καὶ ἡσύχιον ὁ θυμώδης τε καὶ
πολεμικὸς καὶ τὴν ὀργὴν ἀταμίευτος καὶ πᾶν ὅλως τὸ τῇ
παραθέσει τοῦ κρείττονος ἐν κακίᾳ κατηγορούμενον παρ-
ηλλάχθαι λέγεται, τῷ μὴ συμβαίνειν ἀλλήλοις τὰ ἐπ'
ἀμφοτέρων γνωρίσματα, τοῦ τε καλοῦ φημι καὶ τοῦ χεί-

4 Bas c Eun lib II p 577 C

VLAT(S) 1 ἢ μάτην γε: εἴ γε v   2 ταύτας A   3 χωρήσαιμεν T   4 παραλλάχθαι V   *hinc integer est cod S (fol 261*[v]*)*   7 εἰρημένων A   11 ἑαυτῆς correxi: ἑαυτῶν libri v   12 ῥήματος: νοήματος V   15 παραλύσεως: παρακαλύψεως L   τι: τὸ V   μέρος A   17 ἀντὶ παραθέσεως V   19 ἔθει VL   20 ἀντιπαραθέμενος L   ἢ post ἀντιπαρατιθέμενος add A   excidisse videtur verbum nisi 25 λέγηται scribendum est. ἢ quod legit A mala certe coniectura est   21 τε om A   21-22 πρὸς τὸ ATS sed v sscr A   22 τε post εἰρηνικόν add VLA

140 ρονος. ἔτι παρηλλάχθαι φαμὲν καὶ τὰς ἐπὶ τῶν στοιχείων θεωρουμένας ποιότητας, ὅσαι κατὰ τὸ ἐναντίον ἀντιστοιχοῦσιν ἀλλήλαις, φθαρτικὴν κατ' ἀλλήλων ἔχουσαι δύναμιν, οἷον τὸ θερμόν τε καὶ τὸ ψυχρὸν ἢ τὸ ξηρόν τε καὶ τὸ ὑγρὸν ἢ ὅλως εἴ τι τῷ ἑτέρῳ πρὸς τὸ ἐναντίον ἀντικαθέστηκε καὶ τὸ ἐν τούτοις ἀσύμβατον τῷ τῆς παραλλαγῆς διερμηνεύομεν ῥήματι, καὶ πᾶν ὅλως τὸ διαφωνοῦν
669 M. πρὸς τὸ ἕτερον ἐν τοῖς ἐπιθεωρουμένοις γνωρίσμασι τῶν παρηλλαγμένων ἐστίν, ὡς ὑγίεια πρὸς νόσον καὶ πρὸς θάνατον ἡ ζωὴ καὶ πρὸς εἰρήνην ὁ πόλεμος καὶ ἀρετὴ πρὸς κακίαν καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶν ὁμοιότροπα.

141 Τούτων δὲ ἡμῖν οὕτω διευκρινηθέντων, κατανοήσωμεν καὶ ἐπὶ τοῦ λογογράφου, πῶς παρηλλάχθαι λέγει τὰς οὐσίας ἀλλήλων ἐπὶ τοῦ πατρός τε καὶ τοῦ υἱοῦ. τί τοῦτο λέγων; ἆρ' ὡς τοῦ πατρὸς μὲν ὄντος κατὰ φύσιν,
142 τοῦ δὲ υἱοῦ παρηλλαγμένου τῆς φύσεως; ἢ τὴν τῆς ἀρετῆς παρατροπὴν τῷ ῥήματι τούτῳ διερμηνεύει, χωρίζων τῷ τῆς παραλλαγῆς ὀνόματι τὸ κακὸν ἀπὸ τοῦ κρείττονος, ὡς ταύτην μὲν ἐν τῷ καλῷ τὴν οὐσίαν βλέπειν, ἐν δὲ τῷ ἐναντίῳ τὴν ἄλλην; ἢ κατὰ τὸν λόγον τῆς τῶν στοιχείων ἐναντιώσεως καὶ τὴν θείαν οὐσίαν παρηλλάχθαι τὴν ἑτέραν ἐκ τῆς ἑτέρας διϊσχυρίζεται; ἢ ὡς ἔχει πρὸς εἰρήνην ὁ πόλεμος καὶ πρὸς θάνατον ἡ ζωὴ καὶ τὴν πρὸς τὰ τοιαῦτα πάντα τῷ τοιούτῳ τρόπῳ μάχην ἐνορᾷ ταῖς οὐσίαις, ὡς μὴ αὐτὰς μετ' ἀλλήλων συμβῆναι, τῷ τὴν μίξιν τῶν ἐναντίων δαπανητικὴν κατὰ τῶν μιγνυμένων ἔχειν τὴν δύναμιν, καθώς φησι περὶ τοῦ τοιούτου δόγματος ἡ παροιμιώδης σοφία ὅτι Ὕδωρ καὶ πῦρ οὐ μὴ εἴπωσιν Ἀρκεῖ, τὴν

28 Prov 24, 51

VLATS 2 ὅσαι: καὶ V om L 4 τὸ ante ψυχρὸν om VL τὸ ψυχρόν τε καὶ τὸ θερμὸν A 5 τὸ ante ὑγρὸν om VLA ὅλως: ἄλλως L 8 θεωρουμένοις A 10 ἡ om L 12 διακριθέντων V 13 τοῦ om v 14 τοῦ ante υἱοῦ om VL v 16 τῆς φύσεως: τὴν φύσιν T 17 ἐν ante τῷ ῥήματι add V 22 ἐκ om V διϊσχυρίζεσθαι VL 27-28 παροιμιώδης σοφία: παροιμία V

ἰσοπαλῆ τε καὶ ἰσοστάσιον τῶν ἐναντίων φύσιν καὶ τὴν κατ' ἀλλήλων φθορὰν διὰ τοῦ αἰνίγματος ἑρμηνεύουσα; ἢ κατ' οὐδὲν τούτων εἶναι λέγει τὴν ἐν ταῖς οὐσίαις ἐκείναις παρ-
143 αλλαγὴν καθορᾶν; οὐκοῦν εἰπάτω τὸ παρὰ ταῦτα νοούμενον. ἀλλ' οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοι, κἂν τὰ συνήθη λέγῃ, ὅτι ὁ υἱὸς πρὸς τὸν γεγεννηκότα παρήλλακται· τούτῳ γὰρ καὶ μᾶλλον ἡ ἀτοπία τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων ἐλέγχεται. τί γὰρ οὕτω προσφυῶς τε καὶ ἁρμοδίως ἄλλο ἄλλῳ ἐμφύεταί τε καὶ ἐναρμόζεται ὡς ἡ σχετικὴ πρὸς τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ σημασία; ἀπόδειξις δὲ τούτου ὅτι κἂν μὴ τὰ δύο ῥηθῇ ταῦτα ὀνόματα, τῷ ἑνὶ καὶ τὸ παρεθὲν συσσημαίνεται· οὕτως ἔγκειται καὶ ἐνήρμοσται τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον καὶ ἐν τῷ ἑνὶ καθορᾶται ἀμφότερα, ὡς μὴ ἂν ἐφ' ἑαυτοῦ νοη-
144 θῆναι τούτων τι χωρὶς τοῦ ἄλλου. τὸ δὲ παρηλλαγμένον ἐξ ἐναντίου τῷ ἁρμόζοντι πάντως καὶ νοεῖται καὶ λέγεται, οἷον ἡ σπάρτος πρὸς τὴν εὐθεῖαν ἁρμοδίως ἔχει, τὸ δὲ σκολιὸν τῷ εὐθεῖ παρατιθέμενον οὐχ ἁρμόζεται, καὶ τοῖς μουσικοῖς σύνηθες τὴν συμφωνίαν τῶν τόνων ἁρμονίαν προσαγορεύειν, ἀνάρμοστον δὲ τὸ ἔκτροπόν τε καὶ ἀπρόσχορδον. οὐκοῦν ταὐτόν ἐστι παρηλλαγμένον τε εἰπεῖν καὶ ἀνάρμοστον.

145 Εἰ οὖν παρήλλακται κατὰ τὸν τῆς αἱρέσεως λόγον πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν ἡ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ φύσις, οὐδὲ ἁρμόζεται πάντως· τὸ δὲ ἀνάρμοστον οὐκ ἂν γένοιτο
146 ἐν ἐκείνῳ ᾧ ἐναρμοσθῆναι οὐ δύναται. ὥσπερ γὰρ μιᾶς οὔσης μορφῆς ἐπί τε τοῦ κηροῦ καὶ τῆς ἐν τῇ σφενδόνῃ γλυφίδος, ὅταν ἐντεθῇ πάλιν τῇ σφενδόνῃ ὁ ἐκτυπωθεὶς παρὰ ταύτης κηρός, ἐναρμόζει τὸν περὶ ἑαυτὸν χαρακτῆρα τῷ περιέχοντι, τοὺς ἰδίους καταλαμβάνων τύπους ἐν τῷ

VLATS 2 ἢ om v 5 λέγοι TS λέγει v 6 τοῦτο L καὶ om v 8 ἄλλῳ ἄλλο v 9 ἁρμόζεται LA 11 παρατεθὲν v συνσημαίνεται A σημαίνεται V ras duarum litt ante σημ., οὐ σημαίνεται L 13 ἐφ' ἑαυτῷ TS 15 ἐξ ἐναντίου post πάντως coll v 18 τόμων L 19-20 ἀπρόσχοιδρον T 24 ἐνάρμοστον v γένοιτο correxi: γένηται libri v 27 γλυφῆς V 28 ἐναρμόζειν V 29 καταλαμβάνειν V

χαράγματι, πρός τε τὰ κοῖλα διαδυόμενος καὶ τὰς ἐξοχὰς τῆς γλυφῆς <τοῖς> ἰδίοις ἀναδεχόμενος τύποις, εἰ δὲ ξένος τις καὶ ἀλλότριος τύπος ἐντεθείη τῇ γλυφῇ τῆς σφενδόνης, τραχύνει καὶ συγχεῖ τὴν ἰδίαν μορφὴν τοῖς ἀνοικείοις
147 χαράγμασι περιγλύφων τὸ εἶδος. ἀλλὰ μὴν ὁ ἐν τῇ μορφῇ
672 M. τοῦ θεοῦ ὑπάρχων οὐκ ἄλλῳ τινὶ χαρακτῆρι παρὰ τὸν πατέρα μεμόρφωται, χαρακτὴρ ὢν τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως· ἡ δὲ μορφὴ τοῦ θεοῦ ταὐτὸν τῇ οὐσίᾳ πάντως ἐστίν. ὡς γὰρ ἐν τῇ μορφῇ τοῦ δούλου γενόμενος τῇ οὐσίᾳ τοῦ δούλου ἐνεμορφώθη, οὐ ψιλὴν ἀναλαβὼν ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν μορφὴν οὐδὲ τῆς οὐσίας διεζευγμένην, ἀλλ' ἡ οὐσία τῇ μορφῇ συσσημαίνεται, οὕτως πάντως καὶ ὁ εἰπὼν αὐτὸν ἐν μορφῇ θεοῦ εἶναι τὴν οὐσίαν διὰ τῆς μορφῆς
148 ἐνεδείξατο. εἰ οὖν ἐν τῇ μορφῇ τοῦ θεοῦ ἐστι, καὶ ἐν τῷ πατρὶ ὢν ἐσφράγισται τῇ πατρῴᾳ δόξῃ, καθώς φησιν ἡ τοῦ εὐαγγελίου φωνὴ ἡ λέγουσα Τοῦτον ὁ πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ θεός, διὸ καὶ ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν ὁρᾷ τὸν πατέρα, ἡ τῆς ἀγαθότητος εἰκὼν καὶ τὸ τῆς δόξης ἀπαύγασμα καὶ πάντα ὅσα τοιαῦτα τὸ μὴ ἀναρμόστως ἔχειν τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν πρὸς τὸν πατέρα μαρτύρεται, ἄρα προδήλως τὸ τῆς βλασφημίας τῶν ἀντικειμένων ἀσύστατον διὰ τῶν εἰρημένων
149 ἐλέγχεται. εἰ γὰρ τὰ παρηλλαγμένα οὐ συναρμόζεται, ὁ δὲ σφραγισθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς τὸν πατέρα καὶ ἐν τῷ πατρὶ ὢν καὶ ἐν ἑαυτῷ ἔχων ἐκεῖνον διὰ πάντων δείκνυσι τὸ συμφυὲς καὶ εὐάρμοστον, ἄρα διὰ τούτων ἡ ἀτοπία τῶν ἐναντίων κατὰ κράτος ἐλέγχεται. ὡς γὰρ ἐδείχθη τὸ παρηλλαγμένον ἀνάρμοστον, οὕτω τὸ ἔμπαλιν ἀναντιρρήτως ὁμολογεῖται τὸ εὐάρμοστον ἀπαράλ-

5 Phil 2, 6 7 Hebr 1, 3 9 Phil 2, 7 16 Joh 6, 27 17 Joh 14, 9 18 II Cor 4, 4 al Hebr 1, 3 24 Joh 14, 10

VLATS 1 διαλυόμενος L 2 γλυφῆς: γραφῆς VL τοῖς addidi 6 παρὰ: περὶ V 9 ὥσπερ γὰρ VL 10 ἐμορφώθη VL 12 σημαίνεται V σύνσημαίνεται L 17 ὁρᾷ: ἑώρακε TS 22 verba ab εἰ γὰρ usque ad συναρμόζεται om VL 24 ἑαυτῷ: αὐτῷ A αὐτὸ L ἐκείνου L

150 λακτον πάντως. ὡς γὰρ τὸ παρηλλαγμένον οὐχ ἁρμόζεται, οὕτω τὸ ἁρμοζόμενον οὐ παρήλλακται· ὁ δὲ λέγων τῆς ἀγαθῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τὴν τοῦ μονογενοῦς παραλλάττειν φύσιν, ἐν αὐτῷ τῷ ἀγαθῷ τὴν παραλλαγὴν πάντως βλέπει. τὸ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ παρηλλαγμένον τί ἐστι, Νοήσατε οἱ ἄκακοι τὴν πανουργίαν, ἡ παροιμία φησίν.
151 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς πρόδηλον ἔχοντα τὴν ἀτοπίαν παραδραμοῦμαι τῷ λόγῳ, τὸ δὲ πρὸ αὐτῶν ἐξετάσωμεν. οὐδέν φησιν ἕτερον εὑρίσκεσθαι παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ τὸ δεχόμενον τὴν γέννησιν. τί νοῶν ταῦτα λέγει; δύο γὰρ ἀπ' ἀλλήλων διακρίνας ὀνόματα καὶ τὰ δι' αὐτῶν σημαινόμενα συνδιαχωρίσας τῷ λόγῳ, ἐφ' ἑαυτοῦ ἑκάτερον ἰδιαζόντως ἐκτίθεται. ἓν ὄνομα ἡ γέννησις καὶ ἕτερον ὄνομα ἡ οὐσία. δέχεται, φησίν, ἡ οὐσία τὴν γέννησιν, ἄλλο τι οὖσα δηλονότι παρὰ τὴν
152 γέννησιν. εἰ γὰρ ἡ γέννησις οὐσία ἦν, ὅπερ δὴ συνεχῶς ἀποφαίνεται, ὥστε τὰς δύο προσηγορίας ἰσοδυναμεῖν ἀλλήλαις κατὰ τὴν ἔμφασιν, οὐκ ἂν εἶπεν ὅτι δέχεται ἡ οὐσία τὴν γέννησιν· ἴσον γὰρ ἂν ἦν τῷ εἰπεῖν ὅτι τὴν οὐσίαν ἡ οὐσία ἢ ὅτι τὴν γέννησιν ἡ γέννησις δέχεται, εἴπερ ταὐτὸν ἦν τῇ οὐσίᾳ ἡ γέννησις. οὐκοῦν ἄλλο μέν τι νοεῖ τὴν γέννησιν, ἄλλο δέ τι τὴν οὐσίαν, ἣ τὴν γέννησιν δέχεται. οὐ γὰρ ἂν ἦν ταὐτὸν τῷ ὑποδεχομένῳ τὸ λαμβανόμενον. τοῦτο μὲν οὖν ἡ σοφὴ τοῦ λογογράφου τεχνο-
673 M. λογία φησίν. εἰ δέ τις ἔγκειται νοῦς τοῖς εἰρημένοις, ὁ κρίνειν ἐπεσκεμμένος ἐπισκεψάσθω τὸν λόγον. πάλιν δὲ τὸ ῥηθὲν ἀναλήψομαι.
153 Οὐδὲν ἕτερον εὑρίσκειν λέγει παρὰ τὴν

5 Prov 8, 5 9-10 cf Eun ap Bas lib II p 584 A et 588 B

VLAT(S) 2 *hinc scissus est cod S (fol 261ᵛ)* 3 τὴν ante 4 φύσιν coll V om L 5 νοήσατε post 6 πανουργίαν collocat V 6 τῆς πανουργίας L ὥς φησιν ἡ παροιμία V 11 παραλλήλων A 12 συνδιαχωρήσας V 13 ἐφ' αὐτοῦ (sic) v 15 τὴν γέννησιν om L 17-18 ἀλλήλων v 19 τὸ εἰπεῖν VL v 20 ἡ οὐσία om A 21 ταὐτὸν: ταύτη v μέν τι: μέντοι A 23 ἦν: ἢ VA ἡ L 28 λέγει om A

οὐσίαν τοῦ υἱοῦ τὸ δεχόμενον τὴν γέννησιν.
ἀλλὰ τὸ μηδεμίαν ἐγκεῖσθαι τοῖς εἰρημένοις διάνοιαν παντὶ
δῆλόν ἐστι τῷ καὶ ὁπωσοῦν ἐπαΐοντι λόγων· ὑπόλοιπον δὲ
ἂν εἴη τὴν βλασφημίαν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἀγαγεῖν, ἣν διὰ τῶν
ἀδιανοήτων τούτων κατασκευάζει ῥημάτων. βούλεται γάρ,
εἰ καὶ μὴ δύναται διὰ τὴν ἑρμηνευτικὴν ἀτονίαν, ταύτην
ἐμποιῆσαι τοῖς ἀκροαταῖς τὴν διάνοιαν, ὅτι κατασκευαστή
ἐστι τοῦ υἱοῦ ἡ οὐσία· γέννησιν δὲ τὴν κατασκευὴν ὀνο-
μάζει, τῇ εὐσημοτάτῃ φωνῇ τὸ φρικτὸν περιστέλλων τῆς
βλασφημίας, ὡς ἂν εὐπαράδεκτος γένοιτο ἡ τοῦ ἐκτίσθαι
τὸν κύριον συγκατάθεσις, τῇ τῆς γεννήσεως λέξει τῆς
154 κατασκευῆς δηλουμένης. λέγει τοίνυν ὅτι ἡ οὐσία τὴν
γέννησιν δέχεται, ἵν' ὥσπερ ἐν ὑποκειμένῳ τινὶ πράγματι
πᾶσα κατασκευὴ θεωρεῖται (οὐ γὰρ ἄν τις εἴποι κατε-
σκευάσθαι ὃ μὴ ὑφέστηκεν), οὕτως οἷόν τι κατασκεύασμα
τὴν τοῦ μονογενοῦς θεοῦ φύσιν *** προτείνας τῷ λόγῳ
τὴν ποίησιν. εἰ τοίνυν τὴν γέννησιν δέχεται ταύ-
την, φησί, τοιοῦτο σημᾶναι βουλόμενος, ὅτι οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ
κατεσκευάσθη. τί δὲ ἄλλο τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων
ἐστὶ μὴ γενόμενον; οὐρανός, ἀήρ, γῆ, θάλαττα, πᾶν
ὅτιπερ ἔστι, γενόμενον πάντως ἐστίν· ὧν οὐδὲν ἂν ἦν, εἰ
155 μὴ γενόμενον ἦν. πῶς οὖν ὡς ἐξαίρετόν τι τῇ τοῦ μονο-
γενοῦς ἐνεθεώρησε φύσει τὸ εἰς αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἀνα-
δέχεσθαι τὴν γέννησιν (οὕτω γὰρ τὴν κατασκευὴν ὀνο-
μάζει, ὡς τοῦ βομβυλιοῦ καὶ τοῦ κώνωπος οὐκ εἰς ἑαυτόν,
ἀλλ' εἰς ἕτερόν τι παρ' ἑαυτὸν δεξαμένου τὴν γέννησιν);
οὐκοῦν ὁμολογεῖται διὰ τῶν γεγραμμένων ὅτι καὶ πρὸς τὰ

VLAT(S) 3 λόγον v 5 τούτων om A *a* κατασκευάζει *integer est cod S* 7 κατασκευή τις V 8 οὐσία: σημασία v 10 ἂν T S: γὰρ VLA γένηται T 14 θεωρῆται V v εῖ in ῆ corr A ἄν τις: εἴ τις L 14-15 κατασκευάσθαι AT sed α alt corr in ε A 15 οὗτος VL 16 τὴν et φύσιν TS v: τὴν et φησὶ VL τῇ et φύσει A ex coniectura, ut vid lacunam indicavi 17-18 ταύτην δέχεται V 18 τοῦτο V fort τὸ τοιοῦτο 20 μὴ γενόμενον ἐστὶν V γῆ ἀὴρ v ἀήρ om V 24 καὶ post γὰρ add S 25 βομβηλιοῦ T βομβυλίου VLA v 27 ὡμολόγηται VL τὰ om V

μικρότατα τῆς κτίσεως μόρια κοινοποιεῖται παρ' αὐτῶν τοῦ
μονογενοῦς ἡ οὐσία καὶ πᾶν ἐπιχείρημα, δι' οὗ κατασκευ-
άζεται ἡ πρὸς τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ ἀλλοτρίωσις, τὴν ἴσην
ἰσχὺν καὶ ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἔχει.
156 Τίς οὖν αὐτῷ χρεία τῆς ποικίλης ταύτης λεπτουργίας
εἰς κατάσκευὴν τῆς κατὰ τὴν φύσιν ἀλλοτριότητος, δέον
τὴν σύντομον τῆς ἀρνήσεως ὁδὸν τραπῆναι τῷ φανερῶς
ἀπειπεῖν μὴ δεῖν ὁμολογεῖσθαι τοῦ υἱοῦ τὸ ὄνομα μηδὲ τὸν
μονογενῆ θεὸν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κηρύσσεσθαι, ἀλλὰ τὴν
Ἰουδαϊκὴν λατρείαν κυριωτέραν τῆς τῶν Χριστιανῶν κρί-
νειν ὁμολογίας, καὶ μόνον κτίστην καὶ δημιουργὸν ὁμολο-
γοῦντας τὸν πατέρα τὰ λοιπὰ πάντα τῷ τῆς κτίσεως ὑπά-
γειν ὀνόματί τε καὶ νοήματι, ἐν δὲ τούτοις τὸ τῶν ἄλλων
προτεταγμένον ἔργον ποίημα λέγειν διά τινος κατασκευα-
στικῆς ἐνεργείας γενόμενον, [καὶ] πρωτόκτιστον ἀντὶ μονο-
157 γενοῦς θεοῦ καὶ ἀληθινοῦ υἱοῦ προσαγορεύοντας; τούτων
γὰρ κεκρατηκότων, εὐκολία πολλὴ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν
συμπερανθῆναι τὰ δόγματα, πάντων κατὰ τὸ εἰκὸς ἐκ τῆς
τοιαύτης ἀρχῆς πρὸς τὸ ἀκόλουθον ὁδηγουμένων, ὅτι τὸν
μήτε γεννηθέντα μήτε υἱὸν ὄντα, διά δέ τινος ἐνεργείας
676 M. ὑποστάντα κοινωνεῖν τῷ θεῷ τῆς οὐσίας οὐχ οἷόν τε.
ἕως δ' ἂν κρατῶσιν αἱ τῶν εὐαγγελίων φωναί, δι' ὧν υἱὸς
καὶ μονογενὴς καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ τὰ
τοιαῦτα κηρύσσεται, μάτην ληρήσει, ἑαυτόν τε καὶ τοὺς
καθ' ἑαυτὸν διὰ τῶν τοιούτων φληνάφων παρακρουόμενος.
158 τὴν γὰρ ἀληθῆ πρὸς τὸν πατέρα σχέσιν τῆς τοῦ υἱοῦ
προσηγορίας βοώσης, τίς οὕτως ἠλίθιος, ὡς Ἰωάννου καὶ
Παύλου καὶ τοῦ λοιποῦ χοροῦ τῶν ἁγίων τὰς γνησίας ταύ-

VLATS 1 μικρότερα S μόρια om V κοινοποιοῦται S 3 τὴν om v 5 χρεία αὐτῶ A ταύτης sscr A 6 τὴν om TS v 7 τῷ: καὶ V τὸ A 9 κηρύττεσθαι S 11 ὁμολογίας καὶ μόνον: ὁμολογοῦντας τὸν πατέρα L (haec ex 12 irrepserunt) 12 καὶ ante τὰ λοιπὰ add L 14 προστεταγμένον L 16 προσαγορεύοντα T προσαγορεύειν A ex coniectura scilicet, immo 15 καὶ delevi 18 συμπεραθῆναι V συμπερασθῆναι L 23 καὶ post μονογενὴς om A

τας φωνὰς καὶ τῆς οἰκειότητος ἐνδεικτικὰς κηρυσσόντων
μὴ πρὸς ἐκείνους βλέπειν, ἀλλὰ τοῖς διακένοις κροτάλοις
τῶν Εὐνομίου σοφισμάτων *** διδασκαλίαν τῶν διὰ τοῦ
πνεύματος λαλούντων μυστήρια καὶ Χριστὸν ἐν ἑαυτοῖς φε-
ρόντων Εὐνόμιον ἀληθέστερον οἴεσθαι; τίνα τοῦτον Εὐνό-
μιον; τὸν πόθεν εἰς τὸ καθηγεῖσθαι Χριστιανῶν ἐπαρ-
159 θέντα; ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐάσθω, καὶ ὡς ἔστι δυνατὸν ἡ
περὶ τὰ προκείμενα σπουδὴ καταλεαινέτω τὴν καρδίαν
ἡμῖν ζήλῳ τῆς πίστεως κατὰ τῶν βλασφημούντων ὑπεροι-
δαίνουσαν. πῶς γὰρ ἔστι μὴ παρακινηθῆναι πρὸς ὀργὴν
καὶ ἀπέχθειαν ἐν τῷ τὸν θεὸν ἡμῶν καὶ δεσπότην καὶ
ζωοποιὸν καὶ σωτῆρα παρὰ τῶν ἀνθρωπίσκων τούτων προ-
160 πηλακίζεσθαι; εἰ γάρ μοι τὸν τῆς σαρκὸς ἐλοιδόρει πα-
τέρα ἢ πρὸς τὸν εὐεργέτην εἶχε τὸν ἐμὸν δυσμενῶς, ἆρα
δυνατὸν ἦν ἀπαθῶς βαστάξαι τὴν κατὰ τῶν ἀγαπωμένων
ὀργήν; εἰ δὲ ὁ τῆς ψυχῆς τῆς ἐμῆς κύριος, ὁ μὴ οὖσαν
αὐτὴν ὑποστήσας καὶ δουλωθεῖσαν ἐξαγοράσας, ὁ τῆς τε
παρούσης γεύσας ζωῆς καὶ τὴν μέλλουσαν παρασκευάσας,
ὁ πρὸς βασιλείαν καλῶν καὶ ὅπως ἂν φεύγοιμεν τὴν τῆς
γεέννης κατάκρισιν παρεγγυῶν — μικρὰ λέγω ταῦτα καὶ
οὔπω τῆς τοῦ κοινοῦ δεσπότου μεγαλωσύνης ἐπάξια —, ὁ
ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως προσκυνούμενος, ἐπουρανίων, ἐπι-
γείων, καταχθονίων, ᾧ παρεστήκασιν αἱ ἀναρίθμητοι τῶν
κατ' οὐρανὸν λειτουργῶν μυριάδες, πρὸς ὃν ἐπέστραπται
πᾶν ὅσον ὧδε διοικεῖται καὶ τοῦ καλοῦ τὴν ἔφεσιν ἔχει, εἰ
οὗτος ἔκκειται πρὸς λοιδορίαν ἀνθρώποις, οἷς οὐκ ἀρκεῖ
μόνον τὸ ἑαυτοὺς τῇ μερίδι τοῦ ἀποστάτου προσοικειῶσαι,

20 Matth 23, 33 22 Phil 2, 10 23 Hebr 12, 22 Judas 14

VLATS 3 σοφισμάτων διδασκαλίαν: σοφ. τῆς διδασκαλίας A ex coni ut vid σοφισμάτων προσέχειν καὶ (om διδασκαλίαν) V lacunam statui 4 αὐτοῖς VLA 6 Χριστιανοὺς v 8 καταλεαίνεται L 9 ἡμῶν VA v 9-10 ὑπεροιδοῦσαν A 12 ζώων post τούτων add V 15 βαστάσαι v 16 ὀργήν: ἀρχήν V ὁ ante μὴ om v 18 γεύσας ζωῆς om A 21-22 ὁ ante ὑπὸ add A, om VLTS v 22-23 καὶ ἐπιγείων καὶ V 23 παρεστήκεσαν v αἱ ἀναρίθμητοι om v ἀπέστραπται V 25 ὅσον ὧδε οἰκεῖται v ὅσον δεδιώκηται V

ἀλλὰ ζημίαν ποιοῦνται τὸ μὴ καὶ ἄλλους εἰς τὸ αὐτὸ βά-
ραθρον μεθ' ἑαυτῶν ἐφελκύσασθαι διὰ τῆς λογογραφίας,
ὡς ἂν μὴ λείποι τοῖς ἐπιγινομένοις ἡ πρὸς τὸν ὄλεθρον
χειραγωγία, ἆρά τις μέμφεται τὴν ἐπὶ τούτοις ὀργήν;
161 Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀκολουθίαν ἐπαναδράμωμεν. δια-
βάλλει γὰρ ἐν τοῖς ἐφεξῆς πάλιν ἡμᾶς ὡς ταῖς ἀνθρωπίναις
ὁμοιότησιν ἀτιμάζοντας τοῦ υἱοῦ τὴν γέννησιν, καὶ μέμνηταί
γε τῶν γεγραμμένων τῷ ἡμετέρῳ πατρὶ περὶ τούτων, ἐν οἷς
φησι δύο σημαινομένων ἐκ τῆς τοῦ υἱοῦ φωνῆς, τῆς τε
διὰ πάθους συστάσεως καὶ τῆς πρὸς τὸν γεγεννηκότα γνη-
σιότητος, τὸ μὲν ἀπρεπὲς καὶ σαρκῶδες ἐν τοῖς θείοις μὴ
προσίεσθαι λόγοις, τὸ δὲ ὅσον εἰς μαρτυρίαν τῆς τοῦ μονο-
γενοῦς δόξης ἐστί, τοῦτο μόνον ἐν τοῖς ὑψηλοῖς παραλαμ-
162 βάνεσθαι δόγμασι. τίς οὖν ἀτιμάζει ταῖς ἀνθρωπίναις
ὑπολήψεσι τοῦ υἱοῦ τὴν γέννησιν, ὁ ἐξορίζων τῆς θείας γεν-
νήσεως τὸ παθητὸν καὶ ἀνθρώπινον, ἀπαθῶς δὲ συνάπτων
τὸν υἱὸν τῷ γεννήσαντι, ἢ ὁ κοινοποιῶν πρὸς τὴν κάτω
677 M. κτίσιν τὸν τὰ πάντα παραγαγόντα εἰς γένεσιν; ἀλλὰ τὸ
τοιοῦτον, ὡς ἔοικεν, ἡ καινὴ αὕτη σοφία πρὸς ἀτιμίαν
οἴεται βλέπειν, τὸ τῇ μεγαλειότητι τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν
οἰκειῶσαι, μέγα δὲ καὶ ὑψηλὸν τὸ καταγαγεῖν αὐτὸν εἰς
163 ὁμοτιμίαν τῆς ἡμῖν ὁμοδούλου κτίσεως. ὢ κενῶν ἐγκλη-
μάτων· Βασίλειος ὡς ἀτιμάζων τὸν υἱὸν διαβάλλεται, ὁ
τιμῶν αὐτὸν καθὼς τιμᾶται ὁ πατήρ, καὶ Εὐνόμιος τῆς
τιμῆς τοῦ μονογενοῦς ὑπερμάχεται, ὁ τῆς ἀγαθῆς φύσεως
τοῦ πατρὸς ἀφορίζων. τοιαύτην ἔσχε καὶ Παῦλος αἰτίαν
παρ' Ἀθηναίοις ποτέ, πρὸς αὐτῶν ἐκείνων κατηγορούμενος
ὡς ξένα καταγγέλλων δαιμόνια, ὅτε τὴν περὶ τοὺς δαίμονας

7-14 Bas c Eun lib II p 625 C Basilii orationem non ad verbum reddit 24 Joh 5, 23 28 Act 17, 17 sq

VLATS 1 αὐτὸ correxi: αὐτοῦ 3 λείποι LA v: λίπη T λίποι S ἐπιλείπη V ἐπιγενομένοις T 5 πάλιν post ἀκολουθίαν add V 17 τῷ υἱῷ τὸν γεννήσαντα V 18 τῷ et παραγαγόντι V 19 κενὴ T 20 οἴεται corr Wilamowitz et simul Harder: ἔοικεν libri v (ex v 19) βλέπει V 22 ἡμῖν om L καινῶν VA 26 ἀφανίζων v ἔσχε καὶ in ras V ἔσχεν (om καὶ) A ὁ παῦλος A 27 πρὸς αὐτὴν v

πλάνην τῶν εἰδωλομανούντων διήλεγχε καὶ πρὸς τὴν ἀλή-
θειαν ἐχειραγώγει, καταγγέλλων ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνά-
στασιν. ταῦτα καὶ νῦν οἱ νέοι Στωϊκοὶ καὶ Ἐπικούρειοι
τῷ μιμητῇ τοῦ Παύλου προφέρουσιν, οἱ εἰς οὐδὲν ἕτερον
εὐκαιροῦντες, καθὼς περὶ τῶν Ἀθηναίων ἡ ἱστορία φησίν,
164 ἢ εἰς τὸ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον. τί γὰρ ἂν
εὑρεθείη τούτων καινότερον· υἱὸς ἐνεργείας καὶ πατὴρ
κτίσματος καὶ θεὸς πρόσφατος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἀναφυό-
μενος καὶ ἀγαθὸν ἀγαθοῦ παρηλλαγμένον; οὗτοί εἰσιν οἱ
διὰ τοῦ μὴ εἶναι αὐτὸν λέγειν, ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ γεννή-
σαντος φύσις, τιμᾶν προσποιούμενοι ταῖς καθηκούσαις τιμαῖς.
ἆρ' αἰδεῖται τὸ εἶδος τῆς τοιαύτης τιμῆς ὁ Εὐνόμιος, εἰ
μὴ πρὸς τὸν πατέρα λέγοι τις αὐτὸν ᾠκειῶσθαι τῇ φύσει,
165 ἀλλὰ πρός τι τῶν ἑτερογενῶν τὴν κοινωνίαν ἔχειν; εἰ γὰρ
ὁ πρὸς τὴν κτίσιν κοινοποιῶν τὸν τῆς κτίσεως κύριον τιμᾶν
ἐν τούτοις αὐτὸν διορίζεται, τιμάσθω καὶ οὗτος πρὸς τὸ
ἄλογον ἢ ἀναίσθητον κατὰ τὴν φύσιν κοινοποιούμενος· εἰ
δὲ τούτῳ χαλεπὸν καὶ ἐφύβριστον ἡ πρὸς τὸ χεῖρόν ἐστι
κοινωνία, πῶς τῷ δεσποτεύοντι ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ
αἰῶνος, καθώς φησιν ὁ προφήτης, τιμή ἐστι τὸ τῇ ὑπο-
χειρίῳ καὶ δουλευούσῃ φύσει συγκατατάττεσθαι; ἀλλὰ
ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

2 sqq Act 17, 18 sqq   19-20 Ps 65, 7

VLATS 2 ιῦ (i e ἰησοῦ) LTS: υἱῷ VA ἀρειοπάγῳ v   4 τοῦ om T προσφέρουσιν v   4-5 εὐκαιροῦντες ἕτερον V   6 τι ante καὶ om V   7 καινότερα V   8-9 ἀναφαινόμενος V   10 διὰ τὸ A   13 λέγει T ᾠκειῶσθαι A: οἰκειώσασθαι VLTS v   16 διορίζεσθαι V   18 τοῦτο AT (τουτο) τούτο (sic) S   19 τῷ δεσπόζοντι V   22 τέλος τοῦ κατὰ εὐνομίου λόγου δ. V

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Γ'.

680 M. Περὶ δὲ τῆς Πέτρου τοῦ ἀποστόλου φωνῆς καιρὸς ἂν εἴη φιλοπονώτερον διεξετάσαι τὰ εἰρημένα αὐτῷ τε τῷ Εὐνομίῳ καὶ τῷ ἡμετέρῳ πατρὶ περὶ τούτου. εἰ δὲ εἰς πλῆθος ἐκτείνοι τὸν λόγον ἡ ἀκριβὴς θεωρία, συγγνώσεται πάντως ὁ εὐγνώμων ἀκροατής, οὐχ ἡμᾶς ἀδολεσχεῖν αἰτιώμενος, ἀλλ' ἐπὶ τὸν τὴν ἀφορμὴν δεδωκότα τὴν αἰτίαν ἐπαναφέρων. καί μοι συγκεχωρήσθω βραχέα τινὰ προδιεξελθεῖν τῆς τῶν προκειμένων ἐξετάσεως, οὐδὲ ταῦτα τυχὸν τοῦ σκοποῦ τῶν σπουδαζομένων ἀπᾴδοντα.

2 Οὐδὲν τῶν διὰ κτίσεως γεγονότων σεβάσμιον εἶναι τοῖς
ἀνθρώποις ὁ θεῖος ἐνομοθέτησε λόγος, ὡς ἐκ πάσης μικροῦ
δεῖν ἔστι τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τὸ τοιοῦτο μαθεῖν. ὁ
Μωϋσῆς, αἱ πλάκες, ὁ νόμος, οἱ καθεξῆς προφῆται, τὰ εὐ-
αγγέλια, τῶν ἀποστόλων τὰ δόγματα, πάντες ἐπίσης ἀπαγο-
ρεύουσι τὸ πρὸς τὴν κτίσιν βλέπειν. καὶ μακρὸν ἂν εἴη
τὰ καθ' ἕκαστον ἐφεξῆς παρατίθεσθαι τῶν εἰς τοῦτο φε-
ρόντων· ἀλλὰ κἂν ὀλίγας τῆς θεοπνεύστου γραφῆς μαρτυ-
ρίας ἐκ πολλῶν παραθώμεθα, ἐπίσης πάντως ὁ λόγος τὸ
ἀξιόπιστον ἔχει, διότι τῶν θείων ἕκαστον εἰς φανέρωσιν
3 ἀληθείας τὸ ἴσον ἔχει, κἂν ἐλάχιστον ᾖ. διχῇ γὰρ διῃρη-
μένης τῆς περὶ τῶν ὄντων ὑπολήψεως, εἴς τε τὴν κτίσιν

1 Act 2, 36

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος ε̄ VLA τοῦ αὐτοῦ λόγος πέμπτος S λόγος πέμπτος T   de vero numero huius libri quem restitui cf Prolegg   1 τῆς τοῦ πέτρου VT   φωνῆς τοῦ ἀποστόλου V   καιρὸς δ' ἂν T   2 φιλοπονώτερον om A   παρὰ in marg ante αὐτῷ add A²   12 ἔστι om V   14 πάντων v   16 παρὰ ante τῶν add AT v (περὶ S) om VL   17 ὀλίγα ATS v   γραφῆς om ATS v   21 τῆς τῶν περὶ L sed habet ὑπολήψεως

καὶ εἰς τὴν ἄκτιστον φύσιν, ἐὰν ἐπικρατήσῃ τὸ παρὰ τῶν
ἐναντίων νῦν σπουδαζόμενον, ὥστε κτιστὸν εἶναι τὸν Υἱὸν
τοῦ θεοῦ λέγειν, ἀνάγκη πᾶσα ἢ ἀθετεῖσθαι τὸ εὐαγγελικὸν
κήρυγμα καὶ μὴ προσκυνεῖσθαι τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον
θεὸν διὰ τὸ μὴ δεῖν προσάγειν τὴν λατρείαν τῇ κτίσει, ἤ
εἴπερ δυσωποίη τὰ ἐν εὐαγγελίοις θαύματα, δι' ὧν πρὸς
τὸ σέβεσθαι καὶ προσκυνεῖν τὸν ἐν ἐκείνοις δηλούμ ενον
ἐναγόμεθα, εἰς ὁμοτιμίαν ἄγειν τὸ κτιστὸν καὶ τὸ ἄκτιστον,
681 M. εἴπερ κατὰ τὸ δόγμα τῶν ὑπεναντίων καὶ ὁ κτιστὸς προσ-
κυνοῖτο θεός, οὐδεμίαν ἐν τῇ φύσει τὴν προτίμησιν ἔχων
τῆς ἄλλης κτίσεως· καὶ εἰ τοῦτο κρατήσειεν, εἰς ἀναρχίαν
τινὰ πάντη καὶ δημοκρατικὴν αὐτονομίαν τὰ δόγματα τῆς
4 εὐσεβείας μετενεχθήσεται. ὅταν γὰρ μὴ μίαν εἶναι τὴν
προσκυνουμένην φύσιν πιστεύσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' εἰς
διαφόρους θεότητας ταῖς ἐννοίαις ἀπενεχθῶσιν, οὐκ ἔστιν
ὃ στήσει τὴν περὶ τὸ θεῖον ὑπόληψιν προϊοῦσαν διὰ τῆς
κτίσεως, ἀλλὰ τὸ νομισθὲν ἐν τῇ κτίσει θεῖον ἀφορμὴ
πρὸς τὴν ἴσην ὑπόληψιν τῷ μετ' ἐκεῖνο θεωρουμένῳ γενή-
σεται κἀκεῖνο τῷ ἐφεξῆς, καὶ διὰ πάντων ἐκ τῆς ἀκολου-
θίας ταύτης ἡ πλάνη διενεχθήσεται, τῆς πρώτης ἀπάτης
διὰ τῶν παρακειμένων μέχρι τῶν ἐσχάτων διεξιούσης.
5 Καὶ ὅτι οὐκ ἔξω τι τοῦ εἰκότος παραστοχάζομαι, ἀξιό-
πιστον τοῦ λόγου παραστήσομαι μάρτυρα τὴν μέχρι τοῦ νῦν
ἐπικρατοῦσαν ἐν τοῖς Ἕλλησι πλάνην. ἐπειδὴ γὰρ ἀπαι-
δεύτῳ καὶ μικροφυεῖ διανοίᾳ πρὸς τὰ τῆς κτίσεως κάλλη
θαυμαστικῶς διετέθησαν, οὐ χειραγωγῷ τε καὶ ὁδηγῷ τῷ
θαύματι τῶν φαινομένων πρὸς τὴν τοῦ ὑπερκειμένου κάλ-
λους κατανόησιν συγχρησάμενοι, ἀλλὰ μέχρι τῶν καταλαμ-

VLATS 2 νῦν om V 3 τοῦ om V 5 τὴν om VL λατρείαν τινὰ V παρὰ τὸν κτίσαντα post κτίσει add A (ex Rom 1, 25), om cett v 7 σεβάζεσθαι VS 8 ἀνάγειν VL αν post ὁμοτιμίαν duplicantes τὸ ante ἄκτιστον om T 11 εἰ: εἰς L 14 πιστεύωσιν T 16 ὃ: ὃς TS v παρὰ τὸ θεῖον T 18 μετ' ἐκείνω VL 19 κἀκεῖνο (sic) ο ex ω corr V κακείνω L 20 ἡ ante πλάνη postea add V om L 22 τι om V 24 ἐν τοῖς ἕλλησιν ἐπικρατοῦσαν T 26 διετίθησαν T οὐ: καὶ T

βανομένων ἔστησαν ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν καὶ ἕκαστον τῆς
κτίσεως μέρος ἰδιαζόντως ἐθαύμασαν, διὰ τοῦτο οὐκ ἐν ἑνί
τινι μόνῳ τῶν φαινομένων τὴν περὶ τὸ θεῖον ὑπόληψιν
ἔστησαν, ἀλλὰ πᾶν τὸ ἐν τῇ κτίσει βλεπόμενον θεῖον ἐνό-
6 μισαν. καὶ οὕτω τοῖς μὲν Αἰγυπτίοις περὶ τὰ νοερὰ πλεῖον
ἐνεργηθείσης τῆς πλάνης αἱ μυρίαι τῶν δαιμόνων μορφαὶ
εἰς φύσεις θεῶν ἠριθμήθησαν, τοῖς δὲ Βαβυλωνίοις ἡ ἀπλα-
νὴς τοῦ πόλου περιφορὰ θεὸς ἐνομίσθη, ὃν καὶ Βὴλ ὠνό-
μασαν. οὕτω δὲ καὶ τοὺς ἐφεξῆς ἑπτὰ ἡ Ἑλληνικὴ μα-
ταιότης ἰδιαζόντως θεοποιήσασα ἄλλῳ ἄλλως κατά τινα
τῆς ἀπάτης ἰδιάζοντα λόγον ὑπέκυψε. πάντας γὰρ τούτους
ἐν ἀλλήλοις ἀναστρεφομένους τοὺς κύκλους κατανοήσαντες,
ἐπειδὴ περὶ τὸ ἀκρότατον ἐπλανήθησαν, δι' ἀκολούθου καὶ
7 μέχρι τοῦ ἐσχάτου τὴν αὐτὴν πλάνην συνδιεσώσαντο. καὶ
πρὸς τούτοις αὐτόν τε τὸν αἰθέρα καὶ τὸν ὑποκεχυμένον
ἀέρα τήν τε γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ὑποχθόνιον
λῆξιν καὶ αὐτῆς δὲ τῆς γῆς ὅσα χρειώδη καὶ ἀναγκαῖα
πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἐστὶ ζωὴν οὐδὲν ὅ τι τῆς θείας ἀπό-
κληρον εἶναι φύσεως ἐδογμάτισαν, ἀλλ' ἑκάστῳ τούτων
ὑπέκυψαν, δι' ἑνός τινος τῶν ἐν τῇ κτίσει προφαινομένων
πᾶσιν ἑαυτοὺς τοῖς ἐφεξῆς τῆς κτίσεως μορίοις καταδου-
λώσαντες, ὡς εἴγε κἀκείνοις ἀθέμιτον ἐξ ἀρχῆς κατεφάνη
τὸ πρὸς τὴν κτίσιν βλέπειν, οὐκ ἂν εἰς τὴν πολύθεον ταύ-
8 την ἀπάτην ἀπεπλανήθησαν. ὡς ἂν οὖν μὴ ταὐτὰ πάθοι-
μεν καὶ ἡμεῖς οἱ πρὸς τὴν ἀληθινὴν θεότητα βλέπειν παρὰ
τῆς γραφῆς διδασκόμενοι, πᾶν τὸ κτιστὸν ἔξω τῆς θείας
φύσεως νοεῖν ἐπαιδεύθημεν, μόνην δὲ τὴν ἄκτιστον φύσιν
λατρεύειν τε καὶ σεβάζεσθαι, ἧς χαρακτὴρ ἐστι καὶ γνώ-
ρισμα τὸ μήτε ἄρχεσθαι τοῦ εἶναί ποτε μήτε παύεσθαι,

VLATS 1 ἑαυτῶν om V 9 τῆς ἐφεξῆς L ἡ om A 10 ἄλλω ἄλλος VA ἄλλον ἄλλοις v cf 19-20 12 κατανοήσαντα T 14 τοῦ: τῶν L ου sscr διεσώσαντο V 20 δι' οὐδενός L προφαινομένων : θεωρουμένων V 23 πολυθεΐαν v 24 ἐ-πλανήθησαν TA sed ἀπ sscr A ταὐτὰ v: ταῦτα libri 29 τοῦ εἶναι post παύεσθαι add A εἶναι sine τοῦ add TS v

684 M. οὕτως τοῦ μεγάλου Ἠσαΐου διὰ τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ φωνῆς
περὶ τῶν δογμάτων τούτων θεολογήσαντος, ὃς ἐκ τοῦ θείου
προσώπου φησὶν Ἐγὼ πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα καὶ
ἔμπροσθέν μου θεὸς οὐκ ἐγένετο καὶ μετ' ἐμὲ θεὸς οὐκ
9 ἔσται. πάντων γὰρ μᾶλλον ἀκριβῶς εἰδὼς τὸ τῆς εὐαγγε-
λικῆς εὐσεβείας μυστήριον ὁ μέγας οὗτος προφήτης ὁ καὶ
τὸ παράδοξον ἐκεῖνο σημεῖον ἐπὶ τῆς παρθένου μηνύσας
καὶ τοῦ παιδίου τὴν γέννησιν εὐαγγελισάμενος καὶ τὸ τοῦ
υἱοῦ ὄνομα ἐκείνῳ σαφῶς παραστήσας, οὗτος τοίνυν ὁ
πᾶσαν ἐμπεριειληφὼς διὰ τοῦ πνεύματος ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀλή-
θειαν, ὡς ἂν μάλιστα πᾶσι γένοιτο δῆλος ὁ τῆς θείας
φύσεως χαρακτήρ, δι' οὗ τὸ ὄντως ὂν διακρίνομεν ἀπὸ τοῦ
γενομένου, τοῦτό φησιν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ ὅτι Ἐγώ εἰμι
πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα καὶ ἔμπροσθεν ἐμοῦ θεὸς οὐ
10 γέγονε καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται. ἐπεὶ οὖν οὔτε τὸ πρὸ τοῦ
θεοῦ θεὸς οὔτε τὸ μετὰ τὸν θεὸν θεός (τὸ μὲν γὰρ μετὰ
τὸν θεὸν κτίσις, τὸ δὲ ἐπέκεινα τοῦ θεοῦ οὐδέν, τὸ δὲ
οὐδὲν θεὸς οὐκ ἔστιν, μᾶλλον δὲ τὸ ἐπέκεινα τοῦ θεοῦ
αὐτὸς ἐκεῖνος, ἐν τῇ ἀϊδίῳ μακαριότητι πρὸς οὐδὲν ὁριζό-
μενος), ἐπεὶ οὖν θεοῦ ἡ φωνὴ αὕτη ἡ πνευματικὴ ἐν τῷ
προφητικῷ στόματι λαληθεῖσα, δόγμα διὰ τούτου μανθά-
νομεν ὅτι μία τίς ἐστιν ἡ θεία φύσις συνεχὴς πρὸς ἑαυτὴν
καὶ ἀδιάσπαστος, τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἐφ' ἑαυτῆς οὐ
προσιεμένη, κἂν ἐν τριάδι κηρύσσηται, οὔτε πρεσβύτερόν τι
τῶν ἐν αὐτῇ θεωρουμένων οὔτε μεταγενέστερον ἔχουσα.
11 ἐπεὶ οὖν θεοῦ ἡ φωνή, ἐάν τε τοῦ πατρὸς δῷς εἶναι τὸν

1 Jes 44, 6

VLATS 2 δογμάτων: διδαγμάτων V 3 καὶ ἐγὼ καὶ μ. τ. L (sed cf infra 14) 6 προφήτης: πατὴρ A 7 ἐπὶ om v 9 ἐκεῖνο pr A sed o eras et corr ω et accentum, ἐκεῖνο VLT v ἐκεῖνος S 10 ἐκπεριειληφὼς L 11-12 ὁ τῆς φύσεως τῆς θείας χαρακτήρ V 14 verba καὶ ἐγὼ usque ad 15 οὐκ ἔσται om A ἔμπροσθέν μου VL 15 ἔσται correxi (cf supra 5): ἔστιν libri v ἐπειδὴ οὖν L 16 τὸ μετὰ θεὸν LA τὸ iteravit ante alt μετὰ L μὲν et 17 τὸν om A 20 θεοῦ om v 24 ἐν τῇ τριάδι V κηρύσσεται LT κηρύττεται V 25 ἐνεαυτῇ L

λόγον ἐάν τε τοῦ υἱοῦ, ἐπίσης δι' ἑκατέρου τὸ δόγμα τῆς
εὐσεβείας κρατύνεται. ἐὰν μὲν γὰρ ὁ πατὴρ ταῦτα λέγῃ,
μαρτυρεῖ τῷ υἱῷ τὸ μὴ μετ' αὐτὸν εἶναι· εἰ γὰρ θεὸς μὲν
ὁ υἱός, πᾶν δὲ τὸ μετὰ τὸν πατέρα θεὸς οὐκ ἔστι, δῆλον
ὅτι τὸ ἐν τῷ πατρὶ καὶ μὴ μετὰ τὸν πατέρα τὸν υἱὸν εἶναι
ὁ λόγος μαρτύρεται· εἴτε τοῦ υἱοῦ δοίη τις εἶναι τὴν φωνὴν
ταύτην, τὸ οὐ γέγονεν ἔμπροσθέν μου διδασκαλία σαφὴς
ἔσται τῇ τῆς ἀρχῆς ἀϊδιότητι συγκαταλαμβάνεσθαι καὶ τὸν
ἐν τῇ ἀρχῇ θεωρούμενον. εἴ τι οὖν μετὰ τὸν θεόν ἐστι,
κτίσις τοῦτο καὶ οὐ θεὸς διὰ τῶν εἰρημένων εὑρίσκεται.
τὸ γὰρ μετ' ἐμὲ ὄν, φησί, θεὸς οὐκ ἔστι.
12 Ταύτης τοίνυν προεκτεθείσης ἡμῖν τῆς περὶ τῶν ὄντων
θεωρίας, καιρὸς ἂν εἴη τὸν προκείμενον ἐξετάσαι λόγον.
οὐκοῦν εἴρηται μὲν παρὰ τοῦ Πέτρου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους
ὅτι Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεός, τοῦτον τὸν
Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. λέγεται δὲ παρ' ἡμῶν οὐ
πρὸς τὸ θεῖον τοῦ μονογενοῦς εὐσεβὲς εἶναι τὸ Ἐποίησεν
ἀναφέρειν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ δούλου μορφὴν τὴν κατὰ
καιρὸν τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας οἰκονομικῶς γενομένην. οἱ
δὲ πρὸς τοὐναντίον τὸν λόγον βιαζόμενοι τὴν προαιώνιον
τοῦ υἱοῦ γέννησιν τῇ Ἐποίησεν φωνῇ παρὰ τοῦ ἀποστόλου
13 διασημαίνεσθαι λέγουσι. προθέντες τοίνυν ἐν τῷ μέσῳ τὸν
685 M. λόγον καὶ δι' ἀκριβείας ἀμφοτέρας τὰς ὑπολήψεις ἐπισκε-
ψάμενοι τῷ ἀκροατῇ τὴν κρίσιν τοῦ ἀληθοῦς καταλείψομεν.
ἀλλὰ τῆς μὲν τῶν ἐναντίων διανοίας ἱκανὸς ἂν εἴη συνή-
γορος αὐτὸς ὁ Εὐνόμιος οὐκ ἀγεννῶς ἐν τούτοις ἀγωνισά-
μενος, ὥστε τὸν ἐκείνου λόγον ἐπὶ λέξεως διεξελθόντες ἐν-
τελῶς τὸν ὑπὲρ τῶν μαχομένων ἡμῖν λόγον διελευσόμεθα·

15 Act 2, 36

VLATS 2 λέγῃ ταῦτα V 3 τῶ μὴ L μετ' αὐτοῦ A om μὴ 4 τὸ ante μετὰ om LTA v θεὸς οὐκ ἔστι: οὐ θεὸς om ἔστι V 9 ἐν ἀρχῇ V θεωρούμένων (sic) L εἴ τι A: εἴ τις VLTS v 13 ἂν om v διεξετάσαι V 14 ἁγίου ante πέτρου add V 15 αὐτὸν post χριστὸν coll V 22 προσθέντες A 24 καταλείψωμεν V καταλήψω-μεν L 26 οὐ καλῶς V 27 ἐπὶ λέξεως: ἐπιδεξίως VL

τοῦ δὲ καθ' ἡμᾶς δόγματος ἡμεῖς κατὰ τὸ δυνατὸν προστησόμεθα, τοῖς παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου προεκτεθεῖσιν
14 ὅπως ἂν οἷοί τε ὦμεν κατ' ἴχνος ἑπόμενοι. οἱ δὲ τῇ ἀληθείᾳ διὰ τῆς ἀναγνώσεως δικάζοντες, καθώς φησί τις τῶν προφητῶν, Κρίμα δίκαιον κρίνατε, μὴ ταῖς φιλονείκοις προλήψεσιν, ἀλλὰ τῇ δεικνυμένῃ διὰ τῆς ἐξετάσεως ἀληθείᾳ δόντες τὰ νικητήρια. καὶ παρίτω γε πρῶτος ὁ τῶν ἡμετέρων κατήγορος, ὥσπερ ἐν δικαστηρίῳ τὰ γεγραμμένα λέγων.

15 Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ τὸ Ἐποίησεν ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ λαβεῖν παραιτούμενος ὁμοῦ τε τῷ σταυρῷ ἐπαισχυνόμενος τίθησι μὲν τοῖς ἀποστόλοις ἃ μηδεὶς μηδὲ τῶν εἰς σκαιὰ βλασφημεῖν αὐτοὺς ἐσπουδακότων, δύο δὲ σαφῶς Χριστοὺς καὶ δύο κυρίους ἐπεισάγει τοῖς ἑαυτοῦ δόγμασι καὶ λόγοις· φησὶ γὰρ ὡς οὐ τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον κύριον καὶ Χριστὸν ὁ θεὸς ἐποίησεν, ἀλλὰ τὸν κενώσαντα ἑαυτὸν εἰς μορφὴν δούλου καὶ σταυρωθέντα ἐξ ἀσθε-
16 νείας. γράφει δὲ διαρρήδην οὕτως· „ἔτι δὲ οὐδὲ ἡ τοῦ ἀποστόλου διάνοια τὴν πρὸ αἰῶνος ὑπόστασιν τοῦ μονογενοῦς ἡμῖν παρίστησι, περὶ ἧς ὁ λόγος ἐν τῷ παρόντι· οὐ γὰρ περὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς τοῦ θεοῦ λόγου τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος πρὸς τὸν θεόν, ἀλλὰ περὶ τοῦ κενώσαντος ἑαυτὸν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ καὶ γενομένου συμμόρφου τῷ σώματι τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν καὶ σταυρωθέντος ἐξ ἀσθε-

5 Zach 7, 9   20 Bas c Eun lib II p 576 D-577 A

VLATS 1 κατὰ δυνατὸν VLv   7 παρείτω L παρήτω S   12 τῷ σταυρῷ correxi: τὸν σταυρὸν cf p 117, 5; 118, 14   14 ἐσπουδακότων: ἐπεγνωκότων V   17 καὶ ante κύριον add V   20 καὶ ante γράφει add VLTS v, om A   verba ὁ μέγας Βασίλειος ante διαρρήδην add v, certe glossema   ἔτι: ἔστι L   21 οὐδὲ: οὐδὲν VLT v   διάνοια ἣ (vel ἥ) τὴν VLT v ἡ om Basilius   22 ἡμῖν τοῦ μονογενοῦς V

„νείας σαφῶς διαλέγεται. καίτοι τοῦτο παντὶ γνώριμον τῷ καὶ μικρὸν ἐπιστήσαντι τῆς ἀποστολικῆς λέξεως τῷ βουλήματι, ὅτι οὐχὶ θεολογίας ἡμῖν παραδίδωσι τρόπον, ἀλλὰ τοὺς τῆς οἰκονομίας λόγους παρεισάγει. Κύριον γὰρ αὐτόν, φησί, καὶ Χριστὸν ὁ θεὸς ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, τῇ δεικτικῇ φωνῇ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ καὶ βλεπόμενον πᾶσι προδή-
17 λως ἐπερειδόμενος.“ ταῦτα μὲν οὖν ὁ τῷ τῶν ἀποστόλων βουλήματι τὸν ἑαυτοῦ νοῦν ὑπαλλάξας, οὐ γὰρ δὴ θέμις εἰπεῖν ἐπιστήσας· μή ποτέ τις τοσαύτην καταψηφίσαιτο παράνοιαν ἀνδρῶν ὁσίων καὶ πρὸς τὸ τῆς εὐσεβείας κήρυγμα λογάδων, ὥστε τὴν ἐκείνων διδασκαλίαν εἰς τοσαύτην ὑπερβολὴν † ἀπολείπουσαν εἰς ὕβριν ***. οἱ τὸν ἑαυτῶν λῆρον εἰς τὴν τῶν ὁσίων μνήμην ἀναφέροντες ποίας οὐ μεστοὶ ταραχῆς; ποίας οὐκ ἀτοπίας γέμοντες οἱ τὸν ἄνθρωπον εἰς ἄνθρωπον κεκενῶσθαι δοξάζοντες καὶ διὰ τούτου τὸν ἐξ ὑπακοῆς ἑαυτὸν ταπεινώσαντα τῇ τοῦ δούλου μορφῇ σύμμορφον εἶναι τοῖς ἀνθρώποις καὶ πρὶν ταύτην ἀναλαβεῖν τὴν μορφὴν κατασκευά-
18 ζοντες; καὶ τίς, ὦ πάντων ὑμεῖς ῥαθυμότατοι,
688 M. μορφὴν ἔχων δούλου μορφὴν ἀναλαμβάνει δούλου; πῶς δ' ἄν τις ἑαυτὸν εἰς τοῦτο κενώσειεν ὅπερ ἐστίν; οὐ μὲν οὖν εὑρήσετε τούτων τινὰ μηχανὴν καίπερ ὄντες τολμηροὶ λέγειν καὶ φρονεῖν ἀμήχανα. πῶς δὲ οὐκ ἐλεεινότατοι πάν-

VLATS 2 γνώριμον: γνώρισμα T   τὸ καὶ μικρὸν L   3 καὶ ante ὅτι add V   6 τὸν ἰν̅ sscr postea A   9 ἐπερειδομένου T ἀπερειδόμενος S   10 ἑαυτοῦ S: ἑαυτῶν cett v cf 115, 12; 95, 25   12 παρανομίαν V   a τοσαύτην pendent verba 14-15 ὥστε τὴν ἐκείνων διδασκαλίαν εἰς τοσαύτην ὑπερβολὴν . . . temptabam olim ἀπολήγειν τῆς ὕβρεως, sed sententiae finis excidit, εἰσυβρίζειν v, quod frustra est   16 οἷ S   αὑτῶν A spiritus corr   17 οὐ: οἱ L   20 αὐτὸν V   23 ῥαθυμώτατοι L ῥαθυμότεροι S

των ὑμεῖς ἄνθρωπον ὑπὲρ ἁπάντων ἀνθρώπων
πεπονθέναι δοξάζοντες καὶ τούτῳ τὴν ἑαυτῶν
ἀνατιθέντες λύτρωσιν; εἰ γὰρ μὴ περὶ τοῦ ἐν
ἀρχῇ ὄντος λόγου καὶ θεοῦ ὄντος ὁ μακάριος
διαλέγεται Πέτρος, ἀλλὰ περὶ τοῦ βλεπομένου
καὶ κενώσαντος ἑαυτόν, καθώς φησι Βασίλειος,
ἐκένωσεν δὲ ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος ἑαυτὸν εἰς
δούλου μορφήν, ὁ δὲ κενώσας ἑαυτὸν εἰς δούλου
μορφὴν εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν, ὁ
βλεπόμενος ἄνθρωπος εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένω-
19 σεν ἑαυτόν. ἀλλ' ἀντιμάχεται μὲν τούτοις καὶ
αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις, ἀντιφθέγγεται δὲ
περιφανῶς καὶ αὐτὸς ὁ τῇ θεολογίᾳ τὴν οἰκονομίαν
ταύτην ὑμνήσας, οὐ τὸν βλεπόμενον ἄνθρωπον,
ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον καὶ θεὸν ὄντα
σάρκα ἀνειληφέναι λέγων, ὅπερ ἄλλαις φωναῖς
ἴσον ἐστὶ τῷ μορφὴν δούλου λαβεῖν. εἰ μὲν οὖν
ταῦτα νομίζετε πιστά, μετάθεσθε τοῦ πλάνου,
παύσασθε τὸν ἄνθρωπον εἰς ἄνθρωπον κεκενῶσθαι
20 δοξάζοντες. εἰ δὲ οὐχ ἱκανοί ἐστε πείθειν ἀπεί-
στους, ἑτέρᾳ φωνῇ καὶ δευτέρᾳ ψήφῳ τὴν ἀπιστίαν
λύσατε. ὑπομνήσθητε τοῦ φήσαντος Ὃς ἐν μορφῇ
θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι
ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου
λαβών. οὐ γάρ ἔστιν ἀνθρώπων οὐδεὶς ὃς τοῦτον
οἰκειώσεται τὸν λόγον. οὐδεὶς τῶν πώποτε γενο-
μένων ἁγίων μονογενὴς ἦν θεός, γενόμενος ἄνθρω-
πος. τοῦτο γάρ ἐστιν ἐν μορφῇ θεοῦ τυγχάνοντα

VLATS 1 ἡμεῖς S πάντων A ἀνθρώπων: ἄνθρωπον V 5 λέγεται V Πέτρος om A 6 ἑαυτῶν V ὁ ante Βασίλειος add L 7 ἑαυτὸν ὁ βλεπόμενος traiecit VL cf 9-10 8 verba ὁ δὲ κενώσας usque ad 9 μορφὴν om V 9 ἐκένωσεν ἑαυτόν om VA 13 περιφανῶς post αὐτὸς coll A 16 ἀνειληφότα L ᾧπερ V 17 τὸ μορφὴν VL εἰ μὲν: οἱ μὲν T v 18 νομίζεται A 20 ἔσται L puncto super αι scripto 20-21 ἀπίστους VA 23 τὸ ante εἶναι om A 28 ὑπάρχοντα v

21 μορφὴν δούλου λαβεῖν. εἰ τοίνυν περὶ τοῦ κε-
νώσαντος ἑαυτὸν εἰς τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὁ
μακάριος διαλέγεται Πέτρος, ἐκένωσεν δὲ ἑαυ-
τὸν εἰς δούλου μορφὴν ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρ-
χων, ὁ δὲ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων ἐστὶν ὁ ἐν
ἀρχῇ ὢν λόγος καὶ θεὸς ὢν μονογενής, περὶ
τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος καὶ θεοῦ ὄντος ὁ μακάριος
διαλέγεται Πέτρος, καὶ τοῦτον ἐκδιδάσκει γε-
22 γονέναι κύριον καὶ Χριστόν. ταύτην μέντοι
τὴν μάχην αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν ἀναστρέφει Βα-
σίλειος καὶ δείκνυται σαφῶς οὔτε τῷ βουλή-
ματι τῶν ἀποστόλων τὸν ἑαυτοῦ νοῦν ἐπιστή-
σας οὔτε τῶν οἰκείων λόγων φυλάττων τὴν ἀκολου-
θίαν· ἐξ ὧν ἢ συναισθόμενος τῆς ἀνωμαλίας
συγχωρήσει τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον καὶ θεὸν ὄντα
γεγονέναι κύριον, ἢ μαχομένοις μαχόμενα συνάπ-
των καὶ τούτοις παραμένων φιλονείκως ἕτερα
προσθήσει πολεμιώτερα, δύο κατασκευάζων εἶναι
Χριστοὺς καὶ δύο κυρίους. εἰ γὰρ ἕτερος μὲν ὁ ἐν
ἀρχῇ ὢν θεὸς λόγος, ἕτερος δὲ ὁ κενώσας ἑαυτὸν
καὶ μορφὴν δούλου λαβών, κύριος δὲ καὶ ὁ θεὸς
λόγος δι' οὗ τὰ πάντα, κύριος δὲ καὶ Χριστὸς οὗτος
ὁ Ἰησοῦς ὁ σταυρωθεὶς μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ πάντα,
23 δύο κατ' αὐτὸν κύριοι καὶ Χριστοί. τοῦτον μὲν
οὖν οὐδεὶς παραιτήσεται λόγος τῆς οὕτως περι-
φανοῦς βλασφημίας. εἰ δέ τις τούτῳ συνιστά-
μενος φαίη τὸν αὐτὸν μὲν εἶναι τὸν ἐν ἀρχῇ
λόγον καὶ γενόμενον κύριον, κατὰ δὲ τὴν ἐν
689 M. σαρκὶ παρουσίαν γεγενῆσθαι κύριον καὶ Χρι-
στόν, ἀναγκασθήσεται πάντως εἰπεῖν πρὸ τῆς

VLATS 4 τὴν ante δούλου add v verba ab ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ usque ad 5 ὑπάρχων ἐστὶν om v 6 λόγος: θεὸς λόγος A 16 τὸν ante κύριον add V ἢ om v 21 καὶ ante ὁ om L ὁ om A 22 κύριος δὲ καὶ usque ad 23 τὰ πάντα om AS ὁ ante χριστὸς add AT v 24 κατὰ ταὐτὸν VLAS τούτων VL 26 τοῦτο v 28 ὄντα ante λόγον add V

ἐν σαρκὶ παρουσίας μὴ εἶναι τὸν υἱὸν κύριον.
ἀλλὰ γὰρ εἰ καὶ Βασιλείῳ καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν
ἀπίστοις δύο κύριοι καὶ Χριστοὶ καταγγέλ-
λονται ψευδῶς, ἀλλ' ἡμῖν γε εἷς κύριος καὶ Χρι-
στὸς δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν, οὐ κατὰ προκοπὴν
γενόμενος κύριος, ἀλλὰ πρὸ πάσης κτίσεως καὶ
πρὸ πάντων αἰώνων ὑποστὰς κύριος Ἰησοῦς, δι' οὗ
τὰ πάντα, τοῦτο πάντων ἡμᾶς τῶν ἁγίων συμφώ-
νως ἐκδιδασκόντων καὶ καταγγειλάντων τῶν δογ-
24 μάτων τὸ κάλλιστον. ὅ τε γὰρ μακάριος Ἰωάννης
τὸν θεὸν λόγον δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν ἐν σαρκὶ
γεγενῆσθαι διδάσκει λέγων Καὶ ὁ λόγος σὰρξ
ἐγένετο, ὅ τε θαυμασιώτατος Παῦλος εἰς ταπει-
νοφροσύνην ἐνάγων τοὺς προσέχοντας αὐτῷ τὸν
νοῦν Χριστὸν Ἰησοῦν λέγει τὸν ἐν μορφῇ θεοῦ
ὑπάρχοντα καὶ κενώσαντα ἑαυτὸν εἰς δούλου
μορφὴν καὶ ταπεινωθέντα μέχρι θανάτου, θανάτου
δὲ σταυροῦ, καὶ πάλιν ἐν ἑτέροις κύριον τῆς δόξης
25 ὀνομάζει τὸν σταυρωθέντα. Εἰ γὰρ ἔγνωσαν,
φησίν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν.
καὶ πολύ γε τούτου γυμνότερον αὐτὴν τὴν οὐσίαν
ὀνομάζει κύριον εἰπὼν Ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά
ἐστιν. εἰ τοίνυν ὁ ἐν ἀρχῇ λόγος, καθὸ πνεῦμα,
κύριος καὶ τῆς δόξης κύριος, τοῦτον δὲ τὸν κύ-
ριον καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεός, αὐτὸ τὸ
πνεῦμα καὶ τὸν θεὸν λόγον ἐποίησεν ὁ θεὸς
καὶ οὐκ ἄλλον τινὰ κύριον, ὃν ὀνειροπολεῖ Βασί-
λειος.
26 Ἡ μὲν δὴ κατηγορία τοιαύτη. δοκεῖ δέ μοι χρῆναι
πρῶτον ἐπὶ κεφαλαίων ἕκαστον τῶν ἐπενηνεγμένων ἐν

VLATS 8 τὰ πάντα om V 9-10 τῶν ante δογμάτων om v 12 λέγων διδάσκει V 14 ἐπάγων V 23 ὁ om V v 25 verba ab αὐτὸ τὸ usque ad 26 ὁ θεὸς om T ὃν ante ἐποίησεν add VL (ex λόγον iteratum?) 30 κεφαλαίῳ V

ὀλίγῳ διεξελθεῖν, εἶθ' οὕτως εὐθῦναι τῷ λόγῳ τὰ εἰρημένα,
ὡς ἂν τοῖς τε κρίνουσι τὴν ἀλήθειαν εὐμνημόνευτος ἡ
καθ' ἡμῶν εἴη γραφή, πρὸς ἣν ἀπολογήσασθαι χρή, καὶ
ἡμεῖς ἐν τάξει καὶ ἀκολουθίᾳ τῶν ἐγκλημάτων ἕκαστον δια-
λύσαιμεν. ἐπαισχύνεσθαί φησιν ἡμᾶς τῷ σταυρῷ τοῦ Χρι-
στοῦ καὶ κακηγορεῖν τοὺς ἁγίους καὶ ἄνθρωπον εἰς ἄνθρωπον
κεκενῶσθαι λέγειν καὶ πρὸ τῆς διὰ σαρκὸς παρουσίας τὴν
τοῦ δούλου μορφὴν ἔχειν τὸν κύριον οἴεσθαι καὶ ἀνθρώπῳ
ἀνατιθέναι τὴν λύτρωσιν καὶ δύο Χριστούς τε καὶ κυρίους
ἐν τῷ δόγματι λέγειν, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, πρὸ τοῦ πάθους μὴ
27 λέγειν εἶναι τὸν μονογενῆ Χριστόν τε καὶ κύριον. ὡς ἂν
οὖν φύγοιμεν τὴν βλασφημίαν ταύτην, πεποιῆσθαί φησι δεῖν
τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν ὁμολογεῖν, ὡς καὶ τοῦ ἀποστόλου
Πέτρου τὸ τοιοῦτο δόγμα τῇ ἰδίᾳ βεβαιοῦντος φωνῇ. ταῦτα
τῆς κατηγορίας ἐστὶ τὰ κεφάλαια· τὰ γὰρ ὅσα πρὸς τὴν
καθ' ἡμῶν αὐτῷ λοιδορίαν πεφιλοπόνηται ὡς οὐδὲν συντε-
λοῦντα πρὸς τὸν σκοπὸν σιωπήσομαι. τάχα γὰρ ἡ τοιαύτη
τῶν λόγων καταφορὰ κατά τινα τεχνικὴν θεωρίαν συνήθης
692 M. ἐστὶ τοῖς ῥητορεύουσι, πρὸς μείζονα κατηγορίας ὄγκον ἐξευ-
28 ρημένη. ὑβριζέτω τοίνυν διὰ τὴν τέχνην ὁ σοφιστὴς καὶ
τοῖς καθ' ἡμῶν ὀνείδεσιν ἐνακμαζέτω, μεταξὺ τῶν ἀγώνων
ταῖς καταφοραῖς ἐμπομπεύων καλείτω λήρους, καλείτω
πάντων ῥαθυμοτάτους καὶ πάντων ἐλεεινοτά-
τους, ταραχῆς τε καὶ ἀτοπίας πλήρεις καὶ πᾶν
ὅ τι βούλεται· φαυλιζέτω κατ' ἐξουσίαν ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς
ἀνεξόμεθα· αἰσχύνη γάρ ἐστι τῷ γε νοῦν ἔχοντι οὐ τὸ
λοιδοροῦντος ἀκούειν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ῥηθὲν ἐπιστρέφεσθαι,
ἔχει δέ τι καὶ χρήσιμον ἴσως τὸ καθ' ἡμῶν αὐτὸν κε-
χρῆσθαι τῇ φύσει· τάχα γὰρ τὴν κακήγορον αὐτοῦ γλῶσσαν

VLATS 2 ἀμνημόνευτος T 6 κακηγορεῖν A: κατηγορεῖν VLTS v 12 φύγωμεν v 16 αὐτῷ om v αὐτῶν V 16-17 συντελεῖται T 21 τῶν ἀγώνων: τῶν λόγων ὧν VL 22 καλείτω λήρους om TS v 24 ταραχῆς: τραχεῖς V πᾶν A: πάντων VLTS v 25-26 καὶ ἡμεῖς ἀνεξόμεθα om A 28 αὐτὸν: αὐτῶν T αὐτὼν L 29 φύσει VLTS v: φύσση A unde falso φύση coniecit Oehler κατήγορον V

εἰς ἡμᾶς ἀσχολήσας μικρὰν γοῦν ἐκεχειρίαν τῆς κατὰ τοῦ
29 θεοῦ μάχης ποιήσεται. οὐκοῦν ἐμφορείσθω κατ' ἐξουσίαν τῶν ὕβρεων, καὶ ὁ ἀντιλέγων οὐκ ἔσται. οὐδὲ γὰρ εἴ τις ἄτοπον καὶ δυσῶδες πνέοι κατὰ σωματικὴν δυσκρασίαν ἢ κατά τινα λοιμώδη καὶ δύστροπον ἀρρωστίαν, προκαλέσαιτο ἂν τὸν ὑγιαίνοντα πρὸς ζῆλον τοῦ δυστυχήματος, ὡς ἑλέσθαι τινὰ τῷ ἴσῳ κακῷ δι' οἰκείας νόσου τὴν τοῦ ὀδωδότος ἀηδίαν ἀμύνεσθαι. ἐλεεῖν γάρ, οὐ μιμεῖσθαι τοὺς τοιούτους ἡ κοινὴ συμβουλεύει φύσις. οὐκοῦν παρέντες ὅσα τοιαῦτα κατὰ σπουδὴν τῷ λόγῳ κατέμιξε σκώπτων, σχετλιάζων, ἀγανακτῶν, λοιδορούμενος, μόνον τὸν περὶ τῶν δογμάτων ἐπισκεψώμεθα λόγον. ἀναλαβόντες τοίνυν ἐξ ἀρχῆς ἐν μέρει πρὸς ἕκαστον τῶν ἐγκλημάτων στησόμεθα.

30 Ἀρχὴ τῆς κατηγορίας ἦν τὸ ἐπαισχύνεσθαι ἡμᾶς τῷ σταυρῷ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν καταδεξαμένου τὸ πάθος. ἆρα μὴ καὶ τὸ κατ' οὐσίαν ἀνόμοιον πρεσβεύειν ἡμᾶς αἰτιάσεται; τῶν γὰρ πρὸς τὴν τοιαύτην παρατραπέντων ὑπόληψιν οἰκειότερον ἂν εἴη τὸ ἔγκλημα τοῦ κατασκευάζειν ἐν αἰσχύνῃ τὸν σταυρὸν ποιεῖσθαι. εἰ γὰρ ὁμοίως μὲν παρ' ἀμφοτέρων ἡ κατὰ τὸ πάθος οἰκονομία πεπίστευται, ἡμεῖς δὲ τὸν διὰ τοῦ σταυροῦ φανερωθέντα θεὸν οὕτως τιμᾶν οἰόμεθα δεῖν καθὼς τιμᾶται ὁ πατήρ, τοῖς δὲ τὸ πάθος ἐμπόδιον γίνεται πρὸς τὸ δοξάζειν τὸν μονογενῆ θεὸν ἐπίσης τῷ γεγεννηκότι πατρί, ἄρα περιτρέπεται πρὸς τοὐναντίον τῷ σοφιστῇ τὰ ἐγκλήματα, καὶ δι' ὧν κατηγορεῖν ἡμῶν οἴεται, τὴν
31 ἰδίαν δημοσιεύει κατὰ τῶν δογμάτων ἀσέβειαν. δῆλον γὰρ ὅτι τούτου χάριν ὑπερτίθησι τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα καὶ ταῖς μείζοσιν ἀποσεμνύνει τιμαῖς, ὅτι ἡ κατὰ τὸν σταυρὸν αἰσχύνη

VLATS 1 γοῦν: οὖν A ἐκκεχειρίαν S τοῦ om V 3 οὐδὲ: οὐ S 4 πνέει A a κατὰ usque ad ἢ om L τὴν ante σωματικὴν add V 5 προσκαλέσαιτο L 6 ἂν om A ἑλέσθαι: ἐθέλεσθαι v 7 κακῷ om v 8 ἀηδίαν: δυσωδίαν v ἀμύνασθαι v 11 τὸν περὶ τὸν L 12 ἐπισκεψόμεθα TS λόγον ex λόγων corr T 13 στησώμεθα VL 14-15 τὸν σταυρὸν v ex coniectura verba a 15 τοῦ ὑπὲρ usque ad 16 αἰτιάσεται om v 16 αἰτιάσαιτο A 21 τοῦ om VS v 24 πατρί: θεῷ A 25 οἴονται T

περὶ αὐτὸν οὐχ ὁρᾶται, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ χεῖρον παρηλλάχθαι τοῦ υἱοῦ τὴν φύσιν διϊσχυρίζεται, ὅτι τοῦ σταυροῦ τὸ ὄνειδος εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται μόνον, τοῦ πατρὸς οὐχ ἁπτόμενον. καὶ μηδεὶς οἰέσθω με μόνῃ τῇ κατὰ τὸν νοῦν ἀκολουθίᾳ τῆς λογογραφίας ἑπόμενον ταῦτα λέγειν.
32 προδιελθὼν γὰρ τοῦ λόγου πᾶσαν τὴν φιλοπόνως συγκειμένην ἐν αὐτῷ βλασφημίαν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα σαφῶς εὗρον γυμνῇ τῇ λέξει ταύτην ἐκτεθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ τὴν βλασφημίαν. καὶ εἰ δοκεῖ παραθήσομαι τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν ἐμῶν λόγων τὰ παρ' αὐτοῦ γεγραμμένα ἔχοντα οὕτως. φησὶ γὰρ εἰ μὲν ἔχει δεικνύναι καὶ ἐπὶ πάντων θεόν, ὅσπερ ἐστὶν ἀπρόσιτον φῶς, ἐν σαρκὶ γενόμενον ἢ γενέσθαι δυνάμενον ὑπ' ἐξουσίαν ἐλθεῖν, προστάγμασιν ὑπακοῦσαι, νόμοις ἀνθρωπίνοις πολιτεύσα-
693 M. σθαι, σταυρὸν ἐνεγκεῖν, ἴσον λεγέτω τῷ φωτὶ τὸ φῶς,
33 τίς οὖν ὁ ἐπαισχυνόμενος τῷ σταυρῷ; ὁ καὶ μετὰ τὸ πάθος προσκυνῶν ἴσα πατρὶ τὸν υἱὸν ἢ ὁ καὶ πρὸ τοῦ πάθους ὑβρίζων οὐ μόνον τῇ πρὸς τὴν κτίσιν ὁμοτιμίᾳ, ἀλλὰ καὶ τῷ κατασκευάζειν τῆς ἐμπαθοῦς αὐτὸν εἶναι φύσεως, μὴ ἂν ἐλθόντα πρὸς τὴν τῶν παθημάτων πεῖραν, εἰ μὴ δεκτικὴν εἶχε τῶν
34 τοιούτων τὴν φύσιν; ἡμεῖς μὲν γὰρ καὶ τὸ σῶμα, ᾧ τὸ πάθος ἐδέξατο, τῇ θείᾳ φύσει κατακραθὲν ἐκεῖνο πεποιῆσθαί φαμεν διὰ τῆς ἀνακράσεως, ὅπερ ἡ ἀναλαβοῦσα φύσις ἐστί· τοσοῦτον ἀπέχομεν τοῦ μικρόν τι περὶ τὸν μονογενῆ θεὸν ἐννοεῖν, ὡς εἴ τι καὶ τῆς κάτω φύσεως διὰ τὴν φιλάνθρωπον προσελήφθη οἰκονομίαν, καὶ τοῦτο πιστεύειν μεταπεποιῆσθαι πρὸς τὸ θεῖόν τε καὶ ἀκήρατον· ὁ δὲ σημεῖον τῆς πρὸς τὸ ταπεινότερον κατ' οὐσίαν παραλλαγῆς τὸ περὶ τὸν σταυρὸν πάθος πεποίηται, οὐκ οἶδα ὅπως τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς δυνάμεως ἐνέργειαν, καθ' ἣν καὶ τοῦτο ἠδυνήθη, τεκμήριον ἀσθενείας ποιούμενος, οὐδὲ τοῦτο συνείς,

VLATS 6 προσδιελθὼν v 7 ἐν ante αὐτῷ om A 8 γὰρ post γυμνῇ (γυμνὴ) add L 10 αὐτοῦ AS: αὐτῶν cett v 11 μὲν ante γὰρ add T 12 ὅσπερ: ὥσπερ VL ὅς A ἢ om VL 14-15 πολιτεύεσθαι v 15 τὸ om VL 16 καὶ om V 18 ὁμοτιμίᾳ: ὁμοτροπίᾳ V 18-19 τὸ κατακευάζειν VL 19 ἂν ἐλθόντα: ἀνελθόντα LT v 21 ᾧ: ὃ A 27 καὶ τὸ ἀκήρατον V

ὅτι οὐδὲν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν κινούμενον ὡς ἐπὶ παραδόξῳ θαυμάζεται, ἀλλ' ὅσα τοὺς ὅρους ἐκβαίνει τῆς φύσεως, ταῦτα μάλιστα πάντων ἐν θαύματι γίνεται καὶ πρὸς ταῦτα πᾶσα μὲν ἐπιστρέφεται ἀκοή, πᾶσα δὲ διάνοια τείνε-
35 ται τὸ παράδοξον θαυμάζουσα. διὸ καὶ πάντες οἱ τὸν λόγον κηρύσσοντες ἐν τούτῳ τὸ θαῦμα τοῦ μυστηρίου καταμηνύουσιν ὅτι θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ὅτι τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ ἔλαμψεν, ὅτι ἡ ζωὴ θανάτου ἐγεύσατο, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα βοῶσιν οἱ κήρυκες, δι' ὧν πλεονάζεται τὸ θαῦμα τοῦ διὰ τῶν ἔξω τῆς φύσεως
36 τὸ περιὸν τῆς δυνάμεως ἑαυτοῦ φανερώσαντος. ἀλλὰ κἂν ἐκείνοις ὑβρίζειν διὰ ταῦτα δοκῇ καὶ τῆς πρὸς τὸν πατέρα ὁμοτιμίας διὰ τὴν περὶ τὸν σταυρὸν οἰκονομίαν τὸν υἱὸν ἀποσχοινίζωσιν, ἡμεῖς καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου γενόμενοι διὰ τῶν ἁγίων γραφῶν πεπιστεύκαμεν ὅτι ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν θεὸς Μετὰ ταῦτα, καθώς φησιν ὁ Βαρούχ, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, ἀντάλλαγμά τε τοῦ ἡμετέρου θανάτου γενόμενος ἔλυσε διὰ τῆς ἰδίας ἀναστάσεως τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου καὶ ὡδοποίησε πάσῃ σαρκὶ δι' ἑαυτοῦ τὴν ἀνάστασιν, ὁμόθρονός τε καὶ ὁμόδοξος ὢν τῷ ἰδίῳ πατρὶ κατ' ἀξίαν τῶν βεβιωμένων ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως ἐποίσει
37 τὴν ψῆφον τοῖς κρινομένοις. ταῦτα περὶ τὸν ἐσταυρωμένον ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν καὶ διὰ τοῦτο ὑπερυψοῦντες κατὰ τὸ ἡμέτερον τῆς δυνάμεως μέτρον οὐκ ἀπολήγομεν, ὅτι ὁ μηδενὶ χωρητὸς διὰ τὴν ἄφραστον αὐτοῦ καὶ ἀπρόσιτον μεγαλειότητα πλὴν ἑαυτῷ καὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, οὗτος καὶ πρὸς κοινωνίαν τῆς ἀσθενείας ἡμῶν κατ-
38 ελθεῖν ἠδυνήθη· οἱ δὲ ταύτην ἀπόδειξιν τῆς κατὰ τὴν

7 I Tim 3, 16 Joh 1, 14 8 Joh 1, 5 Hebr 2, 9 17 Baruch 3, 38

VLATS 1 αὐτοῦ T 11 αὐτοῦ A 12 τῆς om A 13 ὁμοτιμίας: ὁμοιότητος V διὰ τῆς et οἰκονομίας VL 14 οἱ om T 18 τε: μὲν VL om v 22 κατ' ἐξουσίαν V ἐποίσει VLS: ἐποίησε A ποιήσει T v 26 ἄφατον S 27 τε post ἑαυτῷ add V

696 M. φύσιν ἀλλοτριότητος τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα ποιοῦνται, τὸ διὰ σαρκὸς καὶ σταυροῦ φανερωθῆναι τὸν κύριον, ὡς τῆς μὲν φύσεως τοῦ πατρὸς καθαρῶς ἐν ἀπαθείᾳ διαμενούσης καὶ μηδενὶ τρόπῳ τὴν πρὸς τὸ πάθος κοινωνίαν ἀναδέξασθαι δυναμένης, τοῦ δὲ υἱοῦ διὰ τὸ πρὸς τὸ ταπεινότερον παρηλλάχθαι τὴν φύσιν, πρὸς σαρκός τε καὶ θανάτου πεῖραν οὐκ ἀδυνατοῦντος ἐλθεῖν, ὡς οὐ πολλῆς γινομένης τῆς μεταστάσεως, ἀλλὰ τρόπον τινὰ πρὸς τὸ συγγενὲς καὶ ὁμόφυλον ἐκ τοῦ ὁμοίου μεταχωρούσης διὰ τοῦ κτιστὴν μὲν τὴν ἀνθρωπίνην, κτιστὴν δὲ καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς
39 ὑποτίθεσθαι φύσιν. τίς τοίνυν εἰκότως ἐπαισχύνεσθαι τῷ σταυρῷ κατηγορεῖται, ὁ τὰ ταπεινὰ περὶ αὐτοῦ λέγων ἢ ὁ περὶ τῶν ὑψηλοτέρων ἀγωνιζόμενος; οὐκ οἶδα εἰ τῆς Παύλου μεγαλοφωνίας ὁ κατήγορος ἤκουσεν ὁ οὕτω κατασμικρύνων τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γνωρισθέντα θεόν , οἷα καὶ ὅσα ἐκεῖνος τῷ ὑψηλῷ στόματι περὶ τοῦ σταυροῦ διεξέρχεται. ὁ γὰρ διὰ τοσούτων καὶ τοιούτων θαυμάτων ἑαυτὸν γνωρίζειν ἔχων μὴ γένοιτο, φησίν, ἐπί τινι ἄλλῳ καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, καὶ πρὸς Κορινθίους λέγει τὸν λόγον τοῦ σταυροῦ δύναμιν θεοῦ τοῖς σῳζομένοις
40 εἶναι. Ἐφεσίοις δὲ τὴν τὸ πᾶν διακρατοῦσάν τε καὶ συνέχουσαν δύναμιν τῷ σχήματι τοῦ σταυροῦ καταγράφει, ἐν οἷς βούλεται αὐτοὺς ὑψωθέντας γνῶναι τὴν ὑπερβάλλουσαν δόξαν τῆς δυνάμεως ταύτης, ὕψος καὶ πλάτος καὶ βάθος καὶ μῆκος κατονομάζων, ἑκάστην κεραίαν τῶν κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ θεωρουμένων ἰδίοις προσαγορεύων ὀνόμασιν, ὡς τὸ μὲν ἄνω μέρος ὕψος εἰπεῖν, βάθος δὲ τὸ μετὰ τὴν συμβολὴν ὑποκείμενον, τὴν δὲ ἐγκάρσιον καθ' ἑκάτερον κεραίαν τῷ τοῦ μήκους τε καὶ πλάτους ὀνόματι

18 Gal 6, 14 19 I Cor 1, 18 21 sqq Eph 3, 18-19

VLATS 3 καθαρᾶς v 4 verba a καὶ μηδενὶ usque ad 5 δυναμένης om v 7-8 γενομένης LA v 10 τὴν post καὶ om L 12 τὰ om A αὐτοῦ sed postea ἑ add L, ἑαυτοῦ S v 17 τοιούτων κ. τοσούτων V 18 μὴ γένοιτό μοι φησὶν S 21 τε om A 24 καὶ βάθος κ. πλάτος v

διασημαίνων, ὡς ἂν διὰ τούτου φανερωθείη τὸ μέγα μυστήριον, ὅτι καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ καταχθόνια καὶ πάντα τῶν ὄντων τὰ πέρατα διακρατεῖται καὶ συνέχεται παρὰ τοῦ τὴν ἀπόρρητον καὶ μεγάλην ταύτην δύναμιν ἐν τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ παραδείξαντος. ἀλλ' οὐδὲν οἶμαι δεῖν πλέον ταῖς αἰτίαις ταύταις ἐναγωνίζεσθαι, περιττὸν κρίνων ἐμφιλοτιμεῖσθαι τοῖς κατὰ τῆς συκοφαντίας ἐλέγχοις, καὶ δι' ὀλίγων τῆς ἀληθείας δειχθείσης. οὐκοῦν πρὸς ἕτερον ἔγκλημα τῷ λόγῳ μετέλθωμεν.

41 Διαβάλλεσθαι λέγει παρ' ἡμῶν τοὺς ἁγίους. ἀλλ' εἰ μὲν αὐτὸς ἀκήκοε, λεγέτω τὰ ῥήματα τῆς κακηγορίας· εἰ δὲ πρὸς ἑτέρους εἰρηκέναι λέγει, δειξάτω διὰ τῶν μαρτυρούντων ἀληθῆ τὴν αἰτίαν· εἰ δὲ ἀφ' ὧν γεγραφήκαμεν ἀποδείκνυσιν, ἀναγνώτω τὰ εἰρημένα, καὶ τὴν αἰτίαν δεξόμεθα. ἀλλ' οὐκ ἄν τι τοιοῦτον προσενεγκεῖν ἔχοι· πρόκειται γὰρ παντὶ τῷ βουλομένῳ τὰ παρ' ἡμῶν εἰς ἐξέτασιν. εἰ δὲ μήτε πρὸς αὐτὸν εἴρηται μήτε ἑτέρων ἀκήκοε μήτε διὰ τῶν γεγραμμένων ἔχει τὸν ἔλεγχον, σιγᾶν οἶμαι χρῆναι
42 τὸν ὑπὲρ τούτων ἀπολογούμενον. πρὸς γὰρ τὸ ἀνυπόστατον ἔγκλημα πρέπουσα πάντως ἐστὶν ἀπολογία ἡ σιωπή. Πέτρος φησὶν ὁ ἀπόστολος Κύριον καὶ Χριστὸν ὁ θεὸς ἐποίησε τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. ἡμεῖς ταῦτα
697 M. παρ' αὐτοῦ μεμαθηκότες φαμὲν περὶ ἓν πᾶσαν βλέπειν τῶν εἰρημένων τὴν σύμφρασιν, αὐτόν τε τὸν σταυρὸν καὶ τὸ ἀνθρώπινον ὄνομα καὶ τὸ δεικτικὸν τῆς φωνῆς· δύο γὰρ πράγματα περὶ ἓν πρόσωπον ὁ τῆς γραφῆς λόγος γεγενῆσθαί φησι, παρὰ μὲν τῶν Ἰουδαίων τὸ πάθος, παρὰ δὲ τοῦ θεοῦ τὴν τιμήν, οὐχ ὡς ἄλλου μὲν πεπονθότος, ἑτέρου
43 δὲ διὰ τῆς ἀνυψώσεως τετιμημένου. καὶ σαφέστερον ἐφερ-

21 Act 2, 36

VLATS 1 διασημαίνων sscr διὰ S 2 καὶ ante πάντα postea add L 11 τὰ om A κακηγορίας AL: κατηγορίας VTS v 14-15 δεξώμεθα L 15 προενεγκεῖν VLTSA (σ erasum): προσενεγκεῖν v 16 τῶ βουλομένω παντὶ T 19 γὰρ post ἀνυπόστατον traiecit V 22 ἡμεῖς A 26 περὶ ἓν: π. ὧν pr V ῶ paene erasum, sed non correctum, πρὸς ἓν T 28 μὲν om A

μηνεύει λέγων διὰ τῶν ἐφεξῆς· Τῇ δεξιᾷ γάρ, φησί, τοῦ θεοῦ ὑψωθείς. τίς οὖν ὑψώθη; ὁ ταπεινὸς ἢ ὁ ὕψιστος; τί δὲ τὸ ταπεινὸν εἰ μὴ τὸ ἀνθρώπινον; τί δὲ ἄλλο παρὰ τὸ θεῖόν ἐστιν ὁ ὕψιστος; ἀλλὰ μὴν ὁ θεὸς ὑψωθῆναι οὐ δέεται ὕψιστος ὤν. ἄρα τὸ ἀνθρώπινον ὁ ἀπόστολος ὑψῶσθαι λέγει, ὑψώθη δὲ διὰ τοῦ κύριος καὶ Χριστὸς γενέσθαι. διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τὸ πάθος ἐγένετο. οὐκοῦν οὐ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν τοῦ κυρίου διὰ τοῦ Ἐποίησε ῥήματος παρίστησιν ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ τὴν τοῦ ταπεινοῦ πρὸς τὸ ὑψηλὸν μεταποίησιν τὴν διὰ τῆς δεξιᾶς τοῦ θεοῦ γεγενημένην, σαφηνίζεται γὰρ καὶ διὰ τούτου τοῦ ῥήματος τὸ τῆς εὐσε-
44 βείας μυστήριον. ὁ γὰρ εἰπὼν ὅτι Τῇ δεξιᾷ τοῦ θεοῦ ὑψωθείς, φανερῶς ἐκκαλύπτει τὴν ἀπόρρητον τοῦ μυστηρίου οἰκονομίαν, ὅτι ἡ δεξιὰ τοῦ θεοῦ ἡ ποιητικὴ πάντων τῶν ὄντων, ἥτις ἐστὶν ὁ κύριος δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ οὗ χωρὶς ὑπέστη τῶν ὄντων οὐδέν, αὕτη τὸν ἑνωθέντα πρὸς αὐτὴν ἄνθρωπον εἰς τὸ ἴδιον ὕψος ἀνήγαγε, διὰ τῆς ἀνακράσεως, ὅπερ ἐστὶν αὐτὴ κατὰ τὴν φύσιν, κἀκεῖνον ποιήσασα· ἔστι δὲ αὐτὴ κύριος καὶ βασιλεύς· Χριστὸς γὰρ ὁ βασιλεὺς ὀνομάζεται· ταῦτα κἀκεῖνον ἐποίησεν. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ ὑψίστῳ γενόμενος ὑπερυψώθη, οὕτω καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐγένετο, ἐν τῷ ἀθανάτῳ ἀθάνατος, ἐν τῷ φωτὶ φῶς, ἐν τῷ ἀφθάρτῳ ἄφθαρτος, ἐν τῷ ἀοράτῳ ἀόρατος, ἐν τῷ
45 Χριστῷ Χριστός, ἐν τῷ κυρίῳ κύριος. πέφυκε γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν σωματικῶν ἀνακράσεων, ὅταν πολλῷ τῷ μέτρῳ τὸ ἕτερον πλεονάζῃ μέρος, πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν πάντως μεταποιεῖσθαι τὸ ἐλαττούμενον. τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ μυστικοῦ

1 Act 2, 33 21 Phil 2, 9

VLATS 2 ὑψωθείς: ὑψώθη A δὲ post ταπεινὸς add v ἢ om T 3 verba a τί δὲ τὸ usque ad ἀνθρώπινον om TS v εἰ μή: ἢ μὴ V 5 δεῖται T ἄρα· ἀλλὰ V 5-6 ὑψῶσθαι ὁ ἀπόστολος L ὑψοῦσθαι V ὑψῶσαι A 7 διὰ om A 10 τὴν om v γεγεννημένην V 12-13 ὑψώθη A 15 ἥτις: ἥ v 16 αὕτη LA: αὐτὴ VTS v 16-17 πρὸς αὐτὸν T ut vid 18 αὕτη L 19 αὐτὴ ATS: αὕτη VL αὐτὸ v 22 θανάτῳ L 24 καὶ om v 26 πλεονάζει L v μένος L

λόγου σαφῶς διὰ τῆς τοῦ Πέτρου φωνῆς διδασκόμεθα, ὅτι
τὸ ταπεινὸν τοῦ ἐξ ἀσθενείας σταυρωθέντος· ἡ δὲ ἀσθένεια
46 τὴν σάρκα δηλοῖ, καθὼς παρὰ τοῦ κυρίου ἠκούσαμεν. τοῦτο
δὲ διὰ τῆς πρὸς τὸ ἄπειρόν τε καὶ ἀόριστον τοῦ ἀγαθοῦ
ἀνακράσεως οὐκέτι ἔμεινεν ἐν τοῖς οἰκείοις μέτροις καὶ
ἰδιώμασιν, ἀλλὰ τῇ δεξιᾷ τοῦ θεοῦ συνεπήρθη καὶ ἐγένετο
ἀντὶ δούλου κύριος, ἀντὶ ὑποχειρίου Χριστὸς βασιλεύς, ἀντὶ
ταπεινοῦ ὕψιστος, ἀντὶ ἀνθρώπου θεός. τίνα τοίνυν ὁ ὑπὲρ
τῶν ἀποστόλων πολεμεῖν ἡμῖν σχηματιζόμενος εὗρεν ἐκ
τῶν γεγραμμένων κατὰ τῶν ἁγίων λαβήν; ἀλλὰ σιωπάσθω
καὶ τοῦτο τὸ ἔγκλημα· μικρὸν γὰρ οἶμαι καὶ ἀγεννὲς εἶναι
πρὸς τὰ ψευδῆ τε καὶ ἀναπόδεικτα τῶν λεγομένων ἵστασθαι.
ἀλλ' ἐπὶ τὸ σφοδρότερον τῆς κατηγορίας μετέλθωμεν.
47 Φησὶ τὸν ἄνθρωπον εἰς ἄνθρωπον κεκενῶ-
σθαι λέγειν ἡμᾶς καὶ τὸν ἐξ ὑπακοῆς ἑαυτὸν τα-
πεινώσαντα τῇ τοῦ δούλου μορφῇ σύμμορφον
εἶναι τοῖς ἀνθρώποις καὶ πρὶν ταύτην ἀναλα-
700 M. βεῖν τὴν μορφήν. οὐδὲν ὑπημείφθη τῆς λέξεως, ἀλλ'
αὐτὰ τὰ ῥήματα παρ' ἡμῶν μετενήνεκται ἀπὸ τῶν ἐκείνου
λόγων πρὸς τὸν ἡμέτερον. εἰ μὲν ἔστι τι τοιοῦτον ἐν τοῖς
παρ' ἡμῶν γεγραμμένοις (ἡμέτερα γὰρ τὰ τοῦ διδα-
σκάλου φημί), μηδεὶς ἐγκαλείτω συκοφαντίαν τῷ ῥήτορι·
πᾶσαν αὐτῷ φροντίδα τῆς ἀληθείας καὶ ἡμεῖς μαρτυρή-
48 σομεν. εἰ δὲ τούτων μὲν ἔστιν ἐν τοῖς γεγραμμένοις οὐδέν,
ὁ λόγος δὲ οὐκ αἰτίαν ἐπάγει ψιλήν, ἀλλ' ὡς ἐπιφανῶς
ἀποδεδειγμένοις ἀγανακτεῖ καὶ ὀργίζεται τερατείας καὶ
λήρους καὶ ταραχῆς πλήρεις καὶ ἀνωμαλίας
καὶ τὰ τοιαῦτα καλῶν, τί χρὴ πράττειν οὐ συνορῶ.

3 Matth 26, 41 Marc 14, 38

VLATS 3 παρὰ: περὶ v κυρίου: θεοῦ V 5 οἰκείοις: ἰδίοις v 9 ἡμῖν om V 10 γραμμάτων A 11 μικρὸν οἶμαι γὰρ T 12 ἵστασθαι om VLA 14 εἰς ἄνθρωπον om v 17 πρίν: πρὸς T 19-20 τοῦ ἐκείνου λόγου v 20 τι om V 21 ἡμῖν T 22 συκοφάντης A 23 αὐτῷ: αἰτῶ v qui post ἀληθείας interpungunt 23-24 μαρτυρήσωμεν L 25 ἐπιφανερῶς VSA (ἐπὶ φαν.) 27 λήρου TS v ς expunxit A cf 117, 22

καθάπερ οἱ πρὸς τὰς ἀπροφασίστους ὀργὰς τῶν φρενιτι-
ζόντων ἀμηχανοῦντες οὐκ ἔχουσιν ὅ τι βουλεύσονται, οὕτως
οὐδὲ αὐτὸς ἐξευρίσκω τινὰ πρὸς τὴν ἀμηχανίαν ταύτην ἐπί-
νοιαν. φησὶν ὁ διδάσκαλος (πάλιν γὰρ ἐπὶ λέξεως αὐτοῦ
τὸν λόγον ἐπαναλήψομαι) ὅτι „οὐχὶ θεολογίας ἡμῖν παρα-
49 δίδωσι τρόπον, ἀλλὰ τοὺς τῆς οἰκονομίας λόγους.“ ὁ δὲ
κατήγορος ἐκ τούτων ὁρμηθεὶς ἄνθρωπον εἰς ἄνθρω-
πον κεκενῶσθαι λέγει κατασκευάζειν ἡμᾶς. τίς κοι-
νωνία τούτων κἀκείνων; εἴ φαμεν τὸν ἀπόστολον μὴ θεο-
λογίας ἡμῖν παραδεδωκέναι τρόπον, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὸ
πάθος οἰκονομίαν ὑποδεῖξαι τῷ λόγῳ, διὰ τοῦτο ἀνθρώπου
εἰς ἄνθρωπον κένωσιν καὶ δούλου μορφὴν προαιώνιον καὶ
τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας πρεσβύτερον τὸν ἐκ Μαρίας ἄν-
θρωπον λέγειν διαβαλλόμεθα; ἀλλὰ περιττὸν οἶμαι τοῖς
ὁμολογουμένοις ἐνδιατρίβειν, αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀφιείσης
50 ἡμᾶς τοῦ ἐγκλήματος. τότε γὰρ χρὴ τοῖς κατηγοροῦσιν
ἀντικαθίστασθαι, ὅταν τις παράσχῃ καθ' ἑαυτοῦ τῷ συκο-
φάντῃ λαβήν· ἐφ' ὧν δὲ κίνδυνος ἔστιν οὐδεὶς ὑπονοηθῆναί
τι τῶν ἀτόπων, οὐ τῆς τοῦ συκοφαντουμένου διαβολῆς, ἀλλὰ
τῆς τοῦ κατηγοροῦντος μανίας ἔλεγχος ἡ κατηγορία καθ-
ίσταται. ἀλλ' ὥσπερ ἐπαισχύνεσθαι τῷ σταυρῷ
τὴν αἰτίαν ἔχοντες ἐδείξαμεν διὰ τῶν ἐξητασμένων εἰς τοὐν-
αντίον περιτρεπόμενον τῷ κατηγόρῳ τὸ ἔγκλημα, οὕτω καὶ
τὴν αἰτίαν ταύτην εἰς αὐτοὺς τοὺς κατηγόρους ἐπαναστρέ-
φουσαν δείξομεν, ὡς ἐκείνων, οὐχ ἡμῶν τὴν ἐξ ὁμοίου πρὸς
τὸ ὅμοιον τοῦ υἱοῦ μετάστασιν ἐν τῇ κατὰ τὸ πάθος οἰκο-
51 νομίᾳ δογματιζόντων. ἐξετάσωμεν γὰρ παρ' ἄλληλα θέντες
ἐπὶ κεφαλαίου τὰ παρ' ἑκατέρων λεγόμενα. ἡμεῖς φαμεν τὸν
μονογενῆ θεὸν δι' ἑαυτοῦ παραγαγόντα τὰ πάντα εἰς γένεσιν

5-6 Bas c Eun lib II p 577 A (cf supra p 113, 3 sqq)

VLATS 1 πρὸς om V 11 ἀποδεῖξαι A 12 αἰώνιον A 15 τῆς om V ἀφείσης L ante ει spatium unius litterae 20 ἐλεγχόμενος V 24 αὐτοὺς om v 25 ἡμῶν: ὁμοίων V 26 τὸ ante πάθος om T om et sscr A 27 ἐξετάσομεν v 29-p 126, 1 verba ab εἰς γένεσιν usque ad πάντα om v

<ἐν> αὐτῷ περικρατεῖν τὰ πάντα, ἓν δὲ τῶν παρ' αὐτοῦ
γεγονότων καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἧς πρὸς κακίαν
ἀπορρυείσης καὶ διὰ τοῦτο γενομένης ἐν τῇ τοῦ θανάτου
φθορᾷ, πάλιν αὐτὴν δι' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν ἀθάνατον ζωὴν
ἐφελκύσασθαι, διὰ τοῦ ἀνθρώπου ᾧ κατεσκήνωσεν ὅλον
ἀναλαβόντα πρὸς ἑαυτὸν τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τὴν ζωοποιὸν
ἑαυτοῦ δύναμιν τῇ θνητῇ καὶ ἐπικήρῳ καταμίξαι φύσει καὶ
τὴν ἡμετέραν νέκρωσιν διὰ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακράσεως
52 εἰς ζωτικὴν μεταποιῆσαι χάριν καὶ δύναμιν. καὶ τοῦτό
φαμεν εἶναι τὸ κατὰ τὴν σάρκα τοῦ κυρίου μυστήριον, ὅτι
ὁ ἄτρεπτος ἐν τῷ τρεπτῷ γίνεται, ἵνα πρὸς τὸ κρεῖττον
ἀλλοιώσας καὶ μεταβαλὼν ἐκ τοῦ χείρονος τὴν ἐμμιχθεῖσαν
τῇ τρεπτῇ διαθέσει κακίαν ἐξαφανίσῃ ἀπὸ τῆς φύσεως ἐν
ἑαυτῷ τὸ κακὸν δαπανήσας. ὁ γὰρ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταν-
αλίσκον ἐστίν, ᾧ ἐναφανίζεται πᾶσα κακίας ὕλη. οὗτος
701 M. ὁ ἡμέτερος λόγος, ὁ δὲ κατήγορος τί φησι; οὐ τὸν ἄτρεπτόν
τε καὶ ἄκτιστον τῷ διὰ κτίσεως γεγονότι καὶ διὰ τοῦτο
πρὸς κακίαν ἀλλοιωθέντι καταμιχθῆναι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν
κτιστὸν ὄντα πρὸς τὸ συγγενὲς ἐλθεῖν ἑαυτῷ καὶ ὁμόφυλον,
οὐκ ἐξ ὑπερεχούσης φύσεως διὰ φιλανθρωπίαν τὴν ταπει-
νοτέραν ὑποδύντα φύσιν, ἀλλ' ὅπερ ἦν, τοῦτο γενόμενον.
53 τῷ γὰρ γενικῷ τῆς προσηγορίας ἓν κατὰ πάντων ἐστὶ τῶν
ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑποστάντων τὸ τῆς κτίσεως ὄνομα, αἱ δὲ
μερικαὶ τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων διαφοραὶ ταῖς τῶν
ἰδιωμάτων παραλλαγαῖς ἑτέρα τῆς ἑτέρας διενηνόχασιν·
ὥστε εἰ κτιστὸς μὲν ἐκεῖνος, κτιστὸς δὲ ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸς
εἰς ἑαυτὸν ἐκενώθη κατὰ τὴν Εὐνομίου φωνήν, καὶ οὐ
πρὸς τὸ ταπεινὸν ἐκ τοῦ ὑπερέχοντος, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὁμοίου

14 Hebr 12, 29

VLATS 1 ἐν addidi αὐτῷ A: αὑτῷ LTS αὐτὸν V 3 γενομένους V 5 ἐφελκύσεσθαι T καὶ ante διὰ add V 7 αὐτοῦ A v 11 ὁ ante ἄτρεπτος om VL 12 μεταβαλλὼν L (sic) 14 δαπανήσας: ἀφανίσας VL καὶ γὰρ ὁ θεὸς V 14-15 καταναλίσκων L 15 ᾧ: ὁ L οὗτος A: τοῦτο S ὡς V om LT v 19 ἑαυτοῦ T 22 τῶν om T 26 ὁ om v

πρὸς τὸ ὁμότιμον μετεχώρησε, πλὴν τῆς κατὰ τὸ σῶμα
54 καὶ τὸ ἀσώματον ἰδιότητος. πρὸς τίνα τοίνυν ἡ δικαία
τῶν δικαζόντων ἐνεχθήσεται ψῆφος ἢ τίς τοῖς ἐγκλήμασιν
ἐκείνοις ὑπεύθυνος ἀναφανήσεται; ὁ παρὰ τοῦ θεοῦ τοῦ
ἀκτίστου τὸν κτιστὸν σεσῶσθαι λέγων ἢ ὁ τῷ κτίσματι τῆς
σωτηρίας ἡμῶν ἀνατιθεὶς τὴν αἰτίαν; ἀλλ' οὐκ ἄδηλος
τῶν εὐσεβούντων ἡ κρίσις. ὁ γὰρ ἀκριβῶς ἐπιστάμενος τὴν
διαφορὰν τοῦ κτιστοῦ πρὸς τὸ ἄκτιστον, ὧν ἡ παραλλαγὴ
κυριότητι καὶ δουλείᾳ χαρακτηρίζεται, τοῦ μὲν ἀκτίστου
θεοῦ δεσπόζοντος ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, καθ-
ώς φησιν ὁ προφήτης, πάντων δὲ τῶν ἐν τῇ κτίσει δου-
λευόντων κατὰ τὴν τοῦ αὐτοῦ προφήτου φωνήν, ᾗ φησιν ὅτι
Τὰ σύμπαντα δοῦλα σά, ὁ ταῦτα τοίνυν δι' ἐπιμελείας
κατανοήσας οὐκ ἀγνοεῖ πάντως τὸν ἐκ δουλείας εἰς δου-
55 λείαν τὸν μονογενῆ μετοικίζοντα. εἰ γὰρ δουλεύει μὲν ἡ
κτίσις πᾶσα κατὰ τὸν Παῦλον, κτιστὴ δὲ κατ' Εὐνόμιον
τοῦ μονογενοῦς ἡ οὐσία, οὐ δεσπότην καταμιχθῆναι δού-
λοις, ἀλλὰ δοῦλον ἐν δούλοις γενέσθαι διὰ τῶν δογμά-
των οἱ ἐναντίοι πάντως κατασκευάζουσιν. ἀλλὰ μὴν τὸ
πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας ἐν δούλου μορφῇ λέγειν εἶναι
τὸν κύριον ἴσον ἐστὶ τῷ διαβάλλειν ἡμᾶς ὡς μέλανας τοὺς
ἀστέρας καὶ ζοφώδη τὸν ἥλιον καὶ τὸν οὐρανὸν χθαμαλὸν
56 καὶ τὸ ὕδωρ ξηρὸν καὶ πάντα λέγοντας τὰ τοιαῦτα. ὁ γὰρ
οὐκ ἐξ ὧν ἀκήκοέ τι κατασκευάζων, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν ὁρμὴν
τὸ δοκοῦν ἀναπλάσσων? μηδὲ τῶν τοιούτων φειδέσθω καθ'
ἡμῶν ἐγκλημάτων. ἴσον γάρ ἐστιν ὑπέρ γε τούτων ἡμᾶς
καὶ ὑπὲρ ἐκείνων εὐθύνεσθαι τῷ μηδὲν τούτων τὰς ἀρχὰς
ἐκ τῶν ἡμετέρων ἔχειν. ὁ γὰρ ἐν τῇ τοῦ πατρὸς δόξῃ τὸν
ἀληθινὸν υἱὸν εἶναι διοριζόμενος πῶς ἂν ἐν δούλου μορφῇ
τὴν αἰώνιον τοῦ μονογενοῦς δόξαν ὑβρίζοι; ἐπειδὴ τοίνυν

9 sq Ps 65, 7 13 Ps 118, 91 15 Rom 8, 21

VLATS 2 τὸ ante ἀσώματον om V 5 τὸν κτιστὸν: τὴν κτίσιν V 12 ἢ φησιν VL 13 δοῦλα αὐτοῦ V 20 εἶναι λέγειν A 21 δια-βαλεῖν S 24 ἐξ ὧν οὐκ ἀκ. T 27 μηδὲ V 29 εἶναι: αὐτοῦ A ἐν μορφῇ δούλου v

δοκεῖ τῷ λογογράφῳ λέγειν κακῶς, φροντίζει δὲ τοῦ δοκεῖν εὐπροσώπους τὰς αἰτίας κατασκευάζειν, οὐδὲν περιττὸν ἂν εἴη καὶ ἄχρηστον τοῖς ἀσυστάτοις τῶν ἐγκλημάτων ἐναγωνίζεσθαι.

57 Καὶ γὰρ ἡ ἐφεξῆς κατηγορία παραπλήσιον τὸ παράλογον ἔχει. δύο γὰρ Χριστοὺς καὶ δύο κυρίους **704 M.** λέγειν ἡμᾶς ἠτιάσατο, οὐκ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐλέγχειν τὴν αἰτίαν ἔχων, ἀλλὰ πρὸς τὸ δοκοῦν κατ' ἐξουσίαν τῷ ψεύδει χρώμενος. ἐπεὶ οὖν ἐπ' αὐτῷ ποιεῖται τὸ λέγειν ἃ βούλεται, τί μικρολόγως φέρει τὸ ψεῦδος, δύο μόνους Χριστοὺς λέγεσθαι παρ' ἡμῶν κατασκευάζων; λεγέτω κατ' ἐξουσίαν εἰ δοκεῖ καὶ δέκα Χριστοὺς πρεσβεύειν ἡμᾶς καὶ δεκάκις τοσούτους καὶ εἰς χιλίους τὸν ἀριθμὸν ἐκτεινέτω, **58** ὡς ἂν νεανικώτερον τῆς συκοφαντίας ἀντιλαμβάνοιτο. ἥ τε γὰρ βλασφημία καὶ ἐπὶ δύο καὶ ἐπὶ πλειόνων Χριστῶν τὸ ἴσον ἔχει καὶ τὸ ἀναπόδεικτον τῶν ἐγκλημάτων ὡσαύτως ἴσον ἐστί. δείξας τοίνυν τὸ δύο λέγειν ἡμᾶς κυρίους καὶ δύο Χριστούς, ὡς περὶ μυρίων τὸν ἔλεγχον ποιησάμενος τὴν καθ' ἡμῶν ψῆφον ἐχέτω. ἀλλ' ἐκ τῶν ἡμετέρων ἡμᾶς διελέγχειν φησί. πάλιν τὰ εἰρημένα τῷ διδασκάλῳ διασκεψώμεθα, δι' ὧν οὗτος οἴεται κινεῖν καθ' ἡμῶν τὰ **59** ἐγκλήματα. ,,οὐ θεολογίας ἡμῖν παραδίδωσι τρόπον, φησίν, ἀλλὰ τοὺς τῆς οἰκονομίας λόγους" ὁ λέγων ὅτι Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεός, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ,,τῇ δεικτικῇ φωνῇ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ καὶ βλεπόμενον πᾶσιν ἐπερειδόμενος." τὰ μὲν οὖν γεγραμμένα ταῦτα. οἱ δὲ δύο Χριστοὶ πόθεν παρὰ τοῦ Εὐνομίου διὰ τοῦ εἰρημένου εἰσεκυκλήθησαν; ἆρα τὸ τὴν δεικτικὴν φωνὴν πρὸς τὸ φαινόμενον εἰπεῖν ἀπερείδεσθαι, τοῦτο τῆς

22 sq Bas c Eun lib II p 577 A

VLATS 2 ἂν περιττὸν T 3 τῶν ἐγκλημάτων τοῖς αἰτίοις V 13 δεκάκις τοσούτους: ἑκατὸν V ἐκτείνεται L 15 ἐπὶ ante πλειόνων om L 19 ἡμετέρων: εἰρημένων S 20 γὰρ post πάλιν add libri v, om A 23-24 καὶ κύριον καὶ χριστὸν αὐτὸν V 24 ἰησοῦν: υἱὸν v ὑμεῖς: ἡμεῖς AT 28 τὸ: τῷ S 29 ἐπερείδεσθαι T v

60 τῶν δύο Χριστῶν κατασκευῆς τὴν ἀπόδειξιν ἔχει; οὐκοῦν ἀρνεῖσθαι προσήκει καὶ τὸ ὑπερυψωθῆναι παρ' αὐτοῦ μετὰ τὸ πάθος τὸν κύριον, ὡς ἂν μὴ καὶ δύο ὑψίστους λέγειν αἰτιαθείημεν, εἴπερ ὕψιστος μὲν ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν λόγος θεός, ὑπερυψώθη δὲ μετὰ τὸ πάθος ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστάς, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος. τῶν δύο γὰρ ἔστιν ἐξ ἀνάγκης ἑλέσθαι τὸ ἕτερον, ἢ λέγοντας ὑπερυψῶσθαι μετὰ τὸ πάθος, ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ κύριον γενόμενον καὶ Χριστόν, ἀσεβείας παρὰ τῷ Εὐνομίῳ φεύγειν γραφήν, ἢ τὴν κατηγορίαν ἐκκλίνοντας ἀρνεῖσθαι τὴν ὁμολογίαν τῆς τοῦ παθόντος ὑπερ- **61** υψώσεως. ἀλλὰ χρὴ πρὸς ταῦτα πάλιν τὸν τοῦ κατηγόρου λόγον συνήγορον τῆς ἡμετέρας ἀπολογίας προστήσασθαι. οὐκοῦν ἐροῦμεν ἐπὶ λέξεως τὰ παρ' ἐκείνου τεθέντα, δι' ὧν ὁ ἡμέτερος συνίσταται λόγος, τοῦτον τὸν τρόπον. ὁ μακάριος, φησίν, Ἰωάννης τὸν θεὸν λόγον, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν, ἐν σαρκὶ γεγενῆσθαι διδάσκει λέγων Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. ἆρα συνιεὶς ἃ γράφει ταῦτα τῷ ἰδίῳ λόγῳ προστίθησιν; ἐγὼ μὲν οὐκ οἶμαι τὸν αὐτὸν καὶ τὴν τούτων εἰδέναι διάνοιαν καὶ πρὸς τὸν ἡμέτερον διαμάχεσθαι λόγον. εἰ γάρ τις ἀκριβῶς ἐπισκέψαιτο τὰ λεγόμενα, οὐδεμίαν ἐν τούτοις εὑρήσει πρὸς ἄλληλα τῶν τε παρ' ἡμῶν καὶ τῶν παρ' ἐκείνου λεγομένων **62** τὴν μάχην. ἡμεῖς τε γὰρ καὶ τὰ διὰ σαρκὸς οἰκονομηθέντα κατ' ἰδίαν ὁρῶμεν καὶ τὴν θείαν δύναμιν ἐφ' ἑαυτῆς νοοῦμεν, ἐκεῖνός τε παραπλησίως ἡμῖν τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον ἐν σαρκὶ πεφανερῶσθαι λέγει, καὶ οὔτε ἄλλος τις αὐτὸν **705 M.** οὔτε αὐτὸς ἑαυτὸν ἠτιάσατο πώποτε ὡς δύο λόγους κηρύσσοντα, τόν τε ἐν ἀρχῇ ὄντα καὶ τὸν σάρκα γενόμενον, οἶδε

5 Phil 2, 9   17 Joh 1, 14

VLATS 2 παρ' αὐτοῦ post προσήκει coll S 5 ὑπερυψωθῆναι v ὁ ante ἐκ νεκρ. om A 7 ὑπερυψῶσαι A μετὰ om A 8 ἐστὶ om v τὸ κύριον L 9 φεύγειν: φέρειν v 9-10 ἐκκλίναντας VL 11 πρὸς om VLA 12 προσστήσασθαι L 14 ὁ ante ἡμέτερος om v 15 ἰωάννης φησὶν S 18 προτίθησιν T 21 ἐπισκέψεται VL 23 καὶ om V 25 ἐκεῖνο(sic) L 26 λέγειν L

γὰρ πάντως ὅτι ὁ μὲν λόγος ὁ αὐτός ἐστι τῷ λόγῳ ὁ ἐν
σαρκὶ φανεὶς τῷ πρὸς τὸν θεὸν ὄντι. ἡ δὲ σὰρξ οὐχ ἡ
αὐτὴ τῇ θεότητι πρὶν μεταποιηθῆναι καὶ ταύτην πρὸς τὴν
θεότητα, ὡς ἐξ ἀνάγκης ἄλλα μὲν ἐφαρμόζειν τῷ θεῷ
63 λόγῳ, ἕτερα δὲ τῇ τοῦ δούλου μορφῇ. εἰ οὖν ἐκεῖνος οὐκ
ἐγκαλεῖ αὐτῷ διὰ τῆς τοιαύτης ὁμολογίας [διὰ] τὴν τῶν
λόγων δυάδα, πῶς ἡμεῖς πρὸς δύο Χριστοὺς διαμερίζειν
τὴν πίστιν διαβαλλόμεθα, οἱ τὸν ἐκ τοῦ πάθους ὑπερυψω-
θέντα τοῦτον κύριόν τε καὶ Χριστὸν γεγενῆσθαι λέγοντες
διὰ τῆς πρὸς τὸν ὄντως κύριον καὶ Χριστὸν ἑνώσεως, εἰδότες
δι᾽ ὧν μεμαθήκαμεν, ὅτι ἡ μὲν θεία φύσις ἀεὶ μία καὶ ἡ
αὐτὴ καὶ ὡσαύτως ἔχουσα, ἡ δὲ σὰρξ καθ᾽ ἑαυτὴν μέν
ἐστι τοῦτο ὅπερ καταλαμβάνει περὶ αὐτῆς ὁ λόγος τε καὶ
ἡ αἴσθησις, ἀνακραθεῖσα δὲ πρὸς τὸ θεῖον οὐκέτι ἐν τοῖς
ἑαυτῆς ὅροις τε καὶ ἰδιώμασι μένει, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐπι-
κρατοῦν τε καὶ ὑπερέχον ἀναλαμβάνεται, διαμένει δὲ ἀσύγ-
χυτος τῶν τε τῆς σαρκὸς καὶ τῶν τῆς θεότητος ἰδιωμάτων
ἡ θεωρία, ἕως ἂν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ θεωρῆται τούτων ἑκάτερον.
64 οἷόν τι λέγω· ὁ λόγος πρὸ τῶν αἰώνων ἦν, ἡ σὰρξ δὲ ἐπὶ
τῶν ἐσχάτων ἐγένετο χρόνων, καὶ οὐκ ἄν τις ἀναστρέψας
εἴποι ἢ ταύτην προαιώνιον εἶναι ἢ ἐν τοῖς ἐσχάτοις γε-
γενῆσθαι τὸν λόγον· ἡ σὰρξ παθητικῆς ἐστι φύσεως, ἐν-
εργητικῆς δὲ ὁ λόγος, καὶ οὔτε αὐτὴ δημιουργικὴ τῶν
ὄντων οὔτε ἡ θεότης παθητικὴν ἔχει τὴν δύναμιν· ἐν
ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν ὁ λόγος, ἐν τῇ τοῦ θανάτου πείρᾳ ὁ
ἄνθρωπος, καὶ οὔτε ἐξ ἀϊδίου τὸ ἀνθρώπινον οὔτε θνητὸν
65 τὸ θεῖον. καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τὸν αὐτὸν θεωρεῖται
τρόπον· οὔτε ζωοποιεῖ τὸν Λάζαρον ἡ ἀνθρωπίνη φύσις
οὔτε δακρύει τὸν κείμενον ἡ ἀπαθὴς ἐξουσία, ἀλλ᾽ ἴδιον

VLATS 2 τὸν om v 6 αὐτῷ scripsi: αὐτῷ libri v (cf p 129, 26-27) διὰ τῶν (om τὴν) VL τῶν (om διὰ τὴν) v διὰ seclusi 8 οἱ δὲ τὸν T εἰ τὸν A τοῦ om V 8-9 ὑψωθέντα A 9 τοῦ τὸν L 11-12 ἡ ante αὐτὴ om A 14 οὐκέτι: οὐκἔστιν L 16 ἀντιλαμβάνεται T 18 ἀφ᾽ S ἑαυτῶν v θεωρεῖται v η ex ει corr V 19 λέγων v 20 ἀνατρέψας T 23 αὔτη VL

τοῦ μὲν ἀνθρώπου τὸ δάκρυον, ἡ δὲ ζωὴ τῆς ὄντως ζωῆς·
οὔτε τρέφει τὰς χιλιάδας ἡ ἀνθρωπίνη πτωχεία οὔτε τρέχει
ἐπὶ τὴν συκῆν ἡ παντοδύναμος ἐξουσία. τίς ὁ κοπιῶν ἐκ
τῆς ὁδοιπορίας καὶ τίς ὁ ἀπόνως ὅλον τὸν κόσμον ὑπο-
στήσας τῷ λόγῳ; τί τὸ τῆς δόξης ἀπαύγασμα, τί τὸ τοῖς
66 ἥλοις διαπειρόμενον; ποία μορφὴ ἐπὶ τοῦ πάθους ῥαπί-
ζεται καὶ ποία ἐξ ἀϊδίου δοξάζεται; φανερὰ γὰρ ταῦτα
κἂν μή τις ἐφερμηνεύσῃ τῷ λόγῳ, ὅτι αἱ μὲν πληγαὶ τοῦ
δούλου ἐν ᾧ ὁ δεσπότης, αἱ δὲ τιμαὶ τοῦ δεσπότου περὶ
ὃν ὁ δοῦλος· ὡς διὰ τὴν συνάφειάν τε καὶ συμφυΐαν κοινὰ
γίνεσθαι τὰ ἑκατέρας ἀμφότερα, τοῦ τε δεσπότου τοὺς δου-
λικοὺς μώλωπας εἰς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνοντος καὶ τοῦ δούλου
τῇ δεσποτικῇ δοξαζομένου τιμῇ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τοῦ
κυρίου τῆς δόξης ὁ σταυρὸς λέγεται καὶ πᾶσα γλῶσσα
ἐξομολογεῖται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ
πατρός.
67 Εἰ δὲ χρὴ καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ τὸν αὐτὸν διελεῖν τρό-
πον, σκεψώμεθα τί τὸ ἀποθνῆσκον καὶ τί τὸ καταλῦον τὸν
θάνατον, τί τὸ ἀνακαινούμενον καὶ τί τὸ κενούμενον. κε-
νοῦται μὲν γὰρ ἡ θεότης, ἵνα χωρητὴ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει
708 M. γένηται, ἀνακαινοῦται δὲ τὸ ἀνθρώπινον, διὰ τῆς πρὸς τὸ
θεῖον ἀνακράσεως θεῖον γινόμενον. ὡς γὰρ οὐ κρατεῖται
πνεῦμα ἐν ὕδατι, ὅταν τινὶ τῶν βαρυτέρων συγκατασπασθὲν
ἐναπολῃφθῇ τῷ βάθει τοῦ ὕδατος, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸ συγγενὲς

14 I Cor 2, 8 Phil 2, 10

VLATS 1 τὸ δάκρυον] lacrimare Facundus Hermianensis ἡ δὲ ζωὴ] vivificatio Facundus 2 οὐ τρέφει libri v, correxi 4 τὸν κόσμον ὅλον V τ. ὅλ. κόσμ. T 5 τῆς om A 6 διαπειρώμενον L 7 verba καὶ ποία usque ad 8 πληγαὶ om T 9 ἐν ᾧ ὁ δεσπότης] in quo dominus existat Facundus 9-10 περὶ ὃν ὅ δοῦλος] circa quem servus agnoscitur Facundus Hermianensis hunc locum latine vertens 11 γενέσθαι TS τὰ ἑκατέρας ἀμφότερα TS: τὰ ἑκάτερα ἀμφότερα VL τὰ ἑκατέρων ἀμφοτέρων A ἑκατέρας τὰ ἀμφότερα v τε om A v 17 χρὴ om in lac L καὶ om V διελθεῖν L 23 verba ab ὅταν usque ad 24 τοῦ ὕδατος om, postea in marg add (sed ὕδατι pro βάθει τοῦ ὕδατος) A 24 ἐναπολειφθῇ V v

ἀνατρέχει, τὸ δὲ ὕδωρ πολλάκις τῇ ἀναδρομῇ τοῦ πνεύματος συνεπαίρεται, ἐν λεπτῇ τινι καὶ ὑμενώδει τῇ ἐπιφανείᾳ τῷ ἀερώδει κύκλῳ περικυρτούμενον, οὕτω καὶ τῆς ἀληθινῆς ζωῆς τῆς ἐγκειμένης τῇ σαρκὶ πρὸς ἑαυτὴν μετὰ τὸ πάθος ἀναδραμούσης καὶ ἡ περὶ αὐτὴν σὰρξ συνεπήρθη, ὑπὸ τῆς θεϊκῆς ἀθανασίας ἀπὸ τῆς φθορᾶς συνανωσθεῖσα **68** ἐπὶ τὸ ἄφθαρτον. καὶ ὥσπερ τὸ ἐν τῷ ξύλῳ πῦρ ἐντὸς πολλάκις τῆς ἐπιφανείας κρυπτόμενον λανθάνει τῶν ὁρώντων ἢ καὶ τῶν ἁπτομένων τὴν αἴσθησιν, ἀναζωπυρούμενον δὲ φανεροῦται, οὕτως καὶ ἐν τῷ θανάτῳ ὃν πεποίηται κατ' ἐξουσίαν ὁ διαζεύξας τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος, ὁ εἰπὼν πρὸς τὸν ἴδιον πατέρα ὅτι Ἐν ταῖς χερσί σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου, ὁ καθώς φησιν ἐξουσίαν ἔχων θεῖναι αὐτὴν καὶ ἐξουσίαν ἔχων πάλιν λαβεῖν αὐτήν· οὗτος ὁ τῆς ἐν ἀνθρώποις αἰσχύνης καταφρονήσας διὰ τὸ εἶναι τῆς δόξης κύριος, οἱονεὶ συγκαλύψας τὸ τῆς ζωῆς ἐμπύρευμα τῇ φύσει τοῦ σώματος ἐν τῇ κατὰ τὸν θάνατον οἰκονομίᾳ πάλιν ἀνῆψέ τε καὶ ἀνεζωπύρησε τῇ δυνάμει τῆς ἰδίας θεότητος, τὸ νεκρωθὲν ἀναθάλψας καὶ οὕτως τῷ ἀπείρῳ τῆς θεϊκῆς δυνάμεως τὴν βραχεῖαν ἐκείνην τῆς φύσεως ἡμῶν ἀπαρχὴν ἀναχέας, ὅπερ αὐτὸς ἦν, τοῦτο κἀκεῖνο ἐποίησε, τὴν δουλικὴν μορφὴν κύριον καὶ τὸν ἄνθρωπον τὸν ἐκ Μαρίας Χριστὸν καὶ τὸν σταυρωθέντα ἐξ ἀσθενείας ζωὴν καὶ δύναμιν καὶ πάντα, ὅσα ἐν τῷ θεῷ λόγῳ κατὰ τὸ εὐσεβὲς θεωρεῖται, καὶ ἐν τῷ ἀναληφθέντι παρὰ τοῦ λόγου ποιήσας· ὡς μὴ κατά τινα διαίρεσιν ἰδιαζόντως ἐφ' ἑκατέρου ταῦτα δοκεῖν εἶναι, ἀλλὰ τῇ πρὸς τὸ θεῖον ἀνακράσει κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἀναποιηθεῖσαν τὴν ἐπίκηρον φύσιν μεταλαβεῖν

12 Luc 23, 46 13 Joh 10, 18

VLATS 3 τῷ om v 4 τῇ η correctum ex ω ut vid V 5 ἡ ὑπ' αὐτὴν S 8 ἐπιφανείσης L 9 καὶ om v 10 ὃν VL: ὃν ATS v 12 τὸν πατέρα τὸν ἴδιον T παρατίθημι AS v 13 verba a θεῖναι usque ad 14 ἔχων om TS v 14 ἐξουσίαν ἔχων om V 20 ἀπαρχὴν om V 23 καὶ ante ζωὴν add L 26 τινα om v 28 ἀναποιηθεῖσαν: ἀνα . . . ηθεῖσαν L cet in lacuna om

τὴν τῆς θεότητος δύναμιν, ὡς εἴ τις λέγοι ὅτι τὴν σταγόνα τοῦ ὄξους ἐμμιχθεῖσαν τῷ πελάγει θάλασσαν ἡ μίξις ἐποίησε τῷ μηκέτι τὴν κατὰ φύσιν ποιότητα τοῦ ὑγροῦ **69** τούτου ἐν τῇ ἀπειρίᾳ τοῦ ἐπικρατοῦντος συμμένειν. οὗτος ὁ ἡμέτερος λόγος, οὐκ ἀριθμὸν Χριστῶν, καθὼς κατηγορεῖ ὁ Εὐνόμιος, ἀλλὰ ἕνωσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεῖον πρεσβεύων, τὴν τοῦ θνητοῦ πρὸς τὸ ἀθάνατον καὶ τὴν τοῦ δούλου πρὸς τὸν κύριον καὶ τὴν τῆς ἁμαρτίας πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν τῆς κατάρας πρὸς τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Χριστὸν μεταστοιχείωσιν ποίησιν ὀνομάζων. τίς οὖν ἔτι τοῖς συκοφάνταις ὑπολείπεται λόγος, ὡς δύο Χριστοὺς ἡμῶν ἐν τῷ δόγματι κηρυσσόντων, εἰ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἀκτίστως ἐκ τοῦ πατρὸς ὄντα κύριον καὶ Χριστὸν καὶ λόγον καὶ θεὸν οὐ λέγομεν πεποιῆσθαι, τὸν δὲ μακάριον Πέτρον ἐν βραχεῖ τὸ κατὰ τὴν σάρκα μυστήριον παροδικῶς ἐνδεικνύμενον λέγειν διοριζόμεθα κατὰ τὴν προαποδεδειγμένην διάνοιαν, ὅτι τὸ σταυρωθὲν ἐξ ἀσθενείας καὶ αὐτὸ διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν τοῦ ἐνοικήσαντος δύναμιν ἐκεῖνο γέγονεν, ὅπερ ὁ ἐνοικήσας ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται, ὀνομάζεται δὲ Χριστὸς καὶ κύριος, καθὼς εἰρήκαμεν;

VLATS 1 τὴν alt om V 4 συμμένειν: συμβαίνειν T οὗτος: οὕτως v 10-11 ποίησιν] cf p 26, 27; p 76, 11-12 12 λόγος ante ς erasum videtur ι V ἡμῶν post 11 συκοφάνταις coll A 19 ὁ om A 20 ὀνομάζεται δὲ om v

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Δ΄.

709 M. Ἀλλ' αἰσθάνομαι πέρα τοῦ δέοντος ἐμφιλοχωρήσας τῷ τόπῳ, τῆς ἀνάγκης τῶν νοημάτων πρὸς τὴν θεωρίαν ἡμᾶς ταύτην ἐξαπαγούσης· ἐπαναληπτέον δὲ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἐγκλημάτων, ὡς ἂν μηδὲν τῶν ἐπενεχθέντων ἡμῖν ἀναπολόγητον παραδράμοιμεν. καὶ πρῶτον εἰ δοκεῖ τοῦτο σκεψώμεθα, ὅπως ἡμᾶς αἰτιᾶται κοινὸν ἄνθρωπον τὴν τοῦ παντὸς σωτηρίαν ἐνηργηκέναι λέγειν. τοῦτο γὰρ εἰ καὶ διὰ τῶν ἐξητασμένων μετρίως ἤδη προαποδέδεικται, ἀλλ' ὡς ἂν διὰ πάντων ἐκκαθαρθείη τῶν ἐκ διαβολῆς κρινόν-
2 των ἡμᾶς ἡ ὑπόληψις, ἐν ὀλίγῳ πάλιν διαληψόμεθα. ἡμεῖς τοσοῦτον ἀπέχομεν εἰς κοινὸν ἄνθρωπον τῆς μεγάλης καὶ ὑπὲρ λόγον χάριτος τὴν αἰτίαν ἀνάγειν, ὥστε κἂν εἰς Πέτρον καὶ Παῦλον ἢ εἰς οὐράνιον ἄγγελον ἀναφέρῃ τις τὴν τοιαύτην εὐεργεσίαν, ἀνάθεμα λέγειν τοῦτον κατὰ τὸν Παύλου νόμον. οὔτε γὰρ Παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ἡμῶν οὔτε
712 M. εἰς ἀνθρώπινον ἐβαπτίσθημεν ὄνομα. οὐ μὴν ἐπειδὴ κρείττω τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι τὴν σωτήριον τοῦ Χριστοῦ δύναμιν ὁμολογοῦμεν, ἤδη τὸ δόγμα τῶν ὑπεναντίων τὸ κατὰ
3 τῆς ἀληθείας κρατύνεται. τοῖς μὲν γὰρ σκοπός ἐστι διὰ πάντων κατασκευάσαι τὴν τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ πρὸς τὴν

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος ϛ' VL λόγος ϛ' TA τοῦ αὐτοῦ λόγος ἕκτος S de vero huius libri numero cf quae in Prolegg disputavi 4 τρόπῳ V νοημάτων ex ὀνομάτων corr V 5 ἐξαναγούσης TS v 5-6 τῶν ante ἐγκλημάτων om L 10 προσαποδέδεικται TS 11 ἐγκαθαρθείη T καθαρθείη V ἐκκαθαρθῇ A 12 ἡμᾶς om v ἡ post 11 ἐκκαθαρθῇ ponit A διαληψώμεθα VL 16-17 τοῦ ante Παύλου add V 18 ὄνομα: νόημα V κρείττων L κρεῖττον V κρείττονα V² 20 δύναμιν: παρουσίαν L 22 υἱοῦ: χριστοῦ VL

τοῦ πατρὸς ἀλλοτρίωσιν, καὶ οὐ μόνον τῇ τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον διαστολῇ, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ παθητοῦ πρὸς τὸ ἀπαθὲς ἀντιθέσει τὸ κατ' οὐσίαν ἀνόμοιον ἀποδεικνύειν σπουδάζουσι. καὶ τοῦτο γυμνότερον μὲν ἐν τοῖς τελευταίοις τοῦ λόγου κατασκευάζεται, φανερὸν δὲ καὶ
4 διὰ τῶν νῦν λεγομένων οὐχ ἧττόν ἐστιν. εἰ γὰρ αἰτιᾶται τοὺς τὸ πάθος τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀνατιθέντας, βούλεται πάντως αὐτὴν τῷ πάθει ὑπαγαγεῖν τὴν θεότητα. διπλῆς γὰρ οὔσης καὶ ἀμφιβόλου τῆς ὑπολήψεως, εἴτε τὸ θεῖον εἴτε τὸ ἀνθρώπινον ἐν πάθει γέγονεν, ἡ τοῦ ἑνὸς κατηγορία κατασκευὴ πάντως τοῦ λειπομένου γίνεται. εἰ τοίνυν αἰτιῶνται τοὺς τὸ πάθος περὶ τὸν ἄνθρωπον βλέποντας, ἐπαινοῦσι πάντως τοὺς ἐμπαθῆ λέγοντας τοῦ υἱοῦ τὴν θεότητα, τὸ δὲ διὰ τούτων κατασκευαζόμενον συνηγορία
5 τῆς τοῦ δόγματος αὐτῶν ἀτοπίας γίνεται. εἰ γὰρ πάσχει μὲν κατὰ τὸν λόγον αὐτῶν τοῦ υἱοῦ ἡ θεότης, ἡ δὲ τοῦ πατρὸς ἐν ἀπαθείᾳ πάσῃ φυλάσσεται, ἡ ἀπαθὴς ἄρα φύσις πρὸς τὴν παραδεχομένην τὸ πάθος κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλοτρίως ἔχει. ἐπειδὴ τοίνυν βραχὺ μὲν ὅσον ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ῥημάτων ἐστὶ τὸ λεγόμενον, πάσης δὲ τῆς περὶ τὸ δόγμα κακίας τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις παρέχεται, δίκαιον ἂν εἴη τοὺς ἐντυγχάνοντας μὴ τὸ σύντομον τῆς
6 ἀποκρίσεως, ἀλλὰ τὸ ἀσφαλὲς ἀπαιτεῖν. ἡμεῖς τοίνυν οὔτε ἀνθρώπῳ τὴν σωτηρίαν ἑαυτῶν ἀνατίθεμεν οὔτε τὴν ἀκήρατον καὶ θείαν φύσιν ἐμπαθῆ καὶ ἐπίκηρον εἶναι καταδεχόμεθα, ἀλλ' ἐπειδὴ χρὴ πάντως πιστεύειν ταῖς θείαις φωναῖς, αἳ θεὸν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον κηρύσσουσι, μετὰ ταῦτα δὲ τὸν λόγον σάρκα γενόμενον ἐπὶ τῆς γῆς ὀφθῆναι καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφῆναι, τὰ πρόσφορα τῆς

28-29 Baruch 3, 38

VLATS 5 φανερὸν: φέρον L 8 ὑπάγειν V 13 ἐπαινέσουσι v fort verum ἐμπαθῆ: ἐν πάθει V (sed cf 25) 14 διὰ τούτων om v 18 verba κατὰ τὴν οὐσίαν post 17 φυλάσσεται coll v 21 τὰς ὑποθέσεις καὶ τὰς ἀρχὰς V παραδέχεται V 28 τῆς om T

7 θείας φωνῆς νοήματα τῇ πίστει δεχόμεθα. ὅταν μὲν γὰρ
ἀκούωμεν ὅτι φῶς ἐστι καὶ δύναμις καὶ δικαιοσύνη καὶ ζωὴ
καὶ ἀλήθεια καὶ ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, πάντα ταῦτα
καὶ τὰ τοιαῦτα πιστὰ ποιούμεθα εἰς τὸν λόγον [τὸν θεὸν]
ἀναφέροντες, ὅταν δὲ λύπην καὶ ὕπνον καὶ ἔνδειαν καὶ
ταραχὴν καὶ δεσμὰ καὶ ἥλους καὶ λόγχην καὶ αἷμα καὶ
τραύματα καὶ ταφὴν καὶ μνημεῖον καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα,
κἂν ὑπεναντίως ἔχῃ τοῖς προαποδεδομένοις, οὐδὲν ἧττον
πιστά τε καὶ ἀληθῆ εἶναι δεχόμεθα πρὸς τὴν σάρκα βλέ-
ποντες, ἣν τῇ πίστει μετὰ τοῦ λόγου παρεδεξάμεθα. ὡς
γὰρ οὐκ ἔστι τὰ τῆς σαρκὸς ἰδιώματα τῷ ἐν ἀρχῇ ὄντι
ἐπιθεωρηθῆναι λόγῳ, οὕτως αὖ πάλιν οὐδὲ τὰ τῆς θεότητος
8 ἴδια ἐν τῇ τῆς σαρκὸς φύσει κατανοῆσαι. διὸ μεμιγμένης
τῆς εὐαγγελικῆς περὶ τοῦ κυρίου διδασκαλίας διά τε τῶν
ὑψηλῶν τε καὶ θεοπρεπῶν καὶ διὰ τῶν ταπεινῶν τε καὶ
ἀνθρωπίνων ἑκάτερον τῶν νοημάτων ἑκατέρῳ τῶν ἐν τῷ
μυστηρίῳ νοουμένων καταλλήλως ἁρμόζομεν, τὸ μὲν ἀν-
713 M. θρώπινον τῷ ἀνθρωπίνῳ τὸ δὲ ὑψηλὸν τῇ θεότητι, καί
φαμεν ὅτι, καθὸ θεὸς ὁ υἱός, ἀπαθὴς πάντως ἐστὶ καὶ ἀκή-
ρατος, εἰ δέ τι πάθος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ περὶ αὐτοῦ λέγοιτο,
διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου πάντως τοῦ δεχομένου τὸ πάθος τὸ
9 τοιοῦτον ἐνήργησεν. ἐνεργεῖ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἡ θεότης διὰ
τοῦ περὶ αὐτὴν σώματος τὴν τοῦ παντὸς σωτηρίαν, ὡς εἶναι
τῆς μὲν σαρκὸς τὸ πάθος, τοῦ δὲ θεοῦ τὴν ἐνέργειαν· κἂν
τὸν ἀπόστολον εἰς συνηγορίαν τινὲς τοῦ ἐναντίου καθέλκωσι
δόγματος λέγοντα ὅτι τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο καὶ ὁ
θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ἔπεμψεν καὶ ὅσα τοιαῦτα πρὸς τὴν
θείαν φύσιν ἐν τῇ τοῦ πάθους οἰκονομίᾳ καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ

26 Rom 8, 32   27 Rom 8, 3

VLATS 1 δεχώμεθα V   3 καὶ ante ὅτι om V   4 εἰς ante τὸν θεὸν traiecit A   τὸν θεὸν var lect, delevi (cf 10 et 12)   6 καὶ αἷμα κ. λόγχην VL   7 ἄλλα ὅσα V   8 προαποδεχομένοις V   11 γὰρ om V v   15 τε post ὑψηλῶν om A   15-16 τε καὶ ἀνθρωπίνων om TS v   16 ῥημάτων A   20 τῶν ἐν τῷ εὐαγγ. V   23 τὴν ante τοῦ pr add S   αὐτὴν: αὐτὸν A   τὴν τοῦ παντὸς om TS v   ὡς om v   25 συνηγορίας V   27 αὐτοῦ V

ἀνθρώπινον βλέπειν δοκεῖ, οὐδὲν ἧττον τῶν ὑγιῶν δογμάτων
οὐκ ἀφεξόμεθα, αὐτοῦ τοῦ Παύλου γυμνότερον τὸ περὶ τού-
10 του σαφηνίσαντος ἡμῖν μυστήριον. πανταχοῦ γὰρ τῷ ἀν-
θρωπίνῳ μέρει τοῦ Χριστοῦ τὴν τοῦ πάθους οἰκονομίαν
προσμαρτυρεῖ λέγων Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος,
καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν, καὶ Ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ
υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν
ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· ἐν τῇ σαρκὶ γάρ φησιν, οὐκ ἐν τῇ
θεότητι· καὶ Ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας (τὴν σάρκα διὰ τῆς
ἀσθενείας σημαίνων), ζῇ δὲ ἐκ δυνάμεως (τὸ θεῖον διὰ
τῆς δυνάμεως ἐνδεικνύμενος), καὶ Ἀπέθανε τῇ ἁμαρτίᾳ
(τουτέστιν τῷ σώματι), ζῇ δὲ τῷ θεῷ (τουτέστι τῇ θεότητι)·
ὥστε διὰ τούτων κατασκευάζεσθαι ὅτι ὁ μὲν ἄνθρωπος τοῦ
θανάτου ἐγεύσατο, ἡ δὲ ἀθάνατος φύσις τὸ κατὰ θάνατον
οὐ παρεδέξατο πάθος, καὶ Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν
ὑπὲρ ἡμῶν, φησίν, ἁμαρτίαν ἐποίησε, πάλιν ἁμαρτίαν
11 ὀνομάζων τὴν σάρκα. τοῦτο δὲ κἂν ἐκ παρόδου λέγω-
μεν, οὐκ ἀχρηστότερον ἴσως δοκεῖ τοῦ προκειμένου τὸ
ἐπεισόδιον. ἐπειδὴ γὰρ εἰπόντος τοῦ ἁγίου Πέτρου Κύ-
ριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν, καὶ πάλιν τοῦ ἀπο-
στόλου Παύλου πρὸς Ἑβραίους ὅτι ἱερέα ἐποίησεν, ἁρ-
πάζει τὴν Ἐποίησε φωνὴν ὁ Εὐνόμιος ὡς ἐνδεικτικὴν τῆς
προαιωνίου ὑπάρξεως καὶ διὰ τούτου ποίημα εἶναι τὸν
κύριον κατασκευάζειν οἴεται δεῖν. ἀκουσάτω τοίνυν τοῦ
Παύλου λέγοντος ὅτι Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν
12 ἁμαρτίαν ἐποίησεν. εἰ τὸ Ἐποίησεν ἐπὶ τοῦ κυρίου ἔκ τε
τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς καὶ ἐκ τῆς Πέτρου φωνῆς
εἰς τὸ προαιώνιον ἀναπέμπει νόημα, καλῶς ἂν ἔχοι καὶ
τὴν ἐνταῦθα φωνήν, ἥ φησιν ὅτι ἁμαρτίαν αὐτὸν ὁ θεὸς

5 I Cor 15, 21   6 Rom 8, 3   9 II Cor 13, 4   11 Rom 6, 10   15 II Cor 5, 21   19-20 Act 2, 36   21 Hebr 3, 1-2

VLATS 1 ὑγειῶν VL   6 τὸν om v   8 τῇ ante σαρκὶ alt om A   14 τὸν ante θάνατον add V   22 ἐποίησε ante φωνὴν om A   23 διὰ τοῦτο VLA   26 εἰ τὸ ἐποίησεν om T   27 τοῦ ante Πέτρου add V   29 ἢ φησιν VL

„ἐποίησεν", εἰς τὴν πρώτην τῆς οὐσίας ἀνάγειν ὑπόστασιν καὶ διὰ τοῦτο πεποιῆσθαι αὐτὸν καθ' ὁμοιότητα τῶν ἄλλων μαρτυριῶν ἀποδεικνύειν πειρᾶσθαι, ἵνα τὴν Ἐποίησεν λέξιν εἰς τὴν οὐσίαν ἀνενέγκοι, ἀκολούθως ἑαυτῷ ποιῶν, καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ οὐσίᾳ βλέποι. εἰ δὲ τοῦτο διὰ τὸ περιφανὲς τῆς ἀτοπίας αἰσχύνοιτο καὶ τὴν ἐπ' ἐσχάτων οἰκονομίαν διὰ τοῦ εἰπεῖν Ἁμαρτίαν ἐποίησεν ἐνδείκνυσθαι τὸν ἀπόστολον λέγοι, πεισάτω ἑαυτὸν διὰ τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας κἀκεῖ τὸ Ἐποίησε πρὸς τὴν οἰκονομίαν βλέπειν.

13 Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν πάλιν ὅθεν ἐξέβημεν. μυρία γὰρ
716 M. πρὸς τούτοις ἄλλα δυνατόν ἐστιν ἐκ τῆς αὐτῆς γραφῆς πρὸς τὸν σκοπὸν ἀναλέξασθαι. καὶ μηδεὶς οἰέσθω τὸν θεῖον ἀπόστολον καθ' ἑαυτοῦ πρὸς τὰ ἐναντία μερίζεσθαι καὶ τοῖς μαχομένοις κατὰ τὰ δόγματα πρὸς τὴν εἰς ἑκάτερον ἐπιχείρησιν ἐκ τοῦ ἴσου παρέχειν διὰ τῶν ἰδίων τὰς ὕλας. εὕροι γὰρ ἄν τις ἀκριβῶς ἐξετάζων ὅτι πρὸς ἓν αὐτῷ βλέπει δι' ἀκριβείας ὁ λόγος. καὶ οὐκ ἐπιδιστάζει ταῖς ἐπινοίαις· πανταχοῦ γὰρ τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου πρὸς τὸ θεῖον ἀνάκρασιν κηρύσσων οὐδὲν ἧττον ἐν ἑκατέρῳ τὸ ἴδιον καθορᾷ, ὡς καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας διὰ τῆς πρὸς τὸ ἀκήρατον κοινωνίας πρὸς τὸ κρεῖττον ἀλλοιωθείσης καὶ τῆς θείας δυνάμεως οὐ συγκαταπιπτούσης τῇ πρὸς τὸ ταπεινὸν συνα-
14 φείᾳ τῆς φύσεως. ὅταν οὖν λέγῃ ὅτι Τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, τὸν ἀληθινὸν υἱὸν ἀντιδιαστέλλει τοῖς ἄλλοις υἱοῖς τοῖς γεννηθεῖσι καὶ ὑψωθεῖσι καὶ ἀθετήσασι, τούτοις λέγω τοῖς διὰ προστάγματος παραχθεῖσιν εἰς γένεσιν, τῇ τοῦ ἰδίου προσθήκῃ τὸ κατὰ τὴν φύσιν οἰκεῖον ἐπισημαίνων. καὶ ὡς ἂν μή τις τῇ ἀκηράτῳ φύσει τὸ κατὰ τὸν

23 Rom 8, 32

VLATS 2 διὰ τοῦ V 5 βλέποι A: βλέπῃ S v βλέπει VLT εἰ δὲ διὰ τοῦτο τὸ V 7 εἰπεῖν: ποιεῖν V 8 λέγω L 9 κἀκεῖ om S 12 ἀναδέξασθαι ATS v 13 τὸ ἐναντίον V καὶ om TS v 17 οὐκ om V sed οὐδαμῶς post ἐπινοίαις addidit 19 κηρύττων V ἴδιον ἐν ἑκατέρῳ V (τὸ om) 22 οὐ om VL 23 ἰδίου om VLT v 24 τοῖς ἄλλοις υἱοῖς om TS v 26 παραδειχθεῖσιν VL 27 ἰδίου: υἱοῦ VL

σταυρὸν πάθος προστρίβοιτο, δι' ἑτέρων τρανότερον τὴν τοιαύτην ἐπανορθοῦται πλάνην, μεσίτην αὐτὸν θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ ἄνθρωπον καὶ θεὸν ὀνομάζων, ἵνα ἐκ τοῦ τὰ δύο περὶ τὸ ἓν λέγεσθαι τὸ πρόσφορον νοοῖτο περὶ ἑκάτερον, περὶ μὲν τὸ θεῖον ἡ ἀπάθεια, περὶ δὲ τὸ ἀνθρώ-
15 πινον ἡ κατὰ τὸ πάθος οἰκονομία. τῆς οὖν ἐπινοίας διαιρούσης τὸ κατὰ φιλανθρωπίαν μὲν ἡνωμένον, τῷ δὲ λόγῳ διακρινόμενον, ὅταν μὲν τὸ ὑπερκείμενόν τε καὶ ὑπερέχον πάντα νοῦν κηρύσσῃ, τοῖς ὑψηλοτέροις κέχρηται τῶν ὀνομάτων, ἐπὶ πάντων θεὸν καὶ μέγαν θεὸν καὶ δύναμιν θεοῦ καὶ σοφίαν καὶ τὰ τοιαῦτα καλῶν· πᾶσαν δὲ τὴν ἀναγκαίως διὰ τὸ ἡμέτερον ἀσθενὲς συμπαραληφθεῖσαν τῶν παθημάτων πεῖραν ὑπογράφων τῷ λόγῳ ἐκ τοῦ ἡμετέρου κατονομάζει τὸ συναμφότερον, ἄνθρωπον αὐτὸν προσαγορεύων, οὐ κοινοποιῶν πρὸς τὴν λοιπὴν φύσιν διὰ τῆς φωνῆς τὸ δηλούμενον, ἀλλ' ὥστε περὶ ἑκάτερον τὸ εὐσεβὲς φυλαχθῆναι, τοῦ τε ἀνθρωπίνου διὰ τῆς ἀναλήψεως δοξαζομένου καὶ τοῦ θείου διὰ τῆς συγκαταβάσεως μὴ μολυνομένου, ἀλλὰ διδόντος μὲν τοῖς παθήμασιν τὸ ἀνθρώπινον μέρος, ἐνεργοῦντος δὲ τὴν τοῦ πεπονθότος ἀνάστασιν διὰ
16 τῆς θείας δυνάμεως. καὶ οὕτως οὔτε ἡ τοῦ θανάτου πεῖρα ἐπὶ τὸν κεκοινωνηκότα τῆς ἐμπαθοῦς φύσεως ἀναφέρεται διὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς αὐτὸν ἕνωσιν, καὶ τὰ ὑψηλά τε καὶ θεοπρεπῆ τῶν ὀνομάτων ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον καταβαίνει, ὡς καὶ κύριον τῆς δόξης τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ φανέντα κατονομάζεσθαι, τῇ τῆς φύσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ ταπεινὸν ἀνακράσει καὶ τῆς τῶν ὀνομάτων χάριτος ἐκ τοῦ

VLATS 1 προσδιατρίβοιτο T τρανοτέρων LTS v τρανότεραν (sic) A τρανοτέραν V τρανότερον recepi ex cod A qui confirmatur edicto Justiniani cod Laur Med VII 1 fol 275v 6 τῆς: αὐτῆς v 8 μὲν S et edictum Justiniani cod Laur Med VII 1: δὲ VLT v om A 10 μέγα V 13 μαθημάτων V ὑπογραφὴν VL 16 τὸν δηλούμενον ATS (ut vid) v ἑκάτερον A: ἑκατέραν VLTS v τὸ εὐσέβειαν v 18-19 μὴ μολυνομένου: κενουμένου v 20 πεπονθότος: πάθους TS 21 ἡ om VLTS ἥ τε τοῦ v (om οὔτε) πεῖραν VL 23 αὐτὸν T 25 ἐπὶ σταυροῦ VTS

17 θείου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον συμμετελθούσης. διὰ τοῦτο ποι-
κίλως καὶ διαφόρως αὐτὸν παραδίδωσι, νῦν μὲν τὸν ἐξ
οὐρανῶν κατελθόντα, νῦν δὲ τὸν ἐκ γυναικὸς γεννηθέντα,
καὶ θεὸν προαιώνιον καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν ἄνθρωπον·
οὕτως καὶ ἀπαθὴς ὁ μονογενὴς θεὸς καὶ παθητὸς ὁ Χρι-
717 M. στὸς εἶναι πιστεύεται, καὶ ὁ λόγος διὰ τῶν ἐναντίων οὐ
ψεύδεται τὸ πρόσφορον ἑκατέρῳ τῶν ὀνομάτων ἐν τοῖς νοή-
μασιν ἐφαρμόζων. εἰ οὖν ταῦτα φρονεῖν ἐκ τῆς θεοπνεύστου
διδασκαλίας ἐμάθομεν, πῶς ἀνθρώπῳ κοινῷ τὴν αἰτίαν τῆς
σωτηρίας ἡμῶν ἀνατίθεμεν; εἰ δὲ [τὴν] τοῦ μακαρίου Πέ-
τρου τὴν Ἐποίησεν φωνὴν οὐκ εἰς τὸ προαιώνιον τῆς ὑπο-
στάσεως, ἀλλ' εἰς τὸ πρόσφατον τῆς οἰκονομίας βλέπειν
18 διοριζόμεθα, τί τοῦτο κοινωνεῖ τῷ ἐγκλήματι; ὁ γὰρ μέγας
οὗτος ἀπόστολος τὸ περὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὁρώμενον
ἐκεῖνο διὰ τῆς ἀναλήψεως „πεποιῆσθαί“ φησιν, ὅπερ ὁ ἀνα-
λαβὼν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἦν. καὶ γὰρ ἐν τῇ πρὸς
Ἑβραίους ἐπιστολῇ τὸ ἴσον ἔστι παρὰ τοῦ Παύλου μαθεῖν,
λέγοντος ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τὸν Ἰησοῦν παρὰ τοῦ
θεοῦ γεγενῆσθαι, πιστὸν ὄντα τῷ „ποιήσαντι“ αὐτόν. κἀκεῖ
γὰρ τὸν τῷ ἰδίῳ αἵματι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἱερατικῶς
ἱλεωσάμενον ἀρχιερέα κατονομάσας οὐ τὴν πρώτην τοῦ
μονογενοῦς ὑπόστασιν διὰ τῆς Ἐποίησεν λέξεως ἀπαγγέλλει,
ἀλλὰ τὴν συνήθως ἐπὶ τῆς τῶν ἱερέων ἀναδείξεως ὀνομα-
19 ζομένην χάριν παραστῆσαι θέλων φησὶ τὸ Ἐποίησεν. Ἰη-
σοῦς γάρ, καθώς φησι Ζαχαρίας, ὁ ἀρχιερεὺς ὁ μέγας, ὁ
τὸν ἴδιον ἀμνόν, τουτέστι τὸ ἴδιον σῶμα, ὑπὲρ τῆς κοσμικῆς
ἁμαρτίας ἱερουργήσας, ὁ διὰ τὰ παιδία τὰ κεκοινωνηκότα
σαρκός τε καὶ αἵματος καὶ αὐτὸς παραπλησίως συμμετα-
σχὼν τοῦ αἵματος, οὐ καθὸ ἐν ἀρχῇ ἦν, λόγος ὢν καὶ

17 Hebr 3, 1-2   20 I Joh 2, 2 et 4, 10   25 Zach 3, 1

VLATS 1 πρὸς τὸ obliteratum A   μετελθούσης VT   7 ἑκα-τέρων VL   9 τὴν αἰτίαν post 10 ἡμῶν coll V   10 τὴν delevi cf 11   11 τὴν ante ἐποίησεν om v   15 φασιν VL α in η corr ut vid L   17 τοῦ παρὰ τοῦ V   20 τὸν om VA   τῶν om v   22 καταγγέλει V   23 συνήθως: στοληθως L (sic)   25 ὁ ἀρχιερεὺς om V ὁ om A

θεὸς καὶ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων καὶ ὢν ἴσα θεῷ, ἀλλὰ
καθὸ ἐκένωσεν ἑαυτὸν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ καὶ προσ-
ήγαγε προσφορὰν καὶ θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν, οὕτως ἐγένετο
ἱερεὺς πολλαῖς ὕστερον γενεαῖς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.
οἶδε δὲ πάντως τὸ περὶ τούτου μυστήριον ὁ μὴ παρέργως
20 τῷ πρὸς Ἑβραίους καθομιλήσας λόγῳ. ὁμοίως οὖν ἐνταῦθά
τε ἱερεὺς καὶ ἀπόστολος κἀκεῖ κύριος καὶ Χριστὸς „πεποι-
ῆσθαι“ λέγεται, τὸ μὲν ὡς πρὸς τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν,
τὸ δὲ διὰ τὴν πρὸς τὸ θεῖον τοῦ ἀνθρωπίνου μεταβολήν
τε καὶ μεταποίησιν. ποίησιν γὰρ ὁ ἀπόστολος λέγει τὴν
μεταποίησιν. οὐκοῦν πρόδηλος ἡ συκοφαντία τῶν ἐναντίων
τὰ τῆς οἰκονομίας ῥήματα εἰς τὴν προαιώνιον ὑπόστασιν
ἐπηρεαστικῶς ἁρπαζόντων. οὐδὲ γὰρ ὁμοίως ἐμάθομεν
παρὰ τοῦ ἀποστόλου γινώσκειν Χριστὸν νῦν τε καὶ πρότερον,
οὕτως εἰπόντος τοῦ Παύλου ὅτι Εἰ καὶ ἐγνώκαμέν ποτε
κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν, ὡς
ἐκείνης μὲν τῆς γνώσεως τὴν πρόσκαιρον οἰκονομίαν δη-
λούσης, ταύτης δὲ τὴν ἀΐδιον ὕπαρξιν. οὐκοῦν μετρίως
ἡμῖν ὁ λόγος ὑπὲρ τῶν ἐγκλημάτων ἀπολελόγηται τὸ μήτε
δύο νομίζειν Χριστοὺς ἢ κυρίους μήτε ἐπαισχύνεσθαι τῷ
σταυρῷ μήτε κοινὸν ἄνθρωπον ὑπὲρ τοῦ κόσμου πεπονθέναι
δοξάζειν μήτε μὴν τὸ Ἐποίησεν εἰς τὴν τῆς οὐσίας κατα-
21 σκευὴν οἴεσθαι φέρειν. τῆς δὲ τοιαύτης ἡμῶν ὑπολήψεως
οὐ μικρὰν ἔχει παρ' αὐτοῦ τοῦ κατηγόρου τὴν συμμαχίαν
ὁ λόγος, ἐν οἷς μεταξὺ καταφορικῶς ἡμῖν ἐπελαύνων τὴν
γλῶσσαν καὶ τοῦτο προφέρει ὅτι· ταύτην μέντοι τὴν
μάχην αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν ἀναφέρει Βασίλειος
720 M. καὶ δείκνυται σαφῶς οὔτε τῷ βουλήματι τῶν

4 Hebr 5, 6; 7, 17   15 II Cor 5, 16

VLATS 3 οὕτως correxi: οὗτος libri v cf 6 ὁμοίως   5 περὶ e παρὰ corr A   7 ἱερεύς τε καὶ S   12 οἰκονομίας: συκοφαντίας A   13 ἁρμοζόντων VL   14 $\overline{\chi\nu}$ γινώσκειν V   17 μὲν om v   18 ταύτης: τοῦτο v   20 ἐναισχύνεσθαι v   23 ἡμῖν V   24 τὴν om V   26 τοιαύτην A   26-27 τὴν ante μάχην om v   27 ἀναφέρει: ἀναστρέφει citat, sed etiam cetera minus accurate   28 οὔτε scripsi: οὐδὲ libri v

ἀποστόλων ἑαυτὸν ἐπιστήσας οὔτε τῶν οἰ-
κείων λόγων φυλάττων τὴν ἀκολουθίαν· ἐξ ὧν
ἢ συναισθόμενος τῆς ἀνωμαλίας συγχωρήσει
τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον καὶ θεὸν ὄντα γεγο-
νέναι κύριον, ἢ μαχομένοις μαχόμενα συν-
άπτει. οὗτος γὰρ καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος ὅν φησι καὶ ὁ
Εὐνόμιος, ὁ τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον καὶ θεὸν ὄντα γεγο-
22 νέναι κύριον λέγων. ὢν γὰρ ὅπερ ἦν, καὶ θεὸς καὶ λόγος
καὶ ζωὴ καὶ φῶς χάρις τε καὶ ἀλήθεια καὶ κύριος καὶ
Χριστὸς καὶ πᾶν ὑψηλόν τε καὶ θεῖον ὄνομα, ἐν τῷ προσ-
ληφθέντι ἀνθρώπῳ, ὃς οὐδὲν τούτων ἦν, τά τε ἄλλα ἐγέ-
νετο, ὅσα ὁ λόγος ἦν, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ Χριστὸς καὶ
κύριος κατά τε τὴν διδασκαλίαν Πέτρου καὶ κατὰ τὴν
ὁμολογίαν τοῦ Εὐνομίου, οὐχὶ τῆς θεότητος κατὰ προκοπήν
τι προσλαμβανούσης, ἀλλὰ τῇ φύσει τῇ θείᾳ πάσης ὑψηλῆς
ἀξίας ἐνθεωρουμένης· οὕτω γίνεται καὶ κύριος καὶ Χρι-
στός, οὐ τῇ θεότητι ἐπὶ τὴν τῆς χάριτος προσθήκην ἐρχό-
μενος (ἀνελλιπὴς γὰρ ἀγαθοῦ παντὸς ἡ τῆς θεότητος ὡμο-
λόγηται φύσις), ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον εἰς τὴν τῆς θεότητος
μετουσίαν ἄγων, ἢ διὰ τοῦ Χριστοῦ τε καὶ τοῦ κυρίου ση-
μαίνεται.
23 Καὶ περὶ μὲν τούτων ἀπόχρη. τὸ δ' ἐπὶ διαβολῇ τοῦ
καθ' ἡμᾶς δόγματος παρὰ τοῦ Εὐνομίου λεγόμενον ὡς εἰς
ἑαυτὸν τοῦ Χριστοῦ κενωθέντος ἤδη μὲν ἱκανῶς διὰ τῶν
εἰρημένων ἐξήτασται, δι' ὧν ἀποδέδεικται τὴν ἑαυτοῦ βλα-
σφημίαν τῷ ἡμετέρῳ δόγματι προστριβόμενος. οὐ γὰρ ὁ
τὴν ἄτρεπτον φύσιν ὁμολογῶν ὑποδῦναι τὴν κτιστὴν καὶ
ἐπίκηρον τὴν ἐκ τοῦ ὁμοίου πρὸς τὸ ὅμοιον μεταχώρησιν
λέγει, ἀλλ' ὁ μηδεμίαν μετάστασιν ἀπὸ τοῦ μεγαλείου τῆς

13 Act 2, 36

VLATS 7 ὁ post Εὐνόμιος: οὐ V 8 καὶ post θεὸς om V 9 καὶ ζωὴ om A 12 καὶ ante ὅσα add V 13 κατὰ post καὶ om A 14 τοῦ om v 15 λαμβανούσης TS τῇ θεία φύσει S 25 διὰ ante τὴν iterat V 27-28 τῇ κτιστῇ καὶ ἐπικήρῳ V 28 πρὸς τὸ ὅμοιον om v 29 μεγαλείου: μεγάλου v

φύσεως ἐπὶ τὸ ταπεινότερον ἐννοῶν. εἰ γὰρ κτιστὸς μὲν
ἐκεῖνος κατὰ τὸν λόγον αὐτῶν, κτιστὸς δὲ ὁ ἄνθρωπος,
διεκλάπη πάντως τὸ θαῦμα τοῦ λόγου καὶ παράδοξον ἐν
τοῖς λεγομένοις ἔστιν οὐδέν, τῆς κτίσεως αὐτῆς ἐν ἑαυτῇ
24 γενομένης. ἀλλ' ἡμεῖς μεμαθηκότες παρὰ τῆς προφητείας
τὴν ἀλλοίωσιν τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου — δεξιὰν δὲ τοῦ
πατρὸς τὴν τοῦ θεοῦ λέγομεν δύναμιν τὴν ποιητικὴν τοῦ
παντός, ἥτις ἐστὶν ὁ κύριος, οὐχ ὡς μέρος ἐξηρτημένη τοῦ
ὅλου, ἀλλ' ὡς ἐξ ἐκείνου μὲν οὖσα, ἐφ' ἑαυτῆς δὲ κατ'
ἰδίαν ὑπόστασιν θεωρουμένη — τοῦτό φαμεν ὅτι οὔτε ἡ
δεξιὰ κατὰ τὸν λόγον τῆς φύσεως ἐκείνου παρήλλακται, οὗ
ἔστι δεξιά, οὔτε ἀλλοίωσις αὐτῆς ἄλλη τις παρὰ τὴν τῆς
σαρκὸς οἰκονομίαν λέγεσθαι δύναται. ἦν γὰρ ὡς ἀληθῶς
ἡ δεξιὰ τοῦ θεοῦ αὐτὸς ὁ ἐν σαρκὶ φανερωθεὶς θεός, δι'
αὐτῆς τῆς σαρκὸς τοῖς διορατικοῖς καθορώμενος, καθὸ
μὲν ἐποίει τὰ ἔργα τοῦ πατρός, δεξιὰ τοῦ θεοῦ καὶ ὢν
καὶ νοούμενος, ἐν ᾧ δὲ περιείχετο τῷ τῆς σαρκὸς προ-
καλύμματι κατὰ τὸ βλεπόμενον, ἀλλοῖος παρ' ὃ τῇ φύσει
25 ἦν θεωρούμενος. διὰ τοῦτο πρὸς Φίλιππον λέγει τὸν πρὸς
μόνον τὸ ἀλλοιωθὲν ἀτενίζοντα ὅτι βλέπε διὰ τοῦ ἀλλοιω-
θέντος τὸ ἀναλλοίωτον, κἂν τοῦτο ἴδῃς, αὐτὸν τὸν πατέρα,
ὃν ζητεῖς ἰδεῖν, ἑωρακὼς ἔσῃ· ὁ γὰρ ἑωρακὼς ἐμέ, οὐ
721 M. τὸν ἐν τῇ ἀλλοιώσει φαινόμενον, ἀλλὰ τὸν ἀληθῶς ἐμὲ τὸν
ἐν τῷ πατρὶ ὄντα, αὐτὸν ἐκεῖνον ἑωρακὼς ἔσται τὸν ἐν ᾧ
εἰμι, τῷ τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τῆς θεότητος ἐπ' ἀμφοῖν
καθορᾶσθαι. τὴν οὖν ἀκήρατον καὶ ἀπαθῆ καὶ ἄκτιστον
φύσιν ἐν τῷ παθητῷ τῆς κτίσεως γεγενῆσθαι πιστεύοντες
καὶ ἐν τούτῳ νοοῦντες τὴν ἀλλοίωσιν, πῶς αὐτὸν εἰς
ἑαυτὸν κεκενῶσθαι λέγειν κατηγορούμεθα παρὰ τῶν

6 Ps 76, 10 14 I Tim 3, 16 19 Joh 14, 9

VLATS 3 τοῦ λόγου τὸ θαῦμα V 6 δὲ om v 13 verba ab οἰκονομίαν usque ad 15 σαρκὸς om v 16 παρὰ ante τοῦ πατρὸς add v 17-18 προσκαλύμματι T 18 τῇ φύσει παρὸ AS 19 τὸν Φίλ. V 21 ἴδῃς: εἰδῇς A 22 ἔσῃ: εἶ v ἑωρακὼς ἔσῃ om A γὰρ om A 28 ἐν τούτῳ: ἐκ τούτων v

τὸν ἴδιον λόγον τοῖς ἡμετέροις δόγμασιν ἐπιθρυλούντων;
26 τοῦ γὰρ κτιστοῦ πρὸς τὸ κτιστὸν ἡ κοινωνία οὐδεμία δεξιᾶς ἐστιν ἀλλοίωσις. κτιστὴν γὰρ <τὴν> δεξιὰν τῆς ἀκτίστου φύσεως λέγειν Εὐνομίου μόνου καὶ τῶν τὰ ὅμοια τούτῳ φρονούντων ἐστίν. ὁ γὰρ ὀφθαλμὸν ἔχων πρὸς τὴν ἀλήθειαν βλέποντα οἷον τὸν ὕψιστον ὁρᾷ, τοιαύτην καὶ τὴν δεξιὰν τοῦ ὑψίστου κατόψεται, ἄκτιστον ἀκτίστου, ἀγαθοῦ ἀγαθήν, ἀϊδίου ἀΐδιον, μηδὲν τὴν ἀϊδιότητα τοῦ γεννητῶς εἶναι αὐτὴν ἐν τῷ πατρὶ καταβλάπτοντος· ὥστε λέληθεν ἑαυτὸν ὁ κατήγορος τοῖς ἰδίοις ὀνείδεσι καθ' ἡμῶν χρώμενος.

27 Πρὸς δὲ τοὺς τῷ πάθει προσπταίοντας καὶ διὰ τούτου κατασκευάζοντας τὴν τῶν οὐσιῶν ἑτερότητα, ὡς τοῦ πατρὸς μὲν διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς φύσεως οὐ παραδεχομένου τὸ πάθος, τοῦ υἱοῦ δὲ διὰ τὸ καταδεὲς καὶ παρηλλαγμένον πρὸς τὴν τῶν παθημάτων κοινωνίαν συγκατιόντος, ταῦτα προσθεῖναι βούλομαι τοῖς εἰρημένοις, ὅτι οὐδὲν κατὰ ἀλήθειαν πάθος ἐστίν, ὃ μὴ εἰς ἁμαρτίαν φέρει, οὐδὲ κυρίως ἄν τις τὸν ἀναγκαῖον τῆς φύσεως εἱρμὸν πάθος λέγοι, βλέπων ὁδῷ προϊοῦσαν ἐν τάξει τινὶ καὶ ἀκολουθίᾳ τὴν σύνθετον φύσιν. ἡ γὰρ τῶν ἑτεροφυῶν στοιχείων πρὸς ἄλληλα συνδρομὴ κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἡμῶν κατασκευὴν σύνθεσίς
28 τίς ἐστι διὰ πλειόνων ἀνομοίων ἁρμοζομένη. ἐκλυθείσης δὲ τῷ καθήκοντι καιρῷ τῆς συνδεούσης τὴν τῶν στοιχείων συνδρομὴν ἁρμονίας πάλιν τὸ σύνθετον εἰς τὰ ἐξ ὧν συνέστηκεν ἀναλύεται. ἔργον οὖν ἐστι τοῦτο μᾶλλον καὶ οὐχὶ πάθος τῆς φύσεως. μόνον γὰρ τὸ ἐξ ἐναντίου τῇ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἀπαθείᾳ νοούμενον κυρίως προσαγορεύομεν πάθος, οὗ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀμέτοχον διαμεῖναι τὸν τὴν σωτηρίαν ἡμῖν χαριζόμενον πεπιστεύκαμεν, τὸν Πεπειραμένον κατὰ πάντα καθ'

30 Hebr 4, 15

VLATS 2 πρὸς τὸν κτιστὸν v 3 ἐστιν om T τὴν addidi 7 ἀκτίστου ἄκτιστον VA 13 παραδεχομένης S 14 διά: κατὰ L ἀδεὲς L 25-26 καὶ μᾶλλον καὶ V 27 ἀπαθείᾳ: ἀθείᾳ L 30 πεπει- ρασμένον v

29 ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας. τοῦ μὲν οὖν κατὰ ἀλήθειαν πάθους, ὃ προαιρέσεώς ἐστι νόσος, οὐκ ἐκοινώνησεν. Ἁμαρτίαν γάρ, φησίν, οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· τῶν δὲ τῆς φύσεως ἡμῶν ἰδιωμάτων, ἃ διά τινος συνηθείας καὶ καταχρήσεως ὁμωνύμως λέγεται πάθη, τούτων μετασχεῖν ὁμολογοῦμεν τὸν κύριον, γεννήσεως καὶ τροφῆς καὶ αὐξήσεως ὕπνου τε καὶ κόπου καὶ ὅσα πρὸς τὰς σωματικὰς ἀχθηδόνας ἡ ψυχὴ φυσικῶς συνδιατίθεσθαι πέφυκε, τὴν τοῦ ἐνδέοντος ἔφεσιν ἐκ τοῦ σώματος ἐπὶ τὴν ψυχὴν τῆς ὀρέξεως διατεινούσης, καὶ λύπης αἴσθησιν καὶ δειλίαν πρὸς θάνατον καὶ ὅσα τοιαῦτα, πλὴν
30 εἰ μή τι πρὸς ἁμαρτίας ἀκολουθίαν φέρει. ὥσπερ τοίνυν
724 M. τὴν διὰ πάντων αὐτοῦ διήκουσαν δύναμιν κατανοοῦντες ἐν οὐρανῷ τε καὶ ἀέρι καὶ γῇ καὶ θαλάσσῃ καὶ εἴ τι ἐπουράνιον καὶ εἴ τι καταχθόνιον, πανταχοῦ μὲν καὶ διὰ πάντων αὐτὸν εἶναι πιστεύομεν, οὐδὲν δὲ τούτων τῶν ἐν οἷς ἐστιν ἐκεῖνον εἶναί φαμεν (οὐ γὰρ οὐρανός ἐστιν ὁ διειληφὼς αὐτὸν τῇ περικρατητικῇ τοῦ παντὸς σπιθαμῇ οὐδὲ γῆ ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς γῆς οὐδὲ ὕδωρ πάλιν ὁ τὴν ὑγρὰν περιέχων φύσιν), οὕτως οὐδὲ διὰ τῶν λεγομένων τῆς σαρκὸς παθημάτων ἐλθόντα ἐμπαθῆ αὐτὸν εἶναί φαμεν, ἀλλ' ὡς τῶν ὄντων αἴτιον καὶ τοῦ παντὸς περιδεδραγμένον καὶ τῇ ἀφράστῳ δυνάμει τῆς ἰδίας μεγαλειότητος πᾶν τό τε κινούμενον οἰακίζοντα καὶ τὸ ἑστὼς ἐν παγίᾳ συντηροῦντα τῇ βάσει, καὶ ἐν ἡμῖν γεγενῆσθαί φαμεν ἐπὶ θεραπείᾳ τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν νόσου, καταλλήλως τῷ πάθει τὴν ἐνέργειαν τῆς ἰατρικῆς ἁρμοσάμενον, ὡς ᾔδει συμφέρειν

2-3 I Petr 2, 22 17 sq Jes 40, 12

VLATS 2-3 ἁμαρτίας alt man sscr A 5 verba a καὶ usque ad 6 πάθη post τὸν κύριον iteravit, sed exp V 9 ἔφεσιν: ἔμφασιν V 12 ἁμαρτίαν L 14 καὶ γῇ iterat L om A 14-15 καὶ εἴ τι ἐπουράνιον om V 16 αὐτὸν εἶναι om T οὐδέν: οὐδὲ V ἐν οἷς A: ἐν ᾧ VLTS v 17 ὁ om v 18 περικρατηκῇ L περικρατικῇ A 19 πάλιν om L 20 οὖν post οὕτως add S 23-24 πᾶν τό τε v: πάντοτε VLATS sed τὸ add AS 24 παγίᾳ A: παγίῳ cett v femininum ap Greg saepius 27 ᾔδει: ἤδη A

τῷ ἀρρωστοῦντι μέρει τῆς κτίσεως, οὕτως ἐπαγαγόντα τὴν
31 ἴασιν. συνέφερε δὲ τῇ ἐπαφῇ τὸ πάθος ἰάσασθαι· [οὕτω
καὶ ἰασάμενον] οὐ μὴν ἐπειδὴ ἰατρεύει τὴν ἀρρωστίαν, διὰ
τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐμπαθὴς γεγενῆσθαι νομίζεται· οὐδὲ γὰρ
ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τὸ τοιοῦτον λέγειν ἡ συνήθεια δίδωσι.
τὸν γὰρ θεραπευτικῶς ἁπτόμενον τοῦ νενοσηκότος οὐκ αὐτὸν
μετέχειν τῆς ἀρρωστίας φαμέν, ἀλλὰ καὶ τῷ νοσοῦντι χα-
ρίζεσθαι τὴν εἰς ὑγίειαν ἐπάνοδον καὶ μὴ μετέχειν τῆς ἀρ-
ρωστίας φαμέν· οὐδὲ γὰρ ἐκείνου τὸ πάθος, ἀλλὰ τὸ ἔμ-
32 παλιν ἐκεῖνος τοῦ ἀρρωστήματος ἅπτεται. εἰ οὖν ὁ διὰ
τῆς τέχνης ἀγαθόν τι τοῖς σώμασιν ἐνεργῶν οὐχὶ νωθρός
τε καὶ ἄρρωστος, ἀλλὰ φιλάνθρωπός τε καὶ εὐεργέτης καὶ
ὅσα τοιαῦτα κατονομάζεται, τί ὡς ταπεινόν τε καὶ ἄδοξον
τὴν περὶ ἡμᾶς οἰκονομίαν διαβάλλοντες διὰ ταύτης πρὸς τὸ
χεῖρον παρηλλάχθαι τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν κατασκευάζουσιν,
ὡς τῆς τοῦ πατρὸς μὲν φύσεως ἀνωτέρας τῶν παθημάτων
οὔσης, τῆς δὲ τοῦ μονογενοῦς οὐ καθαρευούσης τοῦ πά-
θους; εἰ γὰρ ὁ σκοπὸς τῆς διὰ σαρκὸς οἰκονομίας οὐ τὸ
ἐμπαθῆ γενέσθαι τὸν κύριον, ἀλλὰ τὸ φιλάνθρωπον ἐπι-
δειχθῆναι, φιλάνθρωπος δὲ καὶ ὁ πατὴρ εἶναι οὐκ ἀμφι-
βάλλεται, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐστιν ἄρα τῷ υἱῷ ὁ πατήρ, εἰ
33 πρὸς τὸν σκοπόν τις ἐθέλοι βλέπειν. εἰ δὲ οὐχ ὁ πατὴρ
ἐνήργησε τὴν τοῦ θανάτου κατάλυσιν, θαυμάσης μηδέν.
καὶ γὰρ καὶ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ αὐτὸς κρίνων
οὐδένα, οὐ τῷ μὴ δύνασθαι ἢ σῶσαι τὸν ἀπολόμενον ἢ
κρῖναι τὸν ἁμαρτήσαντα διὰ τοῦ υἱοῦ ταῦτα ποιῶν, ἀλλὰ
τῷ διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως, δι' ἧς τὰ πάντα ἐργάζεται, καὶ

24 Joh 5, 22

VLATS 1 ἐπάγοντα AS 2-3 οὕτω καὶ ἰασάμενον: varia lectio ad οὕτως ἐπαγαγόντα τὴν ἴασιν, delevi 7 ἔφαμεν VL 8 ὑγείαν V ὑγίαν L 12 καὶ ante εὐεργέτης om T 13 ταπεινήν LAS 14 διαβάλλοντα V 14-15 πρὸς τὸ χεῖρον A: τὸ πρόχειρον VLTS v 20 καὶ om VA alt man sscr A 23 θαυμάσης (θαυμάσεις L) μηδέν: μὴ θαυμάσης V 24 καὶ post γὰρ om V ἔδωκε v 25 ἀπολόμενον S v: ἀπολλόμενον (sic) A ἀπολλύμενον T ἀπολώμενον VL 25-26 ἢ τί κρίνειν VA 27 τὸ διὰ τῆς VL

ταῦτα ποιεῖν· δύναμις δὲ τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱός. οὐκοῦν
οἱ διὰ τοῦ υἱοῦ σωθέντες τῇ δυνάμει τοῦ πατρὸς ἐσώθησαν,
καὶ οἱ παρὰ τούτου κρινόμενοι τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ τὴν
34 κρίσιν ὑπέχουσιν. Χριστὸς γάρ ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνη
ἡ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἀποκαλυπτομένη, καθώς φησιν ὁ
ἀπόστολος, κἂν εἰς τὸν κόσμον ἴδῃς ὅλον κἂν εἰς τὰ μέρη
τοῦ κόσμου τὰ συμπληροῦντα τὸ ὅλον, πάντα ταῦτα τοῦ
πατρός ἐστιν ἔργα, τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἔργα γενόμενα, καὶ
725 M. οὕτως ἀληθεύει δι' ἀμφοτέρων ὁ λόγος καὶ πάντα τὸν
πατέρα ἐργάζεσθαι λέγων καὶ χωρὶς τοῦ υἱοῦ γίνεσθαι τῶν
ὄντων οὐδέν· ἡ γὰρ τῆς δυνάμεως ἐνέργεια εἰς τὸν οὗ
ἐστιν ἡ δύναμις τὴν ἀναφορὰν ἔχει. ἐπεὶ οὖν δύναμις τοῦ
πατρὸς ὁ υἱός, πάντα τὰ ἔργα τοῦ υἱοῦ τοῦ πατρός ἐστιν
35 ἔργα. ὅτι γὰρ οὐχὶ φύσεως ἀσθενείᾳ πρὸς τὴν τοῦ πά-
θους οἰκονομίαν, ἀλλ' ἐξουσίᾳ θελήματος ἔρχεται, μυρίας
ἔστιν ἐκ τοῦ εὐαγγελίου παραθέσθαι φωνάς, ἃς παρήσω
διὰ τὸ πρόδηλον, ὡς ἂν μὴ τοῖς ὁμολογουμένοις ἐνδιατρίβων
ὁ λόγος μηκύνοιτο. εἰ μὲν οὖν κακὸν τὸ γενόμενον, οὐ τὸν
πατέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ κακοῦ χωριστέον· εἰ
δὲ ἀγαθὸν ἡ σωτηρία τῶν ἀπολωλότων καὶ οὐ πάθος,
ἀλλὰ φιλανθρωπία τὸ γεγενημένον ἐστί, τί ἀλλοτριοῖς τὸν
πατέρα τῆς ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν εὐχαριστίας, τὸν διὰ
τῆς ἰδίας δυνάμεως, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός, τὴν ἐκ τοῦ θα-
νάτου ἐλευθερίαν τοῖς ἀνθρώποις κατεργασάμενον; ἀλλ'
ἐπανιτέον πάλιν ἐπὶ τὸν σφοδρὸν λογογράφον καὶ τὴν σύν-
τονον ἐκείνην καθ' ἡμῶν ῥητορείαν ἀναληπτέον ἡμῖν.
36 Αἰτιᾶται τὸ μὴ λέγειν πεποιῆσθαι τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν
ἡμᾶς ὡς ἐναντιουμένους τῇ φωνῇ Πέτρου· Κύριον αὐτὸν
καὶ Χριστὸν ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυ-

1 I Cor 1, 24 4 Rom 1, 17

VLATS 3 τὴν om VL 5 ἡ διὰ τῆς εὐαγγελικῆς v 8 γενόμενα LA v: γινόμενα VTS γινόμενα ἔργα T 13 ἐστιν om A 16 παρήσω: σιωπήσω v 17 διατρίβων A 18 γινόμενον v 21 ἐστί om V 22 τῇ om T 28 ὡς om A τοῦ ante πέτρου add V

ρώσατε, καὶ πολύς ἐστιν ἀγανακτῶν ἐπὶ τούτοις καὶ λοιδορούμενος καὶ κατασκευάζει γε δι' ὧν οἴεται διελέγχειν τὸν ἡμέτερον λόγον. ἴδωμεν τοίνυν τῶν ἐπιχειρημάτων τὴν δύναμιν. καὶ τίς, φησίν, ὦ πάντων ὑμεῖς ῥαθυμότατοι, μορφὴν ἔχων δούλου μορφὴν ἀναλαμβάνει δούλου; οὐδεὶς τῶν νοῦν ἐχόντων, πρὸς αὐτὸν ἐροῦμεν ἡμεῖς, τὸ τοιοῦτον ἂν εἴποι, πλὴν εἰ μή τινες
37 καθόλου τῆς ἐλπίδος τῶν Χριστιανῶν ἠλλοτρίωνται. οὗτοι δέ ἐστε ὑμεῖς οἱ ἐγκαλοῦντες ῥαθυμίαν ἡμῖν, ὅτι μὴ κτιστὸν λέγειν τὸν κτίστην καταδεχόμεθα. εἰ γὰρ μὴ ψεύδεται διὰ τοῦ προφήτου λέγον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὅτι Τὰ σύμπαντα δοῦλα σά, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις δουλεύει, κτιστὸς δὲ καθ' ὑμᾶς ὁ υἱός, ὁμόδουλός ἐστι πάντως τοῖς σύμπασι, τῷ κοινωνεῖν τῆς κτίσεως εἰς τὸ κοινωνεῖν καὶ τῆς δουλείας συγκαθελκόμενος. τῷ δὲ δουλεύοντι πάντως ὑμεῖς καὶ τὴν δουλικὴν μορφὴν περιθήσετε. οὐ γὰρ δὴ δοῦλον ὁμολογοῦντες τῇ φύσει τῷ προσωπείῳ τῆς δουλείας ἐπαι-
38 σχυνθήσεσθε. τίς οὖν, ὦ δριμύτατε ῥητόρων, ὁ ἐκ τῆς δουλικῆς μορφῆς τὸν υἱὸν εἰς ἄλλην δούλου μεταβιβάζων μορφήν, ὁ τὸ ἄκτιστον αὐτῷ προσμαρτυρῶν ᾧ καὶ τὸ μὴ δουλεύειν συναποδείκνυται ἢ μᾶλλον οἱ διαρρήδην βοῶντες ὑμεῖς δοῦλον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν καὶ πρὸ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς καὶ ὑπ' αὐτοῦ κυριεύεσθαι; οὐ δέομαι δικαστῶν ἑτέρων, σοὶ τὴν περὶ τούτων ἐπιτρέπω ψῆφον. οἶμαι γὰρ μὴ ἂν οὕτω πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀναιδῶς τινας ἔχειν, ὥστε τοῖς ὁμολογουμένοις δι' ἀναισχυντίας ἐνίστασθαι.

11-12 Ps 118, 91 Rom 8, 21

VLATS 2 γε om V v διελέγχειν ante 3 λόγον coll V 4 καὶ τίς om V 4-5 ῥαθυμότατοι πάντων ὑμεῖς T 6 verba ab οὐδεὶς usque ad ἐχόντων post 7 ἡμεῖς traiecit V 9 ἡμῖν ex ὑμῖν corr A 10 λέγειν om VT v 11 λέγον: λέγων v λέγοντος T 12 σά: σου L 12-13 κτιστὸς δὲ καθ' ἡμᾶς LT υ sscr L καθ' ὑμᾶς δὲ κτ. coll V 15 πάντως ἡμεῖς T 16 δή: δεῖ v μὴ ex coniectura ut vid A 17 ὁμολογοῦντας v 17-18 ἐπαισχυνθήσεσθαι v 18 δριμύτατοι v ὁ om VLA 22 ὑμεῖς (υ in ras) ante 21 οἱ διαρρήδην coll V 25 ἀναιδῶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν A τινας om V 26 ἀνίστασθαι V

πρόδηλον γὰρ παντὶ τὸ λεγόμενον, ὅτι τὸ δοῦλον τῇ φύσει τοῖς ἰδιώμασι τῆς δουλείας χαρακτηρίζεται· ἴδιον γὰρ δουλείας ἡ κτίσις. ὁ οὖν δοῦλον αὐτὸν ὄντα τὴν ἡμετέραν
728 M. λέγων ὑπεληλυθέναι μορφήν, ἐκεῖνός ἐστι πάντως ὁ ἐκ δουλείας εἰς δουλείαν τὸν μονογενῆ μετοικίζων.

39 Ἀλλ' ἐπαγωνίζεται τοῖς εἰρημένοις καί φησι μικρὸν ὑποβάς (τὰ γὰρ ἐν τῷ μέσῳ διὰ τὸ μετρίως ἐν τοῖς προάγουσιν ἐξετασθῆναι νῦν ὑπερβήσομαι) ὡς τολμηροὺς εἰς τὸ λέγειν καὶ φρονεῖν ἀμήχανα διαβάλλων ἐλεεινοτάτους τε προσαγορεύσας ταῦτα προστίθησιν· εἰ γὰρ μὴ περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος λόγου καὶ θεοῦ ὄντος ὁ μακάριος διαλέγεται Πέτρος, ἀλλὰ περὶ τοῦ βλεπομένου καὶ κενώσαντος ἑαυτόν, καθώς φησιν ὁ Βασίλειος, ἐκένωσεν δὲ ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφήν, ὁ δὲ κενώσας ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφὴν εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν, ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος εἰς ἀνθρώπου
40 γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν. τάχα μὲν οὖν εὐθὺς ἐκ τῶν ἀνεγνωσμένων προπεφώραται τῇ κρίσει τῶν ἀκουόντων τῆς τοῦ λόγου κατασκευῆς ἥ τε κακουργία καὶ τὸ ἀνόητον· πλὴν δι' ὀλίγων καὶ παρ' ἡμῶν ὁ τῶν εἰρημένων ἔλεγχος προστεθήσεται, οὐκ εἰς ἀνατροπὴν τοσοῦτον τοῦ ἀπαιδεύτου σοφίσματος, ὃ καὶ δι' ἑαυτοῦ παρὰ τοῖς ἔχουσιν ἀκοὴν ἀνατέτραπται, ἀλλ' ὡς ἂν μὴ δοκοίημεν ἐν προσχήματι τοῦ καταφρονεῖν τῆς εὐτελείας τοῦ λόγου περιορᾶν τὸ προτεθὲν ἀνεξέταστον. οὑτωσὶ τοίνυν τὸν λόγον ἐπισκεψώμεθα.

41 Τίς ἐστιν ἡ τοῦ ἀποστόλου φωνή; Γνωστὸν ἔστω, φη-

27 Act 2, 36 (cf p 152, 15)

VLATS 2 τῆς δουλείας: τοῦ δούλου T 2-3 γὰρ δούλου A 5 κατοικίζων VL 7-8 προάγουσιν: πράγμασιν V 10 προσαγορεύων A 11 ὄντος ante λόγου om T 13-15 verba a καθώς φησιν usque ad δὲ κενώσας ἑαυτὸν om V 14 ἑαυτὸν etiam post ἐκένωσεν add v 17-18 verba ab ὁ βλεπόμενος usque ad ἑαυτὸν om VA 19 πεφόραται V πεφώραται LAS 20 ἀνόνητον L 21 εἰρημένων in ras man alt A 23-24 ἀνατρέπεται A 26 τοίνυν om V

σίν, ὅτι κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεός. εἶτα ὡς ἂν πυθομένου τινός, περὶ τίνα γέγονεν ἡ τοιαύτη χάρις, οἱονεὶ δακτύλῳ τὸ ὑποκείμενον δεικνύει Τοῦτον, εἰπών, τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. τί περὶ τούτου φησὶν ὁ Βασίλειος; ὅτι ἡ δεικτικὴ τοῦ λόγου φωνὴ τοῦτον πεποιῆσθαι Χριστὸν λέγει καὶ κύριον τὸν παρ' αὐτῶν τῶν ἀκουόντων ἐσταυρωμένον. ὑμεῖς γὰρ ἐσταυρώσατε, φησί· καὶ εἰκὸς ἦν τοὺς αἰτησαμένους τὸν κατ' αὐτοῦ φόνον ἀκροατὰς εἶναι τοῦ λόγου· οὐδὲ γὰρ πολὺς ἦν ὁ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ
42 πρὸς τὴν δημηγορίαν τοῦ Πέτρου χρόνος. τί οὖν πρὸς ταῦτα προφέρει ὁ Εὐνόμιος; εἰ μὴ περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος λόγου καὶ θεοῦ ὄντος ὁ μακάριος διαλέγεται Πέτρος, ἀλλὰ περὶ τοῦ βλεπομένου καὶ κενώσαντος ἑαυτόν, καθώς φησιν ὁ Βασίλειος, ἐκένωσεν δὲ ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφήν — ἐπίσχες, τίς τοῦτό φησιν, ὅτι πάλιν ἑαυτὸν ἐκένωσεν ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος εἰς δούλου μορφήν; ἢ τίς κατασκευάζει ὅτι πρὸ τῆς διὰ σαρκὸς ἐπιφανείας τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν γέγονε πάθος; οὔτε γὰρ ὁ σταυρὸς πρὸ τοῦ σώματος οὔτε τὸ σῶμα πρὸ
43 τῆς τοῦ δούλου μορφῆς. ἀλλ' ὁ μὲν θεὸς ἐν σαρκὶ φανεροῦται, ἡ δὲ σὰρξ ἡ τὸν θεὸν ἐν ἑαυτῇ δείξασα μετὰ τὸ πληρῶσαι δι' ἑαυτῆς τὸ μέγα τοῦ θανάτου μυστήριον μεταποιεῖται πρὸς τὸ ὑψηλόν τε καὶ θεῖον, δι' ἀνακράσεως Χριστὸς γενομένη καὶ κύριος, εἰς ἐκεῖνο μετατεθεῖσα καὶ ἀλλαγεῖσα, ὅπερ ἦν ὁ ἐν ἐκείνῃ τῇ σαρκὶ ἑαυτὸν φανερώσας. ἀλλ' εἰ ταῦτα λέγοιμεν, πάλιν ἡμᾶς τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δειχθέντα εἰς ἄλλου ἀνθρώπου γένεσιν κεκενῶσθαι λέγειν ὁ προαγωνιστὴς οὗτος τῆς ἀληθείας κατασκευάζει,

VLATS 1 κύριον om V   αὐτὸν post χριστὸν coll V   3 τὸν om v   11 φέρει VA   14 ἑαυτὸν S, om VLAT v   18-19 διὰ τῆς πρὸ τῆς σαρκὸς V   22 ἡ ante τὸν om A   αὐτῇ A αὑτῇ LS   23 αὐτῆς V   25 εἰς om TS   μετατιθεῖσα A   27 λέγομεν ἡμᾶς AS om VL ἡμεῖς T v qui post ἡμεῖς distinguunt   τοῦ om A   29 ὃ λέγειν ἡμᾶς ὁ πρ. v   κατασκευάζει post p 151, 1 λέξιν coll V

συντιθεὶς οὑτωσὶ κατὰ τὴν λέξιν τὸ σόφισμα: εἰ ὁ βλε-
729 M. πόμενος, φησίν, ἄνθρωπος ἐκένωσεν ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφήν, ὁ δὲ κενώσας ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφὴν εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν, ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν.

44 Ὦ πῶς μέμνηται τῆς προκειμένης σπουδῆς; πῶς κατὰ σκοπὸν συμπεραίνει τὸν λόγον; Χριστὸν πεποιῆσθαι καὶ κύριον τὸν βλεπόμενον ἄνθρωπόν φησιν εἰρηκέναι τὸν ἀπόστολον ὁ Βασίλειος· ὁ δὲ δεινὸς οὗτος καὶ ἀγχίνους τῶν εἰρημένων ἀνατροπεύς, εἰ μὴ τὴν οὐσίαν, φησί, τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος πεποιῆσθαι λέγει ὁ Πέτρος, ἐκένωσεν <δὲ> ἑαυτὸν ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος εἰς δούλου μορφήν, ὁ δὲ κενώσας ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφὴν εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν, <ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος εἰς ἀνθρώ-
45 που γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν>. ἡττήμεθα τῆς ἀμάχου ταύτης σοφίας, Εὐνόμιε. ἀπελήλεγκται κατὰ κράτος τὸ μὴ πρὸς τὸν ἐξ ἀσθενείας σταυρωθέντα βλέπειν τοῦ ἀποστόλου τὸν λόγον, δι' ὧν ἐμάθομεν ὅτι, ἂν τοῦτο οὕτως ἔχειν πιστεύσωμεν, πάλιν ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος ἕτερος ἄνθρωπος γίνεται, εἰς ἄλλην ἀνθρώπου κενούμενος γένεσιν. οὐ παύσῃ ποτὲ παίζων κατὰ τῶν ἀτολμήτων; οὐκ ἐρυθριάσεις ἐν οὕτω γελοίοις σοφίσμασι τὸν τῶν θείων μυστηρίων ἐκλύων φόβον; οὐκ ἐπιστραφήσῃ νῦν γοῦν εἰ καὶ μὴ πρότερον πρὸς τὸ γνῶναι ὅτι ὁ μονογενὴς θεὸς ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς λόγος ὢν καὶ βασιλεὺς καὶ κύριος καὶ πᾶν ὑψηλὸν ὄνομά τε καὶ νόημα οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν γενέσθαι προσδέεται, αὐτὸς ὢν τῶν ἀγαθῶν πάντων τὸ πλήρωμα, ὁ δὲ εἴς τι μετα-

VLATS 1 συνθεὶς LS   3 verba ab ὁ δὲ κενώσας usque ad 5 ἄνθρωπος om L   5 verba ab ὁ βλεπόμενος usque ad 6 ἐκένωσεν ἑαυτόν om VA   8-9 καὶ κύριον ante πεποιῆσθαι coll V   9 κύριον: κατὰ v   13 δὲ addidi   ὁ ante βλεπόμενος om v   ἄνθρωπος om L   16-17 addidi cf ad 5-6   18 σοφίας: σοφιστικῆς V   ἀπελήλακται L   22 ἄνθρωπος post ἕτερος om v   26 ante γνῶναι ras trium litt A   27 ὢν post κόλποις collocat V

46 βαλλόμενος ἐκεῖνο γίνεται ὃ μὴ πρότερον ἦν; ὥσπερ οὖν ὁ
μὴ γνοὺς ἁμαρτίαν ἁμαρτία γίνεται, ἵνα ἄρῃ τὴν ἁμαρ-
τίαν τοῦ κόσμου, οὕτως πάλιν ἡ δεξαμένη τὸν κύριον σὰρξ
Χριστὸς καὶ κύριος γίνεται, ὃ μὴ ἦν τῇ φύσει, εἰς τοῦτο
μεταποιουμένη διὰ τῆς ἀνακράσεως. δι' ὧν μανθάνομεν
ὅτι οὔτ' ἂν ἐν σαρκὶ ὁ θεὸς ἐφανερώθη, εἰ μὴ ὁ λόγος
σὰρξ ἐγένετο, οὔτ' ἂν μετεποιήθη πρὸς τὸ θεῖον ἡ περὶ
αὐτὸν τοῦ ἀνθρώπου σάρξ, εἰ μὴ τὸ φαινόμενον ἐγένετο
47 Χριστός τε καὶ κύριος. ἀλλὰ διαπτύουσι τὸν ἰδιωτισμὸν
τοῦ ἡμετέρου κηρύγματος οἱ τῇ οὐσίᾳ τοῦ θεοῦ διὰ τῶν
συλλογισμῶν ἐμβατεύοντες καὶ βούλονται τὸν πάντα τὰ ὄντα
διὰ κτίσεως παραγαγόντα εἰς γένεσιν αὐτὸν ἀποδεῖξαι μέρος
ὄντα τῆς κτίσεως, καὶ σύμμαχον τῆς τοιαύτης σπουδῆς τὴν
φωνὴν τοῦ Πέτρου πρὸς κατασκευὴν τῆς βλασφημίας ἐφέλ-
κονται τοῦ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους φήσαντος ὅτι Γνωστὸν
ἔστω παντὶ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ ὅτι κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν
ἐποίησεν ὁ θεός, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε.
ταύτην τοῦ κτιστὴν εἶναι τοῦ μονογενοῦς θεοῦ τὴν οὐσίαν
48 προβάλλονται τὴν ἀπόδειξιν. τί οὖν, εἰπέ μοι, μὴ πρὸ
αἰῶνος οἱ Ἰουδαῖοι, πρὸς οὓς ὁ λόγος ἐγένετο; μὴ προ-
κόσμιος ὁ σταυρός; μὴ πρὸ πάσης κτίσεως ὁ Πιλᾶτος; μὴ
πρῶτον Ἰησοῦς καὶ μετὰ ταῦτα λόγος; μὴ πρεσβυτέρα ἡ
σὰρξ τῆς θεότητος; μὴ πρὸ τοῦ κόσμου ὁ Γαβριὴλ τὴν
Μαρίαν εὐαγγελίζεται; οὐχ ὁ μὲν κατὰ Χριστὸν ἄνθρωπος
ἐπὶ Καίσαρος Αὐγούστου τὴν ἀρχὴν λαμβάνει διὰ γεννή-

1 II Cor 5, 21 2 Joh 1, 29 6 I Tim 3, 16 Joh 1, 14
15 Act 2, 36

VLATS 1 μὴ μ in ras V ἦν: γίνεται L pr sed exp et ἦν add 4 καὶ ante χριστὸς add A 11 τὸν om V 12 διὰ κτίσεως παραγαγόντα LA: δ. κτ. παράγοντα TS διὰ τῆς κτίσεως τὸν παραγαγόντα V διαπαράγοντα v 14-15 ἐφέλκοντες v 15 τοῦ: τοῦτο V 17 ὁ θεός om VS ὑμεῖς υ ex η corr A 18 κτιστὴν] creaturam Facundus 19 μὴ om V verba a μὴ πρὸ usque ad 20 ἐγένετο homoeoteleuto om Facundus 20 οἱ om A 21 τῆς ante κτίσεως add V πιλᾶτος VL 23-24 τῇ μαρίᾳ TS v 25 τὴν ἀρχὴν] principium generationis Facundus

σεως, ὁ δὲ ἐν ἀρχῇ ὢν λόγος θεὸς βασιλεὺς ἡμῶν προ-
732 M. αιώνιος, καθὼς ἡ προφητεία μαρτύρεται; οὐχ ὁρᾷς οἵαν
ἐπάγεις τῷ λόγῳ τὴν σύγχυσιν τὰ ἄνω κάτω κατὰ τὴν
49 παροιμίαν κυκῶν; πεντηκοστὴ μετὰ τὸ πάθος ἡμέρα ἦν
ὅτε ταῦτα τοῖς Ἰουδαίοις ἐδημηγόρει ὁ Πέτρος λέγων ὅτι
τοῦτον ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε Χριστὸν καὶ κύριον ὁ θεὸς
ἐποίησεν. οὐ προσέχεις τῇ τάξει τοῦ λόγου, τί πρότερον
καὶ τί δεύτερον ἐν τοῖς εἰρημένοις ἐστίν; οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι
ὃν ὁ θεὸς ἐποίησε κύριον, ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ἀλλ' ὃν
ὑμεῖς, φησίν, ἐσταυρώσατε, τοῦτον ἐποίησεν ὁ θεὸς Χρι-
στόν τε καὶ κύριον, ὡς δῆλον ἐκ τούτων εἶναι ὅτι οὐ τὸ
πρὸ τῶν αἰώνων, ἀλλὰ τὸ μετὰ τὴν οἰκονομίαν ὁ Πέτρος
50 λέγει. πῶς οὖν οὐχ ὁρᾷς ὅλην περὶ τὸ δεικνύμενον ἀνα-
στρεφομένην τοῦ λόγου τὴν ἔννοιαν, ἀλλὰ γελοιάζεις ἐν τῇ
μειρακιώδει πλοκῇ τοῦ σοφίσματος λέγων, εἰ τὸν φαινόμενον
Χριστόν τε καὶ κύριον πεποιῆσθαι παρὰ τοῦ θεοῦ πεπιστεύ-
καμεν, ἀνάγκην εἶναι πάλιν εἰς ἄνθρωπον μετακενοῦσθαι
τὸν κύριον καὶ δευτέραν ὑποδύεσθαι γέννησιν; τί μᾶλλον
διὰ τούτων τὸ καθ' ὑμᾶς δόγμα κρατύνεται; πῶς διὰ τῶν
εἰρημένων ἡ τοῦ βασιλέως τῆς κτίσεως οὐσία κτιστὴ ἀπο-
51 δείκνυται; ἐγὼ μὲν γὰρ τοὐναντίον φημὶ τὰ ἡμέτερα διὰ
τῶν μαχομένων ἡμῖν συναγορεύεσθαι καὶ ὑπὸ τῆς ἄγαν
προσοχῆς μὴ συνεωρακέναι τὸν ῥήτορα ὅτι πρὸς τὸ ἄτοπον
δῆθεν ἐξωθῶν τὸν λόγον, δι' ὧν ἀνατρέπειν ἐπιχειρεῖ, διὰ
τούτων τοῖς πολεμουμένοις συναγωνίζεται. εἰ γὰρ ἐκ τοῦ
ὑπερέχοντος πρὸς τὸ ταπεινὸν πιστεύειν χρὴ γεγενῆσθαι
τοῦ υἱοῦ τὴν μετάστασιν, μόνη δὲ ὑπέρκειται τῆς κτίσεως
ἡ θεία τε καὶ ἄκτιστος φύσις, κτιστὸς δὲ ὁ ἄνθρωπος,
τάχα διαβλέψας διὰ τοῦ ἰδίου λόγου πρὸς τὴν ἀλήθειαν

VLATS 1 λόγος θεὸς] λόγος om Facundus 1-2 πρὸ αἰῶνος VL 2 ἡ προφητεία: ὁ προφήτης V v 3 τῷ λόγῳ] Verbo Dei Facundus 5 ὁ πέτρος ἐδημηγόρει λέγων V 6 κύριον καὶ χριστὸν V αὐτὸν post χριστὸν add V 7 verba ab οὐ προσέχεις usque ad 9 ἐσταυρώσατε om v 10 φησὶν om A 14 τῇ in ras V 15 τῶν σοφισμάτων S τὸ ante φαινόμενον sed ν sscr A 17 ἀνάγκη LA 19 καθ' ἡμᾶς VT 27 υἱοῦ: ἰησοῦ TS v

μετατάξεται, συνθέμενος ἐν τῷ κτιστῷ κατὰ φιλανθρωπίαν
52 γεγενῆσθαι τὸ ἄκτιστον. εἰ δὲ οἴεται κτιστὸν ἀποδεικνύειν
τὸν κύριον διὰ τοῦ δεῖξαι θεὸν ὄντα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μετεσχηκέναι, πολλὰ τοιαῦτα πρὸς τὴν τοῦ ἴσου κατασκευὴν εὑρεθήσεται ἐκ τοῦ ὁμοίου τὴν συνηγορίαν πληροῦντα τῷ λόγῳ. καὶ γὰρ ἐπειδὴ λόγος ἦν καὶ θεὸς ἦν, Μετὰ ταῦτα δέ, καθώς φησιν ὁ προφήτης, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, ἓν τῶν κτισμάτων εἶναι διὰ τούτων ἀποδειχθήσεται. εἰ δὲ ταῦτα πόρρω τῶν ζητουμένων, οὐδὲ τὰ ὅμοια πάντως τοῖς προκειμένοις ᾠκείωται. ἴσον γάρ ἐστι κατὰ τὴν ἔννοιαν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον μετὰ ταῦτα πεφανερῶσθαι τοῖς ἀνθρώποις διὰ σαρκὸς λέγειν καὶ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχοντα τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὑποδύεσθαι. ὧν εἰ τὸ ἕτερον εἰς κατασκευὴν τῆς βλασφημίας ἀνόνητον, συναποβαλεῖν ἀνάγκη καὶ τὸ λειπόμενον.

53 Ἀλλὰ συμβουλεύει φιλανθρώπως ἡμῖν μεταθέσθαι τοῦ
πλάνου καὶ ὑποδείκνυσιν ἣν αὐτὸς κατασκευάζει ἀλήθειαν. τὸν ἐν ἀρχῇ, φησίν, ὄντα λόγον καὶ θεόν, τοῦτον πεποιῆσθαι διδάσκει ὁ ἀπόστολος Πέτρος. ἀλλ' εἰ μὲν ὀνείρους ἡμῖν ὑπεκρίνετο καὶ τὴν ἐνύπνιον ἐπηγγέλλετο μαντικήν, κίνδυνος ἦν ἴσως οὐδεὶς πρὸς τὸ δοκοῦν συγχωρεῖν αὐτῷ παραγαγεῖν τὰ τῆς φαντασίας αἰνίγματα· ἐπεὶ δὲ τὰς θείας φωνὰς ἐξηγεῖσθαί φησιν, οὐκέτ' ἀσφαλὲς ἡμῖν κατ' ἐξουσίαν αὐτῷ διδόναι παρερμηνεύειν τὰ ῥήματα. τί φησιν ἡ γραφή; ὅτι Κύριον καὶ
733 M. Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεὸς τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς
54 ἐσταυρώσατε. οὐκοῦν πάντων κατὰ ταὐτὸν συνδραμόντων,

7 Baruch 3, 38 12 Joh 1, 1 I Tim 3, 16 13 Phil 2, 6

VLATS 1 κτιστῷ: χριστῷ V 4 τοῦ ἴσου τὴν V 5-6 πληροῦντα: παρηγοροῦντα V 9 πόρρω om L 10-11 οἰκείωται VL 13 τοῦ om A 15 συναποβάλλειν V συμπαραβάλλειν A 21 ὑποκρίνεται LTS v 22 ἐπηγγέλετο VA ἐπαγγέλλεται S 23 παράγειν A 27 ὑμεῖς υ ex η corr A 28 κατὰ ταὐτὸν VA: κατ' αὐτὸν TS v κατὰ αὐτὸν L

τῆς δεικτικῆς φωνῆς τοῦ ἀνθρωπίνως ὠνομασμένου, τῆς τῶν μιαιφονησάντων κατηγορίας, τοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν πάθους, ἐξ ἀνάγκης ἡ διάνοια πρὸς τὸ φαινόμενον βλέπει. ὁ δέ φησι ταῦτα μὲν λέγειν Πέτρον, ἐνδείκνυσθαι δὲ διὰ τῆς Ἐποίησε λέξεως τὴν προαιώνιον οὐσίαν. ἀλλὰ τίτθαις μὲν ἢ γραΐδίοις ἀκίνδυνον συγχωρεῖν παίζειν πρὸς τὰ μειράκια καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν μετάγειν τὰς τῶν ἐνυπνίων ἐμφάσεις· τῆς δὲ θεοπνεύστου φωνῆς προκειμένης ἡμῖν εἰς ἐξήγησιν, κωλύει ὁ μέγας ἀπόστολος τὰς γραώδεις κενοφωνίας προσ-
55 ίεσθαι. σταυρὸν γὰρ ἀκούσας τὸν σταυρὸν νοῶ, καὶ ἀν-
θρώπινον ὄνομα διδαχθεὶς ὁρῶ τὴν δηλουμένην ὑπὸ τοῦ ὀνόματος φύσιν. τοῦτον οὖν μαθὼν πεποιῆσθαι παρὰ τοῦ Πέτρου κύριον καὶ Χριστὸν τὸν ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν γεγενημένον λέγειν οὐκ ἀμφιβάλλω, ἐπειδὴ καὶ συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους οἱ ἅγιοι τοῖς τε ἄλλοις πᾶσι καὶ περὶ τοῦτο τὸ μέρος. ὡς γὰρ αὐτὸς τὸν ἐσταυρωμένον κύριον πεποιῆσθαι λέγει, οὕτω καὶ Παῦλός φησιν αὐτὸν ὑπερυψῶσθαι μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν, οὐ καθὸ θεός ἐστι, κατ'
56 ἐκεῖνο ὑψούμενον (τί γὰρ ὑπέρκειται τοῦ θείου ὕψους ἀνώ-
τερον, ὥστε πρὸς ἐκεῖνο λέγειν τὸν θεὸν ὑψοῦσθαι;) ἀλλὰ τὸ ταπεινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὑπερυψοῦσθαι λέγει, δεικνύντος οἶμαι τοῦ λόγου τὴν τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου πρὸς τὸ ὕψος τῆς θείας φύσεως ἐξομοίωσίν τε καὶ ἕνωσιν. τοῦτο τοίνυν σημαίνειν καὶ τὸν μέγαν πεπιστεύκαμεν Πέτρον ἐν τῷ λέγειν κύριον τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γεγενῆσθαι, διὰ τῆς κατὰ πάντα πρὸς τὸ θεῖον ἑνώσεως ἐκεῖνο γενόμενον ὃ τὸ θεῖόν ἐστιν. εἰ δέ τις καὶ συγχωρήσειεν αὐτῷ παρεξηγεῖσθαι τὴν θείαν φωνήν, οὐδὲ οὕτως πρὸς τὸν σκοπὸν

17 Phil 2, 9

VLATS 5 τιτθαῖς VL 7 τὰ δοκοῦντα TS v 9 γραώδεις VLTS Facundus: γεώδεις A 11-12 ὑπὸ τοῦ ὀνόματος] nomine ipso Facundus 14 ἀμφιβάλω V 16 γὰρ ATS Facundus v: om VL 21 ὑπερυψοῦσθαι: ὑψοῦσθαι v 22 ἀναληφθέντος: ἀληθινοῦ τος (sic) L 23 φύσεως: ταπεινώσεως V 24 τὸν om v πέτρον πεπιστεύκαμεν A 25 κύριον τόν: τὸν κύριον v τοῦ om T

57 τῆς αἱρέσεως ὁ λόγος συμπερανθήσεται. δεδόσθω γὰρ περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος λέγειν τὸν Πέτρον ὅτι Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε· εὑρίσκομεν γὰρ οὐδὲ διὰ τούτου τὴν βλασφημίαν ἰσχύν τινα κατὰ τῆς ἀληθείας λαμβάνουσαν. Κύριον, φησίν, αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεός. εἰς τί τοίνυν τῶν εἰρημένων ἐπαναφέρειν χρὴ τὸ Ἐποίησεν; τίνι τῶν ἐν τῇ φράσει κειμένων τὴν φωνὴν ἐφαρμόσομεν; τρία γὰρ εἰσι τὰ προκείμενα, οὗτος καὶ Κύριος καὶ Χριστός. τίνι τούτων τὴν Ἐποίησε συζεύξει φωνήν; ἀλλ' οὐδεὶς οὕτως κατὰ τῆς ἀληθείας θρασὺς ὡς εἰπεῖν ὅτι μὴ πρὸς τὸν Χριστόν τε καὶ κύριον τὸ Ἐποίησεν βλέπει· ὄντα γὰρ αὐτὸν ὅ τι ποτὲ ἦν Χριστὸν καὶ κύριον γεγενῆσθαι παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ Πέτρος φησίν.

58 Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ μαχομένου τῷ λόγῳ. φησὶ γὰρ ἐν αὐτοῖς τούτοις τοῖς προκειμένοις ἡμῖν εἰς ἐξέτασιν οὑτωσὶ τοῖς ῥήμασι λέγων· *περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος καὶ θεοῦ ὄντος ὁ μακάριος διαλέγεται Πέτρος καὶ τοῦτον ἐκδιδάσκει γεγονέναι κύριον καὶ Χριστόν.* οὐκοῦν τὸν ὄντα ὅ τι ποτὲ καὶ ἦν Χριστὸν γεγονέναι καὶ κύριον ὁ Εὐνόμιος λέγει, οἷα δὴ καὶ περὶ τοῦ Δαβὶδ ἡ ἱστορία φησίν, ὅτι υἱὸς ὢν τοῦ Ἰεσσαὶ καὶ τῶν ποιμνίων ἐπιστατῶν εἰς βασιλέα
736 M. ἐχρίσθη, οὐκ ἄνθρωπον αὐτὸν τηνικαῦτα ποιούσης τῆς χρίσεως, ἀλλ' ὄντα κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν ὅπερ ἐτύγχανεν
59 ἐξ ἰδιώτου πρὸς βασιλέα μετατιθείσης. τί οὖν μᾶλλον διὰ

VLATS 1 συμπερασθήσεται L 3 verba a καὶ χριστὸν usque ad 4 ἐσταυρώσατε om A ὁ θεὸς post ἐποίησε add S 4 οὐδὲ correxi: οὔτε 5-6 κύριον φησὶν αὐτὸν TS v: κ. αὐτόν φησι VLA sed postea φ. α. corr A 7 ἢ ante τίνι add V 8 ἁρμόσομεν V ἐφαρμόσωμεν LT ο ut vid ex ω corr T 9 εἰσι: ἐστι S 10 φωνὴν συζεύξει A συζεύξει: συσκευάζει v 12 τε post χριστόν om A βλέπειν S 16 τούτοις post προκειμένοις coll v 19-20 γεγονέναι: λέγων εἶναι A 21 καὶ ante ἦν om TA sed postea sscr A γεγονέναι post κύριον coll A 22 ἡ om v 23 βασιλέα: βασιλείαν VL 25 χρήσεως V ι sscr 26 βασιλείαν V μετατιθείσης ST (compendio pro σης super ι scr) v: μετατεθεῖσθαι A ex coniectura μετατεθείς VL qui in fonte suo compendium super ι invenisse videntur sicut T quod legere non poterant

τούτων τὸ πεποιῆσθαι τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν κατασκευάζεται, εἰ, καθώς φησιν ὁ Εὐνόμιος, ἐν ἀρχῇ αὐτὸν ὄντα καὶ θεὸν ὄντα καὶ κύριον καὶ Χριστὸν ὁ θεὸς ἐποίησεν; ἡ γὰρ κυριότης οὐχὶ οὐσίας ὄνομα, ἀλλ' ἐξουσίας ἐστί, καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία τὴν βασιλείαν ἐνδείκνυται, ἄλλος δὲ τῆς βασιλείας καὶ ἕτερος ὁ τῆς φύσεως λόγος. ἀλλὰ μὴν ταῦτα περὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ γεγενῆσθαί φησιν ἡ γραφή. οὐκοῦν ἐπισκεψώμεθα τὸ μᾶλλον εὐσεβὲς καὶ ἀκόλουθον. τίνα κατὰ προκοπὴν μετέχειν τινὸς τῶν ὑψηλοτέρων εὐαγές ἐστι λέγειν, τὸν θεὸν ἢ τὸν ἄνθρωπον; τίς οὕτω παῖς τὴν διάνοιαν ὡς οἴεσθαι τὸ θεῖον ἐκ προσθήκης ἐπὶ τὸ τέλειον
60 φέρεσθαι; περὶ δὲ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ τοιοῦτον ὑπονοεῖν οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ἐστί, σαφῶς τῷ κυρίῳ τῆς τοῦ εὐαγγελίου φωνῆς τὴν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὔξησιν προσμαρτυρούσης· Ἰησοῦς γὰρ προέκοπτεν, φησίν, ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι. τί τοίνυν εὐλογώτερόν ἐστιν ἐκ τῆς τοῦ ἀποστόλου φωνῆς ὑποτίθεσθαι, τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα θεὸν ἐκ προκοπῆς κύριον γενέσθαι ἢ τὸ ταπεινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐκ τῆς πρὸς τὸ θεῖον κοινωνίας εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀξίας ἀναλαμβάνεσθαι; καὶ γὰρ ὁ προφήτης Δαβὶδ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ κυρίου φησὶν ὅτι Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ, παραπλήσιον λέγων τῷ Χριστὸς ἐγε-
61 νόμην. καὶ πάλιν ὡς ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν κύριον Κατακυρίευε, φησίν, ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου, ταὐτὸν λέγων [τῷ Πέτρῳ] τῷ Κύριος γίνου τῶν ἐχθρῶν σου. ὥσπερ τοίνυν

15 Luc 2, 52 21 Ps 2, 6 23 Ps 109, 2

VLATS 1 τ. οὐσίαν τ. υἱοῦ V υἱοῦ: ἰησοῦ TS 2 αὐτὸν: τὸν A 3 καὶ post ὄντα om S 6 ὁ om A 9 κοπὴν L sed προ in marg add τινὸς: τίνος VL et ante τίνος distinguunt 16 ἐστιν om V 18 γεγενῆσθαι TS 21 δὲ om V 22 λέγων τὸ L 24 verba a ταὐτὸν λέγων usque ad 25 ἐχθρῶν σου om L spatio vacuo ca. quattuor litterarum relicto 25 τῷ Πέτρῳ τὸ: τῷ Πέτρῳ del et τῷ pro τὸ corr Harder cf 22 γένου T

ἡ τῆς βασιλείας σημαίνει κατάστασις οὐ τὴν τῆς οὐσίας κατασκευήν, ἀλλὰ τὴν εἰς τὸ ἀξίωμα πρόοδον, καὶ ὁ κατακυριεύειν ἐγκελευόμενος οὐ τότε γίνεσθαι τὸ μὴ ὂν κελεύει, ἀλλὰ τῷ ὄντι δίδωσι τὴν κατὰ τῶν ἀπειθούντων ἀρχήν, οὕτω καὶ ὁ μακάριος Πέτρος Χριστὸν τουτέστι βασιλέα πάντων γεγενῆσθαι λέγων προσέθηκε τὸ Αὐτόν, ἵνα χωρίσῃ τῆς τε οὐσίας καὶ τῶν περὶ ταύτην θεωρουμένων τὸν λόγον.
62 ὄντα γὰρ ὅπερ ἐστὶ τὰ εἰρημένα ἐποίησεν. εἰ μὲν οὖν εὐαγὲς ἦν ἐπὶ τῆς ὑπερεχούσης φύσεως τὸ κατὰ προκοπήν τι γενέσθαι λέγειν οἷον ἐξ ἰδιώτου βασιλέα καὶ ἐκ ταπεινοῦ ὑψηλὸν καὶ ἐκ δούλου κύριον, ἔπρεπεν ἴσως καὶ τὴν τοῦ Πέτρου φωνὴν τῇ θείᾳ τοῦ μονογενοῦς ἐφαρμόζειν οὐσίᾳ· ἐπεὶ δὲ τὸ θεῖον, ὅ τι ποτὲ εἶναι πεπίστευται, πάντοτε ὡσαύτως ἔχει, προσθήκης μὲν πάσης ἀνώτερον, μειώσεως δὲ ἀνεπίδεκτον, ἀνάγκη πᾶσα πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἄγειν
63 τὸν λόγον. ὁ γὰρ θεὸς λόγος, ὅπερ ἐν ἀρχῇ ἦν, τοῦτο καὶ νῦν ἐστι καὶ εἰσαεὶ διαμένει, ἀεὶ βασιλεύς, ἀεὶ κύριος, ὕψιστος ἀεὶ καὶ θεός, οὐδὲν τούτων ἐκ προκοπῆς γενόμενος, ἀλλὰ πάντα ὢν [ἐν] τῇ δυνάμει τῆς φύσεως ὅσα καὶ λέγεται· ὁ δὲ ἐξ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἀναλήψεως πρὸς τὸ θεῖον ὑψωθείς, ἄλλο τι ὢν καὶ ἄλλο γινόμενος, κυρίως καὶ ἀληθῶς Χριστὸς καὶ κύριος γεγενῆσθαι λέγεται. ἐκ δούλου
737 M. γὰρ αὐτὸν κύριον καὶ ἐξ ὑποχειρίου βασιλέα καὶ Χριστὸν ἐξ ὑπηκόου ἐποίησε καὶ τὸ ταπεινὸν ὑπερύψωσε καὶ τῷ τὸ ἀνθρώπινον ἔχοντι ὄνομα ἐχαρίσατο τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα.
64 καὶ οὕτω γέγονεν ἡ ἄρρητος ἐκείνη μίξις καὶ σύνοδος, τῆς ἀνθρωπίνης βραχύτητος πρὸς τὸ θεῖον μέγεθος ἀνακραθείσης. διὸ καὶ τὰ μεγάλα καὶ θεοπρεπῆ τῶν ὀνομάτων τῷ ἀνθρωπίνῳ κυρίως ἐφήρμοσται καὶ τὸ ἔμπαλιν διὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἡ θεότης κατονομάζεται. ὁ γὰρ αὐτὸς καὶ

VLATS 2 ὁ om VL   9 ὑπερεχούσης VLTS Facundus: ὑπαρχούσης A   10 γίνεσθαι V   11 ἐπέτρεπεν S   16 καὶ etiam ante τοῦτο S καὶ om Facundus   18 γινόμενος A   19 ἐν om S et Facundus, delevi   24 τὸ alt om L   28 μεγάλη V

τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ἔχει καὶ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ τῷ κατὰ Ἰησοῦν ὀνόματι παρὰ πάσης προσκυνεῖται τῆς κτίσεως. Ἐν γὰρ τῷ ὀνόματι, φησίν, Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

2-3 Phil 2, 9-10

VLATS 1 ἐν om ATS   1-2 κατὰ τὸν ἰησοῦν V   3 κάμπτει L sscr ψ   4 καὶ ante ἐπιγείων om AS   καὶ ante καταχθονίων om LA   5 ἰησοῦς χριστὸς V

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Ε΄.

᾿Επεὶ δέ φησι τὴν Κύριος λέξιν τῆς οὐσίας τοῦ μονο-
740 M. γενοῦς, οὐ τῆς ἀξίας κατηγορεῖσθαι, καὶ τὸν ἀπόστολον
τούτοις ἐπιμαρτύρεται λέγοντα πρὸς Κορινθίους ῾Ο δὲ κύριος
τὸ πνεῦμά ἐστιν, εὔκαιρον ἂν εἴη μηδὲ ταύτην αὐτοῦ τὴν
πλάνην περιϊδεῖν ἀδιόρθωτον. τὴν κύριος λέξιν τῆς οὐσίας
εἶναι σημαντικὴν διορίζεται καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς ὑπολή-
ψεως ταύτης ἐπάγει τὸν ῥηθέντα λόγον. ἴδωμεν τοίνυν εἴ
τι κοινὸν τοῦτο πρὸς τὸ προκείμενον ἔχει. ῾Ο κύριος, φησί,
τὸ πνεῦμά ἐστιν. ὁ δὲ τὴν γραφὴν πρὸς τὸ δοκοῦν ἐξηγού-
μενος οὐσίαν ὀνομάζει τὴν κυριότητα καὶ διὰ τῶν εἰρη-
2 μένων οἴεται τὸν λόγον εἰς ἀπόδειξιν ἄγειν. ἀλλ᾿ εἰ μὲν
εἴρητο παρὰ τοῦ Παύλου ῾Ο δὲ κύριος οὐσία ἐστί, καὶ
ἡμεῖς τοῖς λεγομένοις ἂν συνεδράμομεν· ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν
θεόπνευστος λόγος τὸ πνεῦμά φησιν εἶναι τὸν κύριον, ὁ δὲ
Εὐνόμιος οὐσίαν λέγει τὴν κυριότητα, οὐκ οἶδα πόθεν ὁ
λόγος αὐτῷ τὴν ἰσχὺν ἔχει, εἰ μὴ τάχα πάλιν καὶ τὴν τοῦ
πνεύματος λέξιν ἀντὶ τῆς οὐσίας λέγοι παρὰ τῇ γραφῇ
κεῖσθαι. ἐξετάσωμεν τοίνυν εἴ που τῇ τοῦ πνεύματος λέξει
χρησάμενος ὁ ἀπόστολος τὴν οὐσίαν διὰ τῆς φωνῆς ἐνεδεί-
ξατο. Αὐτό, φησί, τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι
ἡμῶν, καὶ Οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα
τὸ ἐν αὐτῷ, καὶ Τὸ γράμμα ἀποκτέννει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωο-

5-6 II Cor 3, 17 22 Rom 8, 16 23 I Cor 2, 11 24 II Cor 3, 6

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος ζ̄ VLA (om κατὰ εὐν.) λόγος ἕβδομος T τοῦ αὐτοῦ λόγος ἕβδομος S 8 σημαντικὴν εἶναι V 9 εἴ om S 10 πρὸς τὸ om v 13 ἄγων V 14 εἴρηται L 15 ἐπεὶ δὲ v 21 διὰ τῆς e corr T 23 τὸ τοῦ ἀν. V 24 τὸ ἐνοικοῦν ἐν αὐτῷ V ἀποκτέννει: ἀποκταίνει V ἀποκτείνει v

ποιεῖ, καὶ Εἰ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε,
ζήσεσθε, καὶ Εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν,
καὶ τίς ἂν ἐξαριθμήσαιτο τὰς τοῦ ἀποστόλου περὶ τούτου
φωνάς, ἐν αἷς οὐδαμοῦ τὴν οὐσίαν διὰ τῆς λέξεως ταύτης
3 σημαινομένην εὑρίσκομεν. ὁ γὰρ λέγων ὅτι Αὐτὸ τὸ πνεῦμα
συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ ἅγιον
ἐνδείκνυται πνεῦμα τὸ τῇ διανοίᾳ τῶν πιστῶν ἐγγινόμενον·
καὶ γὰρ καὶ τὸν νοῦν πολλαχῇ τῶν ἑαυτοῦ λόγων πνεῦμα
κατονομάζει, οὗ δεξαμένου τὴν κοινωνίαν τοῦ πνεύματος
παραγίνεται τοῖς δεξαμένοις τὸ τῆς υἱοθεσίας ἀξίωμα. καὶ
τῷ Οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν
αὐτῷ, εἰ καὶ ὁ ἄνθρωπος κατὰ τῆς οὐσίας καὶ τὸ πνεῦμα
ὡσαύτως, δύο οὐσίαι ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῶν εἰρημένων εἶναι
4 κατασκευάζεται. ὁ δὲ τὸ γράμμα λέγων ἀποκτιννύναι, ζω-
οποιεῖν δὲ τὸ πνεῦμα, οὐκ οἶδ᾿ ὅπως οὐσίαν ἀντιδιαστέλλει
τῷ γράμματι. ἢ πάλιν πῶς οὗτος οἴεται λέγοντα τὸν
Παῦλον πνεύματι δεῖν τὰς πράξεις τοῦ σώματος ἀναιρεῖν
ἐπὶ τὴν οὐσίαν ἄγειν τὸ τοῦ πνεύματος σημαινόμενον; τὸ
δὲ ζῆν πνεύματι καὶ στοιχεῖν πνεύματι, τοῦτο καὶ παντά-
πασιν ἔξω διανοίας ἂν εἴη, εἰ πρὸς τὴν οὐσίαν τὸ τοῦ
πνεύματος σημαινόμενον φέροιτο. τίνι γὰρ ἄλλῳ καὶ οὐχὶ
τῇ οὐσίᾳ τοῦ ζῆν μετέχομεν ἅπαντες οἱ ἐν τῷ ζῆν ὄντες;
εἶτα περὶ τούτου συμβουλὴν ἡμῖν ὁ ἀπόστολος κατατίθεται
οὐσίᾳ ζῆν, ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν ὅτι δι᾿ ὑμῶν αὐτῶν καὶ μὴ δι᾿
5 ἑτέρων τῆς ζωῆς μετέχετε; εἰ οὖν οὐδαμοῦ ταύτην κυ-
ρίως ἔστι παραληφθῆναι τὴν ἔννοιαν, πῶς ἐνταῦθα πάλιν
τοὺς ὑποκριτὰς τῶν ὀνείρων μιμούμενος ἀντὶ τῆς οὐσίας

1 Rom 8, 13 2 Gal 5, 25

VLATS 2 καὶ ante ζήσεσθε add L ζήσετε v πνεύματι ζῶμεν A πνεύματι alt om V καὶ ante στοιχῶμεν om L στοιχοῦμεν V 4 οὐδαμῶς A 5 ante ὁ rasura unius litterae V 6-7 ἐνδείκνυται ἢ τὸ ἅγιον V 8 πολλαχοῦ A 9 οὗ: ὡς VL 10 δι᾿ οὗ ante παραγίνεται add V 11 τῷ correxi: τὸ 11-12 τὸ ἐνοικοῦν ἐν αὐτῷ V 12 μετὰ τῆς V 14 ἀποκτεννύναι S 15 ἀντιδιαστέλλει οὐσίαν S 16 οὕτως TS 21 τινὶ A 22 πάν-τες V 25 οὖν om A 26 περιληφθῆναι v

741 M. κελεύει τὸ πνεῦμα παραλαμβάνεσθαι, ἵνα συμπεράνῃ συλλογιστικῶς τὸ κατὰ τῆς οὐσίας συγκεῖσθαι τὴν κύριος λέξιν; εἰ γὰρ τὸ πνεῦμα οὐσία ἐστίν, ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν, ὁ κύριος οὐσία πάντως εὑρίσκεται. ὢ πῶς ἀνανταγ-
6 ώνιστος ἡ τοῦ ἐπιχειρήματος δύναμις. πῶς ἔστιν ἐκδῦναι καὶ ἀναλῦσαι τὴν ἀμήχανον ταύτην τῶν ἀποδείξεων ἀνάγκην; ὁ κύριος, φησί, κατὰ τῆς οὐσίας λέγεται, πῶς τοῦτο κατασκευάζων; ὅτι φησὶν ὁ ἀπόστολος Ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστι. τί οὖν τοῦτο πρὸς τὴν οὐσίαν; ἀλλὰ τὸ πνεῦμα κελεύων ἀντὶ τῆς οὐσίας τετάχθαι. αὗται τῶν ἀποδεικτικῶν ἐφόδων αἱ τέχναι, ταῦτα τῆς Ἀριστοτελικῆς τεχνολογίας τὰ κατορθώματα, διὰ τοῦτο ἐλεεινοὶ μὲν ἡμεῖς κατὰ τὸν σὸν λόγον οἱ τῆς σοφίας ταύτης ἀμύητοι, μακαριστὸς δὲ σὺ πάντως ὁ διὰ τῆς τοιαύτης ἐφόδου τἀληθὲς ἀνιχνεύων. οὕτω νοεῖς τὸν ἀπόστολον, ὡς ἀντὶ τῆς οὐσίας τοῦ μονο-
7 γενοῦς οἴεσθαι τὸ πνεῦμα παρ' αὐτοῦ τετάχθαι; πῶς οὖν ἁρμόσεις κατὰ τὸ ἀκόλουθον; οὐ γὰρ τούτοις τὸ νόημα περιγράφεται. εἰπὼν γὰρ ὁ Παῦλος Ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν, ἐπήγαγεν· Οὗ δὲ τὸ πνεῦμα κυρίου ἐλευθερία. εἰ οὖν κύριός ἐστιν ἡ οὐσία, οὐσία δὲ τὸ πνεῦμα, τίς πάλιν ἡ τῆς οὐσίας οὐσία; μία γὰρ οὐσία τὸ πνεῦμα κατὰ τὸν λόγον τὸν σόν, ὅπερ ἐστὶν ὁ κύριος. πάλιν τοῦ κυρίου, ὅς ἐστι τὸ πνεῦμα, ἕτερον λέγει πνεῦμα, τουτέστιν ἄλλην οὐσίαν κατὰ τὴν σὴν ἑρμηνείαν. οὐδὲν οὖν ἄλλο κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον ἢ οὐσίαν οὐσίας νοεῖ ὁ ἀπόστολος, κύριον πνεῦμα καὶ πνεῦμα κυρίου διαρρήδην γράφων.

19 II Cor 3, 17

VLATS 1-2 λογιστικῶς V 3 verba ab ὁ δὲ usque ad 4 ἐστιν om VL 4 εὑρίσκεται πάντως A 5 ἐκδοῦναι L 7 φησί post κύριος add A, om cett 9-10 κελεύουσιν v 10 αὗται om v 11 ἀριστικῆς V 12 μὲν om V rasurae supra 11 ταῦτα τῆς et 13 σοφίας ταύτης, accentus supra ras additi 14 σὺ A: οὐ VLTS v 15 νοεῖν v 17 τὸ νόημα: ὄνομα (om τὸ) V 22-23 τὸ post ὅς ἐστι add A, om VLTS v (cf p 164, 6) 23 λέγειν A λέγει τὸ πνεῦμα T 24 ἡμέτερον A 25 νοεῖ post ἀπόστολος coll V κυρίου V

8 Ἀλλ' Εὐνομίῳ μὲν ἐχέτω τὰ γεγραμμένα κατὰ τὸ ἀρέσκον αὐτῷ, ὃ δὲ ἡμεῖς περὶ τούτων γινώσκομεν, τοιοῦτόν ἐστιν. ἡ θεόπνευστος γραφή, καθὼς ὁ θεῖος ἀπόστολος αὐτὴν ὀνομάζει, τοῦ ἁγίου πνεύματός ἐστι γραφή, τὸ δὲ βούλημα ταύτης ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ὠφέλεια. Πᾶσα γάρ, φησί, γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος, ποικίλη δὲ καὶ πολυειδὴς ἡ ὠφέλεια, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος· πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἐλεγμόν, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παι-
9 δείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ. τὸ δὲ τοιοῦτο κέρδος οὐκ ἐκ τοῦ προχείρου λαβεῖν ἔστι τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀλλ' οἷον παραπετάσματί τινι τῷ σώματι τῆς γραφῆς τὸ θεῖον ὑποκρύπτεται βούλημα, νομοθεσίας τινὸς ἢ ἱστορίας τῶν κατὰ τὸν νοῦν θεωρουμένων προβεβλημένης. διά τοι τοῦτο τοὺς πρὸς τὸ σῶμα βλέποντας τῆς γραφῆς ὁ ἀπόστολος κάλυμμα ἐπὶ τῆς καρδίας ἔχειν φησὶ καὶ μὴ δύνασθαι πρὸς τὴν δόξαν διαβλέψαι τοῦ πνευματικοῦ νόμου, κωλυομένους διὰ τοῦ ἐπιβεβλημένου τῷ προσωπείῳ τοῦ νομοθέτου καλύμ-
10 ματος. διό φησι Τὸ γράμμα ἀποκτέννει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ, δεικνὺς ὅτι πολλαχῇ τῶν γεγραμμένων ἡ πρόχειρος ἑρμηνεία, εἰ μὴ κατὰ τὸν προσήκοντα νοῦν ἐκληφθείη, τῇ διὰ τοῦ πνεύματος ὑποδεικνυμένῃ ζωῇ τὸ ἐναντίον ποιεῖ, τοῦ μὲν τὸ τέλειον τῆς ἀρετῆς ἐν ἀπαθείᾳ πάσῃ τοῖς ἀνθρώποις νομοθετοῦντος, τῆς δὲ τῶν γεγραμ-
744 M. μένων ἱστορίας ἔστιν ὅπου καὶ ἀπεμφαινόντων πραγμάτων τινῶν περιεχούσης τὴν ἔκθεσιν καὶ οἱονεὶ συντρέχειν νομιζομένης τοῖς τῆς φύσεως πάθεσιν, οἷς εἴ τις προσέχοι κατὰ τὸ πρόχειρον, θανάτου διδασκαλίαν τὸ γράμμα ποι-
11 ήσεται. τῶν μὲν οὖν σωματικώτερον τοῖς γεγραμμένοις

5-6 II Tim 3, 16 15 II Cor 3, 13 18 II Cor 3, 6

VLATS 2 τούτου v 9 τοιοῦτο: τοιοῦτον V τούτου A 12 βούλημα om v 13 προβεβλημένος v διά τοι τοῦτο om A 16 νόμου V² extabat . . . νον, ante ν ras duarum litterarum 18 ἀποκτέννει: ἀποκταίνει V ἀποκτείνει v 19 τῶν τε γεγρ. V 21 τῇ: τὴν A ἀποδεικνυμένη A ζωὴν A 23 πάσῃ: πᾶσι A v 26 προσέχει VLA 27 κατὰ τὸ γράμμα VL 28 σωματικωτέρων A

ἐντυγχανόντων προβεβλῆσθαί φησι τῶν τῆς ψυχῆς αἰσθητηρίων τὸ κάλυμμα, τῶν δὲ εἰς τὸ νοητὸν τὴν θεωρίαν τρεπόντων οἷον προσωπείου τινὸς γυμνωθεῖσαν ἀνακαλύπτεσθαι τὴν ἐγκειμένην δόξαν τῷ γράμματι. τὸ δὲ διὰ τῆς ὑψηλοτέρας κατανοήσεως εὑρισκόμενον κύριον εἶναί φησιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ πνεῦμα. ἡνίκα γὰρ ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον, περιαιρεῖσθαι λέγει τὸ κάλυμμα· ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστι. λέγει δὲ τοῦτο τῇ δουλείᾳ τοῦ γράμματος
12 τὴν τοῦ πνεύματος ἀντιδιαιρῶν κυριότητα. ὡς γὰρ τῷ ἀποκτιννύντι τὸ ζωοποιοῦν ἀντιτίθεται, οὕτως ἀντιδιαστέλλει τῇ δουλείᾳ τὸν κύριον. καὶ ὡς ἂν μή τινα σύγχυσιν πάθοιμεν περὶ τοῦ ἁγίου διδασκόμενοι πνεύματος, διὰ τῆς τοῦ κυρίου φωνῆς πρὸς τὴν τοῦ μονογενοῦς ὑπόνοιαν ἐναγόμενοι, διὰ τοῦτο τῇ ἐπαναλήψει τὸν λόγον κατασφαλίζεται καὶ κύριον τὸ πνεῦμα εἰπὼν καὶ πνεῦμα κυρίου προσαγορεύσας, ἵνα τῷ τιμίῳ τῆς κυριότητος τὸ τῆς φύσεως ὑπερέχον ἐνδείξηται
13 καὶ τὸ τῆς ὑποστάσεως ἰδιάζον μὴ συγχέῃ τῷ λόγῳ. ὁ γὰρ καὶ κύριον αὐτὸν καὶ κυρίου πνεῦμα εἰπὼν ἴδιόν τι παρὰ τὸν μονογενῆ διδάσκει νοεῖν· ὥσπερ καὶ ἑτέρωθι Χριστοῦ πνεῦμα λέγει, τὸ αὐτὸ τοῦτο καλῶς καὶ μυστικῶς τὸ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ δόγματος εὐσεβὲς κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παράδοσιν ὑπογράφων. οὕτως ἡμεῖς οἱ πάντων ἐλεεινότατοι παρὰ τοῦ ἀποστόλου μυσταγωγούμενοι ἐκ τοῦ ἀποκτιννύντος γράμματος πρὸς τὸ ζωοποιοῦν μεταβαίνομεν πνεῦμα, μαθόντες παρὰ τοῦ μυηθέντος ἐν παραδείσῳ τὰ ἄρρητα ὅτι ὅσα ἡ θεία γραφὴ λέγει, τοῦ πνεύματός εἰσι τοῦ ἁγίου φωναί. καλῶς γὰρ προεφήτευσε τὸ
14 πνεῦμα τὸ ἅγιον. τοῦτο πρὸς τοὺς κατὰ Ῥώμην Ἰουδαίους

6-7 II Cor 3, 16   20 Phil 1, 19   27 Act 28, 25

VLATS 6 τὸ ante πνεῦμα om v   ἐπιστρέψει L   6-7 πρὸς τὸν κ. TS   9 πνεύματος: πατρὸς v   τῷ: τὸ L   9-10 ἀποκτιννῦντι A: ἀποκτεννύντι ceteri v   10-11 τὸν κύριον τῇ δουλείᾳ v   12 πνεύματος διδασκόμενοι v   13 ἀναγόμενοι L   15 κυρίου: κύριον v   17 ἰδιάζον: ἴδιον V   18 καὶ pr om V   24 ἀποκτιννύντος VTS ἀποκτιννῦντος A ἀποκτεινύντος L ἀποκτεννύντος v   γράμματος om V   27 γὰρ om VL

εἰπὼν τὰς Ἠσαΐου φωνὰς ἐπιφέρει· καὶ πρὸς Ἑβραίους τὸ πνεῦμα προτάξας ἐν οἷς φησιν ὅτι Διὸ καθὼς λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπάγει τὰ τῆς ψαλμῳδίας ῥήματα τὰ ἐκ προσώπου θεοῦ διεξοδικῶς εἰρημένα· καὶ παρ' αὐτοῦ δὲ τοῦ κυρίου τὸ ἴσον ἐμάθομεν, ὅτι Δαβὶδ οὐκ ἐν ἑαυτῷ μὲν ὤν, τουτέστιν οὐ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν φθεγγόμενος, τὰ οὐράνια διεξῄει μυστήρια (πῶς γὰρ ἄν τις ἄνθρωπος ὢν τὸν ὑπερουράνιον διάλογον τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν γνοίη;) ἀλλ' ἐν πνεύματι ὢν καὶ κύριον εἶπε τῷ κυρίῳ
15 λαλεῖν ἃ εἴρηκεν. Εἰ γὰρ Δαβὶδ ἐν πνεύματι, φησί, καλεῖ αὐτὸν κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν; οὐκοῦν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος οἱ θεοφορούμενοι τῶν ἁγίων ἐμπνέονται καὶ διὰ τοῦτο πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος λέγεται, διὰ τὸ τῆς θείας ἐμπνεύσεως εἶναι διδασκαλίαν. εἰ περιαιρεθείη τὸ σωματικὸν τοῦ λόγου προκάλυμμα, τὸ λειπόμενον κύριός ἐστι καὶ ζωὴ καὶ πνεῦμα κατά τε τὸν μέγαν Παῦλον καὶ κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου φωνήν. ὁ μὲν γὰρ Παῦλος τῷ ἐπιστρέψαντι ἐκ τοῦ γράμματος πρὸς τὸ πνεῦμα οὐκέτι τὴν
745 M. ἀναιροῦσαν δουλείαν, ἀλλὰ κύριον εἶπε καταλαμβάνεσθαι,
16 ὃς τὸ ζωοποιόν πνεῦμά ἐστι. τὸ δὲ ὑψηλὸν εὐαγγέλιόν φησι· Τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή ἐστιν, ὡς γυμνὰ ὄντα τοῦ σωματικοῦ προκαλύμματος. οὐσίαν δὲ τοῦ μονογενοῦς τὸ πνεῦμα νοεῖν τοῖς ὀνειροπόλοις ἀφήσομεν, μᾶλλον δὲ κατὰ περιουσίαν πολλὴν καὶ τοῖς ἐκείνων χρησόμεθα καὶ διὰ τῶν ἐναντίων βελῶν καθοπλίσομεν τὴν ἀλήθειαν. ἔξεστι γὰρ συλαγωγεῖσθαι παρὰ τῶν Ἰσραηλι-

1 Hebr 3, 7   3 Ps 94, 8   10 Matth 22, 45   13 II Tim 3, 16   21 Joh 6, 63

VLATS 3 τὰ post ῥήματα om VLA   4 τοῦ ante θεοῦ add VL   5-6 μένων ATS v   7-9 parenthesin indicavi   8 ὑπουράνιον V ἐπουράνιον v   8-9 γνοίη πρὸς τὸν υἱὸν V   10 φησίν, ὤν V   19 εἰπεῖν VL   20 ὃς VAS: ὃ cett   ἐστι πνεῦμα V   21 ἐστιν post ζωή om v   23 τοῖς ὀνειροπόλοις ἀφήσομεν A: τοὺς ὀνειροπόλους ἂν φήσωμεν VLTS v (φήσομεν VL)   25 καθοπλίσωμεν S et ω ex ο corr T   26 καὶ ante παρὰ add V

τῶν τὸν Αἰγύπτιον καὶ ποιῆσαι τὸν ἐκείνων πλοῦτον ἡμέ-
17 τερον κόσμον· εἰ πνεῦμα λέγεται τοῦ υἱοῦ ἡ οὐσία, πνεῦμα
δὲ καὶ ὁ θεός (οὕτω γὰρ λέγει καὶ τὸ εὐαγγέλιον), καὶ ἡ
τοῦ πατρὸς οὐσία πάντως λέγεται πνεῦμα. ἀλλὰ εἰ μόνων
ἐκείνων λόγος ἐστὶ τὰ ἀνομοίως προφερόμενα καὶ κατὰ
τὴν φύσιν ἀνομοίως ἔχειν, συνάγεται πάντως τὰ ὡσαύτως
λεγόμενα μηδὲ κατὰ τὴν φύσιν ἠλλοτριῶσθαι πρὸς ἄλληλα.
ἐπεὶ οὖν κατὰ τὸν λόγον αὐτῶν πνεῦμα λέγεται τοῦ υἱοῦ
καὶ τοῦ πατρὸς ἡ οὐσία, τὸ μὴ εἶναι τῆς οὐσίας διαφορὰν
διὰ τούτων σαφῶς ἀποδέδεικται.
18 Μικρὸν γὰρ μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Εὐνόμιος ὅτι τῶν
παρηλλαγμένων οὐσιῶν παρηλλαγμέναι πάν-
τως καὶ αἱ σημαντικαὶ τῆς οὐσίας εἰσὶ προσ-
ηγορίαι ἐφ' ὧν δὲ μία καὶ ἡ αὐτὴ φωνή, ἓν
πάντως ἔσται καὶ τὸ τῇ αὐτῇ προσηγορίᾳ δη-
λούμενον· ὥστε διὰ πάντων ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς
ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν τοὺς μακροὺς πόνους τοῦ λογο-
γράφου καὶ τοὺς μυρίους ἐπὶ τοῖς πονηθεῖσιν ἱδρῶτας πρὸς
τὴν σύστασιν τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος περιήγαγεν. εἰ γὰρ
πνεῦμα μὲν ὁ θεὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγεται, πνεῦμα δὲ
τοῦ μονογενοῦς ἡ οὐσία παρὰ τοῦ Εὐνομίου κατασκευάζεται,
τῷ ὀνόματι πρὸς τὸ ὄνομα μηδεμιᾶς ὑπούσης διαφορᾶς,
οὐδὲ τὰ σημαινόμενα πάντως ὑπὸ τῶν ὀνομάτων ἀπ' ἀλλή-
19 λων κατὰ τὴν φύσιν διενεχθήσεται. καί μοι δοκεῖ καλῶς
ἔχειν τὴν ἀδρανῆ ταύτην καὶ ἄπληκτον σκιαμαχίαν ἐλέγξαντα
τὴν ἐφεξῆς αὐτῷ συγγεγραμμένην πρὸς κατηγορίαν τῶν τοῦ
διδασκάλου λόγων παραδραμεῖν ἀνεξέταστον. ἔλεγχος γὰρ
ἱκανὸς τῆς τῶν εἰρημένων ἐστὶ ματαιότητος αὐτὸς ὁ λόγος

3 Joh 4, 24   16 I Cor 3, 19 (Job 5, 13)

VLATS 1 ἐκείνου V ἐκεῖνον L   2 υἱοῦ: ἰησοῦ TS   3 καὶ post λέγει om A   4 ἀλλὰ μόνων VAS ἀλλὰ μόνον LT v   5 προφερόμενα A v: προσφερόμενα VLTS   6 τὴν om S   7 κατὰ φύσιν T   9 τὸ e τῷ corr S   19 τὴν om TS   23 ἀπ' A v: ὑπ' VLTS   24 διενεχθήσονται T   κἀμοὶ v   25 σκιομαχίαν VLT v   25 ἐλέγξαντα A: om cett v   26 τοῦ om V

δι' ἑαυτοῦ βοῶν τὴν ἀσθένειαν. τὸ δὲ τοῖς τοιούτοις ἐν
ἀγωνίᾳ συμπλέκεσθαι ἴσον ἐστὶ τῷ καὶ νεκροῖς ἐπεμβαίνειν.
20 ἐκθέμενος γὰρ ἐκ πολλῆς πεποιθήσεως ῥῆσιν τοῦ διδα-
σκάλου τινὰ καὶ προδιαβαλὼν καὶ διαπτύσας καὶ ἀντὶ τοῦ
μηδενὸς εἶναι δείξειν ἐπαγγειλάμενος ταὐτὸν ἔπαθε τοῖς
νηπίοις τῶν παίδων, οἷς τὸ ἀτελὲς καὶ ἄωρον τῆς διανοίας
καὶ τὸ τῶν αἰσθητηρίων ἀγύμναστον οὐκ ἀκριβῆ δίδωσι τῶν
φαινομένων τὴν κατανόησιν· διὰ τοῦτο πολλάκις μικρὸν
ὑπὲρ κεφαλῆς εἶναι τοὺς ἀστέρας νομίζοντες βώλοις τισὶν
ὑπὸ παιδικῆς ἀνοίας προφανέντας καταλιθάζουσιν, εἶτα
καταπεσούσης τῆς βώλου σὺν κρότῳ καὶ γέλωτι πρὸς τοὺς
ἡλικιώτας μεγαλαυχοῦσιν ὡς ἐπ' αὐτοὺς τοὺς ἀστέρας τῆς
21 βολῆς ἐνεχθείσης. τοιοῦτος ὁ τῷ βέλει τῶν νηπίων τὴν
748 M. ἀλήθειαν βαλών, ὃς καθάπερ ἀστέρας τινὰς τοὺς ὑπερ-
λαμπεῖς ἐκείνους τοῦ διδασκάλου προεκθέμενος λόγους
χαμόθεν ἐκ τῆς πεπατημένης καὶ χαμερποῦς διανοίας τοὺς
γεώδεις τε καὶ ἀστάτους ἔρριψε λόγους, οἳ τοσοῦτον ὑψω-
θέντες, ὅσον μὴ ἔχειν ὅθεν πέσωσιν αὐτομάτως, τῷ ἑαυτῶν
βάρει περιετράπησαν. ἡ μὲν γὰρ τοῦ μεγάλου Βασιλείου
ῥῆσις οὕτως κατὰ τὴν λέξιν ἔχει. „καίτοι τίς ἂν τῷ λόγῳ
τούτῳ σωφρονῶν πρόσθοιτο, ὅτι ὧν τὰ ὀνόματά ἐστι διά-
φορα, τούτων παρηλλάχθαι καὶ τὰς οὐσίας ἀνάγκη; Πέ-
τρου γὰρ καὶ Παύλου καὶ ἁπαξαπλῶς ἀνθρώπων προσ-
22 ηγορίαι μὲν διάφοροι, οὐσία δὲ πάντων μία. διόπερ ἐν τοῖς
πλείστοις οἱ αὐτοὶ ἀλλήλοις ἐσμέν, τοῖς δὲ ἰδιώμασι μόνοις
τοῖς περὶ ἕκαστον θεωρουμένοις ἕτερος ἑτέρου διενηνόχαμεν.
ὅθεν καὶ αἱ προσηγορίαι οὐχὶ τῶν οὐσιῶν εἰσι σημαντικαί,
ἀλλὰ τῶν ἰδιοτήτων, αἳ τὸν καθ' ἕνα χαρακτηρίζουσιν.

20-p. 168, 4 Bas c Eun lib II p 577 C

VLATS 2 καὶ τῷ coll V   4 προδιαβάλλων L   6 ἀσθενὲς V   14 βάλλων VA   16 χαμαιρριποῦς v   17 γεώδεις δὲ V   19 περιερράπησαν L   20 τὴν om S   21 προσθοῖτο VL   πρόσθοιτο σωφρονῶν S   22 καὶ: κατὰ V   23-24 προσηγορία et διάφορος A   24 διάφοροι διά in rasura V   27 αἱ V, om LATS v   28 ἰδιωμάτων libri v, correxi ex Basilio   αἳ VLA v: ἃ TS

ὅταν οὖν ἀκούσωμεν Πέτρον, οὐ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ νοοῦμεν
ἐκ τοῦ ὀνόματος (οὐσίαν δὲ λέγω νῦν οὐ τὸ ὑλικὸν ὑπο-
κείμενον), ἀλλὰ τῶν ἰδιωμάτων τῶν περὶ αὐτὸν θεωρου-
μένων τὴν ἔννοιαν ἐντυπούμεθα.“
23 Ταῦτα μὲν ὁ μέγας φησίν. ὁ δὲ μαχόμενος τοῖς εἰρη-
μένοις οἵᾳ κέχρηται καθ' ἡμῶν τῇ εὐστοχίᾳ, ὅτῳ σχολὴ
τοῖς ἀνονήτοις ἐνευκαιρεῖν, ἐξ αὐτῆς τοῦ Εὐνομίου τῆς
συγγραφῆς διδασκέσθω. οὐ γάρ μοι φίλον τοῖς ἐμοῖς παρ-
εντιθέναι πόνοις τὴν ναυτιώδη φλυαρίαν τοῦ ῥήτορος καὶ
τὸ ἀμαθὲς αὐτοῦ καὶ ἀνόητον διὰ μέσου τῶν ἐμῶν λόγων
24 ἐνστηλιτεύεσθαι. ἔπαινον γάρ τινα διεξέρχεται λόγων
τῶν σημαντικῶν τὸ ὑποκείμενον φανερούντων
καὶ διὰ τῆς συνήθους ἑαυτοῦ λέξεως συντίθησι καὶ δια-
κολλᾷ τὰ ἐν τριόδοις ἀπερριμμένα τῶν λεξειδίων ῥακώματα,
καὶ πάλιν ὁ τλήμων Ἰσοκράτης περιεσθίεται ῥήματά τε
καὶ σχήματα πρὸς τὴν σύνθεσιν τοῦ προκειμένου παρατιλ-
λόμενος, ἔστι δὲ ὅπου καὶ ὁ Ἑβραῖος Φίλων τὰ ἴσα πάσχει,
25 ἐκ τῶν ἰδίων πόνων συνερανίζων αὐτῷ τὰ λεξείδια. καὶ
οὐδὲ οὕτως ἐξειργάσθη τὸ πολυκέντητον τοῦτο καὶ πολύ-
χρωμον τῶν λόγων ἐξύφασμα, ἀλλὰ πᾶν ἐπιχείρημα καὶ
πᾶσα προβολὴ νοημάτων καὶ πᾶσα παρασκευὴ τεχνικὴ αὐτὴ
περὶ ἑαυτὴν κατερρύη· καὶ οἷόν τι περὶ τὰς πομφόλυγας
συμβαίνειν εἴωθεν, ὅταν πρός τι διὰ σύστασιν ὑδάτων ἄνω-
θεν αἱ σταγόνες φερόμεναι τὰς ἀφρώδεις ἐπαναστάσεις ἐρ-
γάζωνται, αἳ ὁμοῦ τε συνέστησαν καὶ παραχρῆμα διέπεσον,
μηδὲν τῆς ἰδίας συστάσεως τοῖς ὕδασιν ἴχνος ὑπολειπόμεναι,
τοιαῦται τῶν τοῦ λογογράφου νοημάτων αἱ φυσαλίδες ὁμοῦ

VLATS 1 Πέτρου v 2 οὐ om A 5 μὲν om V 7 ἀνοήτοις A ν sscr ἐνευκαιρεῖ V 7-8 τ. συγγραφῆς τοῦ εὐνομίου V 8 διδασκόμεθα v 10 ἀνόνητον LA ἄνουν v 12 σημαντικὸν V 13 καὶ alt om et sscr A 14 λεξιδίων L 16 τοῦ προκειμένου: τοῦ λόγου S τῆς προκειμένης v 17 πάσχων VL 18 συντρανίζων V v 21 προσβολὴ L 22 καθ' ἑαυτὴν V καὶ ante οἷόν τι om A 23 συμβαίνειν: σημαίνειν V πρός τινα σύστασιν v 24-25 ἐργάζονται v 25 διέπεσαν VL διέστησαν A 26 ἀπολειπόμεναι V 27 φυσαλλίδες L

τῷ προβληθῆναι δίχα τῶν ἁπτομένων κατασβεννύμεναι.
26 μετὰ γὰρ τὰς ἀλύτους ἐκείνας κατασκευὰς καὶ τὴν ἐνύπνιον
φιλοσοφίαν, δι' ἧς ταῖς τῶν ὀνομάτων παραλλαγαῖς τὸ διῃ-
ρημένον εἶπε τῆς οὐσίας καταλαμβάνεσθαι, καθάπερ τις
ἀφρώδης ὄγκος κατὰ ῥοῦν ἀπαγόμενος ἐνσείσας τινὶ τῶν
στερροτέρων διέπεσεν, οὕτω κατὰ τὸ αὐτόματον ὁ λόγος
φερόμενος καὶ ἀπροόπτως τῇ ἀληθείᾳ προσενεχθεὶς τὴν
ἀνυπόστατον ταύτην καὶ πομφολυγώδη τοῦ ψεύδους σύστασιν
749 M. εἰς τὸ μὴ ὂν διεσκέδασεν. λέγει γὰρ τοῖς ῥήμασι τούτοις·
τίς οὕτως ἠλίθιος καὶ τῆς ἀνθρωπίνης κατα-
στάσεως ἐκτός, ὡς περὶ ἀνθρώπων διαλεγό-
μενος τὸν μὲν εἰπεῖν ἄνθρωπον, τὸν δὲ ἵππον
καλεῖν συγκρίνων; εἴποιμι ἂν πρὸς αὐτὸν ἐγώ· κα-
λῶς ὀνομάζεις ἠλίθιον τὸν οὕτως περὶ τὰς φωνὰς ἁμαρ-
τάνοντα, καὶ χρήσομαί γε πρὸς συνηγορίαν τῆς ἀληθείας
27 μάρτυρί σοι. εἰ γὰρ τῆς ἐσχάτης ἐστὶν ἠλιθιότητος τὸν
μὲν ἵππον τὸν δὲ ἄνθρωπον λέγειν, εἴπερ ἄνθρωποι κατὰ
ἀλήθειαν εἶεν ἀμφότεροι, τῆς ἴσης πάντως παραπληξίας
ἐστί, θεοῦ μὲν τοῦ πατρός, θεοῦ δὲ τοῦ υἱοῦ εἶναι πεπι-
στευμένου, τὸν μὲν κτιστὸν τὸν δὲ ἄκτιστον λέγειν, ὡς ἐκεῖ
τῆς ἀνθρωπότητος, οὕτως καὶ ἐνταῦθα τῆς θεότητος οὐκ
ἐπιδεχομένης τὴν πρὸς τὸ ἑτερογενὲς παρατροπὴν τοῦ ὀνό-
ματος. ὃ γὰρ ἔστιν τὸ ἄλογον πρὸς τὸν ἄνθρωπον, τοῦτο
καὶ ἡ κτίσις πρὸς τὴν θεότητα, κατὰ τὸ ἴσον μὴ δυνα-
28 μένη τὸν αὐτὸν ἐπιδέξασθαι τῷ προάγοντι λόγον. καὶ ὡς
οὐκ ἔστι τὸν αὐτὸν ἐφαρμόσαι ὅρον τῷ λογικῷ τε καὶ τῷ
τετράποδι (διΐσταται γὰρ φυσικῶς ἑκάτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου
τῷ ἰδιάζοντι), οὕτως οὐδὲ τὴν κτιστήν τε καὶ ἄκτιστον
οὐσίαν διὰ τῶν αὐτῶν ἑρμηνεύσεις, τῶν ἐπὶ ταύτης λεγο-

VLATS 1 κατασβεννύναι L 2 ἐκείνους V 5 κατὰ νοῦν L 6 στερεωτέρων v 9 ῥήμασι: εἰρημένοις V 11 ὃς A 13 καλεῖν συγκρίνων V: καλῶν καὶ συγκρίνων S καλῶν συγκρίνων LT v καλῶν συγκρίνοι A ex suo ingenio videlicet πρὸς αὐτὸν om A 15 γε om v 22-23 δεχομένου ante τοῦ ὀνόματος add V 26 ὅρον: λόγον V 28 τῷ ἰδιάζοντι: ἰδιαζόντως VL 29 ἑρμηνεύσει V

μένων τῆς οὐσίας οὐκ ἐφευρισκομένων τῇ ἄλλῃ. ὡς γὰρ
οὐχ εὑρίσκεται τὸ λογικὸν ἐν ἵππῳ οὐδὲ ἐν ἀνθρώπῳ τὸ
μονώνυχον, οὕτως οὔτε τῇ κτίσει ἡ θεότης <ἐνθεωρεῖται>
οὔτε τῇ θεότητι τὸ διὰ κτίσεως εἶναι· ἀλλ' εἰ θεός, πάν-
τως καὶ ἄκτιστος, εἰ δὲ κτιστός, οὐ θεός, εἰ μή τις ἄρα
διὰ καταχρήσεώς τινος καὶ συνηθείας λόγων ψιλὸν ἐπὶ
τὴν κτίσιν ἄγοι τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, καθάπερ καὶ
ἵπποις τισὶ τὰ ἀνθρώπινα τῶν ὀνομάτων παρὰ τῶν ἱππικῶν
ἐπιβέβληται· ἀλλ' οὔτε ὁ ἵππος ἄνθρωπος, κἂν ἀνθρωπίνῃ
προσηγορίᾳ κατονομάζηται, οὔτε τὸ κτίσμα θεός, κἂν προσ-
μαρτυρῶσιν αὐτῷ τινες τὴν φωνὴν τῆς θεότητος, φθόγγον
29 διάκενον ἐν δυάδι συλλαβῶν χαριζόμενοι. ἐπεὶ οὖν συνηνέχθη
κατὰ τὸ αὐτόματον ὁ τῆς αἱρέσεως λόγος πρὸς τὴν ἀλή-
θειαν, αὐτὸς ἑαυτῷ συμβουλευσάτω τοῖς οἰκείοις ἐμμένειν
καὶ μηδενὶ τρόπῳ τὰς ἑαυτοῦ φωνὰς ἀνατίθεσθαι, ἀλλὰ
τῷ ὄντι νομίζειν ἠλίθιον εἶναι καὶ παρεξεστηκότα τὸν τὸ
ὑποκείμενον μὴ ὡς ἐστὶν ὀνομάζοντα, ἀλλ' ἀντὶ ἀνθρώπου
ἵππον καὶ ἀντὶ οὐρανοῦ θάλασσαν καὶ ἀντὶ θεοῦ λέγοντα
κτίσμα. καὶ μηδεὶς οἰέσθω παράλογον ἀντιδιαιρεῖσθαι τῷ
θεῷ τὴν κτίσιν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς προφήτας καὶ πρὸς τοὺς
30 ἀποστόλους βλεπέτω. ὁ μὲν γὰρ προφήτης φησὶν ἐκ προσ-
ώπου τοῦ πατρὸς ὅτι Ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα,
χεῖρα τὴν τοῦ μονογενοῦς δύναμιν ἐν αἰνίγματι λέγων, ὁ
δὲ ἀπόστολος ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὰ πάντα καὶ διὰ τοῦ
υἱοῦ τὰ πάντα λέγει. συμβαίνει δέ πως τὸ προφητικὸν
πνεῦμα τῇ ἀποστολικῇ διδασκαλίᾳ καὶ ταύτῃ διὰ πνεύματος
γενομένῃ· ἐκεῖ τε γὰρ τὰ πάντα τῆς χειρὸς ἔργα τοῦ ἐπὶ

22 Jes 66, 2 23-24 I Cor 11, 12 Joh 1, 3

VLATS 1 οὐχ εὑρισκομένων V 3 μονόνυχον T οὕτως οὐδὲ TS ἐνθεωρεῖται inserui 6 διὰ χρήσεώς v ψιλῶν VL 8-9 ἐπιβέβληται παρὰ τ. ἵππ. V 9 ὁ om A 10 κατονομάζεται VLA v 13 καὶ ante ὁ τῆς add V προαιρέσεως V 15 μηδενί: μηδ' ἐν v 16 ἠλίθιόν τινα V τὸ om V 19 κτίσμα in rasura V παράλογον LA: παρὰ λόγον cett v 22 πάντα ταῦτα v 23 ἐν: τῷ v

πάντων ὁ προφήτης εἰπὼν διαστέλλει τὴν τῶν γεγονότων
φύσιν πρὸς τὸν ποιήσαντα, ὁ δὲ ποιήσας ἐστὶ διὰ τῆς
ἰδίας χειρὸς τὰ πάντα ὁ ἐπὶ πάντων θεός, τὴν μὲν χεῖρα
31 ἔχων, τὰ δὲ πάντα δι' αὐτῆς ἐργαζόμενος. καὶ ἐνταῦθα
πάλιν ὁ ἀπόστολος τὴν αὐτὴν ποιεῖται τῶν ὄντων τομήν,
752 M. τὰ πάντα μὲν τῆς ποιητικῆς ἐξάπτων αἰτίας, οὐκ ἐν τοῖς
πᾶσι δὲ τὸ ποιοῦν ἐξαριθμήσας, ὡς σαφῶς διὰ τούτων τὸ
τῆς φύσεως διάφορον τοῦ κτιστοῦ πρὸς τὸ ἄκτιστον διδα-
χθῆναι, καὶ ἄλλο μὲν τὸ ποιοῦν κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν,
ἕτερον δὲ τὸ γινόμενον δείκνυσθαι. ἐπεὶ οὖν τὰ πάντα ἐκ
τοῦ θεοῦ, θεὸς δὲ ὁ υἱός, καλῶς ἡ κτίσις ἀντιδιαστέλλεται
τῇ θεότητι, τοῦ δὲ μονογενοῦς ἄλλο τι παρὰ τὴν τῶν πάν-
των ὄντος φύσιν καὶ οὐδὲ τῶν μαχομένων τῇ ἀληθείᾳ πρὸς
τοῦτο ἐνισταμένων, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τῷ υἱῷ κατὰ τὸ ἴσον
ἀντιδιαιρεῖσθαι τὴν κτίσιν, εἴπερ μὴ ψεύδονται δι' αὐτοῦ
γεγενῆσθαι τὰ πάντα τῶν ἁγίων αἱ φωναὶ μαρτυρόμεναι.
32 Θεοῦ τοίνυν τοῦ μονογενοῦς ἐν ταῖς θείαις κηρυσσο-
μένου γραφαῖς, νοησάτω τὸν ἴδιον λόγον Εὐνόμιος καὶ κατα-
γνώτω πᾶσαν ἠλιθιότητα τοῦ τὸ θεῖον τῷ κτιστῷ καὶ
ἀκτίστῳ καταμερίζοντος καθ' ὁμοιότητα τοῦ τὸν ἄνθρωπον
εἰς ἵππον διαιροῦντος καὶ ἄνθρωπον. λέγει γὰρ αὐτὸς μετὰ
τὴν διὰ μέσου φλυαρίαν μικρὸν ὑποβὰς ὅτι ἀμετάθετος
ἡ προσφυὴς τῶν ὀνομάτων πρὸς τὰ πράγματα
σχέσις. τούτῳ καὶ αὐτὸς ἐπιψηφίζων τῷ λόγῳ τὸ πάγιον
εἶναι τὴν ἀληθῆ τῶν προσηγοριῶν πρὸς τὸ ὑποκείμενον
33 οἰκειότητα. εἰ οὖν τὸ τῆς θεότητος ὄνομα τῷ μονογενεῖ
θεῷ προσφυῶς ἐπικέκληται, συνθήσεται δὲ πάντως, κἂν
πρὸς ἡμᾶς ἐθέλῃ διαπληκτίζεσθαι, τὸ μὴ ψεύδεσθαι τὴν
γραφὴν μηδὲ ἀπᾴδουσαν τῆς φύσεως ἐπικεῖσθαι τῷ μονο-

VLATS 3 verba a τὴν μὲν χεῖρα usque ad 5 τομήν om V 8 κτίστοῦ (sic) A 8-9 διδαχθῆναι post δι ras unius litt V 9 τό: τι L κατὰ traiecit ante τὸ ποιοῦν V 13 ὄντος: ὄντων v ὄντων ὄντος L (om πάντων) 15 ψεύδωνται L 18 ὁ εὐν. A 21 διαιροῦντα L διαιροῦντος εἰς ἵππον S 23 ὀνομάτων: νοημάτων A 24 τὸ ante πάγιον A v: τῷ cett immo τούτῳ correxi, τοῦτο libri v 25 ὑπερκείμενον VL 28 τῷ μὴ A

γενεῖ τὴν τῆς θεότητος κλῆσιν, πεισάτω διὰ τῶν ἰδίων
ἑαυτὸν ὅτι εἰ ἀμετάθετος ἡ προσφυὴς τῶν ὀνομά-
των πρὸς τὰ πράγματα σχέσις, θεὸς δὲ ὁ κύριος
λέγεται, οὐ δύναται διαφοράν τινα κατὰ τὴν τῆς θεότητος
ἔννοιαν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς ἐννοῆσαι, ἐπείπερ
κοινὸν ἐπ' ἀμφοτέρων τοῦτο τὸ ὄνομα· μᾶλλον δὲ οὐχὶ
τοῦτο μόνον, ἀλλὰ πολύς ἐστιν ὀνομάτων κατάλογος οἷς
ἀπαραλλάκτως ὁ μονογενὴς τῷ πατρὶ συνονομάζεται, ἀγα-
θὸς ἄφθαρτος δίκαιος κριτὴς μακρόθυμος ἐλεήμων ἀΐδιος
ἀτελεύτητος, πάντα ὅσα τοῦ μεγαλείου τῆς φύσεώς τε
καὶ τῆς δυνάμεως τὴν σημασίαν ἐνδείκνυται, οὐδεμιᾶς
ὑποστολῆς κατὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς ἐννοίας ἔν τινι τῶν
34 ὀνομάτων ἐπ' αὐτοῦ γινομένης. ἀλλὰ τὸν τοσοῦτον ἀριθ-
μὸν τῶν θείων προσηγοριῶν οἷον μεμυκότι τῷ ὀφθαλμῷ
παροδεύων πρὸς ἓν μόνον διαβλέπει τὸ γεννητὸν καὶ ἀγέν-
νητον, λεπτῷ τε καὶ ἀσθενεῖ τῷ πείσματι τὸ κλυδωνι-
ζόμενόν τε καὶ περιφερόμενον τοῖς πνεύμασι τῆς πλάνης
δόγμα καταπιστεύσας. φησὶ γὰρ μηδένα τῶν τῆς
ἀληθείας πεφροντικότων οὔτε τῶν γεννητῶν
οὐδὲν ὀνομάζειν ἀγέννητον οὔτε τὸν ἐπὶ πάν-
35 των θεὸν υἱὸν ἢ γεννητόν. τοῦτο δὲ οὐκέτι τῶν
ἡμετέρων ἐπιδέεται λόγων πρὸς ἔλεγχον· οὐδὲ γὰρ προ-
καλύμμασί τισι κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ περισκέπει τὸν
δόλον, ἀλλ' ἴσην ποιεῖται τοῦ ἀτόπου τὴν ἀναστροφὴν ἐν
τῷ λέγειν μήτε τῶν γεννητῶν λέγεσθαί τι ἀγέννητον μήτε
τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν υἱὸν ἢ γεννητὸν ὀνομάζεσθαι, οὐδὲν
753 M. κατὰ τὸ ἰδιάζον τῇ μονογενεῖ τοῦ υἱοῦ θεότητι παρὰ τὰ
λοιπὰ τῶν γεννητῶν ἀποκρίνας, ἀλλ' ὁμοτίμως ποιεῖται τὴν
πρὸς θεὸν διαστολὴν πάντων τῶν γεγονότων, οὐκ ἐξελὼν
τὸν υἱὸν τῶν πάντων· καὶ διὰ τῆς τῶν ἀτόπων δῆθεν ἀνα-

VLATS 1 ἐπεισάτω L 5 τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ V 13 ἐπ': ὑπ' S 14 τῶν τοσούτων θείων V 18 πιστεύσας L v τῆς S om cett v 20 ὀνομάζειν οὐδὲν V 21 ἢ om VL δὲ A v: γὰρ VLTS 22 δέεται A ἐπι sscr 26 ἢ om V οὐδὲν: οὐδὲ VL 27 υἱοῦ: θεοῦ TS

στροφῆς φανερῶς τὸν υἱὸν τῆς θείας ἀφίστησι φύσεως,
λέγων μήτε τι τῶν γεννητῶν ἀγέννητον μήτε τὸν θεὸν υἱὸν
ἢ γεννητὸν λέγεσθαι, τῇ ἀντιδιαιρέσει σαφῶς τὸ φρικτὸν
36 ἐκκαλύπτων τῆς βλασφημίας. διαστείλας γὰρ τὰ γεγονότα
πρὸς τὸ ἀγέννητον ἐν τῇ κατὰ τὸ ἀντίστροφον ἐπαγωγῇ
οὐκέτι τὸν ἀγέννητον, ἀλλὰ τὸν θεὸν εἶπεν υἱὸν ἢ γεννητὸν
ἀδύνατον εἶναι λέγειν, δεικνὺς διὰ τῶν εἰρημένων ὅτι τὸ
μὴ ἀγέννητον θεὸς οὐκ ἔστι καὶ ὅτι τοσοῦτον ἀπέχει ὁ
μονογενὴς θεὸς διὰ τὸ γεννητὸς εἶναι τοῦ εἶναι θεός, ὅσον
καὶ ὁ ἀγέννητος τοῦ γεννητὸς εἶναι ἢ λέγεσθαι. οὐ γὰρ
ἀγνοίᾳ τῆς κατὰ τὸν λόγον ἀκολουθίας ἀσύμφωνόν τε καὶ
ἀνάρμοστον ποιεῖται τῶν τεθέντων τὴν ἀναστροφήν, ἀλλὰ
κακουργῶν τῆς εὐσεβείας τὸν λόγον ἀντιδιαστέλλει τῷ γεν-
νητῷ τὴν θεότητα, τοῦτο δι' ὧν λέγει κατασκευάζων, ὅτι
37 τὸ μὴ ἀγέννητον θεὸς οὐκ ἔστιν. ἡ γὰρ ἀληθὴς ἀκο-
λουθία τοῦ λόγου τίς ἦν; εἰπόντα μηδὲν τῶν γεννητῶν
εἶναι ἀγέννητον, ἐπαγαγεῖν ὅτι οὐδὲ εἴ τι κατὰ φύσιν ἐστὶν
ἀγέννητον, γεννητὸν εἶναι δύναται. ὁ γὰρ τοιοῦτος λόγος
καὶ τὸ ἀληθὲς ἔχει καὶ τῆς βλασφημίας κεχώρισται. νῦν
δὲ τῷ προθεῖναι μὲν ὅτι τῶν γεννητῶν οὐδέν ἐστιν ἀγέν-
νητον, ἐπαγαγεῖν δὲ ὅτι οὐδὲ γεννητὸς ὁ θεός, σαφῶς τοῦ
εἶναι θεὸν τὸν μονογενῆ θεὸν ἀφορίζει, διὰ τοῦ μὴ ἀγέν-
νητον αὐτὸν εἶναι τὸ μηδὲ θεὸν αὐτὸν εἶναι κατασκευάζων.
ἆρ' οὖν ἑτέρων ἔτι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐκτόπου ταύτης
βλασφημίας τῶν ἐλέγχων δεόμεθα καὶ οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο
μόνον ἀντὶ στήλης γενέσθαι τῷ χριστομάχῳ τῷ κατα-
σκευάζοντι διὰ τῶν εἰρημένων μὴ εἶναι θεὸν τὸν ἐν ἀρχῇ
38 ὄντα λόγον θεόν; τί οὖν ἔτι χρὴ πρὸς τοὺς τοιούτους
συμπλέκεσθαι; οὐδὲ γὰρ τοῖς περὶ τὰ εἴδωλα καὶ τὸν
ἐπιβώμιον λύθρον ἀσχολουμένοις διαπλεκόμεθα, οὐχὶ τῷ

VLATS 1 ἀφίστησι τῆς θείας φ. V 6 τὸ ante ἀγέννητον sed ν sscr A 9 post τὸ ras unius litt V γεννητὸν LTS v τοῦ εἶναι om TS 10 γεννητὸς: γεννητῶς A 11 ἄγνοια S κατὰ λόγον T 16 τις VL v 18 γεννητὸν om V 20 τὸ προθεῖναι A 25 καὶ om, sed sscr A 29-30 τὸ ἐπιβώμιον v

συντίθεσθαι τῇ ἀπωλείᾳ τῶν εἰδωλομανούντων, ἀλλὰ τῷ
βαρυτέραν εἶναι τὴν νόσον αὐτῶν τῆς παρ' ἡμῶν θεραπείας.
ὥσπερ τοίνυν τὴν εἰδωλολατρείαν αὐτὸ καταμηνύει τὸ ἔργον
καὶ προλαμβάνει τῶν κατηγόρων τὸν ἔλεγχον τὸ κακὸν ἐν
παρρησίᾳ τολμώμενον, οὕτω καὶ ἐνταῦθα σιγᾶν οἶμαι δεῖν
τὸν τῆς εὐσεβείας συνήγορον πρὸς τὸν βοῶντα καθ' ἑαυτοῦ
περιφανῶς τὴν ἀσέβειαν, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν τῷ καρκι-
νώδει πάθει κεκρατημένων ἄπρακτος ἡ ἰατρικὴ μένει διὰ
τὸ ὑπερισχύειν τῆς τέχνης τὴν νόσον.
39 Πλὴν ἐπειδή τι μετὰ τὰ εἰρημένα καὶ ἰσχυρότερον
ἐπαγγέλλεται λέγειν, ὡς ἂν μὴ φόβῳ τῶν δυνατωτέρων καθ-
υφιέναι δοκοίημεν τὴν ἀντίρρησιν, κἀκεῖνο τοῖς εἰρημένοις
προσεξετάσωμεν. εἰ δὲ ἔδει, φησί, πάντων ἀφέμενον
ἐπὶ τὸν ἰσχυρότερον χωρῆσαι λόγον, ἐκεῖνα
φήσαιμι ἄν, ὅτι καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς ἔλεγχον
προβληθέντων ὀνομάτων παραδεχθέντων οὐδὲν
ἧττον ἀληθὴς ὁ παρ' ἡμῶν φανερωθήσεται λόγος.
756 M. εἴπερ ἡ παραλλαγὴ τῶν τὰς ἰδιότητας σημαινόν-
των ὀνομάτων τὴν παραλλαγὴν ἐμφαίνει τῶν πραγ-
μάτων, ἀνάγκη δήπου συγχωρεῖν καὶ τῇ παραλλαγῇ
τῶν τὰς οὐσίας σημαινόντων συνεμφαίνεσθαι τὴν
παραλλαγὴν τῶν οὐσιῶν. καὶ τοῦτο ἐπὶ πάντων
οὕτως ἔχον εὕροι τις ἄν, λέγω δὲ οὐσιῶν ἐνερ-
γειῶν χρωμάτων σχημάτων τῶν ἄλλων ποιοτήτων.
40 πῦρ τε γὰρ καὶ ὕδωρ, διαφόρους οὐσίας, παρηλ-
λαγμέναις σημαίνομεν προσηγορίαις, ἀέρα τε
καὶ γῆν, ψυχρόν τε αὖ καὶ θερμόν, λευκόν τε
καὶ μέλαν ἢ τρίγωνον καὶ περιφερές· τί γὰρ δεῖ
περὶ τῶν νοητῶν λέγειν οὐσιῶν, ἃς καταλέγων

VLATS 4 προλαμβανόντων τῶν v 7 τῷ om V 8 ἰατρεία v 13 εἰ δὲ om VS ἔδει: δὴ A 15 φήσαιμι: σοφίσαιμι TS (-ησ-) 16 ἐμβληθέντων T τῶν ante ὀνομάτων add ex προβληθέντων iterans L παραδειχθέντων v 20 τὴν παραλλαγὴν A 21-22 τῇ παραλλαγῇ A 23 ἐχόντων V 24 χρωμάτων: χρημάτων TS 27 αὖ om L

ὁ ἀπόστολος τῇ διαφορᾷ τῶν ὀνομάτων τὴν
παραλλαγὴν ἐνέφηνε τῶν οὐσιῶν; τίς οὐκ ἂν
καταπλαγείη πρὸς τὴν ἀνανταγώνιστον ταύτην τοῦ ἐπι-
χειρήματος δύναμιν; ὑπὲρ τὴν ἐπαγγελίαν ὁ λόγος, φοβε-
ρωτέρα τῆς ἀπειλῆς ἡ πεῖρα. ἐπὶ τὸν ἰσχυρότερον, φησίν,
41 ἥξω τῶν λόγων. τίς οὗτός ἐστιν; ὅτι τῆς τῶν ἰδιω-
μάτων διαφορᾶς διὰ τῶν ὀνομάτων γινωσκομένης τῶν ση-
μαινόντων τὰς ἰδιότητας ἀνάγκη δήπου συγχωρεῖν, φησί,
καὶ τὰς τῶν οὐσιῶν διαφορὰς ἐν ταῖς τῶν ὀνομάτων παρ-
αλλαγαῖς ἑρμηνεύεσθαι. τίνες οὖν αἱ τῶν οὐσιῶν προσ-
ηγορίαι δι' ὧν ἐπὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ παρηλλαγμένον ἐδι-
δάχθη τῆς φύσεως; πῦρ λέγει καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ
γῆν, ψυχρόν τε καὶ θερμόν, λευκόν τε καὶ μέλαν, τρίγωνον
καὶ περιφερές. νενίκηκε τοῖς ὑποδείγμασιν, ὑπερέσχε κατὰ
κράτος τῷ λόγῳ· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἀντιλέγω τὰ διὰ πάντων
ἀκοινώνητα τῶν ὀνομάτων τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν συν-
42 ενδείκνυσθαι. ἀλλὰ τουτὶ μόνον οὐκ εἶδεν ὁ ὀξὺς καὶ
διορατικὸς τὴν διάνοιαν, ὅτι ἐνταῦθα ὅ τε πατὴρ θεὸς καὶ
ὁ υἱὸς θεὸς δίκαιός τε καὶ ἄφθαρτος καὶ πάντα τὰ τῆς
θεολογίας ὀνόματα κατὰ τὸ ἴσον ἐπί τε <τοῦ> πατρὸς καὶ
τοῦ υἱοῦ λέγεται, ὥστε εἰ τὸ παρηλλαγμένον τῶν προσ-
ηγοριῶν τὴν διαφορὰν σημαίνει τῶν φύσεων, ἡ κοινότης
43 τῶν ὀνομάτων τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας πάντως ἐνδείξεται. καὶ
εἰ χρὴ συνθέσθαι τὴν θείαν οὐσίαν δι' ὀνομάτων μηνύεσθαι,
πρέπον ἂν εἴη τὰς ὑψηλὰς ταύτας καὶ θεοπρεπεῖς φωνὰς
ἐφαρμόζειν τῇ φύσει μᾶλλον ἢ τὴν τοῦ γεννητοῦ καὶ
ἀγεννήτου ἐπωνυμίαν, ὅτι τὸ μὲν ἀγαθόν τε καὶ ἄφθαρ-
τον, δίκαιόν τε καὶ σοφὸν καὶ ὅσα τοιαῦτα μόνῃ προσφυῶς
τῇ ὑπερεχούσῃ πάντα νοῦν ἐφαρμόζεται φύσει, τὸ δὲ γεν-

VLATS 2-3 οὐ καταπλαγείη A ἀνταγώνιστον T 6 λόγον A om τῶν 12 τῆς om v ἀέρα καὶ ὕδωρ V 17 τουτὶ scripsi: ταυτὶ ATS ταύτῃ VL ταῦτα v οἶδεν AS 18 ὁρατικὸς V διορατικῶς L 20 τοῦ addidi 21 τοῦ om LT v 24 εἰ: ἡ L μνημονεύεσθαι V 26 τῇ θείᾳ φύσει v 26-27 καὶ τὴν τοῦ ἀγεννήτου V 28 μόνῃ om A

νητὸν καὶ πρὸς τὰ εὐτελῆ τῆς κάτω κτίσεως τὴν ὁμωνυμίαν ἔχει. γεννητὸν γάρ φαμεν καὶ κύνα καὶ βάτραχον καὶ πάντα ὅσα διὰ γεννήσεως ἔχει τὴν πάροδον· ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγέννητον ὄνομα οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ ἄνευ αἰτίας ὑφεστῶτος λέγεται, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον ἔχει τὴν
44 οἰκειότητα. ἀγέννητος λέγεται καὶ ὁ σκινδαψός, ἀγέννητον καὶ τὸ βλίτυρι, ἀγέννητος ὁ Μινώταυρος, ὁ Κύκλωψ, ἡ Σκύλλα, ἡ Χίμαιρα, οὐ τῷ ἀγεννήτως εἶναι, ἀλλὰ τῷ μὴ γενέσθαι ὅλως. εἰ οὖν τὰ θειότερα τῶν ὀνομάτων κοινὰ τῷ υἱῷ πρὸς τὸν πατέρα, τὰ δὲ ὅσα ἢ πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον ἢ ὡς πρὸς τὰ ταπεινὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἔχει, ταῦτα παρήλλακται, τὸ γεννητὸν ἔστω καὶ τὸ ἀγέννητον, ἡ ἰσχυρὰ τοῦ Εὐνομίου καθ' ἡμῶν ἐπιχείρησις αὐτὴ κρατύνει τῆς ἀληθείας τὸ δόγμα, μηδεμίαν εἶναι κατὰ τὴν
757 M. φύσιν διαφορὰν μαρτυροῦσα διὰ τὸ μηδὲ τοῖς ὀνόμασί τινα παραλλαγὴν καθορᾶσθαι. εἰ δὲ ἐν τῷ γεννητῷ καὶ ἀγεννήτῳ τὸ διάφορον τῆς οὐσίας τίθεται καὶ οὕτως οἴεται τὰ ὀνόματα καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐν τοῖς ὑποδείγμασιν εἰρημένων διακεῖσθαι ὡς τῷ πυρὶ καὶ τῷ ὕδατι πρὸς ἄλληλα, πάλιν ἐνταῦθα τὸ φρικτὸν τῆς βλασφημίας καὶ σιωπώντων
45 ἡμῶν φανερωθήσεται. τὸ πῦρ γὰρ καὶ τὸ ὕδωρ φθαρτικὴν κατ' ἀλλήλων τὴν φύσιν ἔχει καὶ ἴσως ἑκάτερον ἐν τῷ ἑτέρῳ γενόμενον τῇ ἐπικρατήσει τοῦ πλεονάζοντος φθείρεται. εἰ οὖν οὕτω διεστάναι τοῦ *ἀγεννήτου* τὴν φύσιν πρὸς τὴν τοῦ μονογενοῦς δογματίζει, πάντως ὅτι καὶ τὴν φθαρτικὴν ταύτην ἐναντιότητα τῇ παραλλαγῇ τῶν οὐσιῶν ἐνυπάρ-

VLATS 4 ὄνομα om S 5 πρὸς τὸν A 6-8 σκινδαψὸς καὶ τὸ βλήτυρι (ήτ in rasura, βλίτυρι A solus) καὶ ἡ σκύλλα καὶ ὁ μινώταυρος ὁ κύκλωψ ἡ χίμαιρα V 6-7 ἀγέννητον καὶ τὸ βλίτυρι om TS v 7-8 ὁ κύκλωψ om v 8 ἀγέννητος V 9 τὸ μὴ L 10-11 ὅσον πρὸς τὸ VL 11 ἢ om VS ὡς om A v 12 verba a τὸ γεννητὸν usque ad ἀγέννητον om v verba ab ἔστω usque ad ἀγέννητον om TS 13 αὕτη VA 16 ἐν om A 17 τίθεσθαι T verba ὡς τῷ πυρὶ καὶ τῷ ὕδατι post τίθεται coll VAS (ex 19 irrepserunt ubi om AS) 21 τὸ ante ὕδωρ om V v φθαρτὴν A 25 ὅτι om V v 25-26 φθαρτικὴν ταύτη A

χειν κατὰ τὸ ἀκόλουθον δίδωσιν, ὡς ἀσύμβατον αὐτῶν διὰ τούτου καὶ ἀκοινώνητον εἶναι τὴν φύσιν καὶ ἐνδαπανᾶσθαι τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον, εἰ ἐν ἀλλήλοις ἀμφότερα ἢ μετ' ἀλλήλων γένοιντο.
46 Πῶς οὖν ἐν τῷ πατρὶ ὁ υἱὸς καὶ οὐ φθείρεται, καὶ πῶς ἐν τῷ υἱῷ ὁ πατὴρ ὢν εἰς τὸ διηνεκὲς ἀντέχει μὴ δαπανώμενος, εἴπερ ἡ τοῦ πυρὸς πρὸς τὸ ὕδωρ ἰδιότης καὶ ἐν τῇ τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον διασῴζεται σχέσει, καθώς φησιν ὁ Εὐνόμιος; ἀλλ' οὐδὲ γῆς πρὸς ἀέρα κοινωνίαν ὁ λόγος βλέπει· ἡ μὲν γὰρ σταθερὰ καὶ ἐμβριθὴς καὶ ἀντίτυπος καὶ κατωφερὴς καὶ βαρεῖα, τῷ δὲ ἀέρι ἐκ τῶν ἐναντίων ἡ φύσις. ὁμοίως τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν ἐν τῇ ἐναντιότητι τῶν χρωμάτων εὑρίσκεται καὶ τῷ τριγώνῳ τὸ περιφερὲς μὴ ταὐτὸν εἶναι συντίθεται· ἐκεῖνο γὰρ ἐστιν ἑκάτερον ἐν τῷ λόγῳ τοῦ σχήματος, ὅπερ οὐκ ἔστι
47 τὸ ἕτερον. ἐπὶ δὲ θεοῦ τοῦ πατρὸς καὶ θεοῦ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ κατὰ τί βλέπει τὴν ἐναντίωσιν οὐχ εὑρίσκω. ἀγαθότης μία, σοφία δικαιοσύνη φρόνησις δύναμις ἀφθαρσία τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα τῆς ὑψηλῆς ἐστι σημασίας, ἐφ' ἑκατέρου ὡσαύτως λέγεται καὶ τρόπον τινὰ ἐν τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον τὴν ἰσχὺν ἔχει· ὅ τε γὰρ πατὴρ διὰ τοῦ υἱοῦ τὰ πάντα ποιεῖ ὅ τε μονογενὴς δύναμις ὢν τοῦ πατρὸς ἐν ἑαυτῷ τὸ πᾶν κατεργάζεται. τίνα τοίνυν χρείαν πληροῖ πῦρ τε καὶ ὕδωρ εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἐπὶ υἱοῦ τε καὶ πατρὸς κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλοτριότητος; καὶ τίς ὁ ἰσχυρὸς ἐκεῖνος καὶ
48 ἀπόρρητος λόγος ὁ διὰ τούτων ἀποδεικνύμενος; ἀλλὰ *τολμηρούς* ἡμᾶς ὀνομάζει Πέτρου καὶ Παύλου τήν τε τῆς φύσεως ἑνότητα καὶ τὴν τῶν ὑποστάσεων διαφορὰν παραστήσαντας καὶ δεινά φησι παρ' ἡμῶν τολμᾶσθαι, εἰ τοῖς ὑλικοῖς ὑποδείγμασι τῇ τῶν νοητῶν θεωρίᾳ τὸν λόγον

VLATS 3 εἰ V v: ἢ LATS ἢ: εἰ AS 6 ἔχει V 9 οὔτε VA om S 10 σταθηρὰ VS 12 ἢ τὸ μέλαν ATS 14 συντίθενται A συντιθέναι VL 17 βλέπω V 24 ἐπὶ τοῦ υἱοῦ L 26 ἀπόρρητος: ἀναντίρρητος malim 27 Πέτρου καὶ Παύλου om v 29 παραστήσαντος L

προσάγομεν. καλῶς ὁ διορθωτὴς τῶν ἡμετέρων πταισμά-
των, καλῶς ἐπικαλεῖ τὴν τόλμαν ἡμῖν τοῖς τὸ θεῖον διὰ
49 τῶν ὑλικῶν ἑρμηνεύουσι. τί οὖν περὶ τῶν στοιχείων ἐρεῖς,
ὁ σταθερός τε καὶ περιεσκεμμένος, ἄϋλον τὴν γῆν, νοητὸν
τὸ πῦρ, ἀσώματον τὸ ὕδωρ, ἔξω τῆς αἰσθητῆς ἀντιλήψεως
τὸν ἀέρα; οὕτω συντέτακταί σοι πρὸς τὸν σκοπὸν ἡ διά-
νοια, οὕτω πανταχόθεν ὀξυωπεῖς, ἄληπτον τοῖς ἀντιτεταγ-
μένοις διεξάγων τὸν λόγον, ὡς μὴ βλέπειν ἐν σεαυτῷ τὰ
κατὰ τῶν κατηγορουμένων ἐγκλήματα; ἢ σοὶ μὲν διὰ τῆς
760 M. ὕλης τὸ κατ' οὐσίαν ἀλλότριον κατασκευάζοντι συγχωρή-
σομεν, ἡμεῖς δὲ διὰ τῶν χωρητῶν ἡμῖν ὑποδειγμάτων τὸ
οἰκεῖον τῆς φύσεως ἀποδεικνύντες ἀπόβλητοι;
50 Ἀλλὰ Πέτρος, φησί, καὶ Παῦλος παρὰ ἀνθρώπων
κατωνομάσθησαν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ μεταθεῖναι τὰς προσ-
ηγορίας ἐπ' αὐτῶν δυνατὸν γέγονε. τί δὲ τῶν ὄντων οὐ
παρὰ ἀνθρώπων ὠνόμασται; σὲ μάρτυρα τοῦ λόγου προσ-
άγομαι. εἰ γὰρ τὴν τῶν ὀνομάτων μετάθεσιν σημεῖον ποιῇ
τοῦ παρὰ ἀνθρώπων κατωνομάσθαι τὰ πράγματα, συνθήσῃ
διὰ τούτου πάντως πᾶν ὄνομα παρ' ἡμῶν τεθεῖσθαι τοῖς
οὖσιν ἐκ τοῦ μὴ τὰς αὐτὰς τῶν ὑποκειμένων προσηγορίας
51 παρὰ πᾶσι κεκρατηκέναι. ὡς γὰρ Παῦλος ὁ πρότερον
Σαῦλος καὶ Πέτρος ἐκ Σίμωνος, οὕτω γῆ τε καὶ οὐρανὸς
καὶ ἀὴρ καὶ θάλασσα καὶ πάντα τὰ τῆς κτίσεως μέρη οὐχ
ὁμοίως παρὰ πᾶσιν ὠνόμασται, ἀλλ' ἑτέρως μὲν παρ'
Ἑβραίοις, ἑτέρως δὲ παρ' ἡμῖν καὶ παρ' ἑκάστοις τῶν
ἐθνῶν διαφόροις ταῖς προσηγορίαις κατονομάζεται. εἰ οὖν
ἰσχύει τῷ Εὐνομίῳ τὸ ἐπιχείρημα Πέτρον καὶ Παῦλον διὰ
τοῦτο μετακεκλῆσθαι κατασκευάζοντι διὰ τὸ παρ' ἀνθρώ-
πων αὐτοῖς τὰς προσηγορίας τεθεῖσθαι, ἰσχύσει πάντως

VLATS 1 προσάγομεν correxi: προάγομεν libri v καλὸς V 2 ἐπεγκαλεῖ A ἡμῶν VL 6 συντέταταί S 8 διεξάγειν VL ἐν ἑαυτῷ A 9 κατὰ om A 14 μετατεθεῖναι VL μετατεθῆναι v 19 διά τοῦτο A 21 παῦλον V 22 τε om VL 27 τῶ εὐνομίω VAT: τοῦ εὐνομίου LS v ἐπιχείρισμα V 28 κατα-σκευάζοντος v

καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος ἐκ τῶν ὁμοίων ὁρμώμενος ὁ πάντα
παρ' ἡμῶν κατωνομάσθαι λέγων διὰ τὸ πάντων τὰς προσ-
52 ηγορίας κατὰ τὰς τῶν ἐθνῶν διαφορὰς ἐνηλλάχθαι. εἰ δὲ
τὰ πάντα οὕτως, οὐδὲ τὸ γεννητὸν πάντως καὶ ἀγέννητον
ἄλλως· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα τῶν μετονομαζομένων ἐστί. τὸ
γὰρ ἐγγενόμενον ἡμῖν περὶ τὸ ὑποκείμενον νόημα εἰς ὀνό-
ματος τύπον μεταλαμβάνοντες ἄλλοτε ἄλλοις ῥήμασι τὸ
νοηθὲν ἐξαγγέλλομεν, οὐχὶ ποιοῦντες τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ ση-
μαίνοντες δι' ὧν ὀνομάζομεν. τὰ μὲν γὰρ πράγματα,
καθὼς ἂν ἔχῃ φύσεως, ἐφ' ἑαυτῶν μένει, ἡ δὲ διάνοια τῶν
ὄντων ἐφαπτομένη δι' ὧν ἂν γένηται δυνατὸν ῥημάτων ἐκ-
καλύπτει τὸ νόημα. καὶ ὥσπερ οὐ συμμετεβλήθη τῇ μετα-
βολῇ τοῦ ὀνόματος ἡ οὐσία τοῦ Πέτρου, οὕτως οὐδὲ ἄλλο
τι τῶν θεωρουμένων ἐν τῇ τῶν ὀνομάτων ἐπαλλαγῇ μετα-
53 βάλλεται. διὸ καὶ τὴν τοῦ ἀγεννήτου φωνὴν παρ' ἡμῶν
ἐπιτεθεῖσθαί φαμεν τῷ ἀληθινῷ καὶ πρώτῳ πατρὶ τῷ τοῦ
παντὸς αἰτίῳ καὶ μηδεμίαν ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ὑποκειμένου
γίνεσθαι βλάβην, εἰ ἐξ ἑτέρας φωνῆς τὸ ἴσον γνωρίσαιμεν
ἔξεστι γὰρ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ἀγέννητον πρῶτον αἴτιον
αὐτὸν προσειπεῖν ἢ πατέρα τοῦ μονογενοῦς ἢ ἐκ μηδεμιᾶς
αἰτίας ὑφεστηκότα καὶ πολλὰ τοιαῦτα ὅσα πρὸς τὴν αὐτὴν
διάνοιαν φέρει· ὥστε καὶ δι' ὧν ἐγκαλεῖ λόγων κρατύνει
τὰ ἡμέτερα δόγματα, ὅτι ὄνομα τῆς θείας φύσεως σημαν-
54 τικὸν οὐκ ἐμάθομεν. ἀλλὰ τὸ μὲν εἶναι αὐτὴν ἐδιδάχθημεν,
δύναμιν δὲ προσηγορίας τοιαύτης, δι' ἧς ἐμπεριλαμβάνεται
ἡ ἄφραστός τε καὶ ἀόριστος φύσις, ἢ οὐκ εἶναι καθόλου
φαμὲν ἢ πάντως ἡμῖν ἄγνωστον εἶναι. ὥστε παρεὶς τὴν συνήθη
μυθολογίαν δεικνύτω τὰς σημαντικὰς τῶν οὐσιῶν προσηγο-
ρίας καὶ τῷ παρηλλαγμένῳ τῶν ὀνομάτων συνδιασχιζέτω

VLATS 2 διὰ τὸ: τῷ v 4 τὰ ante πάντα om VT 5 ἄλλως: ὅλως V 6 ἐγγινόμενον v τοῦ ὑποκειμένου v 6-7 ὡς ὀνόματος τ. v 8 μεταποιοῦντες v 8-9 σημαίνοντες: τὰ ῥήματα v 10 ἔχοι v 11 ἁπτομένη v 11-12 ἀνακαλύπτει v 14 eratne ἐναλλαγῇ? cf 3 22 λόγων S v: λέγων VLAT 26 ἀόριστός τε καὶ ἄφραστος V ἀόρατος T 27 φαμὲν post 26 εἶναι coll VT 29 διασχιζέτω VT

55 τὸ ὑποκείμενον. ἕως δ' ἂν ὁ τῆς γραφῆς ἀληθεύῃ
λόγος, ὅτι Ἀβραὰμ καὶ Μωϋσῆς οὐκ ἐχώρησαν τὴν τοῦ
761 M. ὀνόματος γνῶσιν, καὶ ὅτι θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε,
καὶ εἶδεν αὐτὸν ἀνθρώπων οὐδεὶς οὐδὲ ἰδεῖν δύναται, καὶ
ὅτι τὸ περὶ αὐτὸν φῶς ἀπρόσιτον καὶ τῆς μεγαλωσύνης
αὐτοῦ πέρας οὐκ ἔστιν, ἕως ἂν ταῦτα λαλῆται παρ' ἡμῖν
καὶ πιστεύηται, πᾶς λόγος ὁ περίληψίν τινα καὶ ἑρμηνείαν
τῆς ἀορίστου φύσεως διὰ τῆς ὀνοματικῆς σημασίας ἐπαγ-
γελλόμενος ὅμοιός ἐστι τῷ διὰ τῆς ἰδίας παλάμης πᾶσαν
ἐμπεριλαμβάνειν οἰομένῳ τὴν θάλασσαν. ὃ γάρ ἐστι χειρὸς
κοτύλη πρὸς πέλαγος ὅλον, τοῦτο πᾶσα δύναμις λόγων
πρὸς τὴν ἄφραστόν τε καὶ ἀπερίληπτον φύσιν.
56 Ταῦτα δέ φαμεν οὐχ ὡς ἀρνούμενοι τὸ ἀγεννήτως εἶναι
τὸν πατέρα οὐδ' ὡς μὴ συντιθέμενοι τὸ γεννητὸν εἶναι τὸν
μονογενῆ θεόν, ἀλλὰ καὶ οὗτος γεγέννηται κἀκεῖνος οὐ
γεγέννηται. τί δὲ κατὰ τὴν φύσιν ἐστὶν ὁ δίχα γεννήσεως
ὢν καὶ ὁ γεγεννῆσθαι πεπιστευμένος, ἐκ τῆς τοῦ γεννη-
θῆναι καὶ μὴ γεννηθῆναι σημασίας οὐκ ἐδιδάχθημεν.
εἰπόντες γὰρ ὅτι οὗτος ἢ γεγέννηται ἢ οὐ γεγέννηται, δι-
πλῆν ἐντυπούμεθα διὰ τῶν εἰρημένων διάνοιαν, τῷ μὲν
δεικτικῷ τοῦ λόγου πρὸς τὸ ὑποκείμενον βλέποντες, τῷ δὲ
γεγέννηται ἢ οὐ γεγέννηται τὸ τῷ ὑποκειμένῳ προσθεω-
ρούμενον διδασκόμενοι, ὡς ἄλλο μέν τι περὶ τοῦ ὄντος νοεῖν,
57 ἄλλο δέ τι περὶ τοῦ ἐπιθεωρουμένου τῷ ὄντι. ἀλλὰ καὶ
παντὶ ὀνόματι τῷ περὶ τὴν θείαν λεγομένῳ φύσιν τὸ ἐστὶ

2 Exod 6, 3 et 3, 6   3 Joh 1, 18   4 I Tim 6, 16

VLATS 1 ἀληθεύει L v   4 οὐδὲ correxi: οὔτε libri v   6 ἂν om VLT   λαλεῖται T   ἡμῶν v   7 πιστεύεται VLT   πᾶς: πῶς v   8 ἀοράτου A   ὀνομαστικῆς v   9 τὸ διὰ L   10 ἐκπεριλαμβάνειν LA v   12 τε om v   13 ὡς οὐκ A pr, sed οὐχ ὡς sscr postea   14 μὴ om T   τὸ: τῷ ATS   γεννητὸν γ in ras V ἀγέννητον T   16 ὁ om L   27 ὁ om V v   18 καὶ τοῦ μὴ V   καὶ μὴ γεννηθῆναι om A   20 litteras διὰ τῶν εἰρη . .. om in lac L   21 τὸ δὲ VAT   22 ιὸ S v sed exp S, om VLAT   22-23 προσθεωρούμενον: πρὸς τὸ θεωρούμενον VL   23 διδασκόμεθα v   24 παρὰ V

πάντως συνυπακούεται, οἷον δίκαιος ἄφθαρτος ἀθάνατός
τε καὶ ἀγέννητος καὶ εἴ τι ἕτερον λέγεται· κἂν μὴ τῇ
φωνῇ συμπαρομαρτοῦν τύχῃ τὸ ῥῆμα τοῦτο, ἀλλ' ἡ διάνοια
πάντως τοῦ φθεγγομένου καὶ τοῦ ἀκούοντος τῷ ἐστὶ προσ-
απαρτίζει τὸ ὄνομα, ὡς εἰ μὴ τοῦτο προσκέοιτο, κατὰ κενοῦ
τὴν προσηγορίαν πίπτειν. οἷον (κρεῖττον γὰρ ἐν ὑποδείγματι
παραστῆσαι τὸν λόγον) εἰπόντος τοῦ Δαβὶδ ὅτι ὁ θεὸς
κριτὴς δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος, εἰ μὴ συν-
υπακούοιτο τῶν κατειλημμένων ὀνομάτων ἑκάστῳ τὸ ἐστί,
ματαία δόξει καὶ ἀνυπόστατος ἡ τῶν προσηγοριῶν ἀπαρίθ-
μησις, πρὸς οὐδὲν ὑποκείμενον ἐρειδομένη· συνυπακουομένου
δὲ τοῦ ἐστὶν ἑκάστῳ τῶν ὀνομάτων, ἰσχύσει πάντως τὰ
58 εἰρημένα περὶ τὸ ὂν θεωρούμενα. ὥσπερ τοίνυν εἰπόντες
ὅτι κριτής ἐστι διὰ μὲν τῆς κρίσεως ἐνέργειάν τινα περὶ
αὐτὸν ἐνοήσαμεν, διὰ δὲ τοῦ ἐστὶ τῷ ὑποκειμένῳ τὸν νοῦν
ἐπεβάλομεν, σαφῶς διδασκόμενοι διὰ τούτων μὴ τὸν αὐτὸν
νομίζειν τῇ ἐνεργείᾳ τὸν τοῦ εἶναι λόγον, οὕτως καὶ ἐκ τοῦ
εἰπεῖν ὅτι γεννητὸς ἢ ἀγέννητός ἐστι μερίζομεν πρὸς διπλῆν
ὑπόληψιν τὴν διάνοιαν, διὰ μὲν τοῦ ἐστί νοοῦντες τὸ ὑπο-
κείμενον, διὰ δὲ τοῦ γεννητὸς ἢ ἀγέννητος τὸ προσὸν τῷ
59 ὑποκειμένῳ καταλαμβάνοντες. καθάπερ τοίνυν κριτὴν ἢ
μακρόθυμον παρὰ τοῦ Δαβὶδ εἶναι τὸν θεὸν διδαχθέντες οὐ
τὴν θείαν οὐσίαν, ἀλλά τι τῶν περὶ αὐτὴν θεωρουμένων
ἐμάθομεν, οὕτως καὶ ἐνταῦθα τὸ μὴ γεγεννῆσθαι ἀκού-
σαντες οὐ τὸ ὑποκείμενον διὰ τῆς ἀπεμφάσεως ἔγνωμεν,
ἀλλὰ τί οὐ χρὴ περὶ τὸ ὑποκείμενον νοεῖν ὡδηγήθημεν,
764 M. τὸ δὲ κατ' οὐσίαν ὅ τι ποτέ ἐστιν οὐδὲν ἧττον ἐν ἀδήλῳ
μένει, οὕτω καὶ τῆς ἁγίας γραφῆς τὰ μὲν λοιπὰ τῶν θείων

VLATS 1 συνυπακούεται πάντως VT   4 τῷ ut vid etiam L^2 in ras   7 τὸν λόγον: τῷ λόγῳ τὸ εἰρημένον VT   8-9 συνυπακούοι T   10 δόξει VLAS (in T ει simillimum litterae α): δόξα v   12 ἴσχυσε A   15 ἐνοήσαμεν post ο ras unius litt T   16 ταυτὸν A   22 παρὰ τῷ A   23 verba a τῶν περὶ usque ad 26 ἀλλὰ τί οὐ om V   24 γεγενῆσθαι A   25 verba a διὰ τῆς usque ad 26 χρὴ περὶ om T man alt in fine paginae adiecit   26 ὡδηγήθημεν: ἐδιδάχθημεν VT

ὀνομάτων κατὰ τοῦ ὄντος κατηγορούσης, αὐτὸ δὲ τὸ ὂν
ἀκατονόμαστον τῷ Μωϋσῇ παραδούσης. ὁ τοίνυν τοῦ ὄντος
ἐκκαλύπτων τὴν φύσιν μὴ τὰ περὶ τὸ ὂν διεξίτω, ἀλλ'
60 αὐτὴν ἡμῖν φανερούτω δι' ὧν λέγει τὴν φύσιν. πᾶν γὰρ
ὅτιπερ ἂν εἴπῃς ὄνομα περὶ τὸ ὄν ἐστιν, οὐκ ἐκεῖνό ἐστιν,
ἀγαθὸς ἀγέννητος ἄφθαρτος· ἀλλὰ τὸ ἐστὶν ἑκάστῳ
τούτων οὐκ ἀπολείπεται. τούτου τοίνυν τοῦ ὄντος ἀγαθοῦ
καὶ ὄντος ἀγεννήτου, καθὸ ἔστι, τὸν λόγον τις ἀπο-
δώσειν ἐπαγγειλάμενος μάταιος ἂν εἴη τὰ μὲν ἐπιθεωρού-
μενα λέγων, αὐτὴν δὲ σιωπῶν τὴν οὐσίαν ἣν ἑρμηνεύειν τῷ
λόγῳ κατεπαγγέλλεται. τὸ γὰρ ἀγεννήτως εἶναι ἓν τῶν
ἐπιθεωρουμένων ἐστὶ τῷ ὄντι, ἄλλος δὲ τοῦ εἶναι καὶ ἄλλος
τοῦ πως εἶναι ὁ λόγος· ὃ μέχρι τοῦ νῦν ἄρρητόν τε καὶ
ἀνερμήνευτον ἐκ τῶν εἰρημένων ἐστίν. οὐκοῦν φανερωσάτω
πρότερον ἡμῖν τὰ τῆς οὐσίας ὀνόματα, καὶ τότε τῇ παραλ-
λαγῇ τῶν προσηγοριῶν διατεμνέτω τὴν φύσιν· ἕως δ' ἂν
τὸ ζητούμενον ἀνεκφώνητον μένῃ, μάτην αὐτῷ τὰ περὶ τῶν
ὀνομάτων τετεχνολόγηται, τῶν ὀνομάτων οὐκ ὄντων.
61 Ἡ μὲν οὖν ἰσχυροτέρα τῶν Εὐνομίου κατὰ τῆς
ἀληθείας λαβὴ τοιαύτη, πολλῶν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τῆς
λογογραφίας σιωπηθέντων δογμάτων. δοκεῖ γάρ μοι πρέ-
πειν τοῖς τὸν ἐνόπλιον τοῦτον κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀλη-
θείας τρέχουσι δρόμον πρὸς τοὺς πεφραγμένους ποσῶς τῇ
πιθανότητι τοῦ ψεύδους ὁπλίζεσθαι, τοῖς δὲ νεκροῖς καὶ
ὀδωδόσι τῶν νοημάτων μὴ ἐμμολύνειν τὸν λόγον. τὸ γὰρ
οἴεσθαι πάντα ὅσα τῷ τῆς οὐσίας ἥνωται λόγῳ

26-p. 183, 1 id est omne quod sit ὁμοούσιον secundum orthodoxorum dicendi usum, quem nisi in rebus particularibus et caducis non valere Eunomius docuerat

VLATS 2 ἀκατονόμαστον: ἀκαταγώνιστον L μωϋσεῖ VL παραδίδωσιν v τοῦ om L ὄντως L 3 διεξιέτω VT v 5 ὃ ἂν εἴπῃς A εἴποις T 6 ἄφθαρτος om v ἑκάστου S 8 καθὸ ἔστι scripsi: καθό ἐστι VLAT καθώς ἐστι S v 15-16 παραλλαγῇ: παραλογίᾳ v 17 ἀνεκφώνητον τὸ ζητούμενον AS v 18 τεχνολογεῖται A τεχνολόγηται (sic) S ὀνομάτων: νοημάτων A 19 οὖν om A τῶν Εὐνομίου: τε τοῦ εὐν. A τοῦ εὐν. L τῶν τοῦ εὐν. S 20 τὸ om v

πάντως ἐν σώμασιν εἶναι καὶ φθορᾷ συνεζεῦ-
χθαι (τοῦτο γὰρ ἐν τῷ μέρει τούτῳ φησίν) ὡς νεκρώδη
δυσωδίαν ἑκὼν ὑπερβήσομαι, παντὸς οἶμαι τοῦ γε νοῦν
ἔχοντος ἐκ τοῦ προχείρου κατιδεῖν δυναμένου τὸ τεθνηκός
62 τε καὶ διαπεπτωκὸς τοῦ λόγου. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι πλῆ-
θος μὲν ἄπειρον τῶν ἀνθρωπίνων ἐστὶ ψυχῶν, οὐσία δὲ
πάσαις ὑπόκειται μία καὶ τὸ ὁμοούσιον ὑποκείμενον ἐν
αὐταῖς τῆς σωματικῆς διαφθορᾶς ἠλλοτρίωται; ὥστε νη-
πίοις φανερὸν εἶναι τὸν λόγον, ὅτι τὰ σώματα οὐ διὰ τὸ
ὁμοούσια εἶναι ἀλλήλοις διὰ τοῦτο φθείρεταί τε καὶ δια-
λύεται, ἀλλὰ διὰ τὸ σύνθετον εἰληφέναι τὴν φύσιν. ἄλλος
δὲ τοῦ συνθέτου καὶ ἕτερος τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας λόγος· ὥστε
τὸ μὲν ὁμοούσια τὰ φθαρτὰ σώματα λέγειν ἀληθές ἐστιν,
ἡ δὲ ἀναστροφὴ τὸ ἀληθὲς οὐκ ἔχει· εἴ τι ὁμοούσιον,
τοῦτο καὶ φθαρτόν ἐστι πάντως, ὡς ἐπὶ τῶν ψυχῶν ἀπο-
δείκνυται, ὧν καὶ οὐσία μία καὶ φθορὰ τῇ κοινότητι
63 τῆς οὐσίας οὐ πρόσεστιν. ὁ δὲ περὶ τῶν ψυχῶν ἀποδοθεὶς
λόγος καὶ περὶ πάσης νοερᾶς ὑποστάσεως τῆς ἐν τῇ κτίσει
θεωρουμένης οἰκείως ἂν ἔχοι. οὐ γάρ, καθὼς Εὐνόμιος
βούλεται, αἱ παρὰ τοῦ Παύλου κατειλεγμέναι φωναὶ τῶν
ὑπερκοσμίων δυνάμεων φύσεις τινὰς ἀλλήλων παρηλλαγ-
μένας σημαίνουσιν, ἀλλ' ἡ τῶν προσηγοριῶν σημασία σαφῶς
ἐνδείκνυται τὸ μὴ φύσεων διαφοράς, ἀλλὰ τῆς ἐπουρανίου
στρατιᾶς τὰς ποικίλας τῶν ἐνεργειῶν ἰδιότητας τῷ λόγῳ
765 M. παρίστασθαι. ἀρχαὶ γάρ, φησί, καὶ θρόνοι καὶ ἐξουσίαι καὶ
δυνάμεις καὶ κυριότητες. ταῦτα δὲ τὰ ὀνόματα τοιαῦτά
ἐστιν ὡς αὐτόθεν παντὶ πρόδηλον εἶναι τὸ κατ' ἐνεργείας

20 cf supra § 40 25 Col 1, 16

VLATS 1 καὶ post πάντως add v ἐν σώμασιν εἶναι καί: ἐν σωματικῇ v 2 ὃ ante ἐν τῷ μέρει add et parenthesin usque ad 3 ὑπερβήσομαι extendit Migne 3 ἑκών: νεκρῶν A γε om v 4 προχείρου: προτέρου VLT 7 ὁμοούσιον om S v 8 διαφορᾶς VLTS 10 διὰ τοῦτο om T v διαφθείρεται v 12 δὲ om T v κοινοῦ: ὑποκειμένου v 13 τὰ μὲν V 14 εἴ τι: πᾶν τὸ v 15 τούτῳ V ἄφθαρτόν S 17 περὶ τῆς τῶν L ἀποδοθεὶς om VLT 18 τῆς πάσης V

64 τινὸς τετάχθαι τὰ σημαινόμενα. τὸ γὰρ ἄρχειν καὶ τὸ ἐξουσιάζειν καὶ τὸ κυριεύειν καὶ τὸ θρόνον εἶναί τινος, ταῦτα πάντα οὐκ ἂν ὁ λελογισμένος εἰς οὐσιῶν διαφορὰς ἀπαγάγοι, προδήλως τῆς ἐνεργείας ὑφ' ἑκάστου τῶν ὀνομάτων σημαινομένης. ὥστε ὁ λέγων φύσεων διαφορὰς ἐν τοῖς κατειλεγμένοις ὀνόμασι παρὰ τοῦ Παύλου σημαίνεσθαι φρεναπατᾷ ἑαυτόν, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, μὴ εἰδὼς μήτε ἃ λέγει μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦται, σαφῶς ἐνδεικνυμένης τῆς τῶν ὀνομάτων σημασίας ὅτι ἀξιωμάτων τινῶν διαφορὰς ὁ ἀπόστολος ἐν ταῖς νοηταῖς δυνάμεσιν οἶδεν, οὐκ οὐσιῶν ἑτερότητας διὰ τῶν ὀνομάτων ἐνδείκνυται.

7 Gal 6, 3   8 I Tim 1, 7

VLATS 4 ἐπαγάγοι S ἐπαγάγη v   5 ὁ om L   7 καθά T verba a μὴ εἰδὼς usque ad 10 διαφορὰς om V   10 διαφορὰν A 11 ἑτερότητας: ἰδιότητας v

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ'

768 M. Τὰ μὲν οὖν ἰσχυρὰ τῶν Εὐνομίου τοιαῦτα. ἐγὼ δὲ τῶν ἐν ἐπαγγελίᾳ δυνάμεως οὕτω σαθρῶν τε καὶ ἀνυποστάτων ἐπιδειχθέντων τῷ λόγῳ, σιωπᾶν οἶμαι δεῖν ἐπὶ τῶν ὑπολοίπων, τοῖς κατὰ τῶν ἰσχυρῶν ἐλέγχοις καὶ τῶν ἄλλων τῇ δυνάμει συναπελεγχθέντων· καθάπερ ἐπὶ τῶν πολέμων συμβαίνει, τοῦ δυνατωτέρου τῶν ἄλλων καταπεσόντος μηκέτι τὸ λειπόμενον τῆς στρατιᾶς ἐν λόγῳ τινὶ τοῖς κεκρατηκόσι τοῦ ἰσχύοντος γίνεσθαι. ἀλλ' οὐκ ἐᾷ σιωπᾶν τὸ κεφάλαιον τῆς βλασφημίας ἐν τοῖς ἐφεξῆς τοῦ λόγου προκείμενον· τὴν γὰρ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τοῦ μονογενοῦς πάροδον, τοῦτο δὴ τὸ φρικτόν τε καὶ ἄθεον καὶ πάσης ἀσεβείας φευκτότερον δόγμα τοῦ Εὐνομίου, νῦν τῇ
2 ἀκολουθίᾳ τοῦ λόγου κατασκευάζει. καὶ ἐπειδὴ πᾶσι τοῖς διὰ τῆς ἀπάτης ταύτης γεγοητευμένοις ἕτοιμον ἐπὶ γλώσσης ἐστὶν εἰς κατασκευὴν τοῦ ἐκ μὴ ὄντος εἶναι τὸν ἡμᾶς καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐξ οὐκ ὄντων ποιήσαντα τὸ λέγειν εἰ ἦν, οὐ γεγέννηται, καὶ εἰ γεγέννηται, οὐκ ἦν, καὶ πολλὴν ἔχει

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος η̅ VLT τοῦ αὐτοῦ λόγος ὄγδοος AS de vero numero huius libri a me supra restituto cf Prolegg   3 οὖν om v   τῶν τοῦ Εὐν. v   4 δυνάμεων L v   10 ἐᾷ σιωπᾶν: ἐῶσι πᾶν T   13 post πάροδον add κατασκευάζει VT scil varia lectio ad 15 κατασκευάζεται falso loco in textum intrusa, omnem orationem a 12 τὴν γὰρ usque ad 15 in unum contraxi et 15 κατασκευάζει pro κατασκευάζεται restitui   δὴ: δὲ VT om A ex coniectura ut vid   14 φρικτότερον καὶ φευκτότερον VT scilicet varia lectio conglutinatur (cf ad 13)   ἐν ante τῇ ἀκ. add VLTS v om A   15 κατασκευάζει correxi: κατασκευάζεται libri v (cf ad 13)   16 δι' ἀπάτης V   γεγοητευμένης A   17 τοῦ ἐκ μὴ ὄντος SA (sed ὄντων A): ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ VT ἐκ τοῦ μὴ ὄντος L v   τὸν ἡμᾶς: τὸν μονογενῆ v   18 τῷ λέγειν VLT

διὰ τούτων ἡ ἀπάτη τὴν συμμαχίαν, τῶν μικροψυχοτέρων ἐν τῇ ἐπιπολαίῳ ταύτῃ πιθανότητι στενοχωρουμένων καὶ πρὸς συγκατάθεσιν τῆς βλασφημίας ὑπαγομένων, ἀνάγκη μὴ παρελθεῖν τὴν ῥίζαν τῆς πικρίας τοῦ δόγματος, ἵνα μή, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἄνω φύουσα διοχλῇ. πρῶτον δέ φημι δεῖν αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ τὸν λόγον κατανοῆσαι δίχα τῆς πρὸς τοὺς ἐναντίους μάχης, εἶθ' οὕτως ἐπὶ τὴν ἐξέτασίν τε καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν ἐκτεθέντων ἐλθεῖν.

3 Ἓν γνώρισμα τῆς ἀληθινῆς θεότητος ὁ τῆς ἁγίας γραφῆς ὑποδείκνυσι λόγος, ὃ διὰ τῆς ἄνωθεν φωνῆς ἐδιδάχθη ὁ Μωϋσῆς ἀκούσας τοῦ εἰπόντος ὅτι Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν. οὐκοῦν τοῦτο μόνον θεῖον εἶναι ὡς ἀληθῶς πιστεύειν
769 M. οἰόμεθα δεῖν, ὃ κατὰ τὸ ἀΐδιόν τε καὶ ἀόριστον ἐν τῷ εἶναι καταλαμβάνεται, καὶ πᾶν τὸ περὶ αὐτὸ θεωρούμενον ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει, οὔτε προσγινόμενον οὔτε ἀπογινόμενον. ὥστε εἴ τις λέγοι περὶ θεοῦ ὅτι πρότερον μὲν ἦν νῦν δὲ οὐκ ἔστιν ἢ ὅτι νῦν μὲν ἔστι πρότερον δὲ οὐκ ἦν, ἐπίσης ἄθεον κρίνομεν τῶν εἰρημένων ἑκάτερον· κολοβοῦται γὰρ ὁμοίως δι' ἀμφοτέρων ὁ τῆς ἀϊδιότητος λόγος καθ' ἑκάτερον μέρος ὁμοίως τῷ ἀνυπάρκτῳ περισκεπόμενος, εἴτε προθεωροίη τις τὸ μὴ ὂν τοῦ ὄντος εἴτε καταλήγειν τὸ ὂν εἰς τὸ μὴ ὂν ἀποφαίνοιτο, καὶ οὐδὲν παραμυθεῖται τὴν ἀσεβῆ περὶ τὸ θεῖον ὑπόληψιν ἐν πρώτοις ἢ τελευταίοις ἐπιθρυλού-
4 μενον τῷ θεῷ τὸ ἀνύπαρκτον. διὰ τοῦτο τὴν περὶ τοῦ μὴ
εἶναί ποτε τὸν ὄντως ὄντα κατασκευὴν ἄρνησίν τε καὶ ἀθέτησιν τῆς ἀληθινῆς θεότητος εἶναι διοριζόμεθα. ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν διὰ τοῦ φωτὸς ἑαυτὸν τῷ Μωϋσῇ δείξας ὄντα ἑαυτὸν ὀνομάζει λέγων Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, Ἡσαΐας δὲ καθάπερ

4-5 Hebr 12, 15 (Deut 29, 18)   11 Exod 3, 14

VLATS 1 τοῦτον v   3 κατάθεσιν v   5 καθὰ T   6 φησι L   7 τοὺς πρὸς τοὺς L   11 ὅτι om VT   19 δὲ post ἑκάτερον add T   20 περισκεπόμενος VT: περικοπτόμενος SA v περισκεπτόμενος L   εἴτε scripsi: εἰ libri v   προσθεωροίη v   21 τις τὸ ὂν A sscr μὴ   22 ἀποφαίνεται v   26 verba ab ἐπειδὴ usque ad 187, 19 καταλείπομεν in unum contraxi

ὄργανον τοῦ ἐν αὐτῷ φθεγγομένου γενόμενος ἐκ προσώπου λέγει τοῦ ὄντος ὅτι Ἐγὼ πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, ὡς διὰ τούτου νοεῖσθαι καθ' ἑκατέραν ἔννοιαν ἐπὶ θεοῦ τὸ ἀΐδιον, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ πρὸς τὸν Μανωὲ γενομένη φωνὴ τὸ ἀπερίληπτον εἶναι διὰ τῆς τοῦ ὀνόματος σημασίας τὸ θεῖον ἐνδείκνυται, ὅτε μαθεῖν ἀξιοῦντος τοῦ Μανωὲ τὸ ὄνομα, ὡς προελθούσης εἰς ἔργον τῆς ἐπαγγελίας ἐπ' ὀνόματος δοξάσῃ τὸν εὐεργέτην, λέγει πρὸς αὐτὸν Τί τοῦτο ἐρωτᾷς; καὶ αὐτό ἐστιν θαυμαστόν, ὡς διὰ τούτου μαθεῖν ὅτι ἕν ἐστι σημαντικὸν τῆς θείας φύσεως ὄνομα, τὸ ἀρρήτως περὶ
5 αὐτῆς ἡμῖν θαῦμα κατὰ ψυχὴν ἐγγινόμενον, ὡσαύτως δὲ
καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ ἐν τοῖς καθ' ἑαυτὸν λόγοις τὸ ἴσον βοᾷ, ὡς πάσης μὲν τῆς κτίσεως ὑπ' αὐτοῦ παραχθείσης εἰς γένεσιν, μόνου δὲ τοῦ θεοῦ ὡσαύτως ἀεί τε ὄντος καὶ εἰσαεὶ διαμένοντος, ἐν οἷς φησι Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα παρὰ τῶν θεοφορουμένων ἀκούοντες πᾶν, ὃ μὴ ἐξ ἀϊδίου ἐστίν, ὡς πρόσφατόν τε καὶ ἀλλότριον τῆς ἀληθινῆς θεότητος τοῖς
6 εἰδωλολάτραις προσκυνεῖν καταλείπομεν. τὸ γὰρ νῦν ὄν,
πρότερον δὲ μὴ ὂν πρόσφατόν ἐστι πάντως καὶ οὐκ ἀΐδιον, τὸ δὲ πρός τι τῶν προσφάτων ὁρᾶν δαιμόνων λατρείαν ὁ Μωϋσῆς ὀνομάζει λέγων Ἔθυσαν δαιμονίοις καὶ οὐ θεῷ, θεοῖς οἷς οὐκ ᾔδεισαν οἱ πατέρες αὐτῶν, καινοὶ καὶ πρόσφατοι ἥκασιν. εἰ οὖν πᾶν τὸ πρόσφατον ἐν σεβάσματι δαιμόνων ἐστὶ λατρεία καὶ τῆς ἀληθινῆς θεότητος ἠλλοτρίωται, ὃ δὲ νῦν μὲν ἔστιν, ἀεὶ δὲ οὐκ ἦν, πρόσφατόν ἐστι καὶ

2 Jes 44, 6   8 Judic 13, 18   13 et 15 Ps 101, 26 et 28   22 Deut 32, 17

VLATS 2 ἐγώ εἰμι πρῶτος A   3 δι' αὐτοῦ A   καθ' ἑκάτερον A om ἔννοιαν   5 διὰ τῆς τοῦ v: τῆς διὰ τοῦ VLTS τῇ διὰ τοῦ et σημασίῃ A ex coniectura ut vid   5-6 ἐνδείκνυται τὸ θεῖον V   7 ὡς om VLA   8 δοξάσῃ S v: δοξάσει VLT δοξάσαι A   9 ὅτι om VT   9-10 ἕν ἐστι: ἔνεστι VLT   11 αὐτ///// ultimae litterae erasae A   12 καθ' ἑαυτοῦ v   13 παρ' αὐτοῦ AT   17 πᾶν libri: πῶς οὐχ v   19 καταλίπωμεν A καταλίπομεν L   24 πᾶν om v   σεβάσματι v et pr A ut vid: σεβάσμασι VLTS corr A

οὐκ ἀΐδιον, ἀναγκαίως πρὸς τὸ ὂν βλέποντες τοὺς τὸ μὴ
ὂν τῷ ὄντι συνθεωροῦντας καὶ λέγοντας, ὅτι ποτὲ οὐκ ἦν,
7 τοῖς θεραπευταῖς τῶν εἰδώλων ἐγκαταλέγομεν. καὶ γὰρ ὁ
μέγας Ἰωάννης τὸν μονογενῆ θεὸν τῷ ἰδίῳ καταγγέλλων
κηρύγματι παντοίως τὸν ἑαυτοῦ κατασφαλίζεται λόγον, ὡς
μή τινα πάροδον τὴν τοῦ μὴ εἶναι ὑπόληψιν κατὰ τοῦ
ὄντος λαβεῖν. λέγει γὰρ ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν καὶ πρὸς τὸν
θεὸν ἦν καὶ θεὸς ἦν καὶ φῶς ἦν καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια
καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ πάντοτε ἦν καὶ οὐδὲν οὐδέποτέ τι
772 M. τῶν καλῶν οὐκ ἦν ὁ πάντων τῶν ἀγαθῶν τὸ πλήρωμα ὢν
8 καὶ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς ὤν. εἰ τοίνυν Μωϋσῆς
μὲν οἷόν τινα χαρακτῆρα τῆς ἀληθινῆς θεότητος ἡμῖν
νομοθετεῖ τὸ μηδὲν ἄλλο περὶ θεοῦ γινώσκειν ἢ τοῦτο
μόνον, ὅτι ἔστι (τοῦτο γὰρ ἐνδείκνυται τὸ Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν),
Ἠσαΐας δὲ τὸ πανταχόθεν ἀόριστον τοῦ ὄντος βοᾷ τῷ
κηρύγματι, μήτε δι' ἀρχῆς μήτε διὰ τέλους βλέπων τὸ ὂν
ἐπὶ τοῦ θεοῦ ὁριζόμενον (ὁ γὰρ εἰπὼν ὅτι Ἐγὼ πρῶτος καὶ
ἐγὼ μετὰ ταῦτα, ἐν οὐθετέρῳ τὸν ὅρον τῆς ἀϊδιότητος
ἵστησιν, ὡς μήτε πρὸς τὴν ἀρχὴν ὁρῶντας εὑρεῖν τι σημεῖον,
ἀφ' οὗ ἔστι καὶ μεθ' ὃ οὐκ ἦν, μήτε πρὸς τὸ ἐφεξῆς τὴν
διάνοιαν ἀνάγοντας ὅρῳ τινὶ διακόπτειν τοῦ ὄντος τὴν ἐπὶ
τὸ ἀΐδιον πρόοδον), τοῦ δὲ προφήτου Δαβὶδ πρόσφατόν τε
καὶ ἀλλότριον θεὸν προσκυνεῖσθαι ἀπαγορεύοντος, ὧν ἑκά-
τερον ἐν τοῖς δόγμασίν ἐστι τῆς αἱρέσεως [ἐν μὲν τῷ μὴ
ἀϊδίῳ τὸ πρόσφατον, ἐν δὲ τῷ τῆς τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ
φύσεως ἀπεξενῶσθαι τὸ ἀλλότριον σαφῶς ἐπιδείκνυται]·
9 τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων πᾶσαν τὴν διὰ τῶν σοφισμάτων

7 sqq Joh 1, 1 sqq 14 Exod 3, 14 17 Jes 44, 6 22 Ps 80, 10

VLATS 10 οὐκ om A sed sscr 16 βλέπειν VAT 17 ὁριζόμενος VLAT 17-18 πρῶτος καὶ ἐγὼ om S 18 ἐγὼ om L v 20 μεθὸ vel μεθ' ὃ libri: μεθ' οὗ v πρὸ οὗ V man alt 21 ἄγοντας V διακόπτει L 22 τε: τι v 24 verba ab ἐν μὲν usque ad 26 ἐπιδείκνυται om VT scholium delevi 24 μὴ om L 26 τὸν ἀλλότριον L

κατασκευὴν τὴν περὶ τοῦ μὴ εἶναί ποτε τὸν ὄντως ὄντα
οὐδὲν ἄλλο ἢ παράβασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τροπὴν εἰς
εἰδωλολατρείαν εἶναι διοριζόμεθα. τοῦ γὰρ εὐαγγελιστοῦ
διὰ τῆς θεολογίας πανταχόθεν ἐξορίσαντος τὸ μὴ ὂν ἐκ
τοῦ ὄντος καὶ διὰ τῆς συνεχοῦς τοῦ ἦν ἐπαναλήψεως τὴν
τοῦ μὴ εἶναι ὑπόνοιαν ἐπιμελῶς ἐξαλείψαντος, μονογενῆ δὲ
θεὸν καὶ λόγον θεοῦ καὶ υἱὸν θεοῦ καὶ ἴσον θεῷ καὶ
πάντα τὰ τοιαῦτα κατονομάσαντος, παγίαν ἔχομεν ταύτην
ἐν ἑαυτοῖς τὴν κρίσιν καὶ ἀμετάθετον, ὅτι εἰ θεός ἐστιν ὁ
μονογενὴς υἱός, ἀεὶ χρὴ πιστεύειν αὐτὸν εἶναι, τὸν θεὸν
10 πεπιστευμένον. ἀλλὰ μὴν εἰ ἀληθῶς ἐστι θεός, καὶ ἀεὶ
πάντως ἔστι καὶ οὐδέποτε ἐν τῷ μὴ εἶναι καταλαμβάνεται.
θεὸς γάρ, καθὼς πολλάκις εἰρήκαμεν, εἰ νῦν ἔστι, καὶ ἀεὶ
πάντως ἦν, εἰ δέ ποτε μὴ ἦν, οὐδὲ νῦν ἔστιν ὅλως. ἀλλ'
ἐπειδὴ τὸ υἱὸν εἶναι τὸν μονογενῆ θεὸν καὶ εἰσαεὶ διαμένειν
καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας ὁμολογεῖται, τοῦτό
φαμεν ὅτι ἐν τῷ πατρὶ ὢν οὐ καθ' ἓν μόνον ἐστὶν ἐν αὐτῷ,
ἀλλὰ κατὰ πάντα ὅσα νοεῖται ὁ πατήρ, διὰ πάντων ἐστὶν
ἐν αὐτῷ. ὡς οὖν ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πατρὸς ὢν ἄφθαρτός
ἐστι καὶ ἐν τῷ ἀγαθῷ ἀγαθὸς καὶ ἐν τῷ δυνατῷ δυνατὸς
καὶ ἐν ἑκάστῳ ὧν τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον ἐν τῷ πατρὶ νοου-
μένων ἐκεῖνό ἐστιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ ἀϊδίῳ πάντως ἀΐδιος.
11 ἡ δὲ τοῦ πατρὸς ἀϊδιότης ἐν τῷ μήτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος
ἄρξασθαι μήτε εἰς τὸ μὴ ὂν καταλήγειν γνωρίζεται. οὐκοῦν
ὁ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ἔχων καὶ ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ τοῦ
πατρὸς θεωρούμενος ὥσπερ ἐν τῷ ἀτελευτήτῳ τοῦ πατρὸς
ὢν ζωῆς τέλος οὐκ ἔχει, οὕτω καὶ ἐν τῷ ἀνάρχῳ τοῦ
πατρὸς ὢν ἀρχὴν ἡμερῶν οὐκ ἔχει, καθώς φησιν ὁ ἀπό-
στολος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ πατρός ἐστι καὶ ἐν τῇ ἀϊδιότητι

28 Hebr 7, 3

VLATS 5 ἐπαναλήψεως τοῦ ἦν V 9 αὐτοῖς V 10 υἱὸς A: θεὸς VLTS v 11 ἀλλὰ μὲν L εἰ add VT (cf 12 πάντως quod signum conclusionis est), om LAS v καὶ om VS v 12 πάντως: πάντα v 13 καθὰ T 15 τὸ post ἐπειδὴ: τὸν LA v 17 ὅτι ὁ ἐν S v 25 πάντα: πάντως L v 28 καθά T

οὐκ ἀΐδιον, ἀναγκαίως πρὸς τὸ ὂν βλέποντες τοὺς τὸ μὴ
ὂν τῷ ὄντι συνθεωροῦντας καὶ λέγοντας, ὅτι ποτὲ οὐκ ἦν,
7 τοῖς θεραπευταῖς τῶν εἰδώλων ἐγκαταλέγομεν. καὶ γὰρ ὁ
μέγας Ἰωάννης τὸν μονογενῆ θεὸν τῷ ἰδίῳ καταγγέλλων
κηρύγματι παντοίως τὸν ἑαυτοῦ κατασφαλίζεται λόγον, ὡς
μή τινα πάροδον τὴν τοῦ μὴ εἶναι ὑπόληψιν κατὰ τοῦ
ὄντος λαβεῖν. λέγει γὰρ ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν καὶ πρὸς τὸν
θεὸν ἦν καὶ θεὸς ἦν καὶ φῶς ἦν καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια
καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ πάντοτε ἦν καὶ οὐδὲν οὐδέποτέ τι
772 M. τῶν καλῶν οὐκ ἦν ὁ πάντων τῶν ἀγαθῶν τὸ πλήρωμα ὢν
8 καὶ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς ὤν. εἰ τοίνυν Μωϋσῆς
μὲν οἷόν τινα χαρακτῆρα τῆς ἀληθινῆς θεότητος ἡμῖν
νομοθετεῖ τὸ μηδὲν ἄλλο περὶ θεοῦ γινώσκειν ἢ τοῦτο
μόνον, ὅτι ἔστι (τοῦτο γὰρ ἐνδείκνυται τὸ Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν),
Ἠσαΐας δὲ τὸ πανταχόθεν ἀόριστον τοῦ ὄντος βοᾷ τῷ
κηρύγματι, μήτε δι' ἀρχῆς μήτε διὰ τέλους βλέπων τὸ ὂν
ἐπὶ τοῦ θεοῦ ὁριζόμενον (ὁ γὰρ εἰπὼν ὅτι Ἐγὼ πρῶτος καὶ
ἐγὼ μετὰ ταῦτα, ἐν οὐθετέρῳ τὸν ὅρον τῆς ἀϊδιότητος
ἵστησιν, ὡς μήτε πρὸς τὴν ἀρχὴν ὁρῶντας εὑρεῖν τι σημεῖον,
ἀφ' οὗ ἔστι καὶ μεθ' ὃ οὐκ ἦν, μήτε πρὸς τὸ ἐφεξῆς τὴν
διάνοιαν ἀνάγοντας ὅρῳ τινὶ διακόπτειν τοῦ ὄντος τὴν ἐπὶ
τὸ ἀΐδιον πρόοδον), τοῦ δὲ προφήτου Δαβὶδ πρόσφατόν τε
καὶ ἀλλότριον θεὸν προσκυνεῖσθαι ἀπαγορεύοντος, ὧν ἑκά-
τερον ἐν τοῖς δόγμασίν ἐστι τῆς αἱρέσεως [ἐν μὲν τῷ μὴ
ἀϊδίῳ τὸ πρόσφατον, ἐν δὲ τῷ τῆς τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ
φύσεως ἀπεξενῶσθαι τὸ ἀλλότριον σαφῶς ἐπιδείκνυται]·
9 τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων πᾶσαν τὴν διὰ τῶν σοφισμάτων

7 sqq Joh 1, 1 sqq 14 Exod 3, 14 17 Jes 44, 6 22 Ps 80, 10

VLATS 10 οὐκ om A sed sscr 16 βλέπειν VAT 17 ὁριζό-μενος VLAT 17-18 πρῶτος καὶ ἐγὼ om S 18 ἐγὼ om L v 20 μεθὸ vel μεθ' ὃ libri: μεθ' οὗ v πρὸ οὗ V man alt 21 ἄγοντας V διακόπτει L 22 τε: τι v 24 verba ab ἐν μὲν usque ad 26 ἐπιδείκνυται om VT scholium delevi 24 μὴ om L 26 τὸν ἀλλότριον L

κατασκευὴν τὴν περὶ τοῦ μὴ εἶναί ποτε τὸν ὄντως ὄντα
οὐδὲν ἄλλο ἢ παράβασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τροπὴν εἰς
εἰδωλολατρείαν εἶναι διοριζόμεθα. τοῦ γὰρ εὐαγγελιστοῦ
διὰ τῆς θεολογίας πανταχόθεν ἐξορίσαντος τὸ μὴ ὂν ἐκ
τοῦ ὄντος καὶ διὰ τῆς συνεχοῦς τοῦ ἦν ἐπαναλήψεως τὴν
τοῦ μὴ εἶναι ὑπόνοιαν ἐπιμελῶς ἐξαλείψαντος, μονογενῆ δὲ
θεὸν καὶ λόγον θεοῦ καὶ υἱὸν θεοῦ καὶ ἴσον θεῷ καὶ
πάντα τὰ τοιαῦτα κατονομάσαντος, παγίαν ἔχομεν ταύτην
ἐν ἑαυτοῖς τὴν κρίσιν καὶ ἀμετάθετον, ὅτι εἰ θεός ἐστιν ὁ
μονογενὴς υἱός, ἀεὶ χρὴ πιστεύειν αὐτὸν εἶναι, τὸν θεὸν
10 πεπιστευμένον. ἀλλὰ μὴν εἰ ἀληθῶς ἐστι θεός, καὶ ἀεὶ
πάντως ἔστι καὶ οὐδέποτε ἐν τῷ μὴ εἶναι καταλαμβάνεται.
θεὸς γάρ, καθὼς πολλάκις εἰρήκαμεν, εἰ νῦν ἔστι, καὶ ἀεὶ
πάντως ἦν, εἰ δέ ποτε μὴ ἦν, οὐδὲ νῦν ἔστιν ὅλως. ἀλλ'
ἐπειδὴ τὸ υἱὸν εἶναι τὸν μονογενῆ θεὸν καὶ εἰσαεὶ διαμένειν
καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας ὁμολογεῖται, τοῦτό
φαμεν ὅτι ἐν τῷ πατρὶ ὢν οὐ καθ' ἓν μόνον ἐστὶν ἐν αὐτῷ,
ἀλλὰ κατὰ πάντα ὅσα νοεῖται ὁ πατήρ, διὰ πάντων ἐστὶν
ἐν αὐτῷ. ὡς οὖν ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πατρὸς ὢν ἄφθαρτός
ἐστι καὶ ἐν τῷ ἀγαθῷ ἀγαθὸς καὶ ἐν τῷ δυνατῷ δυνατὸς
καὶ ἐν ἑκάστῳ ὢν τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον ἐν τῷ πατρὶ νοου-
μένων ἐκεῖνό ἐστιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ ἀϊδίῳ πάντως ἀΐδιος.
11 ἡ δὲ τοῦ πατρὸς ἀϊδιότης ἐν τῷ μήτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος
ἄρξασθαι μήτε εἰς τὸ μὴ ὂν καταλήγειν γνωρίζεται. οὐκοῦν
ὁ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ἔχων καὶ ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ τοῦ
πατρὸς θεωρούμενος ὥσπερ ἐν τῷ ἀτελευτήτῳ τοῦ πατρὸς
ὢν ζωῆς τέλος οὐκ ἔχει, οὕτω καὶ ἐν τῷ ἀνάρχῳ τοῦ
πατρὸς ὢν ἀρχὴν ἡμερῶν οὐκ ἔχει, καθώς φησιν ὁ ἀπό-
στολος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ πατρός ἐστι καὶ ἐν τῇ ἀϊδιότητι

28 Hebr 7, 3

VLATS 5 ἐπαναλήψεως τοῦ ἦν V 9 αὐτοῖς V 10 υἱὸς A: θεὸς VLTS v 11 ἀλλὰ μὲν L εἰ add VT (cf 12 πάντως quod signum conclusionis est), om LAS v καὶ om VS v 12 πάντως: πάντα v 13 καθὰ T 15 τὸ post ἐπειδὴ: τὸν LA v 17 ὅτι ὁ ἐν S v 25 πάντα: πάντως L v 28 καθά T

τοῦ πατρὸς καθορᾶται, καὶ τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ τὸ
διὰ πάντων τῆς εἰκόνος ἀπαράλλακτον πρὸς τὸν οὗ ἐστιν
773 M. εἰκὼν θεωρεῖται, καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος ἐν τούτοις εὑρί-
σκεται ὁ εἰπὼν ὅτι Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα.
12 ἀλλὰ καὶ τὸ παρὰ τοῦ ἀποστόλου εἰρημένον οὕτως ἂν μά-
λιστα νοηθείη καλῶς καὶ προσφυῶς ἔχον, τὸ ἀπαύγασμα
εἶναι τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως τὸν υἱόν.
τοῖς γὰρ ἀδυνατοῦσιν ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς θεογνωσίας τὸν λο-
γισμὸν ἀγαγεῖν διὰ τῆς τῶν νοητῶν θεωρίας, τούτοις ἐκ
τῶν τῇ αἰσθήσει προφαινομένων ἐμποιεῖ τινα τοῖς ἀκούουσιν
13 ὁ ἀπόστολος τοῦ ἀληθοῦς φαντασίαν. ὡς γὰρ τὸ ἡλιακὸν
σῶμα ὅλῳ τῷ περιέχοντι κύκλῳ χαρακτηρίζεται καὶ ὁ τὸν
κύκλον ἰδὼν ὅλου τοῦ κατὰ τὸ βάθος ὑποκειμένου τὴν
ὑπόστασιν διὰ τοῦ φαινομένου ἀνελογίσατο, οὕτως εἶπεν ἐν
τῷ μεγέθει τῆς τοῦ υἱοῦ δυνάμεως τὸ τοῦ πατρὸς μεγα-
λεῖον χαρακτηρίζεσθαι, ἵνα ὅσον τοῦτο γινώσκεται, τοσοῦτον
14 εἶναι κἀκεῖνο πιστεύηται· καὶ πάλιν ὡς ἐκ παντὸς τοῦ
ἡλιακοῦ κύκλου ἡ τοῦ φωτὸς λαμπηδὼν ἀπαυγάζεται (οὐ
γὰρ τὸ μέν τι λάμπει, τὸ δὲ ἀλαμπές ἐστι τοῦ κύκλου),
οὕτως ὅλη ἡ δόξα, ἥτις ἐστὶν ὁ πατήρ, τῷ ἐξ ἑαυτῆς
ἀπαυγάσματι τουτέστι τῷ ἀληθινῷ φωτὶ πανταχόθεν περι-
αυγάζεται· καὶ ὡς ἐκ τοῦ ἡλίου μέν ἐστιν ἡ ἀκτίς (οὐ γὰρ
ἂν ἦν ἀκτίς, εἰ μὴ ἥλιος ἦν), οὐ μήν ποτε χωρὶς τῆς
ἀπαυγαζομένης ἀκτῖνος ἐφ᾽ ἑαυτοῦ νοεῖται ὁ ἥλιος, οὕτω
τὸ συναφές τε καὶ ἀΐδιον τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς ὑπάρξεως τοῦ
μονογενοῦς παραδιδοὺς ὁ ἀπόστολος ἀπαύγασμα δόξης τὸν
υἱὸν κατωνόμασε.

4 Joh 14, 9 6-7 Hebr 1, 3 25 cf De perfectione VIII 1 p 188, 21 (Jaeger) ubi v. l. συμφυές est

VLATS 9 τῶν om V 10 τῇ om V 11 ἡλιακὸν corr ex ὑλικὸν A 12 κύκλῳ: λόγῳ VT καὶ ὁ: κἂν VLT 13 τοῦ βάθους A 14 εἶπεν v (cf 27 κατωνόμασε): εἰπεῖν libri 15 υἱοῦ: Ἰησοῦ S 16 χαρακτηρίζεται A ex coniectura ut vid 16-17 κἀκεῖνο τοσοῦτον εἶναι VT πιστεύεται L 18 ἡ et λαμπηδὼν A: τῇ et λαμπηδόνι VLTS v 20 ἐξ αὐτῆς A 23 ὁ add ante ἥλιος S v 24 verba ab οὕτω usque ad 26 ἀπόστολος om A

15 Τούτων οὖν ἡμῖν οὕτω διῃρημένων οὐκέτ᾽ ἄν τις ἀμφι-
βάλλοι πῶς καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ὁ μονογενὴς εἶναι πεπί-
στευται καὶ ἀϊδίως ἔστι, κἂν δοκῇ κατὰ τὴν πρόχειρον
ἔννοιαν μὴ συμβαίνειν ὁ λόγος τῷ λόγῳ ὁ ἐκ τοῦ πατρὸς
αὐτὸν εἶναι λέγων τῷ μαρτυροῦντι αὐτῷ τὸ ἀΐδιον. εἰ δὲ
χρὴ καὶ δι᾽ ἑτέρων τὸν λόγον πιστώσασθαι, δυνατὸν ἂν γέ-
νοιτο νοῆσαι τὸ περὶ τούτου δόγμα διά τινων τῶν κατὰ τὴν
αἴσθησιν ἡμῖν γνωριζομένων. μηδεὶς δὲ ἐπηρεαζέτω τῷ
λόγῳ μὴ δυναμένῳ τοιαύτην ἐν τοῖς οὖσιν εὑρεῖν εἰκόνα
τοῦ ζητουμένου, ἣ διὰ πάντων ἀρκέσει δι᾽ ἀναλογίας τινὸς
16 καὶ ὁμοιότητος πρὸς τὴν τοῦ προκειμένου παράστασιν. βου-
λόμεθα γὰρ τοὺς λέγοντας πρότερον βεβουλεῦσθαι τὸν
πατέρα, εἶθ᾽ οὕτως ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ γενέσθαι πατέρα καὶ διὰ
τούτου τὸ μεταγενέστερον τῷ λόγῳ κατασκευάζοντας πεῖσαι
δι᾽ ὧν ἂν γένοιτο δυνατὸν ἡμῖν ὑποδειγμάτων μετάγειν πρὸς
τὸ εὐσεβὲς τὴν διάνοιαν. οὔτε γὰρ ἡ ἄμεσος αὕτη συνά-
φεια ἐκθλίβει τὴν βούλησιν τοῦ πατρὸς ὡς κατά τινα φύ-
σεως ἀνάγκην ἀπροαιρέτως τὸν υἱὸν ἐσχηκότος, οὔτε ἡ
βούλησις διΐστησι τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ὥς τι διάστημα
μεταξὺ παρεμπίπτουσα, ὡς μήτε ἐκβάλλειν τοῦ δόγματος
τὴν ἐπὶ τῷ υἱῷ βούλησιν τοῦ γεννήσαντος, οἷον στενοχωρου-
μένην ἐν τῇ συναφείᾳ τῆς τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα ἑνό-
τητος, μήτε μὴν τὴν ἀδιάστατον διαλύειν συνάφειαν, ὅταν ἐν-
17 θεωρῆται τῇ γεννήσει ἡ βούλησις. τοῦτο γὰρ τῆς βαρείας
ἡμῶν καὶ δυσκινήτου φύσεώς ἐστιν ἴδιον, τὸ μὴ ἐν ταὐτῷ
πολλάκις παρεῖναι ἡμῖν καὶ τὸ ἔχειν τι καὶ τὸ βούλεσθαι,
776 M. ἀλλὰ νῦν μὲν βουλόμεθά τι ἔχειν ὧν οὐκ ἔχομεν, μετὰ

VLATS 1-2 ἀμφιβάλοι AT 2 ὁ om v ὁ μονογενὴς om A 6 ἑτέρῳ (om δι᾽) v ἑτέρως S πιστώσασθαι τὸν λόγον V 10 ἀρκέσοι A 11 παρακειμένου A 12 βεβουλῆσθαι v 13 ἐπὶ τῷ LS 17 ἐκθλίβει: ἐκβάλλει S v 19 ὥς τι: ὥστε A 20 ἐκβαλεῖν VLT 23 μήτε μὴν VAS: μὴν om cett διάστατον V 23-24 ὅταν ἐνθεωρῆται S v: ὅταν οὖν θεωρῆται V (θεωρεῖται) LTA (οὖν sscr A) sed ad ea quae antecedunt haec verba attinent 24 γενέσει VLAT ἡ om VAS βούλησις τοῦ τοῦτο T 26 πολλάκις: πολλούς v τὸ ante βούλεσθαι om VLT

ταῦτα δὲ τυγχάνομεν ὧν τυχεῖν ἠβουλήθημεν. ἐπὶ δὲ τῆς
ἁπλῆς καὶ παντοδυνάμου φύσεως ὁμοῦ τὰ πάντα καὶ κατὰ
ταὐτὸν νοεῖται, καὶ τὸ θέλειν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἔχειν ὅπερ
ἠθέλησε. πάντοτε γὰρ ἐνεργὸν καὶ ἐνούσιον καὶ ἐνυπόστατον
τῇ ἀϊδίῳ φύσει τὸ ἀγαθόν τε καὶ τὸ ἀΐδιον ἐνθεωρεῖται
θέλημα, οὔτε ἀπό τινος ἰδιαζούσης ἀρχῆς ἐγγινόμενον οὔτε
18 δίχα τοῦ θελητοῦ νοηθῆναι δυνάμενον. οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται
παρὰ τῷ θεῷ ἢ τὸ ἀγαθὸν θέλημα μὴ εἶναι ἢ μὴ συνεῖναι
τὸ θελητὸν τῷ βουλήματι, οὐδεμιᾶς αἰτίας οὔτε τὸ πρέπον
τῷ πατρὶ μὴ πάντοτε εἶναι [μὴ] οὔσης οὔτε πρὸς τὸ ἔχειν
τὸ βουλητὸν ἐμποδιζούσης. ἐπεὶ οὖν φύσει τὸ ἀγαθόν,
μᾶλλον δὲ παντὸς ἀγαθοῦ ἐπέκεινα ὁ μονογενὴς θεός , οὐκ
ἀβούλητον δὲ τῷ πατρὶ τὸ ἀγαθόν, φανερῶς ἀποδείκνυται
διὰ τούτων ὅτι καὶ ἄμεσός ἐστι τοῦ υἱοῦ ἡ πρὸς τὸν πατέρα
συνάφεια καὶ οὐκ ἐξωθεῖται οὐδὲ ἐξείργεται ὑπὸ τῆς ἀδια-
στάτου συναφείας τὸ βούλημα τὸ τῇ ἀγαθῇ φύσει διὰ
παντὸς ἐνυπάρχον. εἰ δέ τις ἀνεπηρεάστως ἀκούει τοῦ
λόγου, καὶ τοιοῦτόν τι τοῖς εἰρημένοις προσθεῖναι βούλομαι.
19 Ὥσπερ εἴ τις (λέγω δὲ καθ' ὑπόθεσιν) προαιρετικήν
τινα τῇ φλογὶ δύναμιν δοίη, δῆλον ἂν εἴη ὅτι ὁμοῦ τῷ
εἶναι ἡ φλὸξ καὶ τὴν αὐγὴν ἐκλάμπειν ἀφ' ἑαυτῆς θελήσει,
θελήσασα δὲ πάντως οὐκ ἀδυνατήσει, τῆς φυσικῆς δυνά-
μεως ἐπιτελὲς ποιούσης ὁμοῦ τῷ συστῆναι τὴν φλόγα τὸ
περὶ τὴν αὐγὴν βούλημα, ὡς ἀναντιρρήτως εἰ τοῦτο δοθείη
τὸ προαιρετικῶς κινεῖσθαι τὴν φλόγα, πάντων κατὰ ταὐτὸν
τὴν συνδρομὴν νοεῖσθαι, τῆς τε τοῦ πυρὸς ἐξάψεως καὶ
τοῦ περὶ τὴν αὐγὴν θελήματος καὶ αὐτῆς τῆς αὐγῆς, ὡς

VLATS 1 οὐκ ante ἠβουλήθημεν add L v   3 ἐθέλειν V   καὶ post θέλειν add VT   4 ἡ θέλησις S   πάντα γὰρ v   ἀνυπόστατον L ἀ corr in ἐ L man alt   5 καὶ ἀΐδιον VA   8 παρὰ θεῷ VT   9 τὸ θελητὸν τῷ βουλήματι: τῷ θελήματι (om τὸ θελητὸν) S v   οὐδὲ S   10 πάντοτε: πάντα v   μὴ οὔσης VLT: μειούσης S v διδούσης A ex coniectura, μὴ ex verbis antecedentibus repetitum delevi   14 ἡ om A   20-21 τὸ εἶναι L   21 ἐθελήσει V   24 τὴν αὐγὴν correxi (cf etiam 27): τῆς αὐγῆς LATS v τῆς αὐτῆς V   25 ταὐτὸν: ταυτὴν v   27 τὴν om A   verba καὶ usque ad αὐγῆς om A

μηδὲν τῆς προαιρετικῆς κινήσεως πρὸς τὴν ὀξεῖαν τῆς
αὐγῆς ὑπόστασιν ἐμποδιζούσης — οὕτως κατὰ τὸ ῥηθὲν
ἡμῖν ὑπόδειγμα καὶ τῷ πατρὶ τὸ ἀγαθὸν θέλημα συνομο-
λογῶν οὐκ ἀποστήσεις διὰ τοῦ θελήματος τοῦ πατρὸς τὸν
20 υἱόν· οὐδὲ γὰρ εἰκός ἐστι τὸ τοῦ εἶναι αὐτὸν βούλημα
ἐμπόδιον τοῦ εὐθὺς εἶναι γίνεσθαι, ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῷ
ὀφθαλμῷ τό τε βλέπειν καὶ τὸ θέλειν βλέπειν τὸ μὲν φύσεώς
ἐστιν ἐνέργεια τὸ δὲ ὁρμὴ προαιρέσεως, οὐ μὴν ἀναβολὴν
ἐμποιεῖ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ βλέπειν πρὸς αὐτὸ τοῦτο τῆς προ-
αιρέσεως ἡ κίνησις (ἰδίᾳ γὰρ τούτων ἑκάτερον καὶ ἐφ'
ἑαυτοῦ θεωρεῖται, οὐδὲν ἐμπόδιον πρὸς τὸ εἶναι τὸ ἕτερον
τῷ ἑτέρῳ γινόμενον, ἀλλὰ τὰ δύο τρόπον τινὰ μετ' ἀλλή-
λων ἐστί, τῆς τε φυσικῆς ἐνεργείας τῇ προαιρέσει παρο-
μαρτούσης καὶ τῆς προαιρέσεως πάλιν τοῦ κατὰ φύσιν οὐκ
21 ἀπολιμπανομένης κινήματος)· ὡς οὖν τῷ ὀφθαλμῷ ἡ κατα-
νόησις συμφυής ἐστι καὶ ἡ τοῦ ὁρᾶν βούλησις οὐδεμίαν
ὑπέρθεσιν πρὸς αὐτὸ τὸ ὁρᾶν ἐνεποίησεν, ἀλλὰ καὶ θέλει
αὐτῷ εἶναι τὴν ὅρασιν καὶ ὃ θέλει ἐστίν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς
ἀρρήτου καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἔννοιαν φύσεως πάντων ἅμα κατὰ
ταὐτὸν ἐγγίνεται ἡμῖν ἡ διάνοια, τῆς τε ἀϊδίου τοῦ πατρὸς
ὑπάρξεως καὶ τοῦ περὶ τὸν υἱὸν θελήματος καὶ αὐτοῦ τοῦ
υἱοῦ τοῦ, καθώς φησιν ὁ Ἰωάννης, ἐν τῇ ἀρχῇ ὄντος καὶ
22 οὐ μετὰ τὴν ἀρχὴν νοουμένου· ἀρχὴ δὲ τοῦ παντὸς ὁ πατήρ.
ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχῇ ταύτῃ καὶ ὁ υἱὸς εἶναι κεκήρυκται ἐκεῖνο
ὢν κατὰ τὴν φύσιν, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἀρχή. θεὸς γὰρ ἡ ἀρχὴ
777 M. καὶ ὁ ἐν τῇ ἀρχῇ ὢν λόγος θεός ἐστιν. τῆς δὲ ἀρχῆς

22 Joh 1, 1

VLATS 1 ὀξεῖαν VT: ἀξίαν LAS v   2 αὐγῆς: αὐτῆς T   ἀναποδιζούσης T   6 γενέσθαι A   7 τε om VLT   τῆς ante φύσεως add v   8 ὁρμηθῆναι τῆς προαιρέσεως v   ἀναβολὴν: ἐμπόδιον ἀλλὰ βουλὴν v   9 ἐμποιεῖν S   13-14 παραμαρτυρούσης S   14 οὐκ: μὴ A om S   15 ἀπολειπομένης V ἀπολειπομένου T   17 πρὸς αὐτὸ τὸ ὁρᾶν A: πρὸς αὐτὸν ὁρᾶν VLS πρ. τὸ αὐτὸν ὁρᾶν T πρ. αὐτὸ ὁρᾶν v   19 ἅμα: ἡμῖν V   21 τοῦ ante περὶ om S   22 τοῦ ante καθὼς om A   καθὰ T   23 μετὰ: κατὰ VLT   24-25 ἐκεῖνα ὢν L   25 θεὸς — ἀρχὴ om V   25-26 καὶ ἡ ἀρχὴ S

τὸ ἀΐδιον ἐνδεικνυμένης καλῶς ὁ Ἰωάννης τῇ ἀρχῇ συνάπτει τὸν λόγον ἐν αὐτῇ εἶναι λέγων τὸν λόγον, τοῦτο ὡς οἶμαι κατασκευάζων, ἵνα μὴ φθάσῃ μόνη καθ' ἑαυτὴν ἐγγενέσθαι ἡ ἀρχὴ τῷ ἀκούσαντι, ἀλλὰ πρὶν ταύτην ἐντυπωθῆναι τῇ διανοίᾳ συγκατανοηθῇ τῇ ἀρχῇ καὶ ὁ λόγος ὁ ἐν ἐκείνῃ ὤν, συνεισελθὼν μετ' αὐτῆς εἰς τὴν τοῦ ἀκούοντος ἔννοιαν καὶ μετὰ τῆς ἀρχῆς τῇ ἀκοῇ ἐγγενόμενος.

23 Οὑτωσὶ δὲ τοῦ δόγματος ἡμῖν διευκρινηθέντος καιρὸς ἂν εἴη καὶ τὸν ἐναντίον προθεῖναι καὶ θεωρῆσαι λόγον ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς ἡμετέρας ὑπολήψεις ἀντεξετάζοντα. λέγει δὲ οὕτως· δύο γὰρ ὄντων, φησί, τῶν ὑφ' ἡμῶν εἰρημένων, τοῦ τε πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ μονογενοῦς καὶ τοῦ γεννηθεῖσαν πρὸ πάντων εἶναι, οὐθέτερον τῶν εἰρημένων ἐλέγχει ψεῦδος. οὔτε γὰρ ὡς πρὸ τῆς ἀνωτάτω γεννήσεως καὶ συστάσεως ἦν εἰπεῖν ἐτόλμησεν, ἀντιπιπτούσης τῆς τοῦ πατρὸς φύσεως καὶ τῆς τῶν σωφρονούντων κρίσεως. τίς γὰρ ἂν καὶ παραδέξαιτο σωφρονῶν υἱὸν ὄντα καὶ γεννητὸν πρὸ τῆς ἀνωτάτω γεννήσεως, μὴ δεομένου γεννήσεως πρὸς τὸ εἶναι
24 ὅ ἐστι τοῦ χωρὶς γεννήσεως ὄντος. εἰ μὲν οὖν ἀληθεύει τὸν διδάσκαλον ἡμῶν μηδὲν ἠγωνίσθαι λέγων πρὸς τὰς ἀντιθέσεις, εἰδεῖεν ἂν πάντες ὅσοι τοῖς λόγοις ἐκείνου καθωμιλήκασιν. ἐγὼ δέ (μικρὸν γὰρ εἰς ἀπόδειξιν κακίας τὸν ἔλεγχον τῆς περὶ ταῦτα συκοφαντίας εἶναι λογίζομαι) καταλιπὼν τὸ δεῖξαι μὴ ἀνεξέταστον παρεωρᾶσθαι

VLATS 1 ἐν τῇ VS 2 τοῦ ante ἐν αὐτῇ add VLT τοῦτο: τὸ VLT 5 συγκατανοηθῆναι A καὶ om VT 7 ἐγγινόμενος S 8 τούτου post ἡμῖν add T pronomen demonstrativum desideratur, τούτου ex coniectura in marg primum add vid sed in textum pervenit falso loco, nam ante τοῦ δόγματος collocandum erat 9 τὸ ἐναντίον προσθεῖναι S 11 ὄντων: ὄντως v φησί om V 13-14 καὶ τὴν γενν. A 16 ἦν om V 20 εἶναι ante πρὸ τῆς add A 24 τὰς om A ἴδοιεν v ἂν om v πάντες v: πάντως libri

τὸ μέρος τοῦτο παρὰ τοῦ διδασκάλου πρὸς τὴν ἐξέτασιν τῶν προτεθέντων, ὅπως ἂν οἷόν τε ᾖ, τρέψω τὸν λόγον. δύο φησὶν ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν εἰρηκέναι λόγῳ, ἓν μὲν τὸ πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ μονο-
25 γενοῦς, ἕτερον δὲ τὸ γεννηθεῖσαν πρὸ πάντων εἶναι. ἀλλ' ὅτι μὲν οὐ καινή τις οὐσία παρὰ τοῦ πατρὸς ἐγεννήθη ἔξω τῆς ἐν αὐτῷ τῷ πατρὶ θεωρουμένης, ἱκανῶς οἶμαι διὰ τῶν προειρημένων ἡμῖν ἀποδεδεῖχθαι καὶ μηδὲν χρῄζειν ἡμᾶς, ὡς πρώτως ἡμῖν προενεχθέντος τοῦ λόγου, πρὸς τὴν τοιαύτην βλασφημίαν συμπλέκεσθαι, πρὸς τοῦτο δὲ μόνον ἀναγκαῖον εἶναι τὴν σπουδὴν γενέσθαι τῷ λόγῳ, πρὸς τὴν ἄθεον αὐτοῦ λέγω καὶ φρικώδη φωνὴν τὴν φανερῶς εἰποῦσαν
26 περὶ τοῦ θεοῦ λόγου ὅτι οὐκ ἦν. ἀλλὰ καὶ περὶ ταύτης τῆς βλασφημίας ἐν τοῖς προειρημένοις μετρίως διαλαβόντος τοῦ λόγου τάχα περιττὸν ἂν εἴη πάλιν διὰ τῶν ὁμοίων θεωρημάτων τὰ προαποδεδειγμένα κατασκευάζειν. τούτου γὰρ ἕνεκεν καὶ προείρηται παρ' ἡμῶν ἐκεῖνα, ὡς τῆς εὐσεβοῦς διανοίας προεντυπωθείσης τοῖς ἐντυγχάνουσιν καταφανεστέραν γενέσθαι τῶν ἐναντίων τὴν βλασφημίαν τῶν ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ τὸ μὴ εἶναι τοῦ εἶναι κατασκευαζόν-
780 M. των πρεσβύτερον.

27 Δοκεῖ δέ μοι καλῶς ἔχειν αὐτὸ τῆς γεννήσεως τὸ σημαινόμενον δι' ἐπιμελεστέρας ἐξετάσεως διασκοπῆσαι τῷ λόγῳ. ὅτι μὲν οὖν τὸ ἐξ αἰτίας εἶναί τινος τὸ ὄνομα τοῦτο παρίστησι, παντὶ δῆλόν ἐστι καὶ οὐδὲν οἶμαι χρῆναι περὶ τούτου διαγωνίζεσθαι. ἀλλ' ἐπειδὴ διάφορος τῶν ἐξ αἰτίας ὑφεστηκότων ἐστὶν ὁ λόγος, τοῦτ' οἶμαι προσήκειν

22 sqq §§ 27-41 ad verbum fere a Gregorio in Refutat confess Eunom (lib II vulgo) §§ 88-97 (p 348, 14 sqq huius voluminis) transferuntur

VLATS 1 πρὸς correxi: περὶ libri v 2 νῦν ante προτεθέντων add A οἷόν τε ᾖ VLTS v: οἷός τε ὦ A στρέψω L 3 λόγῳ post ῳ ras L 8 ἀποδεδεῖχθαι S v: ἀποδέδεικται VLAT μηδὲ VLT 10 πρὸς δὲ τοῦτο v 25 παντὶ δῆλόν ἐστι καὶ om VLT sed καὶ habet V χρὴ V 27 ἐστὶν om VT

διά τινος τεχνικῆς διαιρέσεως σαφηνισθῆναι τῷ λόγῳ. τῶν
τοίνυν ἔκ τινος γινομένων ταύτας τὰς διαφορὰς κατειλή-
28 φαμεν. τὰ μὲν γὰρ ἐξ ὕλης ἐστὶ καὶ τέχνης, ὡς αἱ τῶν
οἰκοδομημάτων καὶ τῶν λοιπῶν ἔργων κατασκευαὶ διὰ τῆς
καταλλήλου ὕλης γινόμεναι, ὧν καθηγεῖταί τις τέχνη πρὸς
τὸν ἴδιον οκοςὸν τῶν γινομένων τὸ προτεθὲν συμπεραίνουσα,
τὰ δὲ ἐξ ὕλης καὶ φύσεως· τὰς γὰρ ἐξ ἀλλήλων γενέσεις
τῶν ζῴων ἡ φύσις οἰκοδομεῖ διὰ τῆς ἐν τοῖς σώμασιν ὑλι-
κῆς ὑποστάσεως τὸ ἑαυτῆς ἐνεργοῦσα· τὸ δὲ ἐξ ὑλικῆς
ἀπορροίας, ἐφ' ὧν καὶ τὸ προηγούμενον μένει οἷόν ἐστι
καὶ τὸ ἀπ' ἐκείνου ῥέον ἐφ' ἑαυτοῦ νοεῖται, ὡς ἐπὶ τοῦ
ἡλίου καὶ τῆς ἀκτῖνος ἢ ἐπὶ τῆς λαμπάδος καὶ τῆς
αὐγῆς ἢ ἐπὶ τῶν ἀρωμάτων τε καὶ μύρων καὶ τῆς ἐκεῖθεν
ἐκδιδομένης ποιότητος. ταῦτα γὰρ ἐφ' ἑαυτῶν ἀμείωτα
μένοντα εὐθὺς ἔχει συμπαρομαρτοῦσαν ἕκαστον τὴν ἀπ'
αὐτῶν ἐκδιδομένην φυσικὴν ἰδιότητα, οἷον ὁ μὲν ἥλιος τὴν
ἀκτῖνα, ἡ δὲ λαμπὰς τὴν αὐγήν, τὰ δὲ ἀρώματα τὴν τῷ
29 ἀέρι ἐξ αὐτῶν ἐντικτομένην εὐωδίαν. ἔστι καὶ ἕτερον εἶδος
παρὰ ταῦτα γεννήσεως, οὗ ἡ μὲν αἰτία ἄϋλός ἐστι καὶ
ἀσώματος, ἡ δὲ γέννησις αἰσθητή τε καὶ διὰ σώματος,
λέγω δὲ τὸν ἐκ τοῦ νοῦ γεννώμενον λόγον· ἀσώματος γὰρ
ὢν καθ' ἑαυτὸν ὁ νοῦς διὰ τῶν αἰσθητῶν ὀργάνων τίκτει
τὸν λόγον. τοσαύτας γεννήσεων διαφορὰς οἷον ἐν γενικῇ
30 τινι θεωρίᾳ κατενοήσαμεν. τὰ γὰρ ὅσα θαυματουργεῖται
παρὰ τῆς φύσεως τῆς σώματα ζῴων τινῶν εἰς ἑτεροφυῆ
τινα μεταβαλλούσης ἢ ἀπό τινος τῶν ὑγρῶν ἀλλοιώσεως ἢ
σπερμάτων φθορᾶς ἢ ξύλων σηπεδόνος ζῷά τινα δημιουρ-
γούσης ἢ ἐκ τῆς τοῦ πυρὸς συμπιλήσεως τὸν ψυχρὸν ἐκ
τῶν δαλῶν ἀτμὸν ἐναποληφθέντα τῷ βάθει πρὸς ζῴου
γένεσιν μεταποιούσης, ὃ σαλαμάνδραν προσαγορεύουσιν, κἂν

VLATS 2 γενομένων V 5 ὧν om v 13 ἀρωμάτων καὶ τῶν μ. A 14 ἐκδεδομένης L 15 ἑκάστην V ἑκάστῳ v ἀπ': παρ' S 18 ἀερίῳ v 20 τε om A διὰ σώματος: διαμένουσα VT 23 γεννήσεων SA: γεννήσεως VLT v 26 verba ab ἢ ἀπό usque ad ἀλλοιώσεως om V 27 ξύλον L 29 δαλλῶν T

ἔξω τῶν διορισθέντων εἶναι δοκῇ, οὐδὲν ἧττον ἐν τοῖς εἰρημέ-
31 νοις ἐστί. διὰ γὰρ σωμάτων ἡ φύσις τὰ ποικίλα ταῦτα τῶν
ζῴων εἴδη τεχνάζεται· ἡ γὰρ ποιὰ τοῦ σώματος τροπὴ τοιῶσδε
παρὰ τῆς φύσεως διατεθεῖσα τόδε τι τοῦ ζῴου τὸ
εἶδος ἐδημιούργησεν· ὅπερ οὐκ ἄλλο τί ἐστιν εἶδος γεννή-
32 σεως παρὰ τὸ ἐκ φύσεως καὶ ὕλης ἀποτελούμενον. τούτων
τοίνυν τῶν τῆς γεννήσεως τρόπων φανερῶν τοῖς ἀνθρώποις
ὄντων ἡ φιλάνθρωπος τοῦ ἁγίου πνεύματος οἰκονομία παρα-
διδοῦσα ἡμῖν τὰ θεῖα μυστήρια διὰ τῶν ἡμῖν χωρητῶν τὴν
διδασκαλίαν ποιεῖται τῶν ὑπὲρ λόγον, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις
ἅπασι τοῦτο ποιεῖ, ὅταν σωματικῶς διαγράφῃ τὸ θεῖον,
ὀφθαλμὸν καὶ βλέφαρα καὶ οὖς καὶ δακτύλους καὶ χεῖρα καὶ
781 M. δεξιὰν καὶ βραχίονα καὶ πόδας καὶ ὑποδήματα καὶ τὰ τοιαῦτα
περὶ θεοῦ διεξιοῦσα, ὧν οὐδὲν κατὰ τὴν πρόχειρον ἔννοιαν ἐν
τῇ θείᾳ καταλαμβάνεται φύσει, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἡμῖν εὐσύν-
οπτον τὴν διδασκαλίαν ἀνάγουσα ταῖς τετριμμέναις ἐν τῇ
συνηθείᾳ τῶν ἀνθρώπων φωναῖς τὰ ὑπὲρ πᾶσαν σημασίαν
πράγματα διορίζει, ἀναλογικῶς ἡμῶν δι' ἑκάστου τῶν περὶ
θεοῦ λεγομένων πρός τινα ἀναγομένων ὑψηλοτέραν ὑπόνοιαν.
33 οὕτως οὖν καὶ τὰ πολλὰ τῆς γεννήσεως εἴδη [παρὰ τῆς
θεοπνεύστου διδασκαλίας] εἰς παράστασιν τῆς ἀρρήτου τοῦ
μονογενοῦς ὑποστάσεως παραλαμβάνει, τοσοῦτον ἀφ' ἑκάστου
λαμβάνουσα ὅσον εὐαγές ἐστιν εἰς τὰς περὶ τοῦ θεοῦ ὑπο-
34 λήψεις παραληφθῆναι. ὡς γὰρ ἡ τῶν δακτύλων μνήμη ἐπὶ
τοῦ θεοῦ καὶ τῆς χειρὸς καὶ τοῦ βραχίονος οὐ τὴν ἐξ
ὀστῶν νεύρων καὶ σαρκῶν καὶ συνδέσμων τοῦ μέλους
κατασκευὴν ὑπογράφει τῷ λόγῳ, ἀλλὰ τὴν πρακτικὴν αὐτοῦ

VLATS 1 δοκεῖ L 4 τὸ S: om cett v 10 ὑπὲρ λόγων LA sed postea ω eras et ο corr A ὡς om L 11 πᾶσι sed ἅ initio sscr L 11-12 τὸν θεῖον ὀφθ. S 12 καὶ pr om A καὶ δακτύλους VAS v: om cett 13 πόδα V 16 ἄγουσα S v 18 ἀναγωγικῶς VL 19 θεῷ V 22 παραλαμβάνεται L ex coniectura, verba a 20 παρὰ usque ad 21 διδασκαλίας delevi, nam subiectum idem manet, quod fuit inde ab 8, ἡ φιλάνθρωπος τοῦ ἁγίου πνεύματος οἰκονομία cf 23 et 198, 3 ἑκάστου: ἑαυτοῦ L 23 τοῦ VLS et sscr A, om T v 24 ἐπὶ etiam ante τῶν δακτ. add L

καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν τῷ τοιούτῳ διασημαίνει ὀνόματι
καὶ δι' ἑκάστου τῶν ἄλλων τὰ κατάλληλα τῶν περὶ θεοῦ
νοουμένων ἐνδείκνυται, οὐ συμπαραδεχομένη τὰς σωματικὰς
τῶν ὀνομάτων ἐμφάσεις, οὕτως καὶ τὰ τῶν γεννήσεων τού-
των εἴδη λέγει μὲν ἐπὶ τῆς θείας φύσεως, οὐ μὴν οὕτω
35 λέγει ὡς νοεῖν οἶδεν ἡ καθ' ἡμᾶς συνήθεια. ὅταν μὲν γὰρ
περὶ τῆς κατασκευαστικῆς λέγῃ δυνάμεως, γέννησιν μὲν
ὀνομάζει τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν διὰ τὸ δεῖν πρὸς τὸ ταπεινὸν
τῆς ἡμετέρας δυνάμεως καταβῆναι τὸν λόγον, οὐ μὴν ἐν-
δείκνυται τὰ ὅσα παρ' ἡμῖν τῇ κατασκευαστικῇ γενέσει
συνθεωρεῖται, οὐ τόπον, οὐ χρόνον, οὐχ ὕλης παρασκευήν,
οὐκ ὀργάνων συνεργίαν, οὐ τὸν ἐπὶ τοῖς γινομένοις κόπον,
ἀλλὰ ταῦτα ἡμῖν καταλιποῦσα μεγαλοφυῶς καὶ ὑψηλῶς τῷ
θεῷ προσμαρτυρεῖ τῶν ὄντων τὴν γένεσιν ἐν οἷς φησιν ὅτι
Αὐτὸς εἶπεν καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτί-
36 σθησαν. πάλιν ὅταν τὴν ἀπόρρητόν τε καὶ ὑπὲρ λόγον τοῦ
μονογενοῦς ἐκ τοῦ πατρὸς ὑπόστασιν ἑρμηνεύῃ, διὰ τὸ
ἀχώρητον εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην πτωχείαν τῶν ὑπὲρ λόγον
τε καὶ ἔννοιαν διδαγμάτων κἀκεῖ τοῖς ἡμετέροις συγκέχρηται
καὶ υἱὸν ὀνομάζει, ὅπερ ἡ παρ' ἡμῖν συνήθεια τοῖς ἀπὸ
ὕλης καὶ φύσεως ἀποτικτομένοις ὄνομα τίθεται. ἀλλ'
ὥσπερ τὴν τῆς κτίσεως γένεσιν ἐπὶ τοῦ θεοῦ ὁ λόγος
εἰπὼν τὸ διά τινος ὕλης γίνεσθαι αὐτὴν οὐ προσέθηκεν,
οὐσίαν ὕλης καὶ τόπον καὶ χρόνον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα
τὴν τοῦ θελήματος δύναμιν εἶναι ἀποφηνάμενος, οὕτω καὶ
ἐνταῦθα υἱὸν εἰπὼν ἀφῆκε πάντα τά τε ἄλλα ὅσα περὶ τὴν
κάτω γέννησιν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ὁρᾷ, πάθη λέγω καὶ

15 Ps 148, 5

VLATS 2 περὶ τοῦ θεοῦ V 3-4 τῆς σωματικῆς et ἐμφάσεως v 4 γεννήσεων correxi: γενέσεων cf 197, 20 et passim 6 ὅταν: τὰ v 7 λέγει A γένεσιν A 9 ἡμετέρας: θείας v 10 παρ' ἡμῶν V 11 οὐχ ὕλης: οὐχ ὁ λόγος v 12 κόπον: σκοπὸν A θόρυβον v 13 καταλείπουσα v 14 τῶν ὄντων τὴν γένεσιν LATS (γέννησιν v): τὴν τ. ὄντων γένεσιν V ἐν οἷς φησιν: ὡς ὅταν λέγει v 15 ἐγεν-νήθησαν VL 17 ἀπὸ τοῦ πατρὸς v 19 ἐκεῖ v 20 ἡμῖν AS: ἡμῶν cett v 23 διὰ τίνος A 26 τά τε: τε τὰ AS v

διαθέσεις καὶ τὴν ἐκ τοῦ χρόνου συνεργίαν καὶ τὴν τοῦ
τόπου χρείαν καὶ πρὸ πάντων τὴν ὕλην, ὧν ἄνευ ἁπάντων
37 ἡ κάτω γέννησις ἐκ τῆς φύσεως οὐ συνίσταται. πάσης δὲ
τοιαύτης ἐννοίας ὑλικῆς τε καὶ διαστηματικῆς μὴ συμπαρα-
ληφθείσης ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ σημασίᾳ, μόνη ὑπελείφθη ἡ
φύσις, καὶ διὰ τοῦτο τῇ τοῦ υἱοῦ φωνῇ τὸ οἰκεῖον καὶ
γνήσιον τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς ἀναδείξεως ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς
784 M. ἑρμηνεύεται. καὶ ἐπειδὴ οὐχ ἱκανὸν ἦν τὸ τοιοῦτο τῆς
γεννήσεως εἶδος ἀρκοῦσαν ἡμῖν ἐμποιῆσαι περὶ τῆς ἀρρήτου
τοῦ μονογενοῦς ὑπάρξεως τὴν φαντασίαν, συμπαραλαμβάνει
καὶ ἕτερον τῆς γεννήσεως εἶδος πρὸς σημασίαν τῆς τοῦ
υἱοῦ θεολογίας τὸ ἐκ τῆς ὑλικῆς ἀπορροίας, καί φησιν
ἀπαύγασμα δόξης καὶ ὀσμὴν μύρου καὶ ἀτμίδα θεοῦ, ἅπερ
ἐν τῇ προεκτεθείσῃ παρ' ἡμῶν τεχνολογίᾳ ἡ καθ' ἡμᾶς
38 συνήθεια ὑλικὴν ἀπόρροιαν ὀνομάζει. ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς
προειρημένοις οὔτε ἡ τῆς κτίσεως ποίησις οὔτε ἡ τοῦ υἱοῦ
σημασία χρόνον ἢ ὕλην ἢ τόπον ἢ πάθος συμπαρεδέξατο,
οὕτως καὶ ἐνταῦθα πάσης τῆς ὑλικῆς ἐννοίας ἐκκαθάρας
τὴν τοῦ ἀπαυγάσματος καὶ τῶν λοιπῶν τῶν μνημονευθέντων
σημασίαν, μόνον τὸ θεοπρεπὲς τοῦ τοιούτου τῆς γεννήσεως
εἴδους ὁ λόγος παραλαβὼν ἐνδείκνυται τὸ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ
μετ' αὐτοῦ νοεῖσθαι διὰ τῆς κατὰ τὴν λέξιν ταύτην ἐμ-
39 φάσεως. οὔτε γὰρ ἡ ἀτμὶς τὴν εἰς ἀέρα διάχυσιν ἐκ τῆς
ὑποκειμένης ὕλης παρίστησιν οὔτε ἡ ὀσμὴ τὴν ἐκ τῆς
ποιότητος τοῦ μύρου γινομένην πρὸς τὸν ἀέρα μετάστασιν
οὔτε τὸ ἀπαύγασμα τὴν ἐκ τοῦ ἡλιακοῦ σώματος διὰ τῶν
ἀκτίνων ἀπόρροιαν, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἐκ πάντων, καθὼς
εἴρηται, διὰ τοῦ τοιούτου τῆς γεννήσεως τρόπου δηλοῦται,

VLATS 1-2 τοῦ ante τόπου eras A 5 ὑπελήφθη L ἡ om et supra add L 9 περὶ τῆς ἀρρήτου correxi: τῆς ἀρρήτου περὶ libri v 10 συμπεριλαμβάνει V 12 θεολογία v 17 τόπον A cf 198, 11: κόπον VLTS v sed desideratur locus post tempus et materiam, τοῦ κόπου autem notio hoc loco verbo πάθος continetur 18 ἐκκαθήρας VL 20 τοῦ om L 21 εἶδος L 22 ταύτης V 25 γινομένου v 26 τὸ ante ἀπαύγασμα add A, om VLTS v ἡλιακοῦ corr ex ὑλικοῦ A cf ad 190, 11 27 καθὰ T 28 τοῦ om L

τὸ ἐξ ἐκείνου τε εἶναι καὶ μετ' ἐκείνου νοεῖσθαι, μηδενὸς
διαστήματος μεταξὺ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ μεσιτεύ-
οντος. ἐπεὶ δὲ διὰ πλείονα φιλανθρωπίαν ἡ τοῦ ἁγίου
πνεύματος χάρις πολλαχόθεν ἡμῖν ἐγγενέσθαι τὰς θείας
περὶ τοῦ μονογενοῦς ὑπολήψεις ᾠκονομήσατο, προσέθηκεν
καὶ τὸ λειπόμενον τῶν ἐν γεννήσει θεωρουμένων εἶδος, τὸ
40 ἐκ τοῦ νοῦ φημι καὶ τοῦ λόγου. ἀλλὰ πλείονι χρῆται τῇ
προμηθείᾳ ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, ὡς μήποτε ὑπὸ ἀτονίας τε
καὶ μικροψυχίας καταπεσεῖν τὸν ἀκούοντα πρὸς κοινὴν ἔν-
νοιαν λόγου, ὡς φθόγγον τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν νομισθῆναι.
διὰ τοῦτο ἐν οὐσίᾳ βλέπειν τὸν λόγον παρασκευάζει τῷ
πρώτῳ κηρύγματι καὶ ἐν οὐσίᾳ οὐκ ἀπεξενωμένῃ τινὶ καὶ
ἀπερρωγυίᾳ τῆς ὅθεν ἐστίν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ καὶ
μακαρίᾳ φύσει. ταῦτα γὰρ διδάσκει λέγων ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν
ὁ λόγος καὶ πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεός, [καὶ] πάντα ὅσα ἐστὶν
41 ἡ ἀρχὴ καὶ αὐτὸς ὤν. οὕτως γὰρ περὶ τῆς ἀϊδιότητος
τοῦ μονογενοῦς θεολογῶν διεξέρχεται. τούτων τοίνυν τῶν
τῆς γεννήσεως τρόπων ἤτοι τῶν ἐξ αἰτίας ὑφεστηκότων ἐν
τῇ καθ' ἡμᾶς συνηθείᾳ γινωσκομένων, παραληφθέντων δὲ
καὶ παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς πρὸς τὴν τῶν ὑπερκειμένων
διδασκαλίαν οὕτως ὡς εἰκός ἐστι πρὸς παράστασιν τῶν
θείων ὑπολήψεων ἕκαστον τούτων μεταληφθῆναι, κρινάτω
δικαίαν κρίσιν ὁ ἐντυγχάνων τῷ λόγῳ, εἴ τι τῶν παρὰ τῆς
αἱρέσεως φερομένων ἰσχύν τινα κατὰ τῆς ἀληθείας ἔχει.
42 Προθήσω δὲ πάλιν αὐτὴν ἐπὶ λέξεως τοῦ ἐναντίου
785 M. τὴν ῥῆσιν ἔχουσαν οὕτως. δύο, φησί, ὄντων τῶν παρ'
ἡμῶν εἰρημένων, τοῦ τε πρὸ τῆς ἰδίας γεννή-
σεως μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ μονογενοῦς καὶ

14 Joh 1, 1

VLATS 5 οἰκονομήσατο VL 6 γεννήσει scripsi, γενέσει libri v cf p 198, 4 9 πρὸς κοινὴν κοι ex κι in ras corr V man alt προσκυνεῖν L 10 διὰ τὸν υἱὸν V 13 ἀπερρηγυίᾳ L v αὐτῇ τῇ: αὐτῷ καὶ τῇ v 15 τὸν om A καὶ delevi 17 ἐξέρχεται V 20 καὶ om V ὑποκειμένων LA 23 τῶν παρὰ V: τῶν παρὰ τῶν S παρὰ τῶν A τῶν περὶ LT v 25 προθήσω S: προσθήσω VLAT v

τοῦ γεννηθεῖσαν πρὸ πάντων εἶναι. ποῖον γεν-
νήσεως εἶδος ὁ δογματιστὴς ἡμῖν προτείνεται; ἆρα τὸ
πρέπον ἐπὶ θεοῦ νοεῖν τε καὶ λέγειν; καὶ τίς οὕτως ἄθεος
43 ὥστε προεπινοεῖν τοῦ θεοῦ τὸ μὴ εἶναι; ἀλλὰ δῆλον ὅτι
πρὸς τὴν ὑλικὴν ταύτην γένεσιν βλέπων τὴν κάτω φύσιν
τῆς περὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ ὑπολήψεως ποιεῖται διδά-
σκαλον, καὶ ἐπειδὴ βοῦς ἢ ὄνος ἢ κάμηλος πρὸ τῆς ἰδίας
γεννήσεως οὐκ ἔστι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς βούλεται
λέγειν, ὃ ἐπὶ τῶν ζῴων ἡ ἀκολουθία τῆς κάτω φύσεως
δίδωσι βλέπειν, οὐδὲ τοῦτο νοῶν ὁ σωματικὸς θεολόγος, ὅτι
τὸ μονογενὲς ἐπὶ θεοῦ λεγόμενον αὐτῷ τῷ ῥήματι τὸ πρὸς
πᾶσαν γένεσιν ἀκοινώνητόν τε καὶ ἰδιάζον ἀποσημαίνει.
44 πῶς γὰρ ἂν εἴη μονογενὴς αὕτη ἡ γέννησις, εἰ κοινωνίαν
κατὰ τὴν ἔμφασιν καὶ ταὐτότητα πρὸς ἄλλην γέννησιν ἔχοι;
τὸ γὰρ μόνον κατ' ἐξαίρετον ἐπ' αὐτοῦ νοεῖσθαι, ὃ οὐκ
ἔστιν ἐπ' ἄλλης κατανοῆσαι γεννήσεως, κυρίως τε καὶ προσ-
φυῶς τῷ προσρήματι τοῦ μονογενοῦς ἑρμηνεύεται· ὡς εἴ γέ
τι τῆς κάτω γεννήσεως καὶ ἐπ' αὐτοῦ θεωροῖτο, οὐκέτ' ἂν
εἴη μονογενὴς ὅ τισι τῆς γεννήσεως ἰδιώμασι πρὸς τὰ
45 λοιπὰ τῶν γεννηθέντων κοινοποιούμενος. εἰ γὰρ τὰ αὐτὰ
καὶ ἐπὶ τούτου λέγοιτο, ἃ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν διὰ γεν-
νήσεως εἰς τὸ εἶναι προϊόντων λέγεται, εἰς ἀδελφικήν τινα
σχέσιν τὸ τοῦ μονογενοῦς σημαινόμενον μετασκευάσει ὁ λόγος.
οὐκοῦν εἰ τὸ ἄμικτόν τε καὶ ἀκοινώνητον πρὸς τὰ λοιπὰ
τῶν γινομένων ἐνδείκνυται τὸ τοῦ μονογενοῦς σημαινόμενον,
οὐδὲν τῶν περὶ τὴν κάτω γέννησιν ὁρωμένων καὶ ἐπὶ τῆς
ἐκ τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως τοῦ υἱοῦ νοεῖσθαι καταδεξόμεθα.
ἀλλὰ μὴν ἴδιον πάντων τῶν διὰ γεννήσεως ὑφεστηκότων τὸ
μὴ εἶναι πρὸ τῆς γεννήσεως· ἀλλότριον ἄρα τοῦτο τῆς τοῦ
μονογενοῦς ἰδιότητος ᾧ μηδὲν τοῦ τρόπου τῆς κοινῆς γεν-

VLATS 2 ἡμῶν V 5 βλέπων γένεσιν v 6 ἐπὶ τῆς μονογ. A 11 ἐπὶ τοῦ θεοῦ V 12 γέννησιν VA 13 et 14 γένεσις et γένεσιν VLTS v sed cf 16 13 αὕτη: αὐτὴ A 14 ἔχει v 15 νοεῖται v 17 προσρήματι: πράγματι A ἑρμηνεύεται: ἑρμηνείας L 17-18 εἴ γε τις L 18 θεωρεῖται v 22 προϊόντων εἰς τὸ εἶναι v 26 γένεσιν V 27 καταδεξώμεθα L 30 τοῦ ante τῆς κοινῆς add A

νήσεως [εἴδους τὸ πεπλανημένον] προσεῖναι ἡ τοῦ μονο-
46 γενοῦς ἐπωνυμία μαρτύρεται. οὐκοῦν πιστωθήτω ὁ ὑλικὸς οὗτος καὶ τῇ αἰσθήσει φίλος διὰ τοῦ ἑτέρου τῆς γεννήσεως εἴδους τὸ πεπλανημένον τῶν ὑπολήψεων αὐτοῦ διορθώσασθαι. τί γὰρ ἐρεῖς, ὅταν ἀπαύγασμα δόξης καὶ ὀσμὴν μύρου ἀκούσῃς, ὅτι οὐκ ἦν τὸ ἀπαύγασμα πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως; ἀλλ' ὅταν τοῦτο εἴπῃς, οὐδὲ τὴν δόξαν πάντως εἶναι δώσεις οὔτε τὸ μύρον· οὐ γάρ ἔστιν ἢ τυφλὴν ἐφ' ἑαυτῆς καὶ ἀλαμπῆ ποτε νομισθῆναι τὴν δόξαν εἶναι ἢ τὸ μύρον τῆς εὐπνοίας ἄγονον· ὥστε εἰ τὸ ἀπαύγασμα οὐκ ἦν, οὐδὲ ἡ δόξα ἦν πάντως, καὶ τῆς ὀσμῆς μὴ οὔσης τὸ μηδὲ τὸ
47 μύρον εἶναι συναπεδείχθη. εἰ δὲ φοβεῖ τινα ταῦτα παρὰ τῆς γραφῆς παραληφθέντα τὰ ὑποδείγματα ὡς οὐκ ἀκριβῶς τὸ μεγαλεῖον τοῦ μονογενοῦς παριστῶντα διὰ τὸ μὴ ταὐτὸν εἶναι τῷ ὑποκειμένῳ κατὰ τὴν οὐσίαν ἢ τὸν ἀτμὸν τῷ μύρῳ ἢ τὴν ἀκτῖνα τῷ ἡλίῳ, ὁ ἀληθινὸς λόγος διορθωσάσθω τὸν φόβον ὁ ἐν τῇ ἀρχῇ ὢν καὶ πάντα ὢν ὅσα ἐστὶν ἡ ἀρχὴ καὶ τοῦ παντὸς προϋπάρχων, οὕτως ἐν τῷ κηρύγματι τοῦ Ἰωάννου βοήσαντος ὅτι καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἦν ὁ λόγος καὶ
48 θεὸς ἦν ὁ λόγος. εἰ οὖν θεὸς μὲν ὁ πατήρ, θεὸς δὲ καὶ
788 M. ὁ υἱός, τίς ἔτι καταλείπεται πρὸς τὴν ἀκριβῆ τοῦ μονογενοῦς θεολογίαν ἀμφιβολία, ὅταν τῇ μὲν τοῦ υἱοῦ σημασίᾳ τὸ κατὰ φύσιν οἰκεῖον γνωρίζηται, τῷ δὲ ἀπαυγάσματι τὸ συναφές τε καὶ ἀδιάστατον, τῇ δὲ τοῦ θεοῦ προσηγορίᾳ κατὰ τὸ ἴσον ἐφηρμοσμένῃ πατρί τε καὶ υἱῷ τὸ διὰ πάντων ὁμότιμον, ὁ δὲ χαρακτὴρ πάσῃ τῇ ὑποστάσει τοῦ πατρὸς ἐπιθεωρούμενος τὸ ἀνελλιπὲς τοῦ ἰδίου μεγέ-

VLATS 1 τοῦ πεπλανημένου A ex coniectura, verba εἴδους τὸ πεπλανημένον ex 4 illata sunt, delevi   εἴδους om A   5 τί γὰρ ἐρεῖς: ἀλλ' ἴσως ἐρεῖς v   7 οὐδὲ: οὐδὲν v   11 πάντως ἦν V οὐκ οὔσης v   12 φοβεῖ v et ex φοβῇ corr A: φοβῇ VLTS ταῦτα: τῶν VT   13 παραλειφθέντων ἡμῖν ὑποδειγμάτων V παραληφθέντων ὑποδειγμάτων (om τὰ) T   14 παριστώντων VT 19-20 καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος in marg add A   20 καὶ om VT 23 γνωρίζεται VL v   τὸ δὲ L   24 καὶ ἀΐδιον V   25 ἐφηρμοσμένον L   27 πατρὸς: θεοῦ A   ἐπιθεωρουμένη L v

θους διασημαίνῃ, καὶ ἡ μορφὴ τοῦ θεοῦ τὴν διὰ πάντων καταμηνύῃ ταὐτότητα τῷ πάντα δεικνύειν ἐφ' ἑαυτῆς, δι' ὧν ἡ θεότης χαρακτηρίζεται.
49 Πάλιν τοίνυν προθῶμεν τοῦ Εὐνομίου τὸν λόγον. οὐκ ἦν, φησί, πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως. τίς οὗτός ἐστιν ὃν οὐκ εἶναι λέγει; εἰπάτω τὰ θεῖα ὀνόματα, οἷς ὁ κατ' Εὐνόμιόν ποτε μὴ ὢν ὀνομάζεται. οὐκοῦν φῶς ἐρεῖ καὶ μακαριότητα ζωήν τε καὶ ἀφθαρσίαν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἁγιασμὸν καὶ δύναμιν καὶ ἀλήθειαν καὶ τὰ τοιαῦτα. ὁ τοίνυν πρὸ τῆς γεννήσεως λέγων αὐτὸν μὴ εἶναι ἄντικρυς ταῦτα βοᾷ ὅτι οὐκ ἦν ἀλήθεια ὅτε ἐκεῖνος οὐκ ἦν, οὐκ ἦν ζωή, οὐκ ἦν φῶς, οὐκ ἦν δύναμις, οὐκ ἦν ἀφθαρσία, οὐκ ἄλλο τι τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον νοουμένων οὐδέν, καὶ τὸ ἔτι τούτων παραλογώτερον καὶ εἰς ἀσέβειαν
50 χαλεπώτερον, οὐκ ἦν ἀπαύγασμα, οὐκ ἦν χαρακτήρ. ἐν γὰρ τῷ μὴ εἶναι λέγειν ἀπαύγασμα τὸ μηδὲ τὴν ἀπαυγάζουσαν δύναμιν εἶναι συγκατασκευάζεται πάντως, ὡς ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸν λύχνον ἐστὶν ὑποδείγματος. ὁ γὰρ τὴν αὐγὴν τοῦ λύχνου εἰπὼν τὸ καὶ λάμπειν τὸν λύχνον συνενεδείξατο, καὶ ὁ μὴ εἶναι τὴν αὐγὴν λέγων τὴν σβέσιν τοῦ φωτίζοντος συνεσήμανεν. ὥστε ὅταν ὁ υἱὸς μὴ εἶναι λέγηται, καὶ ἡ τοῦ πατρὸς ἀνυπαρξία κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἐκ τοῦ ἀκο-
51 λούθου διὰ τούτων κατασκευάζεται. εἰ γὰρ συνημμένως ἔχεται τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον κατὰ τὴν ἀποστολικὴν μαρτυρίαν, καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως καὶ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ, ὁ τὸ ἕτερον τῶν συνημ-

24 sqq Hebr 1, 3   I Cor 1, 24

VLATS 1 διασημαίνει VLT v   2 καταμηνύει VLT v   3 θεότης: θέσις v   8-9 δικαιοσύνην τε καὶ ἁγιασμὸν VAT (om καὶ ante δικ.)   9 ἁγιασμὸν: ἀφθαρσίαν L   12 οὐκ ἦν ante ζωὴ om VLAT   post pr ἦν graviter interpungunt, non post ζωή 13 post ἀφθαρσία add οὐκ ἦν VL   ἦν ante τῶν add v   πρὸς τὸ κρεῖττον libri: haec verba in v glossemate ἐν θεῷ expulsa sunt   17 κατασκευάζεται VT   ὡς: πῶς v   19 καὶ τὸ VT τὸ om A   συνεδείξατο L v   21 υἱός: κύριος VLT   λέγεται L 22 κατ' ἀνάγκην v   23 διὰ τούτων om S v

μένων μὴ εἶναι λέγων τῇ τοῦ ἑνὸς ἀναιρέσει συνανεῖλε
πάντως καὶ τὸ λειπόμενον· ὥστε τοῦ ἀπαυγάσματος μὴ
ὄντος ὁμολογεῖσθαι μὴ εἶναι μηδὲ τὴν ἀπαυγάζουσαν φύσιν,
καὶ τοῦ χαρακτῆρος μὴ ὑφεστῶτος μηδὲ τὴν χαρακτηριζο-
μένην εἶναι ὑπόστασιν, σοφίας δὲ καὶ δυνάμεως θεοῦ μὴ
52 οὔσης μηδὲ ἐκεῖνον πάντως εἶναι ὁμολογεῖσθαι τὸν δίχα
σοφίας τε καὶ δυνάμεως ἐφ' ἑαυτοῦ μὴ νοούμενον. εἰ οὖν
οὐκ ἦν ὁ μονογενὴς θεὸς πρὶν γενέσθαι, καθώς φησιν ὁ
Εὐνόμιος, Χριστὸς δὲ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία καὶ
χαρακτὴρ καὶ ἀπαύγασμα, οὐκ ἦν πάντως οὐδὲ ὁ πατήρ,
οὗ ὁ υἱὸς δύναμίς ἐστι καὶ σοφία καὶ χαρακτὴρ καὶ ἀπαύ-
γασμα· οὐ γὰρ ἔστιν ἐπινοῆσαι τῷ λόγῳ οὔτε ὑπόστασιν
ἀχαρακτήριστον οὔτε ἀλαμπῆ δόξαν οὔτε ἄσοφον θεόν, οὐκ
ἄχειρα δημιουργόν, οὐκ ἄλογον ἀρχήν, οὐκ ἄπαιδα πατέρα,
ἀλλὰ πάντα τὰ τοιαῦτα ἐπί τε τῶν ὁμολογούντων καὶ ἐπὶ
τῶν ἀθετούντων [καὶ] ἀλλήλοις συναναφαίνεται καὶ διὰ τῆς
τοῦ ἑνὸς ἀναιρέσεως καὶ τὸ συνημμένον συναφανίζεται.
53 ἐπειδὴ τοίνυν κατασκευάζεται παρ' αὐτῶν τὸ μὴ εἶναι τὸν
789 M. υἱὸν πρὸ τοῦ γενέσθαι ὅ ἐστιν ἀπαύγασμα δόξης, ἡ δὲ ἀκο-
λουθία συναναιρεῖ τῇ τοῦ ἀπαυγάσματος ἀνυπαρξίᾳ καὶ
τὴν τῆς δόξης ἀϊδιότητα, δόξα δὲ ὁ πατήρ, ὅθεν τὸ μονο-
γενὲς φῶς ἀπηυγάσθη, νοησάτωσαν οἱ περιττοὶ τὴν σοφίαν
ὅτι σύμμαχοι τῶν Ἐπικουρείων δογμάτων ἀναπεφήνασιν, ἐν
54 προσχήματι Χριστιανισμοῦ τὴν ἀθεΐαν πρεσβεύοντες. διπλῆς
τοίνυν κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς ἀτοπίας ἀναφανείσης, ἢ καθ-
όλου μὴ εἶναι τὸν θεὸν λέγειν ἢ μὴ ἀνάρχως εἶναι, ἐλέ-
σθωσαν τὸ δοκοῦν ἐκ τῶν φανέντων, ἢ ἄθεοι λέγεσθαι ἢ
μηκέτι ἄναρχον εἶναι τῷ πατρὶ τὴν ζωὴν λέγειν. ἀλλὰ

VLATS 2 ἀπαυγάσματος A v: ἀπαυγάζοντος VLTS (confusum cum ὄντος?) 6 ἐκεῖνο V 9 τοῦ θεοῦ δύναμις sed expunxit τοῦ L θεοῦ alterum sscr A 10 verba ab οὐκ ἦν πάντως usque ad 11-12 ἀπαύγασμα om VT sed in T manus eadem quae fol 233r-258v scripsit signo adposito supra col prim haec verba supplevit 15 ὁμολογησάντων L ἐπὶ post καὶ om V 16 καὶ del Harder 21-22 μονογενές ἐστι φῶς ἀπαυγασθὲν VT 22 σοφίαν: διάνοιαν VT 23 ἐν: καὶ v 26 ἀνάρχως μὴ S 28 ζωὴν: οὐσίαν VS v

μὴν φεύγειν εἰκὸς αὐτοὺς τὸ ἀθέους νομίζεσθαι· οὐκοῦν
λείπεται τὸ μὴ εἶναι ἀΐδιον τὸν θεὸν κατασκευάζειν. εἰ δὲ
τοῦτο ἡ τῶν ἀποδειχθέντων ἀκολουθία συναναγκάζει, ποῦ
αἱ ποικίλαι καὶ εὔστροφοι τῶν ὀνομάτων ἀντιστροφαί; ποῦ
ἡ ἀμήχανος τῶν συλλογισμῶν ἀνάγκη διὰ τῆς τοῦ ἀγεν-
νήτου πρὸς τὸ γεννητὸν διαστολῆς τὰς γραώδεις ἀκοὰς
περικομποῦσα;

55 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. καλῶς δ' ἂν ἔχοι
μηδὲ τὸ ἐφεξῆς παριδεῖν ἀνεξέταστον· σιωπάσθω δὲ τὰ
διὰ μέσου παίγνια, οἷς ὁ δεινὸς οὗτος ῥήτωρ μειρακιωδῶς
ἐναβρύνεται εἴτε παίζων εἴτε σπουδάζων ἐν ταῖς καθ' ἡμῶν
λοιδορίαις, ὡς διὰ τούτου κρείττων κατὰ τὸν λόγον ἐσόμενος.
οὐ γὰρ δὴ βιάσεταί τις ἡμᾶς ἢ τοῖς λοξοῖς τὰ ὄμματα
συνδιαστρέφειν τὰς ὄψεις ἢ τοῖς ὑπὸ δαιμονίας νόσου παρα-
πεπληγόσι συνδιαστρεβλοῦσθαι καὶ συνεξάλλεσθαι καὶ συγ-
καταπίπτειν τῷ σώματι. ἀλλ' ἐκείνους μὲν ἐλεήσομεν,
56 ἡμεῖς δὲ τοῦ καθεστηκότος οὐκ ἐκστησόμεθα. φησὶ τοίνυν
στρέψας πρὸς τὸν διδάσκαλον ἡμῶν τὸν ἐν τῷ πράγματι
λόγον, ὡς δὴ κατὰ πρόσωπον τὴν μάχην ποιούμενος ὅτι
τοῖς ἰδίοις ἁλώσῃ πτεροῖς. ἐκείνου γὰρ εἰρηκότος
τὸ καλὸν ἀεὶ παρεῖναι τῷ ἐπὶ πάντων θεῷ, καλὸν δὲ τὸ
τοιούτου παιδὸς εἶναι πατέρα· οὐκοῦν μηδέποτε τὸ καλὸν
ἀπεῖναι αὐτοῦ μηδὲ ἄνευ υἱοῦ τὸν πατέρα θελῆσαι εἶναι,
θελήσαντα δὲ μὴ ἀδυνατῆσαι, δυνάμενον δὲ καὶ βουλό-
μενον ἐν τῷ κατὰ γνώμην εἶναι καὶ ἀεὶ ἔχειν τὸν υἱὸν διὰ
τὸ ἀεὶ θέλειν τὸ ἀγαθόν (πρὸς τοῦτο γὰρ ἡ διάνοια τῶν

20 τ. ἰδίοις ἁλώσῃ πτεροῖς] cf Aeschyl frg 139 N² et ibid p 46 (cf testim vol I p 47, 7) 20 sqq Bas c Eun lib II p 593 A-B

VLATS 1 μὴν: μὴ VLT εἰκὸς om VT αὐτοὺς εἰκὸς S 2 λείπεται A: λείπονται VLTS v 4 ἄστροφοι v 6 γραώδεις: τραγώδεις S 7 περικομποῦσα: περιβομβοῦσα S v 8 ἔχει v 9 δὲ om A 13 βιάζεται sed σ supra ζ add L 14-15 πεπληγόσι A 15 καὶ ante συνεξάλλεσθαι om v 16 ἐλεήσωμεν S 17 οὐ ante τοῦ add V man alt οὐκ om V 19 ὡς δεῖ L 20 ἁλώσει L 21 παρεῖναι ἀεὶ V 21-22 τὸ τοῦ τοιούτου S 23 εἶναι om v

ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἡμῶν εἰρημένων βλέπει), ταῦτα προδιασύρας
ὁ Εὐνόμιος ἐκ τῆς ἔξωθεν σοφίας ἐπεισαχθεῖσαν τοιαύτην
τινὰ ῥῆσιν πρὸς ἀνατροπὴν τῶν εἰρημένων προβάλλεται καί
57 φησι· τίς γενήσῃ λέγοντός τινος τῶν τοῖς τοι-
ούτοις λόγοις ἐμμεμελετηκότων, ὡς εἴπερ τὸ
δημιουργεῖν καλὸν καὶ θεῷ πρέπον, πῶς οὐκ
ἀνάρχως αὐτῷ τὸ καλὸν καὶ πρέπον παρῆν,
εἴπερ ἄναρχος ὁ θεός; καὶ ταῦτα μήτε ἀγνοίας
κωλυούσης μήτε ἀσθενείας ἐμποδιζούσης ἢ
πρὸς τὸ δημιουργεῖν ἡλικίας καὶ ὅσα συμφο-
ρήσας κακῶς σεαυτοῦ κατέχεας· οὐ γὰρ δὴ
τοῦ θεοῦ θέμις εἰπεῖν. εἰ μὲν οὖν ἦν δυνατὸν αὐτὸν
τὸν διδάσκαλον πρὸς τὸ ἐρωτηθὲν ἀποκρίνασθαι, ἔδειξεν ἂν
τῷ Εὐνομίῳ „τίς ἂν ἐγένετο“, καθὼς οὗτος ἠρώτησε,
διὰ τῆς θεοπαιδεύτου γλώττης τό τε θεῖον ἐκκαλύπτων
μυστήριον καὶ μαστίζων τοῖς ἐλέγχοις τοὺς τῆς ἀπάτης
792 M. προστάτας, ὥστε φανερὸν γενέσθαι πᾶσιν, ὅσον τὸ μέσον
ἐστὶ [μεταξὺ] διακόνου μυστηρίων Χριστοῦ καὶ μίμου γελοίων
58 ἢ ποιητοῦ καινῶν τε καὶ ἀλλοκότων δογμάτων. ἐπεὶ δὲ ὁ
μέν, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἀποθανὼν τῷ θεῷ λαλεῖ,
ὁ δὲ ὡς οὐκ ὄντος τοῦ ἀντεροῦντος τοιαῦτα προβάλλει, κἂν
μὴ τὸ ἴσον ἡ παρ' ἡμῶν ἀπόκρισις ἔχῃ ὡς πρὸς τὴν τοῦ
μεγάλου Βασιλείου φωνήν, πλὴν ἐν παρρησίᾳ ταῦτα πρὸς
τὸν ἐρωτήσαντα φήσομεν, ὅτι μαρτυρία τοῦ ἀληθεύειν ἡμᾶς
ἐν οἷς τὸ δόγμα τῆς ἀσεβείας ἐλέγχομεν ὁ σὸς γίνεται
λόγος ὁ ἐπὶ ἀνατροπῇ τῶν ἡμετέρων προφερόμενος λόγων.

20 I Cor 14, 2

VLATS 1 ἡμῖν V om A 2 ἐπεισαχθέντα VLTS v 2-3 τινα τοιαύτην A 3 προβάλλεται: προτείνεται VT 4 τίς γενήσῃ S v: om VT in lac (sed T exhibet τισο..) τίς συνήσει LA (in margine γρ καὶ τίς γενήσῃ A) 5 λόγοις om V ὥσπερ εἴπερ v 6 πρέπον θεῷ v 7 ἀνάρχῳ v 11 ἑαυτοῦ A σεαυτῷ v κατέχεεν A 14 οὗτος om V 18 μεταξὺ delevi, ante 17 μέσον add V v.l. cf 212, 4; 208, 17 διακόνων A γελοίου v 19 ἀλλοτρίων S 20 καθά φησιν T 21 τὰ add ante τοιαῦτα VA (τοσαῦτα) S 22 ἔχει L 23 παρρησίᾳ: παρόντι v 24 ἐρωτήσοντα V 26 φερόμενος A

59 οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι τοσοῦτον ἡμεῖς αἰτιώμεθα ἢ τὸ μηδὲν
οἴεσθαι διαφέρειν ὑμᾶς τοῦ κοινοῦ τῆς κτίσεως τὸν δεσπότην
τῆς κτίσεως, καὶ τὸ παρ' ὑμῶν προτεινόμενον κατασκευή
ἐστιν ὧν ἡμεῖς αἰτιώμεθα. εἰ γὰρ ὅπερ ἐπὶ τῆς κτίσεως
βλέπεις, τοῦτο δεῖ ἐφαρμόζειν καὶ τῷ μονογενεῖ θεῷ,
πέρας ἔχει τὸ παρ' ἡμῶν σπουδαζόμενον· ἀπελήλεγκται
γὰρ διὰ τῶν σῶν λόγων τὸ ἄτοπον καὶ πᾶσι γέγονε κατα-
φανές, ὅτι τε ἡμεῖς ἐν ἀληθείᾳ τὸν λόγον εὐθύνομεν καὶ
ὅτι σοὶ ἡ περὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ ὑπόληψις τοιαύτη ἐστὶν
οἵα καὶ περὶ τὰ λοιπὰ τῶν κτισμάτων.
60 Περὶ τίνος ἡ ἀμφισβήτησις ἦν; οὐ περὶ τοῦ μονο-
γενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ δημιουργοῦ πάσης τῆς κτίσεως,
εἴτε ἀεὶ ἦν εἴτε ὕστερον τῷ πατρὶ προσεγένετο; τί οὖν περὶ
τούτου φησὶν ἡ τοῦ διδασκάλου φωνή; ὅτι τὸ τῇ φύσει
καλὸν οὐκ εὐαγές ἐστι μὴ ἀεὶ ἐν τῷ θεῷ πιστεύειν εἶναι.
μηδὲ γὰρ αἰτίαν ὁρᾶν τινα, καθ' ἣν εἰκός ἐστι τὸ ἀγαθὸν
τῷ ἀγαθῷ μὴ παρεῖναι, μήτε κατὰ δυνάμεως ἔλλειψιν μήτε
κατὰ τὴν τῆς βουλῆς ἀτονίαν. τί πρὸς ταῦτά φησιν ὁ
τοῖς εἰρημένοις μαχόμενος; ὅτι ἐὰν τὸν θεὸν λόγον δῷς ἐξ
ἀϊδίου πιστεύεσθαι, καὶ περὶ τῶν δημιουργημάτων τὸ ἴσον
61 δώσεις. ὢ πῶς οἶδε διακρίνειν τῷ λόγῳ δημιουργημάτων
φύσιν καὶ θείαν μεγαλειότητα, πῶς ἐπίσταται περὶ ἑκατέρου
τὰ πρόσφορα, ὅσα τε περὶ τοῦ θεοῦ καὶ ὅσα περὶ τῆς κτί-
σεως εὐσεβές ἐστιν οἴεσθαι. εἰ ὁ δημιουργός, φησίν,
ἀπὸ χρόνου τῆς δημιουργίας ἄρχεται· οὐ γὰρ
ἄλλῳ τινὶ τὴν τῶν γεγονότων ἀρχὴν ἔστι σημειώσασθαι, μὴ
ἐν τῷ ἰδίῳ διαστήματι τοῦ χρόνου τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ τέλη
62 τοῖς γινομένοις ὁρίζοντος. διὰ τοῦτό φησι δεῖν καὶ τὸν

VLATS 1 οὐδὲ correxi: οὔτε τι om L 2 ἡμᾶς LS v 2-3 τὸν δεσπότην τῆς κτίσεως om V 3 παρ' ἡμῶν A προτενόμενον V 3-4 κατασκευή ἐστιν ὧν: κατὰ τοῦ μονογενοῦς v 5 δεῖ A: δεῖν VLT δεῖν οἴει e coni S 6 ἀπελήλεκται S 8 τε om A 11 περί τινος scr et cum verbis antecedentibus in unum contrahunt v 11-12 μονογενὲς V 12 τῆς om S 14 τῇ om V 18 ἀγονίαν v 23 τε om VT τοῦ om A 24 εὐσεβῶς v 25 ἀπὸ τοῦ χρόνου v

ποιητὴν τῶν χρόνων ἀπὸ τῆς ὁμοίας ἀρχῆς τοῦ εἶναι ἄρξασθαι. ἀλλ' ἡ μὲν κτίσις ἀρχὴν τοὺς αἰῶνας ἔχει, τοῦ δὲ ποιητοῦ τῶν αἰώνων ποίαν ἐπινοήσεις ἀρχήν; εἰ μὲν γὰρ τὴν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τις λέγοι, ὁ πατήρ ἐστιν ἐκεῖ τὸ δηλούμενον, ᾧ συνημμένως καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ ὁμολογία συναναδείκνυται, καὶ οὐκ ἔστι τὸν ἐν τῷ πατρὶ ὄντα, καθώς φησιν ὁ κύριος, ἀπό τινος σημείου τοῦ ἐν αὐτῷ εἶναι ἄρξασθαι. εἰ δὲ ἄλλην τις ἀρχὴν παρ' ἐκείνην λέγοι, εἰπάτω τὸ ὄνομα ᾧ σημειοῦται τὴν τοιαύτην ἀρχήν, μηδενὸς κατα-
63 λαμβανομένου πρὸ τῆς τῶν αἰώνων συστάσεως. οὐκοῦν οὐδὲν ἡμᾶς παρακινήσει τῆς εὐσεβοῦς περὶ τὸν μονογενῆ θεὸν ὑπολήψεως ὁ τοιοῦτος λόγος, κἂν ἐπικροτῶσιν αἱ γρᾶες ὡς ἰσχυρῷ τῷ προβλήματι. μένομεν γὰρ ἐπὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἐγνωσμένων ἐρηρεισμένον ἔχοντες ἐπὶ τῆς ἀληθείας τὸν λόγον ὅτι, ὅσα περὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ λέγειν
793 M. ὁ τῆς εὐσεβείας ὑποτίθεται λόγος, οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὴν κτίσιν τὴν οἰκειότητα, ἀλλὰ πολλῷ τῷ μέσῳ διώρισται τοῦ τε πάντα πεποιηκότος καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ τὰ γνωρίσματα. εἰ μὲν οὖν ἐν ἑτέροις τισὶν εἶχέ τινα κοινωνίαν ὁ υἱὸς πρὸς τὴν κτίσιν, ἔδει πάντως μηδὲ κατὰ τὸν τῆς ὑπάρξεως
64 τρόπον παρηλλάχθαι λέγειν· εἰ δὲ ἄμοιρος ἡ κτίσις τῶν τοιούτων ἐστὶ τῶν ὅσα περὶ τὸν υἱὸν μεμαθήκαμεν, ἀναγκαῖον πάντως μηδὲ κατὰ τοῦτο λέγειν τὴν κοινωνίαν ἔχειν. οὐδὲ γὰρ ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ κτίσις οὔτε πρὸς τὸν θεὸν ἦν οὔτε θεὸς ἦν, οὐ ζωή, οὐ φῶς, οὐκ ἀνάστασις, οὐ τὰ λοιπὰ τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων οἷον ἀλήθεια, δικαιοσύνη, ἁγιασμός, κριτὴς δίκαιος, ποιητὴς τοῦ παντός, ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, βασιλεύων τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα καὶ ἔτι, οὐκ

7 Joh 10, 38 al

VLATS 2 verba ab ἡ μὲν usque ad ἔχει in ras V 4 λέγη v ὁ πατήρ: ὅπερ v ἐκεῖ: ἐκεῖνο S v 5 τοῦ υἱοῦ ἡ ὁμολογία V 6 οὐκ ἔστι δὲ A om καὶ 6-7 καθά φησιν T 7 τοῦ ἐν αὐτῷ εἶναι: χρονικοῦ v (verba ἐν αὐτῷ εἶναι in fine paginae mutilae desunt in S qui tamen praebet τοῦ) 8 λέγει v 10 τῶν om A 13 ἰσχυρὸν VLT 25 οὔτε ζωὴ T 27 τοῦ om VLT

ἀπαύγασμα δόξης ἡ κτίσις, οὐ χαρακτὴρ ὑποστάσεως, οὐκ ἀγαθότητος εἰκών, οὐ χάρις, οὐ δύναμις, οὐκ ἀλήθεια, οὐ σωτηρία, οὐκ ἀπολύτρωσις, οὐδέ τι τοιοῦτον ὅλως τῶν εἰς δόξαν τοῦ μονογενοῦς παρὰ τῆς γραφῆς λεγομένων οὐδὲν ἐπὶ τῆς κτίσεως οὔτε ἔστιν οὔτε λέγεται, ἵνα τὰς ὑψηλοτέρας παρῶμεν φωνάς, τὸ Ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ Οὐδεὶς
65 οἶδε τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ. εἰ μὲν οὖν εἶχε τὰ τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα προσμαρτυρεῖν ὁ λόγος τῇ κτίσει, καλῶς ἂν τὸ περὶ ταύτην θεωρούμενον καὶ ταῖς περὶ τοῦ μονογενοῦς ὑπολήψεσιν ἐφαρμόζειν ᾤετο δεῖν, ἐκ τῶν ὁμοφύλων πρὸς τὸ συγγενὲς γινομένης τῆς παραθέσεως· εἰ δὲ πάντα τὰ τοιαῦτα νοήματά τε καὶ ὀνόματα πρὸς μὲν τὸν πατέρα τὴν κοινωνίαν ἔχει, τῆς δὲ περὶ τὴν κτίσιν ὑπονοίας ὑπέρκειται, ἆρ' οὐ καταδύσεται ὑπ' αἰσχύνης ὁ σοφὸς καὶ ἀγχίνους διὰ τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων φυσιολογῶν τὸν τῆς κτίσεως κύριον, οὔπω συνιεὶς ὅτι ἄλλα <τῆς θείας φύσεως καὶ ἄλλα> τῆς κτίσεώς ἐστι τὰ γνωρίσματα.

66 Τῶν γὰρ ὄντων πάντων ἡ ἀνωτάτω διαίρεσις εἰς τὸ κτιστὸν καὶ ἄκτιστον τὴν τομὴν ἔχει, τὸ μὲν ὡς αἴτιον τοῦ γεγονότος, τὸ δὲ ὡς ἐκεῖθεν γενόμενον. διῃρημένης τοίνυν τῆς τε κτιστῆς φύσεως καὶ τῆς θείας οὐσίας καὶ οὐδεμίαν ἐπιμιξίαν ἐχούσης κατὰ τὰς γνωριστικὰς ἰδιότητας, ἀνάγκη πᾶσα μὴ διὰ τῶν ὁμοίων ἑκατέραν νοεῖν μηδὲ τὰ αὐτὰ γνωρίσματα τῶν διεστηκότων κατὰ τὸν τῆς
67 φύσεως λόγον ἀναζητεῖν. τῆς τοίνυν ἐν τῇ κτίσει φύσεως, καθώς φησί που τῆς παναρέτου σοφίας ὁ λόγος, ἀρχήν τε καὶ τέλος καὶ μεσότητα χρόνων ἐφ' ἑαυτῆς δεικνυούσης

6 Joh 10, 38 al 7 Joh 14, 9 Matth 11, 27 27 Sap Sal 7, 18

VLATS 6 παρῶμεν: παρίστημι v 8 εἶδε v 11 ἐφαρμόζειν om VLT 15 καταδύεται LAS v 16 φυσιολογῶν: θεολογῶν VLT τὸν om v 17 τῆς om L 17-18 supplevi 18 εἰσι VT τὰ ante γνωρίσματα sscr A 23 ἐπιμιξίαν corr ex -ιας L γνωστικὰς VATS 27 που om v τε om AS v

καὶ πᾶσι συμπαρατεινομένης τοῖς χρονικοῖς διαστήμασι,
ταύτην τὴν ἰδιότητα οἷόν τινα χαρακτῆρα τοῦ ὑποκειμένου
λαμβάνομεν ἐν τῷ πάντως καὶ ἀρχήν αὐτοῦ τινα τῆς συ-
στάσεως βλέπειν καὶ πρὸς τὸ μέσον ὁρᾶν καὶ πρὸς τὸ
πέρας ταῖς ἐλπίσι συμπαρατείνεσθαι. μεμαθήκαμεν γὰρ
ὅτι οὔτε ἐξ ἀϊδίου ἦν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ οὔτε εἰς τὸ
ἀΐδιον ἔσται, ὡς ἐκ τούτου δῆλον εἶναι ὅτι καὶ ἀπὸ ἀρχῆς
τινος τὰ ὄντα ἤρξατο καὶ εἴς τι πάντως καταλήξει πέρας.
796 M. ἡ δὲ θεία φύσις κατ' οὐδὲν μέρος περατουμένη, ἀλλὰ παντα-
χόθεν [ἐν] τῷ ἀορίστῳ πάντα περασμὸν διαβαίνουσα πόρρω-
68 θέν ἐστι τῶν ἐπὶ τῆς κτίσεως εὑρισκομένων σημείων. ἡ
γὰρ ἀδιάστατος καὶ ἄποσος καὶ ἀπερίγραπτος δύναμις ἐν
ἑαυτῇ τοὺς αἰῶνας καὶ πᾶσαν τὴν ἐν τούτοις ἔχουσα κτίσιν
καὶ πανταχόθεν τῆς τῶν αἰώνων ἀπειρίας τῇ ἀϊδιότητι τῆς
ἰδίας ὑπερεκπίπτουσα φύσεως ἢ οὐδὲν ἔχει σημεῖον τὸ
καταμηνύον τὴν φύσιν ἢ ἄλλο τι πάντως καὶ οὐχ ὅπερ ἡ
κτίσις ἔχει. ἐπεὶ οὖν ἴδιον τῆς κτίσεως τὸ ἀρχὴν ἔχειν,
ἀλλότριον ἂν εἴη τῆς ἀκτίστου φύσεως τὸ τῆς κτίσεως ἴδιον.
εἰ γὰρ καθ' ὁμοιότητα τῆς κτίσεως καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς
ὕπαρξιν ἔκ τινος καταλαμβανομένης ἀρχῆς ὑποτίθεσθαί τις
ἀξιώσειε, κατ' ἀνάγκην πάντως καὶ τὴν τῶν λοιπῶν ἀκο-
69 λουθίαν τῷ περὶ τοῦ υἱοῦ λόγῳ συνεφαρμόσει. οὐ γάρ ἐστι
τῆς ἀρχῆς δοθείσης μὴ συνομολογῆσαι καὶ τὸ ἑπόμενον.
ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἄνθρωπον εἶναι δοίη τινά, πάντα τὰ τῆς
φύσεως ἴδια τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ συνήρτησε, καὶ ζῷον αὐτὸν
καὶ λογικὸν εἶναι λέγων καὶ εἴ τι ἄλλο νοεῖται περὶ τὸν
ἄνθρωπον, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον εἰ ἕν τι τῶν περὶ τὴν

VLATS 1 συμπαρατεινομένοις V 2 ἐνυποκειμένου T 7 ἀπ' ἀρχῆς in ras V 8 εἴρξατο L 9 περατουμένη: παραιτουμένη V (παραι in ras) παρατουμένη sscr ε L 10 ἐν delevi πειρασμὸν L πᾶν πέρας v 13 ἔχουσαν T 16 οὐχ om V 19 τῆς ante κτίσεως om v 20 ἀναλαμβανομένης V 21 πάντως καί: πάντα κατὰ v 22 τοῦ υἱοῦ: τούτου v 23 τῇ ἀρχῇ om δοθείσης A 24 ὡς γὰρ T τινά, πάντα: τὸν v 25 ἴδια ATS: ἰδίᾳ VL διὰ v τῆς ὁμολογίας ταύτης v συνήρτησε: συνετήρησε A ad argumenti conformationem cf p 214, 12-13

κτίσιν ἰδιωμάτων ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας κατανοήσαιμεν,
οὐκέτ' ἐφ' ἡμῖν ἔσται τὸν λοιπὸν κατάλογον τῶν ἐπ' αὐτῆς
θεωρουμένων μὴ ἐφαρμόσαι τῇ ἀκηράτῳ φύσει· ἡ γὰρ
ἀρχὴ βιαίως τε καὶ ἀναγκαίως τὸ μεθ' ἑαυτὴν ἀκόλουθον
70 ἐπιζητήσει. ἡ γὰρ οὕτω νοουμένη ἀρχὴ τῶν μετ' αὐτήν
ἐστιν ἀρχή, ὥστε εἰ ἐκεῖνα εἴη, καὶ ταύτην εἶναι, εἰ δὲ
ἀναιροῖτο τὰ συνημμένα, μηδὲ τὸ προηγούμενον μένειν. τῆς
τοίνυν σοφίας καὶ μεσότητα καὶ τέλος τῇ ἀρχῇ προστι-
θείσης, εἰ λάβοιμεν ἐπὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς φύσεως ἀρχήν
τινα ἀπό τινος σημείου ὁριζομένην τῆς ὑποστάσεως, καθὼς
δογματίζει ἡ αἵρεσις, οὐ συγχωρήσει πάντως ἡ σοφία μὴ
71 καὶ τὸ πέρας καὶ τὸ μέσον τῇ ἀρχῇ συναρτῆσαι. εἰ δὲ
τοῦτο γένοιτο, εὑρεθήσεται ἡμῖν ὁ θεολόγος θνητὸν τοῖς
ἐπιχειρήμασιν ἀποδεικνύων τὸ θεῖον. εἰ γὰρ τῇ ἀρχῇ τὸ
τέλος κατὰ τὸν τῆς σοφίας λόγον ἀναγκαίως ἐφέπεται
καὶ τὸ μέσον ἐνθεωρεῖται τοῖς πέρασιν, ὁ τὸ ἓν δοὺς τῇ
δυνάμει καὶ τὰ ἄλλα συγκατεσκεύασε, μέτρα καὶ πέρας
ζωῆς ὁρίζων τῇ ἀορίστῳ φύσει. εἰ δὲ τοῦτο ἀσεβές τε καὶ
ἄτοπον, τῆς ἴσης ἢ καὶ μείζονος ἄξιον κατηγορίας ἐστὶ τὸ
ἀρχὴν δοῦναι τῷ λόγῳ τῷ εἰς ἀσέβειαν λήγοντι· ἀρχὴ δὲ
τῆς τοιαύτης ἀτοπίας ἐφάνη τὸ ἐν ἀρχῇ τινι περιγεγραμ-
72 μένην τοῦ υἱοῦ τὴν ζωὴν νομίσαι. ὥστε δυοῖν θάτερον, ἢ
μεταθήσονται πρὸς τὸν ὑγιαίνοντα λόγον ὑπὸ τῶν εἰρη-
μένων ἀναγκαζόμενοι καὶ τῇ τοῦ πατρὸς ἀϊδιότητι τὸν ἐξ
ἐκείνου συνθεωρήσουσιν, ἢ εἰ μὴ τοῦτο βούλοιντο, καθ'
ἑκάτερον περατώσουσι τοῦ υἱοῦ τὸ ἀΐδιον, τῇ ἀρχῇ καὶ τῷ
τέλει τὸ ἄπειρον αὐτοῦ τῆς ζωῆς εἰς τὸ ἀνύπαρκτον ἄγοντες.
73 εἰ δὲ ἀτελεύτητος καὶ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν ἀγγέλων ἡ φύσις
καὶ οὐδὲν κωλύεται εἰς τὸ ἀΐδιον προϊέναι διὰ τοῦ καὶ
κτιστὴ εἶναι καὶ ἀπό τινος τὴν ἀρχὴν τῆς συστάσεως ἐσχη-

VLATS 2 τὸν λοιπὸν κατάλογον: τὸν λόγον v 8-9 προτιθείσης v 10 ὁριζομένης V τῆς sscr 13 θεολόγος: θεῖος λόγος A 18 τῇ ἀορίστῳ ὁρίζων V 20 τῷ ἀσέβειαν λέγοντι v 21-22 περιγεγραμμένη AS 22 δυεῖν VL 23 μεταμαθήσονται L 25 συνθεωρήσωσι V 29 διὰ τῶν sed τοῦ sscr L 30 κτιστὴ correxi: κτιστὴν libri v

κέναι, ὡς διὰ τούτου δύνασθαι ἂν καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ
797 M. ἴσον τοὺς ὑπεναντίους εἰπεῖν, ὡς μήτε ἐξ ἀϊδίου ὄντος καὶ εἰς τὸ ἀτελεύτητον παρατείνοντος, ὁ ταῦτα προφέρων κἀκεῖνο λογιζέσθω, ὅσῳ <τῷ> μεταξὺ τῆς κτίσεως ἡ θεότης
74 διέστηκε τοῖς ἰδιώμασι. τῆς μὲν γὰρ θεότητος ἴδιον τὸ ἀνενδεὲς παντὸς τοῦ κατὰ τὸ ἀγαθὸν θεωρουμένου νοήματος, ἡ δὲ κτίσις ἐκ μετοχῆς τοῦ βελτίονος ἐν τῷ καλῷ γίνεται, ἥτις οὐ μόνον τοῦ εἶναι ἤρξατο, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐν τῷ καλῷ εἶναι πάντοτε διὰ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἐπαυξήσεως ἐν τῷ ἄρχεσθαι καταλαμβάνεται. διότι οὐδέποτε ἐπὶ τοῦ κατειλημμένου ἵσταται, ἀλλὰ πᾶν τὸ κτισθὲν διὰ τῆς μετουσίας ἀρχὴ τῆς πρὸς τὸ μεῖζον ἀνόδου γίνεται καὶ κατὰ τὴν Παύλου φωνὴν οὐδέποτε παύεται τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινομένη καὶ λήθην ποιουμένη τῶν ὄπισθεν.

75 Ἐπεὶ οὖν ἡ μὲν θεότης αὐτοζωή ἐστι, θεὸς δὲ ὁ μονογενὴς θεὸς καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια καὶ πᾶν εἴ τι ὑψηλὸν καὶ θεοπρεπές ἐστι νόημα, ἡ δὲ κτίσις ἐκεῖθεν τῶν ἀγαθῶν λαμβάνει τὴν χορηγίαν, φανερὸν ἐκ τούτων ἂν εἴη ὅτι εἴπερ μετέχουσα τῆς ζωῆς ἐν τῷ ζῆν ἐστι, καὶ εἰ παύσαιτο τῆς μετουσίας, καὶ τοῦ ἐν τῷ ζῆν εἶναι παύσεται πάντως. εἰ μὲν οὖν καὶ περὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ ταῦτα λέγειν τολμῶσιν, ὅσα περὶ τῆς κτίσεως ἀληθές ἐστι λέγειν, καὶ τοῦτο μετὰ πάντων λεγέτωσαν, ὅτι ὁμοίως τῇ κτίσει καὶ τοῦ εἶναι ἄρχεται καὶ ἐν τῷ ζῆν καθ' ὁμοιότητα τῶν ψυχῶν διαμένει.
76 εἰ δὲ ὁ μὲν αὐτοζωή ἐστι καὶ τοῦ ἐπείσακτον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὴν ζωὴν οὐ προσδέεται, τὰ δὲ ἄλλα πάντα οὐχὶ ζωή ἐστιν, ἀλλὰ μεθεκτικὰ τῆς ζωῆς γίνεται, τίς ἀνάγκη διὰ τῶν ἐν τῇ κτίσει βλεπομένων παραγράφεσθαι τοῦ υἱοῦ

13 Phil 3, 14

VLATS 1 τοῦ χριστοῦ: τούτῳ V τοῦ υἱοῦ T 3-4 κἀκεῖνο T: κἀκεῖνα VLAS v 4 ὅσῳ A: ὅσον VLTS v τῷ addidi cf p 206, 17; 208, 17; I 409, 3 5 ἕστηκε v 8 καὶ τοῦ: τοῦ καὶ L τοῦ om A 9 καλῶς VLT 11 κτηθὲν A 12 ἐπανόδου T καὶ om T 13 τοῦ παύλου V 17 ἐστι καὶ θεοπρεπὲς VT κτῆσις V 19 ἐστὶν ἐν τῷ ζῆν V 21 οὖν om A 26 προσδέχεται VLT 28 τοῦ υἱοῦ: τῷ μονογενεῖ v

τὸ ἀΐδιον; τὸ μὲν γὰρ ἀεὶ ὡσαύτως κατὰ τὴν φύσιν ἔχον ἀπαράδεκτόν ἐστι τοῦ ἐναντίου καὶ τῆς πρὸς τὸ ἕτερον μεταβολῆς ἀνεπίδεκτον· οἷς δὲ ἡ φύσις μεθόριος, τούτοις ἐπαμφοτερίζει πρὸς ἑκάτερον ἡ ῥοπή, κατ' ἐξουσίαν τοῖς κατὰ γνώμην προσκλινομένη. εἰ οὖν ἡ ὄντως ζωὴ ἐν τῇ θείᾳ τε καὶ ὑπερκειμένῃ θεωρεῖται φύσει, ἡ ἀπόπτωσις ταύτης πρὸς τὸ ἀντικείμενον πάντως κατὰ τὸ εἰκὸς κατα-
77 λήξει. πολύσημος δὲ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ἡ ἔννοια καὶ οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν νοουμένη τρόπον. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς σαρκὸς ἡ τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων ἐνέργειά τε καὶ κίνησις ζωὴ λέγεται καὶ τὸ ἔμπαλιν ἡ σβέσις αὐτῶν καὶ διάλυσις θάνατος ὀνομάζεται· ἐπὶ δὲ τῆς νοερᾶς φύσεως ἡ πρὸς τὸ θεῖον οἰκείωσις ἡ ἀληθής ἐστι ζωὴ καὶ ἡ τούτου ἀπόπτωσις θάνατον ἔχει τὸ ὄνομα. διὸ καὶ τὸ ἀρχέγονον κακὸν ὁ διάβολος καὶ θάνατος λέγεται καὶ εὑρετὴς θανάτου, ἀλλὰ καὶ κράτος ἔχειν θανάτου παρὰ τοῦ ἀπο-
78 στόλου λέγεται. οὐκοῦν διπλῆς, καθὼς εἴρηται, τῆς τοῦ θανάτου σημασίας ἐκ τῶν γραφῶν νοουμένης, ὁ μὲν ἀληθῶς ἄτρεπτός τε καὶ ἀναλλοίωτος μόνος ἔχει τὴν ἀθανασίαν καὶ φῶς οἰκεῖ τῷ ζόφῳ τῆς κακίας ἀπρόσιτόν τε καὶ ἀπροσπέλαστον· ὅσα δὲ τοῦ θανάτου μετέχει, τῆς ἀθανασίας διὰ τῆς ἐπὶ τὸ ἐναντίον ῥοπῆς πόρρω γινόμενα
800 M. * * * εἰ δὲ ἀπορρυείη τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίας, δέξαιτο ἂν τῷ τρεπτῷ τῆς φύσεως τὴν κοινωνίαν τοῦ χείρονος, ὅπερ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ θάνατος, ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὸν
79 σωματικὸν θάνατον ἔχων. ὡς γὰρ ἐνταῦθα τῶν τῆς φύσεως ἐνεργημάτων ἡ σβέσις θάνατος κέκληται, οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς νοερᾶς οὐσίας ἡ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀκινησία θάνατός ἐστι καὶ ζωῆς ἀναχώρησις· ὡς μὴ ἀντιπίπτειν τῷ λόγῳ τῷ

16 Hebr 2, 14 20 I Tim 6, 16

VLATS 3 μεθόριον S 5 προσκλινομένη libri (κλ in ras S): προσκινουμένοις v 11 λέγεται: εἴρηται VT 13-14 τούτου: ταύτης S 16 ἀλλὰ om T 17 καθὼς: καθὰ T διπλῶς εἴρηται V (om καθὼς) 23 lacunam statui ἀπορρυείη scripsi: ἀπορρυῇ ATS v ἀπορρυεῖ VL 29 τῷ post λόγῳ om v

τὴν αἱρετικὴν ἀτοπίαν ἐλέγχοντι τὸ περὶ τὴν ἀσώματον
κτίσιν νοούμενον. ὁ γὰρ κατάλληλος τῇ νοερᾷ φύσει θά-
νατος τουτέστιν ὁ χωρισμὸς τοῦ θεοῦ, ὃν ζωὴν ὀνομάζομεν,
οὐδὲ ταύτης τῆς φύσεως τῇ δυνάμει κεχώρισται. ἡ γὰρ
ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πάροδος τὸ τρεπτὸν καταμηνύει τῆς φύ-
σεως. ᾧ δὲ συγγενὴς ἡ ἀλλοίωσις, τοῦτο χάριτι τοῦ ἐνι-
σχύοντος τῆς τοῦ ἐναντίου μετουσίας ἀπείργεται, οὐχὶ
δυνάμει τῆς ἰδίας φύσεως ἐν τῷ ἀγαθῷ μένει· τὸ δὲ τοι-
80 οῦτον οὐκ ἀΐδιον. εἰ οὖν καὶ ἀληθεύει λέγων μὴ δεῖν διὰ
τῶν αὐτῶν τὴν θείαν οὐσίαν καὶ τὴν κτιστὴν φύσιν ἀνα-
λογίζεσθαι μηδὲ διά τινος ἀρχῆς περιγράφειν τοῦ υἱοῦ τὸ
εἶναι, ὡς ἂν μὴ τούτου δοθέντος καὶ τὰ λοιπὰ τῆς κτίσεως
ἴδια τῇ τοῦ ἑνὸς ὁμολογίᾳ συμπαρεισέλθοι, ἐλέγχεται προ-
δήλως ἡ ἀτοπία τοῦ τὸν μονογενῆ θεὸν διὰ τῶν περὶ τῆς
κτίσεως λεγομένων τῆς τοῦ πατρὸς ἀϊδιότητος ἀποσχίζοντος.
ὡς γὰρ οὐδὲν ἄλλο τῶν χαρακτηριζόντων τὴν κτίσιν περὶ
τὸν ποιητὴν καθορᾶται τῆς κτίσεως, οὕτως οὐδὲ τὸ ἀπ'
ἀρχῆς τινος εἶναι ταύτην ἀπόδειξις γίνεται μὴ πάντοτε
εἶναι ἐν τῷ πατρὶ τὸν υἱόν, ὅς ἐστι σοφία τε καὶ δύναμις
καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ πάντα ὅσα ἐν τῷ πατρικῷ θεωρεῖται
κόλπῳ.

VLATS 3 οὐ ante ζωὴν add VLTS v, om A 8 διαμένει V
10 αὐτῶν om T 11 παραγράφειν S τοῦ θεοῦ post τοῦ υἱοῦ
add A 13 συμπαρέλθοι L ἐλέγχεται γὰρ VLTS v, γὰρ om A
15 τῆς περὶ τοῦ π. V 18 μή: καὶ v 21 τέλος τοῦ ῆ λόγου V

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Ζ'

801 M. Ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ὑψηλοτέρους μετέρχεται λόγους καὶ
μετεωρίσας ἑαυτὸν καὶ ὀγκώσας ἐν διακένῳ φυσήματι λέγειν
ἐπιχειρεῖ τι τῆς τοῦ θεοῦ μεγαλοπρεπείας ἐπάξιον. ὃ δὲ
λέγει τοιοῦτόν ἐστι. θεὸς γὰρ ὤν, φησί, τὸ πάντων
ἐξοχώτατον ἀγαθὸν καὶ πάντων κράτιστον καὶ
πάσης ἀνάγκης ἐλεύθερον. καλῶς ὁ γεννάδας καθ-
άπερ τι πλοῖον ἀνερμάτιστον αὐτομάτως ὑπὸ τῶν τῆς
ἀπάτης κυμάτων τῷ λιμένι τῆς ἀληθείας ἐγκαθορμίζει τὸν
λόγον. πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐξοχώτατόν ἐστιν ὁ
2 θεός. ὑπέρευγε τῆς ὁμολογίας. πάντως δὲ τὸν μέγαν
Ἰωάννην οὐκ ἂν γράψαιτο παρανόμων γραφήν, παρ' οὗ
θεὸς ὁ μονογενὴς ἐν ὑψηλῷ τῷ κηρύγματι διαγγέλλεται ὁ
καὶ πρὸς τὸν θεὸν ὢν καὶ θεὸς ὤν. οὐκοῦν εἰ ἀξιόπιστος
τῆς τοῦ μονογενοῦς θεότητος κήρυξ ἐκεῖνος, ὁ δὲ θεὸς
τὸ ἐξοχώτατόν ἐστιν ἀγαθόν, ὁ υἱὸς ἄρα τὸ ἐξο-
χώτατον ἀγαθὸν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς δόξης αὐτοῦ με-
μαρτύρηται. τῆς δὲ τοιαύτης φωνῆς καὶ ἐπὶ τοῦ πατρὸς
ἁρμοζούσης, τὸ ὑπερθετικὸν τῆς τοῦ ἐξοχωτάτου ἐμφάσεως
οὐδεμίαν ἐκ συγκρίσεως παραδέχεται μείωσιν ἢ ὑπέρθεσιν.
τούτων δὲ ἡμῖν παρὰ τῆς τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίας πρὸς

9 Plat Theaet 144 A 13 Joh 1, 1

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος θ̄ VT τοῦ αὐτοῦ λόγος θ̄ LS
(sed ἔνατος S) deficit in A, sed vacat spatium. manus recentior,
quae saepius margini scholia adscripsit, nonnulla in eo spatio
notavit quae legere non potui 4 ἑαυτὸν: αὐτὸν A om VT
post ὀγκώσας coll αὐτὸν V ἑαυτὸν T 5 post ἐπιχειρεῖ add τι S
v, om cett 6 φησί: φύσι L 7 ἀγαθῶν L 9 αὐτομάτως
sscr A 11 ἐξοχώτατός A 13 παρανόμων correxi: παράνομον
libri v 15 εἰ om S 20 ἁρμοζούσης: μαρτυρούσης V

ἀπόδειξιν τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης παρειλημμένων, προσ-
θετέον εἰς συμμαχίαν τοῦ ὑγιαίνοντος λόγου καὶ τὸν ἐφε-
3 ξῆς αὐτοῦ λόγον. φησὶ γὰρ ὅτι τὸ ἐξοχώτατον ἀγα-
θόν, ὁ θεός, ἅτε μήτε φύσεως ἐμποδιζούσης
μήτε αἰτίας ἀναγκαζούσης μήτε χρείας κατε-
πειγούσης, γεννᾷ τε καὶ δημιουργεῖ κατὰ τὴν
τῆς ἰδίας ἐξουσίας ὑπεροχὴν τὴν βούλησιν ἀρ-
κοῦσαν ἔχων δύναμιν πρὸς τὴν τῶν γινομένων
σύστασιν. εἰ τοίνυν πᾶν καλὸν κατὰ τὴν τού-
του βούλησιν, οὐ μόνον τὸ γενόμενον ὁρίζει
καλόν, ἀλλὰ καὶ ὅτε γενέσθαι καλόν, εἴπερ
4 ἄρα ἀσθενείας τὸ ποιεῖν ὃ μὴ βούλεται. μέχρι
τούτου παραληπτέος ἡμῖν πρὸς σύστασιν τῶν εὐσεβῶν
δογμάτων ὁ ἐκ ῥυπαρῶν τε καὶ παρακεκομμένων λεξει-
δίων † διαπεπορπημένος τῶν ἐναντίων λόγος. ὁ γὰρ κατὰ
τὴν τῆς ἰδίας ἐξουσίας ὑπεροχὴν τὴν βού-
λησιν ἀρκοῦσαν ἔχων δύναμιν πρὸς τὴν τῶν
γινομένων σύστασιν, ὁ τὰ πάντα κτίσας μήτε φύ-
σεως ἐμποδιζούσης μήτε αἰτίας ἀναγκαζού-
σης, οὐ μόνον τὸ γενόμενον ὁρίζει καλόν, ἀλλὰ
5 καὶ ὅτε γενέσθαι καλόν. ὁ δὲ πάντα ποιῶν ὁ μονο-
γενής ἐστι θεός, καθὼς κηρύσσει τὸ εὐαγγέλιον. οὗτος
ὅτε ἠθέλησε, τότε καὶ τὴν κτίσιν ἐποίησεν, τότε περιέσχε
τῷ οὐρανίῳ σώματι διὰ τῆς κυκλοφορουμένης οὐσίας πάντα
τὸν ἐντὸς τοῦ σχήματος ἀπειλημμένον κόσμον· ὅτε καλῶς
804 M. ἔχειν ᾠήθη τοῦτο γενέσθαι, τότε ἀνέδειξε τὴν ξηράν, τότε
τὰ ὕδατα τοῖς κοίλοις ἐγκατέκλεισε χώροις· τότε βλα-
στήματα, τότε καρποί, τότε ζῴων γένεσις, τότε ἀνθρώπου
πλάσις, ὅτε τούτων ἕκαστον εὔκαιρον ἐδόκει τῇ σοφίᾳ τοῦ

VLATS 3 ἑαυτοῦ A   5 μήτε αἰτίας ἀναγκαζούσης om T   6 γεννᾷ τε: γεννᾶται VLT   8 γενομένων VLT v (cf ad 18)   9 καλὸν ἅπαν T   10 τὸ om v   13 παραλειπτέως L   14 παρακεκομμένων: πάντως κεκομμένων v   15 διαπεπορπημένος corruptum: διαπεπονημένος correxerim   ὁ A: εἰ cett v   18 γενομένων V   20 ἀλλὰ: ἀλλ' ὃ VT   21 τὰ ante πάντα add A postea eras   27-28 τότε καὶ βλαστήματα v

6 κτίσαντος. ὁ δὲ τὰ πάντα ποιήσας (πάλιν γὰρ τὸν αὐτὸν
ἐπαναλήψομαι λόγον) ὁ μονογενής ἐστι θεὸς ὁ τοὺς αἰῶνας
ποιήσας. τοῦ γὰρ διαστήματος τῶν αἰώνων προκαταβεβλη-
μένου τῶν ὄντων, εὔκαιρόν ἐστιν εἰπεῖν τὸ χρονικὸν τοῦτο
ἐπίρρημα, ὅτι τότε ἐβουλήθη καὶ τότε ἐποίησεν. αἰῶνος
δὲ οὐκ ὄντος οὐδέ τινος διαστηματικῆς ἐννοίας περὶ τὴν
θείαν φύσιν τὴν ἄποσόν τε καὶ ἀδιάστατον θεωρουμένης,
ἀργεῖν ἀνάγκη πάντως τὰς τῶν χρονικῶν ἐπιρρημάτων
7 ἐμφάσεις. ὥστε τῇ μὲν κτίσει τὴν χρονικὴν ἀρχὴν κατὰ
τὸ ἀρέσαν τῇ σοφίᾳ τοῦ τὰ πάντα πεποιηκότος δεδόσθαι
λέγειν οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ἐστίν· αὐτὴν δὲ τὴν θείαν
φύσιν ἐν παρατάσει τινὶ διαστηματικῇ θεωρεῖν μόνων τῶν
τὴν νέαν σοφίαν πεπαιδευμένων ἐστίν. οἷον γὰρ κἀκεῖνο
τοῖς εἰρημένοις ἐγκείμενον ὑπερέβην ἑκών, πρὸς τὸ προκεί-
μενον σπεύδων, ὃ νῦν εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀγχινοίας τοῦ λογο-
γράφου ἐπαναλαβὼν ἀναγνώσομαι.
8 Ὁ γὰρ ἐξοχώτατος αὐτοῦ θεὸς πρὸ τῶν ἄλ-
λων, φησίν, ὅσα γεννητά, τῆς αὐτοῦ κρατεῖ δυ-
νάμεως. ὁ μὲν λόγος ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως ἀπὸ τοῦ
Φίλωνος τοῦ Ἑβραίου μετενήνεκται παρὰ τοῦ λογογράφου
ἐπὶ τὸν ἴδιον λόγον, καὶ ὅτῳ φίλον, ἐξ αὐτῶν τῶν πεπονη-
μένων τῷ Φίλωνι κατάφωρος ἡ κλοπὴ τοῦ Εὐνομίου γενή-
σεται. ἐγὼ δὲ τοῦτο παρεσημηνάμην ἐπὶ τοῦ παρόντος
οὐ τοσοῦτον τὴν πτωχείαν τῶν ἰδίων λόγων τε καὶ νοη-
μάτων τῷ λογογράφῳ ἐπονειδίζων, ὅσον δεῖξαι τοῖς ἐντυγ-
χάνουσι θέλων τὴν οἰκειότητα πρὸς τοὺς Ἰουδαίων λόγους
9 τῶν Εὐνομίου δογμάτων. οὐ γὰρ ἂν ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως
τοῖς τούτου νοήμασιν ὁ τοῦ Φίλωνος ἐνηρμόσθη λόγος, εἰ

20 sim Philo leg alleg III 175, verba ipsa non inveni

VLATS 3 τοῦ γὰρ τοῦ v   4 εὔκαιρόν: οὐ καιρὸν S οὐ καιρός v   5 ἠβουλήθη S   12 φύσιν: φησίν V   παραστάσει T   13 νέαν om V   17 αὐτοῦ: αὐτὸς v   18 γενητὰ S   αὐτοῦ A: αὐτοῦ VLT αὐτῆς S v (cf p 218, 5 et 7)   20 μετήνεκται T   21 ὅτῳ φίλων L   verba ab ἐξ usque ad 22 φίλωνι om L   22 κατάφορος VT   28 ὁ om VLT

μή τις ἦν καὶ τῆς διανοίας τούτου πρὸς τὴν ἐκείνου συγγένεια. οὕτω γὰρ ἔστιν εὑρεῖν κείμενον παρὰ τῷ Ἑβραίῳ τὸν λόγον τὸ ὁ θεὸς πρὸ τῶν ἄλλων ὅσα γεννητά, τὸ δὲ ἐφεξῆς ἐκ τῆς νέας Ἰουδαϊκῆς προσερρίφη τὸ τῆς ἰδίας κατακρατεῖ δυνάμεως. τοῦτο δὲ ὅσην τὴν ἀτοπίαν ἔχει, δείξει σαφῶς ὁ λόγος ἐξεταζόμενος. ὁ θεός, φησί, κρατεῖ τῆς ἰδίας δυνάμεως. τί ὤν, εἰπέ μοι, τίνος κρατεῖ; ἄλλο τι παρὰ τὴν δύναμιν ὢν αὐτὸς ἄλλο τι οὔσης κατακρατεῖ τῆς δυνάμεως; οὐκοῦν ἡττᾶται τῆς ἀδυ-
10 ναμίας ἡ δύναμις. τὸ γὰρ ἄλλο τι παρὰ τὴν δύναμιν ὂν δύναμις πάντως οὐκ ἔστιν· καὶ οὕτως εὑρίσκεται καθὸ δύναμις οὐκ ἔστιν, κατ᾽ ἐκεῖνο κρατῶν τῆς δυνάμεως. ἀλλὰ δύναμις ὢν ὁ θεὸς πάλιν ἄλλην ἐν ἑαυτῷ δύναμιν ἔχει καὶ ταύτῃ κατακρατεῖ τῆς ἑτέρας. καὶ τίς ἡ μάχη καὶ ἡ διάστασις, ὥστε μερίσαντα τὸν θεὸν τὴν ἐνυπάρχουσαν ἰσχὺν ἑαυτῷ τῷ ἑνὶ τμήματι τῆς δυνάμεως καταπαλαίειν τὸ ἕτερον; οὐ γὰρ ἂν κρατήσειε τῆς δυνάμεως ἑαυτοῦ, μὴ συμμαχούσης αὐτῷ πρὸς τοῦτο μείζονός τινος καὶ βιαιοτέρας δυνάμεως. τοιοῦτος ὁ Εὐνομίου θεός, διφυής τις ἢ πολυ-
805 M. σύνθετος, αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν μεριζόμενος, ἀσύμφωνον ἔχων τῇ δυνάμει τὴν δύναμιν, ὡς ταύτῃ μὲν πρὸς ἀταξίαν ἐκφέρεσθαι, τῇ δὲ ἑτέρᾳ κωλύειν τὸ πλημμελὲς τῆς κινή-
11 σεως. τί δὲ καὶ βουλόμενος κρατεῖ πρὸς γέννησιν ὁρμῶσαν τὴν δύναμιν, μὴ τί γένηται κακὸν ἐκ τοῦ μὴ κωλυθῆναι τὴν γέννησιν, μᾶλλον δὲ πρὸ τούτου τί τῇ φύσει τὸ κρατούμενόν ἐστιν, ἑρμηνευσάτω. τὸ γὰρ λεγόμενον ὁρμητικήν τινα καὶ προαιρετικὴν ὑποδείκνυσι κίνησιν ἐφ᾽ ἑαυτῆς ἰδια-

3 ὁ θεὸς πρὸ τῶν ἄλλων ὅσα γεννητά] ex. gr. cf Philo de migr Abrahami § 183 (II p 304, 7 ed Wendland) πρὸ γὰρ παντὸς τοῦ γενητοῦ (scil ἐστιν ὁ θεός). similior est Legum allegor lib III 175 (I p 151, 30 ed Cohn) ὁ λόγος τοῦ θεοῦ . . . πρεσβύτατος . . . τῶν ὅσα γέγονε.

VLATS 1-2 συγγένεια S v: συγγένειαν VLAT (sed ν eras T) 3 γενητὰ LS 5 κατακρατεῖν V 9 τῆς ἰδίας δυνάμεως v 10 ὢν παρὰ τ. δύναμιν V 13 ἔχοι v 14 κρατεῖ VT 17 ἑαυτῷ v 23 γέννησιν scripsi: γένεσιν libri v 25-26 γένεσιν S τί τὸ φύσει κρατούμενον A

ζόντως θεωρουμένην. ἄλλο γάρ τι τὸ κρατοῦν καὶ ἕτερον ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ τὸ κρατούμενον. κρατεῖ τοίνυν ὁ θεὸς τῆς δυνάμεως τί οὔσης, αὐτοπροαιρέτου τινὸς φύσεως ἢ
12 ἄλλο τι παρὰ τοῦτο; ὁρμώσης πρὸς ἐνέργειαν ἢ ἀτρεμούσης; εἰ μὲν γὰρ ἠρεμεῖν ὑποτίθεται, τὸ ἡσυχάζον τοῦ κρατοῦντος οὐκ ἐπιδέεται· εἰ δὲ κρατεῖν φησι, δηλονότι κινουμένου τε καὶ ὁρμῶντος κρατεῖ. τοῦτο δὲ ἄλλο τι τῇ φύσει παρὰ τὸν ἐπικρατοῦντα πάντως ἐρεῖ. τί οὖν νοεῖ τοῦτο, φανερωσάτω τῷ λόγῳ. ἄλλο τι παρὰ τὸν θεὸν ἐν ὑποστάσει θεωρούμενον; καὶ πῶς ἂν εἴη ἐν τῷ θεῷ τὸ ἀλλότριον; ἢ ἕξιν τινὰ κατὰ τὸ ἀνυπόστατον ἐν τῇ θείᾳ
13 φύσει θεωρουμένην; ἀλλ᾽ οὐκ ἂν εἴποι τοῦτο. τὸ γὰρ μὴ ὑφεστὼς οὐκ ἔστι, τὸ δὲ μὴ ὂν οὔτε κρατεῖται οὔτε ἀφίεται. τίς οὖν ἡ κρατουμένη δύναμις ἐκείνη καὶ κωλυομένη πρὸς τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν, ἕως ἔμελλεν ὁ καιρὸς τῆς τοῦ υἱοῦ γεννήσεως ἐπιστὰς ἀκώλυτον ἀφιέναι τὴν δύναμιν πρὸς τὴν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν φέρεσθαι; τίς δὲ ἡ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀναβολῆς αἰτία, δι᾽ ἣν ὁ θεὸς τὴν τοῦ μονογενοῦς ὑπερέθετο γέννησιν, οὔπω καλὸν εἶναι οἰόμενος τὸ γενέσθαι
14 πατήρ; τί δὲ τὸ μέσον τοῦτο ὃ μεταξὺ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ζωῆς παρενείρεται; οὐ χρόνος, οὐ τόπος, οὐ διαστηματικόν τι νόημα, οὐκ ἄλλο τοιοῦτον οὐδέν. πρὸς τί τοίνυν ὁ ὀξὺς καὶ διορατικὸς ὀφθαλμὸς ἀτενίζων ἐνορᾷ τῆς ζωῆς τοῦ υἱοῦ πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς ζωὴν τὴν διάστασιν; ἀλλὰ πανταχόθεν συνελαυνόμενος οὐδὲν μὲν εἶναι τὸ μεταξὺ καὶ αὐτὸς ἐξ ἀνάγκης συντίθεται. μηδενὸς δὲ ὄντος τοῦ μεσιτεύοντος, ἄμεσον καὶ συναφῆ τὴν κοινωνίαν εἶναι οὐ καταδέχεται;

VLATS 3 τί οὔσης VLT ante τί interpungit L: τι οὔσης cett v 4-5 τρεμούσης ἀ sscr A 5 τοῦ om A 6 κρατεῖ φησι A 9 τοῦτο LA τούτω V ο add man alt: τούτῳ cett v 11 θείᾳ in margine add V 12 θεωρουμένην ex θεωρούμενον corr V 13 ὑφεστηκὸς A ὑφεστός L οὔτε prim VT: οὐδὲ LAS v 14 verba a τίς οὖν ἡ usque ad 17 φέρεσθαι om T 15 υἱοῦ: χριστοῦ LAS v 18-19 ὑπέθετο T sed ερ sscr 21 παρεγείρεται T 22 τι om VLT 23 ὁ om V 24 υἱοῦ v: θεοῦ libri πατρός: υἱοῦ A proclivi coniectura

15 Ἀλλ᾽ ὑποκαταβαίνει πρὸς τὰ ἡμέτερα τῆς γνώσεως
μέτρα καὶ ἀνθρωπικῶς ἡμῖν ὡς εἷς ἡμῶν καὶ αὐτὸς δια-
λέγεται ὑφομολογῶν ἠρέμα τῶν λογισμῶν τὴν ἀσθένειαν
καὶ καταφεύγων ἐπὶ τὸν λόγον ὃν Ἀριστοτέλης τε καὶ οἱ
κατ᾽ αὐτὸν οὐκ ἐδίδαξαν. τότε γάρ, φησί, καλὸν καὶ
πρέπον γεννῆσαι τὸν υἱόν, ὅτε ἐβούλετο, μηδε-
μιᾶς ἐκ τούτου ζητήσεως ἐγγινομένης τοῖς
σώφροσιν τοῦ διὰ τί μὴ πρότερον. τί ταῦτα, Εὐ-
νόμιε; καὶ σὺ πεζεύεις κατὰ τοὺς ἰδιώτας ἡμᾶς καὶ κατα-
λιπὼν τὰς τεχνικὰς περιόδους ἐπὶ τὴν ἄλογον συγκατάθεσιν
καὶ αὐτὸς καταφεύγεις ὁ πολλὰ τοῖς ἄνευ λογικῆς ἐντρε-
χείας ἐπιχειροῦσι τῷ γράφειν ἐπονειδίσας, ὁ πρὸς Βασίλειον
λέγων ὅτι δι᾽ ὧν ἀδύνατον τοῖς ἀνθρώποις εἶναι
λέγεις τὰς ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν λόγων εὐ-
θύνας, τὴν ἰδίαν ἐλέγχεις ἄγνοιαν, καὶ πάλιν
ἑτέρωθι τὸ ἴσον προφέρων ὅτι τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν
808 M. κοινοποιεῖς, τὸ σοὶ μὴ δυνατὸν πᾶσιν ἀδύνατον
ἀποφαινόμενος; ὁ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγων οὕτω
προσάγεις τὴν ἀκοὴν τοῦ ἐπιζητοῦντος τὴν αἰτίαν καθ᾽ ἣν
ἀναβάλλεται τοιούτου γενέσθαι πατὴρ ὁ πατήρ; ἀρκεῖν οἴει
πρὸς ἀπόδειξιν τὸ εἰπεῖν ὅτι τότε ἐγέννησεν ὅτε ἐβούλετο,
16 καὶ μηδεμία ἔστω περὶ τούτου ζήτησις; οὕτως σοι πρὸς
τὴν κατασκευὴν τῶν δογμάτων ἠσθένησεν ἡ καταληπτικὴ
φαντασία; ποῦ αἱ διλήμματοι προτάσεις; ποῦ αἱ βίαιοι κα-
τασκευαί; πῶς σοι φροῦδα καὶ ἀνυπόστατα διαρρυέντα τῆς
τέχνης οἴχεται τὰ φοβερά τε καὶ ἄφυκτα τῶν συλλογισμῶν
συμπεράσματα; τότε ἐγέννησε τὸν υἱὸν ὅτε ἐβού-
λετο, καὶ μηδεμία ἔστω περὶ τούτου ζήτησις.
ταῦτα τῶν πολλῶν ἱδρώτων, ταῦτα τῶν ὑπερόγκων ἐπαγ-
γελμάτων <τὰ> ἀποτελέσματα; τί τὸ ἐρώτημα ἦν; εἰ καλὸν

VLATS 2-3 διαλέγεται καὶ αὐτὸς A 11 τοῖς: τῆς A 19 προσ-άγει VLT προσάγῃ S v 20 τοῦ τοιούτου V 21 ὅτε καὶ ἐβούλετο V 22 μηδεμία S v: μηδεὶς VLAT 24 διλήματοι VL 25 τὰ διαρρυέντα L 27 περάσματα VL 28 μηδεμία correxi cf § 23: μηδεὶς VLAT μηδὲ S v περὶ ταῦτα VLT 30 τὰ inserui

καὶ πρέπον θεῷ τοιοῦτον ἔχειν υἱόν, διὰ τί μὴ ἀεὶ τὸ καλὸν
μετ᾽ αὐτοῦ εἶναι πιστεύεται; τίς ἡ ἀπόκρισις ἣν ἐξ αὐτῶν
17 ἡμῖν τῶν ἀδύτων τῆς φιλοσοφίας πεποίηται, ταῖς ἀλύτοις
ἀνάγκαις διασφίγξας τὸν λόγον; τότε ἐποίησε τὸν υἱὸν ὅτε
ἐβούλετο, μηδεμία δὲ περὶ τούτου ζήτησις ἔστω, διὰ τί μὴ
πρότερον. εἰ δὲ περὶ τῶν ἀλόγων τινὸς ἡ σκέψις προέκειτο
τῶν κατά τινα φυσικὴν ὁρμὴν ἐνεργούντων, διὰ τί μὴ πρότερον
τὸ δοκοῦν κατειργάσατο ἢ ὁ ἀράχνης τὰ νήματα ἢ τὸ κηρίον
ἡ μέλιττα ἢ τὴν καλιὰν ἡ τρυγών, τί ἂν ἕτερον εἰπεῖν
ἔσχες; ἢ οὐκ αὐτὴ πρόχειρος ἂν ἦν ἡ ἀπόκρισις ὅτι τότε
ἐποίησεν ὅτε ἐβούλετο, καὶ μηδεμία ἔστω περὶ τούτου ζή-
18 τησις; ἀλλὰ καὶ περὶ πλάστου τινὸς ἢ ζωγράφου τὸ δο-
κοῦν διὰ τῆς μιμητικῆς ἐνεργοῦντος τέχνης ἢ ἐν γραφαῖς
ἢ ἐν πλάσμασιν, ὅταν μὴ ὑποχείριος ὢν ἐξουσίᾳ τινὶ πρὸς
ἐνέργειαν ἄγῃ τὴν τέχνην, ἁρμόζειν οἶμαι τὴν τοιαύτην
φωνὴν ἐπὶ τοῦ μαθεῖν ἐθέλοντος, διὰ τί μὴ πρότερον ἐν-
εργὸν τὴν τέχνην ἐποίησεν, ὅτι οὐκ ἔχων ἀνάγκην καιρὸν
τῆς ἐνεργείας πεποίηται τὴν προαίρεσιν. ἄνθρωποι γὰρ
διὰ τὸ μήτε ἀεὶ ταὐτὰ βούλεσθαι μήτε συνεργοῦσαν ἔχειν
ὡς τὰ πολλὰ τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν τότε ποιοῦσί τι τῶν
κατὰ γνώμην, ὅταν αὐτοῖς ἥ τε προαίρεσις πρὸς τὸ ἔργον
19 ῥέψῃ καὶ μηδὲν κωλύῃ τῶν ἔξωθεν. τὸ δὲ ἀεὶ ὡσαύτως
ἔχον, ᾧ ἐπίκτητον τῶν ἀγαθῶν ἐστιν οὐδέν, ἐν ᾧ πᾶσα
διαφορὰ βουλευμάτων ἡ κατὰ τὸ ἐναντίον κατά τινα πλάνην
καὶ ἄγνοιαν ἐγγινομένη χώραν οὐκ ἔχει, ὃ οὐδὲν ἐκ μετα-
βολῆς γίνεται ὃ μὴ πρότερον ἦν, μηδὲ αἱρεῖταί τι μετὰ
ταῦτα ὃ μὴ ἐξ ἀρχῆς ὡς ἀγαθὸν κατενόησε — περὶ τού-
του λέγειν μὴ ἀεὶ τὸ καλὸν ἔχειν, ἀλλ᾽ ὕστερον ἑλέσθαι τι

VLATS 1 ἀεὶ τὸ om et in marg add T 2 πιστεύηται VL 3 τῶν om V ἀδύτων υ in rasura L 5 μηδεμία δὲ LATS: καὶ μηδεμία V v 6 verba ab εἰ δὲ περὶ usque ad 7 πρότερον iterat V 8 ἢ ἀράχνη v 10 εἶχες v ἢ ante οὐκ om v 11 μηδεμία S v: μηδεὶς VLAT 16 ἐλθόντος A μὴ: οὐ v 16-17 ἐνεργὸν: ἔργον V 19 ταυτὰ AS: ταῦτα VLT v 22 κωλύει L 25 ἐγγινομένην L sed exp ν ὃ VLA: ᾧ S v ἢ T 26 verba ab ὃ μὴ πρότερον usque ad 26-27 μετὰ ταῦτα om S v

ἔχειν ὃ μὴ πρότερον εἵλετο, ταῦτα τῆς ὑπερβαλλούσης
20 ἡμᾶς σοφίας ἐστίν. ἡμεῖς γὰρ ἐμάθομεν ὅτι τὸ θεῖον ἀεὶ
παντὸς ἀγαθοῦ πλῆρές ἐστιν, μᾶλλον δὲ αὐτὸ τῶν ἀγαθῶν
ἐστι τὸ πλήρωμα <ἀ>εὶ καὶ οὐδεμιᾶς προσθήκης εἰς τε-
λείωσιν δέεται, ἀλλ' αὐτὸ τῇ ἑαυτοῦ φύσει ἡ τοῦ ἀγαθοῦ
τελειότης ἐστί· τὸ δὲ τέλειον ἐπίσης αὐξήσεώς τε καὶ
μειώσεως ἠλλοτρίωται· καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐπιθεωρουμένην
τῇ θείᾳ φύσει τῶν ἀγαθῶν τελειότητα πάντοτέ φαμεν τὴν
αὐτὴν εἶναι, καθ' ὅπερ ἂν τὴν διάνοιαν ἑαυτῶν ἐπεκτεί-
21 νωμεν, ἐκεῖ τοιαύτην καταλαμβάνοντες. οὐκοῦν οὐδέποτε
κενὸν ἀγαθοῦ τὸ θεῖον. ἀλλὰ μὴν ἀγαθοῦ παντὸς πλή-
ρωμα ὁ υἱός· πάντοτε ἄρα ἐν τῷ πατρὶ θεωρεῖται, ᾧ φύσις
809 M. ἡ ἐν παντὶ ἀγαθῷ τελειότης. ἀλλά, φησί, μηδεμία ἔστω
ζήτησις, διὰ τί μὴ πρότερον. πρὸς ὃν ἐροῦμεν ἡμεῖς ὅτι
ἄλλο ἐστίν, ὦ σοφώτατε, <τὸ> νομοθετεῖν τι τῶν κατὰ
γνώμην ἐξ ἐπιτάγματος καὶ ἕτερον τὸ λόγῳ περὶ τῶν ἀμφι-
βαλλομένων προσάγεσθαι. ἕως ἂν τοίνυν μηδεμίαν ἔχῃς
αἰτίαν εἰπεῖν, καθ' ἣν εὐσεβές ἐστιν ὕστερον τῷ πατρὶ τὸν
υἱὸν προσγεγενῆσθαι λέγειν, ἀργήσει σοι τὸ ἐπίταγμα παρὰ
τοῖς σωφρονοῦσιν.

22 Οὕτω μὲν οὖν ἡμῖν ἐκ τῆς τεχνικῆς ἐφόδου τὴν ἀλή-
θειαν Εὐνόμιος εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγει. ἡμεῖς δὲ κατὰ τὸ
σύνηθες ἡμῖν τὸν ἐκείνου λόγον πρὸς κατασκευὴν τῶν τῆς
ἀληθείας δογμάτων οἰκειωσώμεθα, ὡς ἂν καὶ διὰ τούτου
γένοιτο δῆλον ὅτι πανταχοῦ κατὰ τὸ ἀκούσιον ὑπ' αὐτῆς
τῆς ἀληθείας ἀναγκαζόμενοι τῷ καθ' ἡμᾶς συναγορεύουσι
λόγῳ. εἰ γὰρ τότε ἐγέννησε τὸν υἱὸν ὅτε ἐβού-
λετο, καθώς φησιν ὁ ἀντίπαλος, ἐβούλετο δὲ τὸ ἀγαθὸν

VLATS 4 τὸ om VLT εἰ VLAS v, om T ἀεὶ correxi 5 δεῖται v 12 υἱός: θεὸς V 13 μηδεμία S v: μηδεὶς VLAT 15 τὸ addidi 16 λόγον S τῷ λόγῳ VA 17 προσαγάγεσθαι(!) L ἔχεις VA 18 καθ' ἣν S v: καθὼς VLAT post καθὼς lac vel ras quinque vel sex litt T 19 προσγεγεννῆσθαι T 21-22 ὁ εὐνόμιος τὴν ἀλήθειαν VT 24 οἰκειωσώμεθα LT: οἰκειωσόμεθα AS v οἰκειωσάμεθα V 25 γένηται v ἑκούσιον v ὡς ante ὑπ' add V 26 συναγορεύωσι V 27-28 ἠβούλετο S 28 καθὰ T

ἀεί, σύνδρομος δὲ τῇ βουλήσει ἡ δύναμις, ἀεὶ ἄρα ὁ υἱὸς
μετὰ τοῦ πατρὸς νοηθήσεται τοῦ ἀεὶ καὶ βουλομένου τὸ
23 καλὸν καὶ δυναμένου ἔχειν ὃ βούλεται. εἰ δὲ χρὴ καὶ τὸν
ἐφεξῆς αὐτοῦ λόγον προσαγαγεῖν τῇ ἀληθείᾳ, ῥᾴδιόν ἐστι
καὶ τοῦτον τῷ καθ' ἡμᾶς συναρμόσαι δόγματι ὅτι μηδεμία
περὶ ταύτου ζήτησις ἔστω τοῖς σώφροσιν, διὰ
τί μὴ πρότερον. ἡ γὰρ τοῦ πρότερον λέξις χρονι-
κήν τινα τὴν ἔνδειξιν ἔχει, ἀντιδιαστελλομένη πρὸς τὸ μετὰ
ταῦτα καὶ ὕστερον· ὅταν δὲ χρόνος μὴ ᾖ, συναναιρεῖται
πάντως καὶ τῆς χρονικῆς διαστάσεως τὰ ὀνόματα. ἀλλὰ
μὴν πρὸ χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων ὁ κύριος· ἄχρηστος ἄρα
τοῖς νοῦν ἔχουσιν ἐπὶ τοῦ ποιητοῦ τῶν αἰώνων ἡ τοῦ πρό-
τερον καὶ ὕστερον ζήτησις· κενὰ γὰρ πάσης διανοίας ἐστὶ
24 τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων μὴ ἐπὶ χρόνου λεγόμενα. ἐπεὶ
οὖν πρὸ τῶν χρόνων ὁ κύριος, τὸ πρότερον πάντως καὶ τὸ
ὕστερον ἐπ' αὐτοῦ χώραν οὐκ ἔχει. τάχα μὲν ἀπόχρη καὶ
ταῦτα πρὸς ἀνατροπὴν τῶν οὐ δεομένων τοῦ προσπαλαίοντος,
ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀτονίας καταπιπτόντων. τίς γὰρ
τοσοῦτον εὔσχολος ἐκ τῶν τοῦ βίου φροντίδων ὡς ἐπὶ το-
σοῦτον ἑαυτὸν δοῦναι τῇ ἀκροάσει τῆς τε ματαιότητος τῶν
ὑπεναντίων λόγων καὶ τῆς ἡμετέρας πρὸς τὰ μάταια πράγ-
ματα μάχης; ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς προειλημμένοις τῇ ἀσεβείᾳ
καθάπερ τις δευσοποιὸς βαφὴ καὶ δυσέκνιπτος ἡ ἀπάτη
καὶ διὰ βάθους ταῖς καρδίαις ἐγκέκαυται, μικρὸν ἔτι τῷ
λόγῳ προσδιατρίψωμεν, εἴ πως δυνηθείημεν τῆς πονηρᾶς
25 αὐτῶν ταύτης κηλῖδος τὰς ψυχὰς ἀπορρύψαι. εἰπὼν γὰρ
τὰ εἰρημένα καὶ ἐπαγαγὼν τούτοις κατὰ τὸν παιδευτὴν
αὐτοῦ Προύνικον ἀσυναρτήτους τινὰς καὶ ἀναρμόστους ὕβρεών
τε καὶ λοιδορημάτων ὀκτάδας ἐπὶ τὸν κολοφῶνα τῶν ἐπι-
χειρημάτων μετέρχεται καὶ καταλιπὼν τὴν ἀσυλλόγιστον

11 Ps 54, 20

VLATS 1 ἄρα: γὰρ VL 7 τοῦ: μὴ A 8 πρὸς τὸ: τῷ VT 11 ἄχρηστον A 16 τάχα: ταῦτα VAT 20 τε om A 25 οὖν post πως add V 26 ταύτης αὐτῶν κηλῖδος A ἀπορύψαι VL ἀπορρίψαι T sed υ ex ι corr 28 πρόνικον A

τῆς ματαιότητος ἔκθεσιν πάλιν τοῖς κέντροις τῆς διαλεκτικῆς καθοπλίσας τὸν λόγον συλλογιστικῶς ὡς οἴεται καθ' ἡμῶν κατασκευάζει τὸ ἄτοπον.

26 Ἔχει δὲ οὕτως ἡ λέξις· πάσης γεννήσεως οὐκ ἐπ'
812 M. ἄπειρον ἐκτεινομένης, ἀλλ' εἴς τι τέλος καταληγούσης, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τοὺς παραδεξαμένους τοῦ υἱοῦ τὴν γέννησιν * * * * ποτὲ πεπαῦσθαι τοῦτον γεννώμενον μηδὲ πρὸς τὴν ἀρχὴν ἀπίστως ἔχειν, τῶν παυσαμένων τοῦ γεννᾶσθαι καὶ ἀρξαμένων πάντως· ἡ γὰρ τοῦ γεννᾶσθαι παῦλα πιστοῦται τῆς τε γεννήσεως καὶ τοῦ γεννᾶσθαι τὴν ἀρχήν, καὶ τούτοις ἀπιστεῖν οὐκ ἔστιν ἔκ τε τῆς φύσεως αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ τῶν θείων νόμων. ἐπειδὴ τοίνυν κατὰ τὴν σοφίαν τῶν τὰ τοιαῦτα δεινῶν τὸ καθόλου προθεὶς ἐπαγωγικῶς κατασκευάζειν ἐπιχειρεῖ τὸ προκείμενον, ἐμπεριλαμβάνων τῇ γενικῇ προτάσει τὴν ἐπὶ μέρους ἀπόδειξιν, πρότερον τὸ καθόλου κατανοήσωμεν, εἶθ' οὕτως τὴν τῶν
27 ἐπαγομένων ἐξετάσωμεν δύναμιν. ἆρ' εὐσεβές ἐστιν ἐκ πάσης γεννήσεως καὶ τοῦ υἱοῦ τεκμήρασθαι τὴν προαιώνιον γέννησιν, καὶ τὴν κοινὴν φύσιν διδάσκαλον τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑπάρξεως προβάλλεσθαι χρή; ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον ἐλθεῖν τινα μανίας ἐλπίσαιμι, ὡς τοιοῦτό τι κατὰ τῆς θείας καὶ ἀκηράτου φαντασθῆναι γεννήσεως. πᾶσα, φησί, γέννησις οὐκ ἐπ' ἄπειρον ἐκτείνεται. τί τὸ τῆς γεννήσεώς ἐστι σημαινόμενον; τὴν σαρκώδη καὶ σωματικὴν ἀποκύησιν λέγει ἢ τὴν κατασκευὴν τῶν ἀψύχων;
28 ἀλλὰ τῶν μὲν σωματικῶν γεννήσεων φανερὰ τὰ πάθη, ἅπερ

VLATS 2 συλλογιστικὸς L corr -ῶς 5 ἀπείρων T 7 γένεσιν v ποτέ: τότε VLT v lacuna hiat, οἱ παραδεξάμενοι τοῦ υἱοῦ τὴν γέννησιν ad Basilium et orthodoxos spectat cf p 226, 16 sq 9 post ἔχειν distinxi 10 verba a καὶ ἀρξαμένων usque ad 10-11 ἡ γὰρ τοῦ γεννᾶσθαι om S v 11 τε om VLAT 15 προσθεὶς v et pr A postea σ eras 18 τὸ S v: τὰ A τοῖς VLT τὴν om V 18-19 ἐξετάσωμεν τῶν ἐπαγομένων V 20-21 γένεσιν v 28 παθήματα v

οὐκ ἄν τις ἐπὶ τὴν θείαν γέννησιν μεταφέροι. καὶ ὡς ἂν μὴ τὰ τῆς φύσεως ἔργα διαγράφων ὁ λόγος παρέλκειν δοκοίη, σιωπῇ τὰ τοιαῦτα παρελευσόμεθα, παντὸς οἶμαι τοῦ γε νοῦν ἔχοντος ἀφ' ἑαυτοῦ γινώσκοντος τὰς αἰτίας καθ' ἃς ἡ γέννησις παρατείνεται καὶ ἀρχομένη καὶ λήγουσα· μακρὸν γὰρ ἂν εἴη καὶ περιττὸν ἅμα πάντα δι' ἀκριβείας ἐκτίθεσθαι, τὴν σύνοδον τῶν γεννώντων, τὴν ἐν τοῖς σπλάγχνοις τοῦ γεννωμένου διάπλασιν, τὴν ὠδῖνα, τὸν τόκον, τὸν χρόνον, ὧν ἄνευ οὐκ ἔστι συστῆναι σώματος γέννησιν· ἅπερ ἐπίσης πάντα τῆς θείας γεννήσεως τοῦ μονογενοῦς ἠλλο-
29 τρίωται. εἰ γὰρ ἕν τι τούτων δοθείη, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα κατ' ἀνάγκην συνεισελεύσεται. ὡς ἂν οὖν καθαρεύοι πάσης ἐμπαθοῦς διανοίας ἡ θεία γέννησις, οὐδὲ τὴν διαστηματικὴν παράτασιν ἐπ' ἐκείνης νοήσομεν. τὸ γὰρ ἀρχόμενον καὶ παυόμενον ἐν παρατάσει τινὶ θεωρεῖται πάντως. πᾶσα δὲ παράτασις χρόνῳ διαμετρεῖται· χρόνου δὲ μὴ ὄντος, ᾧ καὶ τέλος τοῦ τόκου καὶ ἀρχὴν σημειούμεθα, μάταιον ἂν εἴη τέλος καὶ ἀρχὴν ἐπὶ τῆς ἀδιαστάτου γεννήσεως ἐννοεῖν, οὐδενὸς εὑρισκομένου σημειωτικοῦ νοήματος οὔτε ἐν
30 ᾧ ἄρχεται οὔτε εἰς ὃ καταλήγει. εἰ δὲ πρὸς τὰ ἄψυχα τῶν κτισμάτων ὁρᾷ, καὶ ἐπ' ἐκείνων ὡσαύτως καὶ τόπος καὶ χρόνος καὶ ὕλη καὶ παρασκευὴ καὶ δύναμις τοῦ τεχνιτεύοντος καὶ πολλὰ τοιαῦτα συνδραμόντα τελεσιουργεῖ τὸ γινόμενον. καὶ ἐπειδὴ πᾶσι τοῖς γινομένοις συμπαρατείνεται πάντως ὁ χρόνος καὶ αἱ κατασκευαστικαὶ πρὸς τὸ γινόμενον ἀφορμαὶ συνεπινοοῦνται παντὶ τῷ κτιζομένῳ, κἂν ἔμψυχόν τι κἂν ἄψυχον ᾖ, φανερὰς ἔστιν εὑρεῖν ἐπὶ τούτων καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς τελευτὰς τῆς συστάσεως· καὶ γὰρ καὶ ὕλης πορισμὸς ἀρχὴ τοῦ κατασκευάσματος γίνεται καὶ τοπικόν τι σημεῖον καὶ ἀκολουθία χρόνου. πάντα ταῦτα

VLATS 6 γὰρ om A τὰ post πάντα add L 8 τὸν τόκον: τὸν τόπον VA 11-12 πάντα κατ' ἀνάγκην S: πάντα ἀνάγκη (vel ἀνάγκῃ) LA v κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην VT 14 νοήσωμεν L v 17 τὸ τέλος VT 22 παρασκευαὶ LAS 24 ἐπεὶ v 27-28 καὶ τὰς ἀρχὰς ἐπὶ τούτων v 29 ὕλη σπόριμος S 30 τι: τὸ L ἀκόλουθον v

τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ τέλη τοῖς γινομένοις ὁρίζει, καὶ οὐκ ἄν
813 M. τις εἴποι κοινωνίαν ἔχειν τινὰ ταῦτα πρὸς τὴν προαιώνιον
τοῦ μονογενοῦς θεοῦ ὕπαρξιν, ὥστε διὰ τῶν ὧδε θεωρου-
μένων ἀρχήν τινα καὶ τέλος ἐπὶ τῆς γεννήσεως ἐκείνης
ἀναλογίζεσθαι.
31 Τούτων οὖν ἡμῖν οὕτω διῃρημένων πάλιν τὸν λόγον
τῶν ἐναντίων κατανοήσωμεν. πάσης, φησί, γεννήσεως
οὐκ ἐπ' ἄπειρον ἐκτεινομένης, ἀλλ' εἴς τι τέλος
καταληγούσης. ἐπειδὴ τοίνυν νενόηται τὸ τῆς γεννή-
σεως σημαινόμενον καθ' ἑκατέραν ἔννοιαν, εἴτε τὴν ἀπο-
κύησιν τῶν σωματικῶν εἴτε τὴν κατασκευὴν ἐθέλοι τῶν
κτισμάτων τῷ τοιούτῳ σημαίνειν ὀνόματι, ὧν οὐδέτερον ἐπὶ
τῆς ἀκηράτου φύσεως τὴν κοινωνίαν ἔχει, ἀλλοτρία δέ-
32 δεικται τοῦ προκειμένου ἡ πρότασις. οὐ γάρ, ἐπειδὴ πᾶσα
ποίησίς τε καὶ γέννησις εἴς τι καταλήγει πέρας, ἀνάγκη
πᾶσα, καθὼς ἐκεῖνος κατασκευάζει, καὶ τοὺς παραδεξα-
μένους τοῦ υἱοῦ τὴν γέννησιν διπλοῖς αὐτὴν πέρασι περι-
γράφειν, ἀρχὴν καὶ τέλος ἐπ' αὐτῆς ἐννοοῦντας. μόνα γὰρ
τὰ πηλικότητι περιγεγραμμένα τινὶ καὶ ἄρχεται γινόμενα
καὶ εἰς πέρας λήγει, καὶ τὸ ἐκ τοῦ χρόνου μέτρον τῷ ποσῷ
τοῦ γεννωμένου παρατεινόμενον τὴν ἀρχὴν τοῦ τέλους
διΐστησι τῷ μεταξὺ διαστήματι. τὸ δὲ ἄποσον καὶ ἀδιά-
στατον πῶς ἄν τις ἢ μετρήσειεν ἢ διαστήσειεν; ποῖον ἐπὶ
τοῦ ἀπόσου μέτρον εὑρὼν ἢ ποῖον ἐπὶ τοῦ ἀδιαστάτου διά-
33 στημα; πῶς δέ τις τὸ ἀόριστον τέλει καὶ ἀρχῇ διαλήψεται;
ἀρχὴ γὰρ καὶ τέλος τῶν διαστηματικῶν περάτων ἐστὶν ὀνό-
ματα. διαστάσεως δὲ μὴ οὔσης οὐδὲ τὸ πέρας ἔστιν.
ἀλλὰ μὴν ἀδιάστατος ἡ θεία φύσις, ἀδιάστατος δὲ οὖσα
πέρας οὐκ ἔχει, τὸ δὲ ἀπεράτωτον ἄπειρόν ἐστί τε καὶ

VLATS 2 τινὰ om V 7 πάσης γάρ φ. V 8 τι om A 12 οὐθέτερον VAS 17 γέννησιν om V 18 γράφειν V καὶ τὸ τέλος VLT νοοῦντας A 19 τὰ ante πηλικότητι om et ante γινόμενα add A γεγραμμένα v 21 γενομένου LT γινομένου A παρὰ post ἀρχὴν add VLTS v, om A 23 μετρήσει A 26-27 ἐστὶ νοήματα VLT om v 29 τῷ δὲ VLT ἀπεράτω τὸν L ἀπεράτω τὸ VT τε om S

λέγεται. μάταιον ἄρα τὸ ἄπειρον ἀρχῇ καὶ τελευτῇ περι-
γράφειν· τὸ γὰρ περιγεγραμμένον ἄπειρον εἶναι οὐ δύναται.
πόθεν οὖν ὁ Πλατωνικὸς οὗτος Φαῖδρος τὰ περὶ ψυχῆς
ἐκεῖ φιλοσοφηθέντα τῷ Πλάτωνι τοῖς ἰδίοις δόγμασιν ἀσυν-
34 αρτήτως ἐρράπτει; ὡς γὰρ ἐκεῖνος ἐκεῖ παῦλαν εἶπε κινή-
σεως, οὕτω παῦλαν γεννήσεως καὶ οὗτος εἰπεῖν ἐπε-
θύμησεν, ὡς ἂν τοὺς ἀπείρους τούτων ταῖς Πλατωνικαῖς
καλλιφωνίαις περικομπήσειε. καὶ τούτοις ἀπιστεῖν
οὐκ ἔστι, φησί, ἔκ τε τῆς φύσεως αὐτῆς, ἔτι δὲ
καὶ τῶν θείων νόμων. ἀλλ' ἡ μὲν φύσις ἐκ τῶν
εἰρημένων οὐκ ἀξιόπιστος εἰς διδασκαλίαν τῆς θείας γεννή-
σεως ἡμῖν ἀναπέφηνεν, οὐδὲ εἰ τὸν κόσμον τις αὐτὸν εἰς
ὑπόδειγμα φέροι τοῦ λόγου, ἐπεὶ καὶ τῇ τούτου κτίσει,
καθὼς ἐν τῇ κοσμογενείᾳ παρὰ τοῦ Μωϋσέως ἐμάθομεν,
συνδιεξήει τὸ ἐκ τοῦ χρόνου μέτρον, ῥηταῖς ἡμέραις τε καὶ
νυξὶν ἑκάστῳ τῶν γινομένων κατά τινα τάξιν καὶ ἀκολου-
θίαν παραμετρούμενον. ὅπερ ἐπὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑπο-
στάσεως οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῶν ἐναντίων δέχεται λόγος, ὁμο-
35 λογῶν πρὸ χρόνων αἰωνίων εἶναι τὸν κύριον. ὑπόλοιπον δ'
ἂν εἴη τὴν ἐκ τῶν θείων νόμων συνηγορίαν τοῦ προ-
κειμένου κατανοῆσαι, δι' ἧς ἐπαγγέλλεται καὶ τέλος καὶ
ἀρχὴν τῆς τοῦ υἱοῦ γεννήσεως ἀποδεικνύειν. βουληθείς,
φησίν, ὁ θεὸς τοῖς Ἑβραίοις τὸν περὶ τῆς δη-
μιουργίας ἐντυπωθῆναι νόμον, [οὐ τὴν πρώτην
τῆς γεννήσεως ἡμέραν] τῷ τέλει τῆς δημιουρ-

3 Plat Phaedr 245 C

VLATS 4 φιλοσοφηθέντα: ἐκφιλοσοφηθέντα (ex ἐκεῖ φιλ. ut vid ortum) VL ἐμφιλοσοφηθέντα T 5 ἐνράπτει S ἐκράπτει v 5 et 6 παῦσαν v 6 καὶ οὗτος γεννήσεως v οὕτως V 8 παρακομπήσειεν T περιβομβήσειε S v 9 ἔτι δὲ om V 10 νόμων: ὀνομάτων v cf p 224, 14 12 ἐναπέφηνεν VL 13 φέρει v 14 καθὼς sscr T² κοσμογενία V κοσμογονίᾳ LT ἐμάθομεν: ἐδιδάχθημεν VT 20-21 περικειμένου L 22 ἀποδεικνύειν om v verba a βουληθείς usque ad p 228, 2 γεννήσεως om v 25 verba τῷ usque ad p 228, 2 ἡμέραν om V verba οὐ τὴν πρώτην τῆς γεννήσεως ἡμέραν ex p 228, 1-2 11-12 huc delata delevi.

816 M. γίας ἐναπέθετο καὶ τῆς ἀρχῆς τὴν πίστιν· οὐ
γὰρ τὴν πρώτην τῆς γεννήσεως ἡμέραν, ἀλλὰ
τὴν ἑβδόμην, ἐν ᾗ κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων,
ἔδωκε *** τὴν ὑπόμνησιν τῆς δημιουργίας.
36 ἆρά τις πεισθήσεται παρ' ἐκείνου ταῦτα γεγράφθαι καὶ
οὐχὶ παρ' ἡμῶν ἐπὶ διαβολῇ τοῦ συγγράμματος παρεντε-
θεῖσθαι τὰ εἰρημένα, ὡς ἂν καταγέλαστος δοκοίη τοῖς
ἐντυγχάνουσιν, τὰ μηδὲν κοινωνοῦντα τοῖς ζητουμένοις εἰς
ἀπόδειξιν τῶν προκειμένων ἐπισυρόμενος; τὸ γὰρ ζητού-
μενον ἦν δεῖξαι, καθὼς ἐπηγγείλατο, μὴ ὄντα τὸν υἱὸν
γεγεννῆσθαι, ἀλλ' ἀρχήν τε λαβεῖν γεννήσεως καὶ λῆξαι
γεννώμενον, οἷόν τινος ὠδῖνος ἐν χρόνῳ παρατεινούσης τὴν
γέννησιν. ἡ δὲ εἰς τοῦτο κατασκευὴ τίς; τὸ σαββατίζειν
ἐκ νόμου κατὰ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν τὸν Ἑβραίων λαόν. ὢ
37 πόση συμφωνία τῆς μαρτυρίας πρὸς τὸ προκείμενον. ἐπειδὴ
τιμᾶται τῇ ἀργίᾳ παρὰ τοῦ Ἰουδαίου τὸ σάββατον, ἀπο-
δέδεικται τὸ τὸν κύριον, καθὼς οὗτος λέγει, ἀρχήν τε λα-
βεῖν τοῦ τόκου καὶ τικτόμενον παύσασθαι. πόσαι καὶ
ἄλλαι πρὸς τοῦτο μαρτυρίαι τῷ λογογράφῳ παρείθησαν
οὐδὲν τῆς εἰρημένης πρὸς σύστασιν τοῦ ζητουμένου λειπό-
μεναι; ἡ κατὰ τὴν ὀγδόην περιτομή, ἡ τῶν ἀζύμων ἑβ-
δομάς, τὸ ἐν τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τοῦ σεληναίου δρόμου
μυστήριον, αἱ τοῦ καθαρισμοῦ θυσίαι, ἡ περὶ τῶν λεπρῶν
παρατήρησις, ὁ κριός, ὁ μόσχος, ἡ δάμαλις, ὁ ἀποπομπαῖος
38 χίμαρος. εἰ δὲ ταῦτα πόρρω τῶν προκειμένων ἐστίν,
πῶς ἐντὸς ἐκεῖνο τοῦ ζητουμένου, λεγέτωσαν οἱ ζηλωταὶ
τῶν Ἰουδαϊκῶν μυστηρίων. ἡμεῖς γὰρ μικροπρεπές τε καὶ

VLATS 1 propositum est Eunomio, ut dato fine etiam initium fuisse cuiusvis rei ostendat 4 τὴν ὑπόμνησιν ἔδωκε VLT lacunam statui 5 ταῦτα sscr A 6 ὑμῶν T ἐπιβολῇ A 10 καθὰ T 11 γεγενῆσθαι VLA v τῆς γεννήσεως V λῆξαι correxi: λήξεως libri v (cf 16-17) 12 ἐν om v 14 τὸν τῶν ἑβραίων VT 20 τὴν σύστασιν V 22 σεληνιαίου VLT σεληνείου S v 25 ὁ ante χίμαρρος add LAS v χίμαρος TS 26 ἐκείνου L

ἄνανδρον τὸ τοῖς κειμένοις ἐπεμβαίνειν νομίζοντες ἀναζη-
τήσομεν ἐκ τῆς τῶν γεγραμμένων ἀκολουθίας εἴ τι τοιοῦτόν
ἐστιν οἷον ἱδρῶτα κινῆσαι τῷ προσπαλαίοντι. ὅσα τοίνυν
ἐν τοῖς ἐφεξῆς περὶ τοῦ μὴ δεῖν μέσον τι τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ
πατρὸς ἐννοεῖν κατασκευάζων διέξεισιν, ὡς συμβαίνοντά πως
39 τῷ καθ' ἡμᾶς δόγματι παρελεύσομαι. ἀδιακρισίας γὰρ
ἂν εἴη καὶ ἀγνωμοσύνης ἅμα μὴ διακρίνειν ἐν τοῖς λεγο-
μένοις τὸ ἀνεύθυνόν τε καὶ τὸ ὑπαίτιον, ἐπειδὴ τοῖς ἰδίοις
μαχόμενος οὐκ ἀκολουθεῖ τοῖς ὁμολογουμένοις, καὶ τὸ
ἄμεσον λέγων καὶ τὸ συναφὲς οὐ δεχόμενος, καὶ τὸ μὴ
εἶναί τι πρὸ τοῦ μονογενοῦς ἐννοῶν καὶ τὸ εἶναι υἱὸν ὑπο-
νοῶν, ἀλλὰ περὶ τοῦ μὴ ὄντα γεγεννῆσθαι διαμαχόμενος.
μικρὸν <οὖν> ἐν τούτοις ἀσχοληθέντες διὰ τὸ τοῖς φθά-
σασιν ἱκανῶς ἤδη προκατεσκευάσθαι τὸν λόγον τῶν προ-
κειμένων ἑξόμεθα.
40 Οὐκ ἔστι τοῦ αὐτοῦ καὶ μηδὲν ὑπερτιθέναι τῆς τοῦ
μονογενοῦς ὑποστάσεως καὶ μὴ εἶναι λέγειν πρὸ τῆς γεννή-
σεως, ἀλλὰ τότε γεγεννῆσθαι ὅτε ὁ πατὴρ ἠβουλήθη· τὸ γὰρ
„τότε“ καὶ „ὅτε“ κυρίως καὶ προσφυῶς ἐπὶ τὴν χρονικὴν
δεῖξιν τὴν σημασίαν φέρει κατά τε τὴν κοινὴν τῶν ὑγιῶς
φθεγγομένων συνήθειαν καὶ κατὰ τὴν ἐν τῇ γραφῇ ση-
μασίαν. Τότε ἐροῦσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ Ὅτε ἀπέστειλα
ὑμᾶς, καὶ Τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία, καὶ μυρία τοι-
αῦτα διὰ πάσης ἔστι τῆς γραφῆς εἰς ἀπόδειξιν τοῦ προ-
κειμένου λαβεῖν, ὅτι τοῖς τοιούτοις τοῦ λόγου μορίοις τὸν
41 χρόνον ἐπισημειοῦται τῆς γραφῆς ἡ συνήθεια. εἰ οὖν
817 M. χρόνος οὐκ ἦν, καθὼς ὁ ἀντιλέγων συντίθεται, συνανήρηται

22 Ps 125, 2 Luc 22, 35 23 Matth 25, 1

VLATS 1 προκειμένοις LAS v ἐπεμβαίνει V ἐμπαιμβαίνειν L 1-2 ἀναζητήσωμεν LA 4 μὴ δεῖν: μηδὲν v τοῦ post καὶ om L v 6 παρελεύσομεν v 8 τὸ ante ὑπαίτιον om VLT ἰουδαίοις VA 9 ἀκολουθεῖ (om οὐκ) VT οὐκ ἀκολουθῶν v 10-11 τὸ μὲν εἶναι T 12 ὄντος VLT γεγενῆσθαι VLA v (cf p 228, 11) 13 οὖν addidi 16 ἔστι ταυτὸν S 18 γε-γενῆσθαι VLA 20 τε om v 24 τῆς om LA v 27 καθὰ T

πάντως καὶ ἡ χρονικὴ σημασία· ταύτης δὲ μὴ οὔσης τὸ ἀΐδιον τῆς ἐννοίας κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἀντεισελεύσεται. τῇ γὰρ τοῦ μὴ εἶναι φωνῇ καὶ τὸ ποτὲ πάντως συνυπακούεται. εἰ γὰρ χωρὶς τοῦ ποτὲ τὸ μὴ εἶναι λέγοι, οὐδὲ νῦν εἶναι δώσει· εἰ δὲ τὸ νῦν διδοὺς πρὸς τὸ ἀΐδιον μάχεται, πάντως οὐ τὸ καθόλου μὴ εἶναι, ἀλλὰ τὸ ποτὲ μὴ
42 εἶναι διανενόηται. τῆς δὲ φωνῆς ταύτης ἀνυποστάτου παντάπασιν οὔσης, εἰ μὴ πρὸς τὴν τοῦ χρόνου σημασίαν ἐρείδοιτο, ἀνόητον ἂν εἴη καὶ μάταιον τὸ μήτε τι πρὸ τοῦ υἱοῦ εἶναι λέγειν μήτε πάντοτε τὸν υἱὸν εἶναι κατασκευάζειν. εἰ γὰρ μήτε τόπος μήτε χρόνος μήτε τις ἑτέρα κτίσις ἐστὶν ἐν ᾗ οὐκ ἔστιν ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν λόγος, πανταχόθεν τοῦ δόγματος τῆς εὐσεβείας ἐξῄρηται τὸ ποτὲ μὴ εἶναι τὸν κύριον. οὐκοῦν οὐχ ἡμῖν, ἀλλ' ἑαυτῷ διαμάχεται ὁ καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι τὸν μονογενῆ δογματίζων. ἐν γὰρ τῷ ὁμολογεῖν μηδενὶ τὴν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα διαιρεῖσθαι
43 συνάφειαν τὸ ἀΐδιον αὐτῷ πάντως προσμεμαρτύρηκεν. εἰ δὲ ἐν τῷ πατρὶ λέγοι μὴ εἶναι τὸν υἱόν, τῷ τοιούτῳ λόγῳ οὐκ ἀντεροῦμεν αὐτοί, ἀλλὰ τὴν γραφὴν ἀντιθήσομεν, ἥ φησιν ἐν τῷ πατρί τε εἶναι τὸν υἱὸν καὶ ἐν τῷ υἱῷ τὸν πατέρα, τὸ πότε ἢ ὅτε ἢ τότε μὴ προστιθεῖσα τῷ λόγῳ, ἀλλὰ τῇ ἀποφατικῇ ταύτῃ καὶ ἀπολύτῳ φωνῇ τὸ ἀΐδιον αὐτῷ μαρτυρήσασα.

44 Τὸ δὲ κατασκευάζειν αὐτὸν ἀγέννητον παρ' ἡμῶν λέγεσθαι τὸν μονογενῆ θεὸν ἴσον ἐστὶ τῷ λέγειν ὅτι καὶ
45 γεννητὸν εἶναι τὸν πατέρα διοριζόμεθα. τῆς γὰρ αὐτῆς ἀτοπίας, μᾶλλον δὲ βλασφημίας ἑκάτερον· ὥστε εἰ μὲν συκοφαντεῖν ἔγνωκε, προστιθέτω καὶ τὸ ἕτερον ἔγκλημα,

20 Joh 10, 38 et 14, 10

VLATS 1 ταύτης S v: πάντως VLAT 3 πότε VLT 3-4 συνυπακούσεται VT 4 πότε LT 5-6 μάχονται v 10 τὸν πάντοτε v 14-15 καὶ μὴ εἶναι κ. εἶναι v 17 προσμεμαρτύρηκεν S v: προσμεμαρτύρηται VLAT 18 δὲ om T ἐν om S λέγει VLT 21 τό ποτε v 22 ἀποφαντικῇ VT ἀποφατικὴ L 27 τῇ post μὲν add L postea exp

μηδενὸς φειδόμενος δι' ὧν ἂν ᾖ δυνατὸν χαλεπώτερον ἐκτραχύνειν καθ' ἡμῶν τοὺς ἀκούοντας. εἰ δὲ τὸ ἕτερον τούτων διὰ τὸ περιφανὲς τῆς συκοφαντίας οὐκ αἰτιᾶται, ἀφιέτω καὶ τὸ λειπόμενον· ἴσον γὰρ εἰς ἀσέβειαν, καθὼς εἴρηται, καὶ τὸν υἱὸν ἀγέννητον λέγειν καὶ γεννητὸν τὸν
46 πατέρα. εἰ μὲν οὖν εὑρίσκεταί τις ἐν τοῖς παρ' ἡμῶν γεγραμμένοις φωνὴ τοιαύτη, δι' ἧς ἀγέννητος ὁ υἱὸς ὀνομάζεται, καθ' ἡμῶν αὐτῶν τὴν ἐσχάτην ψῆφον ἐξοίσομεν· εἰ δὲ ψευδεῖς αἰτίας τε καὶ συκοφαντίας κατ' ἐξουσίαν συμπλάσσει, τὸ δοκοῦν ἐπὶ διαβολῇ τῶν καθ' ἡμᾶς δογμάτων λογοποιῶν, γένοιτ' ἂν ἴσως τοῖς γε νοῦν ἔχουσι καὶ αὕτη τῆς ἐν ἡμῖν εὐσεβείας ἀπόδειξις, ὅτι τῆς ἀληθείας ἡμῶν ὑπερμαχούσης τὸ ψεῦδος εἰς κατηγορίαν τοῦ δόγματος ἡμῶν προεστήσατο, ἀλλοτρίαν τοῦ ἡμετέρου λόγου κατασκευάζων τὴν τῆς ἀσεβείας γραφήν. ἀλλ' ἔστιν ἐν συντόμῳ πρὸς
47 τὰς αἰτίας ταύτας ἀπολογήσασθαι. ὡς γὰρ ἡμεῖς τὸν ἀγεννήτως εἶναι λέγοντα τὸν μονογενῆ θεὸν ἐπάρατον κρίνομεν, οὕτω κἀκεῖνος ἐπαράσθω τὸν μὴ εἶναί ποτε τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα διοριζόμενον. ἐκ γὰρ τοῦ τοιούτου δειχθήσεται τρόπου ὅ τε κατὰ ἀλήθειαν καὶ ὁ συκοφαντικῶς τὰς αἰτίας ἐπάγων. εἰ δὲ ἡμεῖς ἀρνούμεθα τὰ ἐγκλήματα, καὶ πατέρα λέγοντες τῇ φωνῇ υἱὸν συνεπινοοῦμεν, καὶ υἱὸν ὀνομάσαντες ἀληθῶς εἶναί φαμεν ὃ λέγεται, γεννητῶς ἐκ τοῦ ἀγεννήτου
820 M. φωτὸς ἀπαυγασθέντα, πῶς οὐ πρόδηλος ἡ συκοφαντία τῶν ἀγέννητον λέγειν ἡμᾶς τὸν μονογενῆ θρυλούντων; οὐ μὴν ἐπειδὴ γεννητῶς αὐτὸν εἶναί φαμεν, τὸ μὴ εἶναι αὐτὸν
48 ποτε διὰ τούτου παραδεξόμεθα. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι ἄμεσός ἐστιν ἡ κατὰ τὸ σημαινόμενον ἐναντίωσις τοῦ ὄντος καὶ τοῦ μὴ ὄντος, ὥστε τὴν τοῦ ἑτέρου τῶν εἰρημένων θέσιν

VLATS 3 συκοφαντίας: αἰτίας V 4 ἀφιέτω καὶ τὸ S v: om VLT διὰ τί τὸ A ex coniectura 5 εἶναι ante λέγειν V ἢ post λέγειν add VLTS v, om A 10 ἡμᾶς VAS: ἡμῶν cett v 11 αὐτὴ VLT 12-13 ὑπερμαχούσης ἡμῶν VT 16-17 ἀγέννητον v 18 τὸν μὴ AS v: τῶ μὴ VT τὸ μὴ L 19 διοριζομένῳ VT γὰρ post τοιούτου coll VT 22 υἱὸν τῇ φωνῇ AS v 27 ποτε om A τοῦτο A v παραδεξώμεθα L 28 ἄμεσον A

ἀναίρεσιν τοῦ ἐναντίου γίνεσθαι πάντως, καὶ ὅτι καθάπερ τὸ εἶναι κατὰ πάντα χρόνον ταὐτόν ἐστιν, ἐν ᾧπερ ἄν τις ὑφεστάναι τι τῶν ὄντων ὑπόθηται (οὐ γὰρ μᾶλλον νῦν ἔστιν οὐρανὸς καὶ ἄστρα καὶ ἥλιος καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ὄντων ἢ χθὲς καὶ πρώην καὶ ἐν παντὶ τῷ προάγοντι χρόνῳ), τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ μὴ εἶναι τὸ σημαινόμενον ἐπίσης ἐν παντὶ τὸ ἀνύπαρκτον ἔχει, εἴτε κατὰ τὸ πρότερόν τις εἴτε
49 κατὰ τὸ ὕστερον λέγοι. οὐ γὰρ μᾶλλον νῦν τι τῶν ὑφεστώτων οὐκ ἔστιν ἢ εἰ πρότερον ἀνύπαρκτον ἦν, ἀλλὰ εἷς ὁ τοῦ μὴ εἶναι λόγος ἐπὶ τοῦ μὴ ὄντος ἐν παντὶ χρονικῷ διαστήματι. διὸ καὶ ἐπὶ τῶν ζῴων τήν τε τοῦ γεγονότος εἰς τὸ μὴ ὂν ἀνάλυσιν καὶ τοῦ μηδέπω τὴν εἰς τὸ γενέσθαι πάροδον ἐσχηκότος ὀνόμασι μὲν διαφόροις τὴν ἀνυπαρξίαν σημαίνομεν, ἢ μὴ γεγενῆσθαι τὴν ἀρχὴν ἢ τεθνάναι τὸ γενόμενον λέγοντες, ἐπίσης δὲ δι' ἑκατέρας
50 φωνῆς τὸ ἀνύπαρκτον παριστῶμεν τῷ λόγῳ. ὥσπερ γὰρ ἡ ἡμέρα νυκτὶ περιέχεται καθ' ἑκάτερον μέρος, λέγεται δὲ οὐχ ὡσαύτως τὰ περιέχοντα, ἀλλὰ τὸ μὲν μετὰ τὴν ἑσπέραν, τὸ δὲ πρὸ τοῦ ὄρθρου, νὺξ δὲ τὸ δηλούμενόν ἐστι κατ' ἀμφότερα, τὸν αὐτὸν τρόπον εἰ ἐκ τοῦ παραλλήλου πρὸς τὸ ὂν ἀντιθεωροίη τις τὸ μὴ ὄν, κατονομάσει μὲν διαφόρως τό τε πρὸ τῆς συστάσεως καὶ τὸ μετὰ τὴν τοῦ συστάντος διάλυσιν, ἓν δὲ νοήσει δι' ἀμφοτέρων τὸ σημαινόμενον [τό τε πρὸ τῆς συστάσεως καὶ τὸ μετὰ τὴν τοῦ συστάντος διάλυσιν]. τὸ γὰρ μὴ εἶναι τοῦ τε μὴ γεννηθέντος καὶ τοῦ τεθνηκότος πλὴν τῆς διαφορᾶς τῶν ὀνομάτων ἴσον ἐστὶν ὑπεξῃρημένου τοῦ κατὰ τὴν ἐλπίδα τῆς
51 ἀναστάσεως λόγου. ἐπειδὴ τοίνυν ἀρχηγὸν ζωῆς καὶ αὐτοζωὴν τὸν μονογενῆ θεὸν παρὰ τῆς γραφῆς μεμαθήκαμεν

28 Act 3, 15 Joh 14, 6 saep

VLATS 1 γενέσθαι LAS v   2 κατὰ παντὸς χρόνου v   3 τι om A   ὑποθῆται VL   5 ἐν om V v   12 τὴν τοῦ μηδέπου VT (μηδέπω) et L?   14 γεγεννῆσθαι TS   15 γεννώμενον VLTS v   16 γὰρ om A   24-25 verba a καὶ τὸ usque ad διάλυσιν om VLT a τό τε del Harder cf 22   28 ἀρχηγὸν: ἀρχὴν A

καὶ φῶς καὶ ἀλήθειαν καὶ πᾶν ὅτιπέρ ἐστιν ἐν ὀνόματι καὶ νοήματι τίμιον, ἄτοπον καὶ δυσσεβὲς εἶναί φαμεν τῷ ὄντως ὄντι συνθεωρεῖν καὶ τὸ ἐξ ἐναντίου νοούμενον, ἢ διάλυσιν εἰς φθορὰν ἢ ἀνυπαρξίαν πρὸ τῆς συστάσεως, ἀλλὰ πανταχόθεν πρὸς τὸ ἐφεξῆς καὶ πρὸς τὸ προαιώνιον ἐπεκτείνοντες ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν οὐδαμοῦ πρὸς τὸ μὴ ὂν ταῖς ἐννοίαις λήγομεν, ἴσον εἰς ἀσέβειαν κρίνοντες οἰῳδήποτε χρόνῳ δι' ἀνυπαρξίας περικόπτειν τὸ θεῖον. ταὐτὸν γάρ ἐστιν καὶ θνητὴν εἰπεῖν τὴν ἀθάνατον ζωὴν καὶ ψευδῆ τὴν ἀλήθειαν καὶ σκοτεινὸν τὸ φῶς καὶ μὴ εἶναι τὸ ὄν.
52 ὁ τοίνυν τὸ μὴ ἔσεσθαί ποτε μὴ διδοὺς οὐδὲ τὸ μὴ εἶναί ποτε συνθήσεται κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον, τὴν αὐτὴν ἀτοπίαν φεύγων καθ' ἑκάτερον μέρος· ὡς γὰρ τὸ ἀτελεύτητον τῆς ζωῆς τοῦ μονογενοῦς οὐκ ἐπικόπτει θάνατος, οὕτως οὐδὲ κατὰ τὸ ἄνω ἡ ἀνυπαρξία στήσει πρὸς τὸ ἀΐδιον αὐτοῦ τὴν ζωὴν προϊοῦσαν, ὡς ἂν πανταχόθεν καθαρεύοι τὸ ὄντως ὂν τῆς πρὸς τὸ μὴ ὂν κοινωνίας. διὰ τοῦτο πόρρω γίνεσθαι τῆς τοιαύτης πλάνης τοὺς μαθητὰς θέλων ὁ κύριος, ὡς ἂν μή ποτε καὶ αὐτοὶ τὸ πρεσβύτερον τῆς
821 M. τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως ἀναζητοῦντες πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον τοῖς λογισμοῖς ἀπενεχθεῖεν. Ἐγώ, φησίν, ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, ὡς οὔτε τοῦ μὴ ὄντος ἐν τῷ ὄντι νοουμένου οὔτε τοῦ ὄντος ἐν τῷ μὴ ὄντι. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τοῦ λόγου τάξις τὸ εὐσεβὲς ἑρμηνεύει τοῦ δόγματος.
53 ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ ὁ πατήρ, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, διὰ τοῦτο πρῶτόν φησιν Ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, δεικνὺς τὸ μὴ ἄλλως ἀλλ' ἐξ ἐκείνου εἶναι, εἶτα ἀναστρέφει τὸν

21 Joh 14, 10   26 sed cf Joh 10, 38 et 17, 21 ubi a patre incipit

VLATS 1 ὅτιπέρ ἐστιν scripsi cum v: ὅπέρ ἐστιν sscr τι A ὅτι πάρεστιν cett cf p 265, 26   1-2 ἐν ὀνόμασι τίμιον καὶ νοήμασιν ἄτοπον VT   3 καὶ om A v   5 verba πρὸς τὸ ἐφεξῆς καὶ om S v   6 αὐτῶν V   9 ψεῦδος A   10 τὸ ante φῶς in marg add L   12 συνθήσεται: παυθήσεται L   καὶ τὴν αὐτὴν VT   13 ἀτελέστατον S v   16 προϊοῦσα VLTS   17 μὴ ὄντως ὂν LS v   23 νοουμένου om v   οὔτε: εἴτε v   27 ἄλλως: ἐξ ἄλλου v

λόγον ὅτι Καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, σημαίνων ὅτι ὁ ὑπερβὰς
τὸν υἱὸν τῇ πολυπραγμοσύνῃ καὶ τὴν περὶ τοῦ πατρὸς ἔν-
νοιαν συμπαρέρχεται. ὁ γὰρ ἔν τινι ὢν ἔξω τοῦ ἐν ᾧ
ἐστιν εὑρεθῆναι οὐ δύναται· ὥστε μάταιος ὁ ἐν τῷ υἱῷ
μὲν εἶναι τὸν πατέρα μὴ ἀντιλέγων, ἔξω δὲ τοῦ υἱοῦ κατει-
54 ληφέναι τι τοῦ πατρὸς φανταζόμενος, καὶ μάτην διαπλανᾶ-
ται τῶν πολεμούντων ἡμῖν ἡ περὶ τὸ ῥῆμα τῆς ἀγεννη-
σίας σκιαμαχία διὰ τῶν ἀνυπάρκτων κενεμβατοῦσα.
55 Μᾶλλον δὲ εἰ χρὴ πᾶσαν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἀγαγεῖν
τὴν ἀτοπίαν τοῦ λόγου, μικρὸν ἔτι συγχωρηθήτω προσ-
διατρῖψαι τῷ θεωρήματι. τοῦ γὰρ μονογενοῦς θεοῦ ὕστε-
ρον μετὰ τὸν πατέρα γεγεννῆσθαι παρ' αὐτῶν λεγο-
μένου, εὑρίσκεται κατ' ἀνάγκην τὸ ἀγέννητον αὐτῶν, ὅ
τι ποτὲ καὶ εἶναι φαντάζονται, τῶν κακῶν τὴν ἔννοιαν συν-
εμφαῖνον. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι ὥσπερ τῷ ὄντι τὸ μὴ ὂν
ἀντιδιαιρεῖται, οὕτω καὶ παντὶ ἀγαθῷ πράγματί τε καὶ
ὀνόματι τὸ ἐξ ἐναντίου νοούμενον, οἷον τῷ καλῷ τὸ κακὸν
καὶ τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος, τῷ φωτὶ τὸ σκότος καὶ πάντα
ὅσα τούτοις ὁμοιοτρόπως πρὸς τὸ ἐναντίον ἀλλήλοις ἀντι-
καθίσταται, ἐφ' ὧν ἄμεσός ἐστιν ἡ ἐναντίωσις καὶ οὐκ ἐν-
δέχεται κατὰ ταὐτὸν τὰ δύο μετ' ἀλλήλων εἶναι, ἀλλ' ἥ
τε παρουσία τοῦ ἑνὸς ὑπεξαιρεῖ τὸ ἀντίθετον καὶ ἐν τῇ
56 τοῦ ἑτέρου ὑποχωρήσει γίνεται τοῦ ἐναντίου ἡ γένεσις. τού-
των δὲ ἡμῖν οὕτω διωμολογημένων κἀκεῖνο παντὶ δῆλόν
ἐστιν, ὅτι ὥσπερ φησὶ Μωϋσῆς σκότος εἶναι πρὸ τῆς τοῦ
φωτὸς κτίσεως, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, εἰ κατὰ τὸν λόγον
τῆς αἱρέσεως τότε ἐποίησεν αὐτὸν ὁ πατὴρ ὅτε ἠθέλησε,
πρὶν ποιῆσαι αὐτὸν οὐκ ἦν ἐκεῖνο τὸ φῶς, ὅπερ ἐστὶν ὁ

25 Gen 1, 1 sqq

VLATS 2 τὴν πολυπραγμοσύνην L 4 ὁ ante μάταιος add L 8 σκιομαχία LS v 9 εἴ γε χρὴ v 12 γεγενῆσθαι VL v alt sscr S 13 αὐτῷ S αὐτὸν T v 14-15 συναναφαινόμενον LAS v τῷ κακῷ A quod propter συναναφαινόμενον ex suo ingenio correxisse videtur 19-20 ἀντικαθίστασθαι V 22 ὑπεξαιρεῖται V ὑπεξαίρει S cf 235, 15 23 τοὐναντίον L

υἱός. φωτὸς δὲ μήπω ὄντος οὐκ ἐνδέχεται μὴ τὸ ἀντι-
κείμενον εἶναι. καὶ γὰρ διὰ τῶν ἄλλων ἐμάθομεν ὅτι
οὐδὲν εἰκῇ τῶν παρὰ τοῦ δημιουργοῦ γεγονότων ἐστίν, ἀλλὰ
τὸ λεῖπον ἐπεισάγεται τοῖς οὖσι διὰ τῆς κτίσεως. δῆλον
οὖν ἐστι πάντως ὅτι εἴπερ ἐποίησε τὸν υἱὸν ὁ θεός, διὰ τὸ
57 λείπειν τῇ φύσει τῶν ὄντων ἐποίησεν. ὥσπερ οὖν τοῦ
αἰσθητοῦ φωτὸς λείποντος σκότος ἦν καί, εἰ μὴ ἐγεγόνει
τὸ φῶς, ἐπεκράτει πάντως τὸ σκότος, οὕτως καὶ τοῦ υἱοῦ
μήπω ὄντος αὐτό τε τὸ ἀληθινὸν φῶς καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν
ὁ υἱὸς οὔπω ἦν. τὸ γὰρ ὂν καὶ κατὰ τὴν τῆς αἱρέσεως
μαρτυρίαν τοῦ γενέσθαι οὐ δέεται. οὐκοῦν εἰ ἐποίησε, τὸ
μὴ ὂν πάντως ἐποίησε. πρὶν οὖν γενέσθαι κατ' αὐτοὺς τὸν
824 M. υἱὸν οὐδὲ ἡ ἀλήθεια δηλονότι ἐγεγόνει οὔτε τὸ νοητὸν φῶς
οὔτε ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς οὔτε τινὸς καθόλου καλοῦ τε καὶ
58 ἀγαθοῦ φύσις. ἀλλὰ μὴν τούτων ἑκάστου τῇ ὑπεξαιρέσει τὸ
ἐξ ἐναντίου νοούμενον παρυφίσταται, καὶ φωτὸς μὴ ὄντος οὐκ
ἔστι μὴ σκότος εἶναι, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως ἀνθ'
ἑκάστου τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον νοουμένων, ὅταν μὴ παρῇ τι
τούτων, οὐκ ἐνδέχεται μὴ τὸ ἐναντίον πάντως εἶναι ἀντὶ τοῦ
λείποντος. ἀνάγκη οὖν πᾶσα, ὡς ἔμελλε θέλειν ὁ πατὴρ τὸν
υἱὸν ,,ποιῆσαι'' κατὰ τὸν τῆς αἱρέσεως λόγον, μηδενὸς
ὄντος τῶν ὅσα ὁ υἱός ἐστιν, πάντα τὰ ἐναντία περὶ αὐτὸν
εἶναι λέγειν, ἀντὶ τοῦ φωτὸς τὸ σκότος, ἀντὶ τῆς ἀληθείας
τὸ ψεῦδος, ἀντὶ τῆς ζωῆς τὸν θάνατον, ἀντὶ τοῦ καλοῦ τὸ
59 κακόν. ὁ γὰρ κτίζων τὰ μὴ ὄντα κτίζει· τῷ γὰρ ὄντι,
καθώς φησιν ὁ Εὐνόμιος, οὐ δεῖ γεννήσεως. τῶν δὲ
κατὰ ἀντίθεσιν θεωρουμένων οὐκ ἔστιν ἄλλως τὰ κρείττω
μὴ εἶναι ἢ ἐκ τοῦ τὰ χείρονα εἶναι. ταῦτα τοίνυν ἡ
σοφία τῆς αἱρέσεως δωροφορεῖ τῷ πατρὶ δι' ὧν ἀτιμάζει

VLATS 1 μήπω: μὴ VT 4 λειπόμενον A 6 λεῖπον v 9 μήπω: μὴ A 13 τὸ om VLT 15 ἕκαστον A ὑπεραιρέσει v 16 νοουμένων A 23 εἶναι om VLT λέγει L verba ab ἀντὶ τοῦ usque ad 24 θάνατον om V 26 καθά T ὁ om LS verba a τῶν δὲ usque ad 28 χείρονα εἶναι om V 27 οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως v ἄλλως: ἀλλὰ LT 28 χείρονα μὴ εἶναι A 29 δορυφορεῖ V

τοῦ υἱοῦ τὸ ἀΐδιον, τὸν τῶν κακῶν κατάλογον πρὸ τῆς
τοῦ υἱοῦ ἀναδείξεως προσάγουσα τῷ θεῷ καὶ πατρί.
60 Καὶ μηδεὶς ἐκ τῆς ἄλλης κτίσεως ἀνατρέπειν οἰέσθω
τὴν ἐκ τῆς ἀκολουθίας ταύτης ἀναδειχθεῖσαν ἀτοπίαν τοῦ
δόγματος. ἐρεῖ γάρ τις ἴσως ὅτι ὥσπερ τοῦ οὐρανοῦ μὴ
ὄντος οὐδὲν ἐναντίον τούτῳ, οὕτως καὶ τοῦ υἱοῦ μήπω
γενομένου, ὅς ἐστιν ἀλήθεια, οὐ πάντως ἀναγκαζόμεθα τὸ
ἐναντίον εἶναι συντίθεσθαι. πρὸς ὃν ἔστιν εἰπεῖν ὅτι οὐ-
ρανῷ μὲν τὸ ἀντικείμενον ἔστιν οὐδέν, εἰ μὴ ἄρα τῷ εἶναι
αὐτὸν τὸ μὴ εἶναί τις λέγοι ἀντίθετον. τῇ δὲ ἀρετῇ τὸ
κατὰ κακίαν πάντως ἀντικαθέστηκεν, ἀρετὴ δὲ ὁ κύριος,
ὥστε οὐρανοῦ μὲν μὴ ὄντος οὐδὲν ἦν, ἀγαθοῦ δὲ μὴ ὄντος
61 τὸ ἐναντίον ἦν. ὁ οὖν τὸ ἀγαθὸν λέγων μὴ εἶναι τὸ
κακὸν εἶναι καὶ μὴ βουλόμενος πάντως συνθήσεται. ἀλλὰ
καὶ ὁ πατήρ, φησί, καὶ παντελής ἐστιν ἀρετὴ
καὶ ζωὴ καὶ ἀπρόσιτον φῶς καὶ πάντα τὰ
ὑψηλὰ νοήματά τε καὶ ὀνόματα· ὡς μὴ εἶναι
ἀνάγκην, ὅτε τὸ μονογενὲς φῶς οὔπω ἦν, τὸ
κατάλληλον ἐκ τοῦ ἐναντίου νοεῖσθαι σκότος.
ἀλλ' οὗτος ὁ ἐμός ἐστι λόγος, ὅτι οὐδέποτε σκότος ἦν.
οὐδὲ γὰρ ἦν ποτε ὅτε τὸ φῶς οὐκ ἦν· ἀεὶ γὰρ ἐν τῷ
62 φωτὶ πάντως ἐστὶ τὸ φῶς, καθὼς ἡ προφητεία λέγει. εἰ
δὲ κατὰ τὸν λόγον τῆς αἱρέσεως ἄλλο τὸ ἀγέννητον καὶ
ἕτερον τὸ γεννητόν ἐστι φῶς καὶ τὸ μὲν ἐξ ἀϊδίου τοῦτο
δὲ μετὰ ταῦτα γενόμενον, ἀνάγκη πᾶσα τῷ μὲν ἀϊδίῳ φωτὶ
μηδέποτε χώραν εὑρεῖν ἀντικαταστῆναι τὸ ἀντικείμενον·
ἀεὶ γὰρ λάμποντος τοῦ φωτὸς ἡ ἐνέργεια τοῦ σκότους ἐπ'
αὐτοῦ χώραν οὐκ ἔχει· ἐπὶ δὲ τοῦ μετὰ ταῦτα, καθὼς
ἐκεῖνοί φασι, γεγονότος ἀμήχανον εἶναι μὴ ἐκ σκότους τὸ
φῶς λάμψαι, ἀλλὰ πάντῃ καὶ πάντως τοῦ τε ἀϊδίου φωτὸς

VLATS 1 τὸ ἀΐδιον τοῦ υἱοῦ V 5 οὐρανοῦ: υἱοῦ τοῦ L 7 γεννωμένου S 15 φησίν post παντελής iterat L 18 ὅτε: οὔτε LT 21 ἦν prim et ὅτε om v 22 πάντα v τὸ om V 23 ἀγένητον S 23-24 verba καὶ ἕτερον τὸ γεννητόν om S v 24 καὶ om L 24-25 τὸ δὲ L 25 φωτὸς T 28 χώραν: καιρὸν VAS ἐπεὶ δὲ VL καθὰ T

καὶ τοῦ ὕστερον γενομένου σκότος τὸ μέσον διαληφθήσεται.
63 οὐ γὰρ ἂν τῆς κατασκευῆς τοῦ μετὰ ταῦτα φωτὸς χρεία
ἐγίνετο, εἰ μὴ πρός τι χρήσιμον ἦν τὸ κτιζόμενον. μία
δὲ φωτὸς χρῆσις τοῦ λύεσθαι δι' αὐτοῦ τὸν ἐπικρατοῦντα
ζόφον. τὸ μὲν οὖν ἀκτίστως ὂν φῶς αὐτὸ δι' ἑαυτό ἐστιν
ὅπερ ἐστὶν τῇ φύσει, τὸ δὲ κτιζόμενον διά τι γίνεται πάν-
825 M. τως. οὐκοῦν προϋπάρχειν ἀνάγκη τὸ σκότος, οὗ χάριν
ἀναγκαίως δημιουργεῖται τὸ φέγγος, καὶ οὐκ ἔστιν οὐδενὶ
λόγῳ παραμυθήσασθαι τὸ μὴ προτερεύειν τῆς τοῦ γεννη-
τοῦ φωτὸς ἀναδείξεως τὸ σκότος, ὅταν μετὰ ταῦτα κατε-
64 σκευάσθαι πιστεύηται. ἀλλὰ μὴν πάσης ἀσεβείας τὸ τοι-
οῦτόν ἐστιν ἐπέκεινα. ἆρα σαφῶς πεφανέρωται ὅτι οὐχὶ
μὴ οὖσαν τὴν ἀλήθειαν ὁ πατὴρ τῆς ἀληθείας ἐποίησεν,
ἀλλὰ πηγὴ ὢν φωτὸς καὶ ἀληθείας καὶ παντὸς ἀγαθοῦ ἐξ
ἑαυτοῦ τὸ μονογενὲς φῶς τῆς ἀληθείας ἀπηύγασε, δι' οὗ
πάντοτε ἡ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ δόξα χαρακτηρίζεται, ὡς
πανταχόθεν τῶν ὕστερον τῷ θεῷ διὰ κτίσεως τὸν υἱὸν
προγεγενῆσθαι λεγόντων τὴν βλασφημίαν ἐλέγχεσθαι.

VLATS 1 σκότους LTS v τοῦ ἀϊδίου post μέσον add sed exp V 4 ἀπ' αὐτοῦ v ἐκκρατοῦντα v 5 ὂν: ἦν v ἑαυτοῦ L v 6 διατί VA 9-10 γενητοῦ S 11 μὴν: μὴ L 12 σοφῶς A 13 μὴ post μ in ras η V² 14 ἀλήθεια A 14-15 ἐξ αὐτοῦ A 15 ἐπηύγασε v 18 τέλος τοῦ θ̄ λόγου V

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Η'.

Ἀλλὰ τῶν προκειμένων ἐχώμεθα. μικρὸν γὰρ προελθὼν διαμάχεται πρὸς τοὺς ὁμολογοῦντας ἀσθενεῖν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πρὸς τὴν τῶν ἀλήπτων περίνοιαν καὶ τοιαῦτά τινα μεγαλαυχούμενος διεξέρχεται, τὸ καθ' ἡμᾶς εὐτελίζων τούτοις τοῖς ῥήμασιν· οὐδὲ γὰρ εἴ τινος ὁ νοῦς διὰ κακόνοιαν ἐσκοτωμένος καὶ διὰ τοῦτο μηδὲν μήτε τῶν πρόσω μήτε τῶν ὑπὲρ κεφαλὴν ἰδεῖν δυνάμενος μετρίως ἔχοι πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας κατάληψιν, διὰ τοῦτο οἴεσθαι χρὴ μηδὲ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἐφικτὴν
2 εἶναι τὴν τῶν ὄντων εὕρεσιν. ἀλλ' εἴποιμ' ἂν πρὸς
828 M. αὐτὸν ὅτι ὁ ἐφικτὴν εἶναι λέγων τὴν τῶν ὄντων εὕρεσιν ὁδῷ τινι πάντως καὶ ἀκολουθίᾳ διὰ τῆς τῶν ὄντων γνώσεως προήγαγεν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν καὶ τοῖς εὐλήπτοις τε καὶ μικροτέροις ἐγγυμνασθεὶς διὰ τῆς καταλήψεως οὕτως καὶ τοῖς ἐπέκεινα πάσης ἐννοίας ἐπέβαλεν
3 ἑαυτοῦ τὴν καταληπτικὴν φαντασίαν. οὐκοῦν ὁ τὴν περὶ τῶν ὄντων εἴδησιν κατειληφέναι μεγαλαυχούμενος τὸ μικρότατον τῶν προφαινομένων ἡμῖν ὅπως ἔχει φύσεως ἑρμηνευσάτω, ὡς ἂν διὰ τοῦ γνωρίμου καὶ περὶ τοῦ κεκρυμ-

19 sqq similia apud Philonem de migr Abrah § 136-138

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος ῑ VT τοῦ αὐτοῦ λόγος ῑ LS (δέκατος S) τοῦ αὐτοῦ λόγος θ̄ (sic) A cf titulum libri antecedentis 4 ὁμολογοῦντας om V 6 τίνα L 8 ἐσκοτημένος v 9 verba a μήτε τῶν ὑπὲρ usque ad 11-12 οἴεσθαι χρὴ om v 10 δυνάμενος ἰδεῖν VL ἔχει VA 12 μηδὲ correxi: μήτε libri v 13 εἴποιμι VT verba ab ἀλλ' εἴποιμ' ἂν usque ad 15 εὕρεσιν om sed in marg add A 14 λέγων om V λέγων εἶναι A 14-15 τῶν ὄντων τὴν εὕρεσιν S v 21 ἔχοι v

μένου πιστώσαιτο, καὶ τίς ἡ τοῦ μύρμηκος φύσις ἑρμηνευσάτω τῷ λόγῳ, εἰ πνεύματι καὶ ἄσθματι συνέχεται αὐτοῦ ἡ ζωή, εἰ σπλάγχνοις οἰκονομεῖται παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ζῴοις, εἰ ὀστέοις τὸ σῶμα περιείληπται, εἰ μυελῷ τὰ κοῖλα τῶν ὀστέων κατὰ τὸ ἐντὸς * *, εἰ νεύροις καὶ συνδέσμοις τὰς ἁρμονίας τετόνωται, εἰ μυῶν περιβολαῖς καὶ ἀδένων ἡ τῶν νεύρων περικρατεῖται θέσις, εἰ τοῖς νωτιαίοις σπονδύλοις ἐκ τοῦ βρέγματος ἐπὶ τὸ οὐραῖον ὁ μυελὸς παρατείνεται, εἰ τῇ περιοχῇ τοῦ νευρώδους ὑμένος τοῖς κινουμένοις μέλεσι τὴν ὁρμητικὴν ἐνδίδωσι δύναμιν, εἰ ἔστιν ἐν αὐτῷ τὸ ἧπαρ καὶ τὸ χοληδόχον ἀγγεῖον ἐπὶ τοῦ ἥπατος νεφροί τε καὶ καρδία καὶ ἀρτηρίαι καὶ φλέβες ὑμένες τε καὶ φρένες καὶ διαφράγματα, καὶ εἰ ψιλόν ἐστιν ἢ τετρίχωται, καὶ εἰ πρὸς τὸ ἄρρεν τε καὶ θῆλυ διαμερίζεται, ἐν τίνι τε μέρει τοῦ σώματος τὸ ὀπτικὸν ἢ τὸ ἀκουστικὸν ἐγκαθίδρυται, καὶ εἰ τῆς ὀσφραντικῆς μετέχει αἰσθήσεως, εἰ μονώνυχόν ἐστιν ἢ πολυσχιδεῖς ἔχει τὰς βάσεις, πόσον δὲ βιοῖ χρόνον καὶ τίς ὁ τρόπος αὐτοῖς τῆς ἐξ ἀλλήλων γεννήσεως, ἐπὶ πόσον δὲ κυίσκεται τὸ τικτόμενον καὶ πῶς οὔτε πεζοὶ πάντες οἱ μύρμηκες οὔτε ὑπόπτεροι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν τῶν χαμαὶ ἐρχομένων εἰσίν, οἱ δὲ διαέριοι φέρονται.
4 ὁ τοίνυν τῶν ὄντων κατειληφέναι τὴν γνῶσιν κομπάζων τέως ἡμῖν τὴν τοῦ μύρμηκος φύσιν φανερωσάτω, εἶθ' οὕτω φυσιολογείτω τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν δύναμιν. εἰ δὲ τοῦ βραχυτάτου μύρμηκος οὔπω περιέλαβε τῇ γνώσει τὴν φύσιν, πῶς τὸν ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν περικρατοῦντα τὴν κτίσιν τῷ καταληπτικῷ περιειληφέναι λόγῳ μεγαλαυχεῖται καὶ

VLATS 2-3 ἡ αὐτοῦ ζωὴ V 4 ἢ μυελῷ VL 5 verbum deest 9 τῇ om T post περιοχῇ add τῇ VT 10 ἐνδίδωσι τὴν ὁρμητικὴν VT 11 τὸ ante χοληδόχον om v 12-13 καὶ φρένες om A 15 ἢ τὸ ἀκουστικὸν om S v 16-17 μονώνυχός A μονόνυχόν v τε post μονώνυχόν add VL v 17 πολυσχεδεῖς LA 18 χρόνον om S αὐτοῦ T αὐτῆς v 18-19 γενέσεως S 20 πάντες ὑπόπτεροι S 21 ἐξερχομένων A ἀέριοι A φέρονται: φαίνονται v 25 βραχυτάτου: γλυκυτάτου sed in ras V 25-26 τῇ φύσει τὴν γνῶσιν v 26 ἐν αὐτῷ VT πάντα περικρατοῦντα τὸν κόσμον V κτίσιν: γῆν T

τοὺς τὸ ἀσθενὲς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐφ' ἑαυτῶν ὁμολογοῦντας ἐσκοτῶσθαι λέγει τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια καὶ μήτε τινὸς τῶν πρόσω μήτε τῶν ὑπὲρ κεφαλὴν ἐφικνεῖσθαι;

5 'Αλλ' ὁ τὴν γνῶσιν ἔχων τῶν ὄντων ἴδωμεν τί παρὰ τοὺς ἄλλους ἐπίσταται, ἀκούσωμεν τῆς ὑπερόγκου φωνῆς. ἢ μάτην ἂν ὁ κύριος ἑαυτὸν ὠνόμασεν θύραν, φησί, μηδενὸς ὄντος τοῦ διϊόντος πρὸς κατανόησιν καὶ θεωρίαν τοῦ πατρός, μάτην δ' ἂν ὁδόν, μηδεμίαν παρέχων εὐμάρειαν τοῖς ἐλθεῖν πρὸς τὸν πατέρα βουλομένοις· πῶς δ' ἂν εἴη φῶς, μὴ φωτίζων τοὺς ἀνθρώπους, μὴ καταλάμπων τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα πρὸς κατανόησιν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ ὑπερκειμένου φωτός; εἰ μὲν οὖν οἴκοθέν τινας λογισμοὺς διεξῄει ἐκφεύγοντας τῇ
829 M. λεπτότητι τὴν τῶν ἀκουόντων διάνοιαν, δυνατὸν ἂν ἦν ἴσως
παρακρουσθῆναι τῇ περινοίᾳ τοῦ λόγου, διαδιδράσκοντος
6 πολλάκις τοῦ ἐγκειμένου νοήματος τὸν ἀκούοντα. ἐπεὶ δὲ τὰ θεῖα προβάλλεται ῥήματα, πάντως οὐδεὶς καταμέμψεται τοὺς τὴν θεόπνευστον διδασκαλίαν πᾶσι κοινὴν προκεῖσθαι πεπιστευκότας. ἐπειδὴ τοίνυν θύρα, φησίν, ὠνομάσθη ὁ κύριος, ἐκ τούτου κατασκευάζεται τὸ καταληπτὴν εἶναι τοῦ θεοῦ τὴν οὐσίαν. ἀλλ' οὐ δέχεται τὴν διάνοιαν ταύτην τὸ εὐαγγέλιον. αὐτῆς γὰρ ἀκούσωμεν τῆς θείας φωνῆς. 'Εγώ εἰμι, φησίν, ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται, καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται, καὶ νομὴν εὑρήσει. τί
7 τοίνυν ἐκ τούτων ἡ γνῶσις τῆς οὐσίας ἐστίν; πλειόνων γὰρ ὄντων τῶν εἰρημένων καὶ ἰδίαν ἑκάστου διάνοιαν κατὰ τὸ σημαινόμενον ἔχοντος, οὔτε πάντα δυνατόν ἐστιν τῷ τῆς οὐσίας ἐντίθεσθαι λόγῳ, ὡς ἂν μὴ σύμμικτον ἐκ διαφόρων

24 Joh 10, 9

VLATS 3-4 κεφαλὴν correxi: κεφαλῆς cf 238, 9-10 13 καταλάμπον V 19 καταμέμψεται corr Wilamowitz: καταμέμφεται 22 καταληπτικὴν T 30 διαφόρου V

νοηθείη τὸ θεῖον, καὶ τὸ μᾶλλον κυρίως ἐφαρμόσαι τῷ προκειμένῳ δυνάμενον οὐκ ἔστιν εὐκόλως ἐκ τῶν κατειλεγμένων εὑρεῖν. ἡ θύρα ὁ κύριος· Δι' ἐμοῦ, φησίν, ἐάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται, καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται, καὶ νομὴν εὑρήσει. τὴν εἴσοδον εἴπωμεν ἀντὶ τῆς οὐσίας λέγειν αὐτὸν ἢ τὴν σωτηρίαν τῶν εἰσιόντων ἢ τὴν ἔξοδον ἢ τὴν νομὴν ἢ τὴν εὕρεσιν; ἕκαστον γὰρ τούτων ἰδιάζει τῷ σημαινομένῳ καὶ οὐ συμφωνεῖ πρὸς τὸ ἕτερον. τὸ γὰρ ἐντὸς γενέσθαι τῷ ἐξελθεῖν ἐναντίον ἐκ τοῦ προχείρου
8 δοκεῖ καὶ τὰ ἄλλα ὡσαύτως. ἄλλο γάρ τι τῷ ἰδίῳ λόγῳ ἐστὶν ἡ νομή, ἕτερον δέ τι παρὰ τοῦτο ἡ εὕρεσις. τί οὖν ἐκ τούτων ἡ τοῦ πατρὸς οὐσία νομίζεται; οὐ γὰρ δὴ τὰ πάντα τις εἰπὼν μὴ συμφωνοῦντα τῇ σημασίᾳ πρὸς ἄλληλα τὴν ἁπλῆν τε καὶ ἀσύνθετον οὐσίαν διὰ τῶν ἀσυμφώνων ἐνδείξεται. πῶς δ' ἂν ἀληθεύοι ὁ λόγος ὅτι Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, καὶ Ὃν εἶδεν ἀνθρώπων οὐδεὶς οὐδὲ ἰδεῖν δύναται, καὶ ὅτι Οὐκ ἔστιν ὃς ὄψεται τὸ πρόσωπον κυρίου καὶ ζήσεται, εἴπερ ἢ τὸ ἐντὸς τῆς θύρας ἢ τὸ ἐκτὸς ἢ
9 τῆς νομῆς ἡ εὕρεσις οὐσία τοῦ πατρὸς εἴη; οὐ μὴν ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἔστιν, ἀργόν τε καὶ ἄσημον ἐπὶ τοῦ κυρίου τὸ ὄνομα τῆς θύρας ὑπονοήσομεν. ἀληθῶς γὰρ ὁ αὐτός ἐστι καὶ θύρα περιοχῆς καὶ οἶκος καταφυγῆς, καθὼς ὁ Δαβὶδ ὀνομάζει, καὶ δι' ἑαυτοῦ τοὺς εἰσιόντας δέχεται καὶ ἐν ἑαυτῷ τοὺς ἔνδον γενομένους σῴζει καὶ πάλιν δι' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν νομὴν τῶν ἀρετῶν προάγει καὶ πάντα γίνεται τοῖς σῳζομένοις, ἵνα ἑκάστῳ πρόσφορον ἑαυτὸν ποιήσῃ, καὶ ὁδὸς καὶ ὁδηγὸς καὶ θύρα περιοχῆς καὶ οἶκος καταφυγῆς καὶ ὕδωρ ἀναπαύσεως καὶ τόπος χλόης, ἣν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ

15 Joh 1, 18 16 I Tim 6, 16 17 Exod 33, 20 22 Ps 140, 3; 30, 3 28 Ps 22, 1-2

VLATS 15 ἐνδείξηται VT ἐνδείξησαι L ἀληθεύη VLT 16 οὐδὲ correxi: οὔτε libri v 17 τὸ om AS v τοῦ κυρίου V 18 εἴπερ ἢ: εἰ περὶ VLT 18 ἢ pr om A 18-19 ἢ ante τῆς νομῆς add A, om cett 19 τοῦ om v εἴη: νομίζεται v 21 ὑπονοήσωμεν L

νομὴν ὀνομάζει· ὁ δὲ καινὸς θεολόγος διὰ τὴν γνῶσιν τῆς
10 τοῦ πατρὸς οὐσίας θύραν φησὶν ὠνομάσθαι τὸν κύριον. τί οὖν οὐχὶ καὶ τὴν πέτραν καὶ τὸν λίθον καὶ τὴν πηγὴν καὶ τὸ ξύλον καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ὀνομάτων πρὸς τὴν αὐτὴν ἕλκει διάνοιαν, ὡς ἂν τῷ πλήθει τῶν ἀλλοκότων μαρτυριῶν τὸ ἑαυτοῦ δόγμα πιστώσαιτο, δυνάμενος ἑκάστῳ τούτων τὸν αὐτὸν ἐφαρμόσαι λόγον ὃν περὶ τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς
832 M. θύρας καὶ τοῦ φωτὸς διεξῆλθε; ἐγὼ δὲ τοῦτο παρὰ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς διδαχθεὶς θαρσῶν ἀποφαίνομαι, ὅτι ὁ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ὢν ἡμῖν πολυώνυμος γίνεται κατὰ τὰς τῶν εὐεργεσιῶν ποικιλίας ὀνομαζόμενος, φῶς μὲν ὅταν ἐξαφανίζῃ τῆς ἀγνοίας τὸν ζόφον, ζωὴ δὲ ὅταν τὴν ἀθανασίαν χαρίζηται, ὁδὸς δὲ ὅταν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τῆς πλάνης χειραγωγήσῃ· οὕτω καὶ πύργος ἰσχύος καὶ πόλις περιοχῆς καὶ πηγὴ καὶ πέτρα καὶ ἄμπελος καὶ ἰατρὸς καὶ ἀνάστασις καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα πρὸς ἡμᾶς ὀνομάζεται, ποικίλως ἑαυτὸν ταῖς ἡμετέραις εὐεργεσίαις
11 καταμερίζων. τὰς δὲ οὐσίας διὰ τῶν ὀνομάτων ἑρμηνεύοντες οἱ ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὀξυωποῦντες, οἱ τὸ μὲν ἀκατάληπτον βλέποντες, τὸ δὲ καταληπτὸν παραβλέποντες, ὃν οὔτε εἶδέ τις ἀνθρώπων οὔτε ἰδεῖν δύναται, τοῦτον οὐ μόνον ὁρᾶν, ἀλλὰ καὶ μετρεῖν διαβεβαιοῦνται, τὴν δὲ πίστιν οὐ βλέπουσι τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ, ὅπερ δὴ μόνον σύμμετρόν ἐστι τῇ ἡμετέρᾳ κατανοήσει, τὴν ἐκ τῶν
12 λογισμῶν ἐπίγνωσιν ἐπίπροσθεν ταύτης ποιούμενοι. οὕτως ἤκουσα τῆς ἱστορίας τῶν υἱῶν Βενιαμὶν κατηγορούσης, οἳ πρὸς μὲν τὸν νόμον οὐκ ἔβλεπον, κατὰ δὲ τριχὸς ἐτοξάζοντο, δηλοῦντος οἶμαι τοῦ λόγου τὴν περὶ τὸ μάταιον

21 I Tim 6, 16 27 Judic 20, 16

VLATS 7 ἐφαρμόσαιτο V 10 ὢν post πολυώνυμος iterant LS 12 ἐξαφανίζει v 13 χαρίζεται v 18 διὰ om A 18-19 ἑρμηνεύονται v perperam, cum Greg activo uti soleat, immo 21 γὰρ delendum 21 γὰρ post ὃν add VLTS v, om A 22 διαβεβαιοῦται T v sscr 23 οὐ βλέπουσι: οὐκ ἔχουσι T 24 τὴν δὲ ἐκ T 25 ταύτην T ποιούμενοι A v: ποιουμένοις VLTS

αὐτῶν ἀσχολίαν, ὅτι τῶν μὲν ἀνωφελῶν καὶ ἀνυποστάτων ἐκηβόλοι τινὲς ἦσαν καὶ εὐφυεῖς στοχασταί, τῶν δὲ προδήλως ὠφελούντων ἀμαθεῖς τε καὶ ἀμελέτητοι· ἐπάγει γὰρ τοῖς εἰρημένοις ἡ ἱστορία τὴν κατ' αὐτοὺς συμφοράν, ὅπως πρὸς τὴν Σοδομιτικὴν παρανομίαν λυσσήσαντες πανστρατιᾷ τοῦ Ἰσραηλίτου λαοῦ κατ' αὐτῶν ὁπλισθέντος ἐξεπορθήθησαν. καί μοι δοκεῖ φιλάνθρωπον εἶναι γνώμην εἰσηγήσασθαι τοῖς νέοις τοξόταις, μὴ κατὰ τριχὸς ἐθέλειν τοξάζεσθαι, τὴν δὲ θύραν μὴ βλέπειν τῆς πίστεως, ἀλλὰ παρέντας τὴν περὶ τὸ ἄληπτον ματαιοπονίαν μὴ ζημιοῦσθαι τὸ πρόχειρον κέρδος τὸ διὰ μόνης τῆς πίστεως εὑρισκόμενον.

13 Ἀλλὰ τὰ λειπόμενα τῆς λογογραφίας ἐπισκεψάμενος ὀκνῶ προαγαγεῖν περαιτέρω τὸν λόγον, φρίκης τινὸς ἐκ τῶν λεγομένων τὴν καρδίαν ὑποδραμούσης. βούλεται γὰρ ἄλλο τι δεῖξαι παρὰ τὴν αἰωνίαν ζωὴν τὸν υἱὸν ὄντα, ἥτις εἰ μὴ ἐν τῷ μονογενεῖ θεωροῖτο, ματαία μὲν ἡ πίστις ἀποδειχθήσεται, κενὸν δὲ τὸ κήρυγμα, περιττὸν δὲ τὸ βάπτισμα, εἰς οὐδὲν δὲ τῶν μαρτύρων οἱ πόνοι, ἄχρηστοι δὲ καὶ ἀνόνητοι τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων οἱ τῶν ἀποστόλων ἱδρῶτες.
14 τί γὰρ κατήγγειλαν τὸν Χριστόν, ἐν ᾧ τῆς αἰωνίας ζωῆς κατ' Εὐνόμιον οὐκ ἔστιν ἡ δύναμις; εἰς τί δὲ τῷ ὀνόματι Χριστοῦ τοὺς πεπιστευκότας κατονομάζουσιν, εἰ μὴ διὰ τούτου τῆς αἰωνίας μέλλοιεν μετέχειν ζωῆς; *ὁ γὰρ νοῦς*, φησί, *τῶν εἰς τὸν κύριον πεπιστευκότων πᾶσαν αἰσθητὴν καὶ νοητὴν οὐσίαν ὑπερκύψας οὐδὲ ἐπὶ τῆς τοῦ υἱοῦ γεννήσεως ἵστασθαι πέφυκεν, ἐπέκεινα δὲ καὶ ταύτης ἵεται, πόθῳ τῆς αἰω-*
15 *νίου ζωῆς ἐντυχεῖν τῷ πρώτῳ γλιχόμενος.* τί
833 M. τῶν εἰρημένων πλέον ὀδύρωμαι, τὸ μὴ εἶναι τὴν αἰωνίαν

5 Gen 19, 4-5 16 sqq I Cor 15, 17. 14

VLATS 2 ἐκήβολοί τινες S 4 ἡ om v 5 πανστρατὶ VT 8-9 τοξάζεσθαι: τοξάσθαι VT (τοξᾶσθαι) 14 τῆς καρδίας T 15 ἥτις: εἴτις L 17 τὸ ante βάπτισμα om v 22 τοῦ χριστοῦ V 27 καὶ om v ἵεται A v 29 ὀδύρομαι ATS αἰώνιον VT

ζωὴν ἐν τῷ υἱῷ τοὺς δειλαίους νομίζειν ἢ τὸ χθαμαλὴν
οὕτω καὶ πρόσγειον βλέπειν τὴν τοῦ μονογενοῦς ὑπόστασιν,
ὥστε τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ τοῖς λογισμοῖς ἐπιβάντας ὑπερ-
κύπτειν ἄνω τῆς τοῦ υἱοῦ ζωῆς τῇ ἑαυτῶν διανοίᾳ φαν-
τάζεσθαι καὶ καταλιπόντας κάτω που τοῦ κυρίου τὴν γέν-
νησιν ἐπέκεινα ταύτης ἵεσθαι πόθῳ τῆς αἰωνίου ζωῆς;
ταύτην γὰρ τὰ εἰρημένα τὴν διάνοιαν ἔχει, ὅτι ὁ ἀνθρώ-
πινος νοῦς τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν διερευνώμενος καὶ τῆς
αἰσθητῆς τε καὶ νοητῆς κτίσεως ἑαυτὸν ὑπεράρας καθ'
ὁμοιότητα τῶν λοιπῶν κατώτερον ἑαυτοῦ τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα
λόγον θεὸν καταλείψει, καὶ ἐν ᾧ οὐκ ἦν ὁ θεὸς λόγος, ἐν
ἐκείνῳ αὐτὸς γίνεται, διὰ τῆς πολυπραγμοσύνης τοῦ νοῦ
τοῖς ὑπερκειμένοις τῆς τοῦ υἱοῦ ζωῆς ἐμβατεύων, ἐκεῖ τὴν
αἰώνιον ζωὴν ἐρευνώμενος ὅπου ὁ μονογενὴς θεὸς οὐκ
16 ἔστιν. πόθῳ γὰρ τῆς αἰωνίας, φησί, ζωῆς εἰς τὰ ἐπέκεινα
τοῦ υἱοῦ τῷ νῷ φέρεται, ὡς ἐν τῷ υἱῷ πάντως μὴ εὑρὼν
τὸ ζητούμενον. εἰ οὖν οὐκ ἔστιν ἐν τῷ υἱῷ ἡ αἰώνιος ζωή,
ἆρα ψευδὴς ἁλώσεται ὁ εἰπὼν ὅτι Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή, ἢ
ζωὴ μὲν ἐστίν, οὐκ αἰώνιος δέ; ἀλλὰ τὸ μὴ αἰώνιον πρόσ-
καιρον πάντως, τὸ δὲ τοιοῦτο τῆς ζωῆς εἶδος κοινὸν καὶ
τῶν ἀλόγων ἐστίν. ποῦ τοίνυν τὸ μεγαλεῖον τῆς ὄντως
ζωῆς, εἰ μετέχοι ταύτης καὶ ἡ ἄλογος φύσις; πῶς δὲ
ταὐτὸν ἔσται τῇ ζωῇ ὁ λόγος, εἰ τῇ ἀλόγῳ φύσει διὰ τῆς
17 προσκαίρου ζωῆς εἰσοικίζοιτο; εἰ γὰρ κατὰ τὸν μέγαν
Ἰωάννην ζωὴ μὲν ἐστὶν ὁ λόγος, πρόσκαιρος δὲ αὕτη καὶ
οὐκ αἰώνιος, καθὼς τῇ αἱρέσει δοκεῖ, γίνεται δὲ καὶ ἐν
τοῖς ἄλλοις ἡ πρόσκαιρος, τί κατὰ τὸ ἀκόλουθον συμ-
περαίνεται; ἢ λογικὰ εἶναι τὰ ἄλογα ἢ ἄλογον ὁμολογεῖσθαι
τὸν λόγον. ἆρ' ἔτι λόγων πρὸς ἔλεγχον τῆς ἐξαγίστου καὶ

18 Joh 14, 6 25 Joh 1, 4

VLATS 1 χθαμαλὸν L 4-5 φαντάζεσθαι om VT 5-6 γένεσιν S 6 πόνῳ V 9 ὑπάρας v 10 ἑαυτῷ v 18 ἁλῶται v 21 verba a τῆς ὄντως usque ad 23 ταὐτὸν om V 24 μεγάλον v 25 αὐτὴ A 26 καθὰ T 29 λόγων: λέγων T τῆς ἐξαγίστου ταύτης καὶ T

πονηρᾶς αὐτῶν βλασφημίας δεόμεθα; μὴ γὰρ τοιαῦτα τὰ
λεγόμενα, ὡς κεκρυμμένην ἔχειν τὴν συμβουλὴν τῆς τοῦ
18 κυρίου ἀρνήσεως; εἰ γὰρ φανερῶς μὲν ὁ ἀπόστολος λέγει
τὸ μὴ αἰώνιον πρόσκαιρον, οὗτοι δὲ ἐν μόνῃ τῇ οὐσίᾳ τοῦ
πατρὸς τὴν αἰώνιον ὁρῶσι ζωήν, τὸν δὲ υἱὸν τῆς τοῦ πα-
τρὸς φύσεως ἀλλοτριοῦντες συναποτέμνουσι καὶ τῆς αἰωνίου
ζωῆς, τί ἄλλο καὶ οὐχὶ ἄρνησίς ἐστιν περιφανὴς καὶ ἀθέ-
τησις τῆς εἰς τὸν κύριον πίστεως, σαφῶς τοῦ ἀποστόλου
λέγοντος τοὺς ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μόνον ἐν Χριστῷ ἠλπι-
κότας ἐλεεινοτάτους ἁπάντων εἶναι; εἰ οὖν ζωὴ μὲν ὁ κύ-
ριος, οὐκ αἰώνιος δέ, πρόσκαιρος πάντως ἐστὶν ἡ ζωὴ καὶ
ἐφήμερος ἡ κατὰ τὸν παρόντα χρόνον ἐνεργουμένη, <ἐν>
ᾗ τοὺς ἐλπίζοντας ὁ ἀπόστολος κατοικτίζεται ὡς τῆς ἀλη-
θινῆς ἀφαμαρτόντας ζωῆς.
19 Ἀλλὰ μὴν τοῦτον διαβάντες οἱ κατ' Εὐνόμιον πεφω-
τισμένοι εἰς τὸ ἐπέκεινα τοῦ υἱοῦ τοῖς λογισμοῖς φέρονται,
ἐν τῷ ἔξω τοῦ μονογενοῦς θεωρουμένῳ τὴν αἰώνιον ἀναζη-
τοῦντες ζωήν. τί χρὴ λέγειν ἐπὶ τῶν τοιούτων κακῶν
ἄλλο πλὴν εἴ τι θρῆνον ἐκκαλεῖται καὶ δάκρυον. ὢ πῶς
ἂν ἐπιστενάξαιμεν τῇ δειλαίᾳ ταύτῃ καὶ ἐλεεινῇ γενεᾷ,
836 M. τοιούτων δὲ κακῶν ἐξενεγκούσῃ φοράν; ἐθρήνησέ ποτε τὸν
Ἰσραηλίτην λαὸν ὁ ζηλωτὴς Ἱερεμίας, ὅτε τῷ Ἰεχονίᾳ τῆς
εἰδωλολατρείας καθηγουμένῳ πρὸς τὸ κακὸν συνεφρόνησαν
καὶ ἀντὶ τῆς εἰς τὴν θρησκείαν παρανομίας τὴν εἰς Ἀσ-
συρίους αἰχμαλωσίαν κατεδικάσθησαν, ἐξοικισθέντες τοῦ
ἁγιάσματος καὶ πόρρω τῆς τῶν πατέρων κληρονομίας γε-
20 νόμενοι. τούτους μοι δοκεῖ νῦν τοὺς θρήνους οἰκειότερον

3 II Cor 4, 18 9 I Cor 15, 19 22 sqq Jerem 24, 1; 34, 17

VLATS 1 τὰ om v 2 ἔχοντα VT 6 ἀλλοτριοῦνται VLT καὶ ante συναποτέμνουσι add V 7 οὐκ A 10 ὁ om v 12 ἡ ante ἐφήμερος iterant v 12-13 ἐν ᾗ correxi (cf I Cor 15, 19): ᾗ AS ἡ ceteri v 14 ἀφαμαρτόντα T ἐφαμαρτόντας A 17 ἐν τοῖς . . . θεωρουμένοις T 19 ὢ πῶς: ὅπως V 21 δὲ om AS v ἐξενεγκούσης L 24-25 ἀσυρίους VS 27 δοκεῖν T νῦν τούς: αὐτούς T νῦν om A

ᾄδεσθαι, ὅτε ὁ μιμητὴς τοῦ Ἰεχονίου πρὸς τὸ καινὸν τοῦτο
τῆς εἰδωλολατρείας εἶδος τοὺς ἀπατωμένους ἐφέλκεται, τῆς
πατρικῆς ἐξοικίζων κληρονομίας, τῆς πίστεως λέγω. οἷς
ἀτεχνῶς κατὰ τὴν ἱστορίαν εἰς Βαβυλωνίους ἡ μετανά-
στασις γίνεται ἀπὸ τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ τουτέστιν ἀπὸ
τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἐπὶ τὴν σύγχυσιν ταύτην τῶν πο-
νηρῶν δογμάτων μεθισταμένοις· σύγχυσις γὰρ ἡ Βαβυλὼν
ἑρμηνεύεται· καὶ κατὰ τὸν πηρωθέντα Ἰεχονίαν καὶ οὗτος
ἑαυτὸν ἑκουσίως τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας στερήσας λάφυρον
γέγονε τοῦ Βαβυλωνίου τυράννου, μὴ καταμαθὼν ὁ δείλαιος
ὅτι τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐπίσης πατρί τε καὶ υἱῷ καὶ πνεύ-
ματι ἁγίῳ τὸ εὐαγγέλιον ἐνορᾶν δογματίζει, περὶ μὲν τοῦ
πατρὸς οὕτως εἰπόντος τοῦ λόγου ὅτι τὸ γινώσκειν αὐτὸν
ἡ αἰώνιός ἐστι ζωή, περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ ὅτι πᾶς ὁ πιστεύων
εἰς αὐτὸν τὴν αἰώνιον ἔχει ζωήν, περὶ δὲ τοῦ πνεύματος
τοῦ ἁγίου ὅτι τῷ δεξαμένῳ τὴν χάριν ἔσται πηγὴ ὕδατος
21 ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. οὐκοῦν πᾶς ὁ ποθῶν τὴν
αἰώνιον ζωήν, ἐπειδὰν εὕρῃ τὸν υἱόν, τὸν ἀληθῆ λέγω καὶ
οὐ ψευδώνυμον, ὅλον εὗρεν ἐν αὐτῷ ὅπερ ἐπόθησε, διότι
καὶ αὐτός ἐστιν ἡ ζωὴ καὶ ἐν ἑαυτῷ τὴν ζωὴν ἔχει.
ἀλλ' ὁ λεπτὸς οὗτος τὸν νοῦν καὶ διορατικὸς τὴν καρδίαν
ὑπὸ πολλῆς ὀξυωπίας τῷ υἱῷ τὴν αἰώνιον οὐκ ἐνευρίσκει
ζωήν, ἀλλ' ὑπερβὰς τοῦτον καὶ καταλιπὼν οἷον ἐμπόδιόν
τι πρὸς τὸ ζητούμενον ἐκεῖ διερευνᾶται τὴν αἰώνιον ζωήν,
22 ὅπου μὴ εἶναι οἴεται τὴν ὄντως ζωήν. τί ἄν τις ἐπινοή-
σειε τούτων ἢ εἰς βλασφημίαν φρικτότερον ἢ εἰς θρήνων
ἀφορμὴν σκυθρωπότερον; ἀλλὰ μὴν τὸ Σαβέλλιόν τε καὶ
Μοντανὸν τοῖς ἡμετέροις δόγμασιν ἐπιθρυλεῖσθαι τοιοῦτόν

13 Joh 17, 3 14 Joh 3, 15 16 Joh 4, 14

VLATS 1 κενὸν S 2 εἶδος om V ἀπατωμένους: ἀπαγομένους v 4-5 μετάστασις VLT να in marg add L 6 ταύτην om A 8 πονηρωθέντα V 9 ἑκουσίως α ut vid in ε corr V 19 αὐτῷ corr Harder: ἑαυτῷ cf 22 ἐπόθησε A: ἐπεπόθησε VLTS v 20 ἡ ζωή ἐστι VT 22 αἰωνίαν VLT v ἐξευρίσκει VT 28 τὸν ante μοντανὸν add T

ἐστιν οἷον εἴ τις καὶ τὴν κατὰ τὸ ἀνόμοιον ἡμῖν βλασφη-
μίαν προστρίβοιτο. εἰ γάρ τις ἐπεσκεμμένως τὴν τῶν
αἱρέσεων τούτων ἀπάτην διεξετάσειεν, εὑρήσει πολλὴν ἔχον-
23 τας πρὸς τὴν κατ' Εὐνόμιον πλάνην τὴν οἰκειότητα. ἰου-
δαΐζει γὰρ ἑκάτερος αὐτῶν ἐν τῷ δόγματι οὔτε τὸν μονο-
γενῆ θεὸν οὔτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς κοινωνίαν τῆς
θεότητος τοῦ μεγάλου παρ' αὐτοῖς καὶ πρώτου λεγομένου
θεοῦ προσδεχόμενος· ὃν γὰρ Σαβέλλιος λέγει „τριώνυμον",
τοῦτον Εὐνόμιος ὀνομάζει „ἀγέννητον"· οὐδέτερος δὲ τού-
των ἐν τῇ τριάδι τῶν ὑποστάσεων θεωρεῖ τὴν θεότητα.
τίς τοίνυν οἰκείως ἔχει πρὸς τὸν Σαβέλλιον, ἡ τῶν ἐντυγ-
χανόντων τῷ λόγῳ κρίσις ἀποφηνάσθω. ἀλλὰ ταῦτα μὲν
εἰς τοσοῦτον.
24 Ἐπεὶ δὲ πολύς ἐστιν ἐν τοῖς ἐφεξῆς τῶν βδελυρῶν
ἐπιχειρημάτων ἀνακινῶν τὴν δυσωδίαν, δι' ὧν μὴ εἶναί
ποτε τὸν μονογενῆ κατασκευάζει θεόν, καλῶς ἔχειν φημὶ
837 M. διὰ τῶν προλαβόντων μετρίως τῆς περὶ τούτων ἡμῖν δια-
νοίας ἐκκαθαρθείσης μηκέτι συνδιαβαπτίζειν τὸν λόγον
τοῖς ὁμοίοις κακοῖς. πλὴν τοῦτο μόνον οὐκ ἄκαιρον ἴσως
25 προσθεῖναι τῶν πολλῶν ἐκλεξάμενον. φησὶ κατὰ τὸ ἴσον
καὶ τῇ τοῦ πατρὸς οὐσίᾳ συνεζεῦχθαί * * τινος τὴν ἀγεν-
νησίαν εἰπόντος διὰ τῶν ὁμοίων ὁ λόγος προέρχεται,
καθὼς ἐπὶ τοῦ υἱοῦ συνεπέρανε, σαφῶς διὰ τῆς τῶν ἐναν-
τίων κατασκευῆς τὸ δόγμα τῆς εὐσεβείας κρατύνεται, τὸ

VLATS 1 κατὰ τὸ ἀνόμοιον: κατ' Εὐνόμιον v 2 ἐπεσκεμμένος v 3 τούτων: ταύτην L v 3-4 ἔχοντα LAS v corr Wilamowitz ἔχουσαν VT 5 αὐτῷ δόγματι (om ἐν τῷ) v 9 οὐθέτερον T οὐθέτερος S 15 δυσωδὴν v 21 τίνος AS lacunam indicavi, certe Eunomius affirmaverat (cf 23): eundem in modum, ut filii substantiae coniuncta est γέννησις, etiam paternae naturae συνέζευκται ἡ ἀγεννησία. verba 22 διὰ τῶν-23 συνεπέρανε non Eunomii sunt, cui dabat Oehler, sed de Eunomio dicuntur. Gregorius maxime in voce συνεζεῦχθαι insistit quam verbo ἐπιθεωρεῖσθαι interpretatur, ut a substantia filii et patris segreget γέννησιν et ἀγεννησίαν, quam Eunomius ipsam substantiam esse voluerat 23 καθὰ T 24 σκευῆς V τῆς ante εὐσεβείας om L

μὴ ταὐτὸν οἴεσθαι εἶναι τῇ οὐσίᾳ τὴν ἀγεννησίαν τε
καὶ τὴν γέννησιν, ἀλλ' ἐπιθεωρεῖσθαι μὲν ταῦτα τῷ
ὑποκειμένῳ, ἄλλο δέ τι παρὰ ταῦτα εἶναι τῷ ἰδίῳ λόγῳ
τὸ ὑποκείμενον, ἐφ' οὗ μηδεμιᾶς διαφορᾶς εὑρισκομένης
διὰ τὸ κεχωρίσθαι τῆς οὐσίας τὴν κατὰ τὸ γεννητόν τε
καὶ ἀγέννητον διαφορὰν λείπεται κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην τὸ
ἀπαράλλακτον ἐπ' ἀμφοῖν τὴν οὐσίαν συντίθεσθαι. ἔτι καὶ
τοῦτο τοῖς εἰρημένοις προσεξετάσωμεν, πῶς κεχωρίσθαι
τοῦ πατρὸς λέγει τὴν γέννησιν, οὐσίαν αὐτὴν νοῶν ἢ
26 ἐνέργειαν. ἀλλ' εἰ μὲν ἐνέργειαν οἴεται ταύτην, ἐπίσης
πάντως τῷ τε ἐνεργηθέντι καὶ τῷ ἐνεργοῦντι συνάπτεται,
ὥσπερ ἐπὶ πάσης κατασκευῆς ὁμοίως ἐπί τε τοῦ γινομένου
καὶ τοῦ ποιοῦντος ἔστιν ἰδεῖν τὴν ἐνέργειαν μήτε τοῦ τεχνι-
τεύοντος χωριζομένην καὶ τῇ κατασκευῇ τῶν ἀποτελεσμάτων
ἐμφαινομένην· εἰ δὲ οὐσίαν αὐτὴν λέγοι τῆς τοῦ πατρὸς
οὐσίας κεχωρισμένην, ἐκ ταύτης ὁμολογῶν εἶναι τὸν κύριον,
δῆλός ἐστιν ταύτην ἀντὶ τοῦ πατρὸς ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς
βλέπων, ὡς δύο πατέρας ἐπὶ τοῦ υἱοῦ νοεῖσθαι, τὸν μὲν
ὀνομαζόμενον μόνον, ὃν δὴ καὶ ἀγέννητον λέγει, μὴ
κοινωνοῦντα δὲ τῆς γεννήσεως, τὴν δὲ τὰ τοῦ πατρὸς ἐπὶ
τοῦ μονογενοῦς ἐνεργοῦσαν, ἣν γέννησιν ὀνομάζει.
27 Καὶ τοῦτο μᾶλλον δι' αὐτῶν τῶν Εὐνομίου λόγων ἢ
διὰ τῶν ἡμετέρων ἐλέγχεται. λέγει γὰρ ἐν τοῖς ἐφεξῆς· ὁ
δὲ θεὸς χωρὶς γεννήσεως ὢν καὶ πρὸ τοῦ γεν-
νηθέντος ἐστί, καὶ μετ' ὀλίγον· ᾧ γὰρ ἐκ τοῦ γεν-
νηθῆναι τὸ εἶναι, οὗτος πρὶν γεννηθῆναι οὐκ
ἦν. οὐκοῦν εἰ ἡ γέννησις μὲν κεχώρισται τοῦ πατρός, τῷ
δὲ υἱῷ ἐκ τοῦ γεννηθῆναι τὸ εἶναί ἐστιν, ἄρα ἀνενέργητος ὁ
πατὴρ ἐπὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως καὶ κεχωρισμένος
τῆς γεννήσεως, ἀφ' ἧς ὁ υἱὸς τὸ εἶναι ἔχει. εἰ οὖν ἠλ-
λοτρίωται τῆς τοῦ υἱοῦ γεννήσεως ὁ πατήρ, ἢ ἄλλον τινὰ

VLATS 7 τῇ οὐσίᾳ V τῆς οὐσίας T 10 ἐνέργεια L 11 τὸ ἐνεργοῦν S 15 τῆς iterat L 17 δῆλόν VL 20 τὴν δὲ κατὰ τοῦ A 23 ἐν γὰρ τοῖς ἐφεξῆς φησιν VT 29 τῆς sscr A καὶ ante κεχωρισμένος add A, ὁ S v om VLT 30-31 ἀλλοτρίωται L

πατέρα τοῦ υἱοῦ διὰ τοῦ τῆς γεννήσεως ὀνόματος ἀνα-
πλάσσουσιν ἢ αὐτογέννητόν τινα καὶ αὐτογένεθλον τὸν υἱὸν
28 οἱ σοφοὶ διὰ τῶν εἰρημένων ἀποδεικνύουσιν. ὁρᾷς τὸ πε-
φυρμένον τῆς διανοίας τοῦ τὴν ἀμαθίαν ἡμῖν ἄνω καὶ
κάτω διὰ τῶν ἰδίων λόγων προφέροντος, ὡς διαπλανᾶται
ταῖς πολυοδίαις, μᾶλλον δὲ ταῖς ἀνοδίαις ἡ βλασφημία, δι'
οὐδενὸς βεβαίου πρὸς τὸν σκοπὸν ἑαυτῆς προϊοῦσα; καὶ
οἷον ἔστιν ἐπὶ τῶν νηπίων ἰδεῖν, ὅταν ὑφ' ἡλικίας ἀθύ-
ροντες ἐν ψάμμῳ τινὶ μιμῶνται τὰς τῶν οἰκοδομημάτων
κατασκευάς, οἷς οὐ κατὰ σκοπὸν ἡ μίμησις τεχνικῶς πρὸς
τὸ ἀρχέτυπον ὁμοιοῦται, ἀλλὰ πρότερον ὑπ' ἀνοίας τι κατὰ
τὸ συμβὰν ἐξειργάσαντο, εἶτα βουλεύονται τί χρὴ ὀνομάσαι
τὸ κατασκεύασμα· ταύτην καὶ ἐπὶ τοῦ λογογράφου τὴν
29 ἀγχίνοιαν βλέπω. οἷον γάρ τινα ψάμμου σωρείαν κατὰ τὸ
840 M. ἐπελθὸν αὐτῷ τὰ τῆς ἀσεβείας ῥήματα συμφορήσας μετὰ
ταῦτα λογίζεται τὴν ἀδιανόητον βλασφημίαν, πρὸς ὅ τι
βλέπει, δίχα τινὸς λογικῆς ἀκολουθίας ἐκ τοῦ αὐτομάτου
διὰ τῶν εἰρημένων ἀναφυεῖσαν. οὐ γὰρ οἶμαι κατὰ πρό-
θεσιν αὐτῷ τὴν τῆς γεννήσεως ὑπόστασιν ἀναπεπλάσθαι
ἀντὶ πατρὸς τῇ οὐσίᾳ τοῦ υἱοῦ γινομένην, οὐδὲ τὸ ἀλλό-
τριον ἀποδειχθῆναι τῆς γεννήσεως τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα
κατὰ σκοπὸν ἦν, ὡς οἶμαι, τῷ ῥήτορι, οὐδὲ ἡ αὐτογένεθλος
τερατεία διά τινος προβουλεύσεως ἐπεισηνέχθη, ἀλλὰ πάντα
τὰ τοιαῦτα διανοίας χωρὶς ἀπημέσθη τῷ λογογράφῳ, ὡς
μηδὲ πολλῆς ἄξιον ἐν τούτοις κατηγορίας εἶναι τὸν πλημ-
μελοῦντα μὲν ἐν τοῖς δόγμασιν, οὐκ εἰδότα δέ, καθώς
φησιν ὁ ἀπόστολος, οὔτε ὃ λέγει οὔτε περὶ τίνων διαβε-

26 I Tim 1, 7

VLATS 1 τοῦ υἱοῦ om A 3-4 πεφυρμένον A: πεφωραμένον VLTS v 4 verba ab ἄνω καὶ usque ad 5 λόγων om VT 6 πολυωδίοις V ἀνοδίαις: ἀνομίαις V 7 βεβαίου: εὐκαίρου VT αὐτῆς VT 8 οἷον: ὡς v 9 μιμοῦνται V 11 τι post 12 συμβὰν coll VT (τί) 17 λογικῆς om VLT post ἀκολου-θίας coll A 19 γεννήσεως A: γενέσεως VLTS v 22 ὁ σκοπὸς ἦν v 24 χωρὶς: τινὸς VT ἀπημέθη A 25 πολλοῖς T 26-27 φησι καθὼς VLT

30 βαιοῦται. ᾧ γὰρ ἐκ τοῦ γεννηθῆναι, φησί, τὸ
εἶναι, οὗτος πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν. εἰ
ἀντὶ τοῦ πατρὸς νοῶν τὴν γέννησιν λέγει, κἀγὼ συντίθεμαι
καὶ ὁ ἀντιλέγων οὐκ ἔστιν. ταὐτὸν γὰρ ἔστι δι' ἑκατέρας
σημῆναι τῆς λέξεως ἔκ τε τοῦ εἰπεῖν ὅτι ὁ Ἀβραὰμ ἐγέν-
νησε τὸν Ἰσαὰκ καὶ ἀντὶ τοῦ „ἐγέννησεν" ὅτι „πατὴρ ἐγέ-
νετο" τοῦ Ἰσαάκ. ἐπεὶ οὖν ταὐτόν ἐστι τῷ γεγεννηκέναι
τὸ εἶναι πατέρα, εἴ τις πρὸς ἕτερον τύπον μεταλάβοι τὰ
ῥήματα, ταὐτὸν οὖσα τῇ γεννήσει ἡ πατρότης ἀναδειχθή-
σεται. εἰ οὖν οὕτω φησὶν ὁ Εὐνόμιος ὅτι· ᾧ γὰρ ἐκ τοῦ
πατρὸς τὸ εἶναι, οὗτος πρὸ τοῦ πατρὸς οὐκ ἦν, ὑγιαίνει ὁ
31 λόγος, καὶ ἡμεῖς τοῖς εἰρημένοις ἐπιψηφίζομεν. εἰ δὲ πρὸς
ἐκείνην ἀνατρέχει τῷ λόγῳ τὴν γέννησιν καὶ κεχωρίσθαι
μέν φησι τοῦ πατρός, συνεζεῦχθαι δὲ τῷ υἱῷ, μάταιον
ἡγοῦμαι τῇ τῶν ἀδιανοήτων ἐμφιλοχωρεῖν θεωρίᾳ. οὔτε
γὰρ εἰ πρᾶγμα κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν θεωρούμενον τὴν γέν-
νησιν οἴεται οὔτε εἰ πρὸς τὸ ἀνυπόστατον ταῖς ἐννοίαις διὰ
τοῦ ὀνόματος ἀποσύρεται, μέχρι τοῦ νῦν ἐκ τῶν εἰρημένων
κατιδεῖν δεδυνήμεθα. φέρεται γὰρ ὁμοίως πρὸς ἑκατέραν
τῶν ὑπολήψεων τὸ ἀπαγὲς τοῦ λόγου καὶ ἄρριζον, πρὸς τὸ
δοκοῦν τῷ νοοῦντι περικλινόμενον.

32 Ἀλλ' οὔπω τὰ χαλεπὰ τῆς βλασφημίας ἐξήτασται,
ἅπερ ἤδη τῶν γεγραμμένων ἡ ἀκολουθία προστίθησι· καὶ
δὴ τὰ εἰρημένα κατὰ λέξιν διασκεψώμεθα. οὐκ οἶδα δὲ
πῶς ἔστι τολμῆσαι προενεγκεῖν διὰ στόματος τὴν φρικώδη
τε καὶ ἄθεον τοῦ χριστομάχου λογογραφίαν. δέδοικα γὰρ
μή ποτε καθ' ὁμοιότητα τῶν δηλητηρίων φαρμάκων ἐνα-
πόθηται τῷ στόματι, δι' οὗ τὸ ῥῆμα παρέρχεται, τῆς
φθοροποιοῦ πικρίας τὸ λείψανον. Πιστεῦσαι δεῖ τὸν προσ-

29 Hebr 11, 6

VLATS 2 τοῦ γεννηθῆναι: τῆς γεννήσεως v 5 ὁ ante ἀβραὰμ om LTS v 6 ὁ ante πατὴρ eras V 7 τῷ: τὸ L 8 τὸ: τὸν A πατέρα εἶνα LAS v 10 οὕτω φησὶν: ταὐτόν ἐστι L γὰρ om A sed cf 14 11 πρὸ: ἐκ A sed sscr πρὸ 18 ὑποσύρεται v 20 ἄριζον VL v 24 οὐκ om v 25 προσενεγκεῖν VT v 26 τε om VLT 27 φαρμάκων om VT

ερχόμενον θεῷ, φησὶν ὁ ἀπόστολος, ὅτι ἔστιν. οὐκοῦν ἴδιον
33 θεότητος γνώρισμα τὸ ἀληθῶς εἶναι. ὁ δὲ κατασκευάζει
τὸν ἀληθῶς ὄντα ἢ μὴ καθόλου εἶναι ἢ μὴ κυρίως εἶναι,
ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ μηδὲ ὅλως εἶναι. ὁ γὰρ μὴ κυρίως ὢν
οὐδὲ ἔστιν ὅλως. οἷον τρέχειν λέγεται κατὰ τὴν ἐνύπνιον
φαντασίαν ὁ τῇ σπουδῇ τοῦ δρόμου ἐμφανταζόμενος· ἀλλ'
ἐπειδὴ ψευδῶς τὴν δόκησιν τοῦ ἀληθοῦς ὑποκρίνεται δρό-
841 M. μου, διὰ τοῦτο ἡ φαντασία δρόμος οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ κἂν
οὕτως ἐκ καταχρήσεως λέγηται, ψευδωνύμῳ τῇ κλήσει
κατονομάζεται. οὐκοῦν ὁ τολμῶν τὸν μονογενῆ θεὸν ἢ μὴ
εἶναι λέγειν ἢ μὴ κυρίως εἶναι σαφῶς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν
διαγράφει τοῦ δόγματος. τίς γὰρ ἂν ἔτι μὴ ὄντι πιστεύ-
σειεν; ἢ τίς ἂν πρόσθοιτο τούτῳ, οὗ τὸ εἶναι ἄκυρον ἀπο-
δέδεικται παρὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἀληθινοῦ κυρίου καὶ ἀνυ-
πόστατον;

34 Καὶ ὡς ἂν μὴ δόξειεν διά τινος συκοφαντίας κατὰ
τῶν ὑπεναντίων ὁ παρ' ἡμῶν γίνεσθαι λόγος, αὐτὴν παρα-
θήσομαι τῶν ἀσεβῶν τὴν λέξιν ἔχουσαν οὕτως· οὐκ ὢν
οὐδὲ κυρίως ὤν, φησίν, ὁ ἐν κόλποις ὢν τοῦ ὄν-
τος καὶ ἐν ἀρχῇ ὢν καὶ πρὸς τὸν θεὸν ὤν, κἂν
Βασίλειος τοῦ διορισμοῦ τούτου καὶ τῆς προσ-
θήκης ἀμελήσας ἐπαλλάττῃ τὴν τοῦ ὄντος
προσηγορίαν παρὰ τὴν ἀλήθειαν. τί λέγεις; ὁ
ἐν τῷ πατρὶ ὢν οὐκ ἔστι, καὶ ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν καὶ ὁ ἐν
τοῖς κόλποις ὢν διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐστι καὶ
ἐν τῷ πατρί ἐστι καὶ ἐν τοῖς κόλποις καθορᾶται τοῦ
ὄντος; καὶ διὰ τοῦτο κυρίως οὐκ ἔστιν, ὅτι ἐν τῷ ὄντι
35 ἐστίν; ὢ καινῶν τε καὶ παραλόγων δογμάτων. νῦν πρώτως

VLATS 3 κυρίως εἶναι ἢ μὴ καθόλου v μὴ ante κυρίως om et καὶ sscr A 4 ἐστὶν ἴσον VT 5 ὅλως: ὁ λόγος V 6 ἐν-φανταζόμενος VL 9 λέγεται VL ψευδώνυμος T 10-11 ἢ μὴ εἶναι λέγειν ἢ μὴ κυρίως εἶναι: ἢ μὴ κυρίως εἶναι (cet om) S λέγειν ἢ μὴ εἶναι ἢ μὴ κυρ. εἶν. v 13 προσθοῖτο VLT 18 οὐκ ὢν: οὐκοῦν A 20 καὶ ante ἐν ἀρχῇ om V v 22 ἐπαλλάττῃ A: ἐπαλλάττει VLTS ἀπαλλάττει v 28 κενῶν v

τῆς κενοφωνίας ταύτης ἠκούσαμεν, ὅτι ὁ κύριος δι' οὗ τὰ πάντα κυρίως οὐκ ἔστι. καὶ οὔπω τοῦτο δεινόν, ἀλλ' ἔτι καὶ [τὸ] τούτου παραλογώτερον τὸ μὴ μόνον μὴ εἶναι αὐτὸν λέγειν ἢ μὴ κυρίως εἶναι, ἀλλὰ καὶ τῇ συνθέτῳ τε καὶ ποικίλῃ ἐνθεωρεῖσθαι φύσει· οὐκ ὢν γάρ, φησίν, οὐδὲ ἁπλοῦς ὤν. ᾧ δὲ τὸ ἁπλοῦν οὐ πρόσεστιν, τὸ ποικίλον δηλονότι προσμαρτυρεῖται καὶ σύνθετον. πῶς οὖν ὁ αὐτὸς καὶ οὐκ ἔστιν ὅλως καὶ σύνθετος κατὰ τὴν οὐσίαν ἐστίν; χρὴ γὰρ τῶν δύο τὸ ἕτερον, ἢ καθόλου προσμαρτυροῦντας αὐτῷ τὸ ἀνύπαρκτον μηδὲ σύνθετον λέγειν, ἢ τὸ σύνθετον
36 ἐπικαλοῦντας αὐτῷ μὴ ἐξαιρεῖν τοῦ ὄντος. ἀλλ' ὡς ἂν πολυειδῶς τε καὶ ποικίλως γίνοιτο παρ' αὐτῶν ἡ βλασφημία, πᾶσιν ἐφάλλεται τοῖς ἀθέοις νοήμασι, τῇ μὲν πρὸς τὸ ὂν συγκρίσει μὴ εἶναι κυρίως λέγουσα, τῇ δὲ πρὸς τὸ ἁπλοῦν σχέσει ἀμοιρεῖν τῆς ἁπλότητος. οὐκ ὢν οὐδὲ ἁπλῶς οὐδὲ κυρίως ὤν. τίς τῶν παραβεβηκότων τὸν λόγον καὶ τὴν πίστιν ἐξομοσαμένων τοσοῦτον ἐνεδαψιλεύσατο ταῖς ἀρνητικαῖς τοῦ κυρίου φωναῖς καὶ ἀντεφιλοτιμήθη τῷ θείῳ τοῦ Ἰωάννου κηρύγματι; ὁσάκις γὰρ ἐκεῖνος τὸ „ἦν" τῷ λόγῳ προσεμαρτύρησε, τοσαυτάκις οὗτος ἀντιθεῖναι τὸ „οὐκ
37 ἦν" τῷ ὄντι ἐφιλονείκησε. καὶ τῷ ἁγίῳ στόματι τοῦ πατρὸς ἡμῶν διαμάχεται, ταῦτα προφέρων κατ' αὐτοῦ τὰ ἐγκλήματα ὅτι ἀμελεῖ τῶν διορισμῶν τούτων Βασίλειος, ὄντα λέγων τὸν ἐν τῷ πατρὶ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἐν τοῖς κόλποις ὄντα, ὡς τῆς τοιαύτης προσθήκης, τῆς κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν κόλπον, παραγραφομένης τοῦ ὄντος τὴν ὕπαρξιν. ὢ καινῶν μαθημάτων, οἷα παιδεύουσιν οἱ παιδευταὶ τῆς ἀπάτης, οἵων δογμάτων εἰσηγηταὶ τοῖς ἀκούουσι
38 γίνονται. τὸ ἔν τινι ὂν μὴ εἶναι διδάσκουσιν. οὐκοῦν ἐπειδὴ ἐντός σοῦ ἐστιν, Εὐνόμιε, ἡ καρδία καὶ ὁ ἐγκέ-

VLATS 1 καινοφωνίας VLT 3 τὸ ante τούτου om v, delevi 4 εἰ μὴ κυρίως LT 5 φησὶ γὰρ οὐκ ὢν VT 11 ἐξαιρεῖν correxi: ἐξαίρειν 13 ἐφάλλεται A: σφάλλεται VLTS v 14 κύριον VLTS v 17 ἐδαψιλεύσατο A 18 καὶ om LAS v θείῳ om VT 23 ἠμέλει A ὁ ante Βασίλειος A 25 προσθήκης: προσθέσεως v 27 κενῶν v

φαλος, οὐκ ἔστι κατὰ τὸν σὸν διορισμὸν τούτων ἑκάτερον. εἰ γὰρ διὰ τοῦτο κυρίως ὁ μονογενὴς θεὸς οὐκ ἔστιν, διότι ἐν τοῖς τοῦ πατρός ἐστι κόλποις, πᾶν τὸ ἔν τινι ὂν τοῦ
844 M. εἶναι πάντως ἐξῄρηται. ἀλλὰ μὴν ἐν σοὶ ἡ καρδία καὶ οὐ καθ' ἑαυτήν ἐστίν. ἄρα κατὰ τὸν σὸν λόγον ἢ καθόλου χρὴ μὴ εἶναι λέγειν αὐτὴν ἢ μὴ κυρίως εἶναι.
39 Ἀλλὰ τὸ μὲν ἀπαίδευτον ἐν τοῖς εἰρημένοις παρ' αὐτοῦ καὶ τὸ βλάσφημον τοσοῦτόν τε καὶ τοιοῦτον, ὡς καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων λόγων καταφανὲς εἶναι τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν· ὡς δ' ἂν μᾶλλον ἐπίδηλος αὐτοῦ γένοιτο μετὰ τῆς ἀσεβείας ἡ ἄνοια, τοῦτο τοῖς προειρημένοις προσθήσομεν. εἰ μόνον ἔστι κυρίως εἶναι λέγειν, ᾧ τῆς γραφῆς ὁ λόγος ἀπολελυμένον τε καὶ ἄσχετον μαρτυρεῖ τὸ εἶναι, διὰ τί καθάπερ οἱ ὑδροφοροῦντες ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ πιεῖν
40 ὄντες τῇ δίψῃ φθείρονται; καὶ οὕτως πρόχειρον ἔχων τῆς κατὰ τοῦ υἱοῦ βλασφημίας τὸ ἀντιφάρμακον ἐπιμύσας παρέδραμεν, ὥσπερ τὸ σωθῆναι φοβούμενος, καὶ ἀδικεῖν αἰτιᾶται Βασίλειον ὅτι τοὺς προσδιορισμοὺς σιωπήσας μόνον ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ ἦν ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς διηγήσατο. καίτοι γε δυνατὸν ἦν, ἃ ἐκεῖνος εἶδε καὶ ἕκαστος τῶν ὀφθαλμοὺς ἐχόντων ὁρᾷ, καὶ τοῦτον ἰδεῖν. ὅ μοι δοκεῖ προφητικῶς κινηθεὶς ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, ὡς ἂν ἐμφραγείη τὰ στόματα τῶν χριστομάχων τῶν διὰ τὰς προσθήκας ταύτας ἀθετούντων τοῦ Χριστοῦ τὸ κυρίως εἶναι, ἁπλῶς καὶ ἀδιορίστως εἰπεῖν ὅτι θεὸς ἦν ὁ λόγος καὶ ζωὴ ἦν καὶ φῶς ἦν, οὐ μόνον ἐν ἀρχῇ καὶ πρὸς τὸν θεὸν καὶ ἐν κόλποις τοῦ

25 Joh 1, 1 sqq

VLATS 1 σὸν om S 4 μὴν: μὴ A καὶ ἐν σοὶ L 6 αὐτὴν λέγειν V μὴ alt om VT 8 τε om T 9 γε om S v 11 διάνοια V εἰρημένοις V 11-12 προσθήσομαι A 13 τε om VLT μαρτυρεῖται T 14 οἱ om L δορυφοροῦντες A 15 ὄντες S, om VLAT v τῷ δίψει VT οὕτως correxi: οὗτος libri v 17 παραφοβούμενος A 18 προδιορισμοὺς VA 20 οἶδε v ἕκαστον VT 21 ὁρᾷ A v: ὁρᾶν cett 23 χριστομάτων L sscr χ χριστομαχούντων S (om alt τῶν) v 24 χριστοῦ: κυρίου V 26 μόνον: μὴν v

πατρὸς ὤν, ὥστε διὰ τῆς τοιαύτης σχέσεως ἀναιρεῖσθαι
τοῦ κυρίου τὸ κυρίως εἶναι· ἀλλὰ τῷ εἰπεῖν ὅτι θεὸς ἦν,
τῇ ἀσχέτῳ ταύτῃ καὶ ἀπολύτῳ φωνῇ πᾶσαν περιδρομὴν
τῶν εἰς ἀσέβειαν τρεχόντων τοῖς λογισμοῖς ὑποτέμνεται καὶ
ἔτι πρὸς τούτοις, ὃ καὶ μᾶλλον, ἐλέγχει τὴν τῶν ἀντικει-
41 μένων κακόνοιαν. εἰ γὰρ τὸ ἔν τινι εἶναι σημεῖον ποιοῦνται
τοῦ μὴ κυρίως εἶναι, οὐδὲ τὸν πατέρα κυρίως εἶναι πάντως
συντίθενται, μεμαθηκότες ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὅτι ὥσπερ ὁ
υἱὸς ἐν τῷ πατρί, οὕτω καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ μένει κατὰ
τὴν τοῦ κυρίου φωνήν. ἴσον γάρ ἐστι τῷ ἐν κόλποις εἶναι
τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν τὸ ἐν τῷ υἱῷ τὸν πατέρα εἶναι λέγειν.
ἐν παρόδῳ δὲ καὶ τοῦτο προσεξετάσωμεν. ὅτε οὐκ ἦν, ὥς
φασιν, ὁ υἱός, τί περιεῖχε τοῦ πατρὸς ὁ κόλπος; πάντως
γὰρ ἢ πλήρη δώσουσιν αὐτὸν εἶναι ἢ κενὸν ὑποθήσονται.
42 εἰ μὲν οὖν πλήρης ἦν ὁ κόλπος, ὁ υἱὸς πάντως ἦν τοῦ
κόλπου τὸ πλήρωμα· εἰ δέ τινα κενότητα τοῖς τοῦ πατρὸς
ἐνθεωροῦσι κόλποις, οὐδὲν ἕτερον ἢ ἐκ παραυξήσεως αὐτῷ
προσμαρτυροῦσι τὴν τελειότητα, ἀπὸ τοῦ κενοῦ τε καὶ λεί-
ποντος ἐπὶ τὸ πλῆρες μεθισταμένου καὶ τέλειον. ἀλλ' Οὐκ
ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν, φησὶν ὁ Δαβὶδ περὶ τῶν ἐν σκότει
διαπορευομένων. ὁ γὰρ ἐκπεπολεμωμένος τῷ ἀληθινῷ φωτὶ
ἐν φωτὶ τὴν ψυχὴν ἔχειν οὐ δύναται. διὰ τοῦτο προσκεί-
μενον ἐκ τοῦ ἀκολούθου τὸ τὴν ἀσέβειαν ταύτην ἐπαν-
ορθούμενον ὥσπερ ἀορασίᾳ πληγέντες κατὰ τοὺς Σοδομίτας
οὐ κατενόησαν.

43 Ἀλλὰ καὶ κυριεύεσθαι λέγει παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦ
υἱοῦ τὴν οὐσίαν, οὕτω λέγων τῷ ῥήματι· οὐ γὰρ οἰκει-

8-9 Joh 14, 10 19 Ps 81, 5 sqq 24 Gen 19, 11

VLATS 2 verba ab ἀλλὰ τῷ εἰπεῖν usque ad 7 πατέρα κυρίως εἶναι om V τὸ εἰπεῖν v 7 πάντες VT 10 τῷ: τὸ L 10-11 τὸ ἐν κόλποις τοῦ π. εἶναι VT 11 τὸ: τῷ VT λέγειν εἶναι A 12 δὲ om A λέγειν post τοῦτο add VLT 13 φησίν T 21 ἐκπεπολεμημένος VLAT 22 ἐν φωτὶ om V 26 παρὰ τοῦ πατρὸς post 27 οὐσίαν coll VT 27 οὐσίαν: σημασίας S

ουται ταύτην τὴν ἀξίαν ὁ διὰ τὸν πατέρα ὢν
καὶ ζῶν, τῆς καὶ τούτου κυριευούσης οὐσίας
πρὸς ἑαυτὴν ἑλκούσης τὴν τοῦ ὄντος ἔννοιαν.
845 M. εἰ μὲν οὖν τινι τῶν ἔξω σοφῶν ταῦτα δοκεῖ, μηδὲν ἐνο-
χλείσθω τὰ εὐαγγέλια μηδὲ ἡ λοιπὴ τῆς θεοπνεύστου
γραφῆς διδασκαλία (τίς γὰρ κοινωνία τῷ Χριστιανῷ λόγῳ
πρὸς τὴν μωρανθεῖσαν σοφίαν;)· εἰ δὲ τοῖς γραφικοῖς ἐπε-
ρείδεται, δειξάτω τοιαύτην ἐκ τῶν ἁγίων φωνήν, καὶ ἡμεῖς
σιωπήσομεν. βοῶντος ἀκούω τοῦ Παύλου ὅτι Εἷς κύριος
44 Ἰησοῦς Χριστός. ἀλλ' ἀντιβοᾷ τῷ Παύλῳ Εὐνόμιος δοῦλον
ὀνομάζων τὸν Χριστόν. ἄλλο γάρ τι δουλείας ἡμεῖς οὐκ
ἐπιγινώσκομεν γνώρισμα πλὴν τοῦ ὑποχείριον εἶναι καὶ κυ-
ριεύεσθαι. ὁ δοῦλος δοῦλος πάντως ἐστίν· ὁ δὲ δοῦλος
τῇ φύσει κύριος εἶναι οὐ δύναται, κἂν ἐκ καταχρήσεως
λέγηται. καὶ τί μοι φέρειν εἰς μαρτυρίαν τῆς τοῦ κυρίου
κυριότητος τὰς τοῦ Παύλου φωνάς; αὐτὸς γὰρ ὁ Παύλου
δεσπότης πρὸς τοὺς μαθητάς φησιν ἀληθῶς εἶναι κύριος,
ἀποδεχόμενος τὴν ὁμολογίαν τῶν διδάσκαλον αὐτὸν καὶ
45 κύριον ὀνομαζόντων. λέγει γὰρ ὅτι Ὑμεῖς καλεῖτέ με κύ-
ριον καὶ διδάσκαλον καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. τὸ δὲ
αὐτὸ τοῦτο καὶ τὸν πατέρα παρ' αὐτῶν ἐνομοθέτησε λέ-
γεσθαι εἰπὼν Μὴ καλέσητε καθηγητὴν ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς
γάρ ἐστιν ὑμῶν καθηγητὴς ὁ Χριστός· καὶ μὴ καλέσητε
πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν πατὴρ ὁ ἐν τοῖς
οὐρανοῖς. τίνι τοίνυν προσεκτέον ἡμῖν ἐν μέσῳ τούτων
ἀπειλημμένοις; ἐκεῖθεν αὐτός τε ὁ κύριος καὶ ὁ λαλοῦντα
ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν τὸ μὴ χρῆναι δοῦλον αὐτὸν

7 I Cor 1, 20 9 I Cor 8, 6 19 Joh 13, 13 22 Matth 23, 8-10

VLATS 2 καὶ ante τούτου om A 6 χριστιανῶν A 7 μαρανθεῖσαν T δὲ om L 11 δουλείας: δούλου A 12 τοῦ A: τὸ VLTS v 13 ὁ δοῦλος om LS v, verba ab ὁ δοῦλος usque ad ἐστίν om VT 15-16 τὴν τ. κ. κυριότητα εἰς τὰς τ. παύλου φωνάς LS v 16 τοῦ om VT 21 παρ' αὐτῶν: πρα αὐτῶν A 23 ἐστιν om AS ἡμῶν V 23-24 Χριστός—ὑμῶν om VAS 25 τί τοίνυν VT

ἐννοεῖν ἐγκελεύεται, ἀλλ' οὕτω τιμᾶν αὐτὸν καθὼς τιμᾶται
ὁ πατήρ· ἐντεῦθεν Εὐνόμιος δουλείας ἐπάγει τῷ κυρίῳ
γραφήν, κυριεύεσθαι λέγων τὸν τοῦ παντὸς ἐξημμένον τὸ
46 κράτος. ἆρ' ἀμφίβολος ἡμῖν τοῦ πρακτέου ἡ αἵρεσις ἢ
παρ' ὀλίγον ἐστὶν ἡ τοῦ λυσιτελεστέρου διάκρισις; ἀτιμάσω
Παύλου τὴν συμβουλήν, ὦ Εὐνόμιε; ἀπιστοτέραν ἡγήσομαι
τῆς σῆς ἀπάτης τὴν τῆς ἀληθείας φωνήν; ἀλλ' Εἰ μὴ
ἦλθον καὶ ἐλάλησα, φησίν, αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον.
ἐπεὶ οὖν αὐτὸς ἐλάλησεν αὐτοῖς, ἀληθῶς λέγων ἑαυτὸν
εἶναι κύριον, οὐχὶ ψευδῶς ὀνομάζεσθαι (εἰμὶ γάρ, φησίν,
οὐχὶ ὀνομάζομαι), τί ἀναγκαῖον ποιεῖν ᾧ ἀναπόδραστός
ἐστιν ἐκ τοῦ προγνῶναι ἡ τιμωρία;

47 Ἀλλ' ἴσως πάλιν ἡμῖν πρὸς ταῦτα τὴν συνήθη σοφίαν
ἀντιπροβάλλεται καὶ λέξει τὸν αὐτὸν καὶ δουλεύειν καὶ
κύριον εἶναι, ὑπὸ μὲν τοῦ κρατοῦντος κυριευόμενον, τῶν δὲ
λοιπῶν κυριεύοντα. λέγεται γὰρ τὰ σοφὰ ταῦτα κατὰ τὰς
τριόδους παρὰ τῶν ἐραστῶν τῆς ἀπάτης περιφερόμενα, οἳ
διὰ τῶν ἀνθρωπίνων περιστάσεων τὰς ματαίας ἑαυτῶν ὑπο-
λήψεις περὶ τὸ θεῖον κρατύνουσιν· ἐπειδὴ γὰρ αἱ κατὰ τὸν
βίον τοῦτον συντυχίαι τῶν τοιούτων ἡμῖν πραγμάτων τὰ
ὑποδείγματα φέρουσιν, οἷον ἐπ' οἰκίας ἔστιν εὐπορωτέρας
ἰδεῖν τὸν δραστικώτερόν τε καὶ εὐνούστερον τῶν ὁμοδούλων
προτεταγμένον, προστάγματι τοῦ δεσπότου τὴν κατὰ τῶν
ὁμοτίμων ὑπεροχὴν λαχόντα, ταύτην μετάγουσιν ἐπὶ τὰ
θεῖα δόγματα τὴν διάνοιαν, ὥστε τὸν μονογενῆ θεὸν ὑπε-
ζευγμένον τῇ δυναστείᾳ τοῦ ὑπερέχοντος μηδὲν ἐμποδίζεσθαι
848 M. τῇ τοῦ δυναστεύοντος ἐξουσίᾳ πρὸς τὴν τῶν καταδεεστέρων
48 ἡγεμονίαν. ἀλλ' ἡμεῖς ἐρρῶσθαι φράσαντες τῇ τοιαύτῃ

1 Joh 5, 23 7 Joh 15, 22

VLATS 1 καθὰ T 2 ὁ ante εὐνόμιος add A δούλου A 5 ὀλίγων VLT 6 μὴ πιστοτέραν VS 8 εἴχοσαν L 9 ἐλά-λησα A λέγων ἀληθῶς A 11 ὧν V 14 προβάλλεται post αὐτὸν inserit L 16 γὰρ: δὲ v 16-17 τοὺς τριόδους A 17 ἐπιφερόμενα VT 22 τε om VLT 23 προστάγματι: τῶν προσταγμάτων v 24 ὁμοδούλων A

σοφίᾳ κατὰ τὸ ἡμέτερον τῆς διανοίας μέτρον τὸν περὶ
τούτου λόγον διασκεψώμεθα. ἆρα τὸν πατέρα φύσει κύριον
ὁμολογοῦσιν ἢ διὰ χειροτονίας τινὸς πρὸς τοῦτο ἐλθεῖν;
ἀλλ' οὐκ οἶμαι εἰς τοῦτο μανίας ἐλθεῖν τὸν καὶ ὁπωσοῦν
διανοίας μετέχοντα, ὡς μὴ φύσει προσμαρτυρεῖν τῷ θεῷ
τῶν ὅλων τὴν κυριότητα. ὃ γὰρ ἁπλοῦν τῇ φύσει καὶ
ἀμερὲς καὶ ἀσύνθετον, ὅπερ ἂν τύχῃ ὄν, ὅλον διόλου τοῦτό
ἐστιν, οὐκ ἐκ μεταβολῆς τινος ἕτερον ἐξ ἑτέρου γινόμενον,
49 ἀλλ' ἐν ᾧ ἐστι διαμένον πρὸς τὸ ἀΐδιον. τί οὖν καὶ περὶ
τοῦ μονογενοῦς ὑπειλήφασιν; ἆρα ἁπλῆν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν
ὁμολογοῦσιν ἤ τινα καὶ σύνθεσιν περὶ αὐτὴν ἐννοοῦσιν; εἰ
μὲν οὖν ποικίλον τι χρῆμα καὶ πολυμερὲς εἶναι τοῦτον
νομίζουσιν, οὐδὲ τὸ ὄνομα πάντως τῆς θεότητος αὐτῷ
συγχωρήσουσιν, εἰς ὑλώδεις τινὰς καὶ σωματικὰς ὑπολήψεις
τὸ περὶ τοῦ Χριστοῦ δόγμα μετάγοντες· εἰ δὲ ἁπλοῦν εἶναι
συντίθενται, πῶς ἔστι τῇ ἁπλότητι τοῦ ὑποκειμένου τὴν τῶν
ἐναντίων συνδρομὴν ἐνθεωρῆσαι; ὡς γὰρ τῆς ζωῆς καὶ
τοῦ θανάτου ἄμεσός ἐστιν ἡ πρὸς τὸ ἐναντίον ἀντιδιάστασις,
οὕτως ἡ κυριότης πρὸς τὴν δουλείαν ἄμικτός ἐστι καὶ
50 ἠλλοτριωμένη τοῖς ἰδιάζουσιν. οὐ γὰρ ἄν τις ἑκάτερον
τούτων ἐφ' ἑαυτοῦ θεωρῶν τὸν ἴσον ἀμφοτέροις ἁρμόσειε
λόγον· ὧν δὲ ὁ λόγος οὐχ ὁ αὐτός, τούτων καὶ ἡ φύσις
πάντως διάφορος. εἰ οὖν ἁπλοῦς κατὰ τὴν φύσιν ὁ κύριος,
πῶς ἂν γένοιτο περὶ τὸ ὑποκείμενον ἡ τῶν ἐναντίων δι-
πλόη, δουλείας συνανακιρναμένης τῇ κυριότητι; ἀλλ' εἰ
κύριος κατὰ τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν ὁμολογεῖται, ἀμέτ-
οχον αὐτὸν εἶναι τοῦ ἐναντίου ἡ ἁπλότης τοῦ ὑποκειμένου

VLATS 2 διασκεψόμεθα A 3 καὶ ante πρὸς add A 3-4 verba ἐλθεῖν—τοῦτο om VLAT 5 μετέχοντα οὔ φημι VT scilicet v. l. ad 4 οὐκ οἶμαι 5 τῇ ante φύσει add LAS v 7 τύχοι S δι' ὅλου A 8 ἕτερον ἐξ om S v 9 διαμένων LT διάμενον A(!) 10 αὐτῇ S 11 περὶ αὐτὸν VL 12 τοῦτο A 15 τοῦ om A 18 ἄμεσος: μέσως VT ἀ sscr V[2] μέσος L 21 καὶ post τούτων add A ἐφ' ἑαυτῶν v 22 λόγον om V 23 πάντων V 25 συνανακριναμένης T συνανακιρνωμένης v 27-258, 1 μαρτύρεται τοῦ ὑποκειμένου VT

μαρτύρεται· εἰ δὲ δουλεύειν αὐτὸν ἀποφαίνονται, μάτην
αὐτῷ τὸ ὄνομα προσμαρτυροῦσι τῆς κυριότητος. τὸ γὰρ
ἁπλοῦν τῇ φύσει πρὸς τὰ ἐναντία τῶν ἰδιωμάτων οὐ δια-
51 σχίζεται. εἰ δὲ τὸ μὲν εἶναί φασιν αὐτὸν τὸ δὲ λέγεσθαι,
τῇ φύσει μὲν δοῦλον, τῷ ὀνόματι δὲ κύριον, ῥηξάτωσαν ἐν
παρρησίᾳ τοιαύτην φωνήν, καὶ ἀναπαύσουσιν ἡμᾶς τῶν
μακρῶν περὶ τὴν ἀντίρρησιν πόνων. τίς γὰρ οὕτως ἐν τοῖς
ματαίοις εὔσχολος, ὡς τὰ φανερά τε καὶ ἀναμφίβολα διὰ
λογισμῶν ἐξελέγχειν; οὐδὲ γὰρ εἴ τις ἑαυτοῦ καταμηνύσειε
τοῦ φόνου τὸ μίασμα, πόνος τις ὑπολείπεται τοῖς κατηγόροις
δι' ἀποδείξεών τινων ἄγειν τὴν μιαιφονίαν εἰς ἔλεγχον. οὕτω
καὶ ἡμεῖς οὐκέτι τὸν ἐκ τῆς ἐξετάσεως ἔλεγχον τοῖς ἐναν-
τίοις ἐποίσομεν, ὅταν μέχρι τούτου τῇ ἀσεβείᾳ προέλθωσιν.
52 ὁ γὰρ δοῦλον τῇ φύσει λέγων τὸν μονογενῆ θεὸν ὁμόδουλον
ἑαυτῷ τοῦτον δι' ὧν λέγει κατασκευάζει. ἐκ δὲ τούτου
διπλῆ ἡ ἀτοπία κατ' ἀνάγκην συνενεχθήσεται. ἢ γὰρ
καταφρονήσει τοῦ ὁμοδούλου καὶ τὴν πίστιν ἀρνήσεται, τὸν
ζυγὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ δεσποτείας ἀποσεισάμενος, ἢ ὑπο-
κύψει τῷ δούλῳ καὶ ἀποστραφεὶς τὴν αὐτοκρατῆ τε καὶ
ἀδέσποτον φύσιν τρόπον τινὰ ἑαυτὸν ἀντὶ θεοῦ σεβασθή-
53 σεται. εἰ γὰρ ἐν δουλείᾳ μὲν ἑαυτόν, ἐν δουλείᾳ δὲ ὁρᾷ
καὶ τὸ σέβασμα, πρὸς ἑαυτὸν ἀτεχνῶς βλέπει ὁ ἄλλον
ἑαυτὸν ἐν τῷ σεβάσματι βλέπων. ἀλλὰ μὴν τὰ ἄλλα
πάντα, ὅσα κατ' ἀνάγκην τῇ κακίᾳ ταύτῃ συνθεωρεῖται τοῦ
849 M. δόγματος, τίς ἂν ἐξαριθμήσαιτο λόγος; τίς γὰρ οὐκ οἶδεν
ὅτι ὁ δοῦλος τῇ φύσει καὶ πρὸς δεσποτικὴν ἀνάγκην ἠσχο-
λημένος οὐδὲ τοῦ κατὰ τὸν φόβον πάθους ἐκτὸς ἂν εἴη;
συνέζευκται γάρ πως τῇ φύσει τῆς δουλείας ὁ φόβος. καὶ
τούτου μάρτυς ὁ θεῖος ἀπόστολος εἰπὼν ὅτι Οὐκ ἐλάβετε
πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον. ὥστε καθ' ὁμοιότητα

29 Rom 8, 15

VLATS 4 αὐτόν φασι VT (αὐτὸν φασί) 5 δειξάτωσαν v 7 οὗτος V 7-8 ἐν ταῖς ματαίαις ἀσχολίαις VT 8 τε: τὰ A 18 τοῦ om L 22 ὁ ἄλλον: ὅλον A 25 γὰρ om T 26 ὁ om V

τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ κατὰ τὸν φόβον πάθος ἐπιθρυλή-
σουσι τῷ ὁμοδούλῳ θεῷ.
54 Ἀλλ' ὁ μὲν τῆς αἱρέσεως θεὸς τοιοῦτος. ἡμεῖς δὲ
οἱ κατὰ τὸν ἀπόστολον ἐπ' ἐλευθερίᾳ παρὰ Χριστοῦ κλη-
θέντες τοῦ τῆς δουλείας ἡμᾶς ἐλευθερώσαντος, ὅσα φρονεῖν
παρὰ τῶν γραφῶν ἐδιδάχθημεν, δι' ὀλίγων ἐκθήσομαι.
ἐγὼ γὰρ ἐκ τῆς θείας διδασκαλίας ὁρμώμενος θαρρῶν
ἀποφαίνομαι ὅτι οὐδὲ ἡμᾶς δούλους εἶναι ὁ θεῖος βούλεται
λόγος, μετασκευασθείσης ἡμῖν πρὸς τὸ κρεῖττον τῆς φύ-
σεως, καὶ ὁ πάντα λαβὼν τὰ ἡμέτερα, ἐφ' ᾧτε ἀντιδοῦναι
τὰ ἴδια, ὡς τὰς νόσους καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν κατάραν
καὶ τὴν ἁμαρτίαν, οὕτω καὶ τὴν δουλείαν ἀνέλαβεν, οὐχ
ὡς αὐτὸς ἔχειν ἃ ἔλαβεν, ἀλλ' ὡς ἐκκαθᾶραι τῶν τοιού-
των τὴν φύσιν, ἐξαφανισθέντων ἐν τῇ ἀκηράτῳ φύσει τῶν
55 ἡμετέρων. ὡς οὖν οὐκ ἔσται κατὰ τὴν ἐλπιζομένην ζωὴν
οὐ νόσος, οὐ κατάρα, οὐχ ἁμαρτία, οὐ θάνατος, οὕτως εἰς
ἀφανισμὸν καὶ ἡ δουλεία μετὰ τούτων διελεύσεται. καὶ
ὅτι ταῦτα ἀληθῆ λέγω, αὐτὴν πρὸς μαρτυρίαν καλῶ τὴν
ἀλήθειαν, ἥ φησι πρὸς τοὺς μαθητὰς ὅτι Οὐκέτι καλῶ
ὑμᾶς δούλους, ἀλλὰ φίλους. εἰ οὖν τὸ καθ' ἡμᾶς ἔσται
ποτὲ τοῦ τῆς δουλείας ὀνείδους ἐλεύθερον, πῶς ὁ τοῦ
παντὸς δεσπότης ὑπὸ τῆς παραπληξίας τε καὶ μανίας τῶν
ἐξεστηκότων τούτων καταδουλοῦται, οἳ κατὰ τὸ ἀκόλουθον
πάντως οὐδὲ γινώσκειν αὐτὸν τὰ τοῦ πατρὸς διορίζονται διὰ
τὴν περὶ τῶν δούλων ἀπόφασιν, ἥ φησιν ὅτι Ὁ δοῦλος οὐκ
56 οἶδε τί ποιεῖ ὁ κύριος αὐτοῦ; ἀλλ' ὅταν ταῦτα λέγωσιν,
ἀκουσάτωσαν ὅτι πάντα ἐν ἑαυτῷ τὰ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς
ἔχει, καὶ πάντα βλέπει ὅσα ὁ πατὴρ ποιεῖ, καὶ οὐδὲν τῶν

4 Gal 5, 13 19 Joh 15, 15 25 cf ad 19 27 Joh 16, 15

VLATS 1-2 ἐπιθρυλήσωσι V ἐπιθρυλλήσουσι T v 3 τοιοῦ-τος A: τοσοῦτον cett v 7 θαρσῶν S 8 εἶναι T, om cett v 10 ἐφ' ᾧ (om τε) VT 12 ἔλαβεν v 13 αὐτὸν ἔχειν v ἃ om A 13-14 τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν correxerim 14 φύσει om A 19 τοὺς καθηγητὰς L 22 ὑπό: παρὰ v 27 καὶ ante τὰ add A 27-28 ὁ υἱὸς τὰ τοῦ πατρὸς ἔχει VT 28 καὶ alt om L

πατρικῶν ἀγαθῶν ἔξω τῆς τοῦ μονογενοῦς ἐστι γνώσεως.
πῶς γὰρ ἄν τι τοῦ πατρὸς μὴ ἔχοι, ὅλον ἔχων ἐν ἑαυτῷ
τὸν πατέρα; οὐκοῦν εἰ δοῦλος μὲν οὐ γινώσκει τί ποιεῖ ὁ
δεσπότης, ὁ δὲ πάντα ἐν ἑαυτῷ τὰ τοῦ πατρὸς ἔχει, νη-
ψάτωσάν ποτε οἱ τῇ μέθῃ παράφοροι καὶ ἀναβλεψάτωσαν
νῦν γοῦν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ὁ πάντα ἔχων ὅσα ὁ
πατὴρ ἔχει δεσπότης πάντων καὶ οὐχὶ δοῦλός ἐστι. πῶς
γὰρ δύναται ἡ ἀδέσποτος ὑπόστασις δουλικὸν ἔχειν ἐφ'
ἑαυτῆς χαρακτῆρα καὶ ὁ τοῦ παντὸς βασιλεὺς μὴ ὁμό-
τιμον ἔχειν ἑαυτῷ τὴν μορφήν; ἢ πῶς ἡ ἀτιμία τῆς ἀλη-
θινῆς ἀπαυγάζεται δόξης; ἀτιμία γάρ ἐστιν ἡ δουλεία.
57 πῶς δὲ ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς εἰς δουλείαν γεννᾶται; οὐκ
ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. ἀλλ' ὡς φῶς ἐκ φωτὸς καὶ ζωὴ ἐκ
ζωῆς καὶ ἐξ ἀληθείας ἀλήθεια, οὕτως καὶ ἐκ κυρίου κύ-
ριος, βασιλεὺς ἐκ βασιλέως, ἐκ θεοῦ θεός, ἐξ ἀδεσπότου
ἀδέσποτος· ὅλον γὰρ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα, εἴ τι ὁ
πατὴρ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, πάντως ἔχει· καὶ ἐπειδὴ πάντα τοῦ
πατρός ἐστιν ὅσα ὁ υἱὸς ἔχει, ἀνάγκη πᾶσα παρὰ τῶν
ἐχθρῶν τῆς τοῦ θεοῦ δόξης, εἴπερ ὁ υἱὸς δοῦλος, καὶ τὸν
58 πατέρα εἰς δουλείαν κατάγεσθαι. οὐδὲν γὰρ ἔστι τῶν ἐν
852 M. τῷ υἱῷ θεωρουμένων, ὃ μὴ τοῦ πατρός ἐστι πάντως. Πάντα
γάρ, φησί, τὰ ἐμὰ σὰ καὶ τὰ σὰ ἐμά. τί οὖν ἐροῦσιν οἱ
δείλαιοι; τί [οὖν] εὐλογώτερον, τὸν υἱὸν τῇ βασιλείᾳ τοῦ
πατρὸς ἐνδοξάζεσθαι, τὸν εἰπόντα ὅτι Τὰ σὰ ἐμὰ καὶ δεδό-
ξασμαι ἐν αὐτοῖς, ἢ τὸν πατέρα τῇ ἀτιμίᾳ τῆς δουλείας
τοῦ υἱοῦ καθυβρίζεσθαι; οὐ γὰρ ἔστι τὸν πάντα τὰ τοῦ
υἱοῦ ἐν ἑαυτῷ περιέχοντα καὶ αὐτὸν ἐν τῷ υἱῷ ὄντα μὴ
καὶ ἐν τῇ δουλείᾳ τοῦ υἱοῦ πάντως εἶναι καὶ ἐν ἑαυτῷ

21-25 Joh 17, 10

VLATS 1 ἐστι γνώσεως: ἐπιγνώσεως A 4-5 νηψάτωσαν V 6 verba ab ὅσα ὁ πατὴρ usque ad 8 ἔχειν om v 8-9 ἐφ' ἑαυτοῦ S v 9 βασιλεύων v 10 ἔχειν ἐφ' ἑαυτῷ V ἔχει ἑαυτῷ v 13 ἀλλὰ φῶς L 14 καὶ post ζωῆς om L v 17 τὰ post πάντα add VLAT 20 ἄγεσθαι A 23 seclusi cf 22 26 τὰ πάντα τὰ A 27-28 καὶ μὴ V 28 ἐν alt om L

τὴν δουλείαν ἔχειν. ταῦτα κατορθοῖ διὰ τῆς σοφίας Εὐνό-
μιος, δι' ὧν καθυβρίζει τῇ δουλείᾳ τὸν κύριον, τὴν αὐτὴν
ἀτιμίαν τῇ ἀκηράτῳ δόξῃ τοῦ πατρὸς προστριβόμενος.
59 Ἀλλ' ἐπαναδράμωμεν πάλιν ἐπὶ τὴν τῶν γεγραμμένων
ἀκολουθίαν. τί λέγει περὶ τοῦ μονογενοῦς ὁ Εὐνόμιος; ὅτι
οὐκ οἰκειοῦται ταύτην τὴν ἀξίαν. ἀξίαν γὰρ
ὀνομάζει τὴν τοῦ ὄντος προσηγορίαν. ὢ παραλόγου φιλο-
σοφίας. τίς τῶν πώποτε γεγονότων ἀνθρώπων εἴτε παρ'
Ἕλλησιν εἴτε παρὰ τῇ βαρβαρικῇ φιλοσοφίᾳ, τίς τῶν καθ'
ἡμᾶς, τίς τῶν ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ ἀξίαν ὄνομα τῷ ὄντι
ἔθετο; πᾶν γὰρ τὸ ἐν ὑποστάσει θεωρούμενον ἡ κοινὴ
τῶν λόγῳ κεχρημένων συνήθεια „εἶναι" λέγει· παρὰ δὲ τὸ
εἶναι ἡ τοῦ ὄντος ἐπωνυμία παρεσχημάτισται. ἀλλὰ νῦν
καινοτομεῖται κατὰ τῆς τοῦ ὄντος σημασίας ἡ τῆς ἀξίας
60 φωνή. λέγει γὰρ τὸν υἱὸν μὴ οἰκειοῦσθαι τὴν τοῦ ὄντος
ἀξίαν τὸν διὰ τὸν πατέρα ὄντα καὶ ζῶντα, οὔτε <τὴν>
γραφὴν ἔχων τοῦ λόγου προστήσασθαι οὔτε διά τινος ἀκο-
λουθίας πρὸς τὴν ἄνοιαν ταύτην προαγαγὼν τὸν λόγον,
ἀλλ' ὥς τινα φυσώδη τροφὴν τοῖς σπλάγχνοις ἐνθέμενος
ἀκατάσκευόν τε καὶ ἀσυλλόγιστον οἷόν τι πνεῦμα δυσῶδες
61 τὴν βλασφημίαν ἐρεύγεται. οὐκ οἰκειοῦται, φησί, ταύ-
την τὴν ἀξίαν. δεδόσθω τὸ ὂν ἀξίαν κατονομάζεσθαι·
τί οὖν ὁ ὢν οὐκ οἰκειοῦται τὸ εἶναι; ὅτι, φησί, διὰ τὸν
πατέρα ἐστίν. οὐκοῦν μὴ εἶναι λέγεις τὸν τὸ εἶναι μὴ
οἰκειούμενον; τὸ γὰρ μὴ οἰκειοῦσθαι τῷ ἀλλοτριοῦσθαι
ταὐτὸν σημαίνει, καὶ πρόδηλος ἡ τῶν σημαινομένων ἀντι-
διαίρεσις. τό τε γὰρ οἰκεῖον οὐκ ἀλλότριον καὶ τὸ ἀλλό-
τριον οὐκ οἰκεῖον. ὁ οὖν μὴ οἰκειούμενος τὸ εἶναι
ἠλλοτρίωται πάντως τοῦ εἶναι. ὁ δὲ τοῦ εἶναι ἀλλότριος
62 ἐν τῷ εἶναι οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀτοπίας

VLATS 9 παρὰ om VLT 10 τῷ prim om A ἀξίας v ἄξιον A 11 ἐτίθετο VT 15 λέγεται S 16 τὴν addidi 17-18 ἀκολούθου VLTS 19 τροφὴν φυσώδη VT 24 λέγης T τῶ εἶναι T τὸ εἶναι (ras post τὸ) V τὸ om v 25 τῷ: τὸ L 28 τῶ εἶναι T

ταύτης ἐπήγαγεν εἰπὼν τῆς καὶ τούτου κυριευούσης οὐσίας πρὸς ἑαυτὴν ἑλκούσης τὴν τοῦ ὄντος ἔννοιαν. τούτου δὲ τὸ μὲν κατὰ τὴν σύμφρασιν ἀσυνάρτητον σιωπάσθω, τὸ δὲ σπουδαζόμενον ἐν τοῖς λεγομένοις ἐξεταζέσθω. τίνος ἀποδείξαντος λόγου τὸ κυριεύειν τοῦ μονογενοῦς τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν πάλιν ἐκ τῆς πληθώρας ἡμῖν προσερεύγεται; τίς εὐαγγελιστὴς τούτου προέστη τοῦ λόγου; τίς ἔφοδος διαλεκτική, ποῖαι προτάσεις, τίνες κατασκευαὶ τὸ κυριεύεσθαι τὸν μονογενῆ θεὸν διὰ
63 τίνος ἀκολουθίας ἀπέδειξαν; ἀλλὰ πρὸς ἑαυτὴν ἕλκει,
853 M. φησίν, ἡ τοῦ κυριεύουσα οὐσία τὴν τοῦ υἱοῦ ὄντος ἔννοιαν. τί βούλεται αὐτῷ ὁ ἑλκηθμὸς τοῦ ὄντος καὶ πῶς προσερρίφη τοῖς εἰρημένοις ἡ τοῦ ἕλκειν λέξις; κρινεῖ πάντως ὁ ἐπεσκεμμένος δύναμιν λόγων. ἀλλὰ καὶ τοῦτο σιγήσομεν, ἐκεῖνον δὲ πάλιν τὸν λόγον ἀναληψόμεθα, ὅτι οὐ δίδωσιν εἶναι κατ' οὐσίαν ᾧ τὸ ὄνομα τοῦ ὄντος οὐ καταλείπει. καὶ τί μάτην σκιαμαχεῖ περὶ τοῦ μὴ ὄντος μαχόμενος ὡς τοιοῦδε ὄντος; τὸ γὰρ μὴ ὂν οὔτε ὅμοιόν τινι πάντως ἐστὶν οὔτε ἀνόμοιον. ἀλλὰ διδοὺς τὸ εἶναι ἀπαγορεύει τὸ λέγεσθαι. ὢ κενῆς ἀκριβείας, ἐν τῷ μείζονι συγχωροῦντα μι-
64 κρολογεῖσθαι περὶ τὸν ψόφον τοῦ ῥήματος. πῶς δὲ ὁ κυριεύων, ὥς φησι, τοῦ υἱοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἕλκει τοῦ ὄντος τὴν ἔννοιαν; εἰ μὲν γὰρ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν ἕλκειν φησὶ τὸν πατέρα, περιττὸς οὗτος ὁ ἑλκηθμός· πάρεστι γὰρ αὐτῷ τὸ εἶναι καὶ μὴ ἑλκόμενον· εἰ δὲ τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι παρὰ τοῦ πατρός φησιν ἕλκεσθαι, πῶς ἀποσπασθήσεται τοῦ ὄντος τὸ εἶναι καὶ πρὸς τὸν ἕλκοντα μεταχωρήσει, κατιδεῖν οὐκ ἔχω. ἆρα μὴ τὴν Σαβελλίου πλάνην φαντάζεται, ὡς οὐκ ὄντος τοῦ υἱοῦ καθ' ἑαυτόν, τῇ δὲ τοῦ πατρὸς ὑποστάσει προσαλιφέντος, καὶ τοῦτο βούλεται αὐτῷ

VLATS 6-7 πληθώρας post η ras unius litterae V   10 αὐτὴν V 14 σιγήσωμεν AT   15 ἀναληψώμεθα VLT   17 σκιομαχεῖ VLT v   τοῦ ὄντος S om μὴ   20 κενῆς v: καινῆς libri   23 τὴν τοῦ ὄντος ἔννοιαν V   25 μὴ eras A   30 προσαλειφέντος VLT συναλειφέντος v

τὸ ἕλκεσθαι τὴν τοῦ ὄντος ἔννοιαν παρὰ τῆς τοῦ υἱοῦ κυριευούσης οὐσίας; ἢ εἶναι καθ' ὑπόστασιν τὸν υἱὸν οὐκ ἀρνούμενος τῆς τοῦ ὄντος αὐτόν φησι σημασίας ἀπομερίζεσθαι; καὶ πῶς ἔστι διαζευχθῆναι τῆς τοῦ εἶναι διανοίας τὸ ὄν; ἕως γὰρ ἂν ᾖ πᾶν ὅπερ ἂν ᾖ, μὴ εἶναι ὃ ἔστι φύσιν οὐκ ἔχει.

VLATS 2 οὐσίας om VLT   5 ἂν post γὰρ add A, om cett v 6 τέλος τοῦ ῑ λόγου V

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Θ′

856 M. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἐφεξῆς τοῦ λόγου προέλθωμεν. αὐτοῦ, φησί, τοῦ μονογενοῦς ἀποδιδόντος τῷ πατρὶ τὴν μόνῳ κατ' ἀξίαν ὀφειλομένην ἐπωνυμίαν. ὁ γὰρ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ πρόσρησιν μόνῳ προσήκειν διδάξας ἐκείνῳ τῷ καὶ τῆς σφετέρας καὶ πάσης ἀγαθότητος αἰτίῳ καὶ πᾶν τό τε ὂν καὶ γινόμενον ἀγαθὸν ἐπ' ἐκεῖνον φέρων σχολῇ γ' ἂν τῶν ποτε γενομένων οἰκειώσαιτο τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν τοῦ ὄντος ἐπωνυμίαν. ἕως μὲν οὖν τισι προκαλύμμασιν ὑποκρύπτων τὴν βλασφημίαν ταῖς τῶν λογισμῶν περιόδοις κατὰ τὸ λεληθὸς τοὺς ἀπατωμένους προσήγετο, προσέχειν ᾤμην δεῖν τὸν νοῦν τοῖς κατὰ τὸ λανθάνον κακουργουμένοις καὶ ὡς ἦν
2 οἷόν τε παραγυμνοῦν τῷ λόγῳ τὸν ὄλεθρον. ἐπεὶ δὲ παντὸς ἀπατηλοῦ προσωπείου τὸ ψεῦδος ἀπογυμνώσας λαμπρὰν ἐπὶ λέξεως τὴν βλασφημίαν ἐκτίθεται, περιττὸν ἡγοῦμαι τοῖς οὐκ ἀρνουμένοις τὴν ἀσέβειαν τοὺς διὰ τῶν λογισμῶν ἐλέγ-
857 M. χους ἐπάγων μάταιον ὑπομένειν ὄχλον. τί γὰρ ἂν πλέον εὑρεθείη παρ' ἡμῶν εἰς τὴν τῆς κακονοίας ἀπόδειξιν; οἷόν ἐστιν τὸ ἐκ τοῦ προχείρου παρ' αὐτῶν ἐν τοῖς γεγραμμένοις ἐπιδεικνύμενον. μόνον ἄξιον τῆς τοῦ ἀγαθοῦ προσ-

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος ια̅ VLT τοῦ αὐτοῦ λόγος ἐνδέκατος S τοῦ αὐτοῦ λόγος δέκατος A man rec 4 ἀποδιδόντες V 5 μόνῳ cf p 272, 13, noli αὐτῷ addere 7 διδάξας ἐκείνω προσήκειν V 8-9 πᾶν τό τε: πάντοτε VLAT 9 ὂν: ὄντι A καὶ τὸ γενόμενον A 9-10 φέρει v post φέρει pungunt v 10 γ' ἂν: γὰρ L v ποτὲ γενομένων A: τότε γινομένων VLTS v 10-11 ᾠκειώσατο AS v 12 τισι: τρισὶ V 14 προσηγάγετο LA 20 ἐπάγειν VT καὶ post ἐπάγειν add VT 21 τῆς om V

ηγορίας φησὶ τὸν πατέρα, μόνῳ ἐκείνῳ τὴν τοιαύτην ἐπωνυμίαν ὀφείλεσθαι, ὡς καὶ τοῦ υἱοῦ συντιθεμένου τὸ μόνῳ
3 προσήκειν ἐκείνῳ τὴν ἀγαθότητα. ἀπολελόγηται ὑπὲρ ἡμῶν ὁ κατήγορος. τάχα γάρ τις ἐπηρεαστὴς ἐν τοῖς κατόπιν ἐνομιζόμην τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἐν οἷς ἀπεδείκνυον ἀλλότριον τῆς πατρικῆς ἀγαθότητος τοὺς χριστομάχους κατασκευάζειν τὸν κύριον· ἀλλὰ νῦν οἶμαι διὰ τῆς τῶν ἐναντίων ὁμολογίας ἀποδεδεῖχθαι τὸ μὴ συκοφαντικῶς ἡμᾶς τὸ τοιοῦτον ἔγκλημα τοῖς ἐχθροῖς ἐπιφέρειν. ὁ γὰρ μόνῳ τῷ πατρὶ κατ' ἀξίαν ὀφείλεσθαι τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ἐπωνυμίαν λέγων κἀκείνῳ μόνῳ προσήκειν εἰπὼν τὴν τοιαύτην φωνὴν τὴν περιεσταλμένην ἐν τοῖς προάγουσι πονηρίαν νῦν ἀνακεκαλυμμένῳ δημοσιεύει τῷ λόγῳ. μόνῳ φησὶ τῷ πατρὶ
4 προσήκειν τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ἐπωνυμίαν. ἆρα μετὰ τῆς ἐγκειμένης τῇ φωνῇ σημασίας ἢ διεζευγμένην τῆς οἰκείας ἐμφάσεως; εἰ μὲν οὖν τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ μόνον ἀνατίθησι τῷ πατρὶ κατ' ἐξαίρετον, ἐλεεινὸς ἂν εἴη τῆς ἀλογίας, ῥήματος διακένου ψόφον τῷ πατρὶ χαριζόμενος· εἰ δὲ τὸ νόημα τὸ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ σημαινόμενον μόνῳ προσήκειν οἴεται τῷ θεῷ καὶ πατρί, βδελυκτὸς ἂν εἴη τῆς ἀσεβείας, τῶν Μανιχαίων τὴν νόσον ἐπὶ τῶν ἰδίων δογμάτων ἀνανεού-
5 μενος. ὡς γὰρ ὑγεία καὶ νόσος, οὕτως καὶ ἀγαθότης καὶ πονηρία ταῖς ἀλλήλων ἀναιρέσεσι παρυφίστανται, ὥστε τὴν τοῦ ἑνὸς ἀπουσίαν ὕπαρξιν τοῦ ἑτέρου γίνεσθαι. εἰ οὖν μόνῳ τῷ πατρὶ προσήκειν λέγει τὴν ἀγαθότητα, ἀποκλείει ταύτης πᾶν ὅτιπέρ ἐστιν ἐν τοῖς οὖσι παρὰ τὸν πατέρα νοούμενον, ὥστε τοῖς πᾶσι καὶ τὸν μονογενῆ θεὸν τοῦ ἀγαθοῦ συναπείργεσθαι. ὡς γὰρ ὁ μόνον γελαστικὸν εἶναι λέγων τὸν ἄνθρωπον τὸ μηδὲν τῶν λοιπῶν ζῴων τῆς ἰδιότητος ταύτης μετέχειν συνενεδείξατο, οὕτως ὁ ἐν μόνῳ τῷ πατρὶ τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἀποφηνάμενος χωρίζει τὰ πάντα τῆς
6 κατὰ τὸ ἀγαθὸν ἰδιότητος. εἰ οὖν μόνος ὁ πατὴρ κατ' ἀξίαν ὀφειλομένην ἔχει τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ἐπωνυμίαν, καθὼς

VLATS 22 καὶ alt om V 26 ὅπέρ ἐστιν A ὅτι πάρεστιν v παρὰ: περὶ S (compendio) 30 ταύτης om T

φησιν ὁ Εὐνόμιος, οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἡ τοιαύτη φωνὴ κυ-
ρίως ἐφαρμοσθήσεται. πᾶσα δὲ προαίρεσις ὁρμητικὴ ἤτοι
κατὰ τὸ ἀγαθὸν ἐνεργεῖται πάντως ἢ πρὸς τὸ ἀντικείμενον
φέρεται. τὸ γὰρ πρὸς οὐθέτερον ἐπιρρεπῶς ἔχειν ἢ τῶν
ἀψύχων ἴδιον ἢ τῶν ἀναισθήτων ἐστίν. εἰ τοίνυν μόνος ὁ
πατὴρ ἀγαθὸς οὐκ ἐπίκτητον ἔχων ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τὴν
ἀγαθότητα, οὐ κοινωνεῖ δὲ τῷ πατρὶ τῆς φύσεως ὁ υἱός,
καθὼς ἡ αἵρεσις βούλεται, ὁ τῆς ἀγαθῆς οὐσίας ἀμέτοχος
7 καὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ πάντως ἐπωνυμίας συνηλλοτρίωται. ὁ
δὲ μήτε τῆς φύσεως τοῦ ἀγαθοῦ μήτε τῆς ἐπωνυμίας
μετέχων οὐκ ἀγνοεῖται πάντως ὅστις ἐστί, κἂν ἐγὼ φείσωμαι
τοῦ βλασφήμου ὀνόματος. παντὶ γὰρ δῆλόν ἐστιν ὅτι τὸ
πονηρόν τε καὶ ἀντικείμενον εἰς τὴν τοῦ υἱοῦ ἔννοιαν ὑπο-
βληθῆναι φιλονεικεῖ ὁ Εὐνόμιος. ὁ γὰρ μὴ ἀγαθὸς πρὸς
ποῖον ὄνομα οἰκείως ἔχει, παντὶ φανερὸν τῷ διανοίας
μετέχοντι. ὡς γὰρ ὁ μὴ ἀνδρεῖος δειλὸς καὶ ὁ μὴ δί-
καιος ἄδικος καὶ ὁ μὴ σοφὸς ἄφρων ἐστίν, οὕτως καὶ ὁ
860 M. μὴ ἀγαθὸς πρόδηλον ἔχει τὸ ἀντιφωνούμενον ὄνομα, πρὸς
ὃ τὴν τοῦ μονογενοῦς ἔννοιαν ἐξωθεῖν ὁ χριστομάχος βιά-
ζεται, ἄλλος Μάνης ἢ Βαρδησάνης τῇ ἐκκλησίᾳ γινόμενος.
8 ταῦτά ἐστιν ἐν οἷς οὐδὲν τὸν λόγον ἡμῶν εἶναί φαμεν τῆς
σιωπῆς ἐναργέστερον. μυρία γάρ τις εἰπὼν καὶ πάντας λο-
γισμοὺς ἀνακινήσας οὐκ ἂν εἴποι τοιοῦτον εἰς κατηγορίαν
οὐδέν, οἷον παρ' αὐτῶν ἐκείνων ἐν παρρησίᾳ κηρύσσεται. τί
γὰρ ἄν τις πρὸς κακίαν εὕροι πικρότερον ἢ τὸ μὴ λέγειν ἀγα-
θὸν εἶναι τὸν ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχοντα καὶ οὐχ ἁρπαγμὸν
ἡγησάμενον τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ταπεινὸν τῆς
ἀνθρωπίνης καταβάντα φύσεως, διὰ μόνην φιλανθρωπίαν
9 τοῦτο ποιήσαντα; ἀντὶ τίνος οὖν, εἰπέ μοι, ταῦτα τῷ κυρίῳ
ἀνταποδίδοτε (χρήσομαι γὰρ τῇ Μωϋσέως πρὸς τοὺς Ἰσ-

26 Phil 2, 6 30 Deut 32, 6

VLATS 5-6 ὁ μόνος πατὴρ VLT 7 τῆς φύσεως τῶ πατρὶ VT τῆς sscr L 11 ἀγνοεῖτε L 22 ἐναργέστερον T: ἐνεργέστερον cett v γάρ om v sscr S 25 ἢ τῷ L 27 ἴσα εἶναι V 30 ἀποδίδοτε VT ἀνταποδίδοται L τῇ τοῦ μωυσέος A

ραηλίτας φωνῇ); οὐκ ἀγαθὸς ὅστις σε κόνιν ἄψυχον ὄντα
θεοειδεῖ κάλλει κατακοσμήσας ἔμψυχον εἰκόνα τῆς ἑαυτοῦ
δυνάμεως ἀνεστήσατο; οὐκ ἀγαθὸς ὁ διὰ σὲ μορφὴν δού-
λου λαβὼν καὶ ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς τὰ
παθήματα τῆς σῆς ἁμαρτίας ἀναδεξάμενος καὶ δοὺς ἑαυτὸν
ἀντάλλαγμα τοῦ σοῦ θανάτου καὶ ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα καὶ
10 ἁμαρτία γενόμενος; οὐδὲ Μαρκίων ὑμᾶς, ὁ τῶν ὑμετέρων
δογμάτων προστάτης, κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἐπανωρθώσατο;
ᾧ κοινὸν μὲν πρὸς τὸ ὑμέτερον φρόνημα τῶν θεῶν ἡ δυὰς
καὶ τὸ παρηλλάχθαι κατὰ τὴν φύσιν ἑκάτερον πρὸς τὸν
ἕτερον οἴεσθαι, φιλανθρωπότερον δὲ τὸ τὴν ἀγαθότητα τῷ
θεῷ τοῦ εὐαγγελίου προσμαρτυρεῖν· ὑμεῖς δὲ καὶ τῆς τοῦ
ἀγαθοῦ φύσεως τὸν μονογενῆ θεὸν ἀφορίζετε, ὡς ἂν καὶ
τὸν Μαρκίωνα τῇ κακίᾳ τοῦ δόγματος ὑμῶν παραδράμοιτε.
11 Ἀλλ' ἀντιλαμβάνονται τῶν γεγραμμένων καὶ οὔ φασι
δίκαια πάσχειν ὑπὲρ τῶν τῆς γραφῆς ῥημάτων κατηγορού-
μενοι. αὐτὸν γὰρ λέγουσιν εἰρηκέναι τὸν κύριον τὸ Οὐ-
12 δεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. οὐκοῦν ὡς ἂν μὴ καὶ
κατὰ τῶν θείων ῥημάτων ἡ συκοφαντία τὴν ἰσχὺν ἔχοι,
αὐτὸν τὸν εὐαγγελικὸν λόγον ἐν ὀλίγῳ διαληψόμεθα. νέον
οἶδε τοῦτον ἡ ἱστορία τὸν πλούσιον πρὸς ὅν φησι τὴν
φωνὴν ταύτην ὁ κύριος, ἀπολαυστικὸν οἶμαί τινα τῶν
κατὰ τὸν βίον ἡδέων καὶ φιλοκτήμονα. λυπεῖσθαι γὰρ
αὐτόν φησι πρὸς τὴν συμβουλὴν τῆς τῶν προσόντων αὐτῷ
ἀποκτήσεως καὶ μὴ ἑλέσθαι τῶν κτημάτων τὴν ζωὴν ἀντ-
αλλάξασθαι. οὗτος ἐπειδή τινα ζωῆς αἰωνίας ἐπιδεδη-
μηκέναι διδάσκαλον ἤκουσεν, ἐλπίδι τοῦ εἰς ἀεὶ τρυφήσειν

5 Gal 1, 4 6 Gal 3, 13 7 II Cor 5, 21 17 Marc 10, 18 Luc 18, 18 20 sqq Matth 19, 20. 22

VLATS 3-4 δούλου μορφὴν A 4 αὐτῶ sscr A 5 ἀναμαξάμενος L v 7 ἡμετέρων A 8 τὸ om v ἐπανορθώσατο L ἐπανορθώσαιτο VT v ἐπηνωρθώσατο A 10-11 τὸν ante ἕτερον om L τὸ T v 11-12 τοῦ θεοῦ τῶ εὐαγγελίω VS 14 παραδράμητε VS 17 λέγει A 19 ἔχοι S v: ἔχη LAT η ex ει corr vid V 20 διαληψώμεθα VLT v 25 καὶ μήθ' v 26 αἰωνίου S

παρατεινομένης αὐτῷ τῆς ζωῆς εἰς ἀτέλεστον προσήει
θωπεύων τῇ τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορίᾳ τὸν κύριον, μᾶλλον
δὲ οὐχὶ τὸν νοούμενον κύριον, ἀλλὰ τὸν φαινόμενον ἐν τῇ
13 τοῦ δούλου μορφῇ. οὐ γὰρ τοιοῦτος ἦν οἷος διασχεῖν τὸ
καταπέτασμα τῆς σαρκὸς καὶ διϊδεῖν ἰσχύσαι τὸ τῆς θεό-
τητος ἄδυτον. ὁ τοίνυν τὰς καρδίας ὁρῶν κύριος εἶδε πρὸς
ὅ τι βλέπων ὁ νέος ἱκέτευεν, ὅτι οὐχὶ πρὸς τὸ θεῖον εἶχε
τὴν ψυχὴν ἀτενίζουσαν, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον ἐλιπάρει δι-
861 M. δάσκαλον ἀγαθὸν ὀνομάζων διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ μαθεῖν
τὸ τοιοῦτον μάθημα, δι᾽ οὗ κωλυθήσεσθαι προσεδόκα τὸν
θάνατον. οὐκοῦν εἰκότως ὁ παρακληθεὶς παρ᾽ αὐτοῦ οὕτος
14 καὶ ἀποκρίνεται. τῆς γὰρ ἐντεύξεως οὐ πρὸς τὸν θεὸν
λόγον γεγενημένης, ἀκολούθως καὶ ἡ ἀπόκρισις ἐκ τοῦ
ἀνθρωπίνου πρὸς τὸν ἱκετεύσαντα γίνεται, διπλῆν ἐπάγουσα
τῷ νέῳ τὴν παίδευσιν. διδάσκει γὰρ κατὰ ταὐτὸν ὅτι τε
τῷ βίῳ προσήκει καὶ οὐχὶ ῥημάτων εὐφημίᾳ θεραπεύειν
τὸ θεῖον ἐν τῷ τὰς ἐντολὰς ποιεῖν καὶ τῶν προσόντων
πάντων ὠνεῖσθαι τὴν αἰώνιον ζωήν, καὶ ὅτι τὸ ἀνθρώπινον
ἐν πονηρίᾳ διὰ τὴν ἁμαρτίαν γενόμενον ἀποκέκριται τῆς
κυρίας τοῦ ἀγαθοῦ κλήσεως· καὶ διὰ τοῦτό φησι· Τί με
λέγεις ἀγαθόν; διὰ τοῦ εἰπεῖν „ἐμὲ" τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν
τὴν περὶ αὐτὸν ὑποδεικνύων τῷ λόγῳ, τῇ δὲ θεότητι προσ-
μαρτυρήσας τὴν ἀγαθότητα ἑαυτὸν ἄντικρυς ἀγαθὸν ἀπε-
φήνατο τὸν ἀληθῶς ὑπὸ τοῦ εὐαγγελίου θεὸν κηρυσσόμενον.
εἰ μὲν γὰρ ἀπεσχοινίζετο τῆς τοῦ θεοῦ προσηγορίας ὁ
μονογενὴς υἱός, οὐκ ἦν ἄτοπον ἴσως τὸ ἀλλότριον αὐτὸν
15 καὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορίας οἴεσθαι. εἰ δὲ δὴ καὶ
προφῆται καὶ εὐαγγελισταὶ καὶ ἀπόστολοι διαβοῶσι τοῦ
μονογενοῦς τὴν θεότητα, μαρτυρεῖται δὲ παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ
κυρίου τῷ θεῷ προσήκειν τὸ τῆς ἀγαθότητος ὄνομα, πῶς
οὐ κοινωνεῖ τῆς ἀγαθότητος ὁ κοινωνῶν τῆς θεότητος;

VLATS 2 μάλιστα T 3 φαινόμενον: φανερούμενον A 4 ἦν om v post οἷος add ὡς VLT 10 προσεδώκα V 14 ἱκε-τεύοντα L v 17 τῶν om v 22 δὲ om VT 27 ἀγαθοῦ: θεοῦ V 31 ὁ: οἱ L

ὅτι γὰρ καὶ προφῆται θεὸν ὁμολογοῦσι τὸν κύριον καὶ
εὐαγγελισταὶ καὶ μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι, οὐδεὶς οὕτω τῶν
θείων ἀμύητος ὡς λόγῳ δεῖσθαι περὶ τούτων μαθεῖν. τίς
γὰρ οὐκ οἶδεν ἐν τῇ τετάρτῃ καὶ τεσσαρακοστῇ ψαλμῳδίᾳ
ὅτι θεὸν παρὰ θεοῦ χριόμενον τὸν Χριστὸν ὁ προφήτης
διακηρύσσει τῷ λόγῳ; καὶ πάλιν τὸν Ἡσαΐαν οὕτω προ-
δήλως βοῶντα τοῦ υἱοῦ τὴν θεότητα τίς ἀγνοεῖ τῶν καθω-
μιληκότων τῇ προφητείᾳ, ἐν οἷς μετὰ τῶν ἄλλων καὶ
τοῦτό φησιν ὅτι Σεβωεὶμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται
καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι καὶ ὀπίσω σου ἀκολουθήσουσι δε-
δεμένοι χειροπέδαις καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ ὁ
16 θεὸς καὶ οὐκ ἔστι θεὸς πλὴν σοῦ· σὺ γὰρ εἶ ὁ θεός. τίς
γὰρ ἄλλος θεὸς ὁ ἐν ἑαυτῷ θεὸν ἔχων καὶ αὐτὸς ὢν θεὸς
πλὴν τοῦ μονογενοῦς, εἰπάτωσαν οἱ τῆς προφητείας ἀνή-
κοοι· τὴν δὲ τοῦ Ἐμμανουὴλ ἑρμηνείαν καὶ τὴν τοῦ Θωμᾶ
μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν ὁμολογίαν τήν τε τοῦ Ἰωάννου μεγα-
λοφωνίαν ὡς πρόδηλον οὖσαν καὶ τοῖς ἔξω τῆς πίστεως
σιωπήσομαι. ἀλλ᾽ οὐδὲ τὰς Παύλου φωνὰς δι᾽ ἀκριβείας
οἶμαι δεῖν παρατίθεσθαι πᾶσιν οὔσας σχεδὸν διὰ στόματος,
ὃς οὐ μόνον θεόν, ἀλλὰ καὶ μέγαν θεὸν καὶ ἐπὶ πάντων
θεὸν ὀνομάζει τὸν κύριον, πρὸς μὲν Ῥωμαίους λέγων ὅτι
Ὧν οἱ πατέρες καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν
ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, πρὸς δὲ τὸν
μαθητὴν ἑαυτοῦ Τίτον γράφων Κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ
μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Τιμοθέῳ
δὲ διαρρήδην βοᾷ ὅτι Ὁ θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδι-

4 Ps 44, 8 9 Jes 45, 14 13 Joh 10, 38 al 15 Matth 1, 23 16 Joh 20, 28 17 Porph c Christ frg 86 Harnack 22 Rom 9, 5 24 Tit 2, 13 25-26 I Tim 3, 16

VLATS 3 ἀμύητος λόγων VT verba ab ὡς λόγῳ usque ad μαθεῖν om VT 4 ἐν τῇ τετάρτῃ κ. τεσσαρακοστῇ ψαλμῳδίᾳ: ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ post 6 λόγῳ coll VT 8 καὶ om VAT 9 σεβοεὶμ V Σαβαεὶμ v διαβοήσονται T 10 ἀκολουθήσωσι V 12 ὁ ante θεός om A 13 θεὸς ὢν V 15 τοῦ μονογενοῦς ἑρμηνείαν L τὴν ante τοῦ Θωμᾶ om A 24 ἑαυτοῦ: αὐτοῦ S γράφει v

17 καιώθη ἐν πνεύματι. πανταχόθεν τοίνυν ἀποδειχθέντος τοῦ
θεὸν εἶναι τὸν μονογενῆ υἱὸν πῶς ὁ θεῷ προσήκειν τὴν
864 M. ἀγαθότητα λέγων τῆς ἐπωνυμίας ταύτης ἀλλοτρίαν ἀπο-
δείκνυσι τοῦ υἱοῦ τὴν θεότητα, καὶ ταῦτα αὐτοῦ τοῦ κυρίου
τὸ ἀγαθὸν ἑαυτῷ προσμαρτυροῦντος ἐν τῇ περὶ τῶν με-
μισθωμένων εἰς τὸν ἀμπελῶνα παραβολῇ; ἐκεῖ γὰρ τῶν
προκεκμηκότων δυσανασχετούντων τῇ τῶν μισθωμάτων ἰσο-
μοιρίᾳ καὶ ζημίαν κρινόντων ἰδίαν τῶν τελευταίων τὴν
εὐπραγίαν, φησὶ πρός τινα τῶν χαλεπαινόντων ὁ δίκαιος
κριτὴς ὅτι Ἑταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε· οὐχὶ δηναρίου συνεφώ-
νησά σοι τὴν ἡμέραν; ἰδοὺ ἔχεις τὸ σόν· θέλω δὲ καὶ τῷ
18 ἐσχάτῳ χαρίσασθαι ὥσπερ καὶ σοί. μὴ οὐκ ἔχω ἐξουσίαν
ἐν τοῖς ἐμοῖς ποιεῖν ὃ θέλω; ἢ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός,
ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι; πάντως δὲ οὐδεὶς περὶ τούτου φιλο-
νεικήσει, ὅτι ἡ τοῦ κατ' ἀξίαν διανομὴ ἴδιον τοῦ κριτοῦ
ἔργον ἐστί· κριτὴν δὲ τὸν μονογενῆ θεὸν εἶναι πάντες οἱ
μαθηταὶ τοῦ εὐαγγελίου συντίθενται. Ὁ γὰρ πατήρ, φησί,
κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ.
ἀλλ' οὐκ ἀφίστανται τῶν γεγραμμένων. φασὶ γὰρ τὴν
τοῦ ἑνὸς προσθήκην κυρίως εἰς τὸν πατέρα βλέπειν.
19 οὐδεὶς γάρ, φησίν, ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. ἆρ' οὖν
ἀτονήσει πρὸς συνηγορίαν ἑαυτῆς ἡ ἀλήθεια; ἢ πολλα-
χόθεν ἔστιν ἐν εὐκολίᾳ πολλῇ καὶ τοῦτον ἐξελέγξαι τὸν
παραλογισμὸν τῆς ἀπάτης; ὁ γὰρ ταῦτα περὶ τοῦ πατρὸς
εἰπὼν κἀκεῖνα πρὸς τὸν πατέρα φησὶν ὅτι Πάντα τὰ
ἐμὰ σά ἐστι καὶ τὰ σὰ ἐμὰ καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς.
εἰ δὲ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ φησιν εἶναι, ἓν δὲ

5 sqq Matth 20, 13-15   17 Joh 5, 22   25 Joh 17, 10

VLATS 1-2 τοῦ θεὸν: τὸ θεὸν L τοῦ θεοῦ v   2 υἱὸν correxi: θεὸν libri v cf p 268, 29; 261, 1 sqq; supra 4 sq   ὁ τῷ θεῷ v 4 τοῦ υἱοῦ om V   5 περὶ om v   7 μισθωμάτων: μισθωσαμένων S   10 ὅτι om V   12 μὴ libri: μόνον v   13 ἢ: εἰ LA   18 κρινεῖ A (om 17 φησί)   19 οὐκ ἀφίστανται: οὐ καθίστανται v   20 πρόσθεσιν v   21 φησίν om VLT   23 εὐκολίᾳ: εὐσχολίᾳ v διελέγξαι VLT   26 καὶ τὰ σὰ ἐμὰ om AS v

τῶν ἐν τῷ πατρὶ θεωρουμένων ἡ ἀγαθότης, ἢ πάντα
οὐκ ἔχει, εἴπερ τοῦτο οὐκ ἔχει, καὶ ψεύδεσθαι φήσουσι
τὴν ἀλήθειαν, ἢ εἴπερ ἀθέμιτον καθυπονοεῖσθαι τὴν
ὄντως ἀλήθειαν ὡς εἰς ψεῦδος ἐκφερομένην, ὁ πάντα τὰ
τοῦ πατρὸς ἑαυτοῦ λέγων οὐδὲ τῆς ἀγαθότητος ἐκτὸς εἶναι
συνωμολόγησεν. ὁ γὰρ ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα ἔχων καὶ τὰ
τοῦ πατρὸς ἐμπεριειληφὼς πάντα, μετὰ πάντων δηλονότι καὶ
τὴν ἀγαθότητα ἔχει. οὐκοῦν ἀγαθὸς ὁ υἱός.
20 Ἀλλ' οὐδείς, φησίν, ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός· τοῦτο
παρὰ τῶν ἐναντίων προφέρεται. οὐδὲ αὐτὸς ἀποβάλλω τὸν
λόγον, οὐ μὴν ἀρνοῦμαι διὰ τοῦτο τοῦ υἱοῦ τὴν θεότητα.
ὁ δὲ ὁμολογῶν θεὸν εἶναι τὸν κύριον καὶ τὸ ἀγαθὸν αὐτῷ
πάντως διὰ τῆς ὁμολογίας ταύτης συνεμαρτύρησεν. εἰ γὰρ
ἴδιον θεοῦ ἡ ἀγαθότης, θεὸς δὲ ὁ κύριος, ἀγαθὸς ἄρα
διὰ τῶν τεθέντων ὁ υἱὸς ἀναπέφηνεν. ἀλλά, φησί, τοῦ ἑνὸς
ἡ λέξις ἀποκρίνει τὸν υἱὸν τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας.
ἀλλὰ ῥᾴδιον δεῖξαι ὅτι οὐδὲ τὸ ἓν τοῦτο διαχωρίζει τοῦ
21 υἱοῦ τὸν πατέρα. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἁπάντων τὸ ἓν
ἀσυνδύαστον ἔχει τὴν σημασίαν, ἐπὶ δὲ τοῦ πατρός τε καὶ
τοῦ υἱοῦ τὸ ἓν οὐκ ἐν μονότητι καθορᾶται. Ἐγὼ γάρ,
φησί, καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. εἰ οὖν εἷς μὲν ὁ ἀγαθός,
ἑνότης δέ τις ἐν τῷ υἱῷ καὶ τῷ πατρὶ θεωρεῖται, ἄρα ὁ
κύριος τῷ ἑνὶ μαρτυρήσας τὴν ἀγαθότητα καὶ ἑαυτῷ διὰ
τοῦ ἑνὸς τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην προσεμαρτύρησε τῷ ἓν ὄντι
πρὸς τὸν πατέρα καὶ οὐκ ἀπορρηγνυμένῳ τῆς κατὰ φύσιν
865 M. ἑνότητος. ἀλλ' ὅπως ἂν διὰ πάντων ἔκδηλον γένοιτο τοῦ
σεμνοῦ λογογράφου τὸ φιλομαθὲς καὶ εὐπαίδευτον, καὶ
αὐτὴν κατανοήσωμεν ἐπὶ λέξεως τῶν γεγραμμένων τὴν σύν-

9 Matth 19, 17   20 Joh 10, 30

VLATS 7 περιειληφὼς L   10 ἀποβάλλων VLT   11 διὰ τοῦτο om VT   12 τὸ om v   14 τοῦ ante θεοῦ add VT   15 ὁ υἱὸς: θεὸς ἐναπέφηνεν V   22 τῷ πατρὶ κ. τῷ υἱῷ VAT   23 τῷ om v   24 τῷ: τὸ L   27 φιλαμαθὲς καὶ ἀπαίδευτον T v   καὶ post εὐπαίδευτον om v

22 τάξιν. οὐκ οἰκειοῦται, φησί, τὴν τοῦ ὄντος ἀξίαν ὁ υἱός, ἀξίαν ὀνομάζων αὐτὸ τὸ εἶναι. πῶς οἶδε κυρίως τοῖς πράγμασιν ἐφαρμόζειν τὰ ῥήματα. καὶ ἐπειδὴ διὰ τὸν πατέρα ἐστίν, ἀλλοτριοῦσθαι αὐτὸν ἑαυτοῦ λέγει, ὡς καὶ τῆς τούτου κυριευούσης οὐσίας πρὸς ἑαυτὴν ἑλκούσης τὴν τοῦ ὄντος ἔννοιαν· τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστιν, ὡς ἂν εἴ τις λέγοι ὅτι ὁ ἀργυρώνητος, καθ' ὃ ἔστι, κατὰ τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν οὐκ ἐκεῖνός ἐστιν, ἀλλ' ὁ ἐωνημένος, τῆς κατ' οὐσίαν αὐτοῦ ὑποστάσεως εἰς τὴν τοῦ κυριεύσαντος φύσιν ἀναληφθείσης. ταῦτα τὰ ὑψηλὰ τοῦ θεολόγου νοήματα, ἡ δὲ τῶν προειρημένων ἀπόδειξις οἵα; αὐτοῦ, φησί, τοῦ μονογενοῦς ἀποδιδόντος τῷ πατρὶ τὴν μόνῳ κατ' ἀξίαν ὀφειλομένην ἐπωνυμίαν. καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπάγει τὸ μόνον εἶναι ἀγαθὸν **23** τὸν πατέρα. ποῦ τοίνυν ἐν τούτοις ἀρνεῖται ὁ υἱὸς τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ὄντος; ὅπερ κατασκευάζει ὁ Εὐνόμιος, ταῦτα προστιθεὶς ἐπὶ λέξεως· ὁ γὰρ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ πρόσρησιν μόνῳ προσήκειν διδάξας ἐκείνῳ τῷ καὶ τῆς σφετέρας καὶ πάσης ἀγαθότητος αἰτίῳ καὶ πᾶν τό τε ὂν καὶ τὸ γινόμενον ἀγαθὸν ἐπ' ἐκεῖνον φέρων σχολῇ γ' ἂν τῶν ποτε γενομένων οἰκειώσαιτο τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν τοῦ ὄντος ἐπωνυμίαν. τί κοινωνεῖ τοῖς εἰρημένοις ἡ ἐξουσία; πῶς δὲ μετὰ ταύτης καὶ τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας ὁ υἱὸς ἠλλοτρίωται; ἀλλ' οὐκ οἶδα τί χρὴ πλέον ἐν τούτοις ποιεῖν, **24** γελᾶν τὴν ἀμαθίαν ἢ ἐλεεῖν τὴν ἀπώλειαν. ἥ τε γὰρ τῆς σφετέρας λέξις οὐχ οὕτως ἐκληφθεῖσα ὡς πέφυκέ τε καὶ εἴωθεν ἐν χρήσει γίνεσθαι παρὰ τοῖς εἰδόσι κεχρῆσθαι

VLATS 1 τοῦ ὄντος ἄξιον (τὴν om) L 2 ὁ υἱός, ἀξίαν VAS, om cett v cf p 261, 6 4-5 καὶ διὰ τῆς V 5 ἑαυτόν A 7 λέγῃ A 9 αὐτοῦ A: ἑαυτοῦ VLTS v 15 τὸν om v ἀρνεῖται ἐν τούτοις VT ἀρνεῖται ὁ υἱὸς ἐν τούτοις S 16 ὁ ante Εὐνόμιος om VLT v 17 λέξεων A 20 πᾶν τό τε ὂν LS sed eras τι post ὂν: πάντοτε ὄντι A v ὄντι πάντοτε VT 21 σχολὴ γὰρ L 21-22 γινομένων VLAS v (cf ad p 264, 10) 22 ᾠκειώσατο AS v οἰκειώσατο L

λόγῳ πολλὴν αὐτῷ μαρτυρεῖ τῆς ἀντωνυμικῆς τεχνολογίας τὴν ἐπιστήμην, ἣν καὶ τὰ παιδάρια παρὰ τοῖς γραμματισταῖς ἀμογητὶ διεξέρχεται, καὶ τὸ παρενεχθῆναι τοῦ προκειμένου γελοίως αὐτὸν πρὸς τὰ μηδὲν ἐπικοινωνοῦντα τῷ λόγῳ καὶ τὸ † σχήματι συμπεραστικῷ τὸ μὴ κοινωνεῖν τὸν υἱὸν τῆς ἐπωνυμίας τοῦ ὄντος ταῖς ἀλλοκότοις † ἐφαρμοζόμενον κατασκευαῖς, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα καθάπερ ἐξεπίτηδες ἐπὶ γέλωτι σύγκειται, ὥστε τι καὶ παθεῖν τυχὸν τοὺς **25** ἀμελεστέρους καὶ ἐπιγελάσαι τῷ ἀσυναρτήτῳ τῶν λόγων. ἀλλὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν θεὸν λόγον ἢ ἀγαθὸν πάντως μὴ εἶναι (ταῦτα γὰρ κατασκευάζει δι' ὧν τήν τε τοῦ ὄντος ἐπωνυμίαν καὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μὴ οἰκειοῦσθαι λέγει) καὶ τὸ κατασκευάζειν τὴν τῶν γινομένων ἐξουσίαν μὴ προσήκειν αὐτῷ, ταῦτα δακρύων ἄξια καὶ θρηνητικῆς συναυλίας.

26 Οὐδὲ γὰρ κατά τινα προπετῆ καὶ ἀνεπίσκεπτον ὁρμὴν ἅπαξ που τὸ τοιοῦτον παραφθεγξάμενος εἶτα ἐπανορθοῦται τοῖς ἐφεξῆς τὸ πλημμέλημα, ἀλλ' ἐμφιλοχωρεῖ τῇ κακίᾳ, **27** τοῖς δευτέροις φιλονεικῶν ὑπερβαλέσθαι τὰ φθάσαντα. λέγει γὰρ προϊὼν τοσοῦτον αὐτὸν εἶναι κάτω τῆς θείας φύσεως, ὅσον ἀπ' ἐκείνου πρὸς τὸ ταπεινότερον ἡ τῶν ἀγγέλων ὑποβέβηκε φύσις, οὐ τούτοις γράφων τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ κατασκευάζων δι' ὧν λέγει τὴν τοιαύτην διάνοιαν. ἔξεστι δὲ κρῖναι τὸν λόγον τοῖς ἐντυγχάνουσιν. ἔχει γὰρ οὕτω τὰ **868 M.** γεγραμμένα· ὅς τῷ μὲν ἄγγελος ὠνομάσθαι σαφῶς ἐδίδαξε δι' ὅτου διήγγειλε τοὺς λόγους καὶ τίς ὁ ὤν, τῷ δὲ καὶ θεὸς προσειρῆσθαι τὴν ἰδίαν ἔδειξε κατὰ πάντων ὑπεροχήν. ὁ

VLATS 1 ἀντονομαστικῆς τεχνολογίας v 5 καὶ τῷ σχήματι LS v aut ante 5 σχήματι infinitivus excidit verbis 3 καὶ τὸ παρενεχθῆναι coordinatus, ad quem referendum est 6 ἐφαρμοζόμενον, aut ἐφαρμόζειν cum Wilamowitzio corrigendum est 7 τὰ om VLT 10 μὴ alt sscr V² 11 ταῦτα: τοῦτο VT 12 τὴν add V² 15 ἀπερίσκεπτον v 18 ὑπερβαλλέσθαι VT (sic) τὸν φθάσαντα T 19 κατὰ V 20-21 ὑποβέβηκε AT et ex ὑπερ corr V²: ἀποβέβληκε L ἀποβέβηκε S v 24 ὃς τὸ μὲν VAT 25 διότι A 26 προειρῆσθαι VLAT

γὰρ τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων θεὸς ἄγγελος τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ. ἐγκόπτει μεταξὺ τὸν λόγον θυμὸς ἐμπεσὼν τῇ καρδίᾳ καὶ συγκέχυται πρὸς τὸ πάθος ὁ λογισμὸς εἰς ὀργὴν ὑπὸ τῶν λεγομένων παρακινούμενος.
28 καὶ τάχα μοι τὸ τοιοῦτον πάθος τῆς ψυχῆς οὐκ ἀσύγγνωστον. τίνι γὰρ οὐκ ἂν ἐκ τούτων ὁ θυμὸς ἐπιζέσειε, τοῦ μὲν ἀποστόλου πᾶσαν ἀγγελικὴν φύσιν ὑποχείριον εἶναι τοῦ κυρίου βοῶντος, συμπαραλαμβάνοντος δὲ εἰς μαρτυρίαν τοῦ δόγματος καὶ τὴν προφητικὴν μεγαλοφωνίαν; Ὅταν γάρ, φησίν, εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ, καὶ τὸ Ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, καὶ τὸ Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν· πάντα πρὸς ἔνδειξιν τοῦ μονογενοῦς θεοῦ ταῦτα τοῦ ἀποστόλου διεξιόντος, τί πάθω τὸν τῶν ἀγγέλων κύριον ἄγγελον εἶναι παρὰ τοῦ χριστομάχου ἀκούων, οὐ κατὰ τὸ συμβὰν τὸν τοιοῦτον ἀπορρίψαντος λόγον, ἀλλ' ἐναγωνιζομένου τῇ ἀτοπίᾳ, ὡς μηδὲν πλέον Ἰωάννου καὶ Μωϋσέως τὸν κύριον ἔχειν
29 κατασκευάζεσθαι; λέγει γὰρ περὶ ἐκείνου ὁ λόγος Οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου. ἄγγελος οὖν ὁ Ἰωάννης. ἀλλὰ κἂν θεὸν ὀνομάζῃ τὸν κύριον ὁ ἐχθρὸς τοῦ κυρίου, ἀναλογεῖν αὐτὸν κατασκευάζει τῇ Μωϋσέως θεότητι, ἐπεὶ κἀκεῖνος τοῦ μὲν ἐπὶ πάντων θεοῦ θεράπων, τῶν δὲ Αἰγυπτίων ἐτάχθη θεός. καίτοι καὶ τὸ ἐπὶ πάντων, καθὼς καὶ ἐν τοῖς κατόπιν εἴρηται, κοινὸν τῷ υἱῷ πρὸς τὸν πατέρα, τοῦ ἀποστόλου τὴν τοιαύτην αὐτῷ προσμεμαρτυρηκότος φωνὴν ἐν οἷς φησιν Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ

7-9 Hebr 1, 6 (Ps 96, 7) 12 Hebr 1, 8 (Ps 44, 7) 13 Hebr 1, 12 (Ps 101, 28) 19 Matth 11,10 (Mal 3, 1) 28 Rom 9, 5

VLATS 2 ἐκκόπτει A 8 συμπεριλαμβάνοντος L δὲ om VLA 11 αὐτῷ: αὐτὸν V τὸ om T 13 σύ: οὐ T δὲ om T 15 κύριον: θεὸν S εἶναι ἄγγελον A 18 τὸν κύριον: αὐτὸν v 19 verba a κατασκευάζεσθαι usque ad p 275, 14 φύσει om V ἐκείνου v: ἐκείνων libri 21 ὁ om v 22 κἂν: καὶ A ὀνομάζων A 25 καθὰ T

σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός. ἀλλ' οὗτος εἰς ἀγγέλου τάξιν κατάγει τὸν τῶν ἀγγέλων κύριον, ὥσπερ οὐκ ἀκηκοὼς ὅτι οἱ ἄγγελοι λειτουργικὰ πνεύματα καὶ πυρὸς
30 φλόγες εἰσί. διὰ τούτων γὰρ ὁ ἀπόστολος ἀσύγχυτον καὶ σαφῆ ποιεῖται τὴν τῶν ὑποκειμένων διάκρισιν, τὴν μὲν ὑποχείριον φύσιν πνεῦμά τι εἶναι καὶ πῦρ ὁριζόμενος, τὴν δὲ κυριεύουσαν δύναμιν τῷ τῆς θεότητος διασημαίνων ὀνόματι. καὶ τοσούτων ὄντων τῶν τὴν δόξαν τοῦ μονογενοῦς θεοῦ διαγγελλόντων μόνος τοῖς πᾶσιν ἀντιβοᾷ ὁ Εὐνόμιος ἄγγελον αὐτὸν τοῦ ἐπὶ πάντων λέγων θεοῦ, τῇ μὲν πρὸς τὸν ἐπὶ πάντων ἀντιδιαστολῇ ἕνα τῶν πάντων εἶναι διοριζόμενος, τῇ δὲ πρὸς τοὺς ἀγγέλους τοῦ ὀνόματος κοινωνίᾳ τὸ μηδὲν ἐκείνων παρηλλάχθαι
31 τῇ φύσει κατασκευάζων. πολλάκις γὰρ τὸ τοιοῦτον ἐν τοῖς κατόπιν φησίν, ὅτι ὅσα τῆς αὐτῆς κοινωνεῖ προσηγορίας, οὐδ' ἂν κατὰ τὴν φύσιν ἑτέρως ἔχοι. ἆρ' οὖν ἔτι τῶν εὐθυνόντων ὁ λόγος προσδέεται περὶ τοῦ διαρρήδην βοῶντος τὸν ἄγγελον μὴ τὸν ἴδιον, ἀλλὰ τὸν τοῦ ὄντος ἀπαγγέλλειν λόγον; διὰ γὰρ τούτου δείκνυται ὅτι ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν λόγος [θεὸς λόγος] οὐκ αὐτὸς λόγος ἐστίν, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς λόγου γίνεται λόγος, διάκονός τε καὶ ἄγγελος ἐκείνου
869 M. γινόμενος. κἀκεῖνο δὲ τίς ἀγνοεῖ τῶν πάντων ὅτι τῷ ὄντι τὸ μὴ ὂν ἀντιδιαιρεῖται μόνον; ὥστε ὁ τὸν υἱὸν ἀντιδιαστείλας τῷ ὄντι σαφῶς ἰουδαΐζει, τὴν τοῦ μονογενοῦς ὑπόστασιν ὑπεκκλέπτων τοῦ δόγματος. ὃν γὰρ ἔξω τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας λέγει, καὶ τοῦ εἶναι πάντως ἐξῃρῆσθαι κατασκευάζει. οὐ γὰρ δὴ τὸ εἶναι διδοὺς πρὸς τὸν τοῦ ῥήματος ἦχον διενεχθήσεται.

3 Hebr 1, 7 (Ps 103, 4)

VLATS 3 οἱ om A 4 ἀσύγχυτον A: ἀσυγχύτως LTS v 6 πνεῦμά τι: πνεύματα AS 7 τὸ τῆς θ. L 8 τῶν om v 11 διαστολῇ AT ἀντι sscr A 13 τοὺς ὀνόματος L 15 τῆς τοιαύτης VLT 19 τι post δείκνυται add LS 20 var lect seclusi, om A 22 γενόμενος v 24-25 ὑπόστασιν om S 25 ὑπεκκλέπτων correxi: ὑποκλέπτων libri v 27 δὴ καὶ τὸ L

32 Ἀλλὰ καὶ τῇ γραφῇ κρατύνειν ἐπιχειρεῖ τὴν ἀτοπίαν
καὶ προβάλλεται τὸν Μωϋσέα συνήγορον κατὰ τῆς ἀλη-
θείας. ὡς γὰρ ἐκεῖθεν ἡμῖν διαλεγόμενος τοὺς οἰκείους
μύθους κατ' ἐξουσίαν διέξεισι λέγων ὅτι ὁ μὲν ἀποστέλ-
λων Μωϋσέα αὐτὸς ἦν ὁ ὤν, δι' οὗ δὲ ἀπέ-
στελλε καὶ ἐλάλει, τοῦ μὲν ὄντος ἄγγελος, τῶν
33 δὲ ἄλλων ἁπάντων θεός. ἀλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἐκ τῶν
γεγραμμένων ἐστὶν ἡ ῥῆσις, ἐξ αὐτῆς ἐστι τῆς γραφῆς ὁ
ἔλεγχος· εἰ δὲ τὸν νοῦν φησι τοῦτον εἶναι τοῦ γράμματος,
αὐτὸς ἡμῖν ἐξεταστέος ὁ πρωτότυπος τῆς γραφῆς λόγος.
καὶ πρῶτόν γε κατανοήσωμεν ὅτι τῶν μετ' αὐτὸν θεὸν ὁ
Εὐνόμιος ὀνομάσας τὸν κύριον οὐδὲν αὐτῷ πλέον παρὰ τὴν
ἀγγελικὴν δίδωσι φύσιν. οὐδὲ γὰρ ὁ Μωϋσῆς ἀκούσας
θεὸς εἶναι τοῦ Φαραὼ ἐξέβη τὴν ἀνθρωπότητα, ἀλλ' ἐν
τῇ φύσει τὸ ὁμότιμον ἔχων τῇ τῆς ἐξουσίας ὑπεροχῇ τῶν
ὁμογενῶν ὑπερήρθη καὶ οὐδὲν ἐκώλυσεν αὐτὸν πρὸς τὸ
34 μὴ εἶναι ἄνθρωπον τὸ κληθῆναι θεόν. οὕτω καὶ ἐνταῦθα
ἕνα τῶν ἀγγέλων ὁ Εὐνόμιος αὐτὸν εἶναι κατασκευάσας
θεραπεύει τὸ τοιοῦτο πλημμέλημα τῇ τῆς θεότητος κλήσει
κατὰ τὸν ἀποδοθέντα λόγον, ὁμωνυμίᾳ τινὶ πρὸς αὐτὸν τὴν
τοῦ θεοῦ προσηγορίαν κοινοποιήσας. ἐξετάσωμεν πάλιν
αὐτὰ τὰ ῥήματα τῆς βλασφημίας ἐκθέμενοι. ὁ ἀπο-
στέλλων, φησί, τὸν Μωϋσέα αὐτὸς ἦν ὁ ὤν, δι'
οὗ δὲ ἀπέστειλεν, ὁ τοῦ ὄντος ἄγγελος ἦν,
οὕτως ὀνομάζων τὸν κύριον. οὐκοῦν ὑπ' αὐτῆς ἐλέγχεται
τῆς γραφῆς ἡ ἀτοπία τοῦ λογογράφου, ἐν οἷς ὁ Μωϋσῆς
ἱκετεύει τὸν κύριον μὴ ἄγγελον τῇ ἡγεμονίᾳ τοῦ λαοῦ ἐπι-
στῆσαι, ἀλλ' αὐτὸν τῆς πορείας αὐτῶν ἀφηγήσασθαι. ἔχει
δὲ οὕτως ἡ λέξις ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ· Βάδιζε, κατά-

13 Exod 7, 1 29 Exod 32, 34

VLATS 5 Μωσῆν V δὲ: καὶ v 5-6 ἀπέστειλε VA 8-9 ὁ ἔλεγχος εἰδέναι v 11 κατανοήσωμεν: καταράσωμεν v τῶν VLAS: τὸν v om T 12 ὀνομάσας τ. κύριον ὁ εὐνόμιος VT sed in ras V 13 ὁ om V 17 μὴ ante κληθῆναι add A 18 ὁ om VT 19 τῇ om v 24 ἀπέστελλεν S cf 5-6 29 λέξις post θεοῦ tr ꝑ.ecit VT

βηθι καὶ ὁδήγησον τὸν λαὸν τοῦτον εἰς τὸν τόπον ὃν εἶπόν
σοι· καὶ ἰδοὺ ὁ ἄγγελός μου προπορεύσεταί σου ᾗ ἂν
35 ἡμέρᾳ ἐπισκέπτωμαι. καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα φησὶ Καὶ συν-
αποστελῶ πρότερόν σου τὸν ἄγγελόν μου. εἶτα μικρὸν
κατὰ τὴν ἀκολουθίαν γίνεται παρὰ τοῦ θεράποντος πρὸς
τὸν θεὸν ἱκετηρία τοῦτον ἔχουσα τὸν τρόπον· Εἰ εὕρηκα
χάριν ἐναντίον σου, συμπορευθήτω ὁ κύριός μου μεθ'
ἡμῶν· καὶ πάλιν Εἰ μὴ αὐτὸς συμπορεύῃ ἡμῖν, μή με
ἀναγάγῃς ἐντεῦθεν· εἶτα ἀπόκρισις τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν
Μωϋσέα· Καὶ τοῦτόν σοι τὸν λόγον ὃν εἴρηκας ποιήσω·
εὕρηκας γὰρ χάριν ἐνώπιόν μου καὶ οἶδά σε παρὰ πάντας.
οὐκοῦν εἰ Μωϋσῆς μὲν παραιτεῖται τὸν ἄγγελον, αὐτὸς δὲ
ὁ χρηματίζων αὐτῷ συνέμπορος γίνεται καὶ καθηγεμὼν
τῆς στρατιᾶς, φανερῶς ἀποδείκνυται διὰ τούτων, ὅτι ὁ τῇ
τοῦ ὄντος ἐπωνυμίᾳ ἑαυτὸν γνωρίσας ὁ μονογενής ἐστι θεός.
36 εἰ δὲ πρὸς τοῦτό τις ἀντιλέγοι, τῆς Ἰουδαϊκῆς ὑπολήψεως
872 M. ἔσται συνήγορος, τὸν υἱὸν μὴ συμπαραλαμβάνων εἰς τὴν τοῦ
λαοῦ σωτηρίαν. εἰ γὰρ ἄγγελος μὲν τοῖς Ἰσραηλίταις οὐ
συναπέρχεται, ὁ δὲ διὰ τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας δηλού-
μενος ὁ μονογενὴς οὐκ ἔστι, καθὼς ὁ Εὐνόμιος βούλεται,
οὐδὲν ἄλλο ἢ τὰ ἐκ τῆς συναγωγῆς δόγματα πρὸς τὴν ἐκ-
κλησίαν τοῦ θεοῦ μεταφέρεται. οὐκοῦν τῶν δύο τὸ ἕτερον
ἐξ ἀνάγκης ὁμολογήσουσιν, ἢ μηδαμοῦ παρεῖναι τῷ Μωϋσῇ
τὸν μονογενῆ θεὸν ἢ αὐτὸν τὸν υἱὸν εἶναι τὸν ὄντα, παρ'
οὗ ὁ λόγος πρὸς τὸν θεράποντα γίνεται.
37 Ἀλλ' ἀντιλέγει τοῖς εἰρημένοις αὐτὴν τὴν γραφὴν
προτεινόμενος λέγουσαν ἀγγέλου προτετάχθαι φω-

3 Exod 33, 2 6 Exod 34, 9 8 Exod 33, 15 10 Exod 33, 17

VLATS 2 ὁ om v προπορεύεται LA v sed σ supra εύ scr L et ut videtur postea add A 3 ἡμέραν L μετ' ὀλίγα πάλιν v ὀλίγον A 3-4 συναποστελλῶ VL συναποστέλλω A 5 κατά correxi: μετὰ libri v cf 287, 11; 332, 14 7 μου om V 8 αὐτὸς om A συμπορεύσῃ S μήτε L 9 ἐνταῦθα v 19 συμπαρέρχεται T 20 ὁ ante Εὐνόμιος om LAS v 21 τῆς om V 23 μηδαμοῦ: μὴ T 26 τις post ἀντιλέγει add T

νήν, καὶ οὕτως ἐπῆχθαι τὸν τοῦ ὄντος διά-
λογον. τοῦτο δὲ οὐκ ἀντίρρησις, ἀλλὰ βεβαίωσις τῶν
ἡμετέρων ἐστίν. καὶ ἡμεῖς γάρ φαμεν ἐναργῶς τὸν προ-
φήτην τὸ περὶ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον ἐμφανὲς ποιῆσαι
τοῖς ἀνθρώποις βουλόμενον ἄγγελον τὸν ὄντα προσαγορεῦσαι,
ὡς ἂν μὴ μόνης τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας κατὰ τὸν
διάλογον εὑρισκομένης πρὸς τὸν πατέρα ὁ νοῦς τῶν λε-
γομένων ἐπαναφέροιτο. ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἡμέτερος λόγος
τῶν τοῦ νοῦ κινημάτων μηνυτής τε καὶ ἄγγελος γίνεται,
οὕτω φαμὲν καὶ τὸν ἀληθινὸν λόγον τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα
διαγγέλλοντα τοῦ ἰδίου πατρὸς τὴν βουλὴν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς
38 ἀγγελίας ἐπονομαζόμενον ἄγγελον λέγεσθαι. καὶ ὥσπερ ὁ
ὑψηλὸς Ἰωάννης πρότερον αὐτὸν λόγον εἰπὼν οὕτως ἐπάγει
τὸ θεὸν εἶναι τὸν λόγον, ὡς ἂν μὴ προηγησαμένης τῆς
τοῦ θεοῦ προσηγορίας πρὸς τὸν πατέρα ταῖς ὑπονοίαις
ἀπενεχθείημεν, οὕτω καὶ ὁ μέγας Μωϋσῆς ἄγγελον προονο-
μάσας αὐτὸν εἶναι τὸν ὄντα τοῖς ἐφεξῆς ἐκδιδάσκει λόγοις,
ὡς ἂν φανερῶς τὸ κατὰ τὸν Χριστὸν προαγγελθείη μυ-
στήριον, διὰ μὲν τοῦ ἀγγέλου τὸν ἑρμηνέα τοῦ πατρικοῦ
βουλήματος λόγον τῆς γραφῆς διδασκούσης, διὰ δὲ τῆς τοῦ
ὄντος προσηγορίας τὴν κατ' αὐτὸ τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ πρὸς
39 τὸν πατέρα φυσικὴν οἰκειότητα. εἰ δὲ καὶ τὸν Ἠσαΐαν
προβάλοιτο ὡς εἰπόντα καλεῖσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης
βουλῆς ἄγγελον, οὐδὲ οὕτως ἀνατρέψει τὸν ἡμέτερον λόγον.
σαφὲς γὰρ ἐκεῖ καὶ ἀναντίρρητον ὡς ἡ κατὰ τὸ ἀνθρώ-
πινον οἰκονομία διὰ τῆς προφητείας σημαίνεται. Παιδίον

277, 27-1 Exod 3, 2 et 3, 14 Eunomius tractasse videtur, ubi idem primum angelus dei, deinde deus appellatur 26 Jes 9 ,6

VLATS 2-3 τῶν ἡμετέρων ἐστίν: τῶν εἰρημένων ἐστὶ παρ' ἡμῶν VT 9 κινημάτων: μηνυμάτων T μηνυτής: κινητής T 11 ἰδίου om V 12 ἐπαγγελίας V 13 εἰπὼν om V 14 τὸ θεὸν AT: τὸν θ. VLS v εἶναι τὸν om V 15 ἐννοίαις L 17 λόγον A 18 προαγγελθὲν VLT 21 αὐτὸ om et κατὰ τὸ scr VT 23 προβάλλοιτο S v τὸ ὄνομα αὐτοῦ om A 24 λόγον om I 25 ἀναντίρρητος A ὡς om VAT

γάρ, φησίν, ἐγεννήθη ἡμῖν καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ
ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ
μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. πρὸς ὃ καὶ τὸν Δαβὶδ οἶμαι
βλέποντα τὴν τῆς βασιλείας κατάστασιν διηγεῖσθαι, οὐχ
ὡς οὐκ ὄντος βασιλέως, ἀλλ' ὡς τῆς δουλικῆς ταπεινότητος,
ἣν ὑπῆλθε κατ' οἰκονομίαν ὁ κύριος, εἰς τὴν τῆς βασιλείας
40 ἀξίαν ἀναληφθείσης. Κατεστάθην γάρ, φησί, βασιλεὺς ὑπ'
αὐτοῦ, ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ πρόσ-
ταγμα κυρίου. οὐκοῦν ἄγγελός τε καὶ λόγος σφραγίς τε
καὶ εἰκὼν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν
λέγεται ὁ τὴν πατρικὴν ἀγαθότητα δι' ἑαυτοῦ γνωρίζων.
ὅ τε γὰρ ἄγγελος μηνυτής τινος γίνεται, καὶ ὁ λόγος ὡσ-
αύτως ἐκκαλύπτει τὸ ἐγκείμενον νόημα, καὶ ἡ σφραγὶς ἐν
τῷ ἰδίῳ τύπῳ τὸ ἀρχέτυπον δείκνυσι, καὶ ἡ εἰκὼν τὸ τοῦ
873 M. ἀπεικονισθέντος κάλλος δι' ἑαυτῆς ἑρμηνεύει, ὡς ἰσοδυνα-
41 μεῖν ταῦτα πάντα τῷ σημαινομένῳ πρὸς ἄλληλα. διὰ
τοῦτο τὸ ἄγγελος τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας προτέτακται,
ἄγγελος μὲν λεγόμενος ὡς μηνυτὴς τοῦ πατρός, ὢν δὲ ὡς
οὐκ ἔχων ὄνομα γνωριστικὸν τῆς οὐσίας, ἀλλὰ πάσης ὑπερ-
κείμενος τῆς ὀνοματικῆς σημασίας. διὸ καὶ τὸ ὄνομα
αὐτοῦ ὑπὲρ πᾶν εἶναι ὄνομα παρὰ τοῦ ἀποστόλου μεμαρ-
τύρηται, οὐχ ὡς ἕν τι προτετιμημένον τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὡς
ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ὄντος τοῦ ὄντως ὄντος.
42 Ἀλλ' ὁρῶ γὰρ εἰς ἄμετρον ἤδη τὸν λόγον παρατει-
νόμενον καὶ δέδοικα τὸ δοκεῖν ἀδόλεσχός τις εἶναι καὶ
περιττὸς τὴν φωνὴν εἰς πλῆθος προαγαγὼν τὴν ἀντίρρησιν,

7 Ps 2, 6 21 Phil 2, 10

VLATS 1 καὶ post υἱὸς coll A 7 κατεστάθη A 8 δι' ἀγγέλων V 10 καὶ ante πάντα om L 12 ὅ τε AS: ὅτε 13 ἐκκείμενον VLT 15 δι' ἑαυτῆς T: δι' αὑτῆς AS δι' αὐτῆς VL v 17 τὸ om VS τῇ τ. ὄ. ἐπωνυμίᾳ VLT 20 ὀνοματικῆς A: ὀνομασ-τικῆς cett v 21 εἶναι om V παρὰ τοῦ ἀποστόλου VT: παρὰ τῆς τοῦ ἀποστόλου γραφῆς LAS v τῆς γραφῆς et τοῦ ἀποστόλου sunt variae lectiones contaminatae 22 προτετμημένον A 23 ὄντος τοῦ: ὂν τοῦ S 24 τὸν λόγον post γὰρ traiecit VT

καίτοι πολλὰ τῆς διὰ μέσου λογογραφίας τοῦ ἀντιπάλου
παραδραμὼν προμηθείᾳ τοῦ μὴ πρὸς πολλὰς ἐπῶν μυριάδας
ἐκταθῆναι τὸν λόγον. τοῖς γὰρ φιλοπονωτέροις καὶ τὸ μὴ
σύντομον διαβολῆς ἐστιν ἀφορμή, οἷς δὲ μὴ πρὸς τὴν
χρεῖαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν ἀργῶν τε καὶ ἀσπούδων ἐπι-
θυμίαν βλέπει ὁ νοῦς, δι' εὐχῆς ἐστιν ὀλίγοις βήμασι πολλὰ
στάδια τῆς ὁδοῦ διανύειν. τί οὖν χρὴ πράττειν ἐφελκο-
43 μένης ἡμᾶς ἐπὶ τὸ πρόσω τῆς βλασφημίας; ἢ τάχα περιττὸν
ἐστι καὶ ὄντως ἀδόλεσχον τοῖς ὁμοίοις τῶν ἐπιχειρημάτων
ἐναγωνίζεσθαι; πᾶσα γὰρ αὐτῶν ἡ σπουδὴ καὶ κατὰ τὸν
ἐφεξῆς αὐτοῦ λόγον σύμφωνος τοῖς προεξητασμένοις ἐστίν,
οὐδὲν καινὸν εἰς κατασκευὴν παρὰ τὰ προλαβόντα τῶν
ἐπιχειρημάτων ἔχουσα. εἰ τοίνυν ἔρρωται ἡμῖν ἡ τῶν προ-
εκτεθέντων ἀνατροπή, καὶ τὰ λειπόμενα τοῖς προεξητασ-
μένοις συναπελήλεγκται· εἰ δὲ τοῖς ἐριστικοῖς καὶ ἀντι-
τύποις ἐν τῷ παρειμένῳ τὸ κράτιστον εἶναι δοκεῖ, ἀναγκαῖον
ἂν εἴη τούτων ἕνεκεν διὰ βραχέων ἐπιδραμεῖν τὸ ὑπόλοιπον.
44 Λέγει μὴ εἶναι τὸν κύριον πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως ὁ
μηδενὶ τοῦ πατρὸς αὐτὸν διειργόμενον ἐπιδεικνύειν ἔχων, καὶ
τοῦτό φησιν οὐκ ἀπὸ γραφῆς τὸν λόγον πιστούμενος, ἀλλ'
ἐκ τῶν ἰδίων λογισμῶν κατασκευάζων τὸ λῆμμα. τοῦτο δὲ
κοινὸν πρὸς ἅπαντα τὰ τῆς κτίσεως ἀποδέδεικται μέρη·
οὐ βάτραχος, οὐ σκώληξ, οὐ κάνθαρος, οὐ πόα, οὐκ
ἄκανθα, οὐκ ἄλλο τι τῶν εὐτελεστάτων πρὸ τῆς ἰδίας
45 συστάσεως ἦν. ὥστε ὅπερ διὰ τῆς λογικῆς τεχνολογίας
ἐπὶ τοῦ υἱοῦ σὺν ἱδρῶτι καὶ πόνῳ κατασκευάζει, τοῦτο καὶ
ἐπὶ τῶν τυχόντων τῆς κτίσεως μορίων προωμολόγηται, καὶ
ὁ πολύς ἐστι πόνος τῷ λογογράφῳ δεῖξαι τοῖς ἐσχάτοις

VLATS 2 προμηθῶς v ἐτῶν S 4 οἷς δὲ A: ὡς δέον VLTS v 6 βλέπει ὁ νοῦς A: βλέπειν οἷς VLTS v 7 στάδια correxi: τὰ διὰ AS v διὰ VLT 12 π. τῶν προλαβώντων α sscr L 13 ἐπέρρωται T 14 καὶ τὰ λειπόμενα VLT: καταλίπωμεν ἃ S v καὶ τὰ καταλειπόμενα A 19 διὰ τοῦ πατρὸς V ἐπιδείκνυσιν VL ἐπιδείκνυσθαι T 20 τοῦτον VLT 22 κοινὰ T 23-24 οὐ πόα οὐκ ἄκανθα om A 25 τ. τεχνολογίας τῆς λογικῆς A 26 καὶ ἐπὶ πόνω A 27 ἐπιτυχόντων V 28 ὁ om V ἔσται V ἔστη L

τῶν ἐν τῇ κτίσει τὸν μονογενῆ θεὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν
ἰδιωμάτων ὁμότιμον. οὐκοῦν ἱκανὸν τεκμήριον τοῦ κακῶς
αὐτοὺς περὶ τῶν δογμάτων φρονεῖν τὸ συμβαίνειν αὐτοῖς
τὰς ὑπολήψεις τήν τε περὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ καὶ τὴν
46 περὶ τῆς τῶν βατράχων γενέσεως. εἶτά φησιν ἴσον κατ'
ἀλήθειαν καὶ δύναμιν τῷ ἀγέννητον μὴ εἶναι τὸ πρὸ γεν-
νήσεως μὴ εἶναι. πάλιν ὁ αὐτὸς ἁρμόσει καὶ πρὸς τοῦτό
μοι λόγος, ὅτι καὶ ἐπὶ κυνὸς καὶ ψύλλης καὶ ὄφεως καὶ
οὑτινοσοῦν τῶν ἐσχάτων τὸ ἴσον εἰπών τις οὐχ ἁμαρτήσεται,
876 M. ἐπείπερ ἴσον κατὰ ἀλήθειαν καὶ δύναμιν τῷ ἀγέννητον μὴ
εἶναι τὸν κύνα τὸ πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτὸν μὴ εἶναι. εἰ
δὲ κατὰ τὸν διορισμὸν αὐτῶν, ὃν πολλαχῇ διωρίσαντο, ὅσα
κοινωνεῖ τῶν ἰδιωμάτων, κοινωνεῖ καὶ τῆς φύσεως, ἴδιον δὲ
τοῦ κυνὸς καὶ τῶν καθ' ἕκαστον τὸ πρὸ τοῦ γενέσθαι μὴ
εἶναι, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ κατασκευάζειν οἴεται χρῆναι,
τὸ λειπόμενον τῆς κατασκευῆς ὁ ἀκροατὴς πάντως ἐκ τοῦ
ἀκολούθου κατόψεται.
47 Ἀλλὰ πρὸς τὸ μετριώτερον μετάγει τὸν λόγον, νέμων
τι καὶ φιλανθρωπίας αὐτῷ, καί φησιν οὐ μόνον ὄντα
καὶ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα φαμὲν εἶναι τὸν υἱὸν
ὁ μικρὸν ἐν τοῖς κατόπιν τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας αὐτὸν
ἀποσχοινίζων, ἀλλὰ καὶ κύριον αὐτόν, φησί, καὶ
δημιουργὸν καὶ θεὸν πάσης αἰσθητῆς τε καὶ
νοητῆς οὐσίας λέγομεν. ἣν τί οἴεται, κτιστὴν εἶναι
ἢ ἄκτιστον; εἰ γὰρ πάσης νοητῆς οὐσίας ὁμολογεῖ κύριον
καὶ θεὸν καὶ δημιουργὸν εἶναι τὸν υἱόν, ἀνάγκη πᾶσα, εἰ
μὲν ἄκτιστον εἶναι λέγοι ταύτην, ψεύδεσθαι τῆς ἀκτίστου
φύσεως τὴν δημιουργίαν τῷ υἱῷ προσμαρτυροῦντα, εἰ δὲ
κτιστὴν πιστεύοι, αὐτὸν ἑαυτοῦ κτίστην εἶναι κατασκευάζει.

VLATS 3 αὐτοῖς: αὐτοὺς VT 6-7 γενέσεως VLT τῆς ante γεννήσεως add S 7 καὶ πρὸς τοῦτο om V 8 ψύλλης: ψυχῆς S v 13 δὲ: καὶ v 20 τὰ ὄντα om A 21 οὐ μικρὸν A ἑαυτὸν A 23 καὶ ante θεὸν om A 24 εἶναι post 25 ἄκτιστον coll T 26 υἱόν: Ἰησοῦν v 27 λέγει v 29 αὐτὸν A: τὸ αὐτὸν LS τὸν αὐτὸν v τὸ VT qui αὐτὸν post κτίστην collocant

48 εἰ γὰρ μὴ τῷ καθ' ἑαυτὸν ἀκτίστῳ τῆς νοητῆς οὐσίας
ἀφορίζοιτο ἡ δημιουργία, οὐδὲν ἔτι τὸ διακρῖνον ὑπολειφθή-
σεται, τῆς τε αἰσθητῆς κτίσεως καὶ τῆς νοερᾶς οὐσίας
ἐπικοίνου νοουμένης. ἀλλ' ἐπάγει τούτοις ὅτι ἐν τῇ τῶν
ὄντων κτίσει παρὰ τοῦ πατρὸς ἐπιτέτραπται
τὴν τῶν ἁπάντων, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, δη-
μιουργίαν καὶ τῶν γενομένων τὴν πρόνοιαν,
ἀρκούσης αὐτῷ τῆς ἄνωθεν ἀποκληρωθείσης
δυνάμεως πρὸς τὰς γενέσεις τῶν δημιουργη-
θέντων. ταῦτα βιάζεται μὲν τὸ πλῆθος τῶν γεγραμμένων
ἐν συντόμῳ παραδραμεῖν, παρακατέχει δέ πως ἡ βλασφημία
τὸν λόγον, πολὺν ἑσμὸν νοημάτων οἷόν τινων ἰοβόλων σφη-
49 κῶν περιέχουσα. ἐπετράπη, φησί, παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν
δημιουργίαν. εἰ δὲ περὶ χειροτέχνου τινὸς ὁ λόγος ἐγίνετο
κατὰ γνώμην τοῦ μισθουμένου μεταχειριζομένου τὴν ἐργα-
σίαν, ἆρ' οὐκ ἂν τοῖς αὐτοῖς ἐχρήσατο λόγοις; καὶ γὰρ
περὶ τοῦ Βεσελεὴλ τὸ ἴσον οὐχ ἁμαρτάνομεν λέγοντες ὅτι
ἐπιτραπεὶς παρὰ τοῦ Μωϋσέως τὴν σκηνοποιΐαν δημιουργὸς
τῶν ἐκεῖ μνημονευθέντων ἐγένετο, οὐκ ἂν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν
ἐλθὼν μὴ πρότερον θείᾳ τε δυνάμει τὴν ἐπιστήμην κτησά-
μενος καὶ τῇ τοῦ Μωϋσέως ἐπιτροπῇ τῆς ἐνεργείας κατα-
50 τολμήσας. οὐκοῦν ἡ τοῦ ἐπιτετράφθαι λέξις ἐπί-
κτητον αὐτῷ γεγενῆσθαι τὴν δημιουργικὴν ἐνδείκνυται δύ-
ναμίν τε καὶ ἐξουσίαν, ὡς πρὶν ἐπιτραπῆναι μήτε θαρ-
σοῦντα μήτε δυνάμενον, ἐπεὶ δὲ τὴν τῶν ἔργων ἐξουσίαν
ἔλαβε καὶ ἀποχρῶσαν πρὸς τὰ ἔργα τὴν δύναμιν, οὕτω
γεγενῆσθαι δημιουργὸν τῶν ὄντων, ἀρκούσης αὐτῷ,
καθώς φησιν ὁ Εὐνόμιος, τῆς ἄνωθεν ἀποκληρω-
θείσης δυνάμεως. ἆρα μὴ κατά τινα τερατείαν τῶν
γενεθλιακῶν λόγων καὶ ἐν εἱμαρμένῃ τινὶ τοῦ υἱοῦ τὴν

18 Exod 31, 2 sqq

VLATS 1 τῷ: τὸ L ἀκτίστῳ: κτιστῷ v 2 ἡ δημιουργία om VAS 2-3 ὑπολειφθήσεται ει ex η corr L 4 ἐπὶ κοινοῦ A 11 ἐν τῷ συντ. V 12 οἵων VL 13 φησί om VT 17 Βεσελεὲλ v 23 αὑτὸν L δημιουργίαν V

γέννησιν τίθεται, καθάπερ φασὶν οἱ τὴν ματαίαν ταύτην
877 M. ἐξησκηκότες ἀπάτην κατὰ τὰς ποιὰς τῶν ἀστέρων ἐπι-
πλοκάς τε καὶ ἀποστάσεις τὰς ἀποκληρώσεις τῶν βίων
τοῖς τικτομένοις συμβαίνειν, τῆς ἄνωθεν εἱρμῷ τινι φερο-
μένης δινήσεως τὰς περί τι δυνάμεις τοῖς γινομένοις ἐπι-
51 κλωθούσης; τάχα τι τοιοῦτον ὁ σοφὸς ἐννοεῖ καί φησι τῷ
ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητος καὶ
παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ,
ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι καθάπερ ἐν κοίλοις τισὶ καθειργ-
μένῳ χωρίοις ἄνωθεν ἀποκεκληρῶσθαι διαμεμετρημένην
πρὸς τὴν ποσότητα τῶν γινομένων τὴν δύναμιν. παραδρα-
μοῦμαι καὶ τοῦτον διὰ συντομίας τὸν λόγον, ἐξ ὀλίγης τῆς
τῶν ἐξετασθέντων ἀρχῆς σπέρματα πρὸς τὴν κατανόησιν
τῆς βλασφημίας τοῖς συνετωτέροις τῶν ἐντυγχανόντων κατα-
52 βαλλόμενος. εἶτα διὰ τῶν ἐφεξῆς ἀπολογία τις ὑπὲρ ἡμῶν
αὐτῷ γέγραπται. οὐ γὰρ ἂν ἔτι δοκοίημεν τοῖς ἐντυγχά-
νουσι παραστοχάζεσθαι τῆς διανοίας τοῦ λόγου καὶ πρὸς
τὸ ὑπεύθυνον μεθερμηνεύειν τὰ ῥήματα, αὐτῆς τῆς ἐκείνου
φωνῆς ὁμολογούσης τὴν ἀτοπίαν. ἔχει γὰρ οὕτω τὰ γε-
γραμμένα· ἢ γὰρ οὐχὶ γῆ μὲν καὶ ἄγγελος οὐκ
ὄντα γέγονεν; ὁρᾶτε τὸν ὑψηλὸν θεολόγον ὡς οὐκ
αἰσχύνεται τὸν αὐτὸν γῇ τε καὶ ἀγγέλοις καὶ αὐτῷ τῷ
ποιητῇ τοῦ παντὸς ἐφαρμόζων λόγον; οὐκοῦν εἰ τὰ αὐτὰ
πρέπειν οἴεται περί τε τῆς γῆς καὶ τοῦ κυρίου λέγειν, ἢ
καὶ ταύτην πάντως θεοποιήσει ἢ καὶ ἐκεῖνον ταύτῃ συν-
ατιμάσει.
53 Εἶτα προστίθησι τούτοις δι' ὧν ἀπογυμνοῦται πλέον
ἡ βλασφημία, ὡς μηδὲ παιδὶ δυσκατανόητον εἶναι τὸ ἄτοπον.
φησὶ γὰρ ὅτι μακρὸν ἂν εἴη πάσας ἐπεξιέναι τῶν
νοητῶν τὰς γενέσεις ἢ τὰς οὐσίας, αἷς ἁπάσαις
οὐχὶ κοινή τις ἡ τοῦ μὴ ὄντος φύσις, ἀλλὰ

VLATS 1 φησὶν L 5 τοῖς om T γινομένοις in marg add 9 ἐν alt om A 14 τοῖς συντονωτέροις S 16 αὐτῶν LAS v 20 ἦ γὰρ AS 23 τὸν λόγον v ταῦτα A 29 φημὶ L v τῶν v, om VLATS 31 μὴ: μὲν v

κατὰ τὰς τοῦ δημιουργήσαντος ἐνεργείας ἢ παραλλαγή. ταῦτα γὰρ καὶ σιωπώντων ἡμῶν ἀρίδηλον ἔχει καὶ περιφανῆ τὴν κατὰ τοῦ υἱοῦ βλασφημίαν, ὅταν ὁμολογῇ τὸ κατὰ πάσης γενέσεως καὶ οὐσίας λεγόμενον μηδὲν ἀπᾴδειν τοῦ περὶ τῆς θείας τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως λόγου. ἀλλά μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν ὑπερβάντα τὴν διὰ μέσου τῆς βλασφημίας κατασκευὴν τρόπον τινὰ προδιελεγχθεῖσαν ἐν τοῖς ἐξητασμένοις ἐπὶ τὰ κεφάλαια
54 τῆς τοῦ δόγματος αὐτῶν κατηγορίας ἐλθεῖν. εὑρεθήσεται γὰρ μάταιον μὲν ἀποδεικνὺς τὸ τῆς παλιγγενεσίας μυστήριον, ἀνόνητον δὲ τὴν μυστικὴν δωροφορίαν, τήν τε μετουσίαν τούτων εἰς οὐδὲν πλέον τοῖς μετέχουσι γινομένην. φησὶ γὰρ μετὰ τοὺς συντόνους ἐκείνους ἀγῶνας, ἐν οἷς Οὐαλεντίνους τε καὶ Κηρίνθους καὶ Βασιλίδας καὶ Μοντανοὺς καὶ Μαρκίωνας εἰς διαβολὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς προεστήσατο δόγματος, καὶ κατασκευάσας τὸ μηδὲ πρὸς τὴν τῶν Χριστιανῶν προσηγορίαν οἰκείως ἔχειν τοὺς ἄγνωστον ἀποφαινομένους τὴν θείαν φύσιν, ἄγνωστον δὲ καὶ τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον, καὶ συναριθμήσας τοῖς διαβεβλημένοις ἡμᾶς, οὕτως ἐπάγει τὸν παρ' ἑαυτοῦ λόγον ἐν τούτοις τοῖς ῥήμασιν· ἡμεῖς δὲ πειθόμενοι τοῖς ἁγίοις καὶ μακαρίοις ἀνδράσιν οὔτε τῇ σεμνότητι τῶν ὀνομάτων οὔτε ἐθῶν καὶ μυστικῶν συμβόλων ἰδιότητι κυροῦσθαί φαμεν τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον,
55 τῇ δὲ τῶν δογμάτων ἀκριβείᾳ. ὅτι μὲν οὖν οὐδὲ
880 M. τότε τοῖς εὐαγγελισταῖς οὔτε τοῖς ἀποστόλοις οὔτε τινὶ τῶν τῆς ἀρχαιοτέρας γραφῆς καθηγησαμένων πεισθεὶς ταῦτα γράφει, παντὶ δῆλον τῷ τὴν ἱεράν τε καὶ θείαν οὐκ ἀγνοοῦντι γραφήν. ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη ἁγίους αὐτὸν καὶ μακαρίους ἄνδρας οἴεσθαι λέγειν Μανιχαῖον Νικόλαον Κόλουθον

VLATS 3 κατὰ om V 11 ἀνόητον T 12 τούτων om v 13 ἀγῶνας A: αἰῶνας VLTS v 14 κορίνθους T βασιλείδας S 16 μηδὲν VT 18 γενέσεως A 20 παρ' ἑαυτοῦ: περὶ αὐτοῦ VLT τοῖς om L v 25 δὲ om V 26 τότε om VLT 28-29 οὐκ ἀγνοοῦντι om V 30 κόλουθον: ἀκόλουθον v

Ἀέτιον Ἄρειον καὶ πάντας τοὺς τοῦ αὐτοῦ χοροῦ, οἷς ἀκολουθῶν ταῦτα νομοθετεῖ, ὅτι οὔτε τῶν ὀνομάτων ἡ ὁμολογία οὔτε τὰ ἔθη τῆς ἐκκλησίας οὔτε τὰ μυστικὰ
56 σύμβολα κυροῖ τὴν εὐσέβειαν. ἡμεῖς δὲ μεμαθηκότες παρὰ τῆς ἁγίας φωνῆς ὅτι ἂν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐκεῖνος ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα, πεπείσμεθα τῇ ὁμολογίᾳ τῶν θείων ὀνομάτων, πατρὸς λέγω καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου, κυροῦσθαι τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον καὶ τῇ τῶν μυστικῶν ἐθῶν τε καὶ συμβόλων κοινωνίᾳ τὴν σωτηρίαν κρατύνεσθαι· δόγματα δὲ δι' ἐπιμελείας καὶ τοῖς ἔξω τοῦ μυστηρίου πολλάκις ἐξήτασται, καὶ πολλῶν ἔστιν ἀκούειν ὑπόθεσιν ἑαυτοῖς εἰς λόγων ἅμιλλαν τὸ ἡμέτερον δόγμα προβαλλομένων, καί τινας αὐτῶν <ὁρῶμεν> καὶ κατεπιτυγχάνοντας τῆς ἀληθείας πολλάκις καὶ οὐδὲν ἧττον ἠλ-
57 λοτριωμένους τῆς πίστεως. ἐπειδὴ τοίνυν καταφρονεῖ μὲν τῶν σεμνῶν ὀνομάτων, δι' ὧν τῆς θειοτέρας γεννήσεως ἡ δύναμις τοῖς διὰ πίστεως μετιοῦσι τὴν χάριν νέμει, περιορᾷ δὲ τὴν τῶν μυστικῶν συμβόλων τε καὶ ἐθῶν κοινωνίαν, ἐν οἷς ὁ Χριστιανισμὸς τὴν ἰσχὺν ἔχει, εἴπωμεν τὸ τοῦ προφήτου μικρὸν παρῳδήσαντες πρὸς τοὺς ἀκροατὰς τῆς ἀπάτης ὅτι Ἕως πότε βαρυκάρδιοι; ἵνα τί ἀγαπᾶτε τὴν ἀπώλειαν καὶ ζητεῖτε ψεῦδος; πῶς οὐχ ὁρᾶτε τὸν διώκτην τῆς πίστεως εἰς παράβασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ τοὺς πειθομένους
58 αὐτῷ προκαλούμενον; εἰ γὰρ ἄχρηστος μὲν ἡ τῶν σεμνῶν τε καὶ τιμίων τῆς ἁγίας τριάδος ὀνομάτων ὁμολογία, ἀνόνητα δὲ τὰ ἔθη τῆς ἐκκλησίας, ἐν δὲ τοῖς ἔθεσι τούτοις ἐστὶν ἡ σφραγίς, ἡ προσευχή, τὸ βάπτισμα, ἡ τῶν ἁμαρ-

5 Joh 3, 3 7 Joh 6, 54 23 Ps 4, 3

VLATS 4 κυροῖ ο ex corr T 5 φωνῆς: γραφῆς V ἐὰν μὴ VT 12 δόγματϊ A δὲ om A 15 supplevi 16 ἧττον in marg add V 20 συμβολα pr sed ων corr et ου sscr V τε καὶ ἐθῶν om VLT 22 παραδήσαντες V ἀκροατάς τε L 24 τὸ ψεῦδος S 26 προκαλούμενον A v: προσκαλούμενον cett

τιῶν ἐξαγόρευσις, ἡ περὶ τὰς ἐντολὰς προθυμία, ἡ περὶ τὸ
ἦθος κατόρθωσις, τὸ κατὰ σωφροσύνην βιοῦν, τὸ πρὸς τὸ
δίκαιον βλέπειν, τὸ μὴ ταῖς ἐπιθυμίαις ἐρεθίζεσθαι μήτε
ἡδονῆς ἡττᾶσθαι μήτε ἀρετῆς ἀπολείπεσθαι, εἰ οὖν μηδὲν
τῶν τοιούτων ἐθῶν ἐπ' ἀγαθῷ κατορθοῦσθαι λέγει μηδὲ
τὰ μυστικὰ σύμβολα φυλακτήρια μὲν τῶν περὶ τὴν ψυχὴν
ἀγαθῶν, καθὼς πεπιστεύκαμεν, γίνεσθαι, ἀποτρόπαια δὲ
τῶν κατ' ἐπιβουλὴν τοῦ πονηροῦ τοῖς πεπιστευκόσιν ἐπαγο-
μένων, τί ἄλλο καὶ οὐχὶ φανερῶς ἐμβοᾷ τοῖς ἀνθρώποις
λῆρον ἡγεῖσθαι τῶν Χριστιανῶν τὸ μυστήριον, καταγελᾶν
τῆς σεμνότητος τῶν θείων ὀνομάτων, παίγνιον οἴεσθαι τὰ
τῆς ἐκκλησίας ἔθη, φλυαρίαν τινὰ καὶ μωρίαν τὰ κατὰ τὸ
59 μυστήριον ἐνεργούμενα πάντα; τί πλέον οἱ τῷ Ἑλληνισμῷ
παραμένοντες εἰς διαβολὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς προφέρουσι δόγ-
ματος; οὐχὶ κἀκεῖνοι γέλωτος ἀφορμὴν τὸ σεμνὸν ποιοῦνται
881 M. τῶν ὀνομάτων, ἐν οἷς ἡ πίστις κρατύνεται, καὶ διαχλευ-
άζουσι τὰ μυστικὰ σύμβολα καὶ τὰ διατηρούμενα παρὰ
τῶν μεμυημένων ἔθη; τὸ δὲ ἐν δόγμασι δεῖν μόνοις οἴεσθαι
τὴν εὐσέβειαν εἶναι, τίνος οὕτως ἴδιον ὡς τῶν Ἑλλήνων
ἐστίν; ἐπεὶ κἀκεῖνοί φασιν εἶναί τι κατὰ τὴν ἑαυτῶν ὑπό-
ληψιν τοῦ κηρύγματος ἡμῶν πιθανώτερον καί τινα μέγαν
ἐξ αὐτῶν τινες ὑποτίθενται θεὸν ὑπερανεστηκότα τῶν ἄλ-
λων καὶ ὑποχειρίους τινὰς δυνάμεις ὁμολογοῦσι, διά τινος
τάξεως καὶ ἀκολουθίας ἀλλήλων μὲν πρὸς τὸ μεῖζον ἢ
καταδεέστερον διαφερούσας, ὑπεζευγμένας δὲ πάσας ἐπίσης
60 τῷ ὑπερέχοντι. ταῦτα τοίνυν καὶ οἱ καθηγηταὶ τῆς νέας
εἰδωλολατρίας κηρύσσουσι, καὶ οὐ δεδοίκασιν οἱ ἑπόμενοι
τὴν ἐπικειμένην τοῖς παραβεβηκόσι κατάκρισιν, ὥσπερ οὐ
συνιέντες ὅτι τὸ ἔργῳ τι ποιῆσαι τῶν ἀτόπων τοῦ διὰ ῥή-
ματος ἐξαμαρτεῖν μόνου παρὰ πολὺ χαλεπώτερον. οἱ τοίνυν

VLATS 3 ἐρεθίζεσθαι A: ἐθίζεσθαι VLTS v 4 ὑπολείπεσθαι V 6 περὶ ψυχὴν A 7 καθὰ T 9 τοῖς ἀνθρώποις om VT 12 τὰ om L 13 τὸ πλέον T 16-17 διαχλευάζουσι post σύμβολα coll VT 18 μεμνημένων VT 20 ἐστίν om v ἐπειδὴ VT 27 εἰδωλολατρείας v 30 μόνον v

ἔργῳ μὲν τὴν πίστιν ἀρνούμενοι καὶ τὰ ἔθη φαυλίζοντες
καὶ τὴν τῶν ὀνομάτων ὁμολογίαν περιορῶντες καὶ τὸν ἐκ
τῶν μυστικῶν συμβόλων ἁγιασμὸν ἀντ' οὐδενὸς εἶναι κρί-
νοντες, πρὸς δὲ τὰ σεσοφισμένα ῥήματα βλέπειν ἀνα-
πεισθέντες καὶ ἐν τῇ τοῦ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου
τεχνολογίᾳ τὴν σωτηρίαν εἶναι νομίζοντες τί ἄλλο καὶ
οὐχὶ παραβάται τῶν τῆς σωτηρίας δογμάτων εἰσίν;
61 Εἰ δέ τις οἴεται ταῦτα κατά τινα συκοφαντίαν παρ'
ἡμῶν αὐτοῖς ἐπιφέρεσθαι, καθ' ἑαυτὸν διασκεψάσθω τὰ
παρ' αὐτοῦ γεγραμμένα, τά τε προτεθέντα ἡμῖν εἰς ἐξέ-
τασιν καὶ ὅσα κατὰ τὸ ἀκόλουθον τοῖς εἰρημένοις ἐπάγεται.
φησὶ γὰρ τὸν τοῦ κυρίου νόμον παραγραφόμενος (νόμος γάρ
ἐστιν ἡ τῆς θείας μυσταγωγίας παράδοσις) μὴ εἰς πατέρα
τε καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα τὸ βάπτισμα γίνεσθαι, καθὼς
ἐνετείλατο τοῖς μαθηταῖς παραδιδοὺς τὸ μυστήριον, ἀλλ'
εἰς δημιουργὸν καὶ κτίστην καὶ οὐ μόνον πα-
62 τέρα, φησί, τοῦ μονογενοῦς, ἀλλὰ καὶ θεόν. Ὢ
ὁ ποτίζων τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπὴν θολερὰν πῶς
ἀναταράσσει τῇ ἰλυώδει προσθήκῃ καὶ ἀναθολοῖ τὴν ἀλή-
θειαν, πῶς οὐ δέδοικε τὴν ἐπικειμένην ἀρὰν κατὰ τῶν
προστιθέντων τι ταῖς θείαις φωναῖς ἢ ὑφαιρεῖν τολμώντων;
ἀναγνῶμεν ἐπ' αὐτῶν τῶν ῥημάτων τὴν τοῦ κυρίου φωνήν.
Πορευθέντες, φησί, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτί-
ζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ
τοῦ ἁγίου πνεύματος. ποῦ κτίσμα τὸν υἱὸν προσηγόρευσε;
ποῦ κτίστην καὶ δημιουργὸν τοῦ μονογενοῦς τὸν πατέρα ὁ
λόγος ἐδίδαξε; ποῦ δοῦλος θεοῦ ἐν τοῖς εἰρημένοις ὁ υἱὸς
εἶναι διδάσκεται; ποῦ θεὸς τοῦ υἱοῦ ἐν τῇ παραδόσει τοῦ
63 μυστηρίου κηρύσσεται; ἆρα νοεῖτε καὶ συνίετε οἱ δι' ἀπάτης
κατασυρέντες πρὸς τὴν ἀπώλειαν, τίνα τῶν ἰδίων ψυχῶν

18 Hab 2, 15 20 Apc 22, 18 23 Matth 28, 19

VLATS 8-9 παρ' ἡμῶν om V 9 ἐπιφέρεσθαι αὐτοῖς V 10 προστεθέντα L 14 τε om VT πνεῦμα ἅγιον V καθὰ T 18 τῷ πλησίον T 19 ὑλώδει L ἰλυώδη S 22 ἐπ' αὐτῷ v 29 συνίετε κ. νοεῖτε VT

καθηγητὴν προεστήσασθε τὸν νοθεύοντα τὰς ἁγίας γραφάς,
τὸν μεταποιοῦντα τὰς θείας φωνάς, τὸν ἀναθολοῦντα τῷ
ἰδίῳ βορβόρῳ τὸ καθαρὸν τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων,
τὸν μὴ μόνον καθ' ἡμῶν τὴν ἑαυτοῦ γλῶσσαν ὁπλίζοντα,
ἀλλὰ καὶ αὐτὰς μετασκευάζειν ἐπιχειροῦντα τὰς ἁγίας
884 M. φωνάς, τὸν κυριωτέραν τὴν ἰδίαν διαστροφὴν τῆς τοῦ κυ-
ρίου διδασκαλίας ἀποδεῖξαι φιλονεικοῦντα; οὔπω καθορᾶτε
ὅτι ἀντεγείρει ἑαυτὸν τῷ προσκυνουμένῳ ὀνόματι, ὥστε
σιωπηθῆναι μὲν τῷ χρόνῳ τὸ τοῦ κυρίου ὄνομα, ἀντεισ-
αχθῆναι δὲ ταῖς ἐκκλησίαις ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν Εὐνό-
64 μιον; οὔπω λογίζεσθε ὅτι μελέτη καὶ παρασκευὴ καὶ
προοίμιον τῆς τοῦ ἀντιχρίστου παρουσίας τὸ ἄθεον τοῦτο
παρὰ τοῦ διαβόλου προκαταβέβληται κήρυγμα; ὁ γὰρ τῶν
τοῦ Χριστοῦ λόγων κυριωτέρας τὰς ἰδίας φωνὰς ἀποδεῖξαι
φιλονεικῶν καὶ μεταλλάξαι τὴν πίστιν ἀπὸ τῶν θείων ὀνο-
μάτων καὶ τῶν μυστικῶν ἐθῶν καὶ συμβόλων εἰς τὴν ἰδίαν
ἀπάτην, τί ἂν ἄλλο κυρίως καὶ οὐχὶ ἀντίχριστος λέγοιτο;

12 I Joh 2, 18. 22

VLATS 1 verba ab ἁγίας γραφάς usque ad 2 τὰς om V 4 γλῶτταν VT 5 ἁγίας: θείας VT 8 ὀνόματι: νοήματι V 9-10 ἀντεισενεχθῆναι V 11 κατασκευὴ V 17 ἂν om VT

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Ι'.

1 Ἀλλ' ἴδωμεν καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἀκολούθου τῇ βλασφημίᾳ
προσκείμενον, ὅπερ ἐστὶν αὐτὸ τὸ κεφάλαιον τῆς τοῦ δόγμα-
885 M. τος αὐτῶν συνηγορίας. οἴονται γὰρ ἰσχυροτάτην ἀπόδειξιν
ὧν λέγουσιν ἔχειν οἱ τὸ μεγαλεῖον τῆς τοῦ μονογενοῦς
δόξης εἰς ταπεινὰς καὶ δουλοπρεπεῖς ὑπολήψεις κατάγοντες
τὸν πρὸς τὴν Μαρίαν τοῦ κυρίου λόγον, ὃν μετὰ τὴν ἀνά-
στασιν πρὸ τῆς ἀνόδου πεποίηται λέγων Μή μου ἅπτου,
οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου· πορεύθητι δὲ
πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου καὶ εἰπὲ αὐτοῖς ὅτι ἀναβαίνω
πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν καὶ θεόν μου καὶ
2 θεὸν ὑμῶν. τὴν μὲν οὖν εὐσεβῆ τῶν εἰρημένων διάνοιαν,
καθ' ἣν πεπιστεύκαμεν εἰρῆσθαι ταῦτα πρὸς τὴν Μαρίαν,
πρόδηλον οἶμαι τοῖς παραδεξαμένοις ἐν ἀληθείᾳ τὴν πίστιν.
προστεθήσεται δὲ ὅμως καὶ παρ' ἡμῶν ὁ περὶ τούτου λόγος
ἐν τῷ καθήκοντι τόπῳ· τέως δὲ μαθεῖν ἄξιον παρὰ τῶν
προφερόντων ἡμῖν τὰς τοιαύτας φωνὰς ὅ τι τὸ ἀναβαῖνον
καὶ τὸ ὁρώμενον καὶ τὸ διὰ τῆς ἀφῆς γνωριζόμενον καὶ
ἔτι πρὸς τούτοις τὸ τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῆς ἀδελφότητος
οἰκειούμενον, ἆρα τῆς θείας ἢ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἴδιον
3 εἶναι νομίζουσιν. εἰ μὲν γὰρ τὸ ψηλαφητὸν καὶ ὁρατὸν καὶ
βρώσει καὶ πόσει διοικούμενον καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁμογενὲς
καὶ ἀδελφὸν καὶ ὅσα περὶ τὴν σωματικὴν καθορᾶται φύσιν,

9 Joh 20, 17

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος ιβ VLT τοῦ αὐτοῦ λόγος δωδέκατος S titulus deest in A 3 εἴδωμεν v 4 προκείμενον v 6 οἱ: οἷον VLT μονογενοῦς: χριστοῦ S 7 ταπεινοὺς LT v 10 πορεύου VT 11 ὅτι om VT 19 δι' ἀφῆς VT 22 τὸ A, om VLTS v

πάντα ταῦτα καὶ ἐν θεότητι βλέπουσι, λεγέτωσαν περὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ καὶ ταῦτα καὶ ὅσα βούλονται μαρτυρείτωσαν αὐτῷ, καὶ τὴν πορευτικὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν τοπικὴν μετάστασιν, ὅπερ ἴδιον τῶν ἐν σώματι περιγεγραμμένων
4 ἐστίν. εἰ δὲ ὁ μὲν διὰ τῆς Μαρίας ἀδελφοῖς διαλέγεται, ὁ δὲ μονογενὴς ἀδελφοὺς οὐκ ἔχει (πῶς γὰρ ἂν ἐν ἀδελφοῖς τὸ μονογενὲς διασῴζοιτο;) καὶ ὁ εἰπὼν Πνεῦμα ὁ θεός, φησὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ αὐτὸς ὅτι Ψηλαφήσατέ με, ἵνα δείξῃ ὅτι ψηλαφητὴ μὲν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἀναφὲς δὲ τὸ θεῖον, καὶ ὁ εἰπὼν Πορεύομαι, τὴν τοπικὴν διασημαίνει μετάστασιν, ὁ δὲ τὰ πάντα ἐμπεριειληφώς, ἐν ᾧ, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐκτίσθη τὰ πάντα καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκεν, οὐδὲν ἐν τοῖς οὖσιν ἔξω ἑαυτοῦ ἔχει εἰς ὃ κατά τινα κίνησιν ἡ μεταχώρησις γίνεται (οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἑτέρως ἐνεργῆσαι τὴν κίνησιν, μὴ τοῦ μεθισταμένου τὸν μὲν ἐν ᾧ ἦν ἀπολείποντος, ἕτερον δὲ ἀντιμεταλαμβάνοντος τόπον τὸ δὲ διὰ πάντων ἧκον καὶ ἐν πᾶσιν ὂν καὶ πάντα περικρατοῦν καὶ ὑπ' οὐδενὸς τῶν ὄντων περιειργόμενον οὐκ ἔχει ὅπου μεταχωρήσει τῷ μηδὲν εἶναι
5 κενὸν τοῦ θείου πληρώματος), πῶς καταλιπόντες οὗτοι τὸ ἐκ τοῦ φαινομένου τὰς φωνὰς γίνεσθαι ταύτας τῇ θείᾳ τε καὶ ὑπερεχούσῃ πάντα νοῦν ἐφαρμόζουσι φύσει, σαφῶς τοῦ ἀποστόλου ἐν τῇ πρὸς Ἀθηναίους δημηγορίᾳ τὸ τοιοῦτον ἀπαγορεύοντος ἐπὶ θεοῦ νομίζειν, ὡς οὐχὶ διὰ ψηλαφήσεως εὑρισκομένης τῆς θείας δυνάμεως, ἀλλὰ διὰ νοητῆς θεω-

7 Joh 4, 24 8 Luc 24, 39 10 Joh 20, 17 11 Col 1, 16-17 23 Act 17, 27

VLATS 1 λεγέτωσαν post 2 θεοῦ coll VT 4 γεγραμμένων VT 8 τοῖς μαθηταῖς A om πρὸς ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε T 9 μὲν ἡμῖν S 11 τὰ πάντα: ταῦτα πάντα V συμπεριειληφὼς S v 12 καθά φησιν T 14 ἡ μεταχώρησις: ἢ μεταχώρησιν VT 14-15 verba ab οὐδὲ usque ad κίνησιν om V 16 τὸ μὲν VLA 16-17 ἀντιμεταλαμβάνοντος A: ἀντὶ τοῦ μεταλαμβάνοντος V ἀντικαταλαμβάνοντος T ἀντιλαμβάνοντος LS v (cf ad p 301, 28) 19 οὐκ ἔχειν v 20 καινὸν L ε sscr 22 ἐφαρμόσουσι S 23 τὸ om AS v

6 ρίας καὶ πίστεως; ἢ πάλιν ὁ βεβρωκὼς ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν μαθητῶν καὶ ὁ ἐπαγγειλάμενος ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ προάξειν τε καὶ ὀφθήσεσθαι, τίνα τὸν ὀφθησόμενον αὐτοῖς μηνύει; ἆρα τὸν θεόν, ὃν οὔτε ἑώρακέ τις οὔτε ἰδεῖν δύναται, ἢ τὸν σωματικὸν χαρακτῆρα τουτέστι τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἐν ᾗ ἦν ὁ θεός; εἰ τοίνυν φανερῶς διὰ τῶν εἰρημένων
888 M. πρὸς τὸ βλεπόμενον καὶ ἀντιτυποῦν καὶ κινούμενον καὶ ὁμογενὲς τῇ φύσει τῶν μαθητῶν ἡ διάνοια τῶν εἰρημένων φέρεται, τῶν δὲ τοιούτων οὐδὲν περὶ τὸν ἀόρατόν τε καὶ ἀσώματον καὶ ἀναφῆ καὶ ἀνείδεον καθορᾶται, πῶς αὐτὸν τὸν μονογενῆ θεὸν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα καὶ ἐν τῷ πατρὶ ὄντα εἰς τὸ ὁμότιμον Πέτρῳ καὶ Ἀνδρέᾳ καὶ Ἰωάννῃ καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀποστόλων κατάγουσιν ἐν τῷ καὶ ἀδελφοὺς αὐτοὺς λέγειν εἶναι τοῦ μονογενοῦς καὶ ὁμοδούλους;
7 καὶ πᾶσα πρὸς τοῦτον αὐτοῖς τὸν σκοπὸν ἡ σπουδὴ βλέπει, τὸ δεῖξαι τοσοῦτον ἀφεστῶτα κατὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως τὸν υἱὸν τῆς τοῦ πατρὸς ἀξίας τε καὶ δυνάμεως καὶ οὐσίας, ὅσον καὶ τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας ὑπερανέστηκε. καὶ τῆς διανοίας ταύτης τοῦτον τὸν λόγον ποιοῦνται συνήγορον τὸν ἐκ τοῦ ἴσου τήν τε τοῦ πατρὸς καὶ τὴν τοῦ θεοῦ φωνὴν ἐπί τε τοῦ κυρίου καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ κυρίου κοινοποιοῦντα, ὡς μηδεμιᾶς μεταξὺ νοουμένης κατὰ τὴν φυσικὴν ἀξίαν διαφορᾶς ἐν τῷ παραπλησίως αὐτὸν καὶ τούτου κἀκείνων πατέρα τε καὶ θεὸν εἶναι νομίζεσθαι.
8 Καὶ τοιαύτη τίς ἐστιν ἡ κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς βλασφημίας κατασκευή, ὡς ἢ καὶ τοῖς μαθηταῖς διὰ τῆς σχετικῆς σημασίας τὸ κοινὸν τῆς

2 Matth 26, 32 Marc 14, 28; 16, 7

VLATS 2 καὶ om L v 4 ἑώρακέ: εἶδέ VLT 8 μαθητῶν: ἰδιωμάτων V 16 ἀφεστηκότα VT 17 υἱὸν τῆς τοῦ πατρὸς: πατέρα τῆς τοῦ μονογενοῦς LAS v 17-18 ἀξίας τε καὶ δυνάμεως καὶ οὐσίας: οὐσίας τε καὶ δ. VT verba a καὶ οὐσίας usque ad 18 ὑπερανέστηκε om VT 18 verba ab ὅσον usque ad οὐσίας om L 19 τοῦτον om V 20 τὸν ἐκ τοῦ ἴσου om A 20-21 τὴν ante τοῦ θεοῦ om VA verba a τοῦ θεοῦ usque ad ἐπί τε om S v 22 φύσιν ante κοινοποιοῦντα add L v

οὐσίας πρὸς τὸν πατέρα συμμαρτυρεῖσθαι, ἢ
μηδὲ τὸν κύριον διὰ τῆς φωνῆς ταύτης εἰς
κοινωνίαν τῆς τοῦ πατρὸς ἄγειν φύσεως, καὶ
ὡς τὴν δουλείαν τῶν μαθητῶν τὸ θεὸν αὐτῶν
ὀνομασθῆναι τὸν ἐπὶ πάντων παρίστησι, κατὰ
τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τὸν υἱὸν δουλεύειν τῷ θεῷ
διὰ τῶν εἰρημένων ὁμολογεῖσθαι. ὅτι μὲν οὖν οὐ
τῇ θεότητι τοῦ μονογενοῦς ἐφαρμόζεται τὰ πρὸς τὴν Μα-
ρίαν ῥήματα, δι' αὐτῆς ἔστι τῆς τῶν εἰρημένων διανοίας
9 μαθεῖν. ὁ γὰρ διὰ πάντων πρὸς τὸ ὁμότιμον τῆς ἀνθρω-
πίνης βραχύτητος ἑαυτὸν ταπεινώσας, ἐκεῖνος φθέγγεται τὰ
εἰρημένα. τίς δὲ αὐτῶν τῶν ῥημάτων ἐστὶν ἡ διάνοια, τὴν
μὲν ἀκρίβειαν εἰδεῖεν ἂν οἱ διὰ τοῦ πνεύματος τὰ βάθη
τοῦ μυστηρίου διερευνώμενοι· ὅσα δὲ καὶ εἰς <τὴν> ἡμε-
τέραν ἥκει κατάληψιν κατὰ τὴν τῶν πατέρων ὑφήγησιν,
ταῦτα δι' ὀλίγων παραθησόμεθα. ὁ τῇ φύσει πατὴρ τῶν
ὄντων, ἐξ οὗ τὰ πάντα τὴν γένεσιν ἔχει, εἷς παρὰ τῆς τοῦ
ἀποστόλου μεγαλοφωνίας ἀνακεκήρυκται. Εἷς γὰρ θεός,
10 φησί, καὶ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα. οὐκοῦν ἡ ἀνθρωπίνη
φύσις οὐκ ἀλλαχόθεν ἐπεισῆλθε τῇ κτίσει οὐδὲ αὐτομάτως
ἐνεφύη τοῖς γεγονόσιν, ἀλλὰ τὸν ποιητὴν καὶ αὐτὴ τῆς
ἰδίας συστάσεως οὐκ ἄλλον ἔσχεν ἢ τὸν πατέρα τῶν πάν-
των. καὶ αὐτὸ δὲ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, εἴτε τὴν ἐπο-
πτικὴν εἴτε τὴν προνοητικὴν ἐξουσίαν σημαίνει, οἰκείως
ἔχει πρὸς τὸ ἀνθρώπινον. ὁ γὰρ τὴν δύναμιν παρασχὼν
τοῖς οὖσι τοῦ εἶναι, θεὸς καὶ ἐπόπτης τῶν ὑπ' ἐκείνου γε-

8 Joh 20, 17 13 cf I Cor 2, 10 18 I Cor 8, 6

VLATS 2 ταύτης om v 4 τὸ θεὸν: τὸν θ. v αὐτῶν A v: αὐτὸν VLT (ω ex ο corr S) 6 τῷ θεῷ om VT 9 τῆς om L τῶν εἰρημένων τῆς διανοίας VT 11 φασὶ post ἑαυτὸν add v 14 δὲ om V τὴν addidi 15 ἀνήκει A πατέρων: πρῶων V ὑφήγησιν: ὑφίστησι V 17 τὰ om LAS γέννησιν T τῆς om VT 18 μεγαλοφωνίας om VT κεκήρυκται VT 18-19 θεός, φησί, καὶ πατήρ: φησὶ θεὸς ὁ πατὴρ VLT 21 τοῖς γεννῶσιν v καὶ τὸν V καὶ αὐτῆς v 22-23 τὸν πάντων L 24 ἦν οἰκείως v 26 ἐπ' ἐκείνου v ὑπ' om L

γονότων ἐστίν. ἀλλ' ἐπειδὴ κατ' ἐπιβουλὴν τοῦ ἐνσπείραντος
ἡμῖν τὸ τῆς ἀπειθείας ζιζάνιον οὐκέτι τοῦ πατρικοῦ χαρα-
κτῆρος ἡ φύσις ἡμῶν τὴν εἰκόνα ἐφ' ἑαυτῆς διεσώσατο,
ἀλλὰ πρὸς τὸ αἶσχος τῆς ἁμαρτίας μετεμορφώθη, διὰ
τοῦτο διὰ τῆς κατὰ τὴν προαίρεσιν ὁμοιότητος εἰς τὴν
889 M. πονηρὰν συγγένειαν τοῦ πατρὸς τῆς ἁμαρτίας εἰσεποιήθη·
ὡς μηκέτι τοῦ ἀποκηρυχθέντος ἐν τῇ ἰδίᾳ κακίᾳ τὸν ἀγα-
θόν τε καὶ ἀληθινὸν εἶναι πατέρα τε καὶ θεόν, ἀλλ' ἀντὶ
μὲν τοῦ φύσει ὄντος θεοῦ τοὺς φύσει μὴ ὄντας θεοὺς τι-
μηθῆναι, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἀντὶ δὲ τοῦ ἀληθινοῦ
πατρὸς τὸν ψευδώνυμον νομισθῆναι πατέρα, καθώς που δι'
αἰνίγματος ὁ προφήτης Ἰερεμίας λέγει ὅτι Ἐφώνησε πέρ-
11 διξ, συνήγαγεν ἃ οὐκ ἔτεκεν. ἐπειδὴ τοίνυν τὸ κεφάλαιον
τῆς συμφορᾶς ἡμῶν τοῦτο ἦν, τὸ ἐξοικειωθῆναι τοῦ ἀγαθοῦ
πατρὸς τὸ ἀνθρώπινον καὶ τῆς θείας ἐπόψεώς τε καὶ κηδε-
μονίας ἔξω γενέσθαι, διὰ τοῦτο ὁ πᾶσαν τὴν λογικὴν κτίσιν
ποιμαίνων καταλιπὼν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τὴν ἀπλανῆ τε καὶ
ὑπερκόσμιον ποίμνην τὸ πεπλανημένον πρόβατον, τὴν ἡμε-
τέραν λέγω φύσιν, ὑπὸ φιλανθρωπίας μετέρχεται. πολλο-
στὸν γάρ ἐστι καὶ ἐλάχιστον μέρος, εἰ πρὸς τὸ πᾶν κρί-
νοιτο, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἡ μόνη κατὰ τὸ τῆς παραβολῆς
αἴνιγμα τῆς λογικῆς ἑκατοντάδος διὰ τῆς κακίας ἀποφοι-
12 τήσασα. ἐπεὶ οὖν ἀποξενωθεῖσαν τοῦ θεοῦ τὴν ἡμετέραν
ζωὴν δι' ἑαυτῆς πάλιν ἐπὶ τὸν ὑψηλόν τε καὶ οὐράνιον
χῶρον ἀναληφθῆναι ἀμήχανον ἦν, διὰ τοῦτο, καθώς φησιν
ὁ ἀπόστολος, ὁ μὴ γνοὺς ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτία
γίνεται καὶ τῆς κατάρας ἡμᾶς ἐλευθεροῖ τὴν ἡμετέραν
κατάραν οἰκειωσάμενος καὶ τὴν ἔχθραν ἡμῶν τὴν διὰ τῆς

9 Gal 4, 8 12 Jerem 17, 11 21 Matth 18, 12 Luc 15, 4
26 II Cor 5, 21

VLATS 1 ἐπεὶ v 8 τε alt om VLT 10 καθά T 11-12 δι' αἰνίγματος post Ἰερεμίας coll VT 12 λέγων T v om ὅτι VT v 16 τὴν λογικὴν post τὴν κτίσιν collocant v τὴν λογικὴν ποίμνην L in marg γρ. κτίσιν 18-19 ἡμετέραν: ἡμῶν VT 20 εἰ: ἢ L 24 τὴν ὑψηλήν τε κ. οὐράνιον χώραν v 25 καθά T

ἁμαρτίας πρὸς τὸν θεὸν γεγενημένην ἀναλαβὼν καὶ ἐν
ἑαυτῷ ἀποκτείνας κατὰ τὸν τοῦ ἀποστόλου λόγον (ἔχθρα
δὲ ἦν ἡ ἁμαρτία) καὶ γενόμενος ὅπερ ἡμεῖς δι' ἑαυτοῦ
13 πάλιν συνῆψε τῷ θεῷ τὸ ἀνθρώπινον. τὸν γὰρ καινὸν
ἐκεῖνον ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα, ἐν ᾧ κατῴκησε
τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, τοῦτον διὰ καθαρό-
τητος τῇ συγγενείᾳ τοῦ πατρὸς τῆς φύσεως ἡμῶν προσ-
οικειώσας πᾶσαν τὴν κοινωνὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ συγ-
γενῆ φύσιν πρὸς τὴν αὐτὴν χάριν συνεφειλκύσατο. καὶ
τοῦτο διὰ τῆς γυναικὸς οὐ πρὸς ἐκείνους τοὺς μαθητὰς
μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς μέχρι τοῦ νῦν μαθη-
τευομένους τῷ λόγῳ εὐαγγελίζεται, ὅτι οὐκέτι ἐν ἀποκη-
ρύκτοις ὁ ἄνθρωπος οὐδὲ τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας ἀπό-
βλητος, ἀλλὰ πάλιν υἱός, πάλιν ὑπὸ τὸν θεὸν τεταγμένος,
τῇ ἀπαρχῇ τῆς ἀνθρωπότητος συναγιασθέντος καὶ τοῦ
14 φυράματος. Ἰδοὺ γάρ, φησίν, ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ μοι
ἔδωκεν ὁ θεός· ὅθεν ὑμεῖς ἀπεφοιτήσατε σάρκες καὶ αἷμα
διὰ τὴν ἁμαρτίαν γενόμενοι, ἐκεῖ πάλιν ὑμᾶς ἀναλαβὼν
ἐπανήγαγεν ὁ δι' ἡμᾶς κεκοινωνηκὼς σαρκός τε καὶ αἵματος.
καὶ οὕτω γέγονε καὶ ἡμέτερος πατὴρ καὶ θεός, οὗ πρό-
τερον διὰ τῆς ἀποστασίας ἠλλοτριώθημεν. οὐκοῦν εὐαγ-
γελίζεται τὴν ἀγαθὴν ταύτην εὐεργεσίαν διὰ τῶν εἰρημένων
ὁ κύριος, καὶ ἔστι τὰ ῥήματα οὐ τῆς τοῦ υἱοῦ ταπεινό-
τητος ἔλεγχος, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας πρὸς τὸν θεὸν καταλ-
15 λαγῆς εὐαγγέλια. τὸ γὰρ περὶ τὸν κατὰ Χριστὸν ἄνθρωπον
γεγενημένον κοινὴ τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων χάρις ἐστίν.
892 M. ὥσπερ γὰρ τὸ κατωφερὲς καὶ εἰς γῆν βριθον τοῦ σώματος
διαέριον ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ἰδόντες φερόμενον πιστεύομεν

2 Eph 2, 16 5 Eph 4, 24 6 Col 2, 9 15 Rom 11, 16
16 Jes 8, 18

VLATS 6-7 καθαρότητος A v: καθαρότητα VLTS 7 τῆς συγ-
γενείας T 9 συνεφελκύσατο A 12 τῷ om v 14 ὁ υἱός S
17-18 διὰ τῆς ἁμαρτίας σάρκες γενόμενοι καὶ αἷμα VT 18 ἡμᾶς S
19 δι' μᾶς (sic) S δι' ὑμᾶς A 26 φύσεως A: πίστεως VLTS v
27 γὰρ om L

κατὰ τὸν τοῦ ἀποστόλου λόγον καὶ ἡμεῖς ἁρπαγήσεσθαι ἐν
νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα, οὕτως ἀκη-
κοότες, ὅτι τῆς ἡμετέρας ἀπαρχῆς πατὴρ καὶ θεὸς γέ-
γονεν ὁ ἀληθινὸς θεὸς καὶ πατήρ, οὐκέτι ἀμφιβάλλομεν
τὸν αὐτὸν καὶ ἡμέτερον πατέρα καὶ θεὸν γενέσθαι, μα-
θόντες ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν εἰσελευσόμεθα, ὅπου πρόδρομος
16 ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν ὁ Χριστός. τὸ δὲ διὰ γυναικὸς τὴν
χάριν μηνύεσθαι καὶ αὐτὸ σύμφωνόν ἐστι τῷ ἀποδοθέντι
νοήματι. ἐπειδὴ γάρ, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἡ γυνὴ
ἐξαπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε καὶ τῆς ἀποστάσεως
τῆς ἀπὸ τοῦ θεοῦ διὰ τῆς παρακοῆς προηγήσατο, διὰ
τοῦτο πρώτη τῆς ἀναστάσεως γίνεται μάρτυς, ἵνα τὴν ἐκ
τῆς παραβάσεως καταστροφὴν διὰ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν
πίστεως ἀνορθώσῃ, καὶ ὥσπερ τῶν τοῦ ὄφεως λόγων τὸ
κατ' ἀρχὰς γενομένη πρὸς τὸν ἄνδρα διάκονός τε καὶ σύμ-
βουλος ἀρχὴν τοῦ κακοῦ τῷ βίῳ κατ' ἀκολουθίαν εἰσήνεγκεν,
οὕτω τοῦ θανατώσαντος τὸν ἀποστάτην δράκοντα τοὺς λό-
γους τοῖς μαθηταῖς διακομίσασα ἀρχηγὸς τοῖς ἀνθρώποις
τῆς πίστεως γένηται, δι' ἧς εἰκότως ἀναλύεται ἡ πρώτη
17 τοῦ θανάτου ἀπόφασις. ἀλλ' εὑρεθῆναι μὲν εἰκὸς παρὰ
τῶν ἐπιμελεστέρων ὠφελιμωτέραν τινὰ τῶν προκειμένων
ἐξήγησιν· εἰ δὲ καὶ μηδὲν εὑρίσκοιτο, ἐκείνην πάντως ἀρ-
γεῖν τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν προφερομένην συγκρίσει τῆς
εὑρεθείσης πάντα οἶμαι τὸν εὐσεβοῦντα συνθήσεσθαι. ἡ
μὲν γὰρ ἐπὶ καθαιρέσει τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης συμ-
πέπλασται καὶ πλέον οὐδέν· αὕτη δὲ τῆς κατὰ τὸν ἄν-
θρωπον οἰκονομίας τὸν σκοπὸν περιέχει. ἐδείχθη γὰρ ὅτι
οὐχ ὁ ἀναφής τε καὶ ἀμετάθετος καὶ ἀόρατος, ἀλλὰ τὸ

1 I Thess 4, 17 3 Jac 1, 18 II Thess 2, 13 ubi ἀπαρχὴν
legit Gregorius 6 Hebr 6, 20 9 I Tim 2, 14 14 Gen 3, 1

VLATS ὑπάντησιν S καὶ οὕτως L οὕτως καὶ A 3 ὅτι
sscr A 6 τὴν om A ἐλευσόμεθα A 7 εἰσῆλθε χριστὸς VLT
8 ἀποδοθέντι: ἀποδειχθέντι A 12 τ. ἀναστάσεως πρώτη v
γίνεται μάρτυς A v: μάρτυς γίνεται VLTS 14 ἀνορθώσηται VLT
τὸ om VLT 16 κατ' ἀκολουθίαν correxi: καὶ ἀκ. libri v 19
γεγένηται V

βλεπόμενόν τε καὶ κινούμενον καὶ ψηλαφώμενον, ὅπερ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἴδιόν ἐστι, τῇ Μαρίᾳ τὴν ἐντολὴν ἐδίδου πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς διακονῆσαι τὸν λόγον.

18 Ἔτι καὶ τοῦτο προσεξετάσωμεν, οἵαν πεποίηται τὴν ἀπολογίαν ὑπὲρ ὧν ἀπηλέγχθη παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου εἰς τὴν τοῦ σκότους μοῖραν τὸν μονογενῆ θεὸν ἀφορίζων ἐν τῷ λέγειν ὅσον διέστηκε τὸ γεννητὸν πρὸς τὸ ἀγέννητον, τοσοῦτον παρήλλακται τὸ φῶς πρὸς τὸ φῶς. δείξαντος γὰρ ἐκείνου μὴ κατὰ ὕφεσίν τινα καὶ ἐπίτασιν τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον τὴν διάστασιν εἶναι, ἀλλ' ἐκ διαμέτρου τὴν ἀντίθεσιν ἐν τοῖς σημαινομένοις ὑπάρχειν, καὶ συλλογισαμένου διὰ τῆς τῶν τεθέντων ἀκολουθίας ὅτι ἀναλόγως τῇ ἀγεννησίᾳ καὶ τῇ γεννήσει τοῦ πατρικοῦ φωτὸς πρὸς τὸ τοῦ υἱοῦ παραλλάσσοντος ἀνάγκη πᾶσα μὴ ἐλάττωσιν φωτὸς ἐπὶ τοῦ υἱοῦ νοηθῆναι, ἀλλὰ παντελῆ ἀλλοτρίωσιν (ὡς γὰρ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὑφειμένην ἀγεννησίαν εἶναι τὴν γέννησιν, ἀλλὰ καθόλου διέστηκεν ἀντιθετικῶς ἀπ' ἀλλήλων τὰ σημαινόμενα τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως, οὕτως εἰ τὴν αὐτὴν φυλάσσοι παραλλαγὴν τὸ πατρικὸν φῶς πρὸς τὸ ἐν τῷ υἱῷ νοούμενον, οὐκέτι φῶς ἐκ τῆς ἀκολουθίας ὁ υἱὸς
893 M. εἶναι ὑποληφθήσεται, ἐπίσης αὐτῆς τε τῆς ἀγεννησίας καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν φωτὸς ἔξω γινόμενος· ὁ δὲ ἄλλο τι παρὰ τὸ φῶς ὢν δηλαδὴ πρὸς τὸ ἀντικείμενον οἰκείως κατὰ τὸ
19 ἀκόλουθον ἕξει)· ταύτης τοίνυν τῆς ἀτοπίας ἐκ τῶν τεθέν-

2 Joh 20, 17   7-9 haec igitur verba non in Apologia apologiae, sed in prima Eunomii contra Basilium Apologia exstiterant cf. Apol c 19. Basilius ea citat et refutat c Eun lib II p 629 C-633 A. contra hanc Basilii argumentationem quae in nova Apologia exposuerat Eunomius, Gregorius hoc loco impugnat

VLATS 3 τῷ λόγῳ A   4 προεξετάσωμεν T   6-7 ἀφορίζων τὸν μονογενῆ θεὸν V   12 σημαινομένοις inter η et μ ras trium litt T   13 τεθέντων: ὄντων V   17 ὑφειμένην A: ὑφιεμένην VLTS v   21 υἱῷ om et ras complur litt V πατρὶ T   οὐκέτι post ἀκολουθίας coll S v   22 ὑπολειφθήσεται T   τε καὶ τῆς ἀγεννησίας VLT

των ἀναφανείσης, ἀναλύειν ἐπιχειρεῖ ὁ Εὐνόμιος ταῖς τεχνικαῖς ἐφόδοις τῶν ἀποδείξεων οὑτωσὶ λέγων· ἴσμεν γάρ, ἴσμεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἴσμεν τὸν κτίσαντα τὸ φῶς μετὰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἠκούσαμεν αὐτῆς τῆς ζωῆς καὶ ἀληθείας Χριστοῦ λέγοντος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου· μεμαθήκαμεν παρὰ τοῦ μακαρίου Παύλου φῶς ἀπρόσιτον ὀνομάζοντος τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν τῇ τε προσθήκῃ διορίζοντος καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ φωτὸς ἐκδιδάσκοντος· εἶτα τοσαύτην φωτὸς παραλλαγὴν μεμαθηκότες οὐκ ἀνεξόμεθα μέχρι ψιλῆς γοῦν
20 ἀκοῆς τὴν αὐτὴν εἶναι φωτὸς ἔννοιαν. ἆρα σπουδάζων τὰ τοιαῦτα διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων κατὰ τῆς ἀληθείας προβάλλεται ἢ τῆς ἀναισθησίας τῶν ἑπομένων αὐτοῦ ταῖς ἀπάταις ἀποπειρώμενος, πότερον δύνανται συνιδεῖν τὸν παιδιώδη παραλογισμὸν τοῦ σοφίσματος ἢ καὶ πρὸς τὴν οὕτω πρόδηλον ἀπάτην ἀναισθητοῦσιν; ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι μηδένα οὕτως ἀνόητον, ὡς μὴ συνιέναι τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας ἀπάτην, δι' ἧς ὁ Εὐνόμιος ἑαυτόν τε καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν παρακρούεται. φῶς οἱ μαθηταί, φησίν, ὠνομάσθησαν, φῶς δὲ λέγεται καὶ τὸ ἐν τῇ κτίσει γενόμενον. εἶτα τίς οὐκ οἶδεν ὅτι <τὸ> ὄνομα μόνον ἐν τούτοις ἐστὶ κοινόν, τὸ δὲ σημαινόμενον ἐφ' ἑκατέρου διάφορον; τὸ μὲν γὰρ ἡλιακὸν φῶς ὄψεώς ἐστι διακριτικόν, ὁ δὲ τῆς διδασκαλίας τῶν μαθητῶν λόγος ταῖς ψυχαῖς τὸν φωτισμὸν τῆς ἀλη-
21 θείας ἐντίθησιν. εἰ μὲν οὖν ταύτην καὶ ἐπ' ἐκείνου τοῦ φωτὸς τὴν διαφορὰν οἶδεν, ὡς τὸ μὲν σώματος οἴεσθαι, τὸ δὲ ψυχῆς εἶναι φῶς, οὐκέτι ἡμῖν ἔσται πρὸς αὐτὸν λόγος οὐδείς, αὐτῆς τῆς ἀπολογίας καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων αὐτὸν λόγων κατακρινούσης. εἰ δὲ τὴν τοιαύτην ἐπ' ἐκείνου τοῦ φωτὸς διαφορὰν κατὰ τὸν τῆς ἐνεργείας τρόπον εὑρεῖν οὐκ

VLATS 12 γοῦν sscr T   15 ταῖς ἀναισθησίαις VLT   16 πότερον εἰ δύνανται VLT   19 post ἀνόητον add εἶναι V   21 οὐ μαθηταὶ L   23 τὸ addidi

ἔχει (οὐ γὰρ τὸ μὲν ὀφθαλμῶν σαρκός, τὸ δὲ διανοίας
ἐστὶ φωτιστικόν, ἀλλὰ μία καὶ τούτου κἀκείνου τοῦ φωτὸς
ἡ ἐνέργεια ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐνεργουμένη), πῶς διὰ τῶν ἡλια-
κῶν ἀκτίνων καὶ τῶν ἀποστολικῶν λόγων τὸ παρηλλάχθαι
τὸ μονογενὲς φῶς πρὸς τὸ πατρικὸν φῶς ἀποδείκνυσιν;
ἀλλ' ὁ μὲν υἱὸς ἀληθινόν, φησί, λέγεται φῶς, ὁ δὲ πατὴρ
ἀπρόσιτον. οὐκοῦν οἱ προσδιορισμοὶ τὴν κατὰ τὸ μεῖζον
22 διαφορὰν τοῦ πατρικοῦ φωτὸς ἑρμηνεύουσιν. ἄλλο γάρ τι
τὸ ἀληθινὸν καὶ ἄλλο τὸ ἀπρόσιτον οἴεται. εἶτα τίς οὕτως
ἠλίθιος, ὡς μὴ συνιδεῖν τὴν τῶν σημαινομένων ταὐτότητα;
τὸ γὰρ ἀληθινόν τε καὶ τὸ ἀπρόσιτον ἐπίσης τοῖς κατὰ τὸ
ἐναντίον νοουμένοις ἐστὶν ἀπροσπέλαστον. ὡς γὰρ τὸ
ἀληθὲς τὴν τοῦ ψεύδους οὐ προσδέχεται μίξιν, οὕτως καὶ
τὸ ἀπρόσιτον τὸν τοῦ ἐναντίου προσεγγισμὸν οὐ προσίεται.
κακῷ γὰρ πάντως ἀπρόσιτόν ἐστι τὸ ἀπρόσιτον. τὸ δὲ τοῦ
υἱοῦ φῶς κακὸν οὐκ ἔστιν· πῶς γὰρ ἂν ἐν κακίᾳ τις τὸ
896 M. ἀληθινὸν βλέποι; ἐπεὶ οὖν οὐ κακὸν ἡ ἀλήθεια, οὐκ ἄν
τις καὶ τῇ ἀληθείᾳ τὸ ἐν τῷ πατρὶ φῶς ἀπρόσιτον εἶναι
λέγοι. εἰ γὰρ ἀποσείοιτο τὴν ἀλήθειαν, τῷ ψεύδει πάν-
23 τως συνενεχθήσεται. τοιαύτη γὰρ τῶν ἀντικειμένων ἡ
φύσις, ὡς ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ κρείττονος τὸ ἐξ ἀντιθέτου
νοούμενον ἀναφαίνεσθαι. εἰ μὲν οὖν τις λέγοι πόρρω τῆς
ἐναντίας παραθέσεως τὸ ἐν τῷ πατρὶ φῶς θεωρεῖσθαι,
ἐστοχασμένως τοῦ ἀποστολικοῦ βουλήματος ἑρμηνεύσει
τοῦ ἀπροσίτου τὴν λέξιν. εἰ δὲ τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν
ἀλλοτρίωσιν σημαίνειν τὸ ἀπρόσιτον λέγοι, οὐδὲν ἕτερον
ἢ αὐτὸν ἑαυτῷ ἐχθρόν τε καὶ ἀλλότριον ὑποθήσεται,
ἀγαθὸν ὄντα καὶ ἀγαθῷ ἀντικείμενον. ἀλλὰ μὴν τοῦτο
τῶν ἀμηχάνων ἐστί· τὸ γὰρ ἀγαθὸν οἰκείως ἔχει τῷ ἀγαθῷ.
24 οὐκ ἄρα τὸ φῶς τοῦτο πρὸς ἐκεῖνο παρήλλακται· ὅ τε

VLATS 1 ὀφθαλμῶν om A 7 προδιορισμοὶ V 11 τὸ ante ἀπρόσιτον om LAT sed postea add A verba ab ἐπίσης τοῖς κατὰ usque ad 14 τὸ ἀπρόσιτον om V 15 πάντως post τὸ ἀπρόσιτον coll A 16 οὐκ ἔστι κακὸν V ἂν TS: ὢν L om VA v 17 βλέπει A οὐ om V 19 ψεύδει AS: ψευδεῖ cett v 24 ἐ-στοχασμένος T 27 ὑποστήσεται T 29 τῷ ἀγαθῷ om V

γὰρ υἱὸς φῶς ἀληθινὸν ὅ τε πατὴρ φῶς ἐστιν ἀπρόσιτον.
εἴποιμι δ' ἂν καταθαρσήσας ὅτι καὶ ὁ ὑπαλλάσσων ἐφ'
ἑκατέρου τὰς τοιαύτας προσηγορίας οὐχ ἁμαρτήσεται. τό
τε γὰρ ἀληθινὸν ἀπρόσιτόν ἐστι τῷ ψεύδει, [καὶ] τὸ ἀπρόσ-
ιτόν τε πάλιν ἐν ἀκραιφνεῖ τῇ ἀληθείᾳ καταλαμβάνεται.
οὐκοῦν ταὐτὸν τῷ ἀληθινῷ τὸ ἀπρόσιτον, ὅτι κατὰ τὸ ἴσον
ἐστὶ τὸ ἐν ἑκατέρῳ σημαινόμενον τῷ κακῷ ἀπροσπέλαστον.
25 τίνα οὖν ἐν τούτοις ἐπινοεῖ τὴν παραλλαγὴν ὁ διὰ τῆς τῶν
φώτων ὁμωνυμίας ἑαυτόν τε καὶ τοὺς καθ' ἑαυτὸν φενα-
κίζων; ἀλλὰ μηδὲ τοῦτο παραδράμωμεν ἀνεξέταστον, ὅτι
παραποιήσας τὴν τοῦ ἀποστόλου ῥῆσιν κατὰ τὸ ἑαυτῷ δο-
κοῦν ὡς παρ' ἐκείνου τὸν λόγον ἐκτίθεται. φησὶ γὰρ ὁ
Παῦλος ὅτι Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον. διαφέρει δὲ πολὺ τὸ
αὐτόν τε εἶναι καὶ τὸ ἔν τινι λέγειν εἶναι. ὁ γὰρ εἰπὼν ὅτι
Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, τῇ τῆς οἰκήσεως φωνῇ οὐκ αὐτὸν
ἀλλὰ τὸ περὶ αὐτὸν ἐνεδείξατο, ὅπερ ἴσον ἐστὶ κατὰ τὸν
ἡμέτερον λόγον τῷ εὐαγγελικῷ ῥήματι τῷ λέγοντι ἐν τῷ
υἱῷ τὸν πατέρα εἶναι. φῶς γὰρ ἀληθινὸν ὁ υἱός, ἀπρόσιτος
δὲ τῷ ψεύδει ἐστὶν ἡ ἀλήθεια· φῶς ἀπρόσιτον ἄρα ὁ υἱός,
ἐν ᾧ οἰκεῖ ὁ πατὴρ [ἤτοι ἐν ᾧ ἐστιν ὁ πατήρ].
26 Ἀλλ' ἐναγωνίζεται τοῖς ματαίοις καί φησιν ἐξ αὐ-
τῶν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν πεπιστευμένων
λογίων παρέχομαι τῶν λεγομένων τὴν πίστιν.
ἡ μὲν οὖν ὑπόσχεσις αὕτη· εἰ δὲ κατ' ἀξίαν τῶν ἐπηγγελ-
μένων προάγει τὸν λόγον, ὁ συνετὸς πάντως ἀκροατὴς
ἐπισκοπήσει. ὁ μακάριος, φησίν, Ἰωάννης ἐν ἀρχῇ
εἶναι τὸν λόγον φήσας καὶ τοῦτον ζωὴν προσ-
ειπών, εἶτα τὴν ζωὴν φῶς ὀνομάσας, μικρὸν

13 I Tim 6, 16

VLATS 2-3 ἐφ' ἑκατέρου post προσηγορίας coll S 3 οὐσιασηγο-ρίας L 4 delevi 5 τε om A 8 οὖν om V 13 verba a διαφέρει usque ad 15 οἰκῶν ἀπρόσιτον om L 14 τε: τὸ v τι Wilamowitz ὅ, τε γὰρ A 16 ἐνεδείξατο ante ἀλλὰ coll v 18 ἀπρόσιτον δὲ A 20 ἤτοι ἐν ᾧ ἐστιν ὁ πατήρ varia lectio, delevi 21 ἐναγωνίζεται δὲ VT 27 καὶ τοῦτο V 28 ὀνομάσας om in lac L

ὑποβὰς Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, φησίν. εἰ
τοίνυν τὸ μὲν φῶς ἐστιν ἡ ζωή, ἡ δὲ ζωὴ ὁ λό-
γος, ὁ δὲ λόγος σὰρξ ἐγένετο, αὐτόθεν γίνεται
27 φανερὸν ὅτι τὸ φῶς ἐν σαρκὶ γέγονε. τί οὖν;
ἐπειδὴ τὸ φῶς καὶ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θεὸς καὶ ὁ λόγος
ἐν σαρκὶ ἐφανερώθη, διὰ τοῦτο παρήλλακται πρὸς τὸ ἐν
τῷ πατρὶ φῶς τὸ ἀληθινὸν φῶς; καὶ μὴν μαρτυρεῖται
παρὰ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι καὶ ἐν τῷ σκότει γενόμενον ἀπρόσ-
ιτον ἔμεινε τῇ ἐναντίᾳ φύσει. Τὸ γὰρ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ,
φησίν, ἔλαμψε, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. εἰ μὲν
οὖν ἠλλοιώθη πρὸς τὸ ἐναντίον καὶ ἐδυναστεύθη τῷ ζόφῳ
τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ γενόμενον, ἰσχυρὸν ἂν ἦν πρὸς ἀπό-
897 M. δειξιν τοῖς βουλομένοις ἐπιδεικνύειν, ὅσον πρὸς τὸ χεῖρον
παρήλλακται τοῦτο τὸ φῶς πρὸς τὸ ἐν τῷ πατρὶ θεωρούμενον·
28 εἰ δὲ καὶ ὁ λόγος, κἂν ἐν σαρκὶ γένηται, λόγος μένει, καὶ τὸ
φῶς, κἂν ἐν τῇ σκοτίᾳ λάμψῃ, φῶς οὐδὲν ἧττόν ἐστι, τοῦ
ἐναντίου τὴν κοινωνίαν οὐ προσδεχόμενον, καὶ ἡ ζωή, κἂν ἐν
τῷ θανάτῳ γένηται, ἐν ἑαυτῇ φυλάσσεται, καὶ ὁ θεός, κἂν
τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὑπέλθῃ, οὐκ αὐτὸς γίνεται δοῦλος,
ἀλλ' εἰς κυριότητα καὶ βασιλείαν ἐξαιρεῖται τὸ ὑποχείριον,
κύριον καὶ Χριστὸν ποιῶν τὸ ταπεινὸν καὶ ἀνθρώπινον, πῶς
διὰ τούτου πρὸς τὸ χεῖρον τὴν παραλλαγὴν τοῦ φωτὸς ἐπι-
δείκνυσιν, ἴσως ἑκατέρου τὸ ἄτρεπτον εἰς κακίαν καὶ τὸ ἀναλ-
λοίωτον ἔχοντος, οὐδὲ τούτῳ προσέχων, ὅτι ὁ πρὸς τὸν σαρ-
κωθέντα λόγον ἰδών, ὃς ἦν καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ θεός, ἐπέγνω
διὰ τῆς ὀφθείσης δόξης τὸν πατέρα τῆς δόξης εἰπὼν Ἐθεασά-
μεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός.

9 Joh 1, 5 26-27 Joh 1, 14

VLATS 6 τὸ om VL ἐν: ἓν L 7 μαρτυρεῖ L μεμαρτύρηται T 8 σκότῳ VAT γινόμενον A 9 ἐν τῇ ἐναντίᾳ VLT ἐν eras V 10 φησίν: φύσει V κατέλαχεν A μὲν om A 11-12 τὸ φῶς τῷ ζόφῳ A 12 τῇ om VT πρὸς: εἰς V 15 καὶ pr om VT γίνεται v γίνηται S 18 τῷ om VT 18 φυλάσσηται T 19 τὴν δούλου VT 21 χριστὸν καὶ κύριον VT 22-23 ἐπιδείκνυται VT 23 ἑκάτερον L 24 τοῦτο L ὁ om L 25 καὶ ante φῶς om S

29 Ἀλλ' ἦλθεν ἐπὶ τὸν ἀνανταγώνιστον λόγον τὸν πάλαι
μὲν ἡμῖν ἐκ τῆς ἀκολουθίας τῶν λεγομένων πεφωραμένον,
νῦν δὲ γυμνῇ τῇ φωνῇ προφερόμενον. βούλεται γὰρ ἐμπαθῆ
τινα καὶ ἐπίκηρον καὶ οὐδὲν τῆς ὑλικῆς καὶ ῥοώδους φύ-
σεως διαφέρουσαν ἐπιδεῖξαι τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν, ὡς ἂν διὰ
τούτου τὴν πρὸς τὸν πατέρα διαφορὰν ἀποδείξειεν. φησὶ
γὰρ εἰ μὲν ἔχει δεικνύναι καὶ τὸν ἐπὶ πάντων
θεόν, ὅσπερ ἐστὶν ἀπρόσιτον φῶς, ἐν σαρκὶ
γενόμενον ἢ γενέσθαι δυνάμενον ὑπ' ἐξου-
σίαν ἐλθεῖν, προστάγμασιν ὑπακοῦσαι, νό-
μοις ἀνθρωπίνοις πολιτεύεσθαι, σταυρὸν ἐνεγ-
30 κεῖν, ἴσον λεγέτω τῷ φωτὶ τὸ φῶς. εἰ ταῦτα παρ'
ἡμῶν προεφέρετο διὰ τῶν προκατεσκευασμένων κατὰ τὸ
ἀκόλουθον ἐξευρισκόντων, μὴ συμμαρτυρούμενα ταῖς ἐκείνου
φωναῖς. τίς οὐκ ἂν ἡμᾶς συκοφαντεῖν ἠτιάσατο, ὡς περινοίᾳ
τινὶ λόγων πρὸς τὴν ἀτοπίαν ταύτην τὸ δόγμα τῶν ὑπεναν-
τίων ἐκβάλλοντας; νυνὶ δὲ συνηγορία τίς ἐστι τοῦ πεφρον-
τισμένως ἡμᾶς μετὰ τῆς ἀληθείας εὐθύνειν τὸν τῆς αἱρέ-
σεως λόγον τὸ μηδὲ παρ' αὐτῶν ἐκείνων τὴν κατὰ τὸ
ἀκόλουθον ἀναφαινομένην ἀτοπίαν σιωπηθῆναι. ἰδοὺ γὰρ
πῶς ἀπαρακάλυπτός ἐστι καὶ πεπαρρησιασμένη ἡ κατὰ τοῦ
μονογενοῦς θεοῦ μάχη, καὶ τὸ κατὰ φιλανθρωπίαν ἔργον
διαβολὴ καὶ κατηγορία τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ φύσεως
παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐνομίσθη, ὡς οὐχὶ προνοητικῶς, ἀλλὰ
φυσικῶς αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐν σαρκὶ βίον καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ
31 πάθος κατολισθήσαντος. καὶ ὥσπερ φύσις ἐστὶ τῷ λίθῳ
ἡ ἐπὶ τὸ κάτω φορὰ καὶ τῷ πυρὶ τὸ ἔμπαλιν, καὶ οὐκ
ἀντιμεταλαμβάνουσι τὰς ἀλλήλων ἰδιότητας αἱ ὗλαι, ὥστε
ἀνωφερῆ μὲν εἶναι τὸν λίθον, βρίθειν δὲ τὸ πῦρ ἐπὶ τὸ
κάτω φερόμενον, οὕτως κατασκευάζουσι τῇ μὲν τοῦ υἱοῦ

VLATS 1 ἀπῆλθεν L ἀνταγώνιστον v 2 πεφωραμένον: περιφερόμενον V 3 προφερόμενον: πεφωραμένον V 8 ὥσπερ L v ὅπερ VT 12 λέγω T 15 ἠτιάσατο συκοφαντεῖν VT 17-18 πεφορτισμένως L 20-21 γάρ πως AS 28 ἀντιλαμ-βάνουσι VT ἀντιλαμβανούσης L postea accentus add supra α et exp ης

φύσει συνουσιῶσθαι τὰ πάθη καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ συγ-
γενὲς ἑαυτῇ καὶ οἰκεῖον ἐλθεῖν, τὴν δὲ τοῦ πατρὸς ἐλευ-
θέραν οὖσαν τῶν τοιούτων παθῶν ἀπρόσιτον μεῖναι τῇ τῶν
κακῶν προσβολῇ. φησὶ γὰρ τὸν ἐπὶ πάντων θεόν, ὅσπερ
ἐστὶν ἀπρόσιτον φῶς, μήτε γενόμενον ἐν σαρκὶ μήτε γε-
32 νέσθαι δυνάμενον. ἤρκει τὸ πρότερον τῶν εἰρημένων εἰπεῖν,
900 M. ὅτι ὁ πατὴρ οὐκ ἐν σαρκὶ ἐγένετο· νυνὶ δὲ διπλῇ τίς ἐστι
διὰ τῆς προσθήκης ἡ τοῦ ἀτόπου κατασκευή. ἢ γὰρ τοῦ
33 υἱοῦ κατηγορεῖ κακίαν ἢ τοῦ πατρὸς ἀδυναμίαν. εἰ μὲν
γὰρ κακὸν ἡ τῆς σαρκὸς κοινωνία, τῷ μονογενεῖ θεῷ προσ-
μαρτυρεῖ τὴν κακίαν· εἰ δὲ ἀγαθὸν ἡ φιλανθρωπία, ἀδύ-
νατον εἰς τὸ ἀγαθὸν ἀποδείκνυσι τὸν πατέρα, λέγων μὴ ἂν
αὐτὸν δυνηθῆναι τὴν τοιαύτην χάριν διὰ σαρκὸς ἐνεργῆσαι.
καίτοι τίς οὐκ οἶδε τῶν πάντων, ὅτι ἡ ζωοποιὸς δύναμις
ὁμοίως ἐκ πατρός τε καὶ υἱοῦ πρόεισιν εἰς ἐνέργειαν;
Ὥσπερ γάρ, φησίν, ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωο-
ποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποεῖ, ἡμᾶς δηλαδὴ
34 νεκροὺς λέγων τοὺς τῆς ἀληθινῆς ἀποπεσόντας ζωῆς. εἰ
οὖν ὥσπερ ὁ πατὴρ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ οὐκ ἄλλως ὁ υἱὸς
τὴν αὐτὴν ἐνεργεῖ χάριν, πῶς ὁ θεομάχος κατ' ἀμφοτέρων
κινεῖ τὴν βλάσφημον γλῶσσαν, τὸν μὲν πατέρα τῇ πρὸς τὸ
ἀγαθὸν ἀδυναμίᾳ, τὸν δὲ υἱὸν τῇ πρὸς τὸ κακὸν οἰκειότητι
καθυβρίζων;

35 Ἀλλ' οὐκ ἔστι, φησί, τῷ φωτὶ τὸ φῶς ἴσον, διότι τὸ
μὲν ἀληθινόν, τὸ δὲ ἀπρόσιτον λέγεται. τὸ οὖν ἀληθινὸν
ἐν ἐλαττώσει κρίνεται; διὰ τί; καὶ μὴν ἐκείνων ἐστὶ λόγος,
ὅτι διὰ τοῦτο μείζων καὶ ὑψηλοτέρα τοῦ πατρὸς ἡ θεότης
παρὰ τὴν τοῦ υἱοῦ νοεῖται, διότι ὁ μὲν ἀληθινὸς θεὸς ἐν

16 Joh 5, 21

VLATS 1 συνοικειοῦσθαι v 3 εἶναι L v 4 ὅπερ VT 7 διπλῇ πλῇ in ras T 12 λέγων ω in ras T 14 ἡ ζωοποιὸς—16-17 ζωοποιεῖ: ὡς ὁ πατὴρ ζωοποιὸς v (cett om) 15 ἐν πατρὶ τε καὶ υἱῷ A 16 γάρ om VT 21 τὴν βλάσφημον κινεῖ VT cf vorlage p 287, 6 γλῶτταν VT 24 φησί om V τὸ ante φῶς add A v, om VLTS 25 λέγει A 26 ἐν om V v ἐστὶν ὁ λόγος S

τῷ εὐαγγελίῳ προσείρηται, ὁ δὲ χωρὶς τῆς τοῦ ἀληθινοῦ
προσθήκης. πῶς οὖν ὁ αὐτὸς λόγος ἐπὶ μὲν τῆς θεότητος
αὔξησιν, ἐπὶ δὲ τοῦ φωτὸς ἐλάττωσιν τοῦ νοουμένου ση-
μαίνει; εἰ γὰρ διὰ τοῦτο μείζονα τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα
φησίν, ὅτι ἀληθινὸς θεός ἐστι, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον
μείζων ἂν ὁμολογηθείη τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, ὅτι ὁ μὲν ἀλη-
36 θινὸν φῶς, ὁ δὲ οὐχ οὕτως κατονομάζεται. ἀλλὰ τοῦτο
μέν, φησί, τὸ φῶς τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἐνήρ-
γησεν, ἐκεῖνο δὲ πρὸς τὴν τοιαύτην χάριν ἀν-
ενέργητον ἔμεινε. καινὸς προτιμήσεως τρόπος· τὸ
ἄπρακτον εἰς φιλανθρωπίαν τοῦ ἐνεργήσαντος ὑπέρτερον
κρίνουσιν. ἀλλ' οὔτε ἔστιν οὔτε γενήσεται τοιοῦτον ἐν Χρι-
στιανοῖς ποτε νόημα, δι' οὗ κατασκευάζεται μὴ πᾶν ἀγα-
θόν, ὅτιπερ ἐν τοῖς οὖσίν ἐστιν, ἐκ τοῦ πατρὸς τὴν αἰτίαν
ἔχειν. τῶν δὲ καθ' ἡμᾶς ἀγαθῶν τὸ κεφάλαιον ἡ πρὸς
τὴν ζωὴν ἐπάνοδος παρὰ τοῖς εὖ φρονοῦσι πεπίστευται·
αὕτη δὲ διὰ τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας τοῦ κυρίου
κατώρθωται, οὐκ ἀπράκτου καὶ ἀνενεργήτου, καθὼς ἡ
αἵρεσις βούλεται, τοῦ πατρὸς ἐν τῷ καιρῷ τῆς οἰκονομίας
ἀπιδιάσαντος. οὐ γὰρ τοῦτο ἐνδείκνυται ὁ εἰπὼν ὅτι Ὁ
πέμψας με μετ' ἐμοῦ ἐστι, καὶ Ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ μένων
37 ποιεῖ τὰ ἔργα ταῦτα. πῶς οὖν ἡ αἵρεσις μόνῳ τῷ υἱῷ
τὴν ὑπὲρ ἡμῶν χάριν προσμαρτυροῦσα ἀπόμοιρον ποιεῖ τὸν
πατέρα τῆς ἐπὶ τοῖς κατορθωθεῖσιν εὐχαριστίας; μόνοις
γὰρ κατὰ φύσιν ὀφείλεται τοῖς εὐεργέταις ἡ τῆς εὐχαρι-
στίας ἀντίδοσις, ὁ δὲ πρὸς εὐεργεσίαν ἀδύνατος ἔξω τοῦ
εὐχαριστεῖσθαι πάντως ἐστίν. ὁρᾷς ὡς διὰ πάντων αὐτοῖς

1 Joh 17, 3 7 haec non Gregorium sibi obicere, sed re vera verba esse Eunomii ostendit infra 18 20-22 Joh 8, 29 Joh 14, 10

VLATS 4 τούτου V 5 φησίν VT: φασὶν LA v et ex φησίν corr S 6 ὁμολογηθείη post τοῦ πατρὸς coll V 10 καινὸς: καιρὸς L 12 οὐδὲ ἔστιν AS v 14 οὖσιν: τοιούτοις v 16 πιστεύεται LA v 17 κατὰ ἄνθρωπον VLTS v, τὸν add A 21 ὁ ἐν ἐμοὶ T 23 ἀπόμοιρον libri v, ἄμοιρον correxerim 24 κατορθωθεῖσιν LAT: κατορθώμασιν S v κατορθοῦσιν V 25 τὰ ante κατὰ add S

πρὸς τοὐναντίον ὁ σκοπὸς περιτρέπεται τῆς κατὰ τοῦ μονογενοῦς βλασφημίας, κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπὶ τὸν πατέρα μεταβαινούσης. καί μοι δοκεῖ κατ' ἀνάγκην τὸ τοιοῦτον συμβαίνειν. εἰ γὰρ ὁ τιμῶν τὸν υἱὸν τιμᾷ τὸν πατέρα, κατὰ τὴν θείαν ἀπόφασιν, δῆλον ὅτι καὶ ἡ πρὸς τὸ ἐναν-
901 M. τίον κατὰ τοῦ υἱοῦ σπουδὴ ἐπὶ τὸν πατέρα τὴν ἀναφορὰν
38 ἔχει. ἐγὼ δέ φημι δεῖν τοῖς ἁπλούστερον δεχομένοις τὸ περὶ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν κήρυγμα ἴσης εὐχαριστίας πρός τε τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα τὴν αὐτὴν χάριν ὑπόθεσιν γίνεσθαι, καὶ τὸ πατρικὸν θέλημα τοῦ υἱοῦ τελειώσαντος (τοῦτο δέ ἐστι τὸ πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος) ὁμοίως ἐπὶ τῇ χάριτι ταύτῃ τιμᾶν τὸν πατέρα τε καὶ τὸν υἱόν, ὡς οὐκ ἂν γενομένης ἡμῖν τῆς σωτηρίας, εἰ μὴ τὸ ἀγαθὸν θέλημα τοῦ πατρὸς διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως αὐτοῦ προῆλθεν ἡμῖν εἰς ἐνέργειαν. δύναμιν δὲ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν εἶναι παρὰ τῶν γραφῶν μεμαθήκαμεν.

39 Πάλιν δὲ τὰ εἰρημένα κατανοήσωμεν. εἰ μὲν ἔχει δεικνύναι, φησί, τὸν ἐπὶ πάντων θεόν, ὅσπερ ἐστὶν ἀπρόσιτον φῶς, ἐν σαρκὶ γενόμενον ἢ γενέσθαι δυνάμενον, ἴσον λεγέτω τῷ φωτὶ τὸ φῶς. πρόδηλος γὰρ ὁ τῶν εἰρημένων σκοπὸς δι' αὐτῆς τῆς τῶν ῥημάτων κατασκευῆς, ὅτι οὐκ οἴεται τῇ παντοδυνάμῳ θεότητι τὸν υἱὸν καὶ πρὸς τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς φιλανθρωπίας ἰσχῦσαι, ἀλλὰ τῷ φύσεως ἐμπαθοῦς εἶναι τὸ
40 κατὰ τὸν σταυρὸν δέξασθαι πάθος. ἀλλά μοι σκοπουμένῳ καὶ ἀναζητοῦντι, πόθεν ταῖς τοιαύταις τῶν ὑπολήψεων περὶ τὸ θεῖον συνέπεσεν, ὡς τὸ μὲν ἀγέννητον φῶς ἀπρόσιτον

4 Joh 5, 23   11 I Tim 2, 4   16 I Cor 1, 24

VLATS 1 ὁ σκοπὸς πρὸς τοὐναντίον VT   2 ἐπὶ τὸν πατέρα κατὰ τὸ ἀκόλουθον VT   3 τὸ om v   5 τὴν θείαν: τὸ ἐναντίον V   8 γὰρ post ἴσης add L   12 καθά φησιν T   13 γινομένης VLT   14 ὑμῖν σωτηρίας (om τῆς) v   19 φησὶ δεικνύναι VT   ὅπερ VT ὥσπερ v   21 λέγεται T   24 τοῦ υἱοῦ VT   καὶ et τὸ om A   25 τὸ φύσεως L

εἶναι τῷ ἐναντίῳ καὶ καθαρῶς ἀπαθὲς καὶ ἀκήρατον οἴεσθαι, τὸ δὲ γεννητὸν ἐπαμφοτερίζειν κατὰ τὴν φύσιν, ὡς οὐκ ἀκραιφνές τε καὶ καθαρὸν ἐν ἀπαθείᾳ φυλάσσειν τὸ θεῖον, ἀλλά τινα συμμιγῆ τε καὶ σύγκρατον ἐκ τῶν ἐναντίων τὴν οὐσίαν ἔχειν τὴν καὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίας ὀρεγομένην καὶ πρὸς ἐμπαθῆ διάθεσιν μεταρρέουσαν, ἐπειδὴ παρὰ τῆς γραφῆς οὐκ ἦν τῆς τοιαύτης ἀτοπίας τὰς ὑποθέσεις εὑρεῖν, ἐπῆλθέ μοι λογίσασθαι, μή ποτε ἄρα τὰς τῶν Αἰγυπτίων περὶ τὸ θεῖον μυθολογίας θαυμάσας τὰς ἐκείνων δόξας τοῖς περὶ τοῦ μονογενοῦς ἐγκαταμίγνυσι
41 λόγοις. φασὶ γὰρ ἐκείνους τὴν ἀλλόκοτον εἰδωλοποιΐαν, ὅταν ἀνθρωπίνοις μέλεσιν ἀλόγων τινῶν μορφὰς ἐφαρμόζωσιν, αἴνιγμα λέγειν εἶναι τῆς συμμίκτου φύσεως, ἣν προσαγορεύουσι δαίμονα, ταύτην δὲ λεπτοτέραν μὲν τῶν ἀνθρώπων εἶναι καὶ πολὺ τῇ δυνάμει τὴν ἡμετέραν ὑπερφέρουσαν φύσιν, τὸ δὲ θεῖον οὐκ ἀμιγὲς οὐδὲ ἄκρατον ἔχειν, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς φύσει καὶ σώματος αἰσθήσει συγκεκραμένον, ἡδονήν τε καὶ πόνον ἀναδεχόμενον, ὧν οὐδὲν περὶ τὸν ἀγέννητον εἶναι θεόν. καὶ γὰρ κἀκεῖνοι λέγουσι τοῦτο τὸ ὄνομα, τῷ ὑπερέχοντι κατὰ τὰς ὑπολήψεις αὐτῶν θεῷ τὴν ἀγεννησίαν ἐπιφημίζοντες. ἔοικεν οὖν ἡμῖν ὁ σοφὸς θεολόγος οὗτος ἐκ τῶν Αἰγυπτίων ἀδύτων Ἄνουβιν ἢ Ἶσιν ἢ Ὄσιριν τῷ κηρύγματι τῶν Χριστιανῶν ἐπεισάγειν πλὴν τῆς τῶν ὀνομάτων ὁμολογίας· διαφέρει δὲ πάντως οὐδὲν εἰς ἀσέβειαν ὅ τε ὁμολογῶν τὰ τῶν εἰδώλων ὀνόματα καὶ ὁ τὰς περὶ τούτων δόξας ἐν ἑαυτῷ κρατύνας, τῶν δὲ ὀνο-
42 μάτων φειδόμενος. εἰ τοίνυν ἐκ μὲν τῆς θείας γραφῆς συνηγορίαν τινὰ τῆς ἀσεβείας ταύτης εὑρεῖν οὐκ ἔστιν, ἐκ
904 M. δὲ τῶν ἱερογλυφικῶν αἰνιγμάτων ὁ λόγος αὐτοῖς τὴν ἰσχὺν ἔχει, πάντως οὐκ ἄδηλον τί προσήκει τοὺς εὖ φρονοῦντας

VLATS 1 τὸ ἐναντίον L   6 μεταρρέπουσαν L sed cf Ar eth Nic IX 6, 1167 b 7   9 τὰ τῶν αἰγ. A om μυθολογίας   12 ἀνθρωπείοις T   τινῶν: τινὰς VLT   13 ἣν: καὶ T   14 χαλεπωτέραν in λεπτοτέραν corr T²   15 πολλῇ V   22 ἀδύτων: ὑδάτων V   29 αἰνιγμάτων: γραμμάτων VT   αὐτοῖς om V   30 τί: ὅτι VT

περὶ τούτων λογίσασθαι. ὅτιδ' οὐκ ἐπηρεαστικῶς ταύτην τὴν διαβολὴν ἐπιφέρομεν, αὐτὸς ἂν γένοιτο ἡμῖν μάρτυς διὰ τῶν ἰδίων λόγων Εὐνόμιος, ὁ τὸν ἀγέννητον μὲν ἀπρόσιτον φῶς λέγων καὶ εἰς πεῖραν παθημάτων ἐλθεῖν μὴ δυνάμενον, ἐπὶ δὲ τοῦ γεννητοῦ κατάλληλόν τε καὶ συγγενῆ τὴν τοιαύτην διάθεσιν εἶναι διοριζόμενος· ὡς μηδὲ χάριν τῷ μονογενεῖ θεῷ τὸν ἄνθρωπον ὧν ἕνεκεν ἔπαθεν ἔχειν, εἴπερ αὐτομάτως κατὰ τὸν λόγον αὐτῶν πρὸς τὴν τῶν παθημάτων πεῖραν κατώλισθεν, τῆς ἐμπαθοῦς οὐσίας φυσικῶς πρὸς τοῦτο κατασυρείσης, ὅπερ οὐδεμιᾶς ἄξιον εὐχα-

43 ριστίας ἐστί. τίς γὰρ ἂν ἐν χάριτος δέξαιτο μέρει τὸ κατ' ἀνάγκην συμβαῖνον, κἂν ἐπικερδὲς καὶ ὠφέλιμον ᾖ; οὔτε γὰρ τῷ πυρὶ τῆς θερμότητος οὔτε τῷ ὕδατι τῆς ῥοῆς χάριν γινώσκομεν, εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς φύσεως ἀνάγοντες τὸ γινόμενον, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὸ πῦρ τῆς θερμαντικῆς ἐνεργείας ἀπολειφθῆναι ἢ στάσιμον ἐπὶ πρανοῦς μεῖναι τὸ ὕδωρ, αὐτομάτως τῆς τοπικῆς ἐπικλίσεως ἐφελκομένης ἐπὶ τὸ πρόσω τὴν κίνησιν. εἰ οὖν φύσεως ἀνάγκη τὴν διὰ σαρκὸς εὐεργεσίαν παρὰ τοῦ υἱοῦ γεγενῆσθαι τοῖς ἀνθρώποις λέγουσιν, οὐδεμίαν πάντως χάριν γινώσκουσιν, ὅτι οὐκ εἰς δύναμιν ἐξουσιαστικήν, ἀλλ' εἰς φυσικὴν ἀνάγκην τὸ

44 γεγονὸς ἀναφέρουσιν. εἰ δὲ τῆς δωρεᾶς αἰσθανόμενοι τὴν εὐεργεσίαν ἀτιμάζουσι, δέδοικα μὴ πρὸς τοὐναντίον περιτραπῇ πάλιν αὐτοῖς ἡ ἀσέβεια καὶ προτιμοτέραν ποιήσωνται τὴν ἐμπαθῆ τοῦ υἱοῦ διάθεσιν τῆς πατρικῆς ἀπαθείας, ἐν τῷ καθ' ἑαυτοὺς ἀγαθῷ τὴν τοῦ καλοῦ κρίσιν ποιούμενοι. εἰ γὰρ καὶ τὸν υἱόν, καθὼς περὶ τοῦ πατρὸς δογματίζουσιν, ἀπαράδεκτον εἶναι συνέβη τοῦ πάθους, ἀδιόρθωτος ἔμεινεν

VLATS 1 δ' S v, om VLT ὅτι γὰρ A 4 μαθημάτων V 5 τοῦ γεννητοῦ correxi: τὸ γεννητὸν LAS v τῷ γεννητῷ VT ἀσυγγενῆ VLT 6 εἶναι AS v, om VLT ὁριζόμενος A 7 ἕνεκεν om VLT 9 μαθημάτων V κατωλίσθη πεῖραν v 10 κατασυρήσεις L 10-11 εὐχαριστίας ἄξιον VT 12 συμβαίνειν v 13 τῷ ante ὕδατι om VL 17 ἐπικλήσεως L 24 ἡ ἀσέβεια αὐτοῖς V εὐσέβεια S ποιήσονται VL 26 καθ' αὐτοὺς VT 27 καὶ περὶ T πατρὸς: πνεύματος L 28 ἀπρόσδεκτον A

ἂν ἡ τῆς φύσεως ἡμῶν συμφορά, οὐκ ὄντος τοῦ διὰ τῆς οἰκείας πείρας εἰς ἀφθαρσίαν ἐξαιρουμένου τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὕτω λανθάνει τῶν σοφιστῶν ἡ δεινότης, δι' ὧν καθαιρεῖν ἐπιχειρεῖ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ τὸ μεγαλεῖον, εἰς μείζονάς τε καὶ προτιμοτέρας ὑπολήψεις αὐτὸν περιάγουσα, ἐπείπερ ὁ δυνάμενος δρᾶσαι τοῦ ἀδυνατοῦντος πρὸς τὸ ἀγαθὸν προτιμότερος.

45 Ἀλλ' αἰσθάνομαι ὑπατακτοῦντος τοῦ λόγου· οὐ γὰρ ἐπιμένει τῷ καθήκοντι δρόμῳ, κατὰ τοὺς θερμούς τε καὶ θυμώδεις τῶν πώλων ταῖς τῶν ἀνταγωνιστῶν βλασφημίαις συνεκφερόμενος πρὸς τὰ τῆς ὑποθέσεως ἄτοπα. οὐκοῦν καθεκτέον αὐτὸν πέρα τοῦ μέτρου πρὸς κατασκευὴν τῶν ἀτόπων ἀφηνιάζοντα. συγγνώσεται δὲ πάντως ὁ εὐγνώμων ἀκροατὴς ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, οὐχ ἡμῖν τὴν ἀνακύπτουσαν ἐκ τῆς ἐξετάσεως ἀτοπίαν, ἀλλὰ τοῖς τὰς πονηρὰς ὑποτιθεμένοις ἀρχὰς λογιζόμενος. ἡμῖν δὲ πρὸς ἕτερόν τι τῶν

46 εἰρημένων μετακτέον τὴν θεωρίαν. φησὶ γὰρ ὅτι καὶ σύνθετον ἡμῖν τὸν θεὸν ἀπεργάζεται τῷ κοινὸν μὲν ὑποθέσθαι τὸ φῶς, ἰδιότησι δέ τισι καὶ ποικίλαις διαφοραῖς θατέρου χωρίζειν θάτερον. σύνθετον γὰρ οὐδὲν ἧττον τὸ κοινότητι

905 M. μιᾷ συνενηνεγμένον, διαφοραῖς δέ τισι καὶ συνδρομαῖς ἰδιωμάτων χωριζόμενον. πρὸς ταῦτα δὲ βραχὺς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ εὐαπάλλακτος. ὃ γὰρ τοῖς ἡμετέροις ἐπεγκαλεῖ δόγμασιν, εἰ μὴ διὰ τῶν ἰδίων κατασκευάζει λόγων, καθ' ἡμῶν αὐτῶν ὁμολογοῦμεν τὸ ἔγκλημα. σκεψώμεθα γὰρ τὰ παρ' αὐτοῦ γεγραμμένα. φῶς ἀληθινὸν ὀνομάζει τὸν κύριον, ἀπρόσιτον δὲ φῶς τὸν πατέρα. οὐκοῦν τὴν κατὰ τὸ φῶς κοινωνίαν καὶ αὐτὸς ὡμολόγησεν,

47 οὕτως ὀνομάσας ἑκάτερον. τῶν δὲ προσηγοριῶν προσφυῶς

VLATS 3 τῶν om v 6 ἐπιδρᾶσαι VS 10 θυμώδεις τῶν om V 12 μετρίου AS v 13 δὲ om T 14 ἀνακύπτουσαν om VT 15 ἐκ: ἐπὶ A 16 ἕτερόν S v: ἑκάτερόν VLAT 18 ἀπεργάζεται scil Basilius 21 τῷ κοινότητι T 25 ἐπικαλεῖ AS v ἰδίων: οἰκείων L v 29 κοινωνίαν: οἰκονομίαν V

τοῖς πράγμασιν ἐφηρμοσμένων, καθὼς πολλαχῇ διωρίσατο,
οὐ ψιλὴν νοοῦμεν τοῦ φωτὸς τὴν φωνὴν δίχα τινὸς διανοίας
ἐπὶ τῆς θείας φύσεως λέγεσθαι, ἀλλά τινος ὑποκειμένου
κατηγορεῖσθαι. οὐκοῦν τῇ κατὰ τὸ ὄνομα κοινωνίᾳ καὶ
τὴν τῶν σημαινομένων ὁμολογοῦσι ταὐτότητα, ἐπείπερ ὧν
τὰ ὀνόματα τὰ αὐτά, τούτων ἀπεφήναντο μηδὲ τὰς φύσεις
ἑτέρως ἔχειν. ἑνὸς τοίνυν ὄντος τοῦ κατὰ τὸ φῶς σημαι-
νομένου ἡ τοῦ ἀπροσίτου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ προσθήκη κατὰ
τὸν τῆς αἱρέσεως λόγον τὸ κοινὸν διορίζει τοῖς ἰδιάζουσιν,
ὡς ἄλλο μὲν τὸ τοῦ πατρὸς φῶς, ἕτερον δὲ τὸ τοῦ υἱοῦ
νοηθῆναι, τοῖς ἰδιώμασιν ἀπ᾽ ἀλλήλων διακρινόμενα. ἢ
τοίνυν ἀνατρεψάτω τὰ ἴδια, ἵνα μὴ σύνθετον δι᾽ ὧν λέγει
κατασκευάσῃ τὸ θεῖον, ἢ μηδὲ ἡμῶν ταῦτα κατηγορείτω,
48 ἅπερ ἐν τοῖς ἰδίοις βλέπει λόγοις. οὐδὲν γὰρ τὴν ἁπλότητα
διὰ τούτων ὁ λόγος λυμαίνεται, ἐπειδὴ κοινότης τε καὶ
ἰδιότης οὐσία οὐκ ἔστιν, ὥστε τὴν συνδρομὴν τούτων σύν-
θετον ἀποδεικνύειν τὸ ὑποκείμενον. ἀλλ᾽ ἡ μὲν οὐσία καθ᾽
ἑαυτὴν ὅ τι ποτὲ κατὰ τὴν φύσιν ἐστὶ διαμένει, ἐκεῖνο
οὖσα ὅπερ ἐστί· ταῦτα δὲ τῶν περὶ αὐτὴν νοουμένων τε
καὶ θεωρουμένων εἶναι πᾶς τις ἂν εἴποι διανοίας μετέχων,
ἐπεὶ καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἔστι τι κοινὸν τῆς
θείας φύσεως κατανοῆσαι, ἀλλ᾽ οὐ διὰ τοῦτο ἀνθρωπότης
49 τὸ θεῖον ἢ θεότης ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον. ἀγαθὸν γὰρ τὸν
θεὸν εἶναι πιστεύοντες οἴδαμεν καὶ ἐπ᾽ ἀνθρώπου τοῦτο τὸ
ὄνομα παρὰ τῆς γραφῆς τεταγμένον. ἀλλὰ διαιρεῖ τὴν ἐκ
τῆς ὁμωνυμίας κοινότητα τὸ ἰδιάζον ἐφ᾽ ἑκατέρου τῆς ση-
μασίας. ὁ μὲν γὰρ πηγὴ τῆς ἀγαθότητος ὢν ἀπ᾽ αὐτῆς
ὀνομάζεται, ὁ δὲ μετέχων τῆς ἀγαθότητος συμμετέχει καὶ
τοῦ ὀνόματος· καὶ οὐ διὰ τοῦτο σύνθετος ὁ θεός, ὅτι κοι-
νωνεῖ πρὸς τὸν ἄνθρωπον τῆς τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορίας.

VLATS 6 μηδὲ: μηδὲν A 7 ἑτέρας v 8 τοῦ ante ἀληθινοῦ om LAS v 10 τὸ alt om VT 11 νοεῖσθαι A 12 ἀναστρεψάτω V λέγῃ V λέγων L 13 κατασκευάσει V 14 οὐδὲ γὰρ S v 15 τε om T 17 ἀποδεικνύει LS 20 εἴπῃ V 21 τῆς om VLT 22 κατανοῆσαι φύσεως V διὰ τούτων VLT ἢ ante ἀνθρωπότης add S v 23 θειότης VLTS

οὐκοῦν φανερῶς ἐκ τούτων ὁμολογεῖται ὅτι ἄλλος ὁ τῆς
κοινότητος καὶ ἄλλος ὁ τῆς οὐσίας ἐστὶ λόγος, καὶ οὐδὲν
μᾶλλον διὰ τοῦτο σύνθεσίς τις καὶ πολυμέρεια περὶ τὴν
ἁπλῆν τε καὶ ἄποσον κατασκευάζεται φύσιν, εἴ τι τῶν
ἐπιθεωρουμένων ἢ ἐν ἰδιότητι βλέποιτο ἢ κατὰ κοινοῦ τινος
τὴν σημασίαν ἔχοι.
50 Ἀλλ᾽ ἐφ᾽ ἕτερον, εἰ δοκεῖ, τῶν εἰρημένων μετέλθωμεν
τὸν διὰ μέσου λῆρον χαίρειν ἐάσαντες, ᾧ φιλοπόνως τὴν
Ἀριστοτελικὴν τῶν ὄντων διαίρεσιν ἐπιθρυλῶν τῷ ἡμετέρῳ
λόγῳ ἐξείργασται γένη καὶ εἴδη καὶ διαφορὰς καὶ ἄτομα
καὶ πᾶσαν τὴν ἐν ταῖς κατηγορίαις τεχνολογίαν ἐπὶ δια-
908 M. βολῇ τῶν ἡμετέρων δογμάτων προεχειρίσατο. ταῦτα τοίνυν
ἐάσαντες ἐπὶ τὸ βαρὺ καὶ δυσανταγώνιστον αὐτοῦ τῷ λόγῳ
μετέλθωμεν. Δημοσθενικῷ γὰρ θυμῷ τὸν ἑαυτοῦ λόγον
τονώσας ἄλλος τις ἡμῖν ἐξ Ὀλτισήριδος Παιανιεὺς ἀνα-
πέφηνε, τὸ δριμὺ τοῦ ῥήτορος ἐν τῷ καθ᾽ ἡμῶν ἀγῶνι
μιμούμενος. ἐκθήσομαι δὲ κατὰ λέξιν αὐτὰ τοῦ λογο-
51 γράφου τὰ ῥήματα. ναί, φησίν, ἀλλ᾽ εἰ τοῦ γεννη-
τοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον ἐναντίως ἔχοντος κατ᾽
ἴσον ὑποβαίνοι τὸ γεννητὸν φῶς πρὸς τὸ ἀγέν-
νητον φῶς, τὸ μὲν γενήσεται φῶς, τὸ δὲ σκότος.
τὸ μὲν οὖν ὀξὺ καὶ εὔστοχον τῆς πρὸς τὴν ἀντίθεσιν ἀπαν-
τήσεως, ὅτῳ σχολή, διὰ τῶν ἐκείνου μαθέτω λόγων. ἐγὼ
δὲ τὸν τῶν ἡμετέρων ὑποκριτὴν ἀξιώσαιμ᾽ ἂν ἢ τὰ ἡμέτερα
λέγειν (ἢ ὡς ἐγγυτάτω προσάγειν τοῦ λόγου τὴν μίμησιν), ἢ
καθὼς πεπαίδευται καὶ δύναται κεχρημένον τῷ λόγῳ ἐκ
τοῦ ἰδίου προσώπου καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν διαλέγεσθαι. μήποτε
γὰρ οὕτω παραχθείη τῶν ἡμετέρων μηδείς, ὥστε τοῦ γεν-
νητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον ἐναντίως κατὰ τὸ σημαινόμενον

VLATS 2 κυριότητος VT 3 τις: τε VT 8 ᾧ corr Wilamowitz: ὁ 9 ὄντων: ὀνομάτων T 10 ἐξειργάσθαι A 11 τεχνολογίαις κατηγορίαν S 13 τῶν λόγων L 15 ἐξ ὀλτησίριδος T ἐξ ὀλτισίριδος A ἐξολ τις ἤριδος L Ἐξολτισήριδος v 17 κατάλεξιν L 20-21 πρὸς τὸ ἀγέννητον φῶς om A 21 γεννήσεται VL (alt ν exp) v 24 ἢ om v 25 προάγειν AS v 28 παρηχηθείη VLT

52 ἔχοντος ὑπόβασιν τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον οἴεσθαι. πᾶν γὰρ τὸ ἀντικείμενον οὐκ ἐν ὑφέσει τὴν διαφοράν, ἀλλ' ἐν παντελεῖ τῇ κατὰ τὸ σημαινόμενον ἀλλοτριώσει τὴν ἀντιδιαστολὴν ἔχει, οἷον καθεύδειν τινὰ λέγομεν ἢ μὴ καθεύδειν, καθῆσθαι ἢ μὴ καθῆσθαι, γεγεννῆσθαι ἢ μὴ γεγεννῆσθαι, τἄλλα πάντα κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον· ὧν ἡ τοῦ ἑνὸς ἄρσις θέσις τοῦ ἀντικειμένου γίνεται. ὥσπερ οὖν τὸ ζῆν οὐχὶ ὕφεσίς ἐστι τοῦ μὴ ζῆν, ἀλλὰ παντελὴς ἐναντίωσις, οὕτω τὸ γεγεννῆσθαι οὐχ ὕφεσιν τοῦ μὴ γεννηθέντος ἐνοήσαμεν, ἀλλ' ἀντίθεσίν τινα καὶ ἀντιδιαστολὴν ἀμεσίτευτον, ὡς τὸ ἐν ἑκατέρῳ σημαινόμενον μηδενὶ τρόπῳ κοινωνεῖν πρὸς τὸ ἕτερον μήτε ἐν ὀλίγῳ μήτε ἐν πλείονι. ὁ τοίνυν τὸ ἐξ ἐναντίου νοούμενον ὑποβαίνειν πρὸς τὸ ἀντικείμενον λέγων ἐκ τοῦ ἰδίου προαγέτω προσώπου τὸν λόγον.
53 ὁ γὰρ ἡμέτερος ἰδιωτισμὸς τὰ τοῖς ἀντικειμένοις ἀναλογοῦντα κατὰ τὸ ἴσον τοῖς πρωτοτύποις καὶ πρὸς ἑαυτὰ λέγει διΐστασθαι. ὥστε εἰ καὶ τῷ φωτὶ τὴν αὐτὴν παραλλαγὴν ἣν τῷ γεννητῷ πρὸς τὸ ἀγέννητον ἐνορᾷ ὁ Εὐνόμιος, τὸν ἡμέτερον ἐπαναλήψομαι λόγον, ὅτι ὡς ἐκεῖ τὸ ἕτερον τῆς ἀντιφάσεως μέρος ἀκοινώνητον πρὸς τὸ ἀντικείμενον μένει, οὕτως εἴπερ τῷ ἑνὶ μέρει τῶν ἀντιθέτων τὸ φῶς συναρμοσθείη, τὸ λειπόμενον συζυγὲς τῷ σκότῳ πάντως ἀναδειχθήσεται, τῆς ἀντιθετικῆς ἀνάγκης ἀναλόγως τοῖς προάγουσι καὶ τὸν τοῦ φωτὸς λόγον πρὸς τὸ ἀντι-
54 κείμενον διαστελλούσης. ταῦτα ἡμεῖς οἱ δίχα λογικῆς ἐντρεχείας ἐπιχειροῦντες τῷ γράφειν, καθώς φησιν ὁ διαβάλλων ἡμᾶς, πρὸς τὸν νέον Παιανιέα διὰ τῆς ἐπιχωρίου γλώττης ὑπαγροικίζομεν. πῶς δὲ πρὸς τὴν ἀντίθεσιν ταύτην διηγωνίσατο τοὺς θερμοὺς ἐκείνους καὶ πῦρ

VLATS 1-2 πάντα γὰρ τῶν ἀντικειμένων A 4 λέγειν V 5-6 γεγενῆσθαι ἢ μὴ γεγενῆσθαι A 8 παντελῶς v 9 τὸ: τοῦ T γεγενῆσθαι alt ν sscr A 10 ἐνοήσαμεν: ἐννοήσομεν VT ἐννοήσωμεν L 11 ὡς ἂν τὸ V 14 προσώπου προαγέτω VT 17 λέγειν V 18 ἣν om VLT 19 τὸ om v 21 μένοι V 22 τὸ σκότος VLT 23 ἀνάγκης om V 27 οἱ διαβάλλοντες V 28 πῶς ex πρὸς corr L

πνέοντας λόγους κατὰ τὴν Δημοσθενικὴν εὐτονίαν καθ' ἡμῶν προβαλλόμενος, ὅσοις καθ' ἡδονήν ἐστι τὸ γελᾶν, αὐτοῖς ἐπερχέσθωσαν τοῖς γεγραμμένοις τῷ ῥήτορι. τὸ γὰρ ἡμέτερον πρὸς μὲν ἔλεγχον τῶν τῆς ἀσεβείας δογμάτων οὐ λίαν δυσκίνητον, πρὸς δὲ τὸ κωμῳδεῖν τὴν ἀμαθίαν τῶν ἀπαιδεύτων παντελῶς ἐστιν ἀνεπιτήδειον.

VLATS 3 ὑπερεχέσθωσαν V ὑπερχέσθωσαν LT 6 ἀνεπιτήδευτον A τοῦ νύσης τῶν κατὰ εὐνομίου τέλος VT (sed om τῶν T) τοῦ ἁγίου γρηγορίου ἐπισκόπου νύσης κατὰ εὐνομίου τέλος L

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

<ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΕΚΘΕΣΙΝ>

1 Ἡ τῶν Χριστιανῶν πίστις ἡ εἰς πάντα τὰ ἔθνη κατὰ
τὸ πρόσταγμα τοῦ κυρίου παρὰ τῶν μαθητῶν κηρυχθεῖσα
οὔτε ἐξ ἀνθρώπων ἐστὶν οὔτε δι' ἀνθρώπων, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ
τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς λόγος ὢν καὶ ζωὴ
καὶ φῶς καὶ ἀλήθεια καὶ θεὸς καὶ σοφία καὶ πάντα, ὅσα
κατὰ φύσιν ἐστί, διὰ τοῦτο μάλιστα ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου
468 M. γενόμενος καὶ μετασχὼν τῆς φύσεως ἡμῶν Κατὰ πάντα
καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας, καθ' ὁμοιότητα δὲ τῷ
μετὰ ψυχῆς καὶ σώματος ἀναλαβεῖν ὅλον τὸν ἄνθρωπον,
2 ὥστε δι' ἀμφοτέρων ἡμῖν γενέσθαι τὴν σωτηρίαν. οὗτος
Ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, ἵνα
μηκέτι οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὰς ἑαυτῶν γνώμας περὶ τοῦ
ὄντος δοξάζωσι, τὰς γινομένας αὐτοῖς ἀπὸ στοχασμῶν τινων
ὑπονοίας δόγμα ποιούμενοι, ἀλλὰ πεισθέντες ὅτι ἀληθῶς
Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐκεῖνο μόνον ἀληθινὸν τῆς εὐσε-
βείας μυστήριον εἶναι πιστεύσωμεν, ὃ δι' αὐτοῦ ἡμῖν τοῦ
λόγου καὶ θεοῦ παρεδόθη τοῦ δι' ἑαυτοῦ τοῖς ἀποστόλοις
λαλήσαντος. τὴν δὲ ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας γραφῆς ἐκ νόμου

3 Matth 28, 19 Luc 24, 27 8 Phil 2, 7 9 Hebr 4, 15
13 Bar 3, 38 17 I Tim 3, 16

VLACTS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος β̄ VCTS (δεύτερος) γρηγορίου ἐπισκόπου νύσης κατ' εὐνομίου λόγος β̄ L γρηγορίου ἐπισκόπου νύσσης πρὸς εὐνόμιον ἀντιρρητικὸς λόγος δεύτερος A hic liber cum ceteris non cohaeret, titulus verus in libris mss non traditur, cf Prolegg 3 χριστιανῶν πίστις man rec in lac suppl L 3-4 litt κατὰ τὸ πρόσταγ m rec in lac suppl L 4 τοῦ om V litt τῶν μαθ. κηρυχ m rec in lac suppl L 5 τε δι' ἀνθρώπων m rec in lac L 10 τῷ: τὸ S 12 οὕτως VL 14 αὐτῶν V 15 δοξάζουσιν sscr ω L

τε καὶ προφητείας καὶ τῆς παροιμιώδους σοφίας γε-
νομένην περὶ τῆς ὑπερκειμένης φύσεως διδασκαλίαν δι'
ἐσόπτρου τινὸς καὶ αἰνίγματος ὡς μαρτυρίαν τῆς ἀπο-
καλυφθείσης ἡμῖν ἀληθείας δεχόμεθα, εὐσεβῶς τὴν διά-
νοιαν τῶν ῥητῶν ἐκλαμβάνοντες, ὡς συμφωνεῖν τῇ παρὰ
τοῦ δεσπότου τῶν ὅλων ἐκτεθείσῃ πίστει, ἣν ἐπὶ λέξεως
καθαρὰν καὶ ἀπαρεγχείρητον φυλάσσομεν ὡς παρελάβομεν,
καὶ τὴν ἐν ὀλίγῳ παρατροπὴν τῶν παραδοθέντων ῥημάτων
3 ἐσχάτην κρίνοντες βλασφημίαν τε καὶ ἀσέβειαν. πιστεύομεν
οὖν καθὼς ἐξέθετο τοῖς μαθηταῖς τὴν πίστιν ὁ κύριος
ὁ εἰπὼν ὅτι Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτί-
ζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ
τοῦ ἁγίου πνεύματος· οὗτός ἐστιν ὁ λόγος τοῦ μυστηρίου,
ἐν ᾧ διὰ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως μετασκευάζεται ἡμῶν ἡ
φύσις ἀπὸ τοῦ φθαρτοῦ πρὸς τὸ ἄφθαρτον, ἐκ τοῦ παλαιοῦ
ἀνθρώπου ἀνακαινιζομένη κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος ἐν
ἀρχῇ τὸ θεοειδὲς ὁμοίωμα. ταύτης οὖν παρὰ τοῦ θεοῦ
τοῖς ἀποστόλοις παραδοθείσης τῆς πίστεως οὔτε ὑφαίρεσιν
οὔτε παραλλαγὴν οὔτε προσθήκην ποιούμεθα, σαφῶς εἰδότες
ὅτι ὁ τολμῶν τὴν θείαν φωνὴν διὰ κακουργίας σοφιστικῆς
παρατρέπειν οὗτος ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστίν, ὃς
ἀφεὶς τῆς ἀληθείας τὰ ῥήματα ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, πατὴρ
ψεύδους γινόμενος. πᾶν γὰρ τὸ παρὰ τὴν ἀλήθειαν λε-
γόμενον ψεῦδός ἐστι πάντως καὶ οὐκ ἀλήθεια.
4 Ἐπεὶ οὖν τὸ δόγμα τοῦτο παρ' αὐτῆς ἐκτίθεται τῆς

11 Matth 28, 19 16 Col 3, 10 21-22 Joh 8, 44

VLACTS 1 σοφίας correxi: διδασκαλίας libri v cf 2 1-2 γινομένην ACTS v . . . νομένην περὶ suppl m rec L . . ύσεως διδασ suppl m rec L 3 καὶ αἰνίγματος in lac m rec suppl L καὶ δι' αἰνίγματος A 3-4 . . . καλυφθείσης item L 4 δεχώμεθα ACTS v εὐσεβῶς τὴν et 5 . . . μβάνοντες m rec suppl L 6 δεσπότου τῶν ὅλων m rec L 6-7 λέξεως καθαρὰν et 7 . . . λάσσομεν m rec suppl L 8 ὀλίγῳ: λόγῳ L 11 ὁ ante εἰπὼν om VL ὅτι om in lac V 17 ὁμοίωμα: ἀξίωμα CT 18 παραδοθείσης τ. ἀποστόλοις τ. πίστ. V οὔτε ὑφαίρεσιν om ACT 24 ἀληθές v

ἀληθείας, εἴ τι παρεπινοοῦσιν ἐπὶ ἀθετήσει τῆς θείας ταύτης φωνῆς οἱ τῶν πονηρῶν αἱρέσεων εὑρεταί, ὡς ἀντὶ μὲν τοῦ πατρὸς κτίστην αὐτὸν καὶ δημιουργὸν τοῦ υἱοῦ ὀνομάζειν, ἀντὶ δὲ τοῦ υἱοῦ ἔργον καὶ κτίσμα καὶ ποίημα, ἀντὶ δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος κτίσμα κτίσματος καὶ ἔργον ἔργου καὶ πάντα ὅσα τοῖς θεομάχοις περὶ αὐτοῦ λέγειν δοκεῖ, πάντα τὰ τοιαῦτα ἄρνησιν τῆς ἀποκαλυφθείσης ἡμῖν ἐν τῷ δόγματι τούτῳ θεότητος καὶ παράβασιν ὀνομάζομεν. ἅπαξ γὰρ μεμαθήκαμεν παρὰ τοῦ κυρίου, πρὸς ὃ βλέπειν χρὴ τῇ διανοίᾳ, δι' οὗ γίνεται ἡ ἀπὸ τοῦ θνητοῦ πρὸς τὸ ἀθάνατον τῆς φύσεως ἡμῶν μεταστοιχείωσις· τοῦτο δέ
5 ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. φοβερὸν οὖν εἶναί φαμεν καὶ ὀλέθριον παραλογίσασθαι μὲν τὰς θείας ταύτας φωνάς, ἀντεπινοεῖν δὲ τὰς ἐπὶ ἀθετήσει τού-
469 M. των παρευρισκομένας, ὥσπερ ἐπιδιορθουμένους τὸν θεὸν λόγον τὸν νομοθετήσαντα ταύτας τὰς φωνὰς ἡμῖν ἐπὶ τῆς πίστεως ἔχειν. ἑκάστη γὰρ τῶν κλήσεων τούτων διὰ τῆς προσφυοῦς σημασίας νοουμένη κανὼν ἀληθείας καὶ νόμος εὐσεβείας τοῖς Χριστιανοῖς γίνεται. πολλῶν γὰρ ὄντων καὶ ἄλλων ὀνομάτων, οἷς τὸ θεῖον διασημαίνεται ἐν ἱστορίᾳ τε καὶ προφητείᾳ καὶ νόμῳ, πάντα καταλιπὼν ὁ δεσπότης Χριστὸς ὡς μᾶλλον ἡμᾶς προσάγεσθαι δυναμένας τῇ περὶ τοῦ ὄντος πίστει ταύτας τὰς φωνὰς παρατίθεται, ἀρκεῖν ἀποφηνάμενος παραμένειν ἡμᾶς τῇ τοῦ πατρός τε καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος κλήσει εἰς κατανόησιν τοῦ
6 ὄντως ὄντος, ὅπερ καὶ ἕν ἐστι καὶ οὐχ ἕν. τῷ μὲν γὰρ λόγῳ τῆς οὐσίας ἕν ἐστι, διὸ καὶ εἰς ἓν ὄνομα βλέπειν ὁ δεσπότης ἐνομοθέτησε· τοῖς δὲ γνωριστικοῖς τῶν ὑποστά-

VLACTS 1 ἀθετήσει τῆς ἀληθείας καὶ τῆς θείας V 1-2 ταύτης om T 3 τοῦ υἱοῦ post αὐτὸν coll VL 4 ἔργον ποίημα καὶ κτίσμα V 7 ἡμῖν om VL 15 ἐπιδιορθωμένους A ἐπιδιορθούμενος V ἐπιδιορθουμένας v 22 ὡς μᾶλλον om v προάγεσθαι V προσαγαγέσθαι L δυνάμενος VTS 24-25 τοῦ ante υἱοῦ om CT sscr C m rec 25 post κλήσει iterat τὰς τοιαύτας φωνὰς V cf 23 var lect? 27 ἕν ἐστι: ἔνεστι A

σεων ἰδιώμασιν εἰς πατρός τε καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου πίστιν διῄρηται, ἀδιαστάτως τε μεριζόμενον καὶ ἀσυγχύτως ἑνούμενον. ὅταν γὰρ ἀκούσωμεν πατέρα, ταύτην ἀναλαμβάνομεν τὴν διάνοιαν, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο οὐκ ἐφ' ἑαυτοῦ νοεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς τὸν υἱὸν σχέσιν διὰ τῆς ἰδίας ἐμφάσεως ἀποσημαίνει. οὐ γὰρ ἂν πατὴρ κεχωρισμένος ἐφ' ἑαυτοῦ νοηθείη, μὴ υἱοῦ συνημμένου διὰ τῆς τοῦ πατρὸς ἐκφωνήσεως. πατέρα οὖν μαθόντες τῇ αὐτῇ
7 φωνῇ καὶ τὴν εἰς τὸν υἱὸν πίστιν συνεδιδάχθημεν. ἐπειδὴ τοίνυν τὸ θεῖον τῇ φύσει, ὅπερ ἐστὶ καθὸ ἔστιν, ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει, οὔτε ποτέ τι μὴ ὂν ὃ νῦν ἐστιν οὔτε ποτέ τι ἐσόμενον ὃ νῦν οὐκ ἔστιν, πατὴρ δὲ ὠνομάσθη παρὰ τοῦ λόγου ὁ ἀληθινὸς πατήρ, τῷ δὲ πατρὶ καὶ ὁ υἱὸς συνεμφαίνεται, ἀναγκαίως πιστεύομεν, ὅτι ὁ μηδεμίαν τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν ἐν τῇ φύσει παραδεχόμενος, ὃ νῦν ἐστι, καὶ ἀεὶ πάντως ἦν ᾖ, εἴ ποτέ τι οὐκ ἦν, οὐδὲ νῦν πάντως ἐστίν. ἐπεὶ οὖν πατὴρ ὑπὸ τοῦ ἀληθινοῦ λόγου κατονομάζεται, πάντοτε πάντως καὶ ἦν πατὴρ καὶ ἐστὶ καὶ ἔσται ὡς ἦν. οὐ γὰρ δὴ θέμις ἐπὶ τῆς θείας τε καὶ ἀκηράτου φύσεως μὴ πάν-
8 τοτε τὸ καλὸν περὶ αὐτὴν εἶναι λέγειν. εἰ γὰρ μὴ ἀεὶ ἦν ὃ νῦν ἐστιν, ἐτράπη πάντως ἢ πρὸς τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρείττονος ἢ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος· τούτων δὲ ἴσον ἐστὶ τὸ ἀσεβὲς καθ' ἑκάτερον, ὁπότερον ἂν ἐπὶ τῆς θείας λέγηται φύσεως. ἀλλὰ μὴν ἀνεπίδεκτόν ἐστι τὸ θεῖον τροπῆς τε καὶ ἀλλοιώσεως. ἄρα πᾶν ὅτιπέρ ἐστι καλὸν καὶ ἀγαθόν, ἀεὶ περὶ τὴν τοῦ καλοῦ θεωρεῖται πηγήν· καλὸν δὲ καὶ καλοῦ παντὸς ἐπέκεινα ὁ μονογενής ἐστι θεὸς ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός, ὢν ἐν τοῖς κόλποις, οὐχὶ ἐγγενόμενος.

2 ἀδιαστάτως—3 ἑνούμενον est formula solemnis theologiae trinitariae secundum scholam patrum Cappadocum 27-28 Joh 1, 18

VLACTS 1 ἁγίου πνεύματος C v ἁγίου πν. ἁγίου L 2 τε om VL 3-4 ἀναλαμβάνωμεν VL 4 ἀφ' L ὑφ' V (sed οὐκ ante ὑφ' V) 5 κεῖται A 6-7 κεχωρισμένως VL 16 εἰ: ἀεί VT 18 οὐδὲ γὰρ L 20 εἶναι περὶ αὐτὴν V 26 τε καὶ V 28 ὢν LT: ὁ ὢν VAS ὁ δὲ ὢν C v

9 Οὐκοῦν ἀποδέδεικται διὰ τούτων τὸ ἐξ ἀϊδίου τὸν υἱὸν
ἐνθεωρεῖσθαι τῷ πατρὶ τῷ ἐν ᾧ ἐστι, ζωὴν ὄντα καὶ φῶς
καὶ ἀλήθειαν καὶ πᾶν ἀγαθὸν ὄνομά τε καὶ νόημα, ὧν
χωρὶς ἐφ' ἑαυτοῦ λέγειν εἶναί ποτε τὸν πατέρα τῆς ἐσχάτης
ἀσεβείας ἅμα καὶ παραπληξίας ἐστί. εἰ γὰρ ὁ υἱός,
καθὼς ἡ γραφὴ λέγει, δύναμίς ἐστι θεοῦ καὶ σοφία καὶ
472 M. ἀλήθεια καὶ φῶς καὶ ἁγιασμὸς καὶ εἰρήνη καὶ ζωὴ καὶ
τὰ τοιαῦτα, πρὸ τοῦ τὸν υἱὸν εἶναι, καθὼς τοῖς αἱρετικοῖς
δοκεῖ, οὐδὲ ταῦτα ἦν πάντως. τούτων δὲ μὴ ὄντων κενὸν
πάντως τῶν τοιούτων ἀγαθῶν τὸν πατρῷον ἐννοήσουσι
10 κόλπον. ὡς ἂν οὖν μήτε ὁ πατὴρ ἔρημός ποτε τῶν ἑαυτοῦ
ἀγαθῶν ἐννοηθείη μηδὲ εἰς ταύτην τὴν ἀτοπίαν ἐκπέσοι
τὸ δόγμα, ἀναγκαίως κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ δεσπότου τῇ
ἀϊδιότητι τοῦ πατρὸς ἡ περὶ τοῦ υἱοῦ πίστις συνθεωρεῖται.
οὗ χάριν πάντα καταλιπὼν τὰ ὀνόματα, ὅσα πρὸς ἔνδειξιν
τῆς ὑπερκειμένης φύσεως λέγεται, τὴν τοῦ πατρὸς κλῆσιν
ὡς ἐνδεικτικωτέραν τῆς ἀληθείας ἐκτίθεται ἡμῖν ἐπὶ τῆς
πίστεως, ἥτις καθὼς εἴρηται τῇ σχετικῇ διανοίᾳ καὶ τὸν
11 υἱὸν μεθ' ἑαυτῆς συνενδείκνυται. τοῦ δὲ υἱοῦ, ὅς ἐστιν ἐν
τῷ πατρί, ἀεὶ ὄντος ὅπερ ἐστίν, καθὼς εἴρηται καὶ ἐν τοῖς
ἔμπροσθεν λόγοις, ὅτι τὸ θεῖον τῇ φύσει τὴν πρὸς τὸ
μεῖζον αὔξησιν οὐ προσδέχεται (οὐ γὰρ ὁρᾷ τι ἔξω ἑαυτοῦ
ἀγαθὸν ἄλλο, οὗ κατὰ μετουσίαν προσλαμβάνει τὸ πλέον)
ἀλλ' ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντος, οὔτε ἀποβάλλοντος ὃ ἔχει οὔτε

20-21 τ. ἔμπροσθεν λόγοις] saepius

VLACTS 1 τούτων e τούτου corr T ead man   2 τῷ πατρὶ τὸ VL   3 ὄνομά om V   7 ἡ ante ζωὴ add V   10 ἐννοοῦσι A   11 κόλπων L   μήτε: μήποτε L   ποτε : τε v   12 ἀτοπίαν: ἀπολογίαν T   16 ὑποκειμένης T   φύσις V   17 ἐνδεικτωτέραν V δεικτικωτέραν L   19 a τοῦ δὲ υἱοῦ sententia longa, sed satis concinna incipit, quae genitivis cumulatis et parenthesesin interiectis usque ad p 317, 17 ὀνομάζεται pertinet; multum turbaverunt editores et codices   δὲ om A   ὅς: ὃ VL   22-23 parenthesin indicavi   22 ὁρᾷ τι: ὁρᾶται V ὁρᾷ τὸ L   23 ἄλλο ἀγαθὸν v   24 ἔχοντος: ἔχει A ex coniectura, nam genit abs 19-20 τοῦ υἱοῦ . . . ὄντος continuatur   ἀποβάλλον et p 317, 1 προσλαμβάνον cod Monac ex coniectura

προσλαμβάνοντος ὃ μὴ ἔχει (οὔτε γάρ τι τῶν ἀποβλήτων
ἔχει, καὶ εἴ τι μακάριον καὶ ἀκήρατον καὶ ἀληθινὸν καὶ
ἀγαθὸν περὶ αὐτὸν καὶ ἐν αὐτῷ πάντως ἐστίν, ἀναγκαίως
ὁρῶμεν οὐκ ἐξ ἐπικτήσεως αὐτῷ προσγινόμενον τὸ πνεῦμα
τὸ ἀγαθόν τε καὶ ἅγιον, ὅπερ ἐστὶν εὐθές, ἡγεμονικόν,
ζωοποιόν, τὸ πάσης τῆς κτίσεως περικρατητικόν τε καὶ
ἁγιαστικόν, ὃ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργεῖ καθὼς βούλεται, ὡς
μηδέν τι μεταξὺ διάλειμμα τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸ χρίσμα
νοεῖν ἢ τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν βασιλείαν ἢ τῆς σοφίας
πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς σοφίας ἢ τῆς ἀληθείας πρὸς τὸ πνεῦμα
τῆς ἀληθείας ἢ τῆς δυνάμεως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς δυνάμεως)
ἀλλ' ἐξ ἀϊδίου τῷ πατρὶ τοῦ υἱοῦ ἐνθεωρουμένου, ὅς
ἐστι σοφία τε καὶ ἀλήθεια καὶ βουλὴ καὶ ἰσχὺς καὶ γνῶσις
καὶ σύνεσις, ἐξ ἀϊδίου καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτῷ συνθεωρεῖται,
ὅπερ ἐστὶ πνεῦμα σοφίας τε καὶ ἀληθείας καὶ
βουλῆς καὶ συνέσεως καὶ πάντα τὰ ἄλλα ὅσα ὁ υἱός ἐστί
12 τε καὶ ὀνομάζεται. διὰ τοῦτό φαμεν συνημμένον ἅμα καὶ
διακεκριμένον παραδεδόσθαι τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς τὸ τῆς
εὐσεβείας μυστήριον, τὸ δεῖν πιστεύειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἡ μὲν γὰρ
τῶν ὑποστάσεων ἰδιότης τρανήν τε καὶ ἀσύγχυτον ποιεῖται
τὴν τῶν προσώπων διαστολήν, ἓν δὲ ὄνομα προκείμενον
τῆς κατὰ τὴν πίστιν ἐκθέσεως σαφῶς ἡμῖν τὴν ἑνότητα
τῆς οὐσίας τῶν ἐν τῇ πίστει προσώπων διερμηνεύει, πατρός
13 τε λέγω καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου. διὰ γὰρ τῶν κλήσεων
τούτων οὐ φύσεως διαφορὰν διδασκόμεθα, ἀλλὰ μόνας
τὰς τῶν ὑποστάσεων γνωριστικὰς ἰδιότητας· ὥστε γινώσκειν
ἡμᾶς μήτε υἱὸν τὸν πατέρα εἶναι μήτε πατέρα τὸν υἱὸν
μήτε υἱὸν ἢ πατέρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἕκαστον ἐν
τῷ ἰδιάζοντι τῆς ὑποστάσεως χαρακτῆρι γνωρίζειν, ἐν

VLACTS 3 αὐτόν τε καὶ S   πάντας V   5 εὐθὺς V   6 καὶ ζωοποιὸν V   τῆς om CTS   περικρατικόν VT   8 ἢ ante τοῦ add VL   12 τοῦ υἱοῦ om V ἐνθ. τ. υἱοῦ v   17 τε om S v   22 τῶν om v   28 εἶναι om CT   29 τὸν ante πατέρα et ἢ post πατέρα add VLCTS (ἢ exp) v, om A   30 γνωρίζεσθαι V

ἀορίστῳ τελειότητι καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ θεωρούμενον καὶ ἀπὸ τοῦ συνημμένου οὐ διαιρούμενον.

14 Τί οὖν σημαίνει τὸ ἀκατονόμαστον ὄνομα, περὶ οὗ
473 M. εἰπὼν ὁ κύριος ὅτι Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα, οὐ προσέθηκεν αὐτὴν τὴν σημαντικὴν φωνὴν τὴν ὑπὸ τοῦ ὀνόματος δηλουμένην; ταύτην ἔχομεν περὶ αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ὅτι πάντα τὰ ἐν τῇ κτίσει ὄντα διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων σημασίας περιλαμβάνεται. ὅ τε γὰρ οὐρανὸν εἰπὼν ἐπὶ τὸ δηλούμενον ὑπὸ τοῦ ὀνόματος κτίσμα τὴν διάνοιαν τοῦ ἀκούοντος ἤγαγε καὶ ὁ ἀνθρώπου ἤ τινος ἑτέρου τῶν ζῴων μνησθεὶς ἐπ' ὀνόματος εὐθὺς τὸ εἶδος τοῦ ζῴου τῷ ἀκηκοότι ἐνετυπώσατο, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὡσαύτως διὰ τῶν ἐπικειμένων ὀνομάτων ἐνζωγραφεῖται τῇ καρδίᾳ τοῦ διὰ τῆς ἀκοῆς παραδεξαμένου τὴν προσηγορίαν τὴν ἐπικειμένην
15 τῷ πράγματι. μόνη δὲ ἡ ἄκτιστος φύσις ἡ ἐν τῷ πατρί τε καὶ υἱῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ πιστευομένη κρείττων πάσης ἐστὶν ὀνοματικῆς σημασίας. διὰ τοῦτο ὄνομα εἰπὼν ὁ λόγος ἐν τῇ παραδόσει τῆς πίστεως τὸ τί οὐ προσέθηκε (πῶς γὰρ ἂν εὑρεθείη ὄνομα ἐπὶ πράγματος ὃ ὑπὲρ πᾶν ἐστιν ὄνομα;), ἀλλ' ἐξουσίαν ἔδωκεν, ὅπως ἂν χωρήσῃ ἡ διάνοια ἡμῶν εὐσεβῶς κινουμένη εὑρεῖν τι ὄνομα τῆς ὑπερκειμένης φύσεως ἐνδεικτικόν, τοῦτο ὁμοίως ἐφαρμόζειν πατρί τε καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, εἴτε τὸ ἀγαθὸν εἴτε τὸ ἄφθαρτον, ὅπερ νομίσει ἕκαστος ἄξιον εἶναι πρὸς ἔνδειξιν
16 τῆς ἀκηράτου παραλαμβάνεσθαι φύσεως. καὶ τοῦτο δέ μοι δοκεῖ διὰ τῆς ἐκθέσεως ταύτης νομοθετεῖν ὁ λόγος, τὸ πεπεῖσθαι ἄρρητόν τε καὶ ἀκατάληπτον τὸ τῆς θείας

4 Matth 28, 19 18-20 Phil 2, 9 (Eph 1, 21)

VLACTS 1 τῇ ante τελειότητι add VL καὶ ὑπὸ V 2 οὐ om VL μὴ sscr m rec L sed evan 3 ἀκατωνόμαστον VL 10 ἑτέρου om ACTS v 15 τῷ alt om ACT 16 κρεῖττον v 17 ὀνομαστικῆς LTS v 19 ἐπὶ τοῦ πρ. V 20 ὅπερ A 21-22 ὑποκειμένης VLT 22 δεικτικόν T ἐφαρμόζον V 26 ὁ λόγος νομοθετεῖν V

οὐσίας ὄνομα εἶναι· φανερὸν γὰρ ὅτι ἡ τοῦ πατρὸς κλῆσις οὐκ οὐσίας ἐστὶ παραστατική, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸν υἱὸν σχέσιν ἀποσημαίνει. οὐκοῦν εἰ δυνατὸν ἦν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει οὐσίαν διδαχθῆναι θεοῦ, ὁ πάντας θέλων σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν οὐκ ἂν τὴν περὶ τού-
17 του γνῶσιν ἀπεσιώπησε. νῦν δὲ τῷ μηδὲν περὶ τῆς οὐσίας εἰπεῖν ἔδειξεν, ὅτι ἐκείνης μὲν ἡ γνῶσις ἀμήχανος, ὃ δὲ χωροῦμεν μαθόντες οὐδὲν τοῦ ἀχωρήτου δεόμεθα, ἀρκοῦσαν ἔχοντες πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν τῆς παραδοθείσης διδασκαλίας τὴν πίστιν. τὸ γὰρ μαθεῖν ὅτι ἐκεῖνός ἐστι τὸ ὄντως ὄν, ᾧ διὰ τῆς σχετικῆς ἐννοίας ἡ τοῦ υἱοῦ μεγαλειότης συναναφαίνεται, ἡ τελειοτάτη διδασκαλία τῆς εὐσεβείας ἐστί, τοῦ υἱοῦ, καθὼς εἴρηται, συνημμένως μεθ' ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς τε καὶ ἀληθείας συνενδεικνυμένου, ἐπειδὴ αὐτός ἐστι καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια.

18 Τούτων οὕτω διῃρημένων πᾶσαν αἱρετικὴν ὑπόληψιν ἐν τοῖς θείοις δόγμασιν ἀναθεματίζοντες πιστεύομεν, καθὼς ἐδιδάχθημεν ὑπὸ τῆς τοῦ κυρίου φωνῆς, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὁμολογοῦντες μετὰ τῆς πίστεως ταύτης καὶ τὴν γενομένην παρὰ τοῦ δεσπότου τῆς κτίσεως ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων οἰκονομίαν, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν καὶ σαρκωθεὶς ἐν τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τοῦ θα-
476 M. νάτου, ἐν ᾧ κατειχόμεθα ὑπὸ τῆς ἑαυτῶν ἁμαρτίας πεπραμένοι, δοὺς ἀντάλλαγμα τῆς λυτρώσεως τῶν ψυχῶν
19 ἡμῶν τὸ τίμιον αὐτοῦ αἷμα, ὃ ἐξέχεε διὰ τοῦ σταυροῦ· καὶ ὁδοποιήσας ἡμῖν δι' ἑαυτοῦ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἥξει

4 I Tim 2, 4 18 Matth 28, 19 21 sqq Phil 2, 6 26 Matth 16, 26 27 I Petr 1, 19

VLACTS 1 ὄνομα om AS v εἶναι post p 318, 27 ἀκατάληπτον coll VLT 3 σημαίνει V 9 τὴν ante σωτηρίαν add AS v ἡμῶν AS v: ἡμῖν cett 14 ἀληθινὸν v ἐνδεικνυμένου S 16 οὖν post τούτων add V 21 οἰκονομίας L 23 καὶ om S 25 ἑαυτῶν om ACTS v 26 διδούς L 26-27 τῆς λυτρώσεως τ. ψυχ. ἡμῶν ἀντάλλαγμα δούς V 28 δι' ἑαυτοῦ om V ἥξει γὰρ AS v

καιροῖς ἰδίοις ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς κρῖναι πᾶσαν ψυχὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτε πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἐξελεύσονται οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. ὡς ἂν δὲ μή τινι τῶν ἁπλουστέρων ἀνεξετάστως παρεμπεσοῦσα ἡ αἱρετικὴ διαφθορὰ ἡ νῦν παρὰ τοῦ Εὐνομίου διασπειρομένη βλάψειε τὸν ἀκέραιον, ἀναγκαίως κατὰ μέρος προτιθέντες τὴν περιφερομένην παρ' αὐτῶν ἔκθεσιν διελέγξαι τὴν κακίαν τοῦ δόγματος αὐτῶν πειρασόμεθα.

20 Ἔχει τοίνυν ἡ λέξις τοῦ δόγματος αὐτῶν οὕτω· πι-
στεύομεν εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν θεὸν κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ κυρίου διδασκαλίαν, οὐκ ἐψευσμένῃ φωνῇ τιμῶντες αὐτόν (ἔστι γὰρ ἀψευδής), ἀλλ' ὄντως ὄντα φύσει τε καὶ δόξῃ θεὸν ἕνα ἀνάρχως ἀϊδίως ἀτελευτήτως μόνον. ὁ κατὰ τὴν τοῦ κυρίου διδασκαλίαν πιστεύειν ἐπαγγειλάμενος μὴ παρατρεπέτω τὴν παρὰ τοῦ δεσπότου τῶν ὅλων γενομένην τῆς πίστεως ἔκθεσιν πρὸς τὸ ἑαυτῷ δοκοῦν, ἀλλ' ἀκολουθείτω ταῖς παρὰ τῆς ἀληθείας φωναῖς. ἐκεῖ τοίνυν τοῦ λόγου τῆς πίστεως περιέχοντος τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τίνα συμφωνίαν ἔχει τὰ νῦν ἐκτεθειμένα πρὸς τὰς τοῦ δεσπότου φωνάς, ὥστε εἰς τὴν ἐκείνου διδασκαλίαν τὸ τοιοῦτον ἀνα-
21 φέρειν δόγμα; ποῦ τοίνυν εἶπε δεῖν πιστεύειν εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν θεὸν ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς λόγοις

1-2 Act 17, 31 2 Joh 5, 28

VLACTS 2 ἀκούσαντες V 3 καὶ et μὲν om V 5 δὲ μή τινι: μηδέ τινι v μή τινι L 6 διαφορὰ S v 7 τὴν ἀκέραιον C v 8 κατὰ μέρος om ACTS v προστιθέντες libri v, corr Harder V 10 πειραθησόμεθα S 11 ἔχει δὲ ἐπὶ λέξεως οὕτω αὐτῶν om S v 12 τὸν om VL 16 ἀνάρχους S 17 διδασκαλίαν: φωνὴν λίαν L scilicet ex var lect διδασκαλίαν et φωνὴν mixtum 18 περιτρεπέτω T 23 συντεθειμένα ACTS v 24 ἐκείνων v 25 δεῖ VS 26 εὐαγγελίοις AS v om λόγοις

ὁ κύριος, οὐκ ἂν ἔχοιεν ἐπιδεῖξαι, εἰ μή τι νέον ἐστὶ παρ' αὐτοῖς εὐαγγέλιον. ἃ γὰρ ἐξ ἀρχαίων μέχρι τοῦ νῦν κατὰ διαδοχὴν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀναγινώσκεται, ταύτην τὴν φωνὴν οὐ περιέχει τὴν λέγουσαν δεῖν πιστεύειν ἢ βαπτίζειν εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν θεόν, καθὼς οὗτοι λέγουσιν, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ὡς δὲ ἡμεῖς παρὰ τῆς τοῦ δεσπότου φωνῆς ἐδιδάχθημεν, τοῦτό φαμεν, ὅτι τὸ ἓν οὐ τὸν πατέρα σημαίνει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱόν τῷ πατρὶ συνενδείκνυται, οὕτως εἰπόντος τοῦ κυρίου ὅτι Ἐγὼ καὶ ὁ
22 πατὴρ ἕν ἐσμεν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ θεὸς ὄνομα ἐπίσης ἐπικέκληται τῇ τε ἀρχῇ ἐν ᾗ ὁ λόγος καὶ τῷ ἐν τῇ ἀρχῇ ὄντι λόγῳ (εἶπε γὰρ ὅτι Καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος), ὥστε καὶ ἐν τῷ τῆς θεότητος σημαινομένῳ ὁμοίως τῷ πατρὶ καὶ τὸν υἱόν συνθεωρεῖσθαι. πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὸ ἀληθινὸν ἄλλο τι παρὰ τὴν ἀλήθειαν νοηθῆναι οὐ δύναται. ὅτι δὲ ἀλήθεια ὁ κύριος, οὐδεὶς ἀντιλέξει πάντως, εἰ μή τις εἴη τῆς ἀληθείας ἀλλότριος.

23 Εἰ τοίνυν καὶ ἐν τῷ ἑνὶ ὁ λόγος ἐστὶν καὶ θεός ἐστι καὶ ἀλήθεια, καθὼς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ κηρύσσεται, εἰς ποίαν τοῦ κυρίου διδασκαλίαν ἀναφέρει τὸ δόγμα ὁ ταῖς διασταλτικαῖς ταύταις φωναῖς κεχρημένος; ἡ γὰρ ἀντιδιαστολὴ τοῦ μόνου πρὸς τὸν μὴ μόνον ἐστὶ καὶ τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν μὴ θεὸν καὶ τοῦ ἀληθινοῦ πρὸς τὸν μὴ ἀλη-
24 θινόν. εἰ μὲν οὖν πρὸς τὰ εἴδωλα βλέποντες πρὸς ἐκεῖνα
477 M. ποιοῦνται τὴν τῶν ῥημάτων ἀντιδιαίρεσιν, καὶ ἡμεῖς συντιθέμεθα· καθ' ὁμωνυμίαν γὰρ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα τοῖς εἰδώλοις τῶν ἐθνῶν ἐπιλέγεται· πάντες γὰρ οἱ θεοὶ

10 Joh 10, 30 13-14 Joh 1, 1 21 cf ad 13 et Joh 14, 6

VLACTS 4 δεῖ S 11 καὶ τὸ θεὸς correxi: καθὼς θεὸς VLA καθὸ θεὸς L²CT (S incertum) καὶ τὸ θεότητος (om δὲ) v 12 τῇ alt om V 16 ἀλλ' ὅτι L 17 οὐ δύναται: βούλεται L 21 τοῖς εὐαγγελίοις AS v 22 διδασκαλίαν τοῦ κυρίου A 23 διαστατικαῖς VL

τῶν ἐθνῶν δαιμόνια [καὶ ἄλλως· πρὸς τὸ πλῆθος ἀντι-
διαιρεῖ τὸ μόνον καὶ πρὸς τὰ ψευδῆ τὸ ἀληθινὸν καὶ τοὺς
μὴ ὄντας θεοὺς πρὸς τὸν ὄντα θεόν]· εἰ δὲ πρὸς τὸν μονο-
γενῆ θεὸν ἡ ἀντιδιαίρεσις γίνεται, μαθέτωσαν οἱ σοφοὶ
ὅτι ἀλήθεια πρὸς μόνον τὸ ψεῦδος τὴν ἀντιδιαστολὴν ἔχει
25 καὶ θεὸς πρὸς τὸν μὴ ὄντα θεόν. τοῦ δὲ κυρίου, ὅς ἐστιν
ἀλήθεια, θεοῦ ὄντος καὶ ἐν τῷ πατρὶ ὄντος καὶ ἓν πρὸς
τὸν πατέρα ὄντος, αἱ διασταλτικαὶ αὗται φωναὶ ἐπὶ τοῦ
δόγματος χώραν οὐκ ἔχουσιν. ὁ γὰρ ἀληθῶς εἰς τὸν ἕνα
πιστεύων βλέπει ἐν τῷ ἑνὶ τὸν διὰ πάντων αὐτῷ ἡνωμένον
ἐν ἀληθείᾳ τε καὶ θεότητι καὶ οὐσίᾳ καὶ ζωῇ καὶ σοφίᾳ
καὶ πᾶσιν ἁπαξαπλῶς ἤ, εἰ μὴ βλέπει ἐν τῷ ἑνὶ τὸν ταῦτα
26 ὄντα, εἰς οὐδὲν ἔχει τὴν πίστιν. χωρὶς γὰρ υἱοῦ πατὴρ
οὔτε ἔστιν οὔτε λέγεται οὔτε μὴν χωρὶς δυνάμεως ὁ δυ-
νατὸς οὔτε χωρὶς σοφίας ὁ σοφός· Χριστὸς γὰρ θεοῦ δύ-
ναμις καὶ θεοῦ σοφία· ὥστε ὁ τῆς δυνάμεως ἢ τῆς σοφίας
ἢ τῆς ἀληθείας ἢ τῆς ζωῆς ἢ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἐκτὸς
βλέπειν φανταζόμενος ἢ οὐδὲν βλέπει ἢ τὸ κακὸν πάντως
βλέπει. ἡ γὰρ τῶν ἀγαθῶν ὑπεξαίρεσις τοῦ κακοῦ θέσις
καὶ ὕπαρξις γίνεται.
27 Οὐκ ἐψευσμένῃ, φησί, φωνῇ τιμῶντες αὐ-
τόν· ἔστι γὰρ ἀψευδής. ταύτῃ τῇ φωνῇ εὔχομαι τὸν
Εὐνόμιον ἐπιμένειν, μαρτυροῦντα τῇ ἀληθείᾳ ὅτι ἐστὶν
28 ἀψευδής. εἰ γὰρ οὕτω φρονοίη, ὅτι πᾶν τὸ παρὰ τοῦ κυ-
ρίου λεγόμενον τοῦ ψεύδους κεχώρισται, πεισθήσεται πάν-
τως ἀληθεύειν τὸν εἰπόντα ὅτι Ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ
πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστι, δηλαδὴ ὅλος ἐν ὅλῳ, οὔτε τοῦ πατρὸς

15 I Cor 1, 24 26 Joh 14, 11 et 10, 38

VLACTS 1-2 ἀντιδιαιρεῖ τὸν μόνον v ἀντιδιαιρεῖται μόνον V verba καὶ ἄλλως—3 θεὸν var lect ad p 321, 23-26 esse intellexit Harder. ante καὶ ἄλλως et post καὶ ἄ. lacuna extat in V 2 τὸν ἀληθινὸν v 4 θεὸν om V 7 verba a καὶ ἐν τῷ πατρὶ usque ad 8 ὄντος om v 8 διαστατικαὶ L 12 βλέπη VL 16 σοφία θεοῦ v 17 post ἢ τῆς ἀληθείας add ἢ τῆς σοφίας v 19 καὶ ante θέσις add TS v 21 φωνῇ, φησὶ VTS v 22 τῇ ante φωνῇ om T 23 τῆς ἀληθείας S ὅ ἐστιν T post ὅ ras

ἐν τῷ υἱῷ περιττεύοντος οὔτε τοῦ υἱοῦ ἐν τῷ πατρὶ λεί-
ποντος, καὶ ὅτι οὕτω χρὴ τιμᾶσθαι τὸν υἱόν, καθὼς τι-
μᾶται ὁ πατήρ, καὶ ὅτι Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα,
καὶ ὅτι Οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, καὶ ὅτι Καὶ
τὸν πατέρα οὐδεὶς ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱός· δι' ὧν ἁπάν-
των οὔτε δόξης οὔτε οὐσίας οὔτε ἄλλου τινὸς παραλλαγὴ
ὑπονοεῖται ἐπὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ τοῖς ταύτας τὰς φωνὰς ὡς
ἀληθινὰς δεξαμένοις. ὄντως ὄντα, φησί, φύσει τε
29 καὶ δόξῃ θεὸν ἕνα. τὸ ὄντως ὂν ἀντιδιαιρεῖται πρὸς
τὸ μὴ ὄντως ὄν. ἔστι δὲ ὄντως ὂν ἕκαστον τῶν ὄντων
καθὸ ἔστιν· τὸ δὲ μέχρι φαντασίας τινὸς καὶ ὑπονοίας
δοκοῦν μὲν εἶναι μὴ ὂν δέ, τοῦτο οὐκ ὄντως ἔστιν, ὡς τὸ
ἐνύπνιον φάσμα ἢ ὁ ἐπὶ τῆς εἰκόνος ἄνθρωπος· ταῦτα
γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα μέχρι φαντασίας ὄντα τὸ ὄντως εἶναι
οὐκ ἔχει. εἰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν ὑπόληψιν κατα-
σκευάζουσι καθόλου μὴ εἶναι τὸν μονογενῆ θεόν, καλῶς
τῷ πατρὶ μόνῳ τὸ ὄντως εἶναι προσμαρτυροῦσιν· εἰ δὲ οὐκ
ἀρνοῦνται τὸν πάντων ποιητὴν ὅτι ἔστι, πεισθήτωσαν μὴ
ἀποστερεῖν τὸν ὄντως ὄντα τοῦ ὄντως εἶναι, ὃς ἑαυτὸν ἐν
τῇ γενομένῃ Μωϋσεῖ θεοφανείᾳ ὄντα ὠνόμασεν εἰπὼν ὅτι
480 M. Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, καθὼς ὁ Εὐνόμιος ἐν τοῖς ἐφεξῆς λόγοις
τούτῳ συντίθεται, αὐτὸν εἶναι λέγων τὸν τῷ Μωϋσεῖ φανέντα.
30 εἶτα φύσει τε καὶ δόξῃ θεόν φησιν ἕνα. εἰ μὲν οὖν
ἔστιν ὁ θεὸς χωρὶς τοῦ εἶναι φύσει θεός, αὐτὸς ἂν εἰδείη
ὁ ταῦτα λέγων· εἰ δὲ οὐκ ἔστι θεὸς ὁ μὴ φύσει θεὸς ὤν,
μαθέτωσαν παρὰ τοῦ μεγάλου Παύλου, ὅτι οἱ δουλεύοντες
τοῖς μὴ φύσει <οὖσι> θεοῖς θεῷ οὐ δουλεύουσιν, ἡμεῖς δὲ
δουλεύομεν θεῷ ζῶντί τε καὶ ἀληθινῷ, καθὼς ὁ ἀπόστολος

2 Joh 5, 23 3 Joh 14, 9 4-5 Matth 11, 27 21 Exod 3, 14 26 Gal 4, 8 27-28 I Thess 1, 9

VLACTS 4 εἶδε V v 4-5 καὶ ante τὸν πατέρα om T 7 νοεῖται CT 12 δοκοῦν μὲν: δοκοῦμεν L ὥστε τὸ C 13 φάντασμα A 15-16 κατασκευάσουσι S 19 ὄντως ante ὄντα om v 22 τοῦτο VLCT 24 εἰδοίη T 27 μὴ φύσει οὖσι correxi: μὴ φύσει VLCTS v φύσει μὴ οὖσι A φύσει οὖσι Gal 4, 8 cf p 324, 4 28 τε om VACT

λέγει, ᾧ δὲ δουλεύομεν, Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστός. τούτῳ
γὰρ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος δουλεύειν καυχᾶται λέγων·
Παῦλος, δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἡμεῖς τοίνυν οἱ μηκέτι
δουλεύοντες τοῖς μὴ φύσει οὖσι θεοῖς ἐπέγνωμεν τὸν φύσει
ὄντα θεόν, ᾧ πᾶν γόνυ κάμπτει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων
καὶ καταχθονίων. ᾧ οὐκ ἂν ἐδουλεύσαμεν, εἰ μὴ ἐπιστεύ-
σαμεν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ζῶν τε καὶ ἀληθινὸς θεός, ᾧ
πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογεῖται, ὅτι κύριος Ἰησοῦς εἰς δόξαν
θεοῦ πατρός.
31 Θεόν, φησίν, ἕνα ἀνάρχως ἀϊδίως ἀτελευτή-
τως μόνον. πάλιν Νοήσατε ἄκακοι πανουργίαν, φησὶν ὁ
Σολομών, μή ποτε εἰς ἄρνησιν τῆς τοῦ μονογενοῦς θεότητος
ἀπατηθέντες ἐκπέσητε. ἀτελεύτητόν ἐστι τὸ θανάτου καὶ
φθορᾶς ἀνεπίδεκτον, ὡσαύτως δὲ καὶ ἀΐδιον τὸ μὴ πρόσ-
καιρον λέγεται. ὁ τοίνυν μήτε ἀΐδιόν ἐστι μήτε ἀτελεύ-
τητον, τοῦτο πάντως ἐν τῇ φθαρτῇ τε καὶ ἐπικήρῳ θεω-
ρεῖται φύσει. οὐκοῦν ὁ τὸ ἀτελεύτητον τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ
προσμαρτυρῶν θεῷ, μὴ συμπεριλαμβάνων δὲ τὸν υἱὸν τῇ
τοῦ ἀτελευτήτου καὶ ἀϊδίου σημασίᾳ, φθαρτὸν αὐτὸν εἶναι
καὶ πρόσκαιρον διὰ τοῦ τοιούτου λόγου κατασκευάζει τὸν
32 τῷ ἀϊδίῳ καὶ ἀτελευτήτῳ ἀντιδιαστελλόμενον. ἡμεῖς δὲ
κἂν ἀκούσωμεν ὅτι μόνος ὁ θεὸς ἔχει τὴν ἀθανασίαν, τὸν
υἱὸν διὰ τῆς ἀθανασίας νοοῦμεν (ἀθανασία γάρ ἐστιν ἡ
ζωή, ἥτις ἐστὶν ὁ κύριος ὁ εἰπὼν ὅτι Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή)·
κἂν λέγηται φῶς οἰκεῖν ἀπρόσιτον, πάλιν τὸ ἀληθινὸν φῶς,
ὅπερ ἐστὶ τῷ ψεύδει ἀπρόσιτον, τὸν μονογενῆ νοεῖσθαι οὐκ

3 Rom 1, 1   5 Phil 2, 10   8 Phil 2, 11   11 Prov 8, 5
22 I Tim 6, 16   24 Joh 11, 25; 14, 6   25 I Tim 6, 16

VLACTS 4 φύσει μὴ LAS v   ἐπέγνωσεν L   5 πᾶν: πάντα CT   6 ᾧ οὐκ ἂν VL: οὐκ ἂν CT οὐκ ἂν δὲ AS v   ἐδουλεύσαμεν: ἐπιστεύσαμεν: CT   8 ἐξομολογήσεται VLA   13 τοῦ ante θανάτου add S   14 δὲ om CT   16 ἐπικήρῳ super η ras T   17 ὁ τὸ: ὅτι VL   19 εἶναι αὐτὸν A   21 ἀτελευτήτως (om καὶ) CT   22-23 διὰ τὸν υἱὸν τ. ἀθαν. V   24 verba ab ἥτις ἐστὶν usque ad ζωή om v ἥ $\overset{\varsigma}{\tau}$ (ex ἥτις ortum) ἐστὶν ὁ κύριος ὁ εἰπὼν ὅτι ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ ἥτις ἐστὶν φῶς οἰκεῖν ἀπρόσιτον L (κἂν λέγηται om)   ὁ alt om V   26 ἐστὶ: ἐπὶ T

ἀμφιβάλλομεν, ἐν ᾧ τὸν πατέρα εἶναι παρ' αὐτῆς τῆς ἀλη-
θείας ἐμάθομεν. ἐκ τούτων δὲ ὁ ἀκροατὴς ἐπιλεξάσθω
τὸ εὐσεβέστερον, εἴτε οὕτω χρὴ περὶ τοῦ μονογενοῦς θεο-
πρεπῶς δοξάζειν εἴτε φθαρτόν τε καὶ πρόσκαιρον εἶναι
λέγειν, ὡς ὑφηγεῖται ἡ αἵρεσις.
33 Οὐ τὴν οὐσίαν, φησί, καθ' ἥν ἐστιν εἷς, χω-
ριζόμενον ἢ μεριζόμενον εἰς πλείους, ἢ ἄλ-
λοτε ἄλλον γινόμενον, ἢ τοῦ εἶναι ὅ ἐστι μεθ-
ιστάμενον, οὐδὲ ἐκ μιᾶς οὐσίας εἰς ὑπό-
στασιν τρισσὴν σχιζόμενον· πάντη γὰρ καὶ
καθάπαξ ἐστὶν εἷς, κατὰ τὰ αὐτά τε καὶ
ὡσαύτως διαμένων μόνος. ἐκ τούτων δὲ τῶν παρα-
τεθέντων προσήκει τὸν συνετὸν ἀκροατὴν διακρῖναι πρῶτον
μὲν τὰ χωρὶς διανοίας ἐνριφέντα τῷ λόγῳ διάκενα ῥήματα
ἀπὸ τῶν δοκούντων νοῦν ἔχειν, μετὰ ταῦτα δὲ τὴν εὑρισκο-
μένην ἐν τοῖς ὑπολοίποις διάνοιαν τῶν εἰρημένων ἐπισκο-
34 πεῖν, εἰ συμβαίνει τῇ περὶ τὸν Χριστὸν εὐσεβείᾳ. τὰ μὲν
481 M. οὖν πρῶτα τῶν παρατεθέντων καθόλου πάσης καὶ καλῆς
καὶ κακῆς διανοίας κεχώρισται. τίνα γὰρ διάνοιαν ἔχει τὸ
οὐ τὴν οὐσίαν, καθ' ἥν ἐστιν εἷς, χωριζόμενον
εἰς πλείους, ἢ ἄλλοτε ἄλλον γινόμενον, ἢ τοῦ
εἶναι ὅ ἐστι μεθιστάμενον, οὔτ' ἂν αὐτὸς εἴποι
οὔτε τινὰ τῶν συμμαχούντων αὐτῷ νομίζω δύνασθαι ἂν
ἐξευρεῖν σκιάν τινα διανοίας ἐν τοῖς εἰρημένοις. οὐ τὴν
οὐσίαν, καθ' ἥν ἐστιν εἷς, χωριζόμενον. αὐτὸν
λέγει τῆς οὐσίας ἑαυτοῦ μὴ χωρίζεσθαι, ἢ τὴν οὐσίαν λέγει
ἐπ' αὐτοῦ μὴ μερίζεσθαι; ψόφος τίς ἐστι καὶ ἦχος μάταιος
εἰκῇ συγκείμενος ὁ ἀσήμαντος οὗτος λόγος. καὶ τί χρὴ

VLACTS 1-2 ἀληθείας: θείασας (sic) L   4 αὐτὸν ante εἶναι add V   7 ἢ μεριζόμενον om ACTS v   8 ἄλλο A   10 σχιζόμενον A: σχηματιζόμενον cett v   11 τὰ om T   14 ἐρριφέντα S ἐνριφθέντα C ἐκριφέντα V v   23 νομίζων T   24-25 verba ab οὐ τὴν οὐσίαν usque ad 27 μερίζεσθαι om V   26 αὐτοῦ T v   27 ἀπ' αὐτοῦ libri v, sed μερίζεσθαι sic non coniungitur (cf etiam p 326, 3) quare ἐπ' αὐτοῦ correxi   ἀλλὰ ante ψόφος add V   ἔσται VL

παραμένειν τῇ ἐξετάσει τῶν ἀδιανοήτων τούτων ῥημάτων;
35 πῶς γάρ τις τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας χωρισθεὶς ἐν τῷ εἶναι
μένει; ἢ πῶς ἡ οὐσία τινὸς μερισθεῖσα ἐφ' ἑαυτῆς δεί-
κνυται; ἢ πῶς ἐστι δυνατὸν ἀπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἐστιν ἐκβάντα
ἄλλον γενέσθαι ἔξω ἑαυτοῦ γενόμενον; ἀλλ' οὐδὲ ἐκ
μιᾶς, φησίν, οὐσίας εἰς ὑποστάσεις τρεῖς σχι-
ζόμενον· πάντῃ γὰρ καὶ καθάπαξ ἐστὶν εἷς,
κατὰ τὰ αὐτά τε καὶ ὡσαύτως διαμένων μό-
νος. τὸ μὲν οὖν ἀδιανόητον ἐν τοῖς εἰρημένοις παντὶ
δῆλον οἶμαι καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων εἶναι λόγων· τούτοις δὲ
ἀντιλεγέτω ὁ νομίζων εἶναί τινα ἐν τοῖς λεγομένοις νοῦν ἢ
διάνοιαν· ὁ γὰρ κρίνειν ἐπεσκεμμένος λόγου δύναμιν ἀπα-
36 ξιώσει τοῖς ἀνυποστάτοις συμπλέκεσθαι. τίνα γὰρ ἰσχὺν
ἔχει κατὰ τοῦ ἡμετέρου δόγματος τὸ λέγειν οὐ τὴν οὐ-
σίαν, καθ' ἥν ἐστιν εἷς, χωριζόμενον ἢ μερι-
ζόμενον εἰς πλείους, ἢ ἄλλοτε ἄλλον γινόμενον,
ἢ τοῦ εἶναι ὅ ἐστι μεθιστάμενον, οὐδὲ ἐκ μιᾶς
οὐσίας εἰς ὑποστάσεις τρεῖς σχιζόμενον, ἃ
μήτε λέγεται παρὰ τῶν Χριστιανῶν μήτε πιστεύεται μήτε
ἐκ τοῦ ἀκολούθου διὰ τῶν παρ' ἡμῖν ὁμολογουμένων νοεῖται;
τίς γὰρ εἶπε τοῦτό ποτε ἢ λέγοντος ἤκουσεν ἐν τῇ τοῦ
θεοῦ ἐκκλησίᾳ, ὅτι ὁ πατὴρ τὴν οὐσίαν ἢ χωρίζεται ἢ
μερίζεται ἢ ἄλλοτε ἄλλος γίνεται ἔξω ἑαυτοῦ γινόμενος ἢ
37 εἰς ὑποστάσεις τρεῖς σχίζεται; ἑαυτῷ ταῦτα λαλεῖ ὁ
Εὐνόμιος, οὐ πρὸς ἡμᾶς μαχόμενος, ἀλλ' ἰδίους φληνά-
φους εἴρων, πολλὴν καταμίξας τῇ ἀσεβείᾳ τῶν λεγομένων
τὴν ἄνοιαν. ἡμεῖς γὰρ ἐπίσης ἀσεβές τε καὶ ἄθεον λέ-
γομεν καὶ τὸ κτιστὸν λέγειν τὸν δεσπότην τῆς κτίσεως καὶ

VLACTS 1 ἀνεξετάσει V 6-7 σχιζόμενον A σχηζόμενον L: σχηματιζόμενον cett v 7 παντὶ v καὶ om T 10 δῆλον εἶναι κ. πρ. τ. ἡμ. οἶμαι v 11 ἀντιλέγω L 12 ἐσκεμμένος V 15-16 μεριζόμενον om S (cf 325, 7) 17 οὔτε VA 18 σχιζόμενον A: σχηματιζόμενον cett v 20 διὰ om V 22-23 ἢ μερίζεται om CT 24 σχίζεται A: σχηματίζεται cett v 25 ἰδίας v 27 ἄνοιαν: διάνοιαν (sic) VL ἄθεον καὶ ἀσεβὲς V

τὸ οἴεσθαι τὸν πατέρα, καθὸ ἔστι, χωρίζεσθαι ἢ τέμνε-
σθαι ἢ ἑαυτοῦ ἐξίστασθαι ἢ εἰς ὑποστάσεις τρεῖς σχί-
ζεσθαι, ὥσπερ τινὰ πηλὸν ἢ κηρὸν ἐν μορφαῖς διαφόροις
διαπλασσόμενον.
38 Ἀλλὰ τοὺς ἐφεξῆς λόγους σκεψώμεθα· πάντῃ γὰρ
καὶ καθάπαξ ἐστὶν εἷς, κατὰ τὰ αὐτά τε καὶ
ὡσαύτως διαμένων μόνος.. εἰ περὶ τοῦ πατρὸς λέγει,
τούτῳ καὶ ἡμεῖς συντιθέμεθα· εἷς γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς
ὁ πατὴρ μόνος καὶ πάντῃ καθάπαξ κατὰ τὰ αὐτά τε καὶ
ὡσαύτως ἔχων, καὶ οὐδέποτε, ὅπερ ἐστίν, οὔτε μὴ ὢν οὔτε
μὴ ἐσόμενος. εἰ τοίνυν πρὸς τὸν πατέρα βλέπει ἡ τοιαύτη
φωνή, μὴ μαχέσθω τῷ δόγματι τῆς εὐσεβείας, συμφωνῶν
τῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος. ὁ γὰρ ὁμολογῶν τὸν
πατέρα πάντοτε <κατὰ τὰ αὐτά τε> καὶ ὡσαύτως ἔχειν ἕνα
καὶ μόνον ὄντα, τὸν τῆς εὐσεβείας κρατύνει λόγον, βλέπων ἐν
τῷ πατρὶ τὸν υἱόν, οὗ χωρὶς πατὴρ οὔτε ἔστιν οὔτε λέγεται.
484 M. εἰ δὲ ἄλλον τινὰ παρὰ τὸν πατέρα θεὸν ἀναπλάσσει, Ἰου-
δαίοις διαλεγέσθω ἢ τοῖς λεγομένοις Ὑψιστιανοῖς, ὧν αὕτη
ἐστὶν ἡ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς διαφορά, τὸ θεὸν μὲν αὐτοὺς
ὁμολογεῖν εἶναί τινα, ὃν ὀνομάζουσιν ὕψιστον ἢ παντοκρά-
τορα, πατέρα δὲ αὐτὸν εἶναι μὴ παραδέχεσθαι· ὁ δὲ Χρι-
στιανός, εἰ μὴ τῷ πατρὶ πιστεύοι, Χριστιανὸς οὐκ ἔστιν.
39 ἃ δὲ τούτοις ἐφεξῆς προστίθησι, ταῦτά ἐστιν. οὐ κοι-
νωνὸν ἔχων, φησί, τῆς θεότητος, οὐ μερίτην τῆς
δόξης, οὐ σύγκληρον τῆς ἐξουσίας, οὐ σύνθρο-
νον τῆς βασιλείας· εἷς γάρ ἐστι καὶ μόνος
θεὸς ὁ παντοκράτωρ, θεὸς θεῶν, βασιλεὺς τῶν
βασιλευόντων, κύριος τῶν κυριευόντων. οὐκ
οἶδα πρὸς τίνα βλέπων ὁ Εὐνόμιος τὸ μὴ κοινωνεῖν αὐτῷ
τῆς θεότητος τὸν πατέρα διαμαρτύρεται. εἰ μὲν γὰρ πρὸς

VLACTS 1 καὶ post οἴεσθαι add V 2-3 σχίζεσθαι A: σχηματίζεσθαι cett v 8 τοῦτο VLCT v 11 μὴ ante ἐσόμενος om V 14 κατὰ τὰ αὐτά τε supplevi cf 6 et 9 19 τὸ: τὸν VL ν postea eras V 21 ὁ δὲ: εἰ δὲ L 24 μεριστὴν VL 24-25 τῆς ante δόξης om CT 28 καὶ ante κύριος add V 29 αὐτῷ correxi: ἑαυτῷ libri v

τὰ εἴδωλα τὰ μάταια καὶ τὴν πεπλανημένην τῶν εἰδωλο-
λατρούντων ὑπόληψιν τὰ τοιαῦτα λέγει, καθὼς καὶ ὁ Παῦ-
λος βοᾷ ὅτι οὐκ ἔστι συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ
οὐδὲ κοινωνία ναῷ θεοῦ μετὰ εἰδώλων, καὶ ἡμεῖς συντι-
θέμεθα· εἰ δὲ τὸν μονογενῆ θεὸν διὰ τῶν λεγομένων τῆς
πατρικῆς ἀφορίζει θεότητος, μαθέτω ὅτι διλήμματον τῆς
40 ἀσεβείας κατηγορίαν ἐφ' ἑαυτοῦ κατασκευάζει. ἢ γὰρ ἀρ-
νεῖται καθόλου θεὸν εἶναι τὸν μονογενῆ θεόν, ἵνα φυλάξῃ
τῷ πατρὶ τὸ ἐν τῇ θεότητι πρὸς τὸν υἱὸν ἀκοινώνητον, καὶ
διὰ τούτου παραβάτης ἐλέγχεται, τὸν θεὸν τῶν Χριστιανῶν
ἀρνησάμενος, ἢ εἰ δοίη κἀκεῖνον εἶναι θεὸν κατὰ τὴν φύσιν
τῷ ἀληθινῷ θεῷ μὴ συμβαίνοντα, ἀνάγκη πᾶσα θεοὺς αὐτὸν
πρεσβεύειν ὁμολογεῖν τῇ διαφορᾷ τῶν φύσεων ἀπ' ἀλλήλων
διεσχισμένους. ἑλέσθω τούτων ὃ βούλεται, ἢ ἀρνεῖσθαι
τοῦ υἱοῦ τὴν θεότητα ἢ θεοὺς ἐπεισάγειν τῷ δόγματι· ὅπερ
γὰρ ἂν ἕληται τούτων, ἴσον ἐστὶν εἰς ἀσέβειαν. ἡμεῖς γὰρ
παρὰ τῶν θεοπνεύστων τῆς γραφῆς λόγων μυσταγωγούμενοι
οὐχὶ κοινωνίαν θεότητος ὁρῶμεν ἐν πατρί τε καὶ υἱῷ, ἀλλ'
ἑνότητα, τοῦτο τοῦ δεσπότου διὰ τῶν ἰδίων λόγων διδά-
ξαντος ἐν οἷς φησιν Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὅτι Ὁ
41 ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα. εἰ γὰρ μὴ τῆς αὐτῆς
ἦν φύσεως, πῶς ἂν ἢ ἔσχεν ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀλλότριον, ἢ
πῶς ἂν ἔδειξεν ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ ἀνόμοιον, μὴ δεχομένης τῆς
ξένης τε καὶ ἀλλοτρίας φύσεως τὸν τοῦ ἑτερογενοῦς χαρα-
κτῆρα; λέγει δὲ ὅτι οὐδὲ μερίτην ἔχει τῆς δόξης.
τοῦτο δὲ ὡς ἔχει λέγει, εἰ καὶ μὴ οἶδεν ὃ λέγει· οὐ γὰρ
μερίζεται ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα τὴν δόξαν, ἀλλ' ὅλην

2 sqq II Cor 6, 14 20 Joh 10, 30 21 Joh 14, 9

VLACTS 3 Βελιὰρ v 6 διλήματον VL δίλημμα τὴν v 7 αὐτοῦ post ἀσεβείας add v ἐφ' ἑαυτῷ S v (ἐφ' om S) 8 θεόν alt om V θεοῦ v 9 τῷ in ras T 10 διὰ τοῦτο V 11 φύσιν om L 12 συμβαίνουσαν L αὐτὸν θεούς AS v 15 τὴν om v 16 γὰρ pr om V ἴσον: ὅσον A 17 τῆς γραφῆς λόγων: γραφῶν V 18 τε om ACTS v 22 ἦν τῷ πατρὶ φύσεως VLA τῷ πατρὶ glossema est πῶς γὰρ ἂν VL αὐτῶ V 25 μερι-στὴν VL

ἔχει τοῦ πατρὸς τὴν δόξαν, ὡς καὶ ὁ πατὴρ πᾶσαν ἔχει
τοῦ υἱοῦ τὴν δόξαν. οὕτως γὰρ εἶπε πρὸς τὸν πατέρα ὅτι
42 Πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστιν καὶ τὰ σὰ ἐμά. διὸ καὶ ἐν τῷ
καιρῷ τῆς κρίσεως ἐπιφανήσεσθαι ἑαυτόν φησιν ἐν τῇ δόξῃ
τοῦ πατρός, ὅτε μέλλει ἀποδιδόναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα
αὐτοῦ. δείκνυσι δὲ διὰ τῆς φωνῆς ταύτης τὸ ἡνωμένον
τῆς φύσεως· ὡς γὰρ ἄλλη δόξα ἡλίου καὶ ἄλλη δόξα
σελήνης διὰ τὸ μὴ συμβαίνειν πρὸς ἄλληλα τῶν στοιχείων
485 M. τὴν φύσιν (ὡς εἴ γε ἡ αὐτὴ δόξα ἐπ' ἀμφοτέρων ἦν, οὐκ
ἄν τις διαφορὰ τῆς φύσεως αὐτῶν ἐνομίσθη), οὕτως ὁ
ἑαυτὸν ἐν τῇ τοῦ πατρὸς δόξῃ φανήσεσθαι προειπὼν ἔδειξε
διὰ τῆς κατὰ τὴν δόξαν ταὐτότητος τὴν κοινωνίαν τῆς
φύσεως.
43 Τὸ δὲ μὴ σύνθρονον τῆς βασιλείας εἶναι λέ-
γειν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν πολλὴν μαρτυρεῖ τῷ Εὐνομίῳ τὴν
τῶν θείων λογίων μελέτην, ὃς ἐκ τῆς ἄγαν προσοχῆς τῶν
θεοπνεύστων γραφῶν οὔπω ἤκουσεν ὅτι Τὰ ἄνω φρονεῖτε,
οὗ ὁ Χριστός ἐστιν, ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθήμενος, καὶ
ὅτι Ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ κεκάθικεν, καὶ ἄλλα
τοιαῦτα πολλά, ὧν οὐκ ἂν ῥᾳδίως τις τὸ πλῆθος ἐξαριθ-
μήσειεν· ἅπερ μήπω μαθὼν ὁ Εὐνόμιος ἀπαγορεύει σύν-
θρονον εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱόν. τὸ δὲ σύγκληρον
τῆς ἐξουσίας μᾶλλον ὡς ἀνόητον παραδραμεῖν χρὴ ἢ
ὡς ἀσεβὲς διελέγξαι. τίνα γὰρ διάνοιαν ἔχει ἡ τοῦ συγ-
κλήρου λέξις, ἐκ τῆς κοινῆς τοῦ λόγου καταχρήσεως
οὐκ ἔστιν εὑρεῖν. ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν τοῦ κυρίου βάλλουσι
κλῆρον, καθὼς ἡ γραφὴ λέγει, οἱ μὴ βουλόμενοι διασχίσαι

3 Joh 17, 10 4 Matth 25, 31 5 Rom 2, 6 7 I Cor 15, 41 17 Col 3, 1 19 Hebr 12, 2 26 Joh 19, 24 Ps 21, 19

VLACTS 1 ὁ om T 2 οὔτω A 4 αὑτὸν L 11 ἑαυτῶν sed sscr o L προσειπὼν A 14 δὲ om v 14-15 λέγειν εἶναι LCT v 16 λόγων V 18 ἐν τῇ δεξιᾷ V 19 ἐν om CT τοῦ θεοῦ om V κεκάθηκε L 20 πολλὰ τοιαῦτα T τις om LACS 24 ὡς om S ἀπελέγξαι CT 26 κυρίου: χριστοῦ (compendio scr) T 27 διασχίσαι ante p 330, 1 χιτῶνα coll V

τὸν δεσποτικὸν χιτῶνα, ἀλλ' ἑνὸς αὐτῶν ποιῆσαι κτῆμα, ᾧ
44 ἂν ὁ κλῆρος χαρίσηται. οἱ τοίνυν πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ
τοῦ χιτῶνος διακληρούμενοι δύνανται ἴσως σύγκληροι
λέγεσθαι· ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ
τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν τῇ φύσει οὔσης τῆς ἐξουσίας (τό
τε γὰρ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὅπου θέλει πνεῖ καὶ πάντα ἐν
πᾶσιν ἐνεργεῖ καθὼς βούλεται, καὶ ὁ υἱὸς δι' οὗ τὰ πάντα
ἐγένετο, ὁρατά τε καὶ ἀόρατα, ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς
γῆς, πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν καὶ οὓς θέλει ζωοποιεῖ,
καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ τοὺς χρόνους ἔθετο, ἀπὸ
τῶν χρόνων δὲ καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ χρόνῳ γεγενημένα
νοοῦμεν εἶναι τῷ πατρὶ ὑπεξούσια)· εἰ οὖν ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ
ποιεῖν ἃ βούλεται ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον, ὡς εἴπομεν, ἀποδέδεικται, τίνα νοῦν ἡ τοῦ συγ-
45 κλήρου τῆς ἐξουσίας λέξις ἔχει, κατιδεῖν οὐκ ἔστιν. ὁ
γὰρ πάντων κληρονόμος, ὁ τῶν αἰώνων δημιουργός, ὁ τῇ
δόξῃ τοῦ πατρὸς συνεκλάμπων καὶ χαρακτηρίζων ἐν ἑαυτῷ
τοῦ πατρὸς τὴν ὑπόστασιν, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ αὐτὸς
ἔχει καὶ πάσης τῆς ἐξουσίας κύριός ἐστιν, οὐ μεθισταμένης
ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν υἱὸν τῆς ἀξίας, ἀλλὰ καὶ παρ'
αὐτῷ μενούσης καὶ ἐν ἐκείνῳ οὔσης. ὅ τε γὰρ ἐν τῷ πατρὶ
ὢν μετὰ πάσης δηλαδὴ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεώς ἐστιν ἐν τῷ
πατρὶ καὶ ὁ ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα ἔχων πᾶσαν ἐμπεριέχει
46 τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. ὅλον γὰρ ἔχει ἐν ἑαυτῷ
τὸν πατέρα καὶ οὐχὶ μέρος αὐτοῦ· ὁ δὲ ὅλον ἔχων καὶ
τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ πάντως ἔχει. τί οὖν νοῶν Εὐνόμιος

6 Joh 3, 8 6-7 confundit I Cor 12, 11 cum 12, 6 7-8 Joh 1, 3 et Col 1, 16 9 Joh 5, 21 16-17 Hebr 1, 2-3 18 Joh 16, 15 19 Matth 28, 18

VLACTS 1 αὐτῶν A v: αὐτὸν cett 6 ἅγιον πνεῦμα V ἐν ex ἐκ corr V 8 τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα A 12 γὰρ post εἶναι add L 13 καὶ post υἱὸς om L 13-14 τὸ ἅγιον πνεῦμα ACT v 14 ὡς εἴπομεν om VL νοῦν: οὖν VL 16 ὁ ante τῶν om VL 18 ἔχει om v 19 τῆς om v 23 περιέχει ACTS v 25 ὅλων pr L sscr o 26 ὁ ante Εὐνόμιος add S εὐνόμιος νοῶν V

ἀποφαίνεται μὴ ἔχειν τὸν πατέρα σύγκληρον τῆς
ἐξουσίας, εἴποιεν ἂν ἴσως οἱ τῆς ματαιότητος αὐτοῦ
μαθηταί· ὁ γὰρ εἰδὼς ἐπαΐειν λόγων τὰ δίχα διανοίας
λεγόμενα ὁμολογεῖ συνεῖναι μὴ δύνασθαι. οὐκ ἔχει,
488 M. φησί, σύγκληρον τῆς ἐξουσίας ὁ πατήρ. τίς γὰρ
ἐστιν ὁ λέγων ἐκ διακληρώσεως ὑπὲρ τῆς ἐξουσίας πρὸς
ἀλλήλους τόν τε πατέρα καὶ τὸν υἱὸν διαμάχεσθαι; οἷς
μεσιτεύων ὁ ἱερὸς Εὐνόμιος διὰ φιλικῆς συμβάσεως ἄνευ
κλήρου νέμει τῷ πατρὶ μόνῳ τὰ πρεσβεῖα τῆς ἐξου-
47 σίας. ὁρᾶτε τὸ καταγέλαστον καὶ παιδαριῶδες τῆς χαμαι-
ζήλου ταύτης τῶν δογμάτων ἐκθέσεως. ἆρα ὁ τὰ σύμ-
παντα φέρων τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, λέγων ἃ
γενέσθαι θέλει καὶ ποιῶν ἐν τῇ τοῦ προστάγματος δυνάμει
ἃ βούλεται, οὗ σύνδρομός ἐστι τῇ βουλήσει ἡ δύναμις καὶ
μέτρον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τὸ θέλημα γίνεται (Αὐτὸς γάρ,
φησίν, εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτί-
σθησαν), ὁ πάντα δι' ἑαυτοῦ ποιήσας καὶ ἐν ἑαυτῷ συ-
στήσας, οὗ χωρὶς τῶν ὄντων οὐδὲν οὔτε ἐγένετο οὔτε ἐν
τῷ εἶναι μένει, οὗτος ἀναμένει ἐκ διακληρώσεώς τινος
48 σχεῖν τὴν ἐξουσίαν; κρίνατε οἱ ἀκούοντες, εἰ ὁ ταῦτα λέ-
γων ἐν τῷ καθεστηκότι τὴν διάνοιαν ἔχει.

Εἷς γάρ ἐστι, φησί, καὶ μόνος θεὸς παντο-
κράτωρ. εἰ μὲν οὖν τὸν πατέρα διὰ τῆς τοῦ παντοκράτορος
προσηγορίας ἐνδείκνυται, ἡμέτερον λέγει τὸν λόγον καὶ οὐκ
ἀλλότριον· εἰ δὲ ἄλλον τινὰ παρὰ τὸν πατέρα νοεῖ παντο-
κράτορα, καὶ τὴν περιτομήν, εἰ δοκεῖ, κηρυσσέτω ὁ τῶν
δογμάτων τῶν Ἰουδαϊκῶν προστάτης. τῶν γὰρ Χριστιανῶν
ἡ πίστις πρὸς τὸν πατέρα βλέπει, πάντα δέ ἐστιν ὁ πατήρ,

11-12 Hebr 1, 3 15 Ps 32, 9 17 Col 1, 16-17 18 Joh 1, 3

VLACTS 2 ἂν om T 4 μὴ om T 6 ὑπὲρ: ὑπὸ T 7 τε πατέρα V πατέρα τε L τε om ACTS v 9 νέμει post μόνῳ coll V 12 ὁ ante λέγων add L ante λέγων ras unius litterae T quae η vel ν potius quam ὁ fuit 13 θέλει: λέγει V 15 τὸ ante μέτρον add V 17 verba ab ὁ πάντα usque ad 17-18 συστήσας om A 18 οὐδὲ ἐγένετο VL

ὕψιστος, παντοκράτωρ, βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, κύριος τῶν κυριευόντων, καὶ πάντα ὅσα τῆς ὑψηλῆς ἔχεται σημασίας, τοῦ πατρός ἐστιν ἴδια· τὰ δὲ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστι πάντα, ὥστε τούτου ὄντος κἀκεῖνα δεχόμεθα. εἰ δὲ ἀφεὶς τὸν πατέρα ἄλλον παντοκράτορα λέγει, τὰ τῶν Ἰουδαίων λέγει ἢ καὶ τοῖς Πλάτωνος ἕπεται λόγοις· καὶ γὰρ κἀκεῖνόν φασι τὸν φιλόσοφον λέγειν εἶναί τινα ὑπεράνωθεν
49 κτίστην καὶ ποιητὴν ὑποβεβηκότων τινῶν θεῶν. ὥσπερ οὖν ἐν τοῖς Ἰουδαϊκοῖς καὶ Πλατωνικοῖς δόγμασιν ὁ τὸν πατέρα μὴ παραδεχόμενος Χριστιανὸς οὐκ ἔστιν, κἂν παντοκράτορά τινα πρεσβεύῃ ἐπὶ τοῦ δόγματος, οὕτω καὶ ὁ Εὐνόμιος καταψεύδεται τοῦ ὀνόματος, ἰουδαΐζων μὲν τῷ φρονήματι ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων πρεσβεύων, τὴν δὲ τῶν Χριστιανῶν προσηγορίαν ὑποδυόμενος. ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐκτεθειμένων ὁ αὐτὸς ἔσται λόγος. λέγει γὰρ ὅτι θεὸς θεῶν. προσθέντες ἡμεῖς τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα τὴν φωνὴν οἰκειούμεθα, εἰδότες ὅτι ὁ πατὴρ θεός ἐστι τῶν θεῶν. τὰ δὲ τοῦ πατρὸς πάντα τοῦ υἱοῦ ἐστι πάντως.
50 καὶ κύριος τῶν κυριευόντων. ὁ αὐτὸς καὶ περὶ τούτου λόγος. καὶ ὕψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. ὃν γὰρ ἂν τῇ διανοίᾳ λάβῃς, ἐκεῖνος ὕψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ὁμοίως ἄνωθεν τοῖς ἐπιγείοις τῆς ἐπισκοπῆς γινομένης παρά τε τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἀλλὰ καὶ τὰ ἐφεξῆς τοῖς εἰρημένοις προσκείμενα· ὕψιστος ἐν οὐρανοῖς, ὕψιστος ἐν ὑψίστοις, ἐπουράνιος, ἀληθινὸς ἐν τῷ εἶναι ἀεὶ ὅ ἐστι καὶ διαμένων, ἀληθινὸς ἐν ἔργοις, ἀληθινὸς
489 M. ἐν λόγοις· ταῦτα γὰρ πάντα ἐπίσης ἐνορᾷ ὁ τῶν Χριστιανῶν ὀφθαλμὸς ἐπὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύ-

8 Plat Tim 39 E-41 A

VLACTS 3 τὰ δὲ τοῦ πατρὸς infra lineam add A 4 τούτου: τοῦ V 7 φησι V η ex α corr L 9 καί: ἢ VL 10 δεχόμενος CT 11 πρεσβεύει v 12 μὲν: ἐπὶ v 16 ἡμῖν V 26 ἀεὶ om AS v 27-28 λόγοις et ἔργοις inter se commutant v 29 καὶ ante υἱοῦ om A 29-p 333, 1 πνεύματος ἁγίου ACTS v

51 ματος. εἰ δὴ μόνον ἑνί τινι τῶν ἐν τῇ πίστει παραδοθέντων προσώπων ὁ Εὐνόμιος ταῦτα νέμει, τολμησάτω μὴ ἀληθινὸν εἰπεῖν ἐν λόγοις τὸν εἰπόντα ὅτι Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, ἢ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἢ ἀληθινὸν ἐν ἔργοις μὴ συνθέσθω τὸν ποιοῦντα κρῖμα καὶ δικαιοσύνην ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἐνεργοῦν πάντα ἐν πᾶσι καθὼς βούλεται. ταῦτα γὰρ εἰ μὴ προσμαρτυροίη τοῖς παραδοθεῖσιν ἐν τῇ πίστει προσώποις, καθόλου τὴν τῶν Χριστιανῶν παραγράφεται πίστιν. πῶς γάρ τις πίστεως ἄξιον οἰήσεται τὸν ψευδῆ μὲν ἐν τοῖς λόγοις, μὴ ἀληθινὸν δὲ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ;
52 Ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐφεξῆς τῷ λόγῳ προέλθωμεν. φησὶ γὰρ ὅτι ἀρχῆς ἁπάσης, ὑποταγῆς, ἐξουσίας, βασιλείας ἀνώτερος. ἡμέτερος οὗτος ὁ λόγος καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἴδιος, τὸ πιστεύειν τὴν θείαν φύσιν πάσης ἀρχῆς ἀνωτέραν εἶναι, ὑποχείριον δὲ ἑαυτῆς ἔχειν πᾶν ὅτιπέρ ἐστιν ἐν τοῖς οὖσι νοούμενον. θεία δὲ φύσις ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. εἰ δὲ μόνῳ τῷ πατρὶ ταύτην προσμαρτυρεῖ τὴν δύναμιν καὶ εἰ μόνον αὐτὸν τροπῆς τε καὶ μεταβολῆς ἐλεύθερον ἀποφαίνεται καὶ εἰ μόνον αὐτὸν λέγει ἀκήρατον, πρόδηλον τὸ ἐκ τούτων κατασκευαζόμενον, ὅτι ὁ ταῦτα μὴ ἔχων τρεπτός ἐστι πάντως καὶ φθαρτὸς καὶ μεταβλητὸς καὶ ἐπίκηρος.
53 οὐκοῦν ταῦτα δογματίζει ὁ Εὐνόμιος ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· οὐ γὰρ ἂν ἐχρήσατο τῇ ἀντιδιαστολῇ, τούτοις ἀντιδιαιρῶν τὸν πατέρα, μὴ ταύτην τὴν διάνοιαν ἔχων περὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος. τὸ λοιπόν, ἀδελφοί, δοκιμάσατε, εἰ μὴ διώκτης ἐστὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως ταῦτα φρονῶν. τίς γὰρ τὸ τρεπόμενον

3 Joh 14, 6 4 Joh 14, 17 6 I Cor 12, 6 et 11

VLACTS 1 εἰ δὲ S ἕν τινι VL 3 ὅτι om C 5 συνθέσθαι VL 6 τὰ ante πάντα add A v 7 προσμαρτυρείη V 9 τις: τῆς VL 10 μὴ om V 12 τῷ ἐφεξῆς V (πρὸς et τῷ λόγῳ om) 14 βασιλείας om v 19 προσμαρτυροίη ACTS v δύναμιν: διάνοιαν V 24 οὔκουν VL 26 διαστολῇ V

καὶ μεταβαλλόμενον καὶ τὸ ἐπίκηρον καταδέξεται σεβά-
σμιον ἑαυτῷ κρῖναι; οὐκοῦν ὅλος ὁ σκοπός ἐστι τῷ κατα-
σκευάζοντι τὰ τοιαῦτα νοήματα, ἐκβαλεῖν τῆς ἐκκλησίας
τὴν εἰς τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα πίστιν, δι' ὧν κατα-
σκευάζει μήτε ἀκήρατον εἶναι μήτε ἄτρεπτον μήτε ἀμετά-
βλητον ἢ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἢ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας.
54 Ἴδωμεν δὲ καὶ οἷα τοῖς εἰρημένοις προστίθησιν. οὐκ
ἐν τῷ γεννᾶν, φησί, τὴν ἰδίαν οὐσίαν μερίζων
καὶ ὁ αὐτὸς γεννῶν καὶ γεννώμενος ἢ ὁ αὐ-
τὸς πατὴρ γινόμενος καὶ υἱός· ἔστι γὰρ ἄφθαρ-
τος. τοιοῦτον τάχα ἐστίν, ὅ φησι περὶ τῶν ἀσεβῶν ὁ
προφήτης, ὅτι Ἱστὸν ἀράχνης ὑφαίνουσιν. ὡς γὰρ ἐπ' ἐκεί-
νου σχῆμα μέν ἐστι τοῦ ὑφάσματος, ὑπόστασις δὲ οὐκ ἔστιν
ἐν τῷ σχήματι (ὁ γὰρ ἁψάμενος οὐδενὸς ὑφεστῶτος ἅπτεται,
περιφθειρομένων τῇ τῶν δακτύλων ἀφῇ τῶν ἀραχνίων νη-
μάτων), τοιαύτη ἐστὶν καὶ ἡ τῶν ματαίων λέξεων ἀνυπό-
στατος ἱστουργία. οὐκ ἐν τῷ γεννᾶν, φησί, τὴν ἰδίαν
οὐσίαν μερίζων καὶ ὁ αὐτὸς γεννῶν καὶ γεννώ-
μενος. ἆρα λόγον ὀνομάσαι χρὴ τὰ λεγόμενα ἢ μᾶλλον
φλέγματός τινος ὄγκον ἀπό τινος ὑδερικῆς πληθώρας ἀνα-
55 πτυόμενον; τί γάρ ἐστι τὸ τὴν ἑαυτοῦ μερίζειν οὐ-
σίαν ἐν τῷ γεννᾶν καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι γεννῶντά
τε καὶ γεννώμενον; τίς οὕτω παράφορος, τίς οὕτως ἐξε-
492 M. στηκὼς τὴν διάνοιαν, ὡς τοῦτον εἰπεῖν τὸν λόγον πρὸς ὃν
μάχεσθαι δοκεῖ ὁ Εὐνόμιος; ἡ μὲν γὰρ ἐκκλησία πιστεύει
τὸν ἀληθινὸν πατέρα ἀληθῶς εἶναι υἱοῦ πατέρα, ἰδίου,
καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, οὐκ ἀλλοτρίου. οὕτω γὰρ ἔν τινι
τῶν ἐπιστολῶν ἀπεφήνατο· Ὅς τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο,

12 Jes 59, 5 28 Rom 8, 32

VLACTS 3 ἐκβάλλειν v 4 τὸ om v 6 τὴν om v 9 ὁ ante αὐτὸς om VL (cf p 335, 4) ἢ om S 10-11 γὰρ καὶ ἄφθαρτος L 13 τοῦ om V 15 ἀραχνίων om V 16 ἡ ante ἀνυπόστατος coll V 19 μᾶλλον om A 20 ἀπὸ ante φλέγματος add V ὑπὸ v 20-21 ἀναπτυόμενον πληθώρας V 23-24 verba τίς οὕτως ἐξεστηκὼς om v 27 ἀλλοτέρου v 28 οὐκ ἐφήσατο L

ἀντιδιαστέλλων τῇ τοῦ ἰδίου προσθήκῃ τοὺς χάριτι καὶ οὐ
φύσει τῆς υἱοθεσίας ἠξιωμένους. ὁ δὲ ταύτην ἡμῶν δια-
56 βάλλων τὴν ὑπόληψιν τί λέγει; οὐκ ἐν τῷ γεννᾶν τὴν
οὐσίαν ἑαυτοῦ μερίζων οὐδὲ <ὁ> αὐτὸς γεν-
νῶν καὶ γεννώμενος ἢ ὁ αὐτὸς πατὴρ γινό-
μενος καὶ υἱός· ἔστι γὰρ ἄφθαρτος. ἀκούων τις
λόγον ἐν ἀρχῇ ὄντα καὶ θεὸν ὄντα τὸν λόγον καὶ λόγον
ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξελθόντα οὕτω καταρρυπαίνει τὸ ἀκήρατον
δόγμα τοῖς αἰσχροῖς τούτοις καὶ ὀδωδόσι νοήμασι λέγων
οὐκ ἐν τῷ γεννᾶν τὴν οὐσίαν μερίζει; ὢ τῆς
βδελυρίας τῶν αἰσχρῶν τούτων καὶ ῥυπαρῶν νοημάτων.
πῶς οὐ συνίησιν ὁ τὰ τοιαῦτα λέγων, ὅτι οὐδὲ διὰ σαρκὸς
ὁ θεὸς φανερούμενος τὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πάθος
πρὸς τὴν τοῦ ἰδίου σώματος σύστασιν παρεδέξατο, ἀλλὰ
καὶ παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν ἐκ πνεύματος ἁγίου δυνάμεως
καὶ οὔτε ἡ παρθένος ἔπαθεν οὔτε τὸ πνεῦμα ἐμειώθη οὔτε
57 ἡ δύναμις τοῦ ὑψίστου ἀπεμερίσθη; καὶ γὰρ καὶ τὸ πνεῦμα
ὅλον ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ ὑψίστου δύναμις ἀμείωτος ἔμεινε καὶ
τὸ παιδίον ἐγεννήθη ὅλον καὶ τὴν τῆς μητρὸς ἀφθορίαν
οὐκ ἐλυμήνατο. εἶτα σὰρξ μὲν ἀπὸ σαρκὸς ἐγεννήθη δίχα
πάθους, τὸ δὲ τῆς δόξης ἀπαύγασμα οὐ βούλεται ἀπ'
αὐτῆς εἶναι ὁ Εὐνόμιος τῆς δόξης, ἐπειδὴ οὔτε μειοῦται
58 γεννῶσα τὸ φῶς ἡ δόξα οὔτε μερίζεται; καὶ ὁ μὲν ἀν-
θρώπινος λόγος ἀμερίστως ἐκ τοῦ νοῦ γεννᾶται, ὁ δὲ
θεὸς λόγος, ἐὰν μὴ μερισθῇ τοῦ πατρὸς ἡ οὐσία, ἐκ
τοῦ πατρὸς γεννηθῆναι οὐ δύναται; ἆρά τις οὕτως

7 Joh 1, 1 8 Joh 8, 42 12 I Tim 3, 16 15 sqq Matth 1, 18 Luc 1, 27

VL(A)CTS 1 ἰδίου: υἱοῦ V 4 αὐτοῦ CT ἑαυτοῦ corr C^2 cf p 334, 8 et 17 ὁ supplevi 6 γὰρ om V 8 *ab* ἐξελθόντα, οὕτω *deficit A usque ad p* 338, 16 ἐγγόνων 9 νοήμασι: ῥήμασι V 11 ῥυπαρῶν: πονηρῶν V 12 τὰ τοιαῦτα: ταῦτα V οὐδὲ correxi: οὔτε 15 καὶ ante δυνάμεως add LCTS v ὑψίστου post δυνάμεως add v 17 ἀπερίσθη L καὶ post γὰρ om LCS v 20 χ in δίχα eras S 23 μερίζεται: μολύνεται V

ἐστὶν ἠλίθιος, ὡς μὴ συνεῖναι τὴν ἀλογίαν τοῦ δόγ-
ματος; οὐκ ἐν τῷ γεννᾶν, φησί, τὴν ἰδίαν οὐσίαν
μερίζων. τίνος γὰρ ἐν τῷ γεννᾶν ἡ ἰδία οὐσία μερί-
59 ζεται; οὐσία γὰρ ἐπὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἡ ἀνθρωπίνη
φύσις, ἐπὶ δὲ τῶν ἀλόγων γενικῶς μὲν ἡ ἄλογος, ἰδικῶς
δὲ ἐπὶ τῶν βοῶν καὶ ἐπὶ τῶν προβάτων καὶ ἐπὶ πάντων τῶν
ἀλόγων <ἡ> κατὰ τὰς τῶν ἰδιωμάτων διαφορὰς θεωρουμένη.
τί τοίνυν ἐκ τούτων μερίζει τὴν ἰδίαν οὐσίαν διὰ τοῦ τόκου;
οὐκ ἀεὶ μένει διὰ τῆς διαδοχῆς τῶν ἐπιγινομένων ἐφ' ἑκά-
60 στου τῶν ζῴων ἀκεραία ἡ φύσις; εἶτα ἄνθρωπος μὲν ἐξ
ἑαυτοῦ τίκτων ἄνθρωπον οὐ μερίζει τὴν φύσιν, ἀλλὰ καὶ
ἐν τῷ γεννήσαντι καὶ ἐν τῷ γεννηθέντι ὅλη ἐστίν, οὐκ ἐκ
τούτου πρὸς ἐκεῖνον ἀποσχιζομένη καὶ μεθισταμένη οὐδὲ
ἐν τούτῳ κολοβουμένη, ὅταν ἐν ἐκείνῳ τελεία γένηται, ἀλλὰ
καὶ πᾶσα ἐν τούτῳ οὖσα καὶ πᾶσα ἐν ἐκείνῳ εὑρισκομένη·
καὶ γὰρ καὶ πρὶν γεννῆσαι τὸν ἐξ αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος ζῷον
ἦν λογικὸν θνητὸν νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, καὶ ὅτε
ἐγέννησε τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον· ὥστε ἐν ἐκείνῳ δειχθῆναι
πάντα τὰ ἰδιώματα τῆς φύσεως, ὡς οὐκ ἀπώλεσε τὸ εἶναι
493 M. ἄνθρωπος ἐξ ἑαυτοῦ γεννήσας τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὃ ἦν
πρὸ τούτου, καὶ μετὰ τοῦτο διέμεινεν, οὐδὲν διὰ τοῦ γενέ-
σθαι τὸν ἐξ αὐτοῦ ἄνθρωπον τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐλατ-
61 τώσας· καὶ ἄνθρωπος μὲν ἐξ ἀνθρώπου γεννᾶται καὶ ἡ
τοῦ γεννῶντος οὐ μερίζεται φύσις, τὸν δὲ μονογενῆ θεὸν

VLCTS 1 συνιέναι T 5 γεννικῶς V 6 ἐπὶ τῶν προβάτων κ. τῶν βοῶν S (om ἐπὶ alt) 7 ἡ supplevi διαφορὰς τῶν ἰδιωμάτων VLT θεωροῦμεν VLT 8 τί: εἴ τι VL 9 δοχῆς V ἐπὶ τῶν γινομένων T 10 particulae μὲν altera non respondet, immo auctor vagatur describendo, quomodo hominis natura in subole procreanda incolumis conservetur. interrogatio rhetorica quam incipit 10 εἶτα, rursus suscipitur a 23 καὶ ἄνθρωπος μὲν sqq, ubi recte ad unigenitum haec comparatio refertur. qui a 23 καὶ ἄνθρωπος novum capitulum incipiunt, orationem pessumdant 11 ἑαυτοῦ τοῦ L 12 καὶ ἐν τῷ γεννηθέντι om T 15 καὶ primum om VL 16 ἐξ ἑαυτοῦ VL καὶ ante ζῶον add V 17 καὶ ὅταν v 19 ὡς om VT (quia a 17 καὶ ὅτε novam sententiam incipiunt) 21 τοῦ ante διὰ τοῦ add L 22 ἑαυτοῦ correxi: ἐξαυτοῦ libri v

τὸν ὄντα ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς οὐ δέχεται ὁ Εὐνό-
μιος ἀληθῶς ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι, δεδοικὼς μὴ ἀκρωτη-
ριάσῃ τὴν ἀκήρατον τοῦ πατρὸς φύσιν διὰ τῆς τοῦ μονο-
γενοῦς ὑποστάσεως, ἀλλ' εἰπὼν ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν ἐν
τῷ γεννᾶν μερίζων, προσέθηκεν ἢ <ὁ> αὐτὸς γεν-
νῶν καὶ γεννώμενος ἢ <ὁ> αὐτὸς πατὴρ γινό-
μενος καὶ υἱός, καὶ οἴεται διὰ τῶν ἀσυναρτήτων τού-
των ῥημάτων σαθροποιεῖν τὸν ἀληθῆ τῆς εὐσεβείας λόγον
ἢ ἰσχύν τινα πορίζειν τῇ ἀσεβείᾳ, οὐκ εἰδὼς ὅτι δι' ὧν
ἐπινοεῖ κατασκευάζειν τὸ ἄτοπον, διὰ τούτων συνήγορος τῆς
62 ἀληθείας εὑρίσκεται. φαμὲν γὰρ καὶ ἡμεῖς, ὅτι ὁ πάντα
τὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς ἔχων ἄλλος ἐκεῖνός ἐστι πλὴν τοῦ
πατὴρ εἶναι, καὶ ὁ πάντα τὰ τοῦ υἱοῦ ἔχων ὅλον τὸν υἱὸν
ἐν ἑαυτῷ δείκνυσι πλὴν τοῦ υἱὸς γενέσθαι· ὥστε ἡ τοῦ
ἀτόπου κατασκευή, ἣν κατασκευάζει νῦν ὁ Εὐνόμιος, συμ-
μαχία τῆς ἀληθείας γίνεται, πρὸς τὸ σαφέστερον διαστα-
λέντος παρ' ἡμῶν τοῦ νοήματος κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ
λόγου ὑφήγησιν. εἰ γὰρ ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν ὁρᾷ τὸν
πατέρα, ἄλλον ἑαυτὸν ἐγέννησεν ὁ πατήρ, οὔτε ἑαυτοῦ
ἐξιστάμενος καὶ ἐν ἐκείνῳ ὅλος φαινόμενος, ὡς διὰ τούτων
τὸ δοκοῦν κατὰ τῆς εὐσεβείας εἰρῆσθαι συμμαχίαν ἀπο-
δειχθῆναι τοῦ ὑγιαίνοντος δόγματος.
63 Ἀλλ' οὔτε τὴν ἰδίαν οὐσίαν, φησίν, ἐν τῷ
γεννᾶν μερίζων καὶ <ὁ> αὐτὸς γεννῶν καὶ γεν-
νώμενος ἢ <ὁ> αὐτὸς πατὴρ γινόμενος καὶ υἱός·
ἔστι γὰρ ἄφθαρτος. ὢ τῆς ἀνάγκης τοῦ συμπεράσ-
ματος. τί λέγεις, ὦ σοφώτατε; διότι ἄφθαρτός ἐστιν, οὐ
μερίζει τὴν ἰδίαν οὐσίαν γεννῶν τὸν υἱὸν οὐδὲ ἑαυτὸν γεννᾷ

1 Joh 1, 18 18 Joh 14, 9

VLCTS 3-4 μονογενοῦς: πατρὸς S 4-5 ἐν τῷ γεννᾶν: γεννῶν V 5 ὁ addidi cf 334, 9; 335, 3-4 αὑτὸν v 6 ὁ addidi 7 ἢ υἱὸς V 7-8 τούτων om v 8 εὐσεβείας: ἀληθείας V 10 συνήγορος: συνετὴς v 11 τὰ ante πάντα add VL 12 ὅλος (ex ἄλλος corr) ἐκεῖνος S ὅλον ἐκεῖνο v 12-13 τοῦ πατρὸς L 17 ὀνόματος VL 24 et 25 ὁ addidi 27 ὦ om VL

καὶ παρ' ἑαυτοῦ γεννᾶται οὔτε πατὴρ ἅμα γίνεται ἑαυτοῦ καὶ υἱός, ἐπειδή ἐστιν ἄφθαρτος; οὐκοῦν εἴ τίς ἐστι φθαρτῆς φύσεως, τέμνει τὴν οὐσίαν ἐν τῷ γεννᾶν καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ γεννᾶται καὶ ἑαυτὸν γεννᾷ καὶ πατὴρ καὶ υἱὸς αὐτὸς ἑαυτοῦ **64** γίνεται, διότι ἄφθαρτος οὐκ ἔστιν; εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, οὐκ ἐγέννησε διὰ τὸ φθαρτὸς εἶναι ὁ Ἀβραὰμ τὸν Ἰσμαὴλ τε καὶ Ἰσαάκ, ἀλλ' ἑαυτὸν διά τε τῆς παιδίσκης καὶ τῆς νομίμου γαμετῆς ἐτεκνώσατο ἤ, κατὰ τὴν ἑτέραν τερατείαν τοῦ λόγου, ἐμέρισεν εἰς τοὺς γεννηθέντας ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν· καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τοῦ διὰ τῆς Ἄγαρ τόκου εἰς δύο τμήματα διαιρεθεὶς ἐν τῷ ἑνὶ τῶν ἡμιτόμων γίνεται Ἰσμαὴλ καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ διαμένει ἥμισυς Ἀβραάμ, μετὰ ταῦτα δὲ τὸ λειπόμενον τῆς τοῦ Ἀβραὰμ οὐσίας ἀπομερισθὲν τὸν Ἰσαὰκ ὑπεστήσατο. οὐκοῦν τὸ τέταρτον τῆς τοῦ Ἀβραὰμ οὐσίας εἰς τὸν διπλοῦν τόκον τοῦ Ἰσαὰκ ἐμερίσθη, ὥστε **65** τὸ ὄγδοον ἐν ἑκατέρῳ τῶν ἐγγόνων γενέσθαι. πῶς ἄν τις ἐν τοῖς δώδεκα πατριάρχαις κερματίσειεν εἰς μέρη διαλεπτύνων τὸ ὄγδοον ἢ ἐν ταῖς πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ψυχαῖς, ἐν αἷς ὁ Ἰακὼβ κατῆλθεν εἰς Αἴγυπτον; καὶ τί **496 M.** ταῦτα λέγω, δέον ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου διελέγξαι τῶν λεγομένων τὴν ἄνοιαν· εἰ γὰρ μόνου τοῦ ἀφθάρτου ἐστὶν μὴ μερίζειν τὴν φύσιν ἐν τῷ γεννᾶν, φθαρτὸς δὲ ὁ Ἀδάμ, πρὸς ὃν ἐρρήθη ὅτι Γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, ἐμέριζε πάντως ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Εὐνομίου εἰς τοὺς παρ' ἑαυτοῦ γεννωμένους τεμνόμενος· τῷ δὲ πλήθει

19 Gen 46, 27 23 Gen 3, 19

VL(A)CTS 4 ὁ ante αὐτὸς add T 5 ἄφθαρτος οὐκ ἔστιν: φθαρτός ἐστι T ἄφθαρτός ἐστιν C 7 τὸν ante Ἰσαάκ add V τε alt om V τῆς post καὶ om v 8 γαμετῆς: γυναικὸς V τερατείαν: τερθρείαν v quod hyperatticistes correxit (cf Moeris s v) 13 ἀπομερισθὲν τὸν cod Marc: ἀπομερισθέντος τὸν L verba ab ἀπομερισθὲν τὸν usque ad 15 οὐσίας om VCTS v 15-16 ὥστε τὸν V 16 εἰς ἑκάτερον V εἰς ἑκατέρων L ἐκγόνων VL *a* γενέσθαι *rursus incipit A* (*fol 45*) 17 εἰς μέρος V 18 τὸν ὄγδοον V ἑβδομήκοντα καὶ πέντε VL 19 καὶ ὅτι V 20 πρώτου in marg add T 21 ἔννοιαν L μόνον VL

τῶν ἐπιγινομένων, ἀναγκαίως τοῦ εὑρισκομένου παρ' ἑκάστῳ τῆς οὐσίας τμήματος κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν τικτομένων διαιρουμένου, προδαπανᾶται τῆς τοῦ Ἀβραὰμ ὑποστάσεως ἡ τοῦ Ἀδὰμ οὐσία, ταῖς ἀπείροις τῶν ἐξ αὐτοῦ γεγονότων μυριάσι διὰ τῶν λεπτῶν τε καὶ ἀτόμων ἐκείνων μορίων σκεδασθεῖσα, καὶ οὐκέτι ἐνευρίσκεται λείψανον οὐσίας τὸ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ εἰς τὸν Ἀβραὰμ καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ μεριζόμενον, προαναλωθείσης ἐν ταῖς ἀπείροις τῶν πρὸ αὐτοῦ γεγονότων μυριάσι διὰ τῆς λεπτομερείας τῶν τμημάτων τῆς φύσεως.

66 Ὁρᾶτε τὴν ἄνοιαν τοῦ μὴ εἰδότος ἃ λέγει μηδὲ περὶ τίνων διαβεβαιοῦται. ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν· ἐπειδὴ ἄφθαρτός ἐστιν, οὔτε μερίζει τὴν οὐσίαν οὔτε ἑαυτὸν γεννᾷ οὔτε ἑαυτοῦ πατὴρ γίνεται, ἔδωκεν ἐπὶ παντὸς τοῦ φθορᾷ ὑποκειμένου ἐκ τοῦ ἀκολούθου ἐκεῖνα νοεῖν ἐπὶ τῆς γεννήσεως συμβαίνειν, ὅσα μόνῳ τῷ ἀφθάρτῳ μὴ προσεῖναι διϊσχυρίσατο. ἀλλὰ πολλῶν ὄντων καὶ ἄλλων τῶν δυναμένων ἐπιδεῖξαι τὴν ματαιότητα τῶν λεγομένων, ἀρκεῖν οἴομαι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀνοίας τὰ εἰρημένα. τοῦτο δὲ πάντως προωμολόγηται παρὰ τοῖς ἐπισταμένοις πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέπειν, ὅτι μόνῳ τῷ πατρὶ προσμαρτυρήσας τὸ ἄφθαρτον πάντα τὰ μετὰ τὸν πατέρα νοούμενα τῇ πρὸς τὸ ἄφθαρτον ἀντιδιαστολῇ φθαρτὰ εἶναι κατασκευάζει, ὡς μηδὲ τὸν υἱὸν **67** φθορᾶς ἀποδεικνύειν ἐλεύθερον. εἰ οὖν ἀντιδιαστέλλει τὸν υἱὸν τῷ ἀφθάρτῳ, οὐ μόνον φθαρτὸν αὐτὸν εἶναι διορίζεται, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα πάντα περὶ αὐτοῦ κατασκευάζει, ὅσα μόνῳ τῷ ἀφθάρτῳ μὴ προσεῖναι λέγει. ἀναγκαίως γὰρ

VLACTS 4 γεγονότων om ACTS v 6 καὶ post σκεδασθεῖσα om VL ἐνευρίσκεται: ἂν εὑρίσκεται v εὑρίσκεται (om ἂν) T 7 Ἀδὰμ εἰς τὸν om VL Ἀβραάμ: ἀδάμ CT in mg corr ἀβραὰμ C[2] καί: εἰς VL 8 πρὸ ἑαυτοῦ V 9 λεπτομερίας VL 15 ἢ ante ἐκεῖνα add VL 16 φθαρτῷ CT sed ἀφθάρτῳ corr C[2] 17 καὶ om LCT καὶ ἄλλων om S 18 τῶν λεγομένων τὴν ματαιότητα T 19 τῆς om V 21 ἄφθονον V 23 φθαρτὸν V μήτε VL 24 ἐπιδεικνύειν v 25 αὐτὸν φθαρτὸν AS v φθαρτὸν om L 26 πάντα om v

εἰ μόνος ὁ πατὴρ οὔτε ἑαυτὸν γεννᾷ οὔτε ὑφ' ἑαυτοῦ γεν-
νᾶται, πᾶν ὃ μὴ ἄφθαρτόν ἐστι καὶ ἑαυτὸ γεννᾷ καὶ ὑφ'
ἑαυτοῦ γεννᾶται καὶ πατὴρ καὶ υἱὸς αὐτὸ ἑαυτοῦ γίνεται,
πρὸς ἑκάτερα τῆς οὐσίας μεθαρμοζόμενον. εἰ γὰρ μόνου
τοῦ πατρός ἐστι τὸ ἄφθαρτον εἶναι, ἴδιον δὲ τοῦ ἀφθάρτου
τὸ μὴ ταῦτα εἶναι, οὔτε ἄφθαρτος πάντως ὁ υἱὸς κατὰ τὸν
τῆς αἱρέσεως λόγον καὶ ταῦτα πάντα περὶ αὐτὸν πάντως ἐστί,
τὸ μερίζεσθαι τὴν οὐσίαν, τὸ τίκτειν ἑαυτὸν καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ
γεννᾶσθαι, <τὸ> πατέρα καὶ υἱὸν αὐτὸν ἑαυτοῦ γίνεσθαι.
68 Ἢ μάταιον ἴσως ἐπὶ πλέον ἐμφιλοχωρεῖν τοῖς ἀνοή-
τοις, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐφεξῆς τοῦ λόγου μετέλθωμεν. προσ-
τίθησι γὰρ τούτοις· οὐκ ἐν τῷ ποιεῖν ὕλης ἢ μερῶν
ἢ φυσικῶν ὀργάνων προσδεόμενος· ἔστι γὰρ
παντὸς ἀπροσδεής. τοῦτο τὸ νόημα, εἰ καὶ ἀτονώ-
τερον κατὰ τὴν λέξιν ἐκτίθεται ὁ Εὐνόμιος, ὅμως τῆς εὐσε-
497 M. βείας οὐκ ἀποβάλλομεν. μαθόντες γὰρ ὅτι Αὐτὸς εἶπε
καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν, οἴδαμεν
ὅτι ποιητής ἐστι τῆς ὕλης ὁ λόγος, εὐθὺς συναπεργαζό-
μενος μετὰ τῆς ὕλης καὶ τὰς ποιότητας, ὡς εἶναι αὐτῷ
τὰ πάντα καὶ ἀντὶ πάντων τὴν ὁρμὴν τοῦ παντοδυνάμου
θελήματος, ὕλην ὄργανον τόπον χρόνον οὐσίαν ποιότητα,
69 πᾶν ὅτιπέρ ἐστιν ἐν τῇ κτίσει νοούμενον. ὁμοῦ τε γὰρ
ἠθέλησε τὸ δέον γενέσθαι καὶ συνέδραμεν ἡ ἐξεργαστικὴ
τῶν ὄντων δύναμις τῷ νοήματι, ἔργον ποιοῦσα τὸ θέλημα.
οὕτω γὰρ φιλοσοφεῖ περὶ τῆς θείας δυνάμεως ὁ πολὺς
Μωϋσῆς ἐν τῇ κοσμογενείᾳ, προστακτικαῖς φωναῖς ἀνατι-
θεὶς ἑκάστου τῶν ἐν τῇ κτίσει φαινομένων τὴν ποίησιν.
Εἶπε γάρ, φησίν, ὁ θεὸς ὅτι γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο

16 Ps 32, 9   28 Gen 1, 3

VLACTS 1 εἰ μόνος om T   2 ὅτι μὴ V   ἑαυτὸν L   3 αὐτὸς ἑαυτοῦ VL   4 μεθαρμοζόμενος VL   μόνον v   9 τὸ addidi   γενέσθαι V   10 ἐμφιλοχωρεῖν ἐπὶ πλέον S   14 καὶ om V   14-15 ἀνώτερον prius A sed corr   17 ἐγεννήθησαν V   21 οὐσίαν χρόνον T   22 ὅτιπέρ: ὁπέρ T   25 θείας: ἀληθείας L   28 γεννηθήτω V

φῶς· καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως οὔτε ὕλης ἐμνήσθη
οὔτε ὀργανικῆς ὑπουργίας. οὐκοῦν οὐκ ἀπόβλητος ἐν τῷ
μέρει τούτῳ τοῦ Εὐνομίου ὁ λόγος. ὁ γὰρ θεὸς κτίζων,
ὅσα διὰ κτίσεως ἔσχε τὴν γένεσιν, οὔτε τινὸς ὑποκειμένης
ὕλης οὔτε ὀργάνων εἰς τὴν κατασκευὴν ἐδεήθη· ἀπροσδεὴς
γὰρ ἀλλοτρίας βοηθείας ἡ τοῦ θεοῦ δύναμίς τε καὶ σοφία.
70 Χριστὸς δέ ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις καὶ σοφία, δι' οὗ τὰ
πάντα ἐγένετο καὶ οὗ χωρὶς τῶν ὄντων ἔστιν οὐδέν, καθὼς
Ἰωάννης μαρτύρεται. εἰ οὖν πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο,
ὁρατά τε καὶ ἀόρατα, ἐξαρκεῖ δὲ πρὸς τὴν τῶν ὄντων ὑπό-
στασιν ἡ βούλησις μόνη (δύναμις γάρ ἐστιν ἡ βούλησις),
τὸν ἡμέτερον εἶπε λόγον ἐν ἀτονούσῃ τῇ λέξει Εὐνόμιος. ὁ
γὰρ τὰ σύμπαντα φέρων τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ
τίνος ἂν ὀργάνου καὶ ποίας ὕλης δεηθείη ἐν τῷ φέρειν
διὰ τοῦ παντοδυνάμου ῥήματος τὴν τῶν ὄντων ὑπόστασιν;
71 εἰ δὲ ὅπερ ἐπὶ τῆς κτίσεως περὶ τοῦ μονογενοῦς πεπιστεύ-
καμεν, τοῦτο ἐπὶ τοῦ υἱοῦ κατασκευάζει, ὡς ὁμοιοτρόπως
αὐτὸν τοῦ πατρὸς κτίσαντος, καθάπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ ἡ
κτίσις ἐγένετο, τὸν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ῥηθέντα λόγον καὶ
νῦν πάλιν ἀναλαμβάνομεν, ὅτι ἡ τοιαύτη ὑπόληψις ἄρνησις
τῆς τοῦ μονογενοῦς ἐστι θεότητος. ἡμεῖς γὰρ ἴδιον εἶναι
τῶν εἰδωλολατρούντων παρὰ τῆς μεγάλης τοῦ Παύλου φω-
νῆς μεμαθήκαμεν τὸ σέβεσθαι καὶ λατρεύειν τῇ κτίσει
παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ τοῦ Δαβὶδ εἰπόντος ὅτι Οὐκ ἔσται
ἐν σοὶ θεὸς πρόσφατος, οὐδὲ προσκυνήσεις θεῷ ἀλλοτρίῳ,
κανόνι τούτῳ καὶ γνώμονι χρώμεθα πρὸς τὴν τοῦ προσ-
κυνουμένου ἐπίγνωσιν, ὥστε πεπεῖσθαι τοῦτο ἀληθῶς εἶναι

7 I Cor 1, 24 Joh 1, 3   13 Hebr 1, 3   19 ἔμπροσθεν] multifariam hoc tractavit   22 Rom 1, 25   24 Ps 80, 9

VLACTS 2 οὐκ om V sup οὐκουν acc eras   3 ὁ θεὸς γὰρ CT   γὰρ om VL   ὁ ante κτίζων add VL   4 τῆς ante κτίσεως add CT   5 ὀργάνου C   6 τε om T   7 verba a Χριστὸς δέ usque ad σοφία om T sed in marg add ead man   δέ: γὰρ in marg T   11 καὶ ante μόνη add V   12 ἐν ἀτονούσῃ: ἐνατονούσῃ L v   14 ἂν: οὖν V   17 υἱοῦ: μονογενοῦς V   21 ἔστι ante τῆς coll V   24 ὅτι om V   27 ἀληθῶς: ἀληθὲς VLC v

72 θεὸν ὃ μήτε πρόσφατόν ἐστι μήτε ἀλλότριον. ἐπειδὴ τοίνυν θεὸν πιστεύειν εἶναι τὸν μονογενῆ θεὸν ἐδιδάχθημεν, τὸ μήτε πρόσφατον αὐτὸν εἶναι μήτε ἀλλότριον συνομολογοῦμεν διὰ τοῦ πιστεύειν ὅτι ἐστὶ θεός. εἰ οὖν θεός ἐστι, πρόσφατος οὐκ ἔστιν· εἰ δὲ μὴ πρόσφατος, ἀΐδιος πάντως ἐστίν. οὔτε οὖν πρόσφατός ἐστιν ὁ ἀΐδιος οὔτε ἀλλότριος τῆς ἀληθινῆς θεότητος ὁ ἐκ τοῦ πατρὸς ὢν καὶ ἐν τοῖς κόλποις ὢν τοῦ πατρὸς καὶ ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα ἔχων. ὥστε ὁ ἀποσχίζων τῆς τοῦ πατρὸς φύσεως τὸν υἱὸν ἢ καθόλου ἀθετεῖ τὴν προσκύνησιν, ἵνα μὴ ἀλλοτρίῳ θεῷ
500 M. προσκυνήσῃ, ἢ εἴδωλον σέβεται, κτίσμα καὶ οὐ θεὸν τῆς προσκυνήσεως αὐτοῦ προστησάμενος καὶ Χριστὸν ὄνομα τῷ εἰδώλῳ θέμενος.

73 Ὅτι δὲ πρὸς ταύτην βλέπει τὴν διάνοιαν ἐν τῇ περὶ τοῦ μονογενοῦς ὑπολήψει, φανερώτερον ἂν γένοιτο δι' ὧν τὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς διεξέρχεται, τοῦτον ἔχοντα τὸν τρόπον· *πιστεύομεν καὶ εἰς τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν, τὸν μονογενῆ θεόν, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, υἱὸν ἀληθινόν, οὐκ ἀγέννητον, ἀληθῶς γεννηθέντα πρὸ αἰώνων, οὐκ ἄνευ τῆς πρὸ τοῦ εἶναι γεννήσεως ὀνομαζόμενον υἱόν, πρὸ πάσης κτίσεως γενόμενον, οὐκ ἄκτιστον.* ἀρκεῖν ἡγοῦμαι μόνην τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐκτεθέντων καὶ δίχα τῆς παρ' ἡμῶν ἐξετάσεως φανερῶσαι τοῦ δόγματος
74 τὴν ἀσέβειαν. πρωτότοκον γὰρ εἰπὼν αὐτόν, ἵνα μή τινα τοῖς ἀκούουσιν ἀμφιβολίαν ἐμποιήσῃ τοῦ μὴ εἶναι αὐτὸν κτιστόν, ἐπήγαγεν εὐθὺς τὸ *οὐκ ἄκτιστον*, ἵνα μή ποτε τῆς τοῦ υἱοῦ σημασίας ὡς πέφυκε νοηθείσης εὐσεβές τι περὶ αὐτοῦ νόημα τοῖς ἀκηκοόσιν ἐγγένηται· τούτου χάριν ὁμολογήσας ἐν πρώτοις υἱὸν θεοῦ καὶ μονογενῆ θεὸν εὐθὺς

VLACTS 2 alterum θεὸν om V   τὸ: τῷ CTS   5 εἰ: ὁ A   7 ὁ om v   12 Χριστοῦ ὄνομα v   20 τῆς om VL et prius C   21 γεννήσεως: γέννησιν V   22 τῆς ante κτίσεως add V   23 μόνον VL   27 verba ab ἐπήγαγεν usque ad ἄκτιστον om V   οὐκ om L   28 εὐσεβέστερον L om τι   30 verba ab εὐθὺς usque ad p 343, 3 θεὸν om T

διὰ τῶν ἐπιφερομένων παρατρέπει τῶν ἀκουόντων τὴν γνώμην πρὸς τὴν αἱρετικὴν διάνοιαν ἀπὸ τῆς εὐσεβοῦς ὑπολήψεως. ὁ γὰρ ἀκούσας υἱὸν θεοῦ καὶ μονογενῆ θεὸν ἀναγκαίως πρὸς τὰς ὑψηλοτέρας ἐμφάσεις ἀνάγεται διὰ τῆς τῶν φωνῶν τούτων σημασίας χειραγωγούμενος, τῷ μηδεμίαν φύσεως διαφορὰν ὑπὸ τῆς θεὸς φωνῆς καὶ ὑπὸ τῆς ση-
75 μασίας τοῦ υἱοῦ παρεισάγεσθαι. πῶς γὰρ ἂν ἄλλο τι παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς νοηθείη φύσιν ὁ ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς ὢν καὶ αὐτὸς θεὸς ὤν; ἀλλ' ἵνα μὴ φθάσῃ ταῖς καρδίαις τῶν ἀκηκοότων ἐντυπωθῆναι διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων τὰ τῆς εὐσεβείας νοήματα, εὐθὺς λέγει κτίσεως αὐτὸν πρωτότοκον *οὐκ ἄνευ τῆς πρὸ τοῦ εἶναι γεννήσεως ὀνομαζόμενον υἱόν, πρὸ πάσης κτίσεως γενόμενον, οὐκ ἄκτιστον*. ὡς ἂν οὖν φανείη καὶ τὰς πρώτας φωνὰς ὁ κακοῦργος ἀντὶ δελεάματος τοῖς ἀνθρώποις προτείνων, ὥστε παραδεχθῆναι τὸ δηλητήριον οἷόν τινι μέλιτι τοῖς εὐσεβεστέροις ὀνόμασι γλυκαινόμενον, μικρὸν τῷ λόγῳ προσ-
76 διατρίψωμεν. τίς οὐκ οἶδεν ὅση τοῦ μονογενοῦς πρὸς τὸν πρωτότοκον ἢ κατὰ τὸ σημαινόμενόν ἐστι διαφορά; οὔτε γὰρ μονογενὴς μετὰ ἀδελφῶν νοεῖται οὔτε χωρὶς ἀδελφῶν ὁ πρωτότοκος, ἀλλ' ὁ μὲν πρωτότοκος μονογενὴς οὐκ ἔστιν· ἀδελφῶν γάρ ἐστι πάντως πρωτότοκος· ὁ δὲ μονογενὴς ἀδελφὸν οὐκ ἔχει· οὐ γὰρ ἂν εἴη μονογενὴς ἐν ἀδελφοῖς ἀριθμούμενος. καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, ἧσπερ ἂν οὐσίας ὦσιν οἱ ἀδελφοὶ τοῦ πρωτοτόκου, τῆς αὐτῆς ἔσται πάντως καὶ ὁ πρωτότοκος. καὶ οὐ τοῦτο μόνον ὑπὸ τῆς φωνῆς ταύτης σημαίνεται, ἀλλ' ὅτι καὶ παρὰ τοῦ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχει αὐτός τε ὁ πρωτότοκος καὶ οἱ μετ' ἐκεῖνον γενόμενοι, οὐδὲν τοῦ πρωτοτόκου πρὸς τὴν γέννησιν τῶν ἐφεξῆς συνεισφέροντος. ὡς διὰ τούτων ψευδῆ τοῦ Ἰωάννου τὴν φωνὴν

VLACTS 5 τούτων om V   7 τι post ἄλλο om T   10 ἀκουόντων V   13 γινόμενον v   15 δελεάσματος CTS v   16 παραδειχθῆναι V   25 post αὐτῆς lac quinque litt T   ἔσται: εἶναι VL   26 τὸν πρωτότοκον V   27 παρ' αὐτοῦ V

εἶναι κατασκευάζεσθαι τὴν μαρτυροῦσαν ὅτι Πάντα δι'
77 αὐτοῦ ἐγένετο. εἰ γὰρ πρωτότοκός ἐστιν, μόνοις τοῖς κατὰ τὸν χρόνον πρεσβείοις τῶν μετ' αὐτὸν γεγονότων διαφέρει
501 M. πάντως, ἄλλου ὄντος δι' οὗ καὶ τούτῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἡ πρὸς τὸ εἶναι γέγονε δύναμις. ἀλλ' ὡς ἂν μή τινι τῶν συκοφαντούντων ὑπόνοιαν δοίημεν ὡς μὴ παραδεχόμενοι τὰς θεοπνεύστους φωνὰς δι' ὧν ἐνιστάμεθα, πρότερον τὴν ἡμετέραν διάνοιαν, ἣν ἔχομεν περὶ τῶν ὀνομάτων τούτων, παραθησόμεθα, εἶθ' οὕτω τὴν τοῦ βελτίονος κρίσιν τοῖς ἀκροωμένοις προσθήσομεν.
78 Ὁ μέγας Παῦλος εἰδὼς ὅτι παντὸς ἀγαθοῦ ἀρχηγός τε καὶ αἴτιος ὁ μονογενής ἐστι θεὸς ὁ ἐν πᾶσι πρωτεύων, προσμαρτυρεῖ αὐτῷ τὸ μὴ μόνον τὴν τῶν ὄντων κτίσιν δι' ἐκείνου γενέσθαι, ἀλλ' ὅτι τῆς ἀρχαίας τῶν ἀνθρώπων κτίσεως παλαιωθείσης τε καὶ ἀφανισθείσης, καθὼς αὐτὸς ὀνομάζει, ἄλλης δὲ καινῆς κτίσεως ἐν Χριστῷ γενομένης, οὐδὲ ταύτης ἄλλος τις καθηγήσατο, ἀλλὰ πάσης τῆς διὰ τοῦ εὐαγγελίου τῶν ἀνθρώπων γενομένης κτίσεως αὐτός ἐστιν ὁ πρωτότοκος. καὶ ὡς ἂν σαφέστερον γένοιτο τὸ περὶ
79 τούτου νόημα, οὑτωσὶ τὸν λόγον διαληψόμεθα. τετράκις τῆς φωνῆς ταύτης μέμνηται ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἅπαξ μὲν οὕτως εἰπὼν ὅτι πρωτότοκος πάσης κτίσεως, πάλιν δὲ ὅτι πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, ἐκ τρίτου δὲ ὅτι πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, μετὰ ταῦτα δὲ ἀπόλυτόν τε καὶ ἀσυζυγῆ τὴν φωνὴν παρατίθεται εἰπών· Ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει Καὶ

1 Joh 1, 3 15 cf lib III tom II § 53 20 de πρωτοτόκῳ hoc loco iteravit fere, quae lib III tom II § 45 exposuit, unde hic multa verbotenus revocat 22 Col 1, 15 Rom 8, 29 23 Col 1, 18 25 Hebr 1, 6

VLACTS 1 τὰ post πάντα add A 3 μετ' αὐτοῦ V μετ' αὐτῶν T 5 πρὸ τοῦ V 7 μὲν post πρότερον add V 9 παραθησώμεθα L τὴν om T 10 προσθήσωμεν L προθήσομεν S 13 πρώτην post τὴν add V 17 verba ab οὐδὲ usque ad 18 γενομένης om CT 19 καὶ ὡς δ' ἂν VL 20 διαληψώμεθα VL 22 verba a πρωτότοκος usque ad δὲ ὅτι om T 24 τε om S

προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ. οὐκοῦν ἥνπερ ἂν διάνοιαν ἐπὶ τῶν ἄλλων συζυγιῶν τοῦ ὀνόματος τούτου κατανοήσωμεν, ἀκολούθως τὴν αὐτὴν καὶ τῷ πρωτοτόκῳ τῆς κτίσεως ἐφαρμόσομεν. μιᾶς γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς οὔσης φωνῆς, ἀνάγκη πᾶσα μίαν εἶναι καὶ τὴν σημαινομένην διά-
80 νοιαν. πῶς γίνεται τοίνυν πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς; πῶς δὲ ἐκ νεκρῶν πρωτότοκος; ἢ τοῦτο πάντως ἐστὶ δῆλον, ὅτι διὰ τὸ γενέσθαι ἡμᾶς αἷμα καὶ σάρκα, καθώς φησιν ἡ γραφή, ὁ δι' ἡμᾶς γενόμενος καθ' ἡμᾶς καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος κοινωνήσας, μέλλων ἡμᾶς μεταποιεῖν ἐκ τοῦ φθαρτοῦ πρὸς τὸ ἄφθαρτον διὰ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως τῆς δι' ὕδατος καὶ πνεύματος αὐτὸς τοῦ τοιούτου τόκου καθηγήσατο, διὰ τοῦ ἰδίου βαπτίσματος τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἐπισπασάμενος, ὥστε πάντων τῶν πνευματικῶς ἀναγεννωμένων πρωτότοκον αὐτὸν γενέσθαι καὶ ἀδελφοὺς ὀνομάσαι τοὺς τῆς ὁμοίας αὐτῷ διὰ τοῦ ὕδατος
81 καὶ τοῦ πνεύματος μετεσχηκότας γεννήσεως. ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἔδει αὐτὸν ἐναποθέσθαι τῇ φύσει τὴν δύναμιν, πάλιν γίνεται ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ὁ πρῶτος δι' ἑαυτοῦ λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, ὥστε καὶ ἡμῖν ὁδοποιηθῆναι τὴν ἐκ τοῦ θανάτου παλιγγενεσίαν, διὰ τῆς τοῦ κυρίου ἀναστάσεως τῆς ὠδῖνος τοῦ θανάτου λυθείσης, ἐν ᾧ κατειχόμεθα. ὥσπερ οὖν μετασχὼν τῆς διὰ τοῦ λουτροῦ ἀναγεννήσεως ἀδελφῶν πρωτότοκος γίνεται, καὶ πάλιν ἀπαρχὴν τῆς ἀναστάσεως αὐτὸν ποιήσας πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ὀνομάζεται, οὕτως ἐν πᾶσι πρωτεύων μετὰ τὸ παρελθεῖν
504 M. τὰ ἀρχαῖα πάντα, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, τῆς καινῆς

9 multifariam velut Matth 16, 17 Joh 1, 13 I Cor 15, 50 alibi 21-22 Act 2, 24 28 II Cor 5, 17

VLACTS 2 ἂν om T et 3 κατανοήσομεν T 4 ἐφαρμόσωμεν L 7 ἐκ νεκρῶν: ἐκρῶν L ἐκ om v ἢ: ἣ CT 12 τῆς: τοῦ V 14 διὰ ante πάντων add A 16 αὐτοῦ v 17 ἐπεὶ δὲ T v 18-19 ἐναποθέσθαι τῇ φύσει in ras V 21 ὠδύνας ι sscr L ὥς καὶ L 22 ἐκ om L 24 τοῦ om ACT v 26 αὐτὸν S: αὐτὸν VLACT v τῶν om S 28 καθὼς post φησὶ coll V

ἐν Χριστῷ κτίσεως τῶν ἀνθρώπων πρωτότοκος γίνεται, διὰ τῆς διπλῆς παλιγγενεσίας, τῆς τε κατὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς καθ' ἑκάτερον ἡμῖν γενόμενος καὶ ἀπαρχὴ καὶ πρωτότοκος.
82 οὗτος οὖν ὁ πρωτότοκος καὶ ἀδελφοὺς ἔχει, περὶ ὧν φησι πρὸς τὴν Μαρίαν ὅτι Πορεύθητι καὶ εἰπὲ τοῖς ἀδελφοῖς μου, πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. ὅλον γὰρ τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας ἀνακεφαλαιοῦται τὸν σκοπὸν διὰ τῶν εἰρημένων. ἀποστάντες γὰρ τοῦ θεοῦ οἱ ἄνθρωποι ἐδούλευσαν τοῖς φύσει μὴ οὖσι θεοῖς, καὶ ὄντες τέκνα θεοῦ
83 τῷ πονηρῷ τε καὶ ψευδωνύμῳ πατρὶ προσῳκειώθησαν. διὰ τοῦτο ὁ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων πάσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀπαρχὴν ἀναλαβὼν οὐκ ἐκ τοῦ θείου προσώπου, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἡμετέρου πέμπει τοῖς ἀδελφοῖς ἑαυτοῦ τὰ δηλώματα, λέγων ὅτι· πορεύομαι δι' ἐμαυτοῦ ποιῆσαι ὑμῶν πατέρα τὸν ἀληθινὸν πατέρα, οὗ ἐχωρίσθητε, καὶ ποιῆσαι δι' ἐμαυτοῦ θεὸν ὑμῶν τὸν ἀληθινὸν θεόν, οὗ ἀπέστητε· διὰ γὰρ τῆς ἀπαρχῆς, ἣν ἀνέλαβον, προσάγω ἅπαν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἐν ἐμαυτῷ τὸ ἀνθρώπινον.
84 Τῆς οὖν ἀπαρχῆς θεὸν ἑαυτῆς ποιησαμένης τὸν ὄντα θεὸν καὶ πατέρα τὸν ἀγαθὸν πατέρα, πάσῃ κατορθοῦται τῇ φύσει τὸ ἀγαθὸν καὶ πάντων ἀνθρώπων γίνεται διὰ τῆς ἀπαρχῆς πατὴρ καὶ θεός. εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, φησί, καὶ τὸ φύραμα. ὅπου δὲ ἡ ἀπαρχή [Χριστός], Χριστὸς δὲ ἡ ἀπαρχή, ἐκεῖ καὶ οἱ τοῦ Χριστοῦ, καθώς φησιν ὁ ἀπό-

6 Joh 20, 17 11 Gal 4, 8 13 I Tim 2, 5 24 Rom 11, 16 25 I Cor 15, 23

VLACTS 2 τε om A 6 εἶπον L 6-7 verba a πορεύθητι καὶ usque ad ἀδελφοῖς μου om v 7 μου: ὅτι VL πορεύσομαι L 8-9 κατὰ τὸν ἄνθρωπον VL 11 φύσει post οὖσι coll V 12 προσοικειώθησαν L 14 ἀρχὴν VL 16 πορεύσομαι A v 17 ὑμῖν V 19 ἔλαβον L 21 ὄντα: ἀληθινὸν A 22 ἀγαθὸν: ἀληθινὸν A 24 ἡ ante ἀπαρχὴ om L 25 Χριστός delevi, om in ras S 26 verba ab ἐκεῖ usque ad Χριστοῦ om CT

στολος. ἐν οἷς οὖν διὰ συζυγίας τὴν μνήμην τοῦ πρωτοτόκου πεποίηται νεκρῶν τε καὶ κτίσεως καὶ ἀδελφῶν μνημονεύσας, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα νοεῖν ὑποτίθεται· ὅπου δὲ δίχα τῆς τοιαύτης προσθήκης φησὶν Ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει, ἡ τοῦ πάλιν προσθήκη τὴν ἐπὶ τέλει γενησομένην τοῦ δεσπότου
85 τῶν ὅλων ἐμφάνειαν προσαγορεύει. ὡς γὰρ ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμπτει, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καίτοι ὁ υἱὸς τὸ ἀνθρώπινον ὄνομα οὐκ ἔχει τῷ ὑπὲρ πᾶν εἶναι ὄνομα, οὕτως παρὰ πάσης τῆς ὑπερκοσμίου κτίσεως προσκυνεῖσθαι τὸν πρωτότοκον λέγει τὸν δι' ἡμᾶς οὕτως ὠνομασμένον, πάλιν εἰς τὴν οἰκουμένην εἰσιόντα, ὅταν κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ καὶ λαοὺς ἐν εὐθύτητι. οὕτω διακρίνεται παρὰ τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας τό τε τοῦ πρωτοτόκου καὶ τὸ τοῦ μονογενοῦς σημαινόμενον, ἑκατέρῳ τῶν ὀνομάτων τῆς καταλλήλου σημασίας φυλασσομένης· ὁ δὲ εἰς τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν ἀνάγων τοῦ πρωτοτόκου τὸ ὄνομα πῶς διασῴζει τὴν τοῦ
86 μονογενοῦς ἔννοιαν; ὁ συνετὸς ἀκροατὴς ἐπισκεψάσθω, εἰ συμβαίνει ταῦτα πρὸς ἄλληλα, μήτε τοῦ πρωτοτόκου χωρὶς ἀδελφῶν νοουμένου μήτε τοῦ μονογενοῦς μετὰ ἀδελφῶν. ὅταν μὲν γὰρ εἴπῃ ὅτι Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, διὰ τούτου τὸν μονογενῆ ἐνοήσαμεν· ὅταν δὲ ἐπαγάγῃ ὅτι Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, διὰ τούτου τὸν πρωτότοκον τῇ διανοίᾳ παρε-
505 M. δεξάμεθα· καὶ οὕτως ἀσύγχυτος μένει τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος, φυλάσσων ἑκατέρῳ τῶν ὀνομάτων τὰς προσφυεῖς σημασίας, ὡς ἐν μὲν τῷ μονογενεῖ βλέπειν τὸ προαιώνιον,

4 Hebr 1, 6 7 Phil 2, 10 13 Ps 97, 9 22 Joh 1, 1 23 Joh 1, 14

VLACTS 8 πάνυ L καὶ ante ἐπιγείων om VL v καὶ post ἐπιγείων om VL 9 ὁ υἱὸς sed eras υἱ V ἰησοῦς A 10 τῷ: τὸ VLA εἶναι: ἐστὶν V eras L 11 κτήσεως V προσκυνῆσθαι L 15 τὸ ante τοῦ om V 16 ἐν ἑκατέρῳ T 10-21 verba a μήτε usque ad νοουμένου post 21 alt ἀδελφῶν coll V 23 ἐπάγῃ V v

διὰ δὲ τοῦ πρωτοτόκου τῆς κτίσεως τὴν διὰ σαρκὸς τοῦ
προαιωνίου φανέρωσιν.
87 Πάλιν δὲ τοῦ Εὐνομίου τὸν λόγον ἐπὶ λέξεως ἀνα-
λάβωμεν. πιστεύομεν καὶ εἰς τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν,
τὸν μονογενῆ θεόν, τὸν πρωτότοκον πάσης
κτίσεως, υἱὸν ἀληθινόν, οὐκ ἀγέννητον, ἀλη-
θῶς γεννηθέντα πρὸ αἰώνων. ὅτι μὲν οὖν μετάγει
τὴν τῆς γεννήσεως ἔμφασιν εἰς τὸ τῆς κτίσεως σημαινό-
μενον, δῆλόν ἐστιν ἐξ ὧν διαρρήδην κτιστὸν αὐτὸν προσ-
ηγόρευσε, γενόμενον αὐτὸν εἰπὼν καὶ οὐκ ἄκτιστον.
ἡμεῖς δέ, ὡς ἂν μάλιστα τὸ ἀνεπίσκεπτον αὐτοῦ καὶ ἀπαί-
δευτον ἐν τοῖς δόγμασιν φανερωθείη, ἀφέντες τὸ σχετλιά-
ζειν ἐπὶ τῷ προδήλῳ τῆς βλασφημίας τεχνικῇ τινι διαιρέσει
88 τὸν περὶ τούτου λόγον διαληψόμεθα. δοκεῖ γάρ μοι καλῶς
ἔχειν αὐτὸ τὸ τῆς γεννήσεως σημαινόμενον δι᾽ ἐπιμελεστέρας
ἐξετάσεως διασκοπῆσαι τῷ λόγῳ. ὅτι μὲν οὖν τὸ ἐξ αἰτίας
εἶναί τινος τὸ ὄνομα τοῦτο παρίστησι, παντὶ δῆλόν ἐστι,
καὶ οὐδὲν οἶμαι χρῆναι περὶ τούτου διαγωνίζεσθαι· ἀλλ᾽
ἐπειδὴ διάφορος τῶν ἐξ αἰτίας ὑφεστώτων ὁ λόγος ἐστί,
τοῦτ᾽ οἶμαι προσήκειν διά τινος τεχνικῆς διαιρέσεως σαφη-
89 νισθῆναι τῷ λόγῳ. τῶν τοίνυν ἔκ τινος αἰτίας γεγενη-
μένων ταύτας τὰς διαφορὰς κατειλήφαμεν. τὰ μὲν γὰρ ἐξ
ὕλης ἐστὶ καὶ τέχνης, ὡς αἱ τῶν οἰκοδομημάτων καὶ
τῶν λοιπῶν ἔργων κατασκευαὶ <αἱ> διὰ τῆς καταλλήλου
ὕλης γινόμεναι, ὧν καθηγεῖταί τις τέχνη πρὸς τὸν ἴδιον
σκοπὸν τὸ προτεθὲν συμπεραίνουσα, τὰ δὲ ἐξ ὕλης καὶ
φύσεως· τὰς γὰρ ἐξ ἀλλήλων γενέσεις τῶν ζῴων ἡ φύσις

14 verba a δοκεῖ γάρ usque ad p 352, 17 εὐσεβῶς μεταληφθῆναι ad verbum fere ex lib III tom VI § 27-41 desumpta sunt paucis sententiis omissis

VLACTS 4 τοῦ ante θεοῦ om v 10 εἰπὼν αὐτὸν V v καὶ om A 11 ἀνεπίσκοπον CT 14 διαληψώμεθα v 18 χρῆναι post τούτου coll v 20 αἱρέσεως L εὑρέσεως V 22 γὰρ om A 24 αἱ addidi 26 προστεθὲν V 27 γενέσεις VA: γεννήσεις cett v cf 196, 7

οἰκοδομεῖ, διὰ τῆς ἐν τοῖς σώμασιν ὑλικῆς ὑποστάσεως τὸ
ἑαυτῆς ἐνεργοῦσα· τὰ δὲ ἐξ ὑλικῆς ἀπορροίας, ἐφ᾽ ὧν καὶ
τὸ προηγούμενον μένει οἷόν ἐστιν καὶ τὸ ἀπ᾽ ἐκείνου ῥέον
ἐφ᾽ ἑαυτοῦ καθορᾶται, ὡς ἐπὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς ἀκτῖνος
ἢ ἐπὶ τῆς λαμπάδος καὶ τῆς αὐγῆς ἢ ἐπὶ τῶν ἀρωμάτων
τε καὶ τῶν μύρων καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐκδιδομένης ποιότητος.
90 ταῦτα γὰρ ἐφ᾽ ἑαυτῶν ἀμείωτα μένοντα εὐθὺς ἔχει συμ-
παρομαρτοῦσαν ἕκαστον τὴν ἀπ᾽ αὐτῶν ἐκδιδομένην φυσικὴν
ἰδιότητα, οἷον ὁ μὲν ἥλιος τὴν ἀκτῖνα, ἡ δὲ λαμπὰς τὴν
αὐγήν, τὰ δὲ ἀρώματα τὴν τῷ ἀέρι ἐντικτομένην ἐξ
αὐτῶν εὐωδίαν. ἔστι καὶ ἕτερον εἶδος παρὰ ταῦτα γεννή-
σεως, οὗ ἡ μὲν αἰτία ἄϋλός ἐστι καὶ ἀσώματος, ἡ δὲ γέν-
νησις αἰσθητή τε καὶ διὰ σώματος, λέγω δὲ τὸν ἐκ τοῦ
νοῦ γεννώμενον λόγον· ἀσώματος γὰρ ὢν καθ᾽ ἑαυτὸν ὁ
νοῦς διὰ τῶν αἰσθητῶν ὀργάνων τίκτει τὸν λόγον. τοσαύτας
γεννήσεων διαφορὰς οἷον ἐν γενικῇ τινι θεωρίᾳ κατενοή-
σαμεν.
91 Τούτων τοίνυν τῶν τῆς γεννήσεως τρόπων οὕτως ἡμῖν
διῃρημένων, καιρὸς ἂν εἴη κατιδεῖν, πῶς ἡ φιλάνθρωπος
τοῦ ἁγίου πνεύματος οἰκονομία παραδιδοῦσα τὰ θεῖα μυ-
στήρια διὰ τῶν ἡμῖν χωρητῶν τὴν διδασκαλίαν ποιεῖται
508 M. τῶν ὑπὲρ λόγον. πάντα γὰρ τὰ τῆς γεννήσεως εἴδη, ὅσα
ἡ ἀνθρωπίνη γινώσκει διάνοια, ἡ θεόπνευστος διδασκαλία
πρὸς τὴν παράστασιν τῆς ἀρρήτου δυνάμεως παραλαμβάνει,
οὐ συμπαραδεχομένη τὰς σωματικὰς τῶν ὀνομάτων ἐμφά-
92 σεις. ὅταν μὲν γὰρ περὶ τῆς κατασκευαστικῆς λέγῃ δυνά-
μεως, γέννησιν μὲν ὀνομάζει τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν διὰ τὸ
δεῖν πρὸς τὸ ταπεινὸν τῆς ἡμετέρας δυνάμεως καταβῆναι

VLACTS 5 ἢ alt om v 8 ἑκάστην V v ἀπ᾽ αὐτοῦ T ἐπ᾽ αὐτῶν V om L qui habet τὴν ἐ . . . ras quinque litt 10 ἐν τ. ἀ. τικτομένην V ἐν τῷ ἀ. ἐντικτομένην LS 13 διὰ σώματος: ἀσώματος L διὰ σωμάτων VA v 14 γενόμενον L verba ab ἀσώματος usque ad 15 τὸν λόγον om CT 16 γεννήσεως T γενικῇ LCTS et A ex corr: γεννικῇ V γεννητῇ v 19 εἴη: ἦν V 21 ποιεῖ V 22 τὴν ὑπὲρ V v 26 λέγει L v 27 γέννησιν prius L sed eras ν alt γένεσιν A 28 ὑμετέρας V

τὸν λόγον, οὐ μὴν συνενδείκνυται τὰ ὅσα παρ' ἡμῖν τῇ κατασκευαστικῇ γενέσει συνθεωρεῖται, οὐ τόπον, οὐ χρόνον, οὐχ ὕλης παρασκευήν, οὐκ ὀργάνων συνεργίαν, οὐ τὸν ἐπὶ τοῖς γινομένοις κόπον, ἀλλὰ ταῦτα ἡμῖν καταλιποῦσα μεγαλοφυῶς τε καὶ ὑψηλῶς τῷ θεῷ προσμαρτυρεῖ τῶν ὄντων τὴν γένεσιν ἐν οἷς φησιν ὅτι Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν. πάλιν ὅταν τὴν ἀπόρρητόν τε καὶ ὑπὲρ λόγον τοῦ μονογενοῦς ἐκ τοῦ πατρὸς ὕπαρξιν ἑρμηνεύῃ, διὰ τὸ ἀχώρητον εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην πτωχείαν τῶν ὑπὲρ λόγον τε καὶ ἔννοιαν διδαγμάτων κἀκεῖ τοῖς ἡμετέροις συγκέχρηται καὶ υἱὸν ὀνομάζει, ὅπερ ἡ παρ' ἡμῖν συνήθεια τοῖς ἀπὸ ὕλης καὶ φύσεως ἀποτικτομένοις
93 ὄνομα τίθεται. ἀλλ' ὥσπερ τὴν [διὰ] τῆς κτίσεως γένεσιν εἰπὼν ὁ λόγος ἐπὶ θεοῦ τὸ διά τινος ὕλης γενέσθαι αὐτὴν οὐ προσέθηκεν, οὐσίαν ὕλης καὶ τόπον καὶ χρόνον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τὴν τοῦ θείου θελήματος εἶναι δύναμιν ἀποφηνάμενος, οὕτως καὶ ἐνταῦθα υἱὸν εἰπὼν ἀφῆκε πάντα τά τε ἄλλα, ὅσα περὶ τὴν κάτω γέννησιν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ὁρᾷ, πάθη τε λέγω καὶ διαθέσεις καὶ τὴν ἐκ τοῦ χρόνου συνεργίαν καὶ τὴν τοῦ τόπου χρείαν καὶ πρὸ πάντων τὴν ὕλην, ὧν ἄνευ πάντων ἡ κάτω γέννησις ἐκ τῆς
94 φύσεως οὐ συνίσταται. πάσης δὲ τῆς τοιαύτης <ἐννοίας> ὑλικῆς τε καὶ διαστηματικῆς μὴ συμπαραληφθείσης ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ σημασίᾳ, μόνη ὑπελείφθη ἡ φύσις, καὶ διὰ τοῦτο τῇ τοῦ υἱοῦ φωνῇ τὸ οἰκεῖον καὶ γνήσιον τῆς ἐκ τοῦ πα-

6 Ps 32, 9 et 148, 5

VLACTS 2 γενέσει correxi cf p 198, 10: γεννήσει VLCTS v γνώσει A συνθεωρεῖσθαι VL 3 συνεργίαν: συνεργούντων L συγγένειαν V v 4 κόπον: σκοπὸν V v καταλείπουσα ACT 6 γέννησιν L ἐγεννήθησαν VT 9 ἑρμηνεύει V 11 ἡ om v 12 ἀποτικτομένης V 13 delevi cf p 351, 9-10; 198. 22 γέννησιν V v 14 ἐπὶ τοῦ θεοῦ A τῷ διά v αὐτὸν CT 16 τὴν om A θείου om VAS 20 συνέργειαν V v 22 ἐννοίας ex p 199, 4 addidi 23 συμπαραληφθείσης LS et ex corr AT ead man: συμπαραλειφθείσης VC v 24 οὐσίας post σημασίᾳ add ACTS v ex coniectura cf ad 22, om VL ὑπελήφθη L

τρὸς ἀναδείξεως ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς ἑρμηνεύεται. καὶ ἐπειδὴ οὐχ ἱκανὸν ἦν τὸ τοιοῦτον τῆς γεννήσεως εἶδος ἀρκοῦσαν ἡμῖν ἐμποιῆσαι τῆς ἀρρήτου τοῦ μονογενοῦς ὑπάρξεως τὴν φαντασίαν, συμπαραλαμβάνει καὶ τὸ ἕτερον τῆς γεννήσεως εἶδος πρὸς σημασίαν τῆς τοῦ υἱοῦ θεολογίας τὸ ἐκ τῆς ὑλικῆς ἀπορροίας, καί φησιν ἀπαύγασμα δόξης καὶ ὀσμὴν μύρου καὶ ἀτμίδα θεοῦ, ἅπερ ἐν τῇ ἐκτεθείσῃ παρ' ἡμῶν τεχνολογίᾳ ἡ καθ' ἡμᾶς συνήθεια ὑλικὴν ἀπόρ-
95 ροιαν ὀνομάζει. ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς προειρημένοις οὔτε ἡ τῆς κτίσεως γένεσις οὔτε ἡ τοῦ υἱοῦ σημασία ἢ χρόνον ἢ ὕλην ἢ τόπον ἢ πάθος συμπαρεδέξατο, οὕτως καὶ ἐνταῦθα πάσης τῆς ὑλικῆς ἐννοίας <ἐκκαθάρας> τὴν τοῦ ἀπαυγάσματος καὶ τῶν λοιπῶν τῶν μνημονευθέντων σημασίαν, μόνον τὸ θεοπρεπὲς τοῦ τοιούτου τῆς γεννήσεως εἴδους ὁ λόγος παραλαβὼν ἐνδείκνυται τὸ δεῖν ἐξ αὐτοῦ τε καὶ μετ' αὐτοῦ κατὰ ταὐτὸν νοεῖσθαι διὰ τῆς κατὰ τὴν λέξιν ταύτην ἐμφάσεως.
509 M. οὔτε γὰρ ἡ ἀτμὶς τὴν εἰς ἀέρα διάχυσιν ἐκ τῆς ὑποκειμένης ὕλης παρίστησιν οὔτε ἡ ὀσμὴ τὴν ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ μύρου γινομένην πρὸς τὸν ἀέρα μετάστασιν οὔτε τὸ ἀπαύγασμα τὴν τοῦ ἡλιακοῦ σώματος διὰ τῶν ἀκτίνων γινομένην ἀπόρροιαν, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἐκ πάντων, καθὼς εἴρηται, διὰ τοῦ τοιούτου τῆς γεννήσεως τρόπου δηλοῦται, τὸ ἐξ ἐκείνου τε εἶναι καὶ μετ' ἐκείνου νοεῖσθαι, μηδενὸς διαστήματος μεταξὺ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ μεσιτεύ-
96 οντος. ἐπειδὴ δὲ διὰ πλείονα φιλανθρωπίαν ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος χάρις πολλαχόθεν ἡμῖν ἐγγενέσθαι τὰς θείας

6 Hebr 1, 3 Joh 12, 3 Sap 7, 25

VLACTS 4 συμπεριλαμβάνει V v 6 ἀπορίας V φησιν: φύσεως V 7 θεοῦ A man alt sscr κάπνου quae locum ad Act 2, 19 rettulit 8-9 ἀπορίαν V 10 γέννησις V v 11 τόπον v: κόπον (cf p 199, 17) παρεδέξατο A δίχα ante πάσης add A ex coni, 12 ἐκκαθάρας supplevi cf p 199, 18 13 μόνην ACT v πρὸς post μόνην add A 16 ταύτης VL 17 ἡ om T 18 ἡ om T 21 γενομένην VL v 24 τοῦ ἐξ αὐτοῦ: τοῦ υἱοῦ S 25 δὲ om VL v γὰρ A 26 post ἐγγενέσθαι verba τὰς τοιαύτας περὶ τοῦ μονογενοῦς ὑπολήψεις add V var lect

περὶ τοῦ μονογενοῦς ὑπολήψεις ᾠκονομήσατο, προσέθηκε
καὶ τὸ λειπόμενον τῶν ἐν γεννήσει θεωρουμένων εἶδος, τὸ
ἐκ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου. ἀλλ' ἐν τούτῳ πλείονι χρῆται
τῇ προμηθείᾳ ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, ὥστε μὴ ὑπὸ ἀτονίας
τε καὶ μικροψυχίας καταπεσεῖν τὸν ἀκούοντα πρὸς τὴν
κοινὴν ἔννοιαν τοῦ λόγου, ὡς φθόγγον τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν
νομισθῆναι· διὰ τοῦτο προσμαρτυρεῖ τῷ λόγῳ τὸ κατ' οὐ-
σίαν εἶναι ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ καὶ μακαρίᾳ φύσει, οὕτως
ἀναβοήσας τὸ κήρυγμα ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ πρὸς
τὸν θεὸν καὶ θεός, καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν
ἡ ἀρχὴ καὶ αὐτὸς ἦν.
97 Τούτων τοίνυν τῶν τῆς γεννήσεως τρόπων ἤτοι τῶν ἐξ
αἰτίας ὑφεστώτων ἔν τε τῇ καθ' ἡμᾶς συνηθείᾳ γινωσκο-
μένων, παραληφθέντων δὲ καὶ παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς
πρὸς τὴν τῶν ὑπερκειμένων διδασκαλίαν οὕτως, ὡς εἰκός
ἐστι πρὸς παράστασιν τῶν θείων ὑπολήψεων ἕκαστον τού-
των εὐσεβῶς μεταληφθῆναι, καιρὸς ἂν εἴη κατανοῆσαι καὶ
τοῦ Εὐνομίου τὸν λόγον, ἐπὶ ποίου δέχεται σημαινομένου
τὴν τῆς γεννήσεως ἔμφασιν. υἱόν, φησίν, ἀληθινόν,
οὐκ ἀγέννητον, καὶ ἀληθῶς γεννηθέντα πρὸ
αἰώνων. τὴν μὲν οὖν ἐν τῇ διαστολῇ κακουργηθεῖσαν
ἀκολουθίαν ὡς παντὶ γνώριμον οὖσαν παραδραμεῖν οἶμαι
98 προσήκει. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι, τῷ μὲν υἱῷ πρὸς τὸν
πατέρα, τῷ δὲ γεννητῷ πρὸς τὸν ἀγέννητον οὔσης τῆς ἀν-
τιδιαστολῆς οὗτος τὸν πατέρα παρεὶς ἀντιδιαστέλλει τῷ
υἱῷ τὸν ἀγέννητον, δέον, εἴπερ ἀληθείας ἐποιεῖτο φρον-
τίδα, μὴ παρατρέψαι τῆς σχετικῆς ἀκολουθίας τὸν λόγον,

9 Joh 1, 1; 1, 4

VLACTS 1 παρὰ S οἰκονομήσατο VL 2 γεννήσει correxi: γενέσει (cf p 349, 11-12; 16; 18; 22. 351, 5; 14; 22. 352, 12; 19) τῇ ante γενέσει add V v 3 ἐν τούτῳ: ἐκ τούτων v 4 ὥστε μὴ: ὡς μήτε VL 10 καὶ ante φῶς om v 12 τοῦτον τοίνυν τὸν . . . τρόπον V v 14 παραλειφθέντων V διαληφθέντων v 18 σημαινομένου om V 19 υἱόν: οἷον V 20 καὶ om A cf p 348, 6 23 εἶδεν V 24 πρὸς τὸ ἀγέννητον V 24-25 διαστολῆς ACTS

ἀλλ' εἰπεῖν ὅτι „υἱὸν ἀληθινόν, οὐ πατέρα", οὕτω δ' ἂν
συνδιεσώθη τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ λόγου καὶ ἡ εὐσέβεια, τῇ
διακρίσει τῶν προσώπων μὴ συνδιασχισθείσης τῆς φύσεως.
ἀλλὰ τὴν ἀληθῆ τε καὶ ἔγγραφον τοῦ πατρὸς χρῆσιν τὴν
παρ' αὐτοῦ τοῦ λόγου παραδοθεῖσαν ἐν τῷ λόγῳ τῆς πί-
στεως ὑπαμείψας ἀγέννητον ἀντὶ τοῦ πατρὸς κατωνό-
μασεν, ἵνα χωρίσας αὐτὸν τῆς φυσικῶς ἐνθεωρουμένης τῇ
τοῦ πατρὸς κλήσει πρὸς τὸν υἱὸν οἰκειότητος κοινοποιήσῃ
πρὸς πάντα τὰ ἐν τῇ κτίσει φαινόμενα, οἷς κατὰ τὸ ἴσον
ἡ ἀντιδιαστολή ἐστι πρὸς τὸ ἀγέννητον.
99 Ἀληθῶς, φησί, γεννηθέντα πρὸ αἰώνων. παρὰ
τίνος, εἰπάτω. παρὰ τοῦ πατρὸς ἐρεῖ πάντως, εἴπερ
μὴ ἀναισχυντοίη πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ
ἀϊδίου πατρὸς οὐκ ἔστι τὴν ἀϊδιότητα τοῦ υἱοῦ διαστῆσαι,
συνενδεικνυμένης πάντως καὶ τὸν υἱὸν τῆς τοῦ πατρὸς ση-
512 M. μασίας, διὰ τοῦτο τοῦ πατρὸς ἀποδοκιμάσας τὴν κλῆσιν
μετάγει τὸν λόγον πρὸς τὸ ἀγέννητον, ἐπειδὴ τούτου τοῦ
ὀνόματος ἄσχετόν τε καὶ ἀκοινώνητόν ἐστι πρὸς τὸν υἱὸν τὸ
σημαινόμενον, καὶ οὕτως παραγαγὼν τοὺς ἀκούοντας πρὸς
τὸ μὴ συνθεωρεῖν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν διὰ τῆς ὑπαλλαγῆς
τοῦ ὀνόματος ὁδὸν ἔδωκεν τῇ κακουργίᾳ, διὰ τῆς τοῦ ἀγεν-
100 νήτου παρενθήκης ὁδοποιῶν τὴν ἀσέβειαν. οἱ γὰρ κατὰ τὸ
πρόσταγμα τοῦ δεσπότου εἰς τὸν πατέρα τὴν πίστιν ἔχοντες
ὁμοῦ τῷ ἀκοῦσαι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν τῇ διανοίᾳ συμ-
παρεδέξαντο, οὐδενὶ τῷ μεταξὺ διαστήματι τῆς διανοίας
ἀπὸ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα κενεμβατούσης. οἱ δὲ ἀντὶ
τοῦ πατρὸς παρενεχθέντες πρὸς τὴν τοῦ ἀγεννήτου κλῆσιν
ψιλὴν τὴν τοῦ ὀνόματος τούτου ἀναλαμβάνουσιν ἔννοιαν,

22 Matth 28, 19

VLACTS 1 τὸν ante υἱὸν add V v (cf p 352, 19) 3 προσώπων: πραγμάτων T διασχισθείσης ACTS 4 ἀληθεῖ L 6 ἀντὶ τῇ τοῦ sed exp τῇ V 7 χωρήσας VL φυσικῶς VS: φυσικῆς LACT v θεωρουμένης CT 8 τῆς ante πρὸς add VL v, om ACTS 13 ἐπεὶ AS 14 τοῦ υἱοῦ om T 25 τῷ om A 26 ἀπὸ sscr V 28 τὴν S, om VLACT v

μόνον τὸ μὴ γενέσθαι αὐτὸν διδασκόμενοι, οὐ μὴν καὶ τὸ πατέρα εἶναι. ἐκ τούτου δὲ τοῖς μὲν συνετῶς ἐπαΐουσιν ἀσύγχυτος μένει καὶ διὰ ταύτης τῆς διανοίας ἡ πίστις.
101 τὸ γὰρ μὴ γενέσθαι ὡσαύτως ἐπὶ τῆς ἀκτίστου λέγεται φύσεως, ἄκτιστος δὲ κατὰ τὸ ἴσον ὁ πατήρ τε καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διότι πᾶσα κτίσις αἰσθητή τε καὶ ὑπερκόσμιος ἐκ πατρός τε καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου τὴν ὑπόστασιν ἔχειν παρὰ τῶν ἀκολουθούντων ταῖς θείαις φωναῖς πεπίστευται. ὁ γὰρ ἀκούσας ὅτι Τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν, οὔτε ῥῆμα τὸν λόγον ἐνόησεν οὔτε ἆσθμα τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ τὸν θεὸν λόγον καὶ τοῦ θεοῦ τὸ πνεῦμα διὰ τῶν εἰρημένων ἀνετυπώσατο. οὐ δύναται δὲ τὸ αὐτὸ καὶ κτίζειν καὶ κτίζεσθαι, ἀλλὰ διχῇ μεριζομένων τῶν ὄντων εἰς τὸ ποιοῦν τε καὶ τὸ γινόμενον, ἄλλο τι ἑκάτερόν ἐστι τῇ φύσει παρὰ τὸ ἕτερον, ὡς μήτε τὸ γινόμενον ἄκτιστον εἶναι μήτε κτιστὸν ὃ τὴν τῶν γινο-
102 μένων κατεργάζεται φύσιν. τοῖς μὲν οὖν κατὰ τὴν δεσποτικὴν τῆς πίστεως ἔκθεσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος πεπιστευκόσι τὸ μὴ γενέσθαι τι τούτων ἐπίσης ὁμολογεῖται, καὶ οὐδὲν τοῦ ἀγεννήτου τὸ σημαινόμενον παραβλάπτει τὴν ὑγιαίνουσαν πίστιν· τοῖς δὲ παχυδέρμοις τε καὶ ἀδιαρθρώτοις ἀρχὴ τῆς ἀπὸ τοῦ ὑγιαίνοντος λόγου παρατροπῆς τοῦτο τὸ ὄνομα γίνεται μὴ συνέντες γὰρ τὴν ἀληθῆ τοῦ ὀνόματος ἔμφασιν, ὅτι μόνον τὸ μὴ γεγεννῆσθαι σημαίνει ἡ τοῦ ἀγεννήτου φωνὴ καὶ ὅτι τὸ μὴ γενέσθαι κοινόν ἐστι ἐπὶ παντὸς τοῦ ὑπερκειμένου

9 Ps 32, 6

VLACTS 1 γινέσθαι (sic) T 4-5 φύσεως λέγεται ACTS 5 ἄκτιστον V v ὁ ante υἱὸς om V v 6 τὸ πανάγιον A ἡ ante κτίσις add VL v 15 μεμερισμένων VL v ποιοῦν τε: ποιοῦντα prius ut vid L sed τα eras τὸ ante γινόμενον om ACTS 20 πιστεύσασι V v 23 τε om V v 24 τοῦ λόγου τοῦ ὑγιαίνοντος A 25 συνιέντες v 26 γεγενῆσθαι pr A man alt ν sscr: γεγενῆσθαι cett v 27 ὑποκειμένου v

τῆς κτίσεως, ἀφέντες τὴν εἰς τὸν πατέρα πίστιν τὸ ἀγέννητον ὄνομα ἀντὶ τοῦ πατρὸς προεστήσαντο· μὴ συνεμφαινομένης δέ, καθὼς εἴρηται, τῷ ὀνόματι τούτῳ τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως, ἀπό τινος ὡρισμένης ἀρχῆς ὁρίζουσι τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι, λέγοντες ὅπερ νῦν οὗτος τοῖς εἰρημένοις προσέθηκε, τὸ οὐκ ἄνευ τῆς πρὸ τοῦ εἶναι γεννήσεως ὀνομαζόμενον υἱόν.

103 Τίς αὕτη πάλιν ἡ καινὴ τερατεία; ἆρα ἐπίσταται ὅτι περὶ θεοῦ ποιεῖται τὸν λόγον τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος καὶ ἐν τῷ πατρὶ ὄντος καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε οὐκ ὄντος; οὐκ οἶδεν ὃ λέγει οὐδὲ περὶ τίνος διϊσχυρίζεται, ἀλλ᾿ ὥς τινα τῶν ἀνθρώπων γενεαλογῶν τὰ κυρίως ἐπὶ τῆς κάτω λεγόμενα φύσεως ταῦτα ἐφαρμόζειν πειρᾶται τῷ δεσπότῃ πάσης τῆς
104 κτίσεως. ὁ γὰρ Ἰσμαήλ, φέρε εἰπεῖν, οὐκ ἦν πρὸ τῆς εἰς τὸ εἶναι γεννήσεως, ἦν δέ <τι> πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ πάντως, τὸ χρονικὸν λέγω διάστημα. ἐπὶ δὲ τοῦ τῆς δόξης
513 M. ἀπαυγάσματος τὸ πρὸ καὶ τὸ μετὰ τοῦτο χώραν οὐκ ἔχει· πρὸ γὰρ τοῦ ἀπαυγάσματος πάντως οὐδὲ ἡ δόξα ἦν· ὁμοῦ γὰρ τῷ εἶναι τὴν δόξαν συνεκλάμπει πάντως καὶ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τὸ διαζευχθῆναι τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου φύσιν οὐκ ἔχει οὐδὲ δυνατόν ἐστι πρὸ τοῦ ἀπαυγάσματος ἐφ᾿ ἑαυτῆς τὴν δόξαν ἰδεῖν. ἀλαμπῆ γὰρ καὶ τυφλὴν ἐφ᾿ ἑαυτῆς εἶναι κατασκευάσει τὴν δόξαν ὁ τοῦτο λέγων, μὴ συνεκλάμποντος αὐτῇ τοῦ ἐξ αὐτῆς ἀπαυγάσματος. αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς αἱρέσεως κακουργία, ἵνα διὰ τῶν περὶ τὸν ἄνθρωπον νοουμένων

10-11 I Tim 1, 7 17 Hebr 1, 3

VLACTS 1 κτίσεως: φύσεως ACS 3 συνεκφαινομένης v 5 verba a λέγοντες ὅπερ usque ad 6 τοῦ εἶναι om L 6 verba τῆς πρὸ τοῦ evanuerunt in A 8 κενὴ VL v ἐπίστασαι T 10 οἶδεν ὃ: οἶδε τί S 11 οὐδὲν v περί τινος V v 14 κτίσεως correxi cf p 357, 9 al: φύσεως libri v οὐκ A v, om VLCTS 15 τι addidi αὐτῶν VL v 17 ἀπαύγασμα V πρὸ LACS v: πατρὸς VT ex compendio ortum 18 οὐδὲν v 19 τὸ εἶναι A 20 τὸ ante διαζευχθῆναι om v 21 οὐδὲ correxi: οὔτε libri v δυνατός VL 23 κατασκευάζει TS v 24 ἐστὶν: δὲ CT v 25 τὸν ἄνθρωπον: αὐτὸν A τοῦ ἀνθρώπου v

τε καὶ λεγομένων ἀποστήσωσι τὸν μονογενῆ θεὸν τῆς πρὸς
τὸν πατέρα ἑνότητος. διὰ τοῦτό φασιν· πρὸ τῆς εἰς τὸ
εἶναι γεννήσεως οὐκ ἦν υἱός· οἱ δὲ τῶν κριῶν υἱοί, ὧν ὁ
προφήτης μέμνηται, οὐχὶ κἀκεῖνοι μετὰ τὸ γενέσθαι κα-
105 λοῦνται υἱοί; ὅπερ οὖν τοῖς υἱοῖς τῶν κριῶν ἐνορᾷ ὁ λόγος,
τὸ πρὸ τῆς εἰς τὸ εἶναι γεννήσεως μὴ εἶναι αὐτοὺς υἱοὺς
κριῶν, τοῦτο νῦν ὁ σεμνὸς θεολόγος ἀνατίθησι τῷ ποιητῇ
τῶν αἰώνων καὶ πάσης τῆς κτίσεως, τῷ τὸν ἀΐδιον πατέρα
ἐν ἑαυτῷ ἔχοντι καὶ ἐν τῇ τοῦ πατρὸς ἀϊδιότητι θεωρου-
μένῳ, καθὼς αὐτός φησιν ὅτι Ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ
πατὴρ ἐν ἐμοί. ἀλλ' οἱ μὴ δυνάμενοι τὴν ἐν τῷ λόγῳ
κακουργίαν φωρᾶσαι μηδέ τινα τοῦ ἀκολούθου κατανόησιν
πεπαιδευμένοι τοῖς ἀσυναρτήτοις τούτοις ἀκολουθοῦσιν, ὡς
106 ἀκόλουθον δεχόμενοι τὸ τούτοις προσκείμενον. φησὶ γὰρ
ὅτι πρὸ πάσης τῆς κτίσεως γενόμενον· καὶ ὥσπερ
οὐκ ἀρκούσης τῆς φωνῆς ταύτης πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἀσε-
βείας, ἐφεδρεύει τῷ ἐφεξῆς λόγῳ τὴν βλασφημίαν εἰπὼν
ὅτι οὐκ ἄκτιστον. πῶς οὖν ὀνομάζει υἱὸν ἀληθινὸν
τὸν οὐκ ἄκτιστον; εἰ γὰρ τὸν οὐκ ἄκτιστον υἱὸν ἀληθινὸν
λέγειν προσήκει, ἀληθινὸς υἱὸς καὶ ὁ οὐρανὸς πάντως ἐστί·
καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς οὐκ ἄκτιστός ἐστιν. οὕτως ἀληθινὸς
υἱὸς καὶ ὁ ἥλιος, καὶ πάντα, ὅσα ἡ κτίσις ἔχει μικρά τε
καὶ μείζονα, τῆς τοῦ ἀληθινοῦ υἱοῦ προσηγορίας ἄξια
πάντως ἐστίν. πῶς δὲ λέγει μονογενῆ τὸν γενόμενον;
πάντα γὰρ τὰ γενόμενα ἀδελφὰ πάντως ἐστὶν ἀλλήλων,
107 κατ' αὐτὸν λέγω τὸν τοῦ γενέσθαι λόγον. παρὰ τίνος δὲ
καὶ γενόμενον; πάντα γὰρ εἴ τι γέγονε, παρὰ τοῦ υἱοῦ
πάντως ἐγένετο. οὕτως γὰρ ὁ Ἰωάννης μαρτύρεται λέγων

3 Ps 28, 1 10 Joh 14, 10

VLACTS 2 φησι v 8 τῆς om T ἴδιον CT 12 φωρᾶσαι L: φωράσαι ACTS (ex ᾶ corr) φορέσαι V ἐφορᾶσθαι v 14 προκεί-μενον V v 15 καὶ ὡς L 18 ὀνομάζεις VLCS 18-19 verba inde a πῶς usque ad ἀληθινὸν τὸν οὐκ ἄκτιστον om A 19 οὐκ ἄκτιστον alt: κτιστὸν VL v 21 alt καὶ om v 22 πάντα om ACTS 27 πάντα: πᾶν AT 28 οὗτος V sed ω sscr λέγων: λέγεται L

ὅτι Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. εἰ τοίνυν καὶ ὁ υἱὸς κατὰ
τὸν τοῦ Εὐνομίου λόγον ἐγένετο, πάντως ἐν τῇ φύσει τῶν
γενομένων καὶ οὗτός ἐστιν. εἰ οὖν πάντα τὰ γενόμενα δι'
ἐκείνου ἐγένετο, ἓν δὲ τῶν γενομένων καὶ ὁ λόγος ἐστίν,
τίς οὕτως ἀνόητος, ὡς μὴ συνιδεῖν διὰ τῶν τεθέντων τὸ
ἄτοπον, ὅτι αὐτὸν ἑαυτοῦ ἔργον γεγενῆσθαι τὸν δεσπότην
τῆς κτίσεως ὁ καινὸς οὗτος δογματιστὴς ἀποφαίνεται, τῷ
διαρρήδην εἰπεῖν μὴ ἄκτιστον εἶναι τὸν κύριον καὶ δημιουρ-
108 γὸν πάσης τῆς κτίσεως; πόθεν ἔχει τὴν παρρησίαν,
εἰπάτω. ἐκ ποίας θεοπνεύστου γραφῆς; τίς εὐαγγελιστής,
ποῖος ἀπόστολος τὴν τοιαύτην ἀφῆκε φωνήν; τίς προφήτης
516 M. ἢ νομοθέτης ἢ πατριάρχης ἢ ἄλλος τις τῶν ὑπὸ τοῦ ἁγίου
πνεύματος θεοφορουμένων, ὧν ἀνάγραπτοί εἰσιν αἱ φωναί,
τῆς τοιαύτης ῥήσεως καθηγήσατο; πατέρα καὶ υἱὸν καὶ
πνεῦμα ἅγιον ἐν τῇ παραδόσει τῆς πίστεως παρὰ τῆς ἀλη-
θείας ἐμάθομεν. εἰ κτιστὸν αὐτὸν εἶναι πιστεύειν ἐχρῆν,
πῶς παραδιδοῦσα ἡμῖν τὸ μυστήριον ἡ ἀλήθεια τὴν εἰς
τὸν υἱὸν πίστιν καὶ οὐκ εἰς τὸ κτίσμα ἐνομοθέτησε; πῶς
δὲ προσκυνῶν τὸν Χριστὸν ὁ θεῖος ἀπόστολος τοὺς τῇ
κτίσει λατρεύοντας παρὰ τὸν κτίσαντα εἰδωλολατρεῖν διορί-
109 ζεται; ἢ γὰρ οὐκ ἂν προσεκύνησεν, εἰ κτιστὸς ἦν, ἢ οὐκ
ἂν τοῖς εἰδωλολάτραις συνέταξε τοὺς τῇ κτίσει λατρεύοντας,
ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς εἰδωλολατρεῖν δόξῃ προσάγων τῷ κτιστῷ
τὴν προσκύνησιν. ἀλλ' οἶδεν ὅτι ὁ παρ' αὐτοῦ προσκυνού-
μενος ἐπὶ πάντων ἐστὶ θεός· οὕτω γὰρ ἐν τῷ πρὸς Ῥω-
μαίους λόγῳ τὸν υἱὸν ὀνομάζει· οἱ τοίνυν ἀποξενοῦντες τῆς
οὐσίας τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν καὶ κτιστὸν αὐτὸν λέγοντες τί

1 Joh 1, 3 19 Rom 1, 25 25-26 Rom 9, 5

VLACTS 3 ὁ ante οὗτός v 6 γεγεννῆσθαι V 7 τῷ: τὸ L 8 εἰπὼν C καὶ: τὸν CT v 9 τῆς om S 10 γραφῆς A: φωνῆς cett v τίς corr e τῆς V 13 ἄγραπτοι C 14 καθηγήσαιτο CT 15 ἅγιον πνεῦμα T 16 εἰ: ἢ V v 20 verba a παρὰ usque ad 22 λατρεύοντας om VL 24 ὁ om L 26-27 οἱ τῆς οὐσίας τοίνυν τοῦ πατρὸς ἀποξ. τὸν υἱὸν V v (ἀποξενοῦντες om v) 27 κτιστὸν: χριστὸν V

χλευαστικῶς αὐτῷ τὴν ψευδώνυμον κλῆσιν χαρίζονται, τῷ ἀλλοτρίῳ τῆς ἀληθινῆς θεότητος τὴν θεὸς φωνὴν μάτην ἐπιφημίζοντες ὥσπερ τῷ Βὴλ ἢ τῷ Δαγὼν ἢ τῷ δράκοντι; ὥστε ἢ μηδὲ θεὸν ὁμολογείτωσαν αὐτὸν οἱ κτιστὸν εἶναι διοριζόμενοι, ἵνα φανῶσιν ἰουδαΐζοντες, ἢ εἴπερ ὁμολογοῦσι τὸν κτισθέντα εἶναι θεόν, εἰδωλολατρεῖν μὴ ἀρνείσθωσαν.

110 Ἀλλὰ τὴν παροιμιώδη φωνὴν πάντως προφέρουσιν, ἥ φησιν ὅτι Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ. τοῦτο δὲ διὰ πλειόνων μὲν ἔστιν παραθέσθαι σαφέστερον ὅπως ἔχει· πλὴν δυνατὸν ἂν εἴη καὶ δι᾽ ὀλίγων τοῖς εὐγνώμοσι παραδοῦναι τὸ νόημα. λέγουσι γὰρ καὶ τοῦτό τινες τῶν δι᾽ ἀκριβείας τὰ θεῖα πεπαιδευμένων, ὅτι οὐ γέγραπται παρ᾽ Ἑβραίοις τὸ Ἔκτισε, καὶ ἡμεῖς ἐν ἀρχαιοτέραις βίβλοις ἀνέγνωμεν Ἐκτήσατο γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ Ἔκτισέ με. ἐμφαίνει δὲ πάντως τὸν δοῦλον ἡ κτῆσις διὰ τῶν παροιμιακῶν αἰνιγμάτων τὸν δι᾽ ἡμᾶς ἀναλαβόντα τὴν τοῦ δούλου μορφήν. εἰ δέ τις καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀνάγνωσιν ἐν τῷ μέρει τούτῳ προβάλοιτο, οὐδὲ τὴν Ἔκτισε φωνὴν ἀποβάλ-
111 λομεν. καὶ τοῦτο γὰρ πρὸς τὴν τοῦ δούλου σημασίαν διὰ τοῦ αἰνίγματος βλέπει, ἐπειδὴ πᾶσα ἡ κτίσις δουλεύει, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος. διὰ τοῦτο καὶ ταύτην τὴν φωνὴν εὐσεβῶς ἔχειν φαμέν. ἐκτίσθη γὰρ ἀληθῶς ἐπ᾽ ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ὁ δι᾽ ἡμᾶς καθ᾽ ἡμᾶς γενόμενος, ὁ ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ λόγος ὢν καὶ θεός, μετὰ ταῦτα δὲ σὰρξ γενόμενος καὶ ἄνθρωπος. κτιστὴ δὲ τῆς σαρκὸς ἡ φύσις·

8 Prov 8, 22   13 sqq haec legis etiam lib I § 298 sqq praesertim quod ad varietatem lectionis attinet et lib III tom I § 21 sqq   22 Rom 8, 21

VL(A)CTS 2 ἀληθοῦς V ἀληθείας L   4 ἢ μὴ v   7 ἤδη post προφέρουσιν add T   8-9 εἰς ἔργα αὐτοῦ om L   10 ἂν δυνατὸν V   12 καὶ om A   12-13 πεπαιδευμένων: πεπιστευμένων V   14 ἀρχαιοτέροις V   ἐκτίσατο VLCT   15 *ab* ἐμφαίνει *deficit cod A*   16 κτῆσις TS: κτίσις VLC v   19 προβάλλοιτο CTS   20 τοῦ ante δούλου om v   22 τὴν post ταύτην om v   23-24 ἐπ᾽ ἐσχάτων TS

ἧς μετασχὼν κατὰ πάντα καθ᾽ ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας ἐκτίσθη γενόμενος ἄνθρωπος, ἐκτίσθη δὲ κατὰ θεόν, οὐ κατὰ ἄνθρωπον, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, καινόν τινα
112 τρόπον καὶ οὐ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν. ἔμαθομεν γὰρ ὅτι ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ τῆς τοῦ ὑψίστου δυνάμεως, πλὴν ἀλλ᾽ ἐκτίσθη ὁ καινὸς οὗτος ἄνθρωπος, ὃν κελεύει
517 M. ὁ τῶν ἀρρήτων μυστηρίων ὑφηγητὴς Παῦλος ἐνδύσασθαι ἡμᾶς διχῶς ὀνομάζων τὸ ἔνδυμα, νῦν μὲν λέγων Ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα, πάλιν δὲ ὅτι Ἐνδύσασθε τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. οὗτος γὰρ ἡμῖν τοῖς ἐνδυσαμένοις αὐτὸν γίνεται ἀρχὴ τῶν ὁδῶν τῆς σωτηρίας ὁ εἰπὼν Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός, ἵνα ἔργα τῶν ἑαυτοῦ χειρῶν ποιήσῃ ἡμᾶς, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ πλάσματος τῆς ἁμαρτίας πρὸς τὴν ἰδίαν εἰκόνα πάλιν μετεργασάμενος. ὁ δὲ αὐτὸς καὶ θεμέλιος ἡμῖν γίνεται πρὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, ὅς φησιν ὅτι Θεμέλιον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, καὶ Πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων καὶ πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρασθῆναι καὶ πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι καὶ πρὸ πάντων βουνῶν
113 γεννᾷ με. δυνατὸν γὰρ ἕκαστον τούτων κατὰ τὴν παροιμιώδη συνήθειαν μεταληφθὲν εἰς τροπικὴν θεωρίαν ἐφαρμοσθῆναι τῷ λόγῳ. ὁ γὰρ μέγας Δαβὶδ δικαιοσύνην ὀνομάζει τὰ ὄρη τοῦ θεοῦ, ἀβύσσους δὲ τὰ κρίματα, πηγὰς δὲ τοὺς διδασκάλους ἐν ἐκκλησίαις λέγων Εὐλογεῖτε τὸν θεὸν κύριον ἐκ πηγῶν Ἰσραήλ· βουνοὺς δὲ τὴν ἀκακίαν, ἣν διὰ τοῦ σκιρτήματος τῶν ἀρνίων ἐνεδείξατο. πρὸ τούτων οὖν ἐν ἡμῖν γεννᾶται ὁ δι᾽ ἡμᾶς κτισθεὶς ἄνθρωπος,

1 Hebr 4, 15   3-9 Eph 4, 24   10 Rom 13, 14   12 Joh 14, 6   16 I Cor 3, 11   17 sqq Prov 8, 24 sqq   23 Ps 35, 7   24 Ps 67, 27   25-26 Ps 113, 4

VLCTS 2 ἐκτίσθη γενόμενος ἄνθρωπος om T v   δὲ om T   3 ὁ ante ἀπόστολος om v   10 κύριον ἡμῶν ἰησοῦν S   οὗτος correxi (cf etiam 15): οὕτως libri v   13 αὐτοῦ T   16 τοῦ ante Παύλου om CS   23 ὄρει L   24 λέγων om V   25 κακίαν VLT sed ras ante κ prim L   26 ἀρνειῶν L   ἐδείξατο V

ἵνα καὶ ἡ τῶν τοιούτων κτίσις ἐν ἡμῖν χώραν εὕρῃ. ἀλλὰ
παραδραμεῖν οἶμαι χρῆναι τὸν περὶ τούτων λόγον, ἱκανῶς
τοῖς εὐγνώμοσιν ὑποδειχθείσης δι' ὀλίγων τῆς ἀληθείας·
ἐπὶ δὲ τὰ ἐφεξῆς τῶν τοῦ Εὐνομίου λόγων μετέλθωμεν.
114 Ἐν ἀρχῇ, φησίν, ὄντα, οὐκ ἄναρχον. ὢ πῶς
νοεῖ τὰς θείας φωνὰς ὁ ἐπὶ συνέσει ὑπὲρ τοὺς ἄλλους φρο-
νῶν; τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα ἀρχὴν ἔχοντα ἑρμηνεύει, καὶ οὐκ
οἶδεν ὅτι, εἰ ἀρχὴν ἔχει ὁ ἐν ἀρχῇ ὤν, καὶ ἡ ἀρχὴ πάντως
ἔχει ἄλλην ἀρχήν. ὃ γὰρ ἂν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς εἴπῃ, τοῦτο
κατ' ἀνάγκην καὶ περὶ τοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ ὄντος ὁμολογήσει
πάντως. πῶς γὰρ τὸ ἐν τῇ ἀρχῇ ὂν τῆς ἀρχῆς χωρισθή-
σεται; πῶς δέ τις τὸ οὐκ ἦν προεπινοήσει τοῦ ἦν; ὅπως
γὰρ ἄν τις ἀναγαγὼν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν πρὸς τὴν κατα-
νόησιν τῆς ἀρχῆς ὑπερτείνῃ, συγκατανοεῖ πάντως τὸν ἐν
αὐτῇ ὄντα λόγον χωρισθῆναι τῆς ἐν ᾗ ἐστιν ἀρχῆς μὴ
δυνάμενον, οὐδέποτε τοῦ ἐν αὐτῇ εἶναι οὔτε ἀρχόμενον
οὔτε παυόμενον. μηδεὶς δὲ διὰ τούτων εἰς δύο ἀρχὰς δια-
σχιζέτω τὸ δόγμα. μία γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς ἡ ἀρχή, ᾗ
ἀχωρίστως ἐνθεωρεῖται ὁ λόγος ὁ διὰ πάντων πρὸς τὸν
115 πατέρα ἡνωμένος. ὁ ταῦτα φρονῶν οὐδεμίαν δώσει τῇ
αἱρέσει πάροδον διὰ τῆς καινοτομίας τοῦ ἀγέννητος ὀνό-
ματος τῇ εὐσεβείᾳ λυμαίνεσθαι. ἐν δὲ τοῖς ἐφεξῆς ἐκτε-
θεῖσιν ἄρτῳ ἔοικεν ὁ λόγος αὐτοῦ πολλὴν ἔχοντι τὴν ἐπι-
μιξίαν τῆς ἄμμου. τοῖς γὰρ ὑγιῶς λεγομένοις τὰ αἱρετικὰ
συμμίξας νοήματα ἄβρωτον διὰ τοῦ συμμεμειγμένου λίθου
ποιεῖ καὶ τὸ τρόφιμον. λέγει γὰρ σοφίαν ζῶσαν τὸν

VLCTS 2 περὶ VLS v: διὰ CT 4 ἑξῆς S 5-6 ὢ πῶς νοεῖ: ὅπως νοῇ V 9 ἂν om L 11-12 χωρηθήσεται V 13 ἀνάγων V 14 ἢ ὑπερ τείνει VL fortasse var lect ad aliud verbum erat quod excidit, ὑπερεκτείνῃ malim 15 ἀρχῆς om VL 17 διὰ om T 19 ἀχώριστος V 20 ὁ ante ταῦτα om v 20-21 τῇ αἱρέσει: τῆς ἀρετῆς V 21 ἀγέννητος correxi: ἀγεννήτου libri v 21-22 ὀνόματος: δόγματος V 22 τῇ εὐσεβείᾳ: τὴν εἰς τὸν χριστὸν εὐσέβειαν V τῆς εἰς τὸν χριστὸν εὐσεβείας L, dativo atticissans utitur (cf schol Arist Nub 928), L compendium male intellexit 23 αὐτῶ V ἔχων V 24 ὑγειῶς V

κύριον καὶ ἀλήθειαν ἐνεργοῦσαν καὶ δύναμιν
ὑφεστῶσαν καὶ ζωήν· ἕως τούτου τὸ τρόφιμον. ἐν-
τίθησι δὲ τοῖς εἰρημένοις τὸν ἰὸν τῆς αἱρέσεως. γεννη-
τὴν γὰρ τὴν ζωὴν ὀνομάσας ἄλλο τι τῇ πρὸς τὴν ἀγέν-
520 M. νητον ζωὴν ἀντιδιαστολῇ νοεῖν καὶ οὐχὶ τὴν ὄντως ζωὴν
τὸν υἱὸν ὑποτίθεται. εἶτά φησιν ὡς υἱὸν θεοῦ ζωοποι-
οῦντα τοὺς ζῶντας καὶ ζωοποιοῦντα τοὺς νε-
κρούς, φῶς ἀληθινόν, φῶς φωτίζον πάντα ἄν-
θρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ἀγαθὸν
καὶ χορηγὸν ἀγαθῶν. ταῦτα πάντα ἀντὶ μέλιτός
τινος τοῖς ἀκεραιοτέροις προτείνων ὑποκρύπτει τῇ γλυκύ-
116 τητι τῶν ῥημάτων τούτων τὸ δηλητήριον. εὐθὺς γὰρ
ἐπάγει τοῖς εἰρημένοις τὸ φθοροποιὸν αὐτοῦ νόημα, λέ-
γων οὐχὶ τῷ γεννήσαντι συμμερισάμενον τὴν
ἀξίαν, οὐκ ἄλλῳ τινὶ τὴν πατρικὴν οὐσίαν,
ἀλλὰ γενόμενον ἐκ γεννήσεως ἔνδοξον καὶ
τῆς δόξης κύριον καὶ λαβόντα παρὰ τοῦ πα-
τρὸς δόξαν, οὐ τῆς ἐκείνου μεταλαβόντα δό-
ξης· ἀμετάδοτος γὰρ ἡ δόξα τοῦ παντοκρά-
τορος, καθὼς εἶπε Τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ
δώσω. ταῦτά ἐστιν τὰ ἐπιθανάτια φάρμακα, ἃ μόνοι
διαγινώσκουσιν οἱ γεγυμνασμένοι τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια.
τούτων δὲ ἡ θανατηφόρος κακία φανερώτερον ἐν τοῖς τελευ-
ταίοις τῶν εἰρημένων ἀνακαλύπτεται.
Λαβόντα, φησί, παρὰ τοῦ πατρὸς δόξαν, οὐ
τῆς ἐκείνου μεταλαβόντα δόξης· ἀμετάδοτος
γὰρ ἡ δόξα τοῦ παντοκράτορος, καθὼς εἶπε
117 Τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω. τίς ἐστιν ὁ
ἕτερος ἐκεῖνος ᾧ εἶπεν ὁ θεὸς τὴν δόξαν μὴ δώσειν; ὁ

20 Jes 42, 8

VL(A)CTS 5 ἀντιδιαστολῇ om L νοεῖ VL v 6-7 ζωοποιοῦντα τοὺς ζῶντας καὶ om CTS v 8 φῶς alt om VL φωτίζων L 11 τινος om V 12 τούτων om V 14 γεννήσαντι: μερίσαντι V 19-20 *a* παντοκράτορος *incipit A* 21 τὰ ἐπὶ θανάτου v 29 τὴν δόξαν μου ἑτέρω V οὐ δώσω V **δόξαν μου μὴ δώσω v**

μὲν προφήτης περὶ τοῦ ἀντικειμένου λέγει, ὁ δὲ Εὐνό-
μιος εἰς αὐτὸν τὸν μονογενῆ θεὸν ἀναφέρει τὴν προ-
φητείαν. εἰπὼν γὰρ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ ὁ προφήτης
ὅτι Τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω, προσέθηκεν ὅτι Καὶ τὰς
ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς. ἐπεὶ γὰρ τὴν θεῷ χρεωστου-
μένην λατρείαν καὶ προσκύνησιν τῷ ἀντικειμένῳ προσῆγον
δι' ἀπάτης οἱ ἄνθρωποι, τοῖς τῶν γλυπτῶν ἀφιδρύμασι τὸν
ἐχθρὸν τοῦ θεοῦ σεβαζόμενοι τὸν πολυειδῶς ἐν τοῖς ἀν-
θρώποις διὰ τῶν εἰδώλων μορφούμενον, οἶκτον λαβὼν τῆς
ἀνθρωπίνης ἀπωλείας ὁ τοὺς κακῶς ἔχοντας ἰατρεύων τὴν
χρόνοις ὕστερον γενησομένην παρ' αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἐν
τῷ ἀφανισμῷ τῶν εἰδώλων διὰ τοῦ προφήτου προηγόρευσε
λέγων ὅτι φανερωθείσης τῆς ἀληθείας οὐκέτι ἡ ἐμὴ δόξα
ἄλλῳ δοθήσεται οὐδὲ αἱ ἐμαὶ ἀρεταὶ τοῖς γλυπτοῖς ἀνατε-
118 θήσονται. οὐκέτι γὰρ δουλεύσουσι τοῖς φύσει μὴ οὖσι θεοῖς
τὴν ἐμὴν δόξαν ἐπιγνόντες οἱ ἄνθρωποι. ὅσα τοίνυν περὶ
τῆς ἀντικειμένης ἐνεργείας ἐκ προσώπου τοῦ κυρίου ὁ προ-
φήτης φησί, ταῦτα ὁ θεομάχος εἰς αὐτὸν ἀναφέρει τὸν
κύριον τὸν ταῦτα διὰ τοῦ προφήτου φθεγξάμενον. τίς τοι-
οῦτος ἐν τοῖς τυράννοις μνημονεύεται γεγενῆσθαι διώκτης
119 τῆς πίστεως; τίς τοῦτο κατεσκεύασεν, ὡς ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ
τῶν ψυχῶν ἡμῶν διὰ σαρκὸς ἐπιφανείς, καθὼς ἐπιστεύ-
σαμεν, οὐκ ἀληθινός ἐστι θεός, ἀλλ' ὁ τῷ θεῷ ἀντικεί-
μενος, ὁ ἐν τοῖς γλυπτοῖς τε καὶ τοῖς εἰδώλοις ἐνεργῶν
τὴν κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἀπάτην; ἃ γὰρ περὶ ἐκείνου
εἴρηται διὰ τοῦ προφήτου, ταῦτα ὁ Εὐνόμιος εἰς τὸν μονο-
γενῆ θεὸν μετατίθησιν, οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο νοήσας, ὅτι αὐτὸς
ὁ μονογενής ἐστιν ὁ ταῦτα ἐν τῷ προφήτῃ φθεγξάμενος,

15 Gal 4, 8

VLACTS 5 ἐπεὶ γάρ: ἐπειδὴ VL   5-6 χρεωστουμένην θεῷ L   7-8 τὸν ante ἐχθρὸν om VLCT   12 προανηγόρευσε V   14 οὐδὲ correxi: οὔτε libri v   15 οὐ γὰρ v   16 μὴ ante ἐπιγνόντες (ἐπιγνῶντες L) add VL   17-18 φησὶν ὁ προφήτης V   19 φθεγγόμενον A   20 διώκτης: δωὴκ τίς VL (sic)   21 τίς τοῦτο om VL   ὡς: ὅτι VA om L   23 verba ab οὐκ usque ad θεός om V   28 φθεγξάμενος: λαλήσας V

καθὼς αὐτὸς οὗτος ἐν τοῖς ἐφεξῆς λέγει ὅτι οὗτός ἐστιν
ὁ ἐν τοῖς προφήταις λαλήσας.
120 Τί με χρὴ πλείω περὶ τούτων διεξιέναι; τῆς αὐτῆς
521 M. γὰρ ἔχεται βλασφημίας καὶ τὰ πρὸ τούτων εἰρημένα. Λα-
βόντα, φησίν, παρὰ τοῦ πατρὸς δόξαν, οὐ τῆς
ἐκείνου μεταλαβόντα δόξης· ἀμετάδοτος γὰρ
ἡ δόξα τοῦ παντοκράτορος θεοῦ. ἐγὼ γὰρ εἰ καὶ
περὶ Μωϋσέως ὁ λόγος ἦν τοῦ δοξασθέντος ἐν τῇ δια-
κονίᾳ τοῦ νόμου, οὐδ' οὕτως ἤνεγκα ἂν τὸν τοιοῦτον λόγον,
εἰ καὶ *** ὅτι μηδεμίαν ἔχων οἴκοθεν δόξαν ἐκεῖνος διὰ τῆς
γενομένης αὐτῷ θεόθεν δωρεᾶς ἔνδοξος ἀθρόως τοῖς Ἰσ-
ραηλίταις ἐφάνη. αὐτὴ γὰρ ἡ γενομένη τῷ νομοθέτῃ δόξα
οὐκ ἄλλου τινὸς ἦν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, ἣν πάντας κε-
λεύει ζητεῖν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ κύριος, δι' ὧν αἰτιᾶται
τοὺς τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν περὶ πολλοῦ ποιουμένους, τὴν
121 δὲ παρὰ τοῦ μόνου θεοῦ δόξαν μὴ ζητοῦντας. δι' ὧν γὰρ
ζητεῖν ἐνεκελεύσατο τὴν παρὰ τοῦ μόνου θεοῦ δόξαν, τὸ
δυνατὸν εἶναι τυχεῖν τοῦ ζητουμένου κατεπηγγείλατο. πῶς
οὖν ἀμετάδοτος ἡ δόξα τοῦ παντοκράτορος, εἴ
γε καὶ χρὴ τὴν παρὰ τοῦ μόνου θεοῦ δόξαν αἰτεῖν καὶ
πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνήν; ὁ δὲ
περὶ τοῦ ἀπαυγάσματος τῆς δόξης λέγων ὅτι λαβὼν ἔχει
τὴν δόξαν οὐδὲν ἕτερον λέγει ἢ ὅτι ἄδοξον καθ' ἑαυτὸ τὸ
τῆς δόξης ἐστὶν ἀπαύγασμα, χρῄζει δὲ λαβεῖν παρ' ἑτέρου
δόξαν, ἵνα οὕτω ποτὲ καὶ αὐτὸς γένηται κύριος τῆς δόξης.

11 Exod 34, 35   13 Joh 5, 44   21 Matth 7, 8   22 Hebr 1, 3

VLACTS 1 οὗτος αὐτὸς v   ὅτι αὐτός ἐστιν CT   3 πλείω τούτων V περὶ τούτων πλείω v   3-4 τῆς γὰρ αὐτῆς V   4 ἔχονται A   τὰ τούτων προειρημένα V   6 δόξης μεταλαβόντα S   8 τοῦ ante Μωϋσέως add V   9 οὐχ οὕτως VL   ἤνεγκα om T   10 lacuna, fort εἰ καὶ καλῶς ἔχει λέγειν ὅτι   δόξαν: ἐξουσίαν V   12 ἡ ante δόξα add V   16 τοῦ μόνου: μόνου τοῦ AS v   verba a μὴ ζητοῦντας usque ad 17 θεοῦ δόξαν om L   17 ἐκελεύσατο V   18 εἶναι om VL   24 ἐστὶν om v   25 τῆς A: τινος cett v

ποῦ τοίνυν θήσομεν τὰς τῆς ἀληθείας φωνάς, τήν τε λέγουσαν ὀφθήσεσθαι αὐτὸν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς καὶ πάλιν ὅτι Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστιν; τίνι χρὴ προσέχειν τὸν ἀκούοντα, τῷ λέγοντι ὅτι ἀμέτοχός ἐστι τῆς τοῦ πατρὸς δόξης ὁ πάντων τῶν ἐν τῷ πατρὶ κληρονόμος, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἢ τῷ ὁμολογοῦντι ὅτι πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, καὶ αὐτὸς ἔχει; ἐν δὲ τοῖς πᾶσι καὶ ἡ δόξα πάντως ἐστίν.

122 Ἀλλ' ἀμετάδοτον εἶναί φησι τὴν δόξαν τοῦ παντοκράτορος. τοῦτο οὔτε Ἰωὴλ οὔτε ὁ μέγας Πέτρος μαρτύρεται ὁ τὸν προφητικὸν λόγον ἐν τῇ δημηγορίᾳ τῇ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους οἰκειωσάμενος. φησὶ γὰρ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ ὅ τε προφήτης καὶ ὁ ἀπόστολος ὅτι Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. ὁ τοίνυν τοῦ ἰδίου πνεύματος τῆς κοινωνίας πάσῃ σαρκὶ μὴ φθονήσας πῶς τῷ μονογενεῖ υἱῷ τῷ ὄντι ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός, τῷ πάντα ἔχοντι ὅσα ὁ πατὴρ ἔχει, τῆς οἰκείας δόξης οὐ μεταδίδωσιν; ἢ τάχα εἴποι τις ἂν ἀληθεύειν τὸν
123 Εὐνόμιον ἐν τούτῳ καὶ μὴ βουλόμενον. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ μὴ ἔχοντος οἴκοθεν τὴν δόξαν κυρίως ἡ μετάδοσις λέγεται, ᾧ τὸ ἔχειν ἑτέρωθεν προσγίνεται, οὐκ ἐκ φύσεως· ὅπου δὲ μία καὶ ἡ αὐτὴ καταλαμβάνεται φύσις, οὐ χρῄζει τοῦ καθ' ἕκαστον μεταδιδόντος ὁ ἐκεῖνο κατὰ τὴν φύσιν ὤν, ὅπερ ὁ πατὴρ εἶναι πεπίστευται. μᾶλλον δὲ τρανότερόν τε καὶ φανερώτερον εἰπεῖν ἔχει καλῶς. τί χρῄζει τῆς τοῦ πατρὸς δόξης ὁ ὅλον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα, οὐδενὸς τῶν ἐν τῷ πατρὶ θεωρουμένων ὑφῃρημένου; τίς δὲ καὶ ἡ

1-2 Matth 16, 27 Marc 8, 38 Luc 9, 26 3 Joh 16, 15 5 Hebr 1, 2 13 Joel 3, 1 Act 2, 17

VLACTS 3 ὅσα: ἃ CS v 5 πατρὶ in marg add V 6-7 ὁμολογοῦντι πάντα (πᾶν V) ἔχειν ὅσα ὁ πατὴρ ἔχει VL (om καὶ αὐτὸς) 10 τοῦτο om VL ὁ ante Ἰωὴλ add v 12 τῆς πρὸς L 13 ὁ ante ἀπόστολος om L 15 τὴν κοινωνίαν VL 16 τὸν μονογενῆ υἱὸν τὸν ὄντα V 17 τὸν πάντα ἔχοντα V 17-18 οὐ μεταδίδωσι τῆς οἰκ. δ. V 19 μὲν om VL 21 ᾧ: ὡς VL 23 ἕκαστα V 24 τρανώτερόν V v

τοῦ παντοκράτορος ἀξία, ἧς ἀμέτοχον ὁ Εὐνόμιος
124 τὸν υἱὸν ἀποφαίνεται; λεγέτωσαν μὲν οὖν οἱ σοφοὶ παρ'
524 M. ἑαυτοῖς καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες τὰ γήϊνα δόγματα, οἱ καθώς φησιν ὁ προφήτης ἐκ γῆς φωνοῦντες. ὅσοι δὲ προσκυνοῦμεν τὸν λόγον καὶ τῆς ἀληθείας ἐσμὲν μαθηταί, μᾶλλον δὲ εἶναι εὐχόμεθα, μηδὲ ταύτην παραδράμωμεν τὴν φωνὴν ἀθεώρητον. οἴδαμεν γὰρ ὅτι πάντων τῶν ὀνομάτων, δι' ὧν τὸ θεῖον διασημαίνεται, τινὰ μὲν ἐνδεικτικὰ τῆς θείας μεγαλωσύνης ἐστίν, αὐτὰ ἐφ' ἑαυτῶν λεγόμενά τε καὶ νοούμενα, τινὰ δὲ ταῖς ὑπὲρ ἡμᾶς τε καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐνεργείαις ἐπονομάζεται. ὅταν μὲν γὰρ λέγῃ ὁ θεῖος ἀπόστολος Ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ θεῷ καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ παραστατικὰ τῆς ὑπερκειμένης δυνάμεως νοήματα διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων ἐνδείκνυται· ὅταν δὲ λέγηται παρὰ τῶν γραφῶν οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων πολυέλεος ἀληθινὸς χρηστὸς κύριος ἰατρὸς ποιμὴν ὁδὸς ἄρτος πηγὴ βασιλεὺς κτίστης δημιουργὸς ὑπερασπιστής, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων, ὁ ἐν πᾶσι τὰ πάντα, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἐν τῇ κτίσει παρὰ τῆς θείας φιλανθρω-
125 πίας ἐνεργουμένων περιέχει τὴν ἔμφασιν. τὸ τοίνυν τοῦ παντοκράτορος ὄνομα τοῖς ἀκριβῶς ἐξετάζουσιν εὑρίσκεται μὴ ἄλλο τι σημαῖνον ἐπὶ τῆς θείας δυνάμεως ἢ τὸ πρός τί πως ἔχειν τὴν κρατητικὴν τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων ἐνέργειαν, ἣν ἡ τοῦ παντοκράτορος ἔμφασις ὑποδείκνυσιν. ὥσπερ γὰρ οὐκ ἂν ἰατρὸς ἦν, εἰ μὴ τῶν νοσούντων χάριν, οὐδ' ἂν ἐλεήμων τε καὶ οἰκτίρμων καὶ τὰ τοιαῦτα κατωνομάζετο, εἰ μὴ διὰ τὸν οἰκτιρμοῦ τε καὶ

4 Jes 8, 19 12 I Tim 1, 17

VLACTS 2 μὲν οὖν om V 3 ἑαυτῶν ex αὐτῶν effecit A αὐτῶν VS 4 verba a καθώς usque ad προφήτης om V sed κατὰ τὸν προφήτην post φωνοῦντες add V τῆς ante γῆς add A 7 πάντων: πάντα VLA 10 ἡμῶν VL 10-11 πάσης τῆς κτίσεως VL 11 λέγει ut vid S v 12 καὶ ante ἀοράτῳ add L 13 παραστικὰ V 15 λέγεται v 16 χρηστὸς: χριστὸς VT v 18 τὰ post πᾶσι om V ταῦτα om V 22 σημαινόμενον V 24 ἣν A, om VLCTS v 25 οὐκ ἦν ἰατρὸς (om ἂν) VL 27 οἴκτου VL

ἐλέου δεόμενον, οὕτως οὐδὲ παντοκράτωρ, εἰ μὴ πᾶσα ἡ
κτίσις τοῦ περικρατοῦντος αὐτὴν καὶ ἐν τῷ εἶναι συντη-
ροῦντος ἐδέετο. οὐκοῦν ὥσπερ ἰατρὸς τῷ δεομένῳ τῆς
θεραπείας γίνεται, οὕτω καὶ παντοκράτωρ τῷ χρῄζοντι τοῦ
κρατεῖσθαι· καὶ ὥσπερ Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες
ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες, οὕτως ἐκ τοῦ ἀκολούθου
καλῶς ἔστιν εἰπεῖν μηκέτι τοῦ κρατοῦντος χρῄζειν ἐκεῖνον,
126 ἐν ᾧ τὸ ἀπλανές τε καὶ ἀμετάπτωτον ἡ φύσις ἔχει. οὐκ-
οῦν ὅταν τῆς παντοκράτωρ φωνῆς ἀκούσωμεν, τοῦτο νοοῦ-
μεν, τὸ πάντα τὸν θεὸν ἐν τῷ εἶναι συνέχειν, ὅσα τε νοητὰ
καὶ ὅσα τῆς ὑλικῆς ἐστι κτίσεως. διὰ τοῦτο γὰρ κατέχει
τὸν γῦρον τῆς γῆς, διὰ τοῦτο ἔχει ἐν τῇ χειρὶ τῆς γῆς
τὰ πέρατα, διὰ τοῦτο περιλαμβάνει τὸν οὐρανὸν τῇ σπι-
θαμῇ, διὰ τοῦτο περιμετρεῖ τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, διὰ τοῦτο
τὴν νοητὴν πᾶσαν κτίσιν ἐν ἑαυτῷ περιέχει, ἵνα πάντα ἐν
τῷ εἶναι μένῃ, τῇ περιεκτικῇ δυνάμει περικρατούμενα. τίς
οὖν ὁ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργῶν, ἐξετάσωμεν. τίς ὁ πάντα
ποιήσας, οὗ χωρὶς τῶν ὄντων ἔστιν οὐδέν; τίς ἐστιν ἐν ᾧ
τὰ πάντα ἐκτίσθη καὶ ἐν ᾧ τὰ ὄντα τὴν διαμονὴν ἔχει;
127 ἐν τίνι ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν; τίς ὁ τὰ πάντα
525 M. ἔχων ἐν ἑαυτῷ ὅσα ὁ πατὴρ ἔχει; ἆρα ἀγνοοῦμεν ἔτι διὰ
τῶν εἰρημένων τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν τὸν ὑπὸ τοῦ Παύλου
οὕτως ὀνομαζόμενον, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, ὃς
πάντα ἐν τῇ χειρὶ τὰ τοῦ πατρὸς ἔχων, καθὼς αὐτός φησι,
περιδέδρακται πάντως διὰ τῆς πολυχώρου αὐτοῦ παλάμης
τῶν πάντων καὶ κρατεῖ τῶν περιδεδραγμένων καὶ οὐδεὶς

5 Matth 9, 12 Marc 2, 17 12-14 Jes 40, 12 et 40, 22 17 I Cor 12, 6 18 Joh 1, 3 18-19 Col 1, 16-17 20 Act 17, 28 Joh 16, 15 22 Rom 9, 5 24 Joh 16, 15

VLACTS 2 τοῦ om CT 9 ὅταν: ὅτε VL παντοκράτωρος V παντοκράτορος A ἀκούσομεν V 11 κτίσεως: φύσεως v 12 ἔχει post χειρὶ coll VL post γῆς coll S 13 τούτω L λαμβάνει VL 17 τίς ὁ τὰ πάντα VL 18 ἐν om A 19 καὶ om V 23 οὕτως (ὄντως V) ὠνομασμένον VL τὸν ante Χριστόν om TS 25 αὐτῆς T 26 verba a καὶ οὐδεὶς usque ad p 367, 2 πάντα ἔχει om V

αἵρει ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ τοῦ κρατοῦντος τῇ χειρὶ τῶν
πάντων; εἰ οὖν πάντα ἔχει καὶ κρατεῖ ὧν ἔχει, τί
ἄλλο καὶ οὐχὶ παντοκράτωρ πάντως ἐστὶν ὁ κρατῶν τῶν
128 πάντων; εἰ δὲ λέγοι ἡ αἵρεσις, ὅτι καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ
πνεύματος κρατεῖ ὁ πατήρ, πρῶτον ἀποδειξάτωσαν, ὅτι
τρεπτῆς ἐστι φύσεως ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ
τότε τὸν κρατοῦντα τῷ τρεπομένῳ ἐπιστησάτωσαν, ἵνα τῇ
ἄνωθεν ἐγγινομένῃ βοηθείᾳ μείνῃ τὸ κρατούμενον πρὸς τὸ
κακὸν ἀμετάπτωτον. εἰ δὲ ἀνεπίδεκτος κακίας ἡ θεία
φύσις ἄτρεπτός τε καὶ ἀναλλοίωτος καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει,
εἰς τί τοῦ κρατοῦντος ἐπιδεήσεται ἡ δι' ἑαυτῆς πᾶσαν
ἐπικρατοῦσα τὴν κτίσιν, αὐτὴ δὲ τοῦ κρατοῦντος μὴ δεο-
μένη διὰ τὸ ἄτρεπτον; διὰ τοῦτο ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χρι-
στοῦ πᾶν γόνυ κάμπτει, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ κατα-
129 χθονίων. οὐ γὰρ ἂν ἔκαμψεν, εἰ μὴ τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ
κρατοῦντα πάντως ἐγίνωσκε. τὸ δὲ λέγειν τῇ ἀγαθότητι
τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν γεγεννῆσθαι οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ εἰς τὸ
ὁμότιμον αὐτὸν καταστῆσαι τοῖς ἐσχάτοις τῆς κτίσεως. τί
γὰρ οὐχὶ τῇ ἀγαθότητι τοῦ πεποιηκότος ἦλθεν εἰς γένεσιν;
τίνι λογίζεται ἡ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κατασκευή, πο-
νηρίᾳ ἢ ἀγαθότητι τοῦ ποιήσαντος; τίνι δὲ ἡ τῶν ζῴων
γένεσις, ἡ τῶν φυτῶν τε καὶ βλαστημάτων φύσις; οὐδὲν
ἔστιν ὃ μὴ τῇ ἀγαθότητι τοῦ πεποιηκότος ἔσχε τὴν γέ-
νεσιν. ὅπερ οὖν ἐπὶ πάντων ὁ λόγος ὁρᾷ, τοῦτο ὁ Εὐνό-
130 μιος τῷ υἱῷ ὑπὸ φιλανθρωπίας χαρίζεται. τὸ δὲ μὴ
μερίσασθαι πρὸς τὸν πατέρα τὴν οὐσίαν ἢ τὴν
ἀξίαν ἢ ὅσα τοιαῦτα φλυαρῶν διεξέρχεται, ἤδη ἐν τοῖς
περὶ τοῦ πατρὸς λόγοις προεξελήλεγκται, ὡς μάτην αὐτοῦ

366, 26-1 Joh 10, 28 13 Phil 2, 10

VLACTS 4 ἁπάντων VL τὰ ante τοῦ υἱοῦ add T 8 μένῃ v 9 κακὸν in ras T κακίας post 10 φύσις coll V 12 κτίσιν in ras T αὔτη VL 17 γεγενῆσθαι CS (sscr alt ν) 18 τῆς om T 20 τὴν et κατασκευὴν VL 21-22 τὴν et γένεσιν VL 22 ἢ τῶν φυτῶν τε καὶ βλαστημάτων τὴν φύσιν VL 24-25 καὶ ante ὁ Εὐνόμιος add T 25 ὑπὸ: ἀπὸ V v 28 περὶ om A προεξελήλεκται T v

ταῦτα καὶ δίχα διανοίας προσρίψαντος. οὐδὲ γὰρ ἡμῖν τοῖς
ἐξ ἀλλήλων τικτομένοις οὐσίας διαίρεσις γίνεται· ὅλος γὰρ
ἐν ἑκάστῳ μένει τῆς οὐσίας ὁ λόγος ἐν τῷ γεγεννημένῳ
καὶ τῷ γεννήσαντι, οὔτε ἐν τῷ γεννῶντι μείωσιν οὔτε ἐν τῷ
γεγεννημένῳ αὔξησιν τοῦ λόγου τῆς οὐσίας λαμβάνοντος.
ὁ δὲ τῆς ἀξίας ἢ τῆς βασιλείας μερισμὸς ἐπὶ τοῦ πάντα
ἔχοντος τὰ τοῦ πατρὸς οὐδεμίαν διάνοιαν ἔχει πλὴν τοῦ
ἔλεγχον εἶναι τῆς ἀσεβείας. οὐκοῦν περιττὸν ἂν εἴη τοῖς
τοιούτοις συμπλεκόμενον εἰς ἀμετρίαν ἀποτείνειν τὸν λόγον,
πρὸς δὲ τὰ ἐφεξῆς τούτοις μετέλθωμεν.

131 Δεδοξασμένον, φησί, παρὰ τοῦ πατρὸς πρὸ
αἰώνων. ἀποδέδεικται τῆς ἀληθείας ὁ λόγος, τῇ μαρ-
τυρίᾳ τῶν ἐχθρῶν κρατυνόμενος. τοῦτο γὰρ τῆς ἡμετέρας
πίστεώς ἐστι τὸ κεφάλαιον, ὅτι παρὰ τοῦ πατρὸς ἐξ ἀϊδίου
δοξάζεται ὁ υἱός. τὸ γὰρ πρὸ τοῦ αἰῶνος ταὐτόν ἐστι τῷ
528 M. ἀϊδίῳ κατὰ τὴν ἔννοιαν, οὕτω τῆς προφητείας ἑρμηνευούσης
ἡμῖν τοῦ θεοῦ τὸ ἀΐδιον ἐν οἷς φησιν Ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν
αἰώνων. εἰ οὖν τὸ ὑπάρχειν πρὸ τῶν αἰώνων πάσης ἀρχῆς
ἐστιν ἐξώτερον, ὁ τὴν προαιώνιον τῷ υἱῷ ἀνατιθεὶς δόξαν
πολὺ πρότερον αὐτῆς τὴν ἐξ ἀϊδίου προσεμαρτύρησεν ὕπαρξιν.
οὐ γὰρ τὸ μὴ ὄν, ἀλλὰ τὸ ὂν πάντως δοξάζεται. μετὰ
ταῦτα δὲ τῆς κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος βλασφημίας ἑαυτῷ
τὰ σπέρματα καταβάλλει, οὐχ ἵνα τὸν υἱὸν δοξάσῃ, ἀλλ'
132 ἵνα τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἐμπαροινήσῃ. βουλόμενος γὰρ
μέρος τῆς ἀγγελικῆς δυνάμεως ἀποδεῖξαι τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον τοῦτο προσέρριψεν εἰπὼν ὅτι δοξαζόμενον ὑπὸ
τοῦ πνεύματος δι' αἰῶνος καὶ πάσης λογικῆς
καὶ γεννητῆς οὐσίας· ὡς μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν τῷ

17 Ps 54, 20

VLACTS 3 γεγενημένῳ VL 5 γεννωμένῳ V γεννομένω L τῆς οὐσίας om T διαλαμβάνοντος VL 7 ἔχει om v 10 τού-των T 11 φησὶ γὰρ δεδοξασμένον V 14 ἐστὶ πίστεως V 20 αὐτῷ S 25 inter τῆς et ἀγγελικῆς ras unius litt V 26 δεδο-ξασμένον L 27 καὶ ὑπὸ πάσης A 28 γενητῆς LACS v 28-p 369, 1 scholium in marg T ὅρα τὸν εὐνόμιον καὶ τὴν λατινι-κὴν ἐνταῦθα δόξαν

πνεύματι τῷ ἁγίῳ πρὸς πᾶν τὸ γινόμενον, εἴπερ οὕτω δο-
ξάζει τὸν κύριον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς καὶ τὰ ἄλλα πάντα
περὶ ὧν ὁ προφήτης διέξεισιν, οἱ ἄγγελοι καὶ αἱ δυνάμεις
καὶ τῶν οὐρανῶν οἱ οὐρανοὶ καὶ τὸ ὑπερκόσμιον ὕδωρ καὶ
τὰ ἐκ τῆς γῆς πάντα, δράκοντες ἄβυσσοι πῦρ χάλαζα χιὼν
κρύσταλλος πνεῦμα καταιγίδος τὰ ὄρη καὶ πάντες οἱ βουνοὶ
ξύλα καρποφόρα καὶ πᾶσαι κέδροι τὰ θηρία καὶ πάντα τὰ
κτήνη ἑρπετὰ καὶ πετεινὰ πτερωτά. εἰ οὖν μετὰ τούτων
λέγει δοξάζειν τὸν κύριον καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἓν τού-
των εἶναι πάντως καὶ αὐτὸ ἡ θεομάχος ἀποφαίνεται
γλῶσσα.

133 Τὰ δὲ ἐφεξῆς τούτοις ἀσυναρτήτως προσκείμενα ὑπερ-
βῆναί φημι δεῖν καλῶς ἔχειν, οὐχ ὡς ἀλήπτως ἔχοντα,
ἀλλ' ὡς δυνάμενα καὶ παρὰ τῶν εὐσεβούντων λέγεσθαι,
εἴπερ διαζευχθείη τῆς κακοτρόπου ἐμφάσεως. εἰ γάρ τι
καὶ πρόσκειται παρ' αὐτοῦ τῶν εἰς εὐσέβειαν συντεινόντων,
ἀντὶ δελεάσματος τὸ τοιοῦτον τοῖς ἀκεραιοτέροις προτείνεται,
ἵνα συγκαταποθῇ τούτοις καὶ τὸ τῆς ἀσεβείας ἄγκιστρον.
εἰπὼν γάρ τινα ἅπερ ἂν καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς εἴποι, προσ-
τίθησιν ὑπήκοος πρὸς τὴν τῶν ὄντων δημιουρ-
γίαν καὶ γένεσιν, ὑπήκοος πρὸς πᾶσαν διοί-
κησιν, οὐκ ἐκ τῆς ὑπακοῆς προσλαβὼν τὸ εἶναι
υἱὸς ἢ θεός, ἀλλ' ἐκ τοῦ υἱὸς εἶναι καὶ γεννη-
θῆναι μονογενὴς θεὸς γενόμενος ὑπήκοος ἐν
134 λόγοις, ὑπήκοος ἐν ἔργοις. καίτοι τίς οὐκ οἶδεν
τῶν ταῖς θείαις καθωμιληκότων φωναῖς, πότε εἴρηται παρὰ
τοῦ μεγάλου Παύλου καὶ τοῦτο ἐφ' ἅπαξ περὶ αὐτοῦ, ὅτι
ὑπήκοος ἐγένετο; ὅτε γὰρ ἐπὶ τῷ πληρῶσαι τὸ διὰ τοῦ

3 Ps 148, 2 sqq 5 sq Ps 148, 7 sqq 27 Phil 2, 7

VLACTS 5 τῆς ante γῆς om T v 9 καὶ om L 16 τῶν ante παρὰ coll L αὐτοῦ: τούτου V τούτων L 17 δελεάματος VA 18 συγκαταποθῇ: συγκατασπασθῇ L κατασπασθῇ V τῆς ἀσεβείας τὸ ἄγκιστρον L ἄγκιστρον sed ιστρον eras V 23 ἢ ante θεός om v 26 φωναῖς: γραφαῖς VL εἴρηται bis scribit T 26-27 περὶ τοῦ V 28 γὰρ om C ἐπὶ τὸ CT ἐπὶ γὰρ τὸ πληρῶσαι VL τοῦ om VCTS

σταυροῦ μυστήριον ἦλθεν ὁ κενώσας ἑαυτὸν ἐν τῇ τοῦ
δούλου μορφῇ καὶ ταπεινώσας ἑαυτὸν τῷ τοῦ ἀνθρώπου
ὁμοιώματί τε καὶ σχήματι, εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐν τῇ
ταπεινῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει, τότε ὑπήκοος γίνεται ὁ τὰς
ἀσθενείας ἡμῶν ἀναλαβὼν καὶ τὰς νόσους βαστάσας, τὴν
παρακοὴν τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ἰδίας ὑπακοῆς ἐξιώμενος,
ἵνα τῷ μώλωπι αὐτοῦ τὸ ἡμέτερον ἰάσηται τραῦμα καὶ διὰ
τοῦ ἰδίου θανάτου τὸν κοινὸν θάνατον τῶν ἀνθρώπων ἐξα-
φανίσῃ, τότε δι' ἡμᾶς ὑπήκοος γίνεται, ὡς καὶ ἁμαρτία
καὶ κατάρα διὰ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν ἐγένετο, οὐ φύσει
135 τοῦτο ὤν, ἀλλὰ κατὰ φιλανθρωπίαν γενόμενος. τὸν δὲ
τοσούτων ὑπακοῶν κατάλογον παρὰ ποίας ἐδιδάχθη φωνῆς;
529 M. τοὐναντίον μὲν οὖν πᾶσα θεόπνευστος γραφὴ τὴν αὐθεντι-
κὴν αὐτῷ καὶ αὐτοκρατορικὴν προσμαρτυρεῖ ἐξουσίαν λέ-
γουσα Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ
ἐκτίσθησαν· δῆλον γὰρ ὅτι ταῦτά φησιν ὁ προφήτης περὶ τοῦ
τὰ σύμπαντα φέροντος τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, οὗ
ἡ ἐξουσία πᾶσαν οὐσίαν καὶ φύσιν καὶ πάντα τὰ ἐν τῇ
κτίσει νοούμενά τε καὶ ὁρώμενα ἐν μόνῃ τῇ τοῦ θελή-
ματος ὁρμῇ συνεστήσατο. πόθεν τοίνυν κινούμενος ὁ Εὐνό-
μιος μυριοτρόπως ἐπιφημίζει τῷ βασιλεῖ τῆς κτίσεως τὸ
ὑπήκοον, ὑπήκοος λέγων πρὸς πᾶσαν δημιουρ-
γίαν καὶ ὑπήκοος πρὸς πᾶσαν διοίκησιν, ὑπή-
136 κοος ἐν ἔργοις, ἐν λόγοις; καίτοι παντὶ δῆλον τὸ
τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι μόνος ἐν λόγοις τε καὶ ἔργοις ἑτέρῳ τις
ὑπήκοος γίνεται ὁ μήπω τὴν ἕξιν τοῦ ποιεῖν ἀκριβῶς ἢ
λέγειν ἀλήπτως ἐν ἑαυτῷ κατορθώσας, ἀλλὰ πρὸς τὸν

5 sqq Jes 43, 4-5 15 Ps 148, 5 18 Hebr 1, 3

VLACTS 1 ἦλθεν om VL 2 αὐτὸν V 5 λαβὼν T βαστά-ξας L 9 ὡς: ὃς S 11 τὸν: τῶν A 12 τῶν ante τοσούτων add V φωνῆς A: γραφῆς cett v 13 τοὐναντίον S: τὸ ἐναντιόν cett v 14 οὐσίαν L 14-15 λέγουσα om VL 17 αὐτοῦ om V 19 νοούμενα: φαινόμενα T 23 verba ὑπήκοος πρὸς πᾶσαν διοίκησιν om L καὶ πρὸς π. διοίκησιν ὑπήκοος coll v 24 ἐν λ. ἐν ἔργ. A ἐν λ. καὶ ἔργ. v λόγῳ post παντὶ add VL 25 ἔργοις καὶ λόγοις A 26 ἕξιν: ἐξουσίαν V v

διδάσκαλον ἑαυτοῦ καὶ καθηγεμόνα βλέπων ταῖς ὑποθήκαις
ἐκείνου τὸ ἐν τοῖς λόγοις τε καὶ ἐν τοῖς ἔργοις ἀκριβὲς
ἐκπαιδεύεται. τὸ δὲ τὴν σοφίαν ἐπιστάτου χρῄζειν οἴεσθαι
καὶ διδασκάλου τοῦ τὴν ἀλήθειαν ἢ τὴν δικαιοσύνην πρὸς
τὸ δέον αὐτῇ κατευθύνοντος μόνης τῆς Εὐνομίου φαντασίας
ἐστίν. καὶ περὶ μὲν τοῦ πατρός φησιν ὅτι πιστὸς ἐν
λόγοις καὶ πιστὸς ἐν ἔργοις, τῷ δὲ υἱῷ τὸ πιστὸν
ἐν τοῖς γινομένοις τε καὶ λεγομένοις οὐκ ἐμαρτύρησεν, ἀλλ'
ὑπήκοον αὐτὸν ἐν λόγοις εἶναι καὶ οὐ πιστὸν ἀπεφή-
νατο, ὡς διὰ πάντων ὧν λέγει τὴν κατ' αὐτοῦ βλασφημίαν
137 τὸ ἴσον ἔχειν. τὸ δὲ μωρόν τε καὶ ἀδιανόητον τῆς μεταξὺ
τούτων παρεντεθείσης ῥήσεως πρέπει τάχα σιωπῇ παρελ-
θεῖν, μή τις τῶν ἀπερισκέπτων ἐπιγελάσῃ τῇ ματαιότητι,
δακρύειν δέον ἐπὶ τῇ τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἀπωλείᾳ ἢ
γελᾶν ἐπὶ τῇ μωρίᾳ τῶν λόγων. φησὶ γὰρ ὁ σοφὸς οὗτος
καὶ περιεσκεμμένος δογματιστὴς οὐκ ἐκ τῆς ὑπακοῆς
αὐτὸν προσλαβεῖν τὸ εἶναι υἱόν. ὢ τῆς ἀγχινοίας, ὡς
ἀναγκαίως περὶ τούτων ἡμῖν διορίζεται, ὅτι οὐ πρότερον
ὑπήκοος ἐγένετο καὶ τότε υἱός, οὐδὲ πρεσβυτέραν χρὴ νοεῖν
τὴν ὑπακοὴν αὐτοῦ τῆς γεννήσεως. εἰ δὲ μὴ προσδιωρίσατο
ταῦτα, τίς οὕτω μωρὸς καὶ ἠλίθιος ἦν, ὡς μισθὸν ὑπακοῆς
οἰηθῆναι παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῷ δεδόσθαι τὴν γέννησιν τῷ
πρὸ τῆς γεννήσεως ἐπιδειξαμένῳ τὸ εὐπειθὲς καὶ ὑπήκοον;
138 ἀλλ' ἵνα μὴ προχείρως τις ἐκ τῆς ἀνοίας τῶν λεγομένων
κατασυρῇ πρὸς τὸν γέλωτα, νοησάτω ὅτι ἔχει τι καὶ ἡ
μωρία τῶν λεγομένων ἐν ἑαυτῇ δακρύων ἄξιον. ὃ γὰρ
βούλεται κατασκευάσαι διὰ τούτων, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι φύσις
αὐτῷ ἐστιν ἡ ὑπακοή, ὡς μηδὲ βουλομένῳ δυνατὸν γε-

VLACTS 1 κηδεμόνα L in marg καθηγεμόνα 2 τοῖς alt om V ἀκριβῶς VL 3 τὴν δὲ σοφίαν VL 4 τοῦ om VL ἀλήθειαν S: ἀκολουθίαν VLACT v τοῦ ante πρὸς add VL 6 μὲν om S 8 γενομένοις ACTS v 11 ἔχει VL 12 πρέπει: προτρέπει VL 17 τὸν ante υἱόν add V 18 πρότερος VL 20 προδιώριστο V προσδιώριστο L 21 ἦν: ἵνα L om V 24 ἐννοίας T 26 ἐν ἑαυτῇ om CTS v 27 τοιοῦτον ex τοῦτο corr A 28 ὡς δὲ μὴ A

νέσθαι τὸ μὴ ὑπήκοον εἶναι. τοιοῦτον γὰρ αὐτὸν κατε-
σκευάσθαι λέγει, ὡς πρὸς ὑπακοὴν μόνην τὴν φύσιν αὐτοῦ
ἐπιτηδείως ἔχειν. καθάπερ τῶν ὀργάνων τὸ πρός τινα
τύπον ἐσχηματισμένον ἐκεῖνο τὸ εἶδος ἐντυποῖ κατ' ἀνάγκην
532 M. τῷ ὑποκειμένῳ, ὅπερ ὁ χαλκεύων τῇ τοῦ ὀργάνου κατα-
σκευῇ ἐναπέθετο, ᾧ οὐκ ἔστι δύναμις ἢ εὐθὺ <ἐμ>ποιῆσαι
τῷ ὑποδεχομένῳ τὸ ἴχνος, εἰ περιφερὴς εἴη ἡ ἐργασία, ἢ
κύκλον δεῖξαι διὰ τοῦ τύπου, εἰ κατ' εὐθεῖαν ἐσχημα-
139 τισμένον τύχοι τὸ ὄργανον. ὅσον δὲ τῆς τοιαύτης διανοίας
ἐστὶ τὸ βλάσφημον, τί χρὴ διὰ τῶν ἡμετέρων ἐκκαλύπτεσθαι
λόγων, αὐτῆς τῆς αἱρετικῆς φωνῆς τὴν ἀτοπίαν βοώσης;
εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ὑπήκοος, διότι τοιοῦτος ἐγένετο, οὐδὲ
πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πάντως τὸ ἴσον ἔχει, εἴπερ ἡμῖν
μὲν αὐτεξούσιός ἐστιν ἡ ψυχὴ καὶ ἀδέσποτος, αὐτοκρατορι-
κῶς αἱρουμένη κατ' ἐξουσίαν τὸ καταθύμιον, ὁ δὲ ἀνάγκῃ
φύσεως ὑπεζευγμένος ἐνεργεῖ διὰ παντός, μᾶλλον δὲ πάσχει
τὴν ὑπακοήν, οὐδὲ εἰ μὴ βούλοιτο τοῦτο ποιεῖν συγχωρούσης
τῆς φύσεως· ἐκ γὰρ τοῦ υἱὸς εἶναι καὶ γεγεννῆσθαι οὗτος
ὑπήκοος γέγονεν ἐν λόγοις καὶ ὑπήκοος ἐν ἔρ-
140 γοις. ὢ τῆς ἀναισθησίας τοῦ δόγματος. λόγοις ὑπήκοον
τὸν λόγον ποιεῖς καὶ προεπινοεῖς τοῦ ὄντως λόγου λόγους
ἑτέρους καὶ μεσιτεύει τοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ ὄντος λόγου ἕτερος
λόγος τῆς ἀρχῆς πρὸς αὐτὸν διαπορθμεύων τὸ βούλημα.
καὶ οὐχ εἷς οὗτος, ἀλλὰ καὶ πλείονές εἰσί τινες λόγοι οἱ
διὰ μέσου τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ λόγου παρὰ τοῦ Εὐνομίου
παρενειρόμενοι καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς τῇ ὑπακοῇ αὐτοῦ
καταχρώμενοι.

VLACTS 1-2 κατασκευάσθαι L 2 καὶ post ὡς add L αὐτοῦ om V 4 ἐκτυποῖ T 5 τῷ ὑποκειμένῳ A v: τῶν ὑποκειμένων VLCTS 6 εὐθὺς V ἐμποιῆσαι correxi: ποιῆσαι libri v 7 περιφερὲς V 13 τὴν om CS v 15 αἱρουμένη: ὁρωμένη V ὁ δὲ: οὐδὲ VL 18 γεγεννῆσθαι LCTS secundum ν sscr A: γεννηθῆναι V γεγενῆσθαι v οὗτος correxi: οὕτως libri v 19 καὶ om CT post alt ὑπήκοος add γέγονεν A 21 ποιεῖσθαι sed expunxit θαι L ὄντως A: ὄντος VLCTS v 22 τῇ om S 22-23 λόγος ἕτερος V 25 τοῦ ante Εὐνομίου om VL

141 Ἀλλὰ τί χρὴ τῇ ματαιότητι τῶν λεγομένων ἐνδιατρί-
βειν; παντὶ γὰρ δῆλόν ἐστιν, ὅτι καὶ ὅτε ὁ Παῦλος εἶπεν
αὐτὸν γεγενῆσθαι ὑπήκοον (εἶπε δὲ οὕτως αὐτὸν γεγενῆσθαι
ὑπήκοον, σάρκα καὶ δοῦλον καὶ κατάραν καὶ ἁμαρτίαν δι'
ἡμᾶς γενόμενον), οὐδὲ τότε ὁ κύριος τῆς δόξης ὁ τῆς
αἰσχύνης καταφρονήσας καὶ τῇ σαρκὶ τὸ πάθος ἀναδεξά-
μενος τῆς αὐθεντικῆς ἐξουσίας ἑαυτὸν ἠλλοτρίωσε λέγων
Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν,
καὶ πάλιν Οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἐξουσίαν
ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν·
καὶ ὅτε προσήγγισαν αὐτῷ κατὰ τὴν πρὸ τοῦ πάθους νύκτα
οἱ τῷ σιδήρῳ καὶ τοῖς ξύλοις καθωπλισμένοι, πάντας αὐ-
τοὺς εἰς τὸ κατόπιν ἀνέτρεψε διὰ τοῦ εἰπεῖν ὅτι Ἐγώ εἰμι·
καὶ πάλιν τοῦ λῃστοῦ ἱκετεύσαντος ἐν μνήμῃ παρ' αὐτοῦ
γενέσθαι, ἔδειξε τὴν ἐπὶ πάντων ἐξουσίαν ἐν οἷς φησι Σή-
142 μερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. εἰ τοίνυν οὐδὲ ἐν
τῷ καιρῷ τοῦ πάθους τῆς ἐξουσίας χωρίζεται, ποῦ ποτε
βλέπει ἡ αἵρεσις τοῦ βασιλέως τῆς δόξης τὸ ὑπεξούσιον;
τίς δὲ καὶ ἡ πολύτροπος αὕτη μεσιτεία, ἣν ἐπιθρυλεῖ τῷ
θεῷ, μεσίτην λέγων ἐν δόγμασι, μεσίτην ἐν
νόμῳ; οὐ ταῦτα παρὰ τῆς ὑψηλῆς φωνῆς τοῦ ἀποστόλου
ἐπαιδεύθημεν, ὅς φησιν ὅτι <ὁ> τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν
καταργήσας τοῖς ἑαυτοῦ δόγμασιν, οὗτός ἐστιν ὁ μεσίτης
θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, εἰπὼν οὕτω τῷ ῥήματι ὅτι Εἷς θεὸς

2 Phil 2, 8 3-4 Rom 8, 3 Phil 2, 7 Gal 3, 13 8 Joh, 2, 19 9 Joh 10, 18 13 Joh 18, 5 15-16 Luc 23, 43 22 Eph 2, 15 24 I Tim 2, 5

VLACTS 1 τί om L 2 γὰρ om T 3 verba ab εἶπε usque ad 4 ὑπήκοον om VAC postea sscr A 4 ὑπήκοον ante σάρκα om v καὶ ante κατάραν om V 4-5 verba δι' ἡμᾶς γενόμενον om VL quorum loco εἶπε καὶ οὕτως αὐτὸν γεγενῆσθαι ὑπήκοον, quae supra (cf 3) omisit, hic perverse inculcavit V 5 οὐδὲ: οὔτε VL 11 πρὸ om CT 12-13 καθωπλισμένοι, πάλιν αὐτοὺς πάντας V 13 ἀνατρέψας VL 14 παρ' ἑαυτοῦ VL 15 ἔδειξε: δείξας VL φησὶν ὅτι VL 19 καὶ ante ἡ om L 20 δόγματι S 21 τοῦ ἀποστόλου φωνῆς v 22 ὁ addidi 23 κατήργησας V 24 οὕτω correxi (cf I 101, 12; II 394, 13): τούτῳ LACTS τοῦτο τὸ ῥῆμα V v ex coniectura

καὶ εἷς μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς
Χριστός. ὅλον ἡμῖν ἐνταῦθα τὸν σκοπὸν τοῦ μυστηρίου
143 διὰ τῆς τοῦ μεσίτου λέξεως διαλαβὼν ἀπεκάλυψεν. ὁ δὲ
σκοπὸς οὗτός ἐστιν. ἀπέστη διὰ τῆς τοῦ ἀντικειμένου κα-
κίας ποτὲ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ δουλωθὲν καὶ
533 M. τῆς ὄντως ἠλλοτριώθη ζωῆς. ἀνακαλεῖται μετὰ ταῦτα τὸ
ἑαυτοῦ πλάσμα ὁ τοῦ πλάσματος κύριος καὶ γίνεται ἄνθρω-
πος μετὰ τοῦ εἶναι θεός, κἀκεῖνο ὅλον ὢν καὶ τοῦτο ὅλον
γενόμενος, καὶ οὕτω συνανεκράθη θεῷ τὸ ἀνθρώπινον, τοῦ
κατὰ Χριστὸν ἀνθρώπου τὴν μεσιτείαν ἐργασαμένου, ᾧ διὰ
τῆς ἀναληφθείσης ἡμῶν ἀπαρχῆς ὅλον τῇ δυνάμει συνανε-
144 κράθη τὸ φύραμα. ἐπεὶ οὖν ὁ μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ
δὲ θεὸς εἷς ἐστιν, οὐδ' ἐν τοῖς προσώποις τοῖς ἐν τῇ πίστει
παραδεδομένοις ἐμμεριζόμενος (μία γὰρ ἡ θεότης ἐν πατρί
τε καὶ υἱῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ), διὰ τοῦτο γίνεται μεσίτης
ἅπαξ ὁ κύριος θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, συνάπτων τὸν ἄνθρω-
πον δι' ἑαυτοῦ τῇ θεότητι. ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ κατὰ τὸν
μεσίτην νοήματος τὸ εὐσεβὲς τῆς πίστεως ἐδιδάχθημεν. ὁ
γὰρ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὥσπερ τῆς ἀνθρωπίνης
φύσεως τὴν κοινωνίαν ἐδέξατο, οὐ νομισθεὶς ἄνθρωπος,
ἀλλὰ γεγονὼς κατὰ ἀλήθειαν, οὕτω καὶ ἀληθινὸς θεὸς ὢν
οὐκ ἐπωνυμίᾳ τετιμημένος ἐστὶν ψιλῇ τῆς θεότητος, ὡς ὁ
Εὐνόμιος βούλεται.
145 Ὅσα δὲ τοῖς εἰρημένοις προστίθησι, τῆς αὐτῆς ἀνοίας
ἔχεται, μᾶλλον δὲ κακονοίας. υἱὸν γὰρ αὐτὸν εἰπών, ὃν
ἐν τοῖς μικρῷ πρόσθεν εἰρημένοις κτιστὸν εἶναι σαφῶς
διωρίσατο, καὶ μονογενῆ θεὸν ὀνομάσας, ὃν μετὰ τῶν
λοιπῶν τῶν διὰ τῆς κτίσεως γεγονότων ἠρίθμησεν, ὅμοιον

11-12 Rom 11, 16 14 Matth 28, 19

VLACTS 1-2 χριστὸς ἰησοῦς LS v 2 γὰρ post ὅλον add VL 5 καὶ post δουλωθὲν om CTS 8 ὅλων L ω in ὅλων puncto sscr insignitum 11 ἡμῶν S: ἡμῖν ceteri v ἀπαρχῆς A (cf Rom 11, 16): ἀρχῆς VLCT v σαρκὸς S 13 οὐδ' ἐν: οὐδὲν ACT v 13-14 παραδεδομένοις ἐν πίστει (om τῇ) V 22 ἐστὶν om VL ψιλῇ correxi: ψιλῆς libri v ὁ om S 23 βουλεύεται V

εἶπε τῷ γεννήσαντι κατ' ἐξαίρετον ὁμοιότητα
μόνον κατὰ τὴν ἰδιάζουσαν ἔννοιαν. χρὴ τοίνυν
διασταλῆναι πρῶτον τοῦ ὁμοίου τὸ σημαινόμενον, ποσα-
χῶς ἐν τῇ καταχρήσει τῆς συνηθείας λέγεται, εἶθ' οὕτως
146 ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν προκειμένων ἐλθεῖν. πρῶτον μὲν γὰρ
ὅσα παραψεύδεται τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, οὐ τὰ αὐτὰ μὲν
ἀλλήλοις ὄντα κατὰ τὴν φύσιν, διὰ δέ τινος τῶν παρεπο-
μένων τοῖς ὑποκειμένοις, σχήματος λέγω καὶ χρώματος
καὶ ἤχου, καὶ τῶν ὅσα διὰ γεύσεώς τε καὶ ὀσφρήσεως καὶ
ἀφῆς τὸν παραλογισμὸν ἐμποιεῖ, ἄλλα μὲν ὄντα κατὰ τὴν
φύσιν, ἕτερα δὲ παρ' ἃ πέφυκεν εἶναι ὑποκρινόμενα, ταῦτα
ὁμοίως ἔχειν ἡ συνήθεια λέγει· οἷον ὅταν ἡ ἄψυχος ὕλη
μορφωθῇ διὰ τῆς τέχνης πρός τινα ζῴου μίμησιν διὰ
γλυφῆς ἢ ζωγραφίας ἢ πλάσματος, ὅμοιον λέγεται τῷ ἀρ-
147 χετύπῳ τὸ μίμημα. ἐνταῦθα γὰρ ἄλλη μὲν τοῦ ζῴου ἡ
φύσις, ἑτέρα δὲ τῆς ὕλης τῆς παραψευδομένης τὴν ὄψιν
διὰ χρώματος μόνου καὶ σχήματος. τοῦ δὲ αὐτοῦ εἴδους
ἐστὶ τῆς ὁμοιότητος καὶ ἡ ἐν κατόπτρῳ εἰκὼν τῆς ἀρχε-
τύπου μορφῆς, ἐναργεῖς φέρουσα τὰς ἐμφάσεις, οὐ μὴν
ἐκεῖνο κατὰ τὴν φύσιν οὖσα, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀρχέτυπον. ὡσ-
αύτως καὶ τὴν ἀκοήν ἔστι τὸ ἴσον παθεῖν, ὅταν τις τὴν
φωνὴν τῆς ἀηδόνος τῷ οἰκείῳ φθόγγῳ μιμούμενος ὀρνέου
148 δοκεῖν ἐπακροᾶσθαι τὴν ἀκοὴν ἀναπείσῃ. πάσχει δὲ τὸν
τοιοῦτον παραλογισμὸν καὶ ἡ γεῦσις, ὅταν ὁ τοῦ καρποῦ
τῶν σύκων χυμὸς τὴν τοῦ μέλιτος ἡδονὴν ὑποκρίνηται·
ἔχει γάρ τι ἐοικὸς πρὸς τὴν γλυκύτητα τοῦ μέλιτος ὁ χυμὸς
τῆς ὀπώρας. οὕτω δι' ὁμοιότητος ἔστιν παραλογισθῆναί
ποτε καὶ τὴν ὄσφρησιν, ὅταν ὁ ἀτμὸς τῆς χαμαιμήλου βο-

VLACTS 6 περιψεύδεται V 7 διὰ: παρὰ v 7-8 παρεπομένων post ὑποκειμένοις coll S 9 ὠσφρήσεως L 10 ἐμποιεῖν L ὄντα κατὰ om C v 11 παραπέφυκεν V 11-12 verba ταῦτα usque ad λέγει om V 12 ὁμοίως: ἐμοὶ ὡς L ἔχει L ἡ ante ἄψυχος om VA 14 γλυφικῆς V 15-16 ἡ ante φύσις om V 16 ἑτέρα: ἄλλη V τῆς ὕλης om v 17 μόνον AS v 23 ἀναπείσει V πάσχη L 25 συκῶν L 27 δι': δὴ L ὁμοιότητά S 28 χαμαιζήλου T

563 M. τάνης αὐτὸ τὸ εὐῶδες μῆλον τῇ εὐπνοίᾳ μιμούμενος ἀπα-
τήσῃ τὴν αἴσθησιν. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐν τῇ ἁφῇ
ποικίλως ἡ ὁμοιότης διαψεύδεται τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὰν
ἀργυροῦν ἢ χάλκεον νόμισμα ἰσομέγεθες τῷ χρυσῷ καὶ
κατὰ τὸν σταθμὸν ὁμοίως ἔχον ἀντὶ τοῦ χρυσοῦ νομισθῇ,
149 μὴ ἐπικρινούσης τῆς ὄψεως τὴν ἀλήθειαν. ταῦτα γενικῶς
εἴρηται δι' ὀλίγων, ὅσα δι' ὁμοιότητός τινος τὸν παραλο-
γισμὸν ἐμποιεῖ τοῖς αἰσθητηρίοις, ἄλλο τι παρ' ὅ ἐστι νομι-
ζόμενα. ἔξεστι δὲ διὰ φιλοπονωτέρας τῆς ἐξετάσεως πλα-
τῦναι διὰ τῶν πραγμάτων τὸν λόγον, ὅσα ἑτερογενῶς μὲν
ἔχει πρὸς ἄλληλα, διὰ δέ τινος τῶν παρεπομένων ὁμοιοῦσθαι
τὸ ἕτερον τῷ ἑτέρῳ νομίζεται. ἆρα μή τι τοιοῦτον ὁμοιό-
τητος εἶδος ἐπιθρυλεῖ τῷ υἱῷ; ἀλλ' οὐκ ἂν εἰς τοῦτο
παραπληξίας ἔλθοι, ὥστε τὴν ἀπατηλὴν ὁμοιότητα ἐπὶ τῆς
ἀληθείας βλέπειν. πάλιν ἄλλην ὁμοιότητα ἐν τῇ θεο-
πνεύστῳ γραφῇ ἐδιδάχθημεν παρὰ τοῦ εἰπόντος ὅτι Ποιή-
σωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν.
150 ἀλλ' οὐκ ἂν οἶμαι τὸν Εὐνόμιον ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πα-
τρὸς τοῦτο βλέπειν τὸ εἶδος τῆς ὁμοιότητος, ὡς ταὐτὸν τῷ
ἀνθρώπῳ τὸν μονογενῆ θεὸν ἀποφήνασθαι. οἴδαμεν καὶ
ἕτερον ὁμοιότητος εἶδος, ὅπερ ἐν τῇ κοσμογονίᾳ φησὶ περὶ
τοῦ Σὴθ ὁ λόγος, ὅτι ἐγέννησε τὸν Σὴθ ὁ Ἀδὰμ κατὰ τὸ
εἶδος αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν ὁμοιότητα· ὅπερ εἰ λέγοι ὁ Εὐ-
νόμιος, οὐκ ἀπόβλητον τὸν λόγον ποιούμεθα. ἐνταῦθα γὰρ
οὔτε ἡ φύσις τῶν ἀλλήλοις ὁμοιουμένων διάφορος, καὶ ὁ
χαρακτὴρ καὶ τὸ εἶδος τὴν κοινωνίαν ἔχει. ταῦτα καὶ τὰ
τοιαῦτά ἐστιν, ὅσα περὶ τῆς τοῦ ὁμοίου διαφορᾶς ἡμεῖς
151 ἐνοήσαμεν. ἴδωμεν τοίνυν πρὸς τί βλέπων ὁ Εὐνόμιος τὴν

16 Gen 1, 26 22 Gen 5, 3

VLACTS 1 καὶ ante αὐτὸ add V μιμούμενον AC 1-2 ἀπατήσει V sed ex ἀποπατήσει corr vid 3 ἐπειδὴ v 4 χαλκοῦν V 5 ἔχων v 6-7 δι' ὀλίγων γενικῶς εἴρηται ταῦτα V 8-9 νομιζόμενον V 12 τι om VL 14 ἔλθῃ VL 21 κοσμογενείᾳ VS v 23 κατὰ post καὶ om V λέγει S 25 ὡμοιουμένων (sic) L 27 τοῦ om S 28 πρὸς τίνα L

ἐξαίρετον ἐκείνην ὁμοιότητα πρὸς τὸν πατέρα μαρ-
τυρεῖ τῷ υἱῷ λέγων ὅμοιον εἶναι τῷ γεννήσαντι μό-
νον κατ' ἐξαίρετον ὁμοιότητα κατὰ τὴν ἰδιά-
ζουσαν ἔννοιαν, οὐχ ὡς πατρὶ πατέρα· οὐ γὰρ
εἰσι δύο πατέρες. τὴν κατ' ἐξαίρετον ὁμοιότητα τοῦ
υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα δεικνύειν ἐπαγγειλάμενος, ὅπως μὴ
προσήκει νοεῖν αὐτὸν ὅμοιον, κατασκευάζει τῷ λόγῳ. εἰπὼν
γὰρ ὅτι οὐχ ὡς πατρὶ πατὴρ ἔοικεν, κατεσκεύασε τῷ λόγῳ
ὅτι οὐκ ἔοικε· καὶ πάλιν προσθεὶς ὅτι οὔτε ὡς ἀγεν-
νήτῳ ἀγέννητος, καὶ διὰ τούτου ἀπεῖπε νοεῖν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ
πρὸς τὸν πατέρα τὴν ὁμοιότητα· εἶτα ἐπαγαγὼν ὅτι οὔτε
ὡς υἱῷ υἱός, τρίτον ἐπήγαγε νόημα, δι' οὗ παντάπασι
152 τὸν τοῦ ὁμοίου παραφέρεται λόγον. οὕτω μὲν οὖν τοῖς
ἰδίοις ἕπεται λόγοις, τὴν τοῦ ὁμοίου ἀπόδειξιν διὰ τῆς κατα-
σκευῆς τοῦ ἀνομοίου ποιούμενος. ἐξετάσωμεν δὲ τὸ σοφὸν
αὐτοῦ καὶ ἁπλοῦν, ὃ τοῖς διορισμοῖς ἐπιδείκνυται. υἱὸν γὰρ
πατρὶ ὅμοιον εἶναι εἰπὼν ἀσφαλίζεται τὴν ἀκοήν, μὴ δεῖν
ὡς πατέρα πατρὶ τὸν υἱὸν ἐοικέναι νοεῖν. τίς δὲ οὕτως ἐν
ἀνθρώποις ἀνόητος, ὥστε υἱὸν ὅμοιον τῷ πατρὶ μαθὼν
εἶναι εἰς τὴν πατρὸς πρὸς τὸν πατέρα ὁμοιότητα τοῖς λο-
153 γισμοῖς ἐναχθῆναι; οὐδὲ ὡς υἱῷ, φησίν, υἱόν· πάλιν τὸ
ἴσον ἐν τῷ διορισμῷ ἡ δριμύτης ἔχει. πατρὶ υἱὸν ὅμοιον
εἶναι εἰπὼν τὸ μὴ δεῖν ὡς πρὸς υἱὸν ἄλλον ὁμοίως ἔχειν
537 M. προσδιορίζεται. ταῦτα τῶν σεμνῶν τοῦ Εὐνομίου δογμάτων
ἐστὶ τὰ μυστήρια, δι' ὧν σοφώτεροι τῶν ἄλλων οἱ μαθηταὶ αὐ-
τοῦ γίνονται μαθόντες, ὅτι πατρὶ υἱὸς ἐοικὼς οὐχ υἱῷ ἔοικεν·
οὐ γάρ ἐστιν υἱὸς πατήρ· οὐδὲ ὡς ἀγεννήτῳ ἀγέννητος·
οὐ γὰρ ἀγέννητός ἐστιν ὁ υἱός. τὸ δὲ καθ' ἡμᾶς μυστή-
ριον ὅταν πατέρα εἴπῃ, υἱοῦ πατέρα πάντως διακελεύεται,

VLACTS 1 ἐκείνην ὁμοιότητα om VL 1-2 μαρτυρεῖ post υἱῷ coll T 3 ὁμοιότητα: ἀλλοιότητα L 5 τὴν γὰρ ἐξαίρετον V 7 κατασκευάζῃ T 10 τοῦτο VL v 11 ὅτι om ACTS v 13 οὗτος S v 18 νοεῖν om V ἐν om T 20 τὸν post πρὸς om S 20-21 ἐναχθῆναι τοῖς λογισμοῖς A 21-22 ἐε τῷ δ. ἡ δριμύτης τὸν (sic) ἴσον ἔχει V υἱὸν om V 24 προδιορίζεται V 26 οὐχὶ S 29 διακελεύεται πάντως T

καὶ ὅταν υἱὸν ὀνομάσῃς πατρὸς υἱὸν διδάσκει νοεῖν. καὶ
οὐδὲν τῆς περιττῆς ταύτης σοφίας μέχρι καὶ νῦν ἐδεήθημεν,
ὥστε διὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ δύο πατέρας ἢ δύο υἱοὺς ὑποτίθε-
σθαι ἢ ἀγεννήτων δυάδα.
154 Τί δὲ βούλεται ἡ πολλὴ περὶ τὸ ἀγέννητον τοῦ
Εὐνομίου σπουδή, πολλάκις μὲν ἤδη δεδήλωται, καὶ νῦν δὲ
πάλιν δι' ὀλίγων εἰρήσεται. τῆς γὰρ τοῦ πατρὸς σημασίας
μηδεμίαν πρὸς τὸν υἱὸν διαφορὰν κατὰ τὴν φύσιν ἐνδεικνυ-
μένης, εἰ μέχρι τούτων τὸν λόγον ἔστησεν, οὐκ ἂν ἔσχεν
ἰσχὺν ἡ ἀσέβεια, τῆς φυσικῆς τῶν ὀνομάτων ἐννοίας οὐ
155 παραδεχομένης τὸ κατ' οὐσίαν ἀλλότριον. νῦν δὲ ἀγέν-
νητον καὶ γεννητὸν λέγων, ἐπειδὴ ἄμεσός ἐστι πρὸς
ἄλληλα τῶν ὀνομάτων τούτων ἡ ἐναντίωσις, ὡς θνητοῦ καὶ
ἀθανάτου καὶ λογικῶν καὶ ἀλόγων καὶ πάντων τῶν ὁμοιοτρό-
πως ἐκφωνουμένων, ὅσα διὰ τῶν κατὰ τὸ ἐναντίον σημαι-
νομένων ἀλλήλοις ἀντικαθέστηκεν, ἔδωκεν ὁδὸν τῇ βλα-
σφημίᾳ διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων, ὥστε τὴν τοῦ θνητοῦ πρὸς
τὸ ἀθάνατον διαφορὰν καὶ τῷ γεννητῷ πρὸς τὸ ἀγέν-
νητον ἐνθεωρῆσαι· καὶ ὥσπερ ἄλλη τοῦ θνητοῦ καὶ ἄλλη
τοῦ ἀθανάτου ἡ φύσις καὶ τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ ἀλόγου
ἀσύμβατα κατὰ τὴν οὐσίαν ἐστὶ τὰ ἰδιώματα, οὕτω βούλεται
ἄλλην μὲν τοῦ ἀγεννήτου κατασκευάσαι τὴν φύσιν, ἄλλην δὲ
τοῦ γεννητοῦ, ἵνα ὥσπερ ὑποχείριος τῷ λογικῷ ἡ ἄλογος φύσις
δεδημιούργηται, οὕτως διὰ φυσικῆς ἀνάγκης ὑπεζευγμένον
156 τῷ ἀγεννήτῳ τὸ γεννητὸν ἐπιδείξῃ. διὸ συνάπτει τῷ ἀγεν-
νήτῳ τὸ τοῦ παντοκράτορος ὄνομα, [ὃ] οὐκ εἰς προ-
νοητικὴν ἐνέργειαν, ὡς προλαβὼν ὁ λόγος ὑπέδειξεν, ἀλλ'
εἰς τυραννικὴν ἐξουσίαν μεταλαμβάνων τὴν ἑρμηνείαν τοῦ

28 cf supra § 125 sqq

VLACTS 2 μέχρι τοῦ νῦν V 4 ἢ correxi cf p 377, 9: ὡς libri v 7 πάλιν om A 8 πρὸς τὸν πατέρα L 9 τούτου CT 9-10 ἰσχὺν ἔσχεν V 11 παραδεχομένων pr L ης sscr 16 δέδω-κεν S 18 καί: ἐν S τοῦ γεννητοῦ V 22 κατασκευά-σαι τοῦ ἀγεννήτου T 22-23 ἄλλην δὲ τοῦ γεννητοῦ om VL τὴν ante τοῦ γεννητοῦ add CS v 24 ὑπεζευγμένῳ VL 25-26 verba a τὸ γεννητὸν usque ad τῷ ἀγεννήτῳ om VT 26 ὃ delevi, subiectum idem manet 28 μεταλαμβάνει CTS v

παντοκράτορος, ὡς μέρος τῆς ἀρχομένης τε καὶ ὑπο-
χειρίου φύσεως καὶ τὸν υἱὸν ποιῆσαι, μετὰ πάντων δου-
λεύοντα τῷ διὰ τῆς τυραννικῆς ἐξουσίας κρατοῦντι κατὰ τὸ
ἴσον τῶν πάντων. καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο βλέπων ταῖς τοιαύ-
ταις χρῆται τοῦ λόγου διαστολαῖς, ἐκ τῶν ὑποκειμένων
157 σαφηνισθήσεται. εἰπὼν γὰρ ἐκεῖνα τὰ σοφά τε καὶ περι-
εσκεμμένα, ὅτι οὔτε ὡς πατρὶ ἔοικε πατὴρ οὐδὲ ὡς υἱῷ
υἱός — καίτοι γε οὐδεμία ἐστὶν ἀνάγκη ἐοικέναι πάντως
πατρὶ πατέρα καὶ υἱῷ υἱόν· πατὴρ γάρ τίς ἐστιν ἐν Αἰθίοψι,
πατὴρ καὶ ἐν Σκύθαις, καὶ υἱὸς ἑκατέρου τούτων μέλας
μὲν ὁ τοῦ Αἰθίοπος, λευκόχρους δὲ καὶ ὑποχρυσίζων κατὰ
τὴν κόμην ὁ Σκύθης, καὶ οὐδὲν μᾶλλον διὰ τὸ πατέρα
εἶναι ἑκάτερον οὔτε διὰ τὸν Αἰθίοπα ὁ Σκύθης μελαίνεται
οὔτε διὰ τὸν Σκύθην ἀλλοιοῦται τὸ σῶμα πρὸς τὸ λευκὸν
τοῦ Αἰθίοπος — ἀλλ' ὅμως εἰπὼν ταῦτα κατὰ τὸ ἀρέσκον
αὐτῷ ὁ Εὐνόμιος ἐπήγαγεν, ὅτι ὅμοιός ἐστιν ὡς υἱὸς πατρί,
158 τοῦ δὲ τοιούτου λόγου τὸ κατὰ τὴν φύσιν οἰκεῖον ἐνδεικνυ-
540 M. μένου, ὡς ἐπὶ τοῦ Σὴθ καὶ τοῦ Ἀδὰμ ἡ θεόπνευστος
μαρτυρεῖ διδασκαλία, μικρὰ φροντίσας ὁ δογματιστὴς τῶν
συνετῶς ἀκροωμένων τὴν καινὴν ἐπήγαγεν ἑρμηνείαν τῆς
τοῦ υἱοῦ προσηγορίας, εἰκόνα καὶ σφραγῖδα τῆς τοῦ παντο-
κράτορος ἐνεργείας αὐτὸν ὁρισάμενος.
159 Υἱὸς γάρ ἐστι, φησίν, εἰκὼν καὶ σφραγὶς τῆς
τοῦ παντοκράτορος ἐνεργείας. αὐτό μοι τοῦτο
πρῶτον ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἐπισκεψάσθω, τίς ἐστιν ἡ τῆς
ἐνεργείας σφραγίς; πᾶσα γὰρ ἐνέργεια ἐν μὲν τῷ
ἐκπονοῦντι τὸ σπουδαζόμενον θεωρεῖται, περαιωθέντος δὲ
τοῦ σπουδαζομένου καθ' ἑαυτὴν οὐχ ὑφέστηκεν· οἷον ἐν-
έργεια τοῦ δρομέως ἡ διὰ τῶν ποδῶν ἐστι κίνησις, παυσα-
μένης δὲ τῆς κινήσεως οὐκέτι ἔστιν ἐφ' ἑαυτῆς ἡ ἐνέργεια.

VLACTS 1 τι post μέρος add V τε om V 3 τῷ om VL 7-8 ἢ υἱῷ υἱόν C 10 πατὴρ post Σκύθαις coll V 16 τῷ ante πατρί add v 17 οἰκεῖον om V 17-18 δεικνυμένου v 20 κενὴν LACT v 23 ἐστι om T post σφραγὶς iterat ἐστι V 28 καθ' ἑαυτὸν V 29 δρόμου v 30 οὐκ ἔστιν ἔτι V

160 οὕτως καὶ ἐπὶ παντὸς ἔστιν ἐπιτηδεύματος τὸ ἴσον εἰπεῖν,
τῇ σπουδῇ τοῦ περί τι πονοῦντος συναπολήγειν καὶ τὴν
ἐνέργειαν *** ἐφ' ἑαυτῆς δὲ οὐκ οὖσαν οὔτε ἐνεργοῦντός
τινος τὴν προκειμένην ἑαυτῷ σπουδὴν οὔτε εἰ τῆς σπουδῆς
ἀπολήξειε. τί οὖν λέγει εἶναι καθ' ἑαυτὴν τὴν ἐνέργειαν
τὴν οὔτε οὐσίαν οὖσαν οὔτε χαρακτῆρα οὔτε ὑπόστασιν;
οὐκοῦν τοῦ ἀνυποστάτου αὐτὸν εἶπεν ὁμοίωμα· τὸ δὲ
τῷ ἀνυπάρκτῳ ὅμοιον οὐδὲ αὐτὸ πάντως ἔστιν. αὕτη
τῶν καινῶν δογμάτων ἡ τερατεία, τὸ πιστεύειν εἰς τὸ
μὴ ὄν. τὸ γὰρ τῷ μὴ ὄντι ὅμοιον οὐκ ἔστι πάντως.
161 ὦ Παῦλε καὶ Ἰωάννη καὶ ὁ λοιπὸς τῶν εὐαγγελιστῶν τε
καὶ τῶν ἀποστόλων χορός, τίνες τῇ ὑμετέρᾳ φωνῇ τὰς
ἰοβόλους γλώσσας ἑαυτῶν ἀνθοπλίζουσι; τίνες ταῖς οὐρα-
νίαις ὑμῶν βρονταῖς τὰς βατραχώδεις ἑαυτῶν φωνὰς ἀντε-
γείρουσι; τί οὖν λέγει ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς; Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ
λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.
τί δὲ ὁ μετ' ἐκεῖνον ἄλλος ἐκεῖνος, ὁ ἐντὸς τῶν οὐρανίων
ἀδύτων γενόμενος, ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ μυηθεὶς τὰ ἀπόρ-
ρητα; Ὤν, φησίν, ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς
ὑποστάσεως αὐτοῦ. τί μετὰ τούτους λέγει ὁ ἐγγαστρίμυθος;
σφραγίς, φησί, τῆς ἐνεργείας τοῦ παντοκρά-
162 τορος. τρίτον αὐτὸν μετὰ τὸν πατέρα ποιεῖ, τῇ ἀνυπάρκτῳ
ἐκείνῃ ἐνεργείᾳ μεσιτευόμενον, μᾶλλον δὲ πρὸς τὸ δοκοῦν
τῇ ἀνυπαρξίᾳ τυπούμενον. ἐνεργείας ἐστὶ σφραγὶς ὁ ἐν
ἀρχῇ ὢν λόγος θεὸς καὶ τῇ ἀϊδιότητι τῆς ἀρχῆς τῶν ὄν-
των ἐνθεωρούμενος, ὁ μονογενὴς θεὸς ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις
τοῦ πατρός, ὁ τὰ σύμπαντα φέρων τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως
αὐτοῦ, ὁ ποιητὴς τῶν αἰώνων, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ δι' οὗ

15 Joh 1, 1 19 Hebr 1, 3 26 Joh 1, 18 27 Hebr 1, 3
28 I Cor 8, 6; Col 1, 16

VLACTS 3 δὲ om T proclivi coniectura, sed ante ἐφ' ἑαυτῆς δὲ excidit membrum antithesis, velut ἐνέργειαν <αὐτῷ μὲν τῷ ἔργῳ τοῦ πονοῦντος ἀκολουθοῦσαν>, ἐφ' ἑαυτῆς δὲ οὐκ οὖσαν 9 κενῶν LACT v 10 μὴ τῷ AS 12 τῶν om L 13 αὐτῶν VLS 20 εὐνόμιος supra ἐγγαστρίμυθος add man alt V 22 ποιεῖ μετὰ τὸν πατέρα T

τὰ πάντα καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς
γῆς, ὁ διειληφὼς τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, ὁ περιμετρῶν τῇ
χειρὶ τὸ ὕδωρ, ὁ περιδεδραγμένος πάντων τῶν ὄντων, ὁ ἐν
ὑψηλοῖς κατοικῶν καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν, μᾶλλον δὲ ἐπι-
δών, ἵνα ποιήσῃ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἑαυτοῦ ὑποπόδιον,
τῷ ἴχνει τοῦ λόγου ἐντυπωθεῖσαν; ἐνεργείας ἐστὶ
163 σφραγὶς ἡ μορφὴ τοῦ θεοῦ; οὐκοῦν ἐνέργειά ἐστιν ὁ
θεός, οὐχ ὑπόστασις; καὶ μὴν αὐτὸ τοῦτο διερμηνεύων
φησὶν ὁ Παῦλος, ὅτι χαρακτήρ ἐστιν οὐ τῆς ἐνεργείας,
541 M. ἀλλὰ τῆς ὑποστάσεως. ἢ τὸ τῆς δόξης ἀπαύγασμα σφραγίς
ἐστιν ἐνεργείας θεοῦ; ὢ τῆς ἀσεβοῦς ἀμαθίας. τί μέσον
ἐστὶ τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἰδίας μορφῆς; τίνι δὲ μεσιτεύεται
πρὸς τὸν χαρακτῆρα ἑαυτῆς ἡ ὑπόστασις; τί δὲ μεταξὺ
νοεῖται τῆς δόξης καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος; ἀλλὰ τοιούτων
καὶ τοσούτων ὄντων δι' ὧν τὸ μεγαλεῖον ἀνακηρύσσεται τοῦ
δεσπότου τῆς κτίσεως παρὰ τῶν πεπιστευμένων τὸ κήρυγμα,
οἷα περὶ αὐτοῦ διεξέρχεται ὁ τῆς ἀποστασίας πρόδρομος;
164 τί λέγει; ὡς εἰκόνα, φησί, καὶ σφραγῖδα πάσης
τῆς τοῦ παντοκράτορος ἐνεργείας καὶ δυνά-
μεως. πῶς παραγράφεται τὰς τοῦ μεγάλου Παύλου
φωνάς; ἐκεῖνός φησιν ὅτι θεοῦ δύναμίς ἐστιν ὁ υἱός, οὗτος
δὲ αὐτὸν σφραγῖδα λέγει δυνάμεως, οὐχὶ δύναμιν.
καὶ πάλιν ἐπαναλαβὼν τὸν λόγον οἷα τοῖς εἰρημένοις προσ-
τίθησιν; σφραγῖδα λέγει τῶν τοῦ πατρὸς ἔργων
καὶ λόγων καὶ βουλευμάτων. ποίοις ἔργοις τοῦ
πατρός ἐστιν ὅμοιος; τὸν κόσμον πάντως ἐρεῖ καὶ τὰ ἐν
αὐτῷ πάντα. ἀλλὰ μὴν πάντα ταῦτα τοῦ μονογενοῦς ἔργα
165 εἶναι τὸ εὐαγγέλιον ἐμαρτύρησε. ποίοις τοίνυν ἔργοις τοῦ

1 Jes 40, 22 2-3 Jes 40, 12 4 Ps 112, 5-6 5 Jes 66, 1
9 Hebr 1, 3 21 I Cor 1, 24 28 Joh 1, 3

VLACTS 1 καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα A, om ceteri v 2 γῆς καὶ διειληφὼς A τῇ ante σπιθαμῇ add VL sed cf Jes 40, 12 5 ἑαυτοῦ: αὐτοῦ V ἑαυτῷ v 12 τοῦ om V ἰδίας: ἀϊδίου CTS v 14 νοεῖται om T 15 ὄντων post 14 τοιούτων coll v 17 ἀποστάσεως V 23 ἐπαναλαμβάνων V 25 καὶ λόγων om VLA v ποίων ἔργων VL 27 ταῦτα πάντα VLA

πατρὸς ὁ υἱὸς ὡμοιώθη; τίνων ἐγένετο ἔργων σφραγίς;
ποία δὲ γραφὴ σφραγῖδα τῶν πατρικῶν ἔργων αὐτὸν προση-
γόρευσεν; εἰ δέ τις αὐτῷ καὶ τοῦτο δοίη, τὸ πλάσσειν τοὺς
λόγους κατ' ἐξουσίαν ὡς βούλεται, κἂν ἡ γραφὴ μὴ συντι-
θῆται, εἰπάτω ποῖα τοῦ πατρός ἐστιν ἔργα τῶν παρὰ τοῦ
υἱοῦ γεγονότων κεχωρισμένα, ὧν σφραγῖδα λέγει τὸν υἱὸν
γεγενῆσθαι. ἔργα τοῦ λόγου τὰ ὁρατὰ πάντα καὶ τὰ
ἀόρατα· ἐν τοῖς ὁρωμένοις ὁ κόσμος ὅλος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ
166 πάντα, ἐν τοῖς ἀοράτοις ἡ ὑπερκόσμιος κτίσις. ποῖα τοίνυν
ὑπολείπεται ἔξω τῶν ὁρωμένων τε καὶ ἀοράτων ἔργα τοῦ
πατρὸς ἐφ' ἑαυτῶν θεωρούμενα, ὧν σφραγῖδα λέγει τὸν
υἱὸν γεγενῆσθαι; ἢ τάχα πάλιν ἐπὶ τὸν δυσώδη τῆς αἱρέ-
σεως ἔμετον ἐπανήξει στενοχωρούμενος καὶ λέξει ἔργον
εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν; πῶς οὖν σφραγὶς γίνεται τῶν
ἔργων τούτων ὁ υἱός, αὐτὸς ὤν, ὥς φησιν αὐτός, τὸ ἔργον;
ἢ τὸν αὐτὸν λέγει καὶ ἔργον καὶ ἔργου ὁμοίωμα;
167 Δεδόσθω ταῦτα· εἰπάτω τὰ λοιπὰ ἔργα ὧν λέγει δη-
μιουργὸν τὸν πατέρα, οἷς ὁ υἱὸς ὡμοιώθη, εἴπερ διὰ τῆς
σφραγῖδος νοεῖ τὸ ὁμοίωμα. ποίους δὲ λόγους ἄλλους
τοῦ πατρὸς οἶδεν ὁ Εὐνόμιος παρὰ τὸν ἀεὶ ἐν τῷ πατρὶ
ὄντα λόγον, ὃν σφραγῖδα ὀνομάζει, τὸν κυρίως καὶ ἀληθῶς
καὶ πρώτως ὄντα τε καὶ ὀνομαζόμενον λόγον; πρὸς ποῖα
δὲ βουλεύματα βλέπει τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας κεχωρι-
σμένα, οἷς ὁμοιοῦται ἡ τοῦ θεοῦ σοφία, σφραγὶς γινομένη
168 τῶν βουλευμάτων; ὁρᾶτε τὸ ἀδιάκριτον καὶ ἀπερί-
σκεπτον καὶ τὸν συρφετὸν τοῦ λόγου, οἷα τοῦ μυστηρίου
κατασκεδάζει, μήτε ἃ λέγει ἐπιστάμενος μήτε περὶ τίνος
ποιεῖται τὸν λόγον. ὁ γὰρ ὅλον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα

7-8 Col 1, 16 27 I Tim 1, 7

VLACTS 1 ὁ υἱὸς om v 3 τοὺς om S 4 μὴ om L 4-5 συντίθηται CT συντίθεται VL v 13 ἥξει VL λέγει VL 17 τῶν λοιπῶν ἔργων VL 19-20 τοῦ πατρὸς ἄλλους V 21 ὃν: ὧν T ἀληθινῶς VL 23 βλέπει om S 26 τὸν: τὸ T om VL v 27 κατασκεδάζει correxi: κατασκευάζει VLCTS v κατα-χλευάζει A ex consectura cf vol I p 32, 16 et 49, 25 λέγειν L 28 ποιεῖ v τὸν pr om V

καὶ ἐν τῷ πατρὶ ὅλος ὢν ὡς λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις
καὶ ἀλήθεια καὶ χαρακτὴρ καὶ ἀπαύγασμα, αὐτός ἐστιν ἐν
τῷ πατρὶ τὰ πάντα, οὐκ ἄλλων τινῶν ἐν τῷ πατρὶ πρὸ
αὐτοῦ θεωρουμένων εἰκὼν γινόμενος καὶ σφραγὶς καὶ
ὁμοίωμα.
169 Εἶτα χαρίζεται αὐτῷ τὸν ἐπὶ Νῶε δι' ὕδατος
544 M. τῶν ἀνθρώπων ἀφανισμὸν καὶ τὴν ἐν Σοδόμοις
τοῦ πυρὸς ἐπομβρίαν καὶ τῶν Αἰγυπτίων τὴν
ἔνδικον τιμωρίαν, ὥς τινα μεγάλα προσμαρτυρῶν τῷ
ἐν τῇ χειρὶ ἔχοντι τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, ἐν ᾧ τὰ
πάντα συνέστηκε, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὥσπερ οὐκ
εἰδώς, ὅτι τῷ περιέχοντι τὰ πάντα καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν
ἄγοντί τε καὶ φέροντι τά τε ἤδη γεγενημένα καὶ τὰ ἐσό-
μενα οὐ τοσοῦτον προσθήκην ποιεῖ τῆς δόξης δύο ἢ τρία
μνημονευθέντα θαύματα, ὅσον ἀφαίρεσιν καὶ ζημίαν ἡ
τῶν λοιπῶν σιωπή. ἀλλὰ καὶ τούτων σιωπωμένων ἀρκεῖ
ἡ μία τοῦ Παύλου φωνὴ περιληπτικῶς τὰ πάντα δι' ἑαυτῆς
ἐνδείξασθαι ἡ ἐπὶ πάντων αὐτὸν λέγουσα καὶ διὰ πάντων
καὶ ἐν πᾶσιν.
170 Εἶτα νομοθετεῖ, φησί, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ
αἰωνίου θεοῦ. τίς ὁ αἰώνιός ἐστι θεὸς καὶ τίς ὁ
ὑπουργῶν αὐτῷ περὶ τὴν τοῦ νόμου θέσιν; ἀλλὰ παντὶ
δῆλον τοῦτό ἐστιν, ὅτι διὰ Μωϋσέως νομοθετεῖ ὁ θεὸς τοῖς
δεχομένοις τὸν νόμον. αὐτοῦ δὲ τοῦ Εὐνομίου τὸν μονο-
γενῆ θεὸν εἶναι ὁμολογοῦντος τὸν Μωϋσεῖ χρηματίζοντα
πῶς ὁ παρὼν αὐτοῦ λόγος εἰς τὴν τοῦ Μωϋσέως τάξιν τὸν τοῦ
παντὸς δεσπότην ἀντικαθίστησιν, τὸ δὲ τοῦ αἰωνίου θεοῦ
σημαινόμενον τῷ πατρὶ ἀνατίθησι μόνῳ, ὡς τῇ πρὸς τὸν
αἰώνιον διαστολῇ μὴ αἰώνιον, ἀλλὰ πρόσφατον τὸν μονογενῆ

11 Col 1, 17 18 Eph 4, 6 23 Joh 1, 17 25 Exod 3, 4 sqq

VLACTS 1 ὢν ὅλος V 2 ἐν om VL 4 γενόμενος VL 8 verba καὶ τῶν usque ad 9 τιμωρίαν om L 12 τῷ: τὸ L 13-14 ἐσόμενα: εἰς ἀεὶ VL 21 ἐστιν ὁ αἰώνιος θεὸς A 22 παντὴ L 23 τοῦτο δῆλόν ἐστιν CT 27 ἀντικαθίστησι sed ντ eras V 28 τὸ ante σημαινόμενον add L 29 τὸν ante μονογενῆ om v

171 θεὸν ἀποδείκνυσθαι, τὸν ποιητὴν τῶν αἰώνων; ἀλλὰ καὶ ἐπιλελῆσθαί μοι δοκεῖ ὁ φιλομαθής τε καὶ μνήμων, ὅτι πάντα ταῦτα περὶ ἑαυτοῦ ὁ Παῦλός φησι, διαγγέλλων ἐν τοῖς ἀνθρώποις τοῦ εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα κατ' ἐπιταγὴν τοῦ θεοῦ. ἃ τοίνυν περὶ ἑαυτοῦ διεξέρχεται ὁ ἀπόστολος, ταῦτα ὁ Εὐνόμιος τῷ δεσπότῃ τῶν προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων ἀνατιθεὶς οὐκ αἰσχύνεται, ἵνα ὁμότιμον καταστήσῃ τῷ Παύλῳ, τῷ ἰδίῳ δούλῳ, τὸν κύριον. καὶ τί με χρὴ τὰ καθ' ἕκαστον διελέγχοντα πλῆθος ἐπεισάγειν τῷ λόγῳ; ἐν οἷς ὁ μὲν ἁπλούστερον ἐντυγχάνων τοῖς παρ' αὐτοῦ γεγραμμένοις οἰήσεται τὰ συγκεχωρημένα παρὰ τῆς γραφῆς αὐτὸν λέγειν, ὁ δὲ ἐξεταστικῶς ἕκαστον ἀναπτύσσειν δυνάμενος ἀποδείξει μηδὲν τῆς αἱρετικῆς κακουργίας κεχωρισμένα. λέγει γὰρ καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς καὶ ὁ αἱρετικός, ὅτι Ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ, νοεῖ δὲ οὐχ ὁμοίως τὸ εἰρημένον ἑκάτερος· διὰ γὰρ τῶν αὐτῶν ῥημάτων ὁ μὲν ἐκκλησιαστικὸς τὴν ἐπὶ πάντων ἐξουσίαν νοεῖ, οὗτος δὲ κατασκευάζει τὸ ὑποδεές τε καὶ ὑποχείριον.

172 Ἀλλ' ἐκεῖνο χρὴ προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις, ὅπερ κρηπῖδά τινα ποιοῦνται τῆς ἀσεβείας ἐν τῷ περὶ τῆς οἰκονομίας λόγῳ, οὐχ ὅλον ἄνθρωπον παρ' αὐτοῦ σεσῶσθαι διοριζόμενοι, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἡμίτομον, τὸ σῶμα λέγω. ὁ δὲ σκοπός ἐστιν αὐτοῖς τῆς τοιαύτης περὶ τὸ δόγμα κακουργίας τὸ δεῖξαι τὰς ταπεινοτέρας φωνάς, ἃς ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου ποιεῖται ὁ κύριος, παρ' αὐτῆς τῆς θεότητος γεγενῆσθαι δοκεῖν, ἵνα διὰ τούτων ἰσχυροτέραν ἀπο-
545 M. δείξωσι τὴν βλασφημίαν, δι' αὐτῆς τῆς τοῦ κυρίου ὁμολογίας κρατυνομένην. τούτου χάριν φησὶ τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν γενόμενον ἄνθρωπον, οὐκ

3 Rom 16, 26   15 Joh 5, 22

VLACTS 3 ταῦτα πάντα VLA   4 ἐν τοῖς ἀνθρώποις: ἐν οὐρανοῖς AC   13 μηδὲν: μὴ δεῖν L   14 κεχωρισμένον V κεχωρισμένος L   καὶ post γὰρ om A   18-19 ἐπιδεές L   21 τινα om S

ἀναλαβόντα τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄν-
173 θρωπον. ἐγὼ δὲ πᾶσαν διερευνησάμενος τὴν θεόπνευστόν τε καὶ ἁγίαν γραφὴν οὐχ ὁρῶ ταύτην τὴν φωνὴν ἐγγεγραμμένην, ὅτι μόνην τὴν σάρκα δίχα τῆς ψυχῆς ἐν τῷ καιρῷ τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας ὁ τὰ πάντα ποιήσας εἰς ἑαυτὸν ἀνεδέξατο. ἀναγκαίως οὖν πρός τε τὸν σκοπὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν βλέπων καὶ πρὸς τὰ δόγματα τῶν πατέρων καὶ πρὸς τὰς θεοπνεύστους φωνὰς τὴν ἐν τῷ μέρει τούτῳ κατασκευαζομένην ἀσέβειαν διελέγξαι πειράσομαι. Ἦλθεν ὁ κύριος ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός, ἀπώλετο δὲ οὐ σῶμα, ἀλλ' ὅλος ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ ψυχῆς <καὶ σώματος> συγκεκραμένος, καὶ εἰ χρὴ τὸν ἀληθέστερον
174 εἰπεῖν λόγον, τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ προαπώλετο. ἡ γὰρ παρακοὴ προαιρέσεως, οὐ σώματος ἁμαρτία ἐστίν, ἴδιον δὲ ψυχῆς ἡ προαίρεσις, ἀφ' ἧς πᾶσα ἡ τῆς φύσεως συμφορὰ τὴν ἀρχὴν ἔσχεν, ὡς μαρτυρεῖ τοῖς λόγοις ἡ ἀψευδὴς τοῦ θεοῦ ἀπειλή, ὅτι ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ τῶν ἀπηγορευμένων ἅψωνται, ἀνυπερθέτως συναφθήσεται τῇ βρώσει ὁ θάνατος. διπλοῦ δὲ ὄντος τοῦ ἀνθρωπίνου συγκρίματος, καταλλήλως καθ' ἑκάτερον ἐνεργεῖται ὁ θάνατος, τῆς διπλῆς ζωῆς ἐνεργούσης τῷ νεκρουμένῳ τὴν στέρησιν. σώματος μὲν γὰρ ἐστι θάνατος ἡ τῶν αἰσθητηρίων σβέσις καὶ ἡ πρὸς τὰ συγγενῆ τῶν στοιχείων διάλυσις· Ψυχὴ δέ, φησίν, ἡ ἁμαρτάνουσα αὐτὴ ἀποθανεῖται. ἁμαρτία δέ ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ
175 ἀλλοτρίωσις, ὅς ἐστιν ἡ ἀληθινή τε καὶ μόνη ζωή. οὐκοῦν πολλὰς ἐτῶν ἑκατοντάδας ἐπεβίω μετὰ τὴν παρακοὴν ὁ πρωτόπλαστος, ἀλλ' ὁ θεὸς οὐκ ἐψεύσατο εἰπὼν Ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. διὰ γὰρ τοῦ ἀλλο-

10 Luc 19, 10   17 Gen 2, 17   23 Ezech 18, 20   27 Gen 2, 17

VLACTS 4 τῆς ante ψυχῆς om v   5 τὸν ante ἄνθρωπον add V   7 τῆς ἡμετέρας σωτηρίας V   8 πατέρων: πρῶν V sed πρ in ras   12 καὶ σώματος supplevi cf p 386, 9   13 ὅτι post λόγον add VL   18 ἅψονται T   19 ἀνθρώπου v   συγκράματος VL v   κατάλληλος V   20 καθ' ἑκατέρων V   23 φημι S   25 ἡ om VT   26 πολλῶν T   ἐπεβίω: ἐπέβη V

τριωθῆναι αὐτὸν τῆς ὄντως ζωῆς αὐθημερὸν ἐκυρώθη κατ' αὐτοῦ ἡ τοῦ θανάτου ἀπόφασις. μετὰ ταῦτα δὲ χρόνοις ὕστερον καὶ ὁ σωματικὸς τῷ Ἀδὰμ ἐπηκολούθησε θάνατος. ὁ τοίνυν διὰ τοῦτο ἐλθών, ἵνα ζητήσῃ καὶ σώσῃ τὸ ἀπολωλός, ὅπερ ἐν τῇ παραβολῇ ὁ ποιμὴν πρόβατον ὀνομάζει, καὶ εὑρίσκει τὸ ἀπολωλὸς καὶ ἀναλαμβάνει ἐπὶ τῶν ἰδίων ὤμων ὅλον τὸ πρόβατον, οὐ μόνην τὴν τοῦ προβάτου δοράν, ἵνα ἄρτιον ποιήσῃ τὸν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον, διὰ ψυχῆς τε καὶ σώματος ἀνακραθέντα πρὸς τὴν θεότητα. καὶ οὕτως οὐδὲν ἀφῆκε τῆς φύσεως ἡμῶν, ὃ οὐκ ἀνέλαβεν ὁ κατὰ
176 πάντα πεπειραμένος καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας. ἡ δὲ ψυχὴ ἁμαρτία οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ δεκτικὴ ἁμαρτίας ἐξ ἀβουλίας ἐγένετο· ἣν διὰ τοῦτο ἁγιάζει διὰ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακράσεως, ἵνα τῇ ἀπαρχῇ ὅλον συναγιάσῃ τὸ φύραμα. οὗ χάριν καὶ ὁ ἄγγελος μηνύων τῷ Ἰωσὴφ τὴν τῶν ἐχθρῶν τοῦ κυρίου ἀπώλειάν φησιν ὅτι Τεθνήκασιν οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου· καὶ ὁ κύριος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους λέγει ὅτι Ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα. ἄνθρωπος δὲ τὸ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα οὐ
177 λέγεται, ἀλλὰ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων συγκείμενον. καὶ πάλιν φησὶ
548 M. πρὸς αὐτοὺς ὅτι Ἐμοὶ χολᾶτε, ὅτι ὅλον ἄνθρωπον ὑγιῆ ἐποίησα ἐν σαββάτῳ; ἐφανέρωσε δὲ τὸ τοῦ ὅλου νόημα ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις εὐαγγελίοις, πρὸς τὸν διὰ τῆς κλίνης ἐν τῷ μέσῳ κεχαλασμένον εἰπὼν Ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι, ὅπερ ψυχῆς ἐστιν ἴασις, καὶ ὅτι Ἔγειραι καὶ περιπάτει, ὅπερ εἰς τὴν σάρκα βλέπει· ἐν δὲ τῷ κατὰ Ἰωάννην μετὰ τὸ δοῦναι τὴν ὑγίειαν τῷ σώματι καὶ τὴν ψυχὴν ἐλευθερώσας τῆς ἰδίας νόσου, ἐν οἷς φησιν ὅτι Ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι

5 Luc 19, 10 et 15, 6 11 Hebr 4, 15 14 Rom 11, 16 16 Matth 2, 20 18 Joh 8, 40 21 Joh 7, 23 24 Luc 5, 20 25 Matth 9, 5 28 Joh 5, 14

VLACTS 3 ὁ ante σωματικὸς om VL τῷ: τοῦ A 6 καὶ prim om C 8 ποιήσῃ ἄρτιον V 9 τὴν om T 10 ἔλαβεν T 16 φησιν om L 21 ἄνθρωπον ὅλον T 23 εὐαγγελισταῖς V 24 ἀφέονται V σοι: σου L v σου post ἁμαρτίαι add VL

ἁμάρτανε· ἐντεῦθεν *** ὁ δι' ἀμφοτέρων τεθεραπευμένος,
178 ἐν ψυχῇ τε λέγω καὶ σώματι. οὕτω γάρ φησι καὶ Παῦλος· Ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον· καὶ οὕτως ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους προλέγει τὸ ἑκουσίως ἀποστῆναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπὸ τοῦ ἰδίου σώματος λέγων Οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ μεγάλου Πέτρου εἰς αὐτὸν προορώμενος εἶπεν Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν, οὕτω τοῦ ἀποστόλου Πέτρου τὸ ῥητὸν ἑρμηνεύσαντος, ὅτι οὔτε ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐγκατελείφθη εἰς τὸν ᾅδην οὔτε ἡ
179 σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν. ἡ γὰρ θεότης καὶ πρὸ τῆς σαρκὸς καὶ ἐν τῇ σαρκὶ καὶ μετὰ τὸ πάθος ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει, ὃ ἦν τῇ φύσει πάντοτε οὖσα καὶ εἰς ἀεὶ διαμένουσα, ἐν δὲ τῷ πάθει τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν ἐπλήρωσε, διαζεύξασα πρὸς καιρὸν τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος, χωρισθεῖσα δὲ οὐδὲ τοῦ ἑτέρου, ᾧ ἅπαξ συνανεκράθη, καὶ πάλιν τὰ διεστῶτα συνάψασα, ὥστε ἀκολουθίαν καὶ ἀρχὴν δοῦναι πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἵνα τὸ φθαρτὸν ἅπαν ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τὴν ἀθανασίαν, τῆς ἀπαρχῆς ἡμῶν διὰ τῆς πρὸς τὸν θεὸν ἀνακράσεως εἰς θείαν φύσιν μεταποιηθείσης· καθὼς εἶπεν ὁ Πέτρος ὅτι Κύριον αὐτὸν

2 Eph 2, 15 6 Joh 10, 18 10 Act 2, 27 Ps 15, 10 22 1 Cor 15, 53 25 Act 2, 36

VLACTS 1 τοίνυν post ὁ add VL, desunt verba „ὅλος" λέγεται vel aliquid eiusmodi cf p 386, 21-22 2 τε λέγω: τελείω S verba ab οὕτω usque ad Παῦλος om VL an verba a οὕτω γὰρ usque ad 3 ἄνθρωπον additamentum erant in margine scriptum, quod in textum intrusum est? subiectum verbi προλέγει (4) non Paulus, sed ὁ κύριος est 4 καὶ om V 5 ἀποστῆσαι CS 10 ἑαυτὸν VL 12 verba ab οὕτω τοῦ usque ad 14 διαφθοράν om V 14 διαφοράν T 17 τῷ post πάθει add L 18 τὴν ψυχὴν πρὸς καιρὸν v 19 οὐδετέρου v ᾧ: ὡς CS 21 δοῦναι: εἶναι V

καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεός, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε· καὶ πολλὰ τοῦ τοιούτου δόγματος ἐκ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ἔστιν εἰς συμμαχίαν λαβεῖν, πῶς ὁ κύριος τῷ κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπίνῳ τὸν κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσων ἐπεμέρισε τῇ ψυχῇ τε καὶ τῷ σώματι τὴν παρ' αὐτοῦ γινομένην τοῖς ἀνθρώποις εὐεργεσίαν, θέλων μὲν διὰ τῆς ψυχῆς, ἐφαπτόμενος δὲ διὰ τοῦ σώματος. ἀλλὰ περιττὸν ἂν εἴη πάντα διεξιόντα ὄχλον ἐπεισάγειν τῷ λόγῳ.

180 Ἐκεῖνο δὲ τοῖς εἰρημένοις ἔτι προσθεὶς πρὸς τὰ
ἐφεξῆς μεταβήσομαι· Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. ὥσπερ ἡμεῖς διὰ ψυχῆς καὶ σώματος ναὸς γινόμεθα τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν καὶ ἐμπεριπατοῦντος, οὕτως καὶ ὁ κύριος ναὸν ὀνομάζει τὸ συναμφότερον, οὗ ἡ λύσις τὴν τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σώματος σημαίνει διάλυσιν. εἰ δὲ προφέρουσι τὴν τοῦ εὐαγγελίου φωνὴν ὅτι Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ὡς διὰ τοῦ μὴ συμμνημονευθῆναι
549 M. καὶ τὴν ψυχὴν κατασκευάζεσθαι τὸ ἄψυχον ἀνειλῆφθαι τὴν σάρκα, μαθέτωσαν ὅτι σύνηθές ἐστι τῇ ἁγίᾳ γραφῇ τῷ
181 μέρει συμπεριλαμβάνειν τὸ ὅλον. ὁ γὰρ εἰπὼν ὅτι Πρὸς σὲ πᾶσα σὰρξ ἥξει, οὐ κεχωρισμένην τῶν ψυχῶν τὴν σάρκα λέγει τῷ κριτῇ παραστήσεσθαι· καὶ τὸν Ἰακὼβ ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυχαῖς ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον καταβάντα παρὰ τῆς ἱστορίας ἀκούσαντες καὶ τὴν σάρκα μετὰ τῶν ψυχῶν ἐνοήσαμεν. οὕτως οὖν καὶ ὁ λόγος σὰρξ γενόμενος ὅλην μετὰ τῆς σαρκὸς τὴν ἀνθρωπίνην συνανέλαβε φύσιν, ὅθεν καὶ τὸ πεινῆν καὶ τὸ διψῆν καὶ τὸ δειλιᾶν καὶ τὸ φοβεῖσθαι καὶ τὸ ἐπιθυμεῖν καὶ τὸ καθεύδειν καὶ τὸ ταράττεσθαι καὶ τὸ δακρύειν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι ἐν

10 Joh 2, 19 11 I Cor 6, 19 16 Joh 1, 14 19 Ps 64, 3 21 Gen 46, 27

VLACTS 4 ἐν ante τῷ add C 12 ἐν om TS 16 μὴ διὰ τοῦ ACTS 18 ἁγίᾳ: θείᾳ S om VL 19 συμπαραλαμβάνειν VLAC τὸν ὅλον V 20 εἴξει L 21 παρασταθήσεσθαι A (θή sscr) S v 24 γενόμενος: ἐγένετο V 25 ἀνέλαβε CTS v 28 γενέσθαι VL

αὐτῷ χώραν ἔσχεν. οὔτε γὰρ ἡ θεότης κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν τι τοιοῦτον ἀναδέχεται πάθος, οὔτε καθ' ἑαυτὴν ἡ σὰρξ ἐν ἐκείνοις γίνεται, μὴ ψυχῆς συνδιατιθεμένης τῷ σώματι.

182 Καὶ περὶ μὲν τῆς εἰς τὸν υἱὸν βλασφημίας τοσαῦτα. ἴδωμεν δὲ καὶ ὅσα περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος διεξέρχεται. μετὰ τοῦτον πιστεύομεν, φησίν, εἰς τὸν παράκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. ἐγὼ δὲ δῆλον οἶμαι πᾶσιν εἶναι τοῖς ἐντυγχάνουσιν, πρὸς ὅ τι βλέπων παρατρέπει τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου παραδοθεῖσαν τῆς πίστεως ἔκθεσιν, ἐν τοῖς περὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς λόγοις τῆς ἀτοπίας ταύτης ἀπελεγχθείσης· ὅμως δὲ καὶ νῦν δι' ὀλίγων τὸν σκοπὸν αὐτοῦ τῆς κακουργίας φανερὸν καταστῆσαι πειράσομαι. ὡς γὰρ ἐκεῖ πατέρα οὐκ εἶπεν, ἵνα μὴ τῇ ἀϊδιότητι τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν συνενδείξηται, οὐδὲ τὸν υἱὸν ὠνόμασεν, ἵνα μὴ τὴν κατὰ φύσιν οἰκειότητα τῇ φωνῇ ταύτῃ συμπαραστήσῃ, οὕτω καὶ νῦν οὐ λέγει πνεῦμα ἅγιον, ἵνα μὴ τὸ μεγαλεῖον τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ τὸ κατὰ πάντα ἡνωμένον πατρί τε καὶ υἱῷ διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου συνο-
183 μολογήσῃ. ἐπειδὴ γὰρ τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ κατὰ τὸ ἴσον ἥ τε τοῦ πνεύματος καὶ ἡ τοῦ ἁγίου κλῆσις παρὰ τῆς γραφῆς ἐφαρμόζεται (Πνεῦμα γὰρ ὁ θεός, καὶ Πνεῦμα πρὸ προσώπου ἡμῶν Χριστὸς κύριος, καὶ Ἅγιος κύριος ὁ θεός, καὶ Εἷς ἅγιος, εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός), ἵνα μή τις γένηται τοῖς ἀκούουσιν ἁγίου πνεύματος εὐσεβὴς διὰ τούτων ὑπόληψις ἡ διὰ τὸ κοινωνεῖν τῷ πατρί τε καὶ τῷ υἱῷ τῆς ἐνδόξου κλήσεως ἐγγινομένη, τούτου χάριν παρακρουσάμενος τὴν ἀκοὴν τῶν ἀνοήτων τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ προ-

22 Joh 4, 24 Lam 4, 20 23 Ps 98, 9 24 I Cor 8, 6

VLACTS 7 τοῦτο A 9 τοῖς ἐντυγχάνουσιν εἶναι V εἶναι om L 11 τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ VL τοῦ alt om AT 12 τ. τῆς ἀπελεγχθείσης V 14 verba ab ἵνα usque ad 16 ὠνόμασεν om VL 16 τὴν ante φύσιν add VLC v 17 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον CT 19 verba a διὰ usque ad 10 υἱῷ om V 26 τε post πατρί coll S, ante pr τῷ cett v 27 ἐγγινομένης VL 28 κοινωνίαν L ἀκοὴν in marg τοῦ add VL, om cett v

εκτεθείσης πίστεως ἐν τῇ παραδόσει τοῦ μοστηρίου ὑπαλ-
λάσσει τὰ ῥήματα, ὥσπερ ὁδοποιήσας διὰ τῆς ἀκολουθίας
ταύτης ἑαυτῷ τὴν κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἀσέβειαν.
184 εἰ γὰρ εἶπεν ὅτι πιστεύομεν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πνεῦμα
δὲ ὁ θεός, ὑπέκρουσεν ἂν ὁ τὰ θεῖα πεπαιδευμένος ὅτι, εἰ
χρὴ πιστεύειν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πνεῦμα δὲ ὁ θεὸς
ὀνομάζεται, οὐκ ἄλλο τι κατὰ τὴν φύσιν ἐστὶν ἢ ἐκεῖνο
πάντως, ὃ διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων κυρίως κατονομάζεται.
ὅσα γὰρ οὐ ψευδῶς οὐδὲ ἐκ καταχρήσεως, ἀλλὰ κυρίως
ὑπὸ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων δηλοῦται, τούτων ἀνάγκη πᾶσα
μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁμολογεῖσθαι φύσιν τὴν τοῖς αὐτοῖς
552 M. σημαινομένην ὀνόμασι. διὰ ταῦτα σιωπήσας τὴν παρὰ τοῦ
κυρίου νομοθετηθεῖσαν ἐν τῇ πίστει φωνὴν πιστεύομεν,
185 φησίν, εἰς τὸν παράκλητον. ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτο
τὸ ὄνομα κοινὸν ἔμαθον εἶναι παρὰ τῆς θεοπνεύστου γρα-
φῆς πατρός τε καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου. ὁ γὰρ υἱὸς
ἐπίσης ἑαυτόν τε καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὀνομάζει παρά-
κλητον· ὁ δὲ πατὴρ δι' ὧν ἐνεργεῖ τὴν παράκλησιν, οἰκει-
οῦται πάντως τοῦ παρακλήτου τὸ ὄνομα. οὐ γὰρ δὴ τὸ
ἔργον ποιῶν τοῦ παρακλήτου ἀπαξιοῖ τοῦ ἔργου τὸ ὄνομα.
ὅ τε γὰρ Δαβὶδ πρὸς τὸν πατέρα φησὶν ὅτι Σὺ κύριε ἐβοή-
θησάς μοι καὶ παρεκάλεσάς με, καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος
τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ πατρὸς διεξέρχεται λέγων Εὐλογητὸς ὁ
θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ παρα-
καλῶν ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν· τὸν δὲ υἱὸν ὁ
Ἰωάννης ἐν μιᾷ τῶν καθολικῶν ἐπιστολῶν διαρρήδην ὀνομάζει
παράκλητον. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ κύριος δι' ὧν εἶπε καὶ ἄλλον
παράκλητον ἡμῖν ἀποσταλήσεσθαι, περὶ τοῦ πνεύματος λέ-

21 Ps 85, 17 23 II Cor 1, 3 26 I Joh 2, 1 27-28 Joh 14, 16

VLACTS 3 ἑαυτῷ om CTS v 4 τὸ prim om A 6 εἰς om V 7 ἢ om VL 8 κατασκευάζεται V 10 τούτων om CT 15 τὸ om VL 18 κλῆσιν S 21 ὅ τε: ὅτι L 23 ταῦτα ACT 25 ἐπὶ: ἐν CT τῇ om V 28 πνεύματος: πατρὸς L compendio ortum

γων, ἐφ' ἑαυτοῦ πάντως τὸ ὄνομα τοῦτο προωμολόγησε.
186 διπλῆς δὲ οὔσης τῆς τοῦ παρακαλεῖν σημασίας, μιᾶς μὲν
διὰ τῶν τιμητικῶν ῥημάτων τε καὶ σχημάτων, ὑπὲρ ὧν, ἄν
τινος δεόμενοι τύχωμεν, εἰς συμπάθειαν αὐτὸν ἐπαγόμεθα,
ἑτέρας δὲ τῆς θεραπευτικῆς τῶν ψυχικῶν τε καὶ σωματι-
κῶν παθημάτων ἐπινοίας, τῶν καθ' ἑκάτερον σημαινομένων
ἐπίσης ἡ ἁγία γραφὴ προσμαρτυρεῖ τῇ θείᾳ φύσει τοῦ
παρακλήτου τὴν ἔννοιαν. νῦν μὲν γὰρ ὁ Παῦλος τὴν ἰατι-
κὴν ἡμῶν τοῦ θεοῦ δύναμιν διὰ τῆς παρακλήσεως ἡμῶν
παρίστησι λέγων Ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς παρεκάλεσεν
ἡμᾶς ἐν τῇ παρουσίᾳ Τίτου, πάλιν δὲ κατὰ τὴν ἑτέραν
διάνοιαν πρὸς τοὺς Κορινθίους γράφων ταῦτα διέξεισιν ὅτι
Ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος
δι' ἡμῶν· δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ θεῷ.
187 Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ὅπως ἂν ἐπὶ τοῦ πνεύ-
ματος νοήσῃς τοῦ παρακλήτου τὸ ὄνομα, τῆς τοῦ πατρός
τε καὶ τοῦ υἱοῦ κοινωνίας καθ' ἑκάτερον τῶν σημαινομένων
οὐκ ἀποστήσεις. οὔκουν ἐν τῷ μέρει τούτῳ οὐδὲ βουλό-
μενος κατασμικρύνειν τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος δόξαν δε-
δύνηται, ἐκεῖνο προσμαρτυρῶν αὐτῷ, ὅπερ καὶ τῷ πατρὶ
καὶ τῷ υἱῷ παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς ἀνατίθεται. πνεῦμα
δὲ ἀληθείας εἰπὼν ὁ Εὐνόμιος αὐτὸς μέν, ὡς οἶμαι, τὸ
ὑποχείριον ἠβουλήθη διὰ τῆς τοιαύτης παραστῆσαι φωνῆς,
ἐπειδὴ ἀλήθεια μὲν ὁ Χριστός ἐστιν, ἐκεῖνο δὲ πνεῦμα
ἀληθείας ὠνόμασεν, ὡς εἴ τις λέγοι κτῆμα εἶναι τῆς ἀλη-
θείας καὶ ὑποχείριον, οὐκ εἰδὼς ὅτι δικαιοσύνη ὁ θεὸς

10 II Cor 7, 6 13 II Cor 5, 20 25 Joh 15, 26

VLACTS 1 ἑαυτῷ S παντὸς V προωμολόγησε ρο eras L 4 ἐπαγόμεθα LA: ἐπαγώμεθα V ἐπαγόμενοι CTS v 6 ἐπινοίας παθημάτων V καθ' ἕτερον V 8-9 ἰατικὴν S: ἰατρικὴν cett v 10 post λέγων ras trium litt V 11 ἡμᾶς ante 10 τοὺς ταπεινοὺς coll V 18 ἀποστήσῃ V ἀποστήσει L οὔκουν AS: οὐκοῦν cett v 21 scholium in marg T ὅρα δὲ εὐνόμιον καὶ τὴν λατινικὴν ἐνταῦθα δόξαν 22 ὁ om V v ὡς om V 24 ὁ χριστὸς μὲν VL 25 εἶναι τῆς om S 25-26 τῆς ἀληθείας εἶναι v 26 δικαιοσύνης θεὸς T

λέγεται καὶ οὐ δήπου κτῆμα τῆς δικαιοσύνης τὸν θεὸν
188 ἐνοήσαμεν. ὥστε καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας μαθόντες τὴν θεοπρεπῆ διάνοιαν παρὰ τῆς φωνῆς ἐδεξάμεθα, τῷ ἐπαχθέντι λόγῳ πρὸς τὸ κρεῖττον χειραγωγούμενοι. εἰπὼν γὰρ ὁ κύριος τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας εὐθὺς ἐπήγαγεν „ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται“, ὅπερ οὐδενὶ τῶν ἐν
553 M. τῇ κτίσει νοουμένων ἡ φωνὴ τοῦ κυρίου προσεμαρτύρησεν, οὐ τοῖς ὁρωμένοις, οὐ τοῖς ἀοράτοις, οὐ θρόνοις, οὐκ ἀρχαῖς, οὐκ ἐξουσίαις, οὐ κυριότησιν, οὐκ ἄλλῳ τινὶ ὀνομαζομένῳ ὀνόματι οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. οὗ τοίνυν πᾶσα ἡ κτίσις ἐστὶν ἀμέτοχος, δῆλον ἂν εἴη πάντως ὅτι τοῦτο τῆς ἀκτίστου φύσεως ἴδιόν ἐστι
189 καὶ ἐξαίρετον. οὗτος δὲ πιστεύειν κελεύει εἰς *τὸν καθηγητὴν τῆς εὐσεβείας*. οὐκοῦν πιστευέτω εἰς τὸν Παῦλόν τε καὶ Βαρνάβαν καὶ Τίτον καὶ Σιλουανὸν καὶ Τιμόθεον καὶ πάντας ἐκείνους, δι' ὧν πρὸς τὴν πίστιν καθωδηγήθημεν. εἰ γὰρ τὸ καθηγούμενον εἰς εὐσέβειαν μετὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ πιστεύεσθαι χρή, πάντες οἱ προφῆται καὶ νομοθέται καὶ πατριάρχαι κήρυκές τε καὶ εὐαγγελισταὶ καὶ ἀπόστολοι ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι ὁμοτίμως ἔχουσι πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθηγηταὶ τοῖς μετ' ἐκείνους τῆς εὐσεβείας γενόμενοι.
190 *Γενόμενος*, φησί, *ὑπὸ τοῦ μόνου θεοῦ διὰ τοῦ μονογενοῦς*. ἀνακεφαλαιοῦται πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἀσέβειαν διὰ τῶν εἰρημένων· πάλιν μόνον θεὸν τὸν πατέρα κατονομάζει, ὀργάνῳ κεχρημένον τῷ μονογενεῖ πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ πνεύματος. ποίαν εὑρὼν ἐκ τῆς γραφῆς σκιὰν τοῦ τοιούτου νοήματος ταῦτα τολμᾷ; ἐκ ποίας ἀρ-

5-6 Joh 15, 26

VLACTS 5-6 ἐπήγαγεν εὐθὺς v εὐθὺς om V εὐθὺς ἐπήγαγεν post ἐκπορεύεται coll S 11 ἐστὶν ἀμέτοχος AS et L^2: ἐστὶν om CT v ἐστὶ μέτοχος VL α super μ scr L^2 17 εἰ: εἰς v 18 τοῦ ante πατρὸς add v 18-19 οἱ ante προφῆται om V 19 πατριάρχαι in lac om L 23 γενόμενος: γεγονὸς T cf p 395, 6 23-24 in marg scholium καὶ τοῦτο λατινικόν T 24 αὐτοῦ VLS 26 κεχρημένος CT 28 νοήματος: ποιήματος VL

χῆς δι' ἀκολούθου πρὸς τὸ τοιοῦτο πέρας προήγαγε τὴν ἀσέβειαν; τίς τῶν εὐαγγελιστῶν φησι, τίς ἀπόστολος, τίς προφήτης; πᾶν μὲν οὖν τοὐναντίον πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος ἡ διὰ τῆς ἐπιπνοίας τοῦ πνεύματος ἀναγραφεῖσα μαρτυρεῖ τῷ πνεύματι τὴν θεότητα, οἷον (κρεῖττον γὰρ δι' αὐτῶν τῶν μαρτυριῶν ἀποδεῖξαι τὸν λόγον) οἱ λαβόντες ἐξουσίαν τοῦ τέκνα θεοῦ γενέσθαι μαρτυροῦσι τῷ πνεύματι
191 τὴν θεότητα. τίς γὰρ ἀγνοεῖ τὴν τοῦ κυρίου φωνήν, ὅτι οἱ ἐκ τοῦ πνεύματος γεννηθέντες θεοῦ τέκνα εἰσίν; οὕτω γὰρ διαρρήδην μαρτυρεῖ τῷ ἁγίῳ πνεύματι τῶν τοῦ θεοῦ τέκνων τὴν γέννησιν εἰπὼν ὅτι, ὥσπερ τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σάρξ ἐστιν, οὕτω καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστιν. ὅσοι δὲ ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐγεννήθησαν, θεοῦ τέκνα προσηγορεύθησαν. οὕτω καὶ τοῦ κυρίου διὰ τοῦ προσφυσήματος δεδωκότος τοῖς μαθηταῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, φησὶν ὁ Ἰωάννης Ἐκ τοῦ πληρώματος
192 αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. ἐν αὐτῷ δὲ κατοικεῖν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ὁ μέγας Παῦλος διαμαρτύρεται, ἀλλὰ καὶ ἔτι διὰ τοῦ προφήτου Ἠσαΐου περὶ τῆς γενομένης αὐτῷ θεοφανείας, ὅτε εἶδε τὸν καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, ἡ μὲν ἀρχαιοτέρα παράδοσις τὸν πατέρα εἶναι λέγει τὸν ὀφθέντα, ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης εἰς τὸν κύριον ἀναφέρει τὴν προφητείαν, λέγων περὶ τῶν μὴ πεπιστευκότων Ἰουδαίων τὰς τῷ προφήτῃ ῥηθείσας περὶ τοῦ κυρίου φωνὰς ὅτι Ταῦτα εἶπεν Ἠσαΐας, ὅτε εἶδε τὴν

7 Joh 1, 13 9-11 Joh 3, 6-8 cf Rom 8, 14 16 Joh 1, 16 18 Col 1, 19 19 Jes 6, 1 25 Joh 12, 41

VLACTS 1 τὸ τοιοῦτον VS τὸ τοιοῦτο τὸ L προάγων V προαγαγὼν L πρὸς ante τὴν add L 3 τοὐναντίον S: τὸ ἐναντίον cett v 4-5 μαρτυρὶ τῷ πατρὶ L 7 verba a μαρτυροῦσι usque ad 8 θεότητα om L 9 τέκνα θεοῦ A 11 γένεσιν CT 11 et 12 γεγενημένον VC sed sscr alterum ν C 15 κυρίου διὰ τοῦ in lac om L ἐμφυσήματος V δεδωκότος om V 16 ὁ ante Ἰωάννης om V 17 ἡμεῖς om V κατοικεῖ V 18 θεότητος ε in ras T 21 αἱ μὲν ἀρχαιότεραι παραδόσεις V 22 λέγουσι V 22-23 πρὸς τὸν κ. V 23 μὴ om L 24 περὶ: παρὰ VL

193 δόξαν αὐτοῦ καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ. ὁ δὲ μέγας Παῦλος
τῷ ἁγίῳ πνεύματι τὸν αὐτὸν τοῦτον λόγον προσεμαρτύρησεν
ἐν τῇ γενομένῃ αὐτῷ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὴν Ῥώ-
μην δημηγορίᾳ, ὅτε φησὶ Καλῶς εἶπε περὶ ὑμῶν τὸ πνεῦμα
556 M. τὸ ἅγιον ὅτι Ἀκοῇ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε, δεικνὺς ὡς
οἶμαι δι' αὐτῆς τῆς ἁγίας γραφῆς, ὅτι πᾶσα ὀπτασία θειο-
τέρα καὶ πᾶσα θεοφάνεια καὶ πᾶς λόγος ἐκ προσώπου
θεοῦ λεγόμενος ἐπὶ τοῦ πατρὸς νοεῖται καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ
194 καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. διὰ τοῦτο τοῦ Δαβὶδ
εἰπόντος ὅτι Παρώργισαν τὸν θεὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ παρώ-
ξυναν αὐτὸν ἐν γῇ ἀνύδρῳ, ὁ ἀπόστολος εἰς τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον ἀναφέρει τὰ παρὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν κατὰ τοῦ θεοῦ
γεγενημένα, οὕτω γράψας τῷ ῥήματι· Διό, καθὼς λέγει τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν
τῷ παραπικρασμῷ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ
ἐρήμῳ, οὗ ἐπείρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ τὰ ἄλλα
πάντα τῷ προσώπῳ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀνατίθησιν, ὅσα
ἡ προφητεία πρὸς θεὸν ἀναφέρει. οἱ δὲ τρεῖς ἡμῖν θεοὺς
διὰ τῶν τοιούτων ἐπιθρυλοῦντες δογμάτων οὔπω τάχα οὐδὲ
195 ἀριθμεῖν ἐδιδάχθησαν. εἰ γὰρ ὁ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ οὐ
μερίζονται ἀπ' ἀλλήλων εἰς δυϊκὴν σημασίαν (ἓν γάρ εἰσι
καὶ οὐχὶ δύο κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνήν), ἓν δὲ καὶ τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον, πῶς τὸ ἓν τῷ ἑνὶ συντιθέμενον εἰς τριῶν
θεῶν ἀριθμὸν διασχίζεται; ἢ δῆλον πάντως ἐστὶν ὅτι οὐκ
ἄν τις ἐπικαλέσειεν ἡμῖν τριῶν θεῶν ἀριθμόν, μὴ πρότερον
αὐτὸς θεῶν δυάδα ἐν τῷ ἰδίῳ δόγματι κατασκευάζων. τοῖς

4 Act 28, 25 Jes 6, 9 10 Ps 77, 40 13 Hebr 3, 7 Ps 94, 8

VLACTS 4 δημηγορίας (sic) τε φησὶν L 5 ἀκούσητε VL 6 αὐτῆς: αὐτοὺς L 6-7 ὀπτασία καὶ ἐμφάνεια θειοτέρα (om καὶ πᾶσα) V 9 τοῦ ἁγ. πνεύματος S 10 εἰπόντος: πόντος in lac om L ἐρήμῳ: ἐρήμ in lac om L 14 ἡμῶν V 15 ἡμέραν post μ duae litt eras et ε sscr V πειρασμοῦ: παραπιοῦ L 16 ἡμῶν V 18 πρὸς: εἰς τὸν VL εἰ δὲ V 19 τάχα οὔτε L 20 οὐ om VL 23 ἓν τῷ om C v 24 διασχίζεται ἀριθμὸν V διασ . . . αι L χίζετ eras 25 ἄν τις ντ eras L 26 ἐν ante τῷ om in lac L τοῖς om in lac L

γὰρ δύο τὸ ἓν συντιθέμενον τὴν τριάδα τῶν θεῶν ἀπερ-
γάζεται. παρ' ὧν δὲ εἷς προσκυνεῖται θεὸς ἐπ' ὀνόματι
πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου, ποίαν ἔχει χώραν ἡ
τῶν τριῶν θεῶν κατηγορία;
196 Ἀλλ' ἐπαναλάβωμεν πάντα τοῦ Εὐνομίου τὸν λόγον.
γενόμενος, φησί, παρὰ τοῦ μόνου θεοῦ διὰ τοῦ
μονογενοῦς [καὶ τοῦτο]. τίς οὖν ἡ ἀπόδειξις τοῦ
καὶ τοῦτο ἓν τῶν παρὰ τοῦ μονογενοῦς γεγονότων εἶναι;
πάντα δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι πάντως ἐροῦσιν, ἐν δὲ τοῖς πᾶσι
συμπεριειλῆφθαι καὶ τοῦτο. πρὸς οὓς ἐροῦμεν ὅτι Πάντα
δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ὅσα ἐγένετο, ἐγένετο δέ, καθὼς ὁ Παῦ-
λός φησιν, ὁρατά τε καὶ ἀόρατα, θρόνοι ἀρχαὶ ἐξουσίαι
κυριότητες δυνάμεις, ἐν δὲ τοῖς ἀπηριθμημένοις διὰ
τῶν θρόνων τε καὶ τῶν δυνάμεων τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ
Σεραφὶμ ὑπὸ τοῦ Παύλου κατείλεκται. ἕως τούτου τὰ
197 πάντα. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς ὑπὲρ τὴν φύσιν τῶν
γεγονότων ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν ὄντων ὁ Παῦλος ἀπεσιώ-
πησεν, οὔτε τὸ γενέσθαι οὔτε τὸ ὑποτετάχθαι διὰ τῶν
ἑαυτοῦ λόγων ἡμῖν ἐνδειξάμενος· ἀλλ' ὥσπερ ὁ προφήτης
ἀγαθὸν καὶ εὐθὲς καὶ ἡγεμονικὸν ὀνομάζει τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον, διὰ τοῦ ἡγεμονικοῦ τὸ ἀρχικὸν ἐνδεικνύμενος, οὕτω
καὶ ὁ ἀπόστολος πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργεῖν καθὼς βούλεται
διοριζόμενος τὴν αὐθεντικὴν ἐξουσίαν προσμαρτυρεῖ τῇ ἀξίᾳ
τοῦ πνεύματος. ὁ δὲ κύριος τὴν αὐτεξούσιον αὐτοῦ δύνα-
μίν τε καὶ ἐνέργειαν ἐν τῷ πρὸς Νικόδημον λόγῳ φανερὰν

10 Joh 1, 3 11 sq Col 1, 16 19-20 Ps 50, 12 sq 22 I Cor 12, 6 et 11

VLACTS 1 γὰρ om CT τριάδα: τ. . . . cet eras L 2 ὧν δ . L ε eras ἐν ὀνόματι V ὁ ἐν ὀνόματι A 3 ἁγίου πνεύματος L 5 πάντα: πάλιν S τὸν λόγον: τὸ . . . cet eras L 6 γενόμενος: ἐπιγενόμενον S ex coniectura videlicet, postquam verba καὶ τοῦτο in textum intrusa sunt (cf ad 7) μόνου θεοῦ: μόνο . . . cet evanuerunt L 7 καὶ τοῦτο om V, seclusi verba ex v. 8, 10 et p 396, 2 hic interpolata (cf p 392, 23-24) ἡ om S 11 ὅσα ἐγένετο om TS v 12 τε om ACTS v ἐξουσίαι ἀρχαὶ v 13 ἀπαριθμημένοις L 18 διὰ om C 23 ὁριζόμενος A 25 τὸν post πρὸς add VL

198 ποιεῖ λέγων ὅτι Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ. πῶς οὖν ὁ
Εὐνόμιος ἓν καὶ τοῦτο τῶν γεγονότων εἶναι παρὰ τοῦ
υἱοῦ διορίζεται, τῇ ἀϊδίῳ ὑποταγῇ καταδεδικασμένον; *καθ-
άπαξ γάρ, φησίν, ὑποτεταγμένον*, οὐκ οἶδα ποίῳ
τῆς ὑποταγῆς εἴδει τὸ ἡγεμονικόν τε καὶ ἀρχικὸν ὑποζεύξας.
πολύσημος γὰρ ἡ τοιαύτη φωνὴ παρὰ τῇ ἁγίᾳ γραφῇ καὶ
πολυτρόπως νοουμένη καὶ λεγομένη. καὶ γὰρ καὶ τὴν
557 M. ἄλογον φύσιν ὑποτετάχθαι φησὶν ὁ προφήτης, καὶ τοὺς ἐν
πολέμῳ κεκρατημένους τῷ αὐτῷ ὑπάγει ὀνόματι, καὶ Δού-
λους τοῖς ἰδίοις δεσπόταις ὑποτάσσεσθαι, νομοθετεῖ ὁ ἀπό-
στολος, καὶ τὰ τέκνα ἐν ὑποταγῇ ἔχειν τοὺς τῆς ἱερωσύ-
νης προεστηκότας διακελεύεται, ὡς τῆς γινομένης παρ'
αὐτῶν ἀταξίας καθ' ὁμοιότητα τῶν Ἠλεὶ τοῦ ἱερέως παί-
199 δων εἰς τοὺς πατέρας διαβαινούσης. ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν
ἀνθρώπων τὴν πρὸς τὸν θεὸν ὑποταγήν, ὅταν ἑνωθέντες οἱ
πάντες ἀλλήλοις διὰ τῆς πίστεως ἓν σῶμα τοῦ κυρίου τοῦ
ἐν πᾶσιν ὄντος γενώμεθα, τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα ὑπο-
ταγὴν ὁ ἀπόστολος λέγει, τῆς παρὰ πάντων ὁμοθυμαδὸν
γινομένης τῷ υἱῷ προσκυνήσεως παρά τε τῶν ἐπουρανίων
καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ τῶν καταχθονίων εἰς τὴν τοῦ πατρὸς
δόξαν διαβαινούσης, οὕτως εἰπόντος τοῦ Παύλου ὅτι Αὐτῷ
κάμψει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων,
καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χρι-
200 στὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. οὗ γενομένου τὸν ἐν πᾶσιν
ὄντα υἱὸν διὰ τῆς τῶν πάντων ἐν οἷς ἐστιν ὁ υἱὸς ὑποταγῆς
αὐτὸν ὑποτάσσεσθαι τῷ πατρὶ ἡ μεγάλη τοῦ Παύλου δια-

1 Joh 3, 8   6-p 397, 1 de variis notionis τῆς ὑποταγῆς significationibus cf vol I p 82, 19 sqq unde quae hic profert Gregorius sumpta sunt, id quod in uno et eodem opere vix fieri poterat. 8 Ps 8, 7   9 Ps 59, 10   10 Tit 2, 9   11 I Tim 3, 4   21 Phil 2, 10   26 I Cor 15, 28

VLACTS 1 καὶ post οὖν add AT   2 παρὰ: πρὸς A   5 τῷ ante εἴδει add S   6 παρὰ: παντὴ L   7 τε καὶ λεγομένη V   12 γενομένης VL   13 ἀξίας τα sscr T   τοῦ ante ἱερέως om T   20 τῶν ante καταχθονίων om ACTS

βεβαιοῦται σοφία. τίνα οὖν ἐπιθρυλεῖ τῷ πνεύματι τὴν
καθάπαξ ὑποταγὴν ὁ Εὐνόμιος, οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς
προσριφείσης παρ' αὐτοῦ διδαχθῆναι φωνῆς, τῶν ἀλόγων ἢ
τῶν αἰχμαλώτων ἢ τῶν οἰκετῶν ἢ τῶν σωφρονιζομένων
τέκνων ἢ τῶν διὰ τῆς ὑποταγῆς σῳζομένων. ἡ γὰρ πρὸς
τὸν θεὸν τῶν ἀνθρώπων ὑποταγὴ σωτηρία τοῖς ὑποτασσο-
μένοις ἐστὶ κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, ἥ φησιν ὑπο-
τάσσεσθαι τῷ θεῷ τὴν ψυχήν, ἐπειδὴ παρ' αὐτοῦ γίνεται
διὰ τῆς ὑποταγῆς τὸ σωτήριον, ὡς εἶναι τὴν ὑποταγὴν τῆς
201 ἀπωλείας ἀλεξητήριον. ὥσπερ τοίνυν ἡ ἰατρικὴ τοῖς νο-
σοῦσι σπουδάζεται, οὕτω καὶ ἡ ὑποταγὴ τοῖς δεομένοις τῆς
σωτηρίας. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ζωοποιοῦν τὰ πάντα
ποίας ἐνδεὲς ἐστι ζωῆς, ἵνα διὰ τῆς ὑποταγῆς τὴν σωτηρίαν
ἑαυτῷ κατακτήσηται; ἐπειδὴ τοίνυν οὔτε ἀπό τινος θείας
φωνῆς τὸ τοιοῦτον ἐπιθρυλεῖν ἔχει τῷ πνεύματι οὔτε ἐκ
τῆς τῶν εἰκότων λογισμῶν ἀκολουθίας ταύτην κατὰ τοῦ
ἁγίου πνεύματος τὴν βλασφημίαν προήκατο, δῆλον ἂν εἴη
τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν, ὅτι ἀσυνηγόρητον ἐκτίθεται κατ'
αὐτοῦ τὴν ἀσέβειαν, οὔτε μαρτυρίᾳ τινὶ γραφικῇ οὔτε μὴν
ἀκολουθίᾳ λογισμῶν κρατυνομένην.
202 Προστίθησι δὲ τούτοις ὅτι *οὔτε κατὰ τὸν πατέρα
οὔτε τῷ πατρὶ συναριθμούμενος· εἷς γάρ ἐστι
καὶ μόνος πατὴρ ὁ ἐπὶ πάντων θεός, οὔτε τῷ
υἱῷ συνεξισούμενος· μονογενὴς γάρ ἐστιν ὁ
υἱὸς οὐδένα ἔχων ὁμογενῆ*. ἐγὼ μὲν εἴ γε τοῦτο
μόνον τῷ λόγῳ προσέθηκε, τὸ μὴ εἶναι πατέρα τοῦ υἱοῦ
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, μάταιον καὶ οὕτως <ἂν> ᾤμην τοῖς παρὰ

7-8 Ps 61, 2

VLACTS 9 verba ab ὡς εἶναι usque ad 10 ἀλεξητήριον om CT   10 ἡ ante ἰατρικὴ om v   11 τῆς om V   14 καταστήσεται T   οὔτε: οὐδὲ VL   15 ἔχων V   ἐκ om in lac L   18 γε om v   ἐκτίθεται: ἐκτίσθαι T   22 συναριθμούμενον ον ex ος corr S sed cf p 395, 6; 402. 2   22-23 ἐστι πατὴρ καὶ μόνος VL   24 συνεξισούμενον ον ex ος corr S (cf ad 22)   25 μονογενῆ V   25-26 μόνον τοῦτο v   26 τοῦ μὴ VL   27 οὕτως: τούτοις v τοῦτο T   verba a μάταιον usque ad p 398, 5 τὸ ἅγιον om V   ἂν supplevi

μηδενὸς ἀμφισβητουμένοις ἐμφιλοχωρεῖν, ἐκεῖνα περὶ αὐτοῦ νοεῖν κωλύοντα, ἅπερ οὐδ' ἂν τῶν ἄγαν τις ἀνοήτων ὑπονοήσειεν. ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν ἀνοικείων τε καὶ ἀπροσκόλλων κατασκευάζειν ἐπιχειρεῖ τὴν ἀσέβειαν, δι' ὧν μὴ εἶναι λέγει τοῦ μονογενοῦς πατέρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τού-
560 M. των ἀποδεικνύειν οἰόμενος τὸ εἶναι ὑποτεταγμένον καὶ ὑποχείριον, τούτου χάριν εἰς ἔλεγχον τῆς ἀνοίας αὐτοῦ τῶν ῥημάτων τούτων τὴν μνήμην ἐποιησάμην, ὃς οἴεται ἀποδεικνύειν ὑποτεταγμένον τῷ πατρὶ τὸ πνεῦμα, διότι οὐκ
203 ἔστι πατὴρ τοῦ μονογενοῦς τὸ πνεῦμα. ἐκ ποίας γὰρ τὸ τοιοῦτον ἀνάγκης κατασκευάζεται ὡς, εἰ μὴ πατὴρ εἴη, καὶ ὑποτετάχθαι πάντως; εἰ μὲν οὖν ἀποδέδεικτο ταὐτὸν εἶναι τῷ σημαινομένῳ πατέρα καὶ τύραννον, ἀκόλουθον ἦν περὶ τὸν πατέρα νοηθείσης τῆς τυραννίδος ὑποτετάχθαι λέγειν τὸ πνεῦμα τῷ κατὰ τὴν ἐξουσίαν προέχοντι. εἰ δὲ διὰ τοῦ πατρὸς ἡ πρὸς τὸν υἱὸν σχέσις νοεῖται μόνη, οὐδὲν δὲ τυραννικὸν καὶ ἐξουσιαστικὸν νόημα διὰ ταύτης τῆς φωνῆς παρεισάγεται, πῶς ἀκολουθεῖ τῷ μὴ εἶναι πατέρα τοῦ υἱοῦ
204 τὸ ὑποτετάχθαι τὸ πνεῦμα; οὔτε τῷ υἱῷ, φησί, συνεξισούμενον. πῶς ταῦτά φησι; τὸ γὰρ <ἄφθαρτ>όν τε καὶ ἄτρεπτον καὶ κακοῦ παντὸς ἀνεπίδεκτον καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἐν τῷ ἀγαθῷ διαμένον οὐδεμίαν ἔχει παραλλαγὴν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος. ἐπίσης γὰρ τὸ τοῦ πνεύματος ἄφθαρτον τῆς φθορᾶς ἠλλοτρίωται καὶ τὸ τῇ φύσει ἀγαθὸν ὡσαύτως τοῦ ἐναντίου κεχώρισται καὶ τὸ ἐν παντὶ ἀγαθῷ τέλειον ὁμοίως ἀνενδεῶς ἔχει τοῦ πλείονος. ταῦτα δὲ

VLACTS 2 κωλύων τὰ A οὐδὲν sed ἃ sscr L 6 ὑποδεικνύειν L 9 τῷ ex coniectura V v, om LACTS 9-10 verba a διότι usque ad τὸ πνεῦμα om L 10 alt τὸ om L 10-11 ἀνάγκης τὸ τοιοῦτον T v 11 καταναγκάζεταί V ante καὶ lac ut vid A 12 πάντων L 15 ἐξουσίαν: δυναστείαν VL 17 καί: ἢ LACS ταύτης: αὐτῆς VL 18 πῶς μὴ V τὸ μὴ εἶναι TS 19 τὸ ὑποτετάχθαι om LACTS post πνεῦμα add τὸ ὑποτεταγμένον εἶναι τῷ πατρὶ τὸ πνεῦμα A estne var lect ad τὸ ὑποτετάχθαι? 20 ὄν τε: οὔτε v, immo ἄφθαρτον supplevi cf 24 et 400, 3 21 πάντως v 23 τοῦ prim om L πνεύματος alt: πατρὸς V

πάντα λέγειν περὶ τοῦ πνεύματος ἡ θεόπνευστος διδάσκει γραφή, ἀγαθὸν καὶ σοφὸν καὶ ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον καὶ πάντα τὰ ὑψηλὰ καὶ [τὰ] θεοπρεπῆ νοήματά τε καὶ ὀνόματα προσμαρτυροῦσα τῷ πνεύματι. εἰ οὖν ἐν οὐδενὶ τούτων ἠλάττωται, [ἐν] τίνι τὸ ἄνισον τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος διαμετρεῖ ὁ Εὐνόμιος;
205 Μονογενὴς γάρ ἐστι, φησίν, ὁ υἱός, οὐδένα ἔχων ἀδελφὸν ὁμογενῆ. ἀλλὰ περὶ τοῦ μὴ δεῖν μετὰ ἀδελφῶν νοεῖν τὸν μονογενῆ ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως διειλήφαμεν. τὸ δὲ παρὰ τούτου νῦν διὰ κακουργίας προσριφὲν τῷ λόγῳ προσήκει μὴ παραδραμεῖν ἀνεξέταστον. τοῦ γὰρ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος μίαν ἐν πατρί τε καὶ υἱῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ δύναμίν τε καὶ ἀγαθότητα καὶ οὐσίαν καὶ δόξαν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα κηρύσσοντος πλὴν τῆς κατὰ τὰς ὑποστάσεις διαφορᾶς, οὗτος ὅταν μὲν βούληται κοινοποιῆσαι πρὸς τὴν κτίσιν τοῦ μονογενοῦς τὴν οὐσίαν, πρωτότοκον αὐτὸν λέγει πάσης τῆς κτίσεως κατὰ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν, ἀδελφὰ τοῦ κυρίου πάντα τὰ ἐν τῇ κτίσει νοούμενα διὰ τῆς φωνῆς ταύτης εἶναι ἀποφαινόμενος· ὁ γὰρ πρωτότοκος οὐ τῶν ἑτερογενῶν, ἀλλὰ τῶν ὁμογενῶν πάντως ἐστὶ πρωτότοκος· ὅταν δὲ τῆς πρὸς τὸν υἱὸν συναφείας ἀποσχίζῃ τὸ πνεῦμα, μονογενῆ αὐτὸν λέγει, μὴ ἔχοντα ἀδελφὸν ὁμογενῆ, οὐχ ἵνα ἄνευ ἀδελφῶν αὐτὸν νοήσῃ, ἀλλ' ἵνα διὰ τούτου κατασκευάσῃ περὶ τοῦ πνεύματος τὸ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλό-
206 τριον. τὸ μὲν γὰρ μὴ λέγειν „ἀδελφὸν" τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τῆς γραφῆς μεμαθήκαμεν· τὸ δὲ μὴ δεῖν ὁμογενὲς τῷ υἱῷ λέγειν τὸ πνεῦμα οὐδαμόθεν ἐκ τῶν

9 sqq lib III tora II § 53 cf supra p 344 test

VLACTS 1 πάντα post πνεύματος coll v 3 τὰ seclusi 5 ἐν seclusi ex linea superiore illatum 7 ὁ om V 8 μὴ δεῖν: μ . . . ἐν (sic) cet in lac om L 9 νοεῖν μετὰ ἀδελφῶν V 10 τῆς ante κτίσεως add v η in διειλήφαμεν eras V 11 προσριφὲν φε in lac om L 13 μίαν om S 14 ἀγαθότητα: θεότητα CT 17-18 πάσης λέγει L 18 τῆς om S 19 κτήσει L 22 ἀποσχίζει L v 25 κατ' οὐσίαν VL 27 ἁγίας ante γραφῆς add V 28 τῷ υἱῷ post πνεῦμα coll V

θείων ἀποδείκνυται λόγων. εἰ γὰρ ἡ ζωοποιὸς δύναμις ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ ἀποδείκνυται καὶ πνεύματι ἁγίῳ κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου φωνήν, εἰ τὸ ἄφθαρτόν τε καὶ ἄτρεπτον καὶ τὸ κακοῦ παντὸς ἀνεπίδεκτον, εἰ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ εὐθὲς καὶ τὸ ἡγεμονικὸν καὶ τὸ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργοῦν
561 M. καθὼς βούλεται, εἰ πάντα τὰ τοιαῦτα ὡσαύτως ἔστιν ἰδεῖν ἐπὶ πατρός τε καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου, πῶς ἔστι διὰ
207 τῆς ἐν τούτοις ταὐτότητος τὸ ἑτερογενὲς ἐννοῆσαι; οὐκοῦν τὸ μὴ δεῖν ἀδελφότητά τινα περὶ τὸν μονογενῆ θεωρεῖν ὁ τῆς εὐσεβείας συντίθεται λόγος, τὸ δὲ μὴ εἶναι τῷ υἱῷ ὁμογενὲς τὸ πνεῦμα, τῷ εὐθεῖ τὸ εὐθές, τῷ ἀγαθῷ τὸ ἀγαθόν, τῷ ζωοποιῷ τὸ ζωοποιόν, τοῦτο τῆς αἱρετικῆς κακουργίας ἐκ τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας σαφῶς ἀποδέδεικται. τί οὖν διὰ τούτων κολοβοῦται ἡ μεγαλειότης τοῦ πνεύματος; οὐδὲν γάρ ἐστι τὸ πλεονασμὸν ἢ ὕφεσιν ἐμποιῆσαι δυνάμενον ἐκ τῶν θεοπρεπῶν νοημάτων, ὧν πάντων κατὰ τὸ ἴσον ἐπιλεγομένων τῷ τε υἱῷ καὶ τῷ πνεύματι παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς ἐν τίνι βλέπει τὸ ἄνισον οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοι. ἀλλὰ γυμνὴν καὶ ἀκατάσκευον καὶ μηδεμιᾶς ἠρτημένην ἀκολουθίας τὴν κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος προφέρει ἀσέβειαν.

208 Οὔτε μὴν ἄλλῳ, φησί, τινὶ συντασσόμενον· ἁπάντων γὰρ ἀναβέβηκε τῶν διὰ τοῦ υἱοῦ γενομένων ποιημάτων γενέσει καὶ φύσει καὶ δόξῃ καὶ γνώσει, ὡς πρῶτον ἔργον καὶ κράτιστον τοῦ μονογενοῦς μέγιστόν τε καὶ κάλλι-

VLACTS 1 ἡ TS: δὴ VLAC v ζωοποιεῖ L 2 καὶ post ἀποδείκνυται om L ἐν ante πνεύματι add L v 3 ἄτρεπτόν τε καὶ ἄφθαρτον V 4 κακοῦ: καλοῦ L ἀγαθόν τε καὶ V τὸ ante 5 εὐθὲς om v 5 ἐν πᾶσι πάντα L 9 περὶ τοῦ μονογενοῦς S 10 τῷ δὲ μὴ LA 12 τοῦ ζωοποιοῦ τ. ζ. L τοῦτο post 13 κακουργίας add VL 13 ἐκ: διὰ V τοῦ λόγου post ἀκολουθίας coll L 13-14 ἐπιδέδεικται VL 16 ἐκτὸς τῶν θεοπρεπῶν VL 17 ἐπιλεγομένων: ἐπαγγελομένων V 19 ἀκατασκεύαστον V οὐδὲ μιᾶς VL 20-21 προσφέρει V 22 φησὶ γὰρ οὔτε μὴν V 25 δόξῃ: δυνάμει L γνώσει, ὡς: γνώσεως VL

στον. ἐγὼ δὲ τὸ μὲν ἀπαίδευτον καὶ συρφετῶδες τῆς λέξεως ἄλλοις κωμῳδεῖν καταλείψω, ἀπρεπὲς εἶναι κρίνων πρεσβυτικῇ πολιᾷ τὴν ἐν τοῖς ῥήμασιν ἀπαιδευσίαν προφέρειν τῷ ἀσεβοῦντι εἰς τὸν προκείμενον λόγον . ἐκεῖνο δὲ
209 προσθήσω τῇ ἐξετάσει. εἰ πάντων ἀναβέβηκε τῶν τοῦ υἱοῦ „ποιημάτων" τὸ πνεῦμα (χρήσομαι γὰρ αὐτοῦ τῇ σεσολοικισμένῃ ταύτῃ καὶ ἀνοήτῳ φωνῇ, μᾶλλον δὲ πρὸς τὸ σαφέστερον διὰ τῆς ἐμαυτοῦ λέξεως παραστήσω τὸ νόημα), εἰ πάντων προέχει τῶν παρὰ τοῦ υἱοῦ γεγονότων, ἀσύντακτόν ἐστι τῇ λοιπῇ κτίσει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ εἰ πλεονεκτεῖ δέ, καθώς φησιν ὁ Εὐνόμιος, τῷ πρὸ τῶν ἄλλων γενέσθαι, ἀνάγκη πᾶσα καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης κτίσεως τὰ τῇ γενέσει κατὰ τὴν τάξιν προήκοντα τῶν ἐφεξῆς αὐτὸν ὁμολογεῖν προτιμότερα. ἀλλὰ μὴν τῆς τοῦ ἀνθρώπου
210 κατασκευῆς ἡ τῶν ἀλόγων προϋπέστη φύσις. οὐκοῦν κατασκευάσει πάντως διὰ τούτων προτιμοτέραν εἶναι τῆς λογικῆς οὐσίας τὴν ἄλογον. οὕτω καὶ ὁ Κάϊν τοῦ Ἄβελ κρείττων κατὰ τὸν τοῦ Εὐνομίου λόγον δειχθήσεται, προτερεύων τῷ χρόνῳ κατὰ τὴν γένεσιν, οὕτω καὶ τῶν ἐκ τῆς γῆς φυομένων ἁπάντων ἐλάττων καὶ καταδεεστέρα ἡ τῶν ἄστρων φύσις ἀναδειχθήσεται· τὰ μὲν γὰρ τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν ἐκ τῆς γῆς ἐξανέτειλεν, οἱ δὲ μεγάλοι φωστῆρες καὶ τὰ ἄστρα πάντα κατὰ τὴν τετάρτην γεγενῆσθαι παρὰ τοῦ
211 Μωϋσέως ἱστόρηνται. ἀλλὰ μὴν οὐδεὶς οὕτως ἀνόητος, ὡς τῶν οὐρανίων θαυμάτων τὴν γηΐνην πόαν προτιμοτέραν διὰ τὰ τοῦ χρόνου πρεσβεῖα λογίσασθαι ἢ τῷ Κάϊν δοῦναι κατὰ τοῦ Ἄβελ τὰ νικητήρια ἢ ὑποζεῦξαι τοῖς ἀλόγοις τὸν ἄνθρωπον τὸν μετ' ἐκεῖνα γενόμενον. οὐκ ἄρα νοῦν ἔχει τινὰ τὸ παρὰ
564 M. τούτου λεγόμενον, ὅτι διὰ τὸ πρὸ τῶν ἄλλων γενέσθαι τὸ πνεῦμα προτιμοτέραν ἔχει τῶν ἐφεξῆς γεγονότων τὴν φύσιν.

VLACTS 3-4 προσφέρειν V 4 προκείμενον: προσκυνούμενον VL v 11 δέ om v τῷ: τὸ VL 17 παρὰ (π. τῶν V) ante τοῦ Ἄβελ add VL 18 δειχθήσεται: κριθήσεται T 19 τὴν eras A γένησιν (sic) V ἐκ om T 21 τρίτῃ: τ . . . η cet om L 25 πόαν: ποίαν v τὰ: τῆς L 26 προτιμοτέρα (sic) ante λογίσασθαι add T

212 Ἴδωμεν δὲ καὶ οἷα χαρίζεται τῇ δόξῃ τοῦ πνεύματος ὁ τῆς πρὸς τὸν υἱὸν κοινωνίας ἀπομερίσας. εἷς γάρ, φησίν, καὶ οὗτος ὢν καὶ πρῶτος καὶ μόνος καὶ πάντων προύχων τῶν τοῦ υἱοῦ ποιημάτων κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φυσικὴν ἀξίαν, πᾶσαν ἐνέργειαν καὶ διδασκαλίαν ἐξανύων κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ υἱῷ, πεμπόμενος ὑπ' αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνων καὶ ἀναγγέλλων τοῖς παιδευομένοις καὶ τῆς ἀληθείας ἡγούμενος. πᾶσάν φησιν ἐνέργειαν καὶ διδασκαλίαν ἐξανύειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ποίαν ἐνέργειαν; πότερον ἐκείνην ἣν καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς κατὰ τὸν τοῦ κυρίου λόγον ἐνεργεῖ ὁ ἕως ἄρτι ἐργαζόμενος τὴν ἀνθρωπίνην σωτηρίαν ἢ ἄλλην
213 τινὰ παρὰ ταύτην; εἰ μὲν γὰρ ἐκεῖνα ἐργάζεται, τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ πάντως δύναμίν τε καὶ φύσιν ἔχει, καὶ τὸ τοῦ θεοῦ ἑτερογενὲς ἐπὶ τοῦ τοιούτου χώραν οὐκ ἔχει. ὡς γὰρ εἴ τι τὰ τοῦ πυρὸς ἐνεργοίη λάμπον τε καὶ θερμαῖνον ὡσαύτως, πῦρ ἐστι πάντως, οὕτως εἰ τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα τὸ πνεῦμα ποιεῖ, τῆς αὐτῆς αὐτῷ πάντως φύσεως εἶναι ὁμολογεῖται. εἰ δὲ ἄλλο τι παρὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἐνεργεῖ καὶ εἴς τι τῶν ἐναντίων ἐπιδείκνυται τὴν ἐνέργειαν, ἄλλης φύσεώς τε καὶ οὐσίας διὰ τούτων ἐπιδειχθήσεται. ἀλλὰ μὴν ζωοποιεῖν ὁμοίως πατρί τε καὶ υἱῷ τὸ πνεῦμα αὐτὸς ὁ λόγος δια-
214 μαρτύρεται. οὐκοῦν τὸ μὴ ἀπεξενῶσθαι πάντως τῆς τε τοῦ πατρὸς καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ φύσεως τὸ πνεῦμα διὰ τῆς ταὐτότητος τῶν ἐνεργημάτων παρίσταται. καὶ πρὸς <τὸ>

12 Joh 5, 17 22 Joh 6, 63 II Cor 3, 6

VLACTS 2-3 φησὶ γὰρ εἷς V 3 καὶ ante οὗτος om A 8 καὶ ante ἀναγγέλλων om v 8-9 πεπαιδευμένοις AS, schol marg adscr T ὅρα ἐνταῦθα τὰ λατινικά 10 ἐξανύων A 12 τοῦ om CT 16 χώραν: φύσιν T 17 τὸ τοῦ πυρὸς L θερμαῖνον: φαιδρύνον T 18 τοῦ om VATS 19 ποιοίη T 20 ἡμῶν: τὴν ἡμετέραν T in marg γράφεται σρ̇ῖ ἡμῶν 20-21 εἰς τὴν τῶν L 23 τε om ACTS v 25 τῆς ante τοῦ υἱοῦ om VT 26 καὶ πρὸς τὸ correxi: καὶ πατρὸς ACTS v ἀλλὰ πατρός τε (verba p 403, 1 ἐνέργειαν usque ad τὸ πνεῦμα om) VL cf supra 5-6

ἐνέργειαν καὶ διδασκαλίαν ἐξανύειν τὸ πνεῦμα κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ υἱῷ οὐ μαχόμεθα· ἓν γὰρ βούλημα εἶναι πατρός τε καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου ἡ τῆς φύσεως κοινωνία διαμαρτύρεται, ὥστε εἰ ἐκεῖνο βούλεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ δοκεῖ τῷ υἱῷ , ἡ κοινωνία τοῦ θελήματος σαφῶς παρίστησι τὴν τῆς οὐσίας ἑνότητα.

215 Ἀλλὰ πεμπόμενος, φησίν, παρ' αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνων καὶ ἀναγγέλλων τοῖς παιδευομένοις καὶ τῆς ἀληθείας ἡγούμενος.
216 εἰ μὴ προειρήκει ταῦτα περὶ τοῦ πνεύματος, πάντως ἂν περί τινος τῶν ἐν ἀνθρώποις διδασκάλων ταῦτα λέγεσθαι ὁ ἀκούων ἐνόμισε. ταὐτὸν γάρ ἐστιν τῷ πέμπεσθαι τὸ ἀποστέλλεσθαι καὶ τὸ μηδὲν οἴκοθεν ἔχειν, ἀλλ' ἐκ τῆς χάριτος λαμβάνειν τοῦ ἀποστέλλοντος καὶ διακονεῖν τοῖς διδασκομένοις τὰ ῥήματα καὶ καθηγεῖσθαι τῆς ἀληθείας τοῖς πλανωμένοις. ταῦτα γὰρ πάντα καὶ τῶν νῦν ποιμένων τε καὶ διδασκάλων ἐστί, πέμπεσθαι λαμβάνειν ἀναγγέλλειν διδάσκειν ὑποτίθεσθαι τὴν ἀλήθειαν, ἅπερ χαρίζεται τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ Εὐνόμιος. εἰπὼν δὲ πρὸ τούτων ὅτι καὶ εἷς ἐστι καὶ πρῶτος καὶ μόνος καὶ πάντων προύχων, εἰ ἕως τούτου τὸν λόγον ἔστησεν, συνήγορος ἂν
217 τῶν τῆς ἀληθείας ἐφάνη δογμάτων. εἷς γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐστιν ὁ ἀχωρίστως ἐν τῷ ἑνὶ θεωρούμενος καὶ πρῶτος ὁ ἐν τῷ πρώτῳ καὶ μόνος ὁ ἐν τῷ μόνῳ. ὡς γὰρ τὸ πνεῦμα
565 M. τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἷς ἐστιν ἄνθρωπος, οὕτως καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς εἷς ἂν κυρίως ὀνομασθείη θεὸς καὶ πρῶτος

VLACTS 1 καὶ ante τὸ πνεῦμα add A 2 οὐ μαχόμεθα ACTS v: οὐδὲ τοῦτο δεχόμεθα VL ex coniectura 7 φησίν om T παρ': ὑπ' T 8 post λαμβάνων add φησὶ T 9 πεπαιδευμένοις A τῆς om A 12 τῷ: τὸ VL 13 verba γράφεται ἀλλ' ἐκ τῆς usque ad 14 ἀποστέλλοντος in marg add T in textu habet ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ ἀποστέλλοντος χάριτος T sscr λαμβάνειν 14 λαμβάνων L 19 τούτου T 20 ἐστι om V μόνος καὶ πρῶτος V 21 ἕως τούτων T 23 ἐστιν post 22 γὰρ coll T ὁ post ἀχωρίστως add T 26 τὸ ἐν: τοῦ ἐν L 27 ὁ αὐτὸς A ὠνομάσθη VL

καὶ μόνος, χωρισθῆναι ἀπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἐστιν οὐ δυνάμενος. νῦν δὲ προσθεὶς τὸ πάντων προύχων τῶν τοῦ υἱοῦ ποιημάτων ἀνατροπὴν θολερὰν τὸν βλάσφημον ἑαυτοῦ λόγον ἀπέδειξε, τῷ ὅπου θέλει πνέοντι καὶ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργοῦντι τῇ πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν ποιημάτων συγκρίσει παρέχων τὰ προτιμότερα.

218 Ἴδωμεν δὲ καὶ ὅσα τούτοις προσέθηκεν. ἁγιάζων, φησίν, τοὺς ἁγίους. τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ πατρός τε καὶ τοῦ υἱοῦ τις λέγων ἀληθῶς ἐρεῖ· ἐν οἷς γὰρ ἂν γένηται ὁ ἅγιος, ἁγίους ποιεῖ, ὡς καὶ ὁ ἀγαθὸς ἀγαθοὺς ἀπεργάζεται· ἅγιος δὲ καὶ ἀγαθὸς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθὼς ἀποδέδεικται. μυσταγωγῶν, φησί, τοὺς προσιόντας τῷ μυστηρίῳ. τοῦτο καλῶς ἔχει λέγειν περὶ Ἀπολλῶ τοῦ τὴν φυτείαν Παύλου ποτίζοντος. φυτεύει μὲν γὰρ διὰ τῆς κατηχήσεως ὁ ἀπόστολος, ποτίζει δὲ βαπτίζων ὁ Ἀπολλὼς διὰ τῆς μυστικῆς ἀναγεννήσεως προσάγων τοὺς παρὰ Παύλου κατηχουμένους τῷ
219 μυστηρίῳ. οὐκοῦν εἰς τὸ ὁμότιμον ἄγει τῷ Ἀπολλῷ <τὸ πνεῦμα> τὸ διὰ τοῦ βαπτίσματος τελειοῦν τοὺς ἀνθρώπους. διανέμων, φησί, πᾶσαν δωρεάν. τούτῳ καὶ ἡμεῖς συντιθέμεθα. πᾶν γάρ, ὅτιπέρ ἐστιν ἀγαθόν, τῶν τοῦ ἁγίου πνεύματος δωρεῶν μερίς ἐστι. συνεργῶν, φησί, τοῖς πιστοῖς εἰς κατανόησιν καὶ θεωρίαν τῶν διατεταγμένων. τῶν παρὰ τίνος διατεταγμένων μὴ προσθεὶς

3 Hab 2, 15 4 Joh 3, 8 I Cor 12, 6 et 11 14 I Cor 3, 6

VLACTS 1 οὐ: μὴ VS 2 προσθεὶς θεὶ eras L 6 παρέχων τὰ ex παρέχοντα corr S παρέχον τὰ προτιμότερα L παρέχοντα προτιμότερον v 8 καὶ primum om sed sscr S 9 τοῦ ante υἱοῦ om V 10 καὶ ante ὁ ἀγαθὸς om CT 11 ἀγαθὸς δ. κ. ἅγιος V 14 τοῦ ante Ἀπολλῶ add L 15 κατηχήσεως correxi: καθηγήσεως libri v cf 17 16 Ἀπολλὼς: ἀπόστολος corr postea in ἀπολλῶς man alt V 18 ἀπολλῷ V²: ἀποστόλῳ cett v 19 τῷ et τελειοῦντι VL, immo τὸ πνεῦμα supplevi 20 φησὶ post δωρεάν coll V τοῦτο S 22 φησί om V 23-24 verba a τῶν usque ad alt διατεταγμένων om VL 24 δὲ post τῶν add v

ἀμφίβολον τὸν λόγον ἐποίησεν, εἴτε ὀρθῶς εἴτε καὶ ὡς ἑτέρως ἔχει. ἀλλ' ἡμεῖς τῇ εὐσεβείᾳ τὸ εἰρημένον προσάξωμεν
220 δι' ὀλίγης προσθήκης. ἐπειδὴ γὰρ εἴτε λόγος σοφίας εἴτε λόγος γνώσεως εἴτε πίστις εἴτε ἀντίληψις εἴτε κυβέρνησις εἴτε τι ἕτερον ἐν τοῖς σῴζουσιν ἡμᾶς ἀναγέγραπται, ταῦτα πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται, τούτου ἕνεκεν οὐκ ἀποβάλλομεν τοῦ Εὐνομίου τὸν λόγον, εἰπόντος συνεργεῖν τὸ πνεῦμα τοῖς πιστοῖς πρὸς κατανόησιν καὶ θεωρίαν τῶν παρ' αὐτοῦ διατεταγμένων τοῦ πνεύματος διὰ τὸ πάντα ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ διδάγματα παρ' αὐτοῦ διατετάχθαι. ὑπηχῶν, φησίν, εὐχομένοις. τούτου τοῦ ῥητοῦ τὴν διάνοιαν μωρὸν ἂν εἴη κατὰ σπουδὴν ἀπελέγχειν, αὐτόθεν πᾶσιν ἐπίσης τοῦ γελοίου τε καὶ ἀνοήτου τῆς λέξεως ταύτης προφαινομένου. τίς γὰρ οὕτω παράφορος καὶ τῆς διανοίας ἐξεστηκώς, ὡς ἀναμεῖναι παρ' ἡμῶν μαθεῖν, ὅτι οὐκ ἔστι κώδων ἢ πίθος διάκενος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οἷόν τινι πληγῇ τῇ φωνῇ τοῦ εὐχομένου ὑπηχῶν καὶ δονούμενος;
221 ὁδηγῶν, φησί, πρὸς τὸ συμφέρον. τοῦτο καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. ὁδηγεῖ γὰρ ὡσεὶ πρόβατον τὸν Ἰωσήφ, καὶ ὡδήγησεν ὡς πρόβατα τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀγαθὸν ὁδηγεῖ ἡμᾶς ἐν γῇ εὐθείᾳ. κρατύνων, φησί, πρὸς εὐσέβειαν. θεοῦ ἔργον ὁ Δαβὶδ εἶναι λέγει τὸ ἐν εὐσεβείᾳ κρατύνειν τὸν ἄνθρωπον· Κραταίωσις γάρ μου καὶ καταφυγή μου εἶ σύ, φησὶν ὁ προφήτης, καὶ Κύριος κραταίωμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ Αὐτὸς δώσει δύναμιν
222 καὶ κραταίωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ. οὐκοῦν ταῦτα εἰ κατὰ τὸν

20 Ps 79, 2 21 Ps 76, 21 22 Ps 142, 10 24 Ps 30, 4 26 Ps 27, 8 et 67, 36

VLACTS 1 ὡς: ο . ς L intercidit una littera 2 προσέξομεν v 5-6 πάντα ταῦτα A 7 ἀποβάλλομαι VL 17 καδων L post ἅγιον add ὁδηγεῖ ἡμᾶς V quae verba falso ex 22 huc detrusa sunt 18 δονούμενος: διανοούμενος V 20 verba ab ὁδηγεῖ usque ad Ἰωσήφ, καὶ om V τὸν ante Ἰωσὴφ om L 22 ἀγαθὸν: ἅγιον VL 23-24 λέγει εἶναι v 25 μου post γάρ om AS

568 M. προφητικὸν εἴρηται νοῦν, τῆς θεότητος τοῦ πνεύματος μαρτυρία ἐστίν· εἰ δὲ ἐναντιοῦται τῇ προφητείᾳ, δι' αὐτοῦ τούτου κατηγορεῖται ἡ βλασφημία, ὅτι τοῖς ἁγίοις προφήταις ἀντιδοξάζει τῷ λόγῳ. εἶτά φησι *φωτίζων τὰς ψυχὰς τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως*. ταύτην ὡσαύτως τὴν χάριν πατρί τε καὶ υἱῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ ὁ τῆς εὐσεβείας ἀνατίθησι λόγος. ἐκεῖνος γὰρ φωτισμὸς παρὰ τοῦ Δαβὶδ ὀνομάζεται καὶ ἐκεῖθεν τὸ φῶς τῆς γνώσεως τοῖς φωτιζο-
223 μένοις ἐγγίνεται. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ κάθαρσις τῶν λογισμῶν ἴδιον, ὥς φησιν ὁ λόγος, τῆς τοῦ κυρίου δυνάμεως· τὸ γὰρ ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως τὸν καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐποιήσατο. τὸ δὲ *ἀπείργειν τοὺς δαίμονας*, ὃ τοῦ πνεύματος ἴδιόν φησιν ὁ Εὐνόμιος, τοῦτο καὶ ὁ μονογενὴς θεὸς ὁ λέγων τῷ δαίμονι ὅτι Ἐγὼ ἐπιτάσσω σοι, προσμαρτυρεῖ τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος λέγων Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια· ὥστε οὐκ ἔστι καθαίρεσις τῆς δόξης τοῦ πνεύματος ἡ τῶν δαιμόνων ἀναίρεσις, ἀλλὰ σύστασις τῆς θείας αὐτοῦ καὶ ὑπερεχούσης δυνάμεως.

224 *Νοσοῦντας*, φησί, *θεραπεύων, ἀρρωστοῦντας ἰώμενος, θλιβομένους παρακαλῶν, ὀκλάζοντας ἀνορθῶν, πονοῦντας ἀνακτώμενος*. ταῦτα τῶν εὐσεβούντων περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματός ἐστι τὰ ῥήματα· οὐ γὰρ ἂν ἄλλῳ τις ἀναθείη τούτων ἑκάστου τὴν ἐνέργειαν πλὴν τῷ θεῷ. εἰ τοίνυν ἅπερ οὐδενός ἐστι ποιεῖν ἢ θεοῦ μόνου, ταῦτα τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος ἐνεργεῖσθαι διαβεβαιοῦται ἡ αἵρεσις, ἔχομεν ὑπὲρ ὧν σπουδάζομεν καὶ τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαν. πῶς παρὰ τοῦ θεοῦ ὁ

7 Ps 26, 1   11 Hebr 1, 3   15 Marc 9, 25   16 Matth 12, 28

VLACTS 2 εἰ δὲ καὶ T   δι' αὐτοῦ: διὰ (om αὐτοῦ) VL   5 ὡσαύτως VL, om ACTS v   τὴν om v   7 ἀνατίθεται T   8 τοῖς om V   9 δὲ καί: δοκεῖ V   10 ὥς om L   14 ἐστιν ante ἴδιόν add V   16 δυνάμει τοῦ et 17 δαιμόνια in una rasura scripsit V   18 καθαίρεσις T   25-26 μόνου θεοῦ T

προφήτης ζητεῖ τὴν ἴασιν λέγων Ἐλέησόν με, κύριε, ὅτι ἀσθενής εἰμι, ἴασαί με, κύριε, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστᾶ μου;
225 τῷ θεῷ λέγει ὁ Ἠσαΐας ὅτι Ἡ δρόσος ἡ παρὰ σοῦ ἴαμα αὐτοῖς ἐστιν, καὶ τὴν τῶν πλανωμένων ἐπιστροφὴν θεοῦ ἔργον εἶναι ἡ προφητεία μαρτύρεται· Ἐπλανήθησαν γάρ, φησίν, ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐν ἀνύδρῳ, καὶ ἐπήγαγεν ὅτι Καὶ ὡδήγησεν αὐτοὺς εἰς ὁδὸν εὐθεῖαν, τοῦ πορευθῆναι εἰς πόλιν κατοικητηρίου· καὶ Ἐν τῷ ἐπιστρέψαι κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν Σιών. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ τῶν θλιβομένων παράκλησις εἰς θεὸν ἀναφέρεται, οὕτως εἰπόντος τοῦ Παύλου Εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν.
226 καὶ ὁ προφήτης ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ φησιν Ἐν θλίψει ἐπεκαλέσω με καὶ ἐρρυσάμην σε. ἡ δὲ τῶν ὀκλαζόντων ἀνόρθωσις μυριοτρόπως ὑπὸ τῆς γραφῆς εἰς τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν ἀναφέρεται· Ὠσθεὶς ἀνετράπην τοῦ πεσεῖν, καὶ ὁ κύριος ἀντελάβετό μου, καὶ Ὅταν πέσῃ, οὐ καταρραχθήσεται, ὅτι κύριος ἀντιστηρίζει χεῖρα αὐτοῦ, καὶ Κύριος ἀνορθοῖ κατερραγμένους. ἡ δὲ τῶν πονούντων ἀνάκτησις τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας τὴν ὁμολογίαν ἔχει, εἴπερ ὃ παρὰ τῆς προφητείας ἐμάθομεν καὶ οὗτος ἐνόησε, καθὼς ὁ λόγος φησὶν ὅτι Ἔθου θλίψεις ἐπὶ τῶν νώτων ἡμῶν, ἐπεβίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν.
227 Μέχρι μὲν οὖν τούτου διὰ τῆς τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίας

1 Ps 6, 3   3 Jes 26, 19   4 sqq Ps 106, 4 et 7   8 Ps 52, 7   11 II Cor 1, 3   13 Ps 80, 8   16 Ps 117, 13   17 sqq Ps 36, 24   18 Ps 145, 8   22 Ps 65, 11-12

VLACTS 1 ζητεῖ: αἰτεῖ L   6-7 καὶ ante ὡδήγησεν om VLA add postea L[2]   7 ὡδήγησεν ὁ θεὸς τὴν αἰχμαλωσίαν ἰακὼβ εἰς ὁδὸν et sqq V nescio unde inculcavit   10 πρὸς V   14 ἐπεκαλέσω με (post με litt eras L): ἐπικαλέσομαι v   ἐρρυσάμην TS ἐρυσάμην VLAC: εὑρησάμην v   15 θεοῦ: κυρίου S v   17 καταραχθήσεται A   18 καὶ ὅτι V   αὐτῷ S   καὶ ὁ κύριος, V   19 κατηρραγμένους V   21 οὕτως V   22 τὸν νωτὸν S   24 εἰς om A   25 οὖν om A   τούτου μὲν οὖν VL

569 M. ἀποδείκνυται τὸ μεγαλεῖον τοῦ πνεύματος· ἐν δὲ τοῖς ἐφε-
ξῆς πάλιν τῷ αἱρετικῷ βορβόρῳ τὸ καθαρὸν τῆς εὐσεβείας
καταμολύνεται. φησὶ γὰρ περὶ τοῦ πνεύματος ὅτι *τοῖς
ἀγωνιζομένοις ὑποφωνεῖ*, τοῦτο δὲ τῆς ἐσχάτης
ἀνοίας τε καὶ ἀσεβείας τὴν κατηγορίαν ἔχει. ἐν γὰρ τοῖς
σταδίοις οἱ μὲν ἀγωνοθετοῦσι τοῖς μέλλουσι τὴν ἀθλητικὴν
ἰσχὺν ἐπιδείκνυσθαι, οἱ δὲ τῇ δυνάμει καὶ τῇ τέχνῃ τῶν
ἄλλων προέχοντες ὑπὲρ τῆς νίκης ἀθλοῦσι, πρὸς τοὺς κατ'
ἀλλήλων ἀγῶνας ἀποδυόμενοι, οἱ δὲ λοιποὶ ταῖς εὐνοίαις
πρὸς τοὺς ἀγωνιστὰς μεριζόμενοι, ὅπως ἂν ἔχωσιν ἕκαστος
περί τινα τῶν ἀθλητῶν σπουδῆς τε καὶ διαθέσεως, ἐν τῷ
καιρῷ τῆς συμπλοκῆς ὑποφωνοῦσιν ἢ τὸ προϊδεῖν τὴν λα-
βὴν ἢ τὸ μνησθῆναι παλαίσματος ἢ τὸ φυλάξαι διὰ τῆς
τέχνης ἑαυτὸν ἀκατάπτωτον. εἰς τίνα τοίνυν τάξιν τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον καθίστησιν ὁ Εὐνόμιος, ἐκ τῶν εἰρημένων
228 κατανοήσατε. ἐν γὰρ τοῖς σταδίοις τῶν μὲν ἀγωνοθετούν-
των, τῶν δὲ κρινόντων τὴν νόμιμον ἄθλησιν, τῶν δὲ ἀγω-
νιζομένων, τῶν δὲ τοῖς ἀγωνιζομένοις ὑποφωνούντων, οἵτινες
ὁμολογοῦνται πολὺ τῶν ἀθλούντων εἶναι καταδεέστεροι, ὡς
ἕνα τῶν ἐκ τοῦ δήμου θεωμένων ἤ τινα τῶν τοῖς ἀθλη-
ταῖς ὑπηρετουμένων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁρᾷ ὁ Εὐνόμιος,
ὃ μήτε ἀγωνοθετεῖ μήτε κρίνει τὴν νίκην μήτε πρὸς τὸν
ἀντίπαλον ἀγωνίζεται, ἀλλὰ δι' ὑποφωνήσεως συνεργεῖ μὲν
πρὸς τὴν νίκην οὐδέν (οὔτε γὰρ συναγωνίζεται οὔτε τὴν
πρὸς αὐτὸ τοῦτο δύναμιν ἐμποιεῖ), βούλεται δὲ μόνον μὴ
δεύτερον δειχθῆναι τῶν ἀντιπάλων τὸν παρ' αὐτοῦ σπου-
229 δαζόμενον. καὶ Παῦλος μὲν ἀγωνίζεται πρὸς τὰς ἀρχάς,

27 Eph 6, 12

VLACTS 1-2 ἑξῆς V 2 πάλιν om V 3 verba a περὶ usque ad ὅτι om V 4 δὲ om V 5 τε om V τὴν κατηγορίαν ἔχει: καὶ κατηγορίας ἐστίν V 7 ἰσχὺν: ὁδὸν V 7-8 τῶν ἄλλων om V 10 ἀγωνιστὰς: ἀγῶνας CT μεριζομένης V σχῶσιν CTS v 12 καὶ post ἢ add v 12-13 λαβὴν: βλάβην LCTS v 16 ἐνοήσατε V νοήσατε L 17 κρ in κρινόντων in lac om L 18 τοῖς om L ἀγωνιζομένους L 19 ὁμολογοῦσιν L 20 τοῖς om A 22 ὃ: καὶ L 23 verba ab ἀλλὰ usque ad 24 συναγωνίζεται om A (in marg inf suppl) 24 τὴν alt om CT

πρὸς τὰς ἐξουσίας καὶ πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ
σκότους καὶ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς
ἐπουρανίοις· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς δυνάμεως οὐκ ἐνισχύει τοὺς
ἀθλητὰς οὐδὲ διανέμει τοῖς ἀθληταῖς τὰ χαρίσματα, διαι-
ροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται, ἀλλὰ μέχρι τοῦ ὑπο-
φωνεῖν τοῖς συμπλεκομένοις τὴν δύναμιν ἔχει.
230 Πάλιν φησὶ *δειλανδροῦντας θρασύνων*. ἀλλ' οὗτος
μὲν ἀκολουθεῖ κατὰ τὸν ἑαυτοῦ λόγον τῇ προλα-
βούσῃ κατὰ τοῦ πνεύματος βλασφημίᾳ, φανεροῖ δὲ καὶ διὰ
τοῦ ἐχθροῦ στόματος ἑαυτὴν ἡ ἀλήθεια. οὐδενὸς γάρ
ἐστιν ἑτέρου θάρσος ἐμποιεῖν τοῖς δειλαινομένοις ἢ θεοῦ
μόνου, λέγοντος τῷ δειλιῶντι Μὴ φοβοῦ, μετὰ σοῦ γάρ εἰμι,
μηδὲν εὐλαβοῦ, ὥς φησιν ὁ προφήτης· Ἐὰν γὰρ πορευθῶ
ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου, οὐ φοβηθήσομαι κακά, ὅτι σὺ
μετ' ἐμοῦ εἶ. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης πρὸς τοὺς δει-
λιῶντάς φησι Μὴ ταρασσέσθω ἡ καρδία ὑμῶν μηδὲ δει-
λιάτω, καὶ Τί δειλοί ἐστε, ὀλιγόπιστοι; καὶ Θαρσεῖτε, ἐγώ
εἰμι, μὴ φοβεῖσθε, καὶ Θαρσεῖτε πάλιν, ἐγὼ νενίκηκα τὸν
κόσμον. οὐκοῦν καὶ ἄκοντος τοῦ Εὐνομίου δι' αὐτῆς τῆς
231 πολεμίας φωνῆς δείκνυσιν ἑαυτὴν ἡ ἀλήθεια. συμφωνεῖ δὲ
καὶ ὁ ἐφεξῆς τῷ προάγοντι λόγος. *ἁπάντων*, φησί, *κη-
δόμενος καὶ πᾶσαν φροντίδα καὶ πρόνοιαν
εἰσφερόμενος*. μόνου γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς τοῦ θεοῦ
572 M. τὸ κήδεσθαι καὶ φροντίζειν ἁπάντων, οὕτως εἰπόντος τοῦ
μεγάλου Δαβὶδ Ἐγὼ δὲ πτωχός εἰμι καὶ πένης, κύριος
232 φροντιεῖ μου. εἰ δὲ τὸ λειπόμενον ἄνευ διανοίας ἐν ψόφῳ
διακένων ῥημάτων διακεκρότηται, μηδεὶς αἰτιάσθω, ὁρῶν

12 Jer 26, 28 13 Ps 22, 4 16 Joh 14, 1 17 Matth 8, 26 Matth 14, 27 Marc 6, 50 18 Joh 16, 33 25 Ps 39, 18

VLACTS 5 ἰδίᾳ sscr T 7 πάλιν φησὶ om V θαρσύνων A θαρσύνην L 8 κατὰ om C 9 καὶ om L 11 ἐμποιεῖν: ἐμπαντὶ L 11-12 μόνου θεοῦ A 16 ὑμῶν ἡ καρδία AS 17 καὶ ante θαρσεῖτε om CT 18 φοβῆσθε V πάλιν om V πάλιν θαρσεῖτε v 20 ἀλήθεια: εὐσέβεια VLS v 23 τοῦ ante θεοῦ om ACTS 25 δὲ om S v 26 ἄνευ ευ in lac om L 27 διακένων AS: διὰ κενῶν CT v διακένῳ VL

αὐτὸν ἐν τοῖς πλείοσι πάσης ἔμφρονος διανοίας ἄτονόν τε καὶ ἀπαίδευτον· τί γὰρ νοῶν φησιν εἰς προσαγωγὴν τῶν εὐνουστέρων καὶ φυλακὴν τῶν πιστοτέρων, οὔτ᾽ ἂν αὐτὸς εἴποι οὔτε οἱ τὰ ἐκείνου ἀνοήτως θαυμάζοντες.

VLACTS 1 ἐμφρόνως S   4 post θαυμάζοντες add τέλος τοῦ β̃ λόγου V   ἐν χριστῷ ἰησοῦ ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν add LCTS v (τῶν αἰώνων om CT) cum liber peroratione egeat, in fine mutilum existimo

INDEX NOMINUM

(praeter nomina geographica et biblica)